

Шевченкіана для освітян

«ВІАЬНО...
ДОРОГЕ СЕРЦЮ!»

Шевченкіана для освітян

«У КИЄВІ,
МОВ НА НЕБІ»

Шевченкіана для освітян

«ТАК ЛЮБЛЮ
УКРАЇНУ!»

Шевченкіана для освітян

«ІЗ КОЗАЦЬКОГО
РОДУ»

Шевченкіана для освітян

«ВІКОПОМНИЙ
ШАЛЯХ»

Шевченкіана для освітян

«І СЕРЦЕ ЧИСТЕЄ
ПОДАЙ»

Шевченкіана для освітян

«У ВСЬКОГО СВОЯ
ДОЛЯ»

«КОЛИ Б ТО БОГ
ДАВ МЕНІ
ПРИТУЛИТИСЯ
ДО УНІВЕРСИТЕТУ»

Київ
2021

УДК 908:929(477.4/5)
ББК 26.891(4Укр)
Ж 178

Редакційна рада:

Володимир Бугров, ректор університету
Станіслав Довгий, академік НАН і АПН України
Сергій Гальченко, шевченкознавець
Василь Кремень, доктор філософських наук, професор,
академік НАН і АПН України
Іван Надольний, Заслужений працівник освіти України
Віра Ульянченко, голова наглядової ради Благодійного фонду «Велика родина»

Рецензенти:

Сергій Білокінь, доктор історичних наук, професор,
лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка
Ігор Марцінковський, шевченкознавець, автор ідеї та
упорядник «Шевченківського енциклопедичного словника
Миколаївщини»

«Коли б то Бог дав мені притулитися до університету» / упоряд. В. Жадько – Київ : 2021. – 871 с. : іл.

ISBN 978-617-581-523-7

Енциклопедія «Шевченкіана університету» є виданням, яке висвітлює зв'язки Т. Г. Шевченка і творчості не лише з вишом, а в цілісному контексті історико-культурного розвитку Києва та України. Видання ґрунтується на досвіді вивчення різних аспектів шевченкіани науковцями за багато років, і в першу чергу – в університеті, а також включає дослідження маловідомих сторін наукової, краєзнавчої та публіцистично-документальної шевченкіани. Звичайно, тут не все і далеко не про всіх викладачів вишу написано, але є сподівання, що ті, хто досліджує життя і творчість Тараса Шевченка, окрім статей, нарешті упорядкують іще видання цієї ж тематики.

Використані світлини: Віктора Воюцького, Віктора Жадька, Віталія Туренка, із Фейсбука, вміщені на сайті газети «Київський університет», Wikipedia, які у вільному доступі; малюнки художників: Шевченка Т., Сажина М., Слєпченка В., Нікіфорової Н., Устияновича М. та ін.

Видання буде корисне науковцям – філологам, історикам, краєзнавцям, студентам, учням шкіл, журналістам, небайдужим до історико-культурної діяльності університету і постаті Тараса Шевченка.

На четвертій сторінці обкладинки малюнок Володимира Слєпченка «Тарас Шевченко – “Сновидіння”».
Зауваження та побажання надсилайте на електронну адресу:
jadko-viktor@ukr.net

Видано коштом родини упорядника

ISBN 978-617-581-523-7

© В. Жадько – упорядник
© В. Жадько. Благословенний святим
Володимиром

БЛАГОСЛОВЕННИЙ СВЯТИМ ВОЛОДИМИРОМ

Історія університету наповнена подіями, особистостями, датами і незабутніми заходами, бо є одним із найстаріших і найвідоміших вищих навчальних закладів не тільки України, а й слов'янського світу, його науково-педагогічні корені сягають відомої з початку XVII століття Києво-Могилянської колегії, реорганізована з часом у духовну академію. Про віхи становлення вишу є багато видань, і чимало вчених – істориків, філософів, мовознавців, письменників – у книгах та публікації розповіли про заснування і науково-освітню та просвітницьку діяльність. Акцентуємо увагу на долі Тараса Шевченка і бажанням і проблемами, з якими зіткнувся поет та художник під час призначення на посаду вчителя малювання до вишу, який благословенний святим Володимиром.

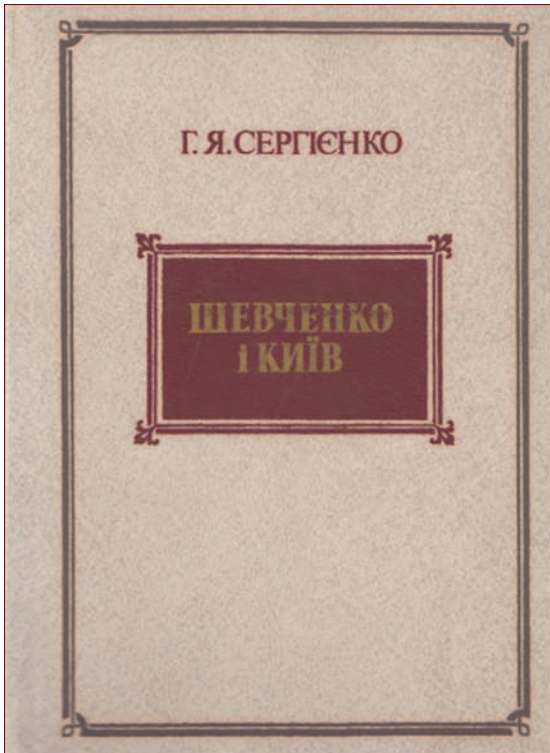
До творчої спадщини Тараса Шевченка у другій половині XIX ст. – початку XX зверталися вихованці та викладачі університету: В. Антонович, М. Драгоманов, С. Єфремов, М. Дашкевич, В. Доманицький, Д. Чижевський, О. Грушевський, П. Филипович, М. Зеров, О. Дорошкевич. Зв'язки Т. Шевченка з університетом не залишали байдужими вчених, письменників, назву попервах лише праці: М. П. Рудька*, П. М. Попова**, Г. Я. Сергієнка та Є. С. Сергієнко***. Багато матеріалів про Тарасові стосунки зі студентами, викладачами та співробітниками університету, про осіб, у той чи інший спосіб

* Рудько М. П. Тарас Шевченко і Київський університет. – 2-ге вид. – К., 1987. – 78 с.

** Попов П. М. Шевченко і Київський університет. – К., 1964. – 79 с.

*** Сергієнко Г. Я., Сергієнко Є. С. Київський університет і Т. Г. Шевченко. – К., 1984. – 124 с.

*Сергієнко Г. Шевченко і Київ.
Історико-біографічний нарис. 1987*

горій Коцур, Федір Сарана й іще з десятків поважних дослідників. Загалом шевченкіана нараховує декілька тисяч різних за змістом і жанрами наукових та публіцистично-дослідницьких праць, в яких висвітлюються окремі події життя й діяльності Т.Г. Шевченка, літературні та художні роботи якого перевидаються багатьма мовами світу. Так, 1885 року Й. Лунделлем започаткував шевченкознавство у Швеції, а у Фінляндії зробив добротні переклади творів Т. Шевченка Я. Геммер. Вітчизняне шевченкознавство описано у новітніх довідкових і науково-популярних виданнях. На початок ХХІ століття твори Т.Г. Шевченка перекладено стома мовами народів світу. 1967 року у Львові опублікували бібліографічний покажчик французької шевченкіани (1847–1967), в якому описано 330 позицій, які фіксували переклади творів Т.Г. Шевченка французькою мовою і оцінки творчості місцевою критикою^{***}. Дослідження, які посіли чільне місце у шевченкіані: «Поетична Шевченкіана Тернопіл-

пов'язаних із навчальним закладом, знаходимо в працях Г. І. Марахова^{*}. Викладачі, вчені, студенти і нині продовжують вивчати і досліджувати творчу спадщину Тараса Григоровича^{**}.

У публіцистично-документальних та наукових працях аналізуються всебічні зв'язки Тараса Шевченка з університетом переважно в дожовтневий період; а у радянські часи згадується побіжно, бо – заідеологізовано його місце і роль у життєвій долі Кобзаря. Основна увага приділялася стосункам Шевченка з університетськими вченими, співробітниками, студентами, тому природно, що прижиттєвим зв'язкам відведено найбільше місця.

Над бібліографуванням шевченкіани працювали літературознавці Іван Бойко, Григорій Коцур, Федір Сарана й іще з десятків поважних дослідників.

^{*} Марахов Г. И. Киевский университет в революционно-демократическом движении. – Киев, 1984. – 118 с.

^{**} Шевченкознавство в Данії, Швеції, Норвегії, Фінляндії, Нідерландах і Бельгії: Бібліографічний покажчик // Укладач О. О. Миронов. – Харків: Вид-во ХДУ, 1989. – 36 с.

^{***} Т. Г. Шевченко французькою мовою (1847–1967). Бібліографічний покажчик / Упор. М. Гресько. – Л., 1967. – 42 с.

ля». – Тернопіль: Тернограф, 2007. – 120 с.; Сарана Ф. «Матеріали до бібліографії Шевченкіани за роки Великої Вітчизняної війни». – 1958. Сарана Ф. «Стан і завдання бібліографії Шевченкіани». – 1961. «Донецька Шевченкіана – Донецька Шевченкіана у датах та подіях: 1851–2014» – довідкове видання, в якому в хронологічному порядку зафіксовано події, публікації, видання, присвяти, які пов'язують ім'я Т.Г. Шевченка з Донбасом*.

Є й шевченкіана окремих авторів, зокрема, серія скульптурних робіт Володимира Лупійчука (1978–1988); Петра Носка із 42-ма ілюстраціями до «Кобзаря» (1920) та Шевченків «Кобзар» з малюнками Івана Марчука (сорок два твори зі ста задуманих). Окрім того, Петро Васильович Носко – автор ста картин і малюнків на Шевченківську тематику: «Тарас носить воду в школу» (1947), «Тарас – пастух» (1948) «Шевченко в дитинстві», «Т. Г. Шевченко в казематі» (1927), «Т. Шевченко серед кріпаків» (1927), «Т.Г. Шевченко в редакції журналу «Современник» (1939), «Блукав я по світу чимало»; серія медалей Любомира-Богдана Терлецького.

Шевченкіана університету св. Володимира і Національного університету імені Тараса Шевченка тісно пов'язані суспільно-науковими та політичними характеристиками і подіями держави. До цієї теми вітчизняної історії та літературознавства звертається не одне покоління дослідників. Серед газетних публіцистичних та журнальних і наукових статей надруковані ґрунтовні монографічні роботи, в яких висвітлювалися окремі питання шевченкознавства. Зокрема, це праці І.І. Пільгука, М.П. Рудька, Г.О. Гайдай, Г. Я. і Є.С. Сергієнків, Є.М. Луняк.

Трохи історії: університет св. Володимира, вищий навчальний заклад, створений згідно з Указом імператора Миколи I (1796–1855) 8 листопада 1833 року, коли підтримано подання міністра освіти Російської імперії Сергія Уварова (1786–1855) про заснування Імператорського університету св. Володимира на базі перенесеного до Києва Кременецького ліцею. 15 липня 1834 року, у день пам'яті святого рівноапостольного князя Володимира і відбулося урочисте відкриття вишу.

Загальна кількість казеннокоштных студентів регламентувалася положеннями першого Статуту університету св. Володимира

** (Пільгук І.І. Т. Шевченко і декабристи / Іван Іванович Пільгук. – К., 1958. – 40 с.; Гайдай Г. А. Т.Г. Шевченко и декабристи / Г.А. Гайдай; автореф. дис... канд. філолог. наук. – К., 1964. – 19 с.; Сергієнко Г.Я. Київський університет і Т. Г. Шевченко / Григорій Якович Сергієнко, Єфросинія Степанівна Сергієнко. – К.: Вид-во при КДУ Вища школа, 1984. – 119 с.; Луняк Є.М. Кирило-Мефодіївське товариство в історичних дослідженнях другої половини ХІХ – ХХ ст.; автореф. дис...канд іст. наук. – Дніпропетровськ, 2003. – 22 с.; його ж – Роль П. Куліша в Кирило-Мефодіївському товаристві / Євген Луняк // Література та культура Полісся. – Вип. 15. Спадщина П. Куліша в сучасних дослідженнях. – Ніжин, 2002. – С. 55–65; Рудько М. П Тарас Шевченко і Київський університет. – К.: Вид-во Київський університет, 1959. – С. 3.

1833 року та правилами для студентів 1834 року. На казенному утриманні перебувало 50 студеїв. Із них 26 готувалися стати вчителями, 24 – державними службовцями. Із уведенням нового університетського Статуту 1842 року, число казеннокоштных студентів збільшено до 130 осіб. Списки з докладною інформацією про рівень знань казеннокоштных випускників Рада університету передавала попечителеві Київського навчального округу, той – генерал-губернаторові для розподілу їх на державну службу в Київську, Волинську та Подільську губернії. Казеннокоштні студенти розміщувалися в орендованих будинках на Липках (Печерськ), а після закінчення будівництва власної споруди університету – на четвертому поверсі головного корпусу. У спогадах «Моє життя та академічна діяльність 1834–1884 роках. Спогади та замітки», професор університету св. Володимира Олександр Романович-Славатинський (1832–1910) так описував життя казеннокоштных студентів: «Жили вони привільно, іноді навіть вільніше, ніж у власній родині: чудовий одяг і білизна, навчальні посібники і книги (юристи навіть спали на Повному зібранні законів), вентильовані спальні з гарними ліжками, розкішна лікарня, лазня кожні два тижні. Так піклувалася державна скарбниця про своїх вихованців»*.

Ірининський пам'ятник (інша назва – Ірининський стовп), залишок минулого літописного Ірининського храму Ярослава Мудрого, 1852 року оформлений як «Пам'ятник на розі Володимирської та Ірининської вулиць», поряд якого зведена будівля Київської земської управи. Через незвичайне походження вважався одним із найромантичніших споруд Києва. Знесений радянською владою у 1932 році в рамках «антирелігійної кампанії».

Сажин М. Руїни церкви Святої Ірини. 1846

...Пройдемо вулицею Володимирською від Софійського майдану вперед, до «червоного» корпусу університету – цією бруківкою ішов і Тарас Шевченко влітку 1847 року: з ящиком, де лежало малярське приладдя, й роздивлявся навкруги – художника цікавило все в історичному місті. У той період починає формуватися нинішня структура проїзду і довкола вищу: будуються кам'яні приміщення, спершу 1–2-х, а згодом 3–5-ти поверхові. У Києві зводилися адміністративні, громадські та житлові споруди, готелі. На місці, де розкопано фундамент Ірининського храму (ріг Володимирського й Ірининського проїзду), споруджу-

* «Вестник Европы», 1903, I–VI.

вався з використанням вогнетривкої цегли «Стовп Святої Ірини», або «Ірининський стовп».

Нагадаємо: будинок Головного корпусу університету св. Володимира зведений у 1837–1843 роках у формах так званого «російського» класицизму за проектом архітектора італійського походження Вікентія Івановича Беретті (1781–1842). Будівля являє собою монументальний замкнений квадрат з довжиною фасаду 145.68 метри; всередині розташовано великий внутрішній дворик. Під час проектування, архітектору Беретті не було відомо, з якого боку корпусу буде прокладена вулиця Володимирська, тому зробив університетське приміщення презентабельним – як зі східного (сучасний університетський фасад на вулиці Володимирівській) так і з західного боку (зі сторони Ботанічного саду). Споруда вийшла величною й суворою: попервах стіни корпусу не були пофарбовані в червоний колір, а білий. Питання про зовнішній вигляд навчального закладу порушив В. Беретті 1842 року в листі до градоначальника: «Можна

Орден Святого Володимира I ступеню

буде пофарбувати стіни жовтою фарбою, а карнизи й пояски білою, як зазвичай формують всі будови в місті, або ж таким чином під колір вапна, я ж зі свого боку вважав би за доцільне пофарбувати весь простір від цоколя до підколон під граніт бризками, а решту не виділяючи ні поясків, ні карнизів, під колір вапна, так, щоб вся будівля здавалася зробленою з одного каменю». Але бажання архітектора не справдилося; будівлю пофарбовали в червоний колір, а вершини колон – у чорний – навзнік стрічки ордена Святого Володимира, а після Жовтневого перевороту 1917 року, на зразок Зимового палацу в С.-Петербурзі – покращені в коричнювато-червоний колір, який став для вищу традиційним. Сучасник Тараса Шевченка, професор Олександр Романович Славатинський так згадує Київ у тому районі: «На моїх очах засаджувався Бібіковський бульвар тополями й осокорами, що вже зникають. Він закінчувався біля теперішньої Володимирської вулиці, за якою між університетом і Мініховим

Бібіковська магістраль уперше згадується 1834 року під назвою «Бульварне шосе» з 1850 року, Бульварна вулиця й Університетський бульвар (назва вживалася паралельно); з 1869 року – Бібіковський бульвар. Посеред вулиці висаджено алею каштанів, а згодом – у 1840-х роках – тополі, ця найдовша у Європі (близько 1,5 км) міська посадка й понині є незмінною візитівкою бульвару і Києва.

валом, що тягнувся вздовж Підвальної й Прорізного провулку, був довгий пустир із дерев'яними амбарами, де розміщувалися інтендантські склади. Ботанічний сад закінчувався тоді Траутфеттерською гіркою (Траутфеттер Ернст-Рудольф Ернестович (1809–1889), ботанік, профе-

сор університету св. Володимира, 1847–1859 – ректор), за якою, аж до Митрополичого гаю, був порожній простір*.

Панорамне зображення Шевченком картини «Університет св. Володимира» виконано, ймовірно, за метрів триста, з пагорба, ліворуч аж з пагорба біля Бессарабської площі. Судячи з фотографій другої половини XIX століття, саме цей ракурс і найзручнішим для огляду фасаду навчального закладу, так би мовити – з висоти, на одній горизонтальній лінії споглядання. Монументальна й дещо похмура споруда навчального закладу в стилі класицизму триумфально панує над нерегулярною й нещільною, переважно одноповерховою на той час, забудовою Києва. Відсутність оригіналу унеможливує художню експертизу, проте мистецькі елементи – притаманні пензлю Тараса Шевченка, переважають. У нижній частині композиції Тарасової роботи зображено обсаджений тополями Бібіковський бульвар.

Третій будинок на Бібіковському бульварі угорі праворуч належав цукрозаводчику і меценатові Миколі Терещенку (1819–1903); коментовану Шевченкову роботу, як й інші київські краєвиди Тараса Григоровича, традиційно приписували поетовому товаришу, художникові-пейзажисту Михайлові Сажину (1796–1885). Але, зважаючи на відмінні риси творчої манери митців, зокрема, на майже прозорі контури зображених тополь, в акварелі мистецтвознавець Володимир Яцюк (1946–2012) вбачає тільки «Шевченкове авторство». Наприклад, суто Тарасовою манерою малювання є «... виразна група купчастих дерев у лівому куті аркуша, ошатні будиночки переднього плану з неодмінним висвітленням однієї стіни й суцільно тонованими вікнами, і, звичайно ж, тополі», що невеличкими групами й поодиноці ніби «біжать угору» від Бессарабки, поступово зменшуючись**. Щоб переконатися в правдивості чи сумнівності висловлених міркувань, пропоную розмістити поряд малюнок університету, який вважаю твором Т. Шевченка, й «Універ-

* «Вестник Европы», 1903, I–VI.

** Святий Київ наш великий. Малюнки Тараса Шевченка та його сучасників. – К., 2004. – С. 118.

Сажин М. Університет св. Володимира (з Ботанічного саду). 1846

ситет св. Володимира (з Ботанічного саду)», до якого, без сумніву, причетний М. Сажин і порівняти передні плани робіт, їх природне й стафажне наповнення – тополі, ялини, постаті людей, тональну насиченість. У літературі дискутують, що споруду університету на акварелі Сажина міг рисувати й Шевченко, і тополі. Як підтвердження того, що Тарас, як мовиться, з усіх боків розглядав виш, шукав місце, з якого краще намалювати, приведемо спомини професора Миколи Костомарова (1817–1885): «У перших числах червня 1846 року, – згадує Микола Іванович, – мене обрали одноголосно на кафедру російської історії в університеті св. Володимира, примусивши прочитати пробну лекцію на задану тему. То був для мене радісний й вікопомний день; вперше поділитися своєю радістю довелося мені з Тарасом Григоровичем. Виходячи з університету, на пустирі, що відділяв тоді університет від Старого міста, я зустрів Тараса Григоровича»*.

В університеті св. Володимира з початку діяльності значна увага приділялася й естетичному вихованню студентів. Окрім наукових дисциплін, вивчалися музика і живопис. Малювання не було обов'язковим, викладав його Бонавентур Клембовський – колишній викладач Волинського ліцею. Але після викриття таємного польського товариства, його переведено до Харківського університету, а посаду викладача рисунка зайняв художник Капітон Степанович Павлов (1792–1852). До речі, К. Павлов – як художник –

* Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 139.

автор багатьох жанрових картин та портретів, а з 1820 року працював у Ніжинській гімназії вищих наук та Ніжинському ліцеї, звідки 1839 року і запрошений «на посаду вчителя малювання» до університету св. Володимира. Коли 1845 року минуло 25 років педагогічної діяльності, К. Павлов міг йти на відпочинок. Але оскільки не вирішено, хто замінить, працював. 25 листопада 1846 року Капітон Степанович подав прохання куратору Київського учбового округу заяву «на звільнення», хоч деякий час продовжував викладати. У повісті «Близнята», герой твору в листі до батьків розповідає: «Я всю ніч просидів під своєю джеломейкою і, милуючись вогненною картиною, згадував нашого шановного художника Павлова; він часто мені казав: «Вчися, вчися рисувати, ця наука ніякій науці не перешкодить». І справді, як би тепер придалося це поєкрасне мистецтво!».

На посаду вчителя малювання університету св. Володимира претендувало кілька осіб: Петербурзька Академія мистецтв ще в січні 1846 року дала рекомендацію художнику та архітектору Павлові Івановичу Шлейферу (1814–1879), який викладав у Інституті шляхетних панянок у Києві. Про його призначення в університет клопоталася і директриса Інституту «панянок». Шевченко з Шлейфером знайомий ще з часів навчання в Академії мистецтв – їхні твори одночасно експонувалися на виставці 1839 року. На цю ж посаду в університет претендував художник-аматор і педагог Наполеон Буяльський (1813–1845), який запропонував вченій раді вищу проект створення у Києві школи живопису. Третім претендентом на посаду викладача малювання університету був академік Йосип Іванович Габарцеттель (1791–1853), який мешкав у Лондоні,

Буяльський Наполеон Миколайович (р.н.н. – р.с.н.), художник, педагог, меценат, знайомий Тараса Шевченка. Заручившись підтримкою Академії мистецтв, Буяльський удруге запропонував свою кандидатуру на посаду вчителя малювання в університет св. Володимира, але дістав відмову від попечителя учбового округу, генерал-майора Олександра Траскіна (1805–1855); підставою стало розпорядження царя Миколи I від 23 квітня 1839 року про «обмеження прийому на службу в державні установи поляків з Правобережної України». На початку травня 1847 року Наполеон Миколайович утретє подав клопотання генерал-губернатору Дмитрові Бібікову, але одержав відповідь: «Отказать».

де й займався живописом, але не був проти зайняти кафедру в навчальному закладі Києва.

Коли К. Павлов написав заяву попечителю учбового округу Олександру Траскіну (1805–1855) про «вихід на пенсію», наступного дня, 27 листопада 1846 року і Тарас Шевченко подає прохання: «Его превосходительству господину попечителю Киевского учебного округа, свиты его императорского величества генерал-майору Траскину От художника Академии Тараса Григорьева сына Шевченка. Прошение. Окончив курс

учения в императорской Академии художеств в классе профессора истории Карла Брюллова и посвятив себя преимущественно изучению художественной стороны нашего отечества, я бы желал употребить приобретенные мною в искусстве сведения на образование в оном молодых людей по тем самым началам, какие я усвоил себе под руководством знаменитого моего учителя. А потому осмеливаюсь покорнейше просить паше превосходительство определить меня на открывшуюся вакансию учителя рисования в университете св. Владимира, где я, кроме преподавания живописи, обязываюсь исполнять безвозмездно все поручения начальства по части литорафирования в состоящем при университете литографическом заведении. При сем имею честь представить аттестат Императорской Академии художеств. Художник Т. Шевченко»*.

Заява написана рукою художника, Тарасового товариша Олексія Сенчила-Стефановського (1808-1861), з власноручним підписом: «Художник Т. Шевченко». На заяві резолюція Олександра Траскіна: «Представить просьбу эту министру вместе с представлением Совета и ответом о Буяльском. 27 ноября. 1846».

А 10 грудня 1846 року Шевченко подав звернення генерал-губернатору Дмитрові Бібікову (1792–1870) з проханням дозволити одночасно працювати в Археографічній комісії і вчителем малювання в університеті св. Володимира: «Ваше высокопревосходительство милостивый государь Дмитрий Гаврилович! Окончив воспитание в С.-Петербургской Академии художеств, в которой был одним из первых учеников профессора Карла Брюллова, я по прибытии в Киев принял на себя сотрудничество в Киевской археографической комиссии, поручения которой исполняю в течение года. Ныне, по случаю открытия вакансии учителя живописи в Киевском университете, я вступил с прошением к г. попечителю Киевского учебного округа об определении меня в эту должность; но как с тем вместе я желаю оставаться сотрудником археографической комиссии, то дабы со стороны ея не могло встретиться препятствия, я по состоянию комиссии под высоким начальством Вашего высокопревосходительства, имею честь всепокорнейше испрашивать Вашего благосклонного разрешения и содействия к определению меня на вакансию учителя рисования в университете св. Владимира. Художник Т. Шевченко**». Лист також написаний рукою художника Олексія Сенчила-Стефановського, під ним власноручний Тарасів підпис: «Художник Т. Шевченко», на якому резолюція генерала Дмитра Бібікова, переадресовано: «Министру народного просвещения**».

Як дослідила шевченкознавець Надія Орлова, претендентом на посаду вчителя малювання в університет св. Володимира був

* Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 137.

** Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 134.

ще один із київських знайомих Тараса Шевченка, художник Федір Беляєв (1804?–1865)*. Ф. Беляєв після закінчення Академії мистецтв викладав малювання в Першій київській гімназії, краснопис в Інституті шляхетних панянок. Звертає увагу те, що всі попередні претенденти подали прохання «викладати в університеті» ще задовго до того, як Павлов офіційно заявив про звільнення, Тарас Шевченко ж подав заяву безпосередньо за звільненням К. Павлова. Не секрет, що Тарас Григорович прагнув одержати посаду викладача малювання університету, адже це давало змогу не тільки спілкуватися з прогресивною з молоддю, яка захоплювалася літературою та мистецтвом, а й займатися видавництвом книг, мандрувати Україною як художник різних археологічних комісій – викладацька робота в університеті св. Володимира та заняття в літографічному закладі давали Шевченкові можливість здійснити заповітні задуми як художника – Тарас став домагатися призначення на вакансію.

Поетові прийшла на допомогу і Тарасова знайома Варвара Рєпніна (1808–1891), з якою поет зустрічався в Яготині ще у вересні 1846 року; тітка Варвари Миколаївни – графиня Катерина Олексіївна Розумовська (1783–1849), рідна сестра матері закоханої в Шевченка княжни, була в шлюбі з Міністром народної освіти Російської імперії Сергієм Семеновичем Уваровим (1786–1855), і той, певно ж, на її прохання і вирішив працевлаштування в університеті на користь Тараса Григоровича. Про що й свідчить лист від 21 лютого 1847 року Міністра народної освіти Сергія Уварова попечителю Київського учбового округу Олександрю Траскіну про призначення Т.Г. Шевченка на посаду вчителя малювання університету св. Володимира з іспитовим терміном на один рік: «Господину попечителю Киевского учебного округа. Рассмотрев представления вашего превосходительства от 10 истекшего генваря о кандидатах на должность учителя рисования при университете св. Владимира, я представляю вам сделать распоряжение об определении исправляющим эту должность неклассного художника Шевченко в виде опыта на один год, для удостоверения в его способностях, если по истребовании документов его из Академии художеств и по сношению с господином генерал-губернатором, по состоянию Шевченко при Киевской археографической комиссии не встретится к тому препятствия. По истечении означенного срока от вашего усмотрения будет зависеть окончательное утверждение Шевченко в учительской должности, или замена его другим, способнейшим. Свидетельство на звание художника и просьба Шевченко, отзвывы о художнике Габерцетеле и формулярный список учителя рисова-

* Н. Орлова. Художник Федір Беляєв: з нових матеріалів // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю Будинку-музею Тараса Шевченка. – К.: Друкарський двір Олега Федорова, 2018. – С. 77–85.

ния Киевского института благородных девиц Шлейфера при сем возвращаются».

На документі написи О.С. Траскіна: «К исполнению 2 марта» та помітка іншою рукою: «Истребовать документы из Академии и снести с господином генерал-губернатором» та «на №№ 44, 45 и 373»*.

Звичайно, вирішальною обставиною в призначенні поета була репутація Шевченка-художника як професіонала, «...одного з перших учнів професора Карла Брюллова», як писав про себе Тарас Григорович у проханні на ім'я військового губернатора Дмитра Бібікова «...имею честь всепокорнейшее испрашивать Вашего благосклонного разрешения и содействия к определению меня на вакансию учителя рисовать в университете св. Владимира»**.

Спогади вихованця університет св. Володимира Івана Клоповського (1823-р.с.н.), який навчався у 1845–1849 роках, містять відомості про те, що Т. Г. Шевченко таки, хоч і тимчасово, читав студентам університету лекції; спогади записав його знайомий, журналіст-народник Василь Кларк (1865 – р.с.н.) і надрукував у статі: «Тарас Григорович Шевченко в Астрахані»: «У першій половині 40-х років університет св. Володимира доручив вільному художнику С.-Петербурзької Академії мистецтв Тарасу Григоровичу Шевченку прочитати кілька лекцій з теорії живопису та мистецтв... Іван Петрович Клоповський слухав лекції Шевченка і був знайомий з ним «лише як студент з професором». Свідчення І.П. Клоповського важливе тим, що вказує на безпосередні зв'язки Т. Шевченка з університетом, де цінували Тарасову творчість ще до конкурсу на заміщення посади вчителя малювання.

Отже, у пам'яті студентів і професорів університету св. Володимира, Тарас Шевченко залишився «як викладач малювання»; очевидно, Тарас бував у художній майстерні вишу ще при К.С. Павлові, допомагав чи зустрічався із студентами, розповідав і показував творчі доробки. Вихованець університету в 1846–1849 роках Антон Солтановський в «Оповіданнях про київське життя» назвав Т. Шевченка «професором живопису університету св. Володимира». Київський педагог Олексій Андріяшев (1826–1907), який у 1846–1850 роках навчався на юридичному факультеті університету, у статті «Воспоминания старого педагога» також іменував Тараса «викладачем малювання в університеті».

...А допоки Тарас Шевченко 9 січня 1847 року виїздить із Києва з одним із організаторів Кирило-Мефодіївського товариства Миколою Гулаком (1792–1862), який їхав у С.-Петербург, і зупиняється в Борзні у поета-романтика Віктора Забіли (1808–1869);

* Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 143.

** Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 137.

*Т. Шевченко біля університету св. Володимира.
Фотокопія фрагменту картини,
написаної олією, 80-ті рр. ХХ ст.*

а із містечка у листі від 1 лютого 1847 року до Миколи Костомарова просить «...розпитати в університеті (хоть у Глушановського, він усі діла знає), чи я утверджений при університеті, чи ні; та й напишіть до мене у славний город Борзну на имя Виктора Николаевича Забелы з передачею мені»^{*}.

3 березня 1847 року, коли поет гостював, у Києві трапилося несподівана, поки що не відома світові, подія: до попечителя Київського учбово-

го округу генерал-майора Олександра Траскіна з'явився студент університету Олексій Петров (1827–1883) і заявив, що «знає про існування таємного антиурядового товариства», написавши кляузу «власноручно». Текст в оригіналі подаю повністю, адже згадуються професори і студенти університету св. Володимира, і надалі вирішиться доля Тараса Шевченка: «Возвратившись от помещика Ханыкова 1-го ноября, у которого преподавал уроки сыну, я остановился на один день у моего родственника, профессора математики в духовной академии Подгурского и не желая стеснять его собою, я в тот же день приискал себе квартиру на старом Киеве в доме протоиерея Андреевской церкви Завадского: кроме меня, в этом доме находились еще два жильца, оба служащие в канцелярии генерал-губернатора Бибикова; фамилия ближайшего моего соседа была Николай Иванович Гулак. Занимаясь довольно поздно вечером, я часто слышал у Гулака собрание людей и рассуждение о предметах касающихся до государства, проникнутые совершенно идеею свободы; – оригинальность мнений здесь излагаемых о разных отраслях государственного управления, завлекала меня; вследствие чего я начал обращать более и более внимания на подобный сходбища и разговоры; замечая таковые собрания довольно часто и видя, что предметы споров всегда были одне и те же: я с достоверностию мог заключить, что они в основании своем должны были иметь цель определенную.

В один вечер я услышал, как лица собравшегося у Гулака общества подавали свои мнения касательно лучшего Республиканского устройства для России. – Разговор этот происходил между следующими лицами: помещиком Савичем, студентом Навродским

^{*} Тарас Шевченко. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 6. – К., 2003. – С. 34.

и профессором Костомаровым; в этом разговоре помещик Савич ревностно доказывал необходимость уничтожить в России монархический образ правления и стараться устроить правление народное с представительною формою, в котором бы каждое отдельное славянское племя имело у себя особенного представителя, заседающего в общем совете Славянских племен; на мнение Савича были деланы возражения и вопросы профессором Костомаровым; далее Савич доказывал возможность произвести такой переворот при настоящих, по его мнению, неблагоприятных поступках правительства; приводя в пример постройку Киевской крепости; что он говорил с одним инженерным офицером, и что офицер этот доказывал ему необходимость таковой постройки как важного стратегического пункта; но что по мнению Савича это будет удобное место для собрания лиц, намеревающихся произвести восстание; доказывал дурные распоряжения заговорщиков 1825 года, вследствие каковых распоряжений – оне и не могли исполнить своих намерений, и что вообще правительство желает подавить народный дух, или, как выражал это помещик Савич, желает ввести в России Китаизм; но что дух народный необходимо должен высвободиться от тяготеющего на нем деспотизма; в след за сим разговор сделался общим, что и не позволило мне слышать его с прежнею ясностию.

Вскоре после сего я был приглашен протоиереем на обед и так как мои оба жильца имели стол у Завадского, то я здесь и познакомился с ними; на другой день Гулак зашел ко мне и мы довольно долго проговорили о разных предметах науки; в то же время он просил, чтобы я непременно зашел к нему. Вечером на другой день я решил его посетить с намерением разузнать о лицах посещающих его и первым моим вопросом был: «Кто это либерал так часто вас посещающий?» – Это помещик Савич – отвечал мне Гулак, и здесь же опровергая все либеральные идеи Савича начал доказывать благоденствие государств под монархическим правлением. – Из этого разговора, и из прежде бывших без меня, я легко мог узнать, что он только старается выведать образ моих мыслей; я начал доказывать ему противное говоря, что и Савич в некотором отношении прав, что люди верно бы находились в лучшем положении, если бы были под правлением Республиканским, и ко всему этому прибавил, что может быть таких людей очень много, но что они находясь в разрозненном состоянии, не имеют твердой точки опоры для обнаружения своих чистых намерений.

Увлечение, с которым я доказывал свое мнение, совершенно разрушило всякие сомнения Гулака на мой счет и он открыл мне следующее: что люди стремящиеся произвести переворот в государстве действительно существуют, и существуют не в разрозненном

состоянии, а напротив того, составляют огромное общество, находящееся кроме России и у других славянских племен, что члены этого общества имеют условный знак, служащий символом их соединения, при чем он достал из шкатулки голубую коробочку, в которой лежало золотое кольцо, на верхней части которого находилось изображение как вообще на кольцах, покупаемых у гроба великомученицы Варвары, а внутри была надпись славянскими литерами во имя св. Кирилла и Мефодия; будучи совершенно уверен во мне, он также прочитал мне и Устав Общества, который я из ревности тот час попросил списать и копию имел честь представить вашему превосходительству; потом он мне сказал, что хотя это общество и многочисленно, но он не может сообщить мне по правилам Общества, его членов как новопоступившему; что многие из членов общества путешествуют по России именно с целью распространить таковые идеи; что главный центр их общества в Москве; общество это всего более стремится распространять идею свободы между воспитанниками гимназии и вообще между детьми и потому самые лучшие и ревностнейшие члены стараются занять места учителей. В другое время Савич пред отъездом своим за границу посещал Гулака и опять разговаривал о предметах государственных коснулся того, что важными помощниками в их деле могут быть также воспитанники военно-учебных заведений, если между ними распространить идею свободы, при каковом разговоре находился студент Навродский.

Таковые сведения я получил во время моего пребывания вместе с Гулаком. Имея слишком ограниченные средства к поддержанию своего существования я необходимо должен был искать случая опять преподавать уроки детям и вскоре нашел их у помещицы Якубовичевой. Здесь занятия частные соединясь с занятиями по университету, должны были отвлечь меня на некоторое время от продолжения моих исследований, тем более, что г[оспо]жа Якубович отправляясь на праздники рождества христова в деревню к родственникам вверила моему попечению двух малолетних; в продолжении этого времени я хотя и встречался с некоторыми из членов, но эти встречи были так непродолжительны, что я не мог завести разговора прямо относящегося к делу; но во время праздников рождества христова, Гулак прислал мне книги: именно акты, относящиеся к истории Западной России, при чем человек его сообщил мне, что он отправляется в Петербург и просит меня зайти к нему; я исполнил его желание; пришел к нему я застал студента Навродского, в присутствии которого Гулак прочитал мне Закон Божий, написанный совершенно популярным языком, для распространения между народом. Главная идея в этом сочинении состояла в том, чтобы доказать народу, что все бедствия на него ниспосы-

лаемые происходят от подчинения его верховной власти, при чем опровергается истинный смысл евангельских текстов: «Воздадите Кесарево Кесареви, а богово – богами», а также и слова апостолов «Несть власть аще не от бога»... и дается им совершенно превратное значение; в заключении находится возвание от Малороссиян ко всем вообще славянам, чтобы оне одумались и свергли с себя иго рабства. По окончании чтения студент Навродский спрашивал моего мнения касательно этого сочинения и жаловался на недостаточность материальных средств для скорейшего распространения таковых идей; далее продолжал разговор он прочитал мне 4-ре стихотворения Шевченки, имеющие своим содержанием вообще мысли явно противозаконные: так как все вышеизложенное происходило накануне отъезда Гулака в Петербург, то я и не имел возможности списать у него Закон Божий.

Приезд моей матери 15-го генваря вторично помешал продолжению моих изысканий; по отъезде ее 25 генваря обратно домой я мог узнать только следующее: что Гулак отправился в Петербург вместе с Шевченкою для занятия там ученой должности; что студент Навродский вместе с Маркевичем отправились в Пирятин, откуда студент Навродский намерен отправиться в Полтаву для приискания места в Полтавском Кадетском Корпусе; Маркевич же намерен возвратиться обратно в Киев. Кроме того, студент Навродский сообщил мне свою собственную рукопись о Гайдамаччине, которую он находил весьма полезною для распространения между обитателями Малороссии для возбуждения их прежнего воинственного, свободного духа; самую эту рукопись имею честь представить вашему превосходительству. Со времени же отъезда таковых лиц из г. Киева, я не мог далее следить за их действиями, а вместе с тем и приобретать новые сведения; почему все мною открытое я решился представить вашему превосходительству. Писал студент Алексей Петров.

Что показание это писано студентом Петровым в нашем присутствии, в том свидетельствуем: Попечитель округа свиты его величества генерал-майор Траскин. Помощник попечителя коллежский советник М. Юзефович*.

Отже, як доносив О. Петров, на початку листопада 1846 року, оселився у будинку протоієрея Андріївської церкви Завадського, сусідом по квартирі був чиновник канцелярії

Петров Олексій Михайлович (1827–1883), студент університету св. Володимира, син дрібного урядовця з м. Суража на Чернігівщині; мешкав у Києві в дядька (очевидно, по материнській лінії) Давида Олександровича Підгурського, професора математики Київської духовної академії; доніс на учасників Кирило-Мефодіївського братства (товариства), письмово.

* Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 146–149.

генерал-губернатора Микола Гулак (1822–1899). Стіна, що відділяла кімнати М. Гулака і О. Петрова погано утримувала звук, тому, займаючись увечері, Олексій міг чути гостей, які обговорювали політичні, релігійні та культурні питання. Згодом Петров познайомився з Миколою і висловив бажання «дізнатися про ідеї слов'ян, єднання» і в 1846 став членом Кирило-Мефодіївського братства. Наприкінці зими 1847 М. Гулак вручив Олексію Статут товариства та емблему-перстень, на якому викарбувані слова: «Товариство святих Кирила та Мефодія»; кляузник передав обручку дядькові, професору математики і латини духовної академії Давиду Олександровичу Підгурському.

Микола Костомаров у автобіографії писав: «У день Різдва ми зійшлися... у Гулака в місті в будинку біля Андріївської церкви... В Гулака був Шевченко. Розмова торкнулася слов'янської ідеї і, природно, крутилася навколо заповітного: думки про майбутню федерацію слов'ян. Ми розмовляли, не криючись і не підозрюючи, що наші бесіди хтось слухатиме за стіною з метою перетлумачити їх у лихий бік, а тим часом так і було. У того ж священника квартирував студент на прізвище Петров; він слухав нашу розмову і на другий же день, зблизившись з Гулаком, почав йому виявляти палкі бажання слов'янської федерації і став великим поборником слов'янської єдності, і я мав необережність із свого боку відкрити й найпотаємніші

Православна місія Кирила й Мефодія стала вирішальним фактором для діяльності «братчиків». Малюнок

думи і розповів про наш давній намір заснувати товариство». З Т. Шевченком О. Петров особисто не був знайомий і ніколи не зустрівся, однак, знаючи про поета від «братчика» Олександра Навроцького (1823–1892), назвав його у доносі серед членів товариства (з переказом змісту поеми «Сон – У всякого своя доля», послання «І мертвим, і живим»): «Студент Навродский спрашивал моего мнения касательно этого сочи-

нения и жаловался на недостаточность материальных средств для скорейшего распространения таковых идей; далее продолжал разговор, он прочитал мне 4-ре стихотворения Шевченки, имеющие своим содержанием вообще мысли явно противозаконные*.

Під час слідства жандарми виявили у О. Петрова велику кількість книг, зокрема – німецькою та французькою мовами, серед яких

* Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 174.

твори Монтеск'є, а серед особистих речей – скрипку (під старість О. Петров зароблятиме на життя уроками музики). «Студента Петрова, – читаємо в доповіді шефа жандармів графа Олексія Орлова (1786–1861) імператорові Миколі I (1796–1855), – который доставил провительству возможность открытъ Украино-Славянское общество и прекратитъ зло в самом начале, определитъ сверх штата в III-е Отделение собственной Вашего Императорского Величества канцелярии, с правами действительного студента, выдержавшего экзамен, выдал ему на обмундирование пятьсот рублей серебром с тем, чтобы впоследствии сделано было ему приличное денежное вспомошествование, смотря по степени его усердия к службе. Сверх того, матери его, получающей пенсии вместе с детьми»*.

Олексій Петров незабаром виявив найвищу «ступень усердия к службе» – викрав імператорську секретну резолюцію з III-го жандармського відділення і доніс на керуючого III відділом Леонтія Дубельта (1782–1862), що в «...III Отделении за деньги можна достигъ все». «Нагорода» за нове «стукачество» була інша: рік ув'язнення в Олексіївському рavelіні Петропавлівської фортеці і 20 років заслання до Олонецької губернії. Випущений у 1870, О. Петров повернувся на Чернігівщину, де бідував, жив з лекцій музики; написав спогади, в яких намагався заперечити свою роль кляузника.

...А допоки, не знаючи, що діється за жандармськими лаштунками, довідавшись про «призначення в університет вчителем малювання» Тараса Шевченка, історик університету св. Володимира Микола Костомаров (1817–1885) надіслав товаришу листа: «Тарасе! Доки ти, братику, сидітимеш у тій цареградській гостиниці? Приїзди в Київ, я запевне дізнався, що тебе уже наставлено наставником малярського іскуства в університеті св. Владимира, «увиде опыта», як кажуть. Іванишев тобі кланяється і каже, щоб ти приїздив». Поет, під враженням од прочитаного, поспішав до Києва з надією стати викладачем університету та здійснити подорож до мальовничої Італії, видати друге видання «Кобзаря»... Однак, ні першому, ні другому, ні третьому бажанню Тараса Григоровича не судилося збутися: 5 квітня 1847 року Шевченка, «як члена Кирило-Мефодіївського товариства» заарештували. Сталося це так: Тарас Шевченко, задягнений святково, повертався з «оглядин нареченої» товариша, Миколи Костомарова – Ангеліни Крагельської, і не знав, що Петров їх «здав», а «братчик Костомаров», коли Тарас поїхав з Чернігівщини, у ніч на 30 березня 1847 року взятий жандармами під варту і відправлений під конвоем до столиці. Тільки 14 червня М. Костомарову, який перебував у Петропавловській фортеці, дозволено побачення з нареченою: вони познайомилися в жіночому

* Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 208.

пансіоні, де Микола Іванович викладав. Арешт різко змінив подальшу спільну долю: Микола Іванович боявся після суду зв'язувати з Аліною своє, як він вважав, «пропаще життя». «Масла у вогонь» підливала й мати нареченої – в результаті майбутній шлюб розпався: Крагельська вийшла заміж за іншого і прожила з ним 19 років. Узимку 1862 року жінка купила видання М. Костомарова – драму «Кремуцій Корд» і прочитала зрозумілу тільки їй присвяту: «Незабутній А.Л.К. на пам'ять. 14 червня 1847 року»**.

6 травня 1847 року попечитель учбового округу генерал Олександр Траскін надсилає Рапорт київському, подільському і волинському генерал-губернатору Дмитрові Бібікову з пропозицією призначити вчителем малювання університету св. Володимира художника Павла Шлейфера (1814–1879) замість арештованого Т.Г. Шевченка: «Так как означенное предписание г. министра о художнике Шевченко, по причине его арестования, не могло быть приведено в исполнение, и должность учителя рисования в университете св. Владимира остается вакантною, то я имею честь почтительнейше просить сношения вашего высокопревосходительства об определении учителем рисования при сем университете бранного к сей должности Совета университета и рекомендуемого Академиею художеств художника коллежского регистратора Шлейфера, сверх занимаемой им должности учителя рисования при Киевском институте благородных девиц».

У кінці травня жандармське слідство щодо «братчиків» закінчене, шеф жандармів Олексій Орлов (1786–1861) подав Миколі І «доклад» із висновками про роль кожного з обвинувачених, зазначаючи й ту кару, що їй, на його думку, треба кожного піддати. Про Шевченка написано: «Шевченко, вместо того, чтобы вечно питать благоговейные чувства к особам августейшей фамилии, удостоившим выкупить его из крепостного состояния, сочинял стихи, на малороссийском языке, самого возмутительного содержания. В них он, то выражал плачь о мнимом порабощении и бедствиях Украины, то возглашал о славе гетманского правления и прежней вольности казачества, то с невероятною дерзостью изливал клеветы и желчь на особ императорского дома, забывая в них личных своих благодетелей. Сверх того, что все запрещенное увлекает молодость и людей с слабым характером, Шевченко приобрел между друзьями своими славу знаменитого малороссийского писателя, а потому стихи его вдвойне вредны и опасны...

Судя по этому чрезмерному уважению, которое питали и лично к Шевченке и к его стихотворениям все украино-славянисты, сначала казалось, что он мог быть если не действующим лицом между

---

* Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 150.

ними, то орудием, которым они хотели воспользоваться в своих замыслах; но с одной стороны эти замыслы были не столь важны, как представлялось при первом взгляде, а с другой – и Шевченко начал писать свои возмутительные сочинения еще с 1837 года, когда славянские идеи не занимали киевских ученых; равно и все дело доказывает, что Шевченко не принадлежал к Украино-Славянскому обществу и действовал отдельно, увлекаясь собственно испорченностью. Тем не менее, по возмутительному духу и дерзости, выходящей из всяких пределов, он должен быть признаваем одним из важных преступников.

Шевченко, любя пламенно свою родину, Малороссию, он, в печатанных им книгах, с восторгом описывал дух прежнего козачества, наезды гайдамаков, изображал в виде рыцарства, представлял историю этого народа, едва ли знаменитее всех историй, славу его называл всемирною, приводил песни украинские, в которых выражается любовь к вольности, намекал, что этот дух не простыл и до селе также в малороссиянах; описывал распоряжения императора Петра I и приемников его в виде угнетения и подавления прав народных.

Художника Шевченко, за сочинение возмутительных и в высшей степени дерзких стихотворений, как одаренного крепким телосложением, определить рядовым в Оренбургский отдельный корпус, с правом выслуги, поручив начальству иметь строжайшее наблюдение, дабы от него, ни под каким видом, не могло выходить возмутительных и пасквильных сочинений».

Ценсорам, дозволившим печатать сочинения Костомарова, Кулиша и Шевченко, сделать строгий выговор с тем, что бы это не лишало их никаких прав, службою приобретенных как людей отлично аттестованных и сделавших ошибку более по неосмотрительности, нежели по умыслу и сверх того, повелеть министру народного просвещения, чтобы предписал, вообще ценсорам обращать на труды литературные более строгое внимание. Подписал генерал-адъютант граф Орлов. Верно: генерал-лейтенант Дубельт 26-го мая 1847-го г.»*. На документі резолюція імператора Миколи I, скопійована з оригінала керуючим III відділом Леонтієм Дубельтом (1792–1862): «На подлинном собственною его величества рукою написано карандашом: «под строжайший надзор и с запрещением писать и рисовать»**.

30 травня граф Орлов і генерал Дубельт, зібравши «братчиків» в залі, оголосили їм царські присуди. Кара, визначена Шевченкові, була найтяжчою: «За сочинение возмутительных стихов,

* Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 208–209.

** Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 231.

был определен в Отдельный оренбургский корпус рядовым, с правом выслуги, под строжайший надзор, с запрещением писать и рисовать, и чтобы от него, ни под каким видом, не могло выходить возмутительных и пасквильных сочинений. В исполнение сей монаршей воли, Шевченко отправлен с фельдъегерем к командиру Оренбургского корпуса. Генерал-адъютант Игнатъев*^{*}. 11 червня 1847 року начальник 23-ї піхотної дивізії генерал О. Толмачов, який тоді заступав командира Окремого оренбурзького корпусу О. Обручова, написав Рапорт керуючому військовим міністерством В. Адлербергу про прибуття Шевченка до Оренбурга. У ньому зазначено, що прибув «9 червня об одинадцятій годині після полудня»**.

Про перше враження, яке поет виніс від Оренбурга, можна почасті дізнатися з повісті «Близнецы». У ній знаходимо чимало деталей про пам'ятні місця й населення міста, його розташування і природу. Мабуть, є щось автобіографічне у словах героя повісті: «На мой взгляд, в физиономии Оренбурга есть что-то антипатичное, но наружность иногда обманчива бывает»***. Після Петербурга Оренбург, звичайно, не міг справити приємного враження: тоді він ще, за винятком кількох оригінальних споруд, не мав вигляду добротного розбудованого і впорядкованого міста. Спочатку його засновано 1735 року на місці сучасного Орська як військову фортецю. Своє найменування місто одержало від річки Ор, бо вперше закладено його саме в районі впадання її в Урал. Але 1741 року будівництво запроектованої фортеці довелося перенести на 220 км вниз за течією ріки Урал у район Красної гори (тепер с. Красногора), оскільки раніше обрана місцевість була низькою, під час повені затоплювалася. До того ж відкритий степ не сприяв оборонній міцності фортеці. Однак і район Красної гори виявився не зовсім вдалим. Неприятливі кліматичні умови, відсутність необхідного будівельного матеріалу змусили намісника Оренбурзького краю Івана Неплюєва (1693–1773) 1743 року втретє перенести будівництво ще на 90 км нижче, у район впадання ріки Сакмари в Урал. Тут, на високому правому березі Уралу, де була Бердська фортеця (перенесена тепер на річку Сакмару), й засновано Оренбург.

Документально не встановлено, коли поета відправлено з Оренбурга до Орська. На рапорті поручика Германа Почешева командиру 5-го лінійного батальйону Дмитру Мешкову з приводу повернення Шевченкові речей, залишених у Києві, є дата: «20 июня 1847 года, г. Оренбург». Г. Почешеву наказали припровадити Шевченка в 5-й батальйон, і йому, очевидно, він перед відправкою заявив про речі, залишені в Києві, а той відразу написав рапорт командиру батальйону. Але не виключено, що це могло статися і

* Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 231.

** Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 140.

*** Тарас Шевченко. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 4. – К., 2003. – С. 84.

в дорозі. Чинovníк Оренбурзької прикордонної комісії Федір Лазаревський (1820–1890) згадував: після 12 червня 1847 року Тарас Григорович більше не заходив, а попечитель прилінійних казахів, Тарасів приятель Михайло Лазаревський (1818–1867) твердив: десь через тиждень після прибуття в Оренбург Шевченкові видали уніформу і відправили в Орськ (тобто 15–16 червня). На щойно згаданому рапорті поручика Почешева є помітка: «Получено 23 июня»*.

З цього випливає, що рапорт подано на другий день після прибуття до Орська, хоч написано, як засвідчує дата, раніше.

Про враження, яке Орськ справив на Шевченка, дізнаємося також з повісті «Близнецы»: «Так вот она, знаменитая Орская крепость! – почти проговорил я, и мне сделалось грустно, невыносимо грустно, как будто меня бог знает какое несчастье ожидало в этой крепости. А страшная пустыня, ее окружающая, казалась мне разверстою могилой, готовою похоронить меня заживо... Подъезжая ближе к крепости, я думал (странная дума), поют ли песни в этой крепости. И готов был бог знает что прозакладывать, что не поют. При такой декорации возможно только мертвое молчание, прерываемое тяжелыми вздохами, а не звучными песнями»**.

Репніна Варвара Миколаївна (1808–1891), княжна; товаришка Т. Шевченка. Петро Бартенев (1829–1912), видавець журналу «Русский архив», на сторінках якого нерідко друкувалася Варвара Миколаївна, писав: «Її знали, любили й шанували від Сорренто до Петербурга і від Парижа до віддалених кутків Сибіру. Сміливо можна стверджувати, що княжна Репніна була особою цілком історичною». Зустріч двадцятидев'ятирічного Т. Шевченка і тридцятип'ятирічної В. Репніної відбулася в родинному маєтку Репніних у Яготині в першій половині липня 1843 (Т. Шевченко потрапив до Яготина завдяки поміщику Олексію Капністу (1796–1869), який після гостювання в Мойсівці на балу в пані Тетяни Волховської (1763–1853) повертався до Репніних, бо там залишив сина, якого мав оглянути Фердинанд Фішер, домашній лікар князя.

Варвара Миколаївна Репніна
на акварелі Л. Фішера. 1858

* Тарас Шевченко. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 4. – К., 2003. – С. 226.

** Тарас Шевченко. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 4. – К., 2003. – С. 89.

*** Тарас Шевченко. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 6. – К., 2003. – С. 333.

Устяннович М. Тарас Шевченко в засланні. Малюнок

24 жовтня 1847 року Тарас Шевченко у листі із Орської тюрми пише княжні Варварі Репніній: «Через заступництво Ваше, добра моя Варваре Миколаївно, призначили мене до Київського університету, та в той самий день, коли прийшло призначення, мене арештували й відвезли до Петербургу 22 квітня (день для мене дуже пам'ятний), а 30 травня прочитали мені конфірмацію, – і я вже був не вчитель Київського університету, а рядовий салдат оренбурзького лінійного гарнізону: «О, какъ неверны наши блага, // Какъ мы подвержены судьбе!»*.

Між Тарасом і Варварою зав'язалася довірлива дружба, яка тривала до останніх років життя митця, що підтверджує одна з його записок, зміст якої В. Репніна переказала в листі до Ш. Ейнара: «В хвилину від'їзду Шевченко подав мені якийсь папір, зі словами: “За правом брата”. Я прочитала, – це була записка, написана спочатку на “ви”, потім виправлена ним на “ти”, лист брата, де він, як брат, умовляв мене берегти в собі багатства, котрі Бог вклав в найчарівніше з усіх своїх творінь». Коли Т. Шевченко потрапив на заслання, В. Репніна докладала зусиль, щоб полегшити долю поета, листувалася, надсилала книги.

18 лютого 1848 року Варвара Миколаївна приватним листом французькою мовою звернулася до начальника Третього відділення власної його імператорської величності канцелярії Олексія Орлова (1786–1861) з проханням виклопотати дозвіл Тарасу Шевченку малювати: «Я звертаюсь до Вас, пане графе, з благанням за

* Тарас Шевченко. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 6. – К., 2003. – С. 333.

нешасного Шевченка. Знаючи його дуже добре, я можу запевнити, що, яка б не була його провина, він покараний надто суворо відданням у солдати і висланням, що не було потреби, щоб його переконати в його винуватості, ще додавати таку жорстоку витонченість, як заборона малювати. Маю надію, графе, Ви зрозумієте, що я взяла на себе обов'язок зробити все можливе, щоб полегшити долю Шевченка, оскільки я знаю його дуже добре і знаю ще те, що він зовсім самотній на цьому світі. Для досягнення цієї мети я не маю іншого шляху, як звернутися до Вас с благанням одержати для нього дозвіл на малювання. Я прошу у Вас цієї милості, смиренно склавши на грудях руки!». Але шеф жандармів відповів, що не час «входить по сему предмету со всеподданнейшим докладом»*. У 1850 році під час обшуку в Тараса Григоровича серед інших листів вилучено і пошту Варвари Миколаївни; за словами слідчих жандармів, «...в трех письмах княжны Варвары Репниной заключаются молитвы и выражение желания, чтобы всемогущий Господь помог ему, Шевченке, нести тяжелый крест». З цього приводу граф О. Орлов висловив княжні зауваження: «Милостивая государыня княжна Варвара Николаевна! У рядового Оренбургского линейного № 5 батальона Тараса Шевченки оказались письма Вашего сиятельства; а служащий в Оренбургской пограничной комиссии коллежский секретарь Левицкий в проезд свой через Москву доставил к Вам письмо от самого Шевченки, тогда как рядовому сему высочайше воспрещено писать; переписка же Ваша с Шевченкою, равно и то, что Ваше сиятельство еще прежде обращались и ко мне с ходатайствами об облегчении участи упомянутому рядовому, доказывает, что Вы принимаете в нем участие, неприличное по его порочным и развратным свойствам. По высочайшему государя императора разрешению, имею честь предупредить Ваше сиятельство как о неуместности такого участия Вашего к рядовому Шевченке, так и о том, что вообще было бы для Вас полезно менее вмешиваться в дела Малороссии, и что в противном случае Вы сами будете причиною, может быть, неприятных для Вас последствий»**.

Після такого попередження листування між Т. Шевченком і В. Репніною припинилося. Відомо 8 листів Т. Шевченка до В. Репніної і 16 – її – до поета: «Тринадцатый день уже читаю Ваше письмо. Наизусть выучил, а сегодня только нашел время и место (в казармах) ответить Вам. Добрейшая и благороднейшая Варвара Николаевна. Я как бы ото сна тяжелого проснулся, когда получил письмо от кого-нибудь неотрекшегося меня, а Ваше письмо перенесло меня из мрачных казарм на мою родину – и в ваш прекрасный Яготин, – какое чудное наслаждение воображать тех, которые

* Справа № 81, ч. 6, арк. 85 – 86; // Киевская старина», 1893. – Кн. 3. – С. 468.

** Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 335.

вспомінають обо мне... и в настоящее время я принадлежу к самым счастливым, я, беседуя с вами, праздную 25 февраля, не так шумно, как это было прежде, но тихо, тихо и так весело, как никогда не праздновал». Публіцист та історик Борис Чичерін (1828–1904) охарактеризував «наслідок» немудрого материнського втручання в життя Варвари, яку все ж полонило кохання: «Обоє вони (Варвара Рєпніна і Лев Баратинський (1805–1858), ад'ютант князя Рєпніна, рідний брат поета Євгена Баратинського (1800–1844) були пристрасно закохані, проте перебірлива (в оригіналі «чопорная») мати, уроджена Розумовська, не хотіла чути про шлюб, вважаючи Баратинського недостатньо знатним». Вимушений розрив вплинув на подальшу їх життєву долю: Лев Абрамович пішов у відставку і назавжди залишився «холостяком»; Варвара Миколаївна – «старою дівою». Померла Варвара Миколаївна на 83-му році життя і похована у Алексеєвському монастирі (Москва).

...Пам'ять про Кобзаря, ставлення до творчості поета викладачі та студенти університету св. Володимира, як і нині – шанують, беруть і вивчають та досліджують. Ще в день смерті Кобзаря, 26 лютого 1861, спудеї зібралися в університетській церкві на громадянську панахиду. Коли труну з прахом Т. Шевченка перевозили з С.-Петербурга до Канева, студенти 6 травня 1861 зустріли процесію ще в Броварах, перед мостом коней розпрягли і самотужки доставили труну на козацькому возі до Києва. Виставити в церкві університету св. Володимира не дозволила адміністрація, тоді домовину поставили для відспівування в храмі Різдва Христового на Подолі. Місце поховання Кобзаря пропонувалося різне: Аскольдова могила, Щекавиця, Видубицький монастир, але Тарасів товариш, художник Григорій Честахівський (1820–1893) озвучив заповіт поета «Канів». Студенти університету св. Володимира становили основну масу учасників жалобної маніфестації, що відбулася в Києві 7 травня 1861, коли домовину з прахом поета повезли до Канева, на Чернечу гору. Під час прощальної процесії, яка рухалася набережною Дніпра, виголошували промови студенти вишу: Михайло Драгоманов (1841–1895), Володимир Антонович (1834–1908), Олександр Стоянов, інспектор Другої київської гімназії Михайло Чалий (1816–1907).

Студенти університету св. Володимира: Тадей Рильський (1841–1902), Павло Житецький (1837–1911), Я. Габбель, М. Малащенко, П. Вишневський і М. Ковалевський супроводжували труну з прахом Кобзаря до Канева й допомагали Тарасовому товаришу Григорію Честахівському (1820–1893) викопати могилу, який у «Спогадах» написав: «Могила було викопано студентами Київського університету, братами й родичами покійного та деякими селянами, що знали поета за життя й шанували пам'ять його». На похорон у Канів прибув і екс-ректор університету Михайло Макси-

мович (1804–1873). Поховали Кобзаря о сьомій годині вечора на Чернечій горі. Із Спомину Тарасового біографа Михайла Чалого: «10 травня (22 за новим стилем) 1861 року при напливі величезного натовпу людей з передмість і навколишніх сіл, протоієрей Мацкевич відслужив заупокійну обідню. Після панахиди він же виголосив надгробне слово над могилою Тараса Григоровича Шевченка». 15 липня начальник Канівської поліції доповідав київському цивільному губернаторові: «Имею честь почитательнейше донести, что при всем старании моем ни во время погребения академика Тараса Шевченка, ни теперь я не мог приобрести речей, говоренных студентами университета св. Владимира на гробе его. Смысл этих речей был следующий: «Что правый берег реки Днепра принял в свои недра человека, которого думы глубоко запечатлены в сердце каждого малоросса, что теперь пусть плачут, Канев, Черкассы и Чигирин – свидетели погребения Кобзаря Малороссии, но настанет время, когда явится достойный человек и осуществит мысли сего великого мужа, тогда оба берега реки Днепра соединятся и над могилою сего великого мужа воздвигнется памятник, который будет свидетельствовать о славе его»*.

Могила на Чернечій горі викопано студентами університету, братами й родичами покійного та селянами. Фото В. Воюцького

До днів народження Кобзаря адміністрацією, викладачами та студентами Національного університету Тараса Шевченка покладаються квіти та вінки до підніжжя пам'ятника Тараса Шевченка; в університетському видавництві опублікований анотований бібліографічний покажчик, до якого включені описи друкованих і архівних документів про життя й діяльність Тараса Григоровича Шевченка, зокрема – із співпраці з Археографічною комісією, зв'язків з Кирило-Мефодіївським братством; перебування в Києві, оточення та опис малярських робіт. Це найповніший на сьогоднішній день покажчик, який документально розкриває проблему «Університет св. Володимир і Тарас Шевченко».

Українці можуть пишатися перед Богом і людством велетом духу – поетом і художником Тарасом Шевченком. Справжній Шевченко – не на плакатах і біл-бордах, навіть не в книжках, а в наших серцях. У кожного – Шевченко свій, близький і рідний, особливий.

* Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 392.

Для багатьох поколінь українців – і не тільки – Шевченко означає так багато, що сама собою створюється ілюзія, ніби ми все про нього знаємо, все в ньому розуміємо, і він завжди з нами, в нас. Та це не лише ілюзія. Шевченко як явище велике й вічне – невичерпний і нескінченний. У рядках його творів, адресованих нам, сучасникам, завжди знаходимо слова вічної істини. Актуальні настанови та перестороги. Треба лише вдуматись у зміст, прочитати крізь рядки все, що написано від душі, крізь час. Світова література не знає такого митця, в чиєму слові так пекучо й талановито вкарбувалися б історична пам'ять народу, його нестерпне буття й віра в завтрашній день. Минають роки, століття, а гострота і сила Шевченкового слова живе. Дух свободи, людської гідності – найвеличніших вселюдських понять – через віки випробувань, пережитих Кобзарем, приходять до українців і додають їм упевненості у власному самоствердженні. Не забуваймо: Шевченків творчий геній витає у Всевишньому світі й присутній в істинних думках і праведних ділах поколінь нашого народу – це незаперечний факт безвічності людського духу.

В ім'я воскресіння України маємо рости патріотів рідної землі з дитячих і студентських років та виховувати на прикладі життя й творчості Тараса Шевченка – найбільшого вчителя та духовного пророка. Із Шевченковим словом, із Тарасовими художніми творами український народ нездоланний. Саме його слово й картини допомагають досягнути невмирущі духовні заповіді, серед яких вічні істини – Любов, Єднання та Братолюбіє, які сьогодні так необхідні кожному з нас для будівництва Незалежної, Соборної, Демократичної Української Держави.

Традиційно викладачі та студенти Національного університету імені Тараса Шевченка у ювілейні та святкові Шевченківські дні кладуть живі квіти до підніжжя монумента Кобзаря. 2021

Замальовка Тарасом Шевченком

Червоного корпусу Київського університету у 1846

Університет св. Володимира, що на Шевченковому малюнку, панорамне зображення будинку виконано з боку Бессарабської площі. Попервах навчальний заклад займав кілька приватних приміщень на Печерську. Урочисті закладки споруди, спроектованої архітектором Вікентієм Беретті (1781–1842), відбулися 31 липня 1837, будівництво завершено в 1843 році.

Головний корпус, званий також «червоним» через характерний червоно-коричневий колір – щодо цього існує кілька версій: червоний колір пов'язують із стрічками ордену св. Володимира (червона та чорна), відтак приміщення вишу мало відображати ці кольори (це офіційна версія за часів Російської імперії); колір будівлі планувався таким, як у Зимового палацу в С.-Петербурзі, однак, коли для цього привезли дорогу італійську фарбу в Київ, випадково наплутали в її інгредієнтах, і фарба стала яскраво червоною. Вирішили все ж таки пофарбувати стіни, а «виправдали» це стрічками ордену св. Володимира. Судячи з фотографій другої половини XIX століття, саме цей ракурс був найзручнішим для огляду фасаду будівлі університету. Монументальна і дещо похмура споруда у стилі класицизму тріумфально панує над нерегулярною і нещільною, переважно одноповерховою на той час, забудовою околиці Києва.

У нижній частині Тарасової композиції зображено обсаджений тополями Бібіковський бульвар (нині бульвар Тараса Шевченка). Третій будинок вгорі праворуч – споруда, в якій тепер розміщено Національний музей Тараса Шевченка.

**Вид на університет св. Володимира із Бессарабки. ХІХ ст.
Поштова картка**

«Притулиться до університету св. Володимира», – як говорив Тарас Шевченко друзям, було заповітним бажанням – тоді збувалася мрія назавжди оселитися в Києві. 27 листопада 1846 року подає прохання попечителю учбового округу призначити його «на відкриття вакансію учителя малювання в університеті».

Істотним, важливим було в цьому проханні зобов'язання художника, окрім викладання живопису, «виконувати безплатно всі доручення начальства щодо літографування в літографічному закладі при університеті». У виші Тарас неодноразово бував у зв'язку з роботою в Археографічній комісії.

Серед тих, хто ініціював створення Тимчасової комісії для розгляду стародавніх актів, – перший ректор університету св. Володимира, професор Михайло Максимович (1804–1873), близький Шевченків приятель і однодумець. З університетом пов'язана й діяльність Кирило-Методіївського братства. Літографічний заклад університету був скромно оснащений, технічним обладнанням, проте вистачило б для того, на думку Шевченка, щоб поряд із замовленнями вчених і навчально-допоміжних закладів видавати й естампи «Живописной Украины», а також гравюри, що пропагували серед широких кіл народу визначні художні твори. «Распространяють посредством гравюры славу славных художников, распространяють в обществе вкус и любовь к доброму и прекрасному – это чистейшая, угоднейшая молитва человеколюбцу богу. И посильная бескорыстная услуга человеку. Это мое единственное непреложное стремление», – занотує Тарас Григорович одинадцять років по тому в «Щоденнику».

АВТОПОРТРЕТ, 1843

(папір, туш, 22,7×18,4) Т. Шевченко створив 27–28 листопада 1843 під час перебування в Яготинському маєтку князя Миколи Репніна-Волконського (1778–1845); робота виконана за порадою професора університету св. Володимира Михайла Максимовича, коли в червні 1843 Тарас гостював у Києві. Унизу аркуша тушшю зроблено авторський напис «1843» і «Т. Шевченко». На звороті – рисунок «Кобзар з повідирем» («Сліпий»). Т. Шевченко – митець високої графічної культури, здатний мовою точного, інколи – несподіваного, нібито недбалого, але необхідного штриха створити цілісний образ і майстерно передати не тільки

Шевченко Т. Автопортрет. 1843

зовнішню схожість, а й стан високого емоційного піднесення. На автопортреті перед нами молодий Шевченко, йому лише 29 років. Темне волосся відтінює відкрите чоло, ледь помітна усмішка сховалася в куточках губ. Погляд очей глибокий та проникливий, але все ж проглядається смуток. Підняте підборіддя свідчить про наполегливий характер. Імовірно, художник намалював портрет, перебуваючи в полоні емоцій: щойно завершив поему «Тризна» (дослідники називають її «епіко-ліричною поемою-портретом»).

Історія автопортрета тісно пов'язана з історією «Тризни». Т. Шевченко присвятив поему (датована 9 листопада 1843) Варварі Репніній (1808–1891): «Душе с прекрасным назначеньем // Должно любить, терпеть, страдать; // И дар Господ-

Наталія Авак'янц-Мірза

ний, вдохновенье, // Должно слезами поливать. // Для вас понятно это слово!» Княжна в листі до свого духівника Шарля Ейнара 27 січня 1844 розповіла, що, віддаючи їй завершений рукопис поеми, Тарас пообіцяв наступного дня додати свій портрет: «Шевченко отдал мне тетрадь, всю писанную его рукой, и сказал, что к этой рукописи принадлежит еще портрет автора, который он и вручит мне завтра».

В. Репніна зберігала подарований автопортрет, допоки оригінал не попросив Тарасів біограф Михайло Чалий (1816–1907) для фототипічного відтворення у книзі «Жизнь и произведения Тараса Шевченко» (1882). З друкованих джерел відомо, що в 1864 княжна передавала автопортрет Чертковській бібліотеці Москви для виставки поетових творів. Після смерті Варвари Репніної автопортрет належав її вихованці Є. Орловій, у дочки якої твір 1935 придбав літературознавець Ілля Зільберштейн (1905 – р.с.н.) і виставляв на Ювілейній шевченківській виставці в Києві (1939). Зберігається в Національному музеї Тараса Шевченка.

Літ.: Владич Л. Три невідомі роботи Т.Г. Шевченка // Образотворче мистецтво, 1939. – № 2–3. – С. 71; Яцюк В. Авторове «я» у малярстві поета // Слово і Час. – 1992. – № 6. – С. 12.

Віктор Жадько

АВАК'ЯНЦ-МІРЗА

(Мірза-Авак'янц)

Наталія Юстинівна

(уродж. Дворянська; 11.10.1889, Бориспіль Переяслав, пов. Пол-

тав. губ. (за ін. даними – 1888, Переяслав) – 1939, Київ) – історик, педагог. У 1918–1924 викладала в Полтав. учительському ін-ті та на іст.-філол. ф-ті Полтав. ун-ту; друкуватися почала 1914 в москов. ж. «Укр. жизнь». У 1918 – вихователька дітей гетьмана Павла Скоропадського. З 1920 – проф. Полтав. ІНО. Закінчивши в 1922 аспірантуру при кафедрі історії укр. культури в Харкові, працювала у вищих пед. закладах Харкова і Луганська, а з 1934 – зав. кафедри історії України Київського державного університету, викладала й укр. мову. У Києві проживала по вулиці Садовій, 1, кв. 6 з родиною – 12-літнім сином Ігорем і 56-літнім чоловіком А. Браташевським, котрий працював учителем географії в київській середній школі. Належала до кола нечисленних «автентичних» професорів, чії лекції слухали в Інституті червоної професури (ІЧП). У 1935/36 навчальному році читала в ІЧП курс лекцій з джерелознавства, а наступного року – викладала третьокурникам істор. відділу курс історіографії. Особливо цінувала використання творів Т.Г. Шевченка при навчанні історії, вважала, що «вірні і правдиво змальовують події, чудово передають народну психологію та настрої. Твори Шевченка історико побутового характеру містять великі яскраві образи минулого, особливо козаччини». Автор ст. «Твори Т. Шевченка як матеріал при навчанні історії України» у зб. «Про Івана Підкову та про козаків в творах Т.Г. Шевченка»

(1920). Автор наук. праць: «Поетичний елемент при навчанні історії» (1917), «Твори Т. Г. Шевченка як матеріал при вивченні історії України» (1918), «З побуту української старшини кінця XVII віку (// Записи укр.наук. т-ва, дослідження й охорона пам'яток старовини та мистецтва. – Вип. 1, 1919). Окремі видання: «Читанка з історії України. Підручник для учителів» (ред. Д. Баталій. – Т. 1. – Вип. 1. Доба староруська (1922), «Нариси з історії України» (1928). Використовувала тв. Т.Г. Шевченка у працях з історії Лівобережної України. 1937 закінчила чорновий варіант «Історії Запоріжжя» (рукопис загинув у Києві під час гітлерівської окупації), фрагмент її в квітні 1938 здала до «Исторического сборника» АН СРСР.

За свідченнями історика Наталі Полонської-Василенко (1884–1973), на одному із засідань ун-ту, звинуватили в «буржуазності, яку приховувала, і в тому, що «була вчителькою дітей Скоропадського».

Замордована, деморалізована, «визнала» себе винною і 16 березня 1939 закритим військ. трибуналом Київ. особливого військового округу засуджена на 10 років виправно-трудових таборів з поразкою в політичних правах на 5 років із конфіскацією майна. Страчена, ймовірно, в Лук'янівській в'язниці. Реабілітована 24 січня 1959; у довідці про реабілітацію записано: «Отбывшая наказание, умерла».

Літ.: Верба І. Мірза-Авак'яну Наталія Юстинівна // Українські історики ХХ ст. – К.; Л:

Ін-т історії України НАН України, 2003. – Вип. 2, ч. 1. – С. 222; Мірза-Авакянц Н. Твори Т. Г. Шевченка як матеріал при навчанні історії України // Вільна українська школа, 1918. – № 7. – С. 129; Полонська-Василенко Н. Спогади / Н. Полонська-Василенко. – К., 2011. – С. 213.

Віктор Жадько

АВЕР'ЯНОВА

Ніна Миколаївна

(28.11.1969, Київ) – культуролог, канд. філос. наук. Закінчила пед. ф-т КДПУ (1995). Навчалася в аспірантурі КНУ (2003). Наук. співроб. Центру українознавства (з 2006). Авторка 150 наукових публікацій, зокрема, у закордонних виданнях Білорусії, Німеччини, Польщі, Росії, Чехії, Швейцарії; співавтор семи колективних монографій і двох навчальних посібників: «Українознавство» та

Ніна Авер'янова

«Історія української політичної думки». Досліджує образотворче мистецтво в українознавчому аспекті. З шевченкознавчих праць: «Живописець високого духу (до 135-річчя від дня народження Фотія Красицького)» (2007); «Культурний універсум національного буття українців в образотворчості Тараса Шевченка» (2008), «Образотворчий світ Тараса Шевченка» (2009), «Образотворчість Тараса Шевченка як вияв національного відродження українців» (2013), «Національне буття українців в образотворчій спадщині Тараса Шевченка» (доповідь на Шевченків. міжнарод. літературному конгресі 11 березня 2014 року; «Російські неоімперські міфи в мистецтві України постколоніальної доби» (2018).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – С. 9.

Валентина Гнатенко

АГЕСВА

Віра Павлівна

(30. VII 1958, м. Бахмач Черніг. обл.) – філолог, літературознавець, критик, доктор філ. наук з 1995. Закін. 1980 ун-т ім. Т. Шевченка. Працювала ст. наук, співробітником Ін-ту літератури ім. Т.Г. Шевченка (з 1996 – і в Нац. ун-ті «Києво-Могилянська академія»). Коло наук. інтересів – проблеми стильової диференціації укр. л-ри ХХ ст., особливості розвитку укр. модернізму, феміністична інтерпретація тексту.

Автор наукових досліджень: «Пам'ять подвигу: українська воєнна проза 60–80-х років»

(1989); «Олекса Слісаренко» (1990); «Українська імпресіоністична проза» (1994). Досліджує проблеми стильової диференціації укр. літератури ХХ століття, особливості розвитку укр. модернізму, виявляє зацікавлення феміністською інтерпретацією текстів. З кінця 80-х, від часу утвердження гендерної школи в укр. літерознавстві, – одна з найактивніших її представниць, інтерпретаторка гендерних аспектів укр. культури. Підготувала ряд антологій укр. прози, видань найчільніших представників укр. модернізму, зокрема, Лесі Українки, Миколи Хвильового, Олександра Довженка, Майка Йогансена, Віктора Петрова-Домонтовича, Юрія Косача.

Автор статей, рецензій, оглядів у ж.: «Вітчизна», «Прапор», «Березіль», «Слово і час». Шевченківська премія 1996 разом з В.Г. Дончиком, В.П. Моренцем, Г.М. Штонем, А.Є. Ковалівим, В.О. Мельником, М.К. Наєнком за навч. посібник «Історія української літератури ХХ століття» у двох книгах. Премії: Петра Могили – за монографію «Інтелектуальна проза Віктора Петрова-Домонтовича» (2008) та інтернет-видання «Літакцент» (2012). Членкиня журі премії «Книга року ВВС»; інтернет-видання «Літакцент». Співзасновниця Київського інституту гендерних досліджень.

Літ.: Дубинянська Яна. Віра Агеєва: емансипе початку століття // Дзеркало тижня, 2007. – № 32; Шевченківські лауреати. 1962–2001. – К., 2001. – С. 15.

Віктор Жадько

Віра Агеєва

АЛЕКСАНДРОВ

Володимир Степанович

(20.06.1825, с. Бугаївка, Ізюм. пов. Харків, губ. – 29.12.1893, Харків) – лікар, поет, перекладач, етнограф і фольклорист, видавець. 1853 закінчив мед. ф-т Харків. ун-ту, був вільним слухачем мед. фак-ту ун-ту св. Володимира (1854). Наприкін. 70-х – поч. 80-х XIX ст. жив і працював у Полтаві, згуртував навколо себе літ. молодь, зокрема – підтримав поет. хист В. Самійленка та задумав зб., названий пізніше «Складкою». Друкуватися почав 1861 в ж. «Основа». Видав збірки перекладів творів М. Лермонтова та І. Козлова українською мовою («Малоросійські співанки», 1880). У 1887 та 1893 надрукував два випуски альманаху «Складка»; в першому вмістив поезію кирило-мефодіївця О. Навроцького «На вічну пам'ять Н. Костомарова».

Володимир Александров

На його творчості позначився вплив Т.Г. Шевченка. Кобзареві присвятив вірш «Брате-голубе Тарасе!», який під час арешту членів Кирило-Мефодіївського товариства 1847 знайдено жандармами у паперах М. Костомарова. У вірші розповідається, що Шевченко щасливий, бо в творах уміє розповісти про тяжке життя народу, «горе вилити», голосно «співатиридати». Автор вірша до поета, у якому звертається з великою шаною, називає його голубом, братом (1846). Особливого звучання набуває повтор «Біда, пане-брате!». Ліричні вірші, популярні романси, тв. на біблійні сюжети друкував у вид-ах: «Світ», «Зоря», «Складка», календарях «Просвіти». 1880 в Харкові видав зб. оригінальних і перекладних тв. «Малоруські співанки». У 1887 видав «Народний пісенник з найкращих

українських пісень, які тепер найчастіше співаються. З нотами особно» (86 зразків). Серед муз. обробок – пісні: «Ти несись, мій спів, з мольбою», «Я бачив, як вітер берізку зломив». Переклав на укр. мову «Вечірній дзвін» І. Козлова. Видані зб. стали помітним явищем у тогочасній укр. фольклористиці. Опрацював оперети «За Немань іду» (1872), «Не ходи, Грицю, на вечорниці» (1873, 1881), казку «Коза-дереза» (1885). Автор творів, які стали піснями: «Розбите серце» («Я бачив, як вітер берізку зломив...»), «Ти несись, мій спів», «Ходить гарбуз по городу...». Відомий і як перекладач поезій А. Міцкевича («Дяди», 1893), віршів Г. Гейне («Кедр», «Розбите серце»). Брав участь у відзначенні ювілейних Шевченків. дат, у концертах виконував пісні на вірші Т.Г. Шевченка. Теплим, щирим серцем на смерть Александрова відгукнувся П. Грабовський. У статті «Споминки про д-ра В. Александрова» писав про стосунки з ним, про те, що Володимир був «щиро пройнятий любов'ю до рідного краю і творчості Шевченка», що це була «тиха, щира, чула любляча вдача», яка «має, безперечно, право на щире шанування нащадків».

Лит.: Граб П. Споминки про В. Александрова // Зоря. – 1895. – № 13; Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У двох книгах. – Кн. 1. – Полтава, 2005. – С. 28; Т.Г. Шевченко і літературне життя Київського університету: Монографія – К., 1989. – С. 58.

Віктор Жадько

АЛЕКСАНДРОВА**Галина Андріївна**

(26.01.1967, с. Перше Травня Обухів. р-ну Київ. обл.) – філолог, літературознавець; д-р філ. наук. Закінчила філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1989). Ст. наук. співроб. ІФ. Провідний наук. співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (з 2019). Наук. інтереси – компаративістика, історія укр. літературознавства. Шевченкознавчі студії – «Творчість Шевченка в літературознавчій концепції М. Дашкевича» (2003); «Шевченко в порівняльному літературознавстві XIX століття: від національного поета до загальнолюдського» (2004); «Проблема вибору художника в повістях Гоголя «Портрет» і Шевченка «Художник» (2005); «Взаємодія художніх систем: «Портрет» Гоголя та «Художник» Шевченка» (2004); «Портрет» Гоголя і «Художник» Шевченка: загадка таланту і світу мистецтва» (2006); «Діалог шевченкознавців-компаративістів: Іван Франко та Іван Стешенко» (2006); «Два погляди на дві «Наймички» (до порівняння різножанрових однойменних Шевченкових творів)» (Теорія літератури. Компаративістика. Художній діалог з історією. На пошану д-ра філ. наук Лідії Павлівни Александрової (з нагоди її 90-річчя). – К., 2007); «Творчість Т. Шевченка у прочитанні М. Петрова: компаративні аспекти» (2011); «Шевченкознавчі студії Івана Стешенка: національна форма і всесвітнє значення» (2013), «Т. Шевченко і О. Пушкін: пункти зближення і лінії розмежування в літературознавстві

Галина Александрова

кінця XIX – перших десятиліть XX ст.» (2015). Монографії: «Літературні перехрестя (М. Дашкевич у контексті порівняльних досліджень кінця XIX – початку XX ст.)» (2008); «Помежів'я (українське порівняльне літературознавство кінця XIX – першої третини XX століття)» (2009), зокрема, у розділі «Компаративні роздуми над творчістю Шевченка» проаналізовано зв'язки Шевченка зі світовим літ. процесом на рівні контактів, впливів і типологічних схожостей.

Доповідь «Шевченкознавчий дискурс Івана Стешенка в контексті українського літературознавства початку XX ст.» на VIII Міжнарод. конгресі українців «Тарас Шевченко і світова україністика: історичні інтерпретації та сучасні концепції». (Київ, 21–24 жовт. 2013). Автор статей до Шевченк. енциклоп. про М. Дашкевича,

Заміна Керім кизи Алієва

Надія Андріанова

О. Котляревського, М. Петрова,
І. Стешенка.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник. /

Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – С. 9–10.

Валентина Гнатенко

АЛІЄВА

Заміна Керім кизи

(9.07.1963, м. Нахичевань, Азербайджан) – азерб. і укр. мовознавець, компаративіст. Канд. філ. наук. Закінчила Бакин. пед. ін-т інозем. мов (1987). Навчалася в аспірантурі на кафедрі тюркології ІФ. Доц. кафедри тюркології ІФ (з 2008). Досліджує специфіку рецепції творчості Т. Шевченка в Азербайджані у ХХ ст. – «Творчість Т. Г. Шевченка в оцінці та перекладах азербайджанських літераторів» (2011), «Ідеї Т. Шевченка як основа консолідації української еліти та «просвітительських» об'єднань України та Азербайджану» (2015). Тема доктор. дисерт. «Українсько – азербайджанські літературні взаємозв'язки кінця ХХ – початку ХХІ ст.». Одна з авторів колектив. монографії «Шевченкознавство в сучасному світі» (2014), розділ – «Шевченкове слово в Азербайджані».

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – С. 10.

Валентина Гнатенко

АНДРІАНОВА (Гордієнко)

Надія Миколаївна

(15.12.1921, м. Васильків Київ. обл. – 27.03.1998, Київ) – філолог, письменниця, перекладач критик, чл. СПУ. Закінчила філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1945). Перекладала мовою есперанто поезію Т. Шевченка: «Заповіт», «Чого мені тяжко, чого мені нуд-

но», «Не для людей, тієї слави», «І небо невмите, і заспані хвилі», «Не так тії вороги», «І день іде, і ніч іде». У праці «Українська література мовою есперанто» дає огляд перекладів Шевченкових творів. Співавтор бібліограф. покажчика «Шевченко мовами італійською, іспанською, португальською та есперанто» (1968). Статті: «Пророк» (1961) – про однойменну драму І. Кочерги; «Маловідома сторінка шевченкіани» (1968), «Міжнародною мовою есперанто» (1989). Удостоєна премії Міжнар. літ. конкурсу в м. Вітторія (о. Сицилія, 1986). міжнарод. есперантистських літературних відзнак.

Літ.: Шляхи розвитку українського театру. К., 1960; Есперанто // Всесвіт, 1987. – № 12; Дмитро Мілютенко. К., 1990; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – С. 10.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

АНДРІЄВСЬКИЙ Леонід Іванович

(14.03.1942, м. Лубни Полтав. обл.) – графік, живописець, мистецтвознавець, журналіст, видавець. Народний художник України. Закінчив ф-т журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1976). Зав. відділу художнього оформлення вид-ва «Наукова думка». Проф., зав. кафедри графічного дизайну Ін-ту підприємництва, права і реклами (2004–2011). Директор вид-ва «Криниця» (з 1998), яке видало, зокрема, альбоми: «Шевченківська листівка як пам'ятка

Переклад Надії Андріанової

Леонід Андрієвський

історії та культури 1890–1940: упорядник В. Яцюк) та «На спо-мин рідного краю. Україна в старій листівці» на основі

РОЗМАЙ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ
ХУДОЖНИКИ КИЄВА
 УКРАЇНСЬКЕ
 ОБРАЗОТВОРЧЕ
 МИСТЕЦТВО 1991–2011 РОКІВ

ЖИВОПИС
 ГРАФІКА
 СКУЛЬПТУРА

Оформлення Л. Андрієвського

матеріалів М. Забоченя, О. Поліщука та В. Яцюка. Фоліант містить сім тисяч листівок. Тисяча з них – рідкісні, присвячені Тарасові Шевченку. А найдавніша з відомих на сьогодні листівок із портретом Шевченка датована 1898 роком. Заслужений художник України (1994), народний художник України (1998). Чл. Комітету з Національної премії України ім. Т. Шевченка (2003–2005). Голова правління «Шевченківського фонду XXI століття» (2002–2005). Засновник Всеукр. фестивалю-конкурсу дітей та молоді «Шевченко в моєму серці». Авт. монографічного дослідження «Така буде нам Україна, які у нас будуть серця» (післямова до ліричної поеми Т. Майданович «Христос і Прометей», 1999); продовження цієї праці у статті «У пошуках

істини» (2000). Твори: оформив 100 видань, зокрема – книги: В. Рубан, «Український портретний живопис першої половини XIX століття» (1984), Я. Запаска, «Пам'ятки книжкового мистецтва. Українська рукописна книга» (1995), «На спомин рідного краю. Україна в старій листівці» (2000). Оформлювач, автор ідеї та наук. керівник «Нового тлумачного словника української мови» в 4 тт. (укладачі В. Яременко, О. Сліпушко, 1998). Виконав наук. редагування «Словника чужомовних слів в українській мові. Граматика. Правопис» (укл. О. Сліпушко, 1999). Видань: П. Толочка «Киев и Киевская земля в период феодальной раздробленности XII–XIII вв.» (1982), «Древний Киев» (1983), «Крізь віки. Київ в образотворчому мистецтві XII–XX століть» (1982; укладачі Ю. Белічко, В. Підгора), «Музей західноєвропейського та східного мистецтва в Києві» (1983), «Український портретний живопис першої половини XIX століття» В. Рубан (1984), «Київський університет. 1834–1984» (1984), «Одеський музей західноєвропейського та східного мистецтва» (1984), альбом «Мистецтво, народжене Жовтнем. Українське радянське образотворче мистецтво та архітектура. 1917–1987» (1987; укладачі Ю. Белічко, С. Кілессо), «Українське народне малярство XII–XX століть. Світ очима народних митців» (1991; укладачі В. Свінцицька, В. Откович), «Пам'ятки книжкового мистецтва. Українська рукописна книга» Я. Запаско (1995); календар «Каштан» (1969, Фін-

ляндія). У видавн. доробку значне місце посідає шевченкіана: альбом-каталог «На спомин рідного краю. Україна у старій листівці» (2000); «В. Рубан-Кравченко. Мистецькі роди України. Кричевські і українська художня культура ХХ століття. Василь Кричевський» (2004); три випуски енциклопед. довід. «Шевченківські лауреати»; «Видання творів Тараса Шевченка у фондах Шевченківського національного заповідника» (2003); «Шевченкова криниця. Думки про Бога, людей і Україну» (2003); «Пісенний вінок. Українські народні пісні». Написав вступне слово «Тарас Шевченко та український народ» до збірника афоризмів «Шевченкова криниця» (2003). Автор ідеї та організатор проекту, макет і художнє оформлення книги «Яцюк В. Шевченківська листівка як пам'ятка історії та культури (1890–1940)» (2008). Лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка (1995) за альбом «Українське народне малярство ХІІІ–ХХ століть. Світ очима народних митців» (у співавт. з Вірою Свенціцькою і Василем Отковичем).

Літ.: Белічко Ю. Леонід Андрієвський. Художник книги: Літопис життя і творчості. – К., 2012; Шевченківські лауреати. 1962–2001. Енцикл. довідн. – К., 2001. – С. 18–19.

Віктор Жадько

АНДРІЄВСЬКИЙ Марко Олександрович

(1811 – р.с.н.) – чиновник для особливих доручень при Київському, Подільському та Волинському генерал-губерна-

торові Іларіоні Васильчикові (1805–1862); колезький радник; голова Слідчої в політичних справах комісії. Знайомий Т. Шевченка. Службову кар'єру почав із 15 років копістом у Лятичівському земському суді. Найголовніша й найдовша його робота – в секретній канцелярії, ще з часів генерал-губернаторів Василя Левашова (1783–1835) та Олександра Гур'єва (1786–1865), потім – генерала Дмитра Бібікова (1792–1870). Призначений помічником секретаря канцелярії (1833), виконував спеціальні доручення: за В. Левашова справляв діловодство в таємній комісії «О соображении предметов до управления края относившихся»; за Д. Бібікова – був секретарем Тимчасової комісії для ліквідації справ колишнього головного штабу 1-ої армії. М.О. Андрієвському доручено провадити діловодство в комітеті для збудування Київської фортеці та будинків університету св. Володимира (1838). Найважливішою роботою цих років була участь у Слідчій комісії 1838–1839, куди його було запрошено «...для разбора и рассмотрения бумаг и преимущественно для составления переводов со всех показаний и разных бумаг в значительном множестве с подсудимых доставлявшихся». Під час Шевченкового арешту в 1859 допитував поета. Чиновник повернув справу на користь «арештанта»: «Долгом поставляю доложить Вашому Сиятельству, – повідомляв 8-го серпня Марко Андрієвський князю Васильчикову, – что академик Шевченко, сколько

*Дарунок Тараса Шевченка Марку Андрієвському
«Вечір в Альбано поблизу Рима (Ліс)». Малюнок*

можно заключити із спостережень над ним і із суджень його про різні предмети, предан безумовно вері предків своїх, от котрої в том племені, к коєму он принадлежить, не було еще примеров вероотступничества; напротив, в нем слишком заметно врожденное, вовсе даже не скрываємое им пренебрежение ко всему латинскому и польскому, и потому весьма вероятно, что он, как и сам это подтверждает, сперва подсмеивался над странным нарядом родственника землемера Хилинского, – некоего Козловского, явившегося неизвестно зачем на место, где была измеряема земля; а потом, когда Козловский завел неуместный разговор о богословии, мог дать ему на его вопросы несколько колких ответов, чем, конечно, возбудил еще более негодование к себе. В других отношениях и суждениях акаде-

мик Шевченко соблюдал в Кієве должное приличіє и осторожность и не подал ничем повода к невыгодному в чем-либо о себе заключению». Князь Васильчиков прийняв погляд М.О. Андрієвського на Шевченкову справу, не надав Межирицькому інцидентові «кримінальної» ваги й 11-го серпня 1859 дозволив поєтові повернутися до С.-Петербурга.

У демократичних колах М.О. Андрієвського вважали за «таємного прихильника українства». Знайомий з істориком та етнографом Володимиром Антоновичем (1834–1908) і допомагав «вибратися з халепи» під час складних і небезпечних обставин, коли етнографа притягали до десятка справ, пов'язаних з приготуванням польського повстання 1863, характеризує М.О. Андрієвського як «...людину розвинену, здерж-

ливу та безсторонню». Марку Андрієвському завдячуємо і збереженням цінних документів: історичні папери віддавав до Археографічної комісії, а не до II жандармського відділу С.-Петербурга. Т. Шевченко 9 жовтня 1859 в листі художнику Іванові Сошенкові (1807–1876) просив земляка: «Андрієвському сам занеси рисунок і гарненько поклонись йому од мене», а ще Тарас передав М. Андрієвському офорт (акватинту) «Вечір в Альбано поблизу Рима» («Ліс») із картини М. Лебедева з авторським написом «Пану Андрієвському», на звороті якої рукою невідомого зроблене уточнення: «От Тараса Григорьев. Шевченка – 12 но[ября] 1859 в Киеве чрез г. Сошенка». Шевченко подарував М. Андрієвському і «Кобзар» 1860 з дарчим написом «Марку Александровичу Андриевскому. На память Т. Шевченко».

Літ.: Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 203, 221; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – К., 2003. – С. 186-587.

Віктор Жадько

АНДРІЄВСЬКИЙ Олексій Олександрович

(псевд. і крипт. – А.А., А.Т., Ал. Андр., Андр. А., Андрускій А., А-р, А-скій А., Кий А., Т-ий А., Андыбер, Дон-Ки-хот, Дон-Кихот не-Ламанчский, Каневский А., Канівець Ол., Канівський О., Ласкавий О., Теплий А., Теплий Олекса, Южный А.; 28.02.1845, м. Канів, Черкас. обл. – 9.07.1902, м. Київ) – історик, літератор, публіцист, педагог, громад. діяч. Закінчив ун-т св. Володимира (1865). Від 1881 редагував неофіц. част. «Киевских губернских

ведомостей», працював у Київ. комісії народ. читань, організував видання популярн. брошур з різних галузей знань, громад.-культурні заходи. Автор досліджень з іст. козацтва запорозького, Правобереж. України, Києва. Підготував і видав 10 випусків. «Исторических материалов» (К., 1882–1886) з архіву Київ. губ. управління. Автор біограф. нарисів про Г. Квітку-Основ'яненка, статей про В. Жуковського, Є. Баратинського, О. Жемчужникова, праці «Крим і кримські татари» (1882). У 1870–1880-х порушив питання про громадянські пожертви (створення фонду) на впорядкування могили Кобзаря та заснування в Каневі шкіл. ім. Т. Шевченка. Автор ст., нарисів, розвідок про життя й творчість поета в періодиці: «Одес. вестник» (1878), «Вестник Европы» (1881), «Южного

Олексій Андрієвський

края» (1888), альманаху «По морю и суше» (1895), «Зори», «Труда», «Одес. листка» (1902), «Доброї поради» (1906), «Снопа» (1912). Автор ст. та книг, присвячених життю і творчості Т. Шевченка: «Тарас Григорьевич Шевченко в отзывах о нем иностранной печати» (1979), «Поминки Тараса Григорьевича Шевченко 25-го февраля 1879 года в Одессе» (1879), «Поминки Тараса Григорьевича Шевченко 25 февраля 1882 года в Екатеринодаре» (1882), «Поїздка до Канева на могилу Т. Шевченка» (1881), «Т. Шевченко – друг сім'ї» (1883), «Об отношении Т.Г. Шевченко к жизни» (1899), «Поминки Т.Г. Шевченка в російській пресі у сорокову річницю його смерті» (1901), «Кобзар Т.Г. Шевченка» (1901), «Перебендя Т.Г. Шевченка» (1901). Пропонував створити фонд для преміювання кращих досліджень поезії Т. Шевченка. Брав участь у створенні фонду та клопотався про збудування пам'ятника на похованні поета, про школу його імені в Звенигородці та Моринцях.

Твори: Напоминание о Т.Г. Шевченко (Письмо к редактору) 1878; Море в поезії Т.Г. Шевченка. 1895; Об отношении Т.Г. Шевченко к жизни. 1899; Еще страничка из прошлого Переяслава. 1901; «Кобзар» Т.Г. Шевченка. – 1901; Поминки Т.Г. Шевченко в русской печати в сороковую годовщину его смерти. 1902; «Перебендя» Т.Г. Шевченка. – 1901; Степ і море в поезії Т.Г. Шевченка. – 1903; Об отношении Т.Г. Шевченко к жизни. 1903. Похований на Байковому цвинтарі столиці; ділянка №1. На

могілі був надгробок з написом: «Алексей Александрович Андрієвскій, род. 14 марта 1845 г., сконч. 9 июля 1902 г. Отъ Киевского общества содействия начальному образованию, отъ земляковъ, сослуживцевъ, учениковъ, друзей и родныхъ», з лівого боку: «І оживу, і думу вольную на волю із домовини воззову. Борітеся – поборете!» (перший напис укр. мовою на Байковому цвинтарі та цитата з Шевченкової поезії «Марку Вовчку» та «Кавказ»), з правого боку монумента: «Упорствую, волнуюсь и спеша, ты честно шель къ одной высокой цели», з тильного боку: «Духа не угашайте» Солун. а. гл. е. ст. ДІ», а поруч могила з надгробком дружини з епітафією укр. мовою. Поховання не збереглося.

В Одесі встановлений йому пам'ятник (ск. Б. Едуарс).

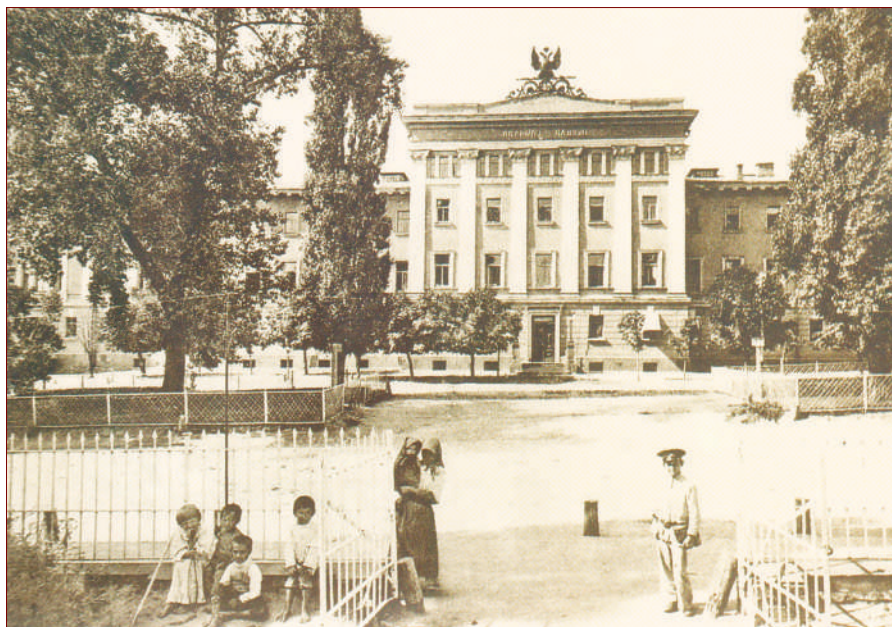
Літ.: Андрієвський Олексій Олександрович // Шевченківський словник. – Київ, 1978. – Т. І. – С. 38; Бутич І. Андрієвський Олексій Олександрович // І. Бутич // Українські архівісти: Біобібліографічний довідник. – Вип. 1. – К., 1999; Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 46.

Віктор Жадько

АНДРУЗЬКИЙ Георгій (Юрій) Львович

(1827 – р.с.н.) – правник, чл. Кирило-Мефодіївського товариства, поет; Шевченків знайомий. У 1839–1845 навчався в Першій київській гімназії, на Подолі; з 1845 – на юридичному ф-ті унту св. Володимира. Мешкав у так званому «штрафгаузі» («штрафгаузом» звався гуртожиток для

Перша Київська гімназія, де навчався Г. Андрузький. Давнє фото

бідних студентів) на вулиці Володимирській, ліворуч червоного корпусу. Із Т. Шевченком познайомився 1846 у будинку чиновника Івана Житницького (р.н.н.-1889) на Козиноболотній вулиці, де поет із товаришами – художниками Михайлом Сажиним (1896–1885) і Олександром Афанасьєвим-Чужбинським (1817–1875) винаймав кімнатку «на чердаку». На допиті в жандармерії 14 квітня 1847 підтвердив: «Был я у него [Шевченко] раз десять, читал свои стихи или слушал, как он с Саженом толковал». Перебуваючи під впливом поетичної творчості Шевченка, Г. Андрузький написав вірш «Скажи мені, батьку»: «Скажи мені, батьку, // Що діється з нами – // Як на тебе глянем, // Мов не тії станем» (1925). У 1846 вступив до Кирило-Мефодіївського товариства, відстоював скасування кріпацтва, республіканський

спосіб правління. На слідстві у справі «братчиків» свідчив: «Шевченкова поэтическая слава по всей Малороссии его ставила выше Жуковского, надеялись иметь в нем своего Шиллера. Я сам плакал, читая его “Думы” и “Катерину”». Згодом покаявся (лист О. Траскіну від 8 червня 1847).

Другого квітня 1847 заарештований у Києві при поверненні з села. На допитах у «Третьому відділі» виявив, як відзначають дослідники, «легкодухість»: ніби його свідчення використані як «один з матеріалів для звинувачення Шевченка». Але звернімося до протоколів допиту. 14 квітня на запитання слідчого відповів: «Пасквили Шевченки едва ли могли более значить, чем пасквили»; «Помню, был я на одном вечере, читался “Кавказ”, я морщился, Костомаров зевал, но Шевченку превозносили

Ходченко Л. Андрузьський Г. (третій справа) серед членів Кирило-Мефодіївського братства. Давній малюнок

до небес». 17 травня 1847 у «Додаткових поясненнях... у III відділенні», Г. Андрузький власноручно написав: «Желая открыть всю истину, я написал мои ложные обвинения, преувеличив все виденное и слышанное и читанное мною донельзя». Зберігся запис рішення в «Справі» Г. Андрузького за 30 травня 1847: «Мучимый раскаянием, Андрузский после очных ставок подал объяснение, искренно сознаваясь, что он в прежних показаниях выводил заключения свои из одних слухов, из разговоров студентов и из собственных соображений, считал всякого, занимающегося древними изысканиями, и каждого малороссиянина, любящего свою родину, принадлежащими к Украино-Славянскому обществу, тогда как сам не знал ни о том, существует ли это общество, ни о преступлениях

тех лиц, которых оговаривал». Тридцятого травня 1847 імператор Олександр II (1818–1881) затвердив вирок Г. Андрузькому: «Відправити на навчання до Казанського університету, віддати під суворий нагляд, після закінчення не допускати в Україну. Додатково заборонити розповідати про справу, у якій його засуджено».

Десятого червня 1847 Г. Андрузький написав лист до батька, Льва Володимировича, в якому зізнався в неправдивих свідченнях: «Сам Шевченко... мной потоплен. Как это случилось – недостает у меня твердости высказать. При одном воспоминании об этом деле содрогаюсь! Черная страница навсегда открыла мое прошлое и омрачила будущее... Милость царская только еще более дала мне почувствовать мою черноту». У грудні 1847 звільнено з Казан-

ського університету через стан здоров'я і місцем служби визначено Петрозаводськ; 19 березня 1850 заарештовано вдруге. Під час обшуку вилучені «проект Конституції» та багато заборонених творів.

Імператор 5 квітня 1850 визначив покарання – заслання в Соловецький монастир на невизначений термін, аж «до особливого наказу». Там перебував до жовтня 1854, сидів в одиночному казематі.

Брав участі у захисті монастирської фортеці, коли 6 і 7 липня 1854 англійські кораблі, під прикриттям артилерійського вогню, намагалися захопити Соловецький монастир. Т. Шевченко, повертаючись із заслання, в Казані цікавився долею Георгія.

30 листопада 1856 Олександр II звільнив Г. Андрузького та дозволив повернутися до Полтави. На початку січня 1864 дано дозвіл зняти поліцейський нагляд; «перебивався на хліб» тимчасовими підробітками. Подальша доля невідома.

Літ.: Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 81–187; Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 153–214.

Віктор Жадько

АНТИПОВИЧ Юрій (Георгій) Анатолійович

(30.01.1943, с. Волевачі Козелецького р-ну Чернігівської обл. – 17.06.2016, Полтава) – журналіст, літератор. Народився в учительській сім'ї. Після навчання у Карпилівській семирічній та Остерській середній школі навчався у Київському

політехнікумі зв'язку, строкову військову службу відбував на полігоні космодрому Байконур, потім працював на підприємствах Броварів Київської обл. У 1969 вступив на ф-тет

Юрій Антипівич

Антипович Юрій серед студентів університету

журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка, закінчив у 1974. Працював у миколаївській молодіжній газ. «Ленінське плем'я», чернігівській «Деснянській правді», у полтавських – «Комсомолец Полтавщини», «Зоря Полтавщини», «Полтавський вісник», інформаційно-видавничому агентстві «Астрей». 1992 – редактор обл. газети «Молода громада». Потім працював головним спеціалістом прес-служби Полтавської облдержадміністрації, завідувачем відділу ЗМІ управління у справах преси та інформації ОДА. Автор п'єс «Остання ніч Мазепи» (1993), «Помилка Мефістофеля» (1997), «Брате мій, Каїне» (1999), присвячених переломним і трагічним сторінкам історії України. П'єси разом з есеєм-новелою «Там сходило сонце Мзії» та віршами увійшли до книг «Сійте на скелях» (2004) та «Брате мій, Каїне» (2009). Писав також оповідання, публіцист. і крит. ст., рецензії. Лавреат ж. «Добромисл» Полтав. спілки літераторів 1993 за іст. драму «Остання ніч Мазепи». Всесвіту і людській свідомості присвячені книги: «Шукайте їх серед янголів. Фантасмагорії дитинства» (Полтава, «Верстка», 2005), «Зоряні птиці галактик» (Полтава, «Верстка», 2006), «Феномени у світах реальному і паралельних» (Полтава, «Верстка», 2007), «Синдром Кассандри» (Полтава, ВПП «Друкарська майстерня», 2008), «Око долі. Характерніки: невигадані історії» (Полтава, «Верстка», 2012), «У вітражах Вічності» (Полтава, ФОП Шамало Р.В., 2014). Автор велику увагу приділяв і темі містичного у житті й творчості письмен-

ників, зокрема – Лесі Українки та Івана Франка. У розділі «Не віщую... тільки бачу» («Око долі») під цим кутом аналізуються п'єси «Кассандра», «В катакомбах», драма-феєрія «Лісова пісня», де містичне, архаїчне, езотеричне у Великої Українки пов'язані з боротьбою між висококочесними ідеалами і злом, правдою і облудою, гідністю і ницістю, з болем за скривджених і ображених. Важливе місце у літературознавчому доробку Юрія Антиповича посідає історико-біографічний нарис «Петро Ротач: “Я впень був нищений не раз, та скрес з любові до Вкраїни”» (2013).

Лауреат премії Ліги українських меценатів імені Дмитра Нитченка (2014) за пропаганду українського друкованого слова, премії з нагоди сторіччя газ. «Хлібороб» (за драму «Остання ніч Мазепи») і премії ім. Котляревського за книгу «Петро Ротач: «Я впень був нищений не раз, та скрес з любові до Вкраїни» (2015).

Літ.: Білик Галина. Доля – відбутися у слові. Журналістсько-літературна родина Антиповичів // Рідний край. Альманах Полтавського державного педагогічного університету. – 2012. – № 1 (26). – С. 66–78; Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У двох книгах. – Кн. 1. А–К. – Полтава: Дивосвіт, 2005. – С. 35.

Віктор Жадько

АНТОНОВИЧ

Володимир Боніфатійович

(30.01.1834, м-ко Махнівка Бердичів, пов. Київ, губ., нині с. Ком-

сомольське Козятин. р-ну Війн. обл. – 21.03.1908, м. Київ) – історик, археолог, археограф, етнограф, нумізмат, педагог, громад.-політ, діяч. Учився в Рішельєвському лицейі в Одесі, закінч. 2-у Одес. г-зію (1850) й двічі ун-т св. Володимира (мед. ф-т 1850 – 1855, іст.-філ. ф-т 1855–1860); ординарний проф., заслужений ординарний проф., зав. кафедри рос. історії. Декан істор.-філ. ф-ту (1880–1883), зав. нумізматичного музею та музею старожитностей при ун-ті св. Володимира. З 1878 – проф. ун-ту св. Володимира, з 1881 – гол. Іст. т-ва Нестора-літописця при ун-ті Засновник наук. шк. іст.-документалістів – нов. напрям укр. історіографії. Заклав підвалини цілого ряду наук у галузі українознавства. Заснував укр. Археологічну науку. Виховав кілька поколінь визначних учених. Проф., чл.-кор. Петерб. акад. наук (1902). Нагородж. кількома орденами. Отримав шляхетсько-польс. сімейне виховання і навчання. Один з організаторів та ідеологів Київ. укр. громади. Брав участь в улаштуванні недільних укр. шкіл. Лідер укр. нац. руху 60–90-х XIX ст., його дім з б-кою був інтелектуальним центром укр. інтелігенції Києва. 1863–1880 – гол. ред. Тимчасової комісії для розгляду давніх актів у Києві. Тоді зібрав, зредагував і видав 9 т. «Архива Юго-Западной России» (тобто, Правобереж. України XVI–XVIII ст.). У 1874–1875 із М. Драгомановим видав «Історичні пісні укр. народу» в 2 т., у коментарях зіставив сюжети укр. пісень та пісень пд. і зх. слов'ян. У часи повної заборони

Володимир Антонович

укр. мови домагався ліквідації всіх обмежень її вживання. У 1895/96 навч. р. потай від властей поза стінами ун-ту викладав студентам іст. укр. козацтва укр. мовою (у 1897 законспектовані лекції видані за кордоном імперії, в Чернівцях). Під час перевезення праху Т. Шевченка з Києва до Канева 7 трав. 1861, виголосив прощальну промову. В «Основі» (1861. № 7) опублікував лист «Что об этом думать?», в якому спростував повідомлення, яке допустила «Gaseta Polska», що panaхида по Шевченку в Києві нібито відбулась в уніат. церкві. У Київ. громаді брав участь у відзначенні Шевченківських ювілеїв, організації вечорів пам'яті поета. На його кошти в 1879 в Женеві виданий малого розміру «Кобзар». Читав доповіді про життя й творчість Т. Шевченка, посилався в лекціях. На засіданні т-ва Нестора-

Могила В. Антоновича

Літописця (1881) виступив з рефератом «Про відображення іст. подій у поезії Шевченка»; написав ст. «Поєми Шевченка історичного змісту».

Твори: «О воспроизведении исторических событий в поэзии Шевченко» (1888); «Про козацькі часи на Україні», «Моя сповідь».

А. був серед ініціаторів видання празького «Кобзаря» (1876), допомагав коштами. Брав участь у виданні женеv. «Кобзаря Тараса Шевченка» (1878). Вніс примітки до львів. двотомного «Кобзаря» (1893) за ред. Ом. Огоновського. Ймовірно, під керівництвом А. в 1899 студент. гурток підготував і надрукував на гектографі вид. «Т.Г. Шевченко. Кобзарь. Т. II. Видання друге, виправлене». Один з ініціаторів першого повного «Кобзаря» за ред. В. Доманицького (1907). Надавав

помешкання для вечорів вшанування пам'яті Т. Шевченка. Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка №7.

Літ: Дорошенко В. Примітки Володимира Антоновича до Шевченкового «Кобзаря» // Праці Українського історичного товариства в Празі. Прага, 1939. – Т. 2; Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 271; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

АНТОНОВИЧ

Дмитро Володимирович

(псевдонім і криптоніми: Войнаровський, Сиверин Войнилович, Муха, Шельменко, Подорожній, Simplis-simus, А.Д., Д.А., С.В.; 2(14). 11.1877, м. Київ – 12.10.1945, м. Прага, Чехо-Словаччина, нині Чехія) – історик, енциклопедист, політ. діяч, іст. мист-ва і театру, ред. укр. часописів, чл. Укр. ЦР, чл. Всерос. установчих зборів, морський міністр, міністр мистецтв, голова дипломатичної місії в Римі (1919), голова Укр. іст. – філ. т-ва у Празі. Проф. іст. мист-ва. Дістав домашню освіту, вчився у 4-й Київ. гім-зії. 1894–1896 керував аматор. театром у с. Сидорівці Канів. пов. У 1895 вступив до ун-ту св. Володимира – істор.-філ. ф-ті (з 1895) і Харків. (з 1897) ун-ті. Співзасновн. Укр. Студент. громади, ініціював укр. студент. з'їзди. 29 січ. (11 лют.) Редагував ж. «Гасло» (Чернівці, 1902–1903), «Селянин», газ. «Праця», «Воля» (Харків, 1905), співпрацював у ж. «Дзвін» та «Сяйво» (1913–1914). Один із

засновників Укр. академії мистецтв (1917). Рев. 3 ініціативи групи А. на посаду голови запрошений М. Грушевський. Зі створенням Генерального секретаріату (уряду) на чолі з В. Винниченком А. призначили народ. міністром морс. справ. Саме А. вніс на затвердження Укр. ЦР проект морс. прапора України, «на якому вперше, як герб, був зазначений тризуб. Пізніше це дало привід використати тризуб... для державного герба...». Після зміни уряду, призначений міністром у справах мист-в, обраний почесним акад. новоствореної Укр. Акад. мист-в, займався викладацькою роботою. Генеральний консул Української держави у Швеції (лип. – жовт. 1918), за Директорії його призначили послом України в Італії (1919–1920). З 1920 жив у Відні, звідки влітку 1921 разом з Укр. Вільним ун-том переїхав до Праги, яка стала його останнім пристанищем. Один із фундаторів Укр. Вільного ун-ту, тричі обирався ректором (1928–1930, 1937–1938), кілька разів деканом філософ. ф-ту, викладав іст. миств. очолював Студію пластичного миства, співзасновник і голова Укр. іст.-філ. т-ва. За його ідеєю створений у Празі Музей визвольної боротьби України, дир. якого був 20 років. Особливе місце у зб. займає тема Шевченка-художника. У розділі «Укр. малярство» А. подає розвиток різних європейських стилів у мистві України, визначаючи місце укр. художників в укр. мистві, у т. ч. й тих, які досі Польща й Росія приписують собі. Тут А. засвідчує «багатогранний геній

Дмитро Антонович

Шевченка», який мав «великий малярський талант», яскраво явлений «в різних галузях: портретовій, жанровій, пейзажевій, релігійній», відзначає його як першокласного рисувальника. Загалом А. визначає Т. Шевченка як майстра останньої доби класичності. Дослідник уперше в науці поставив питання про естетичне виховання Шевченка, образне мислення митця в малярстві й поезії, прокоментував 24 його начерки й малюнки. Автор «Скороченого курсу історії українського мистецтва» (1923), в якому розглядав творчість Шевченка у контексті класичного стилю в малярстві, монографії «Шевченко як маляр» (1937), численних шевченкознавчих статей, зокрема – «Шевченко драматург» (1935), першого комплексного дослідження драматургії поета. Також брав участь у дискусіях

Д. Антонович. Шевченко-маляр

з приводу спорудження пам'ятника Шевченкові у Києві; автор праці «Естетичне виховання Шевченка» (1914). У Празі опублікував ст. про окремі явища в житті й діяльності Шевченка. Надрукував монографію «Шевченко як маляр», що вийшла у 1936 як 12-й том Повної збірки варшав. видання творів Т. Шевченка. Разом з іншими укр. установами, рад. адміністрація ліквідувала й Музей визвольної боротьби України, улюблене дітище А., й вивезла архіви до Москви. Помер у Празі осінню 1945, заповівши проспівати над труною укр. пісні. Похований на Ольшанському кладовищі, у 1995 прах перенесли до Києва; могила на Байковому некрополі столиці; ділянка № 7.

Літ: Дзюба І. «Українська культура» в контексті української культури. – К., 1993. – С. 5–13; Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 271; Міяковський В. Дмитро Антонович. – Вінніпег, 1967. – С. 43; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

АНТОНЮК (Антоновська)

Марина Анатоліївна

(27.03. 1987, м. Кременчук Полтав. обл.) – філолог, канд. філ. наук. Закінчила укр. відділення ІФ (2009). Тема канд. дисертації «Аксіологічні парадигми повістей Тараса Шевченка в літературному контексті першої половини XIX століття» (2013). Шевченкознавчі студії універ. періоду: «Націософія повістей Т. Шевченка: спадковий гріх та особисте каяття (на матеріалі повісті «Близнецы» (2008); «Концепція антигероя в повісті Т. Шевченка «Несчастный» (2009); «Парадигма освіти й виховання в повістях Т. Шевченка «Музыкант» і «Несчастный» (2009); «Автологічний мотив у характері образу героя Шевченкових повістей» (2009); «Критична рецепція повістей Т. Шевченка: традиції та перспективи» (2010); «Парадигма освіти і виховання у повістях Т. Шевченка «Музыкант» і «Несчастный» (2010); «Концепція митця в повістях Т. Шевченка «Музыкант» і «Несчастный» (2010); «Антропоцентричні засади Т. Шевченка-повістяр («Капитанша»)» (2011); «Повість Т. Шевченка «Варнак»

і український літературний контекст I половини XIX ст.» (2011); «Візії в літературній творчості Т. Шевченка» (2011); «Еволюція поглядів Т. Шевченка на протистояння «людина – суспільство» («Варнак» (поема і повість), «Москалева криниця» (2011); «Повість Т. Шевченка «Художник» у контексті українсько-російських літературних зв'язків» (2011); «Наративна структура Шевченкової поеми «Княжна» і повісті «Княгиня» (2011); «Повісті Т. Шевченка: парадигма рецепції» (2012).

Співавтор монографії «Орю свій переліг...та сію слово...» (2012) – розділ «Мовна, оповідна та аксіологічна природа повістей Тараса Шевченка».

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

АРАБАЖИН

Костянтин Іванович

(21.12.1865, Канів Київ. губ., тепер Черкас. обл. – 13.07.1929, Рига) – історик, літературознавець, критик, публіцист. Закінчив у 1890 історико-філологічний факультет ун-ту св. Володимира (навчався із поетом-ліриком Володимиром Самійленком (1864–1925). Кандидатське дослідження «Казимир Бродзинский и его литературная деятельность» (1891, рос. мовою) відзначено премією ім. М.І. Пирогова (університет св. Володимира) та почесним відгуком Академії наук.

У 1897 очолив Товариство імені К.Д. Ушинського. Перебував у дружніх взаєми-

Костянтин Арабажин

нах з І. Франком, М. Павличком, Лесею Українкою, М. Драгомановим. Автор праць про Т. Шевченка: «Український Прометей» (1906); «Т.Г. Шевченко і панславизм: До питання про Кирило-Мефодіївське товариство» (1914); «Шевченко і месіанізм» (1914). У водевілі «Поперед спитайся, а тоді й лайся» (1885) полемізує з Михайлом Драгомановим, випускником ун-ту св. Володимира щодо політ. поглядів Т. Шевченка. 1913 обраний професором кафедри рос. літератури Гельсінгфорського ун-ту, від 1918 постійно мешкав у Гельсінкі; крім викладання, видавав газ. «Русский голос». З 1920 – професор Ризького ун-ту; був ректором університетських курсів та редактором газ. «День» (1922) у Ризі. Нагороди: мала премія імені графа С.С. Уварова Імператорської академії наук і премія

університету св. Володимира за книгу «Казимир Бродзінський і його літературна діяльність» (1891). Під старість у Костянтина Івановича були проблеми із зором: загинув в ДТП – потрапив під трамвай на набережній Даугави.

Похований на Покровсько-му кладовищі.

Літ.: Бажинов І. Арабажин Костянтин Іванович // Шевчен. енцикл. – Т. 1; Погребенник Ф. Арабажин Костянтин Іванович // Українська літературна енциклопедія. – К., 1988. – Т. 1. – С. 79; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

АРЕШТ Т. ШЕВЧЕНКА 5 КВІТНЯ 1847

на Наводницькій переправі поблизу Києва – поет арештований за «...участь в таємній організації «Кирило-Мефодіївське товариство». У спогадах про Київське життя 40-х років XIX ст., студент університету св. Володимира Атон Солтановський (1826–1886) так описує обставини арешту поета: «Шевченко с багатим поміщиком кавалеристом Солониним під'їхав к Днепру против крепости. Но Днепр сильно весною разлился – переправы не было. Стояла только большая лодка для переправы почты и курьеров с квартальным надзирателем и двумя жандармами. Лодка готова была отойти в Киев. В просьбе Шевченке перевезти его с товарищем отказали; но когда Солонин пообещал порядочное вознаграждение, полицейский над-

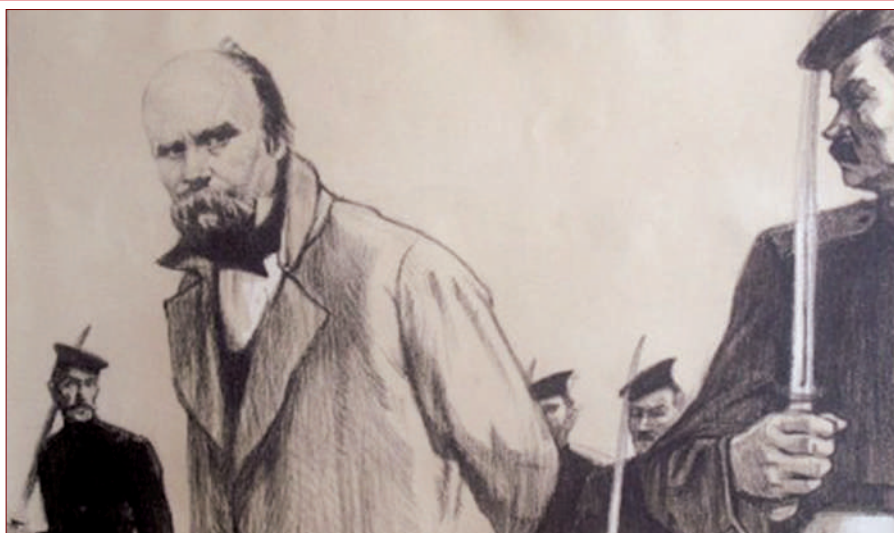
зиратель и жандармы приняли их в лодку. Лодка, собственно, с жандармами поджидала Шевченка; но чтобы не возбудить его подозрение и не дать ему возможности скрыть что-либо из своих вещей, его сначала будто не соглашались принять. На середине реки квартальный надзиратель показал Шевченке предписание и объявил его арестованным. Спустя несколько минут Шевченко вынул из кармана пальто связку бумаг и бросил по течению. Квартальный надзиратель и жандармы заметили это и распорядились вынуть из воды связку; Солонин предлагал большие деньги, чтобы связке предоставлено было уплыть, но не успел. Квартальный надзиратель и рад был получить куш, но боялся измены со стороны жандармов и гребцов, а жандармы боялись квартального надзирателя». Біограф Шевченка – Михайло Чалий (1816–1907) у «Споминах» пише: «На поромі трапився один гусарський офіцер, родич подруги Репніної – Глафіри Дунін-Борковської – великої поклонниці поезії Шевченка. Догадуючись, що у валізі поета був заборонений плід його музи, він хотів зіпхнути його у воду, але поет не допустив його до цього. Потім гусар пропонував поліцейському агенту значну суму грошей (він був не з багатих людей) за знищення деяких віршів, але той не погодився, напевне, тільки тому, що при обшукові заарештованого були свідки, які могли донести начальству про його дії». Ці спогади підтверджуються і записами Миколи Білозерсь-

Лопухов О. 5 квітня 1847 року. Перед арештом. Малюнок

кого (1800–1879): «Про арешт Шевченка я чув такі розповіді в Чернігові (1851), Києві (1856) і Борзні (1881), коли на поромі під Києвом помітили присутність поліції, яка стежила за Шевченком, то нібито артилерійський офіцер С. – а пропонував Шевченкові скинути його валізу в Дніпро, але Шевченко відхилив цю пропозицію: «Не треба, нехай забирають». «Артилерійський офіцер С-а», ймовірно, це Захар Костянтинівич Солонін – майор, чиновник провіантської комісії в Саратові, знайомий Шевченка до заслання. Цей «гусар» справді приїздив до Києва і в зареєстрований 1846 та 1847 «Києвскими губернскими ведомостями» чотири рази. Про свій арешт Шевченко писав товаришу, Якову Кухаренкові (1800–1884) так: «Вернувся знову в Київ і тільки що ступив на дніпровський байдак... так зо мною таке трапилося, що протії ночі не треба б було і розказувать, а то ще, прокляте, приснитъся. Мене, по правді сказать, риштовали, та посадивши з жандармом на візок, та прямо привезли аж у самий Пе-

тербург». Насправді, спочатку поета привезли до губернатора Фундукля, будинок якого стояв на розі вулиць Інститутської та Липської, «вчинено допит», а 6 квітня «арештованого Шевченка» в супроводі квартального наглядача Гришкова й одного жандарма відправлено з Києва до С.-Петербурга (до III жандармського відділу) разом з повідомленням цивільного губернатора Івана Фундукля (1804–1880) – генерал-губернаторові Дмитрові Бібікову (1792–1870): «Между бумагами его оказалась рукописная книга с малороссийскими, собственного его сочинения, стихами, из каких многие возмутительного и преступного содержания». До «секретного послания» додано: «Описание бумагам художника Тараса Шевченко, препровождаемым при отношении от 6 апреля 1847 года: связка стихов, писем и разных бумаг; книга писанных стихов, под заглавием «Три літа»; маленький альбом со стихами и рисунками». 17 квітня 1847, у день прибуття поета до С.-Петербурга, йому вчинили перший допит: Тарас зізнався,

Вакса Б. Арешт Тараса Шевченка. Малюнок

що поетичні й малярські твори є його власними, протизаконними, але приналежність до товариства Кирила й Мефодія відкидав. Слідчі дізналися, що знайомство з «братчиками» було «випадковим і жодних протизаконних розмов від них він не чув, тож у антидержавних діях керувався тільки особистими ідеями». На запитання, чому дозволяв «ображати високих урядових достойників і того ж царя, котрий власною особою спричинився до вику-

пу Шевченка з кріпацтва», поет відповів: «Я почав лаяти царя тому, що чув, як лають його самі росіяни й у Петербурзі, і в Києві». 30 травня Шевченко опинився в руках військового міністерства, яке 2 червня 1847 вирядило поета під наглядом фельд'єгера до Оренбурга з резолюцією імператора Миколи I: «Под строжайший надзор и с запрещением писать и рисовать». Історик Микола Костомаров (1817–1885) у «Споминах» пише: «Біля самого під'їзду

Факсимільні видання слідчо-наглядових справ Т. Шевченка

станції ми застали перекладний візок, у який поквалливо впрягали тройку коней. Біля візка походжав перевальцем подорожній, супроводжуваний двома жандармами. Мимоволі ми в один голос вигукнули: «Ще один арештований!» Тетяна Петрівна додала: «Це – Тарас Григорович Шевченко». Чи почув він вигук Тетяни Петрівни, чи впізнав її та Хому, але не минуло й хвилини, як Тарас підійшов до нашого екіпажа і зі сльозою, що блиснула в його сірих очах, підупалим голосом промовив: «Оце ж бідна Миколина мати, а це, мабуть, його молоденька дружинонька. Ой лихо, лихо тяжке, горенько матерям і дівчині». Вимовивши ці скорботні слова, Тарас Григорович перецілувався з нами. Жандармський офіцер підійшов і чемно попросив попрощатися з нами й сідати у візок. Тарас устиг тільки сказати нам, що особисто за себе він не журиться, тому що він – самотній «бурлака», а «Миколи мені жаль, бо в його є мати і дружинонька і він в нічому не винен, хіба в тому, що зо мною побратався. Прости ж мене, матінко, і не кляни!». Він знову перецілувався з нами, сів із жандармами у візок, тройка кур'єрських коней взяла з місця навскач, візник хвацько свиснув – і недовго нам довелось бачити візок із незграбною постаттю Тараса, який високо підняв над своєю головою шапку і махав нею на знак прощання з нами». Шевченко написав, присвячений союзникам, вірш – «Чи ми ще зійдемося знову?».

*Літ.: Анісов В., Серета Є.
Літопис життя і творчості*

Т.Г. Шевченка. – К., 1976. – С. 93–95, 101, 102; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 189; Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 209–218.

Віктор Жадько

АРНАУТ

Федора (Тудора) Іванівна

(6.09.1970, с. Дмитрівка Болград. р-ну, Одес. обл.) – укр. тюрколог, поет, перекладач; канд. філ. наук. Навчалася на ф-ті сходознавства Азерб. держ. ун-ту (1993), магістратурі Газійського ун-ту (м. Анкара), в аспірантурі Ін-ту літератури ім. Нізамі АН Азербайджану. Викладач ІФ ун-ту (з 2004), доц. кафедри тюркології. Перший перекладач «Кобзаря» Т. Шевченка турецькою мовою – «Taras Şevçenko. Kobsar» (Seçmeler)» (Ankara, 2009). До вибраного ввійшли 40 поезій

Федора (Тудора) Арнаут

Т. Шевченка. Переклала окремі твори Т. Шевченка також гагауз. мовою (Відомі українські класики Тарас Шевченко та Леся Українка. Навч. посібник (2011); автор статей – «Şandor Petefi ve Taras Şevçenko şiirlerinde vatan sevgisi Türkiye-Macaristan Dostluk Antlaşmasının 90. yildonumunde'Türk-Macar flişkileri Sempozyumu ve Guzel Sanatlar Sergisi. 19-24 Haziran 2013 bildirileri. Ankara. Pelin ofset (2013); Halkına şavk eden aydin (Ukrainalışair Taras Şevçenko). «Meydan» gazetasi, Gagauz Yeri, Moldova, №13 (2014); «Taras Şevçenko'nun Hayati ve Çalışmaları» (Ihlamur. Kultur-Sanat-Edebiyat Dergisi. Bunyan/Kayseri, nisan (2017). Переклад «Заповіту» А. ввійшов до видання «Заповіт» Тараса Шевченка мовами народів світу» (2014). Працює над повним перекладом «Кобзаря» турец. мовою.

Петро Арсенич

Літ.: Василенко М. «Кобзар» в Анкарі // Шевченкіана. Бібліотека «Слово Просвіти». – К., 2011; Мовчанюк В. Арнаут Федора Іванівна // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 1. – С. 246; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

АРСЕНИЧ

Петро Іванович

(24.01.1934, с. Нижній Березів, тепер Косів. р-ну Івано-Франків. обл. – 20.03. 2017, там само) – історик, краєзнавець, етнограф, історик, пов'язаний з дисидентським рухом 1970-х. Заслужений працівник культури України (1991), чл. Національної спілки краєзнавців України. Керівник науково-редакційного відділу «Звід пам'яток історії та культури України. Івано-Франківська область» (1990–2006); доцент кафедри народознавства Прикарпатського університету ім. В. Стефаника (1992–1997). Чл. НТШ. Закінчив істор. ф-т КДУ (1953–1958). Один із засновників обл. Товариства укр. мови ім. Т. Шевченка. Зініціював створення в Івано-Франківську Братства шанувальників Шевченка (голова) та Музею народної шани Шевченка. Автор статей та книг: «Діяльність Т.Г. Шевченка в галузі етнографії і археології» (1964); «Пам'яті славетних: [про виставку «Шевченко і Прикарпаття»] (1981); «Шевченко і Прикарпаття» (1988); «Кобзар і Прикарпаття» (1989); «Пам'ятники Кобзареві» (1989); «Пам'ятник у Ташкенті [Т. Шев-

ченкові] (1989); статті: «Вшанування пам'яті Т. Шевченка у Станіславові» (2000), «Шевченкіана у філокартії» (1989); «Відкриття пам'ятника Шевченкові [в Косові]» (1991); «Прикарпатська Шевченкіана в іменах» (2004); «Чи буде музей Тараса Шевченка в Івано-Франківську?» (2004). Лауреат премій ім. П. Чубинського (1991), І. Вагилевича (1994), М. Підгірянки (1995), Д. Яворницького (2008), П. Тронька (2014).

Літ.: Деркач Б. Арсенич Петро Іванович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 1. – С. 248; Шкрібляк П. Родини, що пов'язали свою долю з Гуцульщиною // Верховинські вісті, 1996. – 17 трав.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

АРСЕНІЙ (Москвін)

Федір Павлович;

1795, с. Воронье Костром. губ., тепер Судислав. р-ну Костром. обл., РФ – 28.04.1876, С.-Петербурґ) – церков. діяч. Закінчив Костром. духовну семінарію (1821), С.-Петербурґ. духовну академію (1823). Д-р богослов'я. Архієпископ Поділ. і Брацлав., митрополит Київ. і Галиц. (1860–1876). Чл. св. Синоду; Почесний чл. ун-ту св. Володимира (1873). Зустрічався з Шевченком на Поділлі 1846, де Тарас виконував завдання Археографічної комісії. 21 вересня 1846 генерал-губернатора київського, подільського і волинського Дмитро Бібіков надіслав лист подільському архієпископу Арсенію з прохан-

Митрополит Арсеній

ням сприяти Т.Г. Шевченкові при описі пам'яток старовини: «Высокопреосвященный владыко милостивый архипастырь! Сотруднику учрежденной при мне Временной комиссии для разбора древних актов, свободному художнику Шевченке, поручено мною собрать в управляемой Вами губернии разные сведения о народных преданиях, рассказах, о курганах, замечательных памятниках древности. Сообщая о сем вашему высокопреосвященству имею честь всепокорнейше просить не оставит распоряжением Вашим чтобы г. Шевченке оказываемо было со стороны духовных лиц надлежащее содействие». Дав згоду на внесення домовини Т. Шевченка в церкву Різдва Христового в Києві під час перезахоронення Шевченка 10 травня 1861.

Історик, археолог, педагог, журналіст, релігійний та освітній діяч. Петро Лебединцев (1820-1896) про це написав у споминах: «Митрополит вислухавши мене, сказав: «Їдьте до генерал-губернатора і передайте, що з мого боку заперечень немає». До Шевченкового «Букваря южнорусского» поставився негативно, протидіяв поширенню.

Помер 28 квітня під час перебування у С.-Петербурзі. Похований у Києво-Печерській лаврі, кам'яній церкві в ім'я Воздвиження Чесного Хреста, на Ближніх печерах, перед Казанською іконою Божої Матері, біля митрополита Іоаннікія (Руднева).

Літ.: Деркач Б. Арсеній (Москвін Федір Павлович // Шевченк. енцикл. – К., 2012, – Т. 1. – С. 248; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 39; Університетська шевченкіана: Словник-довідник.

*Рудольф Траутфеттер,
ректор, віце-голова Археологічної комісії*

/ Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

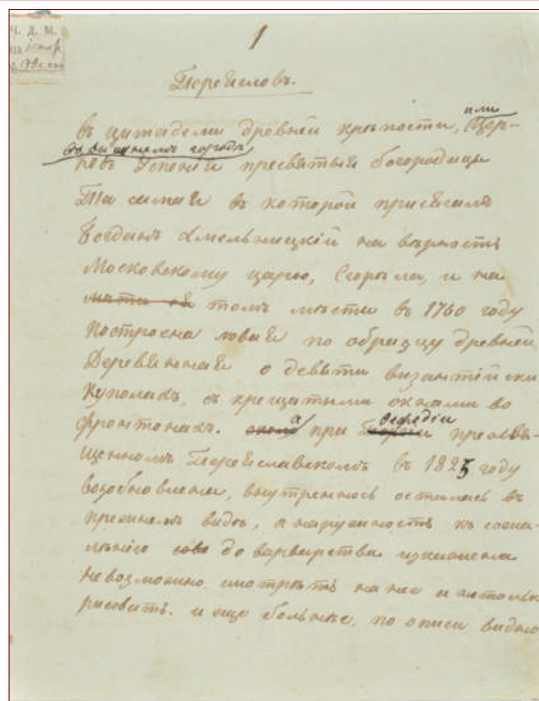
Віктор Жадько

АРХЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ ТА «АРХЕОЛОГІЧНІ НОТАТКИ»

– записи історико-археологічного характеру, що їх зробив Т. Шевченко. При канцелярії Київського, Подільського й Волинського генерал-губернатора для збирання та видання історичних документальних матеріалів 8 грудня 1843 створена Тимчасова комісія для розгляду давніх актів, або – «Київська Археологічна комісія», яка працювала в найтіснішому зв'язку з університетом св. Володимира, складалася майже виключно з викладачів вишу і згодом розмістилася у Червоному корпусі. Головою комісії у 1851–1857 був М.В. Юзефович – помічник попечителя Київського навчального округу, голова Археологічної комісії, а віце-головою – ректор ун-ту св. Володимира Ернест Рудольф Траутфеттер (1809–1889), ученим секретарем – статист Дмитро Журавський (1810–1856). Проте у березні 1852 Д. Журавський за станом здоров'я склав повноваження; наступником на посаді вченого секретаря став професор кафедри політичної економії та статистики університету св. Володимира Микола Бунге (1823–1895). У жовтні 1854 вченим секретарем знову призначено Д. Журавського. Після призначення на посаду ректора університету св. Володимира, М. Х. Бунге повернувся до роботи у комісії як віце-голо-

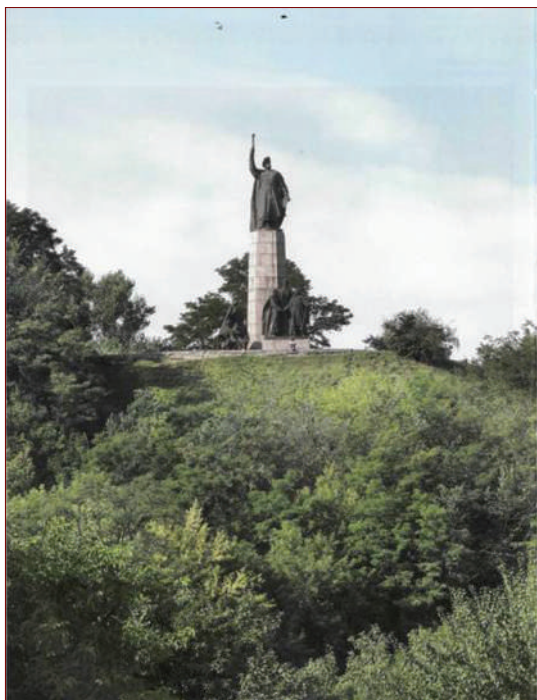
ва (1859–1863). На першому засіданні 21 лютого 1851 до складу комісії прийняті вчені ун-ту св. Володимира М.Д. Іванішев, П.В. Павлов, М.О. Максимович, М.Ф. Якубовський, М.А. Маркевич, М.А. Ригельман. Згодом вступили письменник та етнограф О.С. Афанасьєв-Чужбинський, Г.П. Галаган, М.А. Маркевич та В.В. Тарновський. На початку 1853 комісія об'єднувала 69 почесних, 63 дійсних членів та 22 членів-співробітників. У 1853 чл. комісії, професор ун-ту св. Володимира Амвросій Метлинський (1814–1870) розробив дві інструкції для збирання та публікації фольклорних і етнографічних матеріалів. Одна з них – «О собирании, приведении в порядок, приготовлении к изданию и печати народных песен и других произведений народной словесности». Як художник, збирач фольклорних та етнографічних матеріалів, Т. Шевченко призначений 10 грудня того року її співробітником. Датуються «Археологічні нотатки» орієнтовно за часом перебування Шевченка в її складі Комісії – з кінця 1845 до початку 1847. У них відображені матеріали, зібрані під час двох відряджень художника: 28 листопада 1845 – до Київської, 21 вересня 1846 – до Полтавської Подільської та Волинської губ. З ординарним професором кафедри законів державного благоустрою Миколою Іванишевим (1811–1874) по завданню комісії Шевченко у 1846 брав участь в археологічних розкопках скіфських могил Перепет (Переп'ят) і Перепетихи поблизу Фастова. Результати розкопок опубліковані

Тарасів запис, як члена Археографічної комісії. Переяслав-Хмельницький

Тимчасовою комісією у виданнях «Древностях, изданных Комиссиею для разбора древних актов», мали високу наукову цінність. Здійснюючи подорожі Україною, Тарас Григорович описував і замальовував історико-культурні пам'ятки, спілкувався з колегами – співробітниками комісії (М. Костомаровим, П. Кулішем, М. Максимовичем, О. Сенчилом-Стефановським). Зокрема, в «Археологічних нотатках» подано стислі відомості про Переяслав, заснований князем Володимиром наприкінці X ст. Художник фіксує археологічні пам'ятки, виявлені на північ від Переяслава, зокрема, кургани, відомі під назвами «Трибратніх могил», «Богданової могили». Між селом Стівп'яги та Переяславом, обабіч траси Бориспіль-Дніпропетровськ,

Богданова гора в Переяславі, яку в «Археологічних нотатках» описав Т. Шевченко. Фото

збережена найбільш відома курганна група «Три брати» («Три братні могили»), яка датується епохою бронзи – 3–2 тисячоліття до н.е. Саме ці кургани згадував Т. Шевченко в «Археологічних нотатках», поемі «Сон» та повісті «Близнецы». Описано церкви Успіння Богородиці (пов'язана з Переяславською угодою), а також храм Михаїла (за переказом, колишній монастир XI ст.). Т. Шевченко пише про соборну церкву Вознесіння, збудовану коштом гетьмана Івана Мазепи (1639–1709), згадує культові речі, що зберігаються в церквах (лампади, чаші, хрестики), напис на Євангелії про те, що його придбано й оновлено коштом І. Мазепи та подаровано семінарії 1701: «Евангелие, писанное чернилом и киноварью красивыми славянскими буква-

ми вроде Почаевских». «Археологічні нотатки» упорядковані не раніше повернення поета до Києва в жовтні 1846. У цей час Тарас відвідує історика Микола Костомарова (1817–1885) на його квартирі із екс-ректором ун-ту св. Володимира Михайлом Максимовичем (1804–1873); малює акварелі «Костьол у Києві», «Церква всіх святих у Києво-Печерській лаврі», «Аскольдова могила». Записи в «Археологічних нотатках» перервані у зв'язку з розкриттям Кирило-Мефодіївського товариства. У середині березня 1847 Тараса виключено із списків співробітників Тимчасової комісії, але запис зроблено заднім числом – 1 березня, хоч 30 квітня ще одержав платню «як співробітник Археологічної комісії в сумі 12 крб. 50 коп.». У Археографічній комісії Т. Шевченко формально працював рік і чотири місяці (а фактично – рік і десять місяців) і за цей час здійснив за її завданням три подорожі Київщиною, Полтавщиною, Чернігівщиною, Поділлям і Волинням, а також брав участь у двох археологічних експедиціях, виданні Альбома археологічних знахідок «Древности». Тоді ж комісія започаткувала видання документів під назвою «Пам'ятники», перший том яких побачив світ у 1845 під редакцією М. Максимовича та М. Іванишева; другий – у 1846. під редакцією В. Чеховича і М. Іванишева. У цих перших здобутках Київської археографічної комісії є й частка праці Т. Шевченка – художника, поета, людини великої ерудиції і громадянської мужності.

Літ.: Забіла Я. Автографи і нові твори Т.Г. Шевченка, знайдені в архіві Департаменту поліції // Україна, 1907. – Т. 3. – С. 3; Левицький О. Археологические экспедиции Т.Г. Шевченка в 1845–1846 гг. // Киевская старина, 1894. – № 2. – С. 231.

Віктор Жадько

АСКОЧЕНСЬКИЙ Віктор Іпатійович

(справж. – Оскошний, потім – Отскоченський; 1813–1879) – журналіст, історик, знайомий Т. Шевченка, з яким поет уперше зустрівся в Києві в травні 1846 у квартирі Андрієвичів «...у Старому місті, а потім пішли роздивлятися величну будівлю університету святого Володимира». «Великосветський повіса», за висловом письменника Миколи Лєскова (1831–1895), який практикує «...преимущественно по передавались из уст в уста. Это разводило много своего рода острологов, или бонмотистов, между коими... Виктор Ипатъевич Аскоченский». Вихованець Воронежської семінарії, відряджений за хорошу успішність «до Київської духовної академії», ще на шкільній лаві зарекомендував себе як обдарований, перспективний студент. Радник Волинського правління, з 1844 мешкав у домі Київського губернатора Дмитра Бібікова (1792–1870) як гувернер (вихователь) генеральського племінника. Праці: «Київ з найдавнішим його училищем – Академією» (1856), «Історія Київської духовної академії по перетворенні її в 1819 році» (1863). Як дослідив Петро Жур (1914–2002),

Віктор Аскоченський. Давнє фото

26 травня 1846 Василь Павлович і Микола Павлович Андрієвичі із Шевченком і письменником Афанасьєвим-Чужбинським (1817–1875) побували у В. Аскоченського на розі Інститутської та Шовковичної, у губернаторському будинку. Тарас читав вірші, в тому числі уривок з поеми «Іван Гус» («Єретик»), «Сон», «Кавказ». В. Аскоченський так перелякався, що вдався до незграбної та немудрої містифікації: вийшов з кабінету. «До цієї ж епохи відноситься наше знайомство з паном Аскоченським, – писав О. Афанасьєв-Чужбинський про «сього мужа», – нині редактором аж надто відомої «Домашней беседы», а тоді экс-професором духовної академії, вихователем генерал-губернаторського небожа і поетом: так принаймні називав його дехто в Києві. Редактор

«Домашней беседы» не виявляв тоді духу запеклої нетерпимості й не піддавав ще анафемі всього світського й сучасного, як це робить тепер, а настроївши ліру свою на елегійний тон, бренькав на ній вельми чутливі пісні. Сей муж, який карає суворо все живе і мисляче, дивиться на твори мистецтва крізь мутні окуляри середньовічного аскетизму і гаряче вступається за юродивого Івана Яковича, читав нам свої вірші, що висловлюють земні пристрасті, і, треба віддати йому належне, не виявляв прагнення, яке б могло викрити в ньому майбутнього редактора видання ганебного, не кажучи вже для літератури, а навіть і для друкарського верстата, який передає його на папір».

Зі споминів В. Аскоченського дізнаємося про холостяцьке життя Шевченка в будинку міщанина Івана Житецького (1808–1889), де Тарас перед планами працювати в університеті св. Володимира, квартирував: «У червні (1846), не пам'ятаю, якого числа, зайшов я до Шевченка в його квартиру на Козиному болоті. Спека була нестерпна. Тарас лежав на дивані в самій сорочці... Відпочивши трохи, я почав оглядати все, що мене оточувало: бідність і занехаяність просвічувалась у всьому. На великому, нічим не прикритому столі валялися найрізноманітніші речі: книжки, папір, подерті рукавички, вилтерта краватка, хусточки – чого тільки там не було! Поміж цим мотлохом були розкидані мідні й срібні гроші і навіть, на моє здивування, півімперіал (російська золота монета)».

Т. Шевченко висміяв В. Аскоченського як затятого обскуранта у вірші «Умре муж велій в власяниці»: «Умре муж велій в влаяниці. // Не плачете, сироти, вдовиці, // А ти, Аскоченский, восплач // Воутріє на тяжкий глас». Микола Лесков створив такий образ В. Аскоченського: «Аскоченский одевался щёголем, но без вкуса, и не имел ни мягкости, ни воспитанности: он был дерзок и груб в разговоре... ходил в панталонах рококо и в светлой шляпе на своей крутой голове, а на каждой из его двух рук висело по одной подольской барышне. Он вёл девиц и метал встречным знакомым свои тупые семинарские остроты». Ще зустріч Т. Шевченка з В. Аскоченським відбулася у священника Юхима Ботвиновського (1824–1895), який забрав Тараса Григоровича з подільської «пересильної» в'язниці «на поруки» з-під арешту. Побачивши В. Аскоченського, поет одразу залишив «компанію». Причина з'ясувалася пізніше, вона чітко визначена в спогадах письменника Олександра Кониського (1836–1900): «Між гостями Ботвиновського Шевченко помітив одного, що показався людиною небезпечною, начебто... шпигом». Найімовірніше, цим «небезпечним чоловіком» був В. Аскоченський – автор публікації «І мої спогади про Т.Г. Шевченка» (1861). Його репутація, коли спомини з'явилися друком, була непоказна, багато хто з Тарасових друзів уважав ці мемуари ганьбою для поетової пам'яті. Принаймні, тоді ж таки в «Русском инвалиде» з'явилася замітка якогось

Н-ва, де твердилося, що все, «...розказане в мемуарі Аскоченського, є наклеп і неправда».

В останні роки В. Аскоченський переїхав до С.-Петербургу, і, як психічно хворий, перебував у Петропавлівській лікарні, де й помер. Похований на кладовищі «Троїце-Сергієва пустинь» (19-а верста Петергофського шляху). Могила втрачена.

Літ.: Деркач Б. Аскоченський Віктор Іпатійович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 1. – С. 276; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 106–111; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 368.

Віктор Жадько

АСТАФ'ЄВ

Олександр Григорович

(10.08.1952, мис Лазарева Хабаров. краю, тепер РФ – 29.10.2020, м. Київ) – філолог, письменник, літературознавець, перекладач, публіцист. Д-р філ. наук. Чл. міжнародного Пен-Клубу (2008). Проф. кафедри історії укр. л-ри, теорії л-ри та літ. творчості. У кн. памфлетів «Ніжинські гримаси» (1994, у співавт.) та в пресі повідомив про Спасо-Преображен. собор, біля якого ніжинці у травні 1861 прощалися з Т. Шевченком (1991); «Тут прощалися із Шевченком» (1992). У ряді біограф. статей, написаних для УЛЕ, ЕСУ дослідив шевченків. контексти (присвяти Шевченку, переклади поезій) у творчості польських (Юзеф Богдан Залеський, Еліза Ожешко, Генріх Сенкевич, Леонард Совінський), білоруських (Максим Богданович, Янка Купала, Ригор Няхай); казах. (Джамбул Джабаєв, Ільяс Джансугуров, Макан Джумагулов, Кажигали Джумалієв, Гафу

Олександр Астаф'єв

Каїрбеков, Туманбай Молдагалієв) письменників. Статті, присвячені шевченкознавчим працям П. Одарченка: «Петро Одарченко. Штрихи до літературного портрета» (1995); «Петро Одарченко» (1997); «Українське шевченкознавство в оцінці Петра Одарченка» (2003); «Шевченкознавчі пошуки Петра Одарченка» (2006); «Шевченкознавчий доробок Петра Одарченка» (2007); про шевченкознавців: (Роман Бжеський, Юрій Бойко-Блохин, Володимир Державин, Олег Ільницький, Роман Кухар) опублікував у ЕСУ. З еміграційної проблематики статті: «Рецепція творчості Тараса Шевченка» (2011) та «Бюлетень польсько-український» в Шевчен. енцикл.: «Традиції філософської лірики Г. Сковороди в творчості Т. Шевченка» (1987); «Витоки

інтелектуалізму поеми Т. Шевченка «Сон» (1989); «Жанр твору-концепції у Григорія Сковороди і Тараса Шевченка» (2004); «Інтелектуальний простір у поемі Тараса Шевченка «Сон» (2008). Простежив взаємини Т. Шевченка з інтелектуальним середовищем ун-ту ім. Т. Шевченка: («Нове про Шевченка» (1989), приятельські стосунки з П. Кулішем і типологічні паралелі їх творчості («Поезія Пантелеймона Куліша» у кн. «Вивчення творчості Пантелеймона Куліша у школі: навчальний посібник» (1993). Досліджував зв'язки і взаємодії творів Т. Шевченка із літературою польс. романтизму: «Образ Петербурга в Шевченка й Міцкевича» (2004); «Візія Петербурга в Тараса Шевченка й Адама Міцкевича» (2006); «Міфологема Петербурга у Тараса Шевченка й Адама Міцкевича» (2008); «Творчість Тараса Шевченка й Адама Міцкевича як діалог культур» (2006); «Феноменологічний діалог призведений Тараса Шевченка и Адама Мицкевича» (2013). У центрі уваги А. персоналістські тенденції у творах Т. Шевченка і польс. романтиків, зокрема – «Тарас Шевченко і Генрик Сенкевич: взаємопритягання романтиків» (2014); «Польський романтизм як епістема творів Тараса Шевченка» (2014). Серед шевченкознавчих праць – проблеми перекладу творів Т. Шевченка польс. мовою, процеси міжмовн. і міжкультур. комунікації і трансформації – «Поезія Тараса Шевченка в польських перекладах ХХ ст.» (2011); «Містика художнього перекладу» (2014); «Поезія Тараса

Шевченка в польських перекладах ХХ ст.» (2013); «Художньо-перекладацька майстерність Чеслава Ястшембця-Козловського» (2011); «Твори Тараса Шевченка у перекладах Чеслава Ястшембця-Козловського» (2012); есе про Ч. Ястшембця-Козловського «Триокий велет» (2014), «Творчість Тараса Шевченка у рецепції Генрика Сенкевича» (2015); «Український науковий інститут у Варшаві: сторінки шевченкознавчих студій» (2017) «Шевченкознавча концепція Дмитра Чижевського» (2017). Інформативні статі про події, пов'язані з іменем Т. Шевченка: «Остання мандрівка Шевченка» (2009); шевченківські свята: «Шевченківський тиждень у Ніжині» (1996); «Шевченківські дні в Парижі» (2006). За ред. А. вийшли книги: «Георгій Неділько. Шевченко і Чернігівщина. Нарис» (1992); «Ігор Качуровський. Основи аналізу мовних форм. Ч. 2. Фігури і тропи з додатком «Стилістичні фігури у творах Тараса Шевченка» (1995); «Яр Славутич. Шевченкова поетика» (1996). А. належить рецензії на шевченкознавчі видання, зокрема на кн. «Т. Г. Шевченко і літературне життя Київського університету» (1989). Чл. редколегій видань, зокрема: зб. праць Стефана Козака «Шевченкознавчі та порівняльні студії» (2012), «Леонід Білецький. Шевченкіана» у трьох томах (2013), «Рецепція Тараса Шевченка у Польщі» в трьох томах (2014). Поетична шевченкіана – «Т. Шевченко. Лист до В. Репніної» (Зб. «Листвяний дзвін» (Львів 1981); «Пам'ятник Шевченку в Чернігові», «Туга

Шевченкової тіні» – обидва у кн. «Близнюки мої, очі» (2007).

Видання «Тарас Шевченко і польська література: впливи, контексти, адаптації» (2020) вийшло по смерті автора.

Літ.: Гнатенко В. Шевченкіана Олександра Астаф'єва // Наукові записки. – Серія: Літературознавство. – № 40. – Тернопіль, 2014.

Віктор Жадько

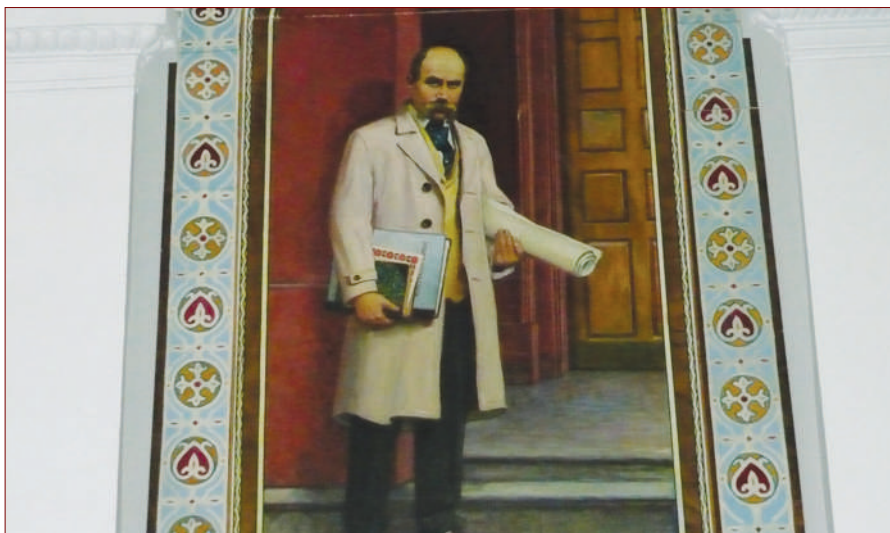
АТРИБУТИ ВШАНУВАННЯ ПAM'ЯТІ Т. ШЕВЧЕНКА

в університеті його імені. На честь Т. Шевченка найменовано ун-т. Традиційно 9 березня в ун-ті відбуваються урочистості (церемонії покладання квітів до пам'ятника Т Шевченку, який стоїть у сквері навпроти Головного (Червоного) корпусу, зустрічі з Шевченк. лауреатами, концертна програма, Шевченк. свята та урочистості). На одній з колон фасаду Головного корпусу встановлена меморіальна дошка з портретом молодого поета, який тут мав викладати малю-

вання та працював художником і етнографом як чл. Археографічної комісії. При кафедрі історії укр. л-ри працював кабінет шевченкознавства (1961–1989). Діяла кафедра історії укр. л-ри і шевченкознавства (1999–2016). На даний час функціонують Всеукр. навч.-наук. центр шевченкознавства і навч. лабораторія шевченкознавства. В ун-ті запроваджено премію імені Тараса Шевченка, в ІФ – іменну стипендію ім. Т. Г. Шевченка. У фойє Головного корпусу висить панно «Т. Шевченко». У приміщенні ІФ (гуманітарний корпус) біля актової зали – погруддя Т. Шевченка, в залі – великий портрет Т. Шевченка; на стіні (ауд. 80) – барельєф «Т. Шевченко», цитата з його автобіографії: «Історія мого життя становить частину історії моєї батьківщини», тут же скульптурна постать Поета. Проводяться наук. викладацькі та студент. конф. «Шевченківська весна». Видається зб. наук. праць «Шевченкознавчі студії». Захищаються канд. і доктор.

Шевченкова верба росте у дворіку Інституту філології. 2014

Панно з портретом Тараса Шевченка в Червоному корпусі університету.
Сучасне фото

шевченк. дисертації, виходять у світ шевченкознавчі праці викладачів ун-ту. Розроблялися наук.-дослідні роботи, зокрема «Художня індивідуальність Т. Шевченка і світовий літературний контекст» (2014–2016). Біля Головного та ІФ корпусів росте Шевченкова верба, посаджена з нагоди 200-річчя від дня народження Поета.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

АФАНАСЬЄВ- ЧУЖБИНСЬКИЙ

Олександр Степанович

(справжнє прізвище – Афанасьєв. Псевдо – Чужбинський, Невідомий, Лубенець, Пустинник; 1816–1875) – етнограф, фольклорист, історик, мовознавець; чл. Археографічної комісії, створеної при ун-ті св. Володимира. У 1853 Комісія здійснила та обстежила, зафіксувала й описа-

ла давньоруські старожитності Чернігівщини. У листі від 31 січня 1853 Олександр Степанович повідомляв про повернення використаної подорожної та просив надіслати нову для поїздки по Київському навчальному округу і суміжних губерніях для проведення «на карте границ малорусского наречия». 2 червня 1853 повідомляв Миколу Іванишева, професора ун-ту св. Володимира, що продовжує етнографічні студії «на сколько позволяют средства» та збирає «поверья, предания и песни о Купале». Познайомився з Т. Шевченком 29 червня 1843 у с. Мойсівка на балу в поміщиці Тетяни Волховської (1763–1853) і в ст. «Спомини про Т.Г. Шевченка» описав враження від першої зустрічі з Тарасом: «Середній на зріст, кремезний; на перший погляд обличчя його здавалося звичайним, але очі світилися таким розумним і променистим світлом, що мимоволі я звернув на нього увагу... Наш поет був

ще молодий, кипів натхненням, прагнув до самоосвіти, і, незважаючи на тугу, що повсякчас ятрила його серце на самоті, захоплювався ще іноді й веселим товариством, і співчуттям, яке викликав симпатичною своєю особою». Завдяки О. Афанасьєву-Чужбинському дізнаємося про місця, де зупинявся поет на нічліг та проживання: приїхавши до Києва, Олександр і Тарас оселилися «на Хрещатику, по вулиці, що звалася Козине болото», в будинку штучних мінеральних вод. Про це приміщення згадує Шевченко у повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали», називаючи його «Трактир на водах». Трохи «гірший» готель містився на Хрещатику, в будинку Беретті, де поет зупинявся в 1846. У Києві в О. Афанасьєва-Чужбинського мешкали родичі – «небагаті люди», до яких у гості він завітав із Т. Шевченком: у гостинній родині, яка мешкала на Хрещатику, поета пригощали «...борщем з сушеними карасями, і з свіжою капустою і якимись особливими приправами, що йому дуже сподобався, та пшоняною кашею, звареною на раковій юшці з кропом». Завдяки споминам О. Афанасьєва-Чужбинського дізнаємося, що Золоті ворота малював не М. Сажин, а Тараса Шевченко: «Пішов він якось рано-вранці малювати руїни Золотих воріт, за якими у той час місто ще не розбудовувалося, і сказав, що повернеться увечері. Золоті ворота були близько від нашої квартири... у той день з Т. Г. Шевченком трапилася пригода, що свідчила про його щирю

Олександр Афанасьєв-Чужбинський

вдачу, чуле серце, любов до дітей. Підходжу до Золотих воріт і що ж бачу? Тарас Григорович розстелив квітчасту хустку, на неї посадив трирічну дівчинку і з клаптиків паперу майстрував їй якусь іграшку і розповів пригоду. Годині о п'ятій Тарас Григорович сидів і працював, аж раптом за валом унизу почувся дитячий плач, на який він спочатку не звернув жодної уваги. Та плач не вгавав і ставав сильнішим. Місце безлюдне. Шевченко не витримав, пішов гребенем валу і глянув униз. У рову сиділа дитина і жалібно плакала. Поблизу – ні душі, лише кілька телят паслося віддалік. Він пробіг кроків двадцять – нікого. Нічого робити, треба було спуститись і взяти дитину. Дівчинка перелякалась і заплакала ще дужче. Заспокоївши її, наскільки було можна, Тарас Григорович поніс

свою знахідку до Золотих воріт. Йому якось вдалося забавити її, але добитися толку не можна було, бо дівчинка лепетала “мама”, “няня” і більше ні слова. Давав він їй бублика, але дитина не могла вкусити і тільки повторювала “мама”, “няня”. Тарас Григорович не знав, що робити. Два-три перехожих постояли, подивились і не признавали дівчинки, а йому не хотілось втратити чудового освітлення і разом з тим шкода було залишати біля себе налякану і, звісно, голодну дівчинку. Я прийшов вчасно й одразу ж пішов у сусідні будинки, яких було поблизу зовсім небагато. Проте ніде не знали дівчинки. Становище ускладнювалося. Ми вирішили йти додому і сповістити в поліцію. Я взяв портфель, Тарас Григорович – дитину, і таким чином дійшли ми до Софійського собору. Молода жінка, одягнена по-домашньому, з переляканим

видом вибігла із провулка і, побачивши нас, кинулась назустріч.

– Мати! – сказав Шевченко і, не кажучи їй ні слова, подав дитину.

Виявилось, що нянька понесла дівчинку гуляти, але, очевидно, зустріла дорогою знайому чи знайомого, добряче випила і завалилася в рову спати, а дитина пішла й пішла вздовж канави. Дитина кілька годин не була вдома. Якась бабуся, проходячи під валом, побачила п'яну няньку і, не знаючи, що в неї була дитина на руках, поспішила до хазяйки лише з однією новиною. Розв'язка відома. Йдучи додому, Тарас Григорович жартував, як би то він виховував дочку, коли б дівчинку не розшукали батьки.

Перебуваючи в Чернігові, Т. Шевченко намалював портрет О. Афанасьєва-Чужбинського (втрачений). Присвятив Кобзареві вірш «Шевченкові»: «Гарно твоя кобза грає, // Любий мій земляче! // Вона голосно співає, // Голосно и плаче» (26.11.1841, Чугуїв). У 1855 видав збірку укр. віршів «Що було на серці» (анонімно), написану під впливом творчості Т. Шевченка. У 1861 рецензував «Букварь Южнорусский» Шевченка і його «Кобзар» у перекладі видавця-редактора Миколи Гербеля (1827–1883). Олександр Афанасьєв досить глибоко розуміє сутність Шевченкового слова, його національне вкорінення. У поезіях-зверненнях до Кобзаря неодноразово підкреслює, що талант поета повстав «на руїнах Січі», тим самим вказуючи, що мова йде про митця-патріота.

Могила О. Афанасьєва-Чужбинського

Брав участь у похованні поета. Після смерті Тараса Григоровича, в приміщенні Академії мистецтв у С.-Петербурзі прочитав свій вірш «Над гробом Т.Г. Шевченка», де є такі, зокрема, слова: «Не в степу, не на могилі – // Над Дніпром широким – // Ти заснув еси, Кобзарю, // Вічним сном глибоким... / / Покоління поколінню // Об тобі розкаже, // І твоя, Кобзарю, слава, // Не вмере, не поляже!». Написав «Спогади про Т.Г. Шевченка» (опубліковані в ж. «Русское слово». – 1861. – № 5), замітку «Землякам: над гробом Т.Г. Шевченка» (там само, 1862. – № 2), 1870 відгукнувся про поета в «Очерках былого». Ці документи посіли належне місце в біографістиці Кобзаря. Помер О. Афанасьєв-Чужбинський у С.-Петербурзі (РФ), похований на Волковському цвинтарі (на Літераторських містках).

Літ.: Бондар М. Афанасьєв-Чужбинський Олександр Степанович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 1. – С. 283; Жадько В. Болять Україні могили її поколінь. – К., 2020. – С. 48; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 53, 246; Сергієнко Г. Шевченко і Київ. – К., 1987. – С. 43–74.

Віктор Жадько

АФАНСЬЄВА-ЧУЖБИНСЬКОГО ОЛЕКСАНДРА СТЕПАНОВИЧА ПОРТРЕТ

(папір, олівець) – виконав Т. Шевченко 24 лютого 1846 у Чернігові. Місце перебування невідоме. Можливо, загублено разом з іншими паперами поета під час арешту 5 квітня 1847 на Дніпровській переправі, чи

втратив сам А.Ч. У спогадах про Шевченка, Олександр наводить епізод зустрічі з Шевченком у Чернігові 1846, коли автор спогадів був хворий: «Я занедужав. Шевченко приїхав і жив зі мною, поки мені стало легше. Тоді ж він змалював з мене чудовий портрет олівцем... У мене в зошиті лишилася пісня, записана його рукою. Вона надрукована в третьому номері «Основни», але вже в іншій редакції. Ось як вилилась вона у Шевченка: «Не женися на багатій, // Бо вижене з хати, // Не женися й на убогій, // Бо не будеш спати. // Оженись на вольній волі, // На козацькій долі».

Відомостей про цей портрет та про місце збереження немає. В числі «незнайдених» і Тарасів малюнок «Бал у Чернігові. Ілюстрація до вірша Чужбинського. Ескіз та рисунок (папір, олівець). У ст. «Спомини про Тараса Шевченка», А.-Чужбинський про це пише так: «Не пам'ятаю чому, мені спало на думку описати у віршах учорашній бал у Мойсівці, давши назва квітів і рослин усім особам прекрасної статі. Коли прокинувся Шевченко і я прочитав йому свого вірша, той вірш так йому сподобався, що, примусивши мене повторити, він одразу ж сів за стіл, взяв олівець і на полях зробив ілюстрацію, наскільки міг запам'ятати ту чи іншу особу. Певна річ, схожості не було, бо за якусь годину не міг же він роздивитись незнайомі фізіономії, проте було багато комізму у фігурах деяких рослин, особливо смішно вийшли капуста, півонія, морква і т. п. Тарас Григорович надзвичайно ретельно

взявся до діла, приймаючи його близько до серця.

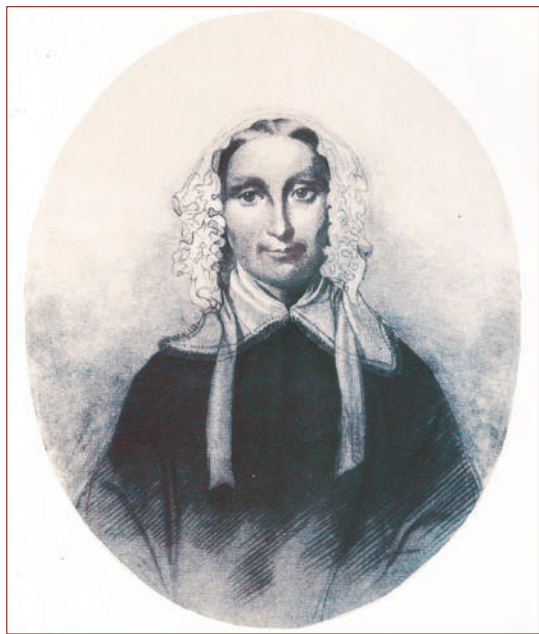
– Ось знаєш що, – сказав він, – ось перепиши лишень начисто і зостав мені більш місця – я гарненько ілюструю. Доки він пив чай, я переписав вірш, а до обіду була готова майстерна ілюстрація, яка довго зберігалась у мене, але минулого року її загублено разом з іншими цікавими для мене паперами».

Літ.: Анісов В., Серeda Є. Літопис життя і творчості Т.Г. Шевченка. – К., 1976. – С. 76; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 97, 99.

Віктор Жадько

АФЕНДИК ОЛЕНИ АНТОНІВНИ ПОРТРЕТ

(брістол. папір, акварель, 26,5 x 18,8) – один із восьми портретів членів родини Катериничів, що їх Шевченко виконав у другій

*Шевченко Т. Портрет
Олени Антонівни Афендик. 1846*

пол. січ. – першій пол. лют. 1846 у с. Марківцях Козелецького пов. Черніг. губ. З Оленою Антонівною поет познайомився, коли приїздила до Києва, в Інститут шляхетних панянок, де навчалися дівчата Катериничі, яких Шевченко також малював. Місцезнаходження портрета О. Афендик не встановлено. Відомий за чорно-білою репродукцією, в якій худож. поле частково прикрито світлим овальним паспарту. Ліворуч унизу олівцем авторські дата й підпис: «1846 / Т. Шевченко». У вид.: «Малюнки Т. Шевченка» (Пб., 1914. – Вип. 2. – Табл. 27) помилково подано як «Портрет О. С. Бларамберг».

О. Афендик – дружина поміщика с. Кулажинців Козелецького пов. П. Афендика, мати портретованої Шевченком Т. Катеринич, одруженої з власником с. Марківців П. Катериничем. На відміну від ін. портретів циклу, зображення О. Афендик закомпоновано класично – фігура й обличчя анфас, що зумовлює непорушність пози, спокійний лагідний погляд. Микола Біляшівський і Дмитро Щербаківський подали стислий опис твору за оригіналом вкупі з характеристикою портрета: «Більш ніж поясний, літня жінка у блакитному очіпку з блакитними стрічками, що спадають уздовж голови на плечі». Про портрет, що на той час належав ін. дочці портретованої – М. Бенецькій у с. Кулажинцях, вперше згадав у 1910 О. Слостіон у часописі «Рідний край» (1910. – № 38). Експонувався в 1911 на виставці художніх творів Т. Шевченка в Києві (в каталозі

помилково позначений під прізвищем Г. Катеринич. – № 44). Після виставки КММ докладав зусилля, аби придбати портрет, але безрезультатно, він перейшов до нащадків М. Ненецької.

Літ.: Бородін В. З нових (додаткових) матеріалів про долю літературної та образотворчої спадщини Шевченка на поч. ХХ ст.: (З архіву М. Ф. Біляшівського) // НШК 13; Виставка артистичних творів Тараса Шевченка. – К., 1911; Н. Б[еляшевский], Д. Щ[ербаковский]. Выставка художественных произведений Т.Г. Шевченка. – Киев. 1911 // Искусство: Живопись. Графика. Художественная печать. – К., 1911. – № 3; Гамалій Д. Броварські шляхи Кобзаря. – Бровари, 1994. – С. 46.

*Ірина Вериківська,
Віктор Жадько*

АФОРИЗМИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

– широкоживані узагальнені, короткі, влучні вислови з творчої спадщини Т. Шевченка, що вирізняються відточеною лаконічністю та містять глибоку думку і легко запам'ятовуються. Поетична афористика, вивірена Шевченковим генієм, привернула увагу дослідників укр. образного слова давно. Вже у збірці М. Номиса «Українські приказки, прислів'я і таке інше» (1864) розміщено кілька десятків образних висловів Шевченка зі вступною приміткою упорядника про те, що їх народ уживає «замість приказок» («Раз добром налите серце – ввік не прохолоне», «В своїй хаті – своя й правда, і сила, і воля»). Крилаті Тарасові слова у творчості

використовують і науковці університету, зокрема: Ю. Ковалів, М. Наєнко, В. Яременко, О. Сліпущко, викладачі ін-туту філології.

Творчість Т. Шевченка зіграла особливо помітну роль у збагаченні укр. мови крилатими словами. У деяких авторів є не дослівні цитати, а образні вирази, створені на основі слів Кобзаря. Вислови Т. Шевченка використовуються у худ. творах, їх можна знайти в архівних і офіційних док., епістолярії іст. постатей та сучасників, засобах масової інформації, розмовній мові. Т. Шевченко у своїй творчості відобразив думки і настрої укр. свого часу та звертався до наступних поколінь.

Слово його розбудило націю, нагадало синам й дочкам України, чиї вони діти. Свідченням того, що його творчість знайшла відгук у серцях людей, була шана до його імені та поширеність «Кобзаря», який в другій половині ХІХ і на початку ХХ ст. став чи не єдиною кн. у більшості сільських хат України, вірші з нього вчили напам'ять, за ним училися читати.

Твори Т. Шевченка об'єднали та донині згуртовують укр. народ, всіх, кому болить доля рідної землі, доля України. За ставленням українців до творчості Т. Шевченка визначають, як людина відноситься до народу – історії, культури. Популярність постаті Т. Шевченка та його творчості, особливо поезії, з кінця ХІХ ст. почала спекулятивно використовуватися політичними партіями різної ідеологічної орієнтації, які як засіб впливу на свідомість

застосовували у своїй агітаційній роботі К.с.Ш.

Особливим цинізмом та фарисейством щодо Шевченкової творчості вирізнялася комуністична система. У той час, коли мільйони селян та їхніх дітей вмирили з голоду від організованого більшов. владою Голодомору в 1933–1934, коли концтабори Сибіру, Півночі, Казахстану були переповнені укр., коли безупинно проводилася русифікація укр., саме тоді найчастіше цитувалося Шевченкове «в сім'ї вольній, новій». Пристосовуючи до своїх потреб Шевченка, більшовицькі ідеологи замовчували нац.-патріотичну поезію Кобзаря, фальсифікували моральні та християнські настанови всієї його творчості. Донині, уже протягом двох століть народ не тільки читає і цитує Т. Шевченка, але його Слово допомагає укр. усвідомити своє духовне буття – іст. й щоден-

не. Дороги наші, українського народу до Шевченка різні, але тільки власна душевна напруга у боротьбі думок і почуттів запалених поетовим словом введе всіх нас разом праведною дорогою відповідальності перед Вічністю. Наприклад, Є. Сакевич-Даллас назвала свою кн. словами Т. Шевченка з поеми «Кавказ» – «...Не вмирає душа наша». Доля сироти з українського голодомору» (2003). Звучать у виступах представників ун-ту під час Шевченківських свят, мітингів біля монумента Т. Шевченка у сквері, Каневі, на Максимовій Горі, і селах краю.

Літ.: Жадько В. *Київська земля – Тарасова колиска.* – К., 2017. – С. 86; *Шевченкова криниця: Збірник афоризмів із творів Тараса Шевченка.* – К., 2003. – 288 с.; *Щербина В. Кобзар – євангеліє українців / Віктор Щербина.* – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2007. – 464 с.

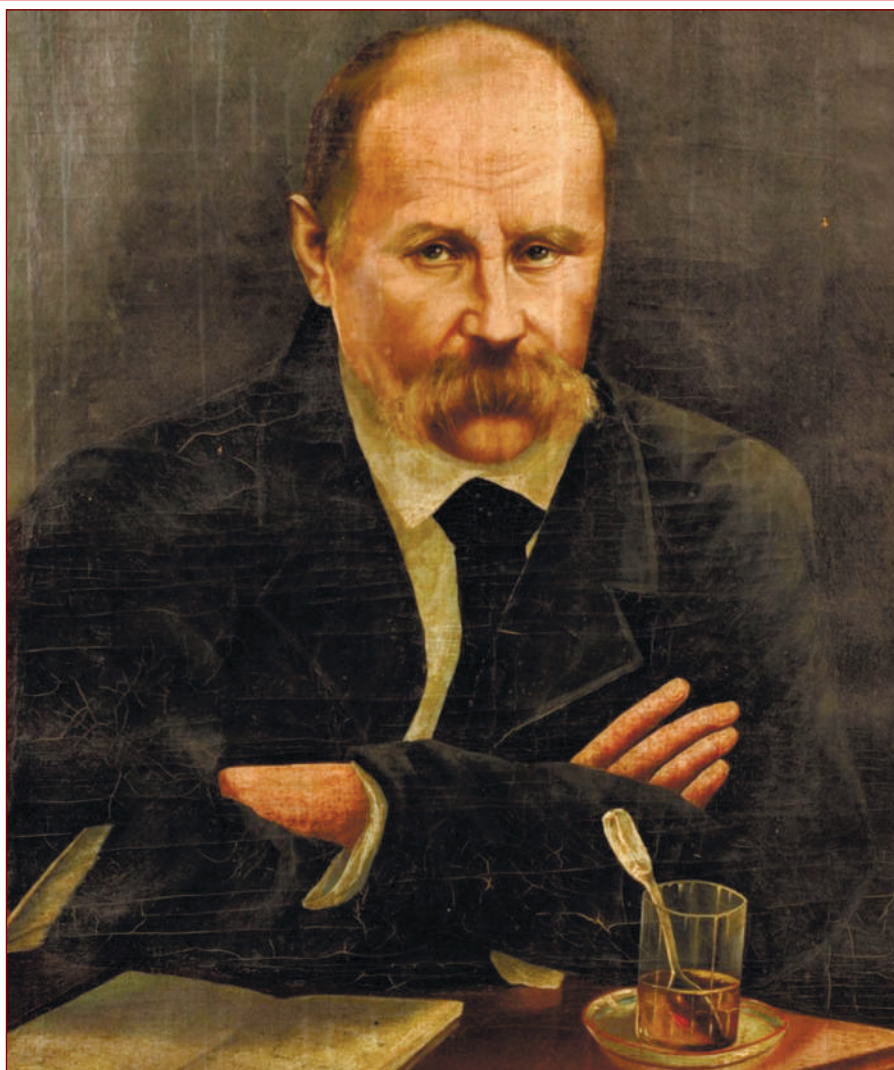
Віктор Жадько

Резнік І. Тарас Шевченко одержує звання академіка

У квітні 1859 року Тарас Шевченко, подаючи гравюри на розгляд ради Академії мистецтв, просив присудити звання академіка, чи задати програму на одержання цього звання. Рада 16 квітня ухвалила визнати Шевченка «призначеним в академіки й задати програму на звання академіка з гравірування на міді».

Граф, віце-президент Академії мистецтв Федір Петрович Толстой (1783–1873) тоді ж рекомендував Тараса з найкращого боку міністру імператорського двору, графу Володимиру Федоровичу Адлербергу (1791–1884), повідомляючи, що «відставний рядовий художник Шевченко, з дня приїзду до С.-Петербурга, займався з особливим успіхом живописом, а, особливо, гравіруванням на міді». На щорічну академічну виставку 1860 року в залах Академії Тарас Григорович подав п'ять гравюр: «Вірсавія» з картини Карла Брюллова, два пейзажі з А. Мещерського й М. Лебедєва, автопортрет і етюд та живописний автопортрет. Крім гравірування, Шевченко на «звання», малюючи сепією, олівцем і аквареллю запропонував поважним академікам великий малюнок «Дніпровські русалки», начерки: «Хмельницький перед Кримським ханом», «Смерть Хмельницького», «Мазепа, що вмирає в присутності Карла XII» – і переміг в конкурсі. А одержати академічне звання експоненту тодішніх виставок взагалі було важко. Нарешті ім'я Тараса Шевченка, як академіка, проголошено під звуки сурм і литавр на загальному річному урочистому зібранні Академії мистецтв 4 вересня 1859 року конференц-секретарем Федором Федоровичем Львовим (1830–1895).

Тарас Шевченко для українців, як свого часу писав ще Іван Франко, підкреслюючи його кровний зв'язок із народом, з нащадками:

«Був сином мужика – і став володарем у царстві духа.

Він був кріпаком – і став велетнем у царстві людської культури. Він був самоуком – і вказав нові, світлі й вільні шляхи професорам і книжним ученим. Доля переслідувала його в житті, скільки лиш могла, та вона не зуміла ані золота його душі, ані його любові до людей в ненависть і погорду вкрити іржою...

Доля не шкодувала йому страждань, але й не пожаліла втіх, що били із здорового джерела життя.

Найкращий і найцінніший скарб доля дала йому лише по смерті – невмирущу славу і всерозквітаючу радість, яку в мільйонів людських сердець все наново збуджуватимуть його твори».

Франко І. Твори у 20-ти т. – Т. 7. – К., 1955. – С. 13.

БАБИШКІН

Олег Кіндратович

(4.11.1918, м. Переяслав, тепер Переяслав-Хмельницький Київ. обл. – 29.06.1991, Київ) – філолог, літературознавець, мистецтвознавець. Д-р філ. наук; чл. Спілок письменників і кінематографістів СРСР. Закінчив філ. ф-т університету ім. Т. Шевченка (1941). Працював ст. наук. співроб. ІЛ. Навчаючись у виші, був екскурсоводом турбази ВЦРПС по Дніпру (1939), після війни – зав. редакції критики «Літературної газети» (тепер «Літературна Україна») (1946–1948), старшим редактором видавництва ЦК ЛКСМУ «Молодь» (1948–1949), відповідальним секретарем комісії критики

Олег Бабишкін

СПУ (1952), ст. викладачем історії зарубіжного кіно Інституту театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого (1963–1964). Викладач КДУ (з 1965), проф., зав. кафедри історії журналістики, проф. кафедр теорії і практики рад. преси, історії л-ри і журналістики ф-ту журналістики (1976–1988). На початку 70-х, ледь уцілів на факультеті після хвилі репресій проти української інтелігенції, перебиваючись невеличким курсом з історії кіно. Не уникнув звинувачень на свою адресу в «націоналізмі» і в університетських стінах, особливо в часи всесвітнього успіху кінофільму «Тіні забутих предків» і гучної слави Гончарового «Собору». Наук. інтереси – з-під його пера виходять книгодослідження: «Амвросій Бучма у кіно», «Українська література на екрані», «Кіномистецтво сьогодні», «Кінематограф сучасного Заходу», «Олександр Довженко», про творчість О. Кобилянської, драматургія Лесі Українки, історія кіномистецтва, світового театру, публіцистика. Автор брошур про Т. Шевченка: «У шані всенародній (на допомогу лекторам»; 1984), «Шевченкова слава» 1989). «Ольга Кобилянська» (1952), «Леся Українка в Грузії» (1953), «Леся Українка в Криму» (1955), «Юрій Яновський» (1957), «Михайло Стельмах» (1961), «Боротьба за реалізм в українській літературі кінця XIX – початку XX ст.» (1961), «Драматургія Лесі Українки» (1963), «Володимир Самійленко» (1963), «Амвросій Бучма у кіно» (1966), «Українська література на екрані» (1966), «Агатангел Кримський» (1967),

«Олесь Гончар» (1968), «Сучасне кіномистецтво Заходу» (1968), «У мандрівку століть. Слово про Леся Українку» (1971), «Кіномистецтво сьогодні» (1972), «Радянське багатонаціональне кіномистецтво» (1974), «Кінематограф сучасного Заходу» (1984), «Вистояти і перемогти. Проблема морального випробування у творчості Василя Бикова» (1985, у співавторстві). Похований на Байковому цвинтарі Києва; ділянка № 52а.

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 289; Забіяка І. Бабишкін Олег Кіндратович // Українська журналістика в іменах. – Львів, 2005. – Вип. 12. – С. 14-16; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БАГАЛІЙ

Дмитро Іванович

(26.10. 1857, м. Київ – 9.02.1932, м. Харків) – історик, громад. діяч, д-р іст., проф. (1987), акад. АН (ВУАН) України (з 1919). Вищу освіту отримав у Київ. і Харків. ун-тах. З 1883 приват-доц. каф. рос. історії Харків. ун-ту. Із захистом 1887 докторської дисертації – проф., 1906–1910 – ректор Харків. ун-ту. 1906, 1910–1914 чл. Держ. ради. 1914–1917 гол. Харків. міської думи. З 1919 – 1-й гол. Іст.-філолог. відділу ВУАН. У 1920-х очолював каф. іст. України, Ін-т іст. укр. культури й Ін-т Т.Г. Шевченка; гол. Центр. архівного упр. при ВУЦВК. У 1930-х творчість зазнала переслідувань як «буржуазно-націоналістична». Наук.

спадщина. включає 350 публікацій, в т. ч. підручники та монографії, праці з іст. Слобідської, Лівобереж. і Пд. України XV–XVIII ст. Автор робіт про декабристський рух в Україні, польс. визвольне повстання 1863–1864, укр. філософа Г. Сковороду. Одним із перших почав читати лекції у вишах укр. мовою. Досліджував іст. роль творчості Шевченка в розвитку рев. настроїв, обґрунтував значення Шевченкової спадщини для укр. суспільства. Надрукував працю «Характерна сторінка з минулого (Т. Шевченко і народна школа»); 1906). 1918–1925 досліджував питання «Шевченко і Кирило-Мефодіївське товариство». Перший дир. 1-го в Україні наук.-дослідн. ін-ту з вивчення життя й творч. Т. Шевченка – Інституту Тараса Шевченка (1926). Автор передмов до видань поем «Сон», «Кавказ», «Єретик» (1927). Видав працю «Т. Шевченко і селяни в переказах і історичній дійсності» (1928). Опублікував праці: «Характерная страничка из прошлого: Т. Шевченко и народная школа» (Украинский вестник, 1906. № 6), «Шевченкова поема про Івана Гуса: Попередне слово» (Шевченко Т. Єретик. Х., 1927, у співавт.). Автор окремих видань «Т. Шевченко і селяни в переказах і історичній дійсності» (1928), «Т.Г. Шевченко – поет пригноблених мас» (1931). Написав відгук на зб. «Шевченко. Річник перший» (1928).

Твори: Характерная страничка из прошлого (Т. Шевченко и народная школа) // Украинский вестник, 1906. – № 6; Про поему «Сон». Про поему

Дмитро Багалій

«Кавказ». В кн.: Шевченко Т. Сон. Кавказ. Дві поеми. – Харків, 1927; Т. Шевченко і селяни в переказах

Могила Дмитра Багалія

і історичній дійсності. – Харків, 1928; Т.Г. Шевченко – поет пригноблених мас. – Харків, 1931. Помер в Харкові від запалення легенів, похований на міському Івано-Усікновенському кладовищі. На початку 70-х років поховання перенесено на харківське кладовище, № 13.

Літ.: Сарбей В. Багалій Дмитро Іванович // Енциклопедія сучасної України. – Т. 2. – К., 2001. – С. 46; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БАГРІЙ

Олександр Васильович

(11.04.1891, містечко Летичів Подільс. губ., тепер смт. Хмельн. обл. – 22.06.1949, Баку) – укр., рос. і азерб. літературознавець, джерелознавець, бібліограф, ди-

пломат. Шевченкознавець, д-р філ. наук. Закінчив істор.-філ. ф-т ун-ту св. Володимира (1909–1912). Учасник філ. семінару проф. В. Перетца. Проф. стипендіат на кафедрі рос. словесності ун-ту. Склавши магістер. іспити, з 1915 читав лекції в жіночому Петроград. ун-ті, з 1917-го проф., у 1918 працював консулом Української Держави у Самарі (РРФСР); 1920–1921 брав участь в заснуванні Кубанського держ. ун-ту та вищого педагогічного ін-ту; зав. кафедрою рос. л-ри Самар. Вищого пед. ін-ту, проф. Кубан. ІНО та Азерб. ун-ту. Дослідник рос. історії XIX ст., фольклору кавказ. народів, пам'яток давньорус. писемності. Один із перших укр. шевченкознавців поза межами України захистив доктор. дисерт. «Шевченко и русская литература» (1925).

Широку популярність в 30-ті роки ХХ ст. отримали дослідження як: «Т.Г. Шевченко в літературному оточенні»; «Шевченко в російських перекладах»; «До рукописної традиції поширення «Кобзаря» Т.Г. Шевченка»; «Шевченко і Схід»; «Критико-библиографический обзор литературы о Т. Шевченко» (1922); «К библиографии Т.Г. Шевченка (По поводу указателя М. Яшека)» (1923); семінарий «Шевченковская студия. Введение в изучение Шевченка. Темы для литературных работ. Библиография» (1923); «Т.Г. Шевченко в литературной обстановке» (1925); «К рукописной традиции распространения «Кобзаря» Т.Г. Шевченка» (1927); «Т.Г. Шевченко. Опыт хронологической канвы для биографии

Олександр Багрій

поета» (1929); «Шевченко и Восток» (1929; Передрук «Шевченко і схід» у щорічнику «Шевченків світ» (2013); «Квітка-Основ'яненко й Т. Шевченко» у кн. «Квітка-Основ'яненко. Збірник на 150-річчя з дня народження» (1929); «Т. Г. Шевченко. – Т. 1. Оточення. Мотиви творчості. Стиль» (1930); «Т.Г. Шевченко. – Т. 2. Етюди про творчість Шевченка. Шевченківська студія» (1931). За ініціативи професора Багрія в Азербайджані засновано нову наукову галузь – шевченкознавство; підготував покоління знавців творчості Т. Г. Шевченка. Опублікував 120 статей, наукових праць і досліджень з питань літератури, фольклору, шевченкознавства та бібліографії; брав участь у громадському житті республіки, чл. Всесоюзної Ради Секції науковців.

Літ.: Бажинов І. Д. Багрій Олександр Васильович // Енциклопедія сучасної України. – К., 2003. – Т. 2. – С. 63–64; Назаренко Є. Шевченкознавець з Летиचेва // Поділля. – 1993. – 22 верес. – С. 4. Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БАЗИЛІВСЬКИЙ

Микола Пимонович

(20.07.1909, Суботів, Чигирин. пов., тепер Черкас. обл. – 23.07.1993, Київ) – літературознавець, публіцист, театрознавець. Закінчив ф-т журналістики ун-ту св. Володимира (1938). До війни працював викладачем в ун-ті доц. ф-ту журналістики (50–60-і роки ХХ ст.). Після Дру-

гої світ. війни працював помічником поета Павла Тичини; арештований КДБ за звинуваченням «в українському буржуазному націоналізмі», звільнений за клопотанням Миколи Бажана Миколи і за вказівкою Микити Хрущова. Працював зав. літературною частиною Київського драм. театру ім. Івана Франка; виступає в пресі з театрознавчими студіями про Гната Юру, Амвросія Бучму, Юрія Шумського, Наталю Ужвій, Юрія Мілютенка, Євгена Пономаренка, Віктора Добровольського та інших корифеїв театру. Перейшов на викладацьку роботу (доцент) на ф-тет журн. ун-ту ім. Т. Шевченка. У роки хрущовської відлиги спірацює з студент. організаціями «шестидесятників» та їх окремими представниками. Науковий керівник дипломної роботи Чорновола В'ячеслава Шевченкіану друкував переважно в столич. періодиці: «Заповідник Тараса Шевченка» (1938), «Сторіччя «Кобзаря» (1939), «Шевченко в болгарській літературі» (1947), «Неопубліковані праці Марка Черемшини про Т.Г. Шевченка» (1952), «На Тарасовій горі» (1958), «Шевченко та Август Харамбашич: 3 історії українсько-хорватських літературних зв'язків» (1958), «Кобзар у Петербурзі. По шевченківських місцях» (1960), «Живописна Україна» Тараса Шевченка» (1964), «Життя присвячено книзі» (1964), «Італійське відлуння» (Творчість Т. Шевченка в Італії; 1965). «Тарас і Айра» (Олдрідж; 1969). Похований на Байковому цвинтарі.

Літ.: Митці України: Енцикл. довід. – К.: УЕ, 1992. – С. 832;

Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина
Іскорко-Гнатенко,
Віктор Жадько*

БАКАНІДЗЕ

Отар Акакійович

(27.03.1929, Тбілісі – 20.03.2020) – грузин. літературознавець. Почесний доктор ун-ту ім. Т. Шевченка. Акад. літературознавчих наук. Закінчив Тбіліс. ун-т (1952). Проф. Тбіліс. ун-ту (з 1975), зав. кафедри худож. перекладу і міжліт. зв'язків; директора Інституту Україністики Тбіліського держ. університету ім. І. Джавахішвілі. Шевченкові присвятив статті, що друкувалися в грузин. періодиці: «Поет-демократ» (1961), «Натхненна ліра» (1962). «Спадщина

поета-художника» (1961). У монографії «Нариси з української літератури» (Тбілісі, 1965, грузин.) один з розділів присвячений Т. Шевченку. У кн. «З історії грузинсько-українських взаємин» (Тбілісі, 1969) значне місце відводиться творчості Т. Шевченка в перекладах грузин. мовою. Автор монографії «Тарас Шевченко» (Тбілісі, 1989), де, зокрема, розповідається про зустріч Шевченка з А. Церетелі, про типологічні відношення творчості Т. Шевченка і Н. Ніколадзе та І. Чавчавадзе. Ред. і автор передмови до зб. поезій Шевченка «Кавказ» грузин. мовою (Тбілісі, 1989). Автор передмови двомовного видання «Тарас Шевченко. Кобзар». Тбілісі, 2014), в яку ввійшли переклади співроб. та випускників Інституту україністики Тбіліс. держ. ун-ту і членів клубу «Україна». Доповідь «Мости через століття: Тарас Шевченко в історії грузинсько-українських літературно-культурних взаємин» на Шевченків. міжнарод. літ. конгресі 11 берез. 2014; КНУ).

Літ.: Грицик Л. [Рец. на кн. О. Баканідзе «Тарас Шевченко»] // СіЧ, 1990. – № 3; Грицик Л. Баканідзе Отар // Шевчен. енцикл. – К., 2012. – Т. 1. – С. 304; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

Отар Баканідзе

БАЛЬМЕН

Яків Петрович де

(1813-1845), граф; нащадок французьких емігрантів; гусарський офіцер; художник-аматор (мистецтвознавці стверджують,

«...не аби-який і дуже продуктивний талант»); письменник; приятель Т. Шевченка. На запрошення професора Миколи Костомарова зустрічався із студентами ун-ту св. Володимира у творчій майстерні, виступив із доповіддю про українсько-французьке братерство. Написав повість «Вигнанник» – найперший у нашій літературі твір, присвячений декабристам. Із братом Михайлом Башиловим (1821–1870) виконали 39 ілюстрацій (туш, перо) до робіт Т. Шевченка. Автор альбому малюнків «Гегелівський час» (1910), «Щоденника» – про подорож Кримом із 300 малюнками у тексті (1842). «По отзывам всех, знавших его, – писав про Я. Бальмена художник Лев Жемчужников (1828–1912), – он был чрезвычайно симпатичен, талантлив и красив. Имеющийся в Лиовице его портрет доказывает его красоту, а находящийся там же альбом, полный его набросков, служит доказательством о не-

Яків Петрович де Бальмен. Автопортрет

сомненном его таланте». Т. Шевченко познайомився з Я. Бальменом, хрещеником поміщиці Тетяни Густавівни Волховської (1763–1853), 29 червня 1843 на балу в селі Мойсівка. Саме завдяки де Бальмену можемо

Т. Шевченко і Я. Бальмен. Малюнок

Я.де Бальмен. На балу у Мойсівці. Замальовка

«побувати» на одному з балів Тетяни Густавівни – достатньо зануритися в атмосферу його автобіографічної повісті «Отрывки из заброшенного дневника». Зберігся колективний жартівливий лист до поета та історика Миколи Маркевича (1804–1860), складений 22 січня 1844 від імені членів т. зв. гуртка «мочиморд» у с. Вейсбахівці, який підписали «гетьман» Шевченко, «військовий ієсаул Яків Дибайло» (жартівливий підпис графа Я. Бальмена). Примірник Тарасового видання «Кобзар» був під час «жандармського трусу 1847 року» в професора ун-ту св. Володимира та історика Миколи Костомарова (1817–1885) і фігурував на допитах у процесі Кирило-Мефодіївського братства. Коли слідчий запитав Тараса: «Кто иллюстрировал рукописную книгу ваших сочинений и не принадлежит ли тот, кто столько занимался вашими стихотворениями, к злонамерен-

ним славянистам?», Шевченко на це дав лаконічну, але щодо Я. де Бальмена вичерпну відповідь: «Иллюстрировал мои сочинения граф Яков де-Бальмен, служивший адъютантом у одного из корпусных генералов и убитый на Кавказе в 1845 г., и некто Башилов. С первым я виделся один раз, а второго совсем не знаю». Одинадцять ілюстрацій (до поем «Гайдамаки» та «Гамалія»), а також заставки, кінцівки й початкові літери опубліковані в «Шевченківському збірнику» (1924); опис рукопису подано в ст. «Невідомі рядки Шевченка» (1928). Крім ілюстрацій до творів Т. Шевченка, Я. де Бальмен залишив чотири альбоми малюнків з життя України. Їдучи в Прилуки 1845, Т. Шевченко вирішив погостювати у Закревських, у Березовій Рудці. Тут поет і дізнався, що Я. де Бальмен перебуває на війні на Кавказі: поміщик і поетів Шевченку подарунок Якова

де Бальмена – переписаний латинкою й ілюстрований ним і М. Башиловим збірник «Вірші Т. Шевченка». Пишучи «Кавказ», може, під враженням від звістки про смерть Я. де Бальмена, Шевченко присвятив йому поему. Твір починається словами: «Искренньому моему Якову де-Бальмену». У присвяті є звернення до друга: «І тебе загнали, мій друже єдиний, // Мій Якове добрий! Не за Україну, // А за її ката довелось пролить // Кров добру, не чорну; довелось запить // З московської чаші московську отруту! // О друже мій добрий. Друже незабутий! // Живою душею в Україні витай; // Літай з козаками понад берегами, // Розриті могили в степу назирай, // Заплач з козаками дрібними сльозами // І мене з неволі в степу виглядай». Цей привіт приятелеві «на той світ» переконливо показує близькі та дружні стосунки між Шевченком та ілюстратором його творів.

Літ.: Анісов В., Серета Є. Літопис життя і творчості Т.Г. Шевченка. – К., 58, 70; Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 188, 193; Шевченко Т. ПЗТУ 12-ти т. – Т. 1. – К., 2003. – С. 343.

Віктор Жадько

БАНДУРЕНКО

(справж. Бондаренко)

Євген Федорович

(23.01.1919, Київ – 16.03.1972, Одеса) – поет, сатирик, гуморист, автор сонетів. Чл. СПУ. Навчався в ун-ті ім. Т. Шевченка (1937–1939). 1946–1954 очолював Одес. філію СПУ, редагував альманах «Літературна Одеса».

Євген Бандуренко

Друкуватися почав від 1940. Поезії Б. властиві елегантність і медитативність, поєднання публіцистич. гостроти з народнопісенним ліризмом, доброзичливого гумору з сарказмом. Шевченкові присвятив вірші: «Якими будуть пісням» (1943), «Україно, Україно» (1944), «Тарасові» (1961), «Люблять сина України» (1962). Випустив книги лірики і гумору: «Мечі і струни» (1945), «Дружба» (1948), «Щасливого плавання» (1951), «Розливсь Дніпро» (1952), «Південна сторона» (1953), «За хвіст та на сонце» (1955), «Веселка» (1957), «Усміхнімось, друзі» (1958), «Одним миром мазані» (1959), «Кому на добро, а кому під ребро» (1960), «Взяв би я бандуру» (1962), «Гомін моря» (1963), «Чесне гумористичне» (1966), «Поезії» (1967), «Березові припарки» (1968), «Струни

і стріли» (1969), «Бальзам і сіль» (1972), «Вибране» (1977). Перекладав твори білорус. (О. Зарицького, М. Танка) та болг. поетів. Окремі твори Б. перекладено рос., білорус., євр., болг. мовами.

Літ.: Крижанівський С. Зростання поета // Зміна. 1953. – № 3; Левченко М. Шлях поета // Жовтень. 1959. – № 3; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БАНТИШ-КАМЕНСЬКИЙ

Дмитро Миколайович

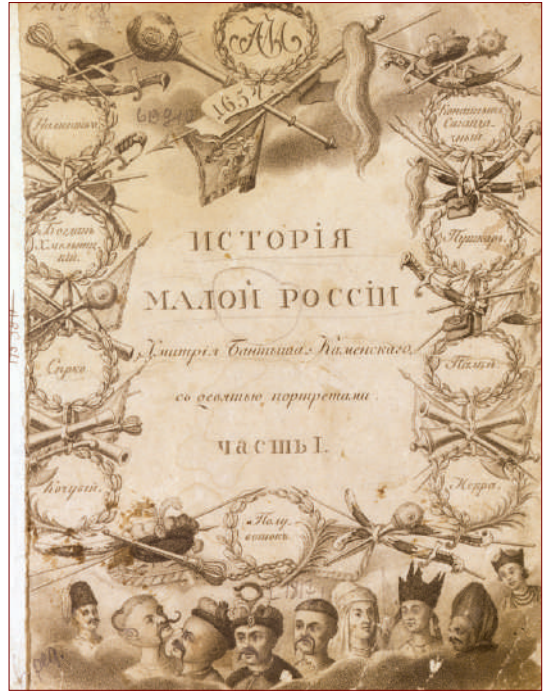
(1788–1850) – історик та археограф; часто виступав перед викладачами та студентами ун-ту св. Володимира з проблем історії Києва та України. Навчався в духовній академії (Могилянци), мешкав у гуртожитку

Дмитро Бантиш-Каменський

вихованців на київській вул. Набережно-Хрещатицькій, 33. У 1816–1824 – правитель канцелярії Київського військового губернатора. Збирав і вивчав архівні матеріали з історії України, на основі яких написав «Историю Малой России». Деякі фактичні матеріали, опубліковані в працях Д. Бантиша-Каменського, Т. Шевченко використав у поемі «Гайдамаки» та в повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали». Склав 5-томний «Словник достопамятних людей російської землі» із більш як півтисячею персоналій і через 11 років додав понад сто життєписів. У 1840–1841 випустив у світ книгу розвідок «Біографії російських генералісимусів та генерал-фельдмаршалів». Філолог-славист Осип Бодянський (1808–1877) надрукував добірку доповнених документів із теки Д. Бантиша-Каменського під заголовком «Джерела мало-російської історії». Вперше для висвітлення української історії широко були залучені актові документи – дипломатичне листування, жалувані грамоти та маніфести, гетьманські універсали й тексти договірних статей, документи приватних архівів, картографічні, етнографічні та епіграфічні джерела, а також широке коло праць козацьких літописців, російських істориків, західноєвропейських авторів. Т. Шевченко знав про Д. Бантиша-Каменського і його доробок. У колі всіх, причетних до Кирило-Мефодіївського братства, певної популярності набула «История Малой России», яку перевидано зі змінами 1830 і 1842. Пояснення, долучені до

видання «Гайдамаків» 1841, містили примітку з прикметним посиланням: «Тарас Трясило вирізав ляхів над Альтою; і та ніч, в котору те трапилось, зоветься “Тарасова”, або кровава; Бантиш-Каменський)». Вірогідне використання Шевченком творчої спадщини Д. Бантиша-Каменського для висвітлення історичних подій у прозі, особливо, в повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали». Заслугує на увагу й та обставина, що портретам, змальованим Т. Шевченком для зб. письменника Миколи Полевого (1796–1846) «Російські полководці» (1845), передували обличчя тих самих осіб, що були зображені на ілюстраціях до раніше випущених Д. Бантишем-Каменським матеріалів. Незавершений Шевченків рисунок «Козацький бенкет» – також інспірований історією Д. Бантиша-Каменського, де читаємо, що під час приїзду польського

Д. Бантиш-Каменський. Історія Малої Росії

посольства до Хмельницького 1649 пили за здоров'я з золотих чаш горілку, а прикрашена дорогоцінностями дружина гетьмана набивала тютюном люльки

Незавершений Шевченків рисунок «Козацький бенкет» – інспірований історією Д. Бантиша-Каменського

для нього і польських посланців. Одна з жінок, молодша, зображена в анфас – це друга дружина гетьмана Богдана Хмельницького (1596–1657), шляхтянка Олена Чаплинська (р.н.н. – 1651). В особі, що сидить за столом, вгадуємо «самого гетьмана», а постать, що стоїть у півоберта, напевно, є воєводою Адамом Киселем (1600–1653), який, за версією Д. Бантиша-Каменського, був старшим послом. Помер в С.-Петербурзі, похований в Москві, в некрополі Донського монастиря.

Літ.: Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 182, 73; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 4. – К., 2003. – С. 488–576; Шевченківська енциклопедія в 6-ти т. – Т. 1. – К., 2012. – С. 325.

Віктор Жадько

Юрій Барабаш

БАРАБАШ

Юрій Якович

(10.08.1931, Харків) – журналіст, філолог, літературознавець і критик, д-р філ. наук (із 1969). Після закінчення ф-ту журналістики ун-ту ім. Шевченка (1955), працював гол. ред. ж. «Прапор», заст. гол. ред. «Лит. газ.» (1961–1965); у 1975–1977 – директор Ін-ту світової літ. АН СРСР; до 1986 – в Міністерстві культури СРСР і ред. газ. «Советская культура». Авт. досліджень з історії укр. літ. (кн. «Поет і час»; 1958); «Чисте золото правди» (1962); «Довженко» (1968). Тематика фундаментальних наук. досліджень пов'язана з іменами Г. Сковороди, М. Гоголя та Т. Шевченка. Цим темам присвятив праці: «Знаю человека...» Григорій Сковорода: Поезія. Філософія. Життя» (1989); «Причинки до теми «Гоголь і українське літературне барокко» (Генезис і типологія)» (1992); «Я так її, я так люблю...» (Шевченкова Україна: словообраз, концепція, «текст»)» (2003); «Український ключ: Гоголь у літературній свідомості міжвоєнної української еміграції» (2002); «Коли забуду тебе, Єрусалиме...» Гоголь і Шевченко. Порівняльно-типологічні студії» (2001); «Поема-містерія Тараса Шевченка «Великий льох» (2001); «Почва и судьба: Гоголь и украинская литература: у истоков» (1995); «Про спонуки мовного вибору М. Гоголя і Т. Шевченка» (2004); «На позвах з мусянжовим бовваном: Причинки до теми «Шевченко і Петербург» (2003); «Історіософія Шевченка» (2004); «Тарас Шевченко: Імператив України. Історико-націософська парадиг-

ма» (2004); «Вибрані студії (Сковорода. Гоголь. Шевченко; 2006), «Шевченківський текст» Івана Дзюби» (2008); «Просторинь Шевченкового слова. Текст-контекст, семантика-структура» (2011). Співавтор зб. «Теми і мотиви в поезії Тараса Шевченка (2008), розділи: «Україна», «Помста», «Любов», «Самотність», «Смерть», «Слово». Б. – інтерпретатор Шевченкових творів – «Великий льох», «Сон – У всякого своя доля», «Три літа», «Юродивий», «Художник». Лауреат Нац. премії України ім. Т.Г. Шевченка (2004) за кн. «Коли забуду тебе, Єрусалиме...»: Гоголь і Шевченко: Порівняльно-типологічні студії» (2001).

Один із авторів шеститомної Шевченківської енциклопедії.

Літ.: Боронь О. Барабаш Юрій Якович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 1. – С. 326; Волінський К. Барабаш Юрій Якович // Українська літературна енциклопедія: У 5 т. – К., 1988. – Т. 1. – С. 125.

Віктор Жадько

БАРАНОВ

Віктор Федорович

(14.10.1950, с. Кривуші Кременчуц. р-ну – 30 липня 2014) – філолог, письменник (поет, прозаїк, перекладач). У 1974 закінчив філ. ф-т ун-ту ім. Т.Г. Шевченка. В 70-х працював ред. вид-ва «Молодь». Голова Національної спілки письменників України (з жовтня 2011 по липень 2014), гол. редактор літ. ж. «Київ», віце-президент Товариства «Україна-Румунія», чл. Комітету з присудження

Книга Юрія Барабаша

Віктор Баранов

Книга Віктора Баранова «Не вір, не бійся, не проси»

щорічної премії Президента України «Українська книжка року». Засл. діяч мист-в України (2006). Чл. НСПУ (1983). Орден «За заслуги» 3-го ступ. (2012). Премія ім. В. Чумака ж. «Ранок» (1988).

Друкуватися почав у ж. «Дніпро», зб. «Поезія-76» та альм. «Вітрила» (1978). Видав поет. зб.: «Народження полум'я» (1978), «У середу рано» (1981), «Жоржини в маминім саду» (1986), зб. повістей і оповідань: «Переступаючи поріг» (1985), «Смуга біла, смуга чорна»; гуморески та пародії – зб. «Вічний двигун» (1980), сатир. роману «Презент», роману «Притула».

Перекладав з рос., румун., нім. та ін. мов. Авт. вірша «Українці мої», що став «народною піснею», пройнятою пафосом Шевченкової любові до рід-

ного народу і вболівання за його майбутню долю: «Українці мої! Як гірчать мені власні слова... // Добре знаю, що й вам вони теж – не солодкі гостинці. // Але мушу казати, бо серце, мов свічка, сплива, // Коли бачу, як люто себе зневажають вкраїнці. // І тоді в мені ніє крамоли осколок тупий, // Мене думка одна обсідає і душить на славу: // Ради кого Шевченкові йти було в Орські степи? // Ради кого ховати свій біль за солдатську халяву?». Вірш «До українців» поклав на музику Теодор Кукурруза. Окремі твори перекладено болгар., груз., латв., рос., словац., таджиц. мовами.

Б. переклав укр. мовою вірші та прозу письменників Молдови та Румунії. Серед них – М. Емінеску, Дж. Кошбук, Т. Аргезі, Л. Блаґа, Ф. Нягу, Н. Стемеску, Л. Даміан, Г. Вієру, П. Боцу, І. Друце. Виступав у пресі з публіцистичними, мистецтвознав., літ.-крит. статтями та гуморист. творами. Автор пісенних текстів.

Літ.: Мушкетик Ю. Для чого нам поети? // ЛУ, 2002. – 3 січ.; Шпиталь А. Баранов Віктор Федорович // УЛЕ. – К., 1988. – Т. 1. – С. 126; Фальківська О. Хто хоче робити, той робить: [Інтерв'ю з Барановим] // ЛУ, 1996. – 8 лют.

Віктор Жадько

БАРЗИЛОВИЧ

Олександра Михайлівна

(22.03.1923. с. Бучки Грем'яц., тепер Новгород-Сівер. р-ну Чернігів. обл. – 1.08.1993, Київ) – мовознавець; канд. філ. наук. Навчалася в Ом. держ. пед. ін-ті, Харків. ун-ті. Закінчила філ. ф-т і аспірантуру ун-ту ім. Т. Шев-

ченка; викладач (1949–1979). Доц. кафедри рос. мови філ. ф-ту. Наук. інтереси – історія рос. літ. мови, лексикологія, лексикографія. Читала курси сучас. рос. мови та історії рос. літ. мови, спецкурс «Омонімія й полісемія в російській мові». Досліджувала стилістику рос. повістей Т. Шевченка. Праці про Кобзаря: «О стилистическом своеобразии русских повестей Т.Г. Шевченко» (1961), «До питання про стиль російських повістей Т.Г. Шевченка» (1964), «О методах определения значений слов (по материалам повести Т. Шевченко «Художник» (Тезисы докладов междунаrodn. симпозиума составителей «Словаря М. Горького». 1966).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

БАРСУК

Володимир Олексійович

(5.1.1939 – с. Любарка Народицького р-ну Житомирської обл.) – кіносценарист, журналіст, кандидат філософ. наук (1974). Закінчив у 1961 університет ім. Т. Шевченка, у 1974 – Академію суспільних наук при ЦК КПРС. З 1961 по 1971 трудився у системі Держтелерадіо УРСР, з 1974 по 1990 – відповідальний працівник ЦК КП України, з 1990 по 1992 – помічник прем'єр-міністра України В.П. Фокіна, з 1992 по 1994 – заст. керівника інформаційно-аналітичної служби Президента України, з 1994 – голова Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення.

Володимир Барсук

З 1995 – консультант-помічник народ. депутата України Лелніда Кравчука. Автор кіносценаріїв: «Енергія творення» (1979), «Відродження» (у співавторстві, 1979), «На прицілі ваш мозок» (1989), «Робота партійна» (1985). Присуджено Шевченківську премію 1980 разом з А.Г. Путінцевим (співавтор сценарію), О.В. Бузилевичем, В.А. Кущем (операторами), В.В. Тихоновим (ведучим).

Літ.: Шевченківські лауреати. 1962–2001. – К., 2001. – С. 39.

Віктор Жадько

БАСОВА

Галина Дмитрівна

(8.11.1956, Сизрань Самар. обл., Росія) – мовознавець, соціолінгвіст. Канд. філ. наук. Закінчила філол. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1981). Наук. співроб. ІМ. Брала участь у виданні «Словаря

язика русских произведений Шевченко» (1986. – Т. 2.). У наук. доробку стаття: «Київська топонімічна лексика у творах Т. Шевченка» (1989).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

БАЧА

Юрій Андрійович

(13.05.1932, с. Кечківці Свидниц. р-н, Словаччина – 25.01.2021, Пряшів, Словаччина) – публіцист і літературний критик, громадсько-культурний діяч на Пряшівщині; письменник, педагог, науковець-україніст. Аспірант кафедри укр. л-ри ун-ту ім. Т. Шевченка (1956; до 1960 – асп. ун-ту). Лауреат Міжнародної літературної премії імені Богдана Лепкого. Закінчив пед. ф-т Словац. ун-ту; проф. укр. л-ри філос. ф-ту Пряшів. ун-ту ім. Шафарика. Засновник і голова Ради української молоді, чл. Ради Українського клубу в «Руському

Володимир Барсук

домі» Пряшева, голова підготовчого комітету Координаційної ради українців Пряшівщини, чл. Європейського конгресу українців; співпрацював з укр. народ. хорами «Карпати» та «Ластівка» в Кошицях, з молодіжним ансамблем «Весна», з Пластом. У квітні 1971 звільн. з політ. мотивів, позбавл. можливості працювати за фахом і друкуватися. 1973 засудж. на 4 роки за перевезення за кордон та розповсюдження праці І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?». Поновл. на роботі у травні 1990. З 1973 до 1993 пише «Листи самому собі», які увійшли до однойменної книги (1997). У цей час написав оповідання, працював над романом «Олекса» (1993). Досліджував літ. рух серед. ХІХ ст. на Закарпатті та умови розвитку укр. літ-ри в Чехословаччині після 1945. Автор публіцист. творів: «На Тарасовій землі», «Шевченко між нами», «Борітеся-поборете» (1990). Учасник міжнарод. наук. конф. Ужгород. нац. університету «Тарас Шевченко – володар в царстві духа» (2014). Шевченкознавчі публікації: «Україна ще не усвідомила собі всієї величч Тараса!» (2013); «Моє розуміння значення Тараса Шевченка» (2013); «Розуміння Тараса Шевченка сучасною Україною» (2014). Похований у Пряшіві, на міському цвинтарі.

Літ.: Мишанич О. Слово Юрія Бачі про українську літературу Чехословаччини після 1945 року // Дукля. – 1996. – № 1; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

**БЕЛІНА-ЮЛІАН
КЕНДЖИЦЬКИЙ**

(1827–1889) – педагог, польський письменник, знайомий Т. Шевченка. У 1846–1851 навчався в ун-ті св. Володимира. Учителював у Немирові, а з 1862 – у Другій київській гімназії; брав участь у польському повстанні 1863. У 1846 познайомився з Тарасом, коли мешкав у Києві на Козиному болоті навпроти будинку № 3, де на першому поверсі жив поет. Написав спогади «У Шевченка в Києві. 1846», де чимало місця відведено зустрічам із поетом і його портрету; одного разу він почув через відкриту квартиру, як Тарас співає в себе на мансарді «Гей, на горі там жінці жнуть»: «Може, через півгодини згодом стоїть хтось перед ганком нашого дворика – мужчина середнього зросту, досить кремезний, з лица дуже звичайний, сказати б, навіть негарний, бо вуста мав вузькі і затиснені, а ніс, як

у нас кажуть, кирпатий. Зате очі мав незвичайні – великі, чорні, бистрі, блискучі, повні жвавості. Сяяло з них розумом. На голові мав бриль (капелюх, плетений з житньої соломи), а з-під бриля спадали в безладді густі пасма чорного волосся». Найцінніше в «Спогадах...» – розповідь про дискусії між істориком Миколою Костомаровим (1817–1885) і Т. Шевченком, у яких виявилось протилежне розуміння програмних засад Кирило-Мефодіївського братства. Перед приходом Костомарова до Тараса, поет попередив Беліну-Кенджицького: «То такий чоловік, що ані Богові, ані чортові віри не йме. Кажу йому: “Слухай, хочеш будувати новий світ слов’янськими руками, а боїшся з ляхом говорити про це. То з ким же, у чортового батька, будуватимеш? З нашими панками не втнеш”. А він на те: “Тузались ми з ляхами довго – не вірю”. Говори з дурним! Билися, доки було за що, а тепер

Юліан приходив до Тараса в будинок Івана Житницького, що стояв у районі Козиного болота. Давнє фото

і їх, і нас одна рука по головці гладить. Пора схаменутись. Насилу умовив його. Приходь!». Стверджував, що його стосунки з Т. Шевченком на Козиному болоті ставали дуже сердечними, товариші навідувалися один до одного досить часто і ходили околицями Києва: «Ми ходили часто понад Дніпром, аж до Видубицького монастиря. Він забирав з собою теку з паперами для малювання, пензлі і фарби, і так ми мандрували, а коли по дорозі що знаходилось, що цікавило, сідав і рисував чи малював. Найчастіше ми ходили на Видубиче – так називав люд монастир. Стежки туди вели понад Дніпром ярами, кручами, чагарниками, і раз у раз полискувало перед нами сталеве дзеркало перед нами сталеве дзеркало дніпрової води». Помер і похований у С.-Петербурзі; поховання не збереглося.

Юлія Бережко-Камінська

Літ.: Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 153; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 150; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт.упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БЕРЕЖКО-КАМІНСЬКА

Юлія

(29.05.1982, с. Чернобаївка, Херсонського р-ну, Херсонської обл.) – поетеса, журналістка, редакторка, організатор літературно-мистецьких подій. По материнській лінії (Ніна Семенівна, у дівочтві Бойко) – родичка Ярини Бойко, рідної сестри матері Т. Шевченка. Закінчила у 2006 Інститут журналістики ун-ту ім. Т.Г. Шевченка. Вірші пише з 8 років; автор 500 журналістських і літературних публікацій у регіональній і всеукраїнській пресі. Друкувалася у ж. і газ. Автор книжок: «Є задля чого нам жити» (2000), «Контрасти» (2009), «Між видихом і вдихом» (2010), «Так хочеться жити» ((2014), «Сад (Зримає і незримає)» (2017), «Пошепки і вголос» (2018), «Невідворотне» (2019) та співавтор 60 літературних зб.

Упорядниця книжок поезії і прози: «Римований Ірпін» (2018), «Поетичне метро» (2021), ««WorkStory: робота у фокусі літератури» (2021), «Антологія сучасної української поезії «Молоді голоси» (2021). Чл. редколегії літературно-мистецького та громадсько-публіцистичного ж. «Золота пектораль» (із 2021). Номінантка Національної премії ім. Т. Шевченка (2018, 2021). 50 пое-

зій покладено на музику у співавторстві з народними артистами Ігорем Покладом та В'ячеславом Самофаловим, з композиторами-піснярами та бардами: Андрієм Степановим, Оленою Карпенко (Solomia), Володимиром Шилевим, Тетяною Доміловською, Олександром Редичем, Олександром Мадеєм, Юрієм Блінніковим, Володимиром Каверініним, Наталею Дидикиною. Переклади поезій здійснено на англійську, французьку, іспанську, болгарську, польську та російську мови. Переможниця літ. премій, конкурсів і фестивалів. За результатами Міжнародного літературного конкурсу «Сузір'я Духовності» (номінація «Поезія») нагороджено спеціальною премією імені православного поета Валентина Нікітіна, Дипломом переможця конкурсу від імені Спільноти письменників Грузії за високу письменницьку майстерність та Дипломом Європейського конгресу літераторів (Чехія) за найкращу конкурсну роботу українською мовою (2017); Чл. НСПУ (2015) та Міжнародної організації «Жінки за мир в усьому світі». Співзасновник Всеукраїнського поетично-музичного фестивалю «Ірпінський Парнас». Із 2019 (жовтень) – ведуча циклу літ. зустрічей з відомими письменниками України «Майстри слова» (засновники проекту – Національний музей літератури України та Національна спілка письменників України).

У 2020 – ініціатор, співзасновник і керівник Міжнародного проекту «Музично-поетичний салон «Камертон»; 2021 – ініціатор, співзасновник і керівник

Бережко-Камінська Ю. Так хочеться жити

Міжнародного літературного конкурсу есе і новел «WorkStory: робота у фокусі літератури» (Україна – США). Із 2019 (листопад) – секретар НСПУ по роботі з молодими авторами.

Літ.: Дацюк Галина. Одна з нас: незагублені історії. Чернівці: Букрек, 2020. – С. 135–140; Каляка М. Літературна лоція Херсонщини. XVII – початок XXI ст.: [Довідник] / Микола Каляка. – К., 2009. – С. 25.

Віктор Жадько

**БЕРЕТТІ
Вікентій (Вінченцо-
Савеліо-Йосиф-Антоніо)
Іванович**

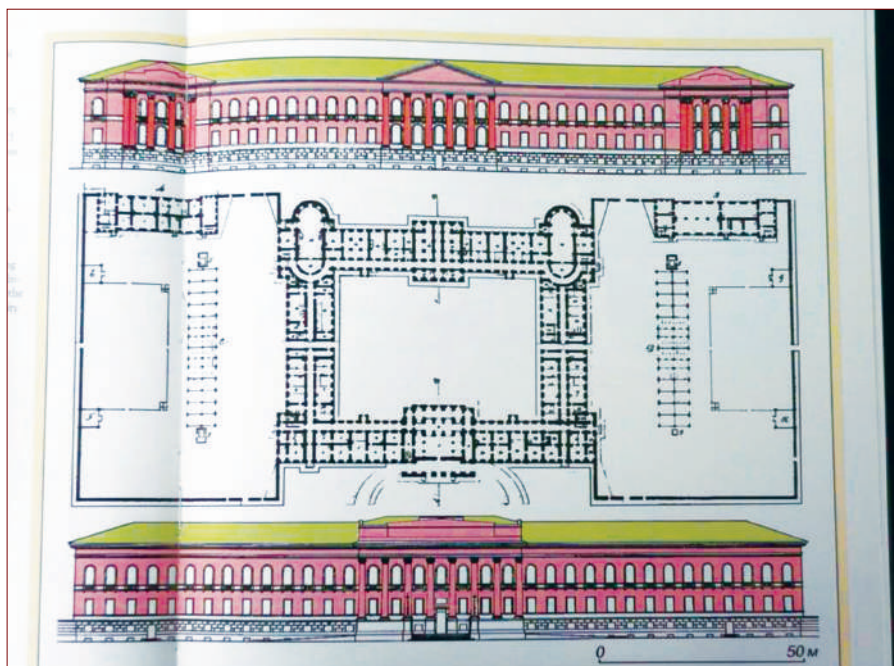
(14 червня 1781, Рим, Папська держава – 18 серпня 1842, Київ) – архітектор італійського походження, академік Петербурзької Академії мистецтв (з 1809), професор архітектури

Вікентій Беретті

(1831); навчався в класі зодчого А. Захарова, а з 1802 працював помічником архітектора

Томи де Томона на перебудові Большого театру та будівництві Біржі. Академію архітектор закінчив із золотою медаллю та шпагою, присудженими за проект кам'яних казарм для кінного полку. Тоді ж видано атестат I ступеню на звання художника. Батько архітектора Олександра Беретті. 26 грудня 1833 оголошено конкурс «для сочинения планов и фасадов предполагаемого к возведению в Киеве для Университета св. Владимира здания, которое с наружным благообразием соединяло бы и удобства к полному удовлетворению всех надобностей чего высшего ученого заведения», який проводився Академією мистецтв. Оголосити переможців планували у травні 1834, проте через зайнятість професорів О. Брюллова, А. Мельникова, К. Тона та В. Беретті, поточною роботою продовжили на рік.

Проект університету св. Володимира Вікентія Беретті

І в 1835 оголосили переможця, яким став В. Беретті, який став автором проекту Червоного корпусу ун-ту св. Володимира, що зведений у 1837-1843 у стилі класицизму. За безпосередньої участі архітектора розроблено проекти університетських установ: Астрономічної обсерваторії (1840), Ботанічного саду, при розташуванні якого і побудові в ньому оранжерей спеціально цікавився думкою укр. вченого-природознавця, ректора вишу Михайла Максимовича. Спланував прилеглі до Головного корпусу ун-ту території та нові міські магістралі: Володимирську вулицю, Університетський бульвар (нині – бульвар Тараса Шевченка). 1839 зведено за проектом Беретті й Інституту шляхетних панянок (нині – Міжнародний центр культури і мистецтв). Займався завершенням спорудження католицького костелу (1837-1839), проектуванням 1-ї чоловічої гімназії, укріпленням залишків Золотих воріт. Співавтор генерального плану забудови Києва (затверджено 1837). З 1840 викладав в ун-ті св. Володимира. Похований на Байковому некрополі столиці.

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 18; Кальницікий М. Зодчество и зодчие. – К., 2012. – С. 279; Павленко Ю. Беретті Вікентій Іванович. – К., 2004. – С. 30.

Віктор Жадько

БЕРЕТТІ

Олександр Вікентійович

(15 квітня 1816, Санкт-Петербург – 6 червня 1895, Київ) – архітектор, чл. Петербурзької

Олександр Беретті

Академії Мистецтв, син Вікентія Беретті. Яскравий представник класицизму у Києві. Автор проекту та будівництва будинку Першої київської гімназії (1850; нині – гуманітарний корпус Національного ун-ту імені Тараса Шевченка); викладав архітектуру в університеті. Навчався з 1827 у тій же самій Петербурзькій Академії мистецтв, що і батько, Вікентій Іванович. Не тільки завершив батьківські будівлі, а й сам створив у Києв приміщення: корпус Київської Першої гімназії на нинішньому бульварі Тараса Шевченка (нині жовтий будинок, який зазвичай називають «жовтим» корпусом університету; зведений 1847-1850) і Анатомічний театр (тепер Музей медицини; Б. Хмельницького, № 37); будинок пансіону графині Левашової. Олександр Беретті – третій архітектором Володимирського собору.

Посідав не останнє місце в рядах київських домовласників: у різний час йому належали трактир з готелем на Бессарабці (де зупинявся Тарас Шевченко), особняки на Володимирській та Інститутській, дохідний комплекс на бульварі. Для виховання місц. зодчих Б. започаткували в Києві університетські виклади архіт. мистецтва. Архітектор університету О.В. Беретті склав новий проект кам'яної обсерваторії, за яким 18 травня 1851 розпочалося будівництво.

Похований на Байковому кладовищі недалеко від могили батька.

Літ.: Альошин П. Батько і син Беретті (з архітектурної спадщини) // Архітектура Радянської України, 1938. – № 3. – С. 39–50; Кальницький М. Зодчие и певчие // Контракты, 2006. – № 42. – Жовтень.

Віктор Жадько

Вільям Беренштам

БЕРЕНШТАМ

Вільям Людвигович

(псевд. – Старий громадянин; 21.11.1839, Вільнюс – 23.11.1904, Київ) – історик, літ.-культ. і громад. діяч. Нар. у сім'ї прибалтій. купця. Більшу частину життя провів у Києві, де в ун-ті св. Володимира здобув іст.-філол. освіту (1864). Належав до Київ. «Старої громади». Один з організаторів київ. недільних шкіл; підписав лист-подяку Шевченку за надіслані примірники «Кобзаря» для цих шкіл. Протягом 1865–1898 викладав у гімназіях Кам'янця-Подільського, Києва, Пскова, С.-Петербурга. Авт. ст. з історії укр. культури. Упорядкував твори Шевченка, видані у С.-Петербурзі у 1883 та 1884; один із організаторів «Товариства імені Т. Г. Шевченка для допомоги нужденним уродженцям Південної Росії, що вчать у вищих навчальних закладах С.-Петербурга» (1898). Упорядкував і видав «Кобзар» Т.Г. Шевченка (Петербург, 1883, 1884). Живучи у с. Хатки на Миргородщині, розшукав кол. кріпаків А.О. Лук'яновича – Татарчуків і записав спогади про перебування поета у с. Мар'янське: «Т.Г. Шевченко и простолюдины, его знакомцы (Из встреч и воспоминаний); – КС, 1900. – Т. 68. – Кн. 2). 1901 під час обшуку, проведеного жандармами, відібрано копію «Щоденника» Т.Г. Шевченка, в якому, за оцінкою слідчого, «містяться до краю зухвалі й образливі вислови супроти священної особи у Бозі спочилого государя імператора Миколи І». Один з організаторів Півд.-Зах. відділу Рос. географ. т-ва (1873–1876). Підтримував зв'язок із М. Косто-

В. Берештам серед членів «Старої громади». Давнє фото

маровим, листувався з М. Драгомановим. В С.-Петербурзі брав участь в організації панахид по Т. Шевченку. Похований на Байковому цвинтарі в Києві. На надгробному камені був напис: «Як хочеш, ти вчиняй, // Що хочеш, говори, // Ти на могильний камінь мій // Ні-ні та й подиви». Могилу на лютеранській ділянці цвинтаря знищено в 70-ті роки ХХ століття.

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 30; Павловский И. К истории полтавского дворянства. – 1907. – Вып. 2. – С. 172; За сто літ. – К., 1928 – С. 36, 287; Маратов Г. Т.Г. Шевченко в колі сучасників. – К., 1976. – С. 18-19.

Віктор Жадько

БЕР

Карл-Ернст Максимович

(17.02.1792, Вейсенштейн. пов. Естлянд. губ., Росія – 16.11.1876, Дерпт Ліфлянд. губ., Росія) – медик, природознавець, ембріолог, анатом. Академік С.-Петербур. АН. Почесний чл. університету

Карл-Ернст Бер

св. Володимира (1865). Закінчив мед. ф-т Дерпт. ун-ту (1814). Наукова експедиція для дослідження рибальства на Волзі та Каспійському морі на чолі з природознавцем, академіком К. Бером відвідувала Новопетровське укріплення чотири

Пам'ятник К.-Е. Бєру в Естонії

рази протягом 1853–1856. Уперше Бер був там з 21 вересня до 3 жовтня 1853. Живучи на квартирі в комендата Новопетровського укріплення Іраклія Ускова

Ніна Бєрнадська

(1810–1882), познайомився з Т. Шевченком, брав участь у заходах передової рос. громадськості для звільнення укр. поета. Дружин Іраклія – Наталя Ускова (1828–1899) пише у споминах: «Не пам'ятаю, в якому році, приїжджала до форту вчена експедиція, на чолі якої стояв відомий академік і вчений Бер. Він у нас пробув досить довго і потім приїжджав наступного року. Чоловік мій познайомив в ним Шевченка і просив допомогти полегшити його долю. Той обіцяв поклопотатись про нього через велику княгиню Марію Миколаївну, яка була в той час президентшею академії, але час минав, нічого не змінювалось. Шевченкові тяжко було чекати; нарешті, коли на престол зійшов імператор Олександр Миколайович, клопотання про нього увінчались успіхом». Керівник експедицій по вивченню Волзького і Касп. риболовства (1853–1856). У Новопетров. укріпленні зустрічався з Т. Шевченком у серпні-вересні 1854, травні-липні 1856.

Літ.: Попов П. Шевченко і академік Карл Бер // Вітчизна. 1962. – № 10; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 240.

Віктор Жадько

БЕРНАДСЬКА

Ніна Іванівна

(18.05.1959, м. Теофіполь Хмельн. обл.) – філолог, літературознавець. Д-р філ. наук. Закінчила філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1981); викладач ун-ту (з 1984), проф. кафедри теорії л-ри, компаративістики та літ. творчості, тепер кафедри історії укр. л-ри, теорії л-ри та літ. творчості.

Основні напрямки наук. діяльності – теорія л-ри, історія укр. л-ри ХХ ст. Праці: «Історична паралель «Шевченко – сучасність» у поетиці О. Гончара (Т.Г. Шевченко і загальнолюдські ідеали. 1989), «Роль часопростору в сюжетній побудові поеми «Наймичка» (1990), «Українська література в оцінці Т. Шевченка. До історії вивчення проблеми» (1994). Автор ст. «Наєнко Михайло» до Шевчен. енцикл. – Т. 4; «Тарас Шевченко: гідність, дух і пам'ять» (2017), «Творчість Тараса Шевченка у шкільній парадигмі: до проблеми вивчення української літератури» (2019).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

БЕРНАТОВИЧ

Володимир Олександрович

(криптоніми і псевдоніми – Б.; Б. из Киева; Кузьма Басарабець; 1840–1865) – медик, письмен-

ник, лікар і громадський діяч. Навчався на мед. факультеті ун-ту св. Володимира (1862). У Львівському часописі «Вечерниці» друкував оповідання і нариси з народного життя, де згадував про Т. Шевченка та його вірші. Пропагував твори Кобзаря серед чехів, чому сприяли знайомство і дружба з чеським поетом Йзифом Фрічем (1829–1890) та синами. За дорученням поета та перекладача Ксенофонта Климковича (1835–1881) передав Марку Вовчкові (1833–1907) в Париж (Франція) 16 випусків ж. «Вечерниці» з творами Шевченка. Автор спогадів «Похорони Тараса Шевченка», надруковані 19 липня 1861 у Львівській газ. «Слово». Із студент. молоддю та місцевими мешканцями зустрічав у Броварах домовину з прахом Т. Шевченка, брав участь у перепохованні поета на Чернечій горі в Каневі. Описав перші години перебування праху Тараса на Київській землі,

Володя Бернатович зустрічав із студентами університету св. Володимира домовину із прахом Тараса Шевченка перед Києвом. Малюнок

його останній шлях із Броварів до Подолу: «Тутки уже було людей чимало, селяни, міщани, козачество, вільне й панське. Панство вельможне у берлинах або дрожками поприїздило, а поміж усіма походжають наші молодці університетської громади, всі в киреях чорних, усі в брилях солом'яних, в широких штанах та в козлових чоботях; питались ми за рідню Тарасову, чому нас не ведуть вони настрічу покійнику. Вони, бачте, сердешні, пішки поприходили з далеких повітів у Київ, та й зложили 15 руб., закупили місце на цвинтарі на Щекавиці, уже й грабарів наняли, щоб яму копати. Ждали ми на тім боці Дніпра у Чернігівщині зо 2 години, аж насили дождалися – труна на возі, вінками обвита, на козлі ямщик бородатий, коні поштарські ледве бредуть по піску глибокому... Народ поскидав шапки, – ми заспівали йому хором сумну пісню, – на труні був вінок із руки жіночої, на ньому написано: «Прощай, батьку, орле сизий!». Із публікації В. Бернатовича дізнаємося про перебування труни Кобзаря в храмі й відспівування поета: «Прочитав молитву монах з Братського монастиря, котрий знав колись Тараса і розумів його заслуги для української словесності». Володимир Олександрович розповів також про організаційні турботи: «Скільки-то заходу нам коштувало, доки ми випросили, щоб Тарасову труну дозволено поставити тимчасово у церкві Різдва Христового. Бачте, боялися козацького духу, щоби не стрепенулись орлята по усім Києві, коли забачуть мертвого

свого батька. На Щекавиці не дали хоронити, звелено у Канів везти водою на пароході; за труною йшло з 14 душ рідні Тарасової, його 2 брати рідні, сестри, небожі, з діворою, студенти; усі одягнуті по сільському обычаю: у свитках, жінки в хустках, а хлопці під пахвою несли брилі». Помер і похований в Одесі: могила не збереглася.

Літ.: Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 142–252; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1958. – С. 527–531; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БЕРНШТЕЙН

Михайло Давидович

(21. 12. 1910, смт. Великий Токмак, тепер м. Токмак Запорізької обл. – 7.12. 2002, Київ) – філолог, літературознавець; д-р філ. наук. Закінчив Запорізький ін-т наук (1934). Наук. співроб. ІЛ (1938–1981). Доц. кафедри історії укр. л-ри ун-ту ім. Т. Шевченка (1936–1941). Дослідник історії укр. л-ри, критики. У праці «Журнал «Основа» і укр. Літер. процес кінця 50–60-х років XIX ст.» (1959), зокрема, йдеться про публікацію творів Т. Шевченка. Дослідив літ.-естетичну концепцію Шевченка і його вплив на формування поглядів укр. критики у кн. «Українська літературна критика 50–70-х років XIX ст.» (1959). Основні праці присвячені історії української дожовтневої літератури, літературній критиці, журналістиці, питанням текстології (1959). Дослідник творчості Т. Шев-

ченка, Марка Вовчка, І. Франка, І. Манжури, М. Драгоманова, П. Куліша. Брав участь у підготовці академічного 10-томного видання творів Т. Шевченка, видань творів Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, М. Старицького, І. Манжури, І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, О. Білецького. Під час підготовки Зібрання творів І. Франка у 50-ти томах очолював текстологічну комісію на всіх етапах її 15-річного функціонування: визначив науковий профіль комісії, сферу її завдань, способи і методуку їхнього вирішення, участь у розроблянні методологічних, історико-літературних і текстологічних принципів видання, практичної реалізації їх, у вдосконаленні проспекту, композиції (в межах тому, серії, усього корпусу томів). Автор праць у галузі теорії і практики текстологічного дослідження творчості класиків, зокрема творів І. Франка – «Основні текстологічні принципи Зібрання творів І. Франка в 50-ти томах» (1983). За безпосередньою участю на текстологічній комісії детально розглянутий кожний том видання. Один з авторів «Історії української літератури» у 8 томах (1968–1969). Опублікував ст. про творчість А. Малишка, О. Корнійчука, М. Стельмаха, З. Мороза. Автор монографії «Франко і Шевченко: (Спостереження над шевченкознавчою спадщиною І. Я. Франка; 1984).

Шевченкознавчі праці: «До історії тексту «Гайдамаків» (1968), «Із спостереження над сучасним досвідом радянської шевченківської текстології» (1977). Шевченківська пре-

Михайло Бернштейн

мія 1988 разом з І. Дзеверінін, Н. Вишневською, Б. Деркачем, О. Засенком, О. Мишаничем, Ф. Погребенником, М. Яценком за наукову редакцію, підготовку текстів та упорядкування Зібрання творів І. Я. Франка у 50-ти томах.

Літ.: Мороз Л. Бернштейн Михайло Давидович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 1. – С. 379.

Віктор Жадько

БЕХ

Петро Олексійович

(8.07.1949, смт Вільча Поліс. р-ну Київ. обл. – 9.08.2021, Київ) – вчений-філолог в галузі методуки навчання інозем. мов, теорії й практики перекладу. Канд. філ. наук. Закінчив відділення перекладачів ф-ту інозем. мов ун-ту ім. Т. Шевченка (1975).

Викладач ун-ту з 1978, проф., зав. кафедри методуки викладання інозем. мов

Петро Бех

та прикладної лінгвістики (тепер кафедри методики навчання іноземних мов та прикладної лінгвістики). Проректор ун-ту ім. Т. Шевченка з міжнарод. зв'язків (від 2008). Нагороджений орденом Нестора-Літописця УПЦ (2000), орденами: Зірка Італійської солідарності (2003, 2015), Академічних Пальм Франції (2008, 2019), «За заслуги» III ст., кавалерським хрестом ордена «За заслуги перед Республікою Польща» (2012). Досліджує теорет. питання англо-укр. поетич. перекладу, теорет. і практ. проблеми дво- і багатомовної лексикографії, прикладної лінгвістики інозем. мов. З англ. шевченкіани – «Звертання у поезіях Т.Г. Шевченка та їх відтворення в англ. перекладах» (Теорія і практика перекладу. 1984. у співавт.).

Чл. ред. колегії наук. видання «Петро Християнович Вітгенштейн» (2012) про рос. полководця, портрет якого малював

Т. Шевченко. Наук. керівник канд. дисерт. І. Кондратишина «Віршова інтонація в оригіналі та перекладі (на матеріалі поезії Т. Шевченка та їх англо-мовних перекладів» (1993). Лауреат премії ім. Тараса Шевченка ун-ту 2005 за «Електронну бібліотеку творчості Тараса Шевченка (електронний підручник та веб-сайт, у співавт.).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

БЕЛЯЄВ

Федір Олексійович

(1804-? – 27.12. 1864/08.01. 1865, Київ) – педагог, художник; походив із міщан Харківської губернії. Навчався в Петербурзькій Академії мистецтв як сторонній учень у класі професора історичного живопису О. Єгорова. Був двічі нагороджений срібними медалями другого ступеня. Звання вільного художника було надано в 1835. 3 січня 1836 призначили вчителем малювання і красномислу в Першу київську гімназію, де розпочав роботу з 1837 і працював до кінця життя. Педагогічний стаж у гімназії нараховував 29 років. Директор Першої гімназії О. К. Деллен писав: «Принадлежа к числу даровитейших воспитанников Императорской с.-петербургской Академии художеств, он старался внедрить в свое преподавание рисования в гимназии те же строгие понятия об искусстве, кие он вынес от своего наставника профессора Егорова. С неутомимостью истинного художника преследовал он эту

цель и сумел внушить ученикам своим уважение и любовь к искусству». Учнями Беляєва були художники Забелло, Ге, Страшинський. Паралельно Беляєв викладав малювання в Інституті шляхетних дівчат.

25 жовтня 1845 подав прохання на ім'я ректора університету св. Володимира В. Федорова на вакансію вчителя малювання: «Желая занять открывшуюся вакансию учителя рисования и живописи при Императорском университете св. Владимира, имею честь покорнейше просить Ваше Высочородие, определить меня на сию должность. – Документы мои находятся в 1-ой Киевской гимназии». Рада Академії мистецтв не підтримала клопотання Ф. Беляєва, надавши перевагу іншим претендентам: П. Шлейферу, Й. Габерцеттелю, Н. Буяльському та Т. Шевченку.

Ф. Беляєв був знайомий із Т. Шевченком. Факт їх знайомства підтверджує лист І. Сошенка до Т. Шевченка від 13 грудня 1860 р.: «Беляєв еще существует и при всяком удобном случае всегда восторгается батюшкой Егоровым».

Л-ра: Орлова Н. Художник Федір Беляєв: з нових матеріалів // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю Літературно-меморіального будинку-музею Тараса Шевченка / Упор. Н. Орлової; Рецез.: доктор філолог. Наук, проф., академ. НАН України М.М. Сулима, доктор філол. наук, професор С.С. Кіраль. – К.: Друкарський двір Олега Федорова, 2018. С. 77–85.

Надія Орлова

БИТЮК

Василь Іванович

(24.02.1913, Яготин кол. Полтав. губ., тепер Київ. обл. – 23.10.1990, м. Ромен) – педагог і журналіст-краєзнавець. 1933 закінчив мовно-літ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка, працював учителем і директором Дейманів. 8-річної школи Пирятин. р-ну. У періодичній пресі вийшло кілька сот ст. і рецензій на тв. укр. письменників. Опублікував статті: «Т. Шевченко на Пирятинщині» (1944), «Великий Кобзар на Полтавщині» (1957), «Т. Шевченко і В. І. Григорович» (1963), «Т. Шевченко в Пирятині» (1971), «Потомки Великого Кобзаря» (1972), «Т. Шевченко в колі пирятинських друзів і знайомих (1973), «Полтавщина у творах Т. Шевченка» (1974), «Т. Шевченко в Березовій Рудці» (1988).

Літ.: Лист В. Битюка від 30 черв. 1977//Арх. авт.; Ротач П. Битюк В. 1. // ПУ, 1989. – № 3. – С. 20; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БІБІКОВ

Дмитро Гаврилович

(1792–1870) – генерал-ад'ютант, чл. Державний ради (1848); Почесний професор ун-ту св. Володимира; засновник Тимчасової комісії для розгляду давніх актів (Київська Археографічна комісія), чл.ом якої був Т. Шевченко. Герой війни 1812, у Бородинській битві втратив ліву руку. Взімку 1837–1838 номінований генерал-лейтенантом і призначений

Дмитро Бібіков

Київським військовим губернатором, а з 1847 – попечителем Київського навчального округу. 21 вересня 1846 доручив Т. Шевченку зібрати археографічні матеріали в Київ., Поділ. і Волин. губ. та подати офіційний звіт. Мешкав Б. у Києві на Липках, на розі вул. Інститутської та Левашовської (будинок не зберігся). Т. Шевченко відвідував особняка Д. Бібікова, коли ходив до публіциста Віктора Аскоченського (1813–1879), який був вихователем племінника дружини Бібікова – Софії Кушникової (1807–1890) і мешкав у губернаторських покоях. 10 грудня 1846 Т. Шевченко звернувся до Д. Бібікова з проханням зарахувати його учителем малювання в університет св. Володимира: «Ваше високопревосходительство милостивый государь Дмитрий Гаврилович! Окончив воспитание в С.-Петербургской

Академии художеств, в которой я был одним из первых учеников профессора Карла Брюллова, я по прибытии в Киев принял на себя сотрудничество в Киевской археографической комиссии, поручения которой исполняю в течение года. Ныне, по случаю открытия вакансии учителя живописи в Киевском университете, я вступил с прошением к г. попечителю Киевского учебного округа об определении меня в эту должность; но как с тем вместе я желаю оставаться сотрудником Археографической комиссии, то дабы со стороны ее не могло встретиться препятствия, я, по состоянию комиссии под высоким начальством Вашего высокопревосходительства, имею честь всепокорнейше испрашивать Вашего благосклонного разрешения и содействия к определению меня на вакансию учителя рисования в университете св. Владимира. Художник Т. Шевченко». Посаду вчителя малювання «...в виде опыта на один год» Тарасу Григоровичу дозволено Бібіковим обійняти тільки 21 лютого 1847, а 17 березня військовий губернатор отримав секретне донесення про «існування Кирило-Мефодіївського братства» та записку з вказівкою про обшук «...у художника Шевченки, если последний возвратился в Киев». Відразу ж вийшло Розпорядження із жандармерії про «...негайний розшук поета, арешт і допит». 5 квітня 1847 Т. Шевченко заарештований на Дніпровій переправі і доставлений у будинок губернатора. При обшуку в поета вилучили листи, альбом із віршами і рисунками,

рукописну зб. «Три літа». «Безрукого Бибикова» згадано Тарасом у «Щоденнику» 19 липня 1857: «А безрукий Бибиков и рядом с ним Софья Гавриловна Писарева сидит на балконе и тоже в турецком костюме». У написаному того ж року тексті незакінченої поеми «Юродивий» губернатор саркастично іменується як «стрижений Гаврилич», «капрал п'яний», «сатрап-капрал» і разом із генералом Миколою Долгоруковим (1792–1847) – «оці сатрапи-ундіра», що «чимало люду оголили». Д. Бібиков чимало зробив доброго для киян: за життя його ім'ям назвали прикрашений тополями бульвар Києва, що з'єднував площі Бессарабську та Галицьку – «Бібиковським» називався до 1919 (нині бульвар Тараса Шевченка). Зібрана Бібиковим бібліотека в 14 тисяч томів 1902 передана донькою, графинею З. Кассіні університету св. Володимира. Помер у С.-Петербурзі у власному будинку (Мільйонна вулиця, 17), похований на Тихвинському цвинтарі Олександр-Невської лаври.

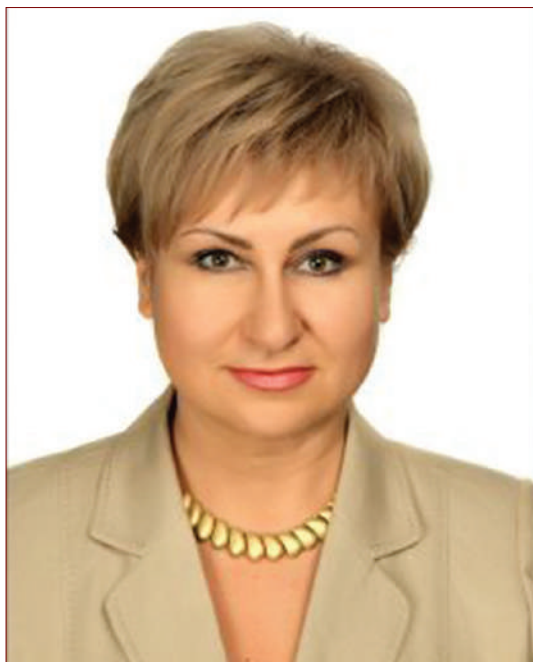
Літ.: «Згадайте, братія моя...»: Київ Тараса Шевченка. – К., 2016. – С. 193; Шевченко ПЗТ у 12-ти т. – Т. 5. – К., 2003. – С. 62–429; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БІГУН

Ольга Альбертівна

(21.05.1967, м. Калуш Івано-Франків. обл.) – філолог, літературознавець-компаративіст, перекладач. Д-р філ. наук, про-

Ольга Бігун

фесор, зав. кафедри французької філ. Прикарпатського національного ун-ту ім. Василя Стефаника. Закінчила романо-герман. філологію Чернів. націон. ун-ту імені Ю. Федьковича. Докторант кафедри теорії л-ри, компаративістики і літ. творчості ІФ (2012–2015). Захистила доктор. дисерт. про амбівалентність візантійства у творчості Тараса Шевченка (2015), вийшла монографією «Byzantinum: pro et contra (Амбівалентність візантійства у творчості Тараса Шевченка)» (2014). Наук. шевченкознавство: «Євангельський топос подвижництва у творчості Т. Шевченка й А. Міцкевича» (2010); «Антропологічна дилема actus humani/actus hominis: христологічна парадигма (на матеріалі поеми «Наймичка» Т. Шевченка); Мова і культура. 2011) – йдеться про христологічну інтерпретацію антропо-

логічної дилеми *actus humani/actus hominis* (дії людини/людські дії) у творчій спадщині Т. Шевченка. Методологічною базою розвідки є засади томізму. Аналізуються телеологічність людської дії та цілереалізація як домінанта людського життя; «Біблійний бестіарій поетичних творів Т. Шевченка: компаративні студії» (2011); «Категорія «буття» у творчості Тараса Шевченка: християнсько-антропологічний контекст» (2011); «Церковно-релігійна література в українській культурно- побутовій традиції (на матеріалі творчості Т.Г. Шевченка)» (2012); «Бог-Слово у творах Тараса Шевченка: рецепція міфологеми Максима Сповідника» (2012); «До проблеми рецепції та інтерпретації біблійної притчі про Блудного сина/дочку у поетичній спадщині Т. Шевченка» (2012); «Кобзар» Тараса

Шевченка: між Старим і Новим Завітом (до проблеми літературної діалогічності)» (2013).

Статті: «Топос святості у творах Тараса Шевченка» (2013); «Мова як еманация святості: церковнослов'янськими Тараса Шевченка крізь призму семіозису» (2013); «Християнський месіанізм: Тарас Шевченко і Кирило-Мефодіївське братство» (2014), «Суспільний ідеал Тараса Шевченка: парадигма заповіту» (2015).

Літ: *Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко.* – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

БІЛЕНКО

Анатолій Миколайович

(16.01.1939, Київ – 2013, там само) – філолог, письменник, перекладач, літ. премія ім. І. Франка (2001); багаторічний редактор англійської частини часопису «Україна», редактор англомовних видань видавництва «Дніпро». Закінчив ф-т романо-герман. філології ун-ту ім. Т. Шевченка; перекладацьке відділення, перша група. (1967); перекладач англомовної шевченкіани. Брав участь у започаткуванні англомов. преси в Україні. 1964–1967, ред.-перекладач газ. «News from Ukraine», англ. ред. Київ. радіо; 1967–1973, зав. відділу видань іноз. мовами вид-ва «Мистецтво»; 1970–1980, ред. випуску, 1980–1993, відп. секр., зав. відділу літ-ри англомов. журн. «Ukraine»; 1994–1996, гол. ред. ділового англомов. журн. «Ukrainian Business Journal»; 1996–1999, ред.-перекладач

Анатолій Біленко

агентства УНІАН. Переклав англійською мовою повість Т. Шевченка «Художник» (1989), путівник ДМТШ (1971), худож.-публіцист. та наук. шевченкознавчі праці І. Чирка, В. Фурніки, О. Пахльовської, М. Жулинського, Б. Олійника, М. Павлюка, Ф. Погребенника; худож.-публіцист. книг, зокрема – про Нац. заповідник «Софія Київська», Нац. музей Т. Шевченка у Києві, наук.-популяр. книг про Україну. Переклади відзначаються змістов. точністю, адекват. відтворенням стиліст. рис оригіналу, зокрема словес. образів.

Літ.: Зорівчак Р. Біленко Анатолій Миколайович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 1. – С. 425; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

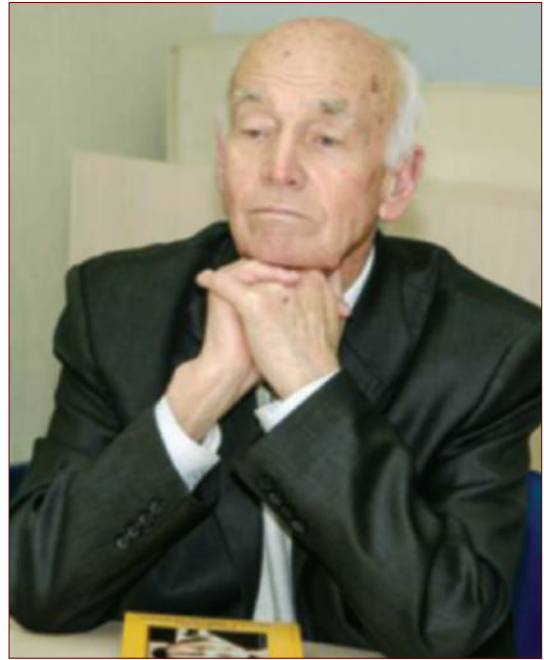
Віктор Жадько

БІЛЕНКО

Володимир Васильович

(17.06.1934, м. Звенигород Московської обл., нині РФ – 29.12.2020. Київ) – філолог, журналіст, видавець. Закінчив філ. ф-тет ун-ту імені Тараса Шевченка (1952–1957). Заслужений працівник культури України. Чл. Національної спілки журналістів України. Лауреат премій: Нац. Спілки журналістів «Золоте перо» (2005), імені І. Франка у галузі інформаційної діяльності (2016) та ім. В. Винниченка (2009).

Працював зав. редакції, головним редактором вид-тва «Молодь», гол. редактором ж.: «Малютко» і «Піонерія», директором вид-тв: «Радянський

Володимир Біленко

письменник» (нині «Український письменник») і «Дніпро». З 1992 – ред. відділів, заст. головного редактора газ. «Сільські вісті». Автор публікацій у періодиці, ст. у зб. публіцистики, співавтор і упорядник низки книжок. Спеціалізація – культура, література. Організував перше видання праці В. Винниченка «Заповіт борцям за визволення» та зробив низку публікацій про життя, творчість, політичну та державотворчу діяльність В. Винниченка.

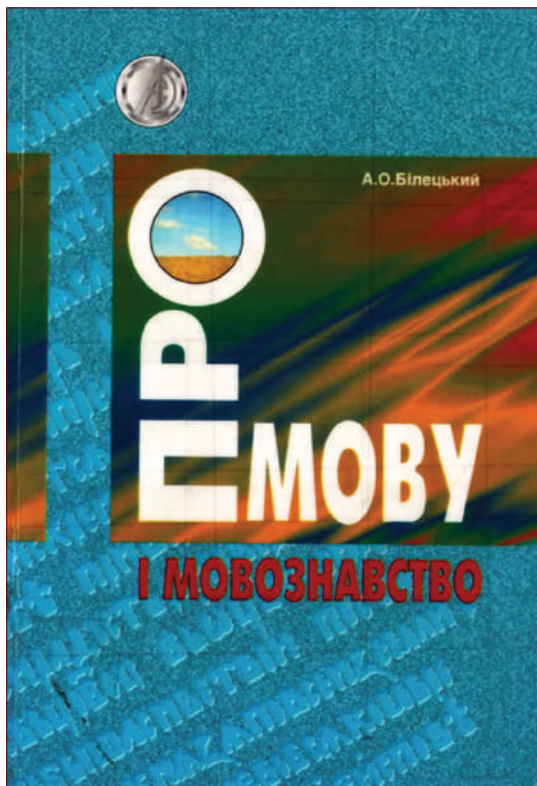
За книжку «Я тільки хаточку в тім раї. Важкий шлях Тараса Шевченка до мрії, яка не збулася» відзначений премією імені І. Франка у галузі інформаційної діяльності (2016).

Автор публіцистичної книги «Мені пощастило на людей» (2018). Серед духовних побратимів: Василь Симоненко, Григорій Тютюнник, Віктор

Андрій Білецький

Андрій Білецький. Про мову і мовознавство

Близнець, Борис Олійник, Іван Сподаренко, численні журналісти.

Літ.: Енциклопедія для видавця та журналіста. – К., 2010. – С. 24; Слово – зброя? – К., 2009. – С. 53.

Віктор Жадько

БІЛЕЦЬКИЙ

Андрій Олександрович

(30.07.1911, Харків – 10.04.1995, смт. Буча Київ. обл.) – мовознавець, поліглот). Закінчив Харків. пед. ін-т профосвіти (1933) Викладач ун-ту ім. Т. Шевченка з 1946, зав. кафедр: класичної філології, загального мовознавства, загального мовознавства та класичної філології (1955–1978). Серед вихованців – студенти ун-ту, мовознавці: Олександр Пономарів, Ніна Клименко, Станіслав Семчинський, Юрій Шанін, Галина Яворська, Сергій Єрмоленко. Дружина Б. – Тетяна Миколаївна Чернишова (1928–1993) також викладала в ун-ті. Доктор філ. наук (1952), професор (1953). Почесний чл. Грецької акад. наук, Кіпрської акад. наук, а також Кіпрського та Грецького археологічних товариств; онук ґрунтознавця Івана Івановича Білецького; старший брат живописця Платона Олександровича Білецького (1922–1998). Автор праць із загального мовознавства, давньогрец. епосу, антич. міфології. Шевченків. тема пов'язана з перекладами: «Новогрецькою мовою» (1961. у співавт.), «Унікальне видання. Перший «Кобзар» мовою греків Донбасу» (1964, у співавт.), перекладач «Кобзаря» Т. Шевченка румейс. та урум. мовами (1993, у співавт.). Наук.

редактор вид. «Тарас Шевченко. «Заповіт» мовами світу» (1989). Сприяв виходу в світ поезій Т. Шевченка у перекладі грецьких поетів (1964). Помер в смт Буча; поховано вченого на Байковому некрополі поруч із батьками (ділянка № 6).

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 270; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БІЛЕЦЬКИЙ

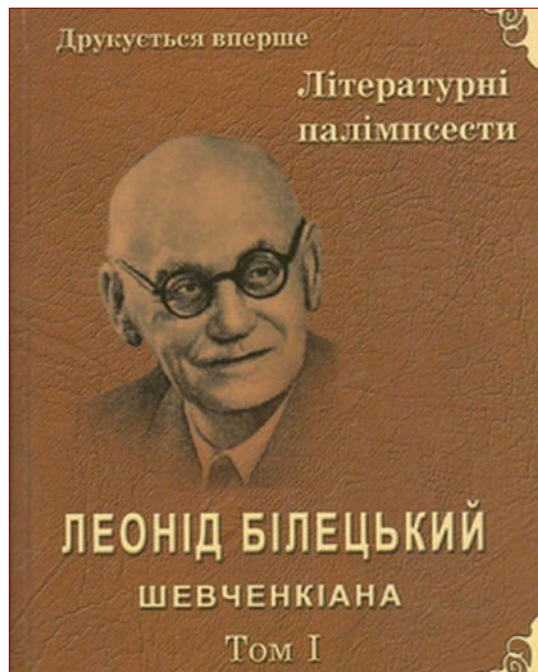
Леонід Тимофійович

(5.05.1882, с. Литвинівка нині Жашків. р-ну Черкас. обл. – 5.02.1955, м. Вінніпег, Канада) – історик, літературознавець, дійсний чл. УВАН у США. 1907 вступив на математично-природничий ф-т ун-ту св. Володимира, через рік перевівся на іст.-філол. Брав участь у семінарі проф. В. Перетца. Закінчивши ун-т із золотою медаллю, залишений професорським стипендіатом. Із 1918 приват-доцент кафедри укр. літ. і народи. словесності Кам'янець-Поділ. ун-ту. Праці: «Виховання емоційно-образного мислення і твори Т. Шевченка» (1918); «Народність чи національність у творах Шевченка» (1919); «Про Тараса Шевченка. До шкільного святкування роковин Кобзаря України» (1918). Після поразки УНР, емігрував до Львова (1920), де викладав в ун-ті. З 1923 – директор пед. ін-ту ім. М. Драгоманова в Празі. Видавничу діяльність розпочав 1918 в Умані, опублікував брошуру «Про Тараса Шевченка. До шкільного свят-

Леонід Білецький

кування роковин Кобзаря України», а в Кам'янець-Подільську – «Народність чи національність

Леонід Білецький. Шевченкіана (2013). Заг. ред., упоряд. і передмова Р. Радішевського

у творах Шевченка» (1919). «Поетична еволюція найголовніших образів та ідей Т. Шевченка» (1926), «Мар'яна черниця» Т. Шевченка: історія тексту» (1927); «Молодий Шевченко перед власним судом своїм на кінці життя. Історія повісті «Художник» (1936). «Історіософія Т. Шевченка» (1934), «Шевченко й П. Куліш» (1939), «Тарас Шевченко в Яготині» (1949), «Віруючий Шевченко» (1949). У Празі вийшли праці: «Основи літературно-наукової критики» та «Українська наукова поезія». В 1936–1945 – викладач рідної літ. у Праз. укр. гімназії. 1945 емігрував у Зах. Німеччину, працював директором гімназії у м. Ульм. 1949 переїздить до Канади. З 1950 – президент УВАН. Брав участь у Варшав. вид. творів Т. Шевченка за ред. Павла Зайцева. Переклав укр. мовою повість «Художник». В 1940-х

працював над романізованою біографією Кобзаря. Написав розвідку «Тарас Шевченко в Яготині» (1949); брошура «Віруючий Шевченко» (1949). За ред. Б. і з його коментарями вийшли тв. поета під назвою «Кобзар» (1952–1954); останній, четвертий том вийшов посмертно, в 1955.

Помер увечері в лікарні Св. Боніфатія Вінніпега, куди ушпиталений того самого дня.

Літ.: В Білецький Л. як шевченкознавець // Шевченко. Річник 4. – Нью-Йорк, 1955. – С. 31–33; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БІЛЕЦЬКИЙ

Олександр Іванович

(21.10 (2.11). 1884, Казань – 2.08.1961, Київ) – вчений, літературознавець, акад. АН СРСР (із 1958) і АН УРСР (із 1939). Мати, українка, Софія Зерниченко, родом із м. Кобеляки; оздобила вишивкою оправу «Кобзаря» Т.Г. Шевченка і в 1908 подарувала синові з написом: «Дорогому і шановному синочкові на спогад і вірну пам'ять від щирого серця любляча його ненька дарує». У 1907 закінчив іст.-філол. ф-т Харків. ун-ту. Викладач ун-ту ім. Т. Шевченка, проф., зав. кафедри рос. л-ри (1946–1956). З 1939 і до кінця життя очолював Ін-т літ. ім. Т.Г. Шевченка. У працях з українознавства Б. проаналізував спадщину Т. Шевченка, І. Франка, І. Котляревського, Марка Вовчка, Панаса Мирного. Перший поставив питання про світове значення

Олександр Білецький

укр. літ. класики: ст. «Українська література серед інших літератур світу» (1958). З батьківського дому виніс Б. любов до Шевченка і вірний його пам'яті все життя, присвятивши праці: «Дневник Шевченко» (1949), «Щоденник поета-борця» (1949), «Русские повести Т.Г. Шевченка», «Жизнь и творчество Т.Г. Шевченко» (у співавт.); «Тарас Григорович Шевченко. Літературний портрет» (1958, 1961, у співавт.); «Шевченко і слов'янство» (1964). «Шевченко і світова література» (1939), «Світове значення творчості Шевченка» (1961). Найважливіші праці вченого: «В майстерні художника слова» (1923), «Проблема синтезу в літературознавстві» (1940), «Проблема періодизації літературного процесу» (1955). Твори Б. зібрані у кн.: «Письменник і епоха» (1963), «Від давнини до сучасності» (ТТ. 1–2, 1960), «Зібрання праць» (ТТ. 1–5, 1965–1966), «Избранные труды по теории литературы» (1964). У 1939–1964 брав участь в редагуванні 10-томного «ПЗТ» Т.Г. Шевченка, 5-томного «Собрания сочинений» (1948–1949). Б. не раз бував на Полтавщині, виступав із лекціями, друкувався у зб. «Радуга» (1920), листувався з ученими і письм. В. Щепотьевим, Г. Майфетом. У грудні 1957 – учасник Полтав. наук. сесії Ін-ту літ. ім. Т.Г. Шевченка. 1986 засновано Державну премію імені Білецького в галузі літературно-художньої критики. На будинку № 17/4 по Микільсько-Ботанічній вулиці, де жив, встановлено меморіальну дошку. Похований на Байковому некрополі столиці, ділянка № 6.

Могила Олександра Білецького

Літ.: Дзюба І. Білецький Олександр Іванович // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 2. – К., 2003. – С. 775-780; Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 25; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.
Віктор Жадько

БЛИК

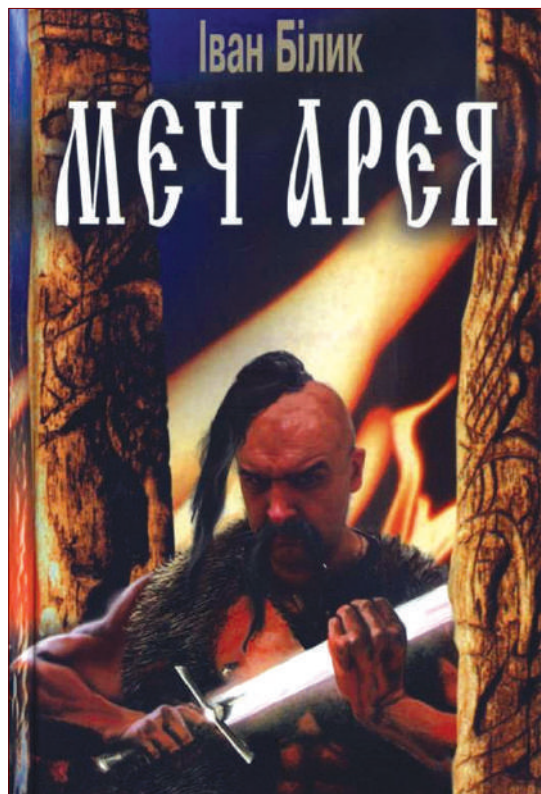
Іван Іванович

(17.01.1929 (за паспортом 1.03.1930), с. Градизьк, тепер смт Глобин. р-ну – 27.11.2012, Київ) – журналіст, письменник і перекладач. У 1961 закінчив ун-т ім. Т. Шевченка (ф-т журналістики). Працював у ред. київ. газ. і ж. Літ. шлях розпочав із перекл. болгар. письм. (опублікував 20 тв.). Перший роман «Танго» вийшов 1968 (про життя укр. еміграції). Надруковав романи: «Меч Арєя» (1972, розповідь про Київ та його мешканців у У ст. (підданий критиці за «антиісторизм» і «націоналізм»), вийшов друком у США, Великій Британії та Канаді; вилучався з продажу; перевиданий 1990, а також – «Похорон богів» (1986). Відразу після видання обидві книги стали бестселерами. Втім,

Іван Білик

Книга Івана Білика «Меч Арєя»

«Меч Арєя» 1972 заборонили та вилучили з бібліотек, нерозпродані примірники – з книгарень (встигли знищити 5 тисяч примірників – із 65 тисяч накладу). Письменника примусили звільнитися з роботи в редакції «Літературної України» (3,5 роки був безробітним, лише 1976 вдалося влаштуватися в редакцію часопису «Всесвіт» на посаду «секретар-друкар»), позбавили права друкуватись, піддали цькуванню в пресі; книжка в СРСР поширювалася «з рук у руки». На теперішній час витримала 15 перевидань (в тому числі 9 – за кордоном). Ще видання: «День народження Золотої рибки» (1977), «Похорони богів» (1986), «Яр» (1997), «Золотий Ра» (1990), «Цар і раб» (1991), «Не дратуйте грифонів» (1993). Перекладач творів болгарських письменників: Е. Коралова, Е. Станева, П. Вежинова, А. Гуляшки, І. Давидкова, Б. Дмитрової, Б. Райнова. Лауреат Держ. премії України ім. Т.Г. Шевченка за роман «Золотий Ра» як кращий тв. для дітей та юнацтва (1991); Лауреат премії ім. М. Старицького (1994); відзнака «Золотий письменник України» (2012). У 1919 його іменем названо київську вулицю у Солом'янському районі (селище Жуляни. Пролягає від Садової вулиці до Скіфської вулиці). Помер після тривалої хвороби; похований на Лісовому цвинтарі столиці.

Літ.: Кравченко І. Іван Білик і його роман «Похорон богів» // Вітчизна, 1988. – № 5; Шевченківські лауреати. 1962–2001. – К., 2001. – С. 51; Шевчук В. Чому плакала прекрасна чаклунка? // Всесвіт, 1987. – № 10.

Віктор Жадько

БІЛОДІД**Іван Костянтинович**

(16.08.1906. с. Успенське, тепер Успенка Онупріїв. р-ну Кіровоград. обл. – 21.09.1981, Київ) – мовознавець. Працював в ІМ з 1946 (директор 1961–1981), викладач ун-ту ім. Т. Шевченка (з 1956 – проф. кафедри історії укр. мови), д-р філ. наук. Акад. АН УССР (1957), АН СРСР; віце-президент АН України. Міністр освіти УРСР (1957–1962) – цей період характеризується знаковими подіями у педагогічному житті України. Прийнято і впроваджується «Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР» (1958), який передбачав у кінцевому рахунку зміни «школи навчання» на «трудоу школу» в рад. інтерпретації, тобто загальноосвітні заклади ставали трудовими і політехнічними з виробничим навчанням. Закінчив літ.-лінгв. ф-т Харків. ун-ту (1932). Наук. інтереси – праці з загального мовознавства, історії і теорії укр. і рос. мов, методології та історії мовознавства. Автор монографії «Т.Г. Шевченко в історії української літературної мови» (1964), статей: «Т. Г. Шевченко – основоположник української літературної мови» (1962), «Зі світом розмовля» (1963), «Крилате слово Шевченка» (1964), «Полум'яне слово Шевченка» (1964). Голова ред. колегії, автор передмови до акад. видання «Словарь языка русских произведений Шевченко» (1985. – Т. 1–2). Написав фундаментальні праці з питань теорії та історії літератури: «Питання розвитку мови української радянської ху-

Іван Білодід

дожньої прози» (1955), «Мова і стиль роману «Вершники» Ю. Яновського» (1955), «Мова творів М. Коцюбинського» (1956), «Мова творів Олександра Довженка» (1959), «Т.Г. Шевченко в історії української літературної мови» (1964), «Поетична мова Максима Рильського» (1965), «Каменярь українського слова» (про І.Я. Франка) (1966), «Леонід Арсенійович Булаховський» (1968), «Києво-Могилянська академія і розвиток східно-слов'янських літературних мов» (1973). До цього переліку треба також додати праці про мову творів Лесі Українки, П. Тичини, Олесь Гончара, М. Стельмаха, А. Малишка. За редакцією академіка вийшли зб., зокрема: «Дослідження з української та російської мов» (1964), «Структурно-математичні дослідження української мови» (1964), «Грамматичні та стилістичні

студії з української і російської мов» (1965). З його ініціативи і під наук. керівництвом проведено конференцію і видано три зб. праць: «Закономірності розвитку українського усного літературного мовлення» (1965), «Українське усне літературне мовлення» (1967), «Українське побутове літературне мовлення» (1972). Лауреат Державної премії УРСР ім. Т.Г. Шевченка за створення «Русско-украинского словаря» (1971) та Державної премії СРСР (1983, посмертно). На фасаді приміщення Інституту мовознавства НАН України (вул. Михайла Грушевського, 4) встановлено меморіальну дошку. Похований на Байковому некрополі (автори надгробного пам'ятника – скульптор М. Харченко і В. Мікропуло, архітектор В. Олійник).

Літ.: Гриценко П. Білодід Іван Костянтинович// Шевченк.

Олександр Білодід

енцикл. – К., 2012. – Т. 1. – С. 433; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БІЛОДІД

Олександр (Олесь) Іванович

(11.10.1934, Харків – 6.04. 2012, Київ) – мовознавець; д-р філ. наук. Закінчив філ. фак.-тет (1957), викладач ун-ту ім. Т. Шевченка (з 1963), проф., зав кафедри: укр. мови (з 1987) та історії укр. мови (1992–1997). Основні наук. інтереси – історія укр. мовознавства, теорія граматики, істор. фонетика укр. мови, мовознавча спадщина О. Потебні. Автор шевченкознавчої статті «Коло гаю в чистім полі» – класичний трикутник чи лінія?» (Шевченко і розвиток мов та літератур народів СРСР і країн соціалістичної співдружності. Тези допов. і повід. респ. наук. конф (1989). Співукладач «Англо-російського словника з хімії» (ч. 1–2, 1994), укладач «Термінологічного посібника з хімії» (1996). Автор культурол. статей, сценаріїв фільмів «Зійди на гори київські» (1992), «Рукопис з Пересопниці» (1993), «Загадка Петра Могили», «Дім серед алей» (обидва – 1996). Написав післямову до книги публіциста Олесь Бузини (1969–2015) «Вурдалак Тарас Шевченко»: «Поява книги Олесь Бузини – книги, спрямованої на розвінчання культу Шевченка, зняття його (не хочу вживати слово «повалення» – ми вже наповалювалися!) з п'єдесталу божка і повернення на нормальний людський рівень, знаменує собою певний

етап у сфері особистої свободи, що реалізується у свободі думки та свободі слова».

Лауреат премії імені Тараса Шевченка університету за працю «Загадка Петра Могили» (1993).

Літ.: Стоянов І. Білодід Олександр Іванович // Українська мова: Енциклопедія. – К., 2007; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БІЛОЗЕРСЬКИЙ

Василь Михайлович

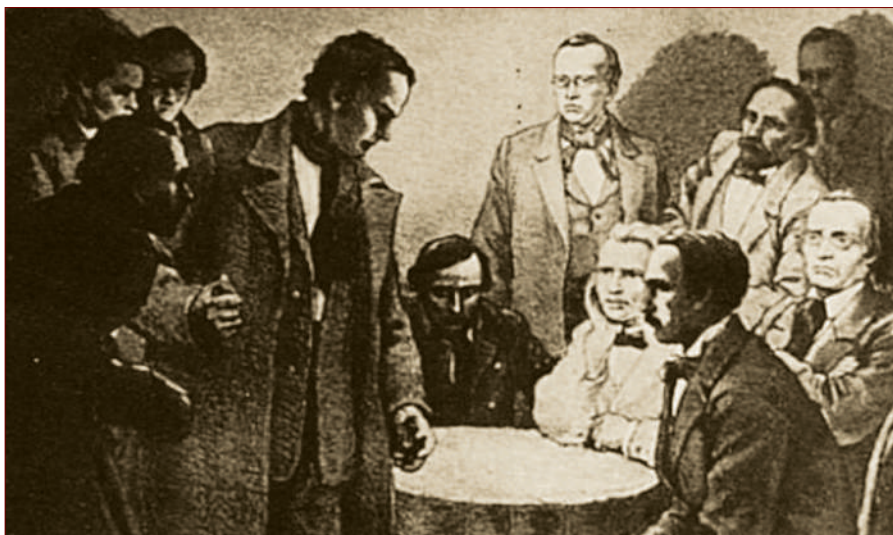
(1825-1899) – історик, журналіст, один із організаторів Кирило-Мефодіївського тов-тва, редактор ж. «Основа» (1861–1862); брат дружини письменника Панька Куліша (1819–1897), письменниці Ганни Барвінок (1823–1911); знайомий Т. Шевченка. Вищу освіту здобув в ун-теті св. Володимира (історико-філологічний факультет; 1843–1846). Про особисті якості В. Білозерського фольклорист Опанас Маркович (1822–1867) писав у листі до вченого Миколи Гулака (1821–1899): «Наш ангелоподобный Вася... Действительно, это сердце удивительное. Ангельский мир в душе, усладительный разговор – пылкий, любвеобильный, умный... и над этим всем – пламенная любовь к Христу. Сколько в нем соединилось всего доброго: без благодати Христовой чрез Святого Духа не сохранилась бы так прекрасно эта личность. Он для нашего кружка то, что хлор в спертном и тленном воздухе, в котором однако же люди живут, ибо в нем всегда, хоть ма-

Василь Білозерський

лою долей, кислород преbывает. Вот что для нас Вася. Слава Богу, избравшему его для нас путевой звездой к Вифлеему». У 1844 познайомився з Тарасом під час «Київських контрактів», про що писав «братчику» Миколі Гулаку (1822–1899): «Поклоніться від мене усім близьким, та і пану Тарасу, коли прийдеться. Мене з ним познайомив Куліш на позаторішніх контрактах». І ще: «Я мимоволі з приємністю задумався над тим, яку геніальну людину ми маємо в Тарасі Гр., адже лише генієві силою свого глибокого почуття дано вгадувати потреби народу і навіть цілого віку». Автор «Записки» – поясень до Статуту братства; брав участь у літературних вечорах, де читав Тарасові твори. За участь у Товаристві із П. Кулішем заарештований 3 квітня 1847 у Варшаві й відправлений до С.-Петербурга на допити.

Василь Білозерський серед «братчиків». Малюнок

Серед паперів жандарми виявили копію «Книги буття українського народу», зошит із творами Шевченка «Сон», «Кавказ», «І мертвим, і живим...», особистий перстень з написом «Св. Кирил і Мефодій». У висновку Третього жандармського відділу зазначено: «В бумагах самого Белозерского оказались: рассуждение в высшей степени возмутительное, служащее как бы истолкованием устава Славянского общества о неестественном состоянии славян под властью государей и необходимости действовать к освобождению их, преимущественно в Малороссии». Після судового вироку засланий в Олонецьку губернію під нагляд поліції; 1856 звільнений, і з дружиною-перекладачкою Надією Олександрівною Ган (1828–1912) переїхав до С.-Петербургу, де продовжував спілкуватися з Шевченком. В автобіографії, Н. Ган згадувала: «На наши понедельники обыкновенно собиралось от пятидесяти до шестидесяти

человек: малороссы, поляки, русские... бывали и литературные знаменитости, и просто образованные люди. Кроме шумевших: Кулиша, Костомарова, был и Шевченко». Із Т. Шевченком започаткував у 1859 укр. літературно-мистецький ж. «Основа». Тарас активно збирав для видання матеріали, у листі до приятеля Якова Кухаренка (1800–1862) просив надсилати їх на його ім'я. Перший номер «Основи» вийшов, коли Т. Шевченко хворів. В. Білозерський у листі до поета 13 січня 1861 писав: «Все мы душевно пожалели о Вашем нездоровьи, многоуважаемый Тарас Григорьевич, но не теряем надежды, что при добром желании Вы превозможете немножко себя и не лишите нас удовольствия видеть Вас посреди «основателей», как первоначальника общего дела... Посылаю Вам две книжки; назначенную для Вас в переплете получите особо». У «Основі» надрукував 70 творів Кобзаря (частина із скорочен-

нями); відвідував поета перед смертю, читав хворому вітальні листи від родичів з Моринців. 16 березня 1860 надіслав Тарасові записку: «Поспішаю до Вас, дорогий нам Кобзарю, Тарасе Григоровичу, з вісткою: сьогодні ранком, в пів-четвертій годині, дав нам Бог сина (Тараса). Маємо надію, що Ви не одмовитесь з нами покуматься, бути хрещеним батьком. Благословіть же малого козака на вирість і на розум і накажіть матері його співать отакого котка (чи знаєте?). Ваш довіку Василь Білозерський». Отже, Шевченко і В. Білозерський були не лише одностудентами, а можливо, й кумами. Під час похорону Шевченка на Смоленському кладовищі С. Петербурга, виголосив прощальне слово над гробом Кобзаря: «Обізьвемось до тебе, батьку, іще раз нашою рідною материною мовою, що нею ти проспівав на всю Україну свої думи пророчі... бо не замовкне вівіки твій голос між нашим народом... Твої пісні – високе слово правди і любові – не для самого тільки твого народу... А нас, молодих, благослови на неустанну роботу для добра України і всього світу!» В «Основі» опублікував «Слово над гробом Шевченка» (1861. – Кн. 3) і статтю «Значение Шевченка для Украины; проводы тела его в Украину из Петербурга», де, зокрема, написав про відправлення праху Шевченка із Смоленського кладовища: «Всі були поглинуті хвилиною, всіх вразила думка про вічну розлуку з дорогим поетом і людиною. Поки він залишався тут, поки перед очима була хоч ця могила в зелені і квітах, здавалося, ніби смерть ще не

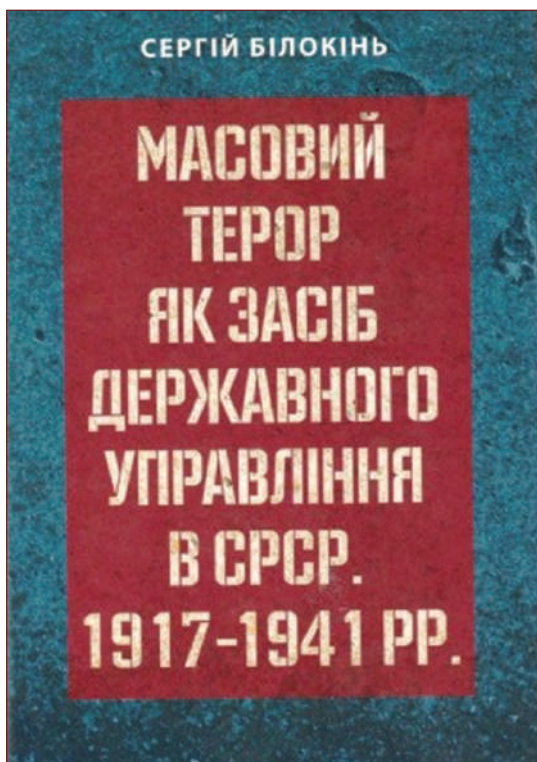
все забрала з собою; а тепер – прощай, Тарасе, навіки прощай! У цю хвилину не могло втішити й те, що, нарешті, сповняється хоч одне його бажання, – що він буде хоч мертвий спокійно лежати на Україні!». Після смерті Т. Шевченка, Тарасів годинник, який висів на стіні в майстерні Академії мистецтв, зберігався у В. Білозерського – мав передати в народну школу ім. Шевченка, яку друзі поета мріяли відкрити в Каневі. Про це свідчить документ на 22 сторінках, який зберігся у Відділі рукописів Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України: «Счеты денег, собранных для постройки школы близ могилы Шевченка по проекту Петербургской громады» (1862-1864). Школу не відкрили, напевно, на перешкоді став Валуєвський указ. 29 січня 1863 Василь подарував Львівському народному дому

Могила Василя Білозерського

Сергій Білокінь

Білокінь С. *Масовий терор як засіб державного управління в СРСР. 1917-1941 рр.*

власноручний Тарасів автограф-посвяту чеському філологу та історичу Павлові Шафарикові (1795–1861) до поеми «Єретик». Похований поряд із сестрою, Ганною Барвінок та її чоловіком – Пантелеймоном Кулішем на хуторі Мотронівка

Літ.: Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 46–249; Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 154–229; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

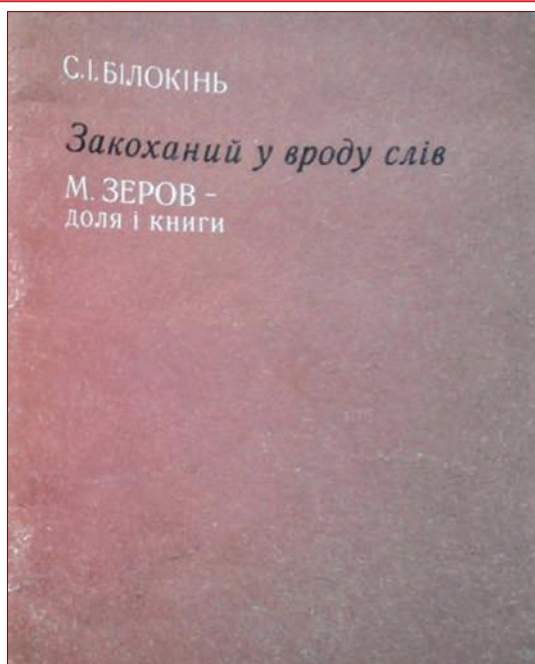
БІЛОКІНЬ

Сергій Іванович

(1.07.1948, Київ) – історик, джерелознавець, бібліограф, культуролог. Батько – учений-ботанік професор Іван Петрович Білокінь (1914–1975), директор Ботанічного саду ун-ту ім. Т. Шевченка імені академіка О.В. Фоміна. Канд. філол. наук. Д-р істор. наук. Дійсний чл. УВАН. Закінчив істор. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1971); після закінчення вишу працював у Києво-Печерському історико-культурному заповіднику, потім – у Музеї книги. Головний наук. співроб., керівник Центру культурологічних студій Ін-ту історії України НАН України. З 1963 брав участь у діяльності київ. Клубу творчої молоді (організації шістдесятників), де познайомився А. Горською, І. Світличним, І. Дзюбою, Г. Севрук, Л. Семикіною – діячами укр. культури. Шевченкознавчі наук. праці: рец. на кн. Г. Марахова «Шевченко в колі сучасників. Словник персоналії» (1978), «Євген Гребінка і «Коб-

зар» 1840» (1984), «Доля натурщиці» (1988), «Нарбут і Шевченко» (1991), «Павло Потоцький як шевченкознавець» (2002), «Шевченкознавчі праці Федора Ернста» (2004), «Большевики й академічний Шевченко» (2004); «Шевченкознавчі праці видатного історика мистецтв Ф. Ернста» (2005), «Дос'є шевченкознавця» [М.М. Новицький] (2007), «Сполучив легкість і літературну вправність викладу із вдумливою аналізою» [Павло Зайцев як шевченкознавець] (2010), «Неопублікована шевченкознавча студія Дм. Антоновича» (2011); «Тарас Шевченко й Гетьманщина» (2012), «Большевики й академічний Шевченко» (інтернет-ресурс), «Репресовані шевченкознавці» (2013). створив низку нарисів про українських письменників доби «розстріляного відродження», опублікував нові джерела для вивчення їхньої творчої діяльності. Це спогади І. Сенченка, твори Вероніки Черняхівської, літературні нариси про Л. Старицьку-Черняхівську, Миколу Зерова, Михайла Семенка, Василя Горленка. Публікує раніше незнані або маловідомі твори красного письменства, наукові праці: І. Борщака, М. Зерова, Ю. Бойка-Блохина, О. Воропая («Звичаї українського народу»), Є. Маланюка, П. Одарченка, М. Грушевського, Л. Винара, В. Міяковського, А. Синявського, В. Петрова, М Шлемкевича, О. Оглоблина. Один з перших публікує матеріали позасудових розправ ГПУ-НКВС. Загалом, автор 1300 публікацій, також був редактором періодичних видань «Український історик», «Наше минуле». Лауреат Національ-

Білокінь С. Закоханий у вроду слів

ної премії України імені Тараса Шевченка (2002) за наук.-публіц. працю «Масовий терор як засіб державного управління в СРСР 1917–1941. Джерелознавче дослідження 1917–1941» (1999). Керівник Центру культурологічних студій Інституту. З 2012 – почесний професор Києво-Могилянської академії.

Літ.: Дудко В. Білокінь Сергій // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 1. – С. 437; Гирич І. Оборонець і дослідник національної культурної спадщини // Пам'ятки України, 1998. – № 3–4; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БІЛОУС

Дмитро Григорович

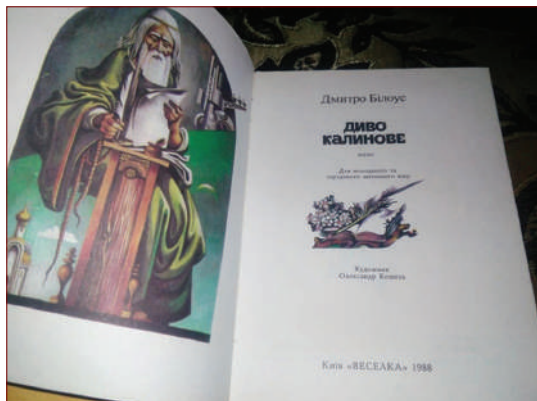
(24.04.1920. с. Курмани, тепер Недригайлів. р-ну Сум. обл. –

Дмитро Білоус

13.10.2004, Київ) – філолог, поет, перекладач; чл.-кор. АПН України. Чл. СПУ. Навчався на філ. ф-ті Харків. університету; однокурсниками були Олесь Гончар і Григорій Тютюнник. Після третього курсу добровольцем пішов на фронт, поранений під Києвом. Працював на радіостанції «Радянська Україна». Завершив навчання у філол. ф-т ун-ті ім. Т. Шевченка (1945), аспіран-

Д. Білоус. «Диво калинове»

туру кафедри укр. л-ри (1948). У 1948 вийшла перша поетична збірка гумор. і сатир. віршів «Осколочним». На початку 1950-х від необгрунтованих нападок критики захистив письменник-сатирик Остап Вишня (Губенко Павло Михайлович; 1889–1956). Працював у Республіканському радіокомітеті, часописах «Вітчизна» та «Дніпро». Вів передачі на радіо; перекладав, працюючи виключно з оригіналами. Особливою його любов'ю Болгарія і її література. Автор поет. творів, присвячених Т Шевченку: зб. «Тарасові жарти» (1964), у зб. «Іде Тарас по Україні», «Даруй словам одвічну силу». Переклав укр. мовою Шевченкові твори з естон., литов., болгар. мов; статті про переклади творів Шевченка болгар. мовою. Творчий здобуток: ліричні поезії, твори для дітей, гуморески, байки, скоромовки, загадки, шаради: «Чари барвінкові», «За Україну молюся» – мистецький триптих, який став настільним для українців. Лауреат Державної премії України імені Т.Г. Шевченка (1990) за збірку поезій «Диво калинове» (К., 1988): «Солов'ї на калині, // на ялині зозуля. // Через гори й долини // лине пісня з Посулля. // Мова в ній калинова, // дерева сонячна гілка, // серця тиха розмова, // калинова сопілка». Похований в Києві на Байковому цвинтарі, ділянка №49Б.

Літ.: Бурбела В. Білоус Дмитро Григорович // Шевчен. енцикл. – К., 2012. – Т. 1. – С. 442; Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 284; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник

В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

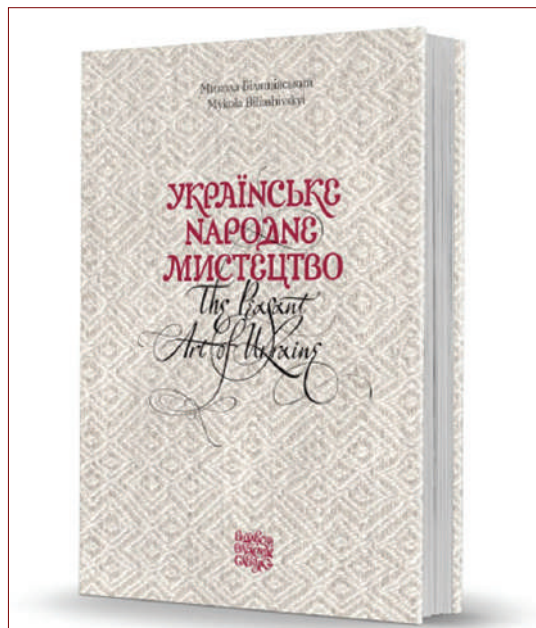
БІЛЯШІВСЬКИЙ Микола Федотович

(12.10.1867, м. Умань Київ. губ., нині Черкас. обл. – 21.04.1926, Київ) – юрист, археолог, етнограф, культуролог, музейник, громад. і політ. діяч. Навчався на юрид. ф-ті ун-ту св. Володимира (1887–1891). Творчістю та особистістю Т. Шевченка зацікавився ще у студентські часи та завдяки особистому знайомству з Василем Тарновським-молодшим та Григорієм Честахівським, з якими зблизився з редакції «Киевской старины». В ун-ті св. Володимира став учнем історика, археолога й етнографа проф. Володимира Антоновича (1834–1908); значний вплив на формування естетичного світогляду мали лекції історика мистецтв вишу проф. Адріана Прахова (1846–1916). Внесок у вивчення життя і творчості Т. Шевченка: збирання архівної й образотворчої спадщини та ознайомлення широкого загалу; збереження пам'ятних місць, пов'язаних з Кобзарем та оточенням, зокрема могили поета на Чернечій горі; матеріалів, присвячених відомим шевченкознавцям. На Канівщині, в околицях Чернечої гори, розпочав вивчення життя та творчості Кобзаря, записавши спомини про поета селян с. Пекарі («Рассказы крестьян с. Пекарей о Т. Г. Шевченке. // КС. 1894»). Завдяки праці Б., шевченкіану з колекції Тарновського виставлено для публічного огляду під час роботи XI-го Археол. з'їзду

Микола Біляшівський

у Києві на виставці приватних колекцій у будинку Київ. музею старожитностей і мистецтв – це перша в історії виставка творів Т. Шевченка у публічних музеях.

Біляшівський М. Українське народне мистецтво

Ставши першим директором Київ. музею старожитностей і мистецтв 1902, Б. за підтримки мистецтвознавця Василя Горленка (1853–1907), розпочав збирати музейну шевченкіану. У 1911 із видавцем Василем Кульженком (1865–1934), який виступив як офіц. організатор, улаштував до 50-річчя від дня смерті Т. Шевченка виставку творів Кобзаря. На основі подарованих та закуплених після виставки робіт Т. Шевченка та пожертвованих Терещенками коштів у Музеї виокремилась Шевченківська збірка і на її основі – відділ художників – уродженців України. До складу Шевченків. колекції Київ. худ.-пром. і наук. музею ще до 1917 входили не тільки графічні та олійні твори Т. Шевченка, але й рукописи літ. творів, зокрема – «Заповіту». Зусиллями Б. як бібліотекаря музею, збирались

і зберігалися не тільки образотворчість і рукописи Т. Шевченка, а й архівна спадщина людей, з якими поет спілкувався, та архіви шевченкознавців. Приділяв збереженню та збиранню творів послідовників Т. Шевченка в образотвор. мистецтві – Л.М. Жемчужникова, І. І. Соколова; зібрано колекцію укр. нар. ужиткового мистецтва, яке зафіксувало мистецьку якість повсякденного середовища Тараса в Україні, у дитячі та юнацькі роки. У 1917–1919. держ. органи УНР, Укр. Держави, Директорії УНР, завдяки Б, закуповували для Укр. нац. музею твори і пам'ятні речі Т. Шевченка. Чл. Об'єднаного комітету для спорудження пам'ятника Т. Шевченку в Києві (як чл. журі конкурсу висловив протест проти проекту пам'ятника Т. Шевченка невдалої з художнього погляду роботи італ. скульптора А. Шіортіно). Хутір Б. Княжа Гора біля с. Пекарі, неподалік могили Т. Шевченка, понад 30-ти років служив готелем і місцем відпочинку для відвідувачів могили Т. Шевченка. У 1923 врятував рештки скинутого більшовиками з могили Т. Шевченка пам'ятника-хреста і привіз до Києва, де зберігалися на садибі Всеукр. істор. музею ім. Т.Г. Шевченка. Один з організаторів Канів. природн. заповідника, який було створено з метою охорони Чернечої гори та її довкілля. 1929 родина Б. подарувала землю і споруди хутора Княжа Гора державі для створення садиби заповідника, яка перебуває і донині. Від 1939 садиба, як і Канів. природн. заповідник, підпорядковані КНУ ім. Т. Шевченка, про-

Могила М. Біляшівського

ходять практику студенти вишу, зокрема, історики й філологи. Похований на хуторі Княжа Гора при с. Пекарі Канів. пов. Київ. губ. (нині у складі м. Канів Черкас. обл.). На його честь у столиці названа вулиця.

Літ.: Винницький А. Микола Теодотович Біляшівський: його життя та музейна робота. – К., 1926. – 13 с.; Черкащина / упоряд. В. Жадько. – К., 2010. – С. 87.

Віктор Жадько

БОБРЖИЦЬКИЙ Олексій Олександрович

(Бобржецький; р.н.н. – р.с.н.) – учитель латинської мови в Нижньоновгородській гімназії, товариш Т. Шевченка. Закінчив у 1848 «...зі званням кандидата перше відділення філософського ф-ту ун-ту св. Володимира»; працював із Тарасом в Археографічній комісії, що розміщлася в будинку ун-ту. Це були роки, коли студенти захоплювалися поезією Т. Шевченка, спудеї знали й про Кирило-Методіївське товариство, розгромлене царським урядом, заслання в солдати поета, покарання «братчиків». Учителював у гімназіях Києва, водночас займався літературою та журналістикою. Зустріч Т. Шевченка і О. Бобржицького відбулася в Астрахані 20 вересня 1857 – в день приїзду поета в Нижній Новгород. Про це йдеться в записках Шевченкового «Щоденника»: «Зашел в гимназию к Боб[р]жицкому, бывшему студенту киевского университета; не нашел его дома. <...> из кремля зашел я опять к Бобржицкому и опять не застал его дома. <...> Успокоившись немного, я в третий

раз пошел к Бобржицкому и на сей раз нашел его дома с широко распростертыми объятиями». Розмови друзів точилися навколо літературних питань, йшлося про тогочасні журнали, про нові твори, зокрема, Марка Вовчка (Марії Вілінської; 1833–1907). Про зустрічі Т. Шевченка з О. Бобржицьким розповідав Олександр Мартинов – учитель російської словесності тієї самої гімназії, в якій працював Олексій Олександрович: «Сколько я заметил, Шевченко не был разговорчив (может быть, только не в дружеском кругу); приходя нередко к Бобржицкому, после обеда, часов в 5, Шевченко больше ходил по комнате и распевал малороссийские песни. По польски говорил он свободно; из журналов, помню, особенно интересовался “Русским вестником”, где тогда помещались рассказы Марко Вовчка. Как вышедший из народа, к нему питал он особенное пристрастие и не затруднялся водить компанию с простым мужичком – серомахою. Бобржицкому он оставил на память какое-то свое стихотворение». Помер у Астрахані, могила не збереглася.

Літ.: Сергієнко Г. Шевченко і Київ. – К., 1987. – С. 152–153; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БОВСУНІВСЬКА Тетяна Володимирівна

(16.02.1960. Кременчук Полтав. обл.) – філолог, літературознавець; шевченкознавець. Д-р філ. наук. Закінчила філ. ф-т

Тетяна Бовсунівська

Дніпропетр. держ. ун-ту (1982). Викладач ІФ з 2003, проф. кафедри зарубіж. л-ри. Вперше в укр. літературознавстві піддала сумніву радян. концепцію Шевченка-атеїста та револ. демократа в ст.: «Культурологічний аспект еволюції сакрального в українському романтизмі» (ж. Collegium, 1994). «Категорія серця в теорії українського романтизму» (1995). У докт. дисерт. «Феномен українського романтизму» (1998) чільне місце посів Тарас Шевченко як творець романтичних стратегій письма в укр. л-рі. Досліджує проблеми вивчення сакральної поетики Т. Шевченка: «Художній гнозис і софіологія романтизму» (1999), «Софіологічна мотивація художніх текстів» (2000), «Сакральне як теоретична категорія в українському та європейському романтизмі» (2000), «Поетика християнського дива в «Кобзарі» Тараса Шевченка» (2003), «Молитва як літературний жанр: Роль Т. Шевченка в романтичному жанротворен-

ні» (2003), «Містична домівка в поезії Тараса Шевченка» (2007), «Біблійний паралелізм в «Кобзарі» Тараса Шевченка» (2008), «Структурні властивості жанру: Жанр псалма у Біблії та у Шевченка» (2008); «Химера в західноєвропейському та укр. романтизмі (А. Міцкевич, Е. Гофман, В. Гюго, Ш. Бодлер, Е. По, Т. Шевченко» (2001), «Типи тематичних сходжень у поезії Т. Шевченка і поетів «української школи» в польському романтизмі» (2005), «Часопросторова типологія романтизму: Емілі Дікінсон і Тарас Шевченко» (2005), «Архетипна природа наслідування в літературі романтизму: Пушкін і Шевченко» (2005), «Стихії світу в поезії Дікінсон і Шевченка» (2007), «Містична домівка в поезії Емілі Дікінсон та Тараса Шевченка» (2007), «Типологія універсальї романтизму: Емілі Дікінсон і Тарас Шевченко» (2007), «Шевченківський код землі в поезії Євгена Плужника» (2009), «Параболічне мислення у творчості Шекспіра і Шевченка» (2011), «Ментальний простір гайдамаччини у Шевченка, Морачевського і Рилєєва» (2012). Аналізує жанрологічні дослідж. спадку Т. Шевченка: «Традиція «переложень» псалмів Давидових в українській літературі XIX століття» (2001), «Онїрична поетика «Дневника» Тараса Шевченка» (2003), «Смислотворча функція першого видання «Кобзаря» (2004), «Мнемонічний пратекст Тараса Шевченка» (2009), «Контекстна детермінація жанру думки в українському романтизмі»

(2009), «Жанрові групи поезій «Кобзаря» Тараса Шевченка» (2012); а також з'ясуванню естетичної природи Шевченкового слова: «Авторемінісценції в «Кобзарі» Т.Г. Шевченка» (1996) та «Авторемінісценція як персоналізована мнемосхема поетики» в кн. «Когнітивна жанрологія і поетика» (2010), «Становлення української естетики в аспекті цінності сакрального» (2001), «Шевченко і концепція войовничого романтизму» (2011); «Поетика Тараса Шевченка. Вибрані статті» (2017). У статтях аналізується образна структура мислення поета – ейдологічна поетика: «Двійництво в українському романтизмі» (1997), «Доля в українському романтизмі» (1997), «Феномен українського романтизму: ейдетика» (посібник для студентів (1998), «Художня концепція жінки у творчості Тараса Шевченка» (1999). Доповіді: «Поетика пам'яті Тараса Шевченка і стратегія офіційної комеморації» на VIII Міжнарод. конгресі «Тарас Шевченко і світова україністика: історичні інтерпретації та сучасні концепції» (2013), «Шевченкові моделі пам'яті в укр. літературі посттоталітарного періоду» на Шевченків. міжнарод. літератур. конгресі 11 березня (2014). Автор видання «Поетика Тараса Шевченка. Вибрані статті» (2017).

Літ.: Соловей Е. Реабілітація романтизму // Критика, 1998. – № 9 (11); Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

БОГАЄВСЬКИЙ

Овксентій Трохимович

(13.12.1848, с. Устивиця Миргород. пов., нині Великобагачан. р-ну – 5.12.1930, м. Кременчук) – хірург, науковець, громад., діяч. Чл. міжнар. мед. конгресів у Берліні (1890), Москві (1897), Парижі (1900). Навчався у Миргород, пов. уч-щі, із товаришем І. Зубковським допомагав учителеві А. Свидницькому в роботі недільної школи, проведенні вечорів пам'яті Т. Шевченка та розповсюдженні по хуторах тв. Кобзаря. 1869 закінчив Пол-тав. гімназію, 1874 – мед. ф-т ун-ту св. Володимира. Працював зем. лікарем у Шишаках, Комишні та Миргороді (до 1883), а потім до кінця життя – у Кременчуці. Здобувши великий авторитет, Б. в 63 роки одержав звання д-ра медицини без захисту дисертації в ун-ті св. Володимира (1911). Через

Овксентій Богаєвський

життя проніс любов до Кобзаря. Був ініціатором різних громад. заходів з ушанування пам'яті Великого Кобзаря. Допомогавав збирати кошти на школу ім. Т.Г. Шевченка і пам'ятник поетові у Києві. На організованому ним літ. вечорі 22 березня 1907 хор співав «Заповіт», поставлена його аматор. вистава «Назар Стодоля», виступив запрошений із Сорочинців кобзар М. Кравченко; показував «живі» картинки із творів Шевченка «Гайдамаки» та «Наймичка». Як писав журн. «Рідний край», цей вечір «зібрав в одну хату розкиданих по всьому городу людей, удовольнив їх бажання пошанувати пам'ять нашого батька Шевченка». У 1913 залишив роботу і у 65-річному віці стає консультантом своєї та єврейської міської лікарні. Працював до, 5 грудня 1930. Поховання не збереглося. Ім'я Б. присвоєно Першій міській лікарні м. Кременчук.

Петро Бойко

Літ.: Білик М. Талант і гуманність // Прапор перемоги. – Миргород. – 1988. – 24 груд.; Пам'яті лікарів Полтавщини. – Полтава, 1996. – С. 23-24; Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У двох книгах. – Кн. 1. А-К. – Полтава: Дивосвіт, 2005. – С. 80.

Віктор Жадько

БОЙКО

Петро Феодосійович

(23.06.1930. с. Лопатинка Оратів. р-ну Вінн. обл. – 6.03. 2020, Київ) – філолог, культур. і церков. діяч; диктор Національної радіокомпанії України. Заслужений артист України. Навчався на геолог. (з 1952), та філ. ф-тах ун-ту ім. Т. Шевченка (випуск 1959).

Викладав худож. майстерність у київ. вишах, в тому числі в ун-ті ім. Т. Шевченка (1959–1990). У 1991 очолював похід «останнім шляхом Кобзаря з Петербурга до Канева». На території України священники Московського патріархату не дозволяли учасникам ходи заходити до церков – тільки 22 травня в Каневі; Бойка не впустили, стояв під церквою. 24 серпня 1991 освятив Національний прапор, що уперше піднятий над куполом Верховною Радою як державний. У жовтні 1991 виїхав до Канади, де навчався в Колегії св. Андрія при Манітобському ун-ті, служив як протоієрей у різних парафіях української діаспори в Оттаві, Монреалі, Ляшіні, Веланді, Ніагара-Фолс. Там вилікувався від раку та врятував зір. 2003 повернувся в Київ, служив у храмі Різдва Христового на Подолі; у

храмі Івана Богослова (с. Шевченкове Звенигородського р-ну, Черкаської обл.), працював на Українському радіо.

Його читання «Кобзаря» та прози Тараса Шевченка, роману «Берестечко» Ліни Костенко, книжок «Країна Моксель» Володимира Білінського, «Ментальність орди» Євгена Гуцала, монографії Івана Дзюби «Тарас Шевченко»; історичні дослідження Володимира Білінського «Країна Моксель», «Москва Ординська», «Україна-Русь», Володимира Січинського «Чужинці про Україну», Михайла Браїчевського «Конспект історії України», статті Євгена Маланюка, Петра Кралюка, твори зарубіжної та української літератур, які прозвучали в ефірі Українського радіо, і, зокрема, на каналі духовного відродження «UA: Радіо Культура», за масштабністю, обсягом літ. матеріалу здійснено вперше в історії укр. радіо.

На дисках вид-тва «Наш формат» записані романи Юрія Горліса-Горського «Холодний Яр» та Василя Шкляра «Чорний ворон» у його виконанні. Мріяв покласти на диски всі твори Т. Шевченка, виконані в шевченківському контраєстичному дусі.

Визнаний еталонним голосом України. Похований у Білогородці Київської обл. на міському кладовищі.

Літ.: Гнатенко В. Бойко Петро Феодосійович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. I. – С. 472; Лисенко М. Коли покликання – слово // Україна молода, 2010. – 23 черв.

Віктор Жадько

БОЛАБОЛЬЧЕНКО

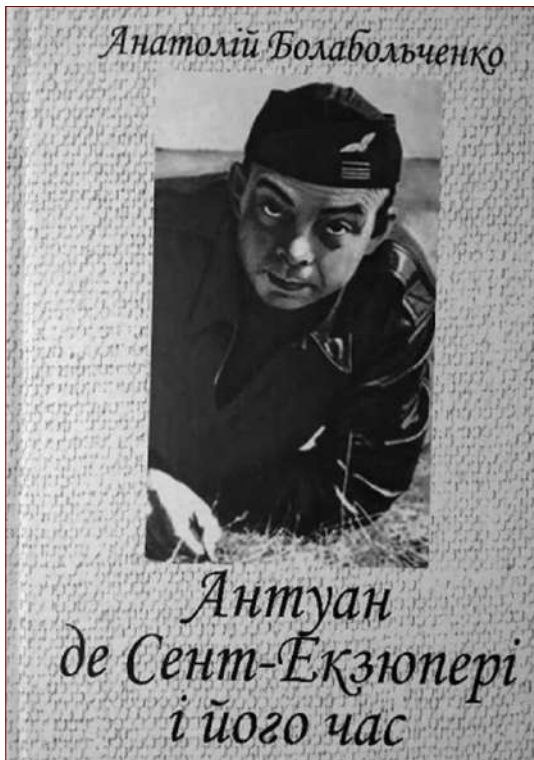
Анатолій Андрійович

(5.06.1932, м. Тираспіль, Молдова – 5.12.2016) – правознавець, літературознавець, публіцист. Закінчив юридичний ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка. Працював народ. суддею, чл. обл. суду, нач. кримінально-суд. упр. прокуратури України. Автор книг: «Всеволод Голубович і “Справа УПСР”» (1993), «СВУ – суд над переконаннями» (1994), «Гнат Хоткевич» (1996), «Три долі (Модест Левицький, Петро Стебницький, Максим Савчинський)» (1999). Упорядник і автор передмов до видань: «За рік 1912-й», «Під обухом», «Більшовики в Києві» С. Єфремова (1993), «Слідом за пам'яттю (спогади в листах)» Галини Хоткевич (1993), «Катрине весілля» (1995), «Про Шевченка» Г. Хоткевича (1999). Упорядник, автор нарисів та передмови до книги

Анатолій Болабольченко

Болабольченко А.
Антуан де Сент-Екзюпері і його час

«Гнат Хоткевич. Спогади. Статті. Світлини» (1994). Друкувався в журналах: «Вітчизна», «Рідна школа», «Київ». Осн. тематикою творчості є дослідж. життя і творчого доробку видат. діячів укр. літ-ри: С. Єфремова, Г. Хоткевича, В. Доманицького, М. Славинського, П. Стебницького, М. Левицького. Збирав та публікував нові матеріали про Т. Шевченка («Тарас Шевченко. Зустрічі та знайомства»; 2000).

Автор надрукованого: «Як пахла пепінка в саду», «Вибрані поезії й переклади», «Антуан де Сент-Екзюпері і його час», «Еріх Марія Ремарк і його час», «Піфагорова літера», «Вибране»; нарис пам'яті В. Стуса у збірнику «Не відлюби свою тривогу ранню».

У кн. «Болабольченко Анатолий. Вибрані твори» (2006) є розділи: «Тарас Шевченко – зустрічі і знайомства: Олександр Улибашев. Єгор Ковалевський», «Сергій Єфремов», «Василь Доманицький», «Петро Стебницький». Про Шевченка і Достоевського йдеться у кн. «Тепло монументів» (2006). Стаття «Василь Доманицький і «Киевская старина» (2006). Похований на ділянці колумбарію Байкового цвинтаря столиці.

Лит.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С.116; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БОЛСУНОВСЬКИЙ

Карл Васильович

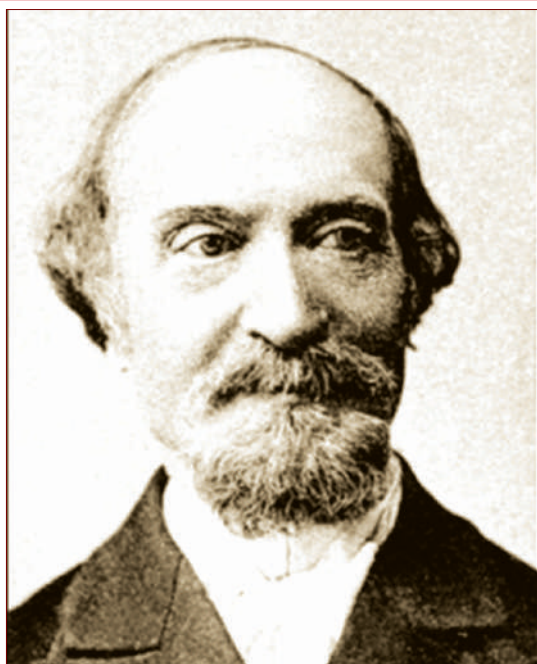
(10.11.1838, м. Сквиря, Київ. губ. – 10.1924, Сквиря, Київ. обл.) – історик, археолог, нумізмат, музейник. Навчався на істор.-філ. ф-ті ун-ту св. Володимира (1858–1863).

Історичні дослідження розпочав під впливом професора вишу, історика Володимира Антоновича (1834–1908). Працював хранителем – кабінету Київського художньо-пром. і наук. музею; один із організаторів нумізматичного кабінету (згодом – музею) Вищих жіночих курсів у Києві. Чл. багатьох наукових, краєзнавчих і мистецьких товариств України, Росії, Польщі, а також архівних комісій у Катеринославі (нині Дніпро) і Чернігові. Брав участь у проведенні археолог. з'їздів і розкопок (зокрема, в Києві під керівництвом Вікентія Хвойки

(1850-1914)). Зібрав колекцію пам'яток нумізматики, археології, історії, народного мистецтва.

1917 року у Сквирі заснував музей, офіційним директором якого був з 1919. Познайомився з Тарасом Шевченком у Києві на квартирі художника, Тарасового земляка і товариша Івана Сошенка (1807-1976) в 1859. Проте, що зустріч відбулася і Тарас Григорович спілкувався з прогресивною молоддю, свідчить, посилаючись на першоджерела, письменник Олександр Кониський (1836-1900): «У Сошенка, – повідомляє біограф Т. Шевченка, – у той час нерідко бував молодий студент Карл Болсуновський.

Свідчить (у листі до мене 3 лютого 1897 року), що Шевченко і його твори користувалися величезною популярністю і мали великий вплив не лише на українську, а й на польську молодь». Був власником кількох мистец. творів Кобзаря. Підтвердив авторство рисунків

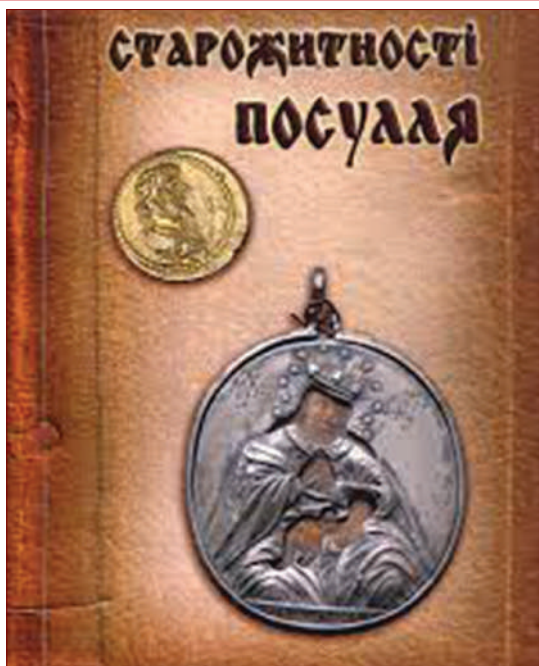

Карл Болсуновський

Т. Шевченка – курганів Переп'ятта (Перепета) і Переп'ятиха. У Сквирі відкрито мем. дошку, на якій напис: «В цьому будинку народився і проживав визначний науковець, професор, історик-нумізмат, археолог, музейний діяч Карл Васильович

Меморіальна дошка К. Болсуновському в м. Сквирі Київської обл.

Болсуновський К. Старожитності Посулля

Болсуновський (1838–1924)». Похований у Сквирі на старому польському кладовищі; поховання не збереглося.

Юрій Бондар

Літ.: Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 227; Кучерук О. Карло Васильович Болсуновський // Археологія, 1992. – № 3. – С. 114–123. Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БОНДАР

Юрій Володимирович

(24.01.1960, с. Мовчанівка Ружинського р-ну Житомирської обл.) – журналіст, видавець, педагог, вчений. У 1982 закінчив ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка. Автор 100 художньо-документальних, довідкових та наукових видань, монографій та статей з проблем інформаційного простору, теорії і практики державної інформаційної політики, журналістики та видавничої справи, серед яких – «Свобода слова: українська мірка» (2004), «Політологічний словник» (2005), «Мас-медіа у термінах і визначеннях» (2005), «Поле битви – інформаційний простір» (2006), «Національний інформаційний простір новітньої України: становлення та функціонування у процесі політичної трансформації суспільства» (2007), «Слово – зброя?» (2009), «Енциклопедія для видавця та журналіста» (2010), «Свобода слова: книга і політика» (2011), «Права видавництва: Римська колона» (2015), «Права видавництва: Грецька рапсодія» (2016), «Перша інформаційна...» (2016), «Друга видавнича» (2017), «Третя комунікаційна» (2018), «Четверта українська» (2019).

Ініціатор і автор видавничого проекту Інституту журналістики «Мій Шевченко» до 200-річчя від дня народження Кобзаря (2014); журналістський книжковий проект «Мій Шевченко», і, є рекордним у видавничій справі не лише України, а й країн пострадянського простору, держав Східної та Центральної Європи. За досягнення у професійній сфері нагороджений Золотою медаллю Міжнародної Кадрової Академії «За заслуги в освіті», Відзнакою Державного комітету телебачення і радіомовлення України «За заслуги в розвитку інформаційної сфери», Золотою медаллю укр. журналістики НСЖ України, Медаллю Академії наук Вищої освіти України «За успіхи в науково-педагогічній діяльності», Відзнакою Ін-ту журналістики «Медаль Гарета Джонса», Грамотою ВР України. Заслужений працівник культури України. Почесний краєзнавець України.

Літ.: Бондар Ю. Енциклопедія для видавця та журналіста. – К., 2010. – С. 35; Журналісти з Київського університету. Спогади. Світлини. Імена. – Фастів, 2008. – С.230; Хто є хто в українських мас-медіа. – Київ: «К.І.С.», 1997. – С. 24.

Віктор Жадько

БОНДАРЕНКО

Іван Петрович

(6.10.1955, смт. Короп Чернігів. обл.) – філолог, сходознавець, перекладач. Д-р філол. наук; у 2005–2015 – заст. директора Інституту філології ун-ту ім. Тараса Шевченка. Закінчив філол. ф-т Ленінград. держ. ун-у (1978). Навчався в Ін-ті япон. мови

Іван Бондаренко

(м. Нора, Японія, 1994). Викладач ІФ з 2003, проф., зав. кафедри китайс., корейс. та япон. філології, проф. кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії. Директор Центру японської мови та літератури Національного університету імені Тараса Шевченка (з 2006); нагороджений Почесною грамотою Кабінету міністрів Японії. Наук. інтереси: компаративна лінгвістика, істор. та навч. лексикографія, методика викладання інозем. мов, слов'ян.-япон. мовних взаємозв'язків, япон. класич. поезії; теорія та практика худож. перекладу. Пише поезію, автор книги: «Недолугі недомовки недоумка». (2020). У творчому доробку: «Третя зустріч Шевченка з японцями» (1994. у співавт.) – рец. на кн. перекладів Фудзії Ецуко «Тарас Шевченко. Вибрані поезії» (1993); «Шевченко і японська поезія» (2004); «Творчість Тараса Шевченка в контексті японського українознавства» (2005); «Шевченко і система вартісних орієнтацій у японській поезії» (2006); «Шевченкознавство в Японії» (2006);

Церемонія нагородження І.Бондаренка відбулася 11 грудня 2012 у резиденції Надзвичайного та Повноважного Посла Японії в Україні Тоїчі Саката. Фото

«Тарас Шевченко і японська література» (2010). Співредактор колективної монографії, присвяченої 200-річчю від дня народження Т. Шевченка «Шевченкознавство в сучасному світі» (2014), автор розділу – «Шевченкознавство в Японії. Сучасні японські шевченкознавці». До Шевчен. енциклопедії у 6-ти т. підготував ст. «Японська література і Шевченко». За внесок в українсько-японську співпрацю уряд Японії відзначив громадян України, серед яких, за внесок у поширення японської класичної літератури та вивчення японської мови Орденом Вранішнього Сонця 3 ступеня (Золоті промені зі Стрічкою) – Іван Бондаренко.

Літ.: Ілляш А. Бондаренко Іван Петрович // Енциклопедія сучасної України: у 30 т. – К., 2004. – Т. 3. – С. 69; Університетська шевченкіана: Словниково-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БОРИСПОЛЕЦЬ

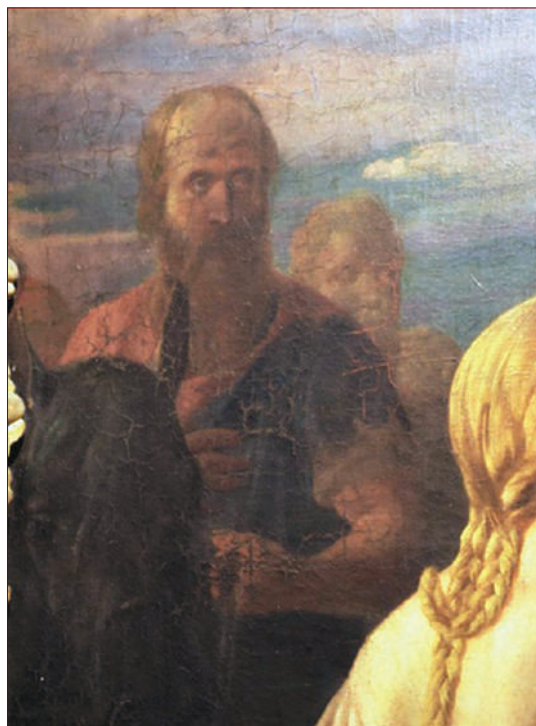
Платон Тимофійович

(1805–1880) – живописець і літограф; полковник артилерії, приятель Т. Шевченка; у 1843, прямуючи до Баришівки на зустріч із батьком, прокурором Тимофієм Бориспольцем; бачився у Києві та виступав перед студентами ун-ту св. Володимира, шанувальниками творчості Кобзаря. З 1836 навчався, як сторонній учень, у майстерні художника Карла Брюллова (1799–1852). У 1836 та 1837 П. Борисполець одержав малі золоті нагороди (за картину «Артилерійський парк» і малюнки з натури), а 1838 – велику срібну медаль Академії – мріяв завоювати велику, щоб одержати за державний рахунок відрядження за кордон. Конкурував двічі: вперше подав картину «Александр Македонський усмиряє Буцефала» (1841), вдруге – «Образ Воскресіння Христа» (1842). Тарас і Платон, імовірно, познайомилися в Товаристві заохочування худож-

ників, або в літературному гуртку Академії мистецтв у середині 1830-х. Польський дослідник Єви Єнджеєвич (1902–1975) у романі «Українські ночі, або родовід генія» («Noce ukraińskie, albo Rodowód geniusza») описує, як навесні 1840 П. Борисполець і Т. Шевченко здійснили морський круїз від С.-Петербурга до Ревеля. У «Художественной газете» (1841, 28 вересня) серед тих, хто з малярів подає «добрі надії», було названо і їхні прізвища. У 1841–1842 П. Борисполець і Т. Шевченко працювали над іконостасом для новозбудованої церкви Орловського кадетського корпусу: Тарас одержав за роботу 57, а Платон – 657 руб. У 1847 Андріївська церква Києва прикрасилася полотном П. Бориспольця «Проповідь апостола Андрія скіфам», на якій зображений Шевченко. Тарас згадує живописця Платона у посланнях із заслання: «Скажіть, що я частенько згадую... П. Бориспольця» – лист до приятеля Михайла Лазаревського (1818–1867) від 20 грудня 1847; «То ти їм нагадай... як ми з Бориспольцем з вами попрощалися, не доїжджаючи Александровського корпусу» – лист до письменника Якова Кухаренка (1800–1884) від 16 квітня 1854. Дружні почуття зберігав Т. Шевченко до Платона впродовж життя – ось уривок листа до Михайла Лазаревського (1818–1867), датований 16 квітня 1854: «Сини – соколи твої, де вони тепер повертаються? Поцілуй їх, друже мій, за мене, скажи їм, що се, мов, вас цілує той старий дядько, що з вами цілувався колись у Царському Селі. Добре було

Платон Борисполець

Імовірно, Т. Шевченко на картині П. Бориспольця, що в Андріївському храмі столиці. Фрагмент

б, якби згадали. Та ні, не згадають. Малі були, забули. То ти їм нагадай, коли сам здоров згадаєш, як ми з Бориспольцем з вами прощались, не доїжджаючи Александрівського корпусу». 1843 виїхав за кордон, до Франції, а звідти 1847-го – до Італії. У Венеції створив «Смерть Петра Домініканця»; у Парижі – картини «Відпочинок святого сімейства», «Королівський міст», «Святий Андрій Первозванний», знамениту копію з картини Тиціана «Покладення в труну Христа Спасителя» (1847); у Римі написав з натури «Вид Риму», «Дівчинка з собакою», «Ісус у вертограді» (не закінчена). У 1852 осліп – цю звістку Тарас одержав у засланні на Кос-Аралі й написав поему «Сотник» на згадку про родину Бориспольців. У 1855 Платону «по височайшому соизволенню» імператора вислали тисячу карбованців для повернення до С.-Петербурга; значну суму із надісланого він витратив на купівлю старовинної української кобзи, щоб повернути її на Батьківщину. Разом із інструментом поїхав до Польщі, оскільки добратися С.-Петербурга не вистачило грошей. У Варшаві йому трапився катафалк, який перевозив прах португальського посла в «південну столицю» імперії; в похоронній колісниці із кобзою П. Борисполец і повернувся додому. Наприкінці 50-х років, коли Платону призначили пенсію з військового відомства й Академія мистецтв удостоїла титулу почесного вільного общинника, вдруге виїхав до Парижа лікувати очі. Про зустріч з П. Бориспольцем

на виставці в Академії мистецтв Т. Шевченко записав у «Щоденнику» 24 квітня 1858: «В першій залі в Академії виставки зустрівся мені Зимбулатов и Борисполец, мои старые и искренние друзья. Наскоро обошли мы выставку, отправились к Зимбулатову и время до обеда провели в воспоминаниях». Загинув у французькій столиці, потрапивши під колеса карети. Російський композитор Модест Мусоргський (1839–1881) присвятив йому романс на вірші Олексія Кольцова (1809–1842) «Багато є у мене теремів і садів». Дві акварелі: «Пейзаж» та «Жандарм» – зберігаються в Національному музеї Т.Г. Шевченка, а «Проповідь апостола Андрія скіфам» досі прикрашає Андріївську церкву.

Літ.: Маляжик М. Платон Борисполец і Тарас Шевченко // Народна творчість та етнографія, 1994. – № 2–3. – С. 32; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 6. – К., 2003. – С. 75-77.

Віктор Жадько

БОРОВИК

Віталій Гаврилович

(18.10.1864, Ніжин, тепер Чернігів. обл. – розстріл. 28.12.1937, Одеса) – фізик, публіцист, поет, громад. діяч, урядовець, перекладач. Справжнє прізвище – Боровиков; підписував твори криптонімами: В.Б.; В.Б.-к. Зазнав сталін. репресій. Навчався в Острозькій прогімназії, Ніжин. гімназії. Закінчив природн. відділення фіз.-матем. ф-ту ун-ту св. Володимира (1889). Автор публіц. творів: «Вісті з Волині» (1889), «З України: Мужичий рай у Росії» (1893), які вміщував у львів. журн. «Правда», «Дзві-

Діячі української культури, що брали участь у відкритті пам'ятника І. Котляревському 1 вересня 1903 року. На 14 місці, уверху, зліва направо – Віталій Боровик. Давнє фото

нок», «Літературно-науковий вісник». Вірші «Мати-українка» та «До сина» вміщено в антології «Акорди» (1903). Служив у Харкові урядовцем, співзасновник «Братства тарасівців» (1891). Повернувшись восени 1891 до Києва, заснував в ун-ті св. Володимира гурток «тарасівців», до якого, крім нього, увійшли: Є. Тимченко, М. Кононенко, О. Черняхівський, В. Самійленко, М. Міхновський; належав до літ. гуртка «Плеяда». Працював за фахом, захопившись літ. працею, підготував і надрукував кілька худож. творів, зокрема «Мати-українка», займався перекладами. Леся Українка залучила до створення бібліотеки перекладів зі світової літератури. Зав. укр. книгарнею «Діло» в Одесі (1919). Під час Першої світ. війни очолював Одес. укр. ком-т допомоги виселенцям із Галичини.

Видавав газ. «Українське слово», співпрацював з Одес. міською укр. радою, брав участь в орг-ції укр. шкіл і заснуванні

Одес. с.-г. ін-ту (1918), де працював до арешту. Захоплювався фольклористикою, склав тлумач. словник живої укр. мови (не опубл.; картотека містила 300 тис. реєстрових слів), збирав б-ку укр. видань. Займався фольклористикою. Збирав

Віталій Боровик

матеріали для тлумачного словника укр. мови (300 тисяч статей). Підтримував стосунки з Лесею Українкою, Василем Стефаником, Григорієм Мачтетом. Автор спогадів про М. Коцюбинського, які опубліковано 1928 в Одесі в № 38 ж. «Театр. Клуб. Кіно». Розстріляний 1938, реабілітований. В Ніжині є вулиця його імені.

Літ.: Зленко Г., Максимюк Т. Боровик // УЛЕ. – Т. 1; Липа І. Братерство тарасівців. «ЛНВ», 1925. – № 7–8; Максимеюк Т. Одеська персоналія: Віталій Боровик // Муза. – 1992. – 31 січня; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БОРОНЬ

Олександр Вікторович

(15.11.1979, м. Новоград-Волинський Житомир. обл.) – філолог,

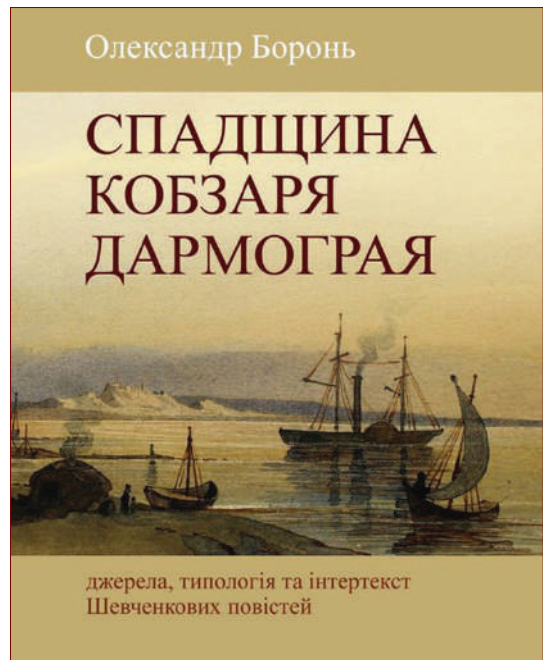

Олександр Боронь

літературознавець, шевченкознавець. Доктор філ. наук. Закінчив ІФ (2002) та аспірантуру на кафедрі історії укр. л-ри і шевченкознавства (2005). Викладач кафедри історії укр. л-ри і шевченкознавства (2004–2005), ст. наук. співроб. відділу шевченкознавства. Зав. відділу шевченкознавства ІЛ (з 2015). Канд. дисерт. «Поетика простору в творчості Тараса Шевченка» (2005), під тією ж назвою вийшла монографія (2005) про феномен просторового образу в поезії Т. Шевченка у реальному, істор., ірреальному і абсолют. вимірах. Виробив цілісну теорію простору поезії Шевченка як філос. концепту.

Означеній у монографії темі присвячено розвідки – «Простір як філософський концепт поезії «За байраком байрак...» Тараса Шевченка» (2002); «Простір як філософська категорія у поемі «Сон» («У всякого своя доля») Тараса Шевченка» (2001); «Могла як домінанта Шевченкового простору» (2003); «Локус дому (хати) у просторовому космосі Т. Шевченка» (2004); «От мені приснилось». Просторова поетика сну в творчості Тараса Шевченка» (2004); «Місце фольклорної традиції у творенні простору в поезії Шевченка» (2004); «Інфернальний простір Петербурга в поезії Шевченка» (2004). Б. належать також праці – «Ступінь оригінальності пошевченківських поетів» (2003); «Поетика «снів» у творчості Шевченка» (2007); «Образ саду у творчості Тараса Шевченка: генеза та семантика» (2008); «Шевченкознавчі інтерпретації Юрія Барабаша» (2009);

«Борис Навроцький в історії шевченкознавства» (Шевченків світ. Наук. щорічник. Черкаси, 2009. – Вип. 2); «Мотив мандрівки в повісті Шевченка «Прогулка с удовольствием и не без морали» (2011); «Творчість Г. Квітки-Основ'яненка як претекст Шевченкових повістей» (2011); «Векфілдський священик» Олівера Голдсмита в інтертексті Шевченкової повісті «Художник» (2011); «Повісті Тараса Шевченка і романістика Вальтера Скотта: контактні зв'язки й типологічні паралелі» (2012); «Композиція повістей Тараса Шевченка» (2013); «Журнал «Москвитянин» у лектурі Тараса Шевченка періоду заслання» (2017). Б. – співавтор колективних універ. і академіч. монографій «Інтеграція позитиву в творчості Шевченка (аспекти символу, аксіології, онтології, міфу, психології і стилю)» (2002), «Теми і мотиви поезії Тараса Шевченка (2008), співупорядник видань «Спогади про Тараса Шевченка (2010); упорядник кн. «Ф. Ващук. Шевченкознавчі праці» (2011). Автор монографії «Повісті Тараса Шевченка і західноєвропейські літератури: Рецепція та інтертекстуальні зв'язки» (2014), зб. праць «Поет і його проза: генеза, семантика і рецепція Шевченкової творчості» (2015). Автор рецензії на кн. Г. Грабовича «Шевченко, якого не знаємо. З проблематики символічної автобіографії та сучасної рецепції поета» (2000) – «Нова книга Григорія Грабовича: за і проти» (2001); П. Коваленка «Серце моє трудне, що в тебе болить?... (Захворювання і смерть

Книга О. Бороня «Спадщина Кобзаря Дармограя»

Т. Г. Шевченка з погляду сучасної медицини); 2000) – «Книжка про хвороби Тараса Шевченка» (2001); «Літопис Шевченкового життя» – рец. на кн. П. Жура «Труди і дні Кобзаря» (2003), С. Росовецького «Тарас Шевченко і фольклор» (2011) – «Фольклористичне шевченкознавство з нової перспективи» (2011). Наук. консультант худ.-докум. фільму «Шевченко. 200 років самотності» (2013). З шевченкознавчими доповідями виступав на конференціях у НТШ в Америці (2011, 2013) та Українському науковому ін-ті Гарвардського університету (2011). Відпов. секретар ред. колегії Шевченк. енцикл. у шести томах (2013–2015), автор ст. до видання.

Співупоряд, коментатор текстів і показчиків двотомного видання «Тарас Шевченко в критиці. Т. 1. Прижиттєва критика (1839–1861) / Заг. редакція

і передмова Г. Грабовича (2013). Т. 2. Посмертна критика (1861). – К., 2016.

Літ.: Чамата Н. Боронь Олександр // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 1. – С. 494; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БОРТНИКОВ

Арсен Іванович

(5.11.1909, станиця Феодосіївська Хопер. округи, обл. Війська Донського, тепер Волгоград. обл., РФ; – р.с.н.) – історик, канд. істор. наук. Закінчив істор. ф-т Ленінград. держ. ун-ту (1931). Викладач ун-ту ім. Т. Шевченка (1938-1947), доц. кафедри історії СРСР. Шевченкознавчі дослідження: «Шевченко й історія Кирилло-Мефодіївського товариства» (Наук. записки КДУ ім. Т.Г. Шевченка. «Пам'яті Т.Г. Шевченка. – Зб. філ. ф-ту 1939. – № 1»), «Кирилло-Мефодиевское общество (Главные идеи и цели)» (Труды исторического факультета Киевского государственного университета. 1940. – Т. 1).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

БОТВИНОВСЬКИЙ

Юхим Георгійович

(1824–1873) – священник Святотроїцької церкви неподалік Софійського собору (не збереглася); «під Юхим», «бать Євхим», або просто «Юхим», як звали кияни, а ще – «здоровань,

мастак випити». У 1859–1862 викладав у середній школі, що готувала юнаків із сіл до вступу в університет св. Володимира. Т. Шевченко познайомився з Ю. Ботвиновським 30 липня 1859 у фотографа Івана Гудовського (р.н.н. – 1860); арештованого поета привезено до Києва і передано виконувачу обов'язків старшого поліцейстера «під нагляд». 31 липня Юхим забрав Т. Шевченка «на поруки», у свій будинок, що стояв на розі Стрілецької вулиці та Георгіївського провулка. 6 серпня того ж року у квартирі Ю. Ботвиновського Тарас познайомився із Феофаном Лебединцевим (1828–1888) – журналістом, істориком, редактором ж. «Киевская старина», в якому публікувалися матеріали про життя і діяльність поета. Характеризуючи Ю. Ботвиновського в повісті «Печерські антики», письменник Микола Лесков (1831–1895) назвав священника «...дивною громадиною суміші вульгарності, гультайства й доброти якоїсь героїчної». Перший Тарасів біограф Михайло Чалий (1816–1907) характеризував Юхима так само: «Нашлись в Києве люди, которые втянули его в кутеж, как в былые времена достойные члены общества мочемордия. Киевскими мочемордами на сей раз оказались: священник Троицкой церкви отец Ефимий и закадычный собутыльник его, молодой купец Балабуха. Запасшись целой батареей бутылки, безобразники завладели Тарасом и повезли его за Днепр. Пили, конечно, до положения риз. Зарывшись в песок по шею,

Будинок Юхима Ботвиновського; не зберігся. Давнє фото

Шевченко не хотів оттуда вилазити, умоляючи своїх амфітронів залишити його ночувати на лузі: «Коли ж тут так гарно». Незважаючи на ексцентричність такого бажання підгулявшого Кобзаря, йому все-таки краще було б залишитися ночувати на вільному повітрі дніпровських лугових, ніж провести ніч на дворі батька Ботвиновського, під воротами. Справа в тому, що, везучи гостя додому (за софійської огорожею), господар запер ворота і насильно не відпустив його до 8 годин ранку. Підвернувшись такому обмеженню своєї свободи, Тарас Григорьевич не захотів залишатися в кімнатах, а виругавшись вволюшку, вийшов на двір і улягся під воротами. З вільності звільнив його Сошенко, наговорив гостеприємному господарю дуже неслестних для ієрейського слуху любезностей».

Ф. Лебединцев по-іншому доповнює історію ночівлі поета у Ю. Ботвиновського: «На Подолі, в церкві Братського монастиря служив літургію ны-

нешній Петербургський, а тоді Київський митрополит Ісидор, а оттуда совершав звичайний хрестний хід на Дніпр для освящення води. Я пішов на церемонію і шав з процесією.

Юхим Ботвиновський

Тут подмигнул мне шедший в процессии о. Ефим. Я подошел к нему, а он шепчет мне: “Тебе Тарас шукає”. “Где, что и как?”, – спрашиваю я, не зная ничего предыдущего, и отец Ефим передал мне вкоротке всю историю привезения “честных мощей” Тараса в Киев и содержания их у него на поруках. Я выразил намерение самолично в тот же день отправиться на поклон к великому поэту, но о. Ефим отклонил меня от этого: “Загуляв, – говорит, – козак з горя та печалі. Десь тиняється по ярам та горам. Не ночует даже иной раз у меня, и сегодня его нет дома”».

7 серпня 1859, помітивши, що жандарми стежать за будинком священника, Т. Шевченко перебрався на квартиру фотографа Івана Гудовського на Хрещатицькій площі. Коли Ю. Ботвиновський помер, залишивши шестеро сиріт (трьох

хлопців і трьох дівчат), на похороні було майже пів-Києва прихожан. У фондах Національного музею Тараса Шевченка зберігається світлина, на якій бачимо священнослужителя, з великою пишною бородою, у його щоденному одязі, рясі, серйозний погляд спрямований на глядача. На звороті напис олівцем: «Піп Юхвим». Знімок зроблено у фотоательє «François de Mezer»; 1931 він надійшов до Інституту Тараса Шевченка в Харкові, а пізніше з іншими експонатами переданий до Києва. Могила Ю. Ботвиновського була на цвинтарі Троїцької церкви; не збереглася.

Літ.: «Згадайте, братія моя...»: Київ Тараса Шевченка. – К., 2016. – С. 144; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 204–218.

Віктор Жадько

Олександр Брайко

БРАЙКО

Олександр Валентинович

(26.12.1973, смт. Широке Дніпропетр. обл.) – філолог, літературознавець. Канд. філ. наук. Закінчив філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1999), аспірантуру (2002) при кафедрі історії укр. л-ри ХХ ст. Наук. співроб. ІЛ. Магістрантом досліджував жанрово-композиційну будову поеми Т. Шевченка – «Художні особливості поеми Тараса Шевченка «Сон» («У всякого своя доля») (1996); «Гайдамаки «Тараса Шевченка; до системного аналізу жанру» (1999). Автор праці «Наративізація сакрального у поемі Тараса Шевченка «Марія» (2008). Автор статей до Шевчен. енцикл. («Наливайко Дмитро Сергійович», «Слово

і час») та лекції «Проза Володи-мира Дрозда і поетика кіномис-тецтва», прочитана в Інституті літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України.

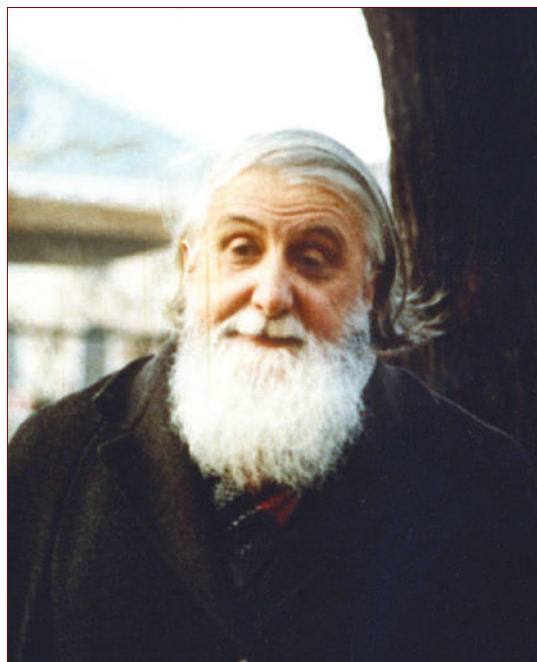
Літ.: Наративізація са-крального в поемі Тараса Шев-ченка «Марія» // Слово і Час, 2008. – № 5. – С. 41–52; Універ-ситетська шевченкіана: Слов-ник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

БРАЙЧЕВСЬКИЙ

Михайло Юліанович

(6.09.1924, Київ – 23.10.2001, Київ) – історик, археолог, поет, художник. Закінчив істор.-філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1948). Лауреат премій: ім. М. Грушевського та Фондації Омеляна і Тетяни Антоновичів, чл. Української вільної академії наук (США), дійсний чл. Наукового тов-ва ім. Шевченка, голова Київ. осередку Українського істор. Тов-ва ім. М. Грушевського, заслужений діяч науки і техніки, почесний професор Нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія». Наук. співроб. Ін-ту історії, Ін-ту археології НАН України. Д-р істор. наук, проф. 1970–1972 – стар. наук. співробітник Київ. постійно діючої експедиції. Звільнений після публікації названої статті за кордоном (в Україні перевидана 1999) і позбавлений можливості працювати за фахом. Заборонялося не лише друкувати його праці, а й посилатися на них. 1978 поновлений на посаді стар. наук. співробітника в Інституті археології, 1990–1998 – провідний наук. співроб. 1989 захистив докторську

Михайло Браїчевський

Браїчевський М. Конспект історії України

дисертацію «Восточные славяне в первом тысячелетии н. э.». Шевченкознавчі праці: «Т.Г. Шевченко і археологія» (1964), «Культурно-історична спадщина українського народу в системі поглядів Т.Г. Шевченка» (1989), «Тарас Шевченко й історико-культурна спадщина українського народу» (1989), «Тарас Шевченко й історики – культурна спадщина українського народу» (1991). У мист. альбом «Історичні портрети» (1999) увійшло 30 творів, в яких створив образи (реконструйовані портрети) видат. політ., церк. і культур. діячів доби Київ. Русі (зокрема, княгині Ольги, князя Ярослава Мудрого, Нестора Літописця, митрополита Іларіона, Антонія, Феодосія та Никона Печерських). Проілюстрував власну кн. «Скарби знайдені і незнайдені» (1992).

Микола Міхновський –
перший ідеолог «тарасівців»

Здійснив розвідки в Рівненській і Хмельницькій областях, у зоні затоплення Канівського водосховища. Досліджував Пастирське городище, давньоруські пам'ятки Переяслава, поселення черняхівської культури: Леськи, Черепин Корсунський, Іванківці, у Києві – Копиревкінець, «місто Ярослава». Один із засновників Укр. тов-ва охорони пам'яток історії та культури (1966), розробив Статут, склав Проект рішення про заповідні історико-архітектурні зони столиці, які підлягають охороні. Перший підняв питання про відбудову Михайлівського та Успенського соборів. Автор 600 наук. праць, монографій, з яких частину надруковано після смерті. Похований на Байковому некрополі столиці.

Літ.: Білокінь С. Брайчевський Михайло Юліанович. – Київ; Львів, 2003. – С. 36; Кухарчук Ю., Мицик Ю. Брайчевський Михайло Юліанович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 1. – С.501.

Віктор Жадько

«БРАТСТВО ТАРАСІВЦІВ»

– нелегальна громад.-політ, організація свідомого українства, заснована влітку 1891 у середовищі Харків. студентів, які згуртувалися навколо О. Русова; проголосила метою боротьбу за самостійну Україну. Ідеї, закладені в Програмі розвинуті, у 1893 проголошені на Шевченкові роковини в Харкові та надруковані у квітневому номері львів. ж. «Правда» під назвою «Profession de foi молодих українців»; пропаговані Б. Грінченком у «Листах з України Наддніпрянської» та М. Коцюбинським у казці-

алегорії «Хо» Засновники: І. Липа, Л. Байздренко, М. Міхновський, В. Боровик – вихованець ун-ту св. Володимира. Чл. братства (тарасівці) над могилою Т.Г. Шевченка у 1891 склали клятву бути вірними боротьбі за суверенну укр. державність. Осередком т-ва до арештів улітку 1893 був Харків. У 1892 запрацювала філія в Києві (куди цю ідею привіз В. Боровик, і де згодом головував М. Міхновський, налічувала не менше 16 членів). У Одесі, Полтаві, Лубнах і Прилуках також діяли «братчики»: В. Боршковський, М. Дмитрієв, М. Кононенко, М. Коцюбинський, В. Самійленко, В. Совачів, Є. Тимченко, В. Шеметта. 1893 у Києві відбувся з'їзд «Б.Т.», в якому взяли участь 30 осіб із різних губ. України. «Символ віри» тарасівців сформулював І. Липа (1893), згодом М. Міхновський розвинув ідеолог. принципи т-ва у промовах на Шевченків. вечорах у Києві, Полтаві та Харкові. Промову опубліковано у Львові під назвою «Самостійна Україна», де вперше укр. націоналізм окреслився у визначену форму. В основі діяльності «Б.Т.» лежала ідея відродження укр. нації шляхом просвітництва і політ. боротьби проти русифікації за пріоритет укр. мови та органічну єдність народу в його етнічних межах.

Головою «братчиків» з 1893–1897 на з'їзді в Києві обрано (майбутнього видатного мовознавця) Євгена Тимченка (1867–1948). Т-во проіснувало до 1898. На його ґрунті постала укр. партія (РУП), заснована 11 лютого 1901 активістами Харків. студентської громади П. Андрієвським, Д. Антонови-

чем, Б. Камінським, Л. Мацієвичем та М. Русовим.

Літ.: Геращенко Т. «Братерство тарасівців» у спогадах і документах // Розбудова держави, 1996. – № 1. – С. 35–39; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

БРАТСЬКА, 2

приміщення на київській вулиці Подолу; назва (з 1869) походить від розташованого поблизу Братського монастиря, знищеного більшовиками 1935; у будинку знаходилася пересильна тюрма жандармерії. Кам'яниця, у якій перебував кілька днів арештований Тарас Шевченко, його заарештували біля с. Прохорівка (нині Канівського району Черкаської області), де гостював у экс-ректора університету св. Володимира Михайла Максимовича (1804–1873) на хуторі Михайлова Гора. Поета привезли до Києва під нагляд поліції і заточили на кілька днів у буцигарні та якого, переповідають, відвідували студенти університету св. Володимира. Приміщення має історію: збудоване в 1760 архітектором Іваном Григоровичем Григоровичем-Барським (1713–1791) та призначалося для хлібного магазину магістрату, згодом тут облаштували пересильну в'язницю. Кілька днів велося слідство в справі Тарасового «богохульства» й «антиурядових розмов» серед селян в селі Пекарі Канівського пов. Шостого серпня 1859 поет написав «Пояснення» чиновнику особливих доручень київського

Київ, будинок на вул. Братська, 2 – колишнє приміщення пересильної тюрми

генерал-губернатора Марку Андрієвському (1811 – р.с.н.) щодо «релігійних» розмов, сутички з шляхтичем Козловським, рішуче відкидав наклеп, але і не заперечував, що розмовляв із селянами на «бунтарські» теми. У тюрмі Тарас Григорович завершив фольклорні твори: «Взлетів орел під небо», «В Малороссии родилась» і «Та головонька моя бідна». 11 серп-

ня секретним посланням генерал-губернатор Іларіон Васильчиков (1805–1863) повідомив виконуючого обов'язки цивільного губернатора Петра Селецького (1821–1880) про «дозвіл академіку Шевченкові повернутися до С.-Петербурга». На документі резолюцію наклав шеф жандармів Василь Долгоруков: «Несмотря на все здесь изложенное призвать Шевченку и

Братський монастир із церквою Святого духа . Давнє фото

сделав ему строгое внушение, присовокупить, чтобы он был весьма осторожен; в противном случае, чтобы он не пенял на нас за те последствия, которым он сможет подвергнуться. 23 августа» та напис олівцем: «Справиться возвратился ли Шевченко и если возвратился, то пригласить в четверг 26 августа (кілька слів нерозбірливо) «25 августа 1859 г.»; «№ 2781». Відомостей про те, як конкретно Тараса Шевченка відпустили із буцегарні, немає, як і того, яку роль у цій справі відіграв Віленський жандармський генерал Третього відділу Андрій Куцинський (1805–1868), невідомо, яку він обіймав посаду в Києві та мав вплив на генерал-губернатора і сприяв виходу на волю поету. Але без його сприяння Шевченкові б світило заслання. Другого серпня 1859 із в'язниці поета взяв на поруки священник Святотроїцької церкви Юхим Ботвиновський (1810–1873) і привіз до себе в дерев'яний двоповерховий, на чотири кімнати, будинок у Георгієвському провулку, 11. 13 серпня 1859 канцелярія начальника Київської губернії повідомила штаб-офіцера корпусу жандармів підполковника Леонарда Грибовського (1805 – р.с.н.) і Петербурзького обер-поліцейстера про «виїзд академіка Шевченка з Києва до С.-Петербурга».

Літ.: Жадько В. «У Києві, мов на небі». – К., 2021. – 214 с.; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 203; Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 515.

Віктор Жадько

БРИЦИН

(Бріцин)

Віктор Михайлович

(13.03.1951, Кам'янець-Подільський Хмельн. обл.) – мовознавець, лексикограф. Д-р філ. наук, проф. Закінчив філ. ф-т КДУ імені Тараса Шевченка (1973). Заст. директора ІМ, наук. співроб. відділу мов України ІМ (з 2020). Співавтор видання «Словарь языка русских произведений Шевченко» (1985–1986), удостоєний Державної премії УРСР у галузі науки і техніки (1989) за лексикографічну працю «Словник мови Шевченка» (у двох томах). Досліджує укр. та рос. мови в царинах синтаксису, граматичної семантики, стилістики та культури мовлення, соціолінгвістики, лексикології. Співавтор російсько-українського (1996) і українсько-російського (2000) словників, що охоплюють сферу ділового спілкування.

Віктор Брицин

*Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.
Валентина Гнатенко*

БРОВАР

Дмитро Пилипович

(7.11.1925, о. Олексіївка Гребінків. р-ну -2010) – журналіст, літературознавець. У 1956 закінчив ф-т журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка. Багато років працював кореспондентом газ. «ЗП» у Лохвиці та Решетилівці. 1991 вийшов на пенсію. У публікаціях висвітлював творчість шевченкознавців: В.М. Брикулець «Думи мої, думи...» («Встане правда, встане воля»). Кольорова ліногравюра. Миргород, 1964. Пам'яті Т.Г. Шевченка в ювілейні 1961–1964. Авт. ст. і кореспонденцій у «ЗП»: «Т.Г. Шевченко в Решетилівці» (1964), «У вінок Тара-

сові» (1965), «Дорога знахідка» (1966), «Полтавщина вшановує свого сина» (1964), «Увічнили пам'ять Кобзаря» (1967), «Шевченко на Лохвиччині» (1996); худ.-докум. повістей «На південь від Кракова» (1985), «Слід Метеора» (1995); іст. нарису «Героїзм і катастрофа» (Лохвиця, 1966). Книга «Монумент на честь воїнів Південно-Західного фронту» (1976) витримала 5 видань різними мовами. У доробку – художні нариси, фейлетони, публіцист. статті на моральні теми, гуморист. твори; для дітей – повість «Таємниці знала Оржиця» (2001). Нагороди: обл. премія ім. Г. Яценка та респуб. журналіст. – «Золоте перо» (обидві – 1985). Похований на міському кладовищі в м. Лохвиця.

Літ.: Панченко О. Відокремивши зерно від полови // Полтав. думка, 1996. – 26 січ.; Золоте перо Дмитра Бровара // Зоря Полтавщини, 2000. – 7 листоп.

Віктор Жадько

Дмитро Бровар

БРЮХОВЕЦЬКИЙ

В'ячеслав Степанович

(14.07.1947. м. Дзауджикау, тепер Владикавказ, РФ) – журналіст, письменник, літературознавець, теоретик літератури, критик. Закінчив ф-т журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1974). Герой України (2007). Доктор філол. наук (1986), канд. пед. наук, проф. (ректор Національного ун-ту «Києво-Могилянська академія» з 1991, президент 1994–2007). Почесний президент НаУКМА (з 2007). Працював заввідділом критики газети «Літ. Україна» (1973–1976) та в Інституті літератури ім. Т. Шевченка НАНУ (1980–1991). Наук.

інтереси: літ. критика, теоретичні проблеми літератури, творчість Ліни Костенко, І. Сенченка, М. Зерова, М. Доленга, М. Хвильового, В. Петрова. Твори про людину праці в творчості Симоненка В., про владу землі для селянина та витoki духовності у творах Харчука Б., про книгу «Сад нетанучих скульптур» Костенко Л., зображення війни у творах Дімарова А., Тендрякова В.; відтворення життя Тараса Шевченка у романі Шевчука В. «Син волі», про поезії Щербака Ю. («Поетичний знак доби чи твори мосьє Журдена») і Мовчана П.; твори молодих авторів та про першу книжку віршів Малковича І.; творчість Дрозда В.; про тритомник Тютюнника Г., перекладений рос. мовою; вірші Грабовького В., Кичинського А., Чернілевського С.; про ідейно-тематичну збідненість укр. сонета (Гей В., Журба К., Каширіна Л.); специфіку жанру повісті, про п'єсу Щербака «Стіна»; творчість Хвильового М. (машинопис статті «Романтик з непоступливою вдачею»); Зерова М., Тютюнника Г. Збирав

В'ячеслав Брюховецький

матеріали, досліджував і писав про творчість Сенченка І.: «Цей серйозний дитячий світ», «У вашому творі невідхильна правда...», «Сенченко – критик». Автор шевченкознавчих праць – «Зеров і Шевченко (1980), в якій установив авторство Зерова передмови «Кобзарь» Т. Шевченко в руских переводах»

*В'ячеслав Брюховецький серед колег-журналістів
університету імені Тараса Шевченка*

до видання «Шевченко Т.Г. Кобзарь. Избранные стихотворения в переводе Ф. Сологуба» (1934), підписаної ім'ям М. Новицький. Б. належить публікація статті М. Зерова «Шевченко і Аскоченський» (1989). Довів авторство праці В. Петрова «Шевченко як поет нації» (1946), підписаної В. Петренко, і опублікував її з коментарем (2013). Автор 400 публікацій.

Літ.: Петров В. Тарас Шевченко як поет нації. – Розвідки. – К., 2013. – Т. 2; Погрібний А. Самопізнання критики // ЛУ, 1985. – 16 трав.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БУГРИМ

Валентин Володимирович

(14.11.1952, с. Хмелів Ромен. р-ну, Сум. обл.) – журналіст,

Валентин Бугрим

публіцист, поет, прозаїк. Д-р філософії. Акад. Укр. Міжнарод. академії оригінальних ідей. Генерал-хорунжий Українського козацтва. Закінчив ф-т журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1980) та істор. ф-т КДПІ ім. О.М. Горького. Викладач ун-ту (з 1988), доц. кафедри реклами та зв'язків з громадськістю ІЖ. Зав. кафедри електронних ЗМІ та реклами Українського телерадіопресінституту. Співфундатор і чл. правління Всеукр. культ.-наук. благодійного фонду Тараса Шевченка. Заст. головного редактора видання «Шевченківський краєзнавчий альманах». Наук. інтереси: засоби масової інформації та комунікації, людинознавство, укр. козацтво та ін. Б. є засновником першого і єдиного в Україні автор. сайт-видання «Ювілейна шевченкіана», присвяченого 200-річчю від дня народжен. Т.Г. Шевченка). Автор публікацій: «Тарас Шевченко про Українське козацтво» (2013); поезій «Встань, Тарасе, подивися!»; «Чому так сталося?» (2013); «Візії державності, соборності, козацтва у творчості та діяльності Тараса Шевченка» (2014); «Тарас Шевченко і Варвара Репніна» (2018); «Про перший пам'ятник Тарасу Григоровичу Шевченку?» (2018); «Чи був поет у Хмелові?» (2019); «Тарас Шевченко на Роменщині» (2020); «Шевченко: відомий і невідомий» (2020); «Подія Шевченківська дубкова» (2020); «Ростуть Шевченківські дубки» (2021). Автор мультимедійних фотоесе з шевченкознавства: «Пам'ятники Т.Г. Шевченку – в Україні і у світі», «Петро Кал-

нишевський і Тарас Шевченко: Чому так сталося?» – версії та міркування: чому жодного слова Шевченко не написав про легендарного останнього кошового Запорозької Січі Петра Калнишевського; «Музи Тараса Шевченка», «Тарас Шевченко про українське козацтво» – на основі Шевченкових творів досліджено поетичні характеристики славних представників та очільників укр. козацтва, істор. реалії козацького руху; «Візії державності, соборності, козацтва України у творчості та діяльності Тараса Шевченка» (2015); «Тарас Шевченко і Петро Калнишевський»; 2017). Автор поезії «Встань, Тарасе, подивися» – поетикопубліцист. ілюстр. видання «Тарас Шевченко на Майдані» (2014).

Літ.: Клейних В. Валентин Бугрим // Ромен (Історико-літературний альманах). Ювілейний випуск – до 15-ти річчя. – 2013. – № 1. – С. 25–29; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с. Віктор Жадько

БУГРОВ

Володимир Анатолійович

(10.11.1967; Бучач, Тернопільщина) – філософ, ректор ун-ту (з 2021). Випускник філософ. факультету ун-ту імені Тараса Шевченка (диплом із відзнакою, 1991); Відмінник освіти України (2001). Заслужений працівник освіти України (2014). Нагороджений Орденом «За заслуги» 3-го ступеня (2017). Брав участь в науково-практичній Шевченківській конференції «Творча постать Тараса Шевченка:

Володимир Бугров

Володимир Бугров біля монумента Т. Шевченка із викладачами, студентами та шанувальниками пам'яті Кобзаря

традиції дослідження і сучасне прочитання», зокрема, зазначивши: «Філософія національного та особистого буття Тараса Шевченка є абсолютно оригінальною за змістом і спрямуванням». Автор 100 наукових і навчально-методичних праць, зокрема, і пов'язані із життям і творчістю Кобзаря та його зв'язок із ун-том св. Володимира. Науковий керівник 5 кандидатів філософ. наук. Організатор експозиції на Шевченківську тематику, зокрема: в галереї актової зали Голов. корпусу ун-ту, де експонується колекція картин малярського циклу «Шевченкіана» зnanого в світі укр. художника, лауреата Національної премії України імені Т. Г. Шевченка Івана Марчука. Митцєві подарували ювілейне видання «Кобзаря» й студент. хор заспівав улюблену пісню Т. Шевченка «Стоїть явір над водою» у виконанні фольклорного ансамблю «Роксоланія» Інституту філології. Організатор, проведення у виші заходів, присвячених Кобзарю; ініціатор заходу у Мистецькому салоні університету виставки полтавського художника Юрія Шаповала «Як художник – художникові», зазначивши: «Ми бачимо себе біля Шевченка, а не його біля нас. Це новий образ Кобзаря. Ця виставка завершує цикл експозицій, присвячених 200-річному ювілеєві Тараса Шевченка. І, як на мене, вона б точно сподобалася нашому Тарасові».

Літ.: Шаромова Н. Ми втратили одну особливість освіти, яка називається соціальний ліфт // Цензор. НЕТ. – 17 квіт.

Віктор Жадько

БУДИНОК

Івана Івановича ЖИТНИЦЬКОГО

(1808–1889) – київського міщанина – характерна дерев'яна споруда першої половини XIX століття на Козиному болоті, збудована за «типовим проектом, призначеним для глухих вулиць і провулків». З квітня і до вересня 1846-го Т. Шевченко мешкав у цьому будинку разом із етнографом Олександром Афанасьєвим-Чужбинським (1817–1875) і товаришем Михайлом Сажиним (1796–1885) направлявся малювати ун-т св. Володимира. Обстановку скромного холостяцького пристанища Т. Шевченка описав публіцист Віктор Аскоченський (1813–1879): «У червні 1846, не пам'ятаю, якого числа, зайшов я до Шевченка в його квартиру на Козиному болоті. Спека була нестерпна. Тарас лежав на дивані в самій сорочці, я почав оглядати все, що мене оточувало: бідність і занехаяність просвічувались у всьому. На великому, нічим не накритому столі валялися найрізноманітніші речі: книги, папір, тютюн, недопалки сигар, тютюновий попіл, подерті рукавички, витерта краватка, хусточки – чого тільки там не було!». У документі «Статистические сведения о домовладельцах Козиноболотской улицы» за 1884 написано, що цей «...будинок на кам'яному півпідвалі, з мезоніном, тепер критий бляхою, висотою 6 сажнів, займає 32 квадратних сажнів і має ще коридор площею 5 квадратних сажнів. Були ще сарай, льодовня, погрібник та повітка. Садок з правої сторони будин-

Будинок Івана Житницького. Малюнок Володимира Киркевича

ку займав 80 квадратних сажнів, а з лівої – 70». У нижньому напівпідвальному поверсі було 7 приміщень: дві двокімнатні квартири з кухнями і пральня. Верхній поверх мав вісім приміщень: чотири кімнати з кухнею займав господар, а три кімнати здавалися квартирантам. Мешкаючи в будинку Івана Житницького, Тарас Григорович упо-

рядковував рукописну зб. «Три літа», написав балади: «Лілея» та «Русалка», разом із художником-пейзажистом Михайлом Сажиним (1796–1885) працював над художнім альбомом «Види Києва», у якому планувалася й малюнок «Університет св. Володимира». Після смерті І. Житницького, у 1889 майно перейшло до трьох дочок і сина, який,

Експозиція однієї із кімнат в будинку І. Житницького. Сучасне фото

сплативши сестрам належне, залишив будиночок за собою. У 1900 половину садиби продано інженеру Тельтїну, а через шість років перепродано Софїї Петерсон, яка володіла приміщенням до 1917, опісля хата стала власністю міста і до 1925 використовувалося як житло. 2 серпня 1925 Київський Окружний виконком дав розпорядження Управлінню комунального господарства про «відселення мешканців, проведення ремонту та передачу будинку Академії наук». Архітектору Василю Кричевському (1873–1952) належить не тільки постановка питання про реставрацію, а й художнє керівництво оформленням будинку-музею, у якому мешкав Кобзар, складання художніх проектів кімнат, майстерні й саду. 10 листопада 1928 відкрито Літературно-меморіальний будинок-музей Тараса Шевченка. Кімната, де перебував поет, – на першому поверсі, з двома вікнами, що зоріють на провулок (нині – Шевченка, 8-а). Особливу увагу привертає робочий стіл із експонатами: ручка, вороняче перо, чорнильниця, кавник, баклажка Т. Шевченка, люлька, презентована «братчиком» Миколою Костомаровим (1817–1885), пояс – подарунок сестри Катерини. Стіну прикрашає картина «Козак Мамай» невідомого художника, за легендою, та сама, що хвилювала уяву малого Тараса в Кирилівці. Грубка із синьобілими кахлями, типові для ХІХ століття меблі дають змогу перенестися уявою в часи Тарасового життя. На мансарді відтворено інтер'єр майстер-

ні Тараса Шевченка та Михайла Сажина. Експонуються особисті речі Шевченка художника: етюдник, розкладний стільчик, копія його мольберта. У двох невеличких кімнатах на мансарді – ужиткові речі киян середини ХІХ століття, а також диван – копія того, що був у майстерні поета в С.-Петербурзі (відтворений за аквареллю О. Сластіона), й тогочасний годинник. У шафі, створеній за ескізами В. Кричевського для першої експозиції музею 1928, експонуються книжки та періодичні видання з бібліотеки Тараса Шевченка. Представлені Тарасів парусиновий костюм, сорочка часів заслання та сорочка, подарована сестрою Яриною, малярське й гравірувальне приладдя, «Кобзарі» з дарчими написами автора. Загалом, серед раритетів унікальної фондової колекції сучасного музею Т. Шевченка – близько двохсот особистих речей поета. Неминущу цінність мають офорти, автографи, фотографії, першодруки творів. Представлені також гравюри краєвидів Києва, світлини, роботи художників на шевченківську тематику, твори декоративноприкладного мистецтва. Будиночок на Козиному болоті (нині – провулок Шевченка, 8а), 4 листопада 1927 після реставрації передано Київській філії Інституту Тараса Шевченка; 10 листопада 1928 Будинок-музей прийняв перших відвідувачів.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 215; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 85; Сергієнко Г. Шевченко і Київ. – К., 1987. – С. 44.

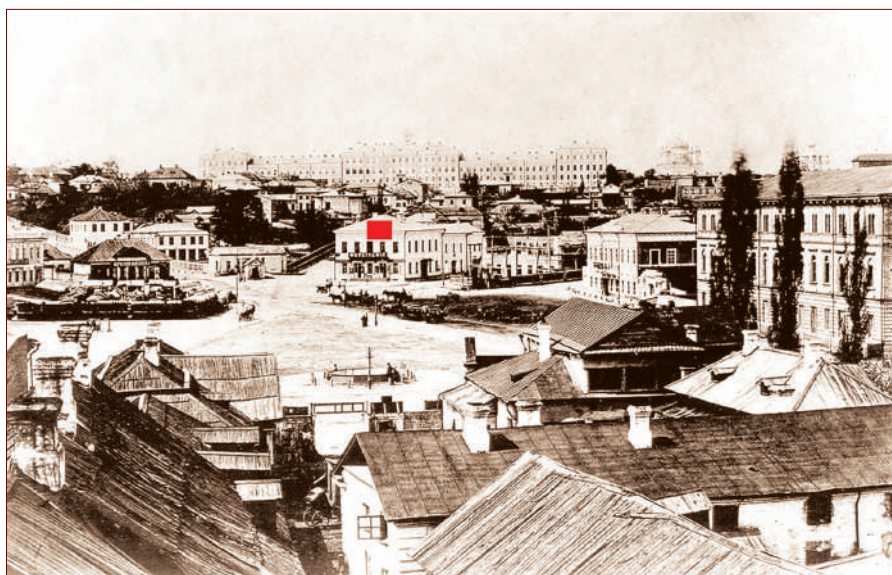
Віктор Жадько

БУДИНОК СМИРНОВА

на вулиці Михайлівській, 1, кам'яний двоповерховий дім, у якому бував і фотографувався в «ательє Гудовського» Т. Шевченко. Приміщення і прилеглий флігель дістався купцю Василю Смирнову від міщанина Дмитра Олександровича 31 грудня 1845, у якого квартирували викладачі ун-ту св. Володимира. Ділянка двору з господарськими будівлями займала 180 квадратних сажнів. Приміщення, крите листовим залізом, лицевим фасадом виходило на Хрещатицьку площу та мало «...в ширину шість сажнів і два з половиною аршини, висоту до покрівлі – чотири з половиною, а довжину по вулицях Житомирській та Михайлівській – вісім з половиною сажнів». Верхній поверх будинку складала шість кімнат та передпокій, які освітлювалися тринадцятьма вікнами й опалювалися трьома голландськими печами в білих полив'яних

кахлях. У кімнатах були настелені дощані підлоги, а вітальня мала паркетну підлогу. Дослідники творчості Т. Шевченка називають садибу «будинком фотографа Гудовського», але це недостовірно: нерухомості в художника і майстра світлин Івана Васильовича Гудовського (р.н.н. – 1860) в Києві не було, наймав квартиру в приміщенні купця Смирнова, про що свідчить лист до Тараса Григоровича в другій половині 1859: «Моя адреса: художнику І.В. Гудовському в Київ, на Хрещатик, в будинок купця Смирнова». І. Гудовський займав частину будинку купця Смирнова. Судячи за вивіскою, закарбованою на старовинній фотографії, його помешкання було на другому поверсі. Дослідник життя і творчості Тараса Шевченка та його оточення Олексій Сімзен-Сичевський стверджує: «Ф. Лобода твердо вказує, що в 1859 Гудовський жив “на розі

*Хрещатицький (згодом – Думський) майдан.
Фото Дмитра Біркіна кінця 1850-х років*

М. Житомирської з боку Хрещатика...». Про це ж свідчить, як додає О. Сімзен-Сичевський, і фотографія, зроблена одним із перших київських видових фотографів, військовим інженером Дмитром Гавриловичем Біркіним (1819–1886) у 1859–1860, а також старовинна літографія академіка Г. Ванічека. З 1 до 12 серпня 1859, під час останнього приїзду до Києва, Т. Шевченко відвідав художника і гостював у нього в будинку Смирнова протягом кількох днів, зробив кілька світлин. Власник меморіального будинку В. Смирнов помер у 1871, син Аліпій продав батьків спадок військовому судді, полковнику Аполлону Байкову (1830–1892). Той тримав умебльовані кімнати й мав із них 7 тисяч рублів щорічно.

4 травня 1954 на фасаді встановлено пам'ятну дошку з написом: «У цьому будинку перебував у 1859 році великий український поет і художник, революціонер-демократ Тарас Григорович Шевченко»; у 1979 під час реконструкції площі Калініна (сучасний Майдан Незалежності) будинок знесений, і тепер на його місці готель «Козацький».

Літ.: Жадько В. Іду за Шевченком. – К., 2010. – С. 16; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 211–213.

Віктор Жадько

«БУДИНОК СУХОСТАВСЬКОГО»,

особняк (одноповерховий дім із трьома вікнами, рублений із сонових колод, з дахом, покритим дранню, збудований на пустирі

поруч із вулицею Хрещатик в 1836) міщанина Захарія Івановича Сухоставського (1795 – р.с.н.). У скромній прибудівлі Т. Шевченко дізнався про існування Кирило-Мефодіївського братства. У приміщенні мешкав із матір'ю, Тетяною Петрівною та дворовим чоловіком Хоמוю Голубченком «братчик», професор історії ун-ту св. Володимира Микола Іванович Костомаров (1817–1885), у якого збирались члени таємного товариства і бував Тарас Шевченко. Для сорокашестирічного міщанина Сухоставського з дружиною Парасковією Василівною та п'ятьма дітьми будинок з флігелем був основним джерелом існування – кілька кімнат і прибудову господар здавав квартирантам. Микола Костомаров згадував: «Познайомився я з Тарасом Григоровичем у Києві в 1846. Доти я знав про нього як про поета, надзвичайно цінував його талант, але ніколи не бачив його в очі. Весною 1846 року жив я в Києві на Хрещатику, на розі Бессарабської площі, в будинку Сухоставського... У квітні, після великоддя, не пам'ятаю тепер, хто з моїх знайомих прийшов до мене з Тарасом Григоровичем. З першого разу справив приємне враження, що досить було поговорити з цією людиною годину, щоб цілком заприязнитися з нею і відчуті до неї сердечну прихильність». Микола Іванович у споминах іще писав: «Іншим разом, через кілька днів після першого побачення, Шевченко відвідав мене знову, і ми сиділи в садочку, що був біля будинку Сухоставських. Був чарівний весняний день, цві-

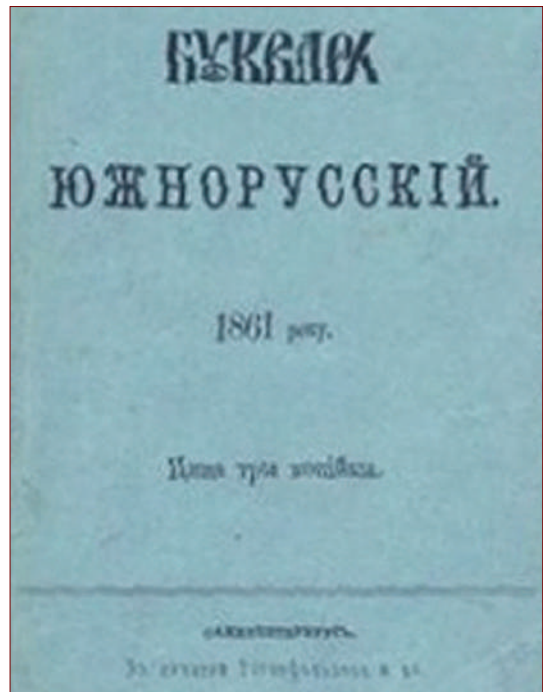
ли пишним цвітом вишні і сливи, починав розцвітати бузок, зав'язувалися квіткові пуп'янки на яблунях та грушах, співали птахи, ніколи не забуду я цього дня. Шевченко приніс із собою в кишені незшитий зошит своїх ніде ще не надрукованих віршів, читав їх, довів мене до цілковитого захоплення і залишив свої твори в мене. Відтоді до червня місяця кілька разів бував у мене Шевченко вечорами».

Літ.: Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 76–78; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 138, 148.

Віктор Жадько

«БУКВАРЬ ЮЖНОРУССКІЙ»

– книжечка для початкового навчання грамоти українців рідною мовою в безплатних недільних школах Києва, зокрема, відкрито такий навальний заклад Новостроєнську, по вулиці Жиланській; наприкінці жовтня 1860 – Печерську на Кловщині в Липках. У 1861 в університеті св. Володимира виникла четверта недільна школа. Їх викладачами були студенти університету: Михайло Старицький, Михайло Драгоманов, Анатолій Свидницький (склав для недільних шкіл абетку). «Беручи до уваги користь недільних шкіл для дітей трудового класу, які не мають ні часу, ні грошей, я дозволив... студентам відкрити недільну школу для хлопчиків», – писав попечитель Київського навчального округу Микола Пирогов міністрові народної освіти Російської імперії Євграфові Ковалевському. Уклав «Букварь южнорус-

Обкладинка «Букваря Южноруського»

ській» Т. Шевченко восени 1860 у С.-Петербурзі і видрукував на поч. 1861 власним коштом, тиражем 10 000 примірників. Тарас Шевченко замислював іще створити серію підручників, які давали б учням народних і недільних шкіл початки знань. «Букварь южнорусский» був першим у серії задуманих поетом (в думках були: лічба, етнографія, географія, історія). Смерть поета перешкодила здійсненню цих планів. Ця невеличка книжечка (24 ст.) містить абетку друкованих і рукописних літер (окремі кириличні літери вилучено), а також традиційні тексти для читання по складах, власні (Т. Шевченка) переспіви Псалмів Давидових. Тут же подано україномовні й за укр. редакцією церковнослов'янської мови – п'ять щоденних молитов (три тексти україномовні

без літери «ъ»). У розділі «Лічба» видруковано цифри й таблицю множення до 100. Книжечка містить дві думи – про Олексія Поповича та Марусю Богуславку, а також 13 народних прислів'їв. Основну частину тиражу «Букваря» Т. Шевченко надіслав приятелям в Україну для продажу учням недільних шкіл Києва, Полтави, Чернігова та ін. міст. Виручені гроші залишались у касах недільних шкіл для їх потреб. Вище духівництво Києва перешкоджало поширенню єретичного, як на їхню думку, Шевченкового букваря, та й недільні школи незабаром було закрито. «За запровадження недільних шкіл узялися першими малороси, ревні шанувальники Куліша та Шевченка, кращі учні професора Павлова, – напише Микола Пирогов у статті «Про недільні школи», – вчителі, кращі і за здібностями, і за моральністю,

взялися навчати грамоти, письма і рахування з несподіваним педагогічним тактом, звернули увагу на нові засоби навчання, зайнялися ними і досягли успіхів понад всякого чекання».

Літ.: Лазанська Т. Недільні школи // Енциклопедія сучасної України: у 30 т. – К., 2008. – Т. 8. – С. 355.

Віктор Жадько

БУКЕТ

Євген Васильович

(23.10.1981, Київ) – педагог, краєзнавець, журналіст і громадський діяч; у 2004 закінчив механіко-математичний факультет ун-ту ім. Т.Г. Шевченка. Почесний краєзнавець України (2016). У 2006–2007 працював кор. газети «Макарівські вісті». 2007–2014 – інтернет-редактор, заст. головного редактора Всеукраїнського культурологічного тижневика «Слово Просвіти». З вересня 2014 по квітень 2015 – заст. головного редактора, з травня 2015 – головний редактор газети «Культура і життя». Автор і упорядник 20 видань з історії Макарівського р-ну Київської обл., чим здобув визнання як дослідник-краєзнавець. Упорядник (у співавторстві) публіцистичної серії «Бібліотека «Слова Просвіти», в якій вийшла друком зб. статей «Шевченкіана» (2011), присвячена Т.Г. Шевченку. Співавтор нарисів «Київська область. Живий у пам'яті поколінь» у колективній монографії «Україна Тараса Шевченка» (2014) та дослідження «Макарівщина в житті і творчості Тараса Шевченка», яке побачило світ в зб. матеріалів XIII Всеукраїнської наукової істо-

Євген Букет

рико-краєзнавчої конференції, присвяченої 200-річчю від дня народження Т.Г. Шевченка (2014) «Краєзнавча Шевченкіана України» (Черкаси, 2014). Автор 500 публікацій; є відомим дослідником гайдамацького руху, автором низки наукових статей і монографій. Лауреат премії ім. В. Чорновола (2018), не державних літературно-мистецьких премій та ім. Юрія Горліса-Горського і міжнародної – ім. Івана Мазепи (2021).

Літ.: Литвиненко Олександр. Прізвище – Букет // Сільські вісті, 2010. – 3 червня; Мех Л. Краєзнавець макарівського гарту // Краєзнавство, 2014. – № 3-4; Гоцуляк С. Євген Букет: Герої Коліївщини вписали свої імена до пантеону національних героїв // Україна молода, 2021. – 13 квітня. – С. 8–9.

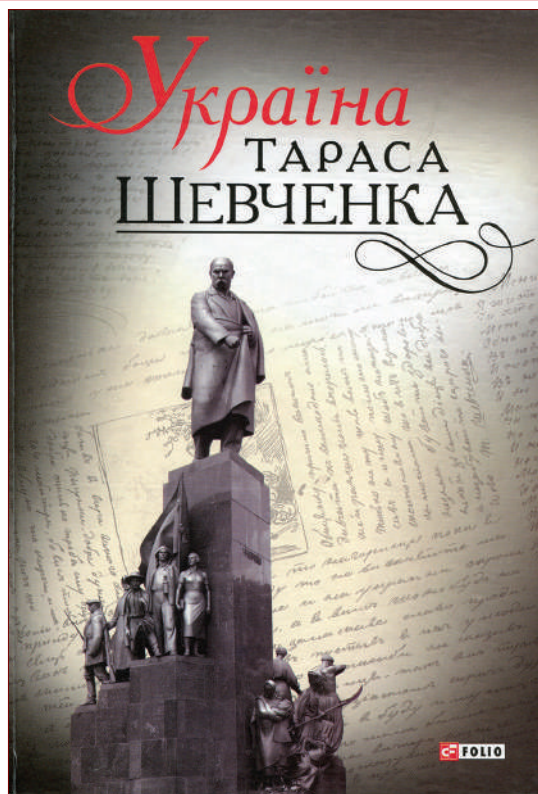
Віктор Жадько

БУЛАХОВСЬКИЙ

Леонід Арсенійович

(2.04.1888, Харків – 4.04.1961, Київ) – мовознавець, славіст. Д-р філ. наук. Акад. АН Укр. РСР. Закінчив Харків. ун-т (1910), викладач ун-ту ім. Т. Шевченка з 1944, зав. кафедр укр. мовознавства, слов'ян. філології (1947–1960); директор ІМ (1944–1961). За його ініціативою 1946 в ун-ті ім. Т. Шевченка на філологічному ф-ті відкрито слов'янське відділення.

У наукових дослідженнях, присвячених мові Тараса Шевченка, висвітлив три основні питання: значення творчості поета в становленні нової укр. літературної мови, деякі засоби поетики Шевченка і характеристика мови – поем, написаних

Видання «Україна Тараса Шевченка», де є матеріал Євгена Букета

Леонід Булаховський

Могила Л. Булаховського

російською мовою. Автор бл. 350 наук. праць із заг. рос. та укр. мовознавства, славістики, методики викладання мов та про мову тв. Т. Шевченка

Віктор Бурбела

(ст. «Російські поеми Т. Шевченка і їх місце в системі поетичної мови першої половини XIX ст.», 1944).

Твори: «Російські поеми Т. Шевченка та їх місце в системі поетичної мови першої половини XIX ст. – це доповідь на ювілейній Шевченківській сесії АН УРСР 9–10 берез. 1943, в якій акцентує. що російськомовні повісті Шевченка в основі українські; «Мовні засоби інтимізації в поезії Тараса Шевченка. I. Інтимізуючі займенники» (1942); «Мовні засоби інтимізації в поезії (1841–1845) Тараса Шевченка. II. Звертання» (1943). Найважливіші праці Б. вміщені у п'ятитомнику «Вибрані праці» (1975–1983). Похований на Байковому некрополі столиці (ділянка № 42); автор надгробка, скульптор Еліус Фрідман. Ім'ям Булаховського 1965 названо вулицю у Києві та у Новобіличах, а 1971 на фасаді будинку на вул. М. Коцюбинського, № 9, де 1944–1961 жив, встановлено мем. дошку з барельєф. портретом (скульптор Ю. Скобликова).

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 35; Лукінова Т. Булаховський Леонід Арсентійович // Шевчен. енцикл. – К., 2012. – Т. 1. – С. 530; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БУРБЕЛА

Віктор Анастасійович

(30.09.1948, с. Зелене, тепер Згурів. р-ну Київ. обл.) – літературознавець, поет; вчений

секретар Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України. Закінчив ун-тет ім. Т. Шевченка (1972). Автор зб. поезій «Ім'ям Людини», «Кредо»; літературознавчих праць: «Література реального гуманізму», «Сучасна українська радянська драматургія», «Воєнні роки в сучасній українській прозі», «Історія української літератури в двох томах», «Історія української літератури ХХ століття». Використовує Шевченків. мотиви у поет. творах – цикл поезії: «На одинці з Шевченком» (зб. «Кредо». 1999), поема «Шевченко в Яготині», статті «Слово, що кликало до бою» (1985), «Зброєю Шевченкового слова» (1986).

Літ.: Деркач Б. Бурбела Віктор Анастасійович // Шевчен. енцикл. – К., 2012. – Т. 1. – С. 535; Письменник України. – К., 2006. – С. 44; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БУРЯК

Борис Спиридонович

(24.07.1913, ст. Рубіжне, тепер Луган. обл. – 1993, Київ) – філолог, письменник, літературознавець, кінознавець. Закінчив філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1939); доктор філ. наук з 1966, професор з 1974, чл. Спілки письменників України з 1938 та Спілки кінематографістів Української РСР з 1978. Заслужений діяч науки і техніки Української РСР. У 1945–1946 – зав. відділу видавництва «Молодь»; у 1946–1949 – відповід. секретар, заст. голови редактора журн. «Радянський Львів»; у 1949–1951 – гол.

Борис Буряк

редактор вид-тва «Вільна Україна» у Львові. У 1952–1958 – голова Комісії теорії літератури і критики Спілки письменників України. У 1959–1961 – гол. редактор Київської кіностудії

Могила Бориса Буряка

худ. фільмів ім. О. Довженка; у 1964–1972 – ст. науковий співробітник Інституту літери АН УРСР; у 1972–1976 – зав. відділу кінознавства Інституту мист-ва, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського АН УРСР; у 1976–1991 – зав. кафедри кінознавства, у 1991–1993 – професор Київського ун-ту театрального мистецтва; у 1979–1986 – гол. редактором республіканського наук. щорічника «Мистецтво кіно» (випуски з 1 по 7). У студент. роки публікував ст. про Т. Шевченка: «Великий революціонер-демократ» (1938), «Шевченко і російська революційна демократія» (1938), «Шевченко і царська цензура» (1939), «Шевченко і Чернишевський» (1941). Автор роману «Тарас Журба» (1951), сценарію док. фільму «Ярослав Галан» (1962), Похований на Байковому некрополі столиці; надгробок роботи скульптора Миколи Суходолова (ділянка № 50).

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 286; Хижняк А. Цінне дослідження // Вітчизна. 1955. – № 8. – С. 34; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БУТИЧ

Іван Лукич

(21.09.1919, с. Усівка, нині Пирятин. р-ну – 09.05.2007, Київ) – історик-джерелознавець і архівіст; чл. Наук. тов-тва ім. Шевченка (1992). Лауреат премії НАН України імені М. С. Грушевського (1998). У 1945 закінчив

іст. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка; канд. істор. наук (1950). Працював в архів. управлінні НКВС УРСР, нач. науково-видавничого відділу архів. управління МВС УРСР. У 1958–1965 – від. редактор «Науково-інформаційного бюлет. Архівного управління УРСР», у 1960–1972 редагував бюлетень (потім ж. «Архіви України». У 1972–1991 – співробітник Гол. ред. УРЕ, з 1992 – зав. відділу Ін-ту археології, д. чл. НТШ. Авт. ст. в УРЕ, УЛЕ, енцикл. видань. Співзасновник і співредактор міжвідомчого зб. «Історичні джерела та їх використання» (1964–1971). Ініціатор і співупорядник документ. збірок про І.Франка (1966), Леся Українку (1971). Наук. редактор «Історії міст і сіл Української РСР», яка вийшла у 26 томах. Упорядкував зб.: «Тарас Шевченко: Документи і матеріали: 1844–1963» (1963), «Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст.» (1970; також авт. передмови до кн.), авт. приміток до кн. «Н.И. Костомаров. Исторические произведения. Автобиография» (1989). Започаткував і розгорнув багатотомну публікацію серії видань «Універсали українських гетьманів. Матеріали до укр. дипломатарію»; накази, угоди укр. очільників: Іван Виговський (1657–1659), Юрій Хмельницький (1660–1662, 1677–1681), Яким Сошко (1660–1663), Павло Тетеря (1663–1665), Іван Брюховецький (1663–1668), Петро Дорошенко (1665–1676), Дем'ян Многогрішний (1668–1672), Михайло Ханенко (1670–1674), Іван Самойлович (1672–1687). Видав брошуру «Архів-літо-

Бутич Іван (стоїть) виступає на засідання комісії архівістів при Кабміні УРСР. 1967

пис народу» (1970). Опублікував ст.: «Переслідування творів Т.Г. Шевченка царською цензурою» (1964), «Заборона відзначення 100-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка» (1964), «До історії спорудження пам'ятника Т.Г. Шевченку в Києві» (1964), «Тимчасова комісія для розгляду давніх актів у Києві» (1977); ініціатор та наук. ред. видання «Кирило-Мефодіївське товариство»: У 3 томах. (1990), у якому вперше всеохоплююче і фундаментально, на автентичній базі док., висвітлено постаті Т. Шевченка, М. Костомарова, П. Куліша, Дмитра Пильчикова, Опанаса Марковича, історичні імена більшості з яких ідеологічні «куратори» та культурологічні цензори тенденційно упродовж десятиліть забороняли згадувати. Очолював наук.-ред. групу енцикл. довідника. «Полтавщина» (1992), в якому ви-

світлено зв'язки Т.Г. Шевченка з Полтавщиною та вшанування пам'яті поета. Похований на Берковецькому цвинтарі Києва.

Літ.: Іван Лукич Бутич: Бібліографія. – К., 1999. – С. 43; Ісаєвич Я. Бутич Іван Лукич // ЕСУ. – К., 2004. – Т. 3. – С. 653; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

БУЯЛЬСЬКИЙ

Наполеон Миколайович

(бл. 1807, с. Майдан-Борків, тепер Літин. р-ну Він. обл. – 23.11.1868, Київ) – художник, педагог, меценат знайомий Тараса Шевченка. Хома-Станіслав-Наполеон Буяльський був спадкоємцем давнього шляхетського роду. Його дід Адам Андрійович служив дрогичинським скарбником (нині

*Костеша – родовий герб,
яким користувалися понад
200 родів Польщі, Литви, України й Білорусі,
зокрема, й шляхтичі Буяльські*

Дрогичин – районний центр Брестської області, Білорусь); батько Микола Адамович був дідичем (поміщиком) села Майдан Борківський на Поділлі. У цьому селі Наполеон здобув домашню освіту, навчався у Кременецькому ліцеї, щоправда, за словами Буяльського, не знайшов там «задовільних засобів для вдосконалення». У 1844-го, бажаючи навчати живопису, закінчив Петерб. АМ (1846): 5 липня отримав звання некласного (що не має чину в таблиці про ранги) художника історичного живопису.

Більшість академічних тогочасних художніх шкіл, маючи солідну базу, не могли, та й не хотіли давати своїм студен-

там належної художньої освіти. Приміром, в ун-ті святого Володимира вважали, що університет «не є закладом для освіти живописців, і живопис слугує йому тільки як один із засобів, що сприяють розвитку ідеї красного мистецтва» (тут і далі наводяться цитати з дослідження мистецтвознавчині Оксани Строчай «Художня школа-студія Наполеона Буяльського»). 1845, довідавшись про відкриття найближчим часом вакансії викладача рисунка в ун-ті св. Володимира, приходить до думки викладати одночасно у школі та в уні-ті св. Володимира, щоб можна користуватися університет. художньою колекцією. 20.11.1845 подає до ун-ту два рисунки академічних фігур для засвідчення самостійності їх виконання, а в 1846 їде до С.-Петербургу і за етюд з натури та представленими посвідченнями іноземних академії отримує від Академії мистецтв звання «некласного художника» історичного та портретного живопису; бере участь як один із шести претендентів (окрім нього: Федір Беляєв, Павло Шлейфер, Йосип Габерцеттель, Тарас Шевченко) у конкурсі на зайняття посади викладача рисунка в ун-ті св. Володимира. У 1844–1850 будує спеціально пристосований для школи будинок на дев'ять кімнат недалеко від ун-ту на вулиці Кадетській.

В одній кімнаті живе сам, у п'ятьох міститься школа, а три кімнати відбирає міська влада для помешкань. Відкриття «Публічної методичної школи живопису», у якій проходили стажування й студенти

Школа-студія Наполеона Буяльського в Києві. Малюнок

ун-ту св. Володимира відбулося 1.04.1850. Для свого дітища придбав 260 оригінальних гравюр, 244 воскові медальйони й барельєфи, 68 гіпсових моделей, 52 портретні й безліч жанрових та пейзажних картин. Оснащення школи перевершувало багато гімназій, поступаючись тільки «Кабінету живопису» ун-ту св. Володимира. У навчальній методиці, розробленій Буяльським, переважала робота з натури. Учні поділено на чотири класи, залежно від знань і вмінь. У першому – графічному, або рисувальному, – учні здобували знання про перспективу. У другому, копіювальному, навчалися мистецтва світлотіні. У третьому класі учень «приходив до вивчення предметів, що мають властивість рухатися». І, нарешті, у четвертому класі пізнавали виключно людину «у фізіологічному й моральному плані».

Викладання теоретичних і практичних дисциплін залишив за собою, і тільки курси остеології й міології мав намір передоручити комусь із педагогів медичного факультету університету св. Володимира. Це йому вдалося тільки 1856-го, коли професор Олександр Вальтер (1818–1889), до речі, ініціатор створення й перший директор Анатомічного театру університету св. Володимира, дозволив учням школи відвідувати свої лекції. Однією з новаторських його ідей впровадження в навчальну програму дисципліни «літографія». Художник тривалий час і з великими зусиллями домагався дозволу від місцевої влади відкрити літографічну майстерню, але тільки 1853 року йому дозволили встановити в школі всього лише один літографічний верстат.

Школа давала якісну освіту, про що свідчить відгук Академії

мистецтв від 30.04.1854: «Рада Імператорської Академії мистецтв, переглянувши надані Вами рисунки робіт учнів Вашої школи, вирішила повідомити Вам, що вона ці рисунки переглянула із задоволенням». На сьогодні робіт учнів Буяльського не знайдено. Втім, він

розписував прокатедральний собор (козель) святого Олександра в Києві, який малював Тарас Шевченко.

Літ.: Сторчай О. Художня школа-студія Наполеона Буяльського в дослідженні Бориса Бутника-Сіверського. – К., 2013 – С. 132.

Віктор Жадько

«Видубицький монастир» 1843 (папір, олівець. 17,6 x 26,5), аркуш із цим рисунком Т. Шевченко вилучив із альбому 1842–1843 для роботи над однойменним офортом із серії «Живописная Украина». При його підготовці своїм задумом Т. Шевченко поділився з істориком і етнографом Осипом Бодяньським (1803–1877), якому в листі від 6–7 травня 1844 писав: «Ще ось що, чи я вам розказував, що я хочу рисувати нашу Україну, коли не розказував, то слухайте. Я її нарисую в трьох книгах, в першій будуть види, чи то по красі своїй, чи то по історії прикметні, в другій теперішній людський бит, а в третій історію». У центрі Шевченкової рисунка зображено Михайлівську церкву Видубицького монастиря, який заснував у другій половині XI ст. син Ярослава Мудрого (987–1054) – Великий князь Всеволод Ярославич (1030–1093) – на південній околиці Києва у місцевості Видубичі. Т. Шевченко обрав незвичний для художників того часу «непарадний» ракурс подачі архітектурної пам'ятки, завдяки якому зображення має підкреслено романтичний характер. З берега видно лише фрагмент будівлі, закритої густими кронами дерев. Проте це не заважає вертикалі храму виразно домінувати над широчинню Дніпра, що розгортається в глибину композиції. На передньому плані зображено пастуха біля намету і двох корів, які, на думку художника, мають уособлювати невід'ємну складову сільського життя, яке так близько було знайоме Тарасу. У рисунку автор досяг необхідного об'єму деталей розтушовкою олівця: темні й світлі тінні плавно переходять у контури дерев, образів, будівлі. Переповідають, Т. Шевченко заповідав бути похованим біля Видубицького монастиря. Малюнок зберігається в Національному музеї Тараса Шевченка.

Свято-Михайлівський Видубицький чоловічий монастир – пам'ятка архітектури національного значення. Трохи історії: після віднайдення Звіринецьких печер наприкінці XIX століття стало зрозуміло, що підземний монастир на честь архангела Михайла тут існував задовго до прийняття християнства князем Володимиром. Коли ж після 988 року гоніння на християн припинилися, ченці вибралися з підпілля, заснували новий монастир і назвали «Видубицьким» – за назвою місцевості. Віддавна, біля урочища, була переправа через Дніпро, де «видибали» за допомогою «дубів» – човнів із суцільного дуба. За переказами, після Хрещення Русі 988, саме перед горою з Дніпра взимку занурився під кригу дерев'яний ідол язичницького бога Перуна, бо скинутий у Дніпро поблизу Подолу, де з-за судноплавства на причалі не давали річці покритися льодом, а до зазначеного місця за течією бігли язичники й кричали ідолові: «Видибай!» (тобто – «видибни», «випірни», «винирюй», «вспливай»). Михайлівський храм, який малював Т. Шевченко, споруджено в 1070–1088 – до наших днів дійшла у значно перебудованому вигляді. У XVI столітті, внаслідок зсуву ґрунту у сторону Дніпра, обвалилася східна частина приміщення. Упродовж 1635–1647 споруду зводили коштом митрополита Петра Могили (1596–1647). Після пожежі 1760, собор повторно відреставровано за проектом архітектора М. Юрасова і облаштовано бібліотеку. На території монастиря знаходиться поховання одного із засновників педагогічної науки і народної школи Костянтина Ушинського (1823–1870). Поєднувало Шевченка й Ушинського їх щире бажання передати до рук вчителів книжки для початкового навчання дітей. Тарас Григорович взявся за створення «Букваря южнорусского», раніше побачила світ перша навчальна книжка К. Ушинського «Дитячий світ» – дослідники знаходять у них багато ідентичного. Обидва – Ушинський і Шевченко, померли на 47-му році життя. Славні сини освітянської ниви – педагог і письменник Костянтин Ушинський і поет і художник Тарас Шевченко, ідеї та праці з педагогіки та для педагогіки засвідчують їхню величність.

ВАСИЛЬКО

Василь Степанович

(справжнє – Миляєв; 26.03 (7.04). 1893, с. Бурти. нині Шполян. р-ну Черкас. обл. – 18.03.1972, Одеса) – історик, режисер, актор, педагог, театрознавець; навчався на істор.-філ. ф-ті університету св. Володимира (1913–1916) та в режисерській лабораторії «Березоля» (1922–1926). Народ. арт. СРСР (1944). Дебютував у 1912 в Києві в театрі М. Садовського (перша спроба вийти на сцену закінчилася невдачею – з-за куліс побачив інспектора г-зії й за мить до останнього дзвінка втік з театру). Працював у Т-ві укр. артистів під керівництвом І. Мар'яненка за участю М. Заньковецької та П. Саксаганського

Василь Василько

*Режисерська лабораторія театру Березіль, 1925.
Сидять (зліва – направо): Я. Бортник, В. Василько, Борис Тягно,
З. Пігулович, Л. Курбас, Ф. Лопатинський, Ю. Лішанський.
Стоять: Павло Береза-Куд. Давнє фото*

(1915–1916), Молодому театрі (Київ, 1918–1919), «Кийдрамте» (1920–1921), «Березолі» (1922–1926). Очолював укр. муз.-драм. театри: Одес. (1926–1928, 1939–1941, 1948–1955), Харків. Червонозаводський (1928–1933), Сталінський (тепер Донецький, 1933–1939), Львів. ім. Лесі Українки (1941), Чернівець. ім. О. Кобилянської (1943–1948). Педагогічну діяльність почав у Харків, муз.-драм. ін-ті в 1929; при всіх театрах, які очолював, організовував студії. У передмові до зб. спогадів «Лесь Курбас» (1969), яка вийшла за його редакцією, першим узагальнив творчі досягнення і пошуки театру «Березіль»; один із засновників Театрального музею в Києві (1923, тепер Держ. музею театр., муз. та кіномистецтва України). Зіграв ролі: козака та хлопця у сцені вечорниць у «Назарі Стодолі» (1912, театр М. Садовського) та ксьон-

дза в «Івані Гусі» («Єретик», 1919, «Молодий театр»), Шпака і Шельменка («Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка), Городничого («Ревізор» М. Гоголя), Глоби («Русские люди» Симонова), Бублика («Платон Кречет» О. Корнійчука). Постановки: «Кінець Криворильська» Б. Ромашова, «Республіка на колесах» Я. Мамонтова (1927), «Диктатура» І. Микитенка (1929), «Яблуневий цвіт» І. Дніпровського, «Ревізор» М. Гоголя (1934), «Макбет» В. Шекспіра (1938), «Богдан Хмельницький» О. Корнійчука (1939), «Наймичка» І. Карпенка-Карого за Т. Шевченком (1955), «У неділю рано зілля збирала» О. Кобилянської (1956). Брав участь як асистент реж. й виконавець ролей кобзаря та полковника конфедератів у «Гайдамаках» (обидві за Т. Шевченком, інсценізація й режисура Леся Курбаса, 1920 – Перший театр Української Ра-

дянської Республіки імені Шевченка, 1921). В Одес. укр. драм. театрі ім. Жовтневої революції (до 1930 – Одеська держдрама) поставив «Гайдамаків» (в інсценізації Леся Курбаса 1927, 1961) та драму С. Голованівського «Поєтова доля» (1939) про Т. Шевченка. Підготував концертні програми «На Україні милій», «І вражою злою кров'ю волю окропіте» (1942–1943). Інсценізував і поставив Шевченкові поеми «Єретик» («Іван Гус») та «Відьма» (1929, 1930, Харків. Червонозаводський театр), використав мотиви творів поета в інсценізаціях «Енеїди» І. Котляревського та «Черевичків» за М. Гоголем. З 1956 на пенсії. У 1995 Одес. укр. муз.-драм. театру присвоєно його ім'я. Похований на 2-му Християнському цвинтарі Одеси.

Літ.: Андреев А. В. С. Василько, народний артист СРСР. – К., 1949. – 46 с.; Недзвідський А. Василь Василько. – К., 1981. – 86 с.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ВАСИЛЬЧИКОВ

(Васільчиков)

Іларіон Іларіонович

(1805 – 12.11.1862, Київ) – князь, генерал-ад'ютант; попечитель Київ. навчального округу, в т.ч. ун-ту св. Володимира (до 1856); Почесний чл. ун-ту (1852). Від серпня 1852 до листопада 1862-го, обіймав посаду Київського, Волинського і Подільського генерал-губернатора; увійшов в історію міста з прізвиськом «добрий хлопчик». За правлін-

Іларіон Васильчиков

ня розпочато зведення собору св. Володимира, освячено перший капітальний кам'яний міст через Дніпро, названий Миколаївським ланцюговим мостом; Київ зобов'язаний йому і появою Анатомічного театру. Про Васильчикова багато писалося як про добру, гуманну та ліберальну людину. Але з тих же записок дружини дізнаємося, що цей «добряк і ліберал» жорстоко розправився з «Київською козаччиною» у 1855, як не менш пильно, ніж за поляками, «стежив за розвитком вільнодумства й свавілля в університеті та навіть і в гімназіях і в міру сил повставав проти нововведень, подібних до учнівських судів та депутацій, які підтримували й розвивали в молоді дух повстання проти закону й влади, від котрих князь чекав тих плодів, які справді з'явилися незабаром».

Брав участь в арешті Т. Шевченка біля с. Пекарі

*Склеп І. Васильчикова
у Києво-Печерській лаврі*

в 1859, тоді ж відпустив на поруки. Писав до Третього відділення, що «якби Шевченко забажав оселитися у тутешнім краї, то вважав би своїм обов'язком відхилити його намір». Під

Ліна Вежелъ

час церемонії перезахоронення Т. Шевченка, дозволив внести домовину з прахом поета в київ. церкву Різдва Христового на Подолі. З його дозволу в «Київском телеграфі» (1861. – № 34) надруковане надгробне слово інспектора Київ. другої гімназії Михайла Чалого, виголошене на Ланцюговому мосту в Києві 7 травня 1861. Керував розслідуванням справи про антипоміщицькі сходки селян на могилі Тараса Шевченка в липні 1861. Поховали князя з почестями в Києво-Печерській лаврі, біля Ближніх печер.

Літ.: Короткий В. Васильчиков Іларіон Іларіонович // Почесні члени і доктори ун-ту; Лисенко О. Васильчиков Іларіон Іларіонович // Енциклопедія історії України: у 10 т. – К., 2003. – Т. 1. – С. 448; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ВЕЖЕЛЬ

Ліна Михайлівна

(8.10.1967, Київ) – філолог, літературознавець, журналіст. Канд. філ. наук. Закінчила Київ. держ. пед. ін-т інозем. мов (1980), аспірантуру ІЖ (2001). Викладач ІЖ, доц. кафедри реклами та зв'язків із громадськістю. Наук. інтереси – реклама, зв'язки з громадськістю, релігієзнавство, проблематика ЗМІ.

Автор монографії «Естетична та журналістська діяльність Гавриїла Костельника у руслі духовних процесів України І-ї половини ХХ ст.» (2004), окремі сторінки якої присвя-

чені Т. Шевченку. Дослідження «Увірував у силу слова Божого» (Т. Шевченко крізь призму релігійно-етичних поглядів Гавриїла Костельника)» в шевченків. зб. «Інформаційна сфера як духовне явище» (1999) і в журн. «Київ» (2000), «Релігійні мотиви творчості Т Шевченка крізь призму поглядів Г. Костельника» у кн. «Вежель Л.М. Філософсько-естетична та журналістська діяльність Гавриїла Костельника в руслі духовних процесів України І-ї пол. ХХ ст.» (К., 2003).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ВЕЛЬБОВЕЦЬ

(Вельбівець)

Галина Григорівна

(9.09.1960, с. Студена Піщан. р-ну, Вінн. обл.) – філолог, літературознавець, педагог; канд. філол. наук. Закінчила філол. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1990), аспірантуру (1994) на кафедрі історії укр. л-ри. Викладач кафедри укр. філології для неспеціальних факультетів (1994–2005). Статті: «Через бурі й версти пісня пробивалася до нас...» (1989); «Нове у програмі. Бібліографія життя і діяльності письменників 20–30-х років ХХ ст. та історія шевченкознавства за межами України» (1990). Канд. дисерт.: «Проблеми інтерпретації творчої спадщини Тараса Шевченка в Молдові» (1994).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

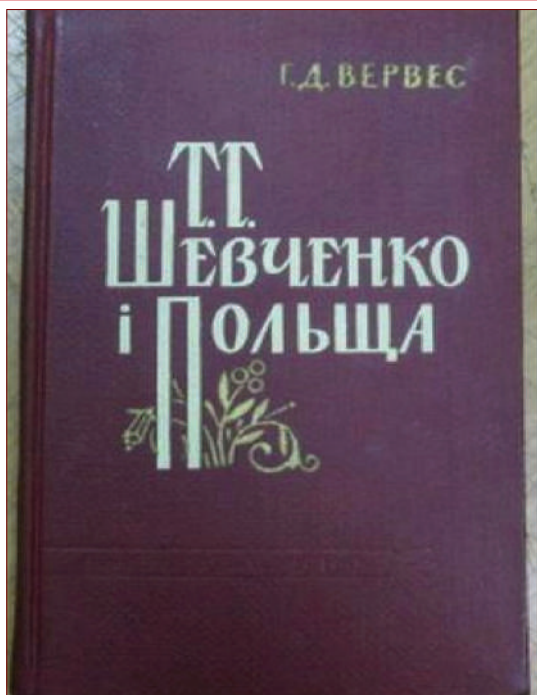
ВЕРВЕС

Григорій Давидович

(15.04.1920, тепер смт. Петрове Кіровоград. обл. – 9.01.2001, Київ) – філолог, літературознавець. Д-р філ. наук, проф., акад. НАНУ. Закінчив Одеськ. унів-т (1942). Проф. кафедри слов'ян. філології ун-ту ім. Т. Шевченка (1996–1999). Працював наук. співробітником ІЛ. Лауреат премії імені Івана Франка НАН України; нагороджений медаллю «За заслуги перед польською культурою». У працях про Тараса Шевченка досліджував зв'язки поета з польською літературою ХІХ–ХХ ст., місце серед слов'янських поетів, світове значення твор. Кобзаря. У низці монографій розглядав творчість польськ. та укр. письменників та їхнє місце в історії літературних зв'язків між Україною та Польщею: «Юліуш Словацький і Україна» (1959), «Владислав Оркан і українська

Григорій Вервес

Вервес Г. Т. Г. Шевченко і Польща

література» (1962), «Шевченко і Польща» (1964), «Ярослав Івашкевич: Літературно-критичний нарис» (1978), «Адам Міцкевич: життя і творчість» (1979). У працях 1980–1990-х років головну увагу науковець приділяв загальнотеоретичним проблемам міжнаціональної взаємодії літератур, а також характеристиці різноманітних і розгалужених взаємин української літератури з іншими слов'янськими та європейськими літературами («В інтернаціональних літературних зв'язках. Питання контексту» (1983); «Польська література і Україна» (1985); «Як література самоутверджується у світі: Дослідження» (1990); «Українці на рандеву з Європою» (1996). Наукові дослідження: монографія «Т.Г. Шевченко і Польща» (1958, 1964). У монографії «Адам Міцкевич

в українській літературі» (1952) один із розділів присвячений Т. Шевченкові. Автор статей «Тарас Шевченко серед польських друзів» (1964), «Слава українського генія», «Шевченко і світова література» (1989), «Тарас Шевченко і слов'янський світ» (1989), «Тарас Шевченко і польська культура (Шевченко і світ. Літературно-критичні статті. 1989). «У руслі слов'янського відродження. Т. Шевченко» (1996). У 2013 доктор істор. наук, проф. Загребського ун-ту Євген Пащенко писав: «Григорій Давидович Вервес створив свою славістику рад. часів, свою вежу. При неминучих ідеолог. декларуваннях, залишався людиною в усьому розмаїтті – дотепний, з гумором, гордий, войовничий, славіст України. Коли розвалилася система, розвалилась і його вежа. Проте більше схожої славістичної будівлі в укр. науці посткомунізму не зведено, тому Вервес – це пам'ятник епохи». Праці Вервеса є цінними з огляду на використаний у них фактичний матеріал. Проте окремі теоретичні положення втратили своє значення.

Літ.: Ведіна В. Вервес Григорій Давидович // Українська літературна енциклопедія. – Т. 1. – К., 1988. – С. 290-291; Шевченківський словник. – Т. 1 – К., 1976. – С.110; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ВЕРИКІВСЬКА Ірина Михайлівна

(25.04.1921, Київ – 04.06. 2011, Київ) – філолог, мистецтвозна-

вець; канд. мистецтвознавства. Закінчила філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1947). Працювала наук. співроб. ДМШ, наук. співроб. відділу шевченкознавства ІЛ. Досліджувала мист. спадщину Т. Шевченка в у Держ. музеї Т. Шевченка (1950–1954). В студент. роки опублікувала ст. «Шевченко і слов'янські народи» (1946) в університ. газеті. Коментатор десяти томного Повн. зіб. тв. Шевченка (Т. 7-10. – 1961–1964). Упоряд. дванадцятитомного ПВТШ (Т. 7. Мистецька спадщина. Живопис. Графіка (1830–1843). Автор праць: «Художник і сцена» (1971), «Становлення української радянської сценографії» (1981), альбому «Федір Нірод» (1988). Також серед публікацій: «До атрибуції малюнків Т.Г. Шевченка часу Каратауської експедиції 1851» (1959), «Портрети пензля Т.Г. Шевченка у Вологді» (1987), «До історії альбому з Аральської експедиції» (1989), «Акварелі альбому 1845 й поетичні твори Шевченка (до проблеми «Шевченко – поет і художник» (2000), «Етюд як складова творчості Т. Шевченка» (2001), «Влітописшани і любові» (1989; усі – Київ), «Тарас Шевченко і європейська культура» (2000), «Тарас Шевченко. Альбом 1845 року» (2000); ст. «Альбоми-записники в академічному виданні» (2003); «Театральний світ Тараса Шевченка» (1999), «Тарас Шевченко: Альбом 1845» (вступ. ст. й коментар). Співавтор проекту Шевчен. енциклоп.; автор коментарів до 130 творів Тараса Шевченка. Похована на Байковому цвинтарі столиці.

Ірина Вериківська

Літ.: Смілянська В. Вериківська Ірина Михайлівна // Шевчен. енциклоп. – К., 2012. – Т. 1. – С. 617; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ВЕРКАЛЕЦЬ

Михайло Миколайович

(2.01.1936, с. Залуччя Снятин. р-ну, тепер Івано-Франк. обл. – 17.12. 2009, Київ) – журналіст, науковець, літературознавець, релігієзнавець, письменник, критик, грінченкознавець. Чл. НСПУ з 1997. Закінчив ф-т журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1968); доктор філологічних наук, професор кафедри історії журналістики Інст-ту журналістики (2000–2009); д-р філол. наук. Працював на радіостанціях «Україна» та «Свобода» як

Михайло Веркалець

автор літературно-публіцистичних нарисів; один із засновників часопису «Образ» (2000). Худож. твори і наук. і публіц. праці: «А.Ю. Кримський у колі своїх сучасників» (1990); «Педа-

Іван Вернадський

гогічні погляди Б.Д. Грінченка» (1988); «Краса у розумі. Арабські казки у записах А. Кримського». упор., передм. та переклад з араб (1992); «Проблема духовности тюркских народов в исследованиях А.Е. Крымского». (1994); «Нація на ординських воловодах». (2001); «Персько-таджицька словесність в наукових інтересах А. Кримського». Нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка (2003); «Педагогічні ідеї Б.Д. Грінченка». – Серія 7. Педагогічна (1990); «Андрій Музичка: Не так тії вороги, як добрії люди» (1990). Серед них шевченкознавчі: «Між народами світу» [про А. Кримського як шевченкознавця] (1976), «Із засіків «Братерства»: Т. Шевченко в оцінках В. Белінського» (1994), «А ми дивились і мовчали»: Україна Тараса Шевченка в оцінках В. Белінського» (1995), «Т.Г. Шевченко і Схід» (1995), «Т. Г. Шевченко: неопублікована стаття А.Ю. Кримського» (1999). Автор 400 наукових, публіцистичних та художніх творів.

Літ.: Попадюк М. Михайло Веркалець // Імена. – Снятин, 2000; Романюк Я. Наш славетний земляк // Люди нашого села. – Снятин, 2003; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ВЕРНАДСЬКИЙ Іван Васильович

(1821–1884) – економіст; батько Володимира Вернадського (1863–1945), знайомий Т. Шевченка. Походив із родини, яка берегла традиції українського козацтва. Закінчив 1841 ун-тет

св. Володимира, деякий час учителював; з 1842 працював на кафедрі політ. економії цього вишу, стояв у витоків формування економічної освіти на науки України. Перший спеціалістом університету, який підняв політичну економію із забуття – в 1846 відновив викладання даного курсу. Стандарти науково-педагогічної діяльності, закладені В., були перейняті наступниками: «заснована Вернадським буржуазно-ліберальна традиція викладання і дослідження політичної економії жила в університеті св. Володимира включно до початку ХХ ст.».

У 1856 переїхав до С.-Петербурга. Автор наукових розвідок, присвячених фінансово-економічним і статистичним проблемам. Засновник і редактор ж.: «Экономический указатель» та «Экономист»; автор «Енциклопедії українознавства», захистив докторську дисертацію на тему «Критично-історичне дослідження про італійську політико-економічну літературу до початку ХІХ ст.» (1849) і переведений до Московського ун-ту. Після того працював чиновником, жив у С.-Петербурзі та продовжував педагогічну роботу. В 1850–1860 займався журналістською, видавничою та громадською діяльністю. Переїхав у зв'язку з хворобою до Харкова (1868), у його домі збиралася інтелектуальна еліта міста – професори, письменники, поети, зокрема – Д. Качанівський, Х. Алчевська. Після смерті дружини Марії (у дівочтві Шигаєва), одружився вдруге з двоюрідною сестрою покійної –

Ганною Петрівною, представницею дворянсько-старшинського роду Константиновичів, учителькою музики та співів. Її дядько – Микола Гулак (1822–1899), кандидат правознавства, знайомий Т. Шевченка, один із організаторів Кирило-Мефодіївського братства. Завдяки М. Гулаку, В. познайомився з Т. Шевченком, П. Кулішем (1819–1897), М. Костомаровим (1817–1885), М. Максимовичем (1804–1873), гостював на Михайловій Горі. Під час слідства над «братчиками», у П. Куліша виявлено петербурзьку адресу І. Вернадського та вилучено його лист від 13 грудня 1846 з відомостями про ефіопську грамоту (ефіопське письмо походить із південноарабського, має кілька абеток, літери пишуться зліва направо), що викликав у жандармів підозру як шифр для

Могила Івана Вернадського

тайнопису. В родині І. Вернадського панував культ Т. Шевченка: переповідають, рідні знали «Кобзар», читали дітям – Володимирі, Миколі, Олі та Каті. Помер у С.-Петербурзі навесні, на 63-му році життя; похований у Олександрівській лаврі на Нікольському цвинтарі (Росія).

Літ.: Дмитрієнко М. Домазов В. Костянтиновичі та Вернадські (генеалогічні студії) // Українське слово, 1995. – 16 березня – 23 березня; Коропецький І.-С. Українські економісти XIX ст. та західна наука. – К., 1993. – 192 с.

Віктор Жадько

«ВИВЧАЄМО ШЕВЧЕНКА»

(1964) – зб. наук. праць студентів філ. ф-ту ун-ту, присвячений 150-річчю з дня народження Т. Шевченка. Відповід. ред.-проф. А.О. Іщук. До видання увійшли статті студентів: Береза З. Образ Т.Г. Шевченка в українській народній творчості; Козак С. Боротьба за спадщину Шевченка в польській літературній

критиці в першій половині 60-х рр. XIX ст.; Кислий Ф. Творчість Т. Г. Шевченка в оцінці М. Костомарова; Майоров В. Повість «Несчастный» Шевченка; Щербатенко І. «Сон» Шевченка російською мовою; Підпалий В. Драма Костя Герасименка «Легенда» та традиції Кобзаря в поетовій творчості; Гумбарідзе Г. Тарас Григорович Шевченко і діячі грузинської культури; матеріали студентських наукових експедицій по шевченківських місцях, зібрані в 1960 та 1961.

Наукове керівництво роботою студентів здійснювали вчені: чл.-кореспондент АН УРСР Є.П. Кирилюк, М.П. Комишанченко, Г.К. Сидоренко, професор Тбіліського ун-ту В.С. Шадури. До збір. увійшли записи народ. легенд, переказів про Т. Шевченка. Серед кращих назвемо статті кандидата філ. наук, заст. директора музею Т.Г. Шевченка в Каневі З. Та-рахан-Берези «Образ Т.Г. Шевченка в українській народ.

*Твори Тараса Шевченка і про Кобзаря вивчаються студентами
Національного університету Тараса Шевченка*

творчості», зав. редакцією української літератури вид-тва «Радянська школа», автора багатьох праць з методики та літературознавства Ф. Кислого «Творчість Т.Г. Шевченка в оцінці М.І. Костомарова», заст. голов. редактора ж. «Українська мова і література в школі» В. Майорова «Повість «Несчастный» Т.Г. Шевченка». Більшість праць зб. відзначаються новим підходом до висвітлення теми, використанням маловідомих архівних матеріалів. Так, стаття З. Берези побудована на використанні архіву С.С. Нехорошева (Ленінград, Пушкінський дім), з якого в науковий обіг не тільки введено чимало невідомих фольклорних записів, зроблених С.С. Нехорошевим, а, головне, їх систематизовано, узагальнено, наук. осмислено.

Цікавими спостереженнями над інтерпретаціями М.І. Костомаровим поезії Шевченка позначена стаття Ф. Кислого.

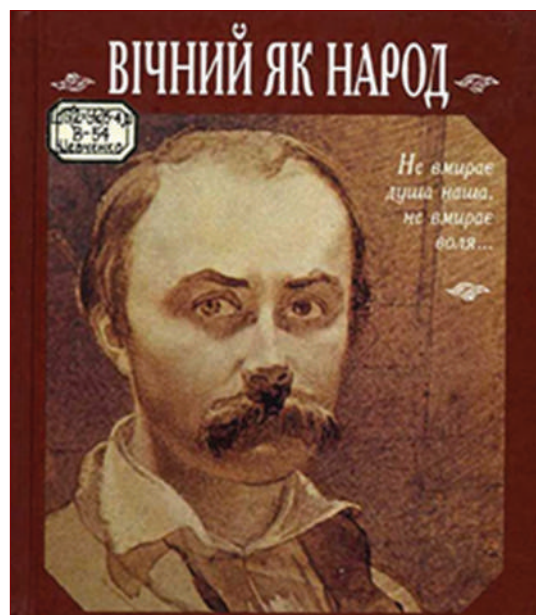
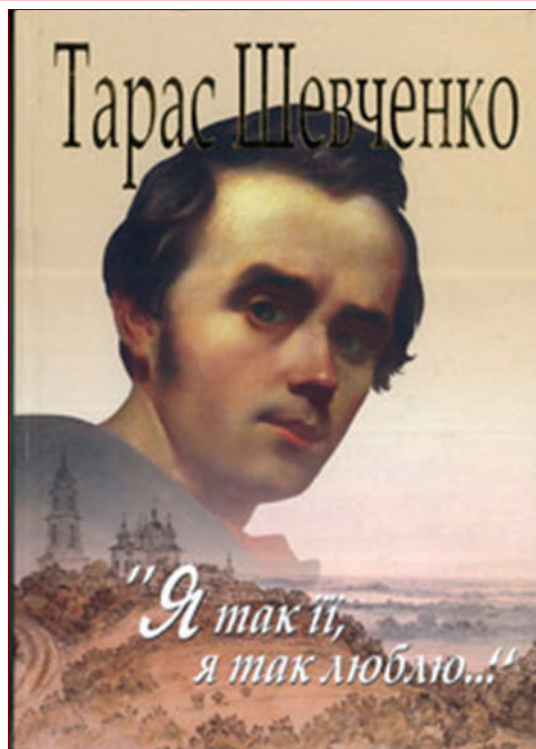
Літ.: Т.Г. Шевченко і літературне життя Київського університету – К., 1989. – С. 146; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько

ВИДАННЯ ТВОРІВ Т. ШЕВЧЕНКА

в друкарні університету
ім. Т. Шевченка.

Першим універ. виданням була книжка перекладів вибраних творів Т. Шевченка польс. мовою вихованця ун-ту А. Ґожалчинського – «А. J. Gorzalczynskiego przekłady pisarzow malorossyjskich.

skich. 1. Taras Szewczenko (z portretem). Tom I. Kijow. 1862. 1899 р. Вийшов «Кобзар» у ред. ж. «Киевская старина» (1899), три видання «Кобзаря» Т. Шевченка

Володимир Винниченко

(2004, 2011, 2014); «Заповіт» Тараса Шевченка мовами народів світу» (2014), «Мала книжка» (Захальна книжечка).

Погруддя - меморіальна дошка Володимира Винниченка на фасаді Інституту філології університету

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

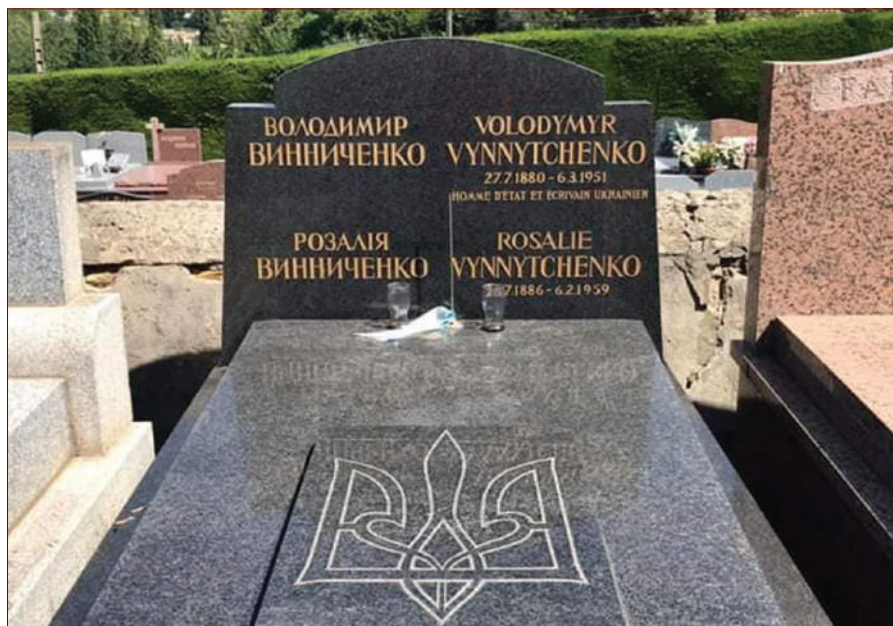
*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ВИННИЧЕНКО

Володимир Кирилович

(26.07.1880, с. Веселий Кут, Херсон. губ., тепер Знамян. р-ну Кіровоград. обл. – 6.03.1951, м. Мужен, департамент Приморські Альпи, Франція) – юрист, держ. діяч. прозаїк, драматург і художник. Впливом поезії Шевченка позначений юнацький твір «Повія» (1929). Голова Директорії УНР. У 1901 вступив на юридичний факультет ун-ту св. Володимира (1903), де став чл. Української студ. громади. В університеті створив таємну революційну організацію «Студентська громада». Ув'язнений як чл. місцевої організації Революційної Української Партії (РУП); випустили «на поруки» за браком офіційних доказів у «злочині», але виключили з вишу й виселили з Києва без права жити у великих містах. Присвятив Тарасу статтю «Філософія й етика Тараса Шевченка», написану до 51 роковин смерті Кобзаря – автор робить акцент на сталому світогляді та цілісній натурі Т.Шевченка, яка стала визначальним чинником формування його як поета: «Його можна зрівняти з Сократом або Толстим. В різні епохи жили сі люди, в неоднакових умовах виявляли себе, але у всіх їх одно було спільне: се цільність гармонії тіла і душі, гармонія світогляду і життя». У Шевченка шукав ті національно-політич-

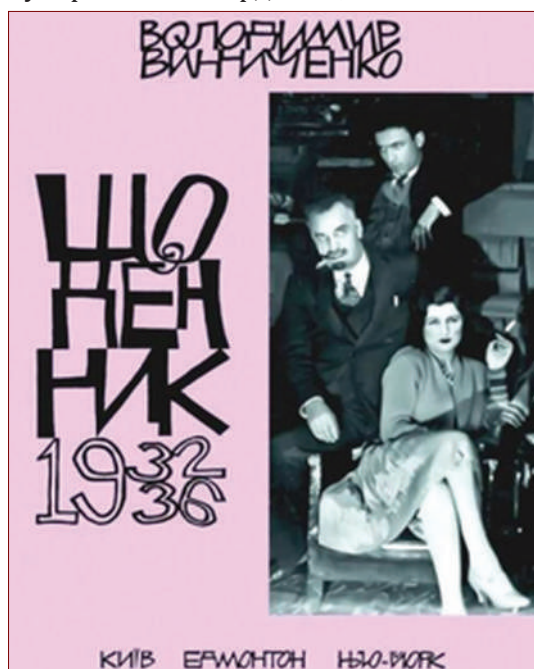

Поховання подружжя Винниченків на цвинтарі Мужен

ні ідеали, які можна було б сміливо взяти за основу програми буд-якої демократичної партії. «Шевченко – живий, реальний символ нашого народу. В його особі історія зареєструвала той стан нашої нації, в якому вона тоді перебувала. Шевченко ні однією рисою не зрадив самому собі. Гармонія життя і думання його не порушена ні в якій бік. Він єсть сам та криниця, з якої може пити всякий, кого мучить жага, хто йде тим тяжким степом, що називається життям», – підсумовував бажання. Вплив Т. Шевченка простежується і у ранніх новелах. Шевченкознавчі праці: «Фільозофія і етика Шевченка», «Геній України» (1913); «Чий Шевченко?» (1914), «Т.Г. Шевченко: К столетней годовщине со дня рождения»; 1914). Перші літературні проби відносяться до часу його навчання в елісаветградській гімназії (1899). У жовтні 1934

купив ділянку та будинок біля Канн в селищі Мужен, якому дав назву «Закуток», де прожив решту життя. Драматургія популярною за кордоном; п'єси:

Винниченко В. Щоденник 1932–1936

Влодзімеж Висоцький

Портрет Т. Шевченка 1859 року в повний зріст, репродукцію з якого зробив В. Висоцький

«Чорна Пантера і Білий Ведмідь», «Закон» і «Гріх» перекладено німецькою мовою та поставлено на німецькій та інших європейських сценах; п'єсу «Брехня» у 1930 поставило у м. Шалетт (Франція). Перекладено й романи «Чесність з собою», «Записки Кирпатого Мефістофеля». У 1922 на екранах Німеччини демонстрували фільм «Чорна Пантера», знятий за його п'єсою.

Похований на цвинтарі Мужена поблизу Канн, у Франції; там і могила дружини, Розалії Яківни. Час від часу хтось кладе на ті могили квіти... На його честь названий Центральноукраїнський державний педагогічний ун-тет.

Літ.: Балабко О. З Ніци до Мужена. Від Башкирцевої до Винниченка: Есеї, п'єса. – К., 2007. – 192 с.; Панченко В. Винниченко Володимир // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 1. – С. 649; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Лог, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ВИСОЦЬКИЙ Влодзімеж (Володимир) Вікентійович

(пол. Wysocki Włodzimierz; 1846–1894) – фотограф ун-ту св. Володимира; польський поет, учень фотомайстра Франца Мезера (1830–1922), публіцист, віцепрезидент Київ. технічного товариства, фотограф-художник. Фотографував студентів і професуру ун-ту св. Володимира, Шевченка, знав твори з «Кобзаря», зробив репродукцію Тарасового портрета 1859 у повний

зріст. Виконав також фото Лесі Українки (1871–1913) в народному вбранні; Івана Франка (1856–1916) з дружиною Ольгою Хоружинською (1864–1941); мистецтвознавця Данила Щербаківського (1877–1927); Володимира Антоновича (1834–1908) – громадського, наукового і культурного діяча; Миколи Стороженка (1862–1942) – директора Київ. першої гімназії; Андрія Крауса (1859–1911) – архітектора і техника; Івана Щітківського (1866–1942) – громад. діяча, першого україн. представника в Київській Міській думі.

Більшу частину життя прожив у Києві, де 1873 відкрив фотоательє на розі вулиць Лютеранської і Хрещатика. За перший рік роботи грошовий обіг ательє сягнув 24 000 рублів, а в 1892 збільшився до 52 000 рублів і відтоді коливався від 40 до 50 тис рублів щорічно. Види Києва та професорів ун-ту св. Володимира почав знімати у 80-ті роки XIX ст. – це невеликі за розміром світлини. У 1882 удостоєно великої срібної медалі на Всеросійській виставці в Москві за збільшені портрети імператорської родини; також отримав звання «Фотографа Імператорського університету св. Володимира», а з 1882 – «Придворного фотографа її Імператорської Високості Великої Княгині Олександри Петрівни» (до речі, засновниці Київського Покровського жіночого монастиря). За даними 1890, з 15 київських фотомайстерень перше місце за чистотою та витонченістю оздоблення посідав і В. Висоцький. Відомий і як поет, автор зб. віршів «Всі за одного» (1882),

Іван Франко з дружиною Ольгою Хоружинською, сфотографувалися у В. Висоцького одразу після одруження. Київ

Леся Українка, фото В. Висоцького. 1886

«Нові діди» (1884), «Сатири й байки» (1894), історичної поеми «Оксана» (1891) – розкривав у творах побут польської шляхти. Його поезія «Ляшка» відображає боротьбу українців і поляків проти Кримського ханства.

У ст. «Сучасні польські поети», написаній після смерті В. Висоцького, Іван Франко дав характеристику його творчості: «В 1882 вийшов перший поетичний твір молодого київського фотографа Володимира Висоцького, в котрім видно було невеликий, але свіжий і енергійний талант. Молодий поет розпочав сатирою “Всі за одного”, в котрій висміяв безхарактерність та марнотратство польської шляхти. Висоцький інтересний уже хоч би з того погляду, що в цілій своїй поетичній діяльності... обмежився на епіку. На його лірі були тільки дві струни – сатира, що переходила іноді в карикатуру і робилася несмачною (наприклад, поема про Бісмарка, котрого змальовано як бісового сина), і чутливо-патріотична нота, що найповніше відзначається в поемі «Ляшка» (1894 вийшло третє видання). Хоч і як подобалася українсько-польській публіці ся поема, та, на мою думку, її поетична вартість дуже невелика... Найкращим твором Висоцького вважаю поему «Оксана»... Висоцький ані артист не великий, ані майстер поетичної форми; його вірші дуже часто дерев'яні, балакучі, мляві, його поетична техніка дуже примітивна, смак невироблений, навіть мова не зовсім чиста. А проте чути в його поезії якийсь подих свіжості і сили, якусь мужню енергію, і в тім головна її принада». Твор-

чість В. в ст. «Заметки о новейшей польской литературе» поцінувала також Леся Українка. Після смерті Висоцького, фотографував великих українців // *Кримська світлиця*, 2012. – 13 січня. – № 1; Франко І. *Сучасні польські поети* // *Літературно-науковий вісник*. – Т. V. – Львів, 1899. – С. 182.

Похований поряд із матір'ю Емілією – надгробний пам'ятник ліворуч за тридцять метрів од воріт польського кладовища на Байковому цвинтарі столиці.

Літ.: Жадько В. Поляк, який фотографував великих українців // Кримська світлиця, 2012. – 13 січня. – № 1; Франко І. Сучасні польські поети // Літературно-науковий вісник. – Т. V. – Львів, 1899. – С. 182.

Віктор Жадько

ВИШЕСЛАВСЬКИЙ

Леонід Миколайович

(18.03.1914, м. Миколаїв – 26.12.2002, м. Київ) – філолог, поет (писав рос. і укр. мовами), перекладач, літературознавець, критик. Викладав теорію літ-ри у КІНО (1938–1941, 1947–1951), ун-ті ім. Т. Шевченка (1947–1951). Чл. СПУ (НСПУ) з 1939. Канд. філ. наук (1947). Лауреат Державної премії України ім. Т. Шевченка (за зб. поезій «Близкая звезда»; 1983), премії ім. П. Тичини (1975). Гол. ред. ж. «Сов. Украина» (з 1963 «Радуга»). Видав 20 поет. зб. рос. мовою, десятки статей з питань сучасного літ. процесу, рецензій. У творчості В. відчутний вплив укр. пісенного фольклору та поет. класики. Авторитетний перекладач рос. мовою творів Т. Шевченка, І. Франка, М. Старицького, Лесі Українки, М. Рильського, М. Бажана, П. Тичини укр. поетів. За двотомник віршів «Основа»

і зб. «Поезії» (1974) удостоєний премії ім. П. Тичини «Чуття єдиної родини» (1975). Україні присвятив багато поезій, зокрема, зб. «Сковородинівське коло» (1980). У 1990-ті частіше писав поезії укр. мовою («Був я довго радянським поетом, // Називали російським поетом, // Та назвавсь українським навік»). Більшість написаного укр. мовою, а також найкращі укр. переклади творів В. увійшли до останньої книги, яку готував поет, але трагічна загибель обірвала роботу, вийшла посмертно 2003 під назвою «Українська сповідь: Поезії. Проза». Шевченкову «Катерину» почув ще хлопцем у Миколаєві од матері. Автор віршів: «Косарал» (1961), «Над посмертною маскою Шевченка» (1964), «Тарасова гора» (1987), «Ліра і кобза», «Портрет Жуковського роботи Брюллова». Із Шевченкових творів переклав рос. мовою поеми «Мар'яна-черниця», «Царі», цикл «Псалми Давидові», вірш «А.О. Козачковському». Опублікував ст. «Невичерпна криниця» (1961), «Шевченко з нами» (1963), 2004 вийшло есе «З Кобзарем понад шляхом». Був чл. редколегії двотомного «Словаря языка русских произведений Шевченко» (1985). Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка №2.

Літ.: Жадько В. Байковий некрополь. – К., 2004. – С. 163; Бровченко В. Земля і небо поета // Літ. Україна, 1985. – 28 лют.; Мазепа Н. Р. Вишеславський Л. М. Енциклопедія сучасної України. – К., 2005. – Т. 4. – С. 471; Шевченківські лауреати. 1962–2001. – К., 2001. – С. 72.

Віктор Жадько

Леонід Вишеславський

Меморіальна дошка Л. Вишеславському на будинку РОЛіт, вул. Б. Хмельницького, 68

ВИШНЕВСЬКА**Надія Олександрівна**

(27.12.1925, с. Горенка, тепер Києво-Святошинського району Київської обл. – 09.10.2007, Київ) – літературознавець. У 1949 закінчила університет ім. Т. Шевченка; кандидат філологічних наук з 1960. Протягом 1956–1958 працювала редактором у Держлітвидаві України. У 1958–1985 працювала в Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР. Автор праць, присвячених текстологічному вивченню творчості письменників: «Проблема канонічного тексту повістей І. С. Нечуя-Левицького «Микола Джеря» і «Кайдашева сім'я» (1968), «Лірика Лесі Українки. Текстологічне дослідження» (1976). Брала участь в упорядкуванні творів: О. Білецького, І. Нечуя-Левицького, В. Мови, І. Франка, Панаса Мирного, Лесі Українки, А. Кримського, А. Метлинського, М. Костомарова. Авторка праць, котрі

присвячені текстологічному вивченню творчості українських письменників: «Проблема канонічного тексту повістей І. С. Нечуя-Левицького „Микола Джеря“ і „Кайдашева сім'я“» (1968); «Лірика Лесі Українки. Текстологічне дослідження» (1976); «Павло Тичина і російська літературна критика довоєнного періоду», «Панас Мирний. Зібрання творів, том 7 – поезія, публіцистика, епістолярій»; «Амвросій Могила, Ієремія Галка – поезії» (1972); «Зібрання творів Івана Франка в 50 томах. Том 18 – повісті та оповідання (1888–1982)». Брала участь у підготовці всіх томів Франка, упорядкувала і написала тексти до т. 15, 18, 26, 33, 35, 49 (останні чотири – у співавторстві). Шевченківська премія 1988 разом з І.О. Дзевєріним, М.Д. Бернштейном, Б.А. Деркачем, О.Є. Засенком, О.В. Мишаничем, Ф.П. Погребенником, М.Т. Яценком за наукову редакцію, підготовку текстів та упорядкування «Зібрання творів І.Я. Франка у 50-ти томах».

Літ.: Шевченківські лауреати. 1962–2001. – К., 2001. – С. 15; Прощання // Слово і Час, 2007. – № 12. – С. 87.

Віктор Жадько

Надія Вишнеvsька

ВИШНЯ**Остап**

(спр. прізви. – Губенко Павло Михайлович; 01.11. 1889, х. Чечва, Зіньків. пов. Полтав. губ., тепер с. Грунь Охтир. р-ну Сум. обл. – 28.09.1956, Київ) – письменник, сатирик і гуморист, авт. багатьох кн., видання яких не припинялося і після його смерті. Частий гість в ун-ті ім.Т.Шевченка. Любив і знав творчість Т.Г. Шевчен-

ка, використовував окремі його образи у гуморесках, обстоював ідейну чистоту творчої спадщини Великого Кобзаря. Неодноразово зустрічався із професорами і студентами та виступав в ун-ту ім. Т. Шевченка.

Про Шевченка писав, як про «велике багатство» укр. народу, що «умирав уже, царі його роздавлювали, а він узяв та й дав Шевченка». «Т.Г. Шевченко! Досить було однієї людини, щоб урятувати цілий народ, цілу націю». У своєму щоденнику, названому сл. Шевченка «Думи мої, думи», В. попереджав молодих літераторів: «Коли входиш у літературу, чисть черевики. Не забувай, що там був Пушкін, був Гоголь, був Шевченко!». Кобзареві присвятив статтю «Імені Шевченка» (1923), «Чий Шевченко?» (1924), «Славних прадідів великих правнуки по-

Остап Вишня

гані» (1926). У кн. «Вінок великому Кобзареві» (1961) вміщено гумореску В. «Виконали» (1927). У «Щоденнику» від 27 грудня

Книжки Остапа Вишні і про письменника

1948 Вишня занотував: «Т.Г. Шевченко! Досить було однієї людини, щоб урятувати цілий народ, цілу націю. Що це – бідність?! Ні, це якраз велике багатство нашого народу, коли одна людина підставляє свої могутні плечі за цілий народ! Який же він могутній – народ наш! Умирав уже, царі його додавлювали, а він узяв та й дав Шевченка!.. Бо він народ!».

23 лютого 1934 засуджений до розстрілу, але замінили страту десятима роками ув'язнення у виправно-трудоному таборі; реабілітований 1955. Мало хто знає про те, що був чл. художньої ради театру «Березіль», коли керував Лесь Курбас. Що йому вистачило як ерудиції, аби створити комедію «Мікадо» у японському стилі. Що Вишня забрав додому Максима Рильського з сім'єю, коли того випустили з-під арешту енкаведисти. Що після самогубства Миколи Хвильового сатирик ридав три дні поспіль. Перед смертю попросив: «Коли помру, не треба грати похоронних маршів. Краще заспівайте «Козака несуть і коня ведуть, кінь головоньку клонить...». Прощаючись із другом, поет Володимир Сосюра написав: «Умер великий правдолюб, син українського народу». Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 2.

Літ.: Жадько В. Байковий некрополь. – К., 2004. – С. 59; Живий Остап Вишня. 36. спогадів про письм. – К., 1966. – 54 с.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ВІДСПІВУВАННЯ

Т. ШЕВЧЕНКА,

відбулося 10 травня 1861 в церкві Успенського собору та на Чернечій горі, були присутні й 4 студенти ун-ту св. Володимира, серед них і Тадей Рильський, майбутній батько поета Максима Рильського. «Послідування мертвотне» – це народна назва молитовного чинопслідування, заснованого церквою для проводів людини в інший світ. Його проведення свідчить про те, що померлий належав до православної громади (вів церковний спосіб життя, хоча б іноді сповідався і причащався), і тепер ближні зібралися, щоб попрощатися з ним і помолитися за його душу Богові. Упродовж трьох днів 8–10 (20–22) травня сотні українців прощалися з поетом в Успенському храмові. 10 (22) травня над трюною Кобзаря настоятель Успенського собору протоієрей Гнат Мацкевич (1810 – р.с.н.) виголосив надгробне слово, повний текст якого зберігся: «Так нехай просвітиться світло ваше перед людьми, щоб вони бачили ваші добрі діла і прославляли Отця вашого Небесного... Згадане тут світло буває різне: одне ховається під сподом і животіє в невідомості, друге світло з'являється світові... проходить миттю з одного кінця в другий попід небесами й погасає. Але є світло, яке подібно до світила небесного, засяявши раз, не погасає ніколи... Ось, браття-християни, перед нами світло, яке світило всій Малоросії. Перед нами Тарас Шевченко! Гори канівські, луги й доли українські! Ви бачите перед собою освіченого, рід-

*Честахівський Г. Відспівування Т. Шевченка
в церкві Академії мистецтв. Начерк*

ного вам Мужа, котрий любив Україну й котрого любила вона. Від північної столиці Росії і до нашого скромного містечка чий прах несуть? Кого проводжають так далеко й так шанобливо? Чи мужа, сповненого військових чеснот? Чи вельможу, що прославив себе на поприщі громадської діяльності, що діяв силою влади й закону? Ні, браття, це Тарас Шевченко! Хто тут не знає його? Хоч він був деякий час військовим та тільки рядовим; не був він і громадським діячем, але ім'я його відоме усьому краєві, бо діла його всі прославлені. Його світлий розум, його живі мислі й почуття (що ні до кого не піддобрялися), якими пронизані його твори, глибоко запали в серця й душі земляків його. Ти, прадавній Бористене, що пишаєшся сивими хвилями своїми! Славуто-Дніпре! Ти, кому судилося нарешті на хреб-

тах своїх хвиль принести до нас прах Шевченка, – скажи ти нам про мужа сього, про Кобзаря, що дорогий кожному українцеві! Був час, коли про нашу Україну думали як про країну, що не доросла до величних і піднесених почувань і дум, але Шевченко довів, що ця... країна має таке саме серце й таку саму душу, як інші народи. Україна доступна для всього високого, натхненного і прекрасного. Так, у Бозі спочилий Брате! Світло твоє просвітилося перед людьми, і вони побачили діла твої й прославили Отця Небесного. Проминуть віки, і далекі нащадки синів Малоросії побачать і довідаються, хто був Тарас Шевченко!».

При родичах і друзях Т. Шевченка, київських студентах, мешканцях Канева й навколишніх сіл відслужена соборно Заупокійна Літургія. Кобзаря ховали як парубка: перед труною

йшли дівчата у яскравих вінках і стрічках, вишиваних сорочках і голосили. Тарасів приятель, художник Григорій Честахівський (1820–1893), у листі до петербурзького Шевченкового знайомого, інженера Федора Черненка (1818–1876), від 20 червня 1861 пише: «Як привезли до могили, то зняли домовину з воза і почали знов відспівування попи... Кончили попи, зараз почала київська та місцева братія казати останнє... прощальне слово Кобзареві, баби відспівували, плакали».

У переказі «Як ховали Шевченка» канівського пошуковця Анатолія Татарина згадується цікавий звичай «проводжати та відспівувати покійника» на зерні: «Дуже скоро канівчани узнали, що великі пани зі самої столиці привезли до Канева гроб з тілом не то великого пана, не то генерала. Потім говорили, що привезли труну із тілом Т.Г. Шевченка, який боровся з самим царем проти кріпаччини, землю та волю для простих селян вимагав, за що цар одіслав Т. Шевченка на десятилітню каторгу. Мірошник Арсеній був у млині, коли до нього прийшли онуки й розповіли про Т.Г. Шевченка, труна якого у соборі стоїть. Коли Арсеній зрозумів, що привезли того Шевченка, про якого йому розповідала бариня у Прохорівці (Марія Максимович), він узяв мірку пшениці і поніс до собору “на зерні проводжати та відспівувати покійника”, як велить звичай. Зерно переділили на два клунки, і Арсеній розпорядився розсипати його по дорозі, якою будуть везти труну з прахом Шевченка. Молодиці

посипали шлях. Остачу пшениці Арсеній сам посіяв на царині, на тому місці, де зупинялась процесія. З часом дорога од церкви до царини зазеленіла, а на царині – ціле поле зелене. Люди не вірили, ходили на ту царину дивитися, як на чудо». У переказі «Тужіння Якилини» згадано старовинний укр. обряд голосіння та відспівування, який здійснювався під час поховання Тараса Шевченка в Каневі. Два тексти «Голосіння українок» при похованні поета в С.-Петербурзі опубліковані художником і гравером Левом Жемчужниковим (1828–1912) у ж. «Основа» за березень 1861, де зафіксовано «...біль і тугу України від непомірної втрати в особі Кобзаря – батька рідного сирітського». Ті самі мотиви під час відспівування звучать і в тексті «Тужіння жительки села Пекарів Якилини Кравцової над братом Тарасом», записаному черкаським краєзнавцем С.С. Нехорошевим у травні 1913 на Чернечій горі в хаті доглядача Тарасової могили Івана Ядловського (1846–1933).

Літ.: Жадько В. Іду за Шевченком. – К., 2010. – С. 89; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 370-379; Шевченків край. – К., 2005. – С. 231.

Віктор Жадько

ВІЄЛЬГОРСЬКИЙ Михайло Юрійович

(1840–1906) – віолончеліст, композитор, граф. У 1826 працював у Міністерстві народної освіти, у 1827 інспектував ун-тет св. Володимира, виступав перд професурою вишу. У дитинстві проявилися неабиякі музичні

здібності: він непогано грав на скрипці, намагався складати музику. Отримав різнобічну музичну освіту, теорії музики та гармонії навчався у іспанського композитора Вінсенте Мартін-і-Солера, композиції у німця Вільгельма Тауберта (1811–1891). Не обмежуючись отриманими знаннями, продовжив заняття композицією у Парижі у Луїджі Керубіні (1760–1842) – відомого композитора і теоретика. Відчуваючи великий інтерес до всього нового, Вієльгорський у Відні познайомився з Л. Бетховеном та присутній в числі перших восьми слухачів при виконанні «Пасторальної» симфонії. Був у дружніх взаєминах з М. Глинкою, О. Пушкіним, В. Жуковським, К. Брюлловим. Шевченко познайомився в Вієльгорським, імовірно, 1837 в майстерні К. Брюллова; надавав підтримку багатьом прогресивним діячам, в тому числі й з України.

Михайло Вієльгорський

Загалом, родина Вієльгорських відіграла значну роль у долі Кобзаря. Про те, як Т. Шевченко викуплений із кріпацтва, знає в Україні кожен школяр, на цю тему написано сотні книг,

Чорнишов О. Гра у карти (біля царя – Михайло Вієльгорський)

але далеко не всім відомо, що, серед безпосередніх Шевченкових визволителів – художника, професора Карла Брюллова (1822–1852), поета Василя Жуковського (1783–1852) – є й прізвище композитора Михайла Вієльгорського (1788–1856), із роду Вієльгорських; і його підпис засвідчує «відпускну» Т. Шевченка. Про вручення самому Шевченкові відпускної, викладач живопису в Академії мистецтв Аполлон Мокрицький (1810–1870) 25.04.1838 зазначив у «Щоденнику», що це дійство відбулося у майстерні Карла Брюллова: «Скоро пришел Жуковский с графом Вильгорским. Пришел Шевченко, и Василий Андреевич вручил ему бумагу, заключающую в себе его свободу и обеспечение прав гражданства. Приятно было видеть эту сцену» (Дневник художника А.Н. Мокрицкого. – С. 151).

На замовлення Вієльгорського, художник М. Биков виконав копію з портрета В. Жуковського. Шевченко тепло згадував Вієльгорського у повісті «Художник» «В мастерской Брюллова я застал... добродушного М.Ю. графа Вильгорского». Похований у Лазарівській усипальниці Олександрівської лаври у Петербурзі. Особливою пристрастю Михайла Вієльгорського була музика, він був прекрасним виконавцем і композитором, хоча дилетантом, але за словами Шумана, «геніальним дилетантом».

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 285; Смерть и похороны Т.Г. Шевченко. – К., 1961. –

С. 97; Павлова Г. Леонид Андреев и семья Велигорских // Русская литература. – Санкт-Петербург, 2000. – № 3. – С. 169.

Віктор Жадько

ВІЗИР

Микола Петрович

(27.03.1924, с. Лоцманська Кам'янка Дніпропетр. р-ну Дніпропетр. обл. – 13.12. 2012, Київ) – історик, археограф, архівіст. Закінчив істор. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1950) та аспірантуру на кафедрі архівознавства (1953). Наук. співроб. Київ. обл. держ. архіву (директор з 1951); заступник директора Центр. держ. істор. архіву. Наук. співроб. відділу рукописів (зав. відділом 1957–1985) Держ. публ. бібліотеки АН УРСР, головний спеціаліст цього відділу. Брав участь у підготовці другого тому «Шевченківського словника». Автор публікацій «До історії могили Т. Шевченка в Каневі» (1964, у співавт.), «Т. Шевченко в епістолярії відділу рукописів Центральної наук. бібліотеки АН УРСР» (1968), статей про педагога і письменника Василя Гнилосирова (1836–1901), родину Лазаревських. Керівник і співупорядник видання «Т. Г. Шевченко в епістолярії» (1966).

Літ.: Дубровіна Л.А. Микола Петрович Візир – археограф і організатор української архівної й рукописної справи // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2000. – Вип. 6; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ВІЛЬНА**Ярослава Володимирівна**

(18.03.1958, Київ) – філолог, літературознавець. Д-р філ. наук. Закінчила філ. ф-т ун-т ім. Т. Шевченка (1980). Проф. кафедри історії укр. л-ри і шевченкознавства, кафедри історії укр. л-ри, теорії л-ри та літ. творчості. Основні напрямки наук. діяльності – історія укр. л-ри XIX ст., життєпис Г. Квітки-Основ'яненка. У творчому доробку – наук. шевченкознавство. Співавтор монографій «Інтеграція позитиву в творчості Шевченка. Аспекти символу, аксіології, онтології, міфу, психології і стилю» (2002) – розділ «Альтернативи творчого вибору: діалогіка гуманістичних концептів Т. Шевченка і Г. Квітки-Основ'яненка»; «Шевченкознавство в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (1860–2010)» (2011) – розділ «Шевченкознавство у Київському університеті 30–40-х років XIX ст.». Порівняльні студії: «Деякі аспекти літературних взаємин Г. Квітки та Т. Шевченка» (2002); «Гуманістичні інтенції Т. Шевченка та Г. Квітки-Основ'яненка» (2003); «Морально-етичні максими світогляду Г. Квітки-Основ'яненка і Т. Шевченка» (2005); «Гуманістичний діалог: Г. Квітка-Основ'яненка і Т. Шевченко» (2011); «Шевченківський дискурс у повісті І. Нечуя-Левицького «Дві московки» (2011); «Моральний імператив творчості Тараса Шевченка на матеріалі повісті «Капитанша» (2014); «Значення мистецької спадщини Тараса Шевченка» (2014), «Моральний імператив

Ярослава Вільна

творчості Тараса Шевченка (на матеріалі повісті «Капитанша» (2014). Співавтор ст. «Квітка-Основ'яненко Григорій Федорович» у третьому томі Шевченк. енциклопедії.

Літ.: Постаті // Шевченкознавство КНУ; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ВІТГЕНШТЕЙН**Петро Християнович**

(Петер Людвіг Адольф Зайн-Вітгенштейн-Берлебург) (25.12.1768, Переяслав Полтав. губ., за ін. дж. Ніжин Чернігів. губ. – 30.05.1843, Львів) – військовий, князь, генерал-фельдмаршал. Почесний чл. ун-ту св. Володимира (1835). Виховувався у родині мачухи Ганни (уродженої княжни Долгорукової, вдови графа А. Бестужева) М. Салтикова (ген.-фельдмаршала з 1796),

Портрет П. Х. Вітгенштейна.
Гравюра роботи Т. Шевченка. 1844

наставника вел. кн. Олександра Павловича (майбутнього імп. Олександра І). Учасник російсько-турецької війни 1806–1812 та війни 1812. Від 1807 – шеф лейб-гвардії Гусарського полку, ген.-лейтенант. 1812 – генерал від кавалерії, командир 1-го корпусу. Поранений. 25(13) квіт. 1813 заступив хворого Михайла Кутузова на посаді головнокоманд. 31(19) трав., за власною ініціативою, замінений М Барклаєм-де-Толлі. Того ж року, після приєднання Австр. імперії до антинаполеонівської коаліції, – нач. загону (корпусу) в союзницькій армії, керованій фельдмаршалом кн. К.Шварценбергом, знову зазнав поранення. 1816 лікувався за кордоном. 1818 очолив 2-гу армію зі штаб-квартирою в Україні. 1826 став ген.-фельдмаршалом.

Під час російсько-турецької війни 1828–1829 в. о. головнокоманд. на європ. театрі бойових

дій. Після відставки (лют. 1829) мешкав у придністровській садибі в м-ку Кам'янка Ольгопільського пов. Подільської губ. (нині смт Каменка, Молдова). Нагороджений двома золотими шаблями «За хоробрість» (1807, 1813).

Т. Шевченко виконав портрет В. для видання «Русские полководцы, или Жизнь и подвиги российских полководцев от времен императора Петра Великого до царствования императора Николая I. Издание Константина Жернакова. Жизнеописания составлены Николаем Полевым» (1845). В передмові зазначено: «Портреты рисованные известным художником Т.Г. Шевченко, и... сняты с известных оригиналов, хранящихся у потомков Русских полководцев, в Зимнем дворце русских царей и в общественных заведениях». Оригінал портрета роботи Тараса Шевченка не знайдено; вміщений у виданні гравюри на металі англійського художника Джона-Енрі Робінсона, надрукований в Лондоні, очевидно, близький до оригіналу, про що пише і літ. критик Вісаріон Белінський (1811–1848) в рецензії на видання: «Портреты очень хорошие по отделке и, должно быть, очень сходны с теми, с которых сняты». Помер у Львові, похований у родовому склепі лютеранської церкви містечка Каменка; у 1918 храм більшовиками зруйновано.

Літ.: Белинский В., Полн. собр. соч. – Т. IX. – М., 1955. – С. 131; Історія одного портрета. Петро Християнович Вітгенштейн. – К., 2012; Почесні члени і доктори; Університетська

шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

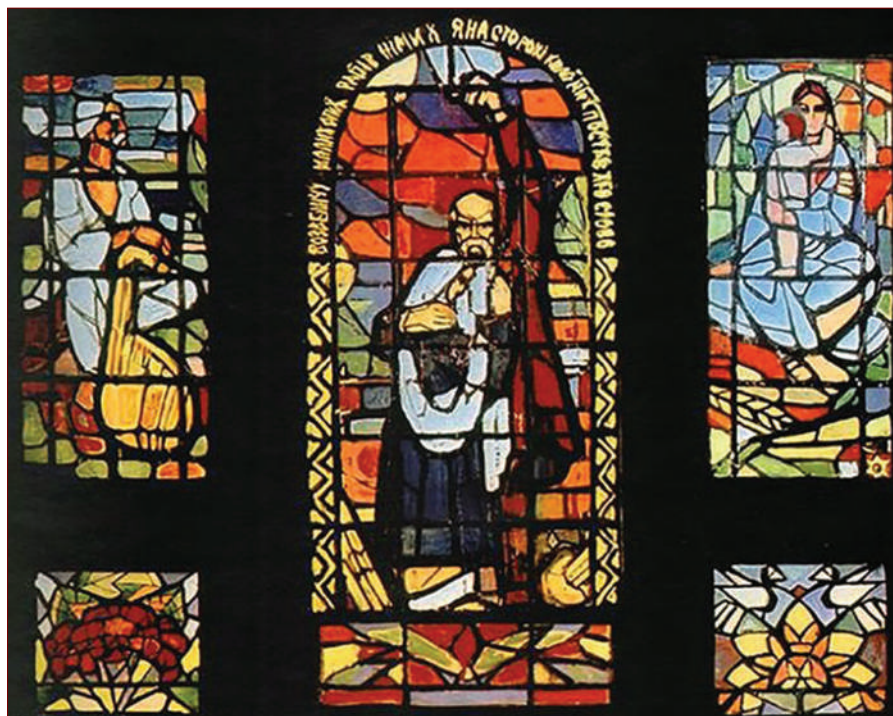
Віктор Жадько

ВІТРАЖ

«ТАРАС ШЕВЧЕНКО. МАТИ»,

встановлений у вестибюлі Головного корпусу ун-ту ім. Т. Шевченка на початку березня 1964 до 150-річчя від дня народження Кобзаря. Замовлення митці отримали від ректорату Київського ун-ту Швеця Івана Трохимовича (1955–1969); вітраж мав прикрашати вестибюль. Автори – Галина Севрук, Алла Горська (1929–1970), Опанас Заливаха (1925–2007), Галина Зубченко (1929–2000), Людмила Семикіна (1924–2021). Складався з п'яти фрагментів: у центрі – Т. Шевченко правою

рукою пригортає жінку як символ України, другу – з книжкою підносить над головою. Зверху слова: «Возвеличу малих отих рабів німих. Я на сторожі коло їх поставлю слово». На інших фрагментах – зображення кобзаря з бандурою, мати з дитям, кетяги калини, соняшники і птахи. Вітраж розтровошено відразу після завершення роботи, як «твір глибоко чужий принципам соціалістичного реалізму». Як згадує шестидесятниця Михайлина Коцюбинська (1931–2011): «Головний погромник – ректор університету Швець власноручно, не дочекавшись висновків комісії, троцив ідеологічно шкідливий». Згідно з рішенням Бюро Київського обл. правління Спілки художників України 13 квітня 1964, визначено:

Вітраж «Тарас Шевченко. Мати». Робота художників: Галини Севрук, Алли Горської, Опанаса Заливахи, Галини Зубченко, Людмили Семикіної, 1964

«Вітраж дає грубо викривлений архайзований в дусі середньовічної ікони образ Т.Г. Шевченка, який нічого спільного не має з образом великого революціонера-демократа... У такому ж іконописному дусі витриманий в ескізі образ Катерини, яка є нічим іншим як стилізованим зображенням богоматері... Шевченківські слова написані церковно-слов'янською в'яззю (кирилицею) в поєднанні з іконописно трактованими образами, звучать ідейно двозначно. В образах вітража нема ні найменшої спроби показати Шевченка радянського світосприйняття. Образи, створені художниками, спеціально заводять в далеке минуле».

Авторів вітража за роботу виключено зі Спілки художників УРСР. У 1965 Опанаса Заливаху звинуватили в антирадянській агітації і пропаганді та засудили до п'яти років таборів. Фото

Любов Внучкова

вітража збереглося на сторінках «Українського календаря», виданого у Варшаві.

Літ.: Знищення вітражу Т. Шевченка в Київському університеті // Сучасність, 1965. – № 6; Коцюбинська М. Вітраж пам'яті: Алла Горська. – Т.ІІ. – К., 2001.

Віктор Жадько

ВНУЧКОВА

Любов Іванівна

(27.04.1921, м. Конотоп Сум. обл. – 27.04.2013, Київ) – філолог, шевченкознавець, музеєзнавець. Навчалася з 1939 на філ. ф-ті ун-ту ім. Т. Шевченка. Працювала у Державному музеї Тараса Шевченка (нині Національний музей Тараса Шевченка), розробляла плани експозицій, а також Музею-заповідника «Могила Т. Г. Шевченка» у Каневі (нині Шевченківський національний заповідник), літературно-меморіальних музеїв Т. Г. Шевченка у с. Шевченковому і у Форті Шевченка у Казахстані; співупорядник збірників: «В сім'ї вольній, новій» (1963), «Т. Г. Шевченко: Документи та матеріали до біографії» (1975). Автор-упорядник фотопутівника «Державний музей Т. Шевченка»; співупоряд. кн. «Тарас Шевченко. Документи та матеріали до біографії» (1982). Брала участь у коментуванні «Мистецької спадщини» Тараса Шевченка «Повного зібрання творів Т.Г. Шевченка» у 10 т. – (1961–1964. – Т. 7–10).

Авторка праць про мист. спадщину Т.Шевченка та сучасників до Шевченківського словника, зокрема – узагальнювальних: «Виставки, присвячені життю і творчості Т.Г. Шевчен-

ка», «Дарчі написи Т.Г. Шевченка», у яких подано детальні відомості про датування, історію створення, побутування та місця зберігання творів; висвітлила факти життя і творчості Шевченка, уточнила датування малюнків, проаналізувала окремі твори і жанри, розробила питання експонування мистецької спадщини. Статті: «До датування малюнків Шевченка, виконаних на Кос-Аралі», «Живописна Україна» Тараса Шевченка», «На малюнку – казахські діти» (всі – 1959), «Картини Броніслава Залеського» (1966).

Літ.: Костюк В., Судак В. Внучкова Любов Іванівна // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 1. – С. 692; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ВОВК

Поліна Самарівна

(14.03.1930, Харків – 7.03. 2011, Київ) – філолог, мовознавець; д-р філ. наук. Закінчила філ. ф-т ун-т ім. Т. Шевченка (1952). Працювала в ун-ті (з перервами), проф. кафедри сучасної укр. мови, провідний наук. співроб. Інституту укр. мови НАН України. Працювала доцентом (1986–1987), старший викл. (1987–1988) Київ. ін-ту народного господарства (нині – Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана), доц. Київ. нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова (1992–1993; 2000–2002). Автор посібників з фонетики укр. мови. У наук. доробку – шевченкознавчі праці, зокрема – дослідження звукової системи та Шевченкової вимо-

Поліна Вовк

ви на основі поетичної форми, графіки та орфографії рукописів із поет. Збірок: «Три літа», «Мала книжка», «Більша книжка» – «Звукова будова слова. Фонологічні й морфологічні центри мовної структури (на матеріалі зіставлення вимови Тараса Шевченка із сучасною морфологією)» (2008) та «Артикуляція Тараса Шевченка» (2008).

Перекладала і поезії Т. Шевченка рос. мовою. Авторка 70 наукових праць, які користуються попитом у студентів, з-поміж яких: «Теорія центрів і периферії фонологічної та акцентологічної Систем»: Навчальний посібник. 1997; «Гніздовий перекладний словник-мінімум споріднених слів української й російської мов. – К., 2002. – Вип. 1; «Звукова форма»: Навчальний посібник. 2004.

Літ.: Багмут А. Вовк Поліна Самарівна // ЕСУ. – Т. 1; Університетська шевченкіана:

Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

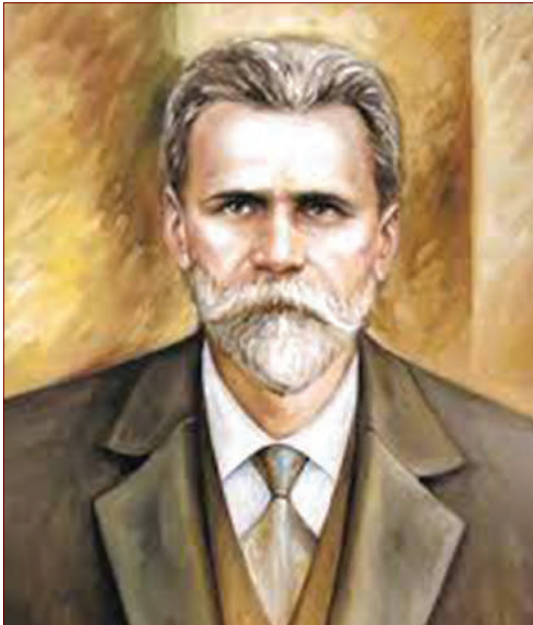
ВОВК

Федір (Хведір)

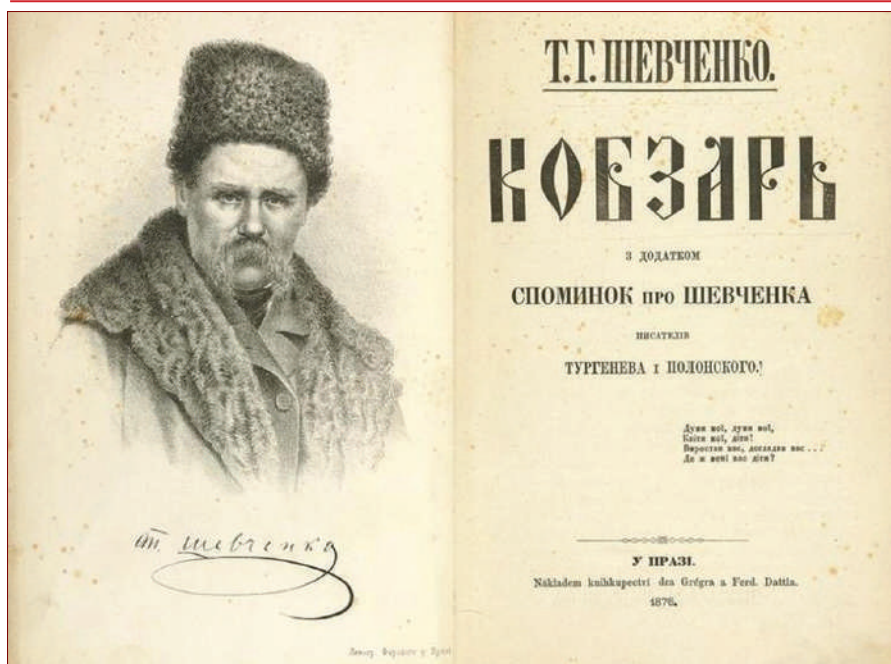
Кіндратович

(17.03.1847, с. Крячківці, нині с. Крячківка Пирятин. р-ну Полтав. обл. – 29.06.1918, м. Жлобин Гомель, обл. Білорусь) – антрополог, етнограф, археолог, педагог, громад. діяч. Навчався у Новорос. ун-ті, через рік перевівся і закінчив природниче відділення фіз.-матем. ф-ту університету св. Володимира (1866–1871). Голова Допомогового т-ва імені Шевченка в Петербурзі, Укр. наук. т-ва у Києві (1908). Нагороджений фр. орденом Почесн. легіону (1916), великою золотою медаллю ім. П. Семенова-Тян-Шанського Рос. географічного т-ва (1917). У Румунії зацікавився укр. літ-рою,

письменником З. Арборе-Раллі (1848–1933), який потім 1-й переклав Шевченків «Заповіт» румун, мовою, а також зібрав перекази про козаків-задунайців й надрукував у «Киев. старине» розвідку «Задунайська Січ» (1883). У 1876 з О. Русовим видав у Празі безцензурний Шевченків «Кобзар» у 2 т. У 1878 заходами В., А. Ляхоцького і М. Драгоманова, на кошти В. Антоновича в Женеві випущений т. зв. захальний, або малий «Кобзар», теж безцензурний, до якого В. написав переднє слово, наголосивши на ролі Т. Шевченка в нац.-визвольній боротьбі укр. народу. Вагомою є ст. В. «Т.Г. Шевченко і його думки про громадське життя» в 4 т. драгоманівського зб. «Громада» (Женева, 1879). Брав участь у Шевченківських заходах. Разом з О. Сластіоном, М. Самокишем і Ф. Мате підготував до друку зб. «Малюнки Тараса Шевченка». Влаштував укр. друкарню у Відні. У Парижі створив низку праць з порівняльної етнографії, вивівши укр. науку на європ. рівень. За видатні досягнення в палеоантропології Паризьке антропологічне т-во нагородило великою медаллю П. Брока. Світове визнання принесла наук. праця «Шлюбний ритуал та обряди на Україні», створена в контексті світової порівняльної етнографії й надрукована в Болгарії та Парижі. Був ред. фр. ж. «Антропологія» (Париж) та укр. ж. «Матеріали до україноруської етнології» (Львів). Повернувшись із-за кордону з дозволу рос. влади, читає лекції в Петерб. ун-ті. Зібрав багато укр. матеріалів для май-

Федір Вовк

Т. Г. Шевченко. Кобзарь. Прага, 1876. Фронтиспіс

бутнього Рос. музею. У 1908 здійснив сенсаційне відкриття пізньопалеолітичної стоянки біля с. Мізин на Чернігівщині, де знайшов свідчення давнього освоєння укр. земель первісною людиною та шедеври мист-ва кам'яної доби, зокрема, орнаментовані найдавнішим меандром. Здійснив багато дослідницьких експедицій, дослідив Чернігів, Волин.губ., Кубань. У 1911 здійснив експедицію Херсонською губернією, в яку повністю входить теперішня Миколаївщина. Тоді в розшукував місцеві матеріальні свідчення нашої іст., культури, побуту, збирав етнографічні колекції. Під час розкопок розглядав і обмірковував артефакти, навчаючи студентів та співробітн. Автор 200 наук. праць різними мовами, зокрема, «Українцы в антропологическом отношении» (1906). Гідна подиву осві-

ченість вченого відбилась у 1-й в укр. науці колективній книзі «Укр. народ в его прошлом и настоящем» (1916), куди ввійшли дві праці: «Антропологічні особливості укр. народу» та «Етнографічні особливості укр. народу». Наук. праці В. об'єктивно розвінчували шовіністичні вигадки рос. імперських вчених, які називали Україну «югом России» й заперечували саме існування нашого народу, який в антропологічному відношенні, за висновками науки антропології, виявився близьким до пд. слов'ян, а не до росіян.

Після падіння Рос. імперії уряд УНР звернувся до всіх діячів укр. науки й культури із закликом повернутися на Батьківщину і взяти участь у розбудові Укр. нац. держави. У дорозі до Києва несподівано захворів і загадково помер, як і багато ін. діячів, які загадково вмерли

або були вбиті рос. чорносотенцями. Ім'я вченого в рад. науці не згадувалося, праці не видавалися, тавровані печаттю «укр. бурж. націоналізму».

Похований в білорус. м. Жлобин; могила не збереглася.

Літ.: Комишанченко М. Сторінка з історії українського дожовтневого шевченкознавства (Т.Г. Шевченко в оцінці Ф. Вовка). – К., 1970. – Вип. 10; Ротач П. Вовк Федір // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 1. – С. 694; Рудницький Г. Вовк (Волков) Федір Кіндратович. Енциклопедія сучасної України. – Т. 4. – С. 681.

Віктор Жадько

ВОВК-КАРАЧЕВСЬКИЙ

Василь Никодимович

(26.04.1834 (за ін. дж. 1835), с. Британи, тепер с. Дуболугівка Ніжин. р-ну Чернігів. обл. –

Василь Вовк-Карачевський

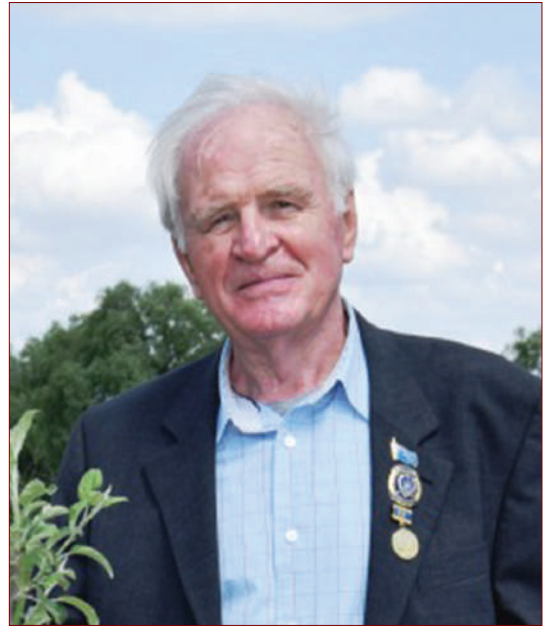
24.02.1893, Київ) – письменник, публіцист, перекладач, лікар, земський і громад.-культ. діяч. Перекладач Євангелія, публіцист, журналіст. Батько чл. української фракції I Державної Думи Василя Карачевського. Закінчив університет св. Володимира (1857) зі ступенем лікаря. Належав до київ. «Старої громади», соратник О. Кониського. Співроб. ж. «Основа», «Руської історичної бібліотеки», львів. часопису «Правда». Пропагував творчість Т. Шевченка. Надавав київ. помешкання для Шевченків. вечорів. Імовірно, йому належить відгук на вихід першого тому празького видання «Кобзаря» (у г. «Киевский телеграф») (1876. 14 квіт., за підписом ZZZ). В анонім. дослідженні «Канев і його коротка історія» (1889) посилається на поет. твори Шевченка. Названа праця закінчується описом могили поета. Його син, укр. історик Вовк-Карачевський В.В. – автор біограф. нарису «Певець свободи» в москов. г. «Русское слово» (1914). Син – Василь Васильович (1873–1920) – історик, учень В.Б. Антоновича; закінчив університет св. Володимира. Викладач Київського кадетського корпусу, депутат II Державної думи Російської імперії від Чернігівської губернії. 1 вересня 1919 арештований чекістами, закатований у в'язниці ВЧК.

Літ.: Искорко-Гнатенко Валентина. Історія не мовчить // Літ. Україна, 2004, 19 серп.; Науменко М. Дворяни Вовки-Карачевські з Дуболугівки // Наш український дім. – Ніжин, 2016. – № 1. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ВОЙЦЕХІВСЬКИЙ**Борис Михайлович**

(5.04.1935, с. Вільшка, Брусилів. р-ну Київ. обл., тепер Житомир. обл.) – юрист, журналіст, публіцист. громад. діяч, генерал; радник-організатор комітету Національної премії України імені Тараса Шевченка, чл. правління Українського фонду культури та Громадського організаційного комітету «Великого проекту» «Григорій Сковорода – 300». Закінчив юрид. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1962). Один з ініціаторів і голова Комітету з організації і створення Музею «Заповіту» Тараса Григоровича Шевченка в складі Національного історико-етнограф. заповідника «Переяслав» (у будинку А. Козачковського). Почесний громадянин Переяслава. Ініціатор і організатор наук. круглого столу «Тарас Шевченко і Переяслав» (грудень, 2006), «Всеукраїнських Шевченківських читань» (грудень, 2012), шести творчих пленерів студентів Нац.

Борис Войцехівський

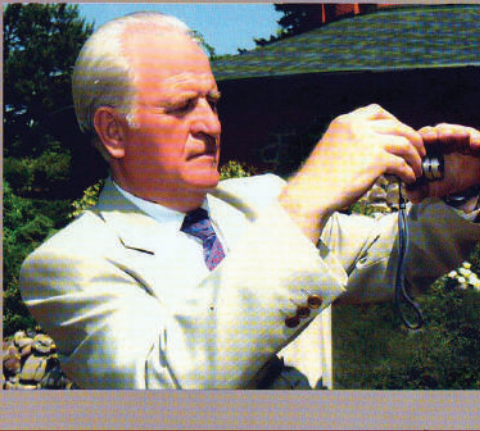
Академії образотворчого мистецтва і архітектури «Не забудьте пом'янути» з метою створення Переяслав. шевченкіани. Створив в Україні та за її межами 38 «Шевченківських світлиць», розробив Положення про «Науковий центр з поглибленого

Літературно-мистецьке свято «Переяславська осінь Кобзаря»: передача творів Т. Шевченка до музею «Заповіту». Б. Войцехівський – ліворуч. 2005

БОРИС ВОЙЦЕХІВСЬКИЙ

Я РОБЛЮ ТЕ, ЩО МОЖЕ КОЖЕН

Войцехівський Б. «Я роблю те, що може кожен»

вивчення проблеми «Т. Шевченко і Переяславщина» (2009) при Переяслав-Хмельницькому держ пед. ун-ті ім. Г. Сковороди. Зініціював створення живих пам'яток Т. Шевченку (парки, сквери, алеї), встановив 6 меморіальних дошок в місцях перебування Кобзаря.

Автор публіцист. праць: «З Кобзарем у серці» (2008), «І калина цвіте» (2009), «Брость калини у вінок Кобзареві» (2008), інтерв'ю з викладачем ун-ту Т. Зарицькою «Тарас Шевченко і Київський національний університет його імені» (2011), «Повернення Тараса Шевченка» (Яцюк Володимир. «Не забудьте пом'янути». Шевченківська листівка як пам'ятка історії та культури. 1890–1940. 2008). У часописі «Пам'ять століть» веде рубрику, присвячену

Т. Шевченку і Г. Сковороді. Передав школі-інтернат села Шевченкове для «Тарасової світлиці» копії рукописів поетичних творів Т. Шевченка, фотопортрети Кобзаря та його друзів, копії картин В. Касіяна.

Літ.: Денисенко А., Туркевич В. *Переяславщина: альфа і омега його життя // Пам'ять століть, 2010. – № 1/2; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.*

Віктор Жадько

ВОЛОДИМИРСЬКА ВУЛИЦЯ,

одна з найважливіших планувальних осей центрального району Києва, починається в межах Старокиївської гори, «міста Володимира», «міста Ярослава». Т. Шевченко ходив «Володимиркою», добираючись університету св. Володимира, чи коли навідувався на Рейтарську до «братчика», історика ун-ту, професора Миколи Костомарова (1817–1885). Трасування та забудова вулиці склалися протягом тисячоліття; під час археологічних досліджень у межах проїзду знайдено залишки дерев'яних настилів дороги, князівських палаців, ремісничих майстерень. На Старокиївській горі, звідки починається вулиця, відновлено фундаменти першого мурованого християнського храму давньоруської держави – Десятинної церкви, збудованої 989–996 в період князювання Володимира Святославича (зруйновано монголо-татарами 1240).

Вулиця насичена пам'ятками і пам'ятними місцями,

Володимирська вулиця, яка до 1905 року називалася «Університетською». Давнє фото

пов'язаними з важливими подіями історії Києва, починаючи з часів Київської Русі. У 1240 через Софійську браму до міста вдерлися орди Батия, а біля «Золотих воріт», що здавна були центральним в'їздом, у 1648 кияни зустрічали селян-

сько-козацьке військо гетьмана Богдана Хмельницького (1596–1657) після перемоги над польським військом під Жовтими Водами і Корсунем. Серед споруд Володимирської вулиці є чимало пам'яток історії державного ладу, громадського,

Велика Володимирська вулиця в Києві. 1900

фінансово-економічного й господарського життя міста. Це передусім Софійський собор, внутрішні окраси яких малював Т. Шевченко, що в давнину відігравав роль суспільно-політичного, релігійного і культурного центру держави та давні фрески якого в 1846 змальював Т. Шевченко, як і рештки монастиря св. Ірини поблизу храму. Із Володимирської вулиці Тарас «завертав» і до земляка, ректора ун-ту св. Володимира Михайла Максимовича (1804–1873) – учений жив у Старому місті, займаючи невеликий дерев'яний будиночок із садом. На Володимирській, 3 привертає увагу двоповерховий, прямокутний у плані будинок (перша пол. XIX ст.) – рідкісний зразок дерев'яної міської архітектури Києва епохи класицизму. З 1860-х років будинок належав родині князів Трубецьких. Тепер в ньому розташовуються наукові підрозділи Інституту археології НАН України На території садиби під час археологічних розкопок виявлено залишки ротонди – споруди баштового типу (XII–XIII ст.). Навпроти садиби Трубецьких відкривається плато з крутими схилами в бік Дніпра, з південного заходу, півдня і сходу обмежене пологими схилами – Старокиївська гора. Саме тут формувалося протягом століть Верхнє місто (назва виникла як протилежна до Нижнього міста – Подола). Початок покладено відомим за літописом «Градом Кия» (V–VIII ст.), укріплення якого знаходилися на північно-західній частині гори на території Національного музею історії Украї-

ни (вул. Володимирська, 2) та декількох садиб (Десятинний пров.). Площа 2 га в оборонній системі вдало поєднано неприступні схили гори із штучними укріпленнями; палом з часточолом і ровом (до 4 м). Збудовано град, за літописом, князями слов'янського племені полян Києм, Щеком і Хоривом, які назвали його на честь старшого брата.

На вул. Володимирській, 35 зберігся двоповерховий особняк у стилі класицизм, споруджений у 1848, де до 1858 жив О. Беретті (1816–1895), син архітектора В. Беретті (1781–1842), автора проектів спорудження ун-ту св. Володимира (1838–1843), університетської обсерваторії (1840), Інституту шляхетних панянок (1838–1842).

Літ.: Вулицями Києва, 1998. – С. 16; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 53.

Віктор Жадько

ВОЛХОНСЬКИЙ (Волконський) Федір Миколайович

(р.н.н – р.с.н.) – лікар; закінчив мед. ф-т університету св. Володимира (1858) зі ступенем кандидата. Зустрівся з Т. Шевченком у Нижньому Новгороді дорогою до Іркутська, куди їхав працювати за призначенням. Свідченням цього є запис у Шевченковому «Щоденнику» від 18 лютого 1858: «Проїздом з Києва до Іркутського відвідали мене земляки мої: Волхонський і Малюга. Вони їдуть, як лікарі, відслужуватись казні за виховання. Яке безглуздя посилати молодих лікарів на таку віддадь од центру освіти, де всі засоби

Шевченко Т. Вид Нижнього Новгорода. 1857

для майбутнього розвитку! Варварство!». Тарас Шевченко вимушено знаходився в Нижньому Новгороді від 20 вересня 1857-го до 8 березня 1858, прибув до міста на пароплаві «Князь Пожарский» 20 вересня. Тимчасово поет зупиняється на квартирі в архітектора Павла Овсянникова.

Над Шевченком встановлюється таємний поліцейський нагляд.... 8 березня о третій годині дня Тарас виїхав з Нижнього, скориставшись з okazji, що якийсь жандармський унтер-офіцер «на обратном пути искал себе попутчика». І тут не обійшлося без жандарма! Поет вирушив до Москви горезвісним Владимирським шляхом, яким ішли тоді в Сибір численні етапи політичних в'язнів, про що поет занотував до «Щоденника».

У форті Олександровському ще й тепер є «Шевченків сад» – кілька дерев, посаджених руками поета; у цьому садочку і стояв «будиночок Шевченка» –

крихітна землянка, в якій Тарас Григорович жив у тяжкі роки свого заслання; не зберігся.

Літ.: Большаков Л. «Іхав поет із заслання». Пошуки. Роздуми. Дослідження. – К., 1977. – С. 56; Тарас Шевченко. ПЗТ у 12 т. – Т. 5. – К., 2001 – С. 155;

Нижній Новгород: меморіальна дошка на будинку, де жив Тарас Шевченко

Федір Вороний

Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Искорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ВОРОНИЙ
Федір (Феодосій) Якович
 (1837–1910) – педагог – магістр філології; автор педагогічної

праці «Які необхідні умови для складання бібліографічного підручника з російської історії для недільних шкіл»; знайомий Т. Шевченка. Навчався в Полтавській гімназії, 1857 вступив на історико-філологічний факультет ун-ту св. Володимира, а 1861 – навчався на педагогічних курсах. Студентом написав семестровий твір на тему «Какие условия необходимы для составления библиографического учебника русской истории для воскресных школ», в якому йшлося про необхідність поширення історичних знань серед народу. Працював у Немирівській гімназії, учителював на Полтавщині, викладав історію в Київ. подільській школі (1859–1861). Негативно ставився до польського повстання 1863, за що зазнав осуду з боку учнів – на Федора було вчинено замах. Ще до вступу в ун-тет, ознайомився (ймовірно, це могло статися в родині Капністів, в якій був репетитором) нелегальні поезії Т. Шевченка, деякі з них мав у себе, розповів Михайлові

Феодосій Вороний (в центрі) з родиною. Давнє фото

Драгоманову (1841–1895) про Тарасову поему «Кавказ». Михайло Петрович писав: «З дому Капністів Вороний вивіз копію “Кавказа” Шевченка, з якого раз при мені продекламував: «Продаєм... // Або у карти програєм // Людей... не негрів... а таких // Таки хрещених... но простих». Мене вразили ці слова, але Вороний навіть не бажав мені розказати більше про “Кавказ”».

1859 у Києві Федір, імовірно, зустрівся з Тарасом; брав участь у таємних літ. вечорах, де читали Шевченкові поезії. Коли одним із перших В. Вольський висунув ідею створення недільних шкіл, Т. Шевченко підтримав намагання і подарував 50 примірників «Кобзаря». 8 січня 1861 педагогічні ради недільних шкіл Києва надіслали колективного листа Т.Г. Шевченкові зі щирою подякою: «Тарас Григорович! Педагогічні ради київських недільних шкіл: Ново-строєнської, Подільської, Печерської, пані Нельговської і пані Гоґоцької висловлюють Вам щирю подяку за надіслані Вами на користь шкіл 50 примірників “Кобзаря”». Лист підписали 65 осіб, в т.ч. і Вороний. Збудував у селі Журавка на Чернігівщині, де народився, школу, відкрив «народну» бібліотеку. З 1887 – учасник місцевого сільськогосподарського товариства; за участі родини звів один із перших заводів для переробки лікарських рослин.

Літ.: Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У двох книгах. – Кн. 1. – Полтава, 2005. – С. 141; Сергієнко Г. Шевченко і Київ. – К., 1987. – С. 179, 186; Т.Г. Шевченко

і літературне життя Київського університету: Монографія. – К., 1989. – С. 88.

Віктор Жадько

ВОЮЦЬКИЙ

Віктор Семенович

(р.н.н. – р.с.н.) – фотограф портретного плану, знімав «українські типи»; знайомий Т. Шевченка. Фотографував професорів ун-ту св. Володимира, труну з прахом Т. Шевченка біля церкви Різдва Хрестового на Подолі та копачів могили в Каневі. У кінці 1850-х у Києві відкрив фотоательє в будинку Оциславського на вулиці Фундуклівська. Із фотографом – художником Олександром Рудковським зробив перший у Російській імперії фотографічний календар й отримав від імператора Олександра II золотий годинник із ланцюжком та ключиком. Увійшов у історію як автор фотографії «Гроб Шевченка в Києве у Христорожденственской церкви»: 7 травня 1861 сфотографував родичів та знайомих Т. Шевченка біля труни з прахом поета, що була встановлена біля церкви Різдва Хрестового на Подолі, і «...навічно зберіг увиту вінками домовину і в глибокому сумі довкола неї рідних і близьких поета». Світлинку вміщено 1894 в журналі «Киевская старина» зі статтею історика Олександра Лазаревського (1834–1902) «Домовина Т.Г. Шевченка у Києві»: «7 травня, перед обіднею (була неділя) домовину Тараса Григоровича було винесено на церковне подвір'я, поставлено на тих дровах, на яких її привезли з С.-Петербурґа, і обставлено ріднею

Родичі, студенти університету св. Володимира, знайомі поета біля труни Т. Г. Шевченка в Києві 7-го травня 1861 р. На фото: 1. Микита Григорович Шевченко; 2. Йосип Григорович Шевченко; 3. Петро Микитович Шевченко; 4. Дружина Йосипа Шевченка; 5. Ярина Григорівна Бойко (Шевченко); 6. Син Йосипа Шевченка; 7. Варфоломій Григорович Шевченко; 8. Донька Варфоломія Шевченка; 9. Донька Варфоломія Шевченка; 10. Син Варфоломія Шевченка; 11. Дружина Варфоломія Шевченка; 12. Іван Максимович Сошенко. 13. Григорій Миколайович Честахівський. Фото В. Воюцького. 1861

поета, яку оточував натовп народу. Цьому випадковому скупченню людей Честахівський хотів був дати хоч якийсь лад, хотів поставити на виду декого із шанувальників покійного поета, наприклад, І.М. Сошенка,

натовп вирував і перешкоджав будь-якому порядку. Поставивши сяк-так рідню поета (причому на більш видних місцях були поставлені: сестра поета Ярина Григорівна, по чоловіку Бойко, і його брати Микита і Йосип

Вхід до Купецького саду. Давнє фото

Григоровичі), Честахівський дав знак фотографу Воюцькому – і з'явився доданий до цієї книжки малюнок «Домовина Т.Г. Шевченка в Києві біля церкви Різдва Христового». На цьому малюнку позначено цифрами таких осіб: 1 – Микита Григорович, 2 – Йосип Григорович, 3 – Ярина Григорівна, 4 – Варфоломій Григорович Шевченко, 5 – І.М. Сошенко (малопомітний, добре видно лише його лисину) і 6 – Г.М. Честахівський, якого хтось штовхнув – і він вийшов з подвійним обличчям.

Після фотографування домовину знову внесли до церкви і відслужили обідню». «Дворянин Віктор Воюцький» зазначений як один із «супроводжующих» під час перевезення поетового праху з Києва до Канева 20 травня 1861, а 21 травня – сфотографував копачів могили для Кобзаря на Чернечій горі. Світлини роботи В. Воюцького продавалися на Андріївській горі в будинку Грабовського по три рублі сріблом за кожну.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 615; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 253; Цурканюк О. Воюцький Віктор // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 1. – С. 713; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 385.

Віктор Жадько

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ Т. ШЕВЧЕНКА в університеті св. Володимира і до наших днів.

У день похорону Т. Шевченка укр. громада в Петербурзі серед заходів вшанування поета ухва-

лила запровадити Шевченків. стипендію в ун-ті св. Володимира й Академії мистецтв. 26 лютого 1861, від видавця Данила Каменецького (1830–1880) на ім'я інспектора Київ. другої гімназії Михайла Чалого (1816–1907) надійшла телеграма про смерть Шевченка. Цього ж дня в універ. православній церкві вдалося відслужити громад. панахиду. 6 травня біля Дніпра зустрічали Тарасову домовину київ. молодь – гімназисти, студенти університету виголошували промови, на плечах несли прах Кобзаря до церкви Різдва на Подолі, хоч був намір іти через місто до ун-ту. У перші Шевченкові роковини в залі університету 11 лютого 1862 відбувся концерт за участю студент. хору під керівництвом студента фіз.-матем. ф-ту Миколи Лисенка. Того ж року в універ. друкарні побачила світ книжечка вибраних поезій Т. Шевченка в польсь.

Покладання квітів до підніжжя пам'ятника Тараса Шевченка навпроти університету

У Шевченківські ювілейні дні в університеті відбуваються святкові заходи, з участю почесних гостей, викладачів, студентів

перекладах А. Гожалчинського з його передмовою. Студент Павлин Свенціцький подав до Київ. цензурного комітету рукопис вірша «Споминок смерті Тараса Шевченка» (поезія заборонена), написав драму «Катерина» за однойменною поемою Т. Шевченка. У 1863 студент істор.-філ. ф-ту Павло Житецький прочитав на Шевченків. вечорі в київ. Міському театрі Шевченкову поему «Чернець». До 50-річчя з дня народження Т. Шевченка в ун-ті поставлена студент. групою вистава І. Котляревського «Наталка Полтавка» і «Простак» Василя Гоголя. Активними пропагандистами Шевченкових поезій були також А. Свидницький, Є. Судовщikov, С. Ніс, брати Т. і Й. Рильські. За ними стежила поліція. У 70–80-х були заборонені прилюдні святкування Шевченкових роковин. Панахиди якщо й проводились, то тільки з дозволу властей або ж конспіративно у помешканні

якогось сміливого українофіла. До списку опальних викладачів потрапив і проф. класичної філології ун-ту св. Володимира Ф.Г. Міщенко, якого за виступ на приватному Шевченків. вечорі звільнено з роботи. 1881 відбулось спеціальне засідання Істор. товариства Нестора-літописця, присвячене 20-роковинам пам'яті Т. Шевченка. На цьому засіданні виступили професори: О. Котляревський і В. Антонович. У 1899 студент. гурток під керівництвом проф. В. Антоновича підготував гектографічне видання «Кобзаря». Уряд заборонив прилюдні святкування 50-х роковин пам'яті Т. Шевченка в Києві, пом'янули його в Софіїв. соборі тільки «як раба Божого». За словами С. Єфремова, це був «німо-голосний ювілей». Студенти ун-ту були учасниками вуличних демонстрацій. В цей день в ун-ті більшість лекцій за відсутності студентів – не відбулися. Внаслідок сути-

чок з поліцією заарештовані студенти ун-ту. До 125-річчя від дня народження Поета (1939) ун-ту присвоєно ім'я Т. Шевченка. Кафедра історії укр. л-ри провела шевченків. семінар для студентів філ. ф-ту. Вийшов перший універ. шевченків. зб. «Наукові записки Київ. держ. університету ім. Т.Г. Шевченка. Зб. філ. ф-ту. № 1. Пам'яті Т. Г. Шевченка» (К., 1939). Великою подією в ун-ті стали урочисті заходи до 100-річчя з дня смерті (1961) і 150-річчя з дня народження (1964) Поета. Відбулись Шевченків. наук. сесії проф.-виклад. складу і студентів. На філ. ф-ті 1961 створено кабінет шевченкознавства. На фасаді Головного корпусу ун-ту відкрито меморіальну дошку з написом, що в цьому будинку в 1845–1847 працював співроб. Археографічної комісії Т. Шевченко. Проведено три наук. експедиції «По Шевченківських місцях» (1960–1962). Вийшли зб. наук. праць «Тарас Шевченко» (1961), «Голос Шевченка над світом» (1961), монографічне дослідження проф. П.М. Попова «Шевченко і Київський університет. До 150-річчя з дня народження поета» (1964); зб. наук. праць студ., аспірант. і викладачів філол. ф-ту: «Вивчаємо Шевченка» (1964), «Дослідження творчості Т.Г. Шевченка (1964), «Т.Г. Шевченко і слов'янські народи» (1964). Найбільш вагомим внеском в укр. шевченкознавство 50–90-х років ХХ ст. стали праці універ. шевченкознавців П.М. Попова, С.Х. Чавдарова, М.І. Марченка, Є.П. Кирилюка, М.П. Комишанченка, Г.Я. Сергієнка, Г.К. Сидоренко, М. П. Гна-

тюка, М.І. Дубини, П.П. Плюща, П.Д. Тимошенка, П. М. Федченка. Стало традицією щорічне покладання квітів до пам'ятника Шевченку в складі ректора ун-ту, викладачів і студентів під спів універ. хорів «Дніпро» і «Славутич». В актовій залі – урочиста частина, зустріч з лауреатами Державної премії України імені Тараса Шевченка, концертна програма. 1987 в актовій залі Головного корпусу ун-ту проходило Міжнарод. літературно-мистецьке свято «В сім'ї вольній, новій». Відкривав вечір вихованець ун-ту, майбутній шевченків. лауреат І. Драч. Серед виступаючих – вихованець ун-ту, майбутній Шевченківський лауреат О. Дмитренко. У 1996 відбулась урочиста церемонія вручення найвищих нагород – Державних премій України імені Тараса Шевченка діячам науки і культури; 1989 в ун-ті запроваджено премію ім. Т.Г. Шевченка за наук.-пед. праці. 1999 в ІЖ журналістики вийшов зб. «Інформаційна сфера як духовне явище», більшість праць якого присвячена Т. Шевченку. Зі створенням (2 липня 1999) кафедри історії укр. л-ри і шевченкознавства помітно активізувалась робота в галузі шевченкознавства – стали щорічними наук. шевченків. конф., почав систематично виходити наук. зб. «Шевченкознавчі студії» (вийшло 20 випусків). Вперше в історії ун-ту зроблена фахова оцінка шевченкознавчого набутку – колективна монографія «Шевченкознавство у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. 1860–2003» (2004, друге

видання – 2011). Розвиток шевченкознавства в ун-ті продовжують вчені – Л. Задорожна, С. Задорожна, Ю. Ковалів, Р. Радишевський, О. Сліпушко, С. Росовецький, Н. Костенко, Н. Слухай, Ю. Дядищева-Росовецька, Т. Бовсунівська, Л. Коломієць, А. Мойсієнко, О. Астаф'єв, М. Назаренко, В. Сергійчук, Г. Казьмирчук, А. Гудима, А. Шкрабалолюк та ін. До 200-річчя від дня народження Т. Шевченка створено робочу групу з підготовки до Шевченків. ювілею. Розроблений «План заходів з підготовки та відзначення 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка». У 2013 почав функціонувати Всеукр. навч.-наук. центр шевченкознавства при кафедрі історії укр. л-ри та шевченкознавства.

Літ.: Гнатенко В. Вшанування пам'яті Т. Шевченка в

Фанерне погруддя Т. Шевченку на Михайлівській площі. 1919

університеті св. Володимира // КУ, 1996. – 26 берез.; Попов П. Шевченко і Київський університет. – К., 1964: Сергієнко Г, Сергієнко Є. Київський університет і Т. Г. Шевченко. – К., 1984.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ Т. ШЕВЧЕНКА В КИЄВІ.

На засіданні Центральної Ради у березні 1917 внесено пропозицію зборів Селянської спілки «...поставити пам'ятник Т. Шевченкові у Миколаївському садкові проти університету св. Володимира, на місці пам'ятника цареві Миколі I». Подібну ухвалу прийняв I Всеукраїнський селянський з'їзд на початку червня 1917: «Доручити Центральній Українській Раді поставити в першу чергу справу з пам'ятником Тарасу Шевченкові і подбати, щоб він був встановлений в найкращому місті Києва». Міністерство внутрішніх справ УНР (міністр М. Ткаченко) підготувало проект постанови «Про ліквідацію пам'ятників самодержав'я», що 25 квітня 1918 розглянула Рада Народних Міністрів УНР. У доповіді йшлося про те, що в Києві є кілька пам'ятників, зведені російським урядом, аби демонструвати політичне поневолення України: «До таких пам'ятників у Києві належать: пам'ятник Миколаю I проти університету [...] міністр внутрішніх справ визнає потрібним запропонувати Раді народних міністрів: пам'ятник Миколаю I перенести у двір університету св. Володимира». Остаточна ліквідація пам'ятника Миколі I пов'яза-

*Вшанування пам'яті Тараса Шевченка
проходять біля монумента Кобзаря велелюдно. Сучасне фото*

на зі спорудженням пам'ятника Т. Шевченкові Готуючись до 125-ліття від дня народження Тараса Шевченка, 10 квітня 1935 постановою РНК УСРР та ЦК КП(б)У для вшанування пам'яті Кобзаря вирішено спорудити пам'ятник в Києві та відкрити 1936 в 75-ту річницю від дня смерті. Постановою схвалювалась пропозиція Київського обл. виконавчого комітету, обкому КП(б)У та президії Київської міськради про встановлення пам'ятника в сквері напроти державного ун-ту на місці колишнього пам'ятника цареві Миколі І. Проектування пам'ятника доручили авторів пам'ятника Т. Шевченкові у Харкові Матвію Манізерові без ніяких конкурсів. 1919 в перший прихід більшовицької влади до Києва, в місті встановлено погруддя Кобзаря (скульптора Ф. Балавенського) на Європейській площі, але під час кількомісячної окупації міста військами генерала

А. Денікіна того ж таки 1919 погруддя знищено. 11 березня 1919 в Києві відбулося Шевченківське свято, під час якого на Михайлівській площі відкрито імпровізований пам'ятник. Погруддя Т. Шевченка роботи скульптора Б. Кратка (виконане з фанери) встановили на постаменті колишнього пам'ятника княгині Ользі, бокові скульптури обшили дошками. Тоді ж заклали наріжний камінь нового пам'ятника Кобзареві на тому місці, що свого часу відвела міська влада під пам'ятник Кобзареві. Газета «Більшовик» писала, як колони демонстрантів з усього міста зібралися на Михайлівській площі – «Погруддя Шевченка, закрите білим полотном, прибране портретами, килимами, рушниками та квітами. О 2 годині дня під згуки Інтернаціоналу полотно з погруддя Тараса Шевченка знімають. Почалися промови представників партій та організацій. О 4 годині

дня під згуки усіх оркестрів грали Інтернаціонал, відбулася закладка пам'ятника Тарасові Шевченкові. Затонський, народний комісар освіти УСРР і тов. Іванов – голова Київського губвиконкому поклали перші цеглини у фундамент майбутнього пам'ятника Тарасові Шевченкові і засипали землю» (1919). На встановлення погруддя на Михайлівській площі Павло Тичина відгукнувся поетичними рядками: «І хтось Твоє погруддя встановив // Поміж монастирем, поміж собором. // Стоїш. У далеч дивишся з докором». Але монумент виявився недовговічним – закладку якого провели 14 березня 1920 року, так і не звели.

Ще рішення щодо пам'ятника Т. Шевченкові ухвалено Київським губвиконкомом, яке опубліковане 11 березня 1923 року (навздогін шевченківським дням): «Ухвалено поставити пам'ятник Т.Г. Шевченкові на

розі Бульвару Шевченка і Безаківської вулиці на п'єдесталі колишнього пам'ятника графа Бобринського» (1923) та рішення не виконали. У Х числі за 1923 газ. «Література, наука, мистецтво» (щотижневий додаток до київської газети «Пролетарська правда») повідомила, що на засіданні організаційного бюро із будівництва пам'ятника Т. Шевченкові у Києві, яким керував народний комісар освіти УСРР Г. Гринько, розглянуто питання щодо спорудження. Зокрема, Микола Біляшівський запропонував звести пам'ятник над Дніпром, біля Петровської алеї, Лесь Курбас уважав, що найкраще місце там, де був пам'ятник Олександрові II – на Європейській площі, або ж на місці пам'ятника князеві Володимирі, ліквідувавши його, або ж на нинішній площі Перемоги чи перед Бессарабським ринком. Найдоцільнішим усе ж визнано місце для пам'ятника Т. Шев-

До пам'ятника Тарасу Шевченку, що навпроти університету, йдуть багато і часто, щоб вклонитися пам'яті Кобзаря

ченкові перед університетом св. Володимира у парку на місці правителів. Як повідомляла газ. «Нова Рада» (1918. – 25 квітня): «До таких пам'ятників у Києві належать: пам'ятник Миколаю I проти університету [...] міністр внутрішніх справ визнає потрібним запропонувати Раді народних міністрів: [...] пам'ятник Миколаю I перенести у двір університету». Було підкреслено політичний зміст збудування монумента Кобзарю на тому самому місці, де стояв пам'ятник царя, котрий його заслав. Щодо характеру пам'ятника намічено дві думки: поставити на постаменті пам'ятника Миколі I фігуру Шевченка і зробити нову композицію з фігурами й барельєфами, використавши мотиви творчості Кобзаря. В цих двох напрямках буде оголошено конкурс» (Література, наука, мистецтво, 1923. – № 10). Визначено, що конкурс триватиме чотири місяці з 1 січня до 1 травня 1924 та визначено суму грошових премій. Та й це починання залишилося не реалізованим. 8 квітня 1935 Політбюро ЦК КП(б)У схвалило пропозицію про встановлення в Києві пам'ятника Т. Шевченкові [ЦДАГО України, ф. 1, оп. 6, спр. 374, арк. 1]. 10 квітня ухвалу продублювали постановою РНК УСРР та ЦК КП(б)У, й вирішено спорудити пам'ятник Т. Шевченкові в Києві та відкрити його в 75-ту річницю з дня смерті поета в 1936 у сквері напроти Київського університету.

Проектування пам'ятника доручено авторів пам'ятника Т. Шевченкові у Харкові М. Манізерові. Архітектор пам'ятника

Є. Левінсон писав в офіційному органі українських архітекторів «Архітектура радянської України»: «Пам'ятник споруджується на тому самому місці, де колись стояв пам'ятник цареві Миколі I, супостатові і катові великого українського поета-революціонера. Там, де стояла фігура імператора – жандарма і тюремника» [Левінсон Є. Пам'ятник великому українському поетові Т. Шевченкові. 1939] Скульптуру відлили у бронзі – привезли з Ленінграда до Києва та встановили на постамент (7 метрів) у парку, тоді ще імені В. Воровського. Як розвивалися події, згадує у спогадах скульптор Іван Макогон: «Вирішити долю майбутнього пам'ятника зібралася комісія під головуванням Тичини. Я і мій приятель Олександр Копиленко приїхали раніше. Побачивши статую Шевченка висотою 3,6 метра, ми відчули, що її розміри не відповідають вже підготовленому постаменту. Я сказав, що ця статуя не пасує до цього постаменту, що потрібна більша постать поета. Всі згодилися, що вона для цього місця малувата» [Цит. за кн.: Тарахан-Береза З. Святиня. Науково-історичний літопис Тарасової Гори. – К., 1998. – С. 409]. Прорахунок авторів пам'ятника був очевидним. Визначений термін відкриття став нереальним. Запропонували скульптуру використати для пам'ятника на могилі у Каневі, а для Києва терміново виготовити більшу фігуру. Загальний обсяг робіт у Каневі був значно більший, ніж у Києві, де постамент практично був готовий, а у Каневі необхідно було вирішити низку

Пам'ятник Тарасу Шевченку. Сучасне фото

проблем, як архітектурно-планувальних, так і технічних. До того ж, необхідно так вести будівельні роботи, щоб не зашкодити власне самій могилі і похованню.

У вересні 1938 до Києва привезли зменшену модель пам'ятника, яку оглянули члени Шевченківського комітету, а також перший секретар КП(б)У М. Хрущов. По тому: «Уряд України затвердив проект з деякими змінами і строк виготовлення пам'ятника. Пам'ятник буде встановлений до 125-річчя з дня народження поета (1939). Зміни доручено зробити авторів проекту, скульптору М.Г. Манізерові» (1938).

Для контролю над роботою в січні 1939 до Ленінграда їздила делегація від Шевченківського комітету на чолі з О. Корнійчуком. Тепер висота скульптури сягала 6 метрів, а разом з постаментом – це 14 метрів, а із земля-

ним насипом зі сходами – майже 20 метрів. Відкрили пам'ятник 6 березня 1939, під час заходів з відзначення 125-ліття Т. Шевченка. На трибуні: М. Хрущов, голова Шевченківського комітету О. Корнійчук, гості з Білорусії, Грузії, Азербайджану, Вірменії та Росії. За сценарієм в урочистостях взяли участь: десять онуків Т. Шевченка та п'ять його земляків з села Моринці. Урочистий мітинг відкрив (з преси відомо, що там було 200 тис. осіб) М. Хрущов. В українських газетах промова наводилася українською мовою, а в російськомовних – російською (цитати з Шевченка не перекладалися).

До 125-літнього ювілею рішенням президії Верховної ради СРСР ім'я Т. Шевченка присвоєно Київському університету та Київському театру опери і балету, а групу українських літераторів нагородили орденами СРСР (одним списком з іншими

письменниками) та встановили дві стипендії ім. Т. Шевченка для студентів Ленінградської академії мистецтв. На завершальному етапі спорудження пам'ятника постало запитання, що ж написати на постаменті – визначено – з Шевченкового «Щоденника» (27 серпня 1857) слова: «Великий Фультон! И великий Ватт. Ваше молодое, не по дням, а по часам растущее дитя в скором времени пожрет кнуты, престолы и короны, а дипломатами и помещиками только закусит, побалуется как школьник леденцом. То, что начали во Франции энциклопедисты, то довершит на всей нашей планете Ваше колоссальное гениальное дитя. Мое пророчество несомненно». А на могильній плиті: «Тут поховано великого українського поета революціонера-демократа Т.Г. Шевченка. 1814 9 березня – 1861 10 березня». Трохи нижче: «І мене в сім'ї великій, // В сім'ї вольній, новій, // Не забудьте пом'янути // Незлим тихим словом». Т. Шевченко». У 1991 таблицю з текстом про винахідника пароплава Р. Фултона та винахідника парової машини Д. Ватта замінили на іншу – з Шевченковим текстом, взятого з вірша, написаного 1847 в петербурзьких казематах «Свою Україну любіть»: «Свою Україну любіть. // Любіть її... Во время люте, // В остатню, тяжкую минуту // За неї Господа моліть». У 2011, під час ремонтно-реставраційних робіт у Шевченківському заповіднику, таблицю знову замінили, цього разу помістили зображення хреста, що з 1884 по 1923 рік стояв на могилі,

текст «Свою Україну любіть...» залишили. Під час Другої світової війни монумент Т. Шевченкові в Києві не постраждав, але парк зазнав ушкоджень. За незалежної України, з 1991 року, до пам'ятника Кобзарю традиційно покладають квіти перші особи держави на чергову річницю з дня смерті Тараса Шевченка та з нагоди офіційних українських свят, а також іноземні високі гості під час візитів до України. Окрім того, у 1995–1996 зображення пам'ятника містилося на лицевій стороні української банкноти номіналом в один мільйон карбованців. На сьогодні пам'ятник Тарасові Шевченку є головною домінантою скверу та одним із символів сучасного Києва. Біля монумента відбуваються збори громадян, мітинги різноманітних політичних сил та громадських рухів. Також біля пам'ятника Кобзарю традиційно проводиться низка культурних заходів.

Літ.: Т.Г. Шевченко і літературне життя Київського університету. – К., 1989. – 206 с.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ВЯЗЕМСЬКИЙ

Петро Андрійович

(12.07.1792, Москва – 10.11.

1878, Баден-Баден, Німеччина) – поет, літ. критик, князь, держ. діяч, приятель О. Пушкіна і В. Жуковського. Почесний чл. університету св. Володимира (1856). Один з учасників літ. гуртка «Арзамас». Ранню лірику В. прийнято волелюбними

Петро Вяземський

мотивами. Учасник Вітчизняної війни 1812, під час бою при Бородіно врятував життя Олексію Миколайовичу Бахметьєву (25.09.1777 – 15.09.1841), якому ядром відірвало ногу; надав

Видання «Князь Петр Андреевич Вяземский»

воєначальнику посильну допомогу і залишався поруч до кінця битви. В результаті Бахметєв залишився живий, князя Вяземського нагородили орденом Святого Володимира четвертого ступеня. Онука Вяземського, фрейліна, статс-дама (1912) Катерина Шереметева заснувала Товариство любителів давньої писемності. У 1824 написав передмову до «Бахчисарайського фонтану» і виступив як видавець поеми, домігшись виключно високого по тим часам гонорару, так необхідного автору. Тоді ж художник Петро Соколов написав портрет Вяземського, з яким знайомий. Зустрічався 1839 з Т. Шевченком у поета і перекладача В. Жуковського (1783–1852; брав діяльну участь у звільненні Шевченка з кріпацтва. Шевченко присвятив йому поему «Катерина») в С.-Петербурзі. У 1848 опублікував монографію «Фонвізін», присвячену драматургу Денисові Фонвізину. Тарас занотував у «Щоденнику» 10.07.1857: «Увійшов до кабінету князь Вяземський і перешкодив доброму намірові Василя Андрієвича. Ми й далі із спокійною байдужістю перегортали портфель, і нагородою за терпеливість нам був первісний ескіз «Останнього дня Помпеї», накреслений по-мистецькому пером і злегка поцяткований сепією». Помер у 86-річному віці, в Баден-Бадені; похований в С.-Петербурзі.

Лит.: Деркач Б. Вяземський Петро Андрійович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 1. – С. 727; Короткий В. Вяземський Петро Андрійович // Михайло Максимович. Листи. – К., 2004.

Віктор Жадько

Михайло Сажин (малюнок – пам'ятник св. князю Володимирі в Києві. Вигляд з Царського саду. 1853), товариш Тараса Шевченка, на Володимирській гірці любив гуляти, малював краєвиди; «Володимирка» – парк Києва, закладений у середині XIX століття, яку Сажин змалював із Царського саду, що навпроти. Дослідник історії «золотоверхого» Костянтин Широцький (1886–1919) пише про деревостій на горі: «Судячи з усього, тут мало місце наслідування французьких садів часів царювання Людовіка XV, коли виникла особлива садова архітектура з фігурними водоймами й незвичайними садовими скульптурами, що беруть початок від класичного мистецтва і скульптур Ренесансу». У лівій частині роботи М. Сажина зображено фрагмент Купецького саду, розташованого нижче по схилу від Царського саду і названого так через перебування у віданні Купецького зібрання. Саме тут Шевченко, коли прямував на Поділ в сторону церкви Різдва Христового, звертав погляд на Дніпро. А коли малював «Костьол св. Олександра в Києві», чи прямував з Козиноного болота, щоб зрисувати «Михайлівський Золотоверхий монастир» – обов'язково приходив на гірку. Був Тарас тут і в хвилини смутку, це вершина стала в Києві його «Меккою натхнення». У повісті «Мандрівка з приємністю та й не без моралі» описує весняну повінь на Дніпрі, за якою спостерігав: «Зима з контрастами та іншими радощами незримо промайнула переді мною. Перед обличчям березневого сонця сконфузився і почорнів білий сніг. Струмки весело заворушились у горах і побігли до свого пращура Дніпра-Білогруда сказати про наближення свята богині Яри. З любов'ю прийняв гомінких крихіток старий Білогруд і розгорнув свою синьополу ризу ледь-ледь не до самих Броварів. Рязанова трактир, як голова потопельника, визиравє з води. А гігант-міст, як морське чудовисько, розтягнувся впоперек Дніпра і показує здивованому чоловікові свій темний хребет із блискучої безодні. Прекрасна, велична картина!».

Історія парку «Володимирська гірка» цікава та пізнавальна. Багато вчених погоджуються, що вершина не могла не привертнути увагу творчі особистості, особливо Тараса Шевченка, оскільки розташована в тому місці, де зустрічаються гори і Дніпро, а Поділ, низький берег між горами і рікою, звужується до невеличкої вулички. В епоху Давньої Русі на вершині побудовано Михайлівський Золотоверхий собор, який оточували дерев'яні споруди. Після нападу на Київ татаро-монгольських військ, місцевість спорожніла, а гору за монастирем використовували як цвинтар. З XIX століття, коли Київ із невеликого ярмаркового поселення перетворюється на губернське місто, влада береться прославляти князя Володимира, який був відомий не тільки як хреститель Русі, але й як просвітитель та реформатор. У 1853 на вершині урочисто відкрито монумент Святому Володимиру – з того часу гірка називається «Володимирською». Парк розміщений на верхній та середній терасах Михайлівської гори: верхня частина зайнята спорудами міста Ізяслава та Михайлівського Золотоверхого монастиря. З Північного Сходу – межує з Поштовою площею, зі Сходу – з Володимирським (колишнім Олександрівським) узвозом.

Впорядкування, планування схилів розпочалося у 1830-х роках. Крім пам'ятника, в парку дві альтанки (Жокоревські), дрібна паркова скульптура (твори київських майстрів, встановлені у 1980–1990-х роках), скульптурна композиція, присвячена Данте. У 1970–1980-х роках в парку проводилися загальноміські виставки квітів; відкрито фонтан зі скульптурою Архистратига Михаїла, який вважається покровителем Києва.

**ГАВРИЛЮК
Надія Іванівна**

(6.08.1979, м. Чернівці) – філолог, літературознавець, поетеса; канд. філ. наук. Закінчила ІФ ун-ту ім. Т. Шевченка (2001) та аспірантуру (2005). Наук. співроб. ІЛ. У канд. дисерт. – «Український поліметричний вірш: природа і тенденції розвитку» (наук. керівник – проф. Н.В. Костенко) один із розділів присвячений поліметрійній конструкції у творчості Т. Шевченка. Внесок Г. в укр. шевченкознавство полягає у комплексному дослідженні поліметричних конструкцій у творчості Т. Шевченка, здійсненому в укр. Віршознавстві; поет був найбільшим поліметристом, що вплинув на

Надія Гаврилук

усіх визначних поетів XIX–XX ст., які зверталися до його досвіду, або певною мірою, підхоплюючи і переосмислюючи цей досвід, або відштовхуючись від нього. Ця обставина пояснює важливість даного дослідження для кращого розуміння особливостей укр. поезії від XIX століття і до наших днів. Автор монографії «Український поліметричний вірш» (2009), відзначена Премією НАН України для молодих вчених (2010), один із розділів якої «Поліметричні конструкції у творчості Тараса Шевченка». Основні шевченкознавчі праці: «Москалева криниця»: порівняльний аналіз образно-символічної системи двох редакцій твору» (2001), «Москалева криниця» Шевченка (метричний аспект)» (2003), «Думовий вірш Шевченка: традиція та інтерпретація» (2004), «Епіко-драматична поліметрія Шевченка» (2004), «Неофіти»: вічне – національно-особисте» (2005), «Виміри світу в поемі «Невольник» Т. Шевченка» (2007), «Тарас Шевченко крізь призму поетичної інтерпретації» (2009).

Літ.: Гаврилук Надія. Діалог з творчістю. – КНУ. – К., 2006. – Вип. 9; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ГАЄВСЬКА

Надія Марківна

(27.08.1947, с. Аджамка Кіровоград. р-ну Кіровоград. обл.) – філолог, літературознавець. Канд. філ. наук. Заслужений працівник освіти України. Закінчила філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1971).

Викладач ун-ту (з 1981). Проф. кафедри історії новітньої укр. л-ри, кафедри історії укр. л-ри, теорії л-ри та літ. творчості. Наук. інтереси – історія укр. л-ри II полов. XIX–XX ст. У наук. доробку праці про Кобзаря: «Тарас Шевченко. Навчальний посібник» (1989, у співавт.), «Традиції Т. Шевченка в поезії Андрія Малишка» (1988), «Т. Шевченко в творчості М. Рильського і А. Малишка» (1989), «Традиції Т. Шевченка в поезії М. Старицького» (1990), «Тарас Шевченко в житті і творчості А. Малишка» (2013), «Шевченківський дискурс А. Малишка в контексті української літератури XX ст. (2015; у співавт.). Шевченкові твори ввела до видання «Українська література XIX ст. Хрестоматія» (2006). Упоряд. універ. видань – «Кобзар» (2004, 2011, 2014), «Заповіт» Тараса Шевченка мовами світу» (2014), «Мала книжка» (2014, факсиміл.).

Доповідь «Т. Шевченко і українське письменство кінця XIX – поч. XX ст.», у співавт.) на VIII Міжнар. конгресі україністів «Тарас Шевченко і україністика: історичні інтерпретації та сучасні рецепції». – Київ. 21–24 жовт. 2013.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ГАЄВСЬКИЙ

Степан (Сильвестр)

Юхимович

(23.11 (за ін. даними 9.01) 1876, с. Михиринці Волин. губ., тепер Теофіпол. р-ну Хмельн. обл. – 9.09. 1975, Мельбурн, Авст-

Степан Гаєвський серед священослужителів. Давнє фото

раля) – історик, літературознавець, педагог, церков. діяч. Псевдоніми та криптоніми – С. Гай, С. Смілянець, С. Юхимич, Л. Гайка, С. Г-кий, С. Г-ій, С. Ю., Ст. Г-кий. Дійсний чл. НТШ та УВАН. Від 10 лютого до 15 вересня 1903 – наглядач при Київській двокласній лісничій школі; 20 червня 1903 до 15 вересня 1909 – вчитель співів у тій же школі. Навчався на істор.-філ. ф-ті університету св. Володимира (1903–1913). Учень проф. В. Перетца. Після закінчення вишу, від 1 серпня 1913 – штатний викладач російської мови та літератури та філософської пропедевтики Смілянської чоловічої гімназії (місто Сміла, нині Черкаської області). Від листопада 1918 – проф. стипендіат при кафедрі укр. л-ри. У січні 1919 відряджено до Кам'янця-Подільського обслідувати рукописний матеріал церковно-археологічного музею. Секретар Державної канцелярії Директорії. 1 липня

1920 обрано на посаду виконувача обов'язків приват-доцента (з правом читати обов'язкові дисципліни) кафедри російської літератури та мови Кам'янець-Подільського державного українського ун-ту. Написав відгуки на видання: «Багрий А.В. Шевченко в літературній обстановке» (1925), «Шевченко. Річник 1-й» (1928), «Шевченко Т. Г. Дневник» (1925), «Шевченко. Річник 2-й» (1930), «Ів. Як. Франко. – Мельбурн» (1956).

Літ.: Завальнюк. М. Історія Кам'янець-Подільського держ. укр. універ. в іменах (1918–1921). Кам'янець-Подільський, 2006; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ГАЙ

Анатолій Іванович

(15.10.1952, с. Бірки-2 Олександрів. р-ну Кіровогр. обл. –

Анатолій Гай

16.04. 2021) – публіцист, прозаїк, громадсько-політичний діяч. Чл. НСПУ (1986). Закін. ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1974). У 1974–1987 – на журналіст. роботі: кореспондент газ. «Радянська Житомирщина» та «Київська правда». Голова Білоцерків. міської (від 1997) та Київ. обл. (від 2002) орг-цій НСПУ. Друкується від 1967. Співавтор істор. дослідж. «Біла Церква. Шлях крізь віки» (1994). Упорядкував альманахи дит. творів «Джерельце» (1995), «Над Россю знов курличуть журавлі» (2002). Голова правління Київ. обл. творчого об'єдн. «Культура» (1995). Твори: Зажинки. 1979; Хамаль – місяць весняний (1984); Сім струн райдуги (1985); Тиша над полігоном (1986); На тих афганських рубежах. (1991); Чорна рота (1995); Вужик (1998); Палаючий перевал (1999); У нас «афганцями» їх звать (1999); Блаженна Марія

(2002); Дивізія гвардійського гарту (2002); Золото колосся і зірок (2003); Біла Церква – Афганістан – Вічність (2004). Книги про Кобзаря: «Т.Г. Шевченко і Київщина: історія трьох поезій» (2004), «Київщина в творчості Т.Г. Шевченка» (у співавторстві, 2004), «Мальовнича Київщина Т.Г. Шевченка» (укр., рос., англ., 2004).

Упорядник антології поетів Київщини «Ота стежина в нашім краю» (2007), Київського обласного тому Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років (2008); двотомника «Сльоза пекучої пам'яті» (2009); антології письменників Київщини до 65-річчя Перемоги «З глибини всенародного подвигу» (2010); антології письменників – членів Білоцерківської міської організації НСПУ «Літературна Білоцерківщина» (2008). Похований на міському кладовищі Білої Церкви.

Літ.: Кульчицький А. Гай Анатолій Іванович // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [веб-сайт]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006.

Віктор Жадько

ГАЙ

Георгій (Юрій) Микитович

(21.04.1900, Ізяслав, тепер Хмельн. обл. – 8.11.1966, Дніпропетровськ, тепер Дніпро) – літературознавець, театрознавець, мовознавець. Закінчив КІНО, (1923). Викладав у Дніпропетр. ун-ті. Брав участь у підготовці видань творів Т. Шевченка за ред. О. Дорошкевича. Шевченкознавчі статті – «Два

великих демократи» (1939). «Шевченко і Герцен» (1939), «Т.Г. Шевченко в оцінках О.С. Се-рафимовича» (Шевченківська конференція. Дніпропетровськ, 1964).

Літ.: Бажинів І. Гай Георгій (Юрій) Микитович // Шевчен. енцикл. – К., 2012.– Т. 2. – С. 22; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ГАЛАГАН

Григорій Павлович

(1819–1888) – поміщик, громадсько-культурний діяч, меценат, етнограф, меломан; приятель Т. Шевченка. Особисте знайомство Г. Галагана з поетом відбулося в С.-Петербурзі 1844, про що свідчить подарований примірник видання поеми «Тризна» з дарчим написом: «Грицькові Галаганові на пам'ять од Т. Шевченка»; походив із давнього козацько-старшинського роду. 1840 закінчив Петербурзький університет (факультет права). Входив до Археологічної комісії ун-ту св. Володимира, голова Київської «Громади». До 1857 очолював Південно-Західний відділ Географічного товариства, але відмовився від посади, коли почалося переслідування передової української інтелігенції. Володів маєтками в селі Сокиринці, де бував Т. Шевченко в 1843 та 1845. До речі, зберігся явір, біля якого любив відпочивати поет і, можливо, саме там народився у Тараса задум вірша з рядками: «Тече вода з-під явора». Ще до особистого знайомства з поетом, Г. Галаган

Григорій Галаган

отримав лист від К.В. Маркович, датований 13 лютим 1842: «Пришли мне в голову новые стихи Шевченко, ты их еще не знаешь, слушай: “Вітре буйний, вітре буйний, // Ти з морем говориш, // Збуди його, заграй ти з ним, // Спитай синє море... // Воно знає, де мій милий, // Бо його носило”» (думка «Вітре буйний, вітре буйний!» написана Т. Шевченком 1838). У 1845 поет відвідав маєток Галагана у Сокиринцях; іще зустрічалися в Москві й С.-Петербурзі після повернення поета із заслання, листувалися. У Києві мешкав із родиною у власному будинку, побудованому архітектором Іваном Штромом (1823-1888), на розі Хрещатика і Мартинівської (тепер Прорізна). Коли в місті почалися обшуки та арешти «братчиків» і в Україні про Шевченка «поширилися чутки, що його ловлять, схопили, спіймали», переймався долею поета

Будівля Національного музею літератури України, колишнє приміщення «Колегії Павла Галагана». Сучасне фото

і зустрічався з ним на Чернігівщині. Відомий лист до Г. Галагана чиновника генерал-губернаторської канцелярії, історика Миколи Рігельмана (1817–1888), який, напевне, через друзів хотів попередити поета про одержаний щодо його арешту наказ: «Останнім часом, шановний Григорію, відбулися тут сумні події, про які можу тобі сказати те, що вже знає все місто: професора Костомарова, відомого своїми літературними творами, забрали й відправили в Петербург за підозрою, не знаю, в яких провинах політичних. Те ж саме трапилося з Шевченком та кількома тутешніми студентами. Бог знає, в чому їх там підозрюють; а знаючи їх за літературними працями, не можна не пошкодувати, тому що це були люди з талантами». У грудні 1857 Г. Галаган із меценатом Василем Тарновським (молодшим; 1838–1899) придбали Шевченкові «Каратауські краєвиди» на 250 руб.

Зустрічався Григорій з Шевченком і на початку 1858, на

обіді в професора ун-ту св. Володимира Михайла Максимовича (1804–1873). Про це свідчить лист від 1 квітня 1858 дружині, Катерині Василівні: «У славянофілов я проводил время весьма приятно. Максимович дал обед на Благовещение по случаю возвращения Шевченко. Наш поэт сильно переменялся, постарел. Над его широким лбом распространилась лысина, густая борода с проседью, при его глубоком взгляде, дает ему вид одного из мудрых наших дедов-паличников, к которым часто приходят за советом. Обедали у Максимовича: Кошелев с женою, два Аксаковых, Хомяков, Погодин, Шевырев, Бартев, старушка Елагина и старик Щепкин. За шампанским Максимович прочел премилые стихи в честь Шевченко, в которых сказал, сколько он недоставал для Украины... «Твої думки туманами на лугах вставали, // Твої сльози росицею по степах опадали, // Твої пісні соловейком в садах щебетали!» – правда

ли, прелестно? Старик Щепкин навзрыд плакал. Он щирый малороссиянин. После обеда Шевченко прелестно пел с женою Максимовича. А москали слушали хорошо, потому что все хороший народ. Кажется, что Шевченко во многом переменялся к лучшему. Он теперь здесь и будет состоять при Академии художеств».

16 квітня 1858 на прохання Г. Галагана, Т. Шевченко подарував йому автограф вірша «Весенний вечер», а Григорій записав у «Щоденник» Тараса Григоровича вірш А. Хомякова «России» («Тебя избрал на брань святую»). У «Щоденнику» поет згадував Г. Галагана, зокрема, 28 березня 1858 Тарас записав: «Зашел в гостиницу Клея и нашел там только что приехавшего из Москвы Григория Галагана. Он передал мне письмо Максимовича с его стихами, читаемые им за обедом 25 марта, записку на получение “Русской беседы” и моего в Москве обретенного “Еритика”, т. е. “Яна Гуса”, которого я считал невозвратно погибшим»; 5 квітня: «Вечер провел у Галагана», 14 квітня: «Вечером Грицько познакомил меня с черниговскими землячками, с Карташевскими»; 12 травня: «Провел Грицька Галагана в Малороссию».

27 травня 1858 із С.-Петербурга Тарас писав: «Дружмій єдиний! Цілую тебе тричі, і твою пані, і твого малого Павлуся. Вибачай, що пишу мало, ей-богу, ніколи. Оставайся здоров, нехай тобі Бог помага на все добре. Згадуй інколи щирого твого». Не забував поет Г. Галагана і в листах до друзів

і знайомих, зокрема: до П. Куліша (4 січня 1858), М. Максимовича (5 квітня 1858), В. Шевченка (7 грудня 1859). Заснував у 1871 в Києві приватний навчальний заклад – славнозвісну «Колегію Павла Галагана» (нині в приміщенні колишньої колегії, по вул. Б. Хмельницького, 11, Національний музей літератури України).

Літ.: Лазаревский А. Материалы для биографии Г.П. Галагана. «Киевская старина», 1898. – № 9; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 5. – К., 2003. – С. 176–182.

Віктор Жадько

ГАЛЬЧЕНКО

Сергій Анастасійович

(12.08.1947, с. Пустовіти, Миронівський р-н, Київська обл.) – літературознавець, шевченкознавець, упорядник і автор коментарів зб. творів Т. Шевченка; учасник науково-практичних конференцій, творчих

Сергій Гальченко

зустрічей, презентацій. Кандидат філ. наук. Заслужений працівник культури України (2001). Лауреат Державної премії України в галузі освіти (2017). Закінчив філол. ф-т Київ. пед. ін-ту (1970). З 1982 працює в Інституті літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. 2000–2005 – директор Національного музею Тараса Шевченка (Київ). З 2005 – заст. директора Інституту літератури ім. Т.Шевченка НАН України. Автор монографій: «Текстологія поетичних творів П. Тичини» (1990), «Історія тексту. Джерелознавчі і текстологічні аспекти творчості П.Г. Тичини, В.М. Сосюри та Остапа Вишні» (2014); сценаріїв і ведучий теле- і радіопрограм літературно-мистецького спрямування: «Музеї України», «Скарби літературних архівів», «Таємниці архівних манускриптів»; статей, присвяч. творчості Т. Шевченка, І. Франка, В. Стефаніка, В. Винниченка, І. Огієнка, Г. Хоткевича, П. Тичини, Остапа Вишні, В. Сосюри, М. Драй-Хма-

ри, М. Рильського, В. Чумака, В. Блакитного, Ю. Яновського, М. Івченка, Г. Епіка, О. Корнійчука, А. Малишка, С. Скляренка, О. Білецького, О. Гончара, В. Стуса, зокрема факсиміле рукописних збірок Т. Шевченка: «Три літа», «Мала книжка» («захалавна»), «Більша книжка», «Другий Кобзар» із розшифрованою текстом, репринтів прижиттєвих видань творів Т. Шевченка, а також перших двох альбомів подорожніх малюнків і фольклорних записів 1839–1843 рр. і 1845. У 2000–2010 трудився над виданням спадщини Т. Шевченка. Альбом-каталог «Повернені шевченківські раритети» (2010) здобув високу оцінку фахівців-шевченкознавців. Упорядник і автор передмов до книжок із серії «Митці на прицілі». Автор книги «Скарби літературних архівів» (2012), де розповідається про раритети, пов'язані з іменем Великого Кобзаря. Це насамперед прижиттєві видання «Кобзаря» Тараса Шевченка, листи до письменників

Презентація серії книжок С. Гальченка про репресованих письменників. На фото, зліва-направо: Юрій Шаповал, Сергій Гальченко, Микола Жулинський

і художників, рукописи, графічні й акварельні твори, особисті речі поета. Гальченку вдалося повернути їх до музею через багато років, здійснивши подорож за океан та в інші країни Східної та Західної Європи.

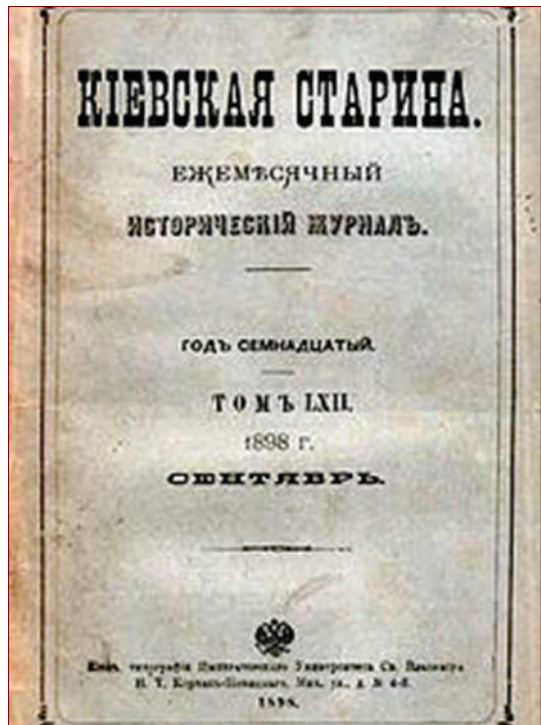
Літ.: Гальченко С. «Я щасливий не тому, що знаходжу, а тому, що шукаю» // Урядовий кур'єр, 2021. – 7 травня; Карпінчук Г. Шевченкіана Сергія Гальченка // Слово і Час, 2016. – № 11; Сулима М. Гальченко Сергій // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 44.

Віктор Жадько

ГАМАЛІЯ

Ксенофонт Михайлович

(1858, х. Вікторія Пирятин. пов. Полтав. губ. – 1918, Київ) – дво-рянин, лікар; закінчив мед. ф-т університету св. Володимира (1882); ординатор при факульт. клініці ун-ту. Видавець творів Т. Шевченка і «Киевской старины» (1890–1902), де друкувалися твори Кобзаря. Чл. київ. «Старої громади». Працював у терапевт. клініці Ф. Мерінга; 1885–93 – сан. лікарем у Києві, від 1905 – у Харкові. Очолював Київ. сан. виконавчу комісію. Почес. чл. Харків. мед. т-ва (1905). Під кер-вом Г. започатковано шкільну сан. орг-цію, створено міську сан. лаб. у Києві. Працював над проблемою підвищення ефективності діяльності дезінфекц. служби міста; ініціював запровадження реєстрації міграції населення; обґрунтував необхідність переходу водопостачання Києва з ріки Дніпро на артезіанське та вдосконалення каналізац. системи. Саме на його ім'я -поміщика середнього

Журнал «Кієвская старина»

достатку, голови київської міської санітарної комісії-Київська Стара Громада придбала землю на Чернечій горі біля Канева і весь час діяльності турбувалася про збереження і впорядкування могили Кобзаря. А ще 12 лютого 1848 Михайло Лазаревський (1818–1867), пишучи Шевченкові на заслання, сповіщав: «Балакали ще багачко про тебе і в нас у Конотопі. Шлють тобі низенькі поклони і моляться за твоє горе Кандиба Петро, Єзучевський Тимофій, Гамалія Ксенофонт Михайлович» і додав про Ксенофонта, знаючи, що Тарасові Григоровичу буде не байдужа кожна звістка про видавця: «Дуже нездужа, бідний, мабуть, чи й одужа». У 1894 Ксенофонт купив у сина Тарасового родича Варфоломія Шевченка (1821–1892), Андрія

землю з Шевченковою могилою, 1902-го передав юрид. право на видання творчої спадщини Шевченка та опікунство над могилою поета Володимиру Науменку.

Літ.: Тарахан-Береза З. Святиня. Науково-історичний літопис Тарасової гори. – К., 1998. – С. 46; Терлецький В. Слово про Кобзаря. – Суми, 2002. – С. 32; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ГАННЕНКО

(ГАННЕНКО) Євген А.

(р.н.н. – січень 1876, Чернігів) – історик, народник, закінчив університет св. Володимира, дослідник і пропагандист творів Т.Г. Шевченка. Під час навчання належав до Миргород. народницького гуртка (на цій підставі можна думати, що уродж. Миргорода). У Полтаві познайомився з товаришем Т. Шевченка по Академії мистецтв Федотом Ткаченком (1819–1885) і записав від нього спогади про їхнє спільне навчання та бідування в С.-Петербурзі. У ст. «Нові матеріали для біографії Шевченка» (1875), опублікував два листи Федора Ткаченка до поета, розповів про його зв'язки з Полтавою, зокрема, про те, що ще під час навчання в АМ Кобзар виконав на замовлення Полтав. військ. гімназії образ цариці Олександри, що став частиною іконостасу церкви.

У публікації Г. закликав біографів Шевченка збирати «оповіді й анекдоти», написавши: «Така любов до Шевчен-

ка цілком зрозуміла: він був виразником почуттів народу і вмів передати їх з незрівнянною простотою і силою. Тому не дивно, що в Південній Русі існує про Шевченка чимало оповідей і анекдотів. У них часто трапляється домисел, а, проте, вони важливі вже тому, що засвідчують ставлення до поета народу, мовою якого він писав і до якого був сповнений такої любові. Тим часом на такі оповіді й анекдоти Шевченкові біографи досі зовсім не звертали уваги.

Літ.: Спогади про Тараса Шевченка. – К.: Дніпро. – 1982. – С. 64, 415; Черкаський В. Панас Мирний: Біографія. Дослідження. – К.: НД, 1973. – С. 158; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ГАНИЧ

Ольга Федорівна

(02.02.1922, с. Дирдино Городищен. р-ну Черкас, обл.) – філолог, літературознавець, педагог, канд. філ. наук., дослідниця творчості укр. письменників. Закінчила держ. ун-т ім. Т.Г. Шевченка і 41 рік працювала викладачем укр. літ. у пед. ін-тах Черкас, Мелітополя, Запоріжжя, Києва. У 1970 обрана за конкурсом на посаду доцента кафедри укр. літератури Полтавського державного пед-го інституту. Як учасник бойових дій та працююча, сумлінна громадянка, Ольга Федорівна нагороджена грамотою Верховної Ради Казахської РСР за роботу на побудові Кзил-Ординського каналу; має медалі. Працювала

на кафедрі до 1998, що доводить її потрібність для вишу як спеціаліста та високу кваліфікацію викладача. Колом її наукових зацікавлень була сучасна література, життя та творчість Павла Тичини. Ганич має солідний список друкованих праць, зокрема – «Відображення життя в ліриці», «Вивчення творчості Павла Тичини в школі», «Вивчення ліричних творів у старших класах». Авт. наук. і метод. праць: «Традиції! новаторство в творчості П.Г. Тичини» (1954), «Вивчення творчості П.Г. Тичини в школі. Посібн. для вчителів» (1961), «Дидактичний матеріал з української радянської літератури для 10 класу. Посібн. для вчителів» (1981). Т.Г. Шевченкові присвятила ст.: «Образи матері й дитини в творах Т.Г. Шевченка» (1964), «Т.Г. Шевченко про матір і дитя» та «Мати і дитя у творчості Т. Шевченка» (1964), «Шевченко і Гоголь» (1984).

Літ.: Черкаський В. Панас Мирний: Біографія. Дослідження. – К.: НД, 1973. – С. 158; Спогади про Тараса Шевченка. – К.: Дніпро. – 1982. – С. 64, 415.

Віктор Жадько

ГАНЦОВ

Всеволод Михайлович

(25.11. 1892, Чернігів – 5.10. 1979, Чернігів) – мовознавець, діалектолог східнослов'ян., лексикограф. Проф. університету св. Володимира (від 1918). Читав теорет. і практ. курси з історії укр. мови й діалектології в КІНО (1920–1921). Чл. Харківської правописної комісії та автор розділу «Фонетика» у проекті укр. правопису

Ольга Ганич

(1926). Закінчив Колегію Павла Галагана (1911), Петерб. ун-т (1916). У 1919–1929 – наук. співробітник ВУАН – досліджував питання діалектології, історії української мови, українського

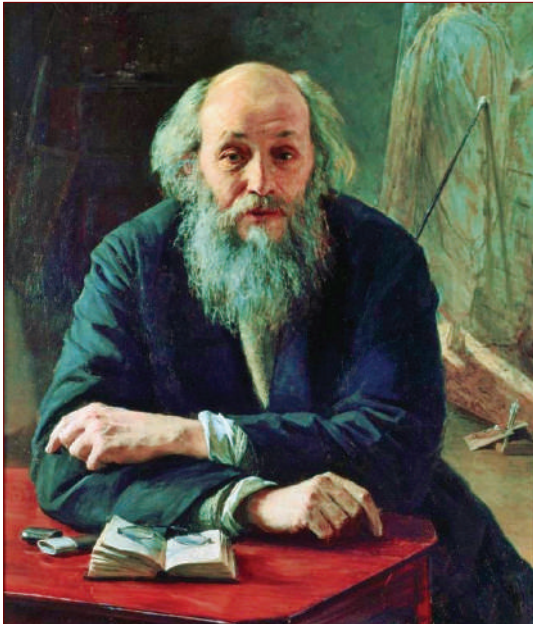

Всеволод Ганцов

Меморіальна дошка Всеволоду Ганцову в Чернігові, проспект Миру, 35

правопису, лексикографії. Наук. співроб. і дійсний чл. науководослідної кафедри мовознавства при ун-ті, очолював секцію укр. мови. Наук. співроб. ВУАН (1919–1929), секретар, керівник Комісії по складанню акад. словника живої укр. мови. Співредактор «Російсько-українського словника» (1925–1929). Довголітній в'язень рад. концтаборів ГУЛАГу. Звинувачений

Ярошенко М. Портрет М. Ге. 1890

у т. зв. справі СВУ на 8 років, при чому слідством розглядався як один із ключових авторів не-нависного правопису Скрипника. У 1938 – засуджений ще на 8 років, 1950 висланий у Красноярський край (РФ). У 1956 звільнений, провівши за ґратами і за колючим дротом безперервно 17 років і чотири місяці; мешкав у Чернігові. Реабілітований 1989 (посмертно). Шевченковознавча праця «Новознайдені Шевченкові автографи» (1965) – про автографи творів з цензур. примірника «Кобзаря» 1860 – «Марку Вовчку», «Тарасова ніч», «Перебендя». «До Основ'яненка», «Гамалія», уривок з поезії «Думи мої, думи мої». У Чернігові встановлена меморіальна дошка на будинку, де проживав, а також 2016 в процесі декомунізації України вулиця Жовтнева (в районі вулиці Генерала Пухова) перейменована на його честь. Помер у Чернігові, похований на міському кладовищі.

Літ.: Гриценко П. Ганцов Всеволод // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 50; Железняк М. Мовознавча спадщина Всеволода Михайловича Ганцова // Мовознавство, 1990. – № 3; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ГЕ

Микола Миколайович

(15.02.1831, м. Воронеж, Росія. – 01.06.1894, х. Іванівський Борзнян. пов. Чернігів. губ., тепер с. Шевченка Бахмац. р-ну Чернігів. обл.) – художник-передвижник, майстер

портретів, історичних і релігійних полотен. Навчався на фіз.-матем. ф-ті університету св. Володимира (1847–1848). У 1867 у Флоренції, на прохання Олександра Герцена «щось почитати», запропонував твори Тараса Шевченка у перекладі російською поетом Миколою Гербелем. Опісля, у спогадах Ге передав, висловлене Герценом враження: «Боже, що за втіха, так і війнуло чистим незайманим степом, це широчинь, це воля!». У живописі працював над композиціями на місц. матеріалі, портретами, у т. ч. сусідів – М. Терещенка, Марії Скоропадської з синами Михайлом і Павлом, а також названими: «Дівчина-українка», «Старий селянин», «Хлопчик-українець»; над сільськими пейзажами – «Місячна ніч (хутір)», «Ставок на хуторі», «Світанок (хутір)», «Сутінки. Україна». Оригінально висвітлював євангельські теми: «Милосердя» (1880), «Христос і Никодим» (1886), «Вихід Христа

Ге М. Портрет Т. Г. Шевченка

з учнями з Тайної Вечері до Гефсиманського саду» (1889), «Що є істина?» (1890), «Сумління» (1891), «Суд синедріону» (1892), «Голгофа» (1892), «Розп'яття» (1892 і 1894). Підтримував зв'язки з Тарасови товаришем, «братчиком» Миколою

Поховання Миколи Ге. Хутір Іванівський

Костомаровим (1817–1885). За свідченнями Іллі Репіна, присутнього на одній з лекцій Ге на тему «Вплив публіки на ідеали митця», Микола Миколайович «почав зі звільнення Шевченка, потім перейшов до історії передвижників». Працював над картиною «Т. Шевченко на допиті у Дубельта». Похований на відкритому просторі у східній частині хутора Іванівський. Спочатку могила була невеликим горбиком, на якому стояв хрест. У 1981, до 150-річчя з дня народження художника, покладено надмогильну плиту, а в головах поховання встановлено погруддя М. Ге на бетонному постаменті, авторства скульптора Михайла Грицюка.

Літ.: Шевельов Ю. Микола Ге і Тарас Шевченко: митець у відмінному контексті // Світи Тараса Шевченка, 1991; Чикаленко Л. Портрет Т. Шевченка роботи М. Ге? // Зарубіжне шев-

Василь Герасим'юк

ченкознавство (з матеріалів УВАН). – Ч. 2. – К., 2011; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ГЕРАСИМ'ЮК

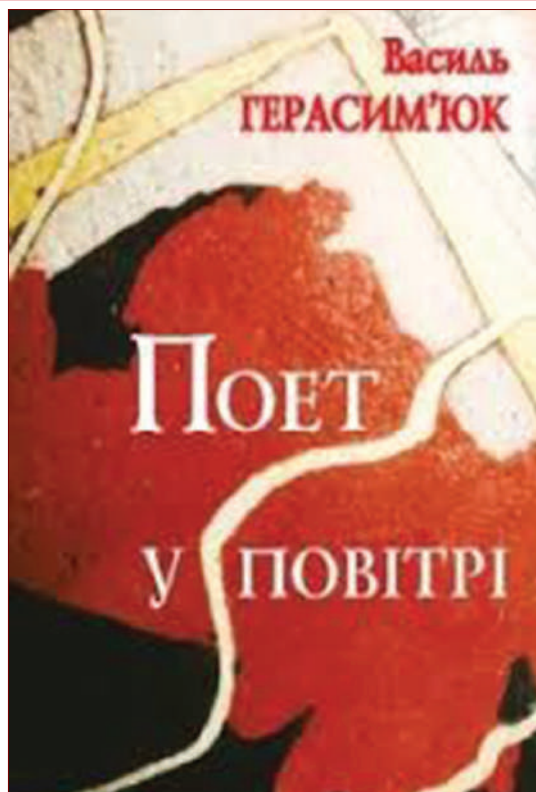
Василь Дмитрович

(18.08.1956, Караганда) – філолог, поет, лауреат Шевченківської премії (2003) за книгу «Поет у повітрі». Закінчив філ. факультет університету ім. Т. Шевченка (1978). Частий гість серед творчої молоді ун-ту, на ювілейних вечорах, присвячених життю і творчості Т. Шевченка. Чл. Національної спілки письменників України (1983). Автор поетичних книг «Сме-реки» (1982), «Потоки» (1986), «Космацький узір» (1989), «Діти трепети» (1991), «Осінні пси Карпат» (1999), «Серпень за старим стилем» (2000); «Чоловічий танець», «Ідуть про-кажені. Леправі не можуть не йти...», «Перший сніг», «Білого гриба запах сниться – тулиш до листя», «Марю лиш вогневим блискавки списом», «У захристії трійця стоїть», «Я вижив тут, і я тобі віддам», «Жива ватра», «Вінок тобі плетуть. І ти підходиш тричі», «Я прокинувся в серпні з холодних космацьких отав», «Ну де ти познаходив цих музик!», «Нічні дзвони Володимирського», «Ранкова пастораль», «Важко прокинутись і піти», «Люблю мамин почерк. Слова її переловім», «Жовта нитка буде. Нитка жовта», «Сонет», «Святили паску черешневим цвітом». Автор і ведучий радіо-програми «На межі тисячоліть»,

де звучить і поезія Кобзаря та розповіді про особливості стилю та поетики і патріотичності Шевченка. У вірші «Десять літ» пише: «І день не день і йде не йде... Тарас Шевченко // Ну, звісно, було товариство». Нагороди: премія «Благовіст» НСПУ (1993), Літературна премія ім. П. Тичини (1998), Літературна премія «Князь роси» імені Тараса Мельничука, премія ім. Леоніда Вишеславського «Планета поета» (2012). «Василь Герасим'юк – гордий поет, аристократ української поезії», – Іван Дзюба про творчий шлях Василя.

Літ.: Павличко Д. Заповідається слово буремне // Над глибинами. – К., 1983; Штонь Г. Бранець сумління // Книжничков'ю, 2003. – № 3.

Віктор Жадько

Василь Герасим'юк

ГЕРМАЙЗЕ

Осип (Самуїл-Йосиф Генріх) Юрійович

(23.07.1892, Київ – 22.09. 1958, Соловки) – історик, археограф. Навчався на істор.-філ. ф-ті університету св. Володимира (1910, 1912–1916). Д-р істор. наук; наук. співроб. ВУАН. Один з організаторів проведення масових акцій студентів у 100-річний ювілей Т. Шевченка в Києві 25-26 лютого 1914. Проректор КІНО (1920). Викладач історії України та соціології КІНО (з 1920), проф. (з 1927). Чл. Комітету для упорядкування могили Т. Шевченка (Комітет державного заповідника «Могила Т.Г. Шевченка» (з 1926). Публікації про Т. Шевченка: «П. Куліш та М. Костомаров як члени Кирило-Мефодіївського братства», який вважав «виразни-

Осип Гермайзе

ком прагнень та інтересів укр. народу». (1925) – в якій досліджується зв'язок Шевченка з цим рухом через вплив його поезій на братчиків та справа про арешт П. Куліша й М. Костомарова – з докладним аналізом матеріалів допитів діячів української культури. «Шевченківська демонстрація в Києві 1914: По матеріалах архіву Київського губернського жандармського управління» (1924), «Нові непорозуміння з Шевченком» (рец. на кн. А. Річицького «Тарас Шевченко в світлі епохи») (1925), «З минулого Шевченкового села» (1926). «Шевченко та його епоха» (1925). Надрукував археограф. зб. «Незаконні Шевченкові відозви» (1925) з однойменною передмовою. Науково-педагогічну та краєзнавчу діяльність цінував історик Михайло Грушевський, який запропонував очолювати Археографічну комісію. В'язень

сталін. таборів: 26 липня 1929 заарешт. у справі СВУ за звинуваченням у створенні контррев. орг-ції «Братство укр. державності»; у квітні 1930 засудж. до 5-ти років ув'язнення із позбавленням прав на 2 роки. Покарання відбував у РФ, спочатку – в Ярослав. політизоляторі, згодом – на Соловках. Влітку 1934 дострок. звільнений та знову арештований і засланий до Саратова (РФ). 1937 та 1944 отримав за рішенням позасудових органів НКВС ще два строки по 10 років; помер на засланні. Реабілітований в 1989.

Літ.: Водотика С., Мазур І. Творча спадщина визначного українознавця. До сторіччя з дня народження Осипа Гермайзе // КС, 1992. – № 6; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

Микола Гірник

ГІРНИК

Микола Андрійович

(7.06.1923, с. Вербовець, тепер Катертиноп. р-ну Черкас. обл. – 8.12.1981, Київ) – філолог, поет, перекладач; навчався на філ.-му ф-ті ун-ту ім. Т. Шевченка. Батько поета Павла Гірника, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка (2009). Учасник Другої світ. війни з червня 1941; як командир артилерійської батареї, брав участь у боях на Сталінградському та Карельському фронтах. Тричі поранений. У 1946 демобілізувався і продовжив навчання в університеті ім. Т. Шевченка, який закінчив 1950. У 1949–1954 – на редакційній роботі: у газеті «Київська

правда», зав. відділом поезії ж. «Вітчизна», заст. редактора газ. «Друг читача». Чл. СПУ з 1950. Автор зб.: «Моя Звенигородщина» (1950), «Вірність» (1952), «Друзі-солдати» (1953), «Ромашковий цвіт» (1955), «Совість» (1957), «Сонце і грози» (1958), «Сурмачі» (1959), «В авангарді світу» (1960), «Стартують мрії» (1963), «Сузір'я серця» (1965), «Цвіте терен» (1966), «Поезії» (1968), «Крізь відстані» (1969), «Одвічне, сьогоднішнє» (1973), «Невтома» (1975). Чл. СП СРСР з 1950. Поетична шевченкіана: «До тебе, Кобзарю» (зб. «Одвічне сьогоднішнє» (1973), «Ще не ходив я Косаралом», «Тривожно ревуть верблюди». «...І ненародженим». Перекладав окремі твори російських, білоруських, литовських, казахських письменників. Похований на Берковецькому кладовищі столиці; на могилі пам'ятник, де розміщена розширена стела з сірого граніту, на якій бронзові літери зроблені написом українською мовою: «Миколо Андрійович Гірник. 7.VI.1923 – 8.XII.1981». Під написом – бронзове гусяче перо.

Літ.: Бурій В. Співець Шевченкового краю. Павло Гірник про батька // Катеринопільський вісник, 1998. – 23 трав. – С. 6; Загребельний П. Короїди // ЛУ, 1989. – 2 лют.; Сасина М. Гірник Микола Андрійович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С.79.

Віктор Жадько

ГЛУШАНОВСЬКИЙ

Антон Андрійович

(1816–1902) – юрист, викладач Ніжинського ліцею (1842–1844) – чиновник у судових справах (синдик) при ун-ті св. Володимира (1844–1850), знайомий Т. Шевченка – мешкав неподалік вишу, на вул. Кадетській. З 27 травня 1867 – окремих цензор у Києві, 5 лютого 1868 зарахований до Міністерства внутрішніх справ з відрядженням у Головне управління в справах друку.

З 5 квітня 1869 – цензор С.-Петербурзького цензурного комітету. З 17 лютого 1870 – старший цензор Одеського комітету цензури іноземної.

4 квітня 1871 звільнений і зарахований до Міністерства внутрішніх справ. Є дані про те,

Вид на університет св. Володимира з Печерська. Давне фото

що А. Глушановський підтримував зв'язки з членами Кирило-Мефодіївського товариства (за свідченнями Тарасового приятеля Дмитра Пильчикова (1821–1893), серед членів товариства «...було мало не сотня братчиків»). Т. Шевченко познайомився з Антоном у Києві в 1840-х, перебував у дружніх стосунках. Його ім'я згадується в листуванні Т. Шевченка, зокрема, до професора ун-ту св. Володимира Миколи Костомарова (1817–1885): 1 лютого 1847 поет просив дізнатися «...у Глушановського» про таке: «...він усі діла знає, чи я утверджений при університеті, чи ні».

Йдеться про призначення художника на посаду викладача малювання в ун-ті св. Володимира. 12 лютого 1848 його товариш, Михайло Лазаревський (1818–1867) писав поетові на заслання з С.-Петербурга про поїздку в Україну: «В Одесі, братику, не був

я, дальш Києва не їздив, – балакали про тебе і тамечки, та я всього й зостався там півдня, тільки і не бачив нікого з твоїх щирих, опріч Глушановського. Тільки що ввійшов він у мою хату, як зараз і крикнув: «У самісінькій сій хаті жив бідний Тарас», – се в трахтирі, коло станції».

Літ.: Т.Г. Шевченко і літературне життя Київського університету. – 1989. – С. 29; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 368.

Віктор Жадько

ГНАТЕНКО (Іскорко)

Валентина Іванівна

(17.05.1946, х. Новоселиця Ново-Басан., тепер Бобровиц. р-ну Чернігів. обл.) – філолог. Навчалася на філ. ф-ті КДУ імені Тараса Шевченка (випуск 1970). Працювала в системі Спілки письменників України ст. інспектором Літ. фонду, методистом Будинку літераторів. Зав. навч. лабораторії шевченкознавства ІФ (від 1992). Публікації про Т. Шевченка: «Други мої, брати мої милі...» [про братів Лазаревських], «Ой Дніпре, мій Дніпре...» (обидві – «В сім'ї вольній, новій. 1986; 1989); «Вшанування пам'яті Т. Шевченка в університеті св. Володимира» (1996); «Шевченкознавчі студії Василя Доманицького» (1997); «Тарас Шевченко в оцінці Павла Свенціцького» (1999); «Незабутній студент університету: Василь Доманицький» (2002); «Громадянський обов'язок Василя Доманицького. До 125-річчя від дня народження» (2002); «Університетське шевченкознавство: повертаючись до першоджерел» (2006); «До першод-

Валентина Гнатенко

жерел Шевченкової біографії» (2011); «Український національний скарб» (2012); «Прижиттєва шевченкіана на шпальтах Санкт-Петербурзького тижневика «Ілюстрація. Всемирное обозрение» (2013); «Шевченкіана Олександра Астаф'єва» (2014), «Шевченкознавчі студії Максима Комишанченка (До 100-річчя від дня народження)» (2016). Автор ідеї, упорядник бібліографічного покажчика «Шевченкознавство в Київському університеті. (1860–2010), що ввійшов до однойменної монографії (2011). Автор-упоряд. посібника «Тарас Шевченко у прижиттєвій критиці (1839–1861). Бібліографія. матеріали» (2009). Взяла участь у вид-ні «Тарас Шевченко в критиці. – Т. 1. Прижиттєва критика (1839–1861). // Заг. редакція і передмова Г. Грабовича (2013). Автор статей до Шевченк. енциклопедії: («Зотов Володимир», «Ілюстрація», «Грамотей», «Домашня бесіда», «Неділько Всеволод», «Неділько Георгій», «Міхновський Микола», «Моссаковський Євген», «Шейковський Каленик», «Олена Пчілка». Автор-упоряд. довідкового посібника «Університетська шевченкіана».

Літ.: Патока В. Бібліографічна шевченкіана // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 1. – С. 403; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ГНАТЮК

Лідія Павлівна

(10.05.1959, м. Тростянець Сум. обл.) – філолог, мово-

*Університетська шевченкіана.
Словник – довідник.*

Автор-упорядник Валентина Гнатенко

знавець. Д-р філ. наук. Закінчила філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1981). У 1993–1994 як стипен-

Лідія Гнатюк

діат Міжнародної стипендії ім. Й. Г. Гердера Фонду А. Тьопфера (Німеччина). Викладала укр. мову в Кільському університеті (Німеччина, 1996), мовознавчі курси у Віденському унті (Австрія, 1998, 1999, 2000). Проф. кафедри історії та стилістики укр. мови, кафедри укр. мови та прикладної лінгвістики. З Шевченкознавчі дослідження: «Концепт «серце» в Г. Сковороди і Т. Шевченка: до питання про співмірність мовних світів» (2004); «Мовотворчість Тараса Шевченка в слов'янській рецепції XIX–XXI ст.» (2013, у співавт.); «Тарас Шевченко і староукраїнська книжна традиція» (2014). У монографії «Мовний феномен Гр. Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції» (2010) окреслено аспекти зв'язку мовної практики Т. Шевченка зі староукр. літ. мовою; «Внесок Михайла Максимовича у вивчення історії української мови»

(2013). Співавтор колективної монографії «Територія мови Тараса Шевченка» (2016) – розділ «Мова Т. Шевченка і староукраїнська книжна традиція», розділу «Тлумачного словника крилатих висловів Т. Шевченка» та першого повного зібрання крилатих висловів Т. Шевченка «Шевченкове слово в мовах світу» (2020).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ГНАТЮК

Микола Пилипович

(16.01.1933, с. Лушків. Грубешів. пов. Люблін., тепер Замосц. воєводства, Польща – 27.02.1975, Київ) – філолог, літературознавець; д-р філ. наук. Закінчив КДПІ (1955), аспірантуру в ун-ту ім. Т. Шевченка (1957); викладач ун-ту (1964), доц. кафедри теорії л-ри та л-р народів СРСР. В наук. доробку переважає шевченків. тема. Автор монографії «Поема Т.Г. Шевченка «Гайдамаки» (1963), присвячена історії написання, композиційним прийомам, засобам худож. образів тощо. У працях «Поема як літературний вид» (1972), «Українська поема першої половини XIX ст. Проблеми розвитку жанру» (1975, доктор. дисерт.) значне місце відведене жанровим особливостям поем «Гайдамаки», «Сон. У всякого своя доля», «Наймичка». «Сотник». Автор видання «Видатні радянські шевченкознавці. Нариси» (К., 1969). Написав відгуки на кн. М. Комишанченка «Тарас Шевченко в українській

Микола Гнатюк

критиці» (1972), П. Жура «Третя зустріч» (1970), Н. Чернишевської «Н.Г. Чернышевский и Т.Г. Шевченко» (1974), «Цінна книга про друга Шевченка» (1967), Г. Сидоренко «Ритміка Шевченка» (1967). У дослідж. «Поема «Марія» (1974) обстоює думку про символічно-філософ. підтекст твору. Історію взаємин О. Афанасьєва-Чужбинського з Т. Шевченком розглядає в статті «Олександр Афанасьєв-Чужбинський» (1972). Швед. шевченкознавцю А. Єнсену присвятив статтю «Альфред Єнсен – дослідник Т.Г. Шевченка» (Літ. газета, 1961. 14 берез.), опублікував статтю «Шевченко і декабристи» (1955.). Написав основну частину розділу «Шевченкознавство у післявоєнні роки» (1945–1970) до монографії «Шевченкознавство. Підсумки і проблеми» (1975). Автор статей до Шевченк. словник. («Залеський», «Гайдамаки», «Композиція», «Літературна спадщина Т. Шевченка» (у співавт.), «Пома», «Поезія Т Шевченка. Том перший», «Сон» – У всякого своя доля...», «Титарівна»).

Літ.: Семенюк Г. Шевченкознавство у Київському університеті 1970–1980 // Шевченкознавство КНУ; Боронь О. Гнатюк Микола Пилипович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 91; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт.упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ГНАТЮК

Мирослава Михайлівна

(25.03.1957, с. Мшанець Зборів. р-ну Терноп. обл.) – філолог, лі-

тературознавець; закінчила філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1981). Д-р філ. наук; проф. кафедри теорії л-ри, компаративістики і літ. творчості, кафедри історії укр. л-ри, теорії л-ри та літ. творчості. Досліджує теор.-текстол., істор.-літ. проблеми худож. літ. творчості, генетики і поетики тексту, специфіку літ. процесу, літ. джерелознавство. Шевченкознавчі праці: «Юрій Яновський у наближенні до Шевченка (реалізовані й нереалізовані творчі задуми)» (2004); «Шевченкіана Юрія Яновського та її варіанти» (2005); «Шевченківський текст у рецепції Івана Сенченка» (2008); «Концепт Тараса Шевченка в естетиці й духовній біографії Зінаїди Тулуб» (2009); «Національна онтологія як текст: Тарас Шевченко і Василь Стус» (2009); «Тарас Шевченко і Василь Стус: семантичні топоси текстуального простору» (2009); «Національна онтологія

Мирослава Гнатюк

як текст: Тарас Шевченко і Василь Стус» (2009), «Поетична шевченкіана Володимира Самійленка» (2014). Автор статей до Шевчен. енцикл.: «Мамонтів Я.», «Сенченко І.», «Яновський Ю.». Написала відгук на кн. О. Ткачука «Інтертекст поеми «Кавказ» Тараса Шевченка: прометеїзм в орієнтальному дискурсі» (2013). Доповідь «Тарас Шевченко в поетичному універсалі Ліни Костенко» на Шевченків. міжнарод. літ. конгресі 11 берез. 2014. Авторка монографії «Тарас Шевченко в літературі нової доби. Вибрані статті» (2020).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ГНИЛОСИРОВ (Гнилосир)

Василь Степанович

(літературний псевдонім «А. Гавриш»; 1836–1901) – педагог,

Василь Гнилосиров

журналіст, письменник; ймовірно, зустрічався з Т. Шевченком після поетового заслання в 1859. Належав до студентського гуртка ун-ту св. Володимира, разом із членами якого (О. Потебня, В. Мова) розповсюджував серед населення укр. книжки, в т. ч. і твори Шевченка; брав участь в організації недільних шкіл

Василь просив студента ун-ту св. Володимира В. Сперанського: «Напиши також, чи не приїхав до Києва Т. Шевченко». Під час навчання в університеті св. Володимира, брав участь в організації у Києві недільних шкіл, 1860 звернувся з листом до поета, прохаючи допомогти в роботі цих шкіл та надіслати «Кобзаря». У 1873–1895 – директор повітової школи в Каневі – з канівських вихованців педагога сформувалися поети: Яким Самотній (Єрмолаєв) та Григорій Варавва (Стеблик). До останніх днів доглядав могилу Кобзаря; разом із педагогом Володимиром Науменком (1852–1919), мовознавцем Павлом Житецьким (1837–1911) брав участь у заснуванні в Каневі музею «Тарасова світлиця» (1884) – одним із перших її експонатів став «Кобзар» – Василь Степанович віддав власну книжку. У березні 1861 приятель, студент-грек Феоктист Хартахай (1836–1880), який був на похороні Кобзаря на Смоленському цвинтарі в С.-Петербурзі, надіслав Василеві Степановичу листок з лаврового вінка, яким уквітчали поета у домовині, та нитки з китиці від гробу – срібну і просту – до останнього дня Гнилосиров зберігав їх у щоденнику. Реліквії є експонатами му-

зею Канівського заповідника, як і документи та «Щоденник», де в подробицях простежується історія Тарасової гори та подій біля поховання Кобзаря: встановлення пам'ятника-хреста, оренда й викуп землі під могилою, спорудження «Тарасової світлиці», що започаткувала народний музей поета. Є в музеї і рукопис «Кобзаря», датований 1861, що належав також Гнилосирову: у видання занесені «крамольні» Тарасові вірші поета, які, із-за царської цензури не могли бути надруковані. Започаткував Василь і першу книгу відвідувачів «Для розписок туристів на могилі Т. Г. Шевченка» (1893). Гнилосиров – автор вірша «Т. Шевченкові на той світ» (1912); писав поезію про Кобзаря, друкував у журналах «Основа», «Зоря», «Київська старина». Окремо видав поему «Закохана» (1893), казку «Царівна-русалка» (1895) та збірку «Оповідання» (1897). Залишив рукопис «К истории могилы Т.Г. Шевченка (Из записок обывателя)», який зберігається у Національній бібліотеці імені В. Вернадського.

Значний інтерес становлять неопубліковані «Щоденники». Василь Степанович Гнилосиров пішов із життя 22 жовтня і похований на Канівському цвинтарі, могила не збереглася.

Літ.: До історії могили Т. Г. Шевченка // Дніпро. 1964. – № 2. – С. 26; Науменко В. Памяти В.С. Гнилосырова // Киев. старина, 1901. – № 1–3. – С. 305; Тархан-Бережа З. Гнилосиров Василь // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С.92.

Віктор Жадько

ГОЛДА

Данило Мусійович

(13.03.1927, с. Яхники Лохвицького р-ну Полтав. обл. – 22.01.2007, Київ) – генетик-селекціонер. Закінчив Київ. ліс-госп. інститут (1954). Доц. кафедри генетики і селекції біол. ф-ту ун-ту ім. Т. Шевченка (1968–2001); канд. біолог. наук. Наук. інтереси – дослідження з історії генетики, охорони генофондів. За сумісн. 1997–2000 викладав у Нац. ун-ті «Києво-Могилян. академія». Наук. дослідження: генетика рослин, охорона генофондів, бібліографія та історія генетики.

Автор ст: «Флора і фауна в поезії Т. Шевченка» (1999), «Якими рослинами і тваринами милувався Кобзар?» (2003).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

Данило Голда

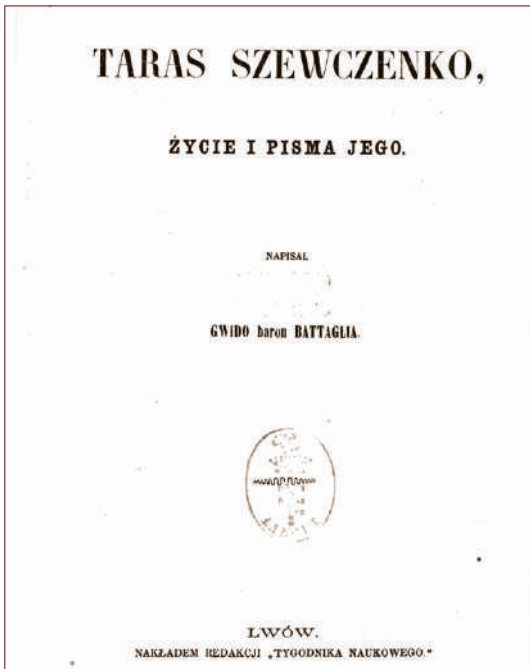
**ГОЖАЛЧИНСЬКИЙ
(Gorzalczynski)
Антоній**

(р.н.н. – р.с.н.) – філолог, літератор, польський письменник, перекладач. Навчався в університеті св. Володимира (кінець 1850-х років); у 1862 в друкарні вишу накладом Т. Марасевича видано збірку поезій Шевченка у його перекладі та з передмовою. До видання увійшли: балада «Тополя», поеми – «Тарасова ніч», «Катерина», «Іван Підкова», «Гамалія», «Наймичка», «Хустина», «Москалева криниця» (1857) та ліричні вірші (24 твори). У передмові поляк назвав Тараса Шевченка «про роком, справжнім християнином і батьком народу». Значення Шевченка, на його думку, полягає в тому, що «воскресив українську мову», а сам Шевченко є «видатним поетом не тіль-

ки для українців, а й для інших народів». У передмові вперше польською мовою переклав 8 рядків «Заповіту». Полемізує з першим перекладачем творів Тараса Шевченка польською мовою, письменником Леонардо Совінським (1831–1887), зокрема з його поглядом на поему «Гайдамаки» і доходить висновку, що Шевченко як нац. поет «оспіває гайдамацьке минуле народу, але так, як мусив його оспівувати» – і «залишиться чистим». В газ. «Киевский телеграф» (1862) за підписом «В.В.» надруковано схвальний відгук на це видання. Вперше повний переклад «Передмови» Г. здійснив випускник ун-ту ім. Т. Шевченка проф. Ростислав Радишевський. У 1860–1870-х Г. друкував ст. з історії Польщі й України, пройняті співчуттям до укр. селянства. Окремі твори передруковувались у польс. журналах 60-х роках ХІХ ст. та в книжкових виданнях 30-х років ХХ ст. Діяльність Антонія позитивно оцінював Гвідо де Батталья; (1846–1915) – польський критик і журналіст, шевченкознавець.

Літ.: Зайцев П. Про польські переклади з Шевченка // ПВТ: [У 16 т.]. – Т. 14. – С. 348; Харчук Р. Гожалчинський Антоній // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 243; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

*Книга А. Гожалчинського про Т. Шевченка.
Обкладинка*

**ГОЛОМБІЙОВСЬКИЙ
Йосип Михайлович**

(1934–1986) – філолог, літературознавець. Канд. філ. наук. Працював викладачем Рівнен.

заг.-наук. ф-ту при ун-ті ім. Т. Шевченка (до 1969), доц., зав. кафедри укр. л-ри Рівнен. пед. інституту. Канд. дисерт.: «Жіночі образи в поетичній творчості Тараса Шевченка (Новаторство тематики, жанрів, поетики)», виконана на кафедрі історії укр. л-ри (1974, наук. керівник доц. І.П. Скрипник). Статті: «Героїчні жінки в творчості Т.Г. Шевченка» (1964), «Поема Шевченка «Якби тобі довелось...» (1969), «Шевченкові «Неофіти» (1971), «Шевченкові жіночі образи в оцінці Івана Франка» (1972), «Еволюція образу матері в поемах Т. Г. Шевченка» (1973).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

«ГОЛОС ШЕВЧЕНКА НАД СВІТОМ. ЗБ. ХХVIII»

(1961) – зб. наук. праць студентів філ. ф-ту ун-ту ім. Т. Шевченка. Відп. ред. – проф. А.Х. Іллічевський. Ввійшли статті студентів: Л. Терзійської «Поема «Сон» у болгарському перекладі Д. Методієва», М. Кагарлицького «Поема «І мертвим, і живим, і ненародженим» у польських перекладах», К. Криворучко «Сучасні польські поети-перекладачі творів Т. Шевченка», В. Житника «Переклади поеми Т. Г. Шевченка «Єретик» на батьківщині Яна Гуса», Бодні Міхая «Переклади поезій Шевченка в Румунії», Л. Мороз «Політична сатира Т. Шевченка «Кавказ», О. Пономаріва «Т. Г. Шевченко новогрецькою мовою».

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт.

упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ГОЛУНЕНКО

Світлана Олександрівна

– філолог. Канд. філ. наук. Випускниця філ. ф-ту ун-ту ім. Т. Шевченка. Захистила канд. дисерт. «Центральний образ-характер в ранній поезії Т.Г. Шевченка» (1991, відділ шевченкознавства ІЛ). Публікації з шевченкознавства – «Роль жіночих типів у формуванні «шевченківської людини» (поема «Слепая»; 1990), «Образ-характер поезії раннього Шевченка і його втілення в поемі «Тризна» (Т.Г. Шевченко і загальнолюдські ідеали. 1989), «Перебендя в образній системі збірки «Кобзар» 1840 р. (1991), «Романтичні образи раннього Шевченка. Поема «Гайдамаки». 1991), «Роль молитви у структурній організації твору. Поема «Слепая» (1993).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ГОНЧАР

Олесь (Олександр Терентійович)

(3.04.1918, с. Сухе, тепер Кобеляцького р-ну Полтав. обл. – 14.07.1995, Київ) – письменник, громад. діяч, Почесний професор Нац. ун-ту Тараса Шевченка; лауреат Держ. премій СРСР (1948, 1949, 1982), Державної премії Української РСР імені Тараса Шевченка (1962). Чл. СПУ (від 1946; 1959–1971 – гол. правління). Герой Соц. Праці

(1978). Герой України (2005, посмертно). Вчився з 1934 в Укр. комуністичному газетно-технікумі в Харкові, з 1938 – в Харків, ун-ті. З 1938 друкував оповідання й повісті. У складі студбату 1941 добровольцем пішов на фронт, двічі поранений, потрапив у концтабір, був мінометником, війну закінчив ст. сержант. У 1946 закінч. Дніпроп. ун-т. У 1946–1948 створив романи «Альпи» й «Голубий Дунай» (Держ. премія СРСР, 1948) та «Злата Прага» (Держ. премія СРСР, 1949), які склали трилогію «Прапороносці». Долю Пд. України зображено в романах «Таврія» (1952) і «Перекоп» (1957). Новим кроком став роман «Людина і зброя» (1960). У середині 1960-х був одним з ініціаторів увічнення іст. укр. козацтва, спорудження Держ. заповідника на о. Хортиця. Г. – майстер новели («Геній в обмотках», «За мить щастя», «Чорний

Олесь Гончар

яр»). Тема мист-ва й психології творчості стала головною в романі «Циклон» (1970). Напругою думки відзначаються літературознавчі, літ.-критичні й публіцистичні ст.: «Шевченко і сучасність» (1964); «Цвіт слова народного» (про укр. мову), викривальна постчорнобильська ст. «То звідки ж взялася «звізда полин?» (1987). Маючи високий авторитет, серед громадянства України, обирався в найвищі рад. та компартійні органи, і в них він завжди обстоював інтереси укр. народу та культури. В умовах нац.-культурного відродження 1980-х-поч. 1990-х підтримав створення Всеукр. т-ва укр. мови ім. Тараса Шевченка, НРУ, товариства «Меморіал», очолив фонд відбудови Києво-Михайлів. Золотоверхого монастиря. Г. привітав проголошення незалежності України. Т. Шевченка Г. ставив на чільне місце в іст. та долі укр. народу: «Шевченко й Франко – це справді ті два могутніх крила, які винесли українське слово, українську культуру на простори світові». Про значення Т. Шевченка для нашої культури писав у ст. «Він належить вічності» (1961). Виступив з доповіддю на урочистому засіданні в Києві 9.03.1964 з нагоди 150-річчя з дня народж. Т. Шевченка (доповідь поклав в основу ст. «Шевченко й сучасність», 1964); виступив на вечорі в Токіо у зв'язку зі 100-річчям з дня смерті поета (1961).

У 1968 написав ст. «Невідцвітне слово», яка вийшла як передмова до «Кобзаря», зокрема, 1968, 1970, 1971: «З-поміж безлічі книг, з якими має спра-

ву історія світової літератури, поодинокі виділяються ті, що ввібрали в себе науку віків і мають для народу значення заповітне. До таких належить «Кобзар». До творчості Шевченка звертається у ст. принципового політ. звучання («Жити за законами правди» (1987); «Дзвони України» (1989); «Феномен незнищенності», «Нашій мові – жити!» (1989); «Нотатки з X з'їзду письменників України» (1991); інтерв'ю – «Єдність понад усе!» (1991). Згадки про Шевченка є у творах: «Людина і зброя», «Тронка», «Циклон». Похований на Байковому некрополі; ділянка № 7. «Музей Олесь Гончара» є структурним підрозділом Інституту філології Національного університету імені Тараса Шевченка; створено за безпосередньої підтримки та активної участі родини письменника (дружини Валентини Данилівни і онуки – письменниці Лесі Гончар, чоловіка онуки – скульптора Руслана Найдю), а також за сприяння та допомоги президента Малої академії наук, академіка НАН України Станіслава Довгого.

Літ.: Дончик В. Гончар Олесь // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 123; Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 271; Тронько П. Гончар О. Енциклопедія історії України. – К., 2004. – С. 155.

Віктор Жадько

ГОРОНЕСКУЛ Ілля Романович

(1840, Полтавщина – р.с.н.) – педагог, громад. діяч. У 50-х закінчив Полтав. гімназію, а в 1863 – природничий ф-т ун-ту

*Могила Олесь Гончара
на Байковому некрополі столиці*

св. Володимира. Брав участь у створенні недільних шкіл у Києві, а в 1859–1862 викладав

*Кобзар 1860 року у руках
Тараса на пам'ятнику в Баку*

у Новостворенській недільній школі. Шанувальник творчості Т.Г. Шевченка. 8 січня 1861 підписав колективного листа до поета з подякою за надіслані для недільної школи примірники «Кобзаря», що вийшов у 1860. В 1863-1864 навчався на пед. курсах при ун-ті св. Володимира. У 1865–1867 служив наглядачем пансіонату при Київ. гімназії № 1, викладав географію. Знайомий із композитором М.В. Лисенком, навіть співав у його опері на аматорській сцені.

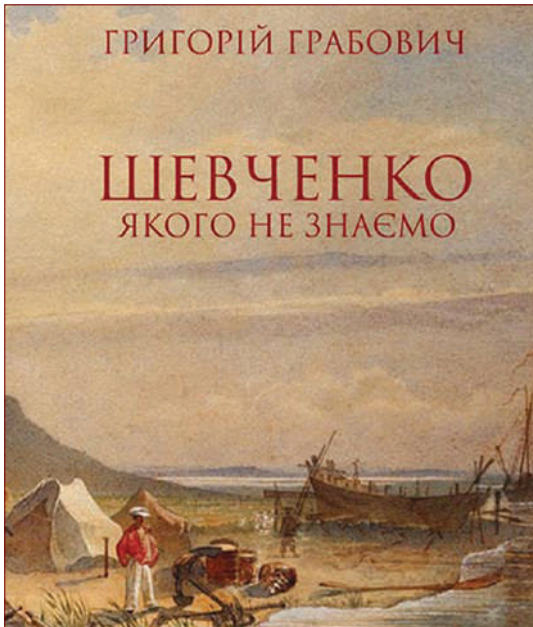
Літ.: Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У двох книгах. – Кн. 1. – Полтава: Дивосвіт, 2005. – С. 176.

Віктор Жадько

ГРАБОВИЧ

Григорій Юлійович

(12.10.1943, м. Краків, Польща) – укр. та амер. літературознавець,

Книга Григорія Грабовича

літ. критик; шевченкознавець. Почесний доктор ун-ту ім. Т. Шевченка (1997). Засновник і голов. редактор часопису «Критика» (Київ); серед головних проектів – видання 30-томника творів Пантелеймона Куліша і хроніки колективізації та Голодомору в Україні. У 2012–2018 – голова Наукового товариства Шевченка у США. Д-р філол. наук. Дійсний чл. НТШ. Закінчив Єльський ун-т (США). Проф. кафедри укр. л-ри Гарвард. ун-ту. Шевченкову поезію прагне розглядати не фрагментарно, а системно, – саме в системному підході шукаючи розгадки цілісності та її унікальності. Автор монографії «Поет як міфотворець: Семантика символів у творчості Тараса Шевченка» (Кембрідж, 1982. англ.); есе «Шевченко, якого не знаємо: 3 проблематики символічної автобіографії та сучасної рецепції поета» (2000). 6 лютого 2001 на філол. ф-ті ун-ту відбулось обговорення кн. Г. «Шевченко, якого не знаємо». Монографія «Шевченкові «Гайдамаки». Поема і критика (2013), присвячена 200-річчю з дня народж. Т. Шевченка. Загальна ред. і передмова до двотомного видання «Тарас Шевченко в критиці. – Том 1. Прижиттєва критика (1839–1861). 2013. – Том 2. Посмертна критика (1861). (2016). Автор шевченкознавчих студій в наук. зб. і період. пресі.

Літ.: Боронь О. Нова книжка Григорія Грабовича: за і проти // Українська мова та література. 2001. – № 13); Гундорова Т. Грабович Григорій Юлійович // Шевчен. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 154; Університетська шевченкіана: Словник-довідник /

Григорій Грабович із студентами університету. 2008

Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ГРИВАЧЕВСЬКИЙ

Борис Євгенович

(26.04.1953, с. Нова Мощаниця Здолбунів. р-ну Рівнен. обл. – 28.03.2006, Київ) – журналіст, громадський діяч. Закінчив ф-тет журналістики ун-т ім. Т. Шевченка (1977). Чл. НСЖУ (1981), Заслужений журналіст України (1995). Премія ім. Д. Нитченка (2004). У 1978–1990 працював ведучим радіо «Київ», 1990–1991 – автором і ведучим програми «Незалежність» на Уккравдіо. 1991–1995 – гол. ред. публіцист. програм студії «Образ», 1995–1997 – кер. студії «Політика» творчо-вироб. об'єдн. «Громада», ведучий програми «Дискусії лідерів» на УТ-1, від 1997 – політ. оглядач творчо-вироб. об'єдн. «УТН», від 1998 – ведучий програми «Казна», від 2003 – кер. Упр. темат. планування Дирекції програм з

питань контрактів і держзамовлень, ведучий програм «Дзвони народної пам'яті», «Тарасова церква» Нац. телерадіокомпанії України. Від 2004 – чл. оргкомітету зі створення, від 2005 – заст. голови партії «Україна соборна» (Блок Костенка і Плюща).

Борис Гривачевський

*Відкриття меморіальної дошки
Б. Гривачевському. 2017*

Учасник низки всеукр. та міжнар. конф. з проблеми визнання голодомору в Україні 1932–1933 геноцидом укр. нації. Автор кн. «Листи із Соловків» (К., 1991); д/ф «Місце злочину – Сандормох» (1997), «Соловецький реквієм» (2002), «Визволення по-совіцьки» (2003), «І зорі вмивалися сльозами» (2004), а також циклу з 10-ти відеофільмів «Свою Україну любіть. Шевченкіана» (кін. 1990-х – поч.

Віль Григорич

2000-х). Долучався до будівництва Тарасової церкви на Чернечій горі в Каневі: в телевізійному марафоні «Тарасова Церква», скликав українців на велику толоку, зумів вселити в душі віру, надію і любов. Завдяки телемарафону, телеглядачі Батурин і Качанівку, Умань і Суботів, Седнів і Кам'янець, Меджибідж і Миргород, де побував Тарас. Остання програма «Тарасова Церква» вийшла в ефір 5 серпня 2005-го і висунута на здобуття Національної премії ім. Тараса Шевченка. Творчості Г. притаманне устремління до глибокої правди, актуальності, худож. образ. виразності. Похований на Лісовому цвинтарі столиці; ділянка 79, ряд 20, місце 15. На Здолбунівщині, у селі Нова Мощаниця на приміщенні середньої школи, де з 1960 по 1968 навчався, 26 квітня 2017 відкрито меморіальну дошку.

Літ.: На Рівненщині відкрили меморіальну дошку видатному журналісту // Рівнене, 29 квітн.; Хто є хто в Україні. – К., 2000. – С.109.

Віктор Жадько

ГРИМИЧ

Віль Григорович

(7.06.1925, Москва – 2.10. 2016, Київ) – філолог, письменник, літературознавець, критик, перекладач. Закінчив філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1953), там же навчався в аспірантурі на кафедрі слов'ян. філології. Чл.-кор. Словен. академії наук і мистецтв. Дослідник словен. і хорват. шевченкіани. Основні шевченкознавчі праці: «Закоханний у Кобзареве слово» (1969) про переклади Радо Бордона;

«Від покоління до покоління» (1978) про словен. шевченкіану; «Подвиг перекладача» [про Й. Абрама] (1981, 1982); «Від Ядрану до Дніпра» (1978) про хорват. шевченкіану; цикл статей «За Кобзаревою луною» (1981, 1984); «Подвиг перекладача» (1981, 1982) про Йосипа Абрама – словен. перекладача творів Т. Шевченка; цикл статей «Слідами словенського Шевченка» у словен. часописах 1991–1994; «Тарас Шевченко у житті й слові Йожка Крагля» (Шевченкіана. Бібліотека «Слова Просвіти». – Кн. 5. – К., 2011). Автор статей до Шевчен.словн. та Шевчен.енцикл., і в «Енциклопедії сучасної України», зокрема «Словацька література і Шевченко», «Албанська література і Шевченко» та «Хорватська література і Шевченко».

Літ.: Мушкетик Ю. Гримич Вілль Григорович // Шевчен. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 172; Гримич М. Шевченкознавчі студії Вілля Гримича // Матеріали міжнарод. науково-практ. конф. «Тарас Шевченко в долі слов'янських народів. Діалог через століття і кордони». – К., 2014; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ГРИМИЧ

Галина Михайлівна

(1.11.1938, с. Тарасовичі, тепер Вишгород. р-ну Київ. обл.) – філолог, літературознавець; канд. філ. наук. Заслужений працівник народної освіти. Закінчила філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1961), аспірантуру на кафедрі

Галина Гримич

укр. літератури (1970); викладач ун-ту (1970–2001), зав. кафедри історії літератури і журналістики ф-ту журналістики (1992–1998). Наук. інтереси: історія укр. л-ри, журналістики. Автор книги: «Колись я напишу останній рядок (2018), до книги увійшли наукові літ. статті, публіц. виступи, портретні нариси про творчість: Тараса Шевченка, Івана Котляревського, Михайла Коцюбинського, Сергія Єфремова, Миколи Зерова, Євгена Гуцала, Григіра Тютюнника, Агатангела Кримського, Олеса Гончара, Алеся Адамовича, Олексія Коломийця, Михайла Стельмаха, Юрія Щербака, Олександра Корнійчука, Костянтина Найдича, Арсена Іщука; про журналістську діяльність Миколи Зерова як редактора часопису «Книгар», видавця журналу «Українська хата» Павла Богацького; видавця часопису «Siolo» Павлина Свенціцького; портретні

Марина Гримич

Книга Марини Гримич

нарис про Віля Гримича, Григорія Майфета, Григорія Нудьгу, Валентину Гончар, Олександра Соколовського, Станіслава Тельнюка, Соломею Неріс, Ірину Шкаровську, Миколу Лукаша. З наук. праць: «Концепція біографічного твору в розумінні Г. Хоткевича, М. Зоценка і К. Паустовського (на матеріалі повістей про Т. Шевченка)» (Шевченко і розвиток мов та л-р народів СРСР і країн соціал. співдружн.: Тези допов. і повідомл. респуб. наук. конф. 1989), «Шевченкове слово як естетична категорія» (Інформаційна сфера як духовне явище. Зб.: 1999). Автор та співавтор 130 наукових досліджень.

Літ.: Біобібліографія Інституту журналістики. – Вип. 1. Гримич Галина Михайлівна: Біобібліографічний покажчик.-К., 2008; Мороз Л. Загадка творчого бунту. – К., 1993 // Дивослово, 1994. – № 9; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ГРИМИЧ

Марина Віллівна

(4.04.1961, Київ) – філолог, письменниця, краєзнавець, етнолог. Закінчила слов'ян. відділення філ. ф-ту ун-ту ім. Т. Шевченка (1983). Викладач ун-ту, доц. (1996–2006), проф. істор. ф-ту, зав. кафедрою етнології та краєзнавства (2001–2006). Проф. ун-ту Альберти (Едмонтон, Канада) ф-ту Сучасних мов та культурознавчих студій (2007–2010). Зав. відділу Нац. наук.-дослід. ін-ту українозна-

вства та всесвіт. історії. Засновник і директор видавництва «Дуліби». З шевченкознавчого доробку: «Шевченкознавчі студії Вілля Гримича» // Матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. «Тарас Шевченко в долі слов'янських народів. Діалог через століття і кордони» (2014). Співатор зб. «Мій Шевченко» (2014), в якій подає сприйняття Шевченка протягом свого життя («Мій Шевченко: історія київської дівчинки, яка народилася в 1960-х роках». Премія імені Тараса Шевченка Київ. нац. ун-ту за найкращу наук. працю 2004. – «Інститут власності у звичаєво-правовій культурі XIX – початку XX ст.».

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ГРИЦАЙ

Михайло Семенович

(16.09.1925, с. Бачкурине, тепер Монастирищ. р-ну Черкас. обл. – 4.02.1988, Київ) – філолог, літературознавець, фольклорист. Закінчив філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1955); викладач з 1962, зав. кафедри історії укр. л-ри (1972–1987). Д-р філ. наук; декан філ. ф-ту (1971–1987). Дослідник давньої укр. л-ри, укр. вертепної драми, укр. драматургії XVI–XVIII ст. у наук. доробку шевченків. тема: «Наукові сесії, присвячені 100-річчю з дня смерті Т. Шевченка» (1961), публікація про шевченків. наук. конф. «У Київському університеті» (1961), «Фольклорні традиції у творчості Т. Шевчен-

Михайло Грицай

ка» (Дослідження творчості Т.Г. Шевченка (1964), «Т.Г. Шевченко і українська обрядова поезія» (Світова велич Тараса Шевченка. Тези допов. і повідом. республ. міжвуз. наук. сесії. – 1964). «Твір про безсмертя народу: Шляхи літературних героїв (поема «Гайдамаки» (1966).

Написав «Вступне слово» до монографії «Т.Г. Шевченко і літературне життя Київського університету» (1989), статтю «Плач Ярославни» до Шевчен. словника. Наукові праці: «Давня українська поезія» (1972); «Українська драматургія XVII–XVIII ст. (1974); «Давня українська проза (1975); «Семен Скляренко: Літ. портрет (1980); (Марко Вовчок: Твор. шлях (1983); (Олекса Десняк: Літ. крит. Нарис (1984); «Панас Мирний: Нарис життя і творчості (1986).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт.

Олександр Гриценко

Книжка Олександра Гриценка

упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ГРИЦЕНКО

Олександр Андрійович

(29.08.1957, м. Ватутіне Звенигород, р-ну Черкас. обл. – 3 квітня 2020) – культуролог, критик. Перекладач; канд. тех. наук. Закінчив ф-т кібернетики ун-ту ім. Т. Шевченка (1980). Директор Ін-ту культур. політики Укр. центру культур. досліджень. У кн. «Своя мудрість. Національні міфології та громадянська релігія в Україні» (1998) кілька розділів присвячені Т. Шевченку. Автор ст. «Духовний батько нації» у зб. «Герої та знаменитості в українській культурі» (К., 1999). Автор віршів: які друкувалися у періодиці, антологіях: «Вісімдесятники» (Едмонтон, 1990), «Молоді поети України» (Москва, 1991), Rybo-Wino-Kur (Варшава, 1994).

Переклав з англійської і польської мов поетичні твори Емілі Дікінсон, Вітольда Гомбровича, Томаса Стернза Еліота, Едварда Каммінгса; переклав роман Гомбровича «Порнографія» (1992), книжку «Українці: Несподівана нація» Ендрю Вілсона.

Літ.: Рябчук М. Гриценко Олександр Андрійович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 174; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко,

Віктор Жадько

ГРИЦИК

Людмила Василівна

(9.05.1946, м. Андрушівка Житомир. обл.) – філолог, літературозна-

вець, компаративіст, перекладач. Закінчила філ. ф-т ун-т ім. Т. Шевченка (1965–1970), аспірант (1970–1973), викладач (з 1973). Сходознавець. Д-р філ. наук; проф., зав. кафедри сходознавства (1989–1993), зав. кафедри теорії л-ри, компаративістики і літ. творчості, кафедри історії укр. л-ри, теорії л-ри і літ. творчості. Наукові інтереси – грузин. л-ра в сучасних укр. перекладах, основи компаративістики, л-ри зарубіж. Сходу.

Автор монографії «Орієнталістика А. Кримського в українському літературному процесі поч. ХХ ст.» (1994). У наук. доробку – шевченкознавчі студії: «Михайло Кінцурашвілі – перекладач Т.Г. Шевченка» (зб. «Т.Г. Шевченко в інтернаціональних літературних зв'язках» (1981); «Шевченкове слово серед українських переселенців» (зб. «В літопис шани і любові (1989); «Слово, що не знало кордонів» (зб. «Присвячується 175-річчю від дня народження Т.Г. Шевченка. Літопис шани і любові» (1989); «Шевченкіана О. Багрія в контексті національного відродження 20-х рр.» (1994); «Грузинська література і Шевченко» (у співавт.); «Плюралістична парадигма грузинської шевченкознавчої компаративістики» (2014).

Доповідь «Україністика в Грузії: здобутки і перспективи» на VIII Міжнарод. конгресі україністів «Тарас Шевченко і світова україністика: історичні інтерпретації та сучасні рецепції». Київ. 21–24 жовт. 2013. До 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка. Доповідь «Плю-

Людмила Грицик

ралістична парадигма грузинської шевченкознавчої компаративістики» на Шевченків. міжнарод. літературному конгресі 11 берез. 2014. / Київ. ун-т.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ГРИЦЮТА

Наталія Миколаївна

(26.03.1959, Київ) – філолог, літературознавець, журналіст. Д-р наук із соціальних комунікацій. Закінчила філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1981) та аспірантуру ІЛ ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР (1990), факультет менеджменту зовнішньої економічної діяльності Української академії зовнішньої торгівлі (1999). Наук. співроб. ІЛ (1993–2002).

Викладач ун-ту з 2002, проф. кафедри реклами і зв'язків з громадськістю ІЖ. Наук.

інтереси – шевченкознавство, етика реклами та зв'язків з громадськістю, історія реклами та зв'язків з громадськістю. Захистила канд. дисерт. «Проза Т. Шевченка в контексті розвитку європейського роману виховання» у відділі шевченкознавства ІЛ (1993, наук. керівник д.ф.н. В.С. Бородін), вийшла однойменною монографією в 2014. Учасниця академ. наук шевченків. конференцій. Публікації по темі дисерт.: «Структурно-композиційні особливості бінарного образу в повісті Т. Шевченка «Близнець» (1991); «Проблема «втраченої особистості» за повістю Шевченка «Близнець» (1991); «Психологічний портрет героя (повість Т. Шевченка «Художник»)» (1993); «Художня поезія Т. Шевченка в контексті західноєвропейського роману виховання (типологічний аспект)» (1993);

Олександр Грищенко

«Автор і герой в художньо-естетичній концепції Т. Шевченка (на матеріалі повісті «Художник»)» (1993). Автор 46 наук. публікацій у вісниках, довідниках, документальних виданнях.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ГРИЩЕНКО

Микита Минович

(14.09.1900, с. Трушки, тепер Білоцерків. р-ну Київ. обл. – 15.09.1987, Київ) – юрист, педагог; д-р пед. наук. Заслужений діяч науки УРСР (1969). Закінчив Вищі пед. курси ім. Б. Грінченка, юрид. ф-т Київ. ін-ту народн. господарства (1935). 50 років працював у системі народної освіти: учителем, директором школи, інспектором, директором педучилища, ректором Київського інституту соціального виховання, завідувачим Київським міськвнв, начальником управління шкіл МО України, директором науково-дослідних інститутів дефектології (1948–1950) і педагогіки (1955–1957). Директор КІНО (1930–1934), директор Ін-ту соціального виховання. Директор НДІ педагогіки УРСР. Проф., зав. кафедри педагогіки істор. ф-ту ун-ту ім. Т. Шевченка (1958–1981). Співавтор монографії «Т.Г. Шевченко і народна освіта» (1961), стаття «Шевченко-педагог» (1964). Автор 250 наукових праць, з них – 20 монографій, підручників, методичних посібників, зокрема: «Розвиток народної освіти в Україні» (1957); «Науково-дослідна робота з

питань політехнічного навчання і морального виховання» (1957); «Народна освіта у західних областях УРСР» (1960); «Книга для читання для класу допоміжних шкіл» (1960); «Дидактичні поради молодому викладачеві вузу» (1974); «Спадщина К.Д. Ушинського і питання педагогіки вищої школи» (1975). Грищенко – видатна постать у формуванні педагогіки як вузівської навчальної дисципліни. Саме йому належить обґрунтування трьох рівнів професійної підготовки вчителя у вищому закладі освіти: початкова підготовка (загальний курс педагогіки, психології, методики, навчально-педагогічна практика); безпосередня підготовка (курс педагогіки, психології, методики навчального предмета, педагогічної майстерності, навчальна та стажувальна практика); сучасна професійно-педагогічна підготовка (крім переліченого, включає розробку педагогічних технологій, оволодіння досвідом співтворчості з вихованцями, переддипломну практику). Похований на Байковому некрополі; ділянка № 18.

Літ.: Шевченко Л. Грищенко Микита Минович / Історичний факультет КНУ; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ГРИЩЕНКО

Борис Дмитрович

(псевдоніми – Василь Чайченко, Б. Вільхівський, П. Вартовий, Перекотиполе; 1863–1910) –

Микита Грищенко

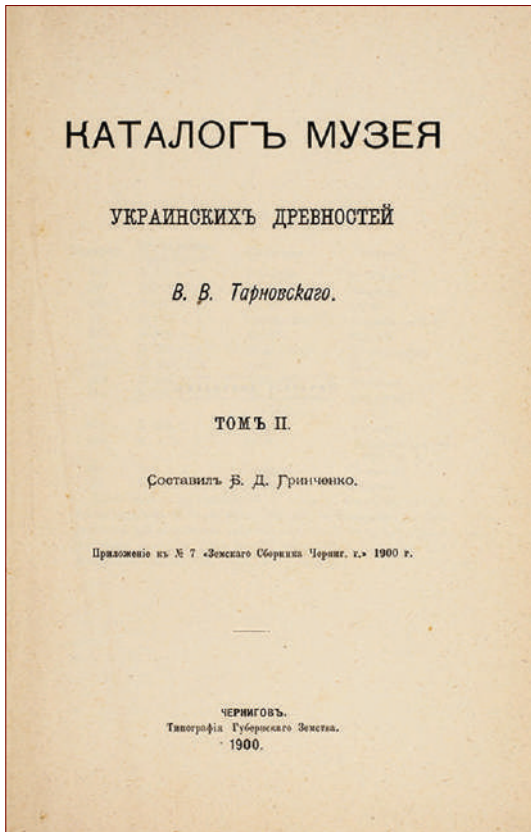
письменник, літературознавець, етнограф, педагог, публіцист, мовознавець і видавець;

Книга Микити Грищенка

Борис Грінченко

Книга Бориса Грінченка

дослідник і популяризатор творчості Т. Шевченка; задля популяризації творчості Кобзаря не раз виступав на ювілейних вечорах, присвячених пам'яті поета в ун-ті св. Володимира. Навчався в реальній школі Харкова, у 1881 склав екзамен на «народного вчителя». Був редактором газети «Громадська думка» та журналу «Нова громада» (1906). Заснував та очолив київську «Просвіту» (1906–1909), був одним із організаторів і керівником Всеукраїнської учительської спілки (1906–1907). Спочатку родина, приїхавши до Києва, оселилася на вулиці Паньківській, 8, потім – Гоголівській, 8; Бульварно-Кудрявська перетинала вулицю Гоголівську, на якій у 1902–1906 в будинку № 8 мешкала родина Грінченків, де Борис Дмитрович створив словник, вийшов із друку 1907–1909 та містив 68 тис. українських слів від І. Котляревського до початку ХХ ст. Шевченкознавчий доробок становлять передусім літературно-критичні й публіцистичні розвідки: статті – «Шевченко» до «Большой энциклопедии» під ред. С. Южакова (1909), брошури: «Нова сім'я» (1895), «Двоє рідних» (1906); відгуки на публікації окремих прозових і поетичних творів Шевченка («Недруковані поезії Шевченка», 1901; «Из новостей украинской литературы», 1901, 1902). Перше в українському літературознавстві соціологічне дослідження рецепції творів Шевченка – праця Грінченка «Шевченків „Кобзар” на селі» (1906), увійшла окремим розділом у книгу «Перед широким світом» (1907). Із

дружиною – Марією Грінченко письменник півроку працював над збереженням та упорядкуванням колекції В. Тарновського; результатом їх роботи став виданий у 1900 «Каталог музею українських древностей В. В. Тарновського». Пов'язана із Шевченком діяльність Грінченка різнобічна, основні її напрями: літературно-критична й ідеологічна інтерпретація творчості поета та її популяризація; робота над упорядкуванням шевченківських експонатів у колекції Василя Тарновського (молодшого; 1837–1899); організація збирання коштів на спорудження пам'ятника Т. Шевченкові. Слід згадати також ст. Б. Грінченка про українську літературну мову і Т. Шевченка («Тяжким шляхом: Про українську пресу»; 1906), а також дбайливе фіксування Тарасової мови в «Словарі української мови». Шевченкову творчість Б. Грінченко сприймає як Євангеліє. «І досі не можу думати про його, як про людину, – писав Борис Дмитровичу до письменника Івана Липи (1865–1923), від 9 лютого 1892, – він і досі стоїть перед мене на такому високому п'єдесталі, що торкається головою неба». Згодом він засвідчив, що саме завдяки Т. Шевченку в 13 років зробився тим, чим є, тобто – одним із найенергійніших діячів української культури, бо Т. Шевченко «...не тільки посунав вперед свою літературу, у якій створив нову епоху, бо до нього яскравість і вражаюча сила вираження ще ніколи так тісно не поєднувалися з досконалістю, а й повів за собою увесь народ». Київ увічнив ім'я Бориса Грін-

Книга Бориса Грінченка

Могила Бориса Грінченка

ченка в назвах вулиці, університету та музею в будинку № 18/2 на вулиці Бульварно-Кудрявській (з 1919 – вулиця Нероновича, з 1937 – Воровського, з 2014 відновлена історична назва). Похований із родиною на Байковому некрополі столиці, ділянка № 9.

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 274; Погрібний А. Борис Грінченко: Нарис життя і творчості. – К., 1988. – 268 с.; Яременко В. Борис Грінченко // Українська мова і література в школі, 1963. – № 12. – С. 16 – 25.

Віктор Жадько

ГРУНСЬКИЙ

Микола Кузьмович

(28.09.1872, м. Суми – 13.08.1951, Київ) – мовознавець-славіст; д-р філ. наук. Закінчив істор.-філ. ф-т Харків. ун-ту (1896). Викладав у Юр'їв. (Тартуському) ун-ті. Від 1915 і до кінця життя працював в ун-ті св. Володимира;

Микола Грунський

ректор (1919–1920). Проф., зав. кафедри рос. мови та словесності (1915–1951); декан філол. ф-ту. Одночасно співроб. ІМ. Основні наукові праці присвячені проблемам походження старослов'янського письма, мові давніх пам'яток старослов'янської писемності (Київських глаголичних листків, Зографського та Охридського євангелій), історії слов'янських мов. Автор навч. посібника «Украинская грамматика» (1918), у другому виданні (1918–1919) якого вмістив поезії Шевченка «І досі сниться...», «Сонце заходить...», уривок з поеми «Гайдамаки», «Плач Ярославни». Редактор посібника «Левченко Г.А. Нариси з історії української літературної мови першої половини ХІХ ст.» (1946), в якому розділ присвячений значенню Шевченкового «Кобзаря» в історії укр. літ. мови. Похований в Києві на Лук'янівському цвинтарі (ділянка № 21 ряд 6, місце 11).

Літ.: Жадько В. Український некрополь. – К., 2005. – С. 164. Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ГРУШЕВСЬКА

Ольга Олександрівна

(псевд. О. Олександренко) (4.01.1878, м. Шуя Владимир. губ., тепер Іванов. обл. РФ – 18.05.1961, Київ) – історик, літературознавець; постійний секретар Комітету по заснуванню Укр. ун-ту. Працювала секретарем бібліотечної комісії Укр. ун-ту (1919–1920), бібліотекарем

ВІНО (1920–1925). Наук. співроб. ВУАН; дружина Олександра Грушевського, брата історика Михайла Грушевського. Навчалася на Вищих жіночих курсах у Києві (1906–1908), Вищих юрид.-істор.-літ. жіночих курсах в С.-Петербурзі. З 1917 мешкає в Києві.

Шевченкознавчі студії – «З Петербурзьких років Шевченка (1838–1843)» (1914), «Оксана» (1914). Написала відгук на кн. С. Балея «З психології творчості Шевченка» (1918). Зберегла архів чоловіка – Олександра Грушевського та його брата Михайла Грушевського – передала ці документи до Центрального державного архіву України.

Літ.: Бурлака Г. Грушевська Ольга Олександрівна // Шевчен. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 193; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

Ольга Грушевська

ГРУШЕВСЬКИЙ

Михайло Сергійович

(17.09.1866, м. Холм, тепер Польща – 24.11.1934, Кисловодськ, тепер РФ) – історик, письменник, археолог, публіцист; акад. ВУАН. Закінчив істор.-філ. ф-т університету св. Володимира

Мешканці будинку на Паньківській, 9. Крайня праворуч – Ольга Олександрівна Грушевська. Давнє фото. 1928

Михайло Грушевський

(1890). За споминами про той час студента – історика Аполлінарія Маршинського (1865–1929): «Михайло на перших курсах був для них «загадкою»: вчився як ніхто [...] професори по черзі бачили в ньому свого наступника – через що й лютували потім декотрі за його ніби зраду. Михайла бачили по дорозі до університету і зауважували, як він завжди побожно здіймав шапку й хрестився перед Володимирським храмом». У перший семестр перебування Михайла Грушевського в університеті семінари проводили лише проф. Федір Фортинський (1846–1902) з загальної історії та Володимир Антонович (1834–1908) з давньої російської, цебто з української історії. Решта істориків – професори І. Лучицький, В. Іконніков, приват-доцент П. Голубовський – мали лише «совещательные» години. Михайло Грушевський

активно долучився до семінарської роботи з другого року навчання, з осені 1887 «Михайло Грушевський попав у Київський Університет по двох роках після тих заворушень серед студентства, що сталися в 1884 під час святкування невдалих 50 роковин університету. Заколот цей скінчився виключенням усіх студентів з університету та висилкою більшості з Києва. Півріччя університет стояв зачинений, і приймання студентів з нового 1885 відбувалися через окремі професорські комісії. Справа з ювілеєм була голосною, і чутки про ці події розширилися на цілу Росію», – так характеризував літературознавець та історик-архівіст Володимир Міяковський (1888–1972) атмосферу, в якій починав навчатися молодий Грушевський. На третьому курсі (1888–1889) Михайло приступив до роботи над працею «История Киевской земли от смерти Ярослава до конца XIV века». Працював два роки, закінчив в 1890 і здо був за неї золоту медаль. Увесь час університетських студій Михайло Грушевський користувався науковими порадами В. Антоновича. За чотири роки студентства М. Грушевський прослухав у нього загальні курси: «древний период русской истории», «общий курс русской истории до XII в.» та спеціальні курси – історія Галицького князівства, історія Західної Руси, історія Великого Новгороду, історія руської колонізації, Руські старожитності та джерела до історії Західної Росії. Університетські студії завершувалися державними іспитами В. Міяковсь-

Родина М. Грушевського (зліва – направо): Олександр, Ганна, Михайло, Марія. Сидять: Сергій та Ольга Шамраєви, Катерина, Глафіра Захаріївна. 1906

кий узагальнив: «Так блискуче закінчився студентський період життя Грушевського. Справа залишення його при університеті для підготовки до професури була передрішена. Як найкращий учень професора В. Антоновича, упродовж трьох років здав магістерські іспити, захистив

дисертацію та став професором Львівського університету, щоб очолити українську історичну науку». За канд. дисерт. з історії Київ. землі від Ярослава до XIV ст. отримав золоту медаль. Проф. стипендіат на здобуття звання магістра історії (1890–1894) при ун-ті. Учень

Київ. Дім на Паньківській, 9, де жила родина Грушевських. 1927

В. Антоновича. Проф. Львів. ун-ту (1894–1914). Голова Центр. Ради УНР (1917–1918). Перебував в еміграції (1919–1924). Очолював Історичну секцію та Науково-дослідчу кафедру історії України ВУАН. В юнацькому віці присвятив Шевченкові вірші «До Тараса», «Ця слава, про мене, Тарасе, найлучче». Звертався до постаті й творчості Т. Шевченка у повісті «Чужі й свої». З шевченкознавчих робіт: «Дрібничка до генеалогії Шевченка» (1895), «Шевченків день» (1907), «В сорок восьми роковини Шевченка» (1905), «Пам'ятник Шевченку» (1908), «Два ювілеї» (1911), «Свято єднання», «Шевченко й українська минувшина» (1912), «В справі ювілейних видань, присвячених Шевченкові в його добі» (1913), «Шевченкове століття» (1914). У «Збір-

нику Памяти Тараса Шевченка (1814–1915)» належить вступ. стаття «Великі роковини» і «Передне слово» до «Матеріялів до історії Кирило-Мефодіївського брацтва. «Шевченкові роковини» (1919), «В сімдесяти роковини Кирило-Мефодіївської справи» (1917), «Шевченко як проповідник соціальної революції» (1920), «В Шевченкові роковини» (1925), «В шістдесят четверті Шевченкові роковини» (обидві 1925). Помер у санаторії Кисловодська (Росія); похований на Байковому некрополі столиці, ділянка № 8.

Літ.: Брижицька С. Вплив творчості Тараса Шевченка на Михайла Грушевського // Вісник КДУ. Серія: Українознавство – К., 2003. – Вип. 7; Бурлака Г. Грушевський Михайло // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 193; Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 272; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

Могила Михайла Грушевського

ГРУШЕВСЬКИЙ

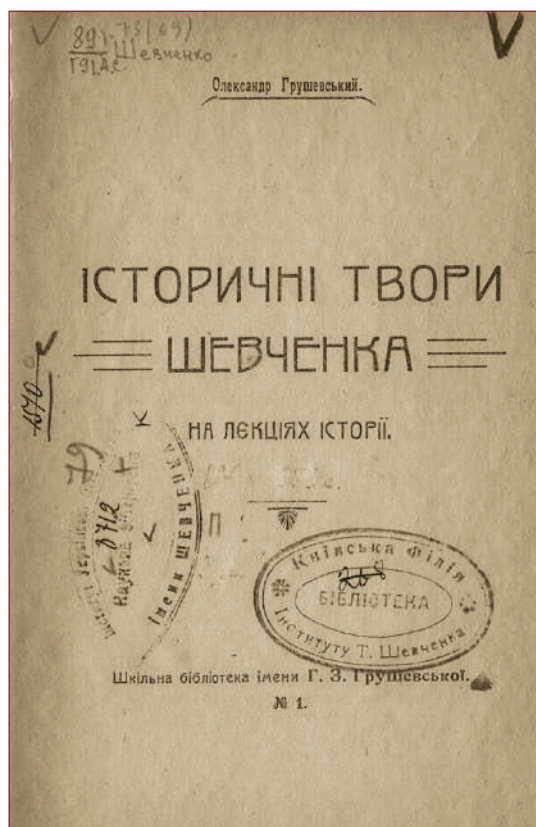
Олександр Сергійович

(12.08.1877, м. Ставрополь, тепер РФ – 1942, за ін даними 1943, с. Іртишськ, тепер Павлодар. обл., Казахстан) – історик, літературознавець, фольклорист, етнограф. Закінчив істор.-філол. ф-т ун-ту св. Володимира (1899). 1917 – приват-доцент, проф. кафедри рос. історії (1918–1919); один із засновників першої укр. кафедри в ун-ті. Дійсний чл. НТШ. Очолював комісії в ВУАН. За редакцією Г. видано «Шевченківський збірник» (1914),

у якому вміщені його ж праці: «Шевченко і Куліш», «Три літа. «В киргизьких степах»; «Литературные планы и надежды Кирило-Мефодиевского братства» в часописі «Украинская жизнь» (1914); «З настроїв і думок Кирило-мефодіївського братства» (1914); «Шевченко й Кухаренко» (Збірник Памяти Тараса Шевченка (1814–1914) (1915); «Шевченківська література за останні роки. Матеріали і замітки» (1917); «З новітших дослідів і матеріалів про Шевченка» (1918); «Невільницький цикл Т. Шевченка 1847 р.» (1918); «Педагогічні ідеї Т. Шевченка» (1918). Окремі видання-брошури та книги: «Житте і творчість Т.Г. Шевченка», «Історичні твори Шевченка на лекціях історії», «З новітших дослідів і матеріалів про Шевченка» (1918); «Наукове товариство імені Т. Шевченка і його видання 1905–1909 рр.» (1912). Автор 100 наук. праць з історії, історіографії, етнографії, історії літератури. Серед них монографії: «Пинское полесье» (1901), «Очерки истории Туровского княжества» (1902), «Города Великого княжества Литовского в 14–16 вв.» (1918); наукові розвідки з політичної і соціальної історії України XVI–XVIII століть, української історіографії XVIII–XIX століть; серія нарисів про укр. письменників XIX–XX століть: «З сучасної української літератури» (в «Літературно-науковому вістнику» та окремо в 1909); «Шевченківська література за останні роки» (1917); статті: «Невільницький цикл Т. Шевченка» (1918); «Повісті Куліша з середини 1850 р.» (1927); «Галицька молодь

Олександр Грушевський

Книга О. Грушевського

та Куліш в 1860 р.» (1928), надруковані в «Университетских известиях» (Київ), «Журнале Министерства народного просвещения» (Санкт-Петербург), «Известиях отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук» (С.-Петербург), «Записках Научного товариства імені Шевченка» (Львів), в «Основе» (Одеса). Автор портретів і розвідок, присвячених творчості Миколи Гоголя, Івана Котляревського, Григорія Квітки-Основ'яненки. Від 1930 не видав прижиттєвої роботи. У розпал Голодомору, 31 липня 1933 звільнений з роботи, заарештований як: «один з керівних учасників антирадянської української націоналістичної терористичної організації...проводив підривну роботу на ідеологічному фронті»; винним не визнав і нікого не обмовив.

На основі вигаданих свідчень 5 жовтня 1939 Особлива нарада при НКВС СРСР засудила до п'яти років заслання до таборів Казахстану. Помер в сільській лікарні (за твердженням місцевих жителів). За іншими даними – 1943 у селі Верхньо-Іртишськ (Казахстан). Офіційних даних про смерть та місце поховання не знайдено.

Літ.: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка; Костюк І. Грушевський Олександр Сергійович // Шевчен. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 194; Хорунжий Ю.М. Грушевський Олександр Сергійович // Енциклопедія сучасної України: у 30 т. – Т. 6. – С. 560.

Віктор Жадько

ГРУЯ

Стеліан

(справж. Стеліан Яцентюк. 16.04.1933, с. Арборе, тепер Сучав. пов., Румунія – 25.09.1996, Бухарест) – румун. письменник, літературознавець, перекладач. Випускник ун-ту ім. Т. Шевченка (1957). Д-р філ. наук, проф. кафедри україністики Бухарест. ун-ту. Захистив доктор. дисерт. «Тарас Шевченко – поет-романтик» (1973). Автор монографій «Молитва і прокляття» (1995, укр. мовою), «Тарас Шевченко» (Бухарест, 2001, румун. мовою). Упоряд. і автор передмов до румун. видань Т. Шевченка. Груя оцінював діяльність і творчість Кобзаря, а з ними й історичну місію Румунії та України, з погляду європейських культурних цінностей. Вихідними в цьому плані можуть бути такі думки вченого: «Хто детально й кропітко досліджував скарбницю Шевченко во го слова, той не зміг не переконатися, що великий Кобзар, як ніхто інший, збагнув і передбачив чимало аспектів вікових і багатосторонніх відносин між Україною та Румунією, а також можливі наслідки в результаті взаємовигідних стосунків між їхніми народами». Упоряд., написав вступ. статтю й примітки до видання «Тарас Шевченко. Кобзар: Поезії» (Бухарест, 1975, укр. мовою). У своїх студіях Г. порушив одну з найважливіших проблем Кобзарєвої творчості – зв'язку із Біблією. На думку дослідника, Шевченко часто використовує численні паралелі з Біблією, щоб до кінця довести місію пророка української нації. Цікавими спостереженнями позначене

дослідження Г. про жанр балади у творчості Кобзаря, представлений, на думку дослідника, не тільки «Причинною», «Утопленою», «Тополею», «Лілеєю», «Русалкою», а й такими творами, як «У Бога за дверима лежала сокира», «Перебендя», «Іван Підкова», «Гамалія», «Тарасова ніч». Неодноразово у працях досліджує проблему історіософської концепції України в Шевченка. У ракурсі поставленого питання здійснено аналіз поем «Гайдамаки», «Царі», «Іван Підкова», «Великий льох». Автор статей в період. пресі, зокрема: «Творець української національної доктрини» (Наш голос. Бухарест, 1995), «Містерія «Великий льох» (1989). Укр. мовою вийшли збірки оповідань «Колесо» (1964), «Пастух і дика черешня» (1973), зб. поезій «Надра» (1971); рум. -зб. оповідань «Поминальний день» (1968), поетичні збірки: «Арборенські балади» (1977), «Північ» (1979). Роман «Чорний кінь» (кн. 1, 1983, рум. мовою) присвячений подіям Другої світової війни та повоєнного періоду. В перекладі Г. вийшли зб. укр. нар. дум (1974), антологія укр. рад. новели «Пролетіли коні» (1971, у співавт.), зб. віршів рум. поетів, які пишуть укр. мовою, «Балада рідного краю» (1975). Упорядник і автор передмов до видань В. Стефаніка, О. Кобилянської. Автор праці «Емінеску в перекладі укр. мовою» (1958), «Курсу історії укр. літератури. Друга половина XIX ст.» (1975, обидві праці – укр. мовою). Похований на міському кладовищі Бухареста.

Літ.: Носенко Т. Груя Стеліан // Шевчен. енцикл. – К.,

Стеліан Груя

2012. – Т. 2. – С. 251; Ребошанка І. Шевченко в Румунії Шевченко в Румунії // Наш голос, 1995. –

Книга Стеліана Груя

Ч. 1-2. – С. 12; *Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.*
Віктор Жадько

ГУБАР

Олександр Іванович

(7.09.1922, с. Ярошівка Прилуц. пов. Полтав. губ., тепер о. Українське Талалаїв. р-ну Чернігів, обл. – 14.09.2003, м. Сімферополь, Крим) – критик і літературознавець; навчався на ф-ті іноземних мов КІНО (до 1946). Чл. НСПУ. В 1944, після повернення з евакуації, трудився у ромен. райгаз. Із 1962 – доцент кафедри укр. літ. Сімферопол. ун-ту, проф. Із літ.-крит. праць почав виступати 1948. Автор зб. портретів крим. письмен. «Чорноморська хвиля» (1994). Опублікував ст., присвячені дослідникам і популяризаторам творчості Т. Шевченка у Вірменії та Італії, зокрема: «Крим-

ська стежина на Тарасову гору» (1994); «Кобзар у країні Гарібальді» (1995), «Серце, нагріте добром» (1996). На XXVII наук. конф. у Сімферополі (1986) виголосив доповідь на тему «П.Г.Тичина про новаторство Т.Г.Шевченка». Написав передмову «Обнімітесь, брати мої...» до кн. «Далекий і близький Шевченко; переклад вибраних творів Шевченка кримсько-татарською мовою» (1999); «Кобзар у країні Гарібальді» (1995); «Кримська стежина на Тарасову гору» (1995); «Къучакълашынъ, меним къардашларым» («Обнімітесь, брати мої») («Далекий і близький Шевченко» (1999). Сприяв зміцненню укр. та кримськотатар. літ.-культур. зв'язків. Автор книг: «Павло Тичина. Літературний портрет» (1958), «Павло Тичина. Літературно-критичний нарис» (1981), «Павло Тичина. Семінарій» (у співавторстві з Л. Чернецем) (1984); «Кому служать егоїсти?» (в співавторстві), (1957), «Чорноморська хвиля» (Український культурологічний центр, 1994, 1995). 20 років – чл. республіканського наук. збірника «Українське літературознавство» та комісії з критики та літературознавства СПУ, керівником секції критики Кримської республіканської організації СПУ; чл. президії кримського від-ня товариства «Україна»; заступ. голови Кримського товариства української культури. Похований на міському кладовищі Сімферополя.

Літ.: Кононенко Д. Працював до останнього подиху // Крим.

Олександр Губар

світля, 2003. – 24 жовт.; Корсовецький О. *Далеки близький Шевченко // Укр. слово, 2000. – 27 січ.; Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У двох книгах. – Кн. 1. – Полтава: Дивосвіт, 2005. – С. 188.*

Віктор Жадько

ГУБЕРСЬКИЙ

Леонід Васильович

(4.10.1941, м. Миргород, Полтавська обл.) – філософ; закінчив філософ. ф-т ун-ту імені Т. Шевченка, аспірантуру; захистив кандидатську (1975) та докторську дисертацію (1992). З 1973 працював у виші: асистентом, ст. викладачем, доцентом, професором, зав. кафедри, заст. декана філософ. ф-ту. Професор, академік НАН України (2003, чл.-кореспондент з 1997), академік НАПН України (1995) та АН ВШ України; заслужений працівник народної освіти України (1997), Герой України (2009); ректор (2008–2021).

За його сприяння та безпосереднім керівництвом і участю університетська шевченкіана набула академічного та науково-дослідницького рівня. Створено електронний портал «Шевченко-info» на сайті вишу; організовано експозицію, що присвячена Кирило-Мефодіївському братству на базі Музею університету; організовано і стало традицією проведення Міжнародних наукових конференцій «Святої правди голос новий»; Всеукраїнських щорічних наукових конференцій «Тарас Шевченко і світ». До ювілейних дат життя і творчості Кобзаря друкарня вишу

випускає книги про життя і творчість Т. Шевченка, зокрема – здійснено факсимільне видання рукописних збірок творів, альбомів та листів Кобзаря і книгу «Ходімо даліше, даліше слава», це – мистецька спадщина Тараса Шевченка (1847–1861): рисунок, акварель, сепія, гравюра, де вперше представлено не тільки акварелі, а й підготовчі роботи до них. Видав наказ «Про проведення Шевченківського міжнародного літературного конгресу, присвяченого 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка» та очолив Оргкомітет Міжнародної науково-практичної конференції до 202-ї річниці від дня народження Тараса Шевченка; виступив із доповіддю «Всесвіт Тараса Шевченка». Сприяв відкриттю та забезпечив діяльність начальної лабораторії шевченкознавства і Всеукраїнського навчально-наукового центру шевченкознавства, створений наказом

Леонід Губерський

На фото: Валентина Гончар, Віктор Жадько, Леонід Губерський

ректора до 200-ліття від дня народження Т. Шевченка. Організував і виступив на зустрічі з лауреатами Національної премії України ім. Т.Г. Шевченка. Автор 200 наук. публікацій, у тому числі 50 особистих та колективних монографій, підручників та навчальних посібників,

зокрема: «Людина в сфері гуманітарного пізнання», «Духовне оновлення суспільства», «Матеріальне і духовне», «Культура. Ідеологія. Особистість», «Філософія», «Політологія», «Людина і світ», «Філософія політики» (у 6-ти томах), «Українська дипломатична енциклопедія» (у 2-х томах).

Літ.: Крижанівський В. Губерський Леонід Васильович // Енциклопедія історії України: у 10 т. – К., 2004. – Т. 2. – С. 242; Сліпушко О., Шкрабалюк А. Шевченкознавство в Шевченківському університеті // Літ. Україна, 2015. – 11 жовтня.

Віктор Жадько

Книга Леоніда Губерського

ГУДЗІЙ

Микола Каленикович

(21.04.1887, м. Могилів-Подільський, тепер Вінн. обл. – 29.10.1965, Москва) – літературознавець, текстолог, археограф. Закінчив слов'яно-рос. відділ істор.-філ. ф-ту університету св. Володимира (1911). Приват-доцент цього ун-ту; учас-

ник семінару В. Перетца. Д-р філології. Акад. АН Укр. РСР. Проф. Москов. ун-ту, зав. відділом давньоруської л-ри в Ін-ті світової л-ри ім. О. М. Горького. Зав. відділів рос. і давньої укр. л-р ІЛ (1945–1961). Праці в галузі шевченкознавства – один з ред. 10-томн. видання творів Т. Шевченка. Відповід. ред. 6-го тому (1957) «Повного зібрання творів Шевченка» у 6 т. (1963–1964). Автор статті: «Письма Шевченка к С.Т. Аксакову» (1927), «Шевченко і російська революційно-демократична думка» (1951), «Нове російське видання творів Т. Г. Шевченка» (1956) – відгук на кн. «Шевченко Т. Собрание починений в 5-ти томах» (1955–1956).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ГУДЗЬ

Олександр Петрович

(12.07.1973, Київ) – філолог; випускник філ. ф-ту ун-ту ім. Т. Шевченка (1999). Навчався в аспірантурі на кафедрі історії укр. л-ри та шевченкознавства (1999–2003). Досліджував тему літ. взаємин М. Хвильового і Т. Шевченка. Шевченкознавчі праці: «Про «школу» та «бур'яни. Нотатки до концепції творчості Тараса Шевченка» (1999), «Рецидиви Дмитрія Карамазова: до проблеми «Хвильовий і Шевченко» (1999); зробив спробу осягнути доробок поета крізь призму Старого та Нового Завітів – «Тринітарність і бінарність Шевченкового погляду на світ» (2000); торкнувся теми

Микола Гудзій

«Елементи психоаналізу у Г. Скороди і Т. Шевченка» (2001).

Виявив новаторський підхід до поставленої проблеми у статті «Між священиком та ворожитом» [на матеріалі поеми «Гайдамаки»] (2003). Співавтор монографії «Інтеграція позитиву в творчості Шевченка (Аспекти символу, аксіології, онтології, міфу, психології і стилю)» (2002) – розділ «Творчість Шевченка і стильова система бароко: ідеологічний та міфологічний рівні», в якому розглядає Шевченкову поезію крізь призму поетики бароко, застосовуючи «гностичний досвід» аналізу.

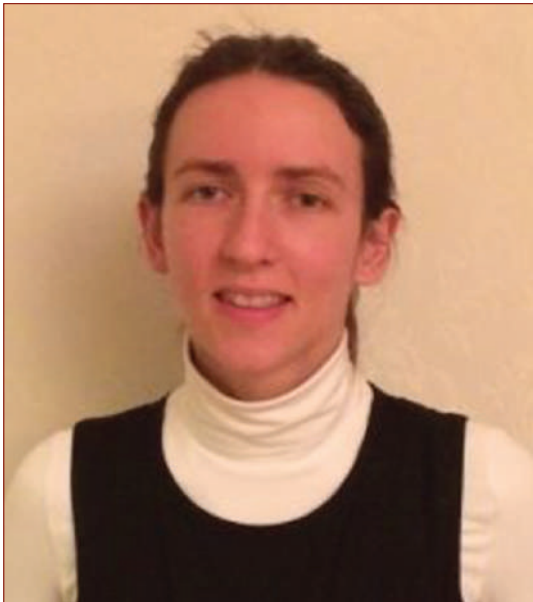
Літ.: Шевченкознавство КНУ; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ГУДИМА**Анна Олександрівна**

(17.08.1985, м. Луцьк Волин. обл.) – філолог; канд. філ. наук. Закінчила укр. відділення ІФ ун-ту ім. Т. Шевченка (2007). Після аспірантури на кафедрі історії укр. л-ри та шевченкознавства (2011) працює асистентом кафедри історії укр. л-ри і шевченкознавства, кафедри укр. л-ри, теорії л-ри та літ. творчості; дебютувала дослідженнями про Т. Шевченка ще в студент. роки. Захистила канд. дисерт. «Етологічні поеми Тараса Шевченка. Сенсовий метатекст» (2011, наук. керівник проф. Л.М. Задорожна). Шевченкіана Г. ґрунтується на концептуальних моментах етики Т. Шевченка – сенсовий зміст у його етологічних поемах – «Філософська концепція Т. Шевченка в поемах «Слепая» та «Відьма» (2005); «Бінарний паралелізм у системах образів поем Т. Шевченка «Сова» та «Відьма» (2008);

Анна Гудима

«Конфліктність світів зовнішнього та внутрішнього в етологічних поемах Т. Шевченка «Тризна» та «Сова» (2008), «Місце та роль опозицій «люди – пани», «колоніальний імперський етнотип», «людина – люди» в етологічних поемах Т. Шевченка» (2009); «Феномен божевілля в етологічних поемах Тараса Шевченка. Спосіб його подолання» (2009); «Метатекстові відношення в поемах Тараса Шевченка» (2009); «Сенсовий метатекст у контексті поетичної творчості Т. Шевченка: доля жінки» (2009); «Покритництво як сакральний феномен в етологічних поемах Т. Шевченка» (2010); «Проблема вчинку в етологічних поемах Тараса Шевченка» (2010), «Спокута себе як спосіб осягнення універсумів (на матеріалі етологічних поем Т. Шевченка» (2010); «Спокута як шлях творення себе героями ліро-епічних поем Тараса Шевченка» (2011); «Духовний та фізичний вияви сліпоти героїв етологічних поем Т. Шевченка» (2012), «Сенсовий метатекст ліро-епічних поем Тараса Шевченка» («Тарас Шевченко – апостол українського народу». (2013).

Співавтор монографії «Орю свій переліг... та сію слово» (2012) – розділ «Ліро-епічні поеми Тараса Шевченка: етологічна та сакральна складова». Співавтор програми факульт. курсу «Феномен Тараса Шевченка у культурному і гуманітарному просторі України і світу» (2013).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ГУДОВСЬКИЙ**Іван Васильович**

(р.н.н. – 1860) – художник, фотограф; родом із містечка Пирятин; фотографував професорів ун-ту св. Володимира і Т. Шевченка. Івана добре знав письменник і журналіст Микола Лесков (1831–1895); наприкінці 1849 перевівся до Київ. казенної палати, оселився у дядька – лікаря С. Алфер'єва, професора-медика ун-ту св. Володимира. Микола Семенович про І. Гудовського відгукувався якнайкраще, називав його «чоловіком здорового і гострого розуму». Майстерності живопису І. Гудовський навчався в Києво-Печерській лаврі, в школі отця Іринарха. Згодом подався «удосконалюватися» до Санкт-Петербурга в Академію мистецтв (з 1844 до 1849), там і познайомився з Т. Шевченком. Мешкали товариші в кімнатці колишньої звенигородської міщанки Фейт, у приміщенні купця Юрія Бема на другій лінії Васильєвського острова (нині будинок № 3). Т. Шевченко 1845 першим вибрався в Україну, залишивши «на господарстві» Івана і доручивши організацію друкування естампів «Живописной Украины», розсилання замовникам. Фінансові труднощі не дозволили Іванові Васильовичу вповні реалізувати побажання товариша-художника. У листі до Т. Шевченка з С.-Петербурга 22 вересня 1845 Іван писав: «Получив я від Вас двадцять п'ять карбованців, отдав Служинському та зовсім розщитавсь, а печатать ему ніколи, дак я ледве отдав Долгову, да не знаю, чи так зробив. Ви мені пишете, щоб прислати 35

екз., дак я щитаю усякий екземпляр із 6-ти картин, дак так і розсилать буду». У тому самому листі Іван дякував поетові, що той відвідав його родичів, коли проїздив через Пирятин у серпні 1845 («Спасибі Вам, що не забули побачитися з моєю матусею і сестричкою»), і повідомляв: «Картина ще не розіграна» (можливо, йшлося про Шевченкову картину «Селянська родина»). 18 листопада 1845 загальні збори Академії мистецтв постановили присвоїти Т. Шевченкові звання «некласного художника», таке саме звання І. Гудовський одержав десятого грудня. У зв'язку з тим, що Кобзаря зарахували співробітником Археографічної комісії і він не міг покинути місто над Дніпром, Т. Шевченко доручив І. Гудовському одержати його атестат і переслати до Києва. До речі, на прохання Тараса Іван зберігав і картини поетового приятеля

Т. Шевченко, фото Івана Гудовського. 1859

Василя Штернберга (1818–1845) – живописця-пейзажиста. На початку січня 1846 Іван Васильович добрався до Києва й орендував квартиру в районі Козиного болота в купця Василя Назаровича Смирнова. Про місце перебування він сповістив у листі до Т. Шевченка: «Моя адреса: художнику І.В. Гудовському в Київ, на Хрещатик, у будинок купця Смирнова». Отже, «будинку Гудовського», як стверджують окремі киевознавці, не було – Іван Васильович винаймав «хороми», як зізнавався, в «знайомого купця» (про це детально написав шевченкознавець Петро Жур (1914–2002) у книжці «Шевченківський Київ»). У кінці липня 1859 арештованого поета під конвоєм доставили Києва в розпорядження генерал-губернатора Іларіона Васильчикова (1776–1847), який, зобов'язав чиновника для особливих доручень Марка Андрієвського (1811–р.с.н.) допитати «академіка з Петербургу», «стараясь

удостовериться в образе мыслей его» та наказав Кобзаря звільнити, але «тримати під наглядом». На початку серпня І. Гудовський забрав до себе на «Козине болото» Т. Шевченка на кілька днів. Під час перебування в Києві 1859, поет тричі, як ні в кого, фотографувався в І. Гудовського. На одному знімку Т. Шевченко сидить на стільці у білій сорочці з темною краваткою і в темному піджаку (за цією фотографією художник Г. Цисс у 1929 виконав Шевченків портрет олією). На другому поет вмовився на стільці біля столу в білому полотняному костюмі з палицею в руках. На третьому (погрудному) Кобзар також у білому костюмі з нахиленою ліворуч головою (шевченкознавець Володимир Яцюк (1846–1812) заперечував причетність І. Гудовського до останньої світлини, датуючи її 1860). З цієї світлини Т. Шевченко 1860 виконав офортний автопортрет. Приятель Тараса, лікар із Переяслава Андрій Ко-

Портрети Тараса Шевченка – фотороботи Івана Гудовського

Фотоательє Івана Гудовського на Хрещатику. Давнє фото

зачковський (1812–1889), якому художник подарував фотороботу, відзначив «вражаючу подібність з оригіналом».

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 575; «Згадайте, братія мої»... Київ Тараса Шевченка. – К., 2016. – С. 153; Ротач П., Вериківська І. // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 198; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 84.

Віктор Жадько

ГУЛАК

Микола Іванович

(1821–1899) – правник, педагог, учений, громадський діяч; в 1844 – вільний слухач юридичного ф-ту ун-ту св. Володимира. Чинovníк канцелярії Київського генерал-губернатора, якого шеф жандармів Олексій Орлов (1786–1861), дізнавшись про участь у таємному Товаристві, назвав «...головним керівником Україно-слов'янського товариства»; товариш Т. Шевченка. У листі до Володимира Вернад-

ського, який був у родинних зв'язках з Миколою Гулаком, математик Павло Флоренський писав: «Гулак здається мені одним із найблискучіше обдарованих людей другої половини XIX століття і для історії культури було б непросто не знати його або обмежувати своє знання лише повідомленням про його участь у Кирило-Мефодіївському братстві». У 1845 – січні 1846 із професором ун-ту Миколою Костомаровим (1817–1885) та студентом Василем Білозерським (1825–1899) заснував товариство. З поверненням Тараса до Києва в травні 1846 активізувалися зустрічі «братчиків». Т. Шевченко, який мешкав недалеко – в будинку міщанина Івана Житницького на Козиному болоті, куди переїхав з готелю на Бессарабці, приходив на зустрічі до М. Гулака в квартиру в Старому місті, в будинок протоієрея Андріївської церкви Якова Васильовича Завадського, на розі вулиць Стрілецької та Стрітенської

(дім не зберігся; до речі, перша київська квартира Гулака була на Кадетській вулиці, в приміщенні колезького реєстратора Павла Федоровича Грушецького, що містилася у третьому кварталі Старокиївської частини). У суміжній кімнаті, поруч із М. Гулаком, мешкав студент ун-ту св. Володимира Олексій Петров (1827–1883), який доніс жандармерії про «таємного товариство»: «Занимаюсь довольно поздно вечером, я часто слышал у Гулака собрание людей и рассуждение о предметах, касающихся до государства, проникнутые идеею свободы». У доносі Петрова повідомлялося, що М. Гулак прочитав йому чотири вірші Т. Шевченка, «...имеющие своим содержанием вообще мысли явно противозаконные». Донощик «...имел честь» передати жандармам «рукопис о гайдамаччине» студента Навроцького, яку той «...находил

Микола Гулак

весьма полезною для распространения между обитателями Малороссии для возбуждения их прежнего воинственного свободного духа». М. Гулак читав О. Петрову і «Закон Божий», «...написанный совершенно популярным языком для распространения между народом». Але, оскільки Гулак не раз їздив до С.-Петербурга і забирав із собою «компромат», то, жалкує Петров, що «...я и не имел возможности списать у него “Закон Божий”». На допиті розповів, що 25 грудня 1846 на квартирі Миколи Івановича під час зустрічі братчиків він сам, Т. Шевченко, М. Гулак «...гарячкували, мріяли про те, як розростеться товариство; Шевченко висловлювався не зовсім цензурно про існуючий лад». 9 січня 1847 М. Гулак із Т. Шевченком з Києва рушили до Борзни, звідти Микола Іванович подався до С.-Петербурга через Москву, де зустрівся з приятелем поета Осипом Бодяньським (1808–1877) і передав лист, написаний 10 січня 1847 Пантелеймоном Кулішем (1819–1897): «Сей панич суть предобрый і предорогий наш земляк; дак будьте ласкаві – приміте його так, як і мене самого». Лист завершується допискою Шевченка («Істинно») та його підписом. 17 березня М. Гулака заарештовано в справі Кирило-Мефодіївського братства. На допиті 21 квітня 1847, відповідаючи на запитання слідчого, «...хто такий Шевченко і де він нині перебуває?», відповів: «Шевченко Тарас, художник С.-Петербурзької Академії мистецтв, їхав зі мною з Києва до Чернігівської губернії, ми з ним розлучилися в Борзнянському

повіті. Де він тепер перебуває, мені невідомо». М. Гулак і Т. Шевченко отримали найсуворіші покарання через невизнання вини і непокірну поведінку під час слідства. У Шліссельбурзькій фортеці ув'язнений до 1850, потім переведений до Пермі під нагляд поліції, згодом працював у різних школах. Про листування М. Гулака з Т. Шевченком невідомо. Помер в азербайджанському містечку Гянджа, могила не збереглася, у Києві в 1961 іменем М. Гулака в Оболонському р-ні (Пріорка) названо вулицю.

Літ.: Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. – К., 2008. – С. 324; Жадько В. Київська земля – Тарасова коліска. – К., 2017. – С. 303; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 46; Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 146–229.

Віктор Жадько

ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ

(Гулаченко-

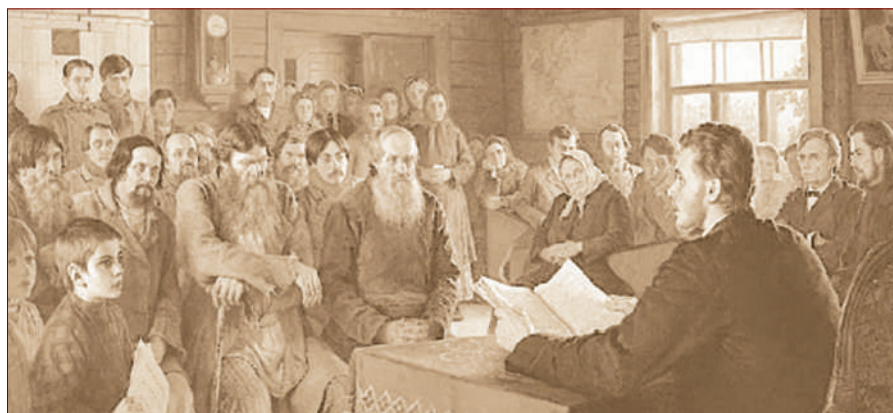
Артемівський)

Олексій Львович

(10.02.1837, с. Ступичка Звенигород. пов. Київ. губ., тепер Сту-

пичне Катеринопіл. р-ну Черкас. обл. – 23.03.1896) – лікар, етнограф, музикант, збирач народ. пісень. Навчався у Київ. духовній семінарії, звідти 1861 перевівся на мед. ф-т університету св. Володимира (випуск 1866). Викладав у першій київській (подільській) недільній школі (1860–1861), почала діяти 11 жовтня 1859 в будинку Києво-Подільського повітового училища та налічувала понад 100 учнів. Збирав фольклор, поширював нелегальні твори Т. Шевченка, зокрема «Сон» і «Кавказ». Підписав лист-подяку Шевченкові за надіслані примірники «Кобзаря».

У 1868 видав збірку «Народні українські пісні з голосом» (друге видання – 1883), до якої включив зібрані на Білоцерківщині та в Таращанському повіті 52 українські пісні, серед яких «приколискові», «жіночі дівочі й молодичі» та «чоловічі», а також три білоруські пісні. У російськомовній передмові до зб. наводить бібліографію сучасних видань укр. («південноруських») пісень, яка містить 44 книги й 14 періодичних

Навчання у недільній школі проводили студенти університету св. Володимира. Давнє фото

видань. М. Драгоманов зазначав важливість цих матеріалів для національного відродження. Олексій – один із прототипів Павла Радюка, героя повісті І. Нечуя-Левицького «Хмари».

Літ.: Усенко Павло. Гулак-Артемівський (Гулаченко-Артемівський) Олексій Львович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 202; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ГУЛЯК

Анатолій Борисович

(3.07.1961, с. Привітне Мурованокурського р-ну Вінн. обл.) – літературознавець; д-р філ. наук. Викладач ІФ, проф. кафедри новітньої укр. л-ри ун-ту ім. Т. Шевченка (2000–2016). Автор книжок про Олену Пчілку, Грицька Григоренка, В. Винничен-

Анатолій Гуляк

ка, з питань укр. віршування, аналізу літ. твору, становлення укр. істор. роману («Чорна рада» П. Куліша). Праці в галузі шевченкознавства – «Поема «Наймичка» Т. Шевченка у 8 класі. Методичні рекомендації для вчителів-словесників» (1990), «Поезія Шевченка в інтерпретації П. К. Волинського» (1993); «До питання про творчі взаємини П. Куліша і Т. Шевченка» (1997); «Відзеркалення релігійного світогляду Тараса Шевченка у художній системі «Кобзаря» (2012); «Образно-стильова поліфонія «Псалмів Давидових» Тараса Шевченка (2012, у співавт.); «Щит та лук – його правда» образно-стильова поліфонія «Давидових псалмів» Тараса Шевченка» (2014, у співавт.). Співавтор навч.-метод. праць – «Версифікація: теорія і практика віршування» (2008); «Деякі аспекти аналізу художнього твору» (2000); «Історія укр. л-ри 20–40-х років XIX століття» (2009); «Літературна майстерність письменника» (2012); наук. зб. «Розвиток епічних традицій в українській літературі перших десятиріч XIX віку» (1998), в яких значна частина матеріалів присвячена Т. Шевченку. Доповідь «Віддзеркалення релігійного світогляду Тараса Шевченка в художній системі «Кобзаря» на Шевченків. міжнарод. літ. конгресі 11 березня 2014. (ун-т ім. Т. Шевченка).

Літ.: Гуляк Анатолій Борисович // Подолінний 2012; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ГУМЕННА**Докія Кузьміна**

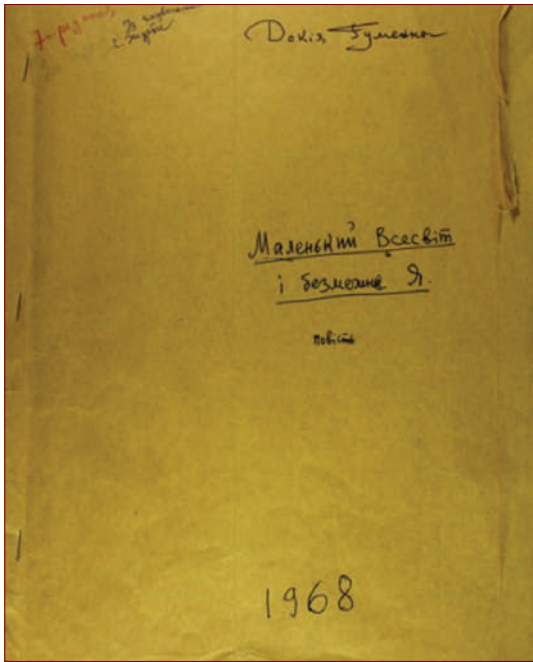
(10.03.1904. м. Жашків, тепер Черкас. обл. – 4.04.1996, Нью-Йорк, США) – філолог, письменниця, публіцист.

Навчалася на літ.-лінгв. ф-ті КІНО (1922–1926); почала друкуватися з 1924 чл. Спілки селянських письменників «Плуг». Репортажі: «Стрілка коливається» (1930) та «Ех, Кубань, ти Кубань хліборобная» (1931), повість «Кампанія» звернули на себе увагу партійної цензури. Під час Друг. світ. війни залишилася в Києві; налагоджує стосунки з членами Спілки українських письменників, вступає до відновленої «Просвіти». 30 листопада 1941 на сторінках тижневика літератури і мистецтва «Літаври» № 3 (недільне видання газети ОУН(м) «Українське слово», 1941, Житомир-Київ), що виходив під редакцією Олени Теліги та Івана Рогача, опублікувала новелу «Пахощі польових квітів». Подальше життя і творчість пов'язані з Чехословаччиною, Австрією, Німеччиною, Італією, Канадою та США; авторка романів: «Діти Чумацького Шляху» (1948-1951), «Хрещатий яр» (1956), «Скарга майбутньому» (1964) і «Золотий плуг» (1969); повістей: «Де недавно ведмеді ходили» (1930), «Мана» (1952), «Велике Цабе» (1952), «Небесний змій» (1983); зб. нарисів «Багато неба» (1954); репортажів «Стрілка коливається» (1930), «Вічні вогні Альберти» (1959); зб. новел та оповідань «Серед хмаросягів» (1962), «Чотири сонця» (1969), «Внуки столітнього запорожця» (1981); мініатюр «Прогу-

лянка алеями мільйоноліть» (1987), спогадів «Дар Евдотеї» (1990). Популяризаторка творчості Т. Шевченка в Америці – в худож. творчості Г. тематичний діапазон і образно-символічний світ співзвучний з Шевченковим. Докія Гуменна – археолог, історик, психолог – в укр. літературі посіла місце самобутнього письменника. Підводячи підсумки творчого шляху, в листі до приятельки писала: «Мала б ще бути повість про події на нашій землі в сьомому-четвертому тисячолітті до нас, коли закладалися основи того, що ми маємо тепер. Дійсно! Нащо нам забиратися в шумерську і єгипетську давнину, коли лежить облогом велика і багата подіями наша доісторія...Цей велетенський процес стоїть перед очима кадрами, а я стою перед ним із спокусами шукати літературного оформлення. Перед вершиною, не на вершині».

Докія Гуменна

Рукопис Докії Гуменної

Померла у Нью-Йорку; похована на українському православному цвинтарі в Баунд-Бруці, штат Нью-Джерсі.

Літ.: Д्राжевська Л. Спогад про Докію Гуменну // Нові дні, 1996. – № 558. – С. 19; Жадько В. Український некрополь. – К., 2005. – С. 50; Герасимчук В. Гуменна Докія Кузьмівна // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 216; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ГУНДОРОВА

Тамара Іванівна

(17 липня 1955, с. Климівка, Карлівський район, Полтавська область) – філолог, літературознавиця і культуролог; шевченкознавець. Закінчила відділення української мови та літератури філ. ф-ту Київського

державного ун-ту ім. Т.Г. Шевченка (1977) та аспірантуру при Інституті літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Докторка філологічних наук, професорка, зав. відділу теорії літератури Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, чл.-кореспондент НАН України. 30 травня 2017 затверджена чл. Наукового комітету Нацради України з питань розвитку науки і технологій при Кабінеті Міністрів України. Закінчила відня укр. мови та літератури філолог. факультету державного ун-ту ім. Т.Г. Шевченка (1977) та аспірантуру при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Викладала у Київському нац. ун-ті ім. Т. Шевченка (2005–2010). Коло наук. інтересів: дослідження сучасної літературної теорії, гендерні студії, постколоніальна критика, модернізм та постмодернізм. Друкувалася у часописах «Слово і час» (раніше – «Радянське літературознавство»), «Критика», «Сучасність», «Світовид», «Дивослово», «І», «Київська старовина», «Acta Slavica Japonica», «Journal of Ukrainian Studies», «Slavia orientalis», «Dubrovnik. Casopis za knjizevnost i znanost», «Porownania. Komparatystyka i studia postkolonialne», наук. зб. «Постмодернізм в славянських літературах» (Москва), «Стус як текст», «Ukraine in the 1990-s. Proceeding of the First Conference of the Ukraine Studies Association of Australia» (Мельбурн, 1992), «From Sovietology to Postcoloniality. Ed. by Janusz Korek» (Стокгольм, 2007), авторка розділів в «Історії української літератури ХХ ст.» (1993).

Президентка the International Association for the Humanities (МАГ) (2012–2014). Віце-президентка Міжнародної Асоціації Українців (2002–2005). Чл. Українського ПЕН. Наукові праці стосуються сучасної української літератури, зокрема в аспекті її новітніх теоретичних інтерпретацій-постмодерністських, постколоніальних, гендерних, психоаналітичних. Розробила концепцію розвитку українського модернізму. Основна проблематика праць Тамари Гундорової – переходи нової свідомості початку ХХ ст., «післячорнобильська бібліотека» як метафора укр. постмодернізму на переломі ХХІ століття, меланхолія, популярна культура і кіч – від «Енея-парубка до Верки Сердючки».

Літ.: Автопортрет // Слово і час, 2004. – № 2. – С. 66; Нова жінка в Академії наук. Розмова Людмили Таран з Тамарою Гундоровою // Кур'єр Кривбасу, 2005. – № 185. – С. 169.

Віктор Жадько

ГУСЛИСТИЙ

Кость Григорович

(18.09.1902, Олександрівськ Катериносл. губ., тепер Запоріжжя – 21.02.1973, Київ) – історик та етнограф, доктор історичних наук, чл.-кореспондент АН УРСР, дослідник історії України середніх віків, укр. культури та етнографії. Закінчив Дніпропетр. ІНО (1926).

У 1928–1930-аспірант кафедри українознавства Дніпропетровського інституту народ. освіти (науковий керівник – академік Д.І. Яворницький); 1930–1931 – аспірант науково-

Тамара Гундорова

дослідного інст-ту історії укр. культури ім. академіка Д. Багалія (науковий керівник – акад. Д. І. Багалій). 1936–1941 – ст. науковий співробітник сектору історії України доби феодалізму

Кость Гуслистый

Інституту історії АН УРСР. Од-
ночасно доцент, в.о. професора
кафедри історії СРСР Київського
державного пед. інституту ім.
М.Горького. Проф., читав лекції з
історії України в ун-ті ім. Т. Шев-
ченка (1953–1955, за сумісн.),
Коло наук. інтересів – історія
України, козаччина, селянсь-
кі рухи в Україні. Брав участь у
підготовці ПЗТШ (1934–1935).
Автор праць: «Селянське по-
встання на Україні 1768 і «Гай-
дамаки» Шевченка» (Шевченко
Т.Г. Гайдамаки. Поема. – 1935,
у співавт.); «Шевченко Т. Істо-
ричні поезії», вступ. стаття і
примітки (у співавт. 1939), «По-
встання українського народу
проти польської шляхти в 1768
в творах Т.Г. Шевченка» (Збір-
ник пам'яті Т.Г. Шевченка. К., Х.,
1939. Один із авторів 1-го тому
двом. пр. «Історія Української
РСР» (1953; 1955; 1967; 1969),

Євген Гуцало

кер. підготовки колектив. моно-
графії «Українці» (скорочено
опубл. у кн. «Народи європей-
ської частини СРСР» (1964). Похо-
ваний на Байковому некрополі
столиці.

*Літ.: Стрельська Л. І. Гус-
лиций Кость Григорович /
Історичний факультет КНУ
імені Тараса Шевченка; Глизь І.
Гуслиций Кость Григорович
// Шевченк. енцикл. – К., 2012. –
Т. 2. – С. 224; Університетська
шевченкіана: Словник-довідник /
Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гна-
тенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.*

Віктор Жадько

ГУЦАЛО

Євген Пилипович

(14.01.1937, с. Старий Животів,
тепер Новожи́вотів Оратівсь-
кого р-ну Вінн. обл. – 4.07.1995,
Київ) – письменник і публіцист,
кіносценарист. Часто зустрічав-
ся із викладачами і студентами
ун-ту ім. Т. Шевченка. Особливо
молоді подобалися новели –
твори обговорювали в літ.гур-
ках вишу. Працював у редакціях
газет на Вінниччині, Львівщині,
Чернігівщині, в «Літературній
Україні», редактором у видав-
ництві «Радянський письмен-
ник». Автор зб.: «Яблука з осін-
нього саду» (1964) та «Хустина
шовку зеленого» (1966) засвід-
чили сформованість Гуцала як
самобутнього новеліста, яко-
му притаманні ощадливість і
місткість простої оповіді, коли
почування і стани людської
душі (а це і був основний об'єкт
зображення) дається відчутти і
«доуявити» за якимось одним
словом персонажа, жестом, по-
глядом. Водночас дається визна-
ки й тенденція до розлогого

ліричного витлумачення переживань. Улюблені герої Гуцала цього періоду творчості – юнак або дівчина із селянським типом емоційності, які тільки ще входять у життя, стикаються з його загадками (оповідання «Скупана в любистку», «Багряне листя»); підліток або дитина з незвичайною поетичною душею («Олень Август»), зі щедро розвиненим відчуттям природи («Яблука з осіннього саду»). Залюбки змальовує Гуцало благодатний момент пробудження душі («Місячне сяйво»), зародження першого неясного почуття в дівчини («Хай собі цвіте...»); поетичні, вразливі на красу персонажі з неясними мріями не раз наражаються на нерозуміння з боку буденних, черствих або душевно брутальних людей (як-от, кінорежисер Альтов в «Олені Августі», ремісник Назар у «Клаві, піратській матері»). Два стани людської душі, інтимно близькі Гуцалу як художнику, – піднесена сприйнятливості кохання і дитяча безкорисливість та відкритість до вражень життя. Зб. оповідань «У лелечому селі» (1969) стала однією з найкращих в українських літературних книжок про дітей. Закінчив Ніжин. пед. ін-т (1959). Лауреат: Держ. премії ім. Т.Г. Шевченка (1985, за кн. «Саййора», 1980; «Пролетіли коні», 1984); імені Юрія Яновського (1982) — за збірники оповідань «Орлами орано», «Що ми знаємо про любов», «Полювання з гончим псом» и «Оповідання з Тернівки»; Міжнародної фундації О. і Т. Антоновичів (1995) – за роман-трилогію «Позичений чоловік»;

Книга Євгена Гуцала

ім. Івана Огієнка (1995) – за публіцистичну книжку «Ментальність орди». Автор книг новел та оповідань «Яблука з осіннього саду» (1964), «Серпень, спалах любові» (1970), «Орлами орано» (1977), «Що ми знаємо про любов» (1979); повістей «Родинне вогнище» (1968, ін. назва – «Мати своїх дітей»), дилогії «Сільські вчителі» і «Шкільний хліб» (1971–1973), «Голодомор» (1994); роману-трилогії «Позичений чоловік», «Приватне життя феномена», «Парад планет» (1982–1984). У мотивах і образах багатьох прозових і поетичних творів Г. відчутно впливи народнопоетичної традиції худож. світосприймання Шевченка. У вірші «В тридцятье літо» (зб. «Живемо на зорі», 1984) розповідь про малого підпасича, що слухає пісні кобзаря

на могилі, стає худож. підставою для осягнення джерел гнівної поезії Шевченка, його «невольничої» і «кайданної» думи («немов обізвалась до нього могила розрита, Немов заспівала з могили Вкраїна сама»). Опосередкований вплив Шевченкової творчості помітно у віршах Г., стилізованих у дусі укр. дум: «Гей, Остапе Вересаю, наш Гомере невмирущий» («Письмо землі», 1981, що завершується ремінісценцією «твоя дума не зміліла й не зміліє, мов ріка»), «То в байраці туман, а чи валка чумацька з туману?..» (1984), присвяченому подіям Коліївщини. Пишучи про перші кроки шістдесятництва, він в «ескізі поеми покоління» «Напередодні нинішнього дня» (однойменний зб., 1989) вдається до місткого

порівняння: «...І таке у всіх майбутнє – мов Тарасом задуманий на все життя “Кобзар”».

Прямі звернення до імені Шевченка у високих і символічних контекстах трапляються переважно в поезіях, особливо останніх років («Вітер», «Біблія степу у чорнім кріпі»). В епічному вірші «Україніка» образ Шевченка як духовного предтечі відкриває ряд, у якому – І. Франко та Леся Українка («І, наче чумаки Чумацьким Шляхом-возом, Тарас, Іван і Леся їдуть молоді»). Незрідка вдавався до цитат із творів Шевченка, особливо – в позначених пристрастю Шевченкового «Кавказу» публіцистичних ст., зокр. 1993–1995 («Монструація, або ж Акція монстра», «Раби рабів, або ж «Какую Россию мы потеряли?»), що уклали кн.-памфлет «Ментальність орди» (1996). Похований на старому Байковому кладовищі. У Києві на будинку № 3 по вулиці Михайла Омеляновича-Павленка, де жив і працював Євген Гуцало, відкрито меморіальну дошку.

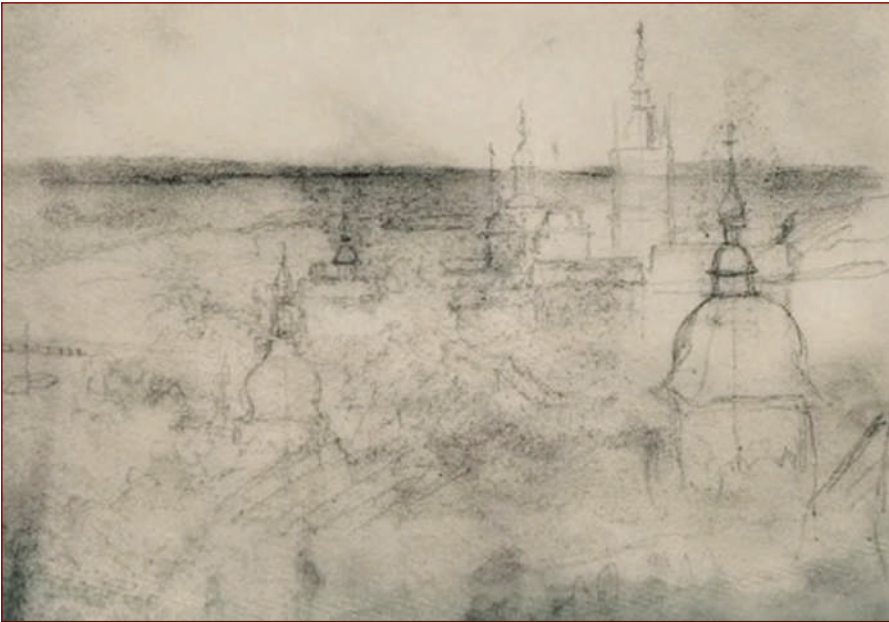
Тв.: В ім'я людства і людяності // В сім'ї вольній, новій: Шевч. зб. – К., 1986. Вип. 3; Твори: В 5 т. – К., 1996–1997.

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 211; Попович А. Мовні традиції Т.Г. Шевченка в українській сатирично-гумористичній прозі: (На матеріалі романів Є. Гуцала та О. Черногуза) // Тарас Шевченко і українська культура XXI століття: Зб. наук, праць. Кам'янець-Подільський, 2000.

Віктор Жадько

Меморіальна дошка у Києві на будинку № 3 по вулиці Михайла Омеляновича-Павленка, де жив і працював Євген Гуцало

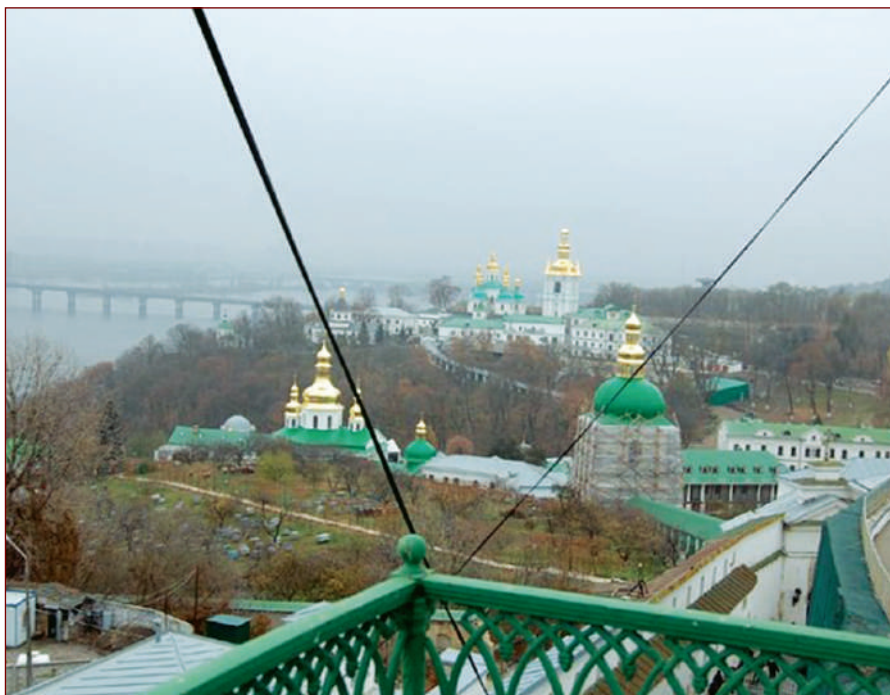
**Шевченко Т. Дальні та Близні печери
Києво-Печерської лаври. 1843**

Близні печери. Вірогідно, що Дальні печери в Шевченкові часи називалися «Варязькими», бо лише після того, як центр монастиря перемістився до Берестовського палацу, лабіринт, розташований ближче до Успенського собору, почали називати «Близніми печерами», а той, що далі, відповідно, «Дальніми» (назва «Варязькі печери» залишилася нині за однією з Дальніх печер і пов'язана, мабуть, із часами, коли Дніпром пролягав торговий шлях із варягів у греки).

З «Патерика» – збірник оповідань про життя християнських святих отців відомо, що в катакомбах були келії, храми, трапезна й бокові ходи. Але з цих описів важко уявити розміри і конфігурацію лабіринтів, деяке уявлення про первісний їх вигляд дають Дальні печери – вхід до них був од Дніпра. Найцінніші відомості про катакомби залишив австрійський дипломат Ерїх Лясота (1550–1611), який в «Щоденнику» писав, що «...печери викопані в горі, мають багато ходів, бувають у ріст людський і вище, а іноді низькі, що треба нагинатися». Життя ченця в лабіринті є «ходінням услід за Христом», що є еквівалентом смерті для світу. Печера, що прокопується як «шлях Христа», несе ідею буквального вмирання для світу та воскресіння для духовного життя.

Величний краєвид Дальних і Близніх лабіринтів, що відкривається з балкону Музею книги і друкарства України відображено у повісті Т. Шевченка «Близнець»: «Кто, посещая Киево-Печерскую лавру, не отдыхал на типографском крыльце, про того можно сказать, что был в Киеве и не видал киевской колокольни... Я долго, а может быть, и никогда не забуду этого знаменитого крыльца... Утро было тихое, ясное, а перед глазами вся Черниговская губерния и часть Полтавской.

Я хотя был тогда и не меланхолик, но перед такой величественной картиной невольно предался меланхолии».

***Балкон Музею книги і друкарства України,
з якого Тарас Шевченко малював Дальні і Ближні печери.***

Обитель – Києво-Печерська лавра – височіє над містом та Дніпром, символізуючи духовну піднесеність святого місця. Саме з Дальніх і Ближніх печер, де знаходяться мощі 49 святих, починалася історія Лаври. У 1051 році на місці майбутнього монастиря, в печері завглибшки 4 метри поселився преподобний Антоній.

Через 10 років, коли навколо подвижника зібралося 12 ченців-учнів, він, бажаючи продовжувати подвиг молитовного усамітнення, залишив їм ігумена, а сам переселився на сусідній схил, де заснував інші печери. Сьогодні вони називаються «Ближніми» або «Антонієвими» та налічують 73 подвижника. Обидва печерних чернечих міста нині об'єднує єдиний монастир, символічно засвідчуючи єдність перших руських святих преподобних іконою Собору святих Києво-Печерських та пам'ятником, що встановлено поміж Дальніми та Ближніми печерами. Головною особливістю будівель, що входять до архітектурного ансамблю, є Аннозачатіївська церква, побудована у 1679 році. Століттям пізніше під нею пробито сходовий спуск до лабіринту Дальніх печер. Вінчає ансамбль, до складу якого входять корпуси келій та чернечої трапезної переважно другої половини XIX ст., кам'яна церква Різдва Пресвятої Богородиці, зведена у 1696 році. Наразі цей храм є Академічним, де моляться студенти та вихованці Київської духовної академії та семінарії. Посеред майданчика на Дальніх печерах розташований пам'ятник святому Кирилу та Мефодію – просвітителям слов'ян, засновникам старослов'янської писемності.

ДАНИЛЕНКО
Неля Іванівна

(26.12.1954, Свердловськ, Луганська обл.) – журналіст; закінчила ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1980). Авторка сценаріїв і режисерка-постановниця серії радіофільмів «Світочі епохи». Заслужений журналіст України (2009). Працюючи в редакції літературно-драматичних передач (телецентр Останкіно, Росія), зняла як автор сценаріїв і режисер фільмів про діячів укр. культури декілька передач, як і перебування Кобзаря в Москві. У медіа працює з 1994; як гол. редактор, стояла біля витоків Полтавського обл. телебачення. Писала для газ.: «Літературна Україна», «День»,

Неля Даниленко

Неля Даниленко: розмова-інтерв'ю про Кобзаря для телефільму «Майстер слова» з Героєм України, лауреатом Шевченківської премії Анатолієм Паламаренком. 2010

«Урядовий кур'єр», «Голос України», «Сільські вісті», «Говорить і показує Україна», ж. «Україна». З 1992 – на студії Укртелефільм; як авторка сценаріїв, режисерка і ведуча створила 100 документально-художніх фільмів про діячів культури і мистецтва України, в тому числі і про окремі факти із життя і творчості Тараса Шевченка. У 2002–2003 – доцент ун-ту ім. Т. Шевченка, читала курс «Основи теледраматургії». На Українському радіо – з 2003: ведуча, гол. редактор, перший заст. директора Радіо «Культура», з 2011 по 2014 – директор каналу. У 2008 – авторка, режисерка, оповідачка з народним артистом України, лауреатом Нац. премії ім. Т. Шевченка Анатолієм Паламаренком циклу (радіомафону) «Тарасова доля. День за днем» – щоденні розповіді про життєвий і творчий шлях Т.Г. Шевченка – марафон тривав 20 місяців.

До 200-річчя від дня народження Кобзаря (2014) створила як режисерка-постановниця радіосеріал за сценарієм Олександра Денисенка «Ія таки жив». Третій фільм серіалу «О мій супутниче святий» посів перше місце на Всеукраїнському фестивалі телерадіопрограм «Кобзар єднає Україну» в номінації «Великих слів велика сила».

Літ.: Музичук А. На Українському Радіо «Культура» триває марафон, присвячений Шевченку // День, 2009. – № 24; На Радіо «Культура» відтворюють життя Шевченка // Друг читача, 2008. – 27 липн.; На полі честі. – Книга II. Упорядник В. Овсієнко. – К., 2009. – С. 68.

Віктор Жадько

ДАНИЛОВ Яків Михайлович

(6.12. 1920, с. Біляки Семенів. р-ну. тепер Полтав. обл. – 26.11. 1998. Канів Черкас. обл.) – філо-

лог, музейник. Закінчив філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1951), аспірантуру. Директор Канів. Держ. музею-заповідника «Могила Т.Г. Шевченка» (1952–1981). Заслужений працівник культури України (1977) та Польщі (1976). Завдяки подвижницькій діяльності Д. повернуто й реставровано хрест-пам'ятник, що стояв на могилі Поета у 1884–1923; червону китаюку, якою була покрита домовина Т. Шевченка під час перепоховання; встановлено гранітні сходи на Тарасову гору. Запрацювала електростанція, трубами нового водогону пішла до музею вода, відновлено парове опалення, прокладена бруківка. Створено величаву експозицію, відновлено і примножено пошкоджений у роки війни парк. Його шанували й дружили представники красного письменства, як Максим Рильський, Павло Тичина, Микола Бажан, Олесь Гончар, Андрій Малишко, Дмитро Міщенко, Борис Олійник; приятелював із співаком І. Козловським, космонавтом П. Поповичем, І. Кожедубом, директором Пушкінського музею С. Гейченком, його «спітчі» під час ведення екскурсій захоплювали митрополит Філарет, академіки М. Келдиш і Б. Патон, селекціонер С. Черненко, народний художник С. Коненков. Автор статей з історії меморіалу, укладач музейних путівників. «Багато гроз і бур пронеслося над Тарасовою горою, та й над моєю долею, – писав Яків Михайлович, додаючи при цьому, – у житті був задуманий на інше. Марив мовою, літературою, науковою роботою. Життя минуло

Яків Данилов

в напруженні, яке завдав собі сам. Можна було б жити краще і працювати легше. Мав бути

Книга, присвячена подвижницькій місії Якова Михайловича Данилова. Обкладинка

науковцем... А ставши на чолі музею, вже не хотів змін, – відчуття величі Кобзаря не дозволило вчинити інакше. Радий і гордий – тут побачив всенародну любов до Тараса».

У цих словах – увесь Яків Данилов, щирий патріот, справжній подвижник на ниві української духовності й культури. Похований на цвинтарі в урочищі Монастирок, неподалік Тарасової гори.

Літ.: Деркач. Б. Данилов Яків Михайлович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 275; Мельник А. «Тут побачив всенародну любов до Тараса» // Укрінформ, 2016. – 26 грудня; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ДАНИЛЬЧЕНКО Оксана Юрїївна

(1.06.1985, м. Мена Чернігів. обл.) – філолог; канд. філ. наук. Закінчила філ. ф-т Глухів.

Оксана Данильченко

нац. пед. ун-ту ім. О. Довженка (2009). Навчалася в аспірантурі на кафедрі історії укр. літератури та шевченкознавства ІФ (2010–2013). Асистент кафедри укр. літератури і шевченкознавства (2013). Директор Всеукр. навчально-наук. центру шевченкознавства (2014–2015). Начальник Відділу акад. мобільності ун-ту ім. Т. Шевченка. Викладач англ. мови Підготовчого відділення для іноземних громадян КНУ імені Тараса Шевченка. З шевченкознавчого доробку: «Концепт образу Богдана Хмельницького в «Історії Русів» та творчості Т. Шевченка: порівняльний аналіз» (2011); «Козацькі літописи як джерело рецепцій історичних образів у творчості Т. Шевченка» (2012); «Архетипи героя та антигероя у творчості Т. Шевченка» (2014); «Парадигма образу Богдана Хмельницького в бароковій і романтичній літературній традиціях» (Матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів «Слов'янська культура та писемність: минуле та сучасність» (2012), «Мотив гріха у творчості Т. Шевченка: державницький аспект» (2015), «Образний концепт національного героя у творчості Тараса Шевченка» на міжвузів. наук.-практ. конф. «Творчість Шевченка і духовні вектори розвитку України» (2014). Один із підрозділів дисертації Д. торкається рецепції істор. образів у поет. творчості Т. Шевченка.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ДАНИЛЮК**Іван Васильович**

(6.07.1969, с. Княже Снятин. р-ну Івано-Франків. обл.) – психолог; д-р психол. наук. Заслужений працівник освіти України (2014). Закінчив ф-т соціології і психології ун-ту ім. Т. Шевченка (1993). Декан ф-ту психології; проф., зав. кафедри загальної психології (з 2011). Наук. інтереси – історія укр. та світової психології, етнопсихологія, загальна та соціальна психологія. Досліджує також психологію творчості Т. Шевченка: «Іван Франко та Степан Балей; дві спроби інтерпретації психології творчості Тараса Шевченка» (1996); «Аналіз психології творчості Шевченка західноукраїнськими вченими (І. Балей, Г. Костельник, І. Франко, М. Шлемкевич, Я. Ярема)» у навч. посібнику «Історія психології в Україні. Західні регіони (остання чв. XIX – перша пол. XX ст.; 2002); «Іван Франко та проблеми психології творчості» (2006). Участь у наукових конгресах, міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях, методологічних семінарах НАПН України: International Conference «Empowerment of Older Adults: Innovations and Practices» (23 April 2015); Mykolas Romeris University, Vilnius, Lithuania; Десята міжнародна науково-практична конференція «Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні проблеми» (2015); II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Пізнавальний та перетворювальний

Іван Данилюк

потенціал історичної психології як науки: історична психологія та мультикультурність»; XVII Міжнародна конференція молодих науковців «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження» (2015); «Духовність у становленні та розвитку особистості» (2016); «Вчинкова психологія: Історія та сучасність. Міждисциплінарний круглий стіл з нагоди 90-річчя від дня народження професора В.А. Роменця» (2016).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ДАРДА**Володимир Іванович**

(06.10.1924, с. Скопці (нині Веселинівка Баришів, р-ну Київ. обл. – 13.07.1992, м. Київ) – журналіст, письменник. Чл. СПУ

Володимир Дарда

(1963). Закінчив ун-т ім. Т. Шевченка (1951). Працював у ж. «Вітчизна», «Зміна», у вид-вах «Мистецтво», «Рад. письменник». Автор оповідань, повістей, романів. Значне місце у творчості

Д. посідають твори, присвячені Т. Шевченку (всі видані в Києві): зб. нарисів «Земля, яку сходив Тарас» (1959, 1961) – враження від місць, пов'язаних з перебуванням поета; оповідання «Сильніший за долю» (1961); повість «Його кохана» (1964; рос. переклад «Его любовь» – Москва, 1884) – іст. взаємин поета й княжни В. Репніної; роман «Переяславські дзвони» (1990) – про другий приїзд поета в Україну 1845. Упорядкував кн.-фотонарис «По шевченківських місцях на Україні» (1961). Похований на Лук'янівському кладовищі столиці, ділянка №43.

Літ.: Задорожна С. Літературна шевченкіана випускників ун-ту // Літературне життя, 1989; Міщенко Д. Сказати своє слово. Роздуми над творами Володимира Дарди. – К., 1985. – № 9. – С. 125.

Віктор Жадько

Видання Володимира Дарди. Обкладинки

ДАРЧУК**Наталія Петрівна**

(22.06.1945, м. Київ) – мовознавець; д-р філол. наук.

Закінчила філол. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1968). Працювала ст. наук. співроб. ІМ; викладач ун-ту (з 1996), доц. кафедри сучасної укр. мови, проф. кафедри укр. мови та прикладної лінгвістики. Наук. керівник лабораторії комп'ютерної лінгвістики ІФ (від 2002). Наук. інтереси – структурна, прикладна і матем. лінгвістика, комп'ютерна лексикографія, корпусна лінгвістика. На основі корпусу поет. текстів Тараса Шевченка уклала електрон. словник, який включає алфавітно-частотний словник лексем/ словоформ з контекстами до кожної словникової одиниці; алфавітно-частотний словник морфем – кореневих та афіксальних; словник словосполучень – дієслівних, іменних та ад'єктивних з контекстною ілюстрацією. Авторка шевченкознавчих статей – «Електронний словник мови Тараса Шевченка: методика і технології укладання». (Українське мовознавство, 2014 – Вип. № 44. у співавт. з М. Лангенбах), «Електронний словник мови Тараса Шевченка» (Українське мовознавство. Вип. 45/1, 2015. у співавт. з М. Лангенбах), «Корпус текстів Тараса Шевченка як джерело для мовознавчих студій» (Science and Education, A New Dimension Philology. V (32). Issue 122, 2017. «Електронний словник Тараса Шевченка» Код доступу: <http://www.mova.info/Page.aspx?11=220>

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт.

Наталія Дарчук

упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ДАШКЕВИЧ**Микола Павлович**

(4.08.1852, с. Бежів Житом. пов. Волин. губ, тепер Черняхів. р-ну Житом. обл. – 20.01.1908, Київ) – літературознавець, історик. фольклорист. Закінчив істор.-філ. ф-т університету св. Володимира (1873), проф. стипендіат кафедри всезагальної л-ри. Викладач ун-ту з 1877. Проф., зав. кафедри західноєвроп. л-ри (1877–1908). Д-р історії загальної літератури; акад. С.-Петербур. АН. Дійсн. чл. ННШ. Голова Істор. товариства Нестора-літописця (1899–1907). Почесний д-р історії західноєвроп. літератур honoris causa університету св. Володимира (1890). Основні наук. інтереси – укр. народні думи, походження

Микола Дашкевич

козацтва, дослідження про Данила Галицького, Литовсько-Руську державу. Із співроб. київ. газ. «Труд», зробив стенограму виступу В. Антоновича 1 березня 1881 на засіданні Історичного товариства Нестора-літописця, присвяченого 20-м роковинам Т. Шевченка. Про творчість Кобзаря писав у «Відгуку на твір п. Петрова „Нариси історії української літератури XIX століття”» (1888, рос. мовою; 1888) відвів значне місце творчості Шевченка. Зокрема, заперечив слов'янофільство Т. Шевченка, довів його «українофільське народництво». Серед праць ученого є і біографічні дослідження, статті: «Котляревский А.А.», «Красов В.И.», «Метлинский А.Л.» для «Біографічного словника професорів і викладачів Імператорського університету св. Володимира (1834–1884; «Павел Алепский, архидиякон патриар-

ха Макария» (1874), ґрунтовні виважені некрологи та пам'ятні промови про О.О. Котляревського (1881), Ф.Я. Фортинського (1903). Автор досліджень про Івана Котляревського, дослідник укр. дум (билинний епос, наукові розвідки про зв'язки укр. народної творчості з південно-слов'янським епосом). З історичних праць дослідження княжого періоду нашої історії литовської доби, становище козацтва в Україні. Уточнив хронологію Галицько-Волинського літопису, висловив припущення про місцезнаходження власне племені «литва». Чл. Історичного товариства імені Нестора-Літописця. Помер у Києві; за заповітом прах перевезли до Бежева і поховали в родинному склепі на цвинтарі біля церкви. Рідні, учні спорудили на могилі пам'ятник у вигляді викладацької кафедри, покритої скатертиною з китицями, а на ній – розгорнута книга зі слов'янськими письменами. Частина архіву Д., передана 1909 дружиною унту св. Володимира, нині зберігається в Ін-ті рукопису НБУВ.

Літ.: Александрова Г. Творчість Т. Шевченка в історико-літературній концепції М. Дашкевича // ШСт. К., 2003. – Вип. 5; Чуткий А. Микола Дашкевич (1852–1908). – К., 2008. – С. 35; Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

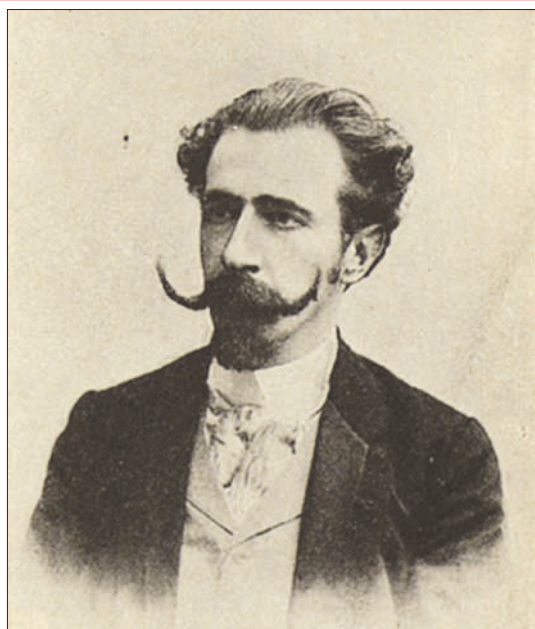
Віктор Жадько

ДЕ-ЛА-БАРТ

Фердинанд Георгійович

(29.05.1870, Преверанж, Франція – 10.07.1915, Москва) – рос. і укр. літературознавець, пере-

кладач. Закінчив Петерб. ун-т. Працював приват-доц. на кафедрі історії західноєвроп. л-р в університеті св. Володимира (1898–1908); читав курси французької мови та літератури, історію західноєвропейської літератури, провансальну мову. Водночас викладав у коледжі Г.П. Галагана; у жіночій гімназії імені О.Т. Дучинської (історія західноєвропейської літератури), на приватних курсах О.В. Жекуліна; на музично-драматичних курсах М.В. Лисенка та на жіночих вечірніх курсах професора ун-ту св. Володимира Митрофана Довнар-Запольського (1867–1934). У 1904 склав магістерський іспит на кафедрі західноєвропейської літератури і на вимогу ун-ту отримав відрядження за кордон до Парижа і Лондона. Після повернення опублікував твір «Шатобріан і поетика світової скорботи» у Франції в кінці XVIII і на початку XIX ст. Книга стала основою для захисту магістерської роботи восени 1906. У 1908 видав книгу «Знахідки в галузі романтичної поезії і стилю», яку також використовував для захисту докторської дисертації в листопаді 1909 в Харківському ун-ті з професором С.В. Соловйовим. Опублікував у газ. «Утро России» (1911. 26 лют.) статтю «Тарас Григорьевич Шевченко». На урочистому вечорі в Москві, присвяченому Кобзарю, виступив з доповіддю «Шевченко народний поет» («На спомин 50-х роковин смерті. Сборник, посвященный памяти Тараса Григорьевича Шевченко» (1912). Помер у Москві від туберкульозу, похований на Введенському кладовищі. Могила не збереглася.

Фердинанд Де-ла-Барт

Літ.: Соколюк Ю. Де Ла Барт Фердинанд Георгійович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 296; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ДЕЙ

Олексій Іванович

(30.03.1921, с. Синявка, тепер Мен. р-ну Чернігів. обл. – 6.08.1986, Київ) – філолог, літературознавець, фольклорист; автор праць з історії укр. літератури, журналістики, фольклористики, книгознавства. 1943 закінчив ун-т ім. Т. Шевченка (за місцем його евакуації в м. Кзил-Орда; нині м. Кизилорда, Казахстан). Завідував відділом ІМФЕ. Лауреат премії ім. І.Франка (1983). Д-р філ. наук (1960), професор (1965). Від 1964 – голова редколегії серії «Українська народна творчість»

Олексій Дей

(у 50-ти томах, 1965–1986). Написав ряд статей, присвячених образу Т. Шевченка в усній народній творчості – «Ще одна народна пісня, використана Шевченком» (1971), «Пісня для Тараса Шевченка» (1986). Наукові доробки: «Іван Франко – дослідник народнопоетичної творчості» (1953); «Іван Франко і народна творчість» (1955); «Книга і друкарство на Україні» (1964); «Сторінки з історії української фольклористики» (1975); «Українська народна балада» (1986). Співупорядник зб. фольклору: «Ігри та пісні: Весняно-літня поезія трудового року», «Колядки та щедрівки: Зимові обрядова поезія трудового року», «Народні пісні в записах Івана Франка», «Жартівливі пісні: Родинно-побутові», «Танцювальні пісні», «Співанки-хроніки», «Народні пісні з голосу Дніпрові Чайки та в її записах», «Українські народні

пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського», «Наймитські та заробітчанські пісні», «Чумацькі пісні», «Народні пісні в записах Марка Вовчка», «Дерев'яне чудо: Народні казки», «Думи: Історико-героїчний цикл», «Фольклорні записи Марка Вовчка та Опанаса Марковича», «Легенди та перекази», «Народні пісні в записах І. Нечуя-Левицького», «Народні пісні в записах М. Гоголя», «Пісні кохання», «Балади: Кохання та дошлюбні взаємини», «Балади: Родинно-побутові стосунки».

Літ.: Дмитренко М. Дей Олексій Іванович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 291; Скрипник П. Дей Олексій Іванович // Енциклопедія історії України. – Т. 2. – К., 2004. – С. 308; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ДЕЙЧ

Олександр Йосипович

(1.05.1893, Київ – 8.04.1972, Москва, Росія) – філолог, літературознавець, театрознавець, перекладач; половину життя фактично провів незрячим. Закінчив істор.-філ. ф-т університету св. Володимира (1917), викладав. Д-р філ. наук (1945); мистецтвознавства (1959). Публікував праці у «Київському театральному кур'єрі», «Київських новинах», «Київських відгуках», «Київській пошті», «Київському тижні», «Масках», пресі Москви, Одеси. Значну увагу присвятив дослідженню й популяризації Шевченка, його зв'язкам з діячами рос. літератури і мистецтва: ст. «Історія однієї

дружби (М. Щепкін і Тарас Шевченко)»; 1938), критико-біогр. нарис «Тарас Григорович Шевченко. Літературний портрет» (1958; 2-ге вид. – 1961, обидва – у співавт. з О. Білецьким). Із М. Рильським, М. Ушаковим був редактором «Повного зібрання творів Шевченка» у 5 т. (1955–1956; 1964–1965; у рос. перекладі); упорядкував у рос. перекладі ілюстрований малюнками Шевченка «Кобзар» (1964). У співавт. із М. Рильським видав кн. «Тарас Шевченко. Біографічний нарис» (1964), перекладений того ж року рос., англ., іспан. і франц. мовами. Співпрацював із перекладачами при вид. творів Т. Шевченка нім. (1951; 1953) та франц. (Париж, 1964; передмова – Д. і М. Рильського) мовами. Автор наукових праць про зах.-європ. літ-ру і театр: «Тип Дон-Жуана в мировій літературі» (1911), «Миф о Прометее» (1912), «История док-

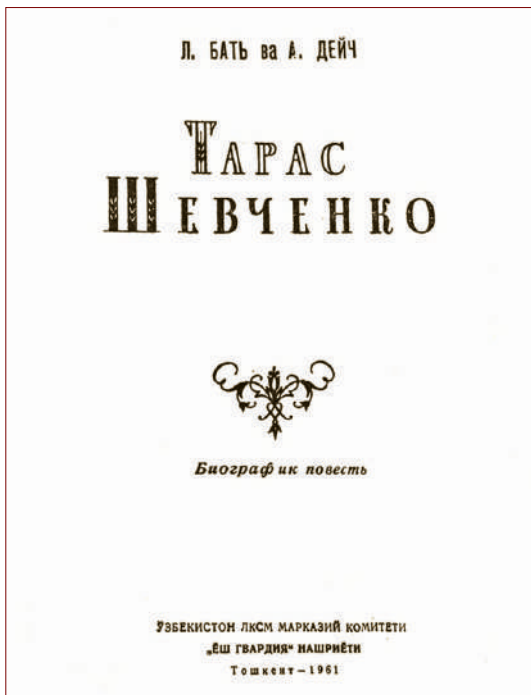

Олександр Дейч

тора Фауста» (1913), «Сказание о Тангейзере» (1914; усі – «Нива. Ежемесячные литературные и научные приложения», С.-Петербург), кн. «Беранже» (1932), «Генрих Гейне», «Свифт»

На фото: Максим Рильський, Євгенія Дейч-Малкіна, Олександр Дейч, Ваган Маміконян, Катерина Рильська. Голосіїв, 1950

Л. Бать, О. Дейч. Тарас Шевченко. Ташкент, 1961. Титул

(обидві – 1933), «Тальма» (1934; 1973), «Судьбы поэтов. Гельдерлин, Клейст, Гейне» (1968; 1974;

1987; усі – Москва). Досліджував укр. літ-ру і мист-во. Залишилися наук. розвідки та спогади Д. про – М. Рильського, П. Тичину, Леся Курбаса, М. Садовського, М. Заньковецьку, про театр. життя Києва. Переклав російською мовою п'єси – І. Франка, Лесі Українки, М. Кропивницького, М. Старицького, М. Куліша.

Літ.: Драч І. Олександр Дейч і українська культура // Духовний меч. – К., 1988; Смілянська В. Дейч Олександр Іванович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 292; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ДЕМУЦЬКИЙ

Данило Порфирович

(4.07.1893, Охматів – 7.05. 1954, Київ) – юрист, оператор-поет, кінорежисер, фотохудожник. Заслужений діяч мистецтв УРСР.

Т. Г. Шевченко. Автопортрет. Офорт. 1860 р.

М. Рильський, О. Дейч. Тарас Шевченко. Біографічний нарис. К., 1964. Фронтиспіс і титул

Закінчив юрид. ф-т університету св. Володимира (1917). У виші захопився фотографією; 1913 уперше виступив на «Всеросійській виставці художників світлопису» з чотирма кращими фотопейзажами. У 1926 на Одеську кінофабрику прийшов Олександр Довженко і для Данила зявилася нагода випробувати сили у кінематографі, про що мріяв. Чл. Київ. т-ва фотоаматорів «Дагер» (від 1912), учасник його виставок (6 робіт експонувалися 1916), а також Всерос. виставки у Києві 1913 (4 роботи). Першою пробою був комедійно-гротесковий фільм «Вася-реформатор». Наступний – «Свіжий вітер» утвердив за Демуцьким звання оператора, а фільм «Два дні» показав зрослу майстерність митця-реформатора. У співпраці з реж. О. Довженком зняв стрічки: «Вася-реформатор», «Ягідка кохання» (обидві – співавт., 1926), «Арсенал» (1929), «Земля»

(1930), «Іван» (співавт., 1932); згодом – «Насреддін у Бухарі», «Тохір і Зухра», «Подвиг розвідника», «В мирні дні»; «Тарас Шевченко» (співавт., 1951, реж. І. Савченко; Сталін. премія, 1952), перший кольоровий худ. фільм української кінематографії, був успішною спробою талановитого кінохудожника. У Києві, на вулиці Саксаганського, 24, де з 1947 по 1954 жив, у 1976 встановлена бронзова меморіальна дошка (барельєф; скульптор І. М. Копайгоренко). Похований на Байковому некрополі столиці, ділянка № 2.

Літ.: Жадько В. Некропольна Байковій горі. – К., 2008. – С. 268; Кохно Л. І. Данило Порфирович Демуцький. К., 1965; Шупик О. Демуцький Данило Порфирович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 307; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

На фото: Данило Демуцький (крайній ліворуч) на зйомках фільму «В мирні дні». Давнє фото

ДЕМУЦЬКИЙ**Порфирій Данилович**

(10.03.1860, с. Янишівка, тепер Іванівка Ставищен. р-ну Київ. обл. – 3.06.1927, Київ) – лікар, фольклорист, хоровий диригент, композитор. Заслужений артист УРСР. Наук. співроб. ВУАН. Закінчив Київ. духовну семінарію (1881), мед. ф-т університету св. Володимира (1889). Під час навч. як секр. і нотописець брав участь у хорових концертах Миколи Лисенка. Тоді ж здійснив перші фольклорні записи коломиїток у карпат. експедиції. Викладач Муз.-драм ін-ту ім. М.В. Лисенка; підтримував творчі зв'язки з професійними (капела «Думка») й самодіяльними хоровими колективами, активно пропагував укр. народну пісню.

Порфирій Демуцький

Музична шевченкіана: обробки мелодій на слова Т. Шевченка, зокрема – хор без супроводу «Заповіт» (у збірці нот «Три українські пісні для народних хорів» (1918). Автор творів для хору в народ. стилі, зокрема: «Заповіт», «Б'ють пороги», «Чернець», «Учітєся, брати мої» (усі – на сл. Т. Шевченка), що увійшли до зб. «Чотири масові пісні на тексти Т. Шевченка» (1926). Записав 700 пісень, найцінніші серед них – канти і лірниц. пісні. М. Лисенко, П. Козицький, К. Квітка високо оцінили діяльність Д., назвавши його «укр. Рапсодом». В с. Охматів та в Уманському музичному училищі створено музей його імені; у 2004 засновано обласну премію. Похований на Байковому некрополі столиці (ділянка № 2; надгробок – мармур; скульптор І.Г. Майєр).

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 267; Муха А. Демуцький Порфирій Данилович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т.2. – С. 307; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ДЕРКАЧ**Андрій Григорович**

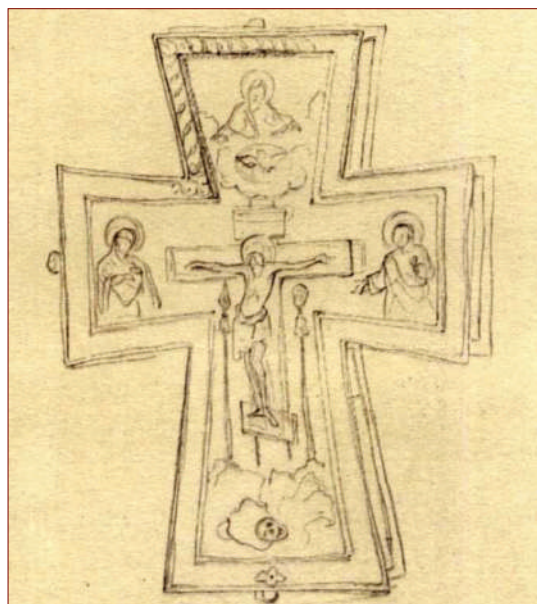
(29.11.12.1907, с. Нехайки Пирятин. пов. Капустин. волості Полтав. губ., тепер Драбів. р-ну Черкас, обл. – 5.09.1976, Київ) – мовознавець, педагог. В 1936 закінчив філ. ф-ту ун-ту св. Володимира; в 1939 – аспірантуру, працював ст. викладачем укр. мовознавства Київ. пед. ін-ту; з 1946 – старший викладач.

У 1954 захистив канд. дисертацію «Старослов'янізми у мові Т.Г. Шевченка»; з 1960 – доцент. Друковані дослідження: «Функції слов'янізмів у лексиці Шевченка» (1939), «Старослов'янізми в функції іронії та сарказму в поезіях Т.Г. Шевченка» (1951), «Функції певних нестягнених форм прикметників у «Кобзарі» Т.Г. Шевченка» (1956), «Із спостережень над синонімами у творах Т. Г. Шевченка: слов'янізми і їх українські і російські синоніми» (1956), «Семантико-стилістична різноплановість вживання деяких слів у творах Т. Г. Шевченка» (1965), Наукові дослідження: «Словник мови байок і балад П. Гулака-Артемовського» (1963), «Прислів'я та приказки в мові байок Л. Боровиковського» (1967). «Жанр «подражанія» Біблії у творах Т.Г. Шевченка» (1961) – автор, зокрема, розповів про рисунок складаного натільного хреста з металу – енколпійон, який Т. Шевченко виконав у Чернігові в 1846. Зображення хреста-енколпійону належить до низки рисунків, створених як членом Археографічної комісії для розгляду давніх актів: «Трапезна чаша Густинського монастиря», «Портир церкви с. Мохнатин». Імовірно, належав Троїцькому монастирю поблизу міста і саме про нього Шевченко в Археологічних нотатках: «В архиерейской ризнице хранятся многие редкие утвари, но, к сожалению, без надписей». Енколпійон у християнській (сх. обряд) мистецькій традиції відомий як натільний хрест-складень, в середину якого вкладалась частинка мощей святого або інші

Меморіальна дошка Порфиру Демуцькому

сакральні предмети. Їх відливали монастирські ремісники, як правило з бронзи чи срібла. Чотирираменний енколпійон оздоблено чотирифігурною композицією, яку художник означив у загальних контурах

Шевченко Т. Енколпійон. 1846

без моделювання деталей. На центральній осі зображено Розп'яття зі «страстями» й пристоячими: Марією (праворуч від Христа) й Іоанном (ліворуч). У верхньому художньому полі: Бог-Отець і Бог-Дух Святий у вигляді голуба. У нижньому полі, під Розп'яттям – череп Адама. Такі композиційні схеми в українському мистецтві відомі з XIV ст. і цілком притаманні добі зрілого бароко (друга пол. XVII ст.), тому мистецтвознавці припускають, що намальований Шевченком хрест-енколпійон належить саме до цього часу.

Літ.; Тарас Шевченко. ПЗТ у 12-т. – Т. 5. – К., 2003. – С. 223; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ДЕРКАЧ

Борис Андрійович

(7.10.1929, с. Нехайки Ковалів, р-ну Полтав. обл., тепер Драбів.

Борис Деркач

р-ну, Черкащина – 10.12.2007) – філолог, літературознавець і критик. Закінчив рос.-слов'ян. відділ ун-ту ім. Т. Шевченка (1952), а 1955 – аспірантуру Ін-ту літ. ім. Т.Г. Шевченка НАН України; д-р філ. наук (1975). Провідний наук. співробітником відділу нової укр. літ. Ін-ту ім. Т.Г. Шевченка. Співавтор-укладач зб.: «Українські поети-романтики 20–40-х років XIX ст.» – про творчість групи укр. поетів-романтиків, які передували появі Т. Г. Шевченка. Авт. монографій: «С. Васильченко» (1957), «Є. Гребінка» (1973), «І.А. Крилов і розвиток жанру байки в українській дожовтневій літературі» (1974), «Л.І. Глібов» (1982), «П.П. Білецький-Носенко» (1988). Брав участь в упорядкуванні літ. спадщини Г. Сковороди, І. Котляревського, П. Білецького-Носенка, Є. Гребінки, П. Васильченка.

Лауреат Держ. премії ім. Т.Г. Шевченка (1988) з І.О. Дзєверіном, М.Д. Бернштейном, Н.О. Вишневською, О.Є. Засенком, О.В. Миланичем, Ф.П. Погребенником, М.Г. Яценком за наук. ред., підготовку текстів та упорядкування зібрання тв. І.Я. Франка у 50 томах. Шевченкові присвятив наук. праці: «Шевченко і російська література» (1958), «Т.Г. Шевченко і С. Васильченко» (1971). З березня 1994 – у відділі шевченкознавства – провадив (спільно з І. Бажиновим) тему зв'язків творчості Шевченка з укр. та рос. літературами. Підготував ст. до вид. «Шевченківська енциклопедія» (1998–2006). Один з авторів і укладач колектив. дослідж. «Історія української

літератури», «Історія українсько-російських літературних зв'язків» (обидва – у 2-х т. – Т. 1, 1987); «Історія української літератури ХІХ ст.» (у 3-х кн., кн. 1, 1995; усі – Київ). Нагороджений Почесною грамотою Президії Національної академії наук України.

Літ.: Шевченківські лауреати. 1962–2001. – К., 2001. – С. 134–135; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ДЕРКАЧ

Катерина Іванівна

(1789 – 13.11.1864) – тітка вченого, ректора ун-ту св. Володимира Михайла Максимовича (1804–1873) по батькові; дружина учасника Вітчизняної війни 1812, поміщика Льва Павловича Деркача (1788 – р.с.н.); знайома Т. Шевченка. Народила дітей: синів – Петра (1817 – 2.4.1887) та Миколу (1822 – 3.3.1895); доньок: Анну (6.9.1817 – 1.4.1902) та Олександрю (18.8.1819 – 27.09.1888). Влітку 1859 Т. Шевченко був у селі Сушки – це поруч з Прохорівкою, де жила тітка Максимовича по батькові – Катерина Іванівна з чоловіком, Левком Павловичем Деркачем. У листах через М. Максимовича, Тарас Григорович передавав Катерині та чоловікові «поклоніться низенько од мене старим Деркачам» і надіслав через міського лікаря Переяслава Андрія Козачковського (1812–1889) «Кобзар» (видання 1860) із дарчим написом. Катерина Іванівна була щиро вдячна поетові і про

написала в листі: «Дякуємо, збережемо книгу для нащадків».

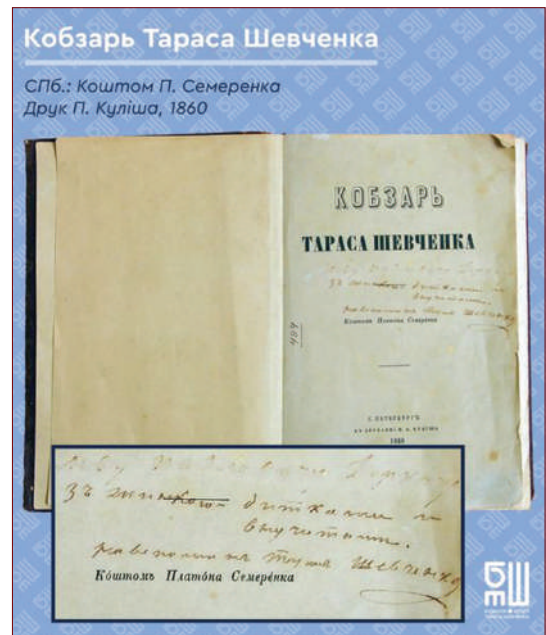
Літ.: Жур П. Третя зустріч. – К., 1970. – С. 69; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 4. – К., 2003. – С. 478.

Віктор Жадько

ДЕРКАЧ

Лев Павлович

(1780 – 10.08.1867) – поміщик, правник, судовий урядовець; знайомий Т. Шевченка часу останнього приїзду в Україну (1859). По лінії матері був правником Євдокії Стефанівни Томари. Племінник Євдокії, переяславський поміщик Стефан Томара у 1753 запросив вихователем до сина Василя к студента духовної академії Григорія Сковороду, який більше п'яти років прожив у сім'ї Томар, займаючись вихованням дитини. Дід Євдокії Томари – Яків Лизо-

«Кобзар», дарований Л.Деркачу.
Зберігається в Національному музеї
Тараса Шевченка

губ мав брата Семена, онука якого Тетяна Семенівна приходилася бабусею Миколі Гоголю. Її маєток знаходився в селі Ке-леберда, що поряд із Прохорівкою та Сушками. Євдокія Стефанівна вийшла заміж за Петра Базилевича, брат якого Федір був дідом Івана Максимовича. Його внучка Катерина – дружина Льва Павловича Деркача, похована в Сушках та Олександр, батько Михайла Олександровича Максимовича, похований на Михайловій Горі в Прохорівці. Із 1812 Лев служив у 4-му Полтавському козацькому полку, під час Вітчизняної війни 1812 з французами побував у Німеччині і Франції; служив у Золотоніському нижньому земському суді на посаді засідателя. З Тарасом Григоровичем познайомився, ймовірно, в екс-ректора ун-ту св. Володимира Михайла Максимовича (1804–1873), гостюючи у Прохорівці між 13 і 26 серпня

Поховання родини Деркачів. Сушки, сільське кладовище

1859. Поет тоді ж відвідав і село Сушки, де мешкав Л. Деркач із дружиною Катериною Іванівною. Своїм шлюбом Лев Деркач і Катерина Максимович поріднили через переяславських Томар і канівських Лизогубів двох видатних культурних діячів – М.А. Максимовича та М.В. Гоголя. Також, Лев Павлович у восьмому поколінні приходився нащадком гетьману Петру Дорошенку по лінії його доньки Любові. Чоловік Любові Петрівни Юхим був сином Якова Лизогуба, полковника канівського у 1666–1669. У листі до Михайла та Марії Максимовичів 9 жовтня 1859, Т. Шевченко просив: «Поклоніться низенько од мене старим Деркачам». У листі від 15 березня 1860, Михайло Максимович повідомляв Т. Шевченка, що 6 березня він із дружиною «...і старий Деркач Лев Павлович получили (від Андрія Козачковського (1812–1889) по книзі «Кобзаря» вашого з надписом руки вашої власної і з приложенієм вашої персони, і були раді».

Тарасів напис на «Кобзарі»: «Леву Павловичу Деркачу з жінкою, дітками та внучатами. На wspomин. Т. Шевченко» (зберігається в Будинку-музеї Т.Г. Шевченка). У березні М. Максимович пише Т.Шевченку, що його сім'я «і старий Деркач Лев Павлович, получили по книзі «Кобзаря» Вашого з надписом руки Вашої власної і з приложенієм Вашої персони, і були ми тому дуже раді, і Вам за те сердечне дякуєм, сподіваючись, що і Вас самих побачимо знову на побережжю нашому і в сьогорочнее літо».

Похований у с. Сушки, поховання збереглося.

Літ.: Жур П. Третя зустріч. – К., 1970. – С. 69; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – К., 2003. – Т. 6. – С. 478.

Віктор Жадько

ДЕРКАЧ

Петро Левкович

(1817 – р.с.н.), син поміщика Левка Деркача (1788 – р.с.н.), двоюрідний брат экс-ректора університету св. Володимира – Михайла Максимовича (1804–1873); знайомий Т. Шевченка. Із 1833 перебував на військовій службі. Влітку 1859, гостюючи у Максимовичів у Прохоровці, Т. Шевченко відвідав село Сушки і тоді ж, імовірно, познайомився з Петром. 15 березня 1861 М. Максимович надіслав Петрові вірш «Пісня українця на смерть Т. Г. Шевченка» («Все утрата в певних людях – ой, як не тужити!»; напис: 12.03.1861 на Михайловій Горі).

Літ.: Т.Г. Шевченко в епістолярії. – К., 1966. – С. 35; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 6. – К., 2003. – С. 478.

Віктор Жадько

ДЗИРА

Ярослав Іванович

(2.05.1931, с. Трушевичі, тепер Старосамбір. р-ну Львів. обл. – 21.08.2009, Київ) – філолог, історик, письменник, історіограф, джерелознавець. Навчався на філ. ф-ті ун-ту ім. Т. Шевченка (випуск 1958). Канд. філ. наук; чл. НСПУ. Старший наук співробітник Ін-ту історії НАНУ. Одна з осн. тем досліджень – джерела історичної творчості Т.Г. Шевченка. В 1958–1962 написав дисертацію «Літопис Самійла Величка і творчість

Ярослав Дзира

Тараса Шевченка», але захист зірвано з політичних мотивів. Перший в укр. науці звернув увагу на вплив літопису Величка на творчість Кобзаря і цим зробив значний внесок у розвиток укр. літературознавства, історіографії та історії літ. мови. Зіставивши Тарасові твори з Літописом, дійшов висновку, що поет знайомився з рукописом Величка ще до того, як ця опублікована, і стала іст. джерелом деяких поем і віршів Шевченка 1844–1860. Лесь Танюк записав у щоденнику: «З великим задоволенням прочитав у «Вітчизні» оригінальну статтю про Шевченка Ярослава Дзири! Здавалося б, що нового можна сказати про Шевченка? Орди «шевченкознавців» – не лишили від нього живого місця: хмари заробітчан! Але Дзира взяв тему цілком нову – «Творчість Шевченка і літопис Величка». І це не популярка, – справді дослідження,

з гарним історичним тлом, з сміливими гіпотезами». У 1971 підготував вид. «Літопису Само-видця» й у вступі, ст. довів, що поет знайомий і з цим історичним твором ще на поч. творчості. Проаналізував Тарасове послання «І мертвим, і живим...», загадкової поеми «Великий льох», віршів «Три літа», «Іржавець», «Осії. Глава XIV». Довів, що творчість Шевченка творчим корінням пов'язана з історією, літ., фольклором і мовою попередніх віків. З досліджень: «Тарас Шевченко і українські літописи XVII-XVIII ст.» (1964); «Італійські джерела в поемі «Великий льох» (1964); «Поема «Заступила чорна хмара та білу хмару» (1988); «Рече та стогне Дніпр широкий; «Геній і платні коментатори його творчості» (1989); «Козацький правопис поета: Чи маємо академічне видання творів Шевченка?» (1996); «Невідомі джерела Шевченкової поеми «Іван Підкова» (Тарас Шевченко і націон.-визв. змагання укр. народу (1998; «Тарас Шевченко і три столиці української гетьманської держави» (Тарас Шевченко і Україна XXI ст. (2003) – розкриває джерела поезії: «Чигрине, Чигрине...»; «Тарас Шевченко й Адам Міцкевич: типологія політичної сатири» (2003). Дослідження: «Поетичне слово генія: основа чи міфологічне тло?» (1996), «Тарас Шевченко і Погодінська «теорія» про запустіння Наддніпрянщини» (1996), «Немає другого Дніпра... Із секретів «спільної» творчості М. Гоголя і Т. Шевченка» (1989). У кн. «Автопортрет нації» (1997) опрацював тему Гоголь і Україна, Гоголь і Шев-

ченко («Заповіт Миколи Гоголя: «Відокремитись і проголосити свою незалежність» (2004); «Із секретів творчості Миколи Гоголя і Тараса Шевченка» (1989). Науковий доробок – 300 друкованих праць. Помер від ішемічної хвороби серця – похований на Північному кладовищі біля с. Літок під Броварами; ділянка № 46, 13 ряд, місце 20.

Літ.: Танюк Лесь. Твори. В 60-ти томах. VI том: Щоденники, 1962. – К., 2006. – С. 406; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ДЗЮБА

Іван Михайлович

(26.07. 1931, с. Миколаївка, Волноваський р-н, Донецьк. обл.) – філолог, педагог, літературознавець, критик, громадський діяч, дисидент радянських часів; неодноразово зустрічався з викладачами і студентами унту ім. Т. Шевченка. подарував бібліотеці книгу «Тарас Шевченко: Життя і творчість» – праця поєднує розповідь про життєвий і творчий шлях великого поета й художника з інтерпретацією його спадщини, аналізом конкретних творів та характерних мотивів поезії й прози в синхронному й діахронному вимірах. Герой України (2001); академік НАН України, Міністр культури України (1992–1994), голова Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка (1999–2001). Закінчив російську філологію в Донецькому педінституті, аспірантуру Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка.

У 1957 обіймав посаду редактора відділу літератури і критики вид-ва «Дніпро», з 1957 по 1962 – заввідділу критики журн. «Вітчизна» (звільнений за «ідеологічні помилки»); з 1964 по 1965 – літ. консультант відділу першої книги вид-ва «Молодь» (звільнений за участь у протестах проти політичних арештів 1965); з 1966 по 1969 – коректор в «Українському біохімічному журналі»; з 1969 по 1972 – редактор вид-тва «Дніпро» – звільнений у січні 1972, заарештований у квітні 1972 за публікацію трактату «Інтернаціоналізм чи русифікація?», в травні 1973 – засуджений «за антирадянську діяльність» на 5 років таборів суворого режиму. Персональну справу Івана Дзюби у зв'язку зі згаданою працею розглядала Президія СПУ 2.03.1972 і одностайно проголосували за виключення Івана Дзюби із членів Спілки письменників

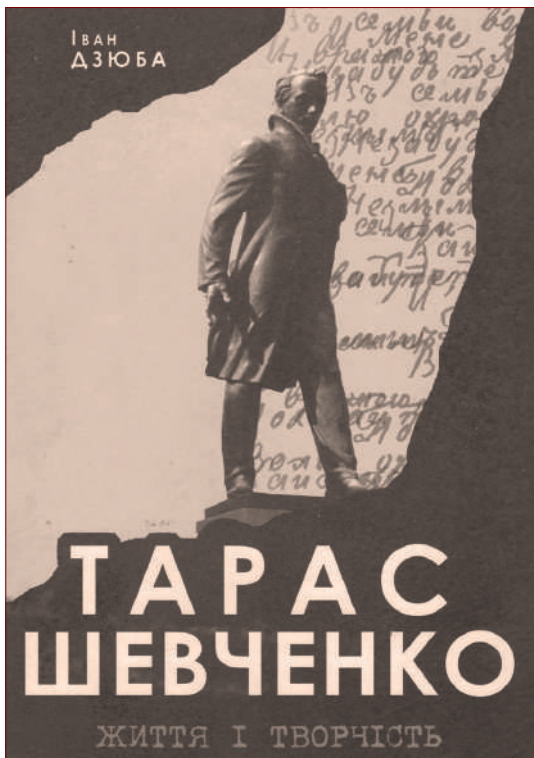
Іван Дзюба

України. Після багатомісячного перебування в ізоляторі КДБ у листопаді 1973 помилуваний, але перебував під офіційним наглядом ще кілька років, до літературної роботи не мав

*На фото: шевченкознавці (зліва – направо):
Іван Дзюба, Ліна Костенко, Оксана Пахльовська*

Книга Івана Дзюби

доступу. З 1974 по 1982 – працював коректором, літературним кореспондент багатотираж-

Григорій Дима

ної газ. Київського авіазаводу; з 1992 – гол. редактор журналу «Сучасність».

Шевченкознавчі твори: «Кавказ» Тараса Шевченка на фоні непреходячого прошлого» (1996), «Тарас Шевченко» (2005), «Шевченкофобія в сучасній Україні» (2006), «Тарас Шевченко серед поетів світу» (2007), «Тарас Шевченко: Життя і творчість» (2008). Автор сценаріїв фільмів: «Василь Симоненко» (1988), «Українці. Віра. Надія. Любов» (1989), «Тарас Шевченко. Заповіт» (1989–1990; у співавторстві з Б. Олійником, П. Мовчаном). Лауреат премій, імені: О. Білецького; Фундації Омеляна і Тетяни Антоновичів, В. Жаботинського, В. Вернадського. Відзначений Шевченківською премією 1991 за серію публіцистичних виступів «Бо то не просто мова, звуки...», «Україна і світ», «Чи усвідомлюємо національну культуру як цілісність?». Нині – на творчій роботі.

Літ.: Барабаш Ю. Дзюба Іван Михайлович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 329; Грабовський С. Хто ви, академіку Дзюбо // Український тиждень, 2011. – 26 лип.; Жулинський М. Тривоги й болі Івана Дзюби // День, 2016. – 22 лип.

Віктор Жадько

ДИМА

Григорій Максимович

(3.12.1922, с. Зубахи Репкін. р-ну Чернігів. обл.) – філолог, літературознавець. Навчався на філ. ф-ті ун-т ім. Т. Шевченка (випуск 1954), в аспірантурі вишу. Канд. філ. наук; захистив канд. дисерт. «Народнопоетична символіка «Кобзаря» Т.Г. Шевчен-

ка в перекладах німецькою мовою» (1974, наук. керівник проф. Г.К. Сидоренко) на кафедрі німец. мови. Доц. кафедри герман. мов ун-ту (1954–1977). Зав. кафедри інозем. мов у Нац. ун-ті біоресурсів і природокористування України. Співавтор нім.-укр. і укр.-нім. словників. Шевченкознавчі студії по темі десерт. – «Переклад народнопоетичної символіки «Кобзаря» німецькою мовою: Образи рослин» (1969); «Символічні образи птахів у німецьких перекладах Кобзаря» (1970); «Народнопоетична символіка та її використання у творчості письменників» (1973); «Народнопоетичний кольоровий епітет у «Кобзарі» (1973); «Українська народнопоетична символіка та її переклад на німецьку мову (на матеріалі «Кобзаря» Т. Шевченка)»; (1973); «Народнопоетична символіка атмосферних явищ та її переклад у «Кобзарі» Шевченка на німецьку мову» (1974).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ДІГТЯР

Степан Іванович

(10.10.1919, Новотроїцьке, тепер Волновас. р-ну Донец. обл. – 18.05.1985, м. Чернівці) – філолог, літературознавець. Канд. філ. наук. Закінчив філол. ф-т КДУ (1944). Викладач Чернів. ун-ту. Автор розділу «Тарас Григорович Шевченко» до «Історії української літератури (перша половина XIX ст.» (1980). Автор статей про творчість

Т. Шевченка на Буковині й у творчості О. Кобилянської.

Літ.: Ковалець Л. Шевченкознавчі студії Степана Дігтяря // Шевченко і Поділля. Зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський, 1999; Мельничук Б. Дігтяр Степан Іванович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 358; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К., 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ДІДКІВСЬКА

Людмила Прокопівна

(20.07.1948, Київ) – філолог, мовознавець. Канд. філол. наук. Закінчила відділення рос. мови і л-ри (1971), укр. мови та л-ри (1999) філол. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка. Наук. співроб. ІМ (1976–1982). Викладач ун-ту з 1982, доц. кафедри рос. мови і методики її викладання як іноземної (з 1996 – кафедри укр. та

Людмила Дідківська

рос. мов як інозем.). Наук. інтереси – словотвір, грамати́ка, стилі́стика, зіставне дослідження мов, методика викладання цих мов як інозем. Секретар ред. комісії і співукладач «Словаря языка русских произведений Шевченка» (К., 1985–1986). У статті «Гармонія композиційної форми поетичних творів Т. Шевченка» (Дослідження творчості Т.Г. Шевченка (1992) розглядає складники худож. твору: контраст, симетрія, повтори.

Літ.: ІМ – матеріали до історії; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ДМИТРЕНКО

Микола Костянтинович

(1.01.1956, с. Зятківці Гайсин. р-ну Вінн. обл.) – фольклорист, етнограф, письменник; чл. СПУ (1994). Закінчив філ. ф-т ун-

Микола Дмитренко

ту ім. Т. Шевченка (1979). Зав. відділом фольклористики ІМ. Доктор філ. наук (2006), проф. (2012). Гол. ред. часопису «Народознавство» (з 1993). Дослідження з шевченкознавства – «Ідеальний народний герой Тараса Шевченка» (2008); «Українська фольклористика другої половини XIX століття: школи, постаті, проблеми» (2004), «Символи українського фольклору» (2011). Автор ст. до «Шевченківської енциклопедії». Ініціатор відкриття пам'ятника Т. Шевченку в Гайсині на Вінничині. Автор досліджень: «Олександр Потебня – збирач і дослідник фольклору» (1985), «Михайло Панасович Стельмах» (1986), «Збирачі народних перлин» (1989), «Українська фольклористика: історія, теорія, практика» (2001), «Українська фольклористика другої половини XIX ст.: школи, постаті, проблеми» (2004), «Українська фольклористика: акценти сьогодення» (2008), «Символи українського фольклору» (2011), «Олександр Потебня як фольклорист» (2012), «Українська фольклористика: проблеми методології» (2014). Зб. фольклору «Українські народні пісні в записах Олександра Потебні», «Жартівливі та сатиричні пісні» (обидві – 1988), «Де живе жар-птиця? Записи Івана Гурина» (1991), «Народні повір'я» (2000), «Українські народні пісні в записах Гната Танцюри» (2001), «Народні загадки» (2003), «Українські народні казки», «Народний сонник» (обидві – 2005), «Народні прикмети» (2006), «Замовляння», «Голосіння, тужіння, плачі» (обидві – 2007), «Прислів'я та

приказки» (2008), «Українські народні думи» (2009), «Привітання, побажання, тости» (2010), «Зброєю сміху: Український народний гумор» (2015). Лауреат Всеукр. премії ім. Д. Яворницького (2015).

Літ.: Вовк М. «Іноді крила ангела шелестять». Поезії. – К., 2012. – 80 с.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт.упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ДМИТРЕНКО

Олексій Максимович

(30.03.1940, м. Решетилівка – 8.11.2009, Київ) – філолог, письменник, публіцист. Закінчив філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1966). Працював заввідділом публіцистики і нарису газ. «ЛУ» (1965–1975). В 1975–1992 очолював ред. «Романи й повісті» вид-ва «Дніпро». Опублікував проблемні публіцист. ст., зокрема – про природу України та її збереження: «Де починається Дніпро», «Дума про чисте плесо», «Карпатський ліс». З письменником Миколою Шудрею написав кіносценарій «Василь Симоненко» та нарис про Шевченка «Верховіть черешчатого дуба» (1998). Перша зб. прози – «Бо ти на землі – Людина» (1970). Побачили світ видання: «Весло» (1973), «Листок подорожника» (1975), «Пам'ять Долини Смерті» (1976), «Без цього не жити...» (1977), «Політ без приземлення» (1986), «Долина Смерті» (1995). Книги: «Боти на землі – людина», «Весло» і «Листок подорожника» в 1976 відзначено Республікан-

Олексій Дмитренко

ською літературною премією ім. М. Островського. У 1987 за худ.-докум. повість «Аїст», як кращий тв. для дітей та юнацтва, став лауреатом Держ. премії ім. Т.Г. Шевченка. У промові з приводу нагороди сказав: «Цей геніальний у своїй неземній прозорості й простоті поет Шевченко, як ніхто до нього, утвердив саме існування мого народу в історії, моєї дзвінкої мови, змусив подивований світ іншими очима глянути на гримучий Дніпро... Навіть через півтори сотні років у світлі нашої перебудови він видається найсучаснішим із сучасних мені поетів». У 1984 упорядкував зб. «В сім'ї вольній, новій...» (у співавт. з В.К. Костенком). Познайомившись із творчістю Олексія, Григорій Тютюнник відзначив: «Здорово пишеш – глибоко й переконливо». П'ята сесія 6-го скликання Решетилівської районної ради прийняла рішення заснувати

літературно-мистецьку премію його імені; у селі Городець Володимирецького р-ну Рівненщини відкрито меморіальну дошку. Похований на Північному кладовищі столиці.

Літ.: Драч І. Про Олеся Дмитренка // Драч І. Духовний меч. – К., 1983; Коваль В. Дороги, долі, характери... [«Бо ти на землі – Людина»] // ЗП, 1971. – 3 лип.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ДМУХОВСЬКИЙ Степан Едуардович

(1903, м. Звенигородка, тепер Черкаська обл. – 1973, м. Дніпропетровськ) – філолог, літературознавець. Д-р. філ. наук, проф. Навчався в Уман. ІНО (1926). Закінчив ун-т ім. Т. Шевченка (1947). Працював викладачем Дніпропетр. ун-ту. Докт. дисертація: «Російські повісті Т.Г. Шевченка (1959). Монографія: «Повести Т.Г. Шевченка «Наймичка» и «Варнак» (1958), статті: «Проблема положительного героя в повестях Т. Г. Шевченка» (1961), «Повість Т. Г. Шевченка «Художник» (1963).

Літ.: Боронь О. Дмуховський Степан Едуардович // Шевченк. енцикл. – Т. 2; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ДНІПРО

(поетичні назви – Дніпр, Славу́та, Славутич, грец. – Борисфен) – найбільша за довжиною (бл. 2285 км) і площею басейну

ріка України, часто згадувана у творах Т. Шевченком. Відомою є Тарасова мрія «дожити віку в хатині над Дніпром»: у листі 10 вересня 1859 до родича Варфоломія Шевченка (1821–1892) поет писав: «Та вже там роби, як знаєш і умієш, та тільки зроби, бо мені й досі сниться Дніпро». А 2 листопада зізнається: «Максимович у Прохорівці уступає мені таке саме добро, як і у Парчевського, тільки що не коло Дніпра, от моє лихо! Видно Дніпро, та здалека, а мені його треба коло порога».

Творчість Кобзаря засвідчує, що без Дніпра поет не мислив рідної землі. Образ Дніпра-Славутича використаний у його творах за приблизними підрахунками 120 разів. Назва головної української ріки вже в першому рядку «Кобзаря»: «Реве та стогне Дніпр широкий...». І мало не останній поетичний рядок, написаний Шевченком: «Дніпро, Україну згадаєм». За словами поета, «кращого немає нічого в бога, як Дніпро». З опису його розбурханої стихії починається «Кобзар» («Реве та стогне // Дніпр широкий. // Сердитий вітер завива»), спогадом про нього завершується «Дніпро, Україну згадаєм. // Веселі селища в гаях». У передсмертній художній візії «Чи не покинуть нам, небого», поет згадає Дніпро в контексті з Україною, уособленням усієї країни постає її головна річка в багатьох Тарасових творах, наприклад, у поезії «І виріс я на чужині»: «Меж горами старий Дніпро, // Неначе в молоді дитина». Один із персонажів поеми «Гайдамаки»,

учасник Коліївщини 1768 Ярема Галайда, звертається до могутчої ріки: «Ой, Дніпре, мій Дніпре, // широкий та дужий! // Багато ти, батьку, // у море носив. // Козацької крові; // ще понесеш, друже! // Червонив ти синє, // та не напоїв». Надзвичайну любов до Дніпра і рідних наддніпрянських краєвидів поет зберігав упродовж життя і після смерті в «Заповіті» просив поховати його «Серед степу широкого // На Вкраїні милій, // Щоб лани широкополі, // і Дніпро, і кручі // Було видно, було чути».

Дніпро в Т. Шевченка зображений то як сувора, розбурхана бурею водна стихія, то як спокійна велична річка, що милує око красою, широтою, могутністю. Образ Дніпра персоніфіковано, олюднено. Такого ефекту поет досягає, застосовуючи до розглядуваного образу метафоричні означення зі сфери родинних, або товариських стосунків, що підкреслює займенник «наш»: «Дніпро геть-геть собі розкинувсь! // Сіяє батько

та горить! // А долі сивий наш козак // Дніпро з лугами вигравляє». Дніпру Т. Шевченко багаторазово додає епітет «широкий», зрідка – «старий», «дужий», «сердитий», «сивий», «преславний», «синій», «святий», «глибокий», «староденний», «крутоберегий». У вірші «А. О. Козачковському» Тарас пише: «... ти, і Україна, // І Дніпро крутоберегий, // І надія, брате, // Не даєте мені Бога // О смерті благи». У вірші «Не гріє сонце на чужині...» поет мріє, щоб «хоч крихотку землі Із-за Дніпра мого святого // Святії вітри принесли». Називав ріку «козаком», «батьком», «братом», «другом». Вірш «Сон»: «А далі сивий наш козак Дніпро з лугами вигравляє». У «Гайдамаках» Ярема звертається до ріки: «Ой Дніпре мій, Дніпре, широкий та дужий! // Багато ти, батьку, у море носив // Козацької крові; ще понесеш, друже!». У поетичних Тарасових творах Дніпро означено метафорою «Дніпроморе», персоніфікаціями «батько», «дужий дід», «брат»;

Поета хвилював розбурханий Дніпро. Малюнок

інтимізаційним порівнянням: «Дніпро, // Неначе в молоці дитина»; ось вірш «Пророк»: «Неначе наш Дніпро широкий, // Слова його лились, текли // І в серце падали глибоко!». Поетичні пейзажі митця, просторові образи Дніпра пов'язані з історичною долею народу, що споконвіків заселяє цю землю. Так, у містерії «Великий льох», в епізоді містичного, провісного для України небесного знамення, читаємо: «Он, бачите, над Києвом // мітла простяглася, // і над Дніпром і Тясмином // Земля затряслася?». Про те, яка дорога ця ріка Кобзареві, свідчить і його «Заповіт»: він просить поховати його на могилі, з якої було б видно Дніпро з його крутими берегами, було чути, як він реве. Значуще місце займає Дніпро і в Шевченковому художньому спадку, зокрема, в етюдах і начерках «У Києві», «Дальні печери Києво-Печерської лаври», «Київ з-за Дніпра».

Символічного значення його образ набуває в силовому полі українських краєвидів.

Літ.: Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 6. – К., 2003. – С. 183–185; Синиченко О. Сто уроків української лексики. – К., 2018. – С. 180; Шевченківська енциклопедія у 6-ти т. – Т. 2. – К., 2012. – С. 370.

Віктор Жадько

ДОВГИЙ

Станіслав Олексійович

(23.07.1954, с. Ганно-Требинівка, Устинівський р-н, Кіровоградська обл.) – фізик-математик, вчений, громадський діяч і політик. 1971–1976 – навчання в ун-теті ім. Т. Шевченка, факультет кібернетики, механіко-математичний факультет; 1989–1995 – професор кафедри обчислювальних методів в математиці, факультет кібернетики («Обчислювальна аеродинаміка», «Сингулярні інтегральні рівняння») ун-ту ім. Т. Шевченка. Доктор фізико-математичних наук (1996),

Довгий О. (крайній праворуч) під час відкриття Музею-кімнати імені Олесь Гончара в Інституті філології університету. 2018

професор (1997), академік НАН України (2018), академік НАПН України (2010), почесний директор інституту телекомунікацій і глобального інформаційного простору НАН України, Президент Малої академії наук (з 2000). 2012 – лауреат Державної премії України в галузі освіти за цикл робіт «Всеукраїнський освітній Інтернет-портал «Острів знань» (в складі колективу, керівник проекту); 2010–2014 – керівник колективу розробників науково-освітнього порталу «Тарас Шевченко», відзначений Державною премією України в галузі освіти (2017). 2018 – сприяв відкриттю кімнати-музею О. Гончара в Інституті філ. ун-ту ім. Т. Шевченка. За сприяння Д. як Почесного консула Чорногорії в Україні, в м. Подгориця 9 грудня 2011, в міському парку Крушевац споруджено пам'ятник Т.Г. Шевченку (2009). Сприяв виданню творів Т. Шевченка чорногорською мовою. Наук. праці у галузях обчислюв. математики, аерогідромеханіки, геофізики, екології, телекомунікацій. Ім'ям Д. названа мала планета № 12 189.

Літ.: 50-річчя члена-кореспондента НАН України С. О. Довгого // Вісн. НАНУ. 2004. – № 7; У МАН визначили найрозумніших школярів 2021 року // Українська правда, 2021. – 18 травня.

Віктор Жадько

ДОМАНИЦЬКИЙ

Василь Миколайович

(псевд. – Звенигородець, Колодянин та ін.; 19.03.1877, с. Колодисте, тепер Тальнів. р-ну Черкас. обл. – 11.09.1910, м. Аркашон, Франція; Колодис-

Станіслав Довгий

те) – історик, бібліограф, етнограф, письменник, редактор, видавець, шевченкознавець. Навчався на іст.-філ. ф-ті ун-ту св. Володимира (1895–1900). Постійний співроб. «Киевской старины»,

Василь Доманицький

*Шевченків «Кобзар»,
який редагував В. Доманицький*

«Літературно-наукового вістника», «Нової громади», «Записок НТШ», газет: «Громадська думка», «Рада», фактичний редактор органу Української парламентської фракції у Другій Державній думі «Рідна справа – Думські вісті». Співзасновник видавництва «Вік»; учень історика, археолога, професора ун-ту Володимира Антоновича (1834–1908). Студентом відвідував конспіративні вечори пам'яті Т. Шевченка. На першому курсі написав короткий біограф. нарис, складений на основі Шевченкових поезій (автограф зберігається в Ін-ті рукопису НБУВ). Опублікував у «Зорі» (1895) відгук на книгу історика рос. літера-

тури Василя Чешихіна «Тарас Григорьевич Шевченко. Очерк жизни и деятельности» (1884). У «Киевской старине» друкував замітки про Т. Шевченка; брав участь у виданні підпільного гектограф. вид-ня «Кобзаря» (1899) під керівництвом В. Антоновича. З С. Єфремовим упорядкував і редагував 3-томну антологію укр. літ. «Вік» до століття виходу в світ «Енеїди» І. Котляревського. Авт. наук. праць: «Козаччина на переломі XVI і XVII ст. 1591–1603» (1904), «Піонер української етнографії Зоріан Доленга-Ходаковський» (1905), «Українське письменство» (1908), «Бібліографічний покажчик творів О.Я. Кониського, написаних по-українському» (1910). Редагував «Історію України-Русі» миколаївського історика Миколи Аркаса. Найбільша заслуга Д. – видання повного «Кобзаря» Т. Шевченка (1907) – звірів тв. поета за рукописами, встановив відмінності, поновив цензурні пропуски. В його руках були «захаяльні» кн. Шевченка, з яких узяв до друку 171 вірш. Усі відміни, різночитання Д. звів у праці «Критичний розслідування над текстом «Кобзаря» – перше текстологічне дослідження Шевченкових поезій (1907), яким започатковано наук. шевченкознавство як спеціальну галузь літературознавства. За першим вид. виходить друге (1908) з додатком ст. «Життя Тараса Шевченка», який витримав кілька видань (1908, 1911, 1917, 1918). Крім того, упорядкував недільний «Кобзар» та ст. «Шевченко про себе, про Україну, про людей і світ». Працював над «Словни-

ком Шевченкової мови», але не вийшов – почалися репресії проти видавця Валентина Яковенка. У справі вид. тв. Шевченка співпрацював з І. Франком, спонукав до цього і Богдана Лепкого, якому належать праця «Про життя великого поета Тараса Шевченка» та вид. «Кобзаря»; доклав зусиль і до впорядкування хронології поет, спадщини Т. Шевченка. автором ст. і розвідок в періодиці, окремі з них – «Как читается Шевченко» (1904); «Наші обов'язки до пам'яті великого поета» (1907), «Новознайдені поезії Шевченка» (1906), «Про видання повного «Кобзаря «Т. Шевченка» (1906), «До бібліографії літератури про Шевченка» (1906). Належав до НТШ; за діяльність на ниві українознавства і симпатії до укр. руху перебував під наглядом поліції. Помер в Аркашоні (Франція), лікуючи хворі легені; перепохований до с. Колодисте, тепер Черкаська обл.

Літ.: Жадько В. Грек із душею українця. – К., 2003. – С. 346; Нілова Л. Василь Доманицький – редактор творів Шевченка // Дослідження творчості Шевченка. – К., 1992; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ДОМОВИЙ ХРАМ

– православна церква св.Володимира і католицький костел св. Миколая освячені в університеті св. Володимира в 1848. Це – парафіяльний духов. осередок для викладачів і студентів, які могли здійснювати тут релігійні обряди (православному

та католицькому). Студентство не було однорідним у питанні віросповідання, однак загальною тенденцією для нього був високий рівень релігійності. З одного боку релігійність привалася майбутнім студентам з ранніх років у домашньому середовищі, з іншого – був постійний контроль за здійсненням релігійних обрядів в навчальних закладах. Належність до тієї чи іншої релігійної групи до певної міри впливала на світогляд молоді. Обов'язковими для православних студентів і студентів католиків було відвідування лекцій богослов'я, історії церкви і церковного права, які тривали протягом 3 років навчання і закінчувалися обов'язковим екзаменом. У приміщенні Червоного (головного) корпусу знаходилися латинська каплиця для студентів римо-католиків

Назарій Фаворов, священник церкви університету св. Володимира

до 1864 (нині там знаходиться Музей історії університету) і домова православна церква, настоятелями якої були універ. викладачі богослов'я. Образи для церков змалював брат К. Брюллова Ф. Брюллов. На другий день по смерті Шевченка в церкві відправлено панахиду (1861). Настоятелем церкви на той час був проф. православного богослов'я Назарій Антонович Фаворов (1820–1897) (Почесний чл. ун-ту св. Володимира з 1895), дияконом – Я. Домановський. Студенти університету, які супроводжували домовину з прахом Т. Шевченка під час перепоховання Кобзаря із С.-Петербурга до Канева, коли процесія прибула 9 травня 1861 до Києва, звернулися до організаторів перепоховання, щоб поставити домовину в універ. церкві та відспівати, але адміністрація заборонила. Наприкінці 1863 на засіданні ради університету більшістю голосів (20 проти 10) прийняте рішення припинити викладання католицького богослов'я. Офіційною причиною вказано те, що новим статутом не передбачений такий предмет в університетах російської імперії. Так, з 1864 в університеті св.Володимира викладали тільки православне богослов'я. Православний храм діяв до 20-х років ХХ ст.; ліквідований за розпорядженням народ. комісара народної освіти В. Затонського № 17 від 12 лютого 1919; нині – «Мистецький салон» (ауд. 321).

Літ.: Професори кафедри православного богослов'я і священнослужителі університетської церкви // Історія

Київського університету. – К., 2014; Солтановський А. Из спогадів про університетське життя 40-х років ХІХ ст. Київський університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників: у 2 кн. – Кн. 1. – К., 1994. – С. 184; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ДОНЧИК

Віталій Григорович

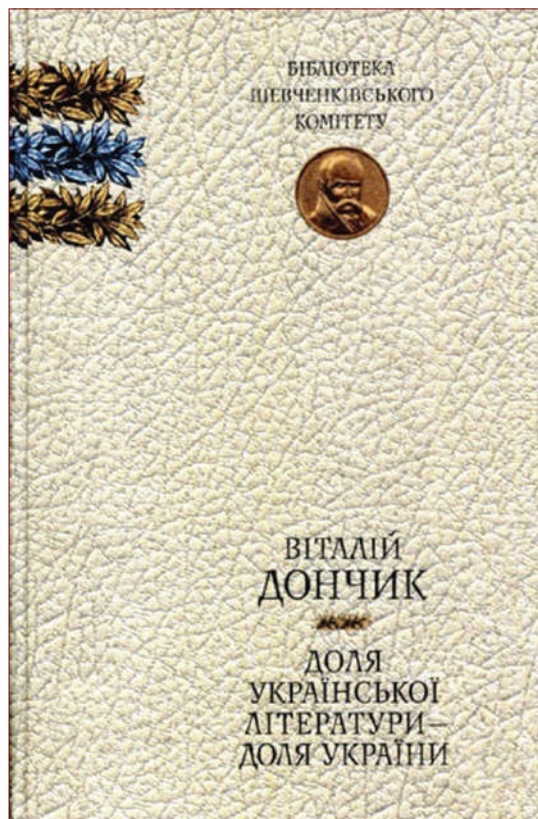
(15.04.1932, м. Крюків, тепер у складі Кременчука – 18.11.2017, Київ) – філолог, критик, літературознавець. Закінчив романо-германське відділення філ. ф-ту ун-ту ім. Т. Шевченка (1956). Д-р філ. наук (1984), чл.-кореспондент НАН України (1992), дійсний чл. НАН України (2006). Заслужений діяч науки і техніки України (1997). Працював у газ. «Літ. Україна» (1957–1962) – літ. працівник, зав. відділу критики. З 1962 в ін-ті літератури – аспірант (1962–1965), м.н.с. З 1975–1986 – ст. наук. співробітник. З 1987–1992; зав. від. укр. л-ри Ін-ту л-ри ім. Т.Г. Шевченка НАН України. З 1989–1999 очолював ж. «РЛ», за його керівництва змінив назву на «Слово і Час» («СіЧ»). З 2003 по 2017 очолював проект 12-т. історії укр. л-ри. 1973 одержав сувору догану «за ідейно-методологические ошибки, допущенные в ряде устных и письменных выступлений» (за підтримку шістдесятників Ліни Костенко, Р. Іваничука). У другій пол. 80-х брав участь у відродженні укр. культури і державності, демократизації суспільства. Один із

авт. програми Нар. Руху України. чл. Центрального проводу Руху. Автор 16 літ.-крит. книжок та монограф. досліджень, 800 наук. публікацій, зокрема : «Час і його обличчя» (1967), «Грані сучасної прози» (1970), «Істина – особистість» (1984), «Зупинені миті», (1989), «З потоку літ і літ потоку» (2003). «Спільний знаменник – тринадцять» (хроніка свідка й учасника подій 1987-2004), «Неминуче й неминуще» (2012), «Любіть Україну, або Яку державу ми будуємо?» (2015), «3 віків і на віки» (2018). Співавт. «Історії укр. л-ри» у 8 тт. (т. 8), «Історії укр. л-ри» у 2-х тт. (1988). Лауреат респ. премії в галузі літ.-худ. критики (1981 – тепер ім. О.Білецького). Підготував 14 кандидатів та 7 докторів наук. Аналізуючи творчість Т.Г. Шевченка, відзначав мотив зневаги до рабства і рабів, відразу до «покори, смирення, слухняного німотствування» («Нам треба духу Тараса» (1990). Опублікував ст. «Чи шануємо ми Шевченка?» (кн. «З потоку літ і літпотку»); «Тема свободи в поезії Шевченка» (Шевченко і Поділля. Зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський. 1999). «Національна історія як духовне опертя української літератури», «Нічим отверзуться уста (2003). Держ. премія ім. Т.Г. Шевченка 1996 із: В. Агеєвою, В. Моренцем, Г. Штонем, А. Кравченком, Ю. Ковалівим, В. Мельником. М. Наєнком за навч. посібник «Історія укр. літератури ХХ ст.» у 2-х кн. (1993–1995). Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 33.

Літ.: Слабошпицький М. Літературі відданий // Укр. мова

Віталій Дончик

Книга Віталія Дончика

і літ. в школі, 1982. – № 4; Шевченківські лауреати. 1962–2001. – К., 2001. – С. 149; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – С. 436.

Віктор Жадько

ДОРОШЕНКО

Дмитро Іванович

(псевд. – М. Жученко; 26.03.1882, Вільно – 19.03.1951, Мюнхен, ФРН) – історик, літературознавець, публіцист; нащадок старовинного козацько-гетьманського роду; громад.-політ, діяч. У 1909 закінчив істор.-філол. ф-т ун-ту св. Володимира з дипломом I ступеня; паралельно співпрацював із газетою «Рада», яку видавав видавець і публіцист Євген Чикаленко (1861–1929). Після навчання отримав учительську посаду в Катеринославській комерційній школі; працює в «Просвіті», стає редактором місцевого дво-

Дмитро Дорошенко

тижневого часопису «Дніпрові хвилі», обирають секретарем Катеринославської вченої архівної комісії, де на той час працювали Дмитро Яворницький та Антін Синявський. У цей період опублікував статті про укр. діячів: Б. Грінченка, М. Грушевського, Д. Яворницького, М. Лисенка, українську мову, етнографічні регіони України, їх історію; листувався з М. Грушевським. У 1913 переїхав до Києва, працював викладачем історії у комерційних школах та бібліотекарем Київського художньо-промислового (згодом – історичного) музею. Співпрацював із газ.: «Полтавщина», «Укр. вісник» та «Україна». У роки УНР – чл. Центральної Ради, голова Генерального секретаріату; в уряді Скоропадського – міністр іноземних справ. У 1914 за його редакцією у Катеринославі вийшов «Перший збірник творів Т.Г. Шевченка». У вивчення і популяризацію творів Т. Шевченка вкладав не лише пізнавальний, загальнокультурний інтерес, але й глибоку ідейно-естетичну пристрасть. Надрукував статті шевченкознавчої тематики: «Роковини Шевченка в Петербурзі» (1904), «В справі пам'ятника Т. Шевченкові» (1908), «Шевченко і білоруси» (1911), «Шевченко по-білоруському» (1911), «Шевченко у мистецтві» (1914). До Варшав. видання у 16 томах за ред. Павла Зайцева, написав статті: «Історичні сюжети й мотиви в творчості Шевченка» (1935), в якій розглянув історичні погляди поета й історичну тематику його творів; «Оповідання «Варнак» і «Повість «Мандрівка з приємні-

стю та й не без моралі» (остання – у співавт.) та передмову до видання «Кобзар» (1940). Виступив з доповіддю «Історичні теми в поезії Шевченка» на першій шевченківській конференції УВАН (1946). За його редакцією, з вступною статтю і примітками (при співпраці Степана Сірополка) у Празі, в 1941 виданий «Кобзар». На першій шевченкознавчій конференції в Авгсбурзі, квітень 1946, обрано президентом УВАН (яку очолював до 1951); виголосив доповідь: «Історичні теми в поезії Шевченка». Опублікував книгу «Шевченко – великий український національний поет» (нім. мовою – Берлін, 1929; франц. – Прага, 1931; англ. – трьома виданнями з різними передмовами: Нью-Йорк, Вінніпег, Прага, 1936; згодом – Авгсбург, 1946). Шевченкознавчі праці: «Шевченко як живописець і гравер» (1919), «Тарас Шевченко: його життя і творчість» (1942); авт. нарисів для шкіл «Історія України» (виходив 1921, 1923, 1942, 1947, 1957) та подорожніх нотаток «По рідному краю» (1929, 1930); мемуарів: «Мої спомини про недавнє минуле. 1914–1920» (ТТ: 1–4, 1923–1924). Написав тисячу науково-теоретичних статей у різних жанрах, серед них – літературознавчі: «Пантелеймон Куліш. Його життя й літературно-громадська діяльність» (1918), «Василь Горленко» (1934). Дослідив діяльність кн. Миколи Репніна, як одного з найперших автономістів України. За сл. біографа Л. Білецького, праця Д. «...то велика й важна сторінка української національної

історії». Помер у Мюнхені, похований з дружиною Наталією на кладовищі Вальдфрідгоф, поле № 71.

Літ.: Білецький Л. Дмитро Дорошенко. – Вінніпег, 1949; Борщак І. Дмитро Дорошенко // Україна, 1951. – Париж. – Ч. 5. – С. 374–377; Головацький І. Дорошенко Дмитро Іванович // Укр. журналістика в іменах. – Л., 1997. – Вип. 4; Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с. Віктор Жадько

ДОРОШКЕВИЧ

Олександр Костянтинович

(15.09.1889, м. Бронниці, тепер Рамен. р-ну Москов. обл., РФ – 1.04.1946, Київ) – філолог, літературознавець, критик, редактор, педагог. Д-р філ. наук. Закінчив слов'яно-рос. відділення істор.-філ. ф-ту університету св. Володимира (1913), проф. стипендіат. Учень професора

Олександр Дорошкевич

Книга О. Дорошкевича

філології Володимира Перетца (1870–1935). У студент. роки надрукував в київ. «Раді» (1911, 26 лют.) статтю «Кріпацтво в творах Шевченка», підписану псевд. «С. Дорош». Проф. кафедри укр. л-ри та методики її викладання в КІНО з 1921. Директор Київ. філії Ін-ту Тараса Шевченка (1926–1930); учень і співробітник академіка Сергія Єфремова. Зав. кафедри укр. л-ри КДУ (1944–1946); одночасно в ІЛ зав. відділом укр. л-ри ХІХ ст. Із Леонідом Білецьким стояв біля витоків заснування педагогічного часопису «Вільна українська школа». Дослідження з шевченкіани: «Шевченко на лекціях літератури» (1918); «Ідеологічні постаті в українській літературі після Шевченка» (1923), «Деякі проблеми

шевченкознавства» (1924) написані під явним впливом праці М. Драгоманова «Шевченко, українофіли і соціалізм»; «Тарас Шевченко» (1922); «Шевченко в соціалістичному оточенні» (1924); «Природа в поезії Шевченка» (1921); «Шевченко і наступні літературні генерації» (1926); «Шевченко в приватно-мулистуванні» (1926); «Трагедія самотнього чуття (Шевченко і Ликера)» (1926); «Шевченко й петрашевці в 40-х роках» (1926), «Новий Шевченко (Академічне видання Шевченкового «Щоденника» (1927), «До питання про вплив Герцена на Шевченка» (1928), «Шевченкознавство як науково-громадська проблема» (1928), «Поема дівочого горя» (1927), «Матеріали до теми «Куліш і Шевченко» (1930), «Принципи організації тексту Шевченкової поезії» (1932), «Сучасний стан шевченкознавства» (1930). «Шевченко в селянських переказах» (1929), «Поема класової помсти» (1929), «Академічне видання Шевченкових творів», «Організація тексту Шевченкових поезій» (1933), «Тарас Шевченко й український літературний рух» (1944). «Українська культура в двох столицях Росії (1945). За його редакцією і з його статтями вийшли видання творів Івана Карпенка-Карого (Тобілевича (1925), Івана Франка (1926), Володимира Самійленка (1926), Марка Вовчка (1928), Пантелеймона Куліша, Ольги Кобилянської. Окремим виданням вийшов зб. статей «Етюди з шевченкознавства» (1930); написав «Автореферат проф. О.К. Дорошкевича з приводу його кни-

ги «Етюди з шевченкознавства» у часописі «Літературний архів» (1931). Біографічна стаття «Деякі нові факти про перебування Т.Г. Шевченка на Аральському морі» (1946). Монографія «Реалізм і народність української літератури XIX ст.» (1986) містить розділ «Тарас Шевченко й український літературний рух», у якому відтворено історико-культурний контекст творчості Шевченка. Проживав із родиною в квартирі № 9, на вул. Саксаганській. Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 1.

Літ.: Коваленко Л. Учений, педагог, критик // ЛУ, 1969. – 10 жовт.; Яблонська О. Шевченкознавчі дослідження О. Дорошкевича // ШСт, 2007. – Вип. 9; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.; Яблонська О. // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 411.

Віктор Жадько

ДОСИФЕЙ

(справжнє – Максим Іващенко; 1780 – р.с.н.) – ієромонах Києво-Печерської лаври (з 1816), знайомий Т. Шевченка; певний час був наглядачем Дальніх печер, з 1841 – ігумен лікарняного монастиря Києво-Печерської лаври. Досифей народився в родині сотенного отамана Якова Іващенка у Воронежі, Глухівського пов., Чернігівської губ. Вступив до Лаври «на послух» у жовтні 1806. Як дослідив літературознавець Петро Жур (1914–2002), протягом кількох років Досифей був начальником Китаївської пустині, яка підпо-

Досифей. Малюнок

рядкована Києво-Печерській лаврі, у 1841 – начальник шпитального монастиря; з часом перебрався до Лаври. У повісті «Близнецы» поет пише: «Мне был знаком отец Досифей, настоятель больничного монастыря, и я отправился к нему». Тарас справді був знайомий з Досифеем, який міг розповісти художнику про те, як супроводжував у 1837 при огляді Лаври наставника спадкоємця престолу (1826), великого князя Олександра Миколайовича (майбутнього імператора Олександра II) поета Василя Жуковського (1783–1852). В «Щоденнику» Жуковського, одного з визволителів Тараса – українського «алмаза в кожусі» з кріпацької неволі (на згадку про цю подію Т.Г. Шевченко присвятив Василю Жуковському поему «Катерина»), є запис 7 жовтня 1837: «Перебування в Києві. Зранку в сад. Вид від Хрещатика...

В гімназії... В університеті: лекції Новицького та Неволіна. В Печерськ. Аскольдова могила. Миколаївський монастир. Печорський собор. У митрополита. Огляд саду. Вид з балкона... Огляд печер з Досифеєм».

Досифей – автор книжки повчань «Христианские утешения в скорбях житейских», виданої 1847 в С.-Петербурзі. Помер у віці близько ста років, покоїться в Лаврі.

Літ.: Жуковский В. Дневник. – СПб, 1901. – С. 366; Жур П. З київських зустрічей // Літературна Україна, 1989. – № 10. – 9 березня; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 4. – К., 2013. – С. 113.

Віктор Жадько

«ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОСТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА»

(К., 1992) – темат. зб. наук. праць за ред. проф. ун-ту Миколи Дубини (1932–2017). Ввійшли

Михайло Драгоманов – викладач університету

матеріали наук. конф., присвяченої 175-річчю з дня народж. Т. Шевченка, праці викладачів: М. Дубини, О. Блик, С. Задорожної, О. Паламарчук, П. Кононенко, А. Кулінича, І. Коропенко, Н. Нагорної, Г. Семенюка. Л. Задорожної, Л. Дідківської, Л. Кисельової, Ф. Кислого, М. Муравицької, Л. Нілової. Висвітлюються різні аспекти дослідження творчості Т. Шевченка, його творчого методу, шевченківські традиції у творчості поетів-шістдесятників.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

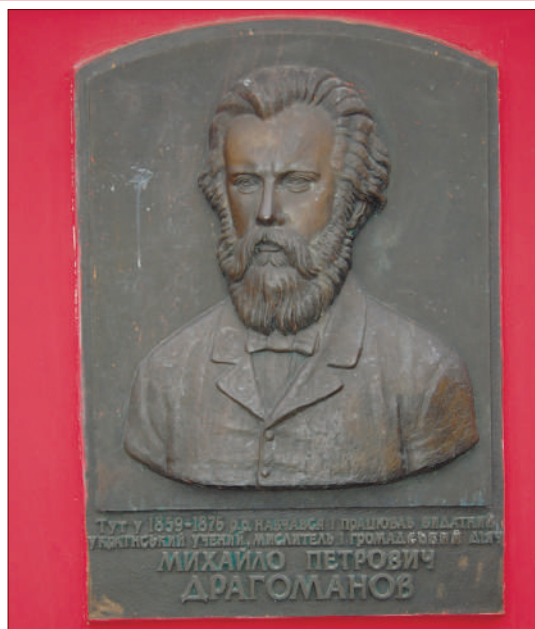
Валентина Гнатенко

ДРАГОМАНОВ

Михайло Петрович

(6.09.1841, м. Гадяч Полтав. губ. – 8.06.1895, Софія, Болгарія) – історик, філософ, літературознавець, фольклорист, публіцист, громад.-політ. діяч; у праці «Українська література, заборонена російським урядом», Шевченка назвав «народним поетом». Брат Олени Пчілки, дядько Лесі Українки. У 1863 закінчив – іст.-філ. ф-т ун-ту св. Володимира, де працював приват-доцентом кафедри загальної історії. А студентом проводжав 7 травня 1861 домовину з Т.Г. Шевченком од церкви Різдва Христового до пароплава «Кременчугъ», виголосив промову: «Моє слово було по політичним думкам найрадикальнішим з усіх тоді сказаних», надрукував висловлене у «Австро-руських споминах» (1876–1877). У 1875 звільнений з ун-ту «за політичну неблагонадійність».

Емігрував за кордон, створив у Швейцарії осередок політ. еміграції, центр «українського руху та української думки» (І. Франко), який існував протягом 20 років. Поезії Шевченка присвятив 50 статей, рецензій, відгуків, звернув увагу на те, що поет в поемі «Гайдамаки» у кровопролитній війні України з Польщею звинувачував «ксьондзів, єзуїтів», а до польського народу ніколи не ставився вороже. Підкреслив, що Шевченко «...став на соціальну дорогу», в чому не має аналогії ні в одній європейській літературі, «...прибавив багато оригінального до загальноросійського, що жило в Україні». Доклав зусиль до поширення творів поета в Західній Європі, перекладу їх європейськими мовами, брав участь у їх виданні. 1882 в Женеві видав поему «Марія», написав передмову і склав примітки, 1885 опублікував її російською мовою у власному перекладі. У Женеві вийшла зб. «Поезії Т.Г. Шевченка, заборонені в Росії». Шевченкознавець Євген Кирилюк писав: «Він [Драгоманов] багато зробив для популяризації Шевченка, видання творів, зокрема – безцензурних». Епохальна цитата Драгоманова: «Шевченко настільки великий чоловік для українства, що зовсім не диво, коли на його так часто оглядаються українці й неукраїнці, коли знайде розмова про українську справу» («Шевченко, українофіли й соціалізм»). Кобзареві присвятив праці: «Святкування роковин Шевченка в «Руському обществі» (1873), «Литературное движение в Галиции» (1873); «З

Меморіальна дошка М. Драгоманову на стіні університету

Цюріха: нарис «Т. Г. Шевченко» (1874); «Славянское и русское значение Т. Шевченко» (1875); «Поминки Шевченка у Відні й Львові» (1875), «Т.Г. Шевченко, його думки про громадське життя» (1879), «Війна з пам'яттю про Шевченка» (1882), «25-літні роковини смерті Шевченка та галицькі народівці» (1886), «Т. Шевченко в чужій хаті його імені» (1893), «Т.Г. Шевченко – друг сім'ї» (1894), «Дневник» Шевченка – не в оригіналі» (1895). У 1873 в італ. ж. «Європ. огляд» опублікував ст. «Український літературний руху Росії і в Галичині (1798–1872)», де Т. Шевченка називає «одним із великих поетів правдиво народних» і підкреслює, що його творчість має велике значення не лише для Сх. України, а й для Галичини. «Література українська, проскрибована урядом російським: справоздане

представлене конгресові літературному в Парижі» (1878. фр.; 1878 – перекл. з франц.); «Уваги впорядчика» [до праці Ф. Вовка «Т.Г. Шевченко і його думки про громадське життя»] (1878). У праці «Шевченко, українофіли і соціалізм» (1879, 1906, Львів, передмова І. Франка) дається висока оцінка таким творам, як «Заповіт», «Я не нездужаю, нівроку...», «І мертвим, і живим», «Єретик». Об'єктивну характеристику творчості Т.Г. Шевченка дає Д. в брошурі «Українська література, проскрибована російським урядом» (1878). У 1882 видав у Женеві латин. шрифтом поему «Марія» Шевченка під назвою «Марія Ісусова» зі своєю передмовою і прим., а в 1890 – зб. «Поезії Т.Г. Шевченка, заборонені в Росії». Значна роль Д. в поширенні тв. Кобзаря за кордоном у перекл. на європ. мови. І. Дзюба пише: «Драгоманов не тільки визнавав велич

Шевченка, а й обстоював його від недругів, дуже багато зробивши для вивчення й популяризації поета». Деякі оцінки Д. тв. і світогляду Шевченка вважаються помилковими. У статті «Війна з пам'яттю про Шевченка» (1882) М. Драгоманов писав про невпорядкованість могили поета, про ті легенди, які ходять навколо неї, зокрема про те, що в могилі закопані ножі, а поет живий і скоро прийде, коли почнеться «гайдамаччина». Помер у Софії на 54 році, похований Центральному кладовищі міста. На могилі встановлено пам'ятник роботи українського скульптора Михайла Парашука.

Літ.: Дзюба І. Тарас Шевченко. – К., 2005. – С. 604; Історичний календар (упорядник В. Жадько). – К., 2015. – 808 с.; Новиченко Л. М. Т. Шевченко в соціально-культурній концепції М. Драгоманова // СІЧ, 1990. – № 2; Ротач П. Апостол правди і науки. – Гадяч, 1991. – 68 с.; Українська література у портретах і довідках. – К., 2000. – С. 91–93.

Віктор Жадько

Михайло Драй-Хмара

ДРАЙ-ХМАРА

Михайло Опанасович

(28.09.1889, с. Малі Канівці Золото-ніс. пов. Полтав. губ., тепер Золотоніс. р-ну Черкас, обл. – 19.01.1939, Колима) – історик, філолог, поет, перекладач, літературознавець-славіст; знав 19 мов. Вступив і закінчив у 1915 іст.-філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка, де працював у семінарі проф. В. Перетца. Першу наук. працю опублікував у 1911 («Інтермедії першої половини XVIII віку в рукопису збірки Тихонова»). Після

Зустріч харківських і київських митців. Зліва – направо, перший ряд: Максим Рильський, Юрій Меженко, Микола Хвильовий, Майк Йогансен, Григорій Михайлов, Михайло Вериківський. Другий ряд: Наталя Романович, Михайло Могілянський, Василь Еллан-Блакитний, Сергій Пилипенко, Павло Тичина, Павло Филипович. У третьому ряду стоять: Дмитро Загул, Микола Зеров, Михайло Драй-Хмара, Григорій Косинка, Володимир Сосюра, Тодось Осьмачка, Володимир Коряк, Михайло Івченко. Київ, 1923

закінчення ун-ту, відряджений за кордон для вивчення слов'ян. мов і літ. Вірші почав друкувати з 1910 рос. мовою, укр. – із 1919. Перша зб. «Проростень» (1926). Належав до літ. групи «неокласиків» (входили М. Рильський, П. Филипович, М. Зеров, О. Бургардт, за висловом Д.-Х., – «гроно п'ятірне нездоланих співців» (вірш «Лебеді», 1928). Поетична спадщина вказує на її символічність – у своїх мріях митець створив світ прекрасної України. Авт. монографій «Лесья Українка» (1926) і «Поєма Лесі Українки «Віла Посестра» на тлі сербського та українського епо-

су» (1929). Автор розвідки «Генеза Шевченкової поезії «У тієї Катерини хата на помості» (1930). Збираючись написати поему про ігумена Филиповича, перечитує Шевченкового «Єретика». 1930 у зб. «Шевченко. Річник 2», опублікував дослідження «Генеза Шевченкової поезії «У тієї Катерини хата на помості» – простежив, як Шевченко переробив стародавню укр. пісню «Тройзілля», створивши власний твір. Перекладав вірші О. Пушкіна, С. Єсеніна, О. Блока, А. Міцкевича, Ш. Бодлера, П. Вернена, Н. Малларме. 21 березня 1933 безпідставно

заарештовано та звинувачено в приналежності до контрреволюційної організації у Кам'янецькому ун-ті. Слідству забракло доказів – 11 травня 1933 випустили, а 16 липня 1934 справу припинили та звільнили під підписки про невиїзд. Другий арешт (6 вересня 1935) і заслання на Колиму на 5 років – один із небагатьох, хто на допитах не зламався. 25 жовтня 1939 київський ЗАГС повідомив дружину, Ніну Петрівну, про смерть, що сталася 19 січня 1939; місця і причини не вказано. У документах про реабілітацію Драй-Хмари зазначено, що помер «від ослаблення серцевої діяльності» у приміщенні медпункту лікарської ділянки Устьє Тайожна, ймовірно, поховано на правому березі річки Паутова, могила № 3 за 300 м. від річки, а від табірної пункту Горна Лаврюкова – до 1 км. Реабілітований 1956. Перше посмертне вид.

Іван Драч, Почесний доктор університету

літ.-наук, спадщини вийшло в Нью-Йорку 1979 заходами НТШ і дочки поета – Оксани Ашер.

Літ.: Боронь О. Драй-Хмара Михайло Опанасович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 420; Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 11; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ДРАЧ

Іван Федорович

(17.10.1936, с. Теліжинці, Тетіїв. р-ну Київ. обл. – 19.06. 2018, там само) – філолог, поет, кінодраматург, держ і громад. діяч. Навчався на філ. ф-ті ун-ту ім. Т. Шевченка (1958–1962); виключали з університету «за творчі й політичні погляди». Почесний доктор ун-ту ім. Т. Шевченка. Голова Народного руху України (1989–1992). Народний депутат кількох скликань. Герой України. Лауреат Державної премії України імені Т.Г. Шевченка 1976 за збірку поезій «Корінь і крона». Закінчив Вищі сценарні курси в Москві. В студент. роки в універ. газеті надрукував вірші: «Т.Г. Шевченку» (1959), «Червона китайка», «Сковорода і Шевченко», «Чи був Шевченко на острові, посипаному кріпаками в м. Березані?» (всі 1961). Студентом брав участь в експедиції «По шевченківських місцях». У 1961 опублікував у «Літературній газеті» драму-феєрію «Ніж у сонці», яка привернула увагу критики. Протягом 1962–1988 виходили зб.: «Соняшник» (1962), «Протуберанці серця» (1965), «Балади буднів» (1967), «До дже-

рел» (1972), «Корінь і крона» (1974), «Київське небо» (1976), «Шабля і хустина» (1981), «Драматичні поеми» (1982), «Теліжинці» (1985), «Чорнобильська мадонна» (1987), «Храм серця» (1988); надрукував матеріал про організацію кабінету шевченкознавства на філ. факультеті (1963). Співавтор сценарію, по якому знято фільм «Шляхами Тараса». Написав поему «Смерть Шевченка: Симфонія» (вперше оприлюднена в універ. стінгазеті і надрукована в ж. Вітчизна (1962. – № 3), складається з прологу і двох частин «Вишневий цвіт» і «Вишневий вітер». У 1987 відкрив літературно-мистецьке свято «В сім'ї вольній, новій» в актовій залі КДУ. Надрукував книжку «Гора: Докум. драма-колаж: У 2 ч., відтворена за листами, спогадами та віршами, доносима та розпорядженнями, які стосувалися Т. Шевченка і його похорону на Чернечій горі (1997). Автор віршованого циклу «Моя шевченкіана: Низка варіацій» (Драч І. Ф. Анатомія блискавки. Вибрані твори. 2002), «Шевченко в Києві» (Драч І. Київський оберіг: Триптих. 1983). Автор статей, зокрема «Передавати вічний вогонь» (1984), «Шевченкова вічність» (1983). Співавтор сценарію 12-серійного фільму «Тарас Шевченко. Заповіт». Нині варто згадати слова письменника, які, як ніколи, є актуальними: «Саме зараз, незважаючи на кровопролиття, кується нація. Або вона відбудеться як така, або знищиться і стане добрим для сусідніх держав». Помер уранці в клінічній лікарні «Феюфанія» після важкої хвороби

легенів. Заповідав «Поховайте мене в Теліженцях, там ніколи я не помру» і похований в селі Теліжинцях, Тетіївського р-ну Київщини, поруч із могилою сина Максима.

Літ.: Бідованець Т. Моделювання образу Тараса Шевченка в поемах Івана Драча // ШСт, 2009. – Вип. 11; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ДРОЗД

Володимир Григорович

(25.08.1939, с. Петрушин Черні ів. р-ну Чернігів. обл. – 23.10.2003, Київ) – журналіст, письменник-прозаїк. Закінчив ф-тет журналістики ун-т ім. Т. Шевченка (1968); гол. ред. ж. «Київ» (1982–1985); президент Міжнародного благодійного фонду «Дівич-гора». Працював у багатьох редакціях.

Володимир Дрозд

Книга Володимира Дрозда

Виступив з доповіддю «Слово про Тараса Шевченка» під час тижнів культури, присвячених творчості Т. Шевченка в провінції Катанія (Сицилія). Автор книжок оповідань і повістей: «Люблю сині зорі» (1962), «Парость» (1966), «Маслини» (1969), «Семирозум. Маслини» (1967), «Білий кінь Шептало» (1969), «Ирїй» (1974), «Люди на землі» (1976), «Ніч у вересні» (1980), «Земля під копитами» (1981), «Три чарівні перлини» (1981), «Крик птаха в сутінках» (1982), «Самотній вовк. Балада про Сластьона» (1983), «Музей живого письменника, або моя довга дорога в ринок: повість-шоу» (1994); романів: «Катастрофа» (1969), «Добра вість» (1971), «Ритми життя» (1974), «Дорога до матері» (1978), «Люди на землі» (1976), «Інна Сіверська, суддя» (1985), «Спектакль» (1985), «Новосілля» (1987),

«Листя землі: Книга доль і днів минутих» (1992), «Злий дух. Із житієм. Пришестя» (1999). Виступив з доповіддю «Слово про Тараса Шевченка» під час тижнів культури, присвячених творчості Т. Шевченка в провінції Катанія (Сицилія). Переможець численних літературних конкурсів. Лауреат премії ім. А. Головка; Державної премії України ім. Т. Шевченка (1992) за роман-епопею «Листя землі»; Міжнародної премії фундації Антоновичів. Орден «Знак Пошани» (1989). «Орден Князя Ярослава Мудрого» V ст. (1999). Похований на Байковому некрополі столиці, ділянка № 49А.

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 211; Колодяжна О. Образ душі в поезії Т. Шевченка та романі В. Дрозда «Острів у вічності» // НШК-37. – Черкаси, 2009.

Віктор Жадько

ДУБИНА

Микола Іванович

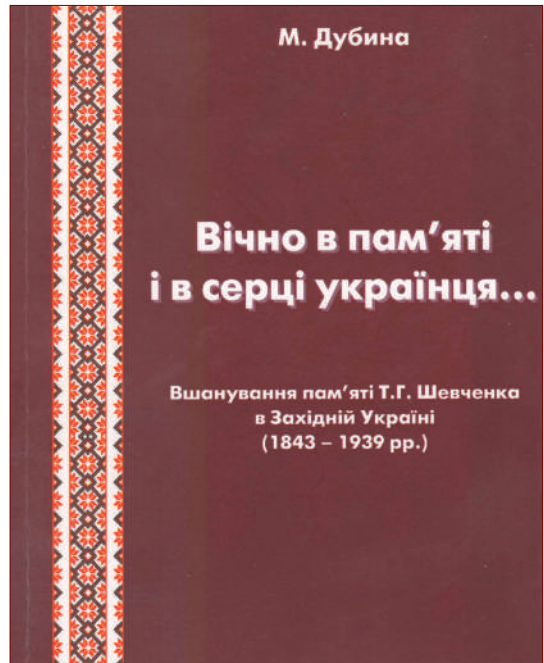
(02.01.1932, с Дідичі, тепер Ківерців. р-ну Волин. обл. – 13.01.2017, Київ) – літературознавець, письменник, критик. Відмінник народної освіти; Заслужений працівник народної освіти України (1999). Д-р філ. наук, професор, акад. АН ВШ України (з 2002). Закінчив істор.-філол. ф-т Львів. пед. ін-ту (1954). Навчався в аспірантурі на кафедрі історії укр. л-ри ун-ту ім. Т. Шевченка (1959–1963). Керівник шевченків. експедицій «По Шевченківських місцях» (1961–1962); викладач ун-ту (1962–1995), проф., зав. кафедри теорії л-ри і л-р народів СРСР (1987–1988). Заст.

декана філ. ф-ту (1963–1968, 1983–1987). Наук. керівник Шевченків. наук.-дослід. центру (1987–1988). Проф. кафедри українознавства Київського військового гуманітарного ін-ту Націон. академії оборони України (1993–1997), зав. кафедри (від 1997) ун-ту ім. Т.Г. Шевченка. Проф. НПУ імені М. Драгоманова з 2008. Шевченкіана: у 1979 захистив докт. дисерт. «Ідейно-естетична боротьба навколо спадщини Шевченка в Західній Україні» (1843–1939); співавтор навч. посібника «Тарас Шевченко» (1989). Автор монографій: «Шевченко і Західна Україна» (1969), «За правду слова Шевченка. Ідеологічна боротьба навколо спадщини Т.Г. Шевченка в Західній Україні» (1842–1939); «Вічно в пам'яті і в серці українця. Вшанування пам'яті Т.Г. Шевченка в Західній Україні 1843–1939» (2011). Наукові роботи: «Василь Бобинський» (1986), «Олександр Гаврилук» (1988), «Літопис шани і любові» (1989), «Українська література» (1993, у співавт.), «Антін Крушельницький» (1993), «Круті дороги повернення» (1995, 2000), «Тарас Шевченко» (1999), «Теорія літератури» (1998, 1999), «Українська мова як мова державна в Україні» (2000), «Юрій Липа» (2004), «Євген Коновалець» (2005), «Іван Карпенко-Карий і український театр другої половини XIX – початку XX ст.». Автор 600 наук. праць, зокрема – 30 підручників, навч. посібників і програм та метод. рекомендацій; 25 досліджень про такі особистості як: І. Франко, Л. Українка, В. Стефаник, І. Карпенко-Карий;

Микола Дубина

про творчість М. Рильського, В. Сосюри, В. Бобинського, М. Ірчана, А. Чайковського, Б. і М. Олійників, М. Чернявського, М. Куліша, О. Богачука,

Книга Миколи Дубини

А. Патруса-Карпатського, П. Маха. Лауреат Премії ім. Тараса Шевченка університету ім. Т. Шевченка (1994). У 1992–2005 – академік АН ВШ України (Відділення філології та мистецтвознавства); академік-секретар Відділення, Головний учений секретар та Перший віце-президент (у 1999–2002). З 2007 – президент новоствореної АН ВО України. Похований у Державному історико-меморіальному Лук'янівському заповіднику столиці.

Літ.: Деркач Б. Дубина Микола Іванович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 427; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ДУДКО

Віктор Іванович

(12.12.1959. м. Городня Чернігів. обл. – 4.06.2015, Київ) – жур-

Віктор Дудко

наліст, літературознавець, текстолог, джерелознавець. Канд. філ. наук. Закінчив ф-т журналістики ун-тут ім. Т. Шевченка (1982). Ст. наук. співроб. ІЛ (з 1989). У наук. доробку центральне місце займають шевченкознавчі студії: 23 травня 1991 в Ізмаїльському держ. пед. ін-ті (нині – гуманітарний університет) на науково-практичній конференції «Актуальні проблеми вивчення і викладання слов'янських літератур» на засіданні секції «Українська література» зробив доповідь. У науковому доробку центральне місце займають шевченкознавчі студії: «Тарас Шевченко очима Григорія Милорадовича» (1997); «У Петербурзі після заслання: Джерелознавчі уваги» (2001); «Стаття Тараса Шевченка «Бенефис Г-жи Пиуновой январа 21, 1858 Г.»: публікації, синхронія, рецепція, коментарі» (2008); «Хто підготував першу публікацію щоденника Тараса Шевченка?» (2010); «Дві публікації журналу «Современник» (2008); «Публікації про Тараса Шевченка в російській пресі 1858-1861 рр: недосліджені аспекти» (2009); «Доля автографа «Мар'яни-черниці» (1997); «Зі студій над листами Шевченка» (2007/2008). Автор праць про журнал «Основа», Полтавську громаду 1860-х. Шевченкознавчі праці вийшли окремим виданням – «Тарас Шевченко: джерелознавчі студії» (2014).

Літ.: Боронь О. Дудко Віктор Іванович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 434; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упоряд-

ник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ДЯДЕЧКО

Людмила Петрівна

(09.07.1956, с. Малино Ступин. р-ну Москов. обл., Росія) – філолог, мовознавець; д-р філ. наук. Закінчила філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1980). Викладач кафедри гуман. дисциплін підготовки відділення КДУ, проф. кафедри рос. мови ІФ. Наук. інтереси – фразеологія, етимологія, лексикографія, словникознавство, методика викладання рос. мови у серед. школі тощо. Провідний фахівець з теорії крилатих слів (ептології) на матеріалі східнослов'ян. мов. Чл. Фразеологічної комісії Міжнарод. комітету славистів як представник від України (з 2004). Автор 5 словників крилатих слів. Уперше в історії шевченкознавства представила у співавторстві повне зібрання крилатих висловів Т Шевченка – словник-довідник «Шевченкове слово в мовах світу» (2020). Підготовлений до друку словник під заг. ред. Д. є першим у світовій лексикографії багатомовним словником крилатих висловів. Видання відбиває загальні звороти Кобзаря, які збагатили фразеологічний склад укр. (розділ написано у співавторстві з Л.П. Гнатюк), а також рос. (з творів, написаних Шевченком рос. мовою, або перекладених рос. поетами) та білорус. мов. Словникова ст. надає вичерпну інформацію про крилатий зворот: про його джерело, лексико-граматичну варіантність, семантико-стилістичну харак-

Людмила Дядечко

теристику, використання письменниками та журналістами. У словнику відбито ремінісценції

Книга Людмили Дядечко

з шевченківських творів у мовах світу: англ., болгар., німец., турец., рос. Автор праці «Слово Шевченко во всепланетном многолосье» (2014) та співавтор-упорядник повного зіб. крилатих висловів Т. Шевченка «Шевченкове слово в мовах світу» (2020).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ДЯДИЩЕВА-РОСОВЕЦЬКА

Юлія Борисівна

(12.06.1967, Київ) – філолог, мовознавець. Шевченкознавець. Канд. філ. наук. Закінчила філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1995). Викладач ІФ з 2000, доц. кафедри історії укр. мови (з 2009 – кафедри історії та стилістики укр. мови), тепер кафедри стилістики та мовної комунікації. Коло наук. інтересів – мовознав-

ство, лінгвошевченкознавство, лінгвофольклористика. Захистила канд. дисерт. «Слово в поетичних контекстах Тараса Шевченка: усно-традиційні витoki» (2000, кафедра історії укр. мови, наук. керівн. доц. Г.П. Стрельчук), яка вийшла монографією «Фольклор і поетичне слово Тараса Шевченка» (2001). Співавтор монографії «Орю свій переліг... та сію слово...» (2012) – розділ «Шевченкова інтерпретація української народної епітетики». Шевченкознавчі студії про мовні аспекти творчості Т. Шевченка – «Символіка слова «хата» в поетичних контекстах Т. Шевченка» (1993, у співавт.), «До питання про сутність Шевченкового внеску в розвиток української літературної мови: проблема церковнослов'янiзмiв» (1997), «Про один з напрямів дослідження духовно-визвольного компонента світогляду Т.Г. Шевченка: поняття «Бог» у Кобзаревих поетичних контекстах» (1998), «Цікава сторінка з історії вивчення А.Ю. Кримським мови Т. Шевченка» (1998). «Про місце «поетичної мови» у структурі виявів мовної діяльності Т. Г. Шевченка» (2000), «Із спостережень над словниками мови Т. Шевченка» (2009). «Поняття «всесвіт» у текстах Тараса Шевченка; до методики дослідження поетичної мовотворчості» (2009), «Фольклорний постійний епітет і епітетика Тараса Шевченка (лінгвістичні замітки)» (2011). Написала відгук на чотири томну «Конкорданцію поетичних творів Тараса Шевченка» (2003), «Повтори в поезії Тараса Шевченка як лінгво-поетичний

Юлія Дядищева-Росовецька

фольклоризм (VIII Міжнародний конгрес українців. Фольклористика. Зб. наук. ст. 2017).

Літ.: Постаті // Шевченкознавство КНУ; Харчук Р. Дядищева-Росовецька Юлія Борисівна // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 459; Університетська україністика в актуальних епістемах сучасного мовознавства. – К., 2013; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ДЯК

(від диякон) – нижчий служител у православній і католицькій церквах, який не має духовного сану; служител православної церкви, що допомагає священику під час богослужіння; псаломщик. Тарасове дитяче життя пройшло через навчання у дяків. В автобіографії Шевченка читаємо: «На восьмому році життя прилаштувався у дячка у вигляді школяра-попихача. По двохрічному навчанні пройшов я Граматку, Часослов і накінець Псалтир».

Школярем-попихачем Тарас відданий до кирилівського дяка Петра Богорського. Ось як описує її Варфоломій Шевченко (вчився в ній у 1828): «Школа була у великій хаті біля церкви на майдані. Це була хата обдрана, не обмазана, шибки у вікнах розбиті. Од сусідських хат вона різнилася своєю величиною, та тим, що стояла на одшибі самотою і без двору, а на керелівський шинок не походила тільки тим, що держалася в більшому непорядку, ніж він, і

Навчання у дяка. Малюнок

більш, ніж він, була запущена». Не витримавши жорстокого поводження, Тарас утікає з школи в містечко Лисянку з наміром піти в науку до місцевого маляра. «Дяк» – назва священика досить поширена в Україні, і здебільшого вживається як універсальний заміник назв представників різномірної групи церковнослужителів (іподиякон, читець, співак, паламар, регент, псаломник, канонарх, параксесіарх). Д. читає вголос молитви, що передують літургії, вечірній, або всеношній службам, може також читати Апостол під час літургії, співати на кліросі, керувати хором, дзвонити у дзвони; допомагає священику у богослужінні й релігійних обрядах (приносить воду у вівтар, просфори, вино, готує та подає кадило, омиває руки священикові).

У період козаччини значна кількість Д. служила писарями в адміністраціях і установах місцевого самоврядування. Вони відомі й як учителі в заможних родинах чи при приватних парафіяльних школах (дяківки); у Наддніпрянській Україні – мандрівні Д. Зазначена група формувалася з числа студентів різних шкіл України

у XVI–XVII ст., зокрема й ун-ту св. Володимира. Під час канікул розходилися містами й селами у пошуках засобів існування, часто змінюючи місця служби. Навчали дітей грамоті, співу, складали гумористичні вірші, ходили з вертепом. І нині Д. іноді працюють вчителями в недільних школах. Яскраві типи мандрівних Д. відображено у фольклорі, у давній і новій літ-рі, зокрема інтермедіях до драм О. Довгалевського, творах В. Наріжного, І. Котляревського, М. Гоголя, Г. Квітки-Основ'яненка, А. Свидницького, Є. Гребінки, Т. Г. Шевченка, С. Руданського, І. Карпенка-Карого.

Літ.: Крижанівський О., Плохій С. Історія церкви та релігійно і думки в Україні. – К.,

Олександр Дяченко

1994. – Кн. 3. – С. 8; Енциклопедія Сучасної України. – Т. 8. – К., 2008. – С. 580.

Віктор Жадько

ДЯЧЕНКО

Олександр Сергійович

(27.10.1919, с. Кичинці Київ. обл., тепер Корсунь-Шевченків. р-ну Черкас. обл. – 7.03.1984, Київ) – філолог, літературознавець; чл. Спілки письменників України. Канд. філ. наук. Закінчив філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1947). Викладач ун-ту з 1950, доц. кафедри історії укр. літератури (з 1967). Наук. інтереси – істор. тема в укр. драматургії. Студентом досліджував «Літературні погляди Т. Шевченка», відзначені другою премією на універс. конкурсі. Наук. дослідження: – «Провісники прийдешнього: роздуми над поемою П. Тичини «Шевченко і Чернишевський» (1966), «Проникливий погляд у минуле. Драматична поема Павла Тичини «Шевченко і Чернишевський» (1970).

Автор книжок: «Про людські характери» (1963), «Подвиг народу» (1966), «Письменник і його твір» (1970), «Література правди і боротьби» (1974), «Літописці великого подвигу» (1975) та ін.

Літ.: Скирда Л. Дяченко Олександр Сергійович // УЛЕ. – Т. 2. – С. 46; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

Тарас Шевченко писав поезію і малював картини на основі земної народної енергії, наснажувався українською природою, усною народною творчістю. Його виняткова геніальність опиралася на допитливість, незвичайну любов і шану до рідного, до батьківщини. Особливо плідним була робота в Археографічній комісії. Створені при університеті св. Володимира. Мандруючи Україною, допомагало краще та всебічно пізнати життя з проблемами та успіхами, підвестись до рівня високоосвічених людей, знавців спадщини українського народу. Нам Т. Шевченко більше відомий як поет і художник, проте ряд аспектів наявності етнографічних та археологічних матеріалів у творчості засвідчують про те, що він був ще й талановитим етнологом. Так, він не залишив наукових монографій, чи праць з історії, хоча мав задум написати окремий історичний твір, зате збиральницька діяльність Т. Шевченка, вивчення і використання у творах етнографічних матеріалів, які заносять читача в сиву глибину і змушують пережити минуле як реальність, до самого коріння, де вже далі немає нічого, становить для науки етнології величезну цінність. Поповнював Т. Шевченко історичні та етнографічні запаси знань і під час навчання в Академії мистецтв у С.-Петербурзі – вивчав у архівах літописи, історичні праці, музейні колекції, мав нагоду спілкуватися з вченими, науковцями, дослідниками старовини. Віддалення од України не лише приспали його безмежної любові до рідного краю, але й навпаки зміцнили її, спонукали з новими силами зануритись у праджерела роду. Т. Шевченко жалкує, що тюрма і заслання забрали стільки часу, який міг з любов'ю витратити на поглиблене вивчення Батьківщини: "Так, ось уже дев'ять років караюсь я за грішний порив моєї безглузді молодости. Злочин мій великий, я це в душі визнаю, але й кара безмежна, і я не можу зрозуміти, що це значить» (лист до Настасії Толстої, 26 квітня 1856). Проте ніде ми не знайдемо в його працях, або листах відступу від національного патріотизму.

Віктор Жадько. Фото

Шевченко Т. Судна рада. 1844

Етнографічні матеріали, зібрані Тарасом Шевченком під час Археологічних експедицій Україною та їх застосування у творах становить наукову цінність, їх можна і треба використовувати на лекціях та під час проведення шевченкових заходів. Кобзар із ранніх років звертав увагу на життя народу, його побут, вірування, звичаї. Поет вивчав життя земляків із почуття любові до України, її славного минулого. У 1843-1846 роках, перебуваючи в Україні, Тарас Григорович з увагою спостерігав, нотував і змальовував сцени з народного життя. Цей інтерес виник у нього ще в дитинстві, коли був свідком і учасником селянських свят, звичаїв, слухав пісні і розповіді дідів про старовинні обряди й історичні події, а під час мандрів записував фольклор, робив побутові зарисовки, звертаючи увагу на архітектуру селянських хат. Знаходимо в повістях та поезіях («Невольник», «Близнець», «Гайдамаки») розуміння необхідності участі у виховному процесі і батька та діда, громади і суспільства. Достовірність Тарасових етнографічних описів узасаднена на принципових вимогах вивчати народного життя. Застерігаючи від поверховості і надуманих висновків, Шевченко закликав, звертаючись у першу чергу до молоді: «Прочитайте ви думи, пісні, послухайте, як вони співають, як вони говорять між собою, шапок не скидаючи, або на дружньому бенкеті як вони згадують старовину, і як вони плачуть, неначе справді в турецькій неволі або у польського магнатства кайдани волочать... Щоб знати людей, то треба пожити з ними». (Шевченко Т. Твори у 5-ти томах. – Т. 3. – С. 58).

Віктор Жадько

ЕЙНАР

Шарль

(1808–1876) – швейцар. письмен.-мораліст, автор книги «Життя славетного лікаря Тіссо», «Життя мадам Крюднер», що мають гуманістично-містичне спрямування. Жив у м-ку Роль біля Женевського озера. Знайома Тараса Шевченка – Варвара Репніна (1808–1892), перебуваючи на поч. 1840-х у Швейцарії, познайомилася з Е., який став для неї духовно близькою людиною, другом-наставником. У листах до нього з Яготина княгиня сповідувалася про найглибші почуття душі, повідомляла про тих, хто оточував, ставлення до них. Е. характеризував її як жінку, що має «душу високу

*Родинний портрет Репніних-Волконських.
(Варвара сидить зліва).
Невідомий художник*

й діяльну». Після знайомства з Т. Шевченком, яке відбулося 1843 в Яготині на Полтавщині, кн. Рєпніна у листах розповідала про почуття до молодого поета «Тарасія», ділилася з наставником сумнівами і бажаннями. В них відбилися важливі психологічні і біограф, моменти життя Шевченка та знайомих під час перебування в маєтку Рєпніних у Яготині в 1843–45. Особливо багатий змістом її лист до Е. від 27 січня 1844, де викладено складне й суперечливе ставлення до Тараса Шевченка: «Я узнала, что это художник-живописец и поэт, причем даже больше поэт, нежели живописец, и что зовут его Шевченкой. Запомните это имя, дорогой учитель, оно принадлежит к моему звездному небу. Вечером Капнист один пришел к чаю, и с тем очаровательным выражением, которое делает его красивым наперекор его уродству, принялся рассказывать нам о Шевченке, об его

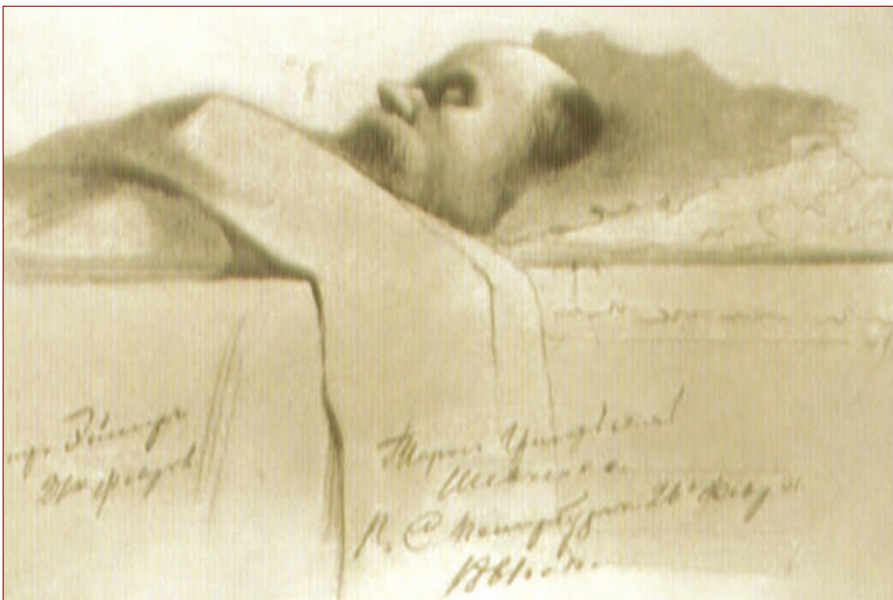
оригинальности, о том, что он поэт даже в своих внешних ухватках... Этот-то мальчик Тарас и есть гениальный поэт Шевченко, которого вымочил дождь в Яготине».

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 364; Жур П. Літо перше. – К., 1979. – С. 25; Чикаленко-Келлер Г. Рєпніни та їх яготинська бібліотека. Наук. зб. II. – Нью-Йорк: УВАН у США. – С. 138.

Віктор Жадько

ЕЙСНЕР Петро

(р.н.н. – р.с.н.) – російський художник. Малював Тараса Шевченка в труні. На рисунку є напис: «Тарас Григорьевич Шевченко. В С.-Петербурге 26-го февраля 1861 года. Петр Эйснер 27 февраля». Малюнок був власністю Т-ва імені Т.Г. Шевченка для допомоги нужденним уродженцям південної Росії, що

Ейснер П. Тарас Шевченко в труні. 1861. Відтворюється за репродукцією

вчаться у вищих навчальних закладах С.-Петербурга, згодом передано до музею мецената Василя Тарновського (молодшого) в Чернігів. Вперше надруковано в альбомі академіка і дійсного члена Імператорської Академії мистецтв Василя Мате (1856–1917), виданому Т-вом ім. Т.Г. Шевченка в С.-Петербурзі 1911. Доля оригіналу невідома.

Літ.: Шевченківський словник у 2-х т. – Т. 1. – К., 1976. – С. 204.

Віктор Жадько

ЕКСПЕДИЦІЇ ШЕВЧЕНКІВСЬКІ:

першу започаткував професор ун-ту ім. Т. Шевченка Павло Миколайович Попов (1890–1971) у 1930, в якій взяли участь працівники ІМФЕ та студенти ун-ту св. Володимира. Матеріали експедиції ввійшли до кн. «Шевченко в народній творчості» (1940, перевидання «Народ і Шевченко». 1963).

У 1960–1962 проведені три універ. подорожі «Шевченковими шляхами» студентами філ. ф-ту. Перша 1960 в кількості 20 осіб (керівник – асп. М.І. Дубина) почала маршрут з м. Березані (Київ. обл.), побували в Яготині, Переяславі, Корсуні. Городищі, Лисянці, Вільшані, Каневі (Черкас. обл.). Друга – (липень-серпень, 1961) за маршрутом Кам'янець-Подільський, Почаїв, Кременець, Корець, Чернігівщина і Полтавщина (керівник – асп. М. І. Дубина). Третя (серпень 1962) – за маршрутом: Ленінград, Москва, Горький, Волгоград, Саратов, Астрахань, Гур'єв, Форт-Шевченківський на о. Мангишлак (керівник –

*Мангишлак. Пам'ятник Тарасу Шевченку.
Фото В. Жадько*

випускник Ф.С. Кислий). Серед учасників мандрівок були студенти вузу, майбутні письменники і шевченкознавці – І. Драч, С. Зінчук, З. Береза, В. Плачинда, Л. Мороз, Н. Пугач. Учасники експедицій зібрали цінний матеріал – записи спогадів, переказів, народних пісень, легенд, віршів, анекдотів, розповідей про Т. Шевченка і оточення. Матеріали подорожей зберігаються у фондах навчальної лабораторії шевченкознавства та університетській біб-ці ім. М. Максимовича, якими користуються для наук. досліджень та публікацій.

Літ.: Гуць М. Фольклорна експедиція студентів Київського університету // НТЕ, 1961. – № 3; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ЕНГЕЛЬГАРДТ**Анна Богданівна**

(1753–1835) – добродійниця Києво-Печерської лаври; рідна тітка дружини Павла Енгельгардта (1828–1910), Софії; київська знайома Т. Шевченка. Останні 30 років життя мешкала в Печерському форштадті на київській вулиці Ніжинській (тепер вулиця Різницька, відкрита 1803). Допомогала нужденним, робила пожертви Лаврі, зокрема, 1805 подарувала храмові ікону Богоматері, оздоблену золотом, сріблом та діамантами, 1806 – олов'яний посуд вагою 36 фунтів для Трапезної. У 4 березня 1829 в її помешканні побував п'ятнадцятирічний козачок Тарас Шевченко під час приїзду до Вільна (Литва) з паном П. Енгельгардтом. Це, очевидно, і є перша шевченківська адреса в Києві – сюди подорожні прибули шляхом, що пролягав від поштової станції Віта, з боку Василькова. Похована в

Києво-Печерській лаврі: чорну гранітну плиту з меморіальним написом, привезену 1836 з Москви племінником небіжчиці – генералом Львом Енгельгардтом (1765–1836), встановлено на цегляному високому підмурку, орієнтованому на південь; реставрований (1991).

Лит. Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С.96; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 6.

Віктор Жадько

ЕНГЕЛЬГАРДТ**Василь Васильович**

(1755, за ін. дж. – 1758, 1828) – поміщик Звенигородського повіту, власник родини Шевченків та рідні. Прізвище «Енгельгардт» (Engelhard) утворилося від аналогічного німецького імені, перша частина якого «engel», що означає «англ». Англи – давньогерманське плем'я, що жило на території Англії; другий компонент «hard» – у перекладі з

*Поховання Анни Енгельгардт у Києво-Печерській лаврі.
Фото В. Жадька*

німецької – «сильний», «сміливий». Володів Василь Васильович 18 тисячами душ кріпаків з багатьма селами Київщини. Як один із спадкоємців князя Григорія Потьомкіна (1739–1791), після смерті генерал-фельдмаршал Енгельгардт став господарем сіл Моринців та Кирилівки. 1816 до ревізького реєстру його кріпаків вписано 17 кріпацьких душ роду Шевченка, й серед них – дворічного Тараса. Генерал був самотнім і ніколи не одружувався, молодим офіцером викрав із польського монастиря княжну і захистив від наруги; Марія походила з польської родини, юною видали заміж за поміщика Івана Глинку, рідного дядька композитора Михайла Глинки (1804–1857), але залишила «нестерпне заміжжя» і пішла в монастир. Взимку Василь Енгельгардт виїздив із Вільшан до С.-Петербургу у власний будинок на Невському проспекті з концертним залом, у якому організував публічні концерти й костюмовані бали, де, до речі, бували й члени царської родини. У 1819–1820 Олександр Пушкін (1799–1837) спілкувався з Енгельгардтом у літературних і театральних колах; поет шанував Василя, який «...охоче грав у карти» і «... дуже вдало бавився словами»; присвятив йому вірш-похвалу «N.N»: «Я вислизнув від Ескулапа, // Оббритий, схудлий, та живий. // Його нестерпно сильна лапа // Уже не тисне череп мій». Не боявся Енгельгардт приймати у С.-Петербурзькому палаці «опального» поета Михайла Лермонтова (1814–1841) – переповідають, що бал – маскара-

Василь Енгельгардт

ди стали основою для сюжету драми «Маскарад». 24 травня у Вільшані 73-річний В.В. Енгельгардт – перший власник Тараса Шевченка, повний генерал (генерал-аншеф), дійсний таємний радник, сенатор, єдиний племінник бездітного князя Григорія Потьомкіна (1739–1791), помер; похований під вівтарем побудованої ним же родинної церкви в містечку Чижове (Росія).

Літ.: Жадько В. «І я лину у віки давноминулі». – К., 2014. – С. 87; Шудря М. З валкою за дідичем // В сім'ї вольній, новій. – К., 1986. – Вип. 3. – С. 23.

Віктор Жадько

**ЕНГЕЛЬГАРДТ
Павло (Пауль)
Васильович**

(1798–1849) – німець, позашлюбний син Василя Енгель-

Павло Енгельгардт. Портрет

гардта (1755–1828); поміщик Т. Шевченка. У 8 років Павла віддали вихованцем до пажеського корпусу, закінчивши який, зарахований прапорщиком у Казанський драгунський полк, згодом переводиться до лейб-гвардії Уланського полку «с переименованием в корнеты». Підвищений у 1831 до рангу ротмістра та призначений ад'ютантом до німецького принца, рідного брата імператриці Марії Федорівни – Олександра Вюрттембзького (1771–1833). Дослужився до генеральського звання. Потрапивши на службу у Вільно (Литва), Павло у 1823 познайомився на балу з 18-річною баронесою Софією Енгельгардт (1804–1875) – дочкою генерал-лейтенанта Герхардта Енгельгардта (1759–1834), курляндського барона, далекого родича; весілля зіграли у Вільшанському маєтку Київської губернії. У наступні 10 років у

подружжя народилася дочка Софія, сини: Василь, Григорій, Микола, Павло, Петро. Після смерті батька, з 1828, окрім Кирилівки, успадкував кілька сусідніх сіл та 17 тисяч кріпаків і 3 мільйони карбованців. Одноповерховий будинок для родини поміщика облаштували у селі Будище.

Восени 1829 Енгельгардт зібрався до Варшави, взявши і п'ятнадцятирічного Тараса, а потім їх шлях проліг до Вільно (Вільнюс), де Енгельгардт служив ад'ютантом у Віленського військового губернатора Олександра Римського-Корсакова. В листі до редактора ж. «Народное чтение» розповідається про те, як «ад'ютант губернатора» повівся з Тарасом Шевченком 6 грудня 1829: «Однажды, во время прибытия нашего в Вильно, в 1829 году, декабря 6, пан и пани уехали на бал в так называемые ресурсы (дворянское собрание), по случаю тезоименитства в Бозе почившего императора Николая Павловича. В доме все успокоилось, уснуло. Я зажег свечку в уединенной комнатке, развернул свои краденные сокровища и, выбрав из них казака Платова, принялся с благоговением копировать. Время летело для меня незаметно. Уже я добрался до маленьких казачков, гарцующих около дюжих копыт генеральского коня, как позади меня отворилась дверь и вошёл мой помещик, возвратившийся с бала. Он с остервенением выдрал меня за уши и надавал пощёчин – не за моё искусство, нет!, а за то, что я мог сжечь не только дом, город. На другой день он велел кучеру Сидорке

выпороть меня хорошенько, что и было исполнено с достождным усердием».

В лютому із Тарасом-козачком переїхав у С.-Петербург, а 12 лютого 1831 в «Прибавлении» до «Санкт Петербургских ведомостей» під рубрикою «Приехавшие в столичный город С.-Петербург» значилося: «Из Вильны, генерала от ифандетерии Римского-Корсакова ад'ютант, гвардии Уланского полка ротмистр Энгельгардт». У 1832-му на прохання Т. Шевченка, поміщик законтрактував його на 4 роки учнем до майстра живописних справ Василя Ширяєва (1795 – р.с.н.), а 1833 виконав Тарас портрет-мініатюру П. Енгельгардта.

У повісті «Художник» Тарас Шевченко згадує, як Павло брутально розмовляв з художником Карлом Брюлловим (1799–1852) та академіком Олексієм Веніціановим (1780–1847), коли ті звернулися з пропозицією дати Шевченкові «вільну»: «Помещик как помещик! Правда, он меня с час поддержал в передней. Ну, да это у них обычай такой. Что делать, обычай – тот же закон. Принял меня у себя в кабинете. Вот кабинет мне его не понравился. Правда, всё это роскошно, дорого, великолепно, но всё это по-японски великолепно... Он долго меня слушал со вниманием и наконец прервал... Деньги и больше ничего – прибавил он самодовольно... Так вот моя решительная цена: 2500 рублей!». 22 квітня 1838, розігравши в лотерею портрет перекладача і поета Василя Жуковського (1783–1852), за виручені гро-

ші Павло надав Т. Шевченку «відпускну». Павло цікавився музикою: у Смоленському батьковому маєтку тримав духовий оркестр з кріпаків, а в С.-Петербурзі – крамницю музичних інструментів, цікавився портретним живописом, контактував з відомими художниками. Павло Енгельгардт подав у відставку «з чином полковника та носіями мундира», його рідний брат Василь писав матері в листі: «Павел Васильевич вышел в отставку и стал ужасным щёголем».

Тарасів біограф Олександр Кониський (1836–1900) так занотував про поміщика: «Павло Енгельгардт був коли не зразок, так, в усякому разі, значний репрезентант тієї «мозаїки», що за нашого часу аж кишить її по Україні. З батьків – ніби німець; віри православної; з мови – або поляк, або француз; а служби – «верноподданный» офіцер російський; звичаями – космополіт-дука, пан; яко дідич – володар українських «душ» на українській землі; душею і поведженням з народом і взагалі з людьми, яких вважав нижче за себе, – пиндючна «животина в торжковських пантофлях», а з вищими «амфібія», як мовив про його Брюллов; взагалі ж – «пан як пан».

Помер і похований у С.-Петербурзі.

Літ.: Жадько В. «Вільно... дороге сердцю». – К., 2021. – С. 27; Зленко Г. Енгельгардт Павло // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 496; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти томах. – Т. 1. – К., 2001. – С. 617; – Т. 6. – С. 5.

Віктор Жадько

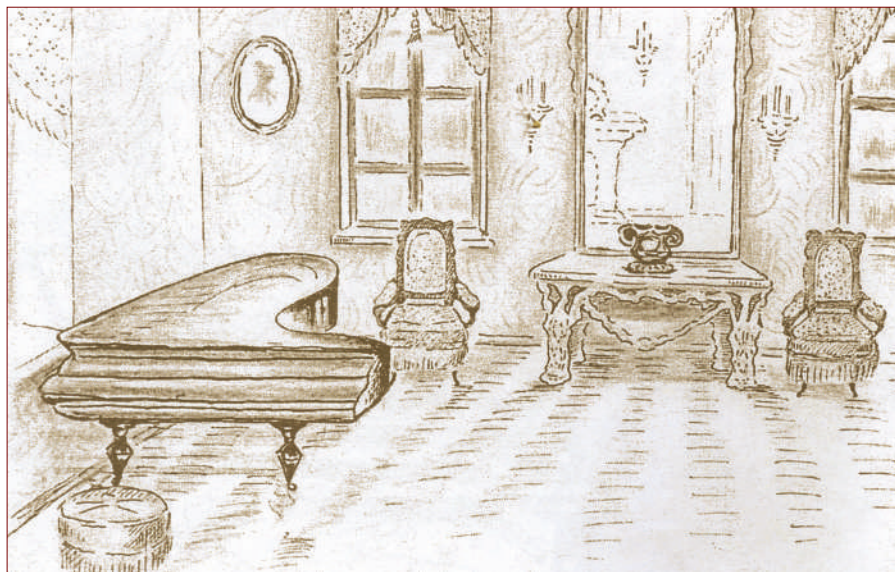
Софія Енгельгардт. Портрет

ЕНГЕЛЬГАРДТ

Софія Григорівна

(Горхардівна; 1804–1875) – німкеня, баронеса, поміщиця Т. Шевченка; належала до прибалтійської гілки роду Енгельгардтів; дочка Килини Степанівни Глад-

кової й генерал-майора, барона Готхарда-Герхарда Енгельгардта (1759–1834), учасника військових кампаній кінця XVIII – початку XIX ст. Виховувалася в родині з «масонськими поглядами»: батько був освіченою людиною, «...читав твори Руссо й Вольтера». До речі – Софіїна мати, переповідають, з Полтавщини, з роду кошового отамана задунайських запорожців Йосипа Гладкого (1789–1866). У 1825 вісімнадцятирічна дівчина взяла шлюб із Павлом Енгельгардтом (1798–1849); народила дочку Софію, синів – Василя, Григорія, Миколу, Павла, Петра. Тарас занотував такий життєвий факт: дев'ятого листопада 1829 народжує сина Миколку, а вже шостого грудня, як написав Шевченко в «Автобіографії», «...пан и пани уехали в ресурсы на бал», де на розважальному вечорі красиві очі пані Енгельгардт блищали дужче від «...брильянтів її багатої діаде-

*Будище. Танцювальна зала, облаштована Софією Енгельгардт.
Малюнок В. Кирпотенко*

ми». Першим портретом Софії є мініатюра, на якій зображена з відкинутою вуаллю й фрагментом миртового вінка з двома квітками в зачісці. Виходячи з листів сина – Василя Енгельгардта (1828–1915) до приятеля, астронома Дмитра Дуб'яги (1849–1918), це зображення зберігалося у вдови його брата, Миколи Павловича. Ось як оцінив «фамільну мініатюру» старший син Софії, Василь: «Портрет, надісланий Барятинською (княгиня Єлизавета Барятинська (1826–1904) – сестра братової вдови Є. М. Енгельгардт), – безсумнівно, портрет моєї матері, але дуже мало схожий, особливо щодо виразу: її чудові голубі очі, її зачіска в першій молодості. Подібності з дружиною Миколи Павловича немає анінайменшої; таке вбрання, як на портреті, носили в той час, коли дружини брата ще не було на світі. Та й Барятинська не віддала б портрета сестри». Софія Енгельгардт професійно грала на фортепіано у танцювальному залі Будищ, безпосередньо впливала на культурний розвиток і «талановитого кріпака» Тараса. У тогочасному вищому світі у повсякденні спілкувалися французькою, тому Енгельгардти тримали гувернантку – французьку, яка вчила дітей манерам та мові. Пані, ймовірно, дозволила давати уроки й козачкові Тарасу, який швидко вивчив «не нашу мову» й відразу відгукувався на прохання гостей «з вищого світу». Чи не гра й спів баронеси відгукнулися в повісті «Варнак», а стосунки героя твору з паннею Магдаленою – це душевне ставлення

юнака до «чарівної пані»: «Она просиживала до полуночи за фортепиано, варируя чудные создания Бетховена... Я, бывало, сижу в уголку, не пошевельнуся: сижу и слушаю, слушаю и заплачу, сам не знаю отчего. Музыка я полюбил страстно, и этой любви я обязан панне Магдалене». Софія була знайома з багатьма діячами російського мистецтва та літератури, зокрема, композитором Михайлом Глинкою (1804–1857), який присвятив її романс на слова поета Петра Риндіна «Как сладко с тобою мне быть», де є такі рядки: «Как сладко с тобою мне быть // И молча душой погружаются // В лазурные очи твои». Літературознавець Федір Прийма (1909–1993) справедливо зауважив, що, за свідченням сучасників, Софія Григорівна була «...жінка високого розуму й естетичного розвитку». Померла і похована у С.-Петербурзі.

Літ.: Жадько В. «І я лину у віки давноминулі». – К., 2014. – С. 87; Непокупний А. Балтійські зорі Тараса // У Вільні, городі преславнім. – К., 1989. – С. 86; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 3. – К., 2003. – С. 131.

Віктор Жадько

«ЕНГЕЛЬГАРДТА ПАВЛА ПОРТРЕТ»,

малюнок Т. Шевченка (1833; папір, акварель), виконаний у С.-Петербурзі, який відзначається тонкою психологічною характеристикою. На рисунку Тарасового поміщика – темно-коричневий фрак, з-під якого видніється жилет, коротка шия обвита ліловим шарфом, обличчя позначено виразом само-

Шевченко Т. Портрет П. Енгельгардта. 1833

закоханості, зображено майже в афанс. Робота – найраніша з відомих акварельних Тарасових творів, виконана у жанрі поширеного на той час акварельного портрета-мініатюри. Як портрет – введений до наукового обігу істориком мистецтва Олексієм Новицьким (1862–1934) на підставі свідчень І. Є. Цветкова (власника портрета), до якого, у свою чергу, міг потрапити від Василя Павловича Енгельгардта (1828–1915; сина Шевченкового поміщика). Атрибуція, тобто – достовірність підтвердилася завдяки зіставленню з іншим зображенням Павла Енгельгардта, що розвіяло висловлювання сумнів щодо особи портретиста в кількох джерелах. Вперше репродукована Тарасова робота 1925 (у виданні техніку малювання помилково позначено як «олівець»). Знаходиться в Національному музеї Тараса Шевченка.

Літ.: Вериківська І. Шевченк. енцикл. – Т. 2. – К., 2012. – С. 497; Шевченко-художник: Каталог виставки. – К., 1986. – С. 7.

Віктор Жадько

ЕНГЕЛЬГАРДТИ

– представники розгалуженого шляхетського роду, засновником якого був Карл Бернард Енгельгардт (1159–1230) – лицар 3-го Хрестового походу за звільнення Гробу Господнього, що отримав прізвище за врятування життя французького короля Філіпа II Августа при осаді Акри (звідси й прізвище, що за різними версіями означає «серце Янгола», або «Янгол-охоронець»). Нащадки його в XV ст. переселилися зі Швейцарії в Прибалтику (Ліфляндію і Курляндію) та Польщу. У 1633 польський король Владислав IV, Вернера Енгельгардта за ревні військові заслуги нагородив привілеями і селами на Смоленщині (етнічні землі білорус, народу). Після взяття Смоленська московськими військами у 1654, Енгельгардти прийняли московське підданство. Нащадки цієї гілки Енгельгардтів служили цареві московському, а потім Рос. імперії у різних чинах. Енгельгардт Василь Васильович (12.04.1755 – 24.05.1828) – рос. поміщик нім. походження, генерал-лейтенант, сенатор, дійсний таємний радник. Племянник Г. Потьомкіна. У власності Е. були десятки тис. душ кріпаків, багато сіл у губ. Рос. імперії та у 4-х (Київ., Катеринослав., Чернігів, та Херсон.) в Україні. Один із найбагатших поміщиків Рос. імперії. Значна частина земель Е. в Україні перейшла Енгель-

гардтам у спадок у XVIII ст. від одного з найбагатших вельмож – Г. Потьомкіна (сестра Е., графиня Олександра Браніцька, що володіла 300 000 десятинами землі, була його племінницею). Е. володів і селами Шевченкового дитинства – Моринцями й Кирилівкою (Керелівкою – так називало село місцевого населення, тепер Шевченкове Звенигород. р-ну Черкас. обл.), і всім родом Шевченків. Моринці, де народ. Т. Шевченко, Е. купив у 2-ій пол. XVIII ст. У 1816 до ревізького списку внесли й ім'я 2-річного Тараса. На Київщині Е. належало 8 тис. кріпаків. Вийшовши у відставку, жив у С.-Петербурзі, але вирішив поселитися ближче до володінь в Україні. Для цього наказав збудувати маєтки в с. Будищі та управління в с. Вільшана (за 10 км від Кирилівки). Після розгрому Запорозької Січі та захоплення земель Війська Запорозького й закріпачення вільних запорожців, цариця Катерина II почала роздавати землі рос. вельможам разом з населенням. Одному з найбагатших рос. вельмож, призначеному генерал-губернатором південноукр. земель, Г. Потьомкіну Катерина II подарувала тисячі кріпаків і величезні маєтності, в тому числі на землях Війська Запорозького. В «Автобіографії» Т. Шевченко згадав Енгельгардтів.

Після смерті Е. у 1828 власником с. Кирилівки й роду Шевченків, включаючи юного Тараса, став позашлюбний син – Павло Васильович Енгельгардт (05.02.1798 – 15.02.1849), який був ад'ютантом Віленського генерал-губ., виріс у Кирилівці,

*Павло Енгельгардт і Тарас Шевченко.
Колаж*

чув народ. пісні, бачив звичаї і традиції народу, майже до 1846 відвідував церкву Івана Богослова у Кирилівці, де похована його мати.

Упродовж життя П. Енгельгардт обслугу для панського двору брав тільки з Кирилівки, Вільшани та Будищ. Коли помер батько Тараса, дід Іван через заступництво керуючого маєтками Я. Димовського, «прилаштував» Тараса до панського двору у Вільшані помічником кухаря. Кмітливого хлопця запримітив доброї вдачі Я. Димовський і дозволив Тарасу (за деякими версіями й сам давав уроки шк. предметів кріпаць-

Герб роду Енгельгардтів

Василь Енгельгардт

ким дітям) у вільний час читати й брати уроки у придворного худ. Превлоцького. Професія кухарчука Тараса не цікавила, але був радий тому, що міг вчитися малюванню. Завдяки діду Івану, Я. Димовському та забаганці пана П. Енгельгардта стався поворотний момент у долі Тараса: з 1829 став служити козачком. У Вільно (нині Вільнюс), після побиття Тараса за малювання при свічці у відсутності панів («Пан с остервенением выдрал его за уши, надавал пощечин за то, дескать, что он мог не только дом, город сжечь. На другой день пан велел кучеру Сидорке выпороть его хорошенько, что и было исполнено сугубо»), під впливом дружини і зважаючи на рекомендації управляючого маєтком та плануючи отримати добрий зиск, П. Енгельгардт віддав вчитися Т. Шевченка до худ. Й. Рустемаса (1762 – 21.06.1835) у Вільні, а з приїздом до Петерб.

законтрактував на 4 роки учнем В. Ширяєва. Відмовився відпустити на волю Т. Шевченка на прохання К. Брюллова, а продав за 2500 руб. У 1833 у Петерб. Т. Шевченко намалював портрет П. Енгельгардта (нині знаходиться в Національному музеї Тараса Шевченка). Після заслання, Т. Шевченко у С.-Петербур. зустрічався з сином Павла Енгельгардта Василем Павловичем Енгельгардтом (29.07.1828 – 15.12.1915) – рос. астрономом, чл.-кор. Петерб. акад. наук (з 1890), любителем і знавцем муз., колекціонером матеріалів з рос. іст. і мист-ва, другом – композитора О.С. Даргомижського, мистецтвознавця В.В. Стасова видатних діячів мист-ва. Популяризатор і видавець опер М.І. Глинки, збирач його творчої спадщини; після кончини Глинки в Берліні в лютому 1857, Енгельгардт у травні того ж року організував перенесення праху композитора на батьківщину, на Тихвінське кладовище. Закінчив Петерб. училище правознавства (1847), після чого служив в департаментах Урядового сенату. У 1853 вийшов у відставку і присвятив себе заняттям астрономією, яку вивчив самотужки (роботи присвячені дослідженням комет, астероїдів, туманностей, накопиченням зірок).

З 1875 поселився у Дрездені, де своїм коштом побудував обсерваторію (1879), працювавши в ній до 1897, і яку подарував Казан, ун-ту (відкрита 1901), ректором якої був його товариш Д.І. Дубяго. Т. Шевченко, ймовірно, знав В.В. Енгельгардта з 1829, коли приїхав до Вільна. 14 квіт. 1858 поет за-

писав у «Щоденнику», що С. Гулак-Артемівський познайомив його з сином колишнього поміщика: «Семен познайомив мене з дуже пристойним молодиком – з В.П. Енгельгардтом», додавши: «Багато, багато зворушилося в душі моїй при зустрічі з сином мого колишнього дідича. Забуття минулому... Мир і любов сучасному...», зробив записи про відвідування його помешкання 6 травня: «З Семеном поїхали до Енгельгардта»; та 16 травня 1858: «Забіг до Енгельгардта».

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С.95; Тихонова А. В. Род Енгельгардтов в истории России XVII–XX вв. – Смоленск, 2001. – С. 86; Відоменко О. Тарас Шевченко і родина Енгельгардтів. – Хмельницький, 2002. – С. 6–9.

Віктор Жадько

ЕРНСТ

Федір Людвігович

(Теодор-Ріхард) (28.10.1891, Київ – 28.10.1942, Уфа, тепер РФ) – історик, мистецтвознавець, музейник. Автор праць «Українське мистецтво XVII–XVIII віків» (1919), «Київ. Провідник» (1930). Закінчив істор.-філ. ф-тет ун-ту св. Володимира (1910-1914); одночасно працював зав. бібліотеки і картинної галереї академії мистецтв, співробітничав із журн.: «Искусство Южной России» та «Україна». Студентом брав участь у демонстраціях проти заборони святкування 100-річного ювілею Т. Шевченка. За працю, присвячену київській архітектурі XVII–XVIII нагороджений золотою медаллю. Проф. стипендіат при кафедрі історії мистецтв, учень проф. Г. Павлуцького. Наук. співроб. наук.-дослід. кафедри мистецтвознавства при КІНО. Член Історичного товариства «Нестора-літописця». Дійсний член Всеукр. археолог. комітету ВУАН. Проф. Київ. археологічного та Київ. худож. інституту. Зав. художнім відділом Всеукр. істор. музею ім. Т. Шевченка в Києві (1923–1933). Входив до складу Всеукр. Шевченків. Комітету по упорядкуванню могили Т. Шевченка, комітету по збудуванню пам'ятника Т. Шевченку в Харкові. Член Комісії маляр. творчості Т. Шевченка при Київ. філії Інституту Т. Шевченка. Дослідник маляр. спадщини Т. Шевченка, популяризатор вшанування пам'яті Кобзаря. Організатор виставок «Український портрет» (1925), «Тарас Шевченко на тлі його доби» (1927). На виставці експонувалися 24 Шевченкові портрети, зібрані Е. У співавторстві з Д. Щербаківським, надрукував каталог «Український портрет: Виставка українського

Федір Ернст

мистецтв, учень проф. Г. Павлуцького. Наук. співроб. наук.-дослід. кафедри мистецтвознавства при КІНО. Член Історичного товариства «Нестора-літописця». Дійсний член Всеукр. археолог. комітету ВУАН. Проф. Київ. археологічного та Київ. худож. інституту. Зав. художнім відділом Всеукр. істор. музею ім. Т. Шевченка в Києві (1923–1933). Входив до складу Всеукр. Шевченків. Комітету по упорядкуванню могили Т. Шевченка, комітету по збудуванню пам'ятника Т. Шевченку в Харкові. Член Комісії маляр. творчості Т. Шевченка при Київ. філії Інституту Т. Шевченка. Дослідник маляр. спадщини Т. Шевченка, популяризатор вшанування пам'яті Кобзаря. Організатор виставок «Український портрет» (1925), «Тарас Шевченко на тлі його доби» (1927). На виставці експонувалися 24 Шевченкові портрети, зібрані Е. У співавторстві з Д. Щербаківським, надрукував каталог «Український портрет: Виставка українського

Меморіальна дошка Ф. Ернсту в Глухові

портрету XVII–XX ст.» (1925). Шевченкознавчі студії: «Впорядкування Шевченкової могили» (1926), «Як збиралися малярські твори Шевченкові у Всеукраїнським Історичним музеї ім. Шевченка» (1929), «Виставка проектів увічнення пам'яті Т.Г. Шевченка» (1929).

Написав відгук на кн.: «Скворцов А. Жизнь художника Тараса Шевченко» (1930). Брав участь у підготовці академ. видання «Повного зібрання творів» Т. Шевченка (7-го, далі 8-го тому маляр. спадщини) за ред. О. Новицького, написав монографію «Шевченко як маляр на тлі його доби» (1930, неопублікована) – уривки друкувалися під назвою «3 учнівських років Шевченка-художника» у виданнях «Черкаський край – земля Богдана і Тараса» (2001); і «Перші роки Шевченка у Петербурзі» (2003). 16 липня 1941 заарештований як «німецький шпигун», 28 жовтня 1942 – розстріляно.

Реабілітований у 1989. На приміщенні Глухів. пед. ін-ту 1991 відкрито мемор. дошку. У 1995 в Києві на його честь названо вулицю.

Літ.: Білокінь. С. Шевченкознавчі праці Федора Ернста //

СіЧ, 2004. – № 7; Білокінь С. Шевченкознавчі праці видатного історика мистецтв Ф. Ернста // Пам'ять століть, 2005. – № 3/4; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К., 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЕСПЛАНАДНА ВУЛИЦЯ, №268

(назва походить від розташованої поблизу еспланади (тобто – широкого відкритого простору перед укріпленням Нової Печерської фортеці; утворена в кінці XVII ст.; до 2016 – Суворова, 16, нині Михайла Омеляновича-Павленка) – тут був готель міщанки- купчихи Параски Пахомівни Сиволапихи (р.н.н. – р.с.н.), у якій зупинявся її родич Павло Енгельгардт (1798–1849) з козачком Тарасом Шевченком, прямуючи у Вільно. Окрім трактиру, Сиволапиха володіла помешканням із городом і будівельним лісом у Печерському форштадті (від господарства міщанки залишився тільки трьохсотлітній дуб). У Державному архіві Києва є справа «Про будівництво домів і ремонт домів». У ній підшита «Доповідна записка Парасковії Сиволапової Тимчасовій комісії з благоустрою м. Києва»: «Маю невідкладну потребу в домі моєму в 2-й частині в 2-му кварталі по Еспланадній № 268 перебудувати заїжджий сарай, полагодити на сараях покрівлі, перебрати паркан і зробити знову комору і льодовню під однією покрівлею з сараєм, про що уклінно прошу звеліти або передати куди слід про вирішення мого прохання. Вдова

*Вулиця Михайла Омеляновича-Павленка, 16
(у XIX ст. – Еспланадна), де зупинявся Тарас. Давнє фото*

київська міщанка Парасковія Сиволапова, а за неї неграмотну підписав син її Василь Сиволапов. Березня 18-го дня. 1833 року». У Шевченковій повісті «Близнецы» збереглася згадка про квартирування в Сиволапихи, в будинку «із флігелем й усім іншим, що до нього належало»: «А квартира наша здесь же, на Печерском, в доме мещанки Сиволапихи». Образ київської міщанки виринає у творах Тараса Шевченка не раз, зокрема, у поемі «Наймичка» її героїня Ганна: «Прийшла в Київ – не спочила, // У міщанки стала...// Найнялася носити воду, // Бо грошей не стало». Як стверджує шевченкознавець Петро Жур (1914–2002), квартирував Т. Шевченко у будинку Сиволапихи 1828 на Еспланадній вулиці і цілком імовірно, поселявся в 1843–1844, під час подорожі з С.-Петербургу через Київ до батьківської хати. Будинок не зберігся.

Літ.: Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 19; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 4. – К., 2003. – Т. 4. – С. 113.

Віктор Жадько

**ЕТНОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ,
зібрані Т. Шевченком
під час роботи
Етнографічної комісії,
створеної при університеті
св. Володимира.**

Збирання, вивчення і використання у тв. Шевченка етнографічних та фольклорних матеріалів становить наукову цінність.

Під час мандрівок Києвом та губернією, вивчав життя простих людей із почуття любові до України, її славного минулого. У 1843–1846, перебуваючи в Україні, з великою увагою спостерігав, нотував і змальовував сцени з народожиття. Цей інтерес виник у дитинстві, коли був свідком і учасником селянських свят, звичаїв, коли слухав пісні і розповіді дідів про старовинні обряди й іст. події. Виконуючи завдання Археологічної комісії, записував фольклор, робив побутові зарисовки, звертаючи увагу на архітектурні хат, типові обличчя чоловіків і жінок, одяг, родинний устрій. У с. Фастівець, під час розкопок могили Переп'ят, бував у селянських сім'ях, розпитував про

минуле і сучасне, змальовував господарчі речі, хатній інтер'єр. Із баченого і виник задум видати наук.-худ. альбом «Живописная Украина». Це йшло від любові до рідного краю і бажання показати світові особливості побуту українців: «Народ навдивовижу оригінальний, земля чудова», – і порівнював Україну з найлюбішою матір'ю, якою «треба пишатися». В «Живописной Украине» Тарас Шевченко (1844) показав епізоди історії й окремі побутові сюжети. Серед офортів – «Судня рада», «Дари в Чигирині 1649 року», «Старости», «Видубецький монастир», «У Києві», «Казка». На картині «Старости» зображено частину весільного обряду – сватання, у «Судній раді» – звичаєвий суд. Отже, не випадковим був вступ Шевченка на службу до Археограф. комісії. Іще було завданням – змальовувати старовинні церкви і монастирі, земляні укріплення. До тв. етнограф. плану належать рисунки: «У В'юнищі», «На Орелі», «Хата з клунею», «Вдовина хата», «У Василівці», «Хата над водою»,

«Кошовари», «Копачі». У проз. тв. Кобзар підкреслював любов укр. селян до чистоти, охайності (повість «Близнець»). Багато мал. свідчать про інтерес до народного одягу. Підкреслювався вмінням прикрашати речі вишив. різьбою. Шанував обряди і звичаї: обжинки (повість «Наймичка»), весілля (п'єса «Назар Стодоля», поема «Наймичка»), різдвяні обряди («Близнець»); звичай варити кашу і бити горщик. Опис релігійних та язичницьких стародавніх правил: освячення житла, проведення «зеленої неділі».

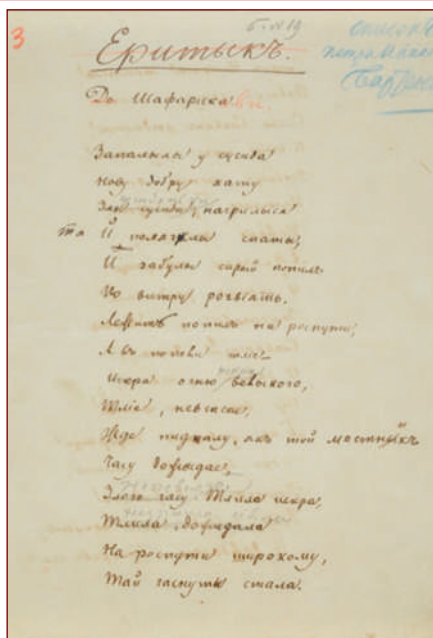
Багато уваги приділено побуту селянської родини, в якій панував мир, злагода та пошана до старших, любов до дітей і виховання. З почуттям болю змалював поет долю покриток у творах: «Катерина», «Наймичка». Народознавчі мат-ли, зібрані Шевченком харак. ризують його як талановитого етнографа – фольклориста.

Літ.: Кравець О. Діяльність Т. Г. Шевченка в галузі етнографії. – К., 1961. – С. 60–85.

Віктор Жадько

Шевченко Т. Селяни та інші начерки. 1843

«ЕРЕТИК» («ІВАН ГУС») – поема Т. Г. Шевченка про героїчні епізоди нац.-визв. боротьби чехів на поч. XV ст. за незалежність і людську гідність.

Твір написано під враженням від праці учня філолога-славіста Осипа Бодяньського (1808-1877) – літератора Спиридона Палаузова (1818-1872)

«Іоан Гус та послідовники» (1845). Поема розпочинається з послання-присяги «Шафарикові», яке датоване 22 листопада 1845 в Переяславі. Але поема написана у с. Мар'янське під час духовного піднесення поета і має кінцеву дату – 10 жовтня 1845. Крім друкованих джерел, Шевченко, ймовірно, використав усні розповіді чехів

В. і А. Єдлічок, з якими зустрівся на Хорольщині тієї осені. Повний автограф поеми разом із зб. «Три літа» багато десятиліть (1847–1906) пролежав у арх. Третього жандармського відділу у С.-Петербурзі. В друці, спершу частинами, твір почав з'являтися в 1861, а повністю опублікований у «Кобзарі» 1907 (упорядник Василь Доманицький). «Еретик» – це полум'яний гімн патріотові Янові Гусу, який піднявся на боротьбу «за Євангеліє правди, за темнії люде», тобто – за звільнення «народу від кайданів рабства і самовладдя». Захплений Гусом як борцем за правду, поет іноді забуває про справжню мету боротьби головного героя. Молитва, яка звучить із вуст Гуса: «Благослови на месть і на муки», була і його, Шевченка, моління. Пишучи про давні події в іншій країні, Кобзар бачив сучасну укр. дійсність: «Розбійники, людодіи правду побороли, осміяли твою славу і силу, і волю». Авт. закликав людей «прозріть», усвідомити своє рабське становище, стати до боротьби за права і гідність; поет хотів, щоб почули і в рідній Україні. Крім того, в поемі розвивається ідея єднання слов'янських народів задля визвольної мети, що згодом знайшла місце в програмі Кирило-Мефодіївського таємного братства. Для свого часу це був актуальний тв. Послання «Шафарикові» сприймалося як розгорнута політична декларація слов'янського питання. Автографи 'та списки поеми «Еретик» зберігаються в Ін-ті літератури ім. Шевченка НАН України.

Віктор Жадько

Задум поеми «Єретик», очевидно, виник після зустрічі й розмови Т. Шевченка з Олександром Бодяньським наприкінці березня 1845 у Москві, від якого довідався про національно-визвольний рух чехів, словаків, наукову діяльність чеського філолога Павла Шафарика (1795–1861), якому присвятив поему. Історик літератури Олександр Афанасьєв-Чужбинський (1817–1875) у споминах згадував:

«Шевченко розповідав мені, що прочитав всі джерела про гуситів і епоху, що їм передувала, які тільки можна було дістати, а щоб не наробити промахів проти народності, – не давав спокою жодному чеху, який зустрічався в Києві та інших містах, у яких розпитував топографічні та етнографічні подробиці».

Поема оповідає про останні години життя чеського релігійного діяча Яна (Івана) Гуса, про боротьбу з католицьким духовенством в Чехії. Він один з небагатьох, хто не побоявся сказати правду про лицемірство духовенства загалом, продаж булл, індульгенцій, «куплені» церковні посади й несправедливу канонізацію. Католицькі священники оголошують Яна Гуса «єретиком» та проводять Інквізиційний суд під час Констанцького собору, а на його аутодафе Гусу виносять смертний вирок – через спалювання. Гус покійрно приймає кару, просить Господа пробачити людям, які «не розуміють, що роблять».

Твір переписано з невідомого автографа до збірки «Три літа» під назвою «Єретик» у квітні – червні 1846 у Києві, очевидно, педагогом з Пирятинщини Миколою Стороженком, який 1893 виявив в архіві департаменту поліції виконавчої і описав справу III відділу 1847 «О художнике Шевченко», відокремив її від збірки «Три літа», і таким чином виник автограф в окремому зошиті. Після арешту поета, наляканий можливим обшуком, Василь Тарновський заховав малюнки, вірші й листи Кобзаря, а коли тривожний час минув, Надія Тарновська відкопала заховане. «Віддаючи завжди, і після повернення Шевченка із заслання, усі листи і малюнки одному палкому збирачеві всього що стосується Шевченка».

Віктор Жадько

ЕНЕВИЧ

Федір Федорович

(26.04.1905, с. Глібки Старокосянтинів. пов. Поділ. губ., тепер Красилів. р-ну Хмельн. обл. – 5.12.1976, Київ) – філософ; д-р філос. наук. Закінчив істор. ф-т Москов. держ. пед. ін-ту, Український ін-т Червоної професури у Києві. Викладач ун-ту св. Володимира з 1937; проф., зав. кафедри філософії (1937–1941), проф. кафедри діалектичного та істор. матеріалізму (зав. кафедри 1943–1958), проф. кафедри філософії Ін-ту підвищення кваліфікації викладачів. сусп. наук при Київ. ун-ті (1958–1969), проф.-консультант кафедри філософії природн. ф-тів

(1969–1976).

Захистив докт. дисерт. «Світогляд Т.Г. Шевченка» (1950). Під його керівництвом на філос. ф-теті розроблялася тема про світогляд Кобзаря. Автор статей: «Американський фальсифікатор ідейної спадщини Т.Г. Шевченка [К.А. Меннінг]» (1949), «Великий син українського народу» (1951). Похований на Байковому некрополі столиці.

Літ.: Єневич Федір Федорович // УІЖ, 1977. – № 2; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ЄРМОЛЕНКО**Світлана Яківна**

(30.10.1937, м. Уссурійськ Примор. краю, Росія) – мовознавець; доктор філолог. наук з 1984, професор (1990), академік НАН України (2021). Почесний краєзнавець України (2017). Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1959). Наук. співроб. ІМ (1959), зав. відділом стилістики та культури мови (1991).

Автор праць з лінгвостилістики, синтаксису, правопису, культури мови: «Українська літературна вимова і наголос. Словник-довідник» (1973), «Мова і час» (1977), «Життя слова» (1978), «Складні випадки українського правопису» (1980), «Жанри і стилі в історії української літературної мови» (1989), «Культура української мови. Довідник» (1990), «Новий російсько-український словник-довідник» (1996),

Світлана Єрмоленко

«Новий російсько-український словник-довідник юридичної, банківської, фінансової, бухгалтерської та економічної сфери» (1998), «Словник епітетів української мови» (1998), «Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів» (2001), «Літературна норма і мовна практика» (2013). Шевченкознавчий доробок: «Стилістична роль повторів у поезіях Т.Г. Шевченка» (1963), «Шевченко і народна пісня» (1984). «Народнопісенне джерело мови Тараса Шевченка» (1987), «Народнопісенне слово в поезії Тараса Шевченка» (Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (1999). «Неокраєне крило Шевченкового слова» (Єрмоленко С. Мова і українознавчий світогляд. Монографія (2007), «Шевченкове слово в комунікативному аспекті» (2011).

Відповід. ред. монографії «Територія мови Тараса Шевченка» (2016); автор розділів: «Шевченко як поет – це був сам народ», «Багатомірність Шевченкової мови», «Від мови Тараса Шевченка до сучасної літературної мови», «Естетичний канон літературної мови», «Семантика Шевченкового слова у словнику і тексті».

Літ.: Мацько Л. І добрих справ ще не одквітли пелюстки... // Слово. Стиль. Норма, 2002. – С. 56; Попель С. Єрмоленко Світлана Яківна // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 570; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько

ЄРОФЕЇВ**Іван Федорович**

(26.09.1882, с. Андрушівка, тепер Погребищен. р-ну Вінницьк. обл. – 27.11.1953, смт Ворзель, Київ. обл.) – літературознавець, фольклорист. Закінчив університет св. Володимира (1907); обрав темою курсової роботи «Питання про походження українських дум». Працюючи над курсовим дослідженням, звертався за консультаціями до відомих науковців, зокрема: П. Житецького, М. Петрова, Б. Грінченка, про якого написав у споминах: «Грінченко розв'язував наукові питання ясно, без зайвої наукової термінології, просто – ознака знавця спеціаліста – прийняв дуже привітно, й картина, яку я в нього бачив на стіні, так і стояла у мене перед очима...порадив студювати народну поезію взагалі: «Запишіть усі пісні свого села». Працював на кафедрі історії укр. культури ВУАН та в Музеї Слобідської України в Харкові; викладав у вузах Харкова й Києва. Брав участь у роботі наук. комісій та товариств; активно співробітничав із Українським комітетом охорони пам'ятників культури. Член Спілки селян. письмен. «Плуг». Знав перекази очевидців і використав у дослідженнях Шевченкового гостювання у Лихвині та Лебедині; дослідив і уточнив дату записаного Шевченком в альбом Наталії Хрущовій вірш «Садок вишневий коло хати». У колі наук. інтересів шевченків. тема: «Шевченко і жінка» (1924), «Право жінки й матері в творах Шевченка» (1925), «З літературної спадщини забутого шевченкознавця О.І. Галкіна (до історії перекладів

Іван Єрофеїв

Шевченка російською мовою)» (1929), «До питання про перебування Т. Шевченка на Харківщині» (1930); «Акакій Церетелі й Тарас Шевченко» (1945), «Ілюстратор «Кобзаря» Михайло Микешин» (1946). Один із упорядників зб. документів «Устим Кармалюк» (1948). Досліджував творчість М. Гоголя, Г. Сковороди, П. Грабовського, В. Чумак. Автор істор. повісті «Олекса Довбуш» (1945); знайомий і листувався з М. Горьким. Похований у смт Ворзель, Ірпінської міськради Київської обл.

Літ.: Єрофеїв Іван Федорович // Подолінний 2012; Мовчан Р. Єрофеїв Іван Федорович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 571; Панченко В. Шевченко і Хрущов // День, 2010. – 24 вересн.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЄФРЕМОВ**Петро Олександрович**

(8.10.1883, с. Пальчик, тепер Катеринопільського р-ну Черкас. обл. – 9.09.1929) – історик, філолог, літературознавець, критик, перекладач. Брат Сергія Єфремова. Закінчив істор.-філ. ф-тет університету св. Володимира (1915). У студентській роки у часописі «Світло» (1914) надрукував відгук на кн. «Кранихфельд В.П. Т.Г. Шевченко, поет України и Запорожья» (1901); у берез. числах київ. газ. «Рада» (1914) ст. «Сила стихії (З вражіння подорожнього)» про Шевченків. вечір в Катеринославі, присвячений 100-річчю від дня народження Кобзаря. Автор праць: «Геній – об'єднуюча сила» (1920), «Шевченко й Гоголь» (1927), «Поема «Марія» по рукопису, виданому М. Лободовським: студія стилю Шевченка», «Слідком за Господом Богом: (до психології творчості

Петро Єфремов

Шевченка») – доля розвідок, що їх приготував до друку в 1920-х, залишається невідомою. Після закінченні ун-ту одержав у грудні 1915 посаду учителя в приватній гімназії Івана Вертоградова в Катеринославі, але антипедагогічність цієї школи примусила зректися посади, і першу половину 1916 прожив в місті Рокитне на Київщині у сестри (батьки померли), працюючи над дипломною роботою про драматурга О. Островського. З серпня 1916 одержав посаду учителя в приватній гімназії Добровольського в Катеринославі. Слабе здоров'я (слабкі груди і хвороба горла) примусило перейти працювати в канцелярію податного інспектора 3-го району м. Катеринослава. Лютнева революція 1917 особливо вразила його тим, що розірвала пута політичної й національної неволі, яка так себе дала знати за час війни. Сподівався, що й самій війні буде кінець. На загальних зборах Укр. учительського товариства в Катеринославі (УУТК) 29 березня 1917 з Я. Якушею обраний на учительський з'їзд у Києві і від УУТК – на загальноукраїнський конгрес. На загальних зборах товариства «Просвіта» 23 квітня 1917 обраний кандидатом у члени ради тов-ства. Читав лекції з укр. письменства на короткотермінових курсах укр. для охочих (травень 1917).

Друкувався в укр. виданнях: ж. «Січ» (ряд статей), «Книгарь», «Споживач», альманасі «Вир революції»; газ. «Український пролетар», «Звезда»; ж. «Зоря», «Плуг», «Життя і революція», «Записках історично-філологічного відділу»,

«Наукових записках Дніпропетровського Наукового Товариства» – органі Дніпропетровського ІНО, «Віснику товариства «Просвіта» у Катеринославі» (дві статті), «Народному житті», «Республіканці». Працював над темами з нового і сучасного укр. письменництва. Брав участь в літ. житті і редактор. роботі, наприклад, у ж. «Споживач» у 1920 і «Зоря» у 1926–1927. У ст. «Час наступав» (1917) привітав незалежність України, але й передбачив складність у розбудові її державності: «Велике, навіки славне діло утворення вільної України вимагає великого завзяття, щоб перемогти ворожість та недовіру до нас численних і впливових людей «вчорашнього дня»! Велика ж і честь тим, що не одцураються його, велика і дяка од рідного краю!». Від серпня 1917 працював у першій укр. гімназії (викладав укр. мову і літературу) та в жіночій єврейській гімназії Іоффе (рос. літературу); далі (з 1918) викладав історію укр. мови й літератури в учительському інституті, а разом з тим, лишаючись викладачем в укр. гімназії, з 1920, вже за радянських часів, викладав ті ж предмети в соціально-економічному технікумі (утворено з старших класів української гімназії), в залізничному технікумі, в українській педагогічній семінарії (потім педагогічних курсах), на 33-х військових піхотних курсах.

У 1921 почав читати лекції з історії української літератури та історії діалектології укр. мови в Катеринославському інституті народ. освіти, з 1924 працював в окружній партшколі

(спочатку денній, а далі вечоровій). «Наукова робота велась мною за дорученням місцевої науково-дослідної кафедри укр. наук. співробітником рахуюся з 1921. Був ученим секретарем місцевого Наукового Товариства до 1929». (З протоколу допиту Єфремова). Як наставник творчої молоді, підтримував молодих українських письменників В. Підмогильного, В. Поліщука, В. Чапленка. У 1920 – голова правління кооперативного товариства «Українське видавництво в Січеславі».

Арештований 9 вересня 1929 в результаті сфабрикованого процесу над так званою «Спілкою Визволення України». Вважався «організатором націоналізму» на Дніпропетровщині. Покарання відбував у Ярославському політичному ізоляторі. Звільнившись, виїхав до Алмати, працював ст. коректором у друкарні Казахстанської філії вид-тва «Крайогіз». У 1937 заарештований вдруге згідно зі ст. 54-11 та 54-2 КК УРСР засуджений до 5 років позбавлення волі з обмеженням у правах на 2 роки. Подальша доля не відома. Реабілітований у 1989. В архіві СБУ зберігається 237 томів слідчих справ, які заведені на членів СБУ та СУМ, у чотирьох з них – справа № 215471, Петра Єфремова.

Літ.: Бородін В. Єфремов Петро Олександрович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 576; Чабан М. Діячі Січеславської «Просвіти» (1905–1921). Бібліографічний словник. – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2002. – С. 202–205.

Віктор Жадько

ЄФРЕМОВ**Сергій Олександрович**

(6.10.1876, с. Пальчик, тепер Катеринопільського р-ну Черкас. обл. –

Сергій Єфремов – студент

31 березня 1939) – юрист, вчений-академік, літературознавець, публіцист, критик, шевченкознавець. Віце-президент ВУАН. Дійсний чл. НТШ. Закінчив Київ. духовну семінарію, юрид. ф-тет університету св. Володимира (1897–1901). У книзі «І. Карпенко-Карий» згадував: «Молодим хлопцем прибув я до Києва й тут накинувся на читання творів українського письменства. Керувати ані порадити мені було нікому; не було тоді ще навіть української книгарні, де б можна вибрати щось путяще, та й книжок українських не було стільки». Київ став для С. Єфремова своєрідним «народним університетом». На кафедрі історії укр. народознавства у ВІНО читав історію нової укр. л-ри (1922–1923). Автор «Історії українського письменства» (перше видання 1911, переви-

Видання-авторства Сергія Єфремова

дання в 1995), в якій є окремий розділ під назвою «Шевченко» (деякі підрозділи: «Перші поезії Шевченка», «На шляху до свідомості», «Стосунки з Україною і народом», «Політичні й соціальні погляди», «Етичний світогляд Шевченка», «Вага Шевченка для України», «Наслідки Шевченкової діяльності». Шевченкознавчі студії Є. починають відлік ще зі студент. років. Статті та бібліографічні замітки, друквані в ЛНВ 1899–1901: «Бюсти Шевченка», «Недруковані листи Т. Г. Шевченка», «Нове видання «Кобзаря» у Києві», «Нововіднайдні твори Шевченка», «Шевченкові роковини в Петербурзі», «Пушкін contra Шевченко», «Шевченко і російські письменники», «Шевченко і Фет», «Брюллов та Шевченко», «Шевченкові «душі» й «московська міра», «Курочкін і Шевченко», «Пам'ятник Шевченкові», «Новий портрет Шевченка», «Статті про Шевченка в російських часописах», «Заборона пам'ятника Шевченкові», «Малюнок до «Кобзаря», «Перелицьований «Кобзар», «Шевченкові роковини і російська преса», «Остання любов Т. Шевченка», «Статті про Шевченка в російській пресі», «Шевченкові роковини в Києві».

Шевченкознавчі студії: «Офіційна російська критика на Шевченка з 1865 р.», «Шевченко й українське письменство» (1907), «Шевченкове «Послання» (1907), «Ножі в Шевченковій могилі» (1908), «Шевченко за ґратами» (1908), «Шевченко про себе самого» (1913), «Шевченко в своем дневнике» (1914), «Судьба одной книги. К столетней годовщине рождения Т.Г.

*На корпусі Інституту філології в 2001 році відкрито Сергію Єфремову меморіальну дошку (скульптор Р. Русин, арх.-художник О. Стукалов).
Фото В. Жадька*

Шевченка» (1914), «Шевченко і Котляревський» (1915), «Безмолвная годовщина» (1917), «Поет і плантатор» (1925), «На нерівних позвах» (1924), «Спадщина Кобзаря Дармограя» (1925), «Епілог до Кирило-Мефодіївської справи» (1926). Із М. Новицьким підготував до друку двотомник «Т.Г. Шевченко. Поезія. – Т. I і II (1927). Окремі видання Є.: «Шевченко. Збірка» (1914), в яку ввійшли праці: «Шевченко в світлі офіційної критики», «Шевченко про себе», «На переломі (Шевченкові «Три літа»», «Поезія всепрощення», «Нечуваний ювілей», «По людському. До характеристики поглядів Шевченка», «Щасливий Шевченко», «Про «Щоденник» Шевченка», «Апостол правди»; «Тарас Шевченко. Життя його та

діла» (1908), «Шевченкова могила» (1919). Є. – ред. і співавтор коментарів перших академ. видань, що вийшли друком – «Тарас Шевченко. Повне зібрання творів Т Шевченка. – Том IV Щоденні записки («Щоденник»). Текст. Первісні варіанти. Коментарій» (1927) та «Т. Шевченко. Повне зібрання творів. – 3. Листування» (1929). Репринтне видання – «Листування Тараса Шевченка» за ред. С. Єфремова. Черкаси, 2013. Коментарі та статті Є.: «Літературний автопортрет Шевченка», «Шевченко в своєму листуванні». С. Єфремов – одним із найвидатніших представників неонародництва в укр. літературі. Загинув за три місяці до закінчення терміну покарання у Володимирській в'язниці ГУДБ у російському м. Володимир. Пленум Верховного суду УРСР 11 серпня 1989

Наталія Єщенко

реабілітував Є. з усіма, засудженими у справі СВУ, оскільки в його діях не виявлено складу злочину.

Літ.: Бойко Ю. Шевченко в навітленні С. Єфремова // Вибране. Мюнхен, 1991; Бурдега-Меленчук О. Єфремовська шевченкіана: початки і джерела // НШК-36. Черкаси, 2007; І Ляхова Ж. С. Єфремов – дослідник листування Т. Шевченка // НШК-31. Луганськ, 1994; Соловей Е. Єфремов Сергій Олександрович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 576.

Віктор Жадько

ЄЩЕНКО

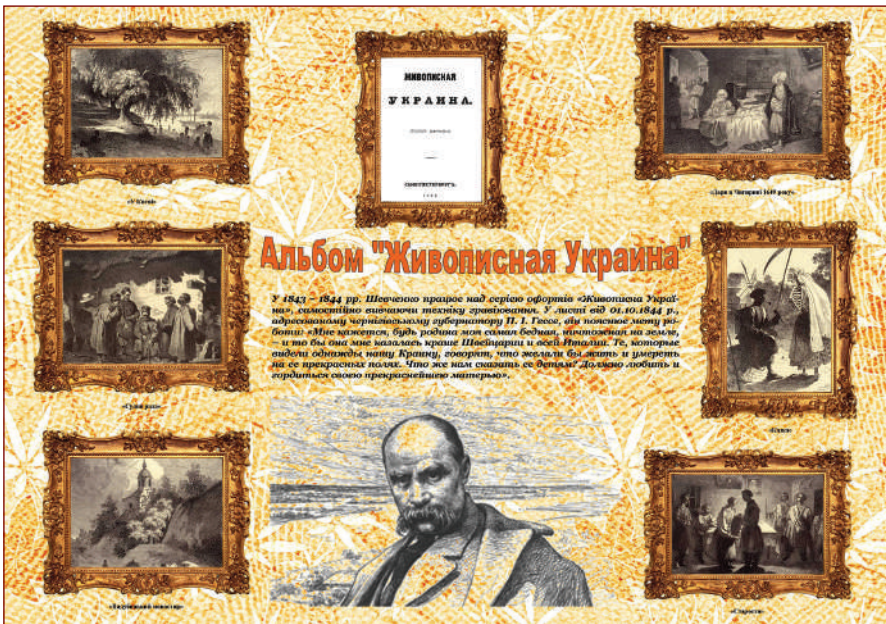
Наталія Олександрівна

(7.09.1975, Київ) – філолог, мовознавець. Канд. філ. наук. Закінчила філ. ф-тет ун-тету ім. Т. Шевченка (1997). Викладач ун-ту з 2002. Шевченкознавчі праці: «Локативні номінативи у ранній поезії Тараса Шевченка» (2005), «Лексико-семантичне поле простору у поемі Тараса Шевченка «Гайдамаки» (2007), «Категорія простору в ранній поезії Тараса Шевченка» (2009), «Просторові символи у ранніх поезіях Тараса Шевченка» (2009), ст. «Концепт правда у поетичних творах Тараса Шевченка» (2013). Автор дослідження «Функціонування концепту «серце» в поетичних текстах Тараса Шевченка» (2016).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К., 2017. – 436 с.

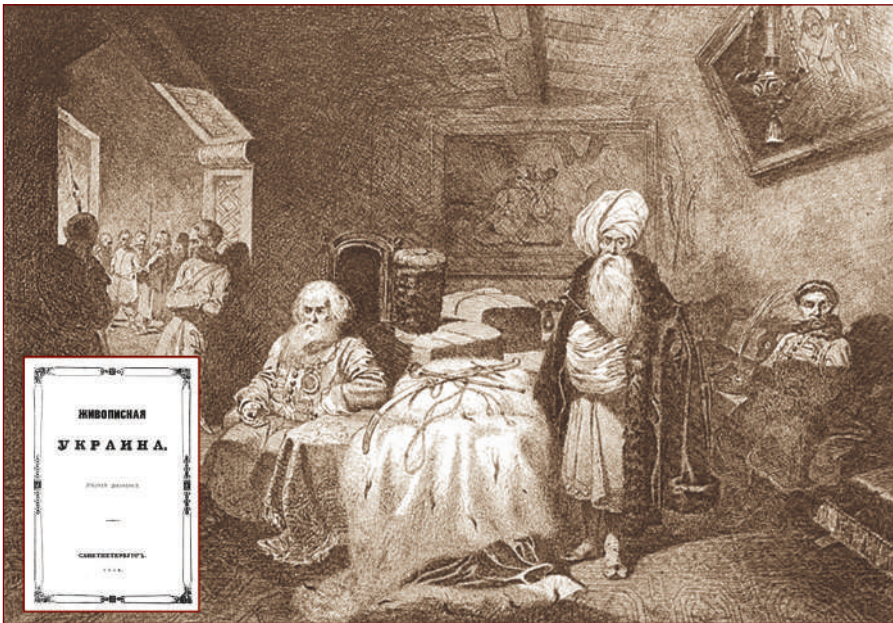
Валентина Гнатенко

«Живописная Украина», альбом офортиів Т. Шевченка, присвячений минулому та історичним пам'яткам України. Тарас писав товаришеві Якову Кухаренко (1800–1862) 26 листопада 1844: «Був я уторік на Україні – був у Межигорського Спаса. І на Хортиці, і скрізь був і все плакав, сплюндрували нашу Україну катової віри німота з москалями... Заходився оце, вернувшись в Пітер, гравировать и издавать в картинах остатки нашей Украины». Цю важливу роботу Шевченко збирався проводити на науковій основі, зокрема, залучивши історика Осипа Бодяньського (1808–1877). У листі від 6–8 травня 1844 повідомляв Осипа про задум «Живописной Украины» і запрошує до участі у коментуванні видання та повідомляє структуру: «Я її нарисую в трьох книгах, в першій будуть види, чи то по красі своїй, чи по історії прикметні, в другій теперішній людський бит, а в третій «Судня в селі рада» і «Дари Богданові і українському народові». У тім місяці пришло в Москву з білетами на підписку. В год буде виходити 10-ть картин. На види і на людський бит текст буду сам писать або Куліша проситиму, а на історію потурбуйтесь, будьте ласкаві, ви писать три листочки в год. Тільки по-нашому – щоби тямили безглузді кацапи». Отже, видання передбачалося як періодичне, мало виходити чотири рази на рік по три естампи. Задум підтримувала княжна Варвара Репніна (1808–1891). Роботу над офортами (естампами) Шевченко розпочав у березні 1844, а у травні вже мав три готові. Перший (і єдиний) випуск складався з шести офортиів: «Видубицький монастир», «Старости» (сцена сватання в селян. хаті), «У Києві» (краєвид із берега Дніпра), «Судня рада» (сцена народ. суду з приводу суперечки між односельчанами), «Дари в Чигирині 1649 року» і «Казка» (ілюстрації до народної казки про «Москаля-солдата» і «Смерть»). Через недостатнє зацікавлення суспільства та відсутність фінансової підтримки, видання «Живописная Украина» припинилося після першого випуску, наприкінці 1844.

Віктор Жадько

Перші цілеспрямовані зацікавлення Т. Шевченка українською етнокультурою пов'язані із задумом видання «Живописної України». 1843 року Тарас приїжджає в Україну, мандрує містами та селами Київщини, Чернігівщини і Полтавщини, зустрічається з селянами, записує народні пісні та легенди, робить замальовки краєвидів, народних типів, житла та одягу. Зачарований красою рідної землі, її славною минущиною, поет з жалем констатує, що «...всё это до сих пор никем не представлено перед очи образованного мира, тогда как Малороссия давно имела своих и композиторов, и живописцев, и поэтов. Чем они увлеклись, забыв своё родное, не знаю»

(Шевченко Т. Твори. – Т. VI. – С. 303).

Тому-то і визріває думка підготувати науково-художнє видання «Живописної України» – серію картин з відповідними анотаціями, яка мала б відобразити «...види, які єсть на Україні, чи то історією, чи красою прикметні; вдруге – як теперішній народ живе, втретє – як він колись жив і що виробляв» (Шевченко Т. Твори. – Т. VI. – С. 304).

За початковим задумом Т. Шевченка, це мала бути ґрунтовна наукова історико-етнографічна праця у трьох книгах, художньо-ілюстративний матеріал якої мав лише доповнювати етнографічні та історичні тексти. Намір поета доручити готувати історичну частину філологу-славісту Осипу Бодяньському (1808-1877), а на краєвиди України і побут писати самому, засвідчує впевненість в етнографічній обізнаності й поінформованості. Подальша робота над «Живописною Україною» і, зокрема, підготовка запланованого Т. Шевченком другого випуску альбому, в який, за його задумом, мали ввійти етнографічні сюжети про народну обрядовість («Жнива», «Перезва», «Похорони молодой»), спричинилися до запрошення художника Шевченка у роботу Археографічної комісії.

Віктор Жадько

ЖАДЬКО

Віктор Олексійович

(16.02.1952, с. Іваньки Маньків. р-ну Черкас. обл.) – філолог, вчений, журналіст, письменник, видавець, шевченкознавець, некрополезнавець, декабристознавець. Родовід походить із козацької старшини. Доцент кафедри журн. майстерності Ін-ту журналістики та кафедри міжнарод. інформації Ін-ту міжнарод. відносин ун-ту ім. Т. Шевченка (1991–1999). Закінчив філолог. ф-т Миколаїв. пед. ін-ту (1976, нині Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського). Доктор філософських наук (2008), проф. (2009). Чл. НСЖУ (1977), НСПУ (2007). Почесний академік АПН

Віктор Жадько

Канів, Тарасова гора. Красицька Людмила – президент Всеукраїнського культурно-наукового фонду Т.Г. Шевченка, праправнука Тараса Шевченка вручає Віктору Жадьку диплом лауреата премії Фонду. 2012

України (2021), академік Академії ВО України (2009). Написав і видав біографічну повість «Микола Аркас» про життя й творчу діяльність у Миколаєві автора 1-ї опери на Шевченківський сюжет «Катерина», популярної «Історії України-Русі», творця Миколаїв. «Просвіти» (у зб. «Благословенне святим Миколаєм»; 2000). Продовживши роботу над темою, видав поповнений новими матеріалами роман-пошук під назвою «Микола Аркас»; у першому розділі наук.-публіцистичної біографії М. Аркаса «Безсмертя, осяяне Віфлеємською зіркою Різдва: Шевченко і Аркас» розглядає духовну близькість двох великих укр., досліджує й узагальнює роль Т. Шевченка в житті й творчості М. Аркаса.

Простежує процес формування духовності й культури півд. краю та всієї України другої пол. XVII–XIX ст. та розповідає

про шлях опери «Катерина» по театрах України й зарубіжжя. Ще об'ємнішим є видання «Микола Аркас. Опера «Катерина»: текст і клавір. Рецензії. Листування» (2008), в якому подає лібрето й клавір опери М. Аркаса «Катерина», сценічну іст. опери та осн. виконавців ролі Катерини за всі роки, друкує й коментує листування М. Аркаса з Б. Грінченком, С. Єфремовим, М. Комаровим, Є. Чикаленком, а найбільше з В. Доманицьким та М. Кропивницьким. В іст. ілюстрованому довіднику «Байковий некрополь» (2004) вмістив відомості про біографії 20 шевченкознавців, а в іст. наук. довіднику «Український некрополь» (2005) йдеться про поховання укр. по світах, описує 1-е поховання Т. Шевченка в С.-Петербур. на Смолен. кладовищі й перенесення праху поета та перепоховання у Каневі. Письменникам України і журналістам, ученим

столиці присвятив іст. довідник «У пам'яті Києва» (2005), в якому також простежує київ. період життя Т. Шевченка.

У наук.-краєзнавчому довіднику «Маньківщина. Не забуваймо рідного порогу» (2006) док. простежує шлях Т. Шевченка у трав. 1845 до Кирилівки через Русалівку та Роги. В енциклопедичному довіднику «Черкащина» (2010), як упорядник простежує Шевченківські місця Київської землі: іст. міст і сіл, визначні пам'ятки, розповідає про оточення поета. У наук.-док. повісті «Іду за Шевченком» (2010) подав малюнки Т. Шевченка й фото та опис сучасного стану змальованих колись поетом місць, іст. сіл та пам'ятників Кобзареві в кожному селі.

Надрукував книги про Кобзаря: «Київські адреси Тараса Шевченка» (2010); «У Києві, мов на небі» (2011); «Ідемо за Шевченком» (українською та литовською мовами; у співавторстві; 2012); «Шевченків Вільно» (литовською та українською мовами; у співавторстві; 2012); «Кирило Осьмак: Заповідаю вам Україну» (розділ: «Наодинці з «Кобзарем» (2012); «Печерськ Тараса Шевченка» та «І я лину у віки давноминулі» (2014); «І серце чистее подай» (2016); «Київська земля – Тарасова колыска (2017); «Із козацького роду» (2019); «Вільно... Дороге сердцю!» (2020); «Вікопомний шлях» (2020); «Так люблю Україну» (2021); «У всякого своя доля» (2021). Лауреат премій: ім. М. Аркаса (2002), ім. Д. Нитченка (2005), ім. І. Огієнка (2007), ім. М. Максимовича (2008), «Київ», фонду Т. Шевченка «У свій

Віктор Жадько біля Шевченкового дуба на Михайловій Горі. 2008

хаті своя правда, і сила, і воля» (2012), ім. В. Винниченка (2013); медаль «Івана Мазепи» (2016); Академії наук Вищої освіти України (2018) та Міжнародної літературної премії імені Антуана де Сент-Екзюпері (Франція-Німеччина; 2021).

Нагороджений золотою медаллю НСЖУ «Незалежність» (2010).

Літ.: Дзюба І. Віктор Жадько: одинак, який тягне плуга історії // Слово просвіти. – 2011. – 31 берез.; Карпенко В. Земля козацька, рідна і свята // Українська літературна газета, 2010. – С. 4; Мацько Л. Те, що ви зробили, пане Вікторе, не має ціни // Культура і життя, 2007. – 27 черв. – С. 2; Ткаченко Б. Не погубімо золоту стрічку пам'яті // Кримська світлиця, 2012. – С.7.

Світлана Шевцова

ЖВАНІЯ**Людмила Вікторівна**

(20.06.1974, м. Луцьк Волин. обл.) – філолог. Закінчила Волин. держ. ун-т імені Лесі Українки (1997). Аспірантка кафедри історії укр. л-ри і шевченкознавства (2006–2013). Ст. викладач кафедри соціальних комунікацій Східноєвропейського нац. ун-ту імені Лесі Українки.

Досліджує зіставні засади творчості Лесі Українки і Тараса Шевченка. Захистила канд. дисерт. «Категоріальні парадигми людського буття: візія Тараса Шевченка і Лесі Українки» (2014, наук. керівник – проф. Л.М. Задорожна). Основні шевченкознавчі праці по темі дисерт. – «Образ праведника в українській літературі: зіставний аналіз поеми «Москалева криниця» Т. Шевченка і поетичної драми Лесі Українки «Адвокат Мартіан» (2008), «Ідея свободи в ліро-епічних творах

Т. Шевченка та Лесі Українки» (2009), «Засади вибору героя у творчості Тараса Шевченка та Лесі Українки» (2010), «Україна в ліриці Т. Шевченка періоду заслання та ліриці Лесі Українки, писаній на чужині» (2009), «Танатологія у творчості Т. Шевченка та Лесі Українки» (2011), «Добро і зло у творчості Т. Шевченка та Лесі Українки» (2011), «Минуще і вічне у творчості Тараса Шевченка і Лесі Українки» (2012), «Категорія простору в творчості Т. Шевченка й Лесі Українки» (2013). «Истина в творчестве Т. Шевченко и Леси Украинки» // *European Applied* (2013); «Истина як філософська категорія в творчому доробку Тараса Шевченка і Лесі Українки» (2014). Співавтор монографії «Орю свій переліг... та сію слово» (2012) – розділ «Категоріальні виміри людського буття в Україні: візія Тараса Шевченка і Лесі Українки».

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

Людмила Жванія

ЖИЛЕНКО**Ірина Володимирівна**

(28.04.1941, Київ – 3.08.2013, там само) – філолог, поетеса, журналістка та мемуаристка. Навчалася на філ. ф-ті ун-ту ім. Т. Шевченка (1964); лауреат Державної премії України імені Т.Г. Шевченка за збірку поезій «Вечірка у старій винарні» (1996). Учасниця руху шістдесятництва; знайома з однодумцями творчого цеху: Євгеном Сверстюком, Опанасом Заливахою, Василем Симоненком,

Іваном Дзюбою, Михайлиною Коцюбинською. Перша книжка – збірник худож. нарисів «Буковинські балади» (1964). Поетичні видання: «Соло на сольфі» (1965), «Автопортрет у червоному» (1971), «Вікно у сад» (1978), «Концерт для скрипки, дощу і цвіркуна» (1979), «Дім під каштаном», «Ярмарок чудес» (1982), «Збулося літо» (1983), «Концерт для скрипки, дождя и сверчка» (1984), «Останній вуличний шарманщик» (1985), «Дівчинка на кулі» (1987 – премія ім. В. Сосяри, 1987); «Вечірка у старій винарні» (1994). Опублікувала повісті для дітей: «Двічі по два дорівнює кульбабці» (1983) та «Новорічна історія про двері, яких нема, і про те, як корисно іноді помилитися номером» (1986).

Зверталася і до жанру дитячої лірики, розкриваючи красу навколишнього світу, зігрітого людською сердечністю (зб. віршів «Достигають колосочки», 1964; «Вуличка мого дитинства», 1979; «Казки буфетного гнома», 1985). Твори перекладено багатьма мовами світу.

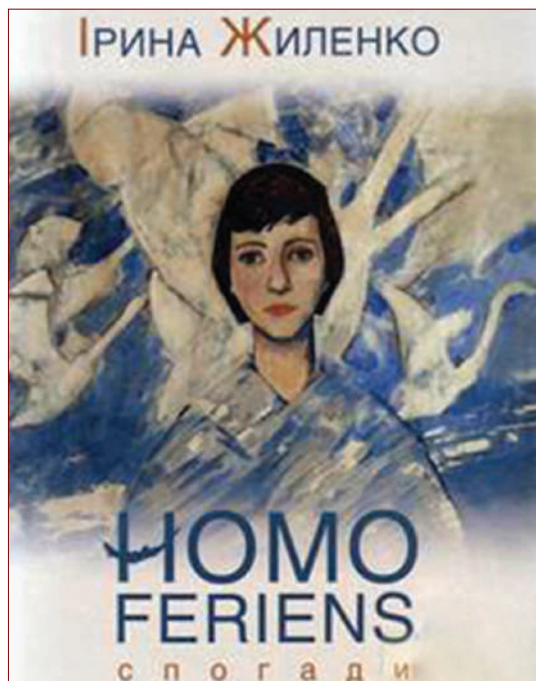
Похована на Байковому некрополі столиці; ділянка № 49А – поруч чоловіка, письменника Володимира Дрозда (1939–2003).

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 282; Яцюк Л. Шевченкові мотиви у поезії Ірини Жиленко // ЛСт. – Вип. 12. – К., 2005; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

Ірина Жиленко

Книга Ірини Жиленко

ЖИТЕЦЬКИЙ

Гнат (Ігнат) Павлович

(15.02.1866, м. Кам'янець-Подільський, тепер Хмельницьк. обл. –

Гнат Житецький

8.04.1929, Київ) – історик літератури і книгознавець. Син П. Г. Житецького; закінчив істор.-філ. ф-тет університету св. Володимира (1899). Авт. багатьох ст. про укр. та рос. письм. і вчених. Досліджував історію громад на Україні, творчість: М. І. Костомарова, І. Вишенського; автор дослідження: «Первый ректор Киевского университета (1904) та «Куліш і Костомаров: Недруковане листування 1860–1870-х рр.» (1927). Один із засновників Всенародної бібліотеки України при ВУАН (Центральна наукова бібліотека ім. В.І. Вернадського АН України), в якій у 1922–1929 завідував відділом рукописів. Від батька успадкував любов до Т.Г. Шевченка, якому присвятив значну кількість ст. і публікацій, зокрема: «Шевченко в найновіших виданнях його творів» (1907), «Життя, творчість і значення Т. Шевченка» (1914), «Лист М.О. Максимови-

ча до Т.Г. Шевченка 1860 року», «Шевченко і харківська молодь» (обидві – 1925), «Київська громада за 60-х років», «Описная экспедиция» Аральського моря і Шевченко (1848- 1849)» (обидві – 1928). У 2 т. «Творів» поета (1911) Ж. вмістив «Матеріали по политическому делу Т.Г. Шевченко» до «Кобзаря» Т. Шевченка за ред. В. Доманицького (1912). Помер у с. Буча (нині с-ще міськ. типу Ірпінської міськради Київ. обл.); похований на Байковому некрополі столиці, поруч могили батька, Павла Гнатовича (1836–1911); ділянка № 1.

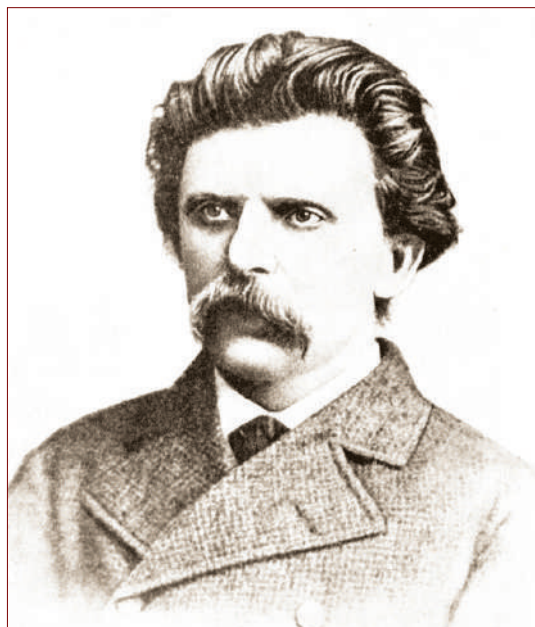
Літ.: Боронь О. Житецький Гнат Павлович // Шевченк. енцикл. – Т. 2; Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 94; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

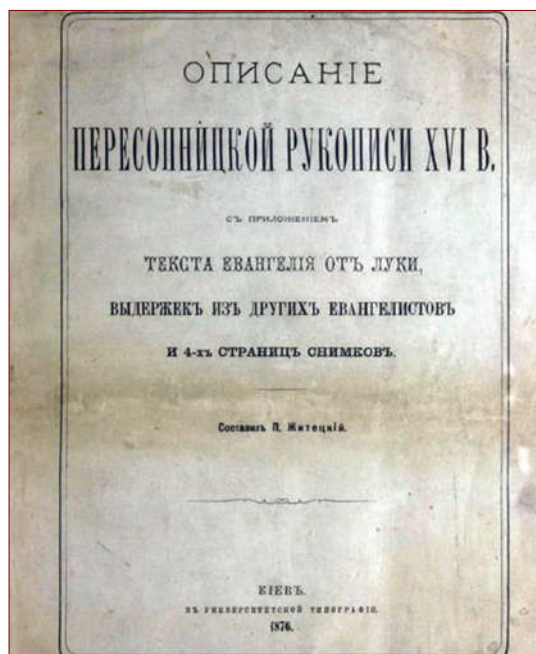
ЖИТЕЦЬКИЙ Павло Гнатович

(23.12.1836, Кременчук – 5.03.1911, Київ) – історик, мовознавець, лексикограф, педагог і громадський діяч; закінчив істор.-філ. ф-тет університету св. Володимира (1860–1864) зі ступенем кандидата. Доктор російської словесності (1908); чл.-кореспондент Петербурзької АН (1898), дійсний чл. Історичного товариства Нестора-літописця (1879), Наукового товариства імені Шевченка (1903). Досліджував історичну фонетику укр. мови, зокрема таку її пам'ятку, як Пересопницьке Євангеліє (1556–1656; з Пересопницького монастиря на Волині). Приятелював із Михайлом Дра-

гомановим. Автор шкільних підручників: «Теорія твору з хрестоматією» (1895), «Теорія поезії», «Нариси з історії поезії» (1898), «Нарис літературної історії малоруського наріччя в XVII та XVIII ст.» (ч. 1 – 1889). Написав роботи з історії фонетики та лексикографії укр. мови, теорії і практики укр. перекладу. З літературознавчих досліджень важливе місце посідає монографія «Енеїда» І.П. Котляревського і найдавніший список її у зв'язку з оглядом малоруської літератури XVIII ст.» (1900). Цінною є і монографія «Думки про народні малоруські думи» (1893) з додатком рукописного зб. фольклориста В. Ломиковського поч. XIX ст. Значний внесок Павла Гнатовича в Шевченкіану: велич Кобзаря усвідомив ще в роки навчання в семінарії завдяки бесідам з приятелем Шевченка, переяславським лікарем Андрієм Козачковським (1812–1889). У 1861 брав участь у похороні Шевченка, коли з Києва прах поета перевозили до Канева; піклувався про його могилу. Після смерті поета клопотався про публікацію його творів: 12 червня 1862 висилає редактору журналу «Основа» ще ніде не друковану поезію Т. Шевченка «Хустина» («У неділю не гуляла»). Організував і був учасником Шевченків. ювілейних зібрань і вечорів, виступав із доповідями про Шевченка і декламував вірші з «Кобзаря»; консультував з питань орфографії праз. вид. «Кобзаря» у 2-х тт. (1876), спонукав А. Козачковського написати спогади про спілкування з Т.Г. Шевченком. Останні роки мешкав у Києві:

Павло Житецький

Житецький П. «Опис Пересопницького рукопису XVI ст.». 1876

Андріївський узвіз, 34. Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 1, центральна алея.

Літ.: Бурячок А. Вшанування вченого // Літ. Україна, 1986. – 13 листоп.; Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 94; Плачинда В. Павло Гнатович Житецький. – К., 1987.

Віктор Жадько

ЖИТНИК

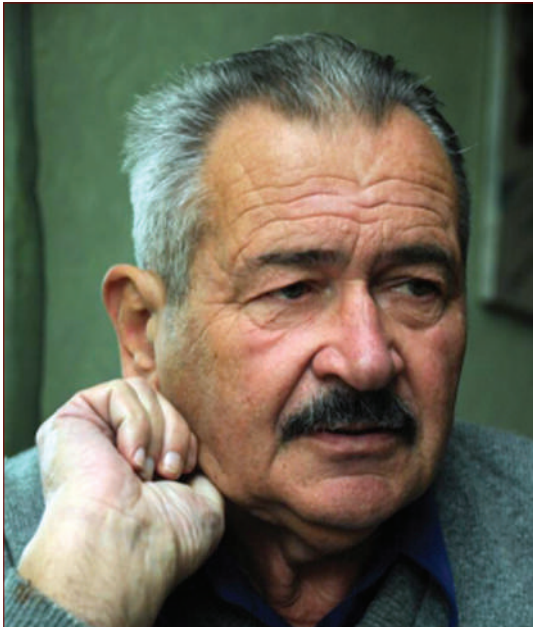
Володимир Костянтинович

(28.11.1938, с. Великі Будища Дикан. р-ну Полтав. обл. – 7.11.2010, Київ) – філолог, письменник, літературознавець, перекладач. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1961); доц., зав. кафедри слов'ян. філології (1981–1987), доцент кафедри укр. мови НАУКМА (з 1994); в універ. газеті надрукував вірш, присвячений Кобзарю: «Тим, хто боїться слова Шевченка».

Канд. філ. наук; відмінник освіти України (2002). Дослідник чес. і словац. шевченкіани. Стаття «Переклади поеми Т.Г. Шевченка «Єретик» на бать-

ківщині Яна Гуса» у студ. зб. «Голос Шевченка над світом» (1961). Автор передмови «Поєма про невмирущість правди» до кн. «Єретик» (1991), упорядник. На IX Міжнарод. з'їзді славистів, у 1983 на базі ун-ту, виступив з доповіддю «Т.Г. Шевченко в слов'янських перекладах (традиції і перспективи)» (1965). Шевченкознавчі дослідження: «Деякі питання відтворення поезики Т.Г. Шевченка в чеських перекладах» (Т.Г. Шевченко в інтернаціональних літературних зв'язках. (1981); у Запоріжжі на XXV ювілей. наук. Шевченків. конф. виголосив повідомлення: «Деякі питання відтворення поети Т.Г. Шевченка в чеських перекладах» (1981); «Т.Г. Шевченко в слов'янських перекладах. Традиції та перспективи» (Слов'янські літератури. IX міжнарод. з'їзд славистів. Доповіді (1983), «Наукові основи персональної текстології (На матеріалі творчості Т. Шевченка)» (1988), «Тарас Шевченко чеською і словацькою мовами» (Шевченко і світ. Літературно-критичні статті (1989), «Жидліцький В. Шевченківські парадокси» [авторизований переклад з чеської] (1990), «Розвиток ідей чеських і словацьких будителів у творчій спадщині Т. Шевченка» (1992), «Чеські і словацькі будителі та українські кирило-мефодіївці – концепція розвитку слов'янських народів, їх мов і літератур» (1993), «Тарас Шевченко і Сватоплук Чех» (1994), «Ідея слов'янської єдності у сприйнятті Шевченком» (1995).

Праця: «Тарас Шевченко чеською та словацькою мовами»

Володимир Житник

ввійшла до універ. колект. монографії «Шевченкознавство в сучасному світі» (2014). У 1998 удостоєний премії ім. М. Рильського за «переклади з чеської творів П. Безруча, Ї. Волькера, З. Бездекової та переклади, опубліковані в пресі». Нагороджений Дипломом та почесною медаллю філософ. ф-ту Карлового ун-ту (Прага, Чехія).

Літ.: Паламарчук О. В. Житник – дослідник чеської шевченкіани // ШСт, 2008. – Вип. 10.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ЖИТНИЦЬКИЙ

Іван Іванович

(1808–1889) – київський міщанин, власник будинку на Козиному болоті, де «мансарду» винаймав Тарас і до якого приходили професори та студенти ун-ту св. Володимира. Шевченкознавець Петро Жур (1914–2002), вивчаючи біографію І. Житницького, писав: «За відомостями Тарасового біографа Михайла Чалого, одержаними від поетового друга Івана Сошенка, Житницький був зятем художника Степана Степановича Превлоцького, який жив у містечку Вільшаній – маєтку Енгельгардта, неподалік від Кирилівки... Художник славився портретним та іконописним живописом і був першим учителем Івана Сошенка, а у 1828 – й Тараса Шевченка, тоді – дворового хлопця в маєтку Павла Енгельгардта. Напевно, з Превлоцьким Житницький познайомився, коли жив у Корсуні. Але чи був він його зятем, як твердить Чалий? Коли б це було так, то означало б, що Житницький одружився з доч-

*Домашній орган у будинку
Івана Житницького. Фото В. Жадька*

кою Степана Степановича. Але цілком точно, за документами, відомо, що дружиною Житницького була Ольга Олександрівна, а не Степанівна, і, вірогідніше, це була дочка брата Превлоцького – Олександра Степановича. Тож виходить, що Житницький був зятем брата С.С. Превлоцького. За свідченням Чалого, цей брат вільшанського художника на початку 30-х років жив у селі Матусові, поблизу містечка Шполи, і у нього в цей час мав пристанище Тарасів товариш – І.М. Сошенко». У 1831, закінчивши Київську духовну семінарію, вступив на службу до Головного чергування колишньої 1-ї армії чиновником для письма.

Наприкінці листопада 1831, прямуючи до С.-Петербурга вчитися в Академії мистецтв, Тарасів друг Іван Сошенко (1897–1876) зупинився у будинку № 3 І. Житницького

*Оселя Івана Житницького, нині – літературно-меморіальний Будинок-музей Т. Шевченка (провулок Тараса Шевченка, 8-а).
Фото В. Жадька*

на Козиному болоті. Є згадки про те, що перебував він там не «захребетником» – допомагав по господарству, вчасно сплачував за проживання, а 1 грудня 1831 подався до південної Пальміри з рекомендаційним листом І. Житницького до його родича, ієромонаха С.-Петербурзької лаври, з проханням допомогти отримати дозвіл на безкоштовне копіювання картин у Ермітажі. Будинок № 3 І. Житницького на Козиному болоті неодмінно згадується й Шевченковими біографами, оскільки навесні 1846 Тарас зупинявся тут під час своєї другої подорожі на Україну.

В установах, пов'язаних з ліквідаційними справами штабів 1-ї та 2-ї армій, І. Житницький прослужив до 1839 і звільнений за його проханням через розладнання здоров'я. Як чиновник Київської палати державностей Іван Іванович виїхав у Корсунь, де упродовж

трьох років служив у економічному управлінні маєтком князя Павла Петровича Лопухіна (1790–1873). У Корсуні Іван і дружина зустрічалися й товаришували з Тарасовим троюродним братом, Варфоломієм Шевченком (1821–1892).

Повернувшись із Корсуня до Києва, І. Житницький працював у чині колезького секретаря на посаді помічника окружного начальника в тій самій палаті державних маєтностей. Проявив себе «не кращим чином» – перестарався в утиках державних селян Фастівського маєтку Київської губернії, які в 1844 «збунтувалися»; звільнений. За формулярним списком про службу, складеним у 1844, Іван Іванович – «...удівець, батько дорослого сина і трьох малолітніх дочок». Після смерті І. Житницького у 1889 будинок успадкував син. У музеї зберглася єдина річ, що належала Житницьким, – фісгармонія (ще

називають – «домашній орган»). Цілком можливо, що в часи Шевченка котрась із доньок сідала за інструмент – і лилася мелодія. Відомо, як Тарас любив музику, а у повісті «Варнак» про це згадується: «Часто свої грустніе проекты она [Панна Магдалена] кончала симфонией Себастиана Баха на домашнем органе». Історія фісгармонії пов'язана із трьома поколіннями Житницьких та їх родичкою – жінкою-легендою Надією Суровцовою, яка передала до музею 1975: «Передаю Київському меморіальному музею Шевченка обіцяний дар – невеличку фісгармонію. Тим більше любий мені цей музей, що не тільки присвячений найдорожчому мені письменнику, а ще й міститься у будинку мого прадіда, де минуло кілька років мого дитинства в 900-х роках. Надія Суровцова».

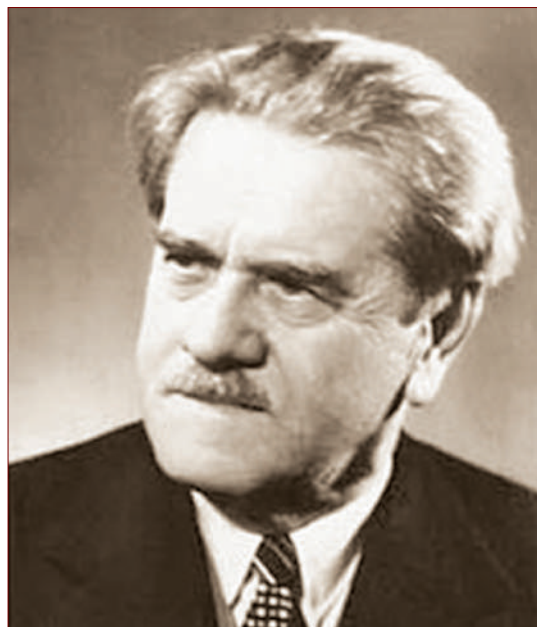
Літ.: Анісов В., Серєда Є. Літопис життя і творчості Т.Г. Шевченка. – К., 1976. – С. 77; Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 215; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 85.

Віктор Жадько

ЖЛУКТЕНКО

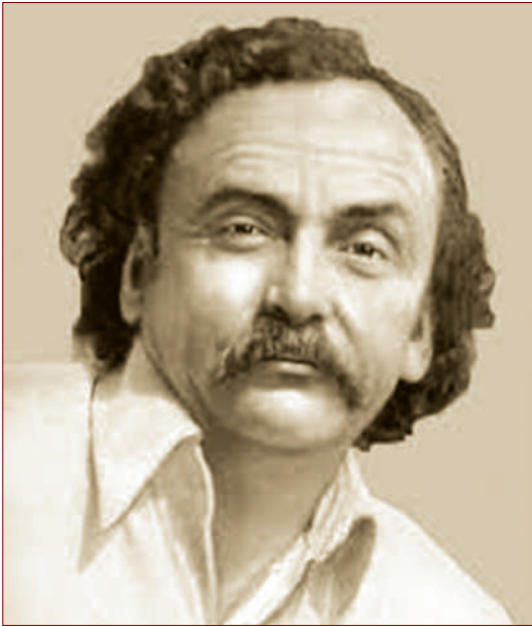
Юрій Олексійович

(31.08.1915, с. Олександрівка, тепер Дніпропетров. обл. – 4.02.1990) – філолог, мовознавець, перекладач. У 1946 закінчив ф-тет західноєвроп. мов і літ. ун-ту ім. Т.Г. Шевченка (почав навчання в 1937, коли викладали професори: М.Я. Калинович, С.В. Савченко, А.П. Шамрай); декан ф-тету романо-германської філології вишу (1968–1977). 1968 захис-

Юрій Жлуктенко

тив доктор, дисертацію на тему «Українсько-англійські міжнародні відносини в США і Канаді»; професор (1970). В 1975–1980 працював в Ін-ті мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР, де створив відділ романо-герм. мовознавства; чл. редкол. ж. «Мовознавство». Опублікував 250 наук. праць, ред. та рецензентом мовознавчих вид., авт. і співавт. підручників, навч. посіб. зб. Укр. вчений, який за репресивного режиму наважився досліджувати канад. та америк. територіальні варіанти укр. мови з погляду інтерлінгвістики та соціолінгвістики; монографія: «Українсько-англійські міжмовні відносини. Українська мова у США і Канаді» (1964) – перше дослідження взаємин між укр. та англ. мовами в англомовному світі. В 1966 опублікував монографію: «Мовні контакти. Проблеми інтерлінгвістики». Авт. низки перекладознавчих

Володимир Жмир

розвідок, серед них: «Англійська антологія української радянської поезії» (1987), «Діяльність акад. М.Я. Калиновича в галузі художнього перекладу» (1987), «Мов промінь сонця: твори Шевченка в Нідерландах» (фризською мовою; 1988), «Проблема іншомовної інтерпретації Шевченкового слова» (1989). Багато статей опублікував в укр. енциклопедіях (УРЕ, УЛЕ); перекладачем наук. і худ. творів, зокрема, монографії У. Вайнрайха «Мовні контакти», роману фризського прозаїка Рінка ван дер Вельде «Верша», творів фризських поетів, повісті «Небезпека» бельгійського письменника Й. Ванделоо. Один з укладачів «Англо-українського словника» (1978) та «Українсько-англійського словника» (1982). Відп. ред. зб. ст. «Порівняльні дослідження з граматики англійської, української, російської мов» (1981).

Чл. Фризської академії (Нідерланди). Похований на Миському кладовищі (Берківці) столиці, ділянка № 88.

Літ.: Биховець Н. Ю. О. Жлуктенко у спогадах // Мовознавство, 2010. – № 4/5.-С. 92; Зорівчак Р., Чередниченко О. Учений, що мислив категоріями української науки (до 85-річчя від народження проф. Юрія Олексійовича Жлуктенка) // Мовознавство, 2000. – № 4–5; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЖМИР

Володимир Федорович

(20.12.1936, Київ – 29.10. 2010, там само) – філософ, соціолог, громад. діяч і дисидент, письменник, редактор. Навчався на істор.-філос. ф-теті ун-ту ім. Т. Шевченка (випуск 1969). Працював наук. співроб. Ін-ту філософії АН УРСР. У 1988–1990 – зав. відділу у Книжковій палаті УРСР, з 1990 по 2009 – заст. гол. редактора часопису «Філософська і соціологічна думка», у 1992–1995 – гол. редактор щоквартальника «Політологічні читання». Один з організаторів Т-ва політв'язнів і репресованих України (1989). Брав участь у діяльності Укр. культурол. клубу та Укр. гельсин. спілки, підготовці Статуту УРП. Співзасн. вид-ва «Абрис» (1991). Автор наук. праць і худ. творів, підготував до друку і видав твори: П. Юркевича, Б. Кістяківського, К. Поппера, Т. Гоббса. Наук. дослідження: соціологія, філософія, історія. Співавтор пові-

стей «Скифы» (Москва, 1979) та «Гонитва до мосту» (1983); автор зб. повістей «Інформація для керівництва» (1990), Шевченкознавчі праці: «Шевченко в Києві. Фотопутівник (1984), «З Шевченком по Києву» (1981), «Недоторканість «Кобзаря» (1989), «Слідами Кобзаря. Документальна розповідь» (1996). Один із організаторів Товариства політв'язнів і репресованих України, учасник Установчих зборів.

Літ.: Лісовий В. Спогади // Дисидентський рух в Україні, 2010. – 9 серпн.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЖУК

Віра Никанорівна

(12.04.1928, с. Кривуші Кременчуць. р-ну – 3.11.2008, Полтава) – історик і краєзнавець. У 1955 закінчила іст. ф-тет (іст.-арх. відділ) ун-ту ім. Т. Шевченка. Канд. іст. наук, Засл. працівник культури України (1975). З 1955–1978 працювала в Держ. арх. Полтав. обл., в 1977 – в Полтав. пед ін-ті ім. В.Г. Короленка. Публікувала ст. і розвідки з історії України та краю, вміщені в зб., енцикл. довідн. і поточній пресі. Авт. нарисів: «Диканька» (1973), «Градизьк» (1968), «Нові Санжари» (1970) та нарисів «Із сивої давнини», що мала два вид-ня: 1998 і 2003. Публікації про зв'язки Т.Г. Шевченка з Полтавщиною: «Виставка документальних матеріалів до 100-річчя з дня смерті Т.Г. Шевченка у Полтавському облдержархіві» (1961); «Т. Г. Шевченко на Полтавщині» (1964; у співавт.);

Книга Володимира Жмира

«Малюнок Т.Г. Шевченка» (1974); «Сторінки братерства і дружби. Ще раз про малюнки Т.Г. Шевченка» (1979); «Т.Г. Шевченко і наш край» (1979); «Загадка жіночого портрета» (1987; у співавт.);

Віра Жук

«Чи був Кобзар у гоголевій Василівці» (1987; у співавт.); «Земля, яку сходив Тарас. Другі відвідини Т.Г. Шевченком Полтавщини» (1989); «Перебування Шевченка на батьківщині Гоголя» (1989); «У долині річки Говтви; (Про малюнки Т.Г. Шевченка «Стінка» та «У Василівці» (1980); «Яка історія пам'ятки природи – дуба Т.Г. Шевченка?» (1990).

На її честь названо вулицю в Полтаві; 12 квітня 2012 відкрили мем. дошку на фасаді будівлі Державного архіву Полтавської області, де працювала 30 років. Похована на міському кладовищі Полтави.

Літ.: Петренко І. Історик Віра Жук (1928–2008): життя, віддане науці. – К., 2017. – 516 с.; Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У двох книгах. – Кн. 1. А-К. – Полтава: Дивосвіт, 2005. – С. 254.

Віктор Жадько

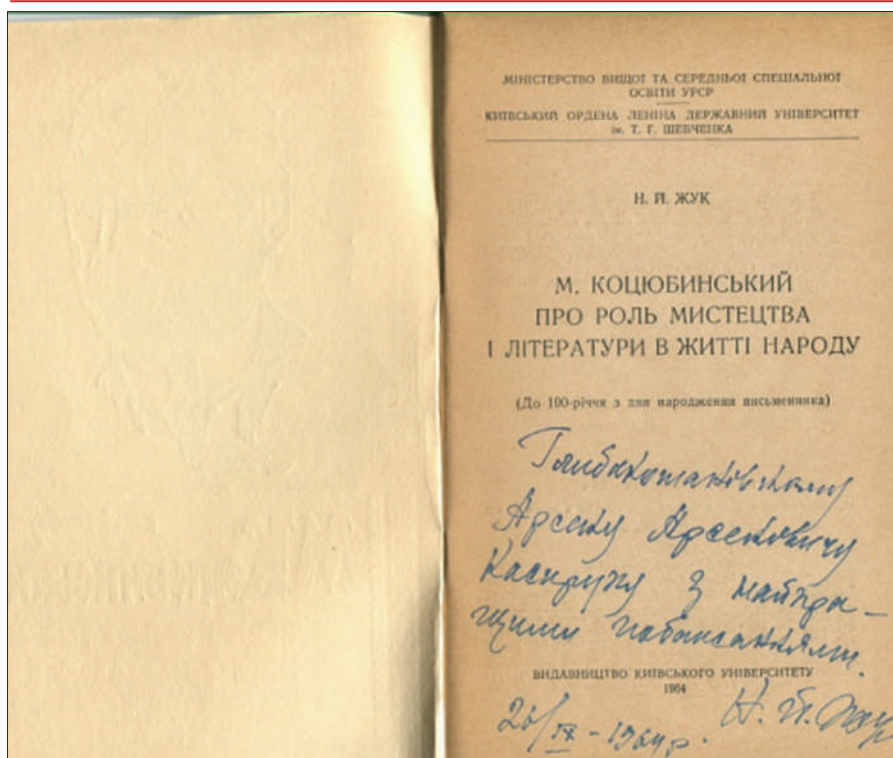

Ніна Жук

ЖУК

Ніна Йосипівна

(30.12.1911, с. Герніки. тепер Старі Герніки Гроднен обл., Білорусь – 24.12.1994, Київ) – філолог, літературознавець; д-р філ. наук; проф. (1971). Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1936), викладач ун-ту (1957–1982), проф. кафедри історії укр. л-ри філ. ф-те-ту. Наук. інтереси – творчість В. Стефаника, А. Свидницького, Лесі Українки, М. Коцюбинського, проза Івана Франка. З шевченкознавчих праць: брошура «Шевченко – основоположник нової української літератури: На допомогу у проведенні лекцій і бесід» (1961); відгук на кн. М. Комишанченка «Тарас Шевченко в українській критиці (50–60-ті рр. XIX ст.)»; (1970; у співавт.). Досліджувала історію укр. літ-ри та літ. критики, літ. процес кін. XIX – поч. XX ст. Одна з авторів і упорядниця підручників: «Історія української літератури кінця XIX – початку XX ст.» (за її ред. і В. Лесина, 1959; 1983; 1989), «Українська література. 6 клас» (1963; 10 перевидань), посібників: «Матеріали до вивчення історії української літератури» (у 5-ти т.-Т. 4. 1961), «Михайло Коцюбинський: Семінарій» (1966). Статті: «Василь Стефаник: Літ. портрет (1960); Велика поетеса України (до 50-річчя від дня смерті Лесі Українки) (1963); М. Коцюбинський про роль мистецтва і літератури в житті народу: До 100-річчя з дня народження письменника (1964); Проза Івана Франка (1977); Анатолій Свидницький: Нарис життя і творчості (1987).

Книга Ніни Жук. Розворот

Літ.: Погребенник Ф. Два портрети письменника // Радянське літературознавство, 1960. – № 4; Ткаченко В. Компас прекрасного. «Радуга», 1964. – № 6; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ЖУКОВСЬКИЙ Василь Андрійович

(29.01.1783, с. Мішенське, тепер Бельов. р-ну Тульс. обл., Росія – 12.04.1852, Баден-Баден, Німеччина) – рос. поет-романтик, перекладач тв. Гомера («Одіссея»), Ф. Шіллера, Дж. Байрона, Фірдоусі. Почесний чл. університету св. Володимира (1835). Навчався у Благородному пансіоні при Москов. ун-ті. З 1815 перебував на

службі при цар. дворі – учитель рос. мови Олександрі Федорівни та вихователь – наставник її

Брюллов К., Шевченко Т. Портрет Василя Андрійовича Жуковського. 1839

Сулименко С. Вручення Тарасу Шевченку «відпускної». Картина

сина, майбутнього імператора Олександра II. Відіграв важливу роль в житті Т. Шевченка; у 1837 завдяки конференц – секретаря Академії мистецтв Василя Григоровича (1786–1865) і художника Олексія Венеціанова (1780–1847) познайомився з Т. Шевченком, оцінив талант і сприяв викупу з кріпацтва за кошти, одержані від лотереї, в якій розіграно портрет Жуковського, написаний Карлом Брюлловим. 25 квітня 1838 на квартирі Брюллова вручив Шевченкові «відпускну», Тарас з цього портрета зробив копію. Кобзар присвятив Ж. поему «Катерина»: «Василию Андреевичу Жуковскому на память 22 апреля 1838 года». Згадки про нього є в автобіографії та «Щоденнику» Шевченка, у листах до друзів та повісті «Художник».

Перебуваючи в Києві 7 жовтня 1837 в «Щоденнику» зафіксував: «Перебування в Києві. Зранку в сад. Вид від Хрещатика... В гімназії... В університеті: лекції Новицького та Неволіна. В Печерськ. Аскольдова могила. Миколаївський монастир. Печорський собор. У митрополита. Огляд саду. Вид з балкона... Огляд печер з Досифеєм». Тоді ж разом з ректором ун-ту Михайлом Максимовичем оглядали пам'ятки Києва.

У 1840 в альманасі «Киевлянин» надруковано вірш «Цвет завета». Автор 6 елегій: «Сільський цвинтар», «Слов'янка», «Море», «Вечір», «На смерть», «Співак у стані російських воїнів». Написав романси: «Кільце душі-дівичі» і «Тургеневу, у відповідь на його лист», пісні, ідилії і оди. Склав перший росій-

ський гімн «Молитва російських». З-під його пера вийшли казки: «Спляча царівна», «Казка про царя Берендеї», «Казка про Івана-царевича і сірого вовка», «Кіт у чоботях». Автор 12 балад – «Світлана», «Лісовий цар», «Лицар Тогенбург»; творчість у прозі – повість «Мар'їна роща». Писав статті, поеми у віршах, вірші. Робив вільні переклади Гете, Шиллера, Байрона, Скотта. Тв. поета у різний час перекладалися укр. мовою: Л. Боровиковським, П. Грабовським, П. Тичиною, М. Рильським, Н. Забілою. Могила знаходиться в С.-Петербурзі на цвинтарі Олександрівсько-Невської лаври; розташована поруч з могилою М.М. Карамзіна – вчителі поета.

Літ.: Кирилюк Є. Один із визволителів Шевченка // Наука і культура. Україна. 1983. – К, 1984. – Вип. 18; Гарцман Ш. Жуковський у Києві // Київ, 1986. – № 6; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЖУЛИНСЬКИЙ

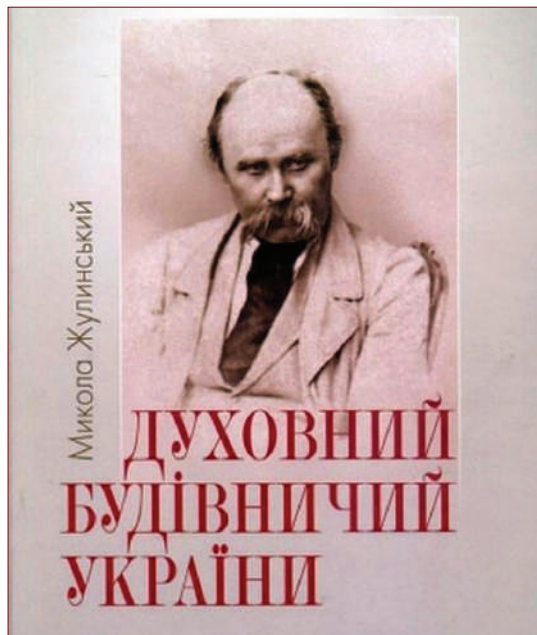
Микола Григорович

(25.08.1940, с. Новосілки, тепер Набережне Демидівського р-ну Рівненської обл.) – публіцист, літературознавець, шевченкознавець. У 1968 закінчив ун-тет ім. Т. Шевченка (факультет журналістики); доктор філ. наук (1982), професор (1990), академік НАН України (1992), лауреат Державної премії ім. Т.Г. Шевченка (1992) за книжку «Із забуття – в безсмертя». З 1991 – директор Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН

Микола Жулинський

України. Автор праць про Кобзаря: «Шевченко і сучасна духовна ситуація» (1989); «На вічному шляху до Шевченка» у співавторстві з І. Дзюбою до ПЗТ: У 12 т.; «Живопис – моя майбут-

Книга Миколи Жулинського

ня професія...»: Альбоми Тараса Шевченка: художник versus поет» – до кн. Шевченко Т. Альбом 1845 року. 2000); «Національна місія Шевченка» (2003); «Шевченкознавство: стан і перспективи» (2004); «Шевченко і Гоголь: зближення, перетини, відштовхування» (2009); «Жива душа поетова святая», «Шевченко і духовне здійснення» (2009); «Духовна реалізація національного пророцтва» (2011). Автор наукових розвідок з актуальних проблем Шевченкової творчості: «Тарас Шевченко: духовна реалізація пророцтва» (1998), «Шевченко: діалог з Богом за Україну» (2000), «Шевченко і сучасність» (2001), «Національна місія Шевченка» (2002), «Шевченко: повернення “в нашу Україну”» (2004), «Головна ідея Шевченка – це братолюбіє» (2004), «Шевченко і Гоголь: зближення, перетини, відштовхування» (2009). Автор

передмов: «Крізь роки болю і надії» до видання «Петро Ротач. Полтавська шевченкіана. 2009) та до книжки вибраного «Тарас Шевченко. «Я так її, я так люблю!»» (2012).

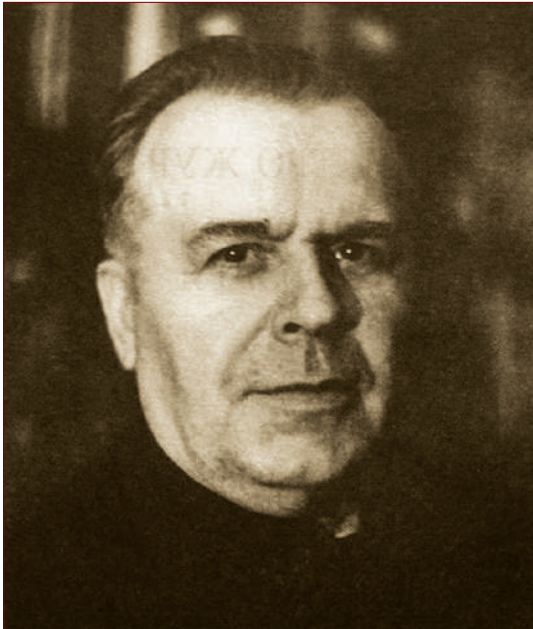
Літ.: Дончик В. Жулинський Микола Григорович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 636; Універсальна енциклопедія «Черкащина» / Упоряд. Віктор Жадько. – К., 2010. – С. 316; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЖУР

Петро Володимирович

(13/26.10.1914, с. Гарбузин, тепер у межах м. Корсуня-Шевченківського Черкас. обл. – 17.09.2002, Київ) – журналіст, письменник, літературознавець, перекладач, шевченкознавець. На Шевченківські дні виступав перед студентами та викладачами ун-ту ім. Т. Шевченка. Провідне місце в літ. творчості й дослід. роботі посідало вивчення біографії Кобзаря. Видав книжку про перебування Шевченка в Петербурзі (Шевченковский Петербург. – Лг., 1964; переклад укр. мовою. 1972). Матеріали, розшукані в архівних і рідкісних період. виданнях лягли в основу статті про зустрічі Шевченка на Мангишлаку з природознавцем Карлом-Ернстом Бером (1792–1876) та членами наукової експедиції на Каспійське море (1966). Автор книг про Т. Шевченка: «Третя зустріч» (1970; Третья встреча. Рос. мовою. 1973), «Літо перше» (1979); «Думу про Огонь» (1985;

Петро Жур

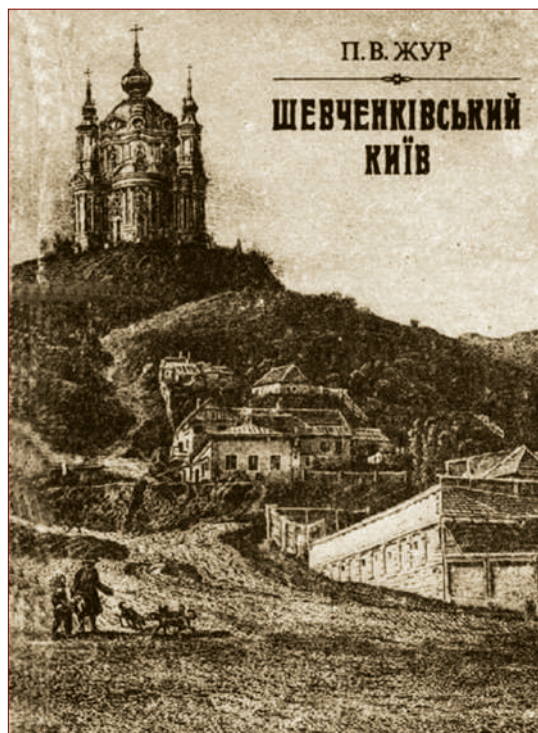

російською мовою – 1989); «Шевченківський Київ» (1991) та «Шевченковский Корсунь» (2003). Був серед ініціаторів ідеї енциклопедії, надрукованої як «Шевченківський словник» у двох томах; за участь у виданні удостоєний 1980 у Державної премії ім. Т.Г. Шевченка. У монографії «Шевченківський Петербург» опрацював матеріали архівосховищ, залучив періодику, спогади і листування Тарасових сучасників, дані про історичну топографію і плани міста. Обстежив шевченківські місця в «Північній столиці»: встановив адреси, за якими жив поет, будинки, де бував у друзів, знайомих чи в справах, збагатив відомості про петербурзьке оточення Шевченка, зв'язки з літературними, журналістськими і мистецькими колами. Суттєві уточнення вніс в історію викупу Шевченка з кріпацтва, встановивши час і місце проведення лотереї, на якій розіграно портрет поета Василя Жуковського (1783–1852). Документально вивірів маршрути пересування Кобзаря Україною, що дають змогу уточнити дати прибуття до Києва, перебування в Кирилівці, на хуторі Убіжищі в Євгена Гребінки, в Мойсівці в Тетяни Волховської та навколишніх селах. Докладніше зупинився на знайомстві Шевченка з родиною Репніних у Яготині; про спілкування після повернення до С.-Петербурга з журналістом Романом Штрандманом (1823 – р.с.н.) та петрашевцями; зустрічі зі студентами університету св. Володимира та роботу в Археографічній комісії, поляками, учасниками укр.

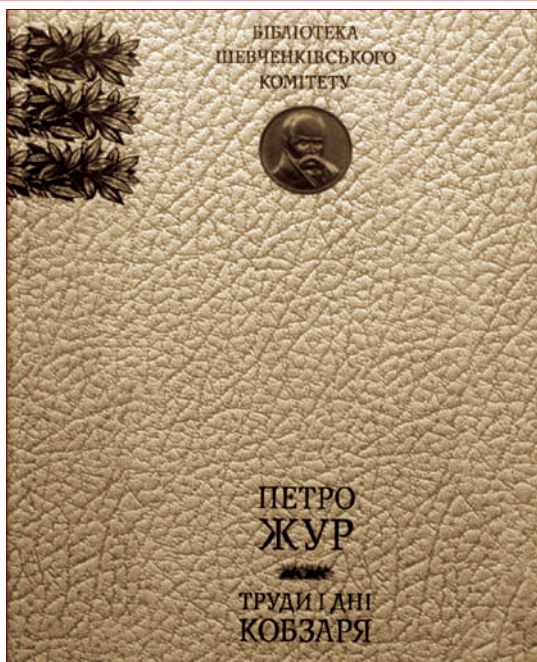
Книга Петра Жура

гуртка Є. Гребінки йдеться у книзі «Дума про Огонь». У книзі «Шевченківський Київ» вмістив

Книга Петра Жура

Книга Петра Жура

невідомі факти про захоплення Шевченка історичними й архітектурними пам'ятками в «золотоверхому», зацікавленість до осередків освіти – від університету днів молодості до недільних шкіл; зустрічі з М. Сажиним, О. Сенчилом-Стефановським, О. Афанасьєвим-Чужбинським, М. Костомаровим, П. Кулішем, М. Савичем, кириломефодіївськими братчиками, а після заслання – із родинами Андреевичів, Ботвиновських та киянами. Життєвий шлях Шевченка систематично охопив у літописі життя і творчості поета «Труди і дні Кобзаря» (російською мовою. 1996; переклад укр. мовою. 2003). Задокументував кожен день Тарасового життя, історію написання поетичних, прозових і драм. творів, «Щоденника» й листів, картин, малюнків і офортів, вихід їх друком та поява відгуків у пресі; в епісто-

лярії та мемуарах сучасників. Помер у Києві на вул. Тампере, 17/2; похований із дружиною на кладовищі с. Вишеньки (вул. Врожайна) Бориспільського р-ну, Київ. обл.

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 434; Герасимова Г. Жур Петро Володимирович // Енциклопедія історії України: у 10 т. – К., 2005. – Т. 3. – С. 175; Павлюк М. Жур Петро Володимирович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 637–638.

Віктор Жадько

«ЖУРНАЛ»,

або «Щоденник» – індивідуальний твір Т. Шевченка; найчастіше друкується під назвою «Дневник», чи – «Журнал». Однак, дослідники Тарасового нотатника здебільшого дотримувалися назви «Журнал», зважаючи і на те, що автор «...в своїх записках жодного разу їх дневником не назвав». Автор запевняє нас, що найголовніше завдання журналу – це тимчасове розвіювання нестерпної нудьги. «Журнал» Тараса Шевченка є хорошим свідомством живих вражень поета і описом подій. Цікаво, до речі, що Шевченко спочатку називає журнал «пестрой книгой», але ця подія стає справді важливою, бо з неї народжується майстерний пасяж витонченої прози, сповнений дотепу і дуже своєрідного чару, який безпосередньо вводить читачеву свідомість у світ цієї книги. Пошуковець Тарасової творчості Юрій Івакін (1917–1983) теж віддавав перевагу цій назві, вказуючи, що «Журнал» є правдивим, глибоко інтимним документом із життя пое-

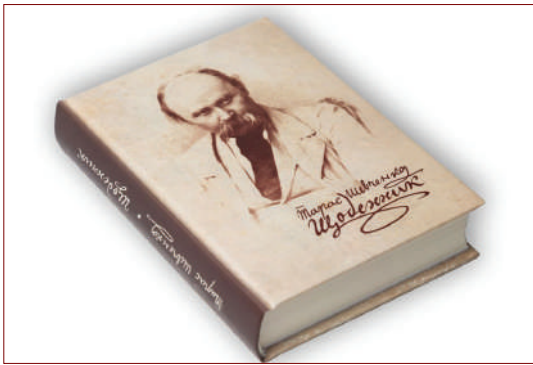
та, в якому проявилися і розум та щирість почуття. Текстолог Ієремія Айзеншток (1900–1980) називав «Журнал» «...найдорогоціннішим документом ідейної і творчої біографії поета», а мовознавець Віталій Русанівський (1931–2007) – «...літописом творчості і боротьби» Т. Шевченка; письменник, випускник ун-ту ім. Т. Шевченка Валерій Шевчук – «Твором на мистецькому рівні створеним художнім тілом». Джерело тексту «Журнал» – автограф в окремому саморобному зошиті-альбомі, виготовленому з дев'яти пронумерованих менших зшитків, оправленому в коричневий сап'ян, з витисненими на лицевому боці оправи золотом словами: «Дневник Шевченка с 12 июня 1857 до 13 июля 1858 года», нижче – «12 июля 1858 года», з написом рукою близького товариша Михайла Лазаревського на звороті останнього, 104-го аркуша: «Этот дневник подарен Т.Г. Шевченком 12 июля 1858 года в день именин Лазаревского». На перших сторінках Тарас заявляє, що «сатана так и шепчет на ухо: «Пиши, что ни попало, ври, сколько душе угодно. Кто тебя станет поверять. И в шканечных журналах врут, а в таком, в домашнем, и Бог велел». Если бы я свой журнал готовил для печати, то, чего доброго, пожалуй, и искусил бы лукавый враг истины, но я, как сказал поэт наш: «Пишу не для мгновенной славы, // Для развлеченья, для забавы, // Для милых искренних друзей, // Для памяти минувших дней» (13 червня 1857). В. Мельниченко висловлює гіпотезу, що

«Щоденник» («Журнал») Тараса Шевченка.
Архівне видання

був «ще один «Журнал», нібито написаний Тарасом у червні 1847 – лютому 1848, а з тим спалений». У 1924 Микола Плевако (1890–1941) заявив, що «свій перший щоденник...кинув писати Шевченко через відчай і безнадійність». У науковому виданні «Щоденника» (Журналу) 1927 за редакцією С. Єфремова (1876–1939) висловлено припущення: «Певне забув Шевченко, що принаймні один раз у його був Щоденник». А ще Сергій Олександрович авторитетно заявив: «Ми... можемо тільки пожалкувати, що, по-перше, не зберігся той щоденник з Орської кріпости, якого мало бути списано аж декілька місяців і, по-друге, що нової спроби поет не зробив давніш, як тільки 1857». Бібліограф Сергій Шестериков (1903–1941) у примітках до видання «Щоденника» в 1931 наполягав, що «роблячи запис у новому Щоденнику Шевченко геть забув про існування свого раннього досвіду».

Літературознавець Павло Зайцев (1886–1965) писав, що «Шевченка зрадила пам'ять», але всерйоз ми не можемо закидати поетові таке без-

Сучасне видання «Щоденника»
Тараса Шевченка

пам'ятство. Втім, і видатний шевченкознавець Леонід Большаков (1924–2004) абсолютно впевнено зазначив, що «Щоденник існував – Шевченко вів його протягом більш як восьми місяців». У «Журналі» згадується і професор ун-ту св. Володимира Михайло Максимович: 12 березня 1858 року: «Одвідав мене високошановний Михайло Олександрович Максимович. Молодіє дідуган, оженився, запустив вуса та й гадкт не має»; 18 березня 1858: «Скінчив переписувати чи пак проціжувати свою поезію за 1847 рік. Максимович – той просто благоговіє перед моїм віршем»; споминається Київ – 18 лютого 1858: «Проїздом з Києва до Іркутського відвідали мене земляки мої: Волконський і Малюга».

Розповідається у «Журналі» і про міста та містечка Київської губернії: Суботів, Чигирин, Межигір'я, Мойсівка, Бровари, Бориспіль, Березань. Запис 29 лип-

ня 1857: «Розмову почав я, як це звичайно буває між солдатами, спитавшись, якої Обеременко губернії. На мій запит Андрій відповів, що він губернії Київської, повіту Звинигородського, із села Різаної – «тут коло Лисянки, коли чували», – додав він, а я додав, що не тільки чував, а сам бував і в Лисянці, і в Різаній, і в Русалівці, і всюди. Одне слово, виявилось, що ми найближчі земляки». Вперше «Журнал» надрукований за автографом із багатьма вимушеними купюрами й переробками тексту з огляду на цензуру в ж. «Основа» (підготовка тексту редактора видання Василя Білозерського).

У перекладі українською мовою, «Журнал» опублікований 1893 в Галичині під назвою «Записки, або Журнал Тараса Григоровича Грушівського-Шевченка» в ж. «Правда», також окремим виданням у 1895 під назвою «Записки або Журнал Тараса Григоровича Грушівського-Шевченка» в перекладі О. Кониського. Автограф зберігається у Києві в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка АН України.

Літ.: Зайцев П. Ненадруковані місця з «Журналу» (Щоденника) Т. Шевченка // Наше минуле. – 1919. – № 1/2. – С. 1–16; Мельниченко В. «Входить у всі її подробиці...». // Слово Провсвіти, 2019. – 4 січня; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 5. – К., 2003. – С. 94.

Віктор Жадько

«ЗОЛОТІ ВОРОТА», малюнок Михайла Сажина, і, ймовірно, Тараса Шевченка?, малюваний «до жовтня» 1846 під час перебування в Києві; саме такими їх бачив поет, коли прямував малювати приміщення ун-ту св. Володимира. На задньому плані (праворуч) видніє будівля Інституту шляхетних панянок. З історії воріт: проїзд був центральною брамою міста упродовж XI–XIII століть. Описуючи його розбудову князем Ярославом Мудрим (987–1054), автор «Літопису Руського» звертає увагу на важливість споруди, зазначаючи її історичність: «Заложив Ярослав город – великий Київ, а в города сього ворота є “Золоті”. Церкву, яка завершувала парадний в’їзд до «города Ярослава», споруджено 1037 та освячено 25 травня 1039, таким чином започатковано тип надбрамних храмів. Над воротами було встановлено ікону; символічний зміст присвячення святині Благовіщенню так розтлумачує митрополит Іларіон (990–1088): «Щоб вітання, проголошене Архангелом Діві, здійснилося і для граду сього». Щодо назви воріт – «Золоті» – існує кілька версій: куполи надбрамної церкви були позолочені, крім того, це був головний (а значить – «золотий») в’їзд до древнього міста. Після вторгнення на київські землі військ монгольського хана Батия (1201–1256) та руйнування міста в 1240. «Золоті ворота» перебували у румовищах. З XVIII століття опинилися в центрі міської забудови. Тоді ж рештки воріт засипали землею «для збереження древнього вигляду». У 1832 їх розкопав археолог Кіндрат Лохвицький (1774–1849); під керівництвом архітектора Вікентія Беретті (1781–1842) зміцнені цегляними контрфорсами. Факт малювання Шевченком «Золотих воріт» засвідчений у статті «Спомини про Т.Г. Шевченка» етнографом Олександра Афанасьєвим-Чужбинським (1817–1875): «Пішов він якось рано-вранці малювати руїни Золотих воріт, за якими у той час місто ще не розбудовувалося, і сказав, що повернеться увечері... Години о п’ятій Тарас Григорович сидів і працював». (Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 103).

Віктор Жадько

У центрі Києва, неподалік Софійського собору, розташована пам'ятка оборонної та сакральної архітектури Київської Русі – «Золоті ворота», які належать до найдавніших споруд Східної Європи. Пам'ятка згадується у відомій літописній статті 1037 року. «Золотими» названі через те, що були головними при в'їзді до міста. Перебуваючи у Києві, Тарас Шевченко не міг оминати цієї історичної пам'ятки, полюбляв бувати біля Золотих воріт. І використовував це місце не лише для відпочинку, а й для натхненної роботи. Інколи сам, а інколи разом із художником Михайлом Сажиним (1818–1887), він намагався зобразити руїни Золотих воріт і зберегти їх образ для нащадків. Там навіть сталася зворушлива пригода із Тарасом Григоровичем, котрий врятував біля пам'ятки 3-річну дівчинку, що загубилася біля цього пустельного тоді місця – історію описав у спогадах письменник і етнограф Олександр Афанасьєв-Чужбинський у 1861 році: «Годині о п'ятій Тарас Григорович сидів і працював, аж раптом за валом унизу почувся дитячий плач, на який він спочатку не звернув жодної уваги. Та плач не вгавав і ставав сильнішим. Місце безлюдне. Шевченко не витримав, пішов гребенем валу і глянув униз. У рову сиділа дитина і жалібно плакала. Поблизу – ні душі, лише кілька телят паслося віддалік. Він пробіг кроків двадцять – нікого. Нічого робити, треба було спуститись і взяти дитину. Дівчинка перелякалась і заплакала ще дужче. Заспокоївши її, наскільки було можна, Тарас Григорович поніс свою знахідку до Софійського собору. Молода жінка, одягнена по-домашньому, з переляканим видом вибігла із завулка і, побачивши нас, кинулась назустріч.

– Мати! – сказав Шевченко і, не кажучи їй ні слова, подав дитину» (Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 103). Без «Золотих воріт» неможливо уявити столицю України, ця пам'ятка нерозривно пов'язана з містом та є його символом.

Віктор Жадько. Фото

З ІСТОРІЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВА

– складова частина науково-дослідниць. діяльності студентів і викладачів вузу, що сягає з початку заснування вишу св. Володимира. Студент юрид. ф-тету Юрій Андрузький (1827 – р.с.н.), член Кирило-Мефодіївського тов-ва започаткував зразок першої поет. Шевченкіани, висловивши у формі віршованого листа «Скажи мені, батьку...» – знайдений серед Шевченкових паперів під час арешту «братчика» 1847. Вихованець ун-ту випуску 1845-го Василь Білозерський (1825–1899), майбутній «братчик» та редактор «Основи» в листі до Миколи Гулака

(1846 від 1.05) писав: «Я мимоволі приємно задумався над тим, яку геніальну людину ми маємо в Тарасі Григоровичу». До першоджерел універ. шевченкіани можна віднести й промови колишніх вихованців і тодішніх студентів над домовиною Шевченка під час його перепоховання в Україні, деякі з них були надруковані. Студент істор.-філ. ф-ту Євген Моссаковський (1839–1884) за життя поета написав план і нотатки критичного аналізу окремих творів; залишив рукопис статті «Тарас Шевченко», збирав матеріали до біографії Кобзаря. Студент істор.-філол. ф-ту Олександр Стоянов (1841–1914) опублікував відгук на Шевченків

Тарас Шевченко в обрядовій українській хаті. Малюнок

«Букварь южнорусскій» (1861); майбутній мовознавець та етнограф Каленик Шейковський (1835–1903) у першій книжці чотиритомного «Опыта южнорусского словаря» (1861) дав оцінку поемам «Гайдамаки»: «Коли б Шевченко і нічого більше не написав, то й вона одна могла увінчати його ім'я» і «Наймичці». Студент-правник Павлин Свенціцький (1841–1876) написав вірша «Споминок смерти Тараса Шевченка», драму «Катерина» за однойменною поемою Кобзаря; публікував латинкою твори Кобзаря: поеми «Катерина», «Наймичка», «Неофіти»; баладу «Тополя» та вірші «Чого ти ходиш на могилу?», «Рано-вранці новобранці», «Ой три шляхи широкії», тексти яких Свенціцький брав з різних видань «Кобзаря», виданих

у 1844–1860. Вихованець ун-ту, польський письменник Леонардо Совінський (1831–1887) у Вільно видав окремим виданням переклад «Гайдамаків» польською мовою з великою передмовою (1861), переклав «Наймичку»; студент ун-ту, майбутній польський письменник і перекладач Антоні Гожалчинський, автор перекладів Тараса Шевченка з передмовою: балада «Тополя», поеми «Катерина», «Тарасова ніч», «Іван Підкова», «Наймичка», «Москалева криниця» та ліричні поезії (всього 24 твори), в тому числі 8 рядків «Заповіту», що було першим перекладом його польською.

Студент юр. ф-ку Микола Міхновський (1873–1924), майбутній ідеолог укр. самостійництва, адвокат, публіцист здійснив переклад повісті Шевченка

«Музикант»; долучився до укр. нац. руху і став членом «Молодої громади», один із авторів єдиного програмового документу, що зберігся від «Братства тарасівців». Студент мед. ф-ту Павло Тучапський (1869–1922), прихильник Михайла Драгоманова надрукував працю «Шевченкові ідеали та українська дійсність» (1892). Студент історико-філ. ф-ту Василь Доманицький (1877–1910) став ред. першого повного «Кобзаря» (1907, 2-ге вид. – 1908, 3-тє – 1910), автором «Критичного розсліду над текстом «Кобзаря» (1906). Наукове шевченкознавство в ун-ті творили М. Драгоманов, В. Антонович, М. Дашкевич, С. Єфремов.

Шевченкознавчі студії початку ХХ століття в стінах ун-ту гідно представили В. Перетц, І. Огієнко, професори КІНО П. Филипович, М. Зеров, О. Дорошкевич, Б. Навроцький, Б. Якубський, В. Петров (Домонтович).

Історію універ. шевченкознавства від 50-х років минулого ст. писали М. Марченко, С. Чавдаров, Г. Сергієнко, М. Комишанченко, Є. Кирилук, О. Білецький, Г. Сидоренко, П. Федченко, П. Плющ, П. Тимошенко. Шевченкознавчими студіями в ун-ті дебютали З. Тарахан-Берега і М. Коцюбинська. Сучасну шевченкознавчу школу в ун-ті продовжують викладачі – Л. Задорожна, С. Задорожна, О. Астаф'єв, Н. Костенко, Ю. Ковалів, Р. Радишевський, С. Росовецький, Т. Бовсунівська, Н. Слухай, О. Сліпушко, М. Назаренко, Ю. Дядищева-Росовецька, А. Мойсієнко, Л. Коломієць, В. Короткий, Кім Сук Вон, А. Гу-

дима, А. Шкрабалюк. Здобутки універ. шевченкознавства заявлені у виданні «Шевченкознавство у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (1860–2010): Колективна монографія» (2004; друге видання – 2011).

Літ.: Антоновська М. Здобутки молодих шевченкознавців // КУ, 2011. – № 4–5. берез.; Гнатенко В. Університетське шевченкознавство: повертаючись до першоджерел // КУ, 2006. – № 4; Т.Г. Шевченко і літературне життя Київського університету: Монографія. К., 1989. – 207 с.

Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько

ЗАБАШТАНСЬКИЙ

Володимир Омелянович

(5.10.1940, с. Браїлів, тепер смт Жмеринського р-ну Вінницької обл. – 09.12.2001, Київ) – філолог, поет, перекладач; 1969 з відзнакою закінчив філ. ф-тет

Володимир Забаштанський

Книга В. Забаштанського

ун-ту ім. Т. Шевченка. Лауреат Шевченківської премії за зб. поезій «Запах даліни» і вірші в періодичній пресі (1986). В 1958 стався нещасний випадок – втратив зір і руки. Твори: дебютна зб. «Наказ каменярів» (1967). Шевченкіана: цикл «Думи Шевченка» у зб. «Треба стояти» 1986); поезії у зб. «Найкривніша рідня» (1999), «Свічечкою слова» (2000), «Я бачив те, про що писав Тарас» у зб. «Тарас Шевченко в моєму житті» (2004). Окремі вірші зб.: «Віра в людину» (1971); «Моя вузькоколіяка» (1973); «Крицею рядка» (1977), «Гранітні краплі» (1975); «Вага слова» (1981); «Запах даліни», 1982; «Жага життя», 1987; «Мужністю завдячую тобі», 1988. «Хата»,

«Ноги», «Весільна балада», «Балада про вухналі. З народних розповідей про Устима Кармелюка», «Колядники». «Поєдинок». «Сковорода», «Лесин вогонь», «Світе мій», «Поетичний жарт», «Круглі вірші». Зб. «Треба стояти» (1986), «Древо роду», «Браїлівські балади» (обидві – 1990), «Найкривніша рідня» (1999). Переклав з рос. мови повісті «Біла борозна» А. Іванова (1973), «Крадіжка», «Десь гримить війна» В. Астаф'єва (обидві – 1973); з туркменської – книгу романів і повістей «Земля пам'ятає все» Т. Джумагельдієва (1982); з білоруської – роман «Неруш» В. Козька (1986); з осетинської – зб. повістей «Пісня в два голоси» Н. Джусойти (1986); з болгарської – зб. віршів «Якби не було вогню» Д. Дам'янова, які увійшли до книги «Сині скелі» (1978). Письменнику належать переклади циклів віршів і поем: з рос. – Л. Смирнова, М. Ісаковського, М. Дудіна, Р. Рождественського; з білоруської – П. Панченка, Н. Гілевича, Г. Буравкіна, Р. Бородуліна; з туркменської – К. Курбаннепесова; з татарської – Муси Джаліля; з азербайджанської – Р. Рзи; з грузинської – О. Табатадзе, Н. Габрічідзе; з казахської – Ж. Нажимеденова; з литовської – А. Бярнотаса; з латиської – А. Бергманіса; з вірменської – Ю. Саакяна; з естонської – Р. Ріммела; з молдавської – П. Боцу. Окремі твори літератора перекладено багатьма іноземними мовами. Відзначений орденами: «Знак Пошани» та «За мужність» III ступеня. Похований в Києві на Лісовому кладовищі; ділянка № 79, ряд 6, місце 3.

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 231; Шевченківські лауреати. 1962–2001. – К., 2001. – С. 169; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с. Віктор Жадько

ЗАБЕЛІН

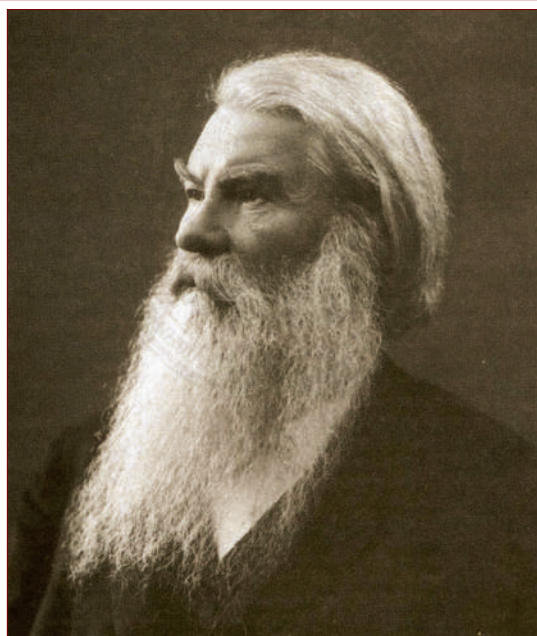
Іван Єгорович

(17.09.1820. м. Твер, Росія – 31.12.1908, Москва, РФ) – історик, археолог; Почесний доктор історії ун-ту св. Володимира (1871). Знавець Москви, розкопував скіфські та грецькі могили у Причорномор'ї, зокрема – Чортомлицьку; цікавив Шевченка як фахівець.

Тарас познайомився з Забеліним 21 березня 1858 в Москві. Того самого року разом з поетом та прогресивними діячами, Забелін підписав протест проти антисемітської вихватки ж. «Иллюстрация».

Працював канцеляр. службовцем у Москов. оружейній палаті (1837–1848). Тарас Шевченко згадав З. в «Щоденнику» від 21 березня 1858: «Ми розпрощалися та поїхали до Красних Воріт, до Забеліна. Це – молода ще людина з пресимпатичним, лагідним обличчям, що мешкає не в квартирі, а в бібліотеці. Він не зовсім здоровий, і я не відважився попросити його показати мені Оружейну палату, де він служить помічником Вельтмана». Похований на Ваганьківському кладовищі Москви: ділянка № 23.

Літ.: Деркач Б. Забелін Іван Єгорович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 651; Тарас Шевченко. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 5. – К.,

Іван Забелін

Книга Івана Забеліна

2003. – С. 396; *Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.*

Віктор Жадько

ЗАБЛА (Забело)

Яків Платонович

(бл. 1870 – 1907, с. Криски, Чернігівщина) – історик. Закінчив ун-тет св. Володимира (1890). Чл. видавничої комісії з підготовки першого повного видання «Кобзаря» за ред. Василя Доманицького (1907). За дорученням Петерб. товариства імені Т. Шевченка (1905) доручено переглянути матеріали архіву Департаменту поліції. У «Справі Т. Шевченка» виявив рукописну книжку Т. Шевчен-

ка «Три літа». Вперше увів у наук. обіг «Альбом Т. Шевченка 1846–1850». Оpubлікував у 1905 працю «Автографи і нові твори Т.Г. Шевченка, знайдені в архіві Департаменту поліції», публікуючи з деякими неточностями тексти: «Ой на горі по тім боці...», «Хоть годину посидимо вкупочці з тобою...» та «Ой біліє в полі трава-тирса край могили...», називає їх «перерібками народних пісень» (1907).

Зробив опис знайдених Тарасових матеріалів і підготував до передачі в Музей імені В. Тарнавського в Чернігові. Це була прославлена згодом рукописна книга «Три літа», окремі зшитки з поемою «Єретик» («Іван Гус») та «Осика», «церковно-археологічні записи», два листи і три малюнки Т. Шевченка.

Літ.: Комаренко Т. Забелін Іван Єгорович // Енциклопедія історії України: у 10 т. – К., 2005. – Т. 3. – С. 181; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

*«Забілина криниця» в чернігівському селі Криски, Коропського р-ну, де був маєток Якова Платоновича.
Фото В. Жадько*

ЗАБІЯКА

Іван Михайлович

(7.10.1953, с. Ярошівка Ромен. р-ну Сум. обл., тепер с. Українське Талалаїв. р-ну Чернігів. обл.) – журналіст, літературознавець, краєзнавець, лексиколог. Канд. істор. наук; лауреат Чернігів. обл. премії ім. М. Коцюбинського (2013) та премії ім. Василя Горленка (2019). Д-р філософії (PhD). В ун-ті ім. Т. Шевченка з 1992: ст. наук. співроб., доц. кафедри соціальних комунікацій ІЖ (2011). Голова Благодійного

фонду «Бібліотека альманаху «Вітряк» імені Василя Горленка. Наук. інтереси: займається теорією і практикою покажчикознавства, іст. укр. періодичних вид. XIX – поч. XX ст., персоналієзнавством, лексикографією. Захистив канд. дисерт. «Епістолярна спадщина Василя Горленка як історико-культурологічне джерело» (1998). Шевченкознавчі праці: «Василь Горленко і Тарас Шевченко» (1992); «Мечтаю увидеть слезы великих» (1996) про вшанування пам'яті Т. Шевченка; «Тарас Шевченко в Прилуках» (2001), «Шевченкіана на сторінках журналу «Киевская старина» (2002), «Я маю свого Шевченка» (2014). У монографії «Епістолярна спадщина Василя Горленка» (2013) чимало сторінок присвячено Кобзарю. У школі села Українське 9 берез. 2014 підготував експозицію та відкрив «Шевченківську світлицю». У районній газеті «Трибуна хлібороба» (2014, 22 березня) опублікував

Іван Забіяка

версію щодо картини Т. Шевченка «Портрет Горленко», на якому, як стверджує, зображена мати В.П. Горленка – Марія Яківна (на підставі зіставлення з фотопортретом). Упорядник монографії «Тарас Шевченко очима журналістів. Анотований

З університетськими побратимими (зліва – направо): Михайло Сорока, Іван Забіяка, Микола Тимошик, Василь Яременко, Ганна Онкович. 2021

бібліографічний покажчик 1989–2014. До 200-річчя Кобзаря. Студентський проект» (2015). Автор: 3 монографій, практичного посібника, 80 зб., словників, покажчиків, альманахів; 50 наук. публікацій в друкованих та електронних ЗМІ. Визнаний кращим освітянином у 2018 ун-ту, лауреатом відзнаки «Народ мій завжди буде».

Літ.: Дзюба І. З криниці літ. – Т. 2. – К., 2001; Ротач П. Полтавська Шевченкіана. – Кн. 1. Полтава, 2005. – С. 260; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЗАБУЖКО

(родове прізвище Забузькі)

Оксана Стефанівна

(19.09.1960, м. Луцьк) – філософ, поетеса, письменниця, літературознавець, публіцист.

Оксана Забушко

Закінчила філос. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1982), навчалася в аспірантурі на кафедрі естетики (1985), канд. філософ.наук (з 1987). Викладала в ун-ті ім. Т. Шевченка, літ. майстерність (2001). Чл. Асоціації укр. письменників, віце-президент Укр. ПЕН-центру. З 1988 – наук. співробітниця Ін-ту філософії НАН України. Друкуватися почала з 1972. Авторка книжок: «Травневий іній» (1985), «Диригент останньої свічки» (1990); Деміфологізація історії у творчості Т. Шевченка» (1990), «Шевченко та історія вітчизняної суспільної думки» (1990), «До проблеми історизму в філософському погляді Т.Г. Шевченка» (1992), «До початків філософського шевченкознавства» (Чому Шевченко. Статті. Есеї. Діалог; 2003. у співавт.), «Автостоп» (1994), «A Kingdom of Fallen Status» (1996), «Новий закон Архімеда. Вибрані вірші 1980–1998» (2000), «Друга спроба. Вибране» (2005), прози: «Інопланетянка» (1992), «Польові дослідження з українського сексу» (1996), «Казка про калинову сопілку» (2000), «Сестро, сестро» (2003), «Музей Покинутих Секретів» (2009). Філософ.-літературознавчих праць: «Дві культури» (1990), «Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу» (1997), «Філософія Української ідеї та європейський контекст: франківський період» (1992), «Notre Dame Ukraine: Українка в конфлікті міфологій» (2007), публіцистики: «Хроніки від Фортінбраса» (1996), «Let my people go. 15 текстів про українську революцію» (2005). Твори перекладені 20-ма мо-

вами світу. У 1998 композитор В. Балей написав монооперу для мецо-сопрано та камерного ансамблю «Клітемнестра» за її поемою-монологом (США). 2001 режисер О. Чепелик зняла фільм «Хроніки від Фортінбраса»; за творами письменниці поставлені вистави у Нью-Йоркському театрі La MaMa, варшавському театрі Polonia, Київському центрі театрального мистецтва ім. Л. Курбаса, Чернівецькому музично-драматичному театрі ім. О. Кобилянської, рязівському театрі «Маска», пражському MeetFactory. У 2012 дует «Тельнюк: Сестри» презентував програму «Дорога зі скла», до якої увійшли пісні на її вірші. Нагороди: орден княгині Ольги III ст. (2009), «Золотий письменник України» (2012). Удостоєна премій: поетичної Global Commitment Foundation (Фонду Всесвітнього Зобов'язання. США, 1997), ім. Гелен-Щербань-Лапіка (США, 1996), Ковалевих (1997), Рокфеллера (1998), Департаменту культури м. Мюнхена (1999), Ледіг-Ровольт (2001), Департаменту культури м. Грац (2002).

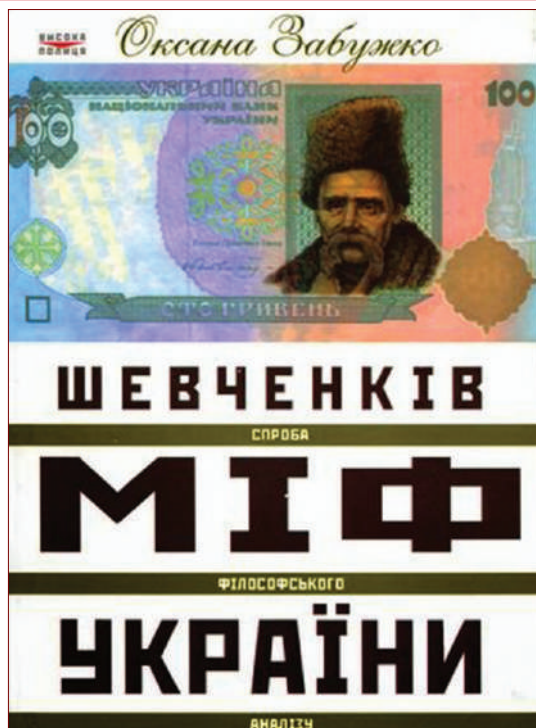
Літ.: Моклиця М. Забужко Оксана Стефанівна // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 655; Пінчук С. У пошуках самобутності // Дніпро, 1986. – № 1; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЗАГУРСЬКИЙ

Микола

(4.05.1833, с. Пилюї поблизу Вінниці – 26.04.1919, Львів) –

Книга Оксани Забужко

юрист. Закінчив юрид. ф-тет ун-ту св. Володимира (1855–1860). Проходив по справі Кирило-Мефодіївського братства, про що на початку квітня 1847 син пирятинського поміщика Юрій Андрузький (1827 – р.с.н.) відповідав у III жандармському відділ слідчому: «Был же знаком с нами и студент Загурский, он мне очень хорошо знаком, заслужил доверие начальства и так робок, что показание против него можно скорее почестъ за клевету, нежели за истину». Учасник церемонії перепоховання Т. Шевченка в травні 1861, зустрівач домовину з прахом Кобзаря в с. Микільському поблизу Києва. В пам'ять про Т. Шевченка організував у будинку М. Домбровського на вул. Богговутівській, 25 недільну школу для українських дітей.

У 1863 виїхав до Львова, брав участь у демократичному русі польської та укр. молоді.

Літ.: Кирило-Мефодіївське товариство. – К., 1990. – Т. 1. – С. 55; Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 163; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт.упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЗАДОРЖНА

Людмила Михайлівна

(1.07.1948. с. Лісогірка Городоцького району Хмельн. обл.) – філолог, письменниця, літературознавець, перекладач, шевченкознавець. Д-р філ. наук. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1970), стажувалась у Єреван. ун-ті. Викладач ун-ту з 1973, доц. кафедри історії укр. л-ри. Проф. кафедри історії укр. л-ри і шевченкознавства (зав. кафедри 1999–2012), проф. кафедри

Оксана Забужко

історії укр. л-ри, теорії літератури та літ. творчості.

Основні напрямки наук. досліджень – шевченкознавство, історія укр. л-ри першої половини XIX ст., укр.-вірмен. літ. зв'язки. Захистила канд. дисерт.: «Т.Г. Шевченко і вірменська література. Освоєння та інтерпретація спадщини. Переклади. Поетична шевченкіана» (1979, наук. керівн. проф. М. С. Грицай), вийшла монографією «Шевченко і вірменська література» (1991). У ранньому наук. доробку переважає: «Вірменська шевченкіана» (1978), «Дослідження і популяризація творчості Т. Шевченка у Вірменії» (1978), «Кобзар» Т.Г. Шевченка вірменською мовою» (1978), «Освоєння та інтерпретація спадщини Т. Шевченка у Вірменії» (1979), «Кобзар» вірменською мовою» (1982), «Стилістичні особливості епітетів поезії Шевченка у перекладі на вірменську мову» (1983), «Метафоричні образи Шевченка у вірменському перекладі «Кобзаря» (1984), «Шевченко в переводах Г. Саряна» (1984), «Перегук шевченкознавчих поколінь у Вірменії» (В літопис шани і любові (1989).

Шевченкознавчі студії: «Наукове шевченкознавство – межа різночитань» (1992); «Прижиттєве шевченкознавство: прорив у замкненому колі» (1994); «Балада як ортостиха творчості Т. Шевченка» (1995); «Історична концепція Т. Шевченка в поемі «Гайдамаки» (1994); «Перше оприлюднення «Кобзаря» Тараса Шевченка 1840» (2003); «Символіка «Причинної» Тараса Шевченка» (1997); «Ритм символів в поезії Т. Шевченка «N.N.»

(1997); «Співвідношення символів у поезіях Т. Шевченка «Ой крикнули сірії гуси» та «На Великдень на соломі» (1999); «Героїчне як філософське поняття у творчості Т. Шевченка» (2001); «Концепція філософа у Платона і образ Перебенді у Т. Шевченка» (2002); «Свобода людини як філософська основа поеми Т. Шевченка «Сон» («У всякого своя доля»), «Аксіологічний і онтологічний аспекти» (2002); «Особистість у Тараса Шевченка в аспекті естетики Сходу» (2003), «Самовладання як свобода волі людини: аксіологічна модель Шевченкової творчості» (2003); «Елементи естетики Сходу в поезії Т. Шевченка раннього періоду» (2004); «Національна самоідентичність народу в творчості Шевченка» (2004); «Серце людини культури» й елементи естетики Сходу у творчості Т. Шевченка» (2005); «Мисленнєвий акт і мисль як об'єкт поетичного зображення у Тараса Шевченка» (2006); «Конфєргенція локального й універсального в естетичному екстремумі поезії Шевченка» (2007); «Парадигма соборності у Тараса Шевченка: акциденція чи канон» (2009); «Категорія свободи як філософська засада «Щоденника» Т. Шевченка» (2010); «Портрет-маска в ліро-епічній творчості Т. Шевченка» (2011); «Вартісні орієнтири вчинку В. Шекспіра і Т. Шевченка» (2011); «Велика туга на роздоріжжі краси й любові (поетичний образок Т. Шевченка «N.N.» («Така як ти, колись лілея»); 2012); «Ескіз до взаємин Т. Шевченка і П. Куліша (за Кулішевим епістолярієм

(1843–1846)» (2012); «Імператив історії у шевченкових «Гайдамаках» та чинник сприйняття його сьогодні» (2013): «Кореляти засад поезії Т. Шевченка і світосприйняття А. Шопенгауєра» (2014), «Аспекти трансценденталій у Тараса Шевченка: благо (bonum)» (2015); «Окремі аспекти портретування в ліро-епічній творчості Т. Шевченка» (2016). Вела спецкурси «Наукове шевченкознавство: від прижиттєвого до новітнього», «Символ як філософський концепт у поетичній творчості Шевченка». Авторка монографії «І все то, все в Україні!»: картини укр. природи в поезії Т. Шевченка періоду заслання» (2019), «Вони на один сніп жали...»: Т. Шевченко і П. Куліш» (2020).

Співавтор монографій: «Інтеграція позитиву в творчості Шевченка. Аспекти символу, аксіології, онтології, міфу, психології і стилю» (2002) – розділ «Осягнення позитиву: символ та аксіологічний аспект у творчості Т. Шевченка»; «Шевченкознавство в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (2011)»; «Орю свій переліг та сію слово» (2012) – розділ «Творчість Тараса Шевченка – розімкненість горизонтів. Справа Т. Шевченка», «Засади сприйняття понять «народ» і «нація» у творчості Т. Шевченка», «Темпоральна модель у поезії Т. Шевченка періоду заслання».

Співавтор навч. Посібників: «Тарас Шевченко» 1989), «Тарас Шевченко» (1995, 1996). Написала велику передмову «Воістину пророк» до колекційного унікального видання в шкіряній

оправі з золотим тисненням «Тарас Григорович Шевченко. Кобзар» (2006). Створила програму курсу «Історія української літератури кінця XVIII – 60-х років XIX століття» (2007).

Автор підручника «Історія української літератури кінця XVIII – 60-х років XIX століття» (2008) – розділ «Шевченко Тарас Григорович». Співавтор Програми факульт. курсу «Феномен Тараса Шевченка у культурному і гуманітарному просторі України і світу» (2013). Автор монографії «Шевченкові ремінісценції в поетичному світобаченні Щоголева» (2014). Автор статей з вірмен. шевченкіани до Шевченк. енцикл.

Лауреат премії імені Тараса Шевченка університету за «Електронну бібліотеку творчості Тараса Шевченка (електронний підручник та веб-сайт) у співавтор (2005); золота медаль імені Фрїтьофа Нансена. (2007), відзнака «Ушинський К. Д.» Національної академії педагогічних наук України (2016).

Літ.: Вільна Я. До ювілею Людмили Задорожної // ШСт, 2009. – Вип. 11; Боронь О. Задорожна Людмила Михайлівна // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 666; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ЗАДОРОЖНА

Світлана Володимирівна

(10.01.1956, м. Малин Житом. обл.) – філолог, літературознавець, шевченкознавець. Канд. філ. наук. Заслужений праців-

ник освіти України. Закінчила філ. ф-тет (1980) та аспірантуру ун-ту ім. Т. Шевченка, викладач вишу з 1984. Доц. кафедри історії укр л-ри і шевченкознавства, кафедри історії укр. л-ри, теорії л-ри та літ. творчості. Досліджує історію укр. л-ри XIX ст., зокрема, творчість Т. Шевченка у контексті укр. і європ. романтизму. У канд. дисерт. «Українська драматургія першої половини XIX ст. та її джерела» (1986) значна частина матеріалів присвячена п'єсі «Назар Стодоля» як елементу тяглості укр. театр.-драматургічної традиції. Співукладач «Методичних вказівок до вивчення курсу «Історія української літератури I полов. XIX ст.» для студентів філол. ф-ту» (1989) – розділ про Т. Шевченка). Співавтор колективних монографій – «Т. Г. Шевченко і літературне життя Київського університету (1989); «Інтеграція позитиву в творчості Шевченка (2002); «Шевченкознавство в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (2004); «Орю свій переліг та сію слово...» (2012). Співавтор посіб. «Українська література» старшокласникам та абітурієнтам (1995); зб. – «Шевченкіана поетів-шістдесятників» (1992); «Шевченко і представники української інтелігенції у трактовці польського дослідника Єжи Єнджиєвича (1993); «Українські ночі або родовід генія» (1994); «Образ Богдана Хмельницького у художній рецепції Т. Шевченка» (1996); «Т. Шевченко і М. Гоголь. До питання «робітні творчого духу» (1997); «Тарас Шевченко

в очищальному світлі «спостережень» Є. Маланюка» (1999); «Проблема «романтизму-реалізму» Тараса Шевченка в оцінці сучасного літературознавства» (1999); «Феномен романтизму Т. Шевченка» (2000); «Шевченко і Гоголь» (2001); «Шевченкознавча концепція Івана Франка» (2002); «Проблема генези та суті романтизму Тараса Шевченка» (2002); «Народ шукає в геніях себе»: Українці у творчості Т. Шевченка» (2004); «М. Драгоманов у контексті сучасного шевченкознавства» (2002); «Виміри романтичної ідеї народності у творчості М. Максимовича і Т. Шевченка» (2004); «Назар Стодоля» Т. Шевченка у контексті театраль-но-драматичної традиції своєї доби» (2005); «Т. Шевченко і О. Довженко: романтична правда таланту» (2005); «До питання про психологію творчості Т. Шевченка» (2002); «Шевченко у контексті стильових шукань Івана Франка» (2003); «Т. Шевченко і стильовий контекст його доби» (2006); «Шевченків міфологізм: адекватність понятійного рельєфу» (2007); «Романтичне коріння історіософії Т. Шевченка» (2008); «Т. Шевченко і П. Куліш»: єднання у площині духовного аристократизму (до постановки питання) (2009); «Козакоцентризм як вияв суб'єктивізму художнього мислення Тараса Шевченка» (2009); «Роль української громади Петербурга у похованні Тараса Шевченка» (2011); «Тарас Шевченко і виклики сучасної доби» (2013); «Розумно праведні душі»: Т. Шевченко, П. Куліш, М. Костомаров» (2014).

Світлана Задорожна

Читає нормат. та спец. літературознавчі курси: «Історія української літератури доби становлення і романтизму», «Історія української літератури XIX ст.», «Т. Шевченко: загальнолюдські і національні виміри творчості», «Т. Шевченко і романтизм», «Шевченкознавство: етапи вивчення», «Українська драматургія і театр XIX ст.».

Доповідь «Шевченкове послання «живим і ненародженим»» на пленар. засіданні Шевченків. міжнарод. літ. конгресу 10 березня 2014. (2015). Автор 54 наукових праць, 4 навчально-методичних посібників, упорядник 5 випусків зб. «Шевченкознавчі студії».

Літ.: Постаті. Задорожна Світлана Володимирівна // Шевченкознавство КНУ; Смілянська В. Задорожна Світлана Володимирівна // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 666.

Валентина Гнатенко

ЗАЛОЗНИЙ**Петро Федорович**

(псевд. – Петрусь З., 3-й, Явір Петро; 20.12.1865, с. Рашівка, тепер Гадаць. р-ну – 8.04.1921, там само) – історик, письменник, освітянин і мовознавець. 1889 закінчив іст.-філ. ф-тет ун-ту св. Володимира. Вчителював по земських школах Полтавщини, а з 1897 став службовцем акцизу. Навчаючись у Лубен. гімназії, під впливом творчості Т. Шевченка почав писати вірші, переклав гекзаметром Вергілієву «Енеїду». Перший друкований вірш «Сиротина» з'явився в альм. «Степ» (1886). Друкувався в ж.: «Зоря», «ЛНВ», «Рідний край», альм. «Акорди», «Українська муза», декламаторі «Розвага». У 1887 вийшла зб. ліричних віршів «Русалочка» (псевд. – З. Петрусь). Написав водевіль «На досвітках» та оповідання з народ. життя. Вірш «Тарасові» за підписом «Петро» вміщено

Петро Залозний

в ж. «Рідний край» (1906), за що номер конфіскували. У Полтаві видав збірочку «Дві казки дітям». 1912 у зб. «Вінок Т. Шевченкові» (Одеса) вміщено вірш «Наша слава» – в ньому оцінка Кобзаря як «борця непохитного, що поліг за волю родимого краю, народ його вислав за себе боротися з кривдою злою». Інший вірш, присвячений Т.Г. Шевченкові, «Як сонця весняного промінь» вміщено в збірнику «Вінок Т. Шевченкові» (1912). Автор підручника «Коротка граматики української мови» (1906). Шевченків. ідеї зблизили з Оленою Пчілкою, М. Лисенком, М. Старицьким, Панасом Мирним, з якими співпрацював. Останні роки жив у Гадачі і трудився на освітній ниві. Мовознавець Михайло Жовтобрюх назвав П. Залозного «відданим народіві» діячем.

Літ.: Жовтобрюх М. Народові відданий // Рад. Освіта, 1966. – 8 січ.; П'ядик Ю. Залозний Петро Федорович // УЛЕ. – К., 1992. – С. 235; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЗАРИЦЬКА**Тамара Григорівна**

(19.02.1927, с. Кухарі, тепер Іванків. р-ну Київ. обл. – 22.04.2019, Київ) – філолог, педагог. Закінчила ф-тет іноземної філ. ун-ту ім. Т. Шевченка (1956). Викладач ун-ту (з 1972), ст. викладач кафедр англ. філології, теорії та практики перекладу герман. мов (до 2004). Досліджує перекладаць-

ку шевченкіану – «Пісні на слова Т. Шевченка в англомовних перекладах» (2009.), «Нове видання поезій Тараса Шевченка в перекладах Віри Річ» (2010), «Поезії Тараса Шевченка в перекладах вихованців та викладачів Київського національного університету імені Тараса Шевченка» (2011), «Тарас Шевченко і Київський університет його імені» (2011), «Поезії Тараса Шевченка в перекладах Віри Річ» (2011), «Поезії Тараса Шевченка в перекладах Етель-Ліліан Войнич і Віри Річ» (2012), «Новий етап засвоєння поезії Тараса Шевченка: переклади Віри Річ» (2013), «Українські народні пісні та думи на Канадській землі: переклади англійською мовою» (2013), «Штрихи до портретів шевченкознавців в англомовному світі» (2014), «Сприйняття та висока оцінка творчості Тараса Шевченка як світового поета в англомовних країнах» (2015), «Нові переклади поезії Тараса Шевченка на початку XXI сторіччя» (2016), «Переклади поезії Тараса Шевченка початку XXI століття» (2017). Співавтор розділу «Шевченкознавство в англомовних країнах» у монографії «Шевченкознавство у сучасному світі» (2014) до 200-річчя з дня народж. Т Шевченка.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ЗАСЕНКО

Олекса Єлисейович

(21.09.1907, с. Любарці Переяслав, пов., Полтав. губ. тепер

Олекса Засенко

Бориспіль. р-ну Київ. обл. – 8.05.1993, Київ) – філолог, літературознавець, письменник, перекладач; закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1934). Науковий співробітник Ін-ту літ. ім. Т.Г. Шевченка – заст. директора, зав. відділом (1960–1973). Д-р філ. наук (із 1963), проф. (з 1965). Автор кн.-монографій про укр. письменників: Марка Вовчка (1958), О. Маковея (1968); зб. «Літературно-критичні статті і нариси» (1962), співавт. фундаментальної «Історії укр. літератури у 8 томах» (1967–1971). Авт. кн. роздумів і спогадів «Дорогі мої сучасники» (1983). Наук. праці присвячені дослідженню творчих зв'язків Т.Г. Шевченка з Марком Вовчком, М. Черемшиною, про що написав ст. «Марко Черемшина про Шевченка» (1957). У нарисі-спогаді «Зустріч з океаном» (1971) розповідає про відзначення Шевченків. днів

у 1917. За розробку наук, принципів, упорядкування і підготовку текстів «Зібрання творів І.Я. Франка у п'ятдесяти томах» та коментарі.

Автор ліричних: новели «Дорога в життя», поеми: «Гряде розплата», літературно-критичних нарисів: «Дорогі мої сучасники»; передмов до видань класиків української літератури: І. Франка, М. Павлика, Т. Бордуляка, Г. Хоткевича, В. Стефаніка, О. Олеся, Н. Кобринської, Є. Ярошинської); нарисів та статей про – А. Головка, О. Довженка, В. Сосюру, М. Рильського, С. Скляренка, М. Терещенка, О. Білецького, Л. Смілянського. Багато уваги приділяв перекладам творів, зокрема: К. Рилєєва, В. Раєвського, М. Лермонтова, І. Крилова, М. Некрасова, А. Ісаакяна, К. Хетагурова, Я. Райніса, І. Вазова, Я. Неруди. Удостоєний звання лауреата Держ. премії України ім. Т.Г. Шевченка

Ісай Заславський

за наук. редакцію, підготовку текстів та упоряд. «Зібрання творів І. Франка» у 50-ти томах (у співавт, 1988). «Т. Шевченко й І. Франко, – писав учений, – вивели свій народ на передову лінію загальнолюдського поступу, внесли від його імені в скарбницю світової культури такі духовні цінності, без яких сьогодні людство було б помітно убогішим». Похований на Байковому некрополі столиці.

Літ.: Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. – Кн. 1. А-К. – Дивосвіт, 2005. – С. 273; Шевченківські лауреати. 1962–2001. – К., 2001. – С. 182; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт.-упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЗАСЛАВСЬКИЙ

Ісай Якович

(2.05.1915, Київ – 24.11.2000, Київ) – філолог, літературознавець. Д-р філ. наук. Закінчив філ. ф-тет ун-ту св. Володимира (1937); учень проф. Б. Якубського. Викладач ун-ту з 1941, проф. кафедри історії рос. л-ри. Досліджував укр.-рос. літ. взаємини І-ї половини ХІХ ст., творчість О. Пушкіна, М. Лермонтова, контактні й типологічні зв'язки творчості Т. Шевченка.

Автор шевченкознавчих студій – «Є. Моссаковський та його незакінчена праця про Т. Шевченка» (1963); «Т.Г. Шевченко о Лермонтове» (1965); «Шевченко і Лермонтов. Контактні і типологічні зв'язки» (1981); «С небом гордая вражда» в творчестве М.Ю. Лермон-

това и Т.Г. Шевченко» (1981); «Книжка в сірій палітурці» – відгук на переклади Е. Войнич творів Шевченка (1964); «Про один Шевченків вірш» [Н. Костомарову] (1997); «Актуальна публіцистичність, наукова ґрунтовність» (відгук на кн. І. Дзюби «Застукали сердешну волю» (1997); «Особливості вірша Тараса Шевченка «Мені здається, я не знаю» (1998); («Шевченків «Кавказ» як художній феномен» (2000), «З поетичного літопису про Кобзаря. Три відгуки сучасників на смерть Т. Шевченка» (2000).

У працях «Рилєєв і російсько-українські літературні взаємини» (1958) та «М. Ю. Лермонтов и украинская поэзия» (1977), «М.Ю. Лермонтов и Украина» (1989) з'ясував типологічні паралелі між творчістю Т. Шевченка, К. Рилєєва і М. Лермонтова. З 1954 мешкав з родиною у київській кв. 37 «Будинку працівників науки» на вул. Паньківській, 7/14; переїхали на вул. Панаса Мирного, 1, кв. 7.

Похований на території Київського крематорію, колумбарій № 6, тераса № 3.

Літ.: Захаркін С. Заславський Ісай Якович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 698; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько,

ЗАХАРОВА

Світлана Авдіївна

(24.04.1926, Київ) – філолог, літературознавець, ред. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1951). Працювала

Світлана Захарова

літредактором видавництва «Дніпро». Редагувала «Твори» Т. Шевченка (т. 1–5, 1978–1979, 1984–1985); «Михайло Коцюбинський» (т. 1–3, 1965), «Антологія української поезії» (1957), «Твори» В. Сосюри (1970–1972), «Твори» С. Васильченка (1974), «Твори» Марка Вовчка (1975), «Твори» М. Коцюбинського (т. 1–3, 1979). Лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка 1990 за підготовку і випуск видання «Літопис руський з Л. Є. Махновцем, В. І. Юрчишиним, В. А. Кононенком, Л. І. Ільченко.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ЗАХАРЧЕНКО

Василь Іванович

(13.01.1936, с. Гутирівка Полтав. р-ну – 5. 12. 2018, Черкаси) –

Василь Захарченко

журналіст, письменник. У 1958 закінчив ун-т ім. Т. Шевченка і почав творчу діяльність у Кременчуці (1963); переїхав до Черкас. Василь Стус писав у споминах: «У Василя я навчився активного патріотизму, без порожніх балачок про любов до України». Твори: перша зб. «Співучий корінь» вийшла 1964; худож.-публіц. нарис «Пучечок хмелю і барвінок» (1967), опублікував зб. повістей і оповідань: «Стежка» (1968), «Дзвінок на світанні» (1981), «Лозові кошики» (1986, тут же роман «Ярмарок»), «Велика Ведмедиця» (1988), «Брат милосердний» (1990), «Мобілізовані» (1995), «Очима до голубих віконниць» (1998). Статті: «І мертвим, і живим, і ненарожденним», «Шевченкова формула нації», «Шевченковий заповіт – і ми, народ» (обидві 1997), «Поет з горніх Шевченкових вершин. Шевченківські мотиви у творчості Василя

Симоненка» (2001). За роман «Клекіт старого лелеки» (1989) удостоєний премії ім. А. Головка, а за новелу «Шістнадцять георгіївських кавалерів» новели – ім. Ю. Яновського (1991). У 1972 виключений зі Спілки письменників та 31 січня 1973 заарештовано за антирад. діяльність (ст. 62 КК УРСР); 26–27 липня 1973 Черкаським обл. судом засуджено на п'ять років суворого режиму. Покарання відбував у концтаборі № 5 у Пермській обл., з ним сиділи: Іван Світличний, Зіновій Антонюк, Семен Глузман, Ігор Калинець. Через десять років (1982) членство у Спілці поновлено. Творчість письм. наснажувала ідейно-патріотична спрямованість поезії і приклад життя Т.Г. Шевченка. «Шевченків дух підкріплює мене на силі... Шевченко – це символ незнищимості України. Вірю: із Шевченком побудуємо свою державу навіки», – написав про роче Василь. За його словами, в «Кобзарі» «у кожному рядкові проглядає наш український Вашингтон» і «...сам Шевченко був першим Президентом, першим Парламентом, нашою Державою». Постає 3. стоїть поруч із письменниками 60–90-х: Гр. Тютюнником, В. Земляком, В. Шевчуком, Б. Харчуком, А. Дімаровим. 3. відтворював укр. мову, опирався на життя і творчість Т.Г. Шевченка («Не віддали свого: болючі монологи про мову» (2004)). У 1995 роман «Прибутні люди» (опублікований 1994) удостоєний Держ. премією ім. Т.Г. Шевченка. Почесний громадянин міста Черкаси (2020). В останнє десятиліття збагатив письменство зміс-

товною, багатопроblemною щоденниковою прозою (книги «На відстані зойку», «У магнієвому спаласі», «І таке поліття», «Уперте щодення»). Подвижницька життєва позиція та творча праця відзначені орденом «За заслуги» III ступеня, церковним орденом Св. Володимира, став Заслуженим працівником культури України. Похований на міському кладовищі Черкас.

Літ.: Дзюба І. Визріває слово правди // Київ, 1987. – № 3; Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. – Кн. 1. А-К. – Полтава. – 2005. – С. 278; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЗАХОДИ З ПІДГОТОВКИ ТА ВІДЗНАЧЕННЯ 200-РІЧЧЯ

з дня народження

Т. Г. Шевченка

в ун-ті ім. Т. Шевченка.

Створено спеціальну робочу комісію (голова – проректор, проф. С. А. Вижва, заступник – проф. О. М. Сліпушко). Розроблено «План заходів з підготовки та відзначення 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка», затверджений Вченою радою ун-ту від 5.11. 2012. На сайті ун-ту створено електронний портал «Шевченко-info».

Діє Всеукраїнський навчально-науковий центр шевченкознавства. Кафедрою історії укр. л-ри і шевченкознавства розроблено програму факультативного курсу для гуман. та природ. ф-тів «Феномен Тараса

Шевченка у культурному і гуманітарному просторі України і світу». У рамках виконання Плану проведені також наук. конф. «Святої правди голос новий» спільно з Москов. держ. ун-том імені М. Ломоносова та НМТШ (16–17 листопада 2012), «Тарас Шевченко і світ» (12.03. 2013), «Тарас Шевченко у формуванні національної ідентичності українців» (Канів, 30.05. 2013). Проводяться Шевченків. читання в рамках «Шевченківської весни» та Днів науки в підрозділах ун-ту. Разом із телеканалом «Культура» перед студентами проведено відеоцикли культурологічних програм «Незнаний Шевченко» (шевченкознавчі лекції Г. Клочека, Є. Сверстюка Г. Штоня, Ю. Коваліва). Спільно з ІЛ та НМТШ проведена акад. дискусія «Концепти Тараса Шевченка» в рамках проекту «Українська гуманітаристика: діалог культур між Сходом і Заходом».

Проводяться культ.-просвіт. заходи (тиждень Шевченкової книжки в Науковій бібліотеці імені М. Максимовича, книжкові виставки, літ.-мист. вечір «Тарас Шевченко і музика», презентація нових шевченкознавчих видань, «Художні читання творів Тараса Шевченка», загальноунівер. конкурс студент. наук. робіт і есе та поетичних проєктів «Мій Шевченко», екскурсії «На Батьківщину Тараса Шевченка», «Шевченковою Україною»).

На базі ун-ту створено музейну експозицію, присвячену Кирило-Мефодіївському братству. 10–12 березня 2014 проведено Шевченківський

Обкладинка ювілейного запрошення від дня народження
Тараса Григоровича Шевченка

міжнародний літ. конгрес (пленарне і секційне засідання, круглі столи). Для студентів I-го курсу всіх підрозділів ун-ту запроваджено з 2014/ 2015 навчальний курс «Тарас Шевченко і Київський університет» обсягом 10 акад. годин. У видавничо-поліграфічному центрі «Київський університет» побачили світ ювілейні видання – «Тарас Шевченко. «Кобзар», «Заповіт Тараса Шевченка мовами народів світу», «Тарас Шевченко. Мала книжка. Автографи поезій 1847–1850. Факсимільне видання», «Ходімо даліше. Даліше слава... Мистецька спадщина Тараса Шевченка 1847–1861: альбом», «Шевченкознавство в сучасному світі: Колективна монографія», монографії О.М. Сліпушко «Духовна держава Тараса Шевченка», Л.М. Задорожної «Шевченкові ремінісценції в поетичному світобаченні Щоголева», Н.В. Слухай «Світ сакрального слова Тараса Шевченка», А.К. Мойсієнка «Слово в контексті Шевченкового тексту», Р. П. Радишевського «Рецепція Тараса Шевченка у Польщі», «Білецький Л. Шевченкіана», ювілейний календар та ін.

Студенти істор. ф-тету поставили на сцені рок-оперу «Міф: пристрасті за Шевченком». Відбулись ряд презентацій унікальних видань: «Тарас Шевченко в критиці. Том 1. Прижиттєва критика (1839–1861) Заг. редакція і передмова Г. Грабовича (2013); Г. Грабовича «Шевченкові «Гайдамаки»: Поема і критика» (2013), першого повного видання «Кобзаря» Т. Шевченка англ. мовою у перекладі П. Фединського; монографічного дослідження «Тарас Шевченко: Забутий поет-ікона» німецького славіста В. Кошмаля; кн. «Тарас Шевченко. Від Царських казематів до українського пантеону» (2015) Джованні Броджі у співавт. з О. Пахльовською італ. мовою; «Поетика візуальності Тараса Шевченка» і «Поезія Тараса Шевченка. Сучасна інтерпретація» Г. Клочека.

Літ.: План заходів з підготовки та відзначення 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько

ЗАЯРНА**Ірина Сергіївна**

(15.12.1964, м. Київ) – філолог, літературознавець. Д-р філ. наук. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1987). Після закінчення аспірантури, захистила кандидатську дисертацію на тему «Особливості конфлікту в художньо-документальній прозі 1970 – 1980-х років» (1992). З 1992 працює викладачем ун-ту, проф. кафедри історії рос. літератури (нині російської філології) ІФ.

У наук. доробку шевченкознавчі праці: «Погляд Т. Шевченка на російську літературу XVIII ст.» (2001), «Літературний контекст XVIII ст. у творчості Тараса Шевченка» (2014). Автор статей до Шевченк. енцикл.: «Державін Гаврило Романович», «Крилов Іван Андрійович», «Сумароков Олександр Петрович», «Херасков Михайло Матвійович», «Хемніцер Іван Іванович».

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

Ірина Заярна

зірка» Тодося Осьмачки». Шевченкознавчий доробок: розділ «Поезія Т. Шевченка: депресивно-репараційна позиція материнського коду і пошуки Великого слова» в монографії

Ніла Зборовська

ЗБОРОВСЬКА**Ніла Вікторівна**

(27.09.1962, с. Рубаний Міст Лисян. р-ну Черкас. обл. – 24.08.2011, там само) – філолог, літературознавець, психоаналітик. Д-р філ. наук. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1986). Працювала наук. співроб. ІЛ, директором Центру гендерних досліджень; провідний наук. співробітник Інституту літ. ім. Т. Шевченка НАН України. Авторка есеїв, 100 наук. досліджень, зокрема: «Танцююча

«Код української літератури. Проект психоісторії новітньої української літератури» (2006), «Без задавнених комплексів і стереотипів (Єврейське питання і «Гайдамаках» Шевченка)» (1997), «Шевченко в «жіночих студіях» (1998). «До проблеми пошуку спільного коду для дешифрування містерії «Великий льох» Тараса Шевченка» (2009). Похована на кладовищі рідного села.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К., 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ЗБРОЖЕК Хома (Томаш) Іванович

(1821 – р.с.н.) – флотський лікар, колезький асесор. Студент мед. ф-ту університету св. Володимира (випуск 1850); після закінчення навчання, відправлений до Севастополя на службу. Учасник Крим. війни (1853–1856). З червня 1856 служив у Астрахані, там же 20 серпня 1857 познайомився з Т. Шевченком і занотував по-польськи у Та-

расовому «Щоденнику»: «Красномовство не багатьом випало на долю; мені ж, позбавленому цього божественного дару, лишається тільки мовчки дивуватися й благословляти творчу твою могутність, святий народний пророче-мученику Малоросії. Теперішнє твоє перебування серед нас робить мене цілком щасливим, і хвилини спілкування ніколи не зітруться з моєї пам'яті. О стократ, стократ благословляю той дорогий день, коли небо дало мені можливість особисто познайомитися з тобою, ревний і безстрашний оповіснику слова правди. Нехай же ці кілька слів нагадують тобі [...], поете-художнику, про глибоку повагу шануючого тебе Томаша Зброжека».

23 серпня Тарас Шевченко занотовував у «Щоденнику»: «15 же августа Зброжек случайно у Сапожниковых проговорился, что я у Астрахани».

Літ.: Большаков Л. Н. Їхав поет із заслання... – К., 1977; Зленко Г. Зброжек Хома Іванович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 711; Тарас Шевченко. ПЗТ у 12 т. – Т. 5. – К., 2003. – С. 349;

Історичні місця, зв'язані з перебуванням Тараса Шевченка в Астрахані. Колаж

Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

**«ЗЕЛЕНИЙ ГОТЕЛЬ»,
(«Зелений трактир»)**

на Московській вулиці столиці (з 10 жовтня 2017 – імені Дмитра Годзенка (1966–2016), загиблого на Донбасі укр. воїна, позивний «Годзила») – частина садиби «Судового двору», що належав Києво-Печерській лаврі; у ньому зупинявся Т. Шевченко і до якого в гості приходили: професор ун-ту св. Володимира, зокрема, Микола Костомаров.

Приміщення складалося з трьох споруд – головного будинку на червоній лінії забудови вулиці, флігеля, розташованого паралельно, службового корпусу в глибині ділянки. «Судовий двір» здавався в оренду приватним особам; у 1805 за проєк-

том архітектора Андрія Меленського (1766–1833) зведено головний будинок садиби (дерев'яний другий поверх на цегляному цокольному), в якому орендарі влаштували «Зелений готель», або «Зелений трактир з нумерами»; назва походить, імовірно, від зеленого кольору даху, і такого ж – кахляних груб. У першій половині XIX століття гостинний двір вважався найкращим; 1846 готель і трактир у ньому утримував купець третьої гільдії Андрій Сніжко. Тут зупинялося чимало видатних діячів, а саме: Євген Гребінка (1812–1848), Олександр Грибоєдов (1794–1829), декабрист Олександр Муравйов (1792–1863), історик Наталя Полонська – Василенко (1884–1973). Т. Шевченко згадує гостинний двір на вулиці Московській у повісті «Близнецы»: «Я зашел к здесь же, на Московской улице, квартировавшему моему знакомому,

Колишнє приміщення «Зеленого готелю», в якому зупинявся Тарас Шевченко (не збереглося). Фото В. Жадька

У трактирі. Малюнок

художнику Шевченко, недавно приехавшему из Петербурга. Поговорил с ним об искусствах вообще, о живописи... Нарисуйте для меня этот самый вид, которым мы теперь любуемся, и пришлите в “Зеленый трактир” в № NN». Герой повісті, зайшовши до трактиру, зупинився перед чорною дошкою, на котрій крейдою виведено прізвища приїжджих та номери найнятих приміщень. А в офіційному описі повідомлялося, що таблиці з цінами номерів були і в ідальні. У готелі заборонялися «всілякі ігри, танці, музика й співи, за винятком нумерованих кімнат, зайнятих приїжджими, в котрих дозволяється користуватися музикою та іншими іграми, законом дозволеними... Вхід до закладу дозволяється лише у пристойному одязі й зовнішній

охайності. А солдатів, людей у «лівреї», тобто – уніформі особливого крою і певного кольору для лакеїв, швейцарів, кучерів, слуг та селян у простому їхньому одязі, як-от: у сіряках, бурих чумарках і непокритих кожухах, і взагалі всіх непристойно зодягнених та помічених у зухвалих, брутальних та бешкетних вчинках, не пускати, але вхід жінкам до загального столу не забороняється».

Наприкінці XIX ст. «Судовий двір» звільнили, і тоді ж за проектом архітектора Володимира Ніколаєва (1847–1911) звели новий комплекс готелю-трактиру. У 2010 на місці «Зеленого готелю» збудували багатопверхівку.

Літ.: Жадько В. Печерськ Тараса Шевченка. – К., 2014. – С. 56; Звід пам'яток історії та куль-

тури України: енциклопедія. Вид. у 28-ми т. – Київ. – Кн. 1. – Ч. 2. – К., 1999. – С. 733; Шевченко Т.ПЗТ у 12-ти т. – Т. 4. – 2003. – С. 110–116.

Віктор Жадько

ЗЕРОВ

Микола Костьович

(14. 04.1890, м. Зінків – 3.11. 1937, Сандармох, Карелія) – літературознавець, поет і перекладач. Брат ботаніка, акад. АН України Дмитра Зерова та поета-емігранта Михайла, що виступав під псевд. «Орест». 1908-1914 навчався в ун-ті св. Володимира, після закінчення – вчителював у Златопіллі та Баришівці. З 1923 – проф., з 1930 – зав. кафедрою Київ. ІНО. У 1933 звільнений за «антирадянщину». У 1920 обвінчався із Софією Лободою – однією з трьох доньок професора Федора Лободи. Вони зустрічалися 8 років і обвінчалися в Києві на бульварі Шевченка, в Борисоглібській церкві, що була тюремною. Літ. діяльність розпочав у 1912, належав до групи «неокласиків». Товаришував з Хвильовим, і тяжко пережив

Микола Зеров

новину про самогубство однодумця. Авт. зб. «Камена» (1924), нарисів: «Леся Українка», «Нове українське письменство» (обидві – 1924), зб. літ.-крит. ст. «Доджерел» (1926). Упорядн. Антологій: «Нова українська поезія» (1920), «Слово» (1923, перевидана 1929 під назвою «Сяйво»). Перекладав із латин. («Антологія римської поезії», 1920), пол., рос. мов У 1927–1928 прочитав

Будинок у Златополі, де проживав Микола Зеров в період викладання у місцевій гімназії. Фото В. Жадька

студентам 3-го курсу Київ. ІНО цикл лекцій з укр. літ., опублікованих 1928 на склографі, а в 1977 перевиданих у Канаді (Торонто) під назвою «Лекції з історії української літератури. 1798-1870». У циклі Т.Г. Шевченкові присвячено вісім лекцій, в яких З. проаналізував життя і творчість поета, еволюцію його худ. та політ. поглядів, боротьбу навколо його літ. спадщини тощо.

Для З. Шевченко – митець високої соціальної напруги, якому підвладні найвибагливіші форми поет, вислову (лекції опубліковані у вид.: Микола Зеров. Твори у 2 тт. Історико-літературні та літературознавчі праці (1990). Інші шевченкознавчі праці З. друкувалися 1921–1924 в ж. «Голос друку», «Нова громада», «Україна», «Життя і революція». Переклав із рос. та пол. мов вірші П. Бутурліна «Шевченкова могила», А. Соєви «Шевченкові» та Б. Залеського «Тарасова могила».

Як дослідив шевченкознавець В'ячеслав Брюховецький, «вступи, стаття до «Кобзаря» в рос. перекл. Ф. Сологуба під назвою «Кобзарь» Шевченко в русских переводах» і підписана М. Новицьким, насправді належала Зерову». Про постійну і всебічну зацікавленість З. творчістю Шевченка свідчить ст. «Шевченко і Аскоченський», що написана як передмова до нездійсненого на поч. 30-х років вид. кн. В. Аскоченського «І мої спогади про Т. Г. Шевченка», перекл. якої належить З. (публікацію вперше здійснив В. Брюховецький). У ніч із 27 на 28 квітня 1935 заарештований

на московській станції Пушкіне, 20 травня відправлено під конвоем до Києва для слідства і звинувачено у «керівництві контрреволюційною терористичною націоналістичною організацією»; у 1936 засуджений на 10-річне ув'язнення, яке відбував на Соловках, де 3 листопада 1937 розстріляний капітаном НКВС Матвеевим в урочищі Сандормох у Карелії.

У 1988 звітти взяли пригорщу землі й перепоховали біля могили сина Костика (помер у 9 років від скарлатини) на Лук'янівському цвинтарі; ділянка № 12.

Літ.: Брюховецький В. Зеров і Шевченко // РЛ, 1989. – № 3. – С. 42; Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 237; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЗІНЧУК

Людмила Дмитрівна

(9.06.1938, с. Лазірки Лубен., тепер Оржиц. р-ну Полтав. обл.) – філолог, музеєзнавець, літературознавець, шевченкознавець. Заслужений працівник культури України. Навчалася на філ. ф-теті ун-ту ім. Т. Шевченка (випуск 1966). Працювала ст. наук. співроб. і головним хранителем фондів Літературно-меморіального музею Максима Рильського (1966–1981), заст. директора з наук. частини ДМТШ (1982–2001). Співавтор меморіального музейного комплексу Тараса Шевченка в м. Форт Шевченка (півострів Мангишлак). Співупоряд. зб. «В літопис шани

і любові» (1989). Автор ідеї видавничого проекту, упоряд. текстів, автор післямови «Нам треба голосу Тараса» до видання «Тарас Шевченко. Давидові псалми». Автографи Т. Шевченка, давньослов'янські тексти. Українські переклади» (2000). Упоряд. та автор приміток до ПЗТШ у 12 томах (2005). Автор розвідок: «Покликання» (1986), «Меморії Тараса Шевченка перяславського періоду в колекції музею» (1990), «Мрія, що не збулась. Історія останнього кохання Т. Шевченка» (1995), «Фотолітописець шевченкіани: Яків Давидзон», «Над Каспієм лунає «Заповіт» (Світи Тараса Шевченка; 2001), «Слава тобі, Гамаліє» – до питання про ймовірне авторство картини «Гамалія» (2002), «Про деякі прорахунки в основному тексті та коментарях останнього академічного видання творів Шевченка» (2010). Чл. наук. колективу з підготовки до друку ПЗТШ у 12 т. – Т. 8–11 та «Шевченківської енциклопедії» в 6-х томах.

Літ.: Шевченко О. Зінчук Людмила Дмитрівна // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 735; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ЗІНЧУК

Станіслав Сергійович

(4.10.1939, с. Орадівка Хрестинів. р-ну Київ., тепер Черкас. обл. – 29.01.2010, Київ) – філолог, поет, перекладач, публіцист, фольклорист. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1962). Студентом брав участь в

Станіслав Зінчук

універ. шевченків. наукових експедиціях (1960–1962), про які розповів у кн. спогадів «Екран пам'яті» (2004); записав «Легенду про Шевченкову квітку» (1964). Автор історичних розвідок: «Іван Гонта», «Доля Івана Гонти» (1991), «Іван Гонта. Кайдани стереотипів» (1991). Поетична шевченкіана – «Тарас-солдат на посту» у зб. «Мозаїка», «Шевченко у Кам'янці-Подільському» (1972), «До портрета В. А. Жуковського» (1983), поема «Аджимушкой» (1984), «Начерк автопортрета Тараса Шевченка в мантії короля Ліра», «Благовіст» (2003), «Гайдамацька Січ. Історичне дослідження. Поема» (2009, 2012). Учасник багатьох Шевченків. літ.-мист. свят, зокрема – «Шевченківський березень» (1982). Переклав поетичні твори з азербайджанської: (Алі Туде, Б. Фармана-огли, Набі Хазрі); з англійської: (Р. Лапіки); з білоруської

(Р. Барадуліна, Г. Буравкіна, В. Караткевіча, П. Макаля); з болгарської (Л. Левчева, Л. Стоянової); з вірменської (Н. Мікаеляна, П. Севака); з грузинської (Ш. Амісулашвілі, О. Чіладзе); з естонської (О. Рауна); з казахської (Д. Мулдагалієва, О. Сулейменова, Ш. Сарієва); з киргизької (Б. Алибаєва); з латиської (І. Зієдоніса); з литовської (Ю. Вайчюнайте); з молдавської (Г. Вієру, Ш. Лозіє); з польської (Т. Ружевица, Ю. Тувіма, В. Шимборської); з російської (П. Васильєва, М. Гумільова, Є. Євтушенка, А. Жигуліна, Б. Окуджави, О. Мандельштама, Б. Пастернака, В. Солоухіна, О. Твардовського); з таджицької (Б. Ходжі, У. Джамола, М. Каноата); з туркменської (А. Агабаєва, О. Курдова); з чеської (В. Незвала, Я. Скацела); з угорської (М. Фюзеші). Окремі вірші перекладено болгарською, вірменською, грузинською, ідиш, латиською, польською, російською, таджицькою та угорською мовами. Переспівав біблійну «Пісню пісень», повністю надруковану в його зб. «Слово», «Закон вірності», «Поезії», «Сузір'я Ліри». Лауреат: Республіканського літературного конкурсу на найкращий твір про людину праці (1986); за книжку спогадів «Екран пам'яті» – Всеукраїнської літературної премії ім. Івана Огієнка (2005). У 2004–2005 – референт-секретар Київської організації Національної спілки письмен. України. Помер у Києві, похований на кладовищі села Орадівка.

Літ.: Гроно ряту. Спогади про Станіслава Зінчука. – К., 2013. – 86 с; Литвин М. Добрий вечір тобі, пане господарю! //

ЛУ, 2009. – 1 січня; Рижикова Л. Зінчук Станіслав Сергійович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 735; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЗЛЕНКО

Григорій Дем'янович

(7.11.1934, с. Потік Миронів. р-ну Київ. обл. – 25.08.2015, Одеса) – журналіст, літературознавець, письменник, бібліограф, краєзнавець. Закінчив заочно ф-т журналістики ун-ту ім. Т.Г. Шевченка (1961). Лауреат літ. премій: ім. П. Тичини (1992), Костянтина Паустовського (2001), заслужений діяч мистецтв України (1996). Чл. НСПУ (1983). Чл. наук. т-ва ім. Т. Шевченка (2006), Нац. т-ва краєзнавців, Міжнарод. асоціації українознавців. Засл. діяч мист-в України (1996). Нагороджений орденом «За заслуги» III ст. (2006). Працював у райгаз. «Леніновим шляхом» (тепер «Надросся») у Корсуні-Хмельницькому (1954–1961). У 1961–1964 редагував газ. Одес. інж.-буд. ін-ту, 1972–2012 – на ред. посадах у вид-ві «Маяк» (Одеса), з 1972 – зав. редакційно-видавничим відділу Одес. держ. наук. б-ки. 1968 вийшла 1-а кн. «Нетлінне», яка стала в Україні первістком книг-оповідей про пошуки і знахідки літ. слідопитів, а саме: «Пошук для прийдешнього: Вибрані розповіді літературного слідопита» (2004); розповіді-дослідження про Тарасове оточення – «Поблаговолений Шевченком»? «Я в неволі, ти вдовою» (Олександр-

ра Псьол); «Душа з призначенням чудовим» (В. Респіна), «Мій Якове добрий» (Я. де Бальмен), «Однодумець поета» (М. Савич); оповідання – «Бунт серця» про перебування Т. Шевченка в поміщика В. Тарновського, «Вогонь зблизька» про відвідання І. Буніним могили Т. Шевченка в Каневі. Написав ст. до «Шевченківської енциклопедії». Вірші: «Тарас Шевченко», «Тарас»; дослідження: «Чи був Шевченко в Україні 1841 року»; «Метрика Тараса Шевченка» (2005); «Автопортрет. З книги життя Тараса Шевченка» (2006). Надруковано: «Книга пам'яті» (1971), «Одесские тетради» (1980), «Берег Пушкіна» (1987), «З полону літ» (1989), «Перші українські видавництва Одеси» (2000), «Пізня лірика» (2003), «Пошук для прийдешнього» (2004), «Лицарі досвітніх вогнів. 33 портрети діячів одеської «Просвіти» 1905–1909 років» (2005), «Відсвіти Тараса Шевченка» (2009). Брав участь у підготовці бібліографічних покажчиків про Лесю Українку, І. Франка, К. Паустовського в Одесі, про С. Ковганюка, Б. Пастернака, Галину Комарівну. Автор і консультант «Укр. літ. енцикл.», «Енцикл. сучасн. України», енцикл. «Мистецтво України». Пошуки й знахідки в шевченкіані публікував з часів роботи у Корсуні-Шевченків.: премію ж. «Україна» відзначений нарис «Тиждень над Россю» про перебування Т. Шевченка у Корсуні 1859. У 1961 опублікував іст. оповідання про мандрівку Івана Буніна на могилу Т. Шевченка. У 1-й кн. «Нетлінне» вмістив 7 розвідок, пов'язаних з Шев-

Григорій Зленко

ченком: про шевченкіану М. Комарова, про поезію І. Гріненка – небожа Кобзаря, про його небогу – дружину письменника Л. Андреева; про худ. А. Ждаху, як автора 1-го проекту ілюстрування всього «Кобзаря»; про муз. «Вечорниць» П. Ніщинського до Шевченкового «Назара Стодолі»; про копії творів Шевченка в Одес. обл. б-ці; про нездійснений проект Шевченківської шк. У кн. «З полону літ» (1975) вмістив дослідження «Заборонений життєпис Шевченка». Автор повідомлень у довіднику «Тарас Шевченко і Крим» (2001, упоряд. Г. Рудницький), матеріалів для «Шевченківської енциклопедії». Остання книга шевченкіани: «Відсвіти Тараса Шевченка» (2009). З. став 3-м одеситом (після проф. О. Маркевича й бібліографа М. Комарова), прийнятим до НТШ. Літ. слідопит є також автором енциклопедичного словника «Николаевцы» (1999)

та розвідок, які залучені до Миколаїв. шевченкіани: «Графічна пісня Амвросія Ждахи» про 1-го худ., який починав працювати над ілюструванням повного «Кобзаря» (1968), ст. «Чи був Шевченко на Миколаївщині?» (з приводу однієї публікації В. Орла; «Літ. Україна», 6 черв. – 1975). У відповідь на публікацію краєзнавця В. Орла в Миколаїв. обл. газ. «Південна правда» (1 берез. 1975) заперечив можливість перебування Т. Шевченка влітку 1859 в с. Голосковому Кривоозер. р-ну Миколаїв. обл., бо «свої міркування він підтверджує лише мемуарами М. Яшовського, які з часу їхньої першої публікації викликають у шевченкознавців певне недовір'я». Відповід. редактор бібліогр. покажчика «Т. Г. Шевченко в одеській пресі» (вийшло 5 вип. 1996–2006). Похований на міському кладовищі Одеси.

Літ.: Пилипчук Р. Зленко Григорій Дем'янович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 2. – С. 736; Сарана Ф. К. Зленко Григорій Дем'янович. – К., 1990. – Т. 2. – С. 272; Українські бібліографи. – Вип. 1. – К., 2009. – С. 149.

Віктор Жадько

ЗУСТРІЧ ДОМОВИНИ З ПРАХОМ ШЕВЧЕНКА В КИЄВІ 6–7 ТРАВНЯ 1861

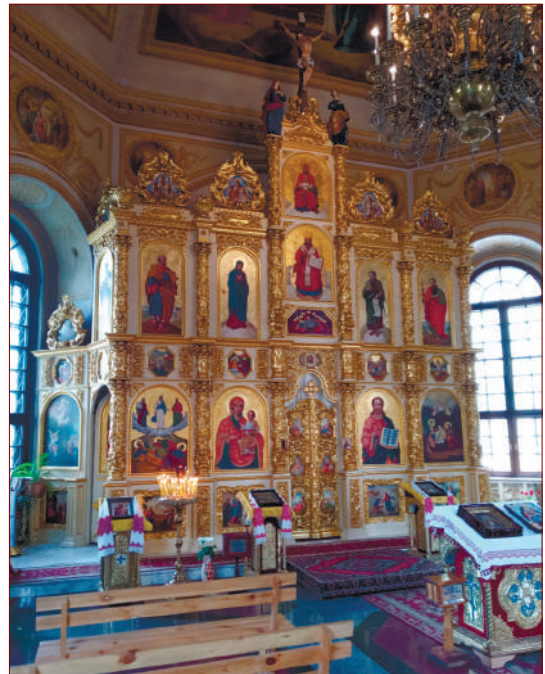
– студентами ун-ту св. Володимира та киянами. О 10-й годині дня 6 травня 1861 року похоронна процесія вирушила від Броварів до Києва, власне, до Дніпра; їхали не шосе, а узбіччям – щоб «не так трусило». Про цей етап похоронної процесії написав Тарасів біограф Ми-

хайло Чалий у статті: «Похорон Т.Г. Шевченка на Україні»: «Як тільки в місті стало відомо, що з С.-Петербурга привезли Шевченка, численні шанувальники поета, переважно учнівська молодь – студенти й гімназисти, – рушили за Дніпро зустрічати поета. Дехто з них заздалегідь приготували промови й вірші. У благородному запалі юнацького захоплення гарячі голови, не чекаючи дозволу духовної й світської влади, упряглися і хотіли везти труну через місто, в університетську церкву і, мабуть, здійснили б свій намір, якби не було там людей більш витриманих, яким, після довгих і досить галасливих суперечок з крикунами, вдалося зупинити похоронну процесію, до одержання дозволу, біля самого Ланцюгового мосту. За дозволом до губернатора пішли Варфоломій Григорович Шевченко, як родич покійного та законовчитель 2-ї гімназії Петро Лебединцев (1819–1896). Генерал Іларіон Васильчиков (1805–1863) відіслав їх до митрополита, щоб той сказав, у якій церкві поставити труну. Владика назвав найближчу до Дніпра – Різдва Христового, а князь, із свого боку, поклав на о. Петра відповідальність за те, щоб у храмі не виголошували промов. Студенти випрягли коней і на собі повезли тлінні останки поета через подільське шосе, до церкви. Коли похоронна процесія рушила від шлагбаума до Ланцюгового мосту, з труною порівнялася карета чернігівського архієпископа Філарета, який їхав з візитом до митрополита Арсенія і незадовго перед тим казав п. Тризні,

Сластіон О. Тарас Шевченко у труні. 1885

що бажає познайомитися з Шевченком. Побачивши з віконця карети таке незвичайне видовище, звелів кучеру випередити процесію... Уздовж усього Києво-Подільського шосе кортеж часто зупинявся, на дрого забиралися оратори й виголошували промови; коли ж запас красномовства вичерпався, дехто почав читати свої твори вдруге й утретє». «Перед вежовою брамою, – писав у матеріалі «Тарас Григорович Шевченко» Петро Лебединцев, – на шосе ми з Варфоломієм зустрілися з труною, яку везли студенти й інша молодь, знявши шапки. Важка свинцева труна була в дерев'яному ящику на дрогах і накрита великим покривалом із червоної китайки, на якій лежало багато вінків і квітів. На нашу пропозицію молодь пообіцяла

Іконостас церкви Різдва Христового, біля якого стояла домовина з прахом Т. Шевченка. Фото В. Жадька

зупинитися тут і ждати, поки дозволять їхати далі у місто, що вона й виконала».

Григорій Честяхівський у статті «Із спогадів про Т.Г. Шевченка» також згадує, що прибули до Микільської Слободи близько п'ятої години вечора і зупинилися в лісі. Якщо в ті часи потрібно було їхати з Києва в напрямку Броварів, то «...за цепним мостом знаходяться на заплавах Дняпра чотири дерев'яних постійних моста, устроєних на сваях. Они ведуть к Броварському шоссе, починаюцемуся у Никольской Слободки, расположенной почти у самого берега Дняпра». Перед дерев'яним мостом випрягли коней й «люди самотужки тягли воза на правий берег Дняпра» – 6 травня, під вечір прибули до Києва. У Микільській Слобідці, а потім на Ланцюговому мосту й Подолі траурну процесію зустрічали кияни та студенти університету св. Володимира;

імена деяких з них збереглися в спогадах учасників тих подій: М. Ковалевський, М. Малашенко, П. Вишневський, Я. Габель, О. Стоянов, М. Драгоманов, М. Лисенко, П. Житецький, М. Загурський, П. Свенціцький, В. Бернатович, К. Шейковський, М. Чалий... Дорогою до храму раз-у-раз зупинялися та виголошувалися промови. Як написав Павло Зайцев у книзі «Життя Тараса Шевченка», «...говорили не лише українці, а й росіяни, поляк, серб, студент Духовної академії, що виступив від імені балканських слов'ян. Один із промовців, тоді ще молодий український етнограф, подолянин Шейковський порівнював Шевченка з пророком Єремією».

Шейковський Каленик Васильович (1835–1903), філолог, лексикограф, педагог, видавець. Закінчив історико-філологічний факультет ун-ту св. Володимира (1861); один із найактивніших учасників громадсько-про-

Перепоховання Кобзаря. Малюнок

*Церква Різдва Христового на Подолі – святиня,
де жива пам'ять про Тараса Шевченка. Фото В. Жадька*

світницького руху в Києві. Автор колективного листа діячів київських недільних шкіл до Тараса Шевченка з подякою за надіслані 50 примірників «Кобзаря» (його підпис у цьому листі стояв першим). Епіграфом до свого підручника «Домашня наука. Вищі початки» узяв рядки з Шевченкового вірша «Доля». Письменник Володимир Бернатович (1840–1865) у публікації «Похорони Тараса Шевченка» описуючи промови, виголошені над прахом поета, коли жалобна процесія зупинилася перед в'їздом у Київ, відзначив виступ Шейковського, сховавши його ім'я під криптонім: «Славна глибокомислена мова молодого К.В.Ш., подолянина, працюючого над етнографією рідного краю».

Київська жандармерія стежила за порядком і виконувала приписи генерал-губернатора, коли труну із прахом Кобзаря привезли й поставили перед храмом Різдва Христового. В газ.

«Киевский телеграф» від 7 травня описана зустріч похоронну процесію: «Мая 6, в 5–30 часо́в вечера в Киев привезли из С.-Петербурга тело усопшего мало-российского народного поэта, Тараса Григорьевича Шевченка. Возле моста студенты университета и другие почитатели выпрягли лошадей, везущих дроги, и на своих плечах привезли тело его в церковь рождества Христова на Подоле, где, поставив гроб, убрали венками и букетами из натуральных цветов».

Поетів земляк із села «Зелена Діброва» Петро Лебединцев у статті «Тарас Григорович Шевченко» згадує неділю, 7 травня: «Увечері до церкви була приставлена поліція, а вранці прислали й кінну жандармерію, що зацікавило всіх, хто проїжджав і проходив по Олександрівській вулиці». Церква Різдва Христового, православний храм в історичній місцевості київського Подолу; збудований

у 1809–1814 роках за проектом архітектора Андрія Меленського (1766–1833). Якби зазирнули у приміщення храму, то неодмінно побачимо головні реліквії скромної парафії – навпроти лівого криласу висів укритий срібною ризою образ Миколи Чудотворця. В центральній частині вітвара на підвищенні лежала плащаниця 1543 року, на якій намальовано «Покладення Спасителя в труну» – периметром на святині старослов'янськими літерами виведено дарчий напис і біблійську дату: «Въ льто 7053». До північної стіни храму прилягав вітвар на честь преподобного Сергія Радонезького. Під час Різдвяних свят в одній з ніш влаштували вертеп «Марія», «Немовля в яслах». Вранці на Поділ до храму Різдва прийшло багато киян, щоб віддати останню шану великому Кобзарю; генерал-губернатор заборонив виголошувати в храмі промови.

Під час церковної відправи, як написав Михайло Чалий, «между народом протиснулася в глибоком трауре дама, положила на гроб поета терновий веноч и удалилась: красноречивее надгробних слов виразила она то, что чувствовал каждый из нас. Полиция забрала веноч». Київський фотограф Володимир Воюцький (1846–1846) зробив знімок домовини з Т.Г. Шевченком, присутніх родичів, друзів і киян. Ця світлина під назвою «Гроб Шевченка в Києве у Христорождественской церкви» з розшифруванням імен родичів та знайомих поета опублікував журнал «Киевская старина» (1894). Біля труни в скорботі стоять: Микита Григорович Шевченко, Йосип Григорович Шевченко, Петро Микитович Шевченко; дружина Йосипа Шевченка, Ярина Григорівна Бойко (Шевченко), син Йосипа Шевченка, Варфоломій

Щороку 22 травня студенти, викладачі університету, вся Україна відзначає День перепоховання Тараса Шевченка. Канів. Фото В. Жадька

Григорович Шевченко, дружина, дві доньки і син Варфоломій Шевченка, Іван Максимович Сошенко, Григорій Миколайович Честахівський. Студенти ун-ту св. Володимира виголошували промови надворі, про виступаючих Михайло Чалий пише: «Найкращі з прощальних промов, які, нажаль, не збереглися, були виголошені біля кріпосного форту на Ланцюговому мосту студентами – Стояновим, Антоновичем і Драгомановим». Дійшла черга тримати слово Михайлу Чалому: «Думки і почуття, що хвилюють душу кожного з нас у цю хвилину, не потребують багато слів для їх висловлення: ми стоїмо біля труни нашого славетного співця. Скорбота наша надто велика, щоб передати її словами, і надто глибока, щоб поглиблювати її сумними закличками. Хоч би що ми говорили про нашу велику втрату, ми не скажемо нічого, про що стократ сильніше й красномовніше не промовляло б нам безсмертне ім'я Тараса Шевченка. Слава цього імені не вмре серед нащадків. Воно житиме в народі довго-довго й зникне хіба що з останнім звуком малоросійської пісні, а народна пісня не вмирає. Не вмруть разом із нею і твори нашого народного поета! У них, як у фокусі, поєдналися, з одного боку, вся краса, уся сила й усе багатство української мови, а з другого – глибоке почуття й енергія характеру, властиві малоруському племені; в них – народна чарівність і простота народних пісень – поряд з високою художністю творів, що належать періоду нашої цивілізації... Сфера його таланту – на-

родне життя». Після церковної відправи о 4-й годині дня траурна процесія рушила берегом Дніпра – від Поштової площі до Ланцюговго мосту, неподалік якого стояв пароплав «Кременчугъ». Григорій Честахівський занотував ходу так: «Домовину Кобзарську несли на руках понад Дніпром широким і понад крутими горами. Попереду їхали на конях верхи два жандарми, за ними хор не солдатської, а городової музики, грали марш... а потім красувався Кобзарський гроб, накритий червоною китаюкою – заслугою козацькою, а кругом його одинадцять значків городських цехів. Процесія розтягнулась на цілісіньку верству, і вид був такий величний». Пароплав «Кременчугъ» через повінь не міг пришвартуватися до берега, тому домовину спустили на палубу з Ланцюгового мосту на рушниках. 8 травня 1861 о 7-й ранку судно відчалило від київської набережної й взяло напрям до Канева. Гроб супроводжували 24 особи. Начальник повітової поліції Сергій Котляров 16 травня 1861 склав список прибулих: «Елисаветградский купец Варфоломей Шевченко, жена его Александра; Каленик Шевченко; Никита Шевченко, жена его Пелагея; Иосиф Шевченко, жена его Матрона; Гавриил Бойко, жена его Ирина; учитель 2-й Киевской гимназии Иван Сошенко, жена его Мария; жена инспектора 2-й киевской гимназии Надежда Чаловая; коллежский секретарь Александр Лазаревский (из С.-Петербурга); мещанин Николай Постернак (из С.-Петербурга);

дворянин Виктор Вогодский; губернский секретарь Григорий Честаховский; канцелярский Иван Шукета; окончивший курс в университете св. Владимира Николай Ковалевский; поручик Виктор Забелло; студент ун-та св. Владимира Михаил Малащенко; дворянин Яков Габель; поручик Богданович; студент университета св. Владимира Петр Вишнеvский; ученик 2-й киевской гимназии Вельгорский». «Опустили біле тіло в гроб і начав народ розходиться, – споминав Честаховський. – Потім ми повечеряли і розійшлись, а декоторі остались ночувать на Тарасовій горі, і усю ніч огнище горіло, наче гайдамацтво ночувало в лісі зі свяченими». Історія Тарасової гори починається після поховання на ній Шевченка з 22 травня 1861. Вибір місця поховання пов'язаний з бажанням поета оселитися в Україні, на дніпрових горах. Територія навколо могили

Шевченка належала Канівській міській думі, з 29 грудня 1869 – надана в оренду Варфоломію Шевченку (1821–1892), а пізніше викуплена ним. Після смерті В. Шевченка могила поета довгий час знаходилась під опікою київської Старої Громади. Перші охоронці Національної Святини усвідомлювали унікальність цього місця і заклали підвалини пам'яткоохоронної справи.

Історична подія – перевезення праху Тараса Шевченка із С.-Петербурга на батьківщину та перепоховання на Чернечій горі в Каневі стала символом народного спротиву царському режимові та днем увічнення пам'яті про Кобзаря.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 583; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 47; Тарахан-Береза Зінаїда. Святиня. Наук.-істор. літопис Тарасової Гори. – К., 1998. – С.68.

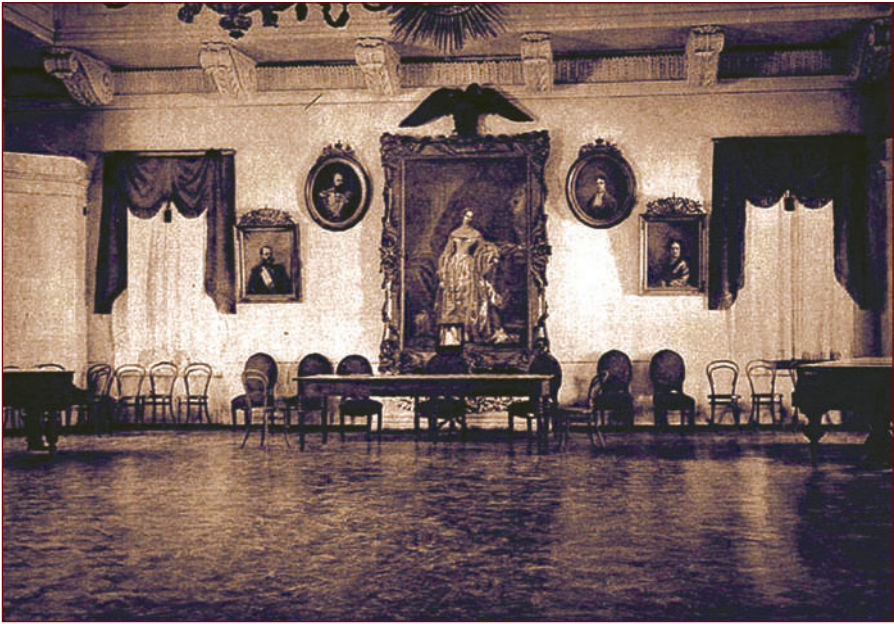
Віктор Жадько

Інститут шляхетних панянок – жіночий навчальний заклад Києва, заснований у ХІХ столітті, давав загальну освіту та естетичне й етичне виховання. Найвідомішими постатями серед викладачів були професори ун-ту св. Володимира, зокрема – Микола Костомаров, Олексій Ставровський, Віталій Шульгин, Микола Бунге, Микола Лисенко, Йосип Витвицький, Старіон Ходецький, Франц Мезер, Георгій Шлейфер, Микола Іванишев. У різний час в інституті навчалися діячки укр. культури: Наталя Забіла, Олена Пчілка, сестри Тальберг (співачка й піаністка), А. Меншикова, Є. Рафалович, Є. Єльчанінова (співачки опери), письменниця, мистецтвознавець, археолог Н. Корольова (1888–1966). Спочатку навчальний заклад містився в приватному будинку фельдмаршала Фабіана Остен-Сакена (1752–1837), з 1842 – у приміщенні, яке проектував і зводив на узвишші Іванівської (згодом – Інститутської) вулиці архітектор Вікентій Беретті (1781–1842). Т. Шевченко відвідував заклад та рисував випускниць, за сприяння учителя малювання і товариша Олексія Сенчила-Стефановського (1808–1861) познайомився і з деякими педагогами. Про цей будинок поет згадував у листі до художника Миколи Осипова (1825–1887) від 20 травня 1856: «Если случится вам быть в Киеве, обратите внимание, – что я говорю внимание? – взгляните на институт благородных девиц. Казармы, да еще казармы самые неуклюжие, а местность – самая восхитительная». У повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали» героїня Маша, вихованка Інституту «...рассказала, разумеется, по секрету, кого из учителей все девицы обожали, а кого только некоторые, и которого... они называли купчиком за то, что он на лекции приходил всегда с ящичком; а инспектора П., так заключила она свою детскую исповедь, ни одна девица не обожала, потому, что у него глаза кошачьи».

Віктор Жадько

Як дослідила науковець Наталя Антонець у статті «З історії діяльності інститутів шляхетних дівчат: Київський інститут шляхетних панянок у спогадах вихованок», панянок пригнічувала зарегламентованість навчального життя, адже статут, дисципліна, непорушний порядок ставилися понад усе – для шляхетних дівчат «було, як у війську». Окрім муштри, молодь гнітило обмежене коло спілкування та дефіцит вражень – мали право перебувати вдома лише на Різдво, Великдень та в період недовгих літніх канікул. Увесь інший час протягом семи років навчання вихованки перебували в Інституті фактично невідлучно, тобто бачили постійно одні й ті самі стіни, спілкувалися з одними і тими викладачами. Крім того, фактично не мали можливості побути на самоті. Якщо дозволяла погода, дівчат водили на прогулянку прилеглими вулицями. Але й такий вихід за територію відбувався за чітко розробленими правилами: вихованки вишиковувалися парами за зростом, причому, найвищі разом із класною дамою очолювали колону. На відстані шести кроків од найнижчої, пари йшли дві дівчини-служниці, а через шість кроків за ними замикав процесію швейцар. На вулиці панянки мали право тихо розмовляти, проте суворо заборонялося сміятись, дивитися на перехожих і тим більше з кимось із них заговорювати, навіть, якщо це батьки. Маршрут, як правило, був одним і тим самим: спочатку – вгору Інститутською біля Державного банку, потім – униз Олександрівською вулицею (нині М. Грушевського) вздовж садів – Маріїнського, Палацового, Царського, Купецького, куди вхід інституткам заборонено – тільки навесні під час іспитів їх інколи заводили до Палацового саду. Не доходячи до Міського музею старожитностей та мистецтв (нині Національний українського образотворчого мистецтва), колона вихованок повертала до навчального закладу. Під час Другої світової війни будинок Інституту згорів, але відбудований, реконструйований та реставрований. Тепер розміщується Міжнародний Центр культури та мистецтв.

Віктор Жадько

ІВАКІН

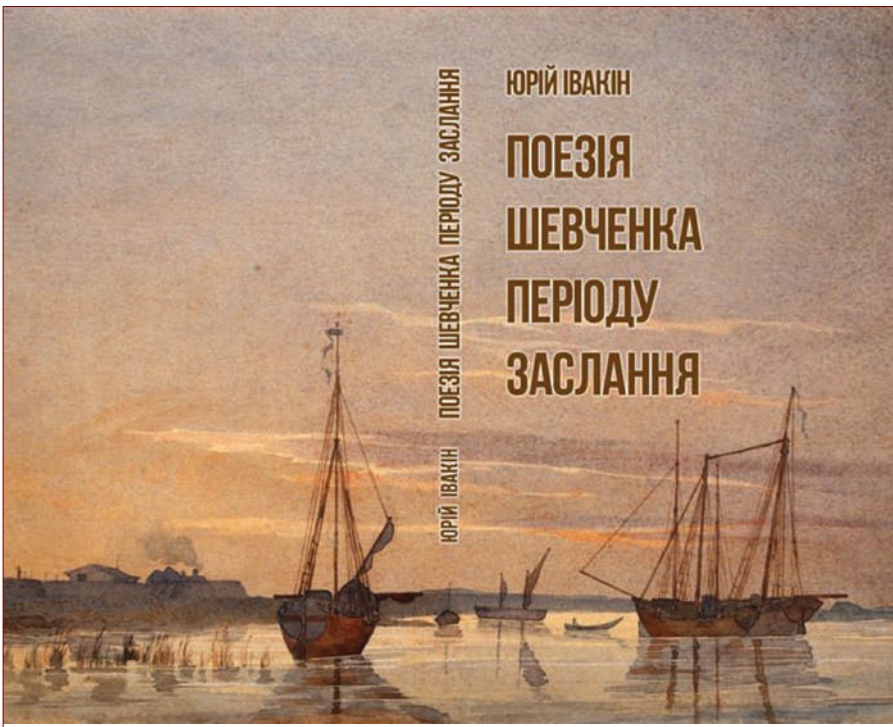
Юрій Олексійович

(24.12.1916 Катеринослав, тепер Дніпро – 7.03.1983, Київ) – філолог, літературознавець, письмен.-пародист; закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1940); д-р філ. наук (із 1962); У 1946–1983 – співробітник Ін-ту літ. ім. Т.Г. Шевченка. Один із найвизначніших і найоб'єктивніших укр. дослідників творчості Тараса Шевченка рад. доби, цій темі присвятив кн.: «Сатира Шевченка» (1959), «Стиль політичної поезії Шевченка. Етюди» (1961), «Коментар до «Кобзаря» Шевченка. Поезії до заслання» (1964). Студював творчі зв'язки поета з російськими письменниками

Юрій Івакін

Видання Юрія Івакіна. Обкладинка

Книга Юрія Івакіна

(«Т.Г. Шевченко і В. Курочкін», 1957), виступав з «Нотатками шевченкознавця» у журналі «Радянське літературознавство», де висвітлював питання дослідження творчості Кобзаря. Поезії до заслання» (1964); «Коментар до «Кобзаря» Шевченка. Поезії 1847–1861 рр.» (1968), «Поезія Шевченка періоду заслання» (1984), «Нотатки шевченкознавця» (друкувалася в ж. «РЛ», окремо – 1986). Автор наук, праць: «Шевченкознавство. Підсумки й проблеми» (1975), «Творчий метод і поетика Шевченка» (1980).

Один із укладачів академічного вид. тв. Т.Г. Шевченка (1957, 1963–1964) та Шевченк. словника (1976–1977), за що удостоєний Держ. премії ім. Т.Г. Шевченка з – Є. Кирилюком, В. Бородінім, П. Журом, Ф. Сараною (1980). Шевченкознавчі

дослідження відзначаються новаторством, ґрунтовністю і вважаються класичними. У цих працях, зокрема, в 2-томному «Коментарі до «Кобзаря» Шевченка», подано наук. аналіз тв., написаних поетом: «Великий льох», «Кавказ», «Розрита могила», «І мертвим, і живим...», «Заповіт». Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 1.

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 240; Павлюк М. Івакін Юрій Олексійович // УЛЕ. – К., 1990. – Т. 2. – С. 287; Письменники – лауреати Державної премії УРСР ім. Т.Г. Шевченка. Бібліограф. довідн. – К., 1989. – С. 92; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ІВАНИШЕВ

Микола Дмитрович

(1811–1874) – археограф, археолог, історик права; знайомий Т. Шевченка. З 1838 – викладач університету св. Володимира, професор, декан юридичного факультету, у 1862–1865 – ректор. Продовжував освіту в Берліні і в Празі, вивчав слов'янські старожитності. Із Михайлом Максимовичем (1804–1873) Микола Дмитрович заснував Археографічну комісію для розгляду давніх актів. Т. Шевченко, імовірно, познайомився з Іванишевим таким чином: Тарасів товариш, художник Олексій Сенчило-Стефановський (1808–1861) мешкав на Подолі, в будинку № 9/6, на розі вулиць Хоревої і Костянтинівської, що належав Київському повітовому дворянсько-

Микола Іванишев

му училищу, де з 1838 Сенчило вчив учнів малювання та каліграфії. У тому самому навчальному закладі викладав російську мову, а потім був наглядачем училища Олексіїв товариш –

Книга про Миколу Іванишева

Йосип Іванишев, брат професора університету св. Володимира Миколи Іванишева. Очевидно, поет неодноразово зустрічався з братами Іванишевими на Подолі, і ця обставина й допомогла Шевченкові прилучитися до співробітництва в Археографічній комісії. Як діловод, М. Іванишев 10 грудня 1845 підписав документ про запрошення Тараса Григоровича до роботи в складі Комісії. Польський письменник Юліан Кенджицький (1827–1889) у спогадах писав: «Шевченко саме тоді добивався професури малярства в університеті у Києві і мав за собою у великій мірі Іванишева». Під керівництвом Іванишева поет, як художник, брав участь в розкопках та змальовуванні влітку (орієнтовно у червні – липні) 1846 кургану Переп'ят біля села Фастівця, неподалік Фастова на Київщині. «Главным помощником проф. Иванишева в этом деле был, – як пише етнограф та історик Орест Левицький (1848–1922), – сотрудник Комиссии Прушинский... но здесь же находился и Т.Г. Шевченко, записывавший, вместе с Прушинским, народные предания и делавший рисунки». М. Іванишеву належить думка археографічних дослідів та систематичного збирання давніх актів, що виросла згодом в ідею центрального при університеті св. Володимира архіву. «Хранящиеся в настоящее время в киевском центральном архиве 5838 актовых книг и около полумиллиона отдельных документов, – так характеризував цей бік діяльності Іванишева Орест Іванович, – по справедливости могут

считаться памятником энергии и просвещенной заботливости ревнителей местной старины, в числе которых наиболее почтенное место должно бесспорно принадлежать Н.Д. Иванишеву». За участю і за редакцією Миколи Іванишева Комісія видала чотири томи: «Памятниковъ», «Літопись Величка», «Жизнь князя А. М. Курбскаго» (до II-го тому додано Шевченків рисунок – «Церква в с. Вербках, де Курбського поховано»), «Архивъ Юго-Западной Россіи» (до 1865). Шевченко тоді ж малював і дерев'яний храм у селі Секунь, реставрував у церкві ікону «Божої матері. Про тогочасні дружні стосунки між поетом та М. Іванишевим екс-ректор університету св. Володимира Максим Максимович розповів у жартівливому вірші: «Ой згадай, друже лисий, // Як з Тарасом ти співав // Да горілочку кружав // На Переп'ятиси». А історик Микола Костомаров (1817–1885) із Києва повідомляє Тараса: «Іванишев тобі кланяється і каже, щоб ти приїздив до Києва». З Новопетровського укріплення, де відбував каторгу, Т. Шевченко скаржився 1 травня 1854 приятелю Йосипу Бодянському (1808–1877): «Писав я ще в Київ Іванишову, щоб прислав мені летопись Величка, так от уже другий рік жду не дожудся, та мабуть Іванишов (без сорому казка) забув, як мене й зовуть, а коли воно так робиться на сім світі, то не забувай хоч ти мене, мій єдиний друже». Відповіді від Максима Дмитровича поет не отримав, а відновилися між ними стосунки, ймовірно, після повернення Кобзаря із

заслання, бо в листі до Василя Тарновського (молодшого; 1837–1899) 28 вересня 1859 Тарас просить: «Як побачите Іванишева, то поцілуйте за мене». До речі, як діловод Комісії Археологічної комісії, підписав «Акт про звільнення Тараса» зі служби після його арешту в 1860. Т. Шевченко подарував М. Іванишеву через земляка, педагога духовних закладів Феодана Лебединцева (1828–1888) «Кобзар». Микола Дмитрович, як юрист, віднайшов і проаналізував співпрацюючи з Археологічною комісією низку нових юридичних документів, серед яких «Устав на волоки» (1557), давні закони вірменів Подільської губернії, юридичні пам'ятки з історичних книг Гродських Луцьких і Волинських. Помер і похований у Києві на Лук'янівському кладовищі; могила не збереглася.

Літ.: Жадько В. «Так люблю Україну». – 2021. – С. 231; «Згадайте, братія моя...»: Київ Тараса Шевченка. – К., 2016. – С. 32; Левицький О. Путевые замітки Н. Д. Иванишева // Киевская Старина, 1882. – Кн. X. – С. 78; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 6. – К., 2003. – С. 79.

Віктор Жадько

ІВАНЧЕНКО

Раїса Петрівна

(30.11.1934, м. Гуляйполе Запоріж. обл.) – історик, публіцист, письменник. Закінчила істор. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1957). Викладач ун-ту (1967–1993), доц. кафедри історії України, кафедри історії народів Росії. Канд. істор. наук. проф. (1997). Чл. НСПУ (1977).

Раїса Іванченко

Проф., зав. кафедри суспільних наук Київ. міжнарод. ун-ту. Автор істор. романів і повістей, зокрема – про М. Драгоманова, постатей часів Київ. Русі.

Книги Раїси Іванченко

Шевченкознавчі праці: «Шевченко і Драгоманов» (1989), «При світлі Шевченкового слова» (1996). Досліджує роль Т. Шевченка в Кирило-Мефодіївському братстві в наук. розвідках, навч. посібниках («Історія без міфів»; «1999»); «Суспільно-політичний рух 60-х років XIX ст. в Україні. До проблеми становлення ідеології» (2000, у співавт.). Лауреат Державної премії України імені Т.Г. Шевченка за книжку-тетралогію про Київську Русь: «Зрада, або Як стати володарем», «Гнів Перуна», «Золоті стремена», «Отрута для княгині» (1996). Написала твори: «Михайло Драгоманов у суспільно-політичному русі Росії та України» (1971); «Київська Русь: Початки української держави», посіб. (1995); «Суспільно-політичний рух в Україні в 60-х рр. XX ст.» (2000; співавт.); «Українська державність 20–90-х рр. XX ст.» (2001); «Княгиня Ольга: На перехресті

істор. доль» (2002); «Українська державницька ідея в суспільно-політичній думці IX–XIII ст.» (крізь призму концепцій «Повісті минулих літ» (2005); «Я повертаю Україні те, що в неї вкрадено» – статті, нариси, роздуми. (2005); «Державницька ідея Давньої Русі-України» (2007); «Раби Києва не мовчали» (2009; усі – Київ). Художні твори: «Клятва» (1971); «Любити не просто» (1976); «Не розминись із собою»: Повісті та оповідання (1980); «Наче тисячу літ живу»: Поезії. (1998); «Колесо часу»: Поезії (2002); «Орли клекотали про волю» (2004); «Високе небо любові» (2005); «Засяяли вічні Стожари» (2006). За її участі підготовлено історико-документальні телефільми: «Драгоманов», «Титан», «Історія Чорноморського флоту» (1995). Заслужений діяч мистецтв України (1999). Орден: «За заслуги» 3-го (2004) і 2-го ступ (2007); «Св. великомучениці Варвари» (2004).

Літ.: Мельник Т. Погляд у минуле, щоб побачити майбутнє // ЛУ, 1996. – 29 лют.; Шпигаль А. Іванченко Раїса Петрівна // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 59; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

Ярослав Івашкевич

ІВАШКЕВИЧ

(Iwaszkiewicz) Ярослав

(20.02.1894, с. Кальник Київ. губ, тепер Іллінец, р-ну Вінн. обл. – 2.03.1980, с. Стависько біля Варшави) – юрист, письменник, драматург, перекладач. Навчався на юрид. ф-теті ун-ту

св. Володимира (1912–1918); родина мешкала у Києві неподалік костелу, на Кузнечній вулиці (тепер – вулиця Антоновича). У 1918 виїхав до Польщі; один із засновників літ. групи «Скамандр» (пол. Skamander). Після тривалої перерви відвідав Україну в 1958, 1964, 1974 та 1977, поклонився могилі Т. Шевченка в Каневі. Автор поетичної збірки «Діонісій» (1922), роману «Честь і слава» (1956–1965), п'єси «Відбудова Блендомиру» (1951), повістей: «Панночка з Вілька», «Мати Йонанна від ангелів», «Дівчина і голуби». Автор праць з питань літ-ри, музики, живопису, театру. Автор книг про творчість: О. Радищева, О. Пушкіна, І. Тургенева, Л. Толстого, А. Чехова, К. Паустовського. Перекладач творів: Л. Толстого, А. Чехова, Т. Шевченка, М. Рильського, М. Бажана та зх.-європ. письменників. Переклав твори Тараса Шевченка польс. мовою: «Заповіт», «Чого мені тяжко, чого мені нудно», які увійшли до видання: «Шевченко Т. Вибрані твори. Варшава. 1955). Виступав з промовою на Шевченків. вечорі Міжнарод. форуму діячів культури у Варшаві (1964). Надрукував матеріали про Кобзаря: «Виразник дум народних» (1964). Побував на батьківщині Шевченка – Моринцях, Шевченковому, Каневі. Залишив спогади «Książka moich wspomnień» (1957); кілька творів екранізовано. Ім'ям І. названо одну з вулиць Києва (1984). Похований із дружиною Ганною на кладовищі поселення Стависько, неподалік Варшави (Польща).

Літ.: Булаховська Ю. Івашкевич Ярослав // Шевченк. ен-

цикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 62; Павличко Д. Уклін Ярославу Івашкевичу. – К., 1979. – 68с.; Сухомлинов О. Ярослав Івашкевич: митець народжений Україною // Київські полоністичні студії. – Том X. – К., 2008. – С. 179.

Віктор Жадько

ІВШИНА

Лариса Олексіївна

(9.06.1960, смт Локачі, Волинської обл.) – журналіст, видавець, громадсько-культурний діяч; закінчила ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1979–1984). Нагороджена медаллю Гарета Джонса «Правда і Честь», що заснована Інститутом журналістики ун-ту. Стажувалася в Інституті Брукінгса (Вашингтон, США, 1994). Заслужений журналіст України (2001). Від січня 1997 – гол. редактор газ. «День». Започаткувала суспільно-важливі проекти: «Україна Incognita»,

Лариса Івшина

«Самоосвіта online», «Музеї-онлайн», блоги цікавих людей, щорічне поповнення «Бібліотеки «Дня», «День-TV», глянцева додаток «Маршрут №1», стильні листівки. При редакції діє під керівництвом голов. редактора «Літня школа журналістики», де безкоштовно щороку навчається 25 учасників із 19 міст України – від Прилук та Львова до Донецька та Сімферополя, загалом одержали початкову журналістську освіту і досвід 500 слухачів. На сторінках видання друкуються матеріали про життя і творчість Кобзаря, зокрема: «Добрий ангел» (про Івана Сошенка; 18 березня, 2006); «Шевченко і Хрущов» (24 верес. 2010), Петро «Мартос, видавець «Кобзаря» (23 вересня 2010), «Маловідомі факти з життя Тараса Шевченка» (7 серп. 2013), «Тарас Шевченко – руський Рембрандт» (16 травня, 2013), «До дня першої пу-

блікації «Кобзаря» ожила балада «Причинна» (26 квіт. 2021). На сторінках газети друкуються матеріали про і цих авторів – шевченкознавців: П. Зайцева, І. Огієнка, М. Дзюби, М. Жулинського, С. Гальченка, Д. Павличка, В. Панченка, Р. Теліпського. Культурно-громадська діячка; член наглядової ради Львівського нац. університету імені Івана Франка, Національного університету «Острозька академія», Національного університету «Львівська політехніка», Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Донецькому національному університеті імені Василя Стуса; почесний професор цих вузів.

Літ.: Пасічник І. Лариса Івшина. Мої університети // Прес-редактор, 2019. -15 лют.; Лубчак В. Три уроки редакторства // «День», 2015. -13 січня.

Віктор Жадько

Ганна Ігнатенко

ІГНАТЕНКО

Ганна Георгіївна

(11.11.1924, м. Прилуки, тепер Чернігів. обл. – 18.02.2008, Київ) – філолог, письменниця, літературознавець; перекладач (з білоруської), педагог. У 1940 вступила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка; закінчила навчання в 1947; якийсь час квартирувала в родині Тараса Франка, сина Каменяра. Канд. філол. наук. Перший твір надрукований в обл. газ. «Деснянська правда», коли навчалася в 5 класі середньої школи № 4. Публікувалася в ж: «Дніпро», «Ранок», «Вітчизна», «Жовтень», «Радянське літературознавство». Чл. неформальн. укр. патріотичного

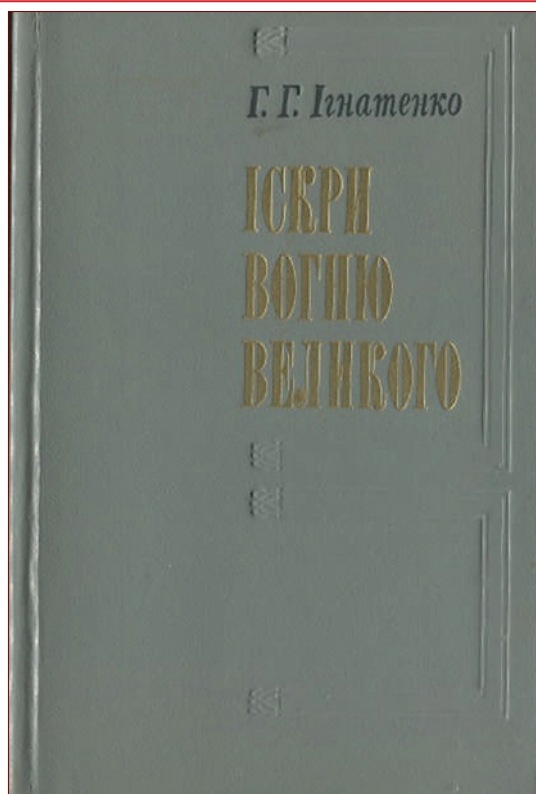
гуртка: «Козацький Кіш», який сформували: хімік Андрій Голуб, лікар і поет Микола Фененко, журналіст Матвій Шестопал, історики – Тимофій Лазоренко, Микола Лазоренко, лікар Андрій Липкань географ Михайло Щербань, палеонтолог Андрій Путь, літературознавець і поет Пилип Моренець. Автор прозових творів: «Студенти», «Іскри вогню великого», «Кіндрат Рилєєв», «На дні мого серця», «В. Короленко». У повісті «Студенти» змальовані образи меценатів братів Тарновських; прототипами були викладачі ун-ту св. Володимира брати – Василь Іванович та Сергій Іванович Маслови. Авторка монографії «Іскри вогню великого» (1975). В розділі «...И песнею новой воспойте свободу на рабской земле!» досліджено теми: «Шевченко і слов'янство», «Шевченко і декабристи». Автор рец. на книгу «Тарас Шевченко і білоруська література» [Мінськ, 1964, білорус.]. Похована 23-го лютого на Звіринецькому цвинтарі столиці, біля могили матері.

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 29; Заславський І. Іскри вогню // ЛУ, 1976. – 18 трав.; Матвієнко А. Вона сполохала літа, щоб не боялись ми // Українське слово, 2010. – № 14.
Віктор Жадько

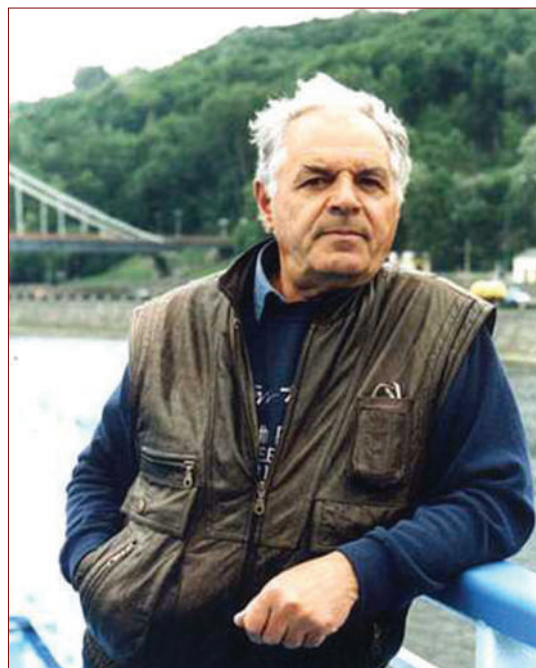
ІЛЛЕНКО

Юрій Герасимович

(9.05.1936, Черкаси – 15.06.2010, с. Прохорівка, Канівський р-н, Черкаська обл.) – кіннооператор, кінорежисер та сценарист. Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка з С. Параджановим,

Книга Ганни Ігнатенко

Юрій Ілленко

Малюнок Юрія Ілленка «Тарас»

Л. Кадочниковою, Г. Якутовичем за худож. фільм «Тіні забутих предків» (1991); зустрічався із

Малюнок-ескіз Юрія Ілленка
«Арешт Тараса Шевченка»

студентами та викладачами ун-ту ім. Т. Шевченка, проводив з ними екскурсії в Каневі та Прохоровці. Серед фільмів: «Криниця для спраглих», «Вечір на Івана Купала», «Білий птах з чорною ознакою», та «Легенда про княгиню Ольгу». Один із представників хвилі «українського поетичного кіно». На лівому березі Дніпра, біля села Прохорівка, де Тарас Шевченко намалював краєвид «Коло Канева», планував відкрити літній табір для творчої молоді «Тарасова школа». На Михайлівій Горі, де збереглися двохсотлітній дуб Шевченка та старезна сосна Гоголя, поряд із могилою першого ректора ун-ту св. Володимира Михайла Максимовича, планував встановити скульптурну групу «Мені тринадцятий минало... я пас ягнята за селом...», намалю-

вав ескіз – Тарас рисує краєвид, що відкривається на Дніпро. Намірився відновити будинок Максимовича, спалений у 1974, звести приміщення бібліотеки та для проживання дітей, розробив програму діяльності школи, підібрав вихователів-педагогів. Кожен семінар мав закінчуватися виданням альманаху «Тарасові здобутки», а тексти лекцій та семінарів, малюнки і твори розсилати у школи України як методологічний матеріал для створення програми підготовки майбутньої української еліти. Автор роману-сценарію «Агасфер. Хроніка другого пришествя Христа» (1994), лібрето балетів «Прометей» (1982), «Ольга» (1990; обидва – композитора Є. Ф. Станковича); сценаріїв «З нудьги», «Вечір напередодні Івана Купала» (обидва – 1967), «Лісова пісня. Мавка» (1980), «Миргород та його мешканці» (1983); спогадів про С. Параджанова в книзі: «Параджанов Сергій. Злет. Трагедія. Вічність» (1994). З 1968 – зав. кафедрою кінорежисури та кінодраматургії Київ. театр. ін-ту. Автор наук. монографії «Парадигма кіно» (1999).

Автор персональних виставок своїх живописних і графічних творів, тьохтомника «Молитва за гетьмана Мазепу». Похований, як заповідав, на території будинку-дачі в Прохорівці.

Літ.: Жадько В. Іду за Шевченком. – К., 2010. – С. 68; Жук О. Остання доповідна Юрія Ілленка // Україна молода, 2010. – 16 черв.; Погребняк Г. Юрій Ілленко. Дивосвіт автора // Українська культура, 1993. – № 4. – С. 6-8.

Віктор Жадько

ІЛЛІЧЕВСЬКИЙ

Анатолій Хомич

(13.06.1913, м. Верхньодніпровськ Дніпропетр. обл. – 1.12.1992, Київ) – філолог, літературознавець, бібліограф, перекладач. Д-р філ. наук (1972). Закінчив ун-тет ім. Т. Шевченка (1941), викладач з 1946, проф. кафедри зарубіж. л-ри. Дослідник л-р Зах. Європи і Латин. Америки. Читав курси історії всесвіт. л-ри, новіт. фр., англ., амер. та чес. л-р. Досліджував життя і творчість Дж. Боккаччо – «Декамерона», л-ру Зах. Європи про Б. Хмельницького, шляхи розвитку післявоєнної фр. кіномаатографії. Переклав укр. мовою романи: «Наталіна» (1956), «Спартак» (1974) Р. Джованьйолі; казку «Пригоди Цибуліно» Дж. Родарі (1956). Працював над створенням нового виду театру – «Театр із дзеркалом». Редактор видань: «Твори Тараса Григоровича Шевченка

Анатолій Іллічевський

в перекладах на західні мови: 36. статей (1958; «Голос Шевченка над світом. Студентські наукові праці» (1961). Автор статті «Університетські філологи про Шевченка за рубежем» (1964). Переклади з італійської: «Метелло» Васко Пратоліні, Державне видавництво художньої літератури, 1960 (автор передмови й приміток); «Пригоди Цибуліно. Повість-казка», Джанні Родарі (1961); «Спартак» Рафаелло Джованьйолі, «Молодь», 1974; окремі новели Дж. Бокаччо (опубліковані зі статтею «Новели молодого Джованні Бокаччо» в журналі «Всесвіт», 1988. – № 10). Серед його вихованців – перекладач Володимир Житник, викладач ун-ту.

Написав дослідження про: «Йоганнеса Бехера» (1953); поета Вітторіо Альф'єрі, творчість Дж. Голсуорсі, Е. Хемінгуея, Б. Шоу, Ю. Фучіка. Похований на Байковому некрополі столиці,

Василь Ільїн

колумбарій; ділянка №5, нижня тераса.

Літ.: Жадько В. Байковий некрополь. – К., 2004. – С. 83; Енциклопедія сучасної України: у 30 т. – К., 2001. – С. 146; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ІЛЬІН

Василь Семенович

(1.01.1901, Київ – 13.07.1963, там само) – філолог, мовознавець, педагог. Закінчив філ. ф-тет КДУ (1936) та аспірантуру. Канд. філ. наук, дисерт. на тему «Порівняння у Шевченка» (1946); дослідник мови і стилю творів Т. Шевченка. Викладав сучасну укр. мову і стилістику в ун-ті, доц. кафедри укр. мовознавства; вів спецкурс «Мова Т.Г. Шевченка»; працював наук. співроб. Інст-ту мов-ва АН УРСР. Наук. інтереси – морфологія, словотвір суч. укр. мови, лексикографія. І. належить мовно-літ. оформлення десяти томного академ. ПЗТШ (1839–1964). З його ім'ям пов'язане створення тлумачного одинадцяти томного «Словника української мови» (1970–1980); відповід. редактор проспекту до укладання цього Словника (1958); член. редакційної групи з перевидання у 1954–1959 «Словаря української мови» Б. Грінченка (т. 1–4). Очолював редколегію «Лексикографічного бюлетеня» (вип. 6–9, 1958–1961), «Діалектичного бюлетеня» (вип. 1–2, 1949–1950). Опублікував дослідження: «До питання про синоніміку Шев-

ченка. За українськими поезіями» (1939). Шевченкознавчі праці: есе про поетичну спадщину Кобзаря: «До питання синоніміки Шевченка» (1939), «Народність у порівняннях Т.Г. Шевченка» (1949), «Мова поетичних творів Т.Г. Шевченка» (1953), «Мова Т.Г. Шевченка і розвиток сучасної української літературної мови» (у кн.: «Полтавськокиївський діалект – основа української національної мови»; 1954), «Лексична синоніміка Т.Г. Шевченка» (1955), «Мова творів Т.Г. Шевченка» (у кн.: «Курс історії української літературної мови»; 1958), «Оформлення присудка в українських поезіях Т.Г. Шевченка» (1958), «Мова творів Т.Г. Шевченка» (у кн.: «Курс історії української літературної мови»; 1959), «Роль Т.Г. Шевченка в становленні української літературної мови» (1961), «Емоційна лексика в поезіях Т.Г. Шевченка» (1968); «Оформлення присудка в українських поезіях Т.Г. Шевченка» (Дослід-

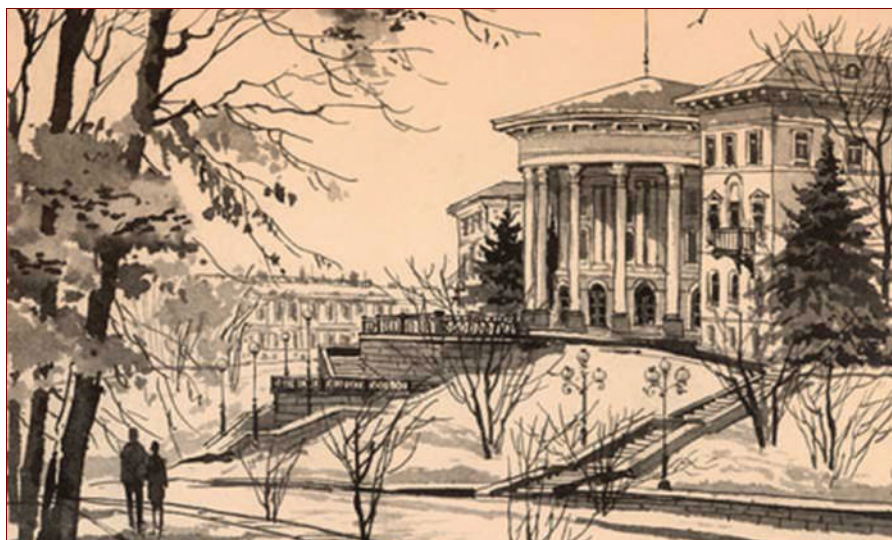
ження з синтаксису української мови; 1958), «Мова творів Т.Г. Шевченка» у посібнику «Курс історії української літературної мови» (1957). Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 31, ряд 4.

Літ.: Деркач Б. Ільїн Василь Семенович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 87; Паламарчук Л. С. Василь Семенович Ільїн (1901–1963) // Літературознавчий бюлетень, 1963. – Вип. 9; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ІНСТИТУТ ШЛЯХЕТНИХ ПАНЯНОК

– жіночий навчальний заклад, заснований в ХІХ столітті, який давав загальну освіту та естетичне й етичне виховання дівчаткам; спочатку містився у приватному будинку фельдмаршала Фабіана Остен-Сакена (1752–1837), з 1842 – у приміщенні, яке проектував і зводив

Приміщення Інституту шляхетних панянок. Малюнок

Панянки Інституту із вихователькою. Давнє фото

архітектор Вікентій Беретті (1781–1842) на Бегічевому пагорбі, за словами Шевченка, «местность – самая восхитительная». Випускниця Інституту М. Воропанова згадувала: «Я не могла не полюбоваться зданием института, не почувствовать, что я попала в какой-то величественный, таинственный и заколдованный замок. И действительно, вид института один из самых красивых в Киеве [...]. Еще подъезжая к нему, я любовалась его живописным видом, любовалась белизной его стен, таинственно выглядывавших из кружевной и яркой зелени. Грандиозно поднимаясь на вершины большого подъема, он господствовал над окружающей местностью своими белыми стенами и золотым крестом. Здание института замыкалось со всех сторон садом и большим двором; с фасадной стороны

красовалась золотая надпись: «Институт благородных девиц». Вместе с зданием поразил меня и восхитил институтский сад, и именно потому, что в нем были уголки, которые манили своей таинственностью и недоступностью, он был тенист и холмист». Тарас відвідував заклад та малював випускницю – очевидно, не без сприяння учителя малювання і Тарасового товариша Олексія Сенчила-Стефановського (1808–1861) познайомився і з педагогами – професорами ун-ту св. Володимира. Про цей будинок поет згадував у листі до художника Миколи Осипова (1825–1887) від 20 травня 1856: «Если случится вам быть в Киеве, обратите внимание, – что я говорю внимание? – взгляните на институт благородных девиц. Казармы, да еще казармы самые неуклюжие, а местность – са-

мая восхитительная». У повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали» героїня Маша, вихованка Київського інституту шляхетних панянок «...рассказала, разумеется, по секрету, кого из учителей все девицы обожали, а кого только некоторые, и которого как они называли: минералога Ф., например, они называли купчиком за то, что он на лекции приходил всегда с ящичком; а инспектора П., так заключила она свою детскую исповедь, ни одна девица не обожала, потому что у него глаза кошачьи». Як дослідила Наталя Антонєць у статті «З історії діяльності інститутів шляхетних дівчат: Київський інститут шляхетних дівчат у спогадах його вихованок», вихованок пригнічувала зарегламентованість інститутського життя, адже статут, дисципліна, непопорушний порядок ставилися понад усе – у навчальному закладі для шляхетних дівчат «було, як у війську». Окрім зарегламентованості, дівчат гнітило обмеження коло спілкування та дефіцит вражень. Адже вони мали право перебувати вдома лише на Різдво, Великдень та в період недовгих літніх канікул. Увесь інший час протягом семи років навчання вихованки знаходилися в інституті фактично невідлучно, тобто бачили постійно одні й ті самі стіни, спілкувалися з одними і тими ж людьми. Крім того, вони фактично не мали можливості побути на самоті. Якщо дозволяла погода, вихованок водили на прогулянку по прилеглим до Інституту вулицях. Але й такий вихід за територію відбувався за чітко

розробленими правилами. Дівчата вишиковувалися парами за зростом, причому, найвищі разом із класною дамою очолювали колону. На відстані шести кроків від останньої, найнижчої пари йшли дві дівчини-служниці, а через шість кроків за ними замикав процесію швейцар. На вулиці панянки мали право тихо розмовляти зі своєю парою. Проте суворо заборонялося сміятись, дивитися на перехожих і тим більше з кимось із них заговорювати, навіть, якщо це були батьки. Маршрут, як правило, був одним і тим самим: спочатку – вгору по Інститутській повз Державний банк, потім – униз по Олександрівській (нині вулиця М. Грушевського) вздовж садів – Маріїнського, Палацового, Царського, Купецького, куди вхід інституткам було заборонено (тільки навесні під час іспитів їх інколи заводили до Палацового саду). Не доходячи до Міського музею старожитностей та мистецтв (нині Національний музей українського образотворчого мистецтва), колона повертала додому. Під час Другої світової війни будинок згорів, при відбудові реставрований та реконструйований, тепер тут розміщується Міжнародний Центр культури та мистецтв.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 203; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 4. – К., 2003. – С. 576; Двадцатипятилетие первой Киевской частной женской А.Т. Дучинской гимназии, основанной В.Н. Ващенко-Захарченко. – К., 1903. – 104 с.

Віктор Жадько

ІСАЄВА**Наталія Станіславівна**

(21.03.1971, Київ) – філолог-сходознавець, перекладознавець. Закінчила ун-тет ім. Т. Шевченка (1995), навчалася в аспірантурі. Викладач ІФ з 1999. Захистила канд. дисерт. на кафедрі теорії л-ри і компаративістики «Українська література в Китаї: проблеми рецепції» (2002).

Доктор філ. наук (2018), професор, зав. кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно Східної Азії. Коло наук. інтересів: роботи в галузі китай. літератури ХХ ст., літературознавчі гендерології, українсько-китайські зв'язки, художній переклад, етно-національна специфіка китай. художнього дискурсу. Китайс. шевченкіана: «Спільні риси романтичного світогляду Т. Шевченка та Лі Бо» (2000), «Поезія Т. Шевченка в Китаї: специфіка художнього перекладу» (2002),

«Триптих Т. Шевченка «Доля», «Муза». «Слава» в китайських перекладах: проблема рецепції» (2008), «Поетичний діалог Тараса Шевченка і Ду Фу: соціально-історичні «візії» (2018); «Заповіт» Тараса Шевченка в китайському перекладі: концептуальний аналіз» (2020). Доповідь «Китайська шевченкіана» на Шевченків. міжнарод. літ. конгресі 11 .03. 2014. Співавтор кол. монографії, присвяченої 200-річчю від дня народження Т. Шевченка «Шевченкознавство в сучасному світі» (2014) – розділ «Шевченкознавство у сучасному Китаї». Автор 60 наук. праць.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

**ІСТОРИЧНЕ
ТОВАРИСТВО****НЕСТОРА-ЛІТОПИСЦЯ**

(1872–1931) – наук. об'єднання істориків, назване в честь чернеця Києво-Печерської лаври, давньоруського літописця Нестора. Ініціатором створення був проф. ун-ту св. Володимира Михайло Максимович, товариш Тараса Шевченка; засноване в 1872 на основі наукового гуртка в Києві, офіційно відкрилось в січні 1873, у 1874 перейшло у відання ун-ту. У різний час головами Товариства були професори та викладачі ун-ту: М. Тулов, В. Іконников, О. Котляревський, В. Антонович, М. Володимирський-Буданов, І. Каманін, О. Лазаревський, О. Левицький, М. Дашкевич. З 1879 видавало «Читання в Історичному товаристві Не-

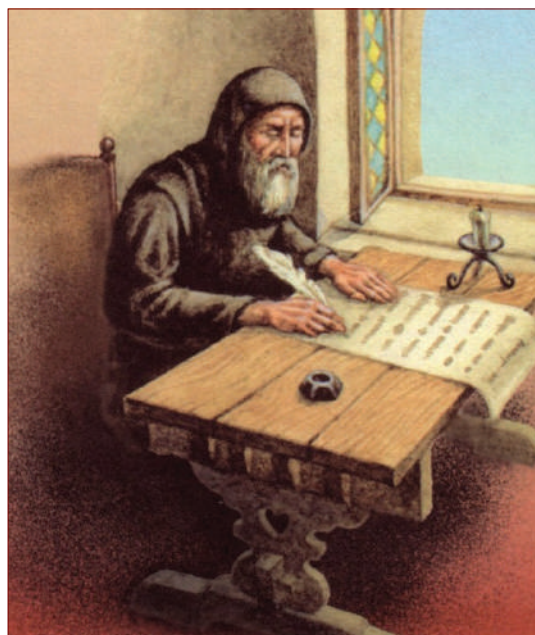
Наталія Ісаєва

Випускник істор.-філол. ф-ту університету св. Володимира Павло Житецький серед членів Товариства. Давнє фото

стора-літописця» (скорочено ЧІТНЛ); опубліковано 24 книги «ЧІТНЛ», до яких увійшли наук. праці укр. і рос. істориків, філологів, літературознавців (монографії, статті, нариси), археографічні публікації, матеріали доповідей на засіданнях тов-ва, рецензії та огляди, присвячені різноманітним аспектам історії та філології, мистецтвознавства і філософії. Новою формою роботи ІТНЛ стала організація та читання публічних (спочатку безоплатних, а потім – платних) лекцій з історії, геології та ін. наук для громадськості Києва. Наприклад, 1898–1899 навчального року 9 лекторів читали лекції з 11 курсів, на які лише протягом осіннього семестру записалося близько 250 слухачів. Особлива увага приділялася дослідженню археології, топографії, історії Києва та Київської губернії. Крім того, ІТНЛ відіграло помітну роль у відновленні діяльності Вищих жіночих курсів у Києві, в проведенні в 1899 XI Всеросійського

Археологічного з'їзду (Київ), в організації охорони пам'яток історії та культури. Весь цей час зміцнювалися його наукові контакти з ін. наук. інституціями та товариствами Російської імперії та поза її межами. На засіданні Товариства 1 березня 1881, присвячене 20-м роковинам смерті

Нестор-Літописець. Малюнок

Т. Шевченка, виступили проф. В. Антонович і проф. О. Котляревський.

У 1894–1917 діяльність тов-ва значно активізувалася. Регулярно проводилися засідання, створено Статут (у підготовці активну роль відіграли М. Дашкевич та М. Володимирський-Буданов), за яким ІТНЛ надавалися широкі повноваження; опубліковано 17 книг «Чтений». На третьому етапі діяльності (1917–1931) ІТНЛ зазнало різноманітних змін як організаційного, так і суто наук. характеру. Вже з 1921 приєднане до ВУАН на правах «повної автономії у внутрішній науковій діяльності». У цей час його члени займалися переважно проблемами історії України феодальної доби; товариство не видавало «Чтений» (остання їх книга вийшла в 1914), а свої праці члени публікували у виданнях ВУАН, наукових збірниках, часописах та окремими працями.

Як і раніше, ІТНЛ підтримувало зв'язки з іншими наук. тов-ми та установами, спільно з ними проводило деякі засідання, організовувало екскурсії, конференції, наукові симпозиуми, з'їзди, займалося організацією охорони пам'ятників старовини. Новий статут прийнято в 1898. Закрито в 1917, але в 1921 відновило діяльність у складі Історико-філологічного відділу ВУАН. У науковій діяльності ІТНЛ було сформовано чимало областей інтересів. Члени Товариства розвивали студії з історії України, слов'янознавства, історичній географії, проводили пам'яткоохоронну діяльність. Їх

дослідження знаходили своє вираження в друкованому виданні «Чтения в историческом обществе Нестора-летописца».

Крім своїх наукових праць члени ІТНЛ публікували там і велику кількість першоджерел з історії, що свідчить про широку археографічну діяльність Товариства. Огляд сучасних досліджень показує, що в кінці XIX ст. розвиток історичної науки в ун-ті св. Володимира відбувався значною мірою силами науковців, що входили до Товариства. На початку 1930-х років ліквідовано.

Лит.: Alma Mater. Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917–1920: Матеріали, документи, спогади, кн. 1–2. – К., 2000
Капелюшний В. П., Круглова Л. Б. Історичне товариство Нестора-Літописця // Енциклопедія сучасної України, 2001. – С. 46.

Віктор Жадько

ІЩЕНКО

Борис Купріянович

(12.08.1920, с. Кирилівка, тепер с. Шевченкове Звенигород. р-ну, Черкас. обл. – 22.11. 1984, там само) – педагог, краєзнавець. Закінчив ун-т ім. Т. Шевченка. Працював директором Шевченків. середньої школи у рідному селі» при школі створив краєзнавчий музей. Автор книжечок: «Село Шевченкове» (1962), «Великим шляхом» (1970), нарису «Шевченкове» у виданні «Історія міст і сіл України. Черкаська обл.», статті «Кайдани порвіте» (В сім'ї вольній, новій. Шевченків. зб. – К., 1985. – Вип. 2), газет. публікацій про Шевченків край. Похований на кладовищі рідного села.

Літ.: Черкащина. Універсальна енциклопедія / Упоряд. Жадько В. – К., 2010. – С. 456.

Віктор Жадько

ІЩЕНКО

Євгеній Олександрович

(20.08.1977, Київ) – філолог. Закінчив філ. ф-тет ун-тет ім. Т. Шевченка (1999); працював асист. кафедри історії укр. л-ри та шевченкознавства. Канд. філ. наук. Наук. інтереси – філос.-психол. проблеми в укр. л-рі XIX–XX ст. У наук. доробку шевченкознавчі праці: «Шевченко і Стус: дві постаті української поезії» (2002), «Смерть поета» М. Лермонтова та «На смерть Т Шевченка» М. Некрасова. Деякі аспекти порівняльного аналізу» (2003), «Воля, вибір, смерть як філософські категорії у творах Т. Шевченка і В. Стуса» (2003), «Шевченко і Стус: дві постаті української поезії» (2007), «Кавказ у творчості Т. Шевченка та М. Лермонтова» (2013); «Ідея свободи у творчості Тараса Шевченка» (2014), «Осмилення концепту волі у творчості Тараса Шевченка» (2014), «Тарас Шевченко: Самотність як мотив» (2014). Доповідь «Концепт смерті у творчості Т. Шевченка» на Шевченків. міжнарод. літ. конгресі, присвяченому 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка. 2014; Доповідь «Кавказ у творчості Т. Шевченка» на Міжвузів. наук.-практ. конф. «Творчість Шевченка і духовні вектори розвитку України». 2014. Автор статті «Сенсові картини світу у творчості Тараса Шевченка» (2015).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт.

упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ІЩУК

Арсен Олексійович

(9.06.1908, с. Городок тепер Ружин. р-ну Житом. обл. – 21.12.1982, Київ) – філолог, письменник, літературознавець, критик, педагог, перекладач. Закінчив КДУ імені Тараса Шевченка в 1934; викладав у виші з 1937. Канд. філ. наук. Зав. навч. частини Об'єднаного Укр. держ. ун-ту (м. Кзил-Орда; 1941–1944), зав. кафедри історії л-ри народів СРСР (1948–1952). Проф., зав. каф. історії укр. л-ри (1952–1972). Декан філ. ф-тету (1952–1960, з перервами) ун-ту ім. Т. Шевченка; підтримав творчу студентську молодь, яка об'єдналася у літературну студію «СІЧ». Нагороджений орденом «Знак Пошани», медалями. Друкуватися почав із

Арсен Іщук

Книга Арсена Ішука

1930. Як письменник дебютував 1930 оповіданням «На переломі» у ж. «Молодий більшовик». Автор роману-хроніки «Вербівчани» (1961, кн. 1; 1965, кн. 2; 1975, кн. 3). Літературознавчі твори: «Леся Українка» (1950), «Павло Тичина» (1954), «Василь Минко» (1957).

У його перекладі з російської мови вийшли романи Бориса Полевого «Глибокий тил» (1960) і Всеволода Воєводіна «Спокою нема. Історія одного кохання» (1964). Наук. інтереси – історія укр. літ. ХХ ст. Відповід. ред. зб. студентів філ. ф-ту ун-ту ім. Т. Шевченка «Вивчаємо Шевченка» (1964).

Автор статей: «Безсмертне слово великого Кобзаря» (1959), «Слово про Т. Шевченка» (1964) та ідеї і член ред. колегії монографії «М.П. Комишанченко. З історії українського шевченкознавства» (1972). Первісний варіант «Вербівчан» і досі не опублікований: «сліди» його губляться в таємних і по цей день архівах радянської цензури Роман описує життя селянства, починаючи з першої світової війни та під час подій більшовицької окупації.

Літ.: Погрібний А. Життя і діяння // Українознавство, 2002. – № 1–2.

Віктор Жадько

ЙОВЕНКО

Світлана Андріївна

(20.09.1945, Київ – 7.11.2021, там само) – філолог, поетеса та прозаїк, публіцистка і перекладачка; закінчила з відзнакою філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1968) та аспірантуру при кафедрі слов'янської філології. Заслужений працівник культури України (2003); лауреатка літ. премій: Леоніда Вишеславського (2010), ім. Дитра Нитченка (2004), ім. Г. Сковороди (2011). Брала участь у перших Шевченківських днях в місцях заслання Кобзаря на Уралі (Оренбург, Орськ, 1983). Образу Шевченка присвячено поезії: «У землі, у воді, у вітру (у вінок шани Тарасу Шевченка

Світлана Йовенко

Ти старієш, Дніпре?» (1968); «З холодним сонцем разом стоїмо» (1970) «Величальне» (1977) «Пам'яті Олександр Псьол» (1985). Ліричний образ триптиха «Три сльози дівочи», написаного у 1864, як відгук на розправу над учасниками Кирило-Мефодіївського товариства зворушує небесною молитвою за Кобзаря «при свічі... при сльозі... при сонці і місяці... три серця світі...» і стає неспростовною істиною, що згадка уральського засланця про вірш «Панночки», народжений під гостинним дахом княжни В.Рєпніної, не випадкова. Шевченкові слова листа «Пришлите, ежели имеете Свячену Воду» (один з віршів триптиха О. Псьол): «оно орасит мое увядающее сердце» – можна сприймати як посил імені авторки у майбутнє.

Друга поезія триптиху навіяна першим Шевченківським святом у місцях заслання Кобзаря, учасницею якого у складі делегації була (керівник д.філол н. – К.П. Волинський, делегатки: працівниці нац. музею Т.Г. Шевченка у Києві, Наталя Клименко, та донька філологів Оксана Коваленко). Триптих озглавлено зверненням «у землі, у води, у вітру». Апофеозом є третій вірш триптиха «Величальна» на відкриття першого свята Т. Шевченка «в сім'ї вольній новій» (Черкащина). Це славень на честь генія нації: «Слався на скелі кріпацтва немрущою кров'ю – неубієнною! – вільний гартований дух! Доле народу з козацьким несмерклим здоров'ям слався у віках вільнодумства нев'ярмлених рух!». Вибрана лірика «Любов і

Смерть» (2010). Проза: повісті «Саморитянка» (1979), «Юлія» (1991), «Жінка у зоні» (1997), «Київ, вставай!» (2017); книги повістей та оповідань «Любов під іншими місяцем» (1999), «Жінка у зоні» (2016). Перекладач поезії та прози: з балкарської (К. Кулієв), білоруської (Н. Гілевич), болгарської (С. Пенчева), вірменської (С. Капутікян), молдавської (Л. Даміан, А. Чокану), польської (Л. Стафф, В. Броневський, В. Шимборська, К. Войтило), російської (А. Ахматова, Л. Васильєва, В. Токарева, Некрасова (Пригода капітана Врунгеля, Махаон), таджицької (Л. Шералі), угорської (Ендре Аді), французької (Г. Аполлінер, Л. Арагон).

*Літ.: Пресовський Є. «Мужність і ніжність» (1969), Тамара Коломієць «Неповтоне обличчя поезії» (1975); Галина Гордачевич «Ця сильна слабка жінка» (1977); Якубовська М. *Навчитися літати.* – Л., 2005.*

Віктор Жадько

ЙОХИМ (Йоахим)

Карл Іванович

(1805 – 15.05. 1859) – російський живописець і ливарник, товариш Т. Шевченка. Був вільним слухачем петерб. Академії мистецтв. Шевченко приятелював з Й., разом учився у майстерні художника професора Карла Брюллова (1799–1852); ходив на етюди, високо цінував як добру людину. Поет не раз згадував Й. у повісті «Художник»: «Рано по утрам ходили с Йохи́мом на Смоленское кладбище лопухи и деревья рисовать... Я более и более влюбляюсь в Йохи́ма. Мы с ним почти каждый

Шевченко Т. Куток Смоленського кладовища в Петербурзі. 1840

день видимся, постоянно посещаем вечерние классы».

Літ.: Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 50–53; Тарас Шевченко. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 4. – К., 2013. – С. 534.

Віктор Жадько

Київ, місто, пов'язане з життям і творчістю Тараса Шевченка. Кобзар залишив про нього спогади у повісті «Близнята», написаній 10 червня – 20 липня 1855: «Далеко, дуже далеко від моєї милої, прекрасної, моєї бідної батьківщини я люблю іноді дивитися на широкий безлюдний степ і линути думкою на береги широкого Дніпра... Але найчастіше я тішу свою старечу уяву картинами златоглавого, садами повитого й тополями увінчаного Києва. І після ясного, непорочного захвату, нав'язаного спогляданням краси твоєї нев'янучої, упаде на моє осиротіле старе серце журба, і я лину у віки давноминулі». Є свідчення про те, що Тарас бував у Києві ще підлітком. Уперше – коли ходив із сестрою на «прощу» - саме тоді захопився київськими святинями. Так, наприклад, юнака захопила Велика лаврська дзвіниця – саме її бачимо на багатьох зарисовках вже зрілого митця – «Київ з-за Дніпра», «Київ з боку Дніпра». Т. Шевченко часто користувався примовкою: «Бути в Києві – і київської дзвіниці не бачити». Біографи поета визнають безперечним і те, що Тарас побував у Києві, переповідають, із батьком та сестрою Катериною, і в 1828, коли з поміщиком Павлом Енгельгардтом (1799–1849) подорожував до маєтку Чижово, Духовщинського повіту, на Смоленщині. У 1829 Тарас зупинявся в Києві, їдучи зі своїм «своим дидычем в Киев и Вильно». До речі, в Києві Тарас Григорович мріяв одружитися: у листі від 3 січня 1850 з Оренбурга до товариша Осипа Бодяньського (1808-1877) зізнавався: «Дунав уже в Києві оженився та й жить на світі, як добрі люде живуть, – уже було й подружжє найшлось». У повісті «Близнята» поет чи не найбільше згадував Київ, його сади й вулиці, історичні пам'ятки, улюблені місця – Царський сад, вулицю Московську, Шулявиццу, Крести (місцевість на Печерську між теперішніми вулицями Михайла Омеляновича-Павленка та Московською), гору Щекавицю, «Зелений трактир», університет св. Володимира.

Віктор Жадько

Як художник, Тарас почав малювати Київ у 1843, мріючи про серію офортів «Мальовнича Україна», яка мала стати періодичним мистецьким виданням, своєрідною художньою енциклопедією. В альбомі вміщено два київських краєвиди. Офорти «У Києві» та «Видубицький монастир» із зображеннями на них величними кручами, спокійною гладінню Дніпра, могутніми розлогими деревами, що мовби завмерли, скорившись неквапному плинові часу, пройняті настроєм урочистої меланхолії. Т. Шевченко мав у планах широке представлення храмів Києва та їхніх інтер'єрів, видів міста, околиць. Зі спогадів етнографа і поета Олександр Афанасьєва-Чужбинського (1817–1875) відомо, що Тарас Григорович хотів створити великий альбом, запалив своєю ідеєю живописця Михайла Сажина (1818–1887): «Шевченко задумав змалювати всі визначні види Києва, внутрішній вигляд храмів і цікаві околиці. Сажин узяв на себе частину роботи, і обидва художники пропадали зранку, якщо тільки не заважала погода». Тарас любив блукати Дніпровими схилами, тоді цілком не впорядкованими, зарослими хащами й старими деревами, прямував з етюдником до Аскольдової могили, де височіла дзвіниця військового Микільського собору, збудованого в 1690–1696 гетьманом Іваном Мазепою (1639–1709). Часто бував у Лаврі, прямував до Видубичів, або аж до Китаївської пустині, де збереглися залишки городища. У листі до Андрія Лизогуба (1804–1864) від 16 липня 1852 з Новопетрівського укріплення Т. Шевченко писав: «Хоть перед смертю взглянуть разочек... на Днепр, на Киев». У «золотоверхому» із життям і творчою діяльністю Тараса Шевченка пов'язано багато історичних місць, зокрема: бульвар його імені (1919), провулок, парк, площа, район, станція метрополітену, кінотеатр, кілька шкіл і бібліотек, пам'ятник (березень, 1939) у парку навпроти Національного університету ім. Т. Шевченка та погруддя над входом до Національної опери; у 1949 відкрито Державний музей Тараса Шевченка (тепер – Національний музей Тараса Шевченка).

Віктор Жадько

КАГАМЛИК

Світлана Романівна

(22.10.1961, с. Косів Чортків. р-ну Тернопіл. обл.) – історик. Канд. істор. наук. Закінчила істор. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1982). Ст. наук. співроб., заст. директора, вчений секретар Центру українознавства. Наук. інтереси: українознавство, історія Києво-Печерської лаври, історія Києво-Могилянської академії, українська церковна еліта. Співавтор-упоряд. довідника «Лауреати премії імені Тараса Шевченка Київського університету» (2014). Доповіді: «Творча спадщина Тараса Шевченка крізь призму видань української еміграції» на пленарному засіданні Всеукр. наук. конф.

Світлана Кагамлик

«Тарас Шевченко у формуванні націон. ідентичності українців» (Канів. 30 травня 2013), «Релігійний світогляд Тараса Шевченка у творчій спадщині української еміграції» на Шевченків. міжнарод. літ. конгресі 11 березня 2014. (Київ. ун-т). Відповід. секретар Комісії з підготовки 200-річчя з дня народження Т. Шевченка. Лауреат премії імені Тараса Шевченка Київ. університету (2008) за монографію «Киево-Печерська лавра: Світ православної духовності і культури (XVII–XVIII ст.)».

Літ.: Кагамлик Світлана Романівна // Біобібліографічний покажчик праць наукових співробітників Центру українознавства філософського факультету (1992–2009). – К., 2010; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

КАГАРЛИЦЬКИЙ

Микола Федосійович

(6.01.1937, с. Черняхів Кагарл. р-ну Київ. обл. – 2.09. 2015, Київ) – філолог, письменник, біограф, мистецтвознавець, музикознавець, літературознавець, перекладач. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1961). В студент. роки надрукував статтю «Поема «І мертвим, і живим, і ненарожденним...» у польських перекладах» (Зб. «Голос Шевченка над світом». 1961). Учителював, працював зав. літературного відділу Київського державного академічного театру опери та балету, кор. газ. «Літературна Україна», редактором вид-тва «Дніпро». Автор циклу досліджень у Шевченк. зб. «В сім'ї вольній, новій». 1985; «Генієм опромінені» про Панаса Саксаганського, Оксану Петрусенко, Катерину Білокур; «Слави золота зоря» про Марію Заньковецьку, «Близкість батьківську відчуваючи» – про Бо-

Книги та публікації Миколи Кагарлицького і про нього

риса Гмирю. Опублікував 300 праць про діячів літератури, мистецтва, автор статей: «Про край, генієм Шевченка опромінений» (2005). Власне бачення Шевченкової музи [Про театральний вечір «Шевченків спадок»] (2001). Учасник походу-реквієму «Останнім шляхом Кобзаря» в 1994, автор есею «Дорогою болю, скверни і надії», «Шляхом народної шани» в цьому виданні. У перекл. К. з болгар. мови укр. вийшли зб. «Коли мовчать слова: Образи великих композиторів» (кн. 1–2, 1968–1969), з нім. – «Легенди про Артеміду та інші новели» А. Зеґерс (1971; обидві – Київ). 29 липня 1989 побитий під ВР УРСР – заступився за молодь, котра оголосила голодування на захист національної символіки; керував нищенням підполковник Куликов, той самий, що організував побиття при похованні Патріарха Володимира Романюка; став інвалідом. Заслужений діяч мистецтв України, лауреат премій ім. Павла Чубинського, Катерини Білокур, Дмитра Нитченка (за громадянську позицію). Нагороджений почесною відзнакою Українського фонду культури «За подвижництво в культурі» та орденом Катерини Білокур.

Літ.: Мокренко А. Невгамовна українська душа // Літ. Україна, 2007. – 11 січ.; Сасина М. Кагарлицький Микола Федосійович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 228; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

Микола Кагарлицький

КАЗЬМИРЧУК

Григорій Дмитрович

(9.05.1944, с. Кальник, Іллінець. р-ну Вінн. обл.) – історик, історіограф. Закінчив істор. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка

Григорій Казьмирчук

ДЕКАБРИСТЫ

Актуальные направления
исследований

Книга Григорія Казьмирчука

(1974). Викладач ун-ту з 1977, д-р істор. наук; проф., зав. кафедри історії для гуманітарних ф-тів (2001–2016); Заслужений діяч науки і техніки України. На факультеті працювала плеяда фахівців-істориків, колеги: К. Джеджула, В. Жебокрицький, Ю. Кондуфор, В. Котов, П. Лавров, В. Стрельський, О. Бородін, В. Спицький, П. Овчаренко. Коло наук. інтересів – історія декабристознавства, бібліографія, історія України. З шевченкознавчих студій: «Шевченко і декабристи» (1981) – проаналізовано праці Д.І.Багалія, П.П. Филиповича, Є.С. Шабліовського, Є.П. Кирилюка, Г.О. Гайдай, І.І. Пільгука, Ф.Я. Прийми, Г.Я. Сергієнка; «Освещение советской историографией в 1917–1934 гг. вопроса о влиянии идей декабристов на Т.Г. Шевченко» (1988); «Висвітлення проблеми «Декабристи і Т.Г. Шевченко» в радян-

ській історіографії (II полов. 30-х – I полов. 50-х рр. XX ст.)» (1989); «Висвітлення проблеми «Декабристи і Т.Г. Шевченко» в радянській літературі у 1960–1980-х роках» (1989); «Висвітлення проблеми «Декабристи і Т.Г. Шевченко в радянській історіографії (1917 – перша половина 30-х рр.)» (1991); «Проблема «Декабристи і Т.Г. Шевченко» (1917–1990)»; Наукові записки з історії України. – Вип. 1. Кіровоград, 1992); «Висвітлення проблеми «Декабристи і Шевченко» у вітчизняній історіографії» (Казьмирчук Г. Вибрані праці (2013), «Актуальні питання історіографії Кирило-Мефодіївського братства наприкінці 90-х років XX ст.» (2013, у співавт.); «Маловідомі документи про Кирило-Мефодіївське братство» (Проблеми історії та історіографії України: Програма і матеріали історичного факультету)» (2014). Співавтор монографії «Університет Св. Володимира і Тарас Шевченко» (2014); «Т.Г. Шевченко і Кирило-Мефодіївське братство». Співавтор ст: «Вивчення руху декабристів у Київському університеті ім. Тараса Шевченка у 1944–1991 рр.».

Літ.: Латись Ю. Григорій Казьмирчук: Життя на наукову працю історика. К., 2004; Віддана служіння історичній науці: До 70-річчя професора Григорія Казьмирчука. – К., 2014; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

КАЗЬМИРЧУК**Марія Григорівна**

(2.06.1983, Київ) – історик. Д-р істор. наук. Закінчила істор. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (2005). Викладач ун-ту з 2007, проф. кафедри етнології та краєзнавства. Наук. інтереси: декабристознавство, соціальна історія, краєзнавство, історія України, всесвітня історія.

В наук. діяльності значну увагу приділяє шевченкознавчим студіям: «Декабристи і Шевченко: кілька штрихів до проблеми» (2000); «Декабристи і Шевченко» (2001); «Актуальні питання історіографії Кирило-Мефодіївського братства наприкінці 90-х років ХХ ст.» (2013, у співавт.); «Декабризм як джерело формування революційно-демократичних поглядів Т. Шевченка» (2014); «Споборники святої волі» та Кобзар – перегук долі» (до 200-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка) (2014). Крім фактографічних проблем шевченкознавства досліджує стосунки Т. Шевченка з «споборниками святої волі»; рівень обізнаності Т. Шевченка з творчою спадщиною декабристів, пропагандою ним суспільно-політичних ідей дворян. опозиціонерів першої половини ХІХ ст. Підготувала працю з теми універ. відносин Т. Шевченка з декабристами та їхнього оточення. Співавтор монографії «Університет св. Володимира і Тараса Шевченка» (2014), присвяченої проблемам «Декабристи і Т. Шевченко», «Т. Шевченко і Кирило-Мефодіївське братство» на основі документ. джерел і наук. л-ри.

Літ.: Кашеварова Н. Казьмирчук Марія Григорівна //

Марія Казьмирчук

Українські історики: Бібліографічний довідник. – К., 2010; Казьмирчук Марія Григорівна. Завжди з Кліо: Бібліографічний довідник. – К., 2014; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

КАЛАКУРА**Ярослав Степанович**

(24.09.1937, с. Рудники, тепер Підгаєц. р-ну Терноп. обл.) – історик; д-р істор. наук. Викладач ун-ту ім. Т. Шевченка з 1972, проф., зав. кафедри архівознавства та спеціальних галузей істор. науки (1994–2003). Наук. інтереси – архівознавство, істор. джерелознавство, укр. історіографія, українознавство. Заслужений професор Національного ун-ту імені Тараса Шевченка, Заслужений працівник вищої школи України, академік АН

Ярослав Калакура

Книга Ярослава Калакури

вищої школи України, відмінник народної освіти України. Автор 650 опублікованих наук., науково-популярних та навчально-методичних праць у т.ч.: 105 індивідуальних і колективних монографій, 32 підручники та навчальні посібники, 380 статей; 14 праць опубліковані інозем. мовами; підготовлено і захищено 16 доктор. та 52 кандидатських дисертацій. Шевченкознавчі студії: Спадщина Тараса Шевченка як історіографічне джерело (1997); Вплив творчості Т. Шевченка на розвиток історіографії (2012); Рідний край в історіософії Тараса Шевченка (2014); Творчість Тараса Шевченка як історичне та історіографічне джерело української і зарубіжної історії (2014); Україна в історіософії Тараса Шевченка (2014); Українська та зарубіжна історіографії в рецепція Тараса Шевченка (2014); Українська та зарубіжна історіографії в рецепціях Тараса Шевченка (2014); «Заповіт» Тараса Шевченка (2015); Тарас Шевченко як виразник і носій нової ментальності українців (2017); Життя і творчість Тараса Шевченка як ключ до антропологічного коду українців (2020).

Літ.: Калакура Ярослав Степанович. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2019. – С. 202; Ковальчук О. О. Калакура Ярослав Степанович // Енциклопедія історії України. – К., 2007. – Т. 4. – С. 26; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КАЛИНЧУК**Алла Миколаївна**

(18.11.1971, с. Райківщина Яготин. р-ну Київ. обл.) – філолог, літературознавець. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1994). Канд. філ. наук; ст. наук. співроб. відділу шевченкознавства ІЛ (з 2000). Шевченкознавчі праці: до 190-річчя Тараса Шевченка: проблеми вивчення та перекладу в літературах колишнього СРСР // Т.Г. Шевченко і світова культура (2004); переклади і вивчення Тараса Шевченка в літературах пострадянського простору: стан, проблеми, завдання (2004); Максим Богданович і Шевченко: до рецепції творчості (2005); Повість Шевченка «Княгиня»: спроба комплексного аналізу (2007); Творчість Шевченка у рецепції Максима Богдановича (2010); Балада Тараса Шевченка «У тієї Катерини»: текстовий аналіз (2011); Поема Шевченка «Сова»: текстовий аналіз (2013); До характеристики поезії Тараса Шевченка періоду «трьох літ»: балада «У неділю не гуляла» (2014); До характеристики засланчої поезії Тараса Шевченка: вірш «Швачка» як жанровий варіант історичної пісні (2015); Фототипічні, факсимільні та репринтні і видання творів Шевченка (2015; у співавт.); Вірш «У нашім раї на землі»: інтерпретація тексту (2015); До характеристики засланчої поезії Тараса Шевченка: вірш «Швачка» як жанровий варіант історичної пісні (2015); «Хустина» Тараса Шевченка: спроба комплексного аналізу (2015); Із циклу «В казематі»: віршове оповідання «Чого ти ходиш на могилу?»

Алла Калинчук

(2017); Тарас Шевченко і літератури близького зарубіжжя: проблеми та підсумки роботи в «Шевченківській енциклопедії» (2016); Микола Сумцов: Тарас Шевченко і літературні паралелі (2018); Олександр Грушевський як читач творів Тараса Шевченка (2018); Фольклорно-етнографічні елементи творчості Шевченка в рецепції Миколи Сумцова (2019); Поезія Тараса Шевченка в науковому осмисленні Олександра Багрія: пролегомени (2019); Творчість Тараса Шевченка в рецепції Володимира Щепотьєва (1880–1937; 2019); Тарас Шевченко та польські історико-літературні зв'язки в рецепції Василя Щурата (2020); Шевченкознавчі розвідки Василя Щурата в часописі «Діло» (1910–1914; 2020).

Автор статей про твори Шевченка: «Княгиня», «Сова», «У нашім раї на землі», «У неділеньку та ранесенько»,

«У неділю не гуляла», «У тієї Катерини», «Хустина», «Чого ти ходиш на могилу?», «Швачка», «Заповіт» мовами народів світу», «Списки поетичних творів Шевченка» (у співавтор. із Р. Харчук); статей-персоналій і статей-топонімів до Шевченк. енцикл. в 6 т.

Літ.: Генералюк Л. Каличук Алла Миколаївна // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 241; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

КАЛЮЖНА

Валентина Миколаївна

(5.09.1929, Київ) – мовознавець. Закінчила ун-ту ім. Т. Шевченка (1955). Наук. співроб. ІМ (1960–1984). Взяла участь у складанні «Словаря языка русских произведений Шевченко» (1985–

Данило Каменецький

1986), за що удостоєна Держ. премії УРСР в галузі науки і техніки.

Літ.: ІМ – матеріали до історії; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

КАМЕНЕЦЬКИЙ

Данило Семенович

(бл. 1832, поблизу Глухова, тепер Сум. обл. – 15.10.1880. Санкт-Петербург) – фольклорист, етнограф. Випускник ун-ту св. Володимира (1857). Познайомився з Т. Шевченком 1858 у С.-Петербурзі. З 1857 до 1862 – завідувач друкарні П. Куліша. Саме в ній видано «Кобзар» (1860) Т. Г. Шевченка (клопотався перед цензурою про дозвіл на друкування, займався коректурою і текстологією); портрет поета включив до першого випуску літографованих «Портретов українських писателів», що побачив світ 1861 року в Петербурзі. Через Данила П. Куліш передав зібрані твори Шевченка, написані до арешту 1847. Поет вирішує надрукувати: «Но как мне приступить к цензуре?» – ставить Тарас запитання у «Щоденнику». Через кілька днів з'являється новий запис: «Поручил Каменецкому хлопотать в цензурном комитете о дозволеннии напечатать «Кобзаря» и «Гайдамаки» под фирмою «Поззия Т.Ш.». Что из этого будет?». Д. Каменецький написав лист від імені Шевченка до шефа жандармів В. Долгорукова та куратору Петербурзького учбового округу І. Делянову з проханням дати дозвіл на видання

творів поета. Дозвіл одержано тільки «на видання тих творів, які друкувалися раніше». У той же час цензор О. Тройницький викреслив багато місць із поеми «Гайдамаки», поезії «Думи мої...». «Кобзар» видавався під наглядом Д. Каменецького. Замість місць, викреслених цензурою, поставлені крапки. Але викреслені уривки надруковані на окремих аркушах для вклейки їх в кількох примірниках «Кобзаря» – про це розповів Ф. Дейкун-Мовчаненко: «Бувши у 1860 в С.-Петербурзі, я зайшов у друкарню Куліша: через деякий час швидко ввійшов туди Шевченко і квапливо запитав», «А що, готово? готово?». – Готово», – відповіли і подали кілька аркушів з надрукованими віршами. «На моє запитання: що це таке?, Каменецький, який завідував друкарнею Куліша, пояснив, що це не пропущені цензурою місця». Відомо кілька листів Д. Каменецького до Т. Шевченка. 13 травня Данило записав до Тарасового «Щоденника» пісню «Забіліли сніги, заболіло тіло ще й головонька», тут же Тарас Григорович нагадав: «Первая песня, которую я знаю без рифмы». Видав літографовані «Портрети українських писателів». У першому випуску (1861) вміщено портрет Т. Шевченка. Під час повернення із заслання, поет у листі до М. Лазаревського запитує, чи не знає адреси Марка Вовчка, якщо ні, то можна довідатися у Д. Каменецького, який добре знає: «Шкода, що не оставив тобі Куліш «Неофіти». Може вони єсть у Каменецького. Спитай». Ініціатор видань книжечок-ме-

теликів для народу з серії «Сільська бібліотека» (1860), де побачили світ і поезії Кобзаря. У день смерті поета, інспектор 2-ї Київської гімназії М. Чалий одержав від Д. Каменецького телеграму: «Сьогодні вранці о 5/2 годині умер Тарас. Похорон 28»; про цей день Шевченків біограф Михайло Чалий писав: «Звістка про цю сумну подію рознеслася по місту з електричною швидкістю. Учнівська молодь завирувала. Студенти, а також вільні від уроків гімназисти відслужили в університетській церкві панахиду». Д. Каменецький склав «Опис книжкам, що належали Т.Г. Шевченкові», де 150 назв. Серед книг, твори: В. Белінського, О. Волинського, Г. Квітки-Основ'яненка, К. Лібельта, Б. Залеського, О. Огарьова, О. Островського, В. Шекспіра, Ф. Шіллера; Літописи: С. Величка, Самовидця, Грабянки, «Слово о полку Ігоревім». Тут же книги з дарчими написами: С. Аксакова, Марка Вовчка, М. Гоголя. О. Кольцова, І. Тургенева. У Д. Каменецького зберігалися автографи окремих творів із Тарасового рукопису «Поезія Т. Шевченка. Том перший», які готувалися до друку («Тарасова ніч», «Перебендя», «До Основ'яненка», «Гамалія», «Марку Вовчку»). У бібліотеці Шевченка зберігалося і три видання М. Гербеля – його переклад «Слова», «Игорь, князь Северский» (1855). Це «Отголоски. Стихотворения Н. Гербеля» (1858) і восьмитомник «Шиллер в переводе русских писателей» (1857–1860). Похований на Никільському цвинтарі С.-Петербурга; могила не збереглася.

Літ.: Бородін В. Каменецький Данило Семенович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 245; Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 401; Тарас Шевченко. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 6. – К., 2003. – С. 167; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КАМІНЧУК

Анатолій Семенович

(19.02.1939, Київ) – філолог, поет, прозаїк, перекладач, публіцист. Закінчив філ. ф-тет ун-тету ім. Т. Шевченка (1968). Чл. Спілки письменників (1978). У 1969 вийшла зб. віршів Анатолія Камінчука «Свічадо». Друкувався у ж.: «Дніпро», «Вітчизна», «Україна». Працював у ж.: «Малятко», у видавництві «Дніпро». Заступник голов. редактора журн. «Київ». В худож.

Анатолій Камінчук

творчості звертається до постаті Т. Шевченка. Автор поезії «Тарас» у колект. зб. «Кобзарєва зоря» (1984); циклу віршів: «Зоря Кобзаря» у зб. «Червона клечань» (1986); «Тарас Шевченко» (1986), «Кобзар» (2000). Автор книжок поезій: «Кленовий поріг», «Рілля», «Червона клечань», «Хліб-сіль»; книжки оповідань та етюдів: «Білий сніг кульбаб»; зб. віршів для дітей: «Ластівки», «Равлик-Павлик», «Дятликова школа», «Трамвайчик», «Веселе полювання», «Льодохід», «Прапорець», «Дятлик школу відкриває», «Зоопарк», «Книжка для Олі». Переклав багато книжок рос. письменників, зокрема, повість М. Носова «Вітя Малєєв у школі і вдома» та поему Є. Євтушенка «Мама і нейтронна бомба». Вийшли друком й книжки віршів та прози, книжка оповідань, новел, етюдів та образків «Білий сніг кульбаб». Окремі поезії перекладено російською, молдавською, азербайджанською та польською мовами. Лауреат літ. премій імені: Наталі Забіли (1998), «Благовіст» (1999), Лесі Українки (2000), Д. Нитченка (2002), В. Близнеця (2006), В. Сосюри (2007).

Літ.: Деркач Б. Камінчук Анатолій Семенович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 247; Письменники України. – К., 2006. – С. 164.

Віктор Жадько

КАПУСТІН

Володимир Олександрович

(22.11.1909. м. Катеринослав, тепер Дніпро – 1.10.1995, Київ) – філолог, літературознавець. Канд. філ. наук; викладач ун-ту

ім. Т. Шевченка (1938), проф., зав. кафедри історії рос. л-ри (1957–1972). Наук. інтереси – історія рос. л-ри XIX ст.; методологію та теорію літ-ри, текстологію; творчість Л. Толстого, М. Чернишевського. У кн. «Творчість А.П. Чехова і українська література» (1960) висвітлив шанобливе ставлення рос. письменника до Т. Шевченка; у наук.-популяр. брошурі «Герцен і Україна» (1962) розглянув взаємини між О. Герценом і Т. Шевченком. Автор ст.: «Об одном переводе стихотворения Т.Г. Шевченко “Садок вишневий коло хати”»; (1965).

Шевченкознавчі студії: «Об одном переводе стихотворения Т.Г. Шевченко «Садок вишневий коло хати» [переклад К. Станюковича] (1965), «Автор перших пам'ятників Тарасові Шевченку» (1967). У книжці «Герцен і Україна» (1962) – розповідь про життя і творчість Т. Шевченка.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Искорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

КАПУСТЯН

Василь Васильович

(24.07.1942, с. Хоружівка Оржиц. р-ну – 19.08. 2020, Київ) – вчений-агроном; канд. с-г наук (1972), директор Київ. ботанічного саду ім. акад. О.В. Фоміна (з 1987). Закінчив Укр. с-г академію (1965). Працював у Центральному ботанічному саду НАН України (1972–1974), а з 1974 – в Ботанічному саду ім. О.В. Фоміна. Займається проблемою інтродукції та акліматизації рослин, їх збереженням

Володимир Капустин

і раціональним використанням. Авт. 50 наук. праць, серед них монографії: «Наукові збереження ехзії різноманіття рослинного світу» (2004), «Інтродукція рослин» (2003), довідник

Василь Капустян

«Декоративні рослини» (1999, у співавт.). Один із трьох авт. (Г. К. Смик, Н. Г. Іоніцой) книги «Рослинний світ України у творах Тараса Шевченка» (1999) – доказ того, як поет любив укр. природу, рослинний світ. Проаналізував творчість поета і дослідив: у творах Т. Шевченка згадується 80 видів рослин флори. Особливо шанував Шевченко такі дерева як: дуб, вербу, тополю, калину, клен, липу, явір, барвінок, ряст, осоку, очерет, терен. Багато з них виступають у творчості Тараса Шевченка як символи (краси, могутності, непоборності народу, а також і недолі, життєвих негараздів).

К. опрацював розділ сільських рослин у тв. Т. Шевченка (жито, горох, гречка, картопля, коноплі, льон, просо, пшениця).

Чл. Бюро ради ботанічних садів України, відповідальний ред. вісника «Інтродукція та збереження рослинного різноманіття».

Літ.: Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У двох книгах. – К. 1. А–К. – Полтава, Дивосвіт, 2005. – С. 321; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КАРПЕНКО

Віталій Опанасович

(3.03.1941, м. Київ) – журналіст, науковець, громадський діяч. Закінчив у-тет ім. Т. Шевченка, ф-тет журналістики (1966); гол. ред. газ. «Вечірній Київ» (1985–2000). Започаткував у видання рубрики: «Пам'ять про Тараса Шевченка – вічна», «Дорогами «Кобзаря», «Київські адреси Тараса Шевченка», «Духовний пророк українського народу». Організатор та учасник журналістських заходів, що проходили в столиці, пов'язаних із

Випускники університету (зліва-направо): професор Олександр Пономарів, журналісти: Віктор Качула і Віталій Карпенко

Тарасом Шевченком. Очолював редак. делегації для поїздок в Канів, на могилу Т. Шевченка. Член Національної спілки письменників України (1982). Заслужений журналіст України (1992). Автор 32 книг та підручників, зокрема: «Кінбурнська коса» (1977), «Скарби південного степу» (1978), «Подорож на острови» (1979), «Люди и кораблі» (1980; усі – Одеса), «Крізь шторми» (1981), «Джерело життя і краси: Проблеми природи, людини, моральності в сучас. рад. прозі» (1983), «Глибокий фарватер», «Правди о себе не побойтесь» (обидві – 1986), «Тут, біля самого моря...», «Японія у глянці і без нього» (обидві – 1989), «Парламент зсередини» (1991), «Поодинці – вмирають, виживають – гуртом», «Суд і осуд. Міністр оборони – проти «Вечірнього Києва», «Вечірній Київ» – проти шмаровщини» (усі – 1996), «Як повернути манкурту пам'ять» (1997), «Національна ідея в українській періодиці» (1999), «Українці в Казахстані» (2000), «Журналістика: Основи професіонал. комунікації» (2002), «Редакторська майстерність» (2003), «На крутому повороті. «Вечірній Київ» від «перестройки» до Незалежності» (2004), «Редакторська справа: Проблеми майстерності» (2005), «Виклики XXI віку. Політичні хроніки пером публіциста» (2006), «Уроки пройдених доріг» (2011; усі – Київ); «Люди, книги, автографи» (2018).

Літ.: Агеєв, В. Карпенко Віталій Опанасович // Укр. літ. енциклопедія. – К., 1990. – Т. 2. – С. 419; Плачинда С. Його доба в

Книга Віталія Карпенка

публіцистиці // Літературна Україна, 2011. – 3 березня. – С. 7. Віктор Жадько

КАРПЕНКО

Маргарита Олександрівна

(18.05.1926, Київ – 21.05. 2013, там само) – мовознавець. Д-р філ. наук. Акад. АН ВШ України. Заслужений проф. Київ. ун-ту. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1949), аспірантуру в проф. М. Грунського. Відтоді викладач ун-ту. Проф., зав. кафедри рос. мови філ. ф-тету (1977–1991). Провідний наук. співроб. ІФ (з 2001). Основні напрями наук. діяльності: загальне і слов'ян. мовознавство, лексикологія, лексикографія рос. мови, худ. мовлення, порівняльна лексикологія східнослов'ян. мов, лінгвопедагогіка, історія наук. українознавства.

Маргарита Карпенко

Дослідник лінгв. спадщини М. Максимовича, Л. Булаховського. У колі наук. інтересів праці з шевченкознавства – «Словник мови Шевченка» і «Словарь языка русских произведений

Михайло Катков

Шевченко» как обобщающий лексикографический источник» (1989); «Лексикографічне дослідження українських і російських текстів Т.Г. Шевченка і проблеми творчого білінгвізму письменника» (Шевченко і розвиток мов та літератур народів СРСР і країн соціалістичної співдружності (1989); «Зіставно-семантичні параметри лексикографічної інтерпретації художнього тексту: І.П. Котляревський, Т.Г. Шевченко, О.С. Пушкін» (1999); «Поэтическое слово А.С. Пушкина и Т.Г. Шевченко в интерпретации Л.А. Булаховского» (2000; у співавт.). Користується попитом у студентів вузу дослідження: «Поетичні тексти Т.Г. Шевченка як лінгвістичне джерело для академічного «Словника української мови» (2000, у співавт.); «Лексикографічна інтерпретація тексту як невід'ємна складова лінгвістичного шевченкознавства в його сучасному спрямуванні» (2011). Рецензент «Словаря языка русских произведений Шевченко» (1985).

Літ.: Карпенко Маргарита Олександрівна // Шляхами успіху. – К., 2003. – Т. 2. – С. 86; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

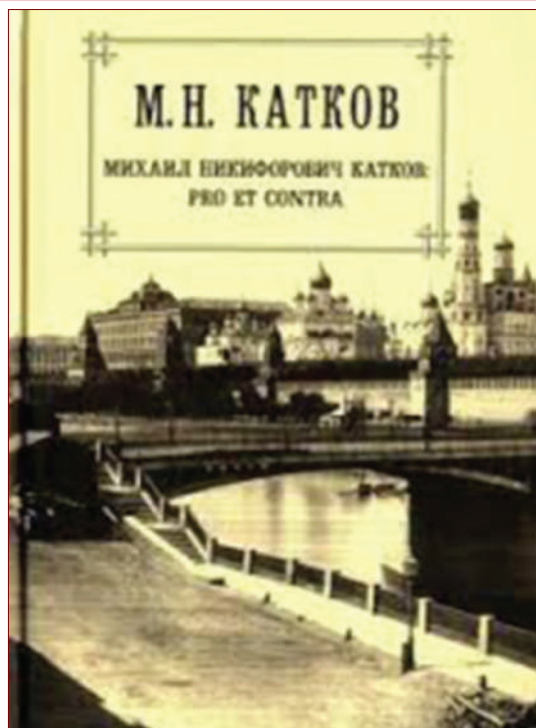
КАТКОВ

Михайло Никифорович

(1.02.1818, за ін. даними 6.02.1818, Москва – 20.07.1887, с. Знаменське-Садки Подольс. пов. Москов. губ., тепер у складі Москви) – рос. письменник, ви-

давець, перекладач, журналіст. Почесний чл. університету св. Володимира (1864). Закінчив Москов. (1838) і Берлін. (1842) ун-ти. Ад'юнкт кафедри філос. Москов. ун-ту (1845–1849). Ред.-видавець газети «Московские ведомости» (1851–1856). У кінці 1857 через актора Михайла Щепкіна (1820–1886), який 25–29 грудня був у Нижньому Новгороді, Тарас Шевченко пересилає виправлений рукопис письменнику Сергію Аксакову (1791–1859) і сповіщає: «Послал я вам с моим великим другом свою “Прогулку судовольствием и не без морали”. Вооружитесь терпением, прочтите ее, и если найдете сию “Прогулку” годною предать тиснению, то предайте, где найдете приличным. Вторая часть “Прогулки” будет прислана вам, как только покажется в печати первая» (лист від 4 січня 1858). Відповідь Аксакова Тарас отримав 13 січня 1858: «Возвратясь домой, – запишуе поет цього дня у «Щоденнику», – нашел я у себя на столе письмо Сергея Тимофеевича Аксакова. Самое любезное, самое сердечное письмо. В заключение любезностей он пишет, что “Матрос” мой наконец пошел в ход, он передал его Каткову, редактору “Русского вестника”». У 1858 із творчими особистостями підписав протест проти вчинку видання «Иллюстрация», що виходило під редакцією письменника Володимира Зотова (1821–1896).

Літ.: Соколюк Ю. Катков Михайло Никифорович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 304; Тарас Шевченко. ПЗТ у 12-ти. – Т. 4. – К., 2003. – С. 558; Університетська шевченкіана:

Книга Михайла Каткова

Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КАТРЕНКО

Андрій Миколайович

(07.11.1938, с. Байбузи, тепер Черкас. обл. – 16.05.2018, Київ) – історик, архівіст, науковець. Д-р істор. наук (1996). Заслужений проф. ун-ту ім. Т. Шевченка. Закінчивши семирічку та Корсунь – Шевченківське пед. училище, у 1956 вступив до держ. ун-ту ім. Т.Г. Шевченка на історично-філософський факультет. Викладач ун-ту з 1969, проф. (1995); у 1996–2001 очолював кафедру давньої та нової історії України. Наук. інтереси: історія України нового часу, сусп.-політ. рухи XIX ст., ків. «Громада» 60–90 років XIX ст., діяльність

Андрій Катренко

О. Русова, М. Драгоманова. Шевченкознавчі студії: «До 150-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка» (1964), «Ідейна спадщина Кирило-Мефодіївського товариства в теоретичній і практичній діяль-

ності українських громад 60–90-х років XIX ст.» (Кирило-Мефодіївське товариство: люди, ідеї, традиції. До 150-річчя створення та «Братство тарасівців» (2000), «Т.Г. Шевченко і український національний рух» (2000). Автор статті «Русов Олександр» до Шевченк. словника (1977. – Т. 2). Член редколегій наук. видань: «Історичні джерела та їх використання», «Архіви України», «Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Серія «Історія». Науковий доробок – 200 позицій, серед них: 4 монографії, 4 зб. історичних документів, навчальні посібники, брошури та статті; брав участь у підготовці 26-томної «Історії міст і сіл Української РСР».

Літ.: Казьмирчук Г. Катренко Андрій Миколайович / Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2004. – 46 с.

Віктор Жадько

КАЦНЕЛЬСОН

Абрам Ісакович

(19.12.1913, м. Городня, тепер Чернігів. обл. – 21.08.2003, Лос-Анджелес, США) – філолог, поет, перекладач. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1939) та аспірантуру. Чл. Міжнародного ПЕН Клубу (1995). Заслужений діяч мистецтв України. Шевченкові присвятив поезію: «Спадщина», «Смерть Шевченка» (1940); цикл віршів: «Шевченко у Петербурзі» («Два Петербурга», «Петропавловки сірої мур...», «У білі ночі», «Друзі» (1962); автор публ. статей з поезики Т. Шевченка. Автор зб.: «Краплі сонця», «Достигають плоди», «Ряст», «Передній край», «В ім'я життя», «Погожі

Абрам Кацнельсон

дні», «З тобою поруч», «Ракети й солов'ї», «Посеред бурі», «Літа мої», «Бурштин», «Атоми душі», «Струм», «Пісня єдності», «Осіннє гроно», «Монологи», «Спалахи», «Очима пам'яті», «Заповітне», «Троянди на снігу», «Лірика», «Вірші про тебе», «З перекладацького зошита», «Здалека і зблизька», «Вибране»; книги з теорії і критики поезії: «Краса і сила віршованого слова», «Правдива іскра Прометей», «Про поезію і поетів», «Любов моя – поезія», «Про поезію». Проживав у Києві на вул. Суворова, 3. З 1994 жив у США; похований на міському кладовищі Лос-Анджелеса.

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 250; Костенко Н. Кацнельсон Абрам Ісакович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 308; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КАЧКАН

Володимир Атаназійович

(12.08.1940, с. Рибне Тисменицького р-ну на Івано-Франківщині) – публіцист, прозаїк, поет, фольклорист, історик і теоретик укр. літератури та етнокультури, пресознавець, педагог. Заслужений діяч науки і техніки України (2006). Трудився кореспондентом, редактором, старшим редактором в обл. телерадіокомітеті, викладав журналістикознавство в Ін-ті журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1986–1995): зав. каф. теорії і практики журналіст. творчості, водночас заст. дир. з наук.

Володимир Качкан

Село Рибне. Із засл. арт. України Романом Іваницьким біля погруддя Кобзаря. 2000

роботи. Доктор філ.наук (1988), з 1990 – професор, з 1993 – академік АН Вищої школи України. Автор ст.: «Слово про Т. Шевченка» (2017); організатор і модератор презентації книги про Шевченківського лауреата В. Пилип'юка в Івано-Франк. медичному ун-ті (2018). Брав участь в організації та встановлення погруддя Кобзаря в рідному селі. У 2014 лауреат Всеукраїнської премії імені Дмитра Яворницького; 2017 – ім. М. Євшана; 2018 – ім. Володимира Полека (2020) – ім. Є. Паранюка.

Автор вісімдесяти видань: поетичних, прозових, художніх і художньої документалістики, есеїстики, наукових монографій, більше двох з половиною тисяч публікацій у журнально-газетній періодиці в Україні, інших країнах. Монографії: «Українське народознавство в іменах: У 2 ч.» (1994–1995); «Хай святиться ім'я твоє: Історія української літератури і культури в персоналіях (XVIII – перша полов. XXI ст.)»; 1994–2008); «Нариси історії української культури в персоналіях (XIX–XX ст.)» (2005); «Віщі знаки думки, серця і руки: Антологія українського автографа» (2010); «Постаті» (2012–2013); серія «Шевченківські лавреати» – книга перша: «Сповідь душі: Ярема Гоян в ограненні часу» (2014); «Той, що бачить Вічність: документ. повість у новелах про фотомитця Василя Пилип'юка» (2018); «За престолом Нації: Степан Пушик в орاملенні доби» (2019); тритомник «На гребені думки» (2015); багатотомний проект «Одкровення: есеї про літераторів, вчених,

митців» (2016). Висувався на здобуття Національної премії України імені Тараса Шевченка (2013). З серпня 1995 живе і працює в Івано-Франківську, зав. кафедрою українозн. та філософії Національного мед. ун-ту. Веде науково-просвітницьку роботу: є членом редколегій журналів «Українознавство», «Українознавець», «Обрії», «Перевал», «Літопис Бойківщини» (США – Україна); серійні видання енциклопедичного характеру, зокрема – «Українська журналістика в іменах».

Твори перекладено польською, німецькою, угорською, чеською, болгарською, словацькою та англійською мовами.

Літ.: Засіяно рясно – колоситься щед्रो: Наук. зб. на пошану д-ра філолог. н., проф., Засл. діяча науки і техніки України Володимира Качкана (до 80-річчя з дня народження та 60-річчя творчої діяльності). – Івано-Франківськ, 2020. – 388 с.; Наукова еліта України. – К., 2019. – С. 48.

Віктор Жадько

КАЧУЛА

Віктор Володимирович

(7.05.1959, с.Горки, тепер Гірки, Любешівського р-ну на Волині) – журналіст, поет-пісняр. У 1987 закінчив факультет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка. Головний редактор Всеукраїнської загальнополітичної і літературно-художньої газ. «Кримська світлиця» (2000–2016). Заслужений журналіст України (2006). Шевченківська тема – постійна на сторінках газети «Кримська світлиця»: біографічні розвідки про Кобзаря, зокрема, письмен-

ника-шевченкознавця Віктора Жадька. Бере участь і організовує друкування звітів та репортажів про Шевченківські заходи і в Криму на сторінках «Кримської світлиці»: читання творів Кобзаря; організація виставок творів Т. Шевченка та газет із публікаціями про життя і творчість поета, публікаціями, присвяченими Шевченку – у сімферопольській бібліотеці ім. Т.Г. Шевченка та у Таврійському національному університеті; мітинги біля пам'ятників Т. Шевченку у Сімферополі, Севастополі, Ялті.

Нині «Кримська світлиця» продовжує (з 2016 – вимушено в Інтернет-форматі) популяризувати Шевченкове слово і підтримувати духовний творчий зв'язок з Україною, проводячи, зокрема, щорічні літературні дитячі конкурси «Ми – діти твої, Україно!» ім. Данила Кононенка – кримського українського поета, черкащанина, земляка Тараса Шевченка. Зокрема, у 2019 нагородження переможниць конкурсу, ялтинських школярок Варвари та Єлизавети

Виступ на мітингу проти російської агресії біля пам'ятника Т. Шевченку в окупованому Сімферополі. 9 березня 2014

Нездоланна «Кримська світлиця» в окупованому Сімферополі, 2017. 25-річчя газети

Наталія Кащук

Костомарових за поетичне та прозове слово про Кобзаря відбулося біля пам'ятника Т. Шевченку в Ялті та погруддя в Сімферополі.

Книга Наталі Кащук

Літ.: Марина Кривда Кримське небо в столиці // Голос України, 2016. – 9 травня.

Віктор Жадько

КАЩУК

Наталія Омелянівна

(25.10.1937, м. Слов'янськ Донец. обл. – 2.07.1991, Київ) – філолог, поетеса, прозаїк, перекладачка. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1959). Працювала у вид-ві «Молодь», «Дніпро» Політвидав України, бетонницею на будові «Криворіжсталі», кор. ж. «Україна». Поетична шевченкіана: «До матері поета Катерини Якимівни Шевченко в ніч 10 березня 1981 року», «Кобзар», «Тарасу Шевченку» (Збірка «Самоцвіти». 1989). Авторка нарисів: «Земна орбіта», «Веселкова брама», «Увічнений для нащадків» (1984), «Пам'ятник Кобзареві» (1975); поет. збірок: «Весняне пробудження», «Переднівок», «Світлодення», «Обереги», «Вічний вогонь», «Високе відродження», «Ярінь», «Самоцвіти»; повісті «Щедрість – золоті жнива»; збірки статей, оповідів, спогадів: «Сонячний камертон». Переклала з рос. мови повість Віталія Закруткіна «Матір людська». У перекладі рос. мовою вийшли книги: «Рудана» і «Дерево добра», у перекладі киргизською – «Вірші». У 2006 вийшов документ. роман про неї «Біла червленої вежі» М. Мачківського. Твори перекладено білоруською, грузинською, вірменською, киргизською, болгарською, чеською, словацькою, англійською, німецькою мовами. Проживала в Києві на вул. Чкалова, тепер Олесья Гончара, 52. Похована на Міському (Берківці)

цвинтарі Києва; ділянка № 72, ряд 23, місце 3.

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 252; Мороз Л. Кащук Наталя Омелянівна // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 310; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КВІТ

Сергій Миронович

(26.11.1965, Ужгород) – освітній і громад. діяч, педагог, літературознавець, журналіст. Д-р філол. наук. Д-р філософії (PhD). письменник, літературознавець, держ. діяч. Закінчив ф-т журналістики КДУ ім. Т. Шевченка (1991). Викладач ун-ту (1996–2004). Проф. кафедри організації масово-інформаційної діяльності ІЖ. Президент НаУКМА (2007–2014; з січня 2022). Міністр освіти і науки України (2014–2016). Чл. Координаційної ради з питань підготовки та відзначення 200-річчя від дня народження Т. Шевченка. З шевченкознавчого доробку: «Українська парадигма» [Шевченко і національна міфологія] в зб. «Інформаційна сфера як духовне явище» (1999); «Непрочитаний Шевченко» (рец. на однойменну кн. В. Іванишина (2001), «Щоб слово пломенем взялось» (1992) – рец. на кн. «Світи Тараса Шевченка» (1991), «Тарас Шевченко як міт у творчості Дмитра Донцова» (2003).

Автор статей до Шевченк. енцикл. Автор книжок: «Свобода стилю» (1996), «Ukraina Irredenta» (1997), «Основи герменевтики»

Сергій Ксім

(1998; 1999; 2003), «В межах, поза межами і на межі» (1999), «Дмитро Донцов. Ідеологічний портрет» (2000), «Есеїстичний семінар» (2004), «Герменевтика» (2005), «Масові комунікації» (2008), «Герменевтика стилю» (2011); публікацій в укр. і зарубіжних виданнях та періодиці.

Лауреат премій ж. «Світо-Вид» (1994), НСПУ «Благовіст» (1996), Фондації Укр. вільного ун-ту (2004), стипендії програми Фулбрайта в ун-ті Огайо та Стенфордському ун-ті, Ін-ту Кеннана. Почесний проф. Ізмаїльського держ. гуманітарного ун-ту (2018), почесний д-р Закарпатської академії мистецтв (Ужгород, 2017).

Літ.: Письменники України. – К., 2006. – С. 17; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КВІТКА**Климент Васильович**

(23.01.1880, с. Хмелів Ромен, пов. Полтав. губ., тепер того ж р-ну Сум. обл. – 19.09.1953, Москва, Росія) – юрист, музикознавець-фольклорист і етнограф; у 1902 закінчив правничий ф-тет ун-ту св. Володимира, чоловік Лесі Українки. Знав 13 мов – дві класичні, три новоєвропейські, сім слов'янських та грузинську. З Лесею записали на фонограф 200 народ. пісень; видав зб. «Народні мелодії з голосу Лесі Українки» (1917–1918). У 1917 надрукував двотомник «Мелодії з голосу Лесі Українки». Зібрав 6 тисяч народ. пісень, уклав «Посібник для збирачів фольклору», підручник «До вивчення побуту лірників», допоміг Філарету Колесі здійснити фольклорну експедицію Полтавщиною. З 3 листопада 1917 – товариш (заступник) генерального секретаря судових справ

Климент Квітка

Української Центральної Ради. 31 березня 1918 призначений на посаду товариша (заступника) міністра юстиції УНР. У 1922 організував кабінет музичної етнографії АН України і 10 років керував. Квітку висували на звання академіка, але відмовився від непристойної компанії, бо тоді академіками стали Скрипник і Затонський. У 1933 звільнений з роботи за «політичними звинуваченнями» й на півтора місяця заарештували – звинувачуваний у «співробітництві зі старою буржуазною владою» (Центральною Радою). У камері сидів «стукач», який писав, що «Квітка завжди з ентузіазмом очікував допита, щоб швидше все розповісти та йти додому, бо там багато справ»; записував пісні від в'язнів. Розпочав роботу в Московській консерваторії, де читав курс музики народів СРСР (з 1933 – професор). 8 лютого 1934 знову заарештований як «російського націонал-фашиста» у «Справі славістів», сфабрикованій ОДПУ й ув'язнили на 3 роки. Відбував покарання у концтаборах «Карлаг» та Алма-Аті, у Казахстані. 13 квітня 1936 достроково звільнений, поновлений в Московській консерваторії; до кінця життя працював на посаді професора, зав. Кабінету народної музики. До Києва приїздив на могилу Лесі, Т. Шевченка в Канів. Авт. розвідок і ґрунтовних праць із муз, етнографії, зокрема: «Українські народні мелодії» (1922), «М. Лисенко як збирач народних пісень» (1923), «Ритмічні паралелі в піснях слов'янських народів» (1923), «Професіональні народні співці

і музиканти на Україні» (1924), «Фольклористична спадщина М. Лисенка» (1930) і занотовував ті пісні, які любив Т. Шевченко. 1985 вийшла зб. К. під назвою «Нариси української народної музики», де опубліковано ст. про укр. епічні, русальні, купальські, обжинкові пісні. З 1933 жив у Москві, працював у консерваторії. Творчість К. як музикознавця-фольклориста й етнографа надихалася генієм Т.Г. Шевченка, поезію якого знав, любив і пропагував. У 65 років одружився вдруге, з молодшою на 40 років піаністкою Галиною Качеєвою. У Москві на 73 році пішов у вічність; дружина збиралася написати книгу про чоловіка, але померла від ангіни в 1962. Галина Качеєва, як і Леся Українка, прожила 42 роки. Похований на Ваганьківському цвинтарі Москви (РФ), ділянка № 11.

Літ.: Жадько В. Болять Україні могили її поколінь. – К., 2020. – С. 174; Іваненко В. На скрижалях світової фольклористики. – К., 1980. – С. 3; УЛЕ у 5 тт. – К., 1990. – Т. 2. – С. 439.

Віктор Жадько

КЕНДЖИЦЬКИЙ

Юліан-Беліна

(1827–1889) – польський письменник; у 1846–1851 навчався в ун-ті св. Володимира; після закінчення, заробляв репетиторством, викладав у Другій київ. гімназії (1851–1862). Його пісню «Hej, koledzy! precz frasunek!», написану в Києві в 1848, співали студенти після традиційної «Gaudeamus igitur»; його увічнив на полотні «Прощання з Європою» худож-

Могила Климента Квітки. Фото В. Жадько

ник О Сохачевський; став літописцем засланців у зб. Віршів: «Усоліада», «Сибірський Плач» – «Співак Поділля», «Подолянин», як називали Кенджицького. Товариш Т. Шевченка; член

Юліан-Беліна Кенджицький

Кирило-Мефодіївського братства; написав спогади про поета «У Шевченка в Києві. 1846». Учасник антиурядового січневого повстання 1863 в Києві, яке проходило під гаслом поляків «За нашу і вашу свободу!». Винаймав кімнату на вулиці Козиноболотській, 7, навпроти будинку Івана Житницького, в якого оселився і Т. Шевченко. Із Тарасом потоваришував у 1846: «Знайомство зав'язалось. Ми посідали, й розпочалась розмова, така жива й така невимушена, ніби ми були знайомі вже багато років. Поезія і пісня зблизили нас». У споминах описав обставини знайомства з Кобзарем: «Що найдивніше, що в будиночку навпроти, через дорогу, зустрів я дуже веселого товариша, з яким ми познайомились дивним способом. Це маляр і поет в одній особі. Зветься Тарас Шевченко. Одного вечора, коли я сидів біля вікна і пив чай, чую замашний спів дуже гарним і чистим голосом: «Гей, на горі там жінці жнуть!»... Потім співак перейшов на ліричний тон. Пісеньки сипались з його уст одна за одною. Свідків і слухачів не було... Співи повторювалися часто, іноді на два голоси, але співаків я не бачив ніколи. Проходили, видно, стежкою, що вела од Софійського собору, вуличкою через Козине болото до Хрещатика». Залишив також словесний Тарасів портрет, який стосується того періоду, коли митець працював у Археографічній комісії на розкопках кургану Переп'ят біля Фастова і мандрував Київщиною у пошуках істор. пам'яток: «Мужчина середнього росту, досить

кремезний, з лиця дуже звичайний, сказати б, навіть негарний, бо вуста мав вузькі і затиснені, а ніс, як у нас кажуть, кирпатий. Зате очі мав незвичайні – великі, чорні, бистрі, блискучі, повні жвавості. Сяло з них розумом. На голові мав бриль (капелюх, плетений з житньої соломи), а з-під бриля спадали в безладді густі пасма чорного волосся». Брав участь у дискусії з Миколою Костомаровим (1817–1885) і Т. Шевченком щодо назви таємного братства, про це у споминах написав так: «Треба це так назвати, щоб перед кожним урядом покришка була, наприклад, братство Кирила й Мефодія», – додав Костомаров. «Може, краще: наукове товариство св. Кирила й Мефодія. Братство – це трохи церковні спілки нагадує, майже з точно наміченими уже цілями». Костомаров замовк... «Справа в тому, щоб ту силу, якою є слов'янський світ, спрямувати на нову дорогу – об'єднання і спільної праці для слов'янської єдності. Нехай слов'яни пізнаються взаємно, нехай навчаться шанувати себе взаємно, нехай з тою думкою дозрівають, а там і пора їх прийде»... Шевченко почав декламувати: «Отак німота запалила // Велику хату. І сім'ю, // Сім'ю слов'ян роз'єднала // І нишком, тихо упустила // Усобищ лютую змію». Проте між М. Костомаровим, який вбачав реальною перспективу федерації слов'ян «під одним православним царем і в одній православній вірі», та Ю. Кенджицьким, котрий скептично поставився в такий спосіб сформульованої ідеї, взаєморозуміння не склалося. Юліан

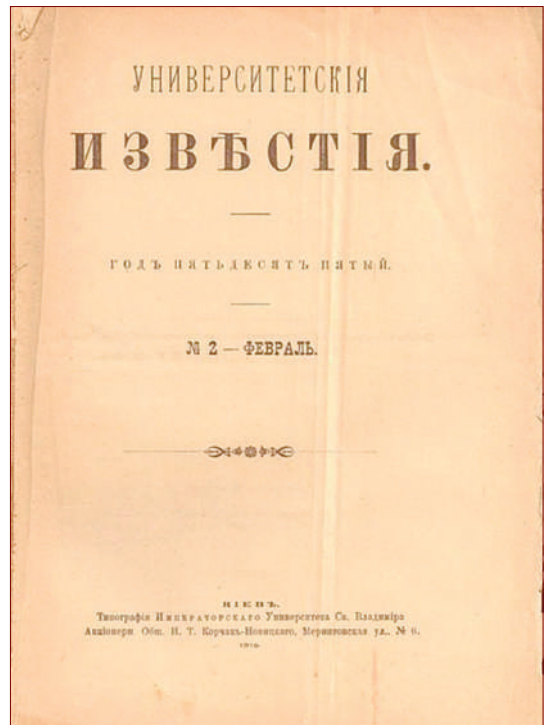
занотував: «Шевченко теж, здавалося, не надавав великої ваги намірам Костомарова». Юліан із Тарасом оглядав історичні місця Києва, околиці, спостерігав, як художник малював Золоті ворота, внутрішній вид коридорів Ближніх і Дальніх печер Лаври, типи прихожан і жебраків: «Ми ходили часто понад Дніпром аж до Видубицького монастиря. Він забирав з собою теку з паперами для малювання, пензлі і фарби, і так ми мандрували, а коли по дорозі що знаходилося, що його цікавило, сідав і рисував». Арештований 1 червня, сидів у Косому капонірі Госпітального укріплення київської фортеці; мали розстріляти, як і п'ятьох командирів повстанських загонів – Адама Зелінського, Владислава Тадеуша Раковського, Платона Кржижановського, Ро-муальда Ольшанського та Адама Дружбацького. Смертна кара була замінена на двадцятилітнє заслання до Сибіру. Ю. Кенджицький повернувся в Україну в 1883. Подальша доля невідома.

Літ.: «Згадайте, братія моя...»: Київ Тараса Шевченка. – К., 2016. – С. 165; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 87–151; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 153.

Віктор Жадько

«КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

– газета, друкований орган ун-ту ім. Т. Шевченка; попередницею є «Університетські відомості», щомісячний наук. ж. – університету св. Володимира; виходив у світ з 1861 до 1919. Серед редакторів «Університетских известий»: професори – М. Х. Бун-

«Университетские известия»

ге (1861–1862) та В. С. Іконніков (1873–1919). Журнал друкував статті та рецензії, протоколи засідань університет. ради, постанови та розпорядження, результати наукових досліджень. Уміщувалися матеріали про життя і творчість Т. Шевченка, зокрема – зв'язки поета з ун-том св. Володимира, хроніка вшанування пам'яті Поета, протоколи Вченої ради про присудження премії імені Тараса Шевченка. 25 жовтня 1929 вийшов перший номер газети під назвою «Кузня освіти», де в титрах зазначено: «Газета пролетарського студентства, професури та службовців Київського Інституту народної освіти» (так іменувався тоді виш – КІНО). У 1932 газ. стала називатися «За комуністичні кадри». Вона провела значну роботу щодо

Газета «Київський університет» популярна серед викладачів і студентів

перетворення Інституту народної освіти на університет і у вересні 1933 вийшла під гаслом «Хай живе Київський університет!» Публікації характерні для тогочасної доби, присвячено навчанню та науковим здобуткам. Після назви «За комуністичні кадри» мала назву «За радянські кадри», згодом «Київський університет». З проголошенням Незалежності газ. взяла участь у пропаганді й утвердженні укр. національної символіки. На початку 90-х рр. XX ст. гасло «Пролетарі всіх країн, єднайтеся!» знято та змінено на слова Т. Шевченка «Учіться, брати мої». З 1929–2008 друкувалася чорно-білою, однак обкладинку набирали червоним шрифтом, відповідно до університетських кольорів – червоного та чорно-

го. З 2009 – видається кольоро-вою; мова видання – українська. Ювілейне число (2014. № 4) присвячене темі «Тарас Шевченко і Київський університет». В університетській газеті гострила свої пера майже вся плеяда сучасних класиків національної літератури. На сторінках з'явилися публікації Юрія Мушкетика, Анатолія Косматенка, Василя Симоненка, Станіслава Тельнюка, Роберта Третьякова, Тамари Коломієць, Миколи Сома, Михайла Слабошпицького, Бориса Олійника; свого часу Василь Симоненко був розповсюджувачем газети. Журнл. колектив редакції, авторський актив ведуть діалог з викладачами і студентами, захищають духовні й моральні цінності, утверджують патріотизм і професіоналізм, служать вірою і правдою Україні та вузові.

Лит.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКЕ БРАТСТВО (ТОВАРИСТВО),

таємна політично – антикріпосницька і антисамодержавна організація, що існувала в Києві з грудня 1845 до кінця березня 1847. Засновниками вважають професора університету св. Володимира Миколу Костомарова (1817–1885), чиновника канцелярії генерал-губернатора Миколу Гулака (1822–1899) і студента Василя Білозерського (1825–1899). Члени товариства розробили програму «Книга буття українського народу» та «Статут Слов'янського братс-

тва святих Кирила і Мефодія». Пізніше «Начерки Конституції Республіки». «Книгу буття українського народу» написав у біблійному дусі Микола Костомаров. Згадував про цей програмний документ у біографії. Перед ним Адам Міцкевич видав «Книгу народу польського і пілігримства польського», слугувала за зразок. У квітні 1846 до братчиків приєднався Т. Шевченко, який вже мав у доробку поему «Сон», яку на зібраннях читали «братчики» – про це на допитах 15 травня 1847 зізнався поет Олександр Навроцький (1823–1892), що «...читал стихотворение Шевченки «Сон», самого дерзкого и возмутительного содержания». Учасники зустрічей впливали один на одного. Правник Георгій Андрузький згадував, що після спілкування з Тарасом Шевченком почав писати українською і перейнявся ідеями волі. Більшість обговорюваних питань були реформістські. Пантелеймон Куліш казав, що минуть сотні, а то й тисячі років, доки їхні ідеї втіляться в життя. Передбачали поступ без кровопролиття, сповідування євангельського добра, розвиток культури, зміни суспільства. Погляди розходилися в питанні збройного повстання. За нього виступав журналіст Микола Савич. Як і Тарас Шевченко, який у своїй творчості не раз звертався до народу із закликами боротися проти влади. Назву запропонував історик Василь Семевський (1848–1916) у статті «Н.И. Костомаров», її вжито в тритомній слідчій справі «Кирило-Мефодіївське товариство». У листах до історика Ми-

коли Костомарова (1817–1885), кореспонденти вживали звернення «брат», слово «братство». Так, Шевченко 1 лютого 1847 з Борзни Чернігівської губернії писав: «О братстве не пишу, бо нічого й писать. Як зйдемося, то поплачем», а завершив лист словами: «Не забувайте ж широго брата Т. Шевченка». Професор Амвросій Метлинський (1814–1870) 28 березня 1847 звертався до адресата словами «наш брате». «Братчики» мали намір розгорнути широку просвітницьку роботу: заснувати школи з рідною мовою викладання, видавати українські книги і підручники, відкривати бібліотеки – це мало слугувати вихованню національної свідомості народу, піднесенню його культури. М. Костомаров, з метою залучення до «братства» провадив бесіди з Миколою Гулаком (1822–1899), редактором «Основи» Василем Білозерським (1825–1899), фольклористом Опанасом Марковичем (1822–1867) і вчителем Дмитром Пильчиковим (1821–1893) – саме вони й склали кістяк організації й активно обговорювали його мету та завдання. До них долучилися: поміщик Микола Савич (1808–1892), поет Олександр Навроцький (1823–1892), син пирятинського поміщика Юрій Андрузький (1827 – р.с.н.), студенти ун-ту св. Володимира – Іван Посяда (1823–1894) та Олександр Тулуб (1824–1872). Політична програма «братчиків» викладена у «Книзі буття українського народу», «Статуті Слов'янського т-ва св. Кирила і Мефодія» та інших документах.

Тарас Шевченко серед друзів (Григорій Честахівський, Олександр та Михайло Лазаревські, Павло Якушкін). 1860

На пропозицію М. Костомарова, покровителями товариства взято Кирила і Мефодія як найдавніших просвітителів слов'ян; Микола Іванович рекомендував прийняти символом Братства перстень (каблучку), або ікону із зображенням святих покровителів. Головним завданням товариства було «...знищення самодержавства, скасування кріпацтва та об'єднання слов'ян, народів у федеративну республіку з парламентським ладом». У тексті Євангелія на вказаному місці записано: «І пізнасте правду і правда визволить вас». У Миколі Гулака, квартира якого стала місцем зустрічей «братчиків», вилучено перстень з написом із середини: «Во имя св. Кирилла и Мефодия». Гулак жив у Старому місті, у домі купця Заводського, на розі вулиць Стрілецької

та Стрітенської, куди переїхав у другій половині 1846 з будинку Грушецьких. На жаль, дім не зберігся – на його місці нині сквер. У «Статуті слов'янського товариства св. Кирила і Мефодія», що обговорювався «братчиками» в будинку на Стрілецькій, визначалися головні ідейно-політичні цілі – йшлося про те, що «...духовне і політичне єднання слов'ян є насущним й істинним їх призначенням, до якого необхідно прагнути». При цьому підкреслювалося, що слов'янське плем'я «...повинне мати свою самостійність». І уточнювалося: «...кожне плем'я повинне мати управління народне й дотримуватися абсолютної рівності співгромадян у відповідності з їхнім народженням, християнським віросповіданням і майном». Піклуючись про високий

рівень свідомості людей, які будуть покликані керувати суспільством, кириломефодіївці формулювали важливі вимоги, що не втратили значення і для нашого часу: «Приймаємо, що при такій рівності освіченість і чиста моральність повинна служити умовою участі в управлінні». Збираючись у будинку на Стрілецькій, «братчики» обговорювали і «Головні правила товариства», яке засновувалося з метою поширення його ідей – «...переважно через виховання юнацтва, літературу і збільшення числа членів товариства». «Головні правила» регламентували поведінку, обов'язки членів

товариства, методи діяльності. Кожний член товариства, як свідчив на допиті М. Костомаров, присягав, що свої – «...талант, працю, статки і громадські зв'язки присвятить служінню Братству, міг на власний розсуд приймати нових членів, не повідомляючи їхніх імен, та мусив допомагати тим, хто потрапив до рук ворога». «Братчики» проголошували рівність усіх конфесій, зобов'язувалися поборювати будь-яку «писемну і релігійну ворожість» і досягати примирення між слов'янами. Окремим пунктом виділено: «Насамперед, товариство буде дбати про викорінення рабства

Сулименко П. Кирило-Методіївське братство заснували: вчитель Василь Білозерський, правознавець Микола Гулак, історик Микола Костомаров, письменник Пантелеймон Куліш і фольклорист Опанас Маркевич у січні 1846.

Збиралися на квартирах у Києві. Згодом до них долучилися юрист Георгій Андрузький, викладач Полтавського кадетського корпусу Дмитро Пильчиков, журналіст Микола Савич, студенти університету св. Володимира: Олександр Навроцький, Іван Посяда й Олександр Тулуб, поет Тарас Шевченко. Малюнок

і всякого приниження нижчих класів, так само і про повсюдне поширення грамотності». 25 грудня 1846 в квартирі Гулака на Стрілецькій вулиці відбулася одна із значних подій в історії Кирило-Мефодіївського товариства – до «братчиків» приєднався Тарас Шевченко – розмови торкнулися слов'янської ідеї – природно, впливля на сцену заповітна мрія про майбутню федерацію слов'янського народу. М. Костомаров, розповідаючи про зібрання братчиків», писав: «Шевченко і я горячкували, мріяли про те, як розростеться товариство; Шевченко, своїм звичаєм, висловлювався не зовсім цензурно про існуючий лад». Ідеї товариства в художній формі описав Тарас у творах «Єретик», «Сон», «Великий льох», «І мертвим, і живим...», за які поніс кару 10-річної солдатчини («...із заборону писати і малювати в солдати в Оренбурзький окремих корпус»). Очевидно, «братчиків» було значно більше, ніж 12, бо педагог Дмитро Пильчиков (1821–1893) засвідчував, що є «...мало не сотня братчиків».

Іноді подають перелік гіпотетичних членів КМБ, з яким частково можна погодитися: професор університету Григорій Сергієнко стверджував, що було чимало тих, хто «співчував»: «26 професорів та викладачів навчальних закладів, 11 студентів, 26 чиновників, художників, артистів, видавців, лікарів, юристів, 6 офіцерів, 24 поміщики або члени їхніх сімей». Кирило-мефодіївці зустрічалися в Києві іще для «таємних розмов»: на Рейтарській, у будинку Клей-

менової, де мешкав Микола Костомарова; на Ірининській в будинку вчителя 2-ї гімназії Івана Юскевича-Красковського (1807–1887); на Графській вулиці, де зупинився Пантелеймон Куліш (1819–1897), приїхавши до Києва на кілька днів з Борзни у видавничих і особистих справах. У доповіді шефа жандармів графа Олексія Орлова (1786–1861) – імператору Миколі I (1796–1855) зазначалося: «Книги Куліша могли б так само впливати на малоросіян, як і вірші Шевченка». Діяльність Кирило-Мефодіївського товариства стала початком переходу від культурницького до політичного етапу боротьби за національний розвиток України, «братчики» зробили значний внесок у розвиток української національної ідеї. Свідченням цього є документ – «Перелік книг та інших матеріалів, вилучених у кирило-мефодіївців», у якому читаємо: «До Міністра народної освіти, варто було б відправити знайдені при обшуках «братчиків»: 1. Три друковані книги Куліша: «Повість об українском народі», «Украина» и «Михайло Чарнышенко»; 2. Друковану книгу віршів Т. Шевченко; 3. Зошит «Закон Божий», переведений і написаний Костомаровим; 4. Рукопис, що являє собою своєрідне пояснення статуту Слов'янського товариства, написаний Білозерським; 5. Листок про панславизм, написаний Костомаровим, а також три листки, відібрані в нього ж, на яких записані заборонені твори, в тому числі, – й «Сон» Т. Шевченка; 6. Відбиток печатки Костомарова». Саме тому,

певне, й загальна кількість документів у самій справі Кирило-мефодіївського товариства після її остаточного закінчення жандармами також ніколи не перевищувала 30 одиниць – від «Выписки из замечательных бумаг, найденных у адъютанта Костомарова» й до протоколу останнього допиту Білозерського 19 травня 1847.

Шевченко присвятив поет. цикл віршів «В казематі» друзям – «союзникам» з Кирило-Мефодіївського братства. До 200-річчя від дня народження Т. Шевченка в ун-ті створено музейну експозицію, присвячену «братству».

Літ.: Кирило-Мефодіївське товариство. – Зб. док. і матеріалів у 3-х т. – Т. 1. – К., 1990. – С. 51; Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 207; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К., 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

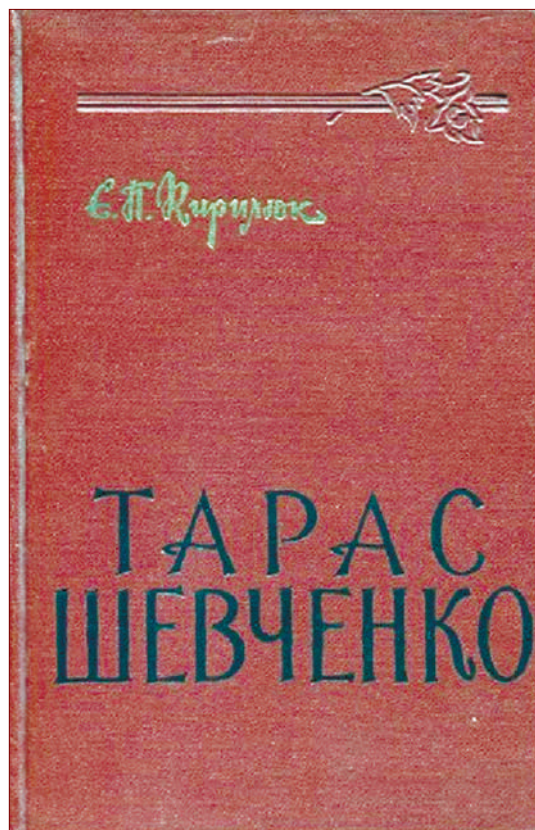
КИРИЛЮК

Євген Прохорович

(18.03.1902, Варшава – 24.06.1989, Київ) – філолог, літературознавець, шевченкознавець. Закінчив КІНО (1926). Чл.-кореспондент АН УРСР. Голова редколегії і співавтор «Історії української літератури» (у 8 т.; 1967–1971); 2-томного «Шевченківського словника» (1976–1977); керівник і редактор акад. видання «Тарас Шевченко (ПЗТ у 6 томах (1963–1964)). У 1931–1936 – асист., доц. Ін-ту професійної освіти (з 1933 – ун-ту св. Володимира). Очолював відділ шевченкознавства

Євген Кирилюк

Книга Євгена Кирилюка

ІЛ (1944–1983). Одночасно до 1958 викладав в ун-ті ім. Т. Шевченка; проф. кафедри історії укр. л-ри (з 1953). Лауреат Шевченків (1980) премії. Автор 800 друкованих праць, зокрема кн.: «Бібліографія праць П. Куліша та писань про нього» (1929), «Панас Мирний» (1939), «Тарас Григорович Шевченко: лекція для студентів-заочників педагогічних вишів» (1950); «Т.Г. Шевченко» (1951), «Шевченко і передова російська культура» (1954); «Іван Франко» (1956), «Шевченко і слов'янські народи» (1958), «Т.Г. Шевченко. Життя і творчість» (1959), «Біографія Т.Г. Шевченка» (1966), «Шевченко і наш час» (1968), «Живі традиції. Іван Котляревський та українська література» (1969), «Шевченкознавство. Підсумки і проблеми» (у співавт., 1975), «Шевченкознавчі та славістичні дослідження» (1977), «Тарас Шевченко. Життя і творчість»

(1979), «Тарас Шевченко. Критико-біографічний очерк» (1968). «Творчий метод і поетика Шевченка» (1980), акад. біографій Т. Шевченка (1964, 1984). Ред. (перших 2-х томів) і текстолог акад. видань «Повного зібрання творів Т. Шевченка у 6 т. (1963–1964)». Ред. видання «Тарас Шевченко. Документи та матеріали до біографії. 1814–1861 рр.» (1982.). Відпов. ред. покажчика у 2-х томах «Т. Г. Шевченко. Бібліографія літератури про життя і творчість. 1939–1959» (1963). Один із ред. і співавт. «Література народної правди. Статті, портрети» (1989).

Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 33.

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 111; Козак С. Патріарх радянського шевченкознавства // Укр. календар, 1972. – Варшава. – С. 210–213; Смілянська В. Кирилюк Євген Прохорович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 365; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

Зінаїда Кирилюк

КИРИЛЮК

Зінаїда Василівна

(28.01.1926, м. Пологи Запоріж. обл. – 25.05.2018, м. Київ) – філолог, літературознавець, доктор філологічних наук, професор (1991); історик літератури; педагог, автор праць з питань української, російської та зарубіжної літератури; методики викладання літератури у школі та вищому навчальному закладі). Закінчила філ. ф-тет ун-

ту ім. Т. Шевченка (1949); викладач (1959–1989), проф. кафедри історії рос. л-ри. Досліджувала проблеми історії л-ри, розвитку романтизму, психологію творчості. рос.-укр. літ. зв'язки, прозову творчість Кобзаря. Шевченкознавчі студії: «Опис рукописів Т.Г. Шевченка» (1961); «Литературная полемика в русских повестях Т.Г. Шевченко» (1969), «Поетика характеру в повісті Т. Шевченка «Близнецы» (1993), «Художня функція оповідача в повістях Т. Шевченка» (1994), «Гоголь и Шевченко. Традиции и перспективы исследования проблемы» (Микола Гоголь і світова культура: Матеріали міжнарод. наук. конф. 1994), «Нездійснений задум повісті Т. Шевченка «Из ничего почти барин» (2004), «Російські повісті Т. Шевченка (до історії створення)» (2008), «Проза Т. Шевченка. До питання творчого методу» (2009), «3 історії творчих шукань Т. Шевченка» (2011). Співукладач видання «Опис рукописів Т. Г. Шевченка» (1961).

Автор статей до Шевчен. словника («Пушкін», «Капитанша», «Из ничего почти барин»).

Літ.: Смілянська В. Кирилюк Зінаїда Василівна // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 367; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КИР'ЯН

Надія Володимирівна

(за чоловіком – Уютнова; 24.06. 1946, м. Іваново, Росія) – філолог, поетеса, дитяча письмен-

Надія Кир'ян

ниця, перекладачка, журналіст. 1965 вступила на філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка, виключена за зберігання самвидаву (закінчила виш у 1988, заочно). Чл. Національної спілки письменників України (з 1990), чл. Національної спілки журналістів України (з 2000). Лауреат літературної премії вид-тва «Веселка» імені Олени Пчілки (1997). З 1969 навчалась у Київ. ін-ті іноземних мов, але й звідти відрахована. Виїхала на Урал, у Челябінську закінчила будівельний ф-тет політехнічного ін-ту. Повернувшись в Україну, мешкала в с. Гориничі поблизу Києва, де працювала бібліотекарем. Видала зб. поезій: «Рідне» (1988), «Лелеки» (1991), дитячі книжки: «Чому вусатий колосок»; «Вечірня жінка і ранкова жінка» (2006); «Дарунок татуся» (2007); «Хворіє мій народ. Давно і тяжко. Болить йому покручена душа». У 1998

опублікувала добірку «У вінок Шевченкові: «Ликера Полусмакова у Петербурзі», «Ликера Полусмакова у Каневі» («Я благаю у Бога ще років і днів»; «На Дніпрі пароплави кричать про літо» («Віра»); «Праправнучка Кобзаря Л. Красицька: «Ми всі – родичі Шевченка» – інтерв'ю у газ. «За нашу Україну» (2005. – 20 трав.), «Шевченко – явище незбагненне» (2013); інтерв'ю з шевченкознавцем О. Боронем. Упорядкувала «Хрестоматію для дошкільнят» (у 3-х т; 2000; 2005). Перекладач творів С. Есеніна, А. Ахматової.

Літ.: Дзюба І. «Нема від того болю порятунку // Літ. Україна, 1990. – 19 лип.; Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У двох книгах. – Кн. 1. Полтава: Дивосвіт, 2005. – С. 342; Університетська шевченкіана: Слов-

Олександр Кисельов

ник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КИСЕЛЬОВ

Олександр Іванович

(11.04.1903, с. Сатанівка, тепер смт. Сатанів Городоц. р-ну Хмельн. обл. – 24.02. 1967, Київ) – філолог, літературознавець. Випускник філ. ф-ту ун-ту ім. Т. Шевченка (вип. 1936). Д-р філ. наук (1964). Наук. співроб. ІЛ (1939–1964); доц. кафедри історії укр. л-ри ун-ту (1947–1950).

Автор монографії про життєпис П. Грабовського, кількох десятків праць та статей про творчість: І. Франка, Панаса Мирного, Я. Щоголіва, Є. Гребінку. Шевченкознавчі праці: «Т. Шевченко і П. Грабовський». Пам'яті Т.Г. Шевченка (Наук. записки. Зб. філ. ф-ту. № 1. 1939), «Про переклади П. Грабовського поезій Шевченка» (за неопублікованими матеріалами рукописного відділу Бібліотеки АН УРСР) (1939). «Поезії Т. Шевченка в перекладі П. Грабовського» (1949).

У 1972 побачив світ зб. вибраних праць «Література гарту й боротьби» (посмертно). Похований на Байковому некрополі столиці.

Літ.: Бондар М., Мацько В. Кисельов Олександр Іванович // УЛЕ, 1999. – Т. 2; Мацько В. Лицар духу і совісті. – Кам'янець-Подільський, 1994. – С. 190; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КИСЕЛЬОВ**Леонід Володимирович**

(21.09.1946, Київ – 19.10. 1968. Київ) – філолог, письменник, перекладач. Закінчив переклад. відділення ф-ту інозем. мов ун-ту ім. Т. Шевченка (1968). Син письменника Володимира Леонідовича Кисельова (1922–1995). Перша добірка віршів побачила світ в 1963 у березневому числі москов. ж. «Новый мир», голов. редакт. Олександр Твардовський (1910–1971), з приміткою: «Леонід Кисельов, учень 10 класу школи 37, м. Київ». «Перші вірші». Того ж року в квітневому числі москов. журн. «Райдуга» надруковано два вірші. У поезії «Цари» в ж. «Новый мир», в якому десятикласник зневажав Петра I, посилаючись на Шевченка, викликав у Києві сенсацію, а в Москві серед російської інтелігенції й академічних російських кіл – обурення й протести: «Зачем он нам, державный этот конник? // Взорвать бы, чтоб копыта в небеса! // Шевченко, говорят, односторонне // Отнесся... Нет, он правильно писал: // Це той первий, що розпинав // Нашу Україну». Після того молодого поета перестали друкувати.

12 квітня 1968 у «Літ. Україні» надруковано добірку україномовної поезії «Перші акорди»... з передмовою Івана Драча (1936–2018). З поет. Шевченкіани: «Царі», «Шевченків дім», диптих «Вірші про Тараса Шевченка» (рос.), «В камені, в дереві, на папері», «Він був як полум'я», «Катерина».

Використовував ремінісценції з Шевченкових творів. В березні 2013 у вид-ві «Ярославів

Леонід Кисельов

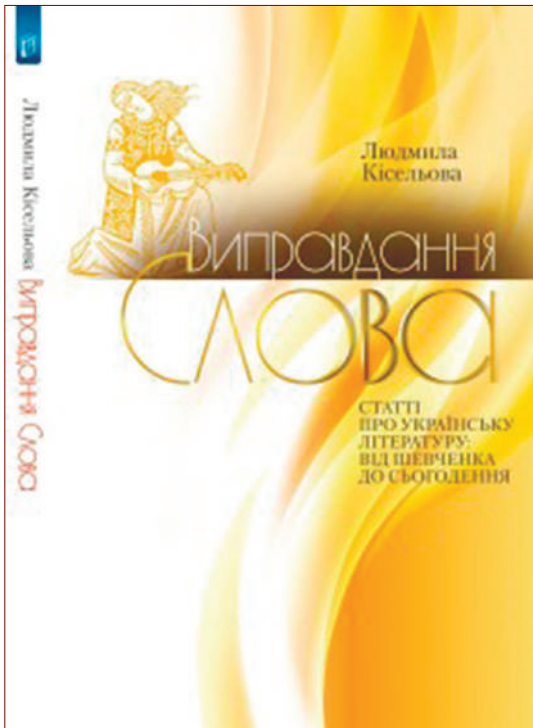

Книга Леоніда Кисельова

Людмила Кисельова

Вал» побачила світ зб. літ. спадщини «Над кийвськими зошитами. Над киевськими тетрадами»

Книга Людмили Кисельової

(вірші, проза, переклади, нотатки, листи, фото). Помер у двадцять два роки. Похований на Байковому некрополі столиці (ділянка № 1).

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 255; Тільки двічі живемо... Вірші, проза, спогади про поета; Авт. передм. І. Дзюба. Київ: «Дніпро», 1991. – 414 с.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КИСЕЛЬОВА

Людмила Олександрівна

(14.05.1948, Київ) – філолог, літературознавець. Закінчила філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1971). Канд. філ. наук; викладач ун-ту, доц. кафедри історії рос. л-ри (до 2003). З 2006 доцент кафедри літературознавства Наці. ун-ту «Києво-Могилянська академія». Напрямки наук. діяльності: міфопоетичний метод дослідження літ. твору, міфопоетика рос. л-ри, компаративістика, рос.-укр. літ. зв'язки. Шевченкознавчі студії: «Шевченко і Ключев (До проблеми типологічних зв'язків української та російської літератур)» (1992), «Шевченкові «Псалми Давидові» в історико-культурному контексті» (2001), «Поетологія Шевченка як культурний метадискурс» (2003). Статті до Шевченк. енцикл.: «Ісаія. Глава 35», «Нащо мені женитися», «Не гріє сонце на чужині», «Не так тії вороги...», «Не хочу я женитися», «Н.Т. (Великомученице кумо)», «Маленькій Мар'яні», «Марку Вовчку», «Ісаія. Глава 35. Подражаніє». Розділ «Слово, поставлене «на

сторожі» у кн. «Кисельова Л. Виправдання Слова» – здійснено спробу визначити деякі образно-сміслові константи Шевченкового поетичного слова, національно-культурну специфіку, а також напрямки подальшого засвоєння художніх і поетичних відкриттів Т. Шевченка.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

КИСЛА

Оксана Федорівна

(19.10.1963, Київ) – філолог. Закінчила філ. ф-тет КДУ (1986). Асист. кафедри укр. філології для неспеціальних факультетів, кафедри стилістики та мовної комунікації ун-ту ім. Т. Шевченка. Захистила канд. дисерт. «Творчість Тараса Шевченка у літературно-критичній рецепції середини й другої половини XIX ст.» (2015, наук. керівник проф. Ю.І. Ковалів). За темою дисерт. опублікувала ст.: «Творчість Т. Шевченка в оцінці М. Костомарова» (2005); «Оцінка творчості Т. Шевченка М. Костомаровим» (2007); «М.І. Костомаров про творчість Т.Г. Шевченка» (2009); «Творча спадщина Т. Шевченка в літературно-критичній рецепції М. Костомарова» (2014); «Шевченкова творчість у рецепції М. Костомарова та російських і польських критиків» (2014).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

Оксана Кисла

КИСЛИЙ

Федір Степанович

(5.05.1935, с. Мала Олександрівка Бориспіль. р-ну Київ. обл. – 16.01.1998, Київ) – філолог, літературознавець, прозаїк. Закінчив

Федір Кислий

філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1962). Викладач ун-ту з 1989, доц. кафедри історії укр. л-ри філ. ф-ту (з 1995). Канд. пед. наук; «Відмінник народної освіти УРСР». Дослідник творчості М. Костомарова, Ю. Яновського, жанру байки. Читав спецкурс «Т. Шевченко у критиці та українському літературознавстві XIX ст.», вів спецсеминар «Микола Костомаров в літературно-естетичному контексті України». У серпні 1962 керував третьою універ. шевченків. експедицією за маршрутом: Москва, Ленінград, Волгоград, Астрахань, Горький, Новопетров. укріплення, острів Мангишлак; опублікував «Нові фольклорні матеріали про Т. Шевченка» (1964. у співавт.). Упоряд. зб. літ. крит. статей «Вогненне слово Кобзаря» (1984); хрестоматію «Героїчний епос українського народу» (у співавт., 1993); співавтор посібників «Українська література. Посібник для підготовчих факультетів університетів» (1983), «Українська література. Посібник для старшокласників і абітурієнтів» (1996), «Українська література у портретах і довідках» (2000), хрестоматії «Живиця» (1998). Шевченкознавчі студії: «Творчість Т. Шевченка в оцінці М. Костомарова» (1964); «Т.Г. Шевченко і М.І. Костомаров у Кирило-Мефодіївському братстві» (1992); «М.І. Костомаров про народність та національне й загальнолюдське в творчості Т. Шевченка» (1992); «Художня проза Т. Шевченка в оцінці М. Костомарова» (1992); «Тарас Шевченко і Микола Костомаров: Творчі й особисті взаємини» (1994); «Творчість Тараса Шев-

ченка в літературно – естетичній концепції Миколи Костомарова» (1994). Новаторські дослідження посіли чільне місце в історії укр. шевченкознавства. працював над докторською дисертацією «М. І. Костомаров у контексті української науки другої половини XIX ст.», не захистив. Похований у селі Мала Олександрівка Борисп. р-ну Київ. обл.

Літ.: // Ринок Бориспіль, 2013. – 23 грудня; Постаті // Шевченкознавство КНУ; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

КІМ СУК ВОН

(12.05.1961, м. Інчхон. Корея) – укр. і корейс. літературознавець, перекладач. Канд. філ. наук. Перший корейс. шевченкознавець. Вищу освіту здобув у Корейс. ун-ті іноземних мов (1989). Навчався в аспірантурі ун-ту ім. Т. Шевченка (1997). Доцент кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії вишу. Захистив канд. дисерт. на тему: «Шевченко і корейська література. Типологічні сходження і контактні зв'язки» (1997, на кафедрі теорії л-ри і компаративістики, наук. керівник – проф. Н. В. Костенко). Автор монографії «Шевченко і корейська література» (1997, рос. і корейс. мовами). Надрукував книги: «Т. Г. Шевченко. Вибрані поезії» (1998, корейс. мовою); «Шевченко Т.Г. Гайдамаки. Передм. та переклад з укр. Кім Сук Вон. 2003), «Україна і Дніпро. «Кобзар». Переклад

Кім Сук Вона». (2005; кор. і укр. мовами). Шевченкознавчі студії: «З досвіду перекладу поеми Шевченка «Гайдамаки» корейською мовою» (1996); «Тарас Шевченко і національно-визвольні змагання українського народу» (1998), «Два великих поета: Шевченко – великий поет України, а Юн Дон Чжу – поет Кореї» (1996), «Шевченко та Юн Донг Чжу» (Сучасний стан та перспективи науково-культур. обміну між Україною та Кореєю. – 2002), «Переклади творів Тараса Шевченка в літературі народів Заходу і Сходу» (2009), «Патриотизм Шевченко» (1997), «Дослідження творчості національних поетів України та Кореї (Тарас Шевченко і Юн Донг Чжу)» (2010), «Шевченкознавство в Республіці Корея» (2014. у співавт.). Співавтор колективної монографії, присвяченої 200-річчю від дня народження Т. Шевченка «Шевченкознавство в сучасному світі» (2014), розділ: «Шевченкознавство в Республіці Корея». Автор ст. «Корейська література і Шевченко» (Шевченк. енцикл. 2013. – Т. 3. – С. 385).

Літ.: Ігнатенко М. Розвідка першого корейського шевченкознавця // СіЧ, 1998. – № 3; Бородін В. Кім Сук Вон // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 385; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

КІСТЯКІВСЬКИЙ

Олександр Федорович

(14.03.1833, Городище, тепер Менськ. р-ну Чернігів. обл. – 13.01.1885, Київ) – історик пра-

Кім Сук Вон

ва. Закінчив юрид. ф-тет університету св. Володимира (1857). Д-р кримінального права. Працював домашнім учителем, готував до вступу в училище правознавства племінника

Олександр Кістяківський

письменника та громадського діяча М.А. Маркевича. Викладач ун-ту з 1864, приват-доц., доц., доктор карного права (1864–1885), екстраординарний проф., ординарний проф. (1864–1870). Член київ. Старої громади; член Істор. товариства Нестора-літописця. Громадівці присягалися щомісяця сплачувати десяту частину заробленого у фонд підтримки видання українських книжок, у родині послуговуватися тільки укр. мовою, виховати своїх дітей українцями. Близько зійшовся з О. Русовим, П. Чубинським, В. Антоновичем. Його дружина Олександра (Леся) була рідною сестрою дружини В. Антоновича та двоюрідною сестрою автора нашого гімну Павла Чубинського.

Досліджував і здійснив редакцію юридичної пам'ятки «Права, по котрым судится малороссийский народ» (1879). Перебуваючи в Петербурзі, виконував обов'язки заступника редактора україн. ж. «Основа»; був одним із засновників жанру юридичної історіографії та біографістики у вітчизняній науці – написав нариси про наукову діяльність Ч. Беккарія, С. Богородського, М. Іванішева, А. Рандю. Брав участь у роботі Південно-Західного відділу Російського географічного товариства, надавав матеріальну підтримку у виданні українських книжок. Був одним з ініціаторів створення та головою Київського юридичного товариства. Опублікував 70 наукових статей у журналах «Киевская Старина» і «Киевские университетские Известия». Учасник проведення Шевченків. роковин у Києві (70–80-і роки),

1884 виступив з промовою про Кобзаря у власному помешканні, залишив спогади у щоденнику. Записав у щоденнику 1880 від 20 черв.: «Читал «Сон» Шевченка в женеvском миниатюрном издании. Что за сила чувства и выражения. Какая глубокая и едкая ненависть к угнетению и рабству». Науковий доробок, заслуги на викладацькій ниві та активна громадянська позиція ученого високо поціновані сучасниками.

Нагороджений орденами Святого Станіслава II ступеня і Святої Анни II ступеня. Обраний почесним членом Московського і Петербурзького унів-тів, головою Київського юридичного тов-тва, почесним член. Московського юридичного тов-ва; членом-кореспондентом Російського географічного тов-тва; дійсним членом Імператорського тов-ва природознавства, антропології й етнографії та дійсним членом Київського історичного товариства преподобного Нестора літописця. Наукові ідеї і програми, які дійшли до нас у 70 наукових працях. Похований в Києві на старому Байковому кладовищі.

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 264; Науменко В. А.Ф. Кистяковский // Киевская старина, 1885. – № 2; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КЛЕН Юрій

(справж. Освальд Федорович Бургардт. 22.09. 1891, с. Сер-

бинівка, тепер Жмерин. р-ну Вінн. обл. – 30.10.1947, Аугсбург, ФРН) – філолог, поет, перекладач, літ. критик. у 1911 вступив на романо-германський відділ філ. ф-ту ун-ту св. Володимира (1920). Доктор філології. У Київському інституті народної освіти створив кафедру прикладного мистецтва (1930–1931), брав участь у роботі ВУАН.

Створив у КІНО кафедру прикладного мистецтва (1930–1931). В університеті одержав ґрунтовну освіту: студював англійську, німецьку та слов'янську філологію, історію літератури; захопився творчістю Рільке, зробив наукову доповідь, перекладав російською вірші. У 1915 з передмовою професора В. Перетца з'явилася друком наукова праця Бургардта «Новые горизонты в области исследования поэтического стиля» 1943 надрукував зб. поезій «Каравели», в якій вміщено поезії: «Антоній і Клеопатра», «Цезар і Клеопатра», «Шляхами Одиссея»; про героїзм середньовічної лицарської доби: «Жанна д'Арк», «Вікінги» та про князівсько-гетьманську укр. традицію: «Володимир», «Символ», «Україна». Вершинними здобутками є поеми «Прокляті роки» (1937) та «Попіл імперій» (1943–1947).

Перекладав нім. мовою твори Шевченка. Виступив в Інсбруці на Шевченковому святі з доповіддю «Український великий поет, кобзар Тарас Шевченко». Помер в німецькому Аугсбурзі від запалення легенів. Його іменем названі вулиці у Вінниці та Києві.

Юрій Клен

Літ.: Ковалів Ю. Освальд Бургардт (Юрій Клен) // СіЧ, 1991. – № 4; Освальд Бургардт (Юрій Клен) // Подолинний, 2012; Ковалів Ю. Клен Юрій // ТТТЕ. – Т. 3. – С. 86.

Віктор Жадько

КЛИМЕНКО

Наталя Михайлівна

(6.02.1955, с. Левків Житом. р-ну Житом. обл.) – філолог, поетеса, музеєзнавець. Закінчила укр. відділення філ. ф-ту ун-ту ім. Т. Шевченка (1977); працювала в НМТШ на посадах наук. співроб., зав. наук.-метод. та наук.-експоз. відділів. Заслужений працівник культури України. Генеральний директор НМТШ (2005–2012). Дослідниця мист. спадщини Т. Шевченка. Автор наук. коментарів до ПЗТШ у 12 томах (Мистецька спадщина, томи 7, 8, 9, 10, 11), співупорядник 7 тому. Керівник проекту й упоряд. альбому-путівника

Наталія Клименко

«Національний музей Т. Шевченка» (2009). Упоряд., автор передмови до «Кобзаря» Т. Шевченка (2009); автор коментарів до видання «Національний музей Тараса Шевченка» (2002).

Ніна Клименко

Автор проектів «Музи Тараса Шевченка», «Шевченковими шляхами», «Жива душа поетова святая». Автор тематико-експозиційного плану і керівник побудови експозиції НМТШ – 2006, за яку 2007 музей отримав спеціальну відзнаку Міжнарод. фонду «Україна-3000». Під керівництвом К. оновлені експозиції у філіях НМТШ – Літературно-меморіальному будинку-музеї Т. Шевченка (2008), меморіальному музеї Т. Шевченка «Хата на Пріорці» (2008), побудована експозиція кімнати-музею Т. Шевченка в Березоворудків. сільс.-госп. технікумі (2009). Публікації про творчість Т. Шевченка у період. виданнях. Учасниця міжнарод. республік., Всеукр., музейних шевченків. конференцій. Авторка статей до Шевчен. енциклопедії в 6-ти томах.

Літ.: Мисько В. Пізнай себе у часі // Прапор, 1998. – № 7; Таран Л. Концерт для високого і сильного голосу // УК, 2002. – № 8; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

КЛИМЕНКО

Ніна Федорівна

(22.10.1939, м. Черкаси – 30.08.2018, Київ) – мовознавець, перекладач, еллініст. Д-р філ. наук, проф. Чл.-кор НАН України. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1961). Працювала наук. співроб. ІМ (з 1965), зав. відділу структурно-математ. лінгвістики (1987–2004). Викладач ун-ту з 1999, проф., зав. кафедри елліністики ІФ

(1999–2004). Основні напрями наук. діяльності: загальне мовознавство, україністика (словотворення, морфеміка), лексикологія, семасіологія, комп'ют. лінгвістика, неоеліністика, словники, граматики новогрец. мови. Автор 400 праць із морфеміки, словотвору, лексикології, лексикографії, граматики української та новогрецької мов, структурної та математичної лінгвістики. Індивідуальні монографії: «Система афіксального словотворення сучасної української мови» (1973), «Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові» (1984), «Українська біологічна термінологія кінця ХХ – початку ХХІ століть» (2017), науково-популярні та навчальні праці «Як народжується слово» (1991, 2017), «Основи морфеміки сучасної української мови» (1998, 2000).

Співавтор 20 монографій: «Структурна граматики сучасної української мови. Проспект» (1972), «Морфемна будова сучасної української мови» (1975), «Нариси з контрастивної лінгвістики» (1979), «Словотвір сучасної української літературної мови» (1979), «Формалізовані основи семантичної класифікації лексики» (1982), «Лексична семантика в системі «людина-машина» (1986), «Український семантичний словник. Проспект» (1990); «Використання ЕОМ у лінгвістичних дослідженнях» (1990), «Мови європейського культурного ареалу: розвиток і взаємодія» (1995), «Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі» (2008), «Українська еліністи-

Книга про Ніну Клименко

ка» (2010), «Вплив суспільних змін на розвиток укр. мови» (2017); чл. редколегії енциклопедії «Українська мова» (2000, 2004, 2007) й автором 120 статей. Наук. шевченкіана: «Співець українського народу» у г. «Авгі» (1961, 9 берез.; грец.); «Засновник нової української літератури. Сто років з дня смерті великого українського поета Тараса Шевченка» в емігрант. часописі «Пірсос» (1961. – грец.). Брала участь у підготовці грецькомовного видання поезій Т. Шевченка (здійснила підрядковий (дослівний) переклад з «Кобзаря»; спів.) – в Афінах надрукована книжка «Піімата» («Поезії») з 28 творів у перекладі грец. поетів 1964 до 150-річчя від дня народження Т. Шевченка.

Автор праці «Рецепція творів Т. Шевченка в новогрецькій

літературі (за перекладами Яніса Ріцоса; (2015). Наукові доробки надруковано на Кіпрі, в Болгарії, Греції, Голландії, Македонії, Польщі, Словаччині, Німеччині. Похована на Байковому цвинтарі столиці.

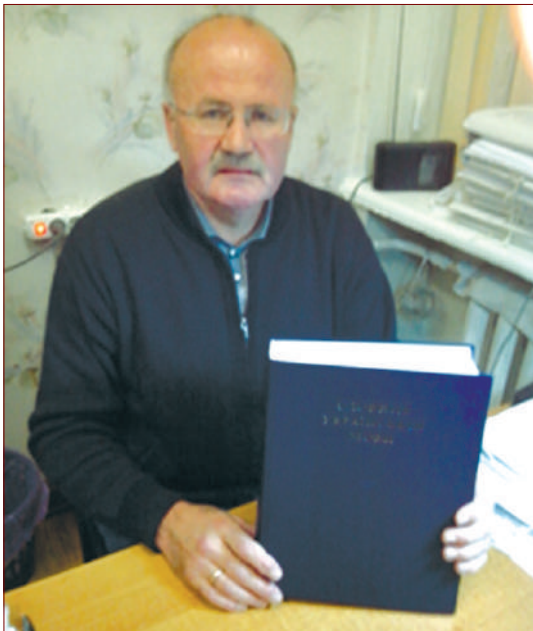
Літ.: Карпіловська Є. Невтомне служіння науці // Українська мова, 2014. – № 4. – С. 173; Ніна Федорівна Клименко: Біобібліографія (2009); Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

КЛІЧАК

Василь Йосипович

(25.01.1957, с. Рудники, Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.) – філолог, журналіст, письменник, видавець, перекладач, науковець. У 1979 закінчив філ. ф-тет держ. ун-ту ім. Т.Г. Шевчен-

Василь Клічак

ка. Працював у видавництвах: «Молодь», «Веселка». Очолює вид. центр «Просвіта», вид-во «Український письменник». Чл. Центрального правління ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка. Чл. НСПУ (1992), секретар Спілки. Автор публікацій у пресі на просвітницьку тематику. Викладач кафедри видавничої справи і редагування Інституту журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. Автор зб. віршів: «Дощовий годинник» (1989), «Пелена» (2003), «Вздвж дарованих Божих днів» (2015), «Копана гора» (2017), «Сорочка Геракла» (2021) та поетичних добірок у часописах: «Літературна Україна», «Українська літературна газета», «Слово Просвіти», «Київ», «Буковинський журнал». Лауреат літературних премій: ім. Дмитра Нитченка, ім. Олекси Гірника, «Князь роси» ім. Тараса Мельничука, ім. Марка Черемшини, ім. Івана Огієнка, ім. Володимира Сосюри, ім. Павла Тичини, ім. Тодося Осьмачки, ім. Анатолія Бортняка. Перу належить диптих про Тараса Шевченка «Шевченко у Нижньому Новгороді».

Заслужений журналіст України (2000). Нагороджений Грамотою Верховної Ради України «За особливі заслуги перед українським народом» (2019), медалями: «За відстоювання інформаційного суверенітету України» (2017), «Будівничий України» (2007), «Почесна відзнака» НСПУ (2007).

Літ.: Ковалів Ю. “Стала виразніша мова” // Літературна Україна, 2018. – 6 груд. – С. 14; Сінченко О. Подорожнім шляхом // Дзвін, 2017. – № 2. – С. 209; Шаф О.

“Axis mundi” лірики Василя Клічка // *Українська літературна газета*, 2017. – 1 груд. – С. 16.

Віктор Жадько

КЛОПОТОВСЬКИЙ

Іван Петрович

(1823, Подільс. губ. – р.с.н., Астрахань, Росія) – філософ, учитель історії та географії в Астраханській гімназії з 1850. Студент філос. ф-тету університету св. Володимира (1845-1949). Познайомився з Т. Шевченком в Астрахані влітку 1857, тоді викладав історію та географію в місцевій гімназії. Першим із земляків привітав Тараса з поверненням із заслання. За його свідченням, слухав Шевченкових «кілька лекцій з теорії живопису та мистецтв» в ун-ті св. Володимира», про що розповів журналісту Василю Кларку (1865 – р.с.н.), а той надрукував у ж. «Русская старина» (1896. – Кн. 3. – С. 655) в статті «Тарас Григорович Шевченко в Астрахані». Зокрема, засвідчив, що «костюм поета не витримав жодної критики: він приїхав до Астрахані в доценту поношеному солдатському форменому одязі, подертих чоботях; білизни в нього не було, грошей – ні копійки – у спогадах йшлося про те, що Шевченко щоденно відві-

дував Івана, де збиралися шанувальники Кобзаря. Тут були організовані своєрідні літературні вечори, на яких Шевченко «читав вірші, написані ним контрабанді оскільки поетові за височайшим повелінням було писати і малювати на засланні». У Шевченковому «Щоденнику» Іван зробив запис від 15–16 серпня 1857: «Встретил я в Астрахани старого моего бывшего профессора Киевского университета, дражайшего и любимейшего нашего поэта, и встретил я его с величайшей радостью в такой далекой стороне, которого я встретил, как отца, как брата, как величайшего друга, и имел счастье прожить с ним несколько дней почти вместе». Перебуваючи в Нижньому Новгороді, Тарас Шевченко написав лист І. Клопотовському, в якому розповів прожиття-буття, що йому заборонено в'їзд в обидві столиці. В той же час повідомляв, що одержав можливість читати журнали, аж до газета «Le Novd» – неофіційного органу рос. уряду, що видавався французькою мовою в Брюсселі. Звільнений з гімназії за зв'язки з учасниками польського повстання 1863, працював у редакції газети «Астраханские губернские ведомости».

Шевченко Т. В Астрахані. 1857

Літ.: Спогади про Т. Шевченка. – К., 1982. – С. 265; Травушкін М. Клопотовський Іван Петрович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 403; Т.Г. Шевченко і літературне життя Київського університету: Монографія. – К., 1989. – С. 72.

Віктор Жадько

КЛОЧЕК

Григорій Дмитрович

(5.03.1943, с. Грабовці на Холмщині (тепер – Польща) – філолог, вчений-літературознавець та організатор освіти. В 2015 у зв'язку з номінацією шевченкознавчого доробку Григорія Клочека на Національну премію України імені Тараса Шевченка, в Інституті філології ун-ту ім. Т. Шевченка проведено «круглий стіл» з обговорення книжки «Шевченкове Слово: спроби наближення». Доктор філологічних наук (1999), професор, ректор Центральноукраїнсько-

Григорій Клочек

го державного педагогічного ун-ту (2005–2010); Член НСПУ (1983), заслужений діяч науки і техніки України. Академік АН Вищої школи України (1995).

Шевченкіана: навчальні посібники: «Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація» (1998, 2013); «Поетика візуальності Тараса Шевченка» (2013) та «Шевченкове Слово: спроби наближення» (2014); «Емоціональний інтелект Тараса Шевченка» (2014). Статті: «Енергія кобзаревих слів» (1993), «Розумно розпорядитись волею» (1995), «Шевченко та українське сьогодні» (1995), «Рева та стогне Дніпрширокий...» (1996), «Поема Тараса Шевченка «Катерина» (1996), «Поема Тараса Шевченка «Гайдамаки» (1996), «Поезія Т. Шевченка «Сон» (1996), «Як умру, то поховайте» (1997), «За Шевченковим святим заповітом. Про «Холодний яр» (1997), «Поезія Т. Шевченка «Кавказ» (1997), «Заповіт Т. Шевченка в школі» (1997), «Я – посередник між Тарасом Шевченком і учителем-словесником (1998), «Мені однаково, чи буду» (1997), «За Шевченковим Святим законом» (1998), «Шевченко: долаючи нав'язані міфологізми. «Круглий стіл» редакції» (1999), «Шевченко для мене – Бог, а «Кобзар» – Біблія» (1999), «Проблема деінтерпретації творчості Тараса Шевченка» (2000), «До істинного Тараса Шевченка. Хто і як фальсифікував «Кобзаря» (2001), «До істинного Тараса Шевченка (2001), «Поезія Тараса Шевченка як енергетичний феномен» (2004), «Садок вишневий коло хати» (2012), «Драматургічно – теат-

ральне та «кінематографічне» у поемі «Катерина» (2012), «Кінематографізм» Тараса Шевченка в контексті інтерактивних стосунків літератури й кіно» (2012), «Імпресіонізм поезії Тараса Шевченка «І небо невмигте, і заспані хвилі...» (2013), «Із Косаральського циклу» (2013), «Візуальний світ Шевченкової «Марії» (2013), «Жанр» аналізу окремого твору в шевченкознавстві: обґрунтування актуальності» (2014), «Емоціональний інтелект Тараса Шевченка» (2014), «Переяславська осінь Тараса Шевченка» (2014), «Національна ідея як домінанта творчості Тараса Шевченка» (2013), «Принцип внутрішньої гармонійності як чинник цілісності в поезії Тараса Шевченка «І досі сниться: під горою...» (2015), «Емоціональний інтелект Тараса Шевченка» (2014), «Як вперше була проспівана пісня «Рева та стогне Дніпр широкий» (2019), «Перформативність Шевченкового слова» (2019).

Літ.: Вірченко Т. Розкодування Шевченкових підтекстів // Дивослово, 2015. – № 5. – С. 63–64; Каюков В. Посібник, на який чекали // Дивослово, 1999. – № 3. – С. 60–63; Шевченкіана Григорія Клочека: матеріали круглого столу // Україна-Центр, 2014. – № 51. – 18 грудня.

Віктор Жадько

КОБЗАР ВИШИТИЙ,

єдина в світі повністю вишита книга – шедевр зроблена в Україні, презентований як переможець 4-го конкурсу, який щорічно проводять на базі Національного ун-ту Тараса Шевченка з ініціативи послині миру,

Книга Григорія Клочека

президентки міжнарод ліги «Матері і сестри – молоді України» Галини Яблонської. Автор – Олена Медведєва, технічний редактор – Анна Тимошок. Майже рік вишивальниці працювали над створенням креативної книги, за основу якої взяли перше видання «Кобзаря» 1840. Книга містить 48 сторінок з дикою льоною розміром 36,5 x 26 см. Переплетення і шкіряна внутрішня обробка зроблені за зразком оформлення стародруків.

Вишитий «Кобзар» важить 3,3 кг, а зберігають його в спеціальній шкіряній сумці-футлярі. Брати книгу в руки можна тільки в білих рукавичках. Для вишивання тексту був розроблений спеціальний шрифт,

Вишитий «Кобзар» рівнянки Олени Медведевої отримав гран-прі міжнародного проекту-конкурсу «Тарас Шевченко єднає народи»

ідентичний шрифту «Кобзаря» середини XIX ст. Вісім поетичних творів без скорочень вишили методом стебування, який дозволяє вільно читати поезії. На кожній сторінці присутній традиційний укр. орнамент.

Літ.: Рижков В. Вишитий Кобзар поставив рекорд // «День», 2019. – 29 жовт.

Віктор Жадько

«КОБЗАР» ІЗ ЖЕНЕВИ.

Репринт 1991 – перше мініатюрне видання, видруковане в Женеві в 1878, форматом 55x85 мм, українською мовою, тиражем 1000 прим. у друкарні «Громади», заснованої випускником ун-ту св. Володимира Михайлом Драгомановим. Емігрувавши з Російської імперії, М. Драгоманов займався виданнями позациzensурних творів укр. учених та письменників. Редагований ним альманах «Громада» за 1878–1882 став відомим сус-

пільно-політичним виданням за кордоном, де популяризувалися твори: Панаса Мирного, Т. Шевченка, М. Павлика, С. Подолинського, Ф. Вовка, М. Драгоманова, І. Франка. Чому виникла ідея видати мініатюрне зібрання творів Т. Шевченка? Причиною став циркуляр міністра внутрішніх справ П. Валуєва, яким заборонялося друкувати книжки та періодичні видання «малоросійським наречієм», здійснювати постановку театральних вистав. Заборона підтверджена Емським указом 1876 царя Олександра II, яким «соизволялось не допускать ввоза в пределы Империи без особого на то разрешения Главного Управления по делам печати каких бы то ни было книг и брошур издаваемых за границею на малоросийском наречии». До підготовки та друкування «Кобзаря» долучилися Федір Вовк – антрополог, архео-

лог, етнограф, фольклорист, професор ун-ту св. Володимира та Антон Ляхощкий (псевдонім «Кузьма») – друкар, який брав участь у громадському житті укр. еміграції. Готуючи Тарасове видання, Ф. Вовк відібрав двадцять антимонархічних та антикріпосницьких, заборонених цензурою творів поета, зокрема вірш «Мій боже милий, знову лихо», який надрукований уперше; інші побачили світ у Росії без купюр лише після революції 1905.

Були й «пошматовані» цензурою. Постало питання про те, як завезти «Кобзар» в Росію, зокрема, Київ, оминувши митницю, і рішення знайдене: транспортувати книжки з пакунками цигаркового паперу «Awadi», який користувався попитом у курців і продавався в імперії. Мініатюрний розмір «Кобзаря» відповідав розміру пакунку 55x85 мм. Видання загортали в цигарковий папір, уклали між цигарками так, що при відкритті посилок книжечку неможливо відрізнити. Таким чином посилки з виданням минули митні кордони і доставлені в Україну на роковини Т.Г. Шевченка. Збірка містила не лише «крамольні» вірші Т. Шевченка – видання укладачі доповнили додатками; замість титулу надрукували присвяту «Нашим землякам на Україні – на роковини Шевченка. 26 лютого 1878 – Кузьма і Сірко видавці». Вмістили текст Емського указу 1876. Лише до підпису «Начальник Гол.-Упр. в справах друку Григор'єв» видавці додали: «професор університету». Після нього було вміщено передмову

«Кобзар» із Женеви

про життя і творчість поета, яку написав Ф. Вовк.

Мініатюрний «Кобзар» став помітним явищем для українців. Іван Франко відгукнувся словами: «Сій мініатюрний «Кобзарик» зробив свого часу велику сенсацію в Галичині і тисячами примірників був перевезений до Росії, бо його примірники можна було сховати в кишені».

Літ.: Онуфрієнко О. «Кобзар» із Женеви // Київський політехнік, 2014. – 8 травн; Петренко Н. У Швейцарії видали

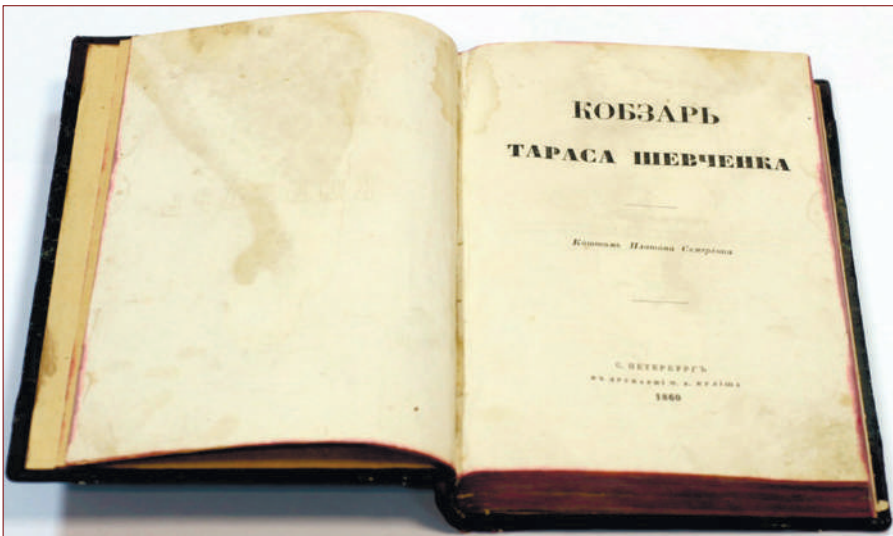
незвичайного «Кобзаря» // *По-українськи, 2021. – 10 березня.*

Віктор Жадько

«КОБЗАР»,

збірник поем і віршів Т. Шевченка, що видався в друкарні вільного слухача ун-ту св. Володимира Пантелеймона Куліша. Поет, не маючи фінансів випустити книгу, яку цензурний Комітет «понівечив», 26 листопада 1859 звертається до цукрозаводчика із Млієва Платона Симиренка (1821–1893): «Милостивый государь Платон Федорович! Сегодня получил я мои сочинения из Цензурного Комитета, сильно пострадавшие от долговременной пытки. Пострадавшие так, что издатель соглашается напечатать на условия, на которые я не могу, и не должен согласиться. Ваше благородное предложение приму я теперь как благодеяние, с глубочайшей благодарностью. Издание будет стоить 1100 рублей. Если Вы согласитесь получить ваши деньги экземпляра-

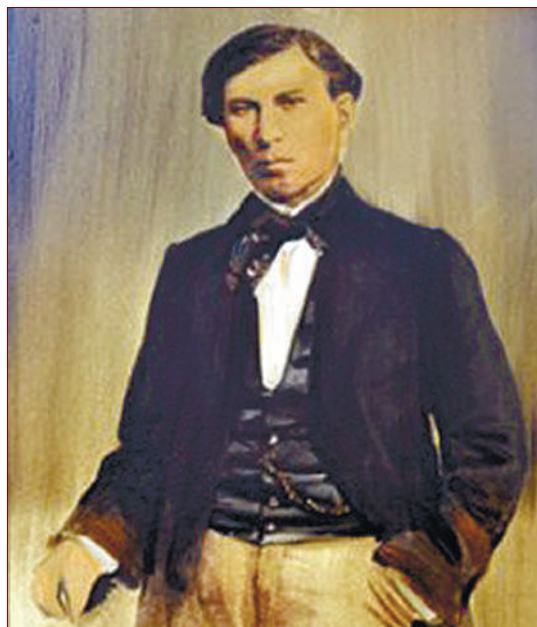
ми книги, для меня это будет легче». 11 грудня 1859 Платон Федорович відповідає Т. Шевченку: «Городищенський завод, Богом бережений, шановний добродію Тарасе Григоровичу! Велике спасібі Вам за лист і ще більше за те, що Ви не забули нас і звернулися до нас у справі видання ваших пісень. З цією поштою я надіслав лист у Москву до С.Д. Пурлевського і просив його переслати Вам 1100 карбованців. Після виходу книги прошу Вас відіслати їх на 1100 карбованців у Москву Саві Дмитровичу, а він перешле нам їх сюди – і ми з Вами розквітаємось... Ми всі часто згадуємо Ваше перебування у нас і щиро бажали б ще тішитися Вашим товариством. Ми з Вами мато знайомі, хотілося про дещо поговорити з Вами, та не було нагоди. Ви своїми поетичними розповідями так захопили мене, що я все забував. Бог дасть, побачимося і поговоримо з Вами по правді, відверто. Адже Ви за правду не сердитесь; скажіть

«Кобзар», що вийшов за фінансового сприяння П. Симиренка

мені хоч на перший раз по правді: чому Ви написати до мене одною мовою, а Олексієві Івановичу – іншою? Зичу Вам того, що Вам може бути корисне, а особливо здоров'я: воно потрібне всім. Пробачте мій егоїзм. Ваш найпокірніший слуга Платон Симиренко». «Кобзар» побачив світ в січні 1860 тиражем 6050 примірників; серед книги були цензурні й безцензурні екземпляри – завідуючий друкарнею та фольклорист, випускник ун-ту св. Володимира (1857) Данило Каменецький (1830-1880) окремо надрукував на аркушиках вилучені цензурою рядки і в деякі примітки вклеїв. На першій сторінці видання був Тарасів портрет, виконаним художником Михайлом Микешиним (1835–1896), вміщені такі твори: «Думи мої, думи мої...», «Перебендя», «Тополя», «Утоплена», «Причинна», «Тече вода в синє море...», «Вітре буйний, вітре буйний...», «Тяжко, важко в світі жити...», «Нащо мені чорні брови...», «До Основ'яненка», «Іван Підкова», «Тарасова ніч», «Гамалія», «Катерина», «Наймичка», «Гайдамаки», «Псалми Давидові».

Без згоди цукрозаводчика, на титулі видання зазначено «Коштом Платона Симиренка», що розсердило Платона, мовляв, цей напис ні до чого, «...кому яка справа, які на що я кошти витрачаю», а родич – Варфоломій Шевченко (1821–1892) – сповістив Тараса, що «П. Симиренко так розсердився, побачивши на «Кобзарі» своє ім'я, що аж поблід». У зв'язку з цим стосунки поета й П. Симиренка ускладнились; борг Тарас Григорович від-

Платон Симиренко

дав, як і було домовлено: 735 екземплярів «Кобзаря» надійшло в контору фірми «Брати Яхненки й Симиренко». Проте Платон Федорович мовчав. Не дочекавшись відповіді на листи, Т. Шевченко пише Варфоломієві Григоровичу: «Я йому (Симиренку) після «Кобзаря» уже двічі писав, а він мені анітелень! Хай собі сердиться, коли в нього така сердита натура».

У газ. «Северная пчела» надруковано лист перекладача творів Шевченка Леоніда Блюммера (1840–1888) до видавця, в якому говориться про вихід з друку Шевченкового «Кобзаря»: «Эта небольшая, но великолепно изданная книжка украсила бы каждую, самую богатую литературу; это истинно гениальное произведение даровитого художника».

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 595; Жук В., Жук П. Іду

i вір. – К., 2006. – С. 166; Шевченко Т. ПЗТ у 6-ти т. – Т. 6. – К., 1964. – С. 41.

Віктор Жадько

КОБИЛЕЦЬКИЙ Юрій

(справж. ім'я – Іван) Свиридович (29.07.1905, м. Звенигородка, Київська губ. – 9.09.1987, Київ) – філолог, літературознавець, критик, письменник, шевченкознавець. Доктор філ. наук з 1973, професор з 1961. Закінчив 1934 ун-тет ім. Т. Шевченка.

Редактор ж.: «Молодий більшовик», «Молодняк»; гол. ред. Держлітвидаву УРСР, в роки Друг. світ. війни – начальником фронтової групи Укрвидав. В 1944–1951 – зав. кафедри укр. л-ри. ун-ту ім. Т. Шевченка; 1952–1985 викладав у Київському пед. ін-ті ім. О. М. Горького; КІНО). Автор праць: «Буковинська краса. Нарис про О. Кобилянську» (1944), «Поетична

творчість Івана Франка» (1946), «Творчість Андрія Малишка» (1947), «Іван Франко. Літературна діяльність та поетична творчість» (1951), «Творчість Івана Франка» (1956), «Натан Рибак» (1963), «Шевченко і Франко» (1964), «Крила кречета. Життя і творчість О. Корнійчука» (1975).

Опубл. спогади: «Фрески» (1979), «3 літопису життя» (1983), «Даль махне крилом» (1985). Один із авторів «Історії української літератури» в 2 томах (1950), підручників з укр. л-ри для пед. вузів. Проживав на вул. Леніна, тепер Б. Хмельницького, 68. Похований на Байковому некрополі столиці (ділянка № 52).

Літ.: Дузь І. На терезах часу. // Літературна Україна, 1966, 22 лютого; Жадько В. Обрані педагогікою. – К., 2014. – С. 398; Українська літературна енциклопедія. – Т. 2. – К., 1990. – С. 502; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

Юрій Кобилецький

КОВАЛІВ

Юрій Іванович

(13.04.1949, м. Біла Церква Київ. обл.) – літературознавець, історик літератури, герменевт, літературний критик, поет. Д-р філ. наук. Професор. Відмінник освіти України (1995). Закінчив КДПІ ім. М. Горького (1971). Наук. співроб. ІЛ (1984–1995). Викладач Київ. Держ. Лінгв. ун-ту (1995–1998). Викладач Нац. ун-ту ім. Т. Шевченка (з 1998), проф. кафедри новітньої укр. л-ри, кафедри історії укр. л-ри, теорії л-ри та літ. творчості (з 1998). Основні

наук. інтереси – історія і теорія л-ри, укр. історіографія, герменевтика. Автор 360 публікацій, автор-упоряд. двотомної «Літературознавчої енциклопедії» (2007), «Історії української літератури ХХ ст.» у 2 т. (1998, у співавт.). Автор проекту «Історія української літератури. Кінець ХІХ – початок ХХІ ст.» в 10 томах; вийшло друком сім томів (2013–2021). Упоряд. антологій укр. поезії перш. і друг. полов. ХХ ст. З шевченкознавчих студій: «Маємо знати» (1991) – вступне слово до ст. С. Петлюри «К драме жизни Шевченко»; «Наближення до іманентного прочитання естетичних концепцій Шевченка» (2000); «Іржавець»: випадковість чи закономірність?» (2004); «Іржавець» у гетьманській галереї Т. Шевченка: випадковість чи закономірність?» (2004); «Мотиви інфернальності та «золотого віку» у ліриці Т. Шевченка» (2005); «Не щадив і гетьмана. Кілька зауваг з приводу Шевченкової рецепції Б. Хмельницького» (2007); «Інтерпретація історії як тексту в поезії Т. Шевченка» (2008); «Проблема рецепції незручних текстів Т. Шевченка» (2009); «Казкові аберації Шевченкової гайдамаччини» (2010); есе «Селянський король» (про Т. Шевченка) Ю. Липи в контексті його есеїв і полемік « (2018); «Рецепція творчості Т. Шевченка в рад. літературі та літературознавстві» (2019); «Незручний Тарас Шевченко» (2020). Лауреат Премії імені Тараса Шевченка Київського ун-ту (2010) за наукове видання «Літературознавча енциклопедія» У підручнику «Історія україн-

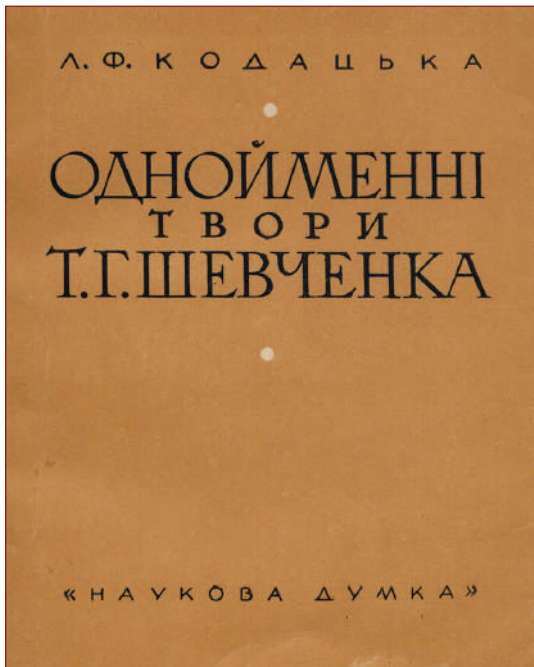
Юрій Ковалів

ської літератури. Кінець ХІХ – початок ХХІ ст. – Т. 1. У пошуках іманентного смислу» (2013) окремі сторінки присвячені феномену Шевченка, питанню формування тогочасного шевченкознавства (М. Драгоманов, І. Франко, О. Кониський). У рамках проекту «Незнаний Шевченко» державного телерадіоканалу «Культура» та КНУ 21 берез. 2014 в стінах ІФ провів шевченкознавчу лекцію «Незручні тексти Шевченка». Доповіді: «Шевченківська інтерпретація історії (спростування офіційної історіографії)» на Шевченків. міжнарод. літ. конгресі 11 березня 2014 (Київ. ун-т), «Інтерпретація Тараса Шевченка в есеях Дмитра Донцова та Юрія Липи» (2017). Лауреат: Державної премії України імені Т.Г. Шевченка (1996) за навч. посібник «Історія української літератури ХХ ст.» у 2-х т., 3-х кн. (1993–1994, у співавт.: В. Дончиком,

Лариса Кодацька

В. Моренцем, Г. Штонем, А. Кравченком, В. Мельником, М. Наєнком, В. Агєєвою) та премії імені Тараса Шевченка Нац. ун-ту ім. Т. Шевченка (2010). Один із

Книга Лариси Кодацької

засновників Товариства «Меморіал» імені Василя Стуса. Лауреат премії «Благовіст» (2005).

Літ.: Шевченківські лауреати 1962–2001. – К., 2001. – С. 238; Сліпушко О. Український літературознавчий прорив // Укр. літ. газета, 2013. – 28 черв.

Віктор Жадько

КОДАЦЬКА

Лариса Феодосіївна

(15.01.1921, с. Остапківці, тепер Немирів. р-ну Вінн. обл. – 27.01.1995, Київ) – філолог, літературознавець, шевченкознавець. Канд. філ. наук. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1945). Наук. співроб. ІЛ (1945–1977). Досліджувала прозу Т. Шевченка, шевченків. текстологію. Дисертація – «Текстологічний аналіз поетичних творів Т.Г. Шевченка» (1957), що лягла в основу кандидатської дисертації. Монографії – «З творчої лабораторії Т.Г. Шевченка. Текстологічний аналіз поезій «Лілея», «Русалка», «Відьма» (1957); «Однoйменні твори Т.Г. Шевченка. Порівняльний аналіз поем і повістей: «Наймичка», «Варнак», «Княжна» – «Княгиня» (1968); «Художня проза Т.Г. Шевченка» (1972); «Шевченкознавство. Підсумки й проблеми» (К., 1975, у співавт.). Співупорядник Повного зібрання творів: У 10 т. (6-й т., 1957) і Повного зібрання творів у 6 т. (2-й і 6-й т., 1963–1964), збірників ювілейних шевченківських матеріалів «Всенародна шана» (1967), а також 50-томного Зібрання творів І. Франка (Т. 14). Першим спеціальним прокоментованим виданням листів Шевченкових кореспондентів став упорядко-

ваний нею збірник «Листи до Т. Г. Шевченка» (1962).

Літ: Кодацька Лариса Федосіївна // ІЛ-сторінки історії // СІЧ, 1995. – № 5/6; Смілянська В. Кодацька Лариса Федосіївна // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 431; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

КОЗАК (Kozak)

Стефан Петрович

(11.08.1937, с. Вербиця, біля Замостя, Люблін. Воеводство, Польща) – укр. і польс. літературознавець, шевченкознавець. Д-р філ. наук. Дійсний чл. УВАН (Нью-Йорк). Голова НТШ у Польщі. Почесний д-р ун-ту ім. Т. Шевченка (1997); навчався на філ. ф-теті вишу (випуск 1962) та в аспірантурі. Зав. кафедри польс.-східнослов'ян. компаративістики та укр. філології (з 1990) Варшав. ун-ту. Президент Польської асоціації українців (з 1989).

У студент. роки зацікавився Шевченковою творчістю, виступав на шевченків. конф., опублікував праці: «Нова сторінка до шевченкознавства» (1962); «Т.Г. Шевченко і підготовка січневого повстання 1863 р.», «Гвідо Батаглія про Шевченка» (обидві 1963); «Шляхи братерського єднання: З історії боротьби за спадщину Шевченка в польській літературі» (1964); «Боротьба за спадщину Шевченка в польській літературній критиці в першій половині 60-х рр. XIX ст.» (Вивчаємо Шевченка. 1964); «Тарас Шевченко і польська література» (1964); «Перші

Стефан Козак

знайомі поета» (1964); «Популяризатор творчості Т. Шевченка (Павлин Свенціцький)» (// Український календар. Варшава, 1964); «Біля джерел польського українофільства» (1967. – № 6); «Ідеал правди у Т. Шевченка (1990. – № 9). Захистив канд. дисерт. «Типологія українсько-польських літературних взаємин першої половини XIX ст. (спроба синтезу»; 1967, наук. керівник – проф. Є.П. Кирилюк), розділ «Навколо кардинальних проблем українсько-польських взаємин» присвячений Т. Шевченку і польс. л-рі, дається аналіз творів Шевченка на тему укр.-польс. відносин. Автор монографії «Ukrainsky spiskowcy i mesjanisci. Bratstwo Cyryla i Metodego» (Варшава, 1990), перекладена проф. М. Лисюком під назвою «Українська змова і месіанізм. Кирило-Мефодіївське братство» (Івано-Франківськ, 2004).

Літ.: Мишанич О. Козак Стефан Петрович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 439; Радишевський Р. Творчість Т. Шевченка і порівняльні студії Стефана Козака // Шевченкознавчі та порівняльні студії. – К., 2012; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

КОЗАЧКОВСЬКИЙ

Андрій Осипович

(1812–1889), лікар, приятель Т. Шевченка. Учився в Петербурзькій медико-хірургічній академії (1835). З 1844 працював у Переяславі: міським лікарем та викладачем медицини в дух. семінарії. Т. Шевченко вперше відвідав К. у серпні 1845, їздили у села – Андруші та Монастирище. У жовтні 1845 поет знову приїхав до Переяслава і пробув

Андрій Козачковський. Картина

до початку січня 1846; лікував Шевченка, коли поет хворів. У Переяславі Тарас написав поеми: «Наймичка», «Кавказ», «Як би то ти, Богдане п'яний», присвяту П.-Й. Шафарикові до поеми «Єретик», «Заповіт», намалював автопортрет (не зберігся). На засланні 1847 Шевченко присвятив вірш «А. О. Козачковському»: «А може, ще добро побачу? // А, може, лихо переплачу? // Води Дніпрової нап'юся, // На тебе, друже, подивлюсь. // І, може, в тихій твоїй хаті // Я буду знову розмовляти // З тобою, друже мій». За спогадами, рушник зберігався в родині Козачковських, а 1986 Тетяна Козачковська (Одинцова), правнучка лікаря, подарувала сімейну реліквію Будинку-музею. Залишив спогади про Т. Шевченка (опубліковані в газ. «Київський телеграф», 26 лютого 1875); власник колекції Шевченкових малюнків.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 416; Жур П. Труди і дні Кобзаря. – К., 2003. – С. 321; Шевченко Т. ПЗТ у 10-ти томах. – Т. 2. – К., 2001. – С. 590.

Віктор Жадько

КОЗИНОБОЛОТНА

ВУЛИЦЯ

(Козиноболотська; у 1894–1925 – Хрещатицький провулок, нині – провулок Тараса Шевченка); тут, у будинку №3 міщанина Івана Житницького (1808–1889), знімав у 1846–1847 кімнатку Т. Шевченко, до якого в гості приходили професори та студенти ун-ту св. Володимира. У книзі «Шевченківський Київ» джерелознавець Петро Жур (1914–2002), докладно розповів

Козиноболотська вулиця виходила на Хрещатицьку площу. Давнє фото

про вулицю, її історію; у його виданні досліджено – ширина вулиці та щільна периметральна забудова; переповідають, виміряв цей провулок кроками, і виявилось, що ширина його 13 кроків, а довжина 342. Завдяки тому, що висота забудови в багатьох місцях дорівнює ширині провулка, а в деяких випадках перекиває її, створюється враження замкненого архітектурного простору, що робить вулицю масштабною для пішоходів. Чому «Козине болото» – версій чимало, але більш правдоподібну розповідає киевознавець Михайло Кальницький: «В исследованиях позапрошлого столетия о Козьем болоте говорят более осторожно. К примеру, классическое «Описание Киева» 1868 года издания, составленное Николаем Закревским, упоминает базарную площадь посредине Крещатика, «исстари называемую Козьим Болотом». Но Закревский не пишет ни о каком водоеме на этом месте,

а лишь отмечает, что базар находится «возле урочища, называемого Козьим болотом». Так где же могло быть это урочище? И тут на помощь приходит еще один подробный исторический план. Его составил в 1803 году городской архитектор Андрей Меленский. На нем четко показано место заброшенного водоема, обозначенное «Козье болото». Но это место расположено отнюдь не рядом с Печерскими воротами, а несколько дальше: прямо под внутренним склоном крепостного вала, примерно между нынешними переулком Шевченко, улицами Мало-Подвальной и Паторжинского. Если это так, то все становится на свои места. «Козье болото», скорее всего, образовалось при помощи искусственной запруды, которая обеспечивала водой небольшую мельницу. Мельница эта, надо полагать, находилась возле современного переулка Шевченко, а к водоему (исчезнувшему с карты после

Провулок Тараса Шевченка. Фото В. Жадька

срытия укреплений) и вправду бегали козы, во множестве пасшиеся на Старокиевских валах. Соответственно и сам переулок долгое время называли Козьеболотной улицей или просто Козинкой, – это последнее название мы часто встречаем в литературе о Тарасе Шевченко». По краю «Козиного болота» був насипаний нижній вал Старого, або Верхнього, міста, біля підніжжя Старокиївської гори з її Софійським та Михайлівським Золотоверхим соборами, Десятинною церквою та палацями князів. Іменем «Печерські кам'яні ворота», які були дотичні Козиного провулку називалися до 1833, згодом – «Лядськими». «Ворота Лядські, – писав професор Михайло Максимович (1804–1873), – були фатальними для стародавнього Києва: «Ту бе видеши лом копейный и щитом спекание», – саме через них руївник Батий вдерся до древнього Києва, через них Тарас Шевченко йшов до Лаври,

прямував до Видубичів, набережної Дніпра – малювати. Будинок № 8-а на нині провулку Тараса Шевченка, є пам'яткою історії – «філіал Національного музею Тараса Шевченка».

Літ.: Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 87–89; Кальницький М. Прогулка по Києву. – К., 2009. – С. 45–52.

Віктор Жадько

КОЛЕСНИК

Петро Йосипович

(15.01.1905, с. Барішівка Переяслав. пов. Полтав. губ., тепер смт Київ. обл. – 9.08.1987, Київ) – філолог, письмен. і вчений-літературознавець, закінчив КІНО (1928); д-р філ. наук (1964). Чл. літературних організацій «Молодняк», ВУСПП, СП СРСР з 1934. У 1931–1937 (до арешту) та в 1956–1957 – наук. співробітник Ін-ту літ. ім. Т. Г. Шевченка АН України. Вірші, рецензії, літературно-критичні статті видрукував у студент. журналі «Молоді загони», виступав

у газ: «Пролетарська правда», «Літературна газета»; ж.: «Молодняк», «Життя й революція», «Глобус». У 1936 в ж. «Літ. критика» опублікував ст. «Проза Т.Г. Шевченка». У 1937, після обшуку у помешканні, вилучені книги Миколи Хвильового та Івана Франка, а також література про Тараса Шевченка. 14 листопада 1937 особлива «трійка» арештувала: «Група, до якої входив Колесник, ... насаджувала в інституті націоналістів, залучаючи їх до наукової роботи», – йдеться у протоколі допиту співробітника Інституту української літератури імені Тараса Шевченка АН УРСР; «Колесник дотримувався думки, що укр. літературний процес підпорядковується російському, що від цього варто відмовлятися, що варто демонструвати самостійність. Колесник говорив про необхідність звільнення від російського впливу у всіх напрямках культурного та політичного життя», – зафіксовано у протоколі допиту. Петрові присудила 10 років виправно-трудових робіт, які провів в Амуржелдорлазі, де ув'язнені займались будівництвом залізниці. Реабілітований 30 вересня 1955. Автор книг про І. Франка (1957), М. Коцюбинського (1964), С. Руданського (1971). Т.Г. Шевченкові присвятив нариси «Безсмертний Кобзар» (1961) та «Народу син, народам брат» (1964). Написав прозові твори: «Боротьба» (1932), діалогію про І. Франка «Терен на шляху» (1959), «Поет під час облоги» (1980). Двоюрідний прадід композитора і журналіста Романа Коляди.

Петро Колесник

Літ.: Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У двох книгах. – К. 1. А–К. – Полтава, Дивосвіт. – 2005. – С. 369; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КОЛОМІЙЧЕНКО

Михайло Сидорович

(7.11.1892, м. Шпола, тепер Черкас. обл. – 30.05.1973, Київ) – хірург. Закінчив мед. ф-тет університету св. Володимира (1919). Проф. хірургії, заслужений діяч науки УРСР (1954). Працював викладачем Київ. мед. ін-ту (з 1930), зав. кафедри хірургії, зав. кафедри загальної хірургії (з 1955). Автор шевченкознавчих праць: «Замучений тяжкою неволею» (1961, у співавт.), «В боротьбі за життя генія» (1964, у співавт.), «У колі друзів»

Михайло Коломійченко

(1982, у співавт.) про історію хвороби Т. Шевченка. Перу Михайла Сидоровича належить серія праць з історії медицини про видатних учених: М.М. Волковича, А.П. Кримова, І.В. Буяльського, М.І. Пирогова, видатного чеського вченого і хірурга Франтішека Яна Піту, історика медицини, Гуго Глязера, Єпіфанія Славинецького, який у XVII столітті переклав із латинської мови епохальну працю Везалія. У Києві на будинку № 17 на вулиці Рейтарській, де в 1919–1973 жив поруч брата Олексія, 24 квітня 2003 встановлено гранітну меморіальну дошку (скульптор М.М. Срібнюк). В Умані діє музей братів Коломійченків, також музей створений у Шполянській лікарні, присвячені книги та статті (Бейлін, Грандо, Горенко); створено документ. фільм «Брати Коломійченки» (2005). Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка №2.

Літ.: Боронь О. Коломійченко Михайло Сидорович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. –Т. 3. – С. 462; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КОЛОМІЄЦЬ

Володимир Васильович

(1.05.1939, с. Козоровичі Вишгород. р-ну Київ. обл. – 20.05.2015. Київ) – філолог, літературознавець. Канд. філ. наук. Закінчив філ. ф-тет КДПІ (1975). Викладач ун-ту з 1988. Зав. Шевченків. наук.-дослід. центром (1998–1990), доц. кафедри історії укр. л-ри і шевченкознавства (до 2013). Дослідник класичної укр. драматургії XIX ст. Наук. доробок складають шевченкознавчі студії: «Тарас Шевченко про освіту і виховання» (1994), «Про освітньо-педагогічні погляди Тараса Шевченка» (1996), «Драма Тараса Шевченка «Назар Стодоля» в контексті історії української літератури. Матеріал для оглядової лекції в 9 класі» (2004), «Роль Тараса Шевченка в розвитку українського театрального мистецтва» (2005), «Народнописенні джерела ранньої романтичної лірики Т. Шевченка» (2008), «Художня трансформація фольклорних мотивів у ранній романтичній творчості Тараса Шевченка» (2011, у співавт. з О. Івановою), «На театральних стежках: Тарас Шевченко-драматург» (2011), «Образ Т. Шевченка в українській новітній літературі і мистецтві» (2012), «Народна пісня в житті і творчості Тараса Шевченка» (2013 у співавт.

з О. Івановою). Окремі сторінки присвячені Шевченку у посібн. «Українська мова і література» (1996; у співавт.).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

КОЛОМІЄЦЬ

Володимир Родіонович

(2.11.1935, с. Вовчків Переяслав-Хмельн. р-ну Київ. обл. – 24.08.2017, м. Ржищів, Кагарлиц. р-ну, Київ. обл.) – філолог, письменник, перекладач. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1958). Працював головним ред. ж. «Дніпро», зав. ред. поезії вид-тва «Радянський письменник». Першу збірку поезій «До серця людського» видав у 1959; надруковані книги: «Рунь» (1962), «Планета на житній стеблині» (1964), «Колиска жайвора» (1966), «Поезії» (1967), «Поміж чуттями і дивами» (1969), «Партитура тривоги» (1971), «По сей бік райдуги» (1972), «Переяслав» (1974), «День творіння» (1975), «Розмисел» (1976), «На відстані серця» (1978), «Не втратить вічності» (1980), «Від обрію до обрію» (1981), «Світень» (1982), «Подих моєї землі» (1984), «Сузір'я миру» (1987), «Яре віно» (1988), «Семигори» (1990), «Русло» (1991), «Золотосинь» (1992), «Правнуки Дажбожі» (1999), «Поки ще світить Сонце» (2005). Поет. Шевченкіана: «Мати», «Його слово», «На концерті кобзарів», «Вибла Могила», «Гнів Тараса». «Олжа» у кн. «Видива на дорозі» (2007), диптих «Ликера». «Пророк». Автор нариса «Тарасовими стежками» (Зб. «Тарас Шев-

Володимир Родіонович Коломієць

ченко в моєму житті» (2004). У зб. «Роса і попіл» (2006) звертався до образу Т. Шевченка в новелах «Сіль Сонця», «Віще слово», «Дурман самозабуття», «Супліка: Гоголь-моголь», «Оцей лукавий друг Шевченка». Лауреат Державної премії України імені Т. Шевченка 1993 за зб. поезій «Золотосинь». Твори перекладено на іноземні мови, поетичні твори надруковано: вірменською, російською, білоруською, англійською. Помер у Ржищеві, де і похований на міському кладовищі.

Літ.: Войцехівський Б. Натхненний поезією краю // Пам'ять століть, 2008. – № 12; Шевченківські лауреати 2012; Боронь О. Коломієць Володимир Родіонович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 461; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КОЛОМІЄЦЬ**Лада Володимирівна**

(06.06.1967, Київ) – філолог, літературознавець, перекладознавець, перекладач; дочка поета, лауреата Шевченків. премії Коломійця Володимира Родіоновича. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1989). Викладач ун-ту з 1992, проф., Проф. кафедри теорії та практики перекладу з англ. мови; д-р філ. наук, чл. Національної комісії зі стандартів державної мови (2019). Наук. інтереси – теорія та практика перекладу, художній переклад. У наук. доробку вченої значне місце посідає шевченкіана: «Україна як цілість; синтез національно-державних та етико-релігійних ідей творчості Тараса Шевченка (в інтерпретації Степана Смаль-Стоцького)» (1993), «Тарас Шевченко і сучасна Україна» (1998), «Фразеологічний потенціал англо-мовних перекладів поетичних

Лада Коломієць

творів Тараса Шевченка» (2009), «Садок вишневий коло хати» Тараса Шевченка в новому перекладі Віри Річ: відтворення змістових, ритміко-інтонаційних та звукових особливостей» (2010), «Тарас Шевченко-модерніст у перекладах Майкла Найдана» (2011), «Триптих П. Тичини «На могилі Шевченка» в англо-мовній інтерпретації» (2011), «Рецепція англо-мовних перекладів поезій Тараса Шевченка інтернет-читачами» (2013), «Варіативність у відтворенні поетичного мовлення Тараса Шевченка англійською мовою: від авторського до перекладацького дискурсу» (2014).

Співред. колективної монографії, присвяченої 200-річчю від дня народження Т. Шевченка «Шевченкознавство в сучасному світі» (2014) та співавтор розділу «Шевченкознавство в англо-мовних країнах». Автор 90 наук. праць з проблем укр. літератури, теорії та практики худ. перекладу, у тому числі: монографії, 2 одноосібних навчальних посібників з грифом МОН України. Брала участь у 50 Міжнародних наук. конференціях.

Літ.: Мойсієнко А. Коломієць Лада Володимирівна // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [веб-сайт]. – К., 2014; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

КОЛОМІЄЦЬ**Тамара Панасівна**

(9.04.1935, м. Корсунь, тепер м. Корсунь-Шевченківський Черкас. обл.) – журналістка, дитяча

поетеса, перекладач. Закінчила ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1957). Перша зб. лірики «Проліски» (1956) з'явилася, коли авторка – студентка ун-ту мала 21 рік; тоді ж поетесу прийняли до Спільноти письменників. На початку творчого шляху її помітив і благословив напутнім словом М. Рильський. Першим редактором був М. Стельмах. Звідтоді вийшло 10 книжок лірики, зокрема: «Осіння борозна» (1981), «Багаття на межі» (1984) та «Дорога в листопад» (1990). Шевченкіана: «Твій Міцкевич в мене» (1960), «Тарасові» (1964), «Кажу отак» (1981), «Тарасова земля» (Зб. «Осіння бронза», 1981). У її творчому доробку – 30 збірок оригінальних казок, віршів, небилиць, лічилок, смішинок, загадок. Найвідоміші її книги: «Пастушок» (1961), «Хиталочка-гойдалочка» (1965, 1969, 1983), «Помічники» (1965, 2014), «Недобрий чоловік Нехай» (1967, 2012), «Біббобище» (1968, 1977, 1989), «Луговий аеродром» (1972), «Хто розсипав роси?» (1975), «Візьму вербову гілочку» (1983), «Найперша стежечка» (1985, 2006), «Гарна хатка у курчатка» (1989, 1990, 1991, 2002, 2003), «Де ховає сонце роси» (2006), «Бринчики-мізинчики» (2012). Абетки: «Веселе місто Алфавіт», «Хто нам літери приніс», «Абетка», «Зоопарк від А до Я». Чимало віршів покладено на музику композиторами: М. Чемберджі, Ю. Рожавською, Ж. Колодуб, Б. Буєвським, С. Сабадашем, Т. Димань. Окремою збіркою «Я по вулиці іду» вийшли пісні композитора А. Мігай на слова поетеси.

Тамара Коломієць

У 2008–2014 побачили книжки з аудіо-відео додатками, зокрема: «Недобрий чоловік Нехай», «Помічники», і вже названа збірка «Я по вулиці іду». Твори перекладено англійською,

Книга Тамари Коломієць

польською, угорською, білоруською, російською, словацькою, чеською, казахською, азербайджанською, вірменською та іншими мовами народів світу.

Літ.: Боронь О. Коломієць Тамара Панасівна // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 462; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КОМИШАНЧЕНКО

Максим Павлович

(2.08.1915, с. Охрімівка, тепер Вовчан. р-ну Харків. обл. – 25.07.1970, Київ) – філолог, літературознавець, літ. критик. У 1934 вступив на філ. ф-тет Харків., через рік перевівся до ун-ту ім. Т. Шевченка (випуск 1939), 1941-го навчався в аспірантурі. Канд. філ. наук. Викладач ун-ту з 1952., доц. кафедри історії укр. л-ри філ.

Максим Комишанченко

ф-тету. Автор праць з історії укр. л-ри XIX – поч. XX ст., зокрема, про життєпис М. Стрицького, О. Кобилянської. Співавтор п'ятитомного посібн. «Матеріали до вивчення історії української літератури» (1960, 1961). Вів спецсеминар «Т. Шевченко в критиці». Зробив вагомий внесок в українське шевченкознавство.

Окремими виданнями-брошурами вийшли праці – «Українська прогресивна критика в боротьбі за українсько-російське літературне єднання» (1959), «Літературно-критичне слово безсмертного Кобзаря» (1961), «Боротьба за Шевченка» (1964).

К. належить упоряд., редактув., авторство статей: «Шляхи визнання світової величі Кобзаря», «Т.Г. Шевченко у вітчизняному дожовтневому літературознавстві», «На сторожі світової величі Кобзаря: Т.Г. Шевченко в радянському шевченкознавстві», «Письменники народів світу в оцінці Т.Г. Шевченка») та приміток у тритомному зб. «Світова велич Шевченка» (1964. 1 і 2 томи). У монографії «Літературна дискусія 1873–1878 в Україні. Ідейно-естетична боротьба в українській літературній критиці цього часу» (1958) значна частина сторінок присвячена Т. Шевченку. Шевченкознавчі студії вченого, що ввійшли до його книжок, друкувалися також в численних наук. зб. і період. – «Українська література в оцінці Т. Шевченка» (Матеріали до вивчення історії української літератури. В 5 т. – Т. 2. 1961), «Літератури слов'янських народів в оцінці Т.Г. Шевченка» (Зб. «Т. Г. Шевченко і слов'янські

народи», 1964), «Шляхами історії радянського шевченкознавства» (1968), «Шевченко в українській демократичній критиці 60-х років XIX ст.» (1968), «Творчість Тараса Шевченка в оцінці Данила Мордовця» (1969), «Взаємини П. Куліша з Т. Шевченком» (1970), «Сторінка з історії українського дожовтневого шевченкознавства. Т. Шевченко в оцінці Ф. Вовка» (1970), «Життя і творчість Т. Шевченка у висвітленні М. Чалого» (1971), «Перша спроба перекладу «Гамалії» на Україні (1971). Автор монографій «Тарас Шевченко в українській критиці (50–60-і роки XIX ст.)» (1969) та «З історії української шевченкознавства. Творчість Т.Г. Шевченка в оцінці дожовтневого літературознавства» (1972), остання вийшла посмертно як докт. дисерт., де здійснено синтетичний огляд історії шевченкознавства від 1850-х до кін. XIX ст. Похований на Байковому цвинтарі столиці, ділянка № 20.

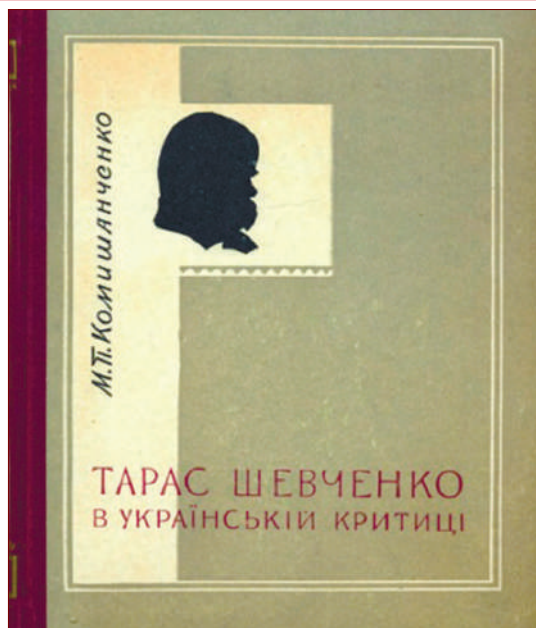
Літ.: Боронь О. Комишанченко Максим Павлович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 468; Сидоренко Г. Комишанченко М. Тарас Шевченко в українській критиці // РЛ, 1970. – № 6; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

КОНДРАТИШИН

Ігор Миронович

(25.06.1959, с. Буцнів, тепер Терноп. р-ну Терноп. обл.) – мовознавець, перекладач. Автор наукових праць, перекладів творів англійських і американських

Книга Максима Комишанченка

поетів. Канд. філ. наук. Закінчив ф-тет інозем. мов Дрогоб. пед. ін-ту (1982). Навчався в аспірантурі ун-ту ім. Т. Шевченка. Викладач Дрогоб. пед. ун-ту, зав. кафедри англ. мови, зав.

Ігор Кондратишин

відділення герман. та роман мов. Доц. кафедри англ. філології Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка (з 2016).

Захистив канд. дисерт. «Віршова інтонація в оригіналі та перекладі (на матеріалі поезії Т. Шевченка та їх англomовних перекладів» (1993, наук. керівник проф. П.О. Бех). Шевченкознавчі студії за темою дисерт. – «Вступ до балади «Причинна» Т. Шевченка в англomовних перекладах» (1989).

Літ.: Новосядлий Б. Кондратишин Ігор Миронович // Тернопільський енциклопедичний словник. У 4 т. Тернопіль, 2004–2010. – Т. 2. – С. 56; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

Олександр Кониський

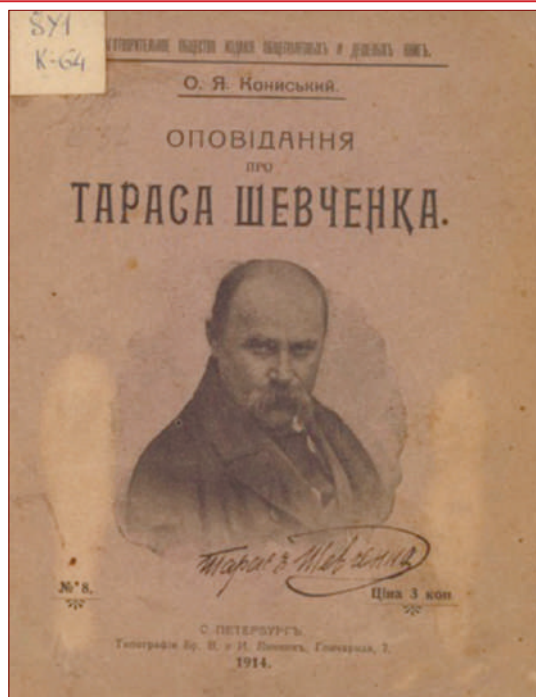
КОНИСЬКИЙ

Олександр Якович

(псевд. Верниволя, Горovenко, Семена Жук, О. Кошовий, Вакула із Лубень, Полтавець, Олександр Переходовець, Перебендя, О. Яковенкота; 1836–1900) – педагог, юрист, письменник, літературознавець; Шевченків біограф. Збираючи матеріали для біографії Кобзаря, працював у бібліотеці ун-ту св. Володимира, знайомився з матеріалами Археографічної комісії, з якою працював Тарас. Автор патріотичної поезії «Боже Великий Єдиний, нам Україну храни» (музика М. Лисенка). Навчався в Чернігівській гімназії та Ніжинському ліцеї; працював адвокатом у Прилуках, у 1854 став службовцем Полтавського губернського правління. У 1861 брав участь у посадженні «Шевченкового дуба» в Полтаві. 11 січня 1863 за поширення «малоросійської пропаганди» заарештований та звільнений з роботи і висланий у Вологду, а потім переведений у Тотьму. 1866 повернувся в Україну, з 1872 жив у Києві, займався адвокатською та літературною працею, писав вірші (зб. «Порвані струни», 1886), оповідання, повісті – хроніки («Юрій Горovenко», 1885), статті – спогади: про І. Срезневського, М. Костомарова, М. Максимовича; етнографічні та економічні нариси. Кониський один із засновників Наукового товариства Шевченка у Львові і перших авторитетних біографів Т. Шевченка. Неодноразово бував селах та міста Київської губернії, зокрема – у Черкасах і Кирилівці, Каневі, Білій Церкві, Броварах.

Відвідавши Звенигородщину та Канів у 1893, опублікував у львівському журналі «Зоря» серію нарисів: «На Шевченковій могилі» (1891), «Дитинний вік Т.Г. Шевченка» (1892), «Подорож в рідні села Шевченка» (1893), «Т. Шевченко під час перебування його в Академії мистецтв (1838–1844)», «Шевченко в останні часи життя» (1897), «Проба улаштування хронології до творів Тараса Шевченка» (1897), «Тарас Шевченко під час останньої його подорожі на Україну (3–15 червня – 7–19 вересня 1859)». Перероблені й доповнені ці матеріали склали двотомну працю «Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя» (1898). Надрукував про життя і творчість Тараса Григоровича: «Жизнь украинского поэта Тараса Григорьевича Шевченко (Критико-биографическая хроника. 1814–1861)» (1898), «Об изучении личности Т. Шевченко» (1900). Крім того, публікував автографи творів Т. Шевченка, переклав на укр. мову «Журнал» («Щоденник») та повісті «Княгиня», «Варнак», «Художник», «Наймичка», «Несчастный». Пам'яті Кобзаря присвятив вірші: «В роковини смерті Тараса Шевченка» («Було колись: зоря зійшла...»), «На п'ятнадцяті роковини смерті Тараса Шевченка» («Ще рік минув – знов сонце встало...»), «На Тарасовій могилі» («Поховали ми Тараса»), «Пам'яті Шевченка» («В труні лежить співець свободи»; всі – у збірнику «Вінок Т. Шевченкові», 1912). Кониський збирав листи Шевченка і мав у своїй колекції 155 копій. За «український сепаратизм»

Книга Олександра Кониського

в 1885 ув'язнений на 16 місяців. У 1878–1898 проживав на сучасному бульварі Т. Шевченка, 38;

Могила О. Кониського. Фото В. Жадька

у 1898–1900 мешкав у будинку № 80 на вул. Саксаганського Києва. У Боярці на стіні прохідної навчально-оздоровчого комплексу Київського військового ліцею імені Івана Богуна (раніше – будинок, де з родиною у 1899 і мешкав Тарасів біограф, 25.07.2021) відкрито меморіальну дошку. Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 1.

Літ.: Гаєвська Л. Кониський Олександр Якович // УЛЕ. – К., 1990. – Т. 2. – С. 553–554; Жадько В. Байковий некрополь. – К., 2004. – С. 114; Смілянська В. О. Кониський – біограф Т. Шевченка // Рад. літературознавство, 1970. – № 2. – С. 18.

Віктор Жадько

**КОНКУРС
на заміщення посади
вчителя малювання
в університеті
св. Володимира,**

у якому брав участь Т. Шевченко. 27 листоп. 1846 Тарас надсилає попечителю Київ. учбового округу генерал-майору Олександру Траскіну (1805–1855) «Прошение», що «...осмелилися просить ваше превосходительство определить меня на открывшуюся вакансию учителя рисования в университете св. Владимира, где я, кроме преподавания живописи, обязываюсь исполнять безвозмездно все поручения начальства по части литографировани». На вакантну посаду претендували іще художники: П. Шлейфер (вихованець АМ, знайомий Т. Шевченка, працював у Київ. ін-ті шляхетних панянок, художником при Археографічній комісії), Н. Бу-

яльський (закінчив Петерб. Академію мистецтв, знайомий Т. Шевченка), Й. Габерцеттель (академік Петерб. Академії мистецтв) та худож. Ф. Беляєв. За Т. Шевченка, окрім високої репутації його як майстра пензля та учня проф. К. Брюллова, клопоталися княжна В. Репніна (її тітка – дружина президента Академії наук, міністром освіти Сергій Уваровим), професори ун-ту св. Володимира – М. Іванішев і М. Костомаров. Міністр народної освіти Сергій Семенович Уваров надіслав лист попечителю (куратору) Київ. навчального округу генерал-майору О. Траскіну (за згодою ректора ун-ту В. Ф. Федорова) з проханням «...сделать распоряжение об определении исправляющим на эту должность некласного художника Шевченко в виде опыта на один год, для удостоверения в его способностях». У листі до М. Костомарова від 1 лютого 1847 Тарас писав: «Коли б то Бог дав мені притулитися до університету, дуже добре було б». Костомаров відповів 13 березня: «Тарасе! Доки ти, братіку, сидітимеш у тій Цареградській гостиниці? Приїзди у Київ, я запевне дізнався, що тебе вже наставлено наставником малярського іскуства в університет св. Владимира у виді опита, як кажуть». Тим часом 28 лютого студент-провокатор Олексій Петров повідомив письмово попечителю Київського учбового округу О.С. Траскіну про існування таємного Кирило-Мефодіївського братства, на засіданнях якого в його присутності «...студент Навроцкий прочитал 4-ре стихотворения

Корнєєв Л. Тарас Шевченко, мандруючи Дніпром до Межигіря, слухає гру студента на скрипці. Малюнок

Шевченки, имеющие своим содержанием вообще мысли явно противозаконные».

Траскін негайно надіслав генерал-губернатору Д. Бібікову, «Весьма секретно» цидулку: «Милостивый государь Александр Семенович! Покорнейше прошу ваше превосходительство распорядиться, иметь самое строгое личное или через подведомственных вам лиц, наблюдение за студентами университета св. Владимира и учениками гимназий, дабы они не могли быть причастны ни к каким не благоразумным действиям. Примите уверение в совершенном моем почтении и преданности Дм. Бибику». На документі резолюція: «Препровождая бумагу сию к помощнику попечителя к исполнению, покорнейше прошу его донести мне о тех распоряжениях, которые вследствие оной будут им сделаны, управлению сту-

дентами ун-та св. Владимира». 22 березня 1847 шеф жандармів Російської імперії Олексій Орлов «весьма секретно и нужно» надсилає до Києва Розпорядження генерал-губернатору Дмитру Бібікову «сделать немедленно надлежащее распоряжение об обыске и осмотре бумаг и вещей у художнике Шевченки». Тарас у цей час «боярував» на веселі в Костомарова і, коли повертався 5 квітня 1847, жандарми «заланцюгали» на Наводницькій переправі через Дніпро, вилучивши рукописну збірку «Три літа», за оцінкою слідчих «підбурливих і вищою мірою зухвалих віршів». 2 червня 1847 Костомарова, студентів Андрузького і Посяду виключено зі списку службовців київ. навч. округу, а Тараса Григоровича – з претендентів на вчителя малювання в ун-ті св. Володимира.

На доповіді керуючого III відділом і начальника корпусу

жандармів генерал-лейтенанта Леонтія Дубельта про «діяння академіка художника Шевченка в Славянском обществе», імператор Микола I наклав резолюцію – відправити на каторгу «Под строжайший надзор и с запрещением писать и рисовать».

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – 483; Рудько М. Тарас Шевченко і Київський університет. – К., 1959; Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 136, 149, 209.

Віктор Жадько

КОНОВАЛЕНКО Ольга Степанівна

(16.04.1952, с. Літки, Броварський р-н, Київський обл.) – журналіст, педагог, громадськ. діяч, редактор. Закінчила ф-тет журналістики ун-тет ім. Т. Шевченка (1969–1974). У 1974–1979 – кореспондент, редактор, старший

Ольга Коноваленко

редактор Держтелерадіо України; кореспондент, завідувачка сектору, головний редактор, редакція газ. «Радянська освіта». З 03.1993 – головний редактор тижневика «Освіта», заступ. голови правління Всеукраїнського пед. товариства ім. Г. Ващенко. Підготувала на сторінках видання матеріали про перебування Тараса Шевченка в Київській губ.; друкувала методичні рекомендації проведення уроків та позашкільних заходів, присвячених ювілейним датам життя і творчості Тараса Шевченка; в газ. діють постійна рубрики для освітян «Наш Тарас», «Шляхами Тараса Шевченка», «Шевченко і освіта», «Вивчаємо біографію Кобзаря», «Край Богдана і Тараса». Лауреат: премії СЖУ «Золоте перо» (1989) та Ярослава Мудрого АНВШУ (1998); медаль А. Макаренка (1990). Авторка книжок: «Сніг» (1997), «Акустика» (1997), «Бджола любові потребує» (1998), «Як наздогнати смаленого зайця» (1998), «Чому ми завалили екзамен з демократії?» (1999).

Літ.: Історичний календар. – К., 2015. – С. 220; Корольов Б. Вона прийшла у світ не для корид // Рідна школо, 2012. – № 6. – червень.

Віктор Жадько

КОНОНЕНКО Петро Петрович

(31.05.1931, с. Марківці, тепер Бобровиц. р-ну Чернігів. обл.) – філолог, письменник, літературознавець, критик, драматург. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1954); викладач (з 1958), проф., зав. кафедри історії укр. л-ри (1986–1996).

Декан філ. ф-тету (1987–1991). Автор 33 монографій, 500 статей, які перекладені українською, англійською, грузинською, болгарською, іспанською, німецькою, польською, російською, хорватською мовами. Д-р філ. наук. Академік: АН ВШ України та УВАН. Заслужений працівник освіти України. Засновник і директор Ін-ту українознавства при ун-ті ім. Т. Шевченка (1991–2000). Директор НДІ українознавства МОН України (тепер Нац. наук.-дослідний ін-т українознавства та всевіт. історії) до 2013.

Наук. інтереси – українознавство, проблема героя в худож. л-рі, гуманізму і народності в укр. л-рі. Голова ред. колегії наук. зб. «В літопис шани і любові» (1989) – ст. «Велетень у царстві людської культури»; «Присвячується 175-річчю від дня народження Т.Г. Шевченка. Літопис шани і любові» (1989) – стаття «І мене в сім'ї великій». Шевченкознавчі студії, друковані в інших виданнях – «Місце й традиції Т.Г. Шевченка в розробці теми селянства українською та світовою літературами» (1964); «Возвеличу. Я на сторожі коло їх поставлю слово» – розділ у монографії «Село в українській літературі» (1984); «Планетарна хода полум'яного слова» (1984); «Многосвіточ: Т. Шевченко в контексті національної і світової культури» (1984); «Велетень у царстві людської культури» (1989), «Світова велич Шевченка» (1989); «Діалектика національного й загальнолюдського у творчості Т. Шевченка й А. Церетелі» (1992); розділ «Народ-Шевченко-Слово» (у кн.

Петро Кононенко

«Кононенко П. Українська література. Проблеми розвитку» (1994); «До проблеми історизму творчості Т. Шевченка» (1994), «Тарас Шевченко-педагог» (1999), «Тарас Шевченко: Із минулого в майбутнє» (2004, у співавт.). Учасник круглого столу на тему: «Молоде шевченкознавство України» (1994).

Написав драму з життя Т. Шевченка «Живий з живими». У феєричній трилогії «Марія на Голгофі» (1996) серед дійових осіб – Тарас Шевченко. Присвятив вірш «Пророк і президент».

Літ.: Скирда Л. М. Кононенко Петро Петрович // УЛЕ, 1998. – Т. 2; Конєва Я. Академік Петро Кононенко // Українознавство, 2001. – № 1. – С. 24; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

Тетяна Конончук

Книга Тетяни Конончук

КОНОНЧУК**Тетяна Іванівна**

(6.06.1952, с. Журжинці, Звенигород. р-ну Черкас. обл.) – філолог, письменниця, журналістка, культуролог, ред. Канд. філ. наук. Закінчила ф-тет журналістики ун-ту ім. Т.Г. Шевченка (1979). Проф., зав. кафедри укр. філології та суспільних наук Академії адвокатури України, директорка Інституту україністики Академії адвокатури України. Наук. інтереси – відображення в укр. культурі голодомору 1932–1933 в Україні, укр. л-ра, культурологія, фольклористика, мовознавство. Наук. доробок шевченкіани: «Дороги Тараса Шевченка: короткий біографічний нарис» (2009); співавтор колективної монографії «Шевченків край. Історико-етнографічне дослідження» (2009), до якої увійшли праці – «Видатний син українського народу Тарас Шевченко: біографічний аспект», «Шевченкіана в радіопубліцистиці Юрія Лавріненка» (остання друкувалася також у наук. зб. – «Література. Фольклор. Проблеми поетики» (2007); «Вшанування Т.Г. Шевченка в діаспорі (минуле, сучасне)» (2008); «Шевченківський дискурс як екзистенційний вимір осмислення художньої реальності» (2011); «Шевченківська тема в повісті «Каміння під косою» Ольги Макта в романі «Прибутні люди» Василя Захарченка» («Тарас Шевченко – апостол українського народу» (2013); «Тарас Шевченко і Лев Жемчужников у реалізації проекту «Живописна Україна» (2014), «Кобзар – як Євангеліє від Тараса Шевченка» (2014). Написала відгук на кн.

В. Шевчука «Personae verbum. Слово і постасне» (2002). Співорганізатор та учасниця Міжнарод. шевченків. семінарів (Санкт-Петербург, Київ). Заступниця президента Всеукр. благодійного культурно-наукового фонду Тараса Шевченка, голова оргкомітету Всеукр. квест-марафону «Чи знаємо ми Тараса Шевченка?» (з 2017 по даний час) та поетичного конкурсу для воїнів АТО та волонтерів «Свою Україну любіть», започаткованого Всеукр. фондом Тараса Шевченка (з 2017). Лауреат Всеукр. культурно-наукового фонду Тараса Шевченка «В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля» (2012), відзначена за багаторічну працю на ниві укр. культури, освіти та видавничої справи, активну діяльність у пропагуванні творчої спадщини Тараса Шевченка та її рецепції в сучасній культурі.

Літ.: Конончук Тетяна Іванівна // Університетська шевченкіана: довідковий посібник / автор-упорядник В. Іскорко-Гнатенко. – Київ: Логос, 2017. – С. 177; Тетяна Конончук // Сучасні письменники Київської організації Національної спілки письменників України: довідник. – К., 2020. – С. 136–137.

Віктор Жадько

КОПЕРНИЦЬКИЙ Ізидор (Ісидор) Станіславович

(17.04.1825, с. Чижівка, тепер Звенигород. р-ну Черкас. обл. – 24.09.1891, Краків, Польща) – антрополог, археолог, етнограф, фольклорист, лікар, педагог, політичний діяч; академік Краківської АН. Навчав-

Ізидор Коперницький

ся на мед. ф-теті університету св. Володимира (1844–1849). Під час Крим. війни працював хірургом; герой Севастопольської оборони 1854–1855, удостоєний орденів св. Анни 3-го ст. (1855), св. Станіслава 2-го ст. (1856), срібної та бронзової медалей на Георгіївській стрічці. У 1856 підвищений до колезького асесора (на становищі штабс-лікаря); 1857 взяв відставку й став прозектором анатомії в університеті св. Володимира (1857–1863). Емігрував у Польщу. Тарас Шевченко, ймовірно, бував у київ. помешканні Ізидора. Помер у Кракові від туберкульозу, на який захворів, доглядаючи польського етнографа і фольклориста Ореста Кольберга (1814–1890).

Літ.: Колесник В. Відомі поляки в історії Вінничини: біографічний словник. Вінниця, 2007; Усенко П. Коперницький Ізидор // Енциклопедія історії

України: у 10 т. – К., 2007. – Т. 4. – С. 328; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

КОПИЛЕНКО

Олександр Любимович

(26.06.1961, Київ) – юрист-міжнародник. Д-р юрид. наук; чл.-кор. НАН України. Дійсний чл. Нац. академії правових наук України. Навчався на ф-ті міжнарод. відносин і міжнарод. права ун-ту ім. Т. Шевченка (випуск 1983). Наук. співроб. Ін-ту держави і права ім. В. Корецького НАН України (1983–1990). Директор Ін-ту законодавства ВР України. Проф., в.о. зав. кафедри історії держави та права юрид. ф-тету КНУ (2012–2016). Співавтор праць «Політико-правові погляди Т. Шевченка і сучасність» (1983), «Політичні ідеї Т. Шевченка: від стерео-

типів до нового прочитання» (1989).

Захистив канд. дисерт. «Політико-правові ідеї Т. Шевченка і І. Франка та сучасна ідеологічна боротьба» (1987), вийшла окремим виданням у 1990.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

КОПТИЛОВ

Віктор Вікторович

(3.07.1930, Київ – 19.02.2009, там само) – мовознавець, перекладознавець, перекладач, д-р філ. наук (з 1972), проф. (з 1977). Закінчив 1954 Київ. ун-тет, викладав у ньому (1957–1981).

У 1981–1990 працював у ЮНЕСКО. У 1990–1996 викладав українознавчі дисципліни у Нац. ін-ті сх. мов та цивілізацій у Парижі. Упродовж 1997–2002 – наук. співробітником НТШ у Сарселі. У 1998–2005 викладав у Нац. ун-ті «Києво-Могилянська академія» та в УВУ в Мюнхені. Автор праць із теорії та історії худож. перекладу, ст. з прикладної лінгвістики та про мовну майстерність укр. письменників, співукладач словників крилатих виразів, один із ред. «Антології української літератури XI–XX століть» (2004; франц. мовою), в якій широко представлено творчість Шевченка. 1964 у кандидат.дисертації «Нарис історії українського поетичного перекладу (дожовтневий період)» уперше в шевченкознавстві проаналізував мову переспівів Шевченка, зокрема, обґрунтував відповідність Шевченкових «Давидових

Олександр Копиленко

псалмів» біблійному тексту церковнослов'ян. мовою. Автор ст. у ШС. Досліджуючи Шевченкове римування, розрізняв фонетичну, морфологічну і синтаксичну функції рими, наголошував семантичні зв'язки постійно римованих слів «воля» – «доля», «горе» – «море», «Україна» – «чужина».

Уточнив спостереження Д. Загула про флективні, передусім дієслівні, рими; на підставі кількісних даних зробив висновок про своєрідність, новизну нефлективної рими, про ускладнення синтаксису Шевченкових поезій у зв'язку з розташуванням рим у віршованих рядках. Визначив ступінь опорності (кількість спільних звуків у словах, що римуються), морфологічний тип рими, охоплення римою частини слів чи цілих слів. Окрему увагу приділив питанню рецепції Шевченка у Франції.

Літ.: Єрмоленко С. Коптілов Віктор // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 502.

Світлана Єрмоленко

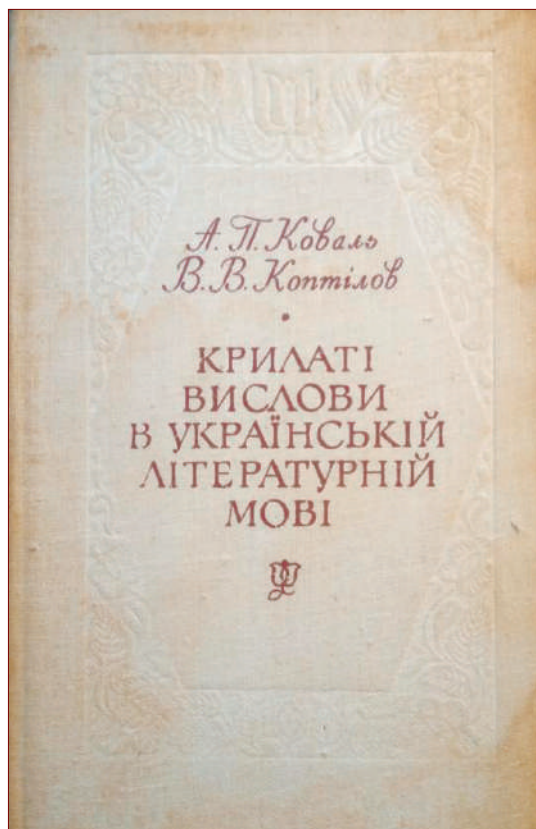
КОРНІЙЧУК

Олександр Явдокимович

(12.05.1905, ст. Христинівка, нині Черкас. обл. – 14.05. 1972, Київ) – письменник-драматург, держ. діяч. Акад. АН СРСР; Голова Спілки письменників України (1938–1941, 1946–1963). Голова Комітету Республ. премії імені Т.Г. Шевченка (1961–1972). Закінчив мовно-літературний факультет КІНО (випуск, 1929). Доповідач на урядових урочистостях, присвячених пам'яті Т. Шевченка. Редактор ювілей. п'яти-томного видання «Т. Шевченко.

Віктор Коптілов

Книга і Віктора Коптілова

Олександр Корнійчук

Книга Олександра Корнійчука

Повна збірка творів» (1939) з передмовою; «Кобзар. Повна збірка поезій» (1947) з критико-біограф. нарисом «Великий поет-демократ»; «Т. Шевченко. Вибрані твори» (1949) з передмовою «Тарас Григорович Шевченко»; трьохтомника «Т. Шевченко. Повна збірка творів» (1949).

Голова ред. колегії десяти-томного акад. «Повного видання творів Т.Г. Шевченка» (1949–1964). Автор сценаріїв фільмів: «Чорні дні» (1930, у співавт. з П. Долиною), «Два промфінплани» (1930), «Приємного апетиту» (1932, у співавт. з Х. Шмаїном), «Станція «Пупки» або Свині завжди свині» (у співавт. з Х. Шмаїном), «Останній порт» (1934, у співавт. з А. Кордюмом), «Богдан Хмельницький» (1941), «Партизани в степах України» (1942), «Фронт» (1943), «300 років тому» (1956), «Загибель ескадри» (1965), «А тепер суди» (1966), «Чому посміхалися зорі» (1966, т/ф). Здійснив сценарну доробку кінокартини «Тарас Шевченко» (1951) після смерті її режисера І. Савченка. За п'єсами О. Корнійчука зафільмовано стрічки: «В степах України» (1952) Г. Юри, «Калиновий гай» (1953) Т. Левчука, «Правда» (1957) В. Добровольського, І. Шмарука (1957), «Платон Кречет» (1972, т/ф).

Лауреат Державної премії України імені Т.Г. Шевченка за виставу «Пам'ять серця» в Київ. держ. драмат театрі ім. І. Франка (1971). У с. Плюти Обухівського р-ну Київ. обл. створено будинок-музей; в Києві на вул. Шовковичній № 10, де жив – відкрито меморіальну

дошку. Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка №2.

Літ.: Вакуленко Д. Олександр Корнійчук: Життя і творчість. – К., 1985. – 167 с; Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 268; Шевченківські лауреати 2012; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КОРОТКИЙ

Віктор Андрійович

(16.07.1959, с. Курмани Недригайлів. р-ну Сум. обл.) – історик, джерелознавець. Закінчив істор. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1981). Канд. істор. наук; викладач ун-ту (з 1981), доц. кафедри давньої та нової історії України істор. ф-тету (з 1996). Наук. інтереси: укр. історіографія, проблеми розвитку освіти і нац.-визвольний рух в Україні, історія ун-ту, видатні постаті ун-ту (М. Максимович, В. Антонович, М. Драгоманов, М. Іванішев). Співавтор праць з історії Київ. ун-ту, серед них – «З іменем Святого Володимира. Київський університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників». У 2 кн. (1994); «Alma Mater: Університет св. Володимира напередодні та в добу Української революції. 1917–1920. Матеріали, документи, спогади». У 3 кн. (2001); окремі сторінки, присвячені Т. Шевченку. Праці з шевченкознавства: «Участь В. Антоновича у вшануванні пам'яті Т. Шевченка» (2000); «Оцінка В. Антоновичем Шевченкових творів історичного

Віктор Короткий

змісту» (2009); «Участь Володимира Антоновича у виданні поетичних творів Тараса Шевченка» (2010); «До питання про участь Володимира Антоновича в похованні Тараса Шевченка в Україні: з історії українського суспільного руху початку 1860-х років» (2006). «Серед творців культу Шевченка. Участь Володимира Антоновича у догляді за могилою Кобзаря» (2015). Співавтор ілюстр. наук.-популяр. видання серії «Почесні члени Університету Святого Володимира» – «Петро Християнович Вітгенштейн» (2012) про життєвий шлях та історію написання портрета роботи Т. Шевченка. Доповідь «Тарас Шевченко в житті та творчості Володимира Антоновича» на Шевченків. міжнарод. літературному конгресі, присвяченому 200-річчю від дня народження Кобзаря. Київ, 11 березня 2014 (КНУ).

Літ.: Короткий Віктор Андрійович // Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

КОРШ

Федір Євгенович

(22.04.1843, Москва – 16.02.1915, Москва) – рос. і укр. філолог-славист, мовознавець. Почесний член університету св. Володимира (1896). Акад. Санкт-Петербургу. АН. Дійсний чл. НТШ. Закінчив істор.-філ. факультет Москов. ун-ту (1864); проф. кафедри грец., пізніше рим. словесності в цьому ж ун-ті. З Шевченком знайомий його батько Євген Федорович Корш (1810–1897).

Голова Комісії для редакції укр. перекладу Євангелія (з 1905), Товариства слов'янсь-

кої культури (з 1908). Знав багато європейських та східних мов. Автор статей: «Пам'яті Тараса Шевченка» (1911), «Тарас Григорьевич Шевченко. Его литературное и общественное значение» (1914); «Шевченко серед поетів слов'янства» (1912). Обирався головою ювілейного Шевченків. комітету в 1911, 1914. У Москов. ун-ті на урочистому засіданні прочитав доповідь «Шевченко серед поетів слов'янства», надрукована у зб. Комітету по упорядкуванню Шевченків. свят у Москві «На спомин 50-х роковин смерті. Сборник посвященный памяти Тараса Григорьевича Шевченко» (1912).

Написав вірші укр. мовою «Чи подоба річ писати українські сонети?» (1887) та «Хулителям Шевченка» (1914).

Літ.: Почесні члени і доктори; Соколюк Ю. Корш Федір Євгенійович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 517; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

Федір Корш

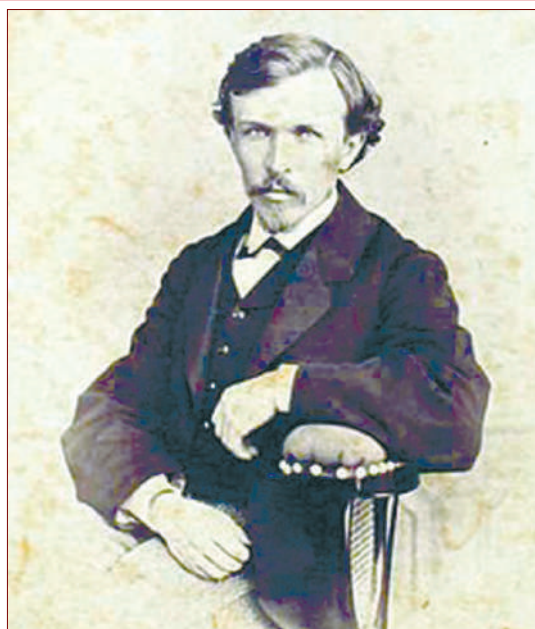
КОСАЧ

Петро Антонович

(20.12. 1841, Мглин, Чернігівська губернія – 2.04.1909, Київ) – юрист, громадський діяч, освітянин, дійсний статський радник, меценат, чл. «Старої громади». Батько Лесі Українки, Михайла Косача, Ольги Косач-Кривинюк, Оксани Косач, Миколи Косача та Ізидори Косач-Борисової; чоловік Олени Пчілки, старший брат Григорія, Олени, Олександр-

ри. Вступив у 1859 до Петербурзького ун-ту на математичний ф-тет, через рік перейшов на правничий. Після студентських заворушень – виключений з другого курсу, переїхав до Києва і вступив до університету св. Володимира на правничий факультет. Після закінчення вишу в 1864, вступив до Київської палати карного суду кандидатом на судового слідчого і затвердили в ступені кандидата законодавства, а 1865 виконував обов'язки помічника правителя канцелярії у судовому відділі та призначений секретарем Київського губернського «по крест'янским делам присутствия». Увійшов у товариство української Громади, працював у недільних школах, видавав «метелики». заприятелював з М. Драгомановим, К. Михальчуком, В. Антоновичем, П. Житецьким, О. Левицьким, М. Старицьким, В. Беренштамом, Є. Трегубовим. Особливо близь-

Петро Косач

кі стосунки були з М. Лисенком. Працював і у Чернігівській гімназії, поширював заборонені твори Шевченка, прокламацію «К молодому поколенню». Притягався до слідства за поширення українських книжок, зокрема

*Могила Лесі Українки і Петра Косача на Байковому кладовищі.
Фото В. Жадька*

Надгробок Петра Косача. Фото В. Жадька

«Кобзаря», кошти (а формулярний список про службу за 1899 вказує платню у розмірі 2 500 рублів), окрім тих, які йшли на утримання родини, віддавав на навчання дітей, а також на

Анатолій Косматенко

українські громадські справи. П'ятеро дітей отримали вищу освіту, а Леся – приватну, досить дорожчу як на ті часи; великі кошти виділялись на Лесине лікування та подорожі. Не шкодував грошей на утримання велелюдних гостей, що постійно перебували влітку в Колодяжному, а згодом і в Зеленому Гаю, адже розумів, що для розвитку дітей конче потрібне відповідне оточення та спілкування. Також допомагав матеріально батькові, сестрі Олександрі, яка рано овдовіла, залишившись із двома синами. Восени 1908 в Ялті батько востаннє бачився з дочкою. Неохочий до подорожей, тяжко хворий, все-таки зважився на поїздку до Лесі. А 2 квітня наступного року помер од серцевої недуги. Іван Франко, який і перебував у Києві, прийшов віддати останню шану людині, яка життям служила Україні – скромно, непомітно, але самовіддано й щиро. Похований на Байковому кладовищі столиці, поряд з родиною.

Літ.: Жадько В. Байковий некрополь. – К., 2007. – С. 54; Т.Г. Шевченко і літературне життя Київського університету: Монографія. – К., 1989. – С. 98; Янишин Б. Косач Петро Антонович // Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2009. – Т. 5. – С. 205.

Віктор Жадько

КОСМАТЕНКО

Анатолій Денисович

(3.10.1921. с. Времівка, тепер Великоновосілків. р-ну Донец. обл. – 6.04.1975, Київ) – філолог, письменник-байкар. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1953). Працював у «Літературній

Україні», видавництві «Радянський письменник», ж. «Дніпро». Перша зб. «Байки» вийшла у 1953; автор книг: «Нові байки» і «Кручені паничі» (1956), «Слово» (1959), «Яка ж мораль?» та «Сміх і гнів» (1965), «Запорожець і чорт» (1969), «Скіфська сережка» (1972), «Галинчині малюнки» (1974), «Їжак, троянда й соловей» (1974), «Жагуче кохання» (1977). Присвятив Тарасу Шевченкові цикл віршів «Світова зоря» («Оксана», «Петербург», «Айра Олдрідж у Тараса» (1951), «Кобзар», «Остання ніч» в зб. «Слово» (1959). Похований в Києві на Миському цвинтарі «Берківці»; ділянка № 60.

Літ.: Воскресенко С. Портрети зблизька. – К., 1977; Зуб І. Зброя несхибного прицілу. К., 1965; Мушкетик Ю. Спогад про Анатолія Косматенка // ЛУ, 2011. – 15 груд.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К., Логос, 2017. – 436 с. Віктор Жадько

КОСТЕНКО

Василь Кирилович

(8.01.1929, с. Селище Канів. р-ну Черкас. обл. – 16.07. 2012, Київ) – філолог, літературознавець; дружина Костенко Тамара Іванівна – родичка Т. Шевченка по брату Йосипу. Закінчив філ. ф-тет ун-тету ім. Т. Шевченка (1952). Працював наук. співроб. Літературно-меморіального музею Тараса Шевченка в с. Шевченковому (1957–1958).

Працював наук. співроб. ДМШ (1959–1964), ст. інструктором в Комітеті Державної премії України імені Тараса Шевченка (1964–1986). Автор книжок:

«Стежки до Кобзаря», «Моринці – батьківщина великого Кобзаря» (обидві – 1964); статей: «Остання Тарасова путь» (1957), «До історії могили Шевченка (Книга вражень на 1904–1916» (1959), «Митці на могилі Шевченка» (1968). Співукладач Шевченків. зб. «В сім'ї вольній, новій» (1984–1988).

Співупоряд. другого тому 6-томного ПЗТШ (1963). Спів-автор путівника «Державний музей Т. Г. Шевченка» (1971).

Літ.: Лисенко Н. Костенко Василь Кирилович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 529; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

КОСТЕНКО

Володимир Семенович

(11.03.1937, Полтава – 1.03.1990, Київ) – філософ, кінорежисер,

Володимир Костенко

сценарист. В 1959 закінчив філософський факультет ун-ту ім. Т.Г. Шевченка (1959); в 1961–1964 – аспірант. Канд. дисертація на тему: «Питання естетики в творчості О.П. Довженка»; канд. філософ. наук (1965). У 1973–1990 працював на «Укркінохроніці». Автор сценаріїв і дикторського тексту документальних та науково-популярних фільмів: «Соната про художника» (1966, у співавторстві), «Мальована пісня» (1969, у співавторстві з режисером М. Локтіоновим-Стезенком), «Хата нашого роду» (1970), «Довженкова земля» (1971), «Коровай ти наш, коровай» (1971), «Відкрий себе» (1972, про Г. Сковороду, «Тарас» (1989), обидва – у співавт. з М. Шудрею); «9 травня і на все життя» (у співавторстві), «Поема про Донецький край» (у співавторстві), «Глибина», «Перша борозна» (1974), «Місто на скелях»

(1979., режисер Є. Татарець), «Світ Івана Генералича» (режисер), «Хліборобському роду нема переводу» (1979), «Мій дорогий син Степан» (1980), Автор-режисер документальних стрічок: «Як рідного брата» (1974), «Щоб виростало» (1977), «Хорватія. Земля і люди» (1979), «Священна скалка» (1989), «Перед іконою» (1990), а також книги «Довженківські обрії» (1964). Про Костенка знято фільм О.Балагури «Три храми на моїй долоні» (1991). Похований на Лісовому цвинтарі столиці; ділянка № 92

Лит.: Горський В. Кризь віки. Кінорозповідь про видатного філософа України прийшла до глядача через 16 років // Україна, 1989. – № 6; Шевченків. лауреати. 1962–2001. – К., 2001. – С. 263–262.

Віктор Жадько

КОСТЕНКО

Ліна Василівна

(19.03.1930, Ржищів, Київська обл.) – письменниця, поетеса-шістдесятниця. Лауреатка Шевченківської премії за зб. поезій «Неповторність» (1987), премія Антоновичів (1989). Брала участь у дисидентському русі, за що виключена з літературного процесу; зустрічалася із студентами та викладачами ун-ту ім. Т. Шевченка на творчому вечорі: «Ліна Костенко – гуманітарна аура нації»; їздила в дні народження Кобзаря до Канева, на могилу Кобзаря, залишила автограф у «Книзі відгуків». Студенти та аспіранти пишуть дипломні та захищають кандидатські на основі її творчості. Авторка поетичних

Ліна Костенко

збірок: «Над берегами вічної ріки» (1977), «Неповторність» (1980), «Сад нетанучих скульптур» (1987), роману у віршах «Маруся Чурай» (1979); поеми «Берестечко» (1999, 2010). 2010 опублікувала прозовий роман «Записки українського самашедшого», що став лідером продажу серед українських книжок у 2011. Почесна професорка Києво-Могилянської академії, почесна докторка Львівського та Чернівецького університетів. У сучасній українській традиції входить до переліку найвідоміших жінок давньої та сучасної. Автор вірша: «Кобзареві»: «Кобзарю, знов я до тебе приходжу, // бо ти для мене – совість і закон».

Літ.: Шестак А. Ліна Костенко. Поетеса епохи // Українська правда, 2018. – 10 грудня, Л. Костенко Ліна Василівна // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 529.

Віктор Жадько

КОСТЕНКО

Наталія Василівна

(20.01.1941, Київ) – філолог, літературознавець, літ. критик, шевченкознавець. Д-р філ. наук. Навчалася в Київському педінституті імені Горького (1958–1961) та в державному ун-ті ім. Т. Г. Шевченка (1961–1963). Викладач ун-ту (з 1969), проф. кафедри теорії л-ри, компаративістики і літ. творчості; проф. кафедри історії укр. літератури, теорії літератури та літ. творчості до 2017. Наук. інтереси: теорія л-ри, поетика, віршознавство, історія слов'ян. і схід. л-р. У наук. доробку вченої переважають шевченкознавчі

Наталія Костенко

студії – методологічна розробка з курсу віршознавства «Метричний довідник до віршів Тараса Шевченка» (1994); «Монографічний аналіз поетичних текстів Шевченка» (2001); «Вірш Т.Г. Шевченка «І широку долину»: Спроба віршостилістичного аналізу» (2002); «Балада Шевченка «Лілея»: текстовий аналіз твору» (2004); «Вірш Шевченка «І знов мені не привезла» (2004); «Балада Шевченка «Коло гаю в чистім полі» (2004); «Вірш Т.Г. Шевченка «На батька бісового я трачу» (2006); «Рима в поезії Т. Шевченка «Марія» (2007); «Вірш Шевченка «Не молилася за мене» (2008); «Вірш Шевченка «Неначе степом чумаки» (2008); «Рима в поемі Т. Шевченка «Гайдамаки» (2008); «Про вірш у поетичному циклі Т. Шевченка «В казематі» (2010). Написала відгуки на монографію І. Дзюби «Тарас Шевченко. Життя і творчість»

(2008). Доповідь «Строфіка Тараса Шевченка як версифікаційний феномен романтичної творчості» на круглому столі Шевченків. Міжнарод. літ. конгресі 11 березня 2014 (ун-т). У 1989 на засіданні Вченої ради філ. ф-ту передала для кабінету шевченкознавства прижиттєве видання «Кобзаря» 1860. Наук. керівник канд. дисертації Кім Сук Вона «Шевченко і корейська література (Типологічні сходження і контактні зв'язки», захищеної в 1997. Автор статей до Шевчен. енцикл.

Літ.: Грицик Л. Мудрість жити і творити // Філологічні семінари: зб. наук. пр. – К., 2010. – Вип. 13; Чамата Н. Костенко Наталія Василівна // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 530; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

КОСТОМАРОВ Микола Іванович

(псевдо – Ієремія Галка та ін.; 1817–1885) – історик, письменник, перекладач, етнограф, фольклорист і громадський діяч; почесний чл. ун-ту св. Володимира (1884); ад'юнкт-проф. кафедри рос. історії вузу (серпень 1846 – березень 1847). Позашлюбний син поміщика та кріпачки; перебував у кріпацтві до 1832. У 1845 переїхав до Києва, поселився в будинку Беретті, що стояв на розі Хрещатики та Бессарабської площі; працював старшим учителем у Першій гімназії, що містилася у Кловському палаці (один із

його учнів, художник Микола Ге (1831–1894), намалював портрет М. Костомарова). Викладав історію в ун-ті св. Володимира, Інституті шляхетних панянок і зразковому пансіоні де Мельян – тоді тут навчалася майбутня дружина Костомарова – Аліна Крагельська (1830–1908). Зустріч Костомарова з Т. Шевченком, що перейшла в багатолітню дружбу, відбулася в Києві на Хрещатику: «Познайомився з Тарасом Григоровичем у Києві в 1846, – писав Микола Іванович. – Доти я знав про нього як про поета, надзвичайно цінував його талант, але ніколи не бачив його в очі. Навесні 1846 жив я у Києві на Хрещатику, на розі Бессарабської площі, в будинку Сухоставського, і навпроти моєї квартири, на 2-й лінії Хрещатики, був трактир з номерами, а в одному з тих номерів з'явився тоді Шевченко». Згадуючи про розмови з Т. Шевченком у флігелі біля будинку Сухоставського, Костомаров повідомляє: «У той час всю мою душу займала ідея слов'янської взаємності, духовного спілкування народів слов'янського племені, і коли я навів розмову з ним на це питання, то почув від нього найзахопленіше співчуття, і це найбільше зблизило мене з Тарасом Григоровичем... Довгі вечори просиджували ми влітку на Хрещатику в саду за чаєм. Нескінченні велися між нами розмови і суперечки... Коли я розповів Шевченкові про існування товариства, він відразу ж виявив готовність пристати до нього, але поставився до його ідей з великим запалом і крайньою нетерпимістю, що призвело до

багатьох суперечок між мною і Шевченком».

З червня 1846 до березня 1847 мешкав у будинку на Рейтарській вулиці, який стояв неподалік від Георгіївської церкви, що належав офіцерській дружині Ірині Олександрівні Клейменовій. Т. Шевченко добре знав вулицю, у повісті «Близнець» її персонажі – Степан Мартинович і Парасковія Тарасівна – розшукують Рейтарську, котра «...где-то на Старом Києве». Квартира Костомарова стала місцем створення Кирило-Мефодіївського товариства: «Тут вперше з'явилася думка, – писав Микола Іванович, – про створення товариства, яке б мало метою розповсюдження ідеї слов'янської взаємності його майбутньої федерації слов'янських народів на основі повної свободи і автономії народностей». У квартирі М. Костомарова влаштовували літературні вечори, де Т. Шевченко читав ще не надруковані твори, зокрема, «Кавказ». Тарас, приїхавши із розкопок на могилі Переп'ят біля Фастівця, приніс історикові у квартиру на Рейтарській «подарунок», як згадував Микола Костомаров: «То був старий, але добре збережений череп із розкопаної могили. Я поставив його у себе на полиці книжкової шафи». Микола Іванович зустрічав поета і біля «Золотих воріт» на дорозі до Старого міста: «У перших числах червня 1846 мене обрали одногласно на кафедру російської історії в університеті св. Володимира, примусивши прочитати пробну лекцію на задану тему. То був для мене радісний і вікомний день; поділитися своєю

Микола Костомаров

Книги Миколи Костомарова і про нього

радістю довелося мені з першим Тарасом Григоровичем. Виходячи з університету св. Володимира, на пустирі, що відділяв його від Старого міста, я зустрів Тараса Григоровича; ми пішли з ним удвох містом, і Шевченко, висловивши мені свою радість з приводу того, що радувало мене тоді, заспівав пісню про козака, який повінчався з дівчиною, не знаючи, що ця дівчина була його сестра, і потім обоє перетворилися у двоцвітну квітку, за малоруською назвою “брат-і-сестра”, а по-великоруськи “Иван-да-Марья”. Повз нас проходила публіка, а Шевченко, не звертаючи уваги на те, що навколо діялося, виводив свою пісню мало не на все горло. Це був пароксизм дивацтва, що нагадувало давніх запорожців і прохоплювалось у нашого поета, втім, досить рідко». У пошуках земельної ділянки для «дачі» М. Костомаров звертався за порадою до Шев-

ченка. У грудні 1846 удвох поїхали до Броварів. «Ми знайшли в садибі, – згадував Микола Іванович, – що знаходилась у вищезазначеному містечку, двох літніх паній, з яких одна виявилася господинею і власницею ділянки, що продавалася. Ми провели там півдня до смеркання. Куточок цей мені сподобався, і я тоді ж домовився про ціну, але не пам’ятаю, з яких саме питань, що виникали з документів на володіння, виявилось потрібним відкласти оформлення купчої до весни. Повертаючись назад у Київ, ми трохи не потопилися. Пустилися ми навпростець через Дніпро, а перед тим стояла довга відлига, і лід місцями став покриватися водою. Було темно, і ми, збившись з дороги, потрапили було в ополонку, але, на щастя, там була мілина, і ми обмежились тим, що страшенно обмокли, і прибули додому, ледве рухаючись від холоду. Тільки молодість і звичка до температурних змін, що ми нею обидва відзначалися, врятували нас від гарячки». Написав програмні документи Кирило-Мефодіївського братства: «Книгу буття українського народу» та «Правила», в яких висловив ідеї демократизму та укр. нац. відродження.

Заарештований 31 березня 1847 в Києві напередодні весілля з Аліною Крагельською (1830–1903); боярином мав бути Шевченко. 15 квітня 1847 на допиті в III-му жандарм. відділі Микола Іванович, применшуючи число «таємних» зустрічей з поетом, свідчив: «Художник Шевченко бував у мене лише кілька разів у вересні,

Могила Миколи Костомарова. Фото В. Жадька

а потім у грудні і то переважно при Максимовичі». В «Автобіографії» М. Костомаров навпаки стверджує, що упродовж 1846 не раз «...бачився з Шевченком», просиджуючи вечори до глибокої ночі: «Я с ним видался часто, восхищався его произведениями, из которых многие, еще неизданные, он дал мне в рукописях». Після річного ув'язнення М. Костомарова заслано під нагляд поліції до Саратова. 19 травня 1847 Т. Шевченко, перебуваючи жандармському казематі С.-Петербурга, присвятив М. Костомарову вірш «Веселе сонечко ховалось... (Н. Костомарову)», а також подарував офорт (1859) «Приятелі» з написом: «Козакові Миколі Костомарову на пам'ять "Основи". Кобзар Тарас. 1860 року Божого 12 марта».

Звільнившись з поліцейського нагляду, присвятив Т. Шевченку розвідки: «"Кобзарь" Тараса Шевченка. 1860», «Воспоминание о двух малярах», «Воспоминания о Т.Г. Шевченко», у передмові до празького видання «Кобзаря» (1876) та інших творах визначав Кобзареву спадщину «як неоціненний скарб». Дружина Костомарова – Аліна Леонтіївна – розповідала, що на письмовому столі Миколи Івановича у петербурзькій квартирі стояв бюст Т. Шевченка, а над диваном висів портрет Кобзаря. Виступав із прощальним словом на похоронах Т. Шевченка в Академії мистецтв і на Смоленському кладовищі С.-Петербурга.

У Києві М. Костомаров побував через 23 роки, у 1870; дорогою із Одеси до С.-Петербурга

вчений зупинився в «місті над Дніпром» на добу, і, найнявши візника, з шести годин ранку й до відправлення потяга об'їхав місто та околиці, відвідав місця, де бував з Т. Шевченком. Не раз ще приїздив до «золотоверхого», працюючи в Комісії з підготовки III Археологічного з'їзду: до останніх років життя працював в Археографічній комісії.

Помер у своїй квартирі на Васильєвському острові Похований на Волковому цвинтарі у С.-Петербурзі (район Літературні містки). Губернатор заборонив служити панахиду за покійним.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 5, 26, 590; «Згадайте, братія моя...»: Київ Тараса Шевченка. – К., 2016. – С. 12; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 28–174; Харчук Р. Костомаров Микола Іванович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 532.

Віктор Жадько

КОСТЮК

Юрій Григорович

(8.08.1910, с. Заградівка, тепер Високопільсь. р-ну Херсон. обл. – 10.01.1995, Київ) – письменник. Заслужений діяч мистецтв України (1990); чл. Спілки письменників (1940). Канд. мистецтвознавства. Навчався в Харків. ін-ті народного господарства (1930), Харків. ін-ті червоної професури (1933). Закінчив аспірантуру ун-ту ім. Т. Шевченка (1936). Наук. співроб. ІЛ, ІМФЕ. У газ. «Вісті» від 6 березня 1939 надрукував ст. «Святкування ювілею Шевченка в Приамур'ї». Автор п'єс: «Тарас Шевченко», поставлена в 1939 на сцені Черніг. укр. муз.-драм.

Юрій Костюк

театру ім. Т. Шевченка; «Літа молодії», «Поховайте та вставайте» (1982).

Автор статей і рецензій: «Нотатки про «Щоденник» Шевченка» (1936) «Про драматичні твори Шевченка» (1937), «Шевченко і казахська культура» (1938), «Т.Г. Шевченко – драматург на сцені Малого театру» – (1984), Проживав у Києві на вул. Лютеранській, 8.

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 276; Пилипчук Р. Костюк Юрій Григорович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 537; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КОСТЯНТИНІВСЬКА, 9

– будинок повітового дворянського училища XIX ст., в якому містилася перша недільна школа; садиба на Подолі (на розі з ву-

лицею Хорива, 6). Т. Шевченко відвідував тут друга, співроб. Археографічної комісії, створеної при ун-ті св. Володимира, вчителя малювання повітового училища Олексій Сенчила-Стефановського (1808–1861), який працював і жив у приміщенні навчального закладу. Головний корпус (первісно двоповерховий) збудовано 1832 за проектом архітектора Павла Дубровського (1783–1837) для губернського секретаря К. Дольово-Блотницького на території садиби, придбаної частинами: 1813 – у військового товариша П. Масловича, 1818 – у київської міщанки Г. Науменко. 1835 садибу продано для відкритого в Києві на Подолі дворянського повітового училища; 11 жовтня 1859 на його базі відкрито першу в Російській імперії безкоштовну недільну школу для навчання робітників, ремісників і селян «основам писемності та лічби». Ініціатива створення таких навчальних закладів у Києві належала професору ун-ту св. Володимира П. Павлову і студентам вузу: Я. Бекману, Ф. Вороному, М. Драгоманову, М. Муравському. 17 студентів вузу були першими викладачами недільної школи; великої допомоги в організації цієї та інших недільних шкіл у місті надав попечитель Київського навчального округу Микола Пирогов (1810–1881), який добився у влади дозволу на її відкриття, у статті «Про недільні школи» і писав: «Перша російська недільна школа відкрита мною у Києві при подільському училищі в 1859. За організацію

Київ, вулиця Костянтинівська, 9, де в училищі працював викладачем Тарасів товариш, Олексій Сенчило-Стефановський. Фото

недільних шкіл взялися першими малороси, ревні шанувальники Шевченка, з учнів професора Павлова». Завідування і нагляд за навчальним процесом доручено професору П. Павлову і штатному доглядачеві повітового училища І. Слепушкіну, заняття відбувалися у неділю та в святкові дні з 11 до 14 год. Учні в віці від 12 до 30 років відповідно до знань розподілили на два класи: нижчий, що складався з двох відділень, і вищий, у якому навчали грамоти, письма, арифметики, малювання та креслення. Викладали російською та українською мовами, число учнів досягало 149, яким безкоштовно видавалися папір, олівці, аспідні дошки, підручники. У навчальному закладі діяла бібліотека, серед книг – твори Т. Шевченка, Марка Вовчка. Школа утримувалася на добровільні пожертви громадян міста та викладачів

університету св. Володимира, окрім того, студенти влаштували на користь недільних шкіл платні музичні вечори. Т. Шевченко підтримав ідею створення недільної школи – у 1860 надіслав із С.-Петербургу 50 примірників «Кобзаря», а 1861 спеціально видав для недільних шкіл «Буквар південноросійський». У 1862, за наказом царського уряду, недільну школу закрито; 1897 приміщення капітально перебудовано з пристосуванням під початкову комерційну школу (архітектор Микола Казанський; 1858–1914), надбудовано третій поверх.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 465; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 234; Звід пам'яток історії та культури України. Енциклопедія. – К., 1999. – С. 491.

Віктор Жадько

КОСЯН**Василь Хомич**

(30.12.1912, с. Головкивка, тепер Чигирин. р-н., Київськ. губ. – 25.07.2005, Київ) – філолог, літературознавець. Закінчив філ. ф-тет ун-тету ім. Т. Шевченка (1937). Працював наук. співроб. ДМШ, директор Літературно-меморіального будинку-музею Т.Г. Шевченка (1962–1966). У 1963 захистив канд. дис. Авт. шевченкознавчих статей: «Богдан Хмельницький та місця його діяльності в малюнках Т.Г. Шевченка» (1954), «Шевченко в Почаєві» (1958), «Класики двох братніх літератур» (про Шевченка і Гоголя; 1959), «Сатира Т.Г. Шевченка останніх років» (1961), «Поема Т.Г. Шевченка «Юродивий» (1962), «Шевченко про Котляревського» (1963). З шевченкознавчого доробку: «Державний музей Т.Г. Шевченка» (1949), «Шляхами великого Кобзаря. Путів-

ник» (1964, у співавт.), «Великий Кобзар в пам'яті народній» (1961, у співавт. Д. Ф. Красицьким), «Т.Г. Шевченко в художній літературі» (1964, у співавт.), «Т.Г. Шевченко і польський народ» (1951), «Образ Богдана Хмельницького в малюнках Т.Г. Шевченка» (1953), «Богдан Хмельницький та місця його діяльності в малюнках Т.Г. Шевченка» (1954), «Сатира Шевченка останніх років» (1961), «Поема Т. Шевченка «Неофіти» 1962), «Шевченко і сучасність» (1964). Головний упоряд. видань «Біографія Т.Г. Шевченка за спогадами сучасників» (1958), «Т.Г. Шевченко в художній літературі» (1964, співупоряд.).

Літ.: Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У двох книгах. – К. 1. Полтава, 2005. – С. 388; Цурканюк О. Косян Василь Хомич // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 538.

Віктор Жадько

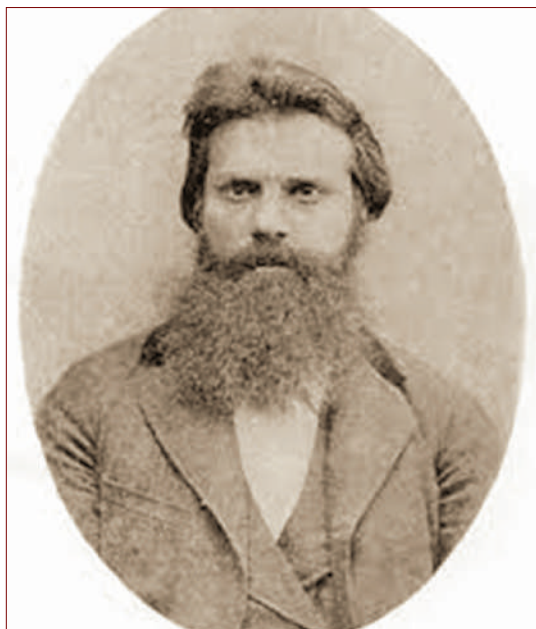
Василь Косян

КОТЛЯРЕВСЬКИЙ**Олександр Олександрович**

(13.09.1837, Крюків Посад, тепер у складі м. Кременчук – 29.09.1881, м. Піза, Італія) – філолог-славіст, археолог і етнограф, педагог. Ординарний проф., зав. кафедри слов'ян. філології ун-ту св. Володимира (1875–1881). Навчався в Полтав. гімназії та Москов. ун-ті. Учень історика Осипа Бодяньського (1808–1877). Захистив магістер. дисерт. «Про похоронні звичаї язичницьких слов'ян» (1869). Читав курси з історії слов'ян. мов і л-р. 1868–1872 – проф. Дерптського (Тартус.) ун-ту, а з 1875, після захисту доктор.

дисертації, ун-ту св. Володимира. Брав участь у роботі і підготовці друк. вид. «Т-ва Нестора Літописця» (з 1879 – голова). Як голова Істор. товариства Нестора-літописця 28 лютого 1881 на засіданні, присвяченому 20-річчю від дня смерті Шевченка, виступив зі вступним словом про значення творчості Кобзаря. Вступне слово: «Об историческом значении народных поэтических произведений» (1888. – Кн. 2) та одес. часописі «По морю и суше» (1896) скорочено під назвою «Поминки Т.Г. Шевченка в ученом обществе». Зустрічався з Шевченком у ред. ж. «Основа» в Петербурзі. 31875 – чл.-кор. Петербург. АН. Авт. 100 наук, праць з історії літ., етнографії, мови, археології. Був палким прихильником журн. «Основа» (1861–1862), де публікував свої ст., зокрема – «Про те, чи були малороси споконвічними мешканцями Полянської землі, чи прийшли з-за Карпату XIV віці». Укр. літ. присвятив «Літературні замітки з приводу твору рос. письмен. Григорія Данилевського (1829–1890) про Основ'яненка», рец. на «Історичні пісні малоруського народу», «Народні оповідання Марка Вовчка». Про особисті стосунки К. з Шевченком відомостей нема, але Тарас Григорович знав про К., що засвідчує лист видавця Дмитра Кожанчикова (р.н.н. – 1877) до Шевченка від 31 липня 1859. Тарасів біограф Василь Маслов (1841–1880) у листі до професора ун-ту св. Володимира Михайла Максимовича 25 лютого 1868 повідомляв, що К. допомагав розповідями про Т. Шевченка і вказівками на бібліограф. джерела. Написав замітку: «Поминки

Олександр Котляревський

Т. Шевченка в Київському історичному товаристві літописця Нестора» (1881). Близький до Шевченкових друзів О. Бодяньського, М. Максимовича. За сл. шевченкознав. Леоніда Большакова, ім'я К. зустрічається в листуванні Т.Г. Шевченка останнього періоду його життя. Поза сумнівом, Шевченко читав рец. на «Народні оповідання» Марка Вовчка, вміщену в «Отечественных записках» (1859. – № 3). Похований у Покровському монастирі Москви, Росія.

Літ.: Большаков Л. Їхав поет із заслання. – К., 1977. – С. 236; Листи до Тараса Шевченка. – К., 1993. – С. 133; Федченко П. Котляревський Олександр // Укр. літ. у портретах і довідках. – К., 2000. – С.166; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КОЦЮБИНСЬКА**Михайлина Хомівна**

(18.12.1931, Вінниця – 7.01.2011, Київ) – філолог, літературознавець, критик, перекладач, учасниця руху шістдесятників; племінниця класика укр. літератури Михайла Коцюбинського – названа на його честь. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1954), там же – аспірантуру при кафедрі історії укр. л-ри; викладач (1955–1957). Працювала наук. співроб. ІЛ (1957–1968, з 1992). Кандидат філологічних наук. Перший прилюдний вчинок – вияв протесту під час перегляду фільму С.Параджанова «Тіні забутих предків» проти арештів 1965 укр. інтелігенції; переведення в інший відділ Інституту, відмова публікувати статті про творчість Т. Шевченка і, нарешті, звільнення в 1968 як такої, що «не пройшла конкурс». Працювала у відділі шевченкознавства з І. Світличним.

Михайлина Коцюбинська

Ю. Бадзьом, познайомилася з В. Стусом і В. Симоненком. Дебютувала працями в академ. зб. – «Шевченко в англійських перекладах» (1956); «До проблеми романтизму в творчості Шевченка» (1957); «Поетика Шевченка і український романтизм» (1958); «Благородна природа людини»: Людина в естетиці і творчості Тараса Шевченка» (1968). Захистила канд. дисерт. «Поетика Шевченка і український романтизм» (1958, наук. керівн. проф. О.І. Білецький). Автор книжок: «Образне слово в літературному творі» (1960), «Література як мистецтво слова» (1965), «Зафіксоване і нетлінне: Роздуми про епістолярну творчість» (2001), «Мої обрії» у 2-х томах (2004); «Вітер з України і наші екзистенційні зусилля» (2005); «Твори В. Стуса у 6 томах 9 книгах» (упорядкування, передмови, коментар); «Листи В. Чорновола» у 2-х кн., а також автор 250 друкованих праць. Монографії та наукові доробки: «Етюди про поетику Шевченка. Літературно-критичний нарис» (1990); «Балада Шевченка» (1961); «Перлина лірики Шевченка: Естетичний аналіз вірша «Не кидай матері» (1962); «Кругообіг образів» (1989); «Народнописанне коріння поетики Шевченка» (1990); «Шевченко – поет сучасний» (1968). Рецензії на кн. Юрія Івакіна «Сатира Шевченка» і «Стиль політичної поезії Шевченка» (1962); «Неначе цвяшок в серце вбитий» (рец. на кн. Г. Грабовича «Між словом і схемою» (1990). Автор есе про Кобзаря: «Шевченко в моєму житті» (2003), «Шевченкові листи» (2008); статей до Шевченк.

енцикл., зокрема – «Листи до Шевченка». Із Богданом-Ігорем Антоничем, залишивши дитину в співробітниці І-ту мовознавства Світлани Єрмоленко у Золотоноші, відвідала Шевченківські місця: Чигирин – Суботів – Моринці – Кирилівка – Звенигородка, Кам'янка. З Є. Сверстюком і Р. Корогодським провідала поета Василя Симоненка в лікарні: Василь борювався з болем. Згадувала: «Коли вже було зовсім несила, просив мене вийти з палати. Я виходила і ходила, плачучи, лікарняним коридором, потім знову поверталася. Коли йому ставало легше, розповідав цікаве й смішив нас – так, так, ми всі голосно сміялися! Та в розмові проривалися й серйозні ноти. Так казав, що доки людина живе, бореться, творить, довкола неї утворюється певне коло – людей, понять, стереотипів, створюється стабільний свій світ. Та для того, щоб жити, людина повинна це коло розірвати і створити нове, і все повторюється знову. Доки людина здатна розривати ці кола, доти справді жива й творча». З І. Дзюбою, І. Світличним, Є. Сверстюком, Л. Коваленком, А. Горською була на похоронах Василя, несла за труною кетяги калини й червону китайку. Організувала з Горською в Києві у Клубі медінституту вечір пам'яті поета, а потім з Аллою поїхали до Черкас відвезти Симоненковій матері – Ганні Федорівні Щербань – його «Щоденник»: про це докладніше написала в спогадах «Вітраж пам'яті». Лауреат премій імені: Антоновичів, О. Білецького, В. Стуса, О. Теліги, М. Коцюбинського;

Книга М. Коцюбинської

Могила М. Коцюбинської. Фото В. Жадька

Національної премії України ім. Тараса Шевченка за кн. «Мої обрії» в 2-ох томах (2005). Похована на Байковому некрополі столиці; ділянка № 33.

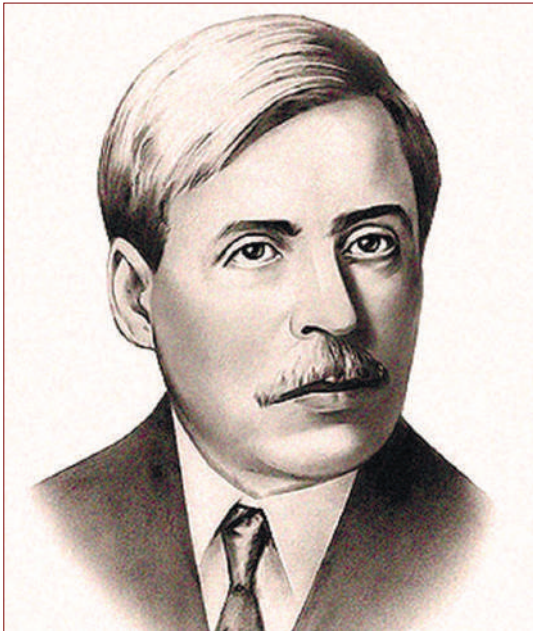
Літ.: Гришаєнко Н. У полоні Шевченкової поезії: Штрихи до портрета М. Коцюбинської // Дивослово, 1994. – № 7; Івшина Л. Шістдесятники. Пройдене перед прийдешинім // День, 2005. – 18 лют.; Тарнашинська Л. Коцюбинська Михайлина Хомівна // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 547.

Віктор Жадько

КОЧЕРГА

Іван Антонович

(24.09.1881, смт. Носівка, тепер Чернігів. обл. – 22.12. 1952, Київ) – юрист, письменник-драматург. Закінчив Чернігів. гімназію, юрид. ф-тет університету св. Володимира (1903); після закінчення вишу служив у канцелярії – спочатку в Чернігові,

Іван Кочерга

в контрольній палаті, а потім – у Житомирі (юристом, журналістом). З 1904 на шпальтах чернігівських газет надрукував театральні рецензії, підписані криптонімом «И.А.К.» про драматургів: М. Горького і І. Карпенка-Карого, О. Дюма, О. Островського; талант М. Заньковецької. У 1927 закінчує мелодраму «Алмазне жорно» про часи Коліївщини, в 1929 поставлена в Запорізькому театрі ім. М. Заньковецької в постановці Б. Романицького. П'єса «Майстри часу» («Годинникар і курка», 1933) відзначена 3-ю премією на Всесоюзному конкурсі в Москві (1934) і поставлена в багатьох театрах СРСР (ставилася також у Болгарії, Чехословаччині, Німеччині). У 1926 почав писати укр. мовою п'єси про минуле укр. народу: «Фея гіркого мигдалю» (1926); «Алмазне жорно» (1927); «Свіччине весілля» («Пісня про Свічку», 1930), «Пророк» (про Т. Шевченка як нац. пророка, про роки життя Т. Шевченка на пропозицію Харків. укр. драм. театру ім. Т.Г. Шевченка (1948).

Автор статей: «Безсмертний з народом поет» (1942), «Драматический элемент в творчестве Т.Г. Шевченко» (1949), опубл. 1961). Вершиною творчості, на думку критиків, стала драм. поема «Ярослав Мудрий» (1944; 2-га ред. – 1946), поставлена Харків. укр. драм. театром ім. Т. Шевченка і відзначена Держ. премією СРСР (1947); з 1950 – Заслужений діяч мистецтв України. На основі поеми «Свіччине весілля» М. Скорульський створив однойменну оперу (1948), а Ю. Знатоков – балет (1973); за мотивами «Ярослава

Мудрого» Г. Майборода і Ю. Мейтуса написали однойменні опери (обидві – 1973). За його творами Р. Єфіменко зняв теле-спектакль «Свіччине весілля» (1962), а А. Степаненко – телеспектакль «Годинникар і курка» (1962). Автор 30 п'єс і сценарію документального фільму «Київ» (у співавт.). Проживав у Києві на вул. Б. Хмельницького, 68. Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 1.

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 279; Сербілова Т. Кочерга Іван Антонович // Шевчен.енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 551.

Віктор Жадько

Юрій Кочубей

КОЧУБЕЙ

Юрій Миколайович

(9.07.1932, Полтава) – дипломат і письменник. У 1955 закінчив ф-тет міжнародн. відносин ун-ту ім. Т. Шевченка (1955). З 1957 – на дипломатичній роботі. Член НСП України (1982); кандидат філ. наук (1977); Почесний доктор Дипломатичної академії України при МЗС України (2007). В 1964 був од України на відкритті пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні, розповідав про історичну подію викладачам і студентам ун-ту ім. Т. Шевченка. З 1992 – Надзвичайний і Повноважний посол України у Франції.

Авт. праць з арабістики й історії сходознавства, ст. і рец. в укр. та зарубіжній періодиці: Т. Шевченко, І. Франко, І. Крачковський, М. Нуайме, А. Ковалівський, А. Кримський. Науково-документ. праці: «Сходознавство на Україні», «Зв'язки української літератури з літературами Близького і Середнього

Президент США Дуайт Ейзенхауер відкриває монумент Тарасу Шевченку у Вашингтоні, 27 червня 1964

Сходу», «Україна і Схід: Культурні взаємозв'язки України з народами Близького і Середнього Сходу. 1917–1992» (1998), «Поетизія вільного стиха в Іраке (40-е – 70-е гг. ХХ ст.)»; (2003), «Заповіт» Т. Шевченка арабською мовою» (1982), «Про сучасну арабську поезію». У період з 2000 до 2009 – голов. редактор ж. «Східний світ». Член редколегій ж: «Всесвіт», «Діалог», альманаху «Хроніка-2000»; видавництва «Чорне і біле» (м. Лозанна). Переклав на укр. мову твори араб. поетів, зокрема книги: М. Дервіша, Саль-Касема, А. Джарека, М. Дакруба, Ю. Ідріса. Один з авторів колективної монографії, присвяченої 200-річчю від дня народження Т. Шевченка «Шевченкознавство в сучасному світі» (2014), розділ – «Арабська література і Тарас Шевченко».

Літ.: Микитенко О. Юрєві Кочубею – 60 // ЛУ, 1992. –

Григорій Кочур

24 верес.; Віцєня Л. В Полтаві почуваюсь, як удома // ЗП, 2000. – 23 серп.; Плющ В. Юрєві Кочубею – 70 // ЛУ, 2002. – 11 лип.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КОЧУР

Григорій Порфирович

(4.11.1908, с. Феськівка, тепер Менського р-ну Чернігів. обл. – 15.12.1994, Ірпінь) – мовознавець, письменник, перекладач, літературознавець, критик, поет. Дійсний чл. НТШ. Закінчив мовно-літ. відділ КІНО (1932); у студент. роки брав участь у складанні словника Шевченкової мови. Учень поета Миколи Зерова (1890–1937); згуртував навколо себе школу перекладу: Микола Лукаш, Василь Стус, Анатоль Перепада, Михайлина Коцюбинська. Дійсний член НТШ. В'язень сталінських таборів (1943–1953): у таборі Інта трудився шахтарем, перекладав поезію угорців, грузинів, латишів – у кого були в таборі книжки рідними мовами. Шевченкознавчі студії: «Шевченко в польських перекладах» (1961), «3 французької шевченкіани» (1966), «Шевченко в моєму житті» (1990). Написав відгуки «Видано в Пряшеві» на книжку М. Мольнара «Тарас Шевченко у чехів та словаків» (1962), «Бібліографія французької шевченкіани» (1967) на кн. «Т.Г. Шевченко французькою мовою (1847–1967). Уклав М. Гресько». Львів, 1967), «Добрі переклади англійською мовою» – рец. на англомов. зб. вибраних творів

Т. Шевченка у перекладі Джона Віра. К. належить низка статей до Шевчен. словника без зазначення прізвища. У 1965 в числі 139 авторів підписав лист-протест 139 на захист укр. інтелігенції. Лауреат Державної премії України імені Т.Г. Шевченка 1995 року (посмертно) за кн. перекладів «Друге відлуння» (1962); тут твори 130 авторів із 28 мов, 33 літератур. Переклади К. охоплюють 26 століть, починаючи від Архілоха (давньогрецька поезія) і закінчуючи сучасними поетами, три континенти (Європа, Америка й Азія), близько 30-ти літератур; автор статей з теорії перекладів, кваліфікованих передмов до видань зарубіжних авторів, рецензій і спогадів. В уніт ім. Т. Шевченка 27–29 жовтня 2003 відбулася Міжнародна науково-практична конференція з перекладу, присвячена 95-річчю від дня його народження; за матеріалами конференції видано збірник. Похований на міському кладовищі Ірпеня біля Києва. Старанням сина й невістки Григорія Кочура – Андрія та Марії – у будинку перекладача відкрито приватний дім-музей його імені.

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 25; Зорівчак Р. Кочур Григорій Порфирівич // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 554; Кочур Григорій. Література та переклад. Дослідження. Рецензії. Літературні портрети. Інтерв'ю. У 2 т. – Т. I. – К., 2008. – 268 с.

Віктор Жадько

КОШОВА

Людмила Василівна

(1898–1963, Київ) – літературознавець, критик, педагог. Нав-

чалася на ф-теті профосвіти КІНО. Учасниця літ. семінару підвищеного типу, яким керували М. Зеров і П. Филипович (1928). Викладала укр. л-ру в одній із київ. шкіл. Брала участь у виданнях Ін-ту Тараса Шевченка. Автор дослідж. «Шевченко та «Історія Русов» у зб. «Шевченко. Річник перший» (1928) за ред. акад. Д. Багалія і акад. С. Єфремова. Окремий відбиток, 1928. Ґрунтуючись на бібліографії головних праць своїх попередників про істор. та культурно-художню вартість літопису, авторка прагнула звести та систематизувати весь цей матеріал, глибше простежила вплив «Історії» на світогляд і творчість Т. Шевченка. Праця рясніє цитатами текстуальних зіставлень пам'ятки з художніми образами у творах Шевченка (повістях: «Близнець», «Прогулка с удовольствием...»), поезіях «До Основ'яненка», «Тарасова ніч», «Гамалія», «Іван Підкова», «Гайдамаки», «Буває в неволі», «Ще як були ми козаками», «Іржавець», «У неділеньку у святую», «Сон», драмі «Никита Гайдай»). Вказала на суттєві розходження у Шевченка та в літописі, зокрема щодо оцінки Б. Хмельницького («Суботів», «Розрита могила», «Чигрине, Чигрине», «Великий льох») і П. Дорошенка («Заступила чорна хмара»). Наголосила на патріотичних почуттях автора «Історії». Написала перший критичний відгук на спогади колишнього ротного командира Т. Шевченка – Є. М. Косарева в записах М.Д. Новицького, надрукованих в «Киевской старине», 1889, кн. 3. Вийшов окремим

виданням у «Серії мемуарів про Шевченка» 1931, що видавались у 1930-1931 Київською філією Ін-ту Тараса Шевченка під загальною ред. Мих. Новицького. У передмові авторка з'ясувала історію написання цих спогадів, докладно спинилася на особі Косарева, його спокійній епічній розповіді в ставленні до рядового Шевченка (навпаки, в щоденнику поет про нього дає досить негативну характеристику). На думку дослідниці, свідчення Косарева відбивають насамперед зовнішній бік подій, цінні своїм побутовим характером, подробицями важливих епізодів і являють майже єдине фактичне джерело з життя поета в Новопетров. укріпленні. В. Петров у ст. «Провідні етапи розвитку сучасного шевченкознавства» (1947) ім'я К. назвав серед

«представників наукового шевченкознавства» 20–30-х років ХХ ст.

Літ.: Іскорко-Гнатенко В. Кошова Людмила Василівна // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 558; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

КРАСИЦЬКА

Людмила Олександрівна

(13. 06. 1952, м. Майкоп Краснодар. краю, РФ) – журналістка, поетеса. Закін. Київ. політех. ін-т (1975), нар. ун-т журналістики при Київ. орг-ції СЖУ (1978). Працювала провід. інж. ВО ім. С. Корольова. Від 1992 очолює громад. культурно-просвітн. орг-цію Всеукр. культурно-наук. фонд Т. Шевченка, який діяв в приміщенні Інституту філології ун-ту ім. Т. Шевченка. Зустрічається з студентами та викладачами вузу, організовує екскурсії до Канева. На могилу Кобзаря, Прохорівку, де поховання Михайла Максимовича. Від 2005 – редактор «Шевченківського краєзнавчого альманаху». Спільно з правнуком рідної сестри Тараса Шевченка Катерини Дмитром Красицьким брала участь у написанні циклу публікацій до кн. «Гілки Шевченкового роду» (уривки вміщено у газ. «Літературна Україна», 1987, 17, 24 верес.; 1, 7, 15, 22, 29 жовт.; 12 листоп.; 3 груд.). Авторка поет. зб. «Причастя» (1996), «Листопад тисячоліття» (2001), «Тут, на нашому кутку» (2006; усі – Київ), а також низки статей у періодиці з питань шевченкознавства. Організо-

Людмила Красицька виступає в Каневі біля Шевченкового поховання. 2010

вує зустрічі із студент. молоддю у Шевченк. ювілейні дні.

Літ.: Бойко-Блохін Ю. Причастилася любов'ю // Вечірній Київ, 1997. – 17 берез.; Ващак Б. З гілки Шевченкового роду // Лубенщина, 1993. – 5 черв.; Зубанич Ф. У спадщину від прадіда мого... // Президент. вісн., 2001. – 17 берез.

Віктор Жадько

КРАСИЦЬКИЙ

Дмитро Филімонович

(7.11.1901, с. Зелена Діброва, Городищенського р-ну – 8.01.1989, Київ) – письменник і літературознавець; правнук Катерини Григорівни Красицької – Шевченко, старшої сестри Кобзаря. Підлітком в Керелівці записував спогади та перекази про Шевченка. Запам'яталися зустрічі із Лесею Українкою, Оленою Пчілкою, Христею Алчевською, Борисом Грінченком, що приїздили на батьківщину Тараса. Восьмирічним уперше побував із батьком у Каневі, привезли на могилу Шевченка землю із батьківщини. На власні очі побачив наречену прадіда Ликеру Полусмак. Закінчив семінарію (1920), вступив до Вищого Інституту Народної Освіти (ВІНО, тепер – Національний ун-тет ім. Т. Шевченка (1922). З 1946 – директор Києво-Печерського історико-культурного заповідника; у 1948–1953 очолював Літературно-меморіальний будинок-музей Тараса Шевченка у Києві, протягом 1953–1963-х – заступник директора; член редколегії ж. «Людина і світ». Автор книжок: Вийшли друком: «Заповіт Шевченка мовами народів світу» (1956), «Шевчен-

Дмитро Красицький

ко – борець проти релігії» (1956, співавтор), «Дитинство Тараса» (1959), «Тарасова земля» (1962), «Дітям про Шевченка» (1962), «Роздуми над словом Тараса Шевченка» (1963), «Шляхами великого Кобзаря» (1964), «Юність Тараса» (1967), «Тарасові світанки» (1979), «І оживе добра слава. Розповіді про Шевченка» (1986), «Тарас – художник» (Москва, 1971). Брав участь в упорядкуванні збірок «Смерть та похорони Т.Г. Шевченка» (рос., 1961) та «Великий Кобзар у пам'яті народній» (1961), «Гілки Шевченкового роду»; низки статей з питань шевченкознавства та родоводу Кобзаря. Був в Острозі на відкритті погруддя Т. Шевченку (1963), де виступив і подарував музеєві книгу «Вінок Тарасові Шевченку» з автографом «Острозькому музею в день відвідин. Дмитро Красицький. 20.XI. 1963». Друкувався у збірниках та альманахах

наукового характеру, присвячених життю й діяльності Кобзаря. Член Спілки письменників СРСР з 1960. Похований на Лісовому цвинтарі столиці; ділянка № 4, 26 ряд, 8 місце.

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 282; Красицька Л. Він походив із Шевченкової родини // Шевченківськ. краєзнавчий альманах. – К., 2005. – С. 48–55; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КРАСОВСЬКИЙ

Андрій Опанасович

(1822–1868) – військовий, громад. діяч дворянин, підполковник; шанувальник творчості Т. Шевченка. Народився у Києві в родині генерала Опанаса Красовського, відомого з часів російсько-перської та російсько-турецької воєн 1826–1829.

Андрій Красовський

Після смерті Кобзаря, приїхав до Києва і організував підпільний гурток, куди входили студенти ун-ту св. Володимира: Є. Москаковський, брати Віктор і Микола Синегуби. Студенти ун-ту св. Володимира поширювали рукописний журнал, де друкувалися твори, присвячені Шевченкові; участь у творенні видання брав і А. Красовський. Навесні 1862 під виглядом селянина, мешкав у Корсуні на квартирі Тарасового родича – Варфоломія Шевченка, з яким листувався і за допомогою якого організував панахиду в пам'ять поета і одержав на збереження особисті речі та рукописи. Навесні 1862 склав відозву до солдатів резервного батальйону Житомирського 56-го піхотного полку із закликом не йти на придушення селянських виступів. Під час однієї з акцій серед мешканців військового містечка у Богуславі влітку 1862 пізнаний та жандармами заарештований. На квартирі проведений обшук, знайшли нелегальну літературу, переписані поезії Т. Шевченка. Під час слідства, наприкінці липня 1862, до Красовського в камеру був переданий лист від солдатів Житомирського полку резервного батальйону: «Ваше Високоблагородіє! Мерзотники й падлюки, не гідні благородного імені, видали Вас, але в нас не всі такі, щоб Вас не розуміли по кривості. Самі Ви маєте змогу бачити, що чотирьох з Ваших листів не дошукалися, вони в нас, ми їх напам'ять завчили і в інші полки. Спасибі Вам, чесний, благородний страждальцю, за Вашу любов до бідного солдата і його брата бідного се-

лянина. Такі офіцери, особливо полковники – рідкість... Ваше Високоблагородіє! Ми за Вас будемо Бога молити, щоб Господь милосердний допоміг діло закінчити, красно дякуємо Вашому Високоблагородію, що і нас, селян, розумним словом не обминули». А Красовського засуджено до каторжних робіт за заклик до солдатів не стріляти у повсталих селян. Про його вчинок письменник і публіцист Олександр Герцен писав у газ. «Колокол»: «Преступление его состояло в пропаганде между солдатами, которых он умолял не стрелять в крестьян». Військово-польовий суд виніс йому вирок: визнати його винним та засудити до «позбавлення чинів, дворянської гідності, бронзової медалі в пам'ять війни 1853–1856, усіх прав власності і до смертної кари – розстрілом». Російський імператор Олександр II написав резолюцію: «Підполковнику Красовському замінити смертну кару політичною смертю з виконанням над ним обряду, для цього випадку в законах встановленого, і потім заслати на каторжну роботу в рудники строком на 12 років». У жовтні цього ж року під конвоем доставлений на еспланаду Києво-Печерської цитаделі. Після оголошення вироку – засудження до страти, одягли сорочку, зав'язали очі й прив'язали до стовпа; перед командою «стріляти» зачитали резолюцію імператора Олександра II про заслання й знову відвели до каземату Косого капоніру. 5 червня 1868 до С.-Петербургу надійшла телеграма, в якій повідомлялося, що

«політичного злочинця Андрія Красовського знайдено вбитим. У кишені знайшли записку: «Краще померти, ніж віддатися в руки ворогів живим» – останні слова, написані кров'ю.

Літ.: Марахов Г. Андрій Красовський – борець проти кріпосництва і самодержавства. – К., 1961. – 80 с.; Т.Г. Шевченко і літературне життя Київського університету: Монографія. – К., 1989. – С. 98.

Віктор Жадько

КРЕКОТЕНЬ

Володимир Іванович

(1.04.1929, Київ – 29.07.1995, там само) – філолог, літературознавець, медієвіст, перекладач; закінчив у 1955 філ. ф-тет ун-тету ім. Т. Шевченка. З 1958 працював науковцем в Ін-ті ім. Шевченка, д-р філ. наук (1992). Кобзареві присвятив наукові праці: «Сатирична типізація в поемі Шевченка «Сон» (1957).

Володимир Крокотень

Редагував путівник В. Уварової «Т. Г. Шевченко в Києві» (1962). Авт. і співавт. досліджень з історії укр. літ. XVII–XVIII ст.: «Байки в укр. літературі XVII–XVIII ст.» (1963), «Оповідання Антонія Радивиловського. З історії укр. новелістики XVII ст.» (присвята Олександрові Білецькому; 1983); «Українська література XVII ст.» (серія «Бібліотека української літератури») (1987), «Українська література XVII ст.» (розділ у IV томі «Истории всемирной литературы»; 1987), «Українська поезія. Кінець XVI – початок XVII ст.» (у співавторстві з В.П. Колосовою; 1978), «Українська поезія. Середина XVII ст.» (у співавторстві з М.М. Сулимою; 1992), «Твори Івана Величковського» (у співавторстві з В.П. Колосовою; 1972), монографія «Художність давньої української літератури» (1971). У наукових зб. і часописах надруковано сто статей, розвідок, рецензій. Серед них: «Тема науки в бароковій українській поезії» (1982), «Українська література XVI–XVIII ст. у слов'янському і європейському контексті» (у співавторстві з Д. Наливайком) (1987), «Українська поезія XVII ст. в системі східноєвропейської барокової літератури» (1990), «Провитоки українського літературного бароко» (1991), «Головні аспекти вивчення барокової української поезії» (1991). Редактор зб.: «Аполлонова лютня» (1982), «Український кант» (1990) і книг: С.І. Маслової «Кирилл Транквилион-Ставровський и его литературная деятельность» (1981) та М. Сулими «Українське віршування кінця

XVI – початку XVII ст.» (1985); упорядкував зб. наукових праць «Писемність Київської Русі і становлення української літератури» (1988), ст. до «Української Радянської Енциклопедії» та «Української Літературної Енциклопедії». Надрукував статті про наукову творчість: В. Перетца, В. Адріанової-Перетц, С. Маслової, О. Назаревського; серед аспірантів: Ганна Павленко, Микола Сулима, Юрій Ісиченко, Михайло Назарук, Ірина Савченко.

Літ.: Мишанич О. Пам'яті Володимира Кречотня // СІЧ, 1995. – № 9–10. – С. 23–27; Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У двох книгах. – К. 1. А-К. – Полтава, Дівовіт, 2005. – С. 400.

Віктор Жадько

«КРЕМЕНЧУГЬ»,

пароплав, на якому перевозили із Києва до Канева домовину з прахом Тараса Шевченка. Сьомого травня 1861 після панахиди в церкві Різдва Христового на Подолі, прощальна процесія рушила до судна, яку, для належного порядку, супроводжували жандарми. Часто зупинялися для виголошення промов, студенти несли домовину. Біля причалу, неподалік Ланцюгового мосту прощальні слова про Кобзаря виголосили студенти університету св. Володимира: Олександр Стоянов, Володимир Антонович і Михайло Драгоманов. Найдовше говорив Михайло Чалий, майбутній біограф поета, а на палубі виступив і студент Пилип Левицький, яку завершив словами: «Дух Тараса живе і вічно жити буде!». Пароплав відча-

Пароплав «Кременчуг», на якому перевозили домовину із прахом Т. Шевченка із Києва до Канева. Давнє фото

лив о 7-й ранку восьмого травня 1861. Супроводжували труну, окрім Олександра Лазаревського та Григорій Честахівського, Тарасові брати – Микита і Йосип із дружинами та сестра Ярина, Варфоломій Шевченко з сім'єю, Іван Сошенко і Михайло Чалий з дружинами, поет Віктор Забіла, кільканадцятьох студентів, серед яких – майбутні діячі української культури: Микола Лисенко, Михайло Старицький, Тадей Рильський (батько Максима), Павло Житецький, Михайло Драгоманова. О четвертій годині дня «Кременчуг» доплив Канева; пароплав не міг причалити берега, мілковина, тому зупинився неподалік острівця за триста метрів. Жоден з рибальських човнів не міг витримати ваги домовини, не можна перенести й на руках бродом. Тоді запрягли дві пари волів у козацького воза і мілиною перевезли труну до суходолу, де чекало по-

хоронну процесію чимало мешканців Канева та довколишніх сіл. Назва пароплава збереглася в народних переказах про поховання Т.Г. Шевченка.

Лит.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2005. – С. 47; Жадько В. Вікопомний шлях. – К., 2021. – С. 59; Народ і Шевченко. – К., 1963. – С. 130; Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. – К., 2008. – С. 22.

Віктор Жадько

КРЕМЕНЬ

Василь Григорович

(25.06 1947, с. Любитове, Сумська обл.) – філософ – вчений, державний, політичний та громадський діяч. У 1966–1971 навчався у Київському державному ун-ті імені Шевченка на філософ. факультеті, де протягом 1971–1979 пройшов шлях від аспіранта до заступ. декана ф-ту. Президент НАПН України (з 1997); академік: НАН України

Василь Кремень

(з 2000) та НАПН України (з 1995). У 1999–2005 – Міністр освіти і науки України, ініціатор проведення «Шевченківсь-

ких днів» в Україні та державах, зокрема – в освітніх навчальн. закладах держави та місцях, де перебував Кобзар. У шкільні роки під керівництвом вчительки Мицаї Паші Павлівни брав участь у літературних вечорах, концертах, де основу репертуару складали твори на слова Т. Шевченка; вчив і співав пісні на слова Кобзаря: «Реве та стогне Дніпр широкий», «Думи, мої думи», декламував «Заповіт».

Запам'яталися студентські роки тим, як постать Т. Шевченка слугувала пробудженню національної свідомості, формувала світогляд, що не подобалося рад. владі. Мова йде про «неформальне» відзначення пам'яті поета біля пам'ятника навпроти університету 22 травня – саме в цей день перепохований Т. Шевченко в Каневі – приходив до монумента Кобзаря з

Перед покладанням квітів до пам'ятника Т. Г. Шевченку в рік 200-річчя з дня його народження. Зліва – направо: Іван Грищенко, Євген Бистрицький, Станіслав Ніколаєнко, Василь Кремень, Леонід Губерський, Станіслав Довгий, Юрій Вороненко, Сергій Іванов, Микола Дмитриченко

квітами. Але за «шану до пам'яті Т. Шевченка» виключали з комсомолу, відраховувало з вузу, затримував для «профілактики» КДБ – доводилося не раз стояти «на килимку» перед деканом. Автор 800 наук. праць з проблем філософії, педагогіки та соціально-політичного розвитку суспільства, зокрема публікацій на тему «Філософська культура Шевченка». Гол. редактор ж. АПН України «Педагогіка і психологія», голова ред. колегії ж. «Директор школи, ліцею, гімназії», член часопису «Вища освіта України», ж: «Гуманітарні науки», «Людина і Політика», науково-педагогічного ж. «Рідна школа», «Філософія освіти». 13922 «Кременія» – астероїд, названий на честь вченого. Лауреат Державної премії України в галузі освіти (2013) – за цикл наукових праць «Філософія освіти: пошук пріоритетів» (у складі колективу) та премії імені Петра Тронька.

Літ.: Долганова Л. Кремень Василь Григорович // Енциклопедія сучасної України: у 30 т. – К., 2001. – С. 68; Короденко М. Василь Кремень: український учитель відкритий до творчості // Освіта України, 2017. – № 25. – 26 червня; Моїсеева Т. Василь Кремень: «В університеті мене запитали: «А чого це ви із села – й на філософський факультет?» // Урядовий кур'єр, 2017. – 24 червня.

Віктор Жадько

КРИМСЬКИЙ

Агатангел Юхимович

(літ. псевдонім А. Хванько; 3.01.1871 – 25.01.1942) – мовознавець, вчений, письменник,

Агатангел Кримський

сходознавець, історик україн. мови і літератури; дійсний чл. УЛН та НТШ (1903). У 1885 вступив до Колегії Павла Галаґана у Києві, де значний вплив на формування поглядів К. мав П. Житецький. У 1892–1896 навчався у Лазаревському ін-ті східних мов у Москві, а з 1896 – на історико-філологічному ф-теті Москов. ун-ту. Зав. наук.-дослідн. кафедрою мовознавства при КІНО (з 1923). У 1918 – проф. ун ту св. Володимира (до 1941, з перервами). Від 1919–1921 – директор Ін-ту укр. наук. мови, з 1930 – Ін-ту мовознавства ВУАН. Незаконно репресований: 20 липня 1941 заарештовано співробітниками НКВС у Звенигородці, звинувачено в антирад. націоналістичній діяльності і ув'язнено НКВС в Кустанаї (тепер Казахстан). Праці з шевченкознавства: «Шевченко в народних розказах» (1896), «Народна пам'ять

про Шевченка» (1891), «Злочинне святкування (Спомини про Шевченкові роковини в Москві 1890 і 1891)» (А. Кримський. Повістки та ескізи з українського життя (1890–1899), «Народні легенди про Шевченка і пісня про «Шевченка» (1928), «Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектичного, з географічною мапою та малюнками» (1930), «Великий символ» (1941). Автор «Рецензії на кандидатську дисертацію В. Масальського «Мова і стиль поезії Т. Шевченка» (2002). Написав вірш «Тарасове свято на чужині» (1891), переклав турец. Шевченкові поезії «І день іде, і ніч іде», «О люди! люди небораки», «Заповіт». Брав участь в україн. русі кін. ХІХ ст. У 1896–1898 перебував у науковому відрядженні в Сирії і Лівані. 1898–1918 викладав арабську, перську, турецьку мови та історію країн

Імовірно, Василь Крицький

мусульманського Сходу в Лазаревському ін-ті східних мов (з 1900 – проф.). Знав багато мов світу із діалектами. У червні-листопаді 1918 з В. Вернадським, М. Василенком, один із організаторів УАН. Протягом 1921–1929 очолював Ін-т сходознавства ім. О. Потебні у Києві. Життя пов'язане з м. Звенигородка. Досліджував культуру і побут мешканців Звенигород. пов. У праці «Звенигородщина з погляду етнографічного та діалектологічного. Побутово-фольклорні тексти» (1928) зібрав чимало цінних записів: весільний обряд, народн. календар, колядки, щедрівки, веснянки, купальські й петрівчані пісні. У 1930-х усунений від науково-викл. роботи в академічних установах України. Помер, за іншими даними – закатований у Казахстані. Реабілітований 1960.

Літ.: Веркалець М. Серед народів світу: Тарас Шевченко в оцінці А. Кримського // Наука і суспільство, 1976. – № 3; Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 284; Моклиця М. Кримський Агатангел Юхимович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 589.

Віктор Жадько

КРИЦЬКИЙ

Василь Федорович

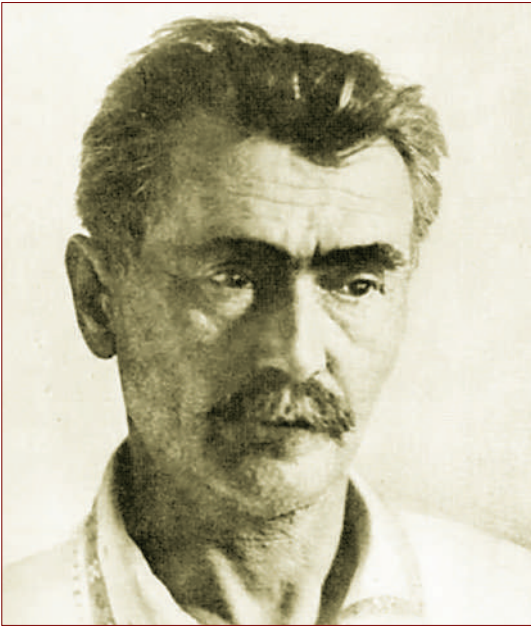
(1816–1860) – селянин-кріпак; вуличний товариш Тараса Шевченка – приїздив до Києва і Тарас показував місто і університет св. Володимира, де мріяв працювати; у 1825–1826 разом вчилися в школі у дяка села Кирилівка Павла Богорського (р.н.н. – р.с.н.) – піп знущався над учнями, бив різкою. Поетів

Хата в селі Моринці, Київської губ., Звенигородського повіту, у якій народився Тарас Григорович Шевченко. Давнє фото

родич Варфоломій Шевченка (1821–1892) у ст. «Споминки про Тараса Григоровича Шевченка» написав: «Раз якось учитель був дуже злий і пересік більшу половину школярів. Положили старшого з школярів (давно вже покійного) Василя Крицького. Вставши з-під різок і поправляючи штани, Крицький промовив: «Ех, нема на тебе Тараса!». Почувши ці слова, священник ще більше розжеврівся; знов положили Крицького і знов узявся вчитель періщити! Цей випадок на мене, яко на новачка ще, зробив великий вплив; дитинне моє серце забажало довідатися, що то за Тарас такий, що його не можна й споминати у школі. Йдучи разом і з Крицьким з школи по улиці, я спитав про Тараса. Крицький розказав, що в школі нещодавно вчився школяр Тарас Грушевський (це вуличне прізвище Шевченка); раз учитель вернувся в школу вельми

п'яний, Тарас зв'язав його і висік різками, а сам покинув школу і тепер десь у панському дворі. Крицький додав ще, що Тарас любив малювати, і малюнки його є у Тарасового товариша шкільного Тараса Гончаренка. Незабаром я зайшов до Гончаренка і побачив поприліплювані у хаті на стінах малюнки Тараса: то були коні і москалі, мальовані на грубому, сірому папері». Про цей «факт» Тарас Шевченко розповів у «Автобіографії»: «На осьмом году лишившись отца и матери, приютился он у дьячка в школе в виде школяра-попихача... Дьячок, убедившись в досужестве своего школяра – попихача, посылал его вместо себя читать Псалтырь по усопших крепостных душах, за что и платил ему десятиую копейку jako поощрение. Но несмотря на столь лестное к себе внимание сурового спартанца-учителя, в один из многих

Василь Кричевський

дней и ночей, когда спартанец – учитель с своим другом Ионою Лымарем бы ли мертвецки пьяны, школяр-попихач, без зазрения совести обнажив задняя своего наставника и благодетеля, всыпал ему великую дозу безрезовой каши».

Літ.: Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. – К., 2005. – С. 25; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 27.

Віктор Жадько

КРИЧЕВСЬКИЙ

Василь Григорович

(31.12.1872 с. Ворожба, Лебединський повіт, Харківська губ. – 15. 11.1952, Каракас, Венесуела) – маляр, архітектор, графік. У 1923–1924 з'ясував, що в будинку на Хрещатицькому завулку, 8 у 1846 проживав Тарас Шевченко. Першим порушив питання про відкриття тут будинку музею Тараса Шевченка. «...щоб на нього звернули увагу, кому слід, – писав професор. – Треба довести його до ладу і зафіксувати, що в будинку жив Шевченко, і варто було б улаштувати будинок Шевченка на «Козиному болоті» з хатою-читальнею, музеєм». Василю Кричевському належить не тільки постановка питання про реставрацію, а й художнє керів-

Кімната в літературно-меморіальному Будинку-музеї Тараса Шевченка в Києві. Проект В. Кричевського

*Проект фасаду Меморіального музею Т. Шевченка в Каневі
(проект В. Кричевського)*

ництво оформленням будинку-музею, складання художніх проектів кімнат, майстерні й саду. На мансарді, в художній майстерні Шевченка збереглася книжкова шафа із червоного дерева, виготовлена за проектом Василя Кричевського. У 1937, за його сприяння як архітектора, закінчено будівництво приміщення Музею Т.Г. Шевченка у Каневі, біля поховання Кобзаря. Автор праць про укр. нар. орнамент, монографії «Українське народне мистецтво» (неопубл.); статей, зокрема: «Розуміння українського стилю» (1914), «Архітектура доби» (1928); «До художнього оформлення будинку Т. Шевченка» (1928); «Заповідник Т.Г. Шевченка в Каневі» (1938, співавт.); «Нарбут в Українській академії мистецтв» (1997). Один із перших

в Україні фахових художників-оформлювачів кіно. В рамках проекту Національний центр Олександра Довженка, оформив укр. байопік «Тарас Шевченко». У Києві 1998 К. встановлено мемор. дошку (скульптор Ю. Багалика, арх. Р. Кухаренко). У Нац. музеї-заповіднику укр. гончарства (сmt Опішня Зіньків. р-ну Полтав. обл.) 2013 відкрито Музей мист-в родини Кричевських. Держ. спеціалізов. худож. школі-інтернату «Колегіум мист-в у Опішному» 2014 присвоєно ім'я К.

Літ.: Манжара Г. Василь Кричевський і Тарас Шевченко. На перетинах історії // ОМ, 2014. – № 1; Фесак К. Василь Кричевський // Глобус, 1927. – № 10; Ходак І. Кричевський Василь Григорович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 595.

Віктор Жадько

Євген Кротевич

КРОТЕВИЧ

Євген Максимович

(11.01.1884, с. Журавка, тепер Городищен. р-ну Черкас. обл. – 29.05.1968, Київ) – письменник, літературознавець. Закінчив університет св. Володимира (1911). Автор наук.-попул. біогр. нарису «Тарас Григорьевич Шевченко» (1939), статей: «Т.Г. Шевченко і Літературний фонд» (1949); «Т.Г. Шевченко і царська адміністрація» (1956), нарису «Шевченківщина» (1963). Створив лібрето опери «Полонянка» К. Стеценка, низку новел і оповідань про життя села й інтелігенції. Сатир. п'єса «Сентиментальний чорт» (1916); п'єс: «Секретар прем'єр-міністра» (1924), «Вовчєня» (1928), «Сад цвіте» (1937); романів: «Звільнення жінки» (1930), «Сини землі» (1948; 1951), «Понад Славутичем-Дніпром» (1955; 1963), зб. «Новели» (1957; усі – Київ).

Автор спогадів про: М. Старицького, К. Стеценка, Лєсю Українку, М. Заньковецьку, І. Нечуя-Левицького. Похований на Байковому цвинтарі столиці в спільній огорожі з дружиною, артисткою Клеопатрою Миколаївною Кротевич; ділянка № 1.

Літ.: Боронь О. Кротевич Євген Максимович //Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 603; Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2007. – С. 267; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

КРУТІКОВА

Ніна Євгенівна

(14.01.1913, Лодзь, Польща – 18.04.2008, Київ) – філолог, літературознавець. Д-р філ. наук. Чл.-кор. АН УРСР. У 1932 закінчила Харків. плановий ін-т. Навчалася в аспірантурі при Москов. літ. інституті та ун-т ім. Т. Шевченка (1932–1935). Викладач КДУ імені Тараса Шевченка (з 1938), проф. кафедри історії рос. л-ри (1954–1960). Зав. відділом рос. л-ри ІЛ (1967–1987). Наук. інтереси – худож. специфіка літ. творів, історія укр. та рос. літератур, теорія прози XIX–XX ст., літ. зв'язки і літ. контакти схід. слов'ян, проблеми худож. рецепції та психології літ. творчості. З шевченкознавчої тематики досліджувала: «Традиції Гоголя в повістях Шевченка» (1954), «Шевченко і російська література» (1955), «Гоголь та українська література (30–80 роки XIX сторіччя)» (1957), «Лев Толстой і українська література» (1958), «Марко Вовчок і Шев-

ченко» (1965), «Гоголь і Шевченко» (1972), «Ідейні й художні особливості прози Шевченка» (1956), «Художні особливості прози Шевченка» (1964. – Т. 2), «Естетичне значення прози Шевченка» (1965), «Шевченко і Лермонтов». Творчість Шевченка розглядала в порівняльному аспекті у працях, присвячених М. Гоголю, Марку Вовчку; у спеціальних ст., доповідях, виголошених на шевч. конференціях (гоголів, традиції у повістях Шевченка, естетичне значення Щоденника, худож. особливості прози Шевченка).

Літ.: Руда Т. Крутікова Ніна Євгенівна // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 605; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

КРЮКОВА

Ніла Валеріївна

(14.11.1943, Попівка, Кіровоградщина – 5.10.2018, Київ) – акторка; майстриня розмовного жанру; народна артистка України (1985); проводила майстер-клас із студентами ун-ту ім. Т. Шевченка; виступала у виші з концертами, читала твори Кобзаря, Ліни Костенко. Лауреат Держ. премії України ім. Т.Г. Шевченка (1989). Герой України (2008). Працювала у Нац. філармонії України (1975). У 1981 із Галиною Менкуш поставила моновиставу «Маруся Чурай» за забороненою поемою Ліни Костенко. О. Доній: Коли була потрібна допомога під час Студентської революції

Ніна Крутікова

на граніті, прийшла і лягла на граніт разом з студентами. Бо Україна і боротьба за неї були в її серці. В її талановитому, сміливому і доброму серці». Як акторка театру «Слово» при Спільці

Ніла Крюкова

письменників співпрацювала з Григором Тютюнником, Олесею Гончаром, Ліною Костенко, Борисом Олійником, Миколою Вінграновським, Іваном Драчем, Дмитром Павличком, відкрила для себе поезію «розстріляного відродження».

Всупереч заборонам підготувала 17 сольних концертних програм за творами Т. Шевченка, укр. письменників. У 1981 із Г. Менкуш наважилася поставити моновиставу «Маруся Чурай» (за забороненою поемою Ліни Костенко). У 1984 створила моновиставу за романом Олесея Гончара «Собор». У 1986 виступала у Чорнобилі перед ліквідаторами аварії на ЧАЕС. Підготувала концертні програми: «Наша думка, наша пісня не вмре не загине» за Т. Шевченком, «Вечір української новели» за творами В. Симоненка, Гр. Тютюника, В. Бабиляка; «Мене колихала калина» І. Дра-

ча; «Пісні мужніх» за творами В. Сосюри, К. Симонова, К. Герасименка, П. Воронька; «Зброєю сміху – проти всякого лиха» за творами С. Руданського, І. Нечуя-Левитського, О. Ковіньки, С. Олійника, С. Васильченка, П. Глазового, К. Дяченка.

Знялася у кінофільмах: «На Київському напрямку» (1967, Ганна), «Пропала грамота» (1972), «Кайдашева сім'я» (1993, баба Параска). З 2006, після травми хребта, надовго була прикута до лікарняного ліжка і візка. 22 серпня 2008 на творчому вечорі впродовж двох годин (в інвалідному візку!) читала твори укр. літераторів. Похована на Байковому некрополі столиці; ділянка № 42а.

Літ.: Жінки України. – К., 2001. – С. 232; Мистецтво України: Біографічний довідник. – К., 1997. – С. 340; Шевченківські лауреати: 1962–2001. – К., 2001. – С. 282–283.

Віктор Жадько

Володимир Кузьменко

КУЗЬМЕНКО

Володимир Іванович

(26.04.1958. с. Макишин Городян. р-ну Чернігів. обл.) – філолог, літературознавець, критик. Д-р філ. наук, проф. кафедри історії укр. л-ри і шевченкознавства ун-та ім. Т. Шевченка (2001–2002), проф. кафедри теорії л-ри і компаративістики та кафедри історії укр. л-ри ІФ (2002–2008 за сумісн.). Проректор і ректор Київ. славистичного ун-ту (2002–2012). Проф. кафедри світової л-ри ун-ту ім. Б. Грінченка (з 2012). Зав. кафедри герменевтики Академії СБУ. Закінчив Ніжин. держ. пед. ін-т імені М.Гоголя (1979). Наук.

інтереси – епістолографія, проблеми худож. перекладу, методика викладання л-ри. Шевченкознавчі студії: «Слово дважды сказанное» (1984) – поезія Т. Шевченка в перекладах Л. Вишеславського); «Донести дух оригіналу» (1990) – переклади з Шевченка М. Ушаковим; «Поема «Марія» Т. Г. Шевченка в інтерпретації Б.Л. Пастернака російською мовою» (1993), «Репресований «Кобзар» Т. Шевченка 1964 (за епістолярієм Максима Рильського» (2000), «Повісті Т. Шевченка крізь призму епістолярної форми: Джерела» (2002), «Т. Шевченко в житті і творчості Л. Вишеславського» (2002). «Архітектоніка повістей Шевченка: епістолярна форма як домінуючий принцип побудови творів» (2003), «Петербург М. Гоголя і Т. Шевченка» (2012). Автор статей до Шевченк. енцикл.: Епістолярна форма, про П. Антокольського, О. Безименського, П. Безпощадного, М. Голодного.

Літ.: Пасемко І. Літературознавча нива доктора Володимира Кузьменка // КС, 2008. – № 2; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

КУЛІНИЧ

Андрій Васильович

(22.11.1921, с. Харківці Пирятин. р-ну Полтав. обл. – 29.03.2007, Київ) – філолог, літературознавець. Д-р філол. наук. Навчався на геол.-геогр, закінчив філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1949); викладач з 1952. Проф., зав. кафедри історії рос. л-ри (1968–

1992). Досліджував історію рос. л-ри, рос. поезію 20-х років, історію л-ри рос. еміграції, творчість О. Суркова, С. Єсеніна, О. Твардовського проблеми рос.-укр. зв'язків. Автор шевченківських тем: «Спадщина Тараса Шевченка і російські радянські поети» (1961), «Школа поетичної майстерності («Кобзар» в житті і творчості Олександра Твардовського» (1989); «Кобзар» у творчості О. Твардовського» (1992). У монографії «Александр Твардовский: Очерк жизни и творчества» (1988) аналізуються переклади О. Твардовським з «Кобзаря» Т. Шевченка («Заповіт», «Думи мої, думи мої», «Думка» («Тече вода в синє море»).

Літ.: Бандура Г. Кулінич Андрій Васильович // УЛЕ. – Т. 3; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

КУЛІЧЕНКО

Леонід Васильович

(2.04.1918, с. Шабельники Чигирин, р-ну Черкас обл. – 25.03.1977, м. Миколаїв) – журналіст, письменник. Закінчив заочно відділення журналістики ун-ту ім. Т. Г. Шевченка (1934). Чл. СПУ з 1966; секретар Миколаїв. організації письменників України (1974). З селянської бідняцької родини. 1925 сім'я переїхала в с. Веселий Поділ Новобуз. р-ну Миколаїв. обл. Працював журналістом, редактором районної газ. «Новобузька правда», очаківської газети «Чорноморська зірка», директором Миколаївської

Леонід Куліченко

студії телебачення. 1941 пішов на фронт, закінчив військово-політичне уч-ще, нагороджений орденами і медалями. Працював ред. рай газ. у Нов. Бузі та Очакові на Миколаївщині, перший директор Миколаїв. студії телебачення. Видав кілька книг оповідань і повістей, роман «Передгроззя» (1967). У 2008 вийшла книга вибраного «Степові світанки». Любов до поезії Т. Шевченка проніс крізь життя. Матеріали про творчість поета подавав у редактованих ним газ. Шевченків «Кобзар» згадують і цитують вірші поета герої його оповідань: «Сини», «Орлята», роману «Передгроззя», який має епіграф із Шевченкових «Гайдамаків»: «Сини мої, гайдамаки! // Світ широкий, воля – // Ідіть, сини, погуляйте, // Пошукайте долі». Похований на Мишковському кладовищі Миколаєва.

Літ.: Міхорик Н. Він жив і працював в Очакові / Н. Міхорик

// Чорноморська зірка, 1978. – 1 квіт.; Літературна Миколаївщина в особах: Бібліограф, покажчик. Миколаїв, 2001. – С. 52; Він був першим // Рідне Прибужжя, 2008. – 1 трав.

Віктор Жадько

КУЛІШ

Пантелеймон

Олександрович

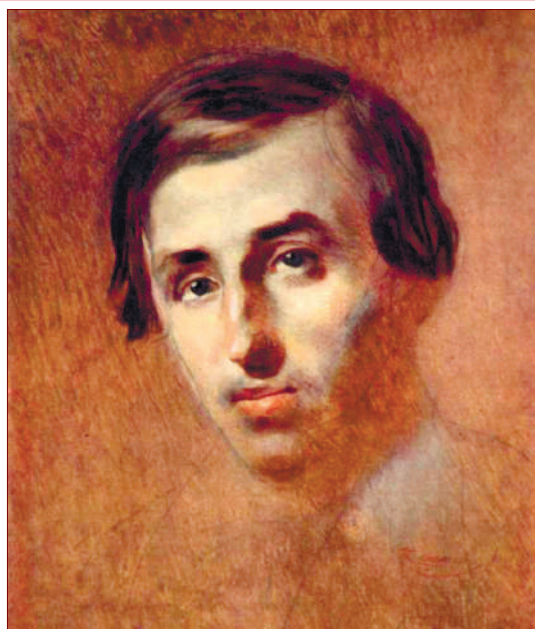
(26.07.1819, тепер. смт Вороніж Шосткин. р-ну Сум. обл. – 2.02.1897, х. Мотронівка, тепер у складі с. Оленівка Борзнян. р-ну Чернігів обл.) – письменник, критик, історик, видавець, фольклорист; один із найближчих приятелів Т. Шевченка, який на весіллі Панька був ст. боярином. Вільний слухач на філос. і юрид. ф-тах ун-ту св. Володимира 1839–1841 (повного курсу не закінчив через відсутність свідцтва про дворян. походження). Член Кирило-Мефодіївського братства. Знайомство із Тарасом відбулося в Києві улітку 1843. Як дослідив шевченкознавець Петро Жур (1914–2002), зустріч Тараса й Панька, ймовірно, сталася в «Старому Києві, неподалік від Софійського собору, де мешкав Панько». Про обставини зустрічі з поетом довідуємося зі спогадів Пантелеймона Олександровича: «Якось сидів я за мольбертом і потопав у грі ризик і різних тонів, як перед мене з'явилась не відома ще мені до того постать Шевченка, в парусиновому балахоні і в такому ж картузі, що спав йому на потилицю подібно до козацького шлика.

– А вгадайте, хто? – це були перші Тарасові слова, промовлені тим чарівно-веселим і безтурботним голосом, що ним

захоплювались і жінки й діти. Я відповів: "Шевченко".

– Він, – відповідав Тарас, засміявшись так, як сміються наші молодці. Вусів тоді не було ще в нього, і в усьому обличчі багато було жіночого». А шевченкознавець Микола Шудря (1935–2012) в документальній розвідці «З ким їхав Кобзар на Україну?» стверджує, що вперше зустрілися й потоваришували Т. Шевченко й П. Куліш не в Старому Києві, а на Печерську, «...на Графській вулиці (колишня садиба господаря Молдови, графа Костянтина Іпсіланті; 1760–1816) над Проваллям, у районі столичної станції метро «Арсенальна». Разом із Шевченком і М. Костомаровим склав наддніпрянську «трійцю» 1840–1860-х, яка заклала підвалини новочасного укр. народно-патріотичного руху, нац.-істор. самосвідомості й нової л-ри. Разом із О. Сенчилом – Стефановським К. показував Шевченку істор. місця та пам'ятки. Із П. Кулішем Т. Шевченко їздив до Межигір'я, де оглянув монастир, заснований ще в часи Київської Русі. На стінах церкви бачили портрети гетьмана Богдана Хмельницького (1596–1657) і фастівського полковника Семена Палія (1640–1710). Т. Шевченко спробував залучити Пантелеймона до роботи над альбомом офортів «Живописная Украина», на що той спочатку – у відписі 5 червня 1844 – погодився, але потім (у листі 31 грудня 1844), невдоволений тим, що Тарас в анонсі газети «Северная пчела» за 25 серпня 1844 поставив його ім'я серед співробітників без попереднього узгодження

Шевченко Т. П. Куліш. 1843

Книга Пантелеймона Куліша

та докладної інформації про самий проект, висловив докір і сумнів в історико-етнографічній компетентності авторів і «...грунтовності майбутнього видання». Щодо видавання «Живописной Украины» Т. Шевченко радився з П. Кулішем і під час зустрічі в Києві у квітні – травні 1845. Зблизився Пантелеймон із поетом, приїхавши у Київ 22-25 грудня 1846. Тарас Григорович 26 грудня їздив із Паньком у Бровари, де Куліш мав намір купити садибу: «Мы были очарованы Шевченком почти в буквальном смысле слова», – згадував П. Куліш. Тарас шанував П. Куліша як автора роману «Чорна Рада» та «Записок о Южной Руси», орієнтувався на Куліша, видаючи «Букварь Южнорусский». Панько, як видавець, у своїй друкарні випустив «Кобзар» 1860 (тираж – 6050 примірників); відновив за чернетками і надрукував уривок із поеми

«Мар'яна-черниця» (1861); поему «Наймичка» благословив у світ ще за життя Т. Шевченка (1857) у другому томі «Записок о Южной Руси» без імені автора, оскільки прізвище Кобзаря під царською забороною. На весіллі К. й О. Білозерської, що відбулося 24 січ. (5 лют.) 1847 в с. Мотронівці, Шевченко був за старшого боярина. Після весілля Куліш сповіщав П. Плетньова (4 лют. 1847): «Самым дорогим гостем у меня был Шевченко, <...> присутствие его на моей свадьбе я считаю величайшею для меня честью». Років 35 по тому в мемуарах Панько відзначив, що співоча душа Тараса – шафера обернула їхнє весілля в «національну оперу». Про свій спів на весіллі згадав і Шевченко на засланні у «Щоденнику». 1858 у С.-Петербурзі Т. Шевченко з допомогою П. Куліша готував зб. «Поезія Т. Шевченка. Том перший», до якого мали ввійти твори до арешту (тобто – передбачався і другий том). Писав про Т. Шевченка в передмові до «Народних оповідань» Марка Вовчка (1858), у статті «Взгляд на малороссийскую словесность по случаю выхода в свет книги «Народні оповідання Марка Вовчка» (1857); у передмові до альманаху «Хата» – «Передне слово до громади. Погляд на українську словесність» (1860). Видавець Тарасових поем: «Наймичка», «Гамалія», «Тарасова ніч», Катерина», балада «Тополя», «Давидові псалми», що вийшли окремими книжечками – «метеликами» ще за життя Шевченка у серії «Сільська бібліотека». За згодою Шевченка в ред. К. у другому числі «На-

Могила Пантелеймона Куліша.
Фото В. Жадька

родного чтения» (1860) надруковано «Письмо Т.Г. Шевченка к редактору. 27 лютого 1861, коли мали виносити труну з прахом Т. Шевченка з церкви Академії мистецтв у С.-Петербурзі, Панько, переповідають, вискочив на катафалк і виголосив промову: «Умер еси, Тарасе, ти показав нам дорогу, а ми, якщо не підем по ній, то будем мовчать»; виступив П. Куліш і на Смоленському кладовищі, біля могили: «Такий поет, як Шевченко, не одним українцям рідний. Де б він не вмер на великому слов'янському мирові, чи в Сербії, чи в Болгарії, чи в Чехах, всюди він був би між своїми. Ти-бо, Тарасе, вчив нас правди святої животворящої. От за сю-то науку зібралися до тебе усіх язиків люди, як діти до рідного батька; через сю твою науку став ти всім їм рідний, і проводжають тебе на той світ з плачем і жалем великим». 26 квітня 1861, коли прах Кобзаря викопали на Смоленському цвинтарі для перевезення в Україну, Пантелеймон Олександрович покритив труну козацькою китайкою; брав участь у перевезенні Кобзаря в Україну і присутній при похованні на Чернечій горі. Залишив «Спогади про Шевченка» (1881). Похований на хуторі Мотронівка, нині село Оленівка, Борзнянського р-ну Чернігівської обл.

Літ.: Спогади про Тараса Шевченка. – К, 1982. – С. 3–521; Нихлік Є Куліш Пантелеймон Олександрович // Шевченк. енцикл. – К, 2013. – Т. 3. – С. 632; Шудря М. З ким їхав Кобзар на Вкраїну? // Демократична Україна, 1995. – 18 листоп.

Віктор Жадько

КУШЕРЕЦЬ

Василь Іванович

(1.02.1948, Орджонікідзе, Дніпропетровської обл.) – філософ, чл.-кореспондент НАПНУ. У 1976 закінчив з відзнакою університет ім. Т. Шевченка, в 1979 – аспірантуру. 1979–1984 – викладач, ст. викладач філософського ф-тету університету, керівник соціологічної лабораторії Центру вивчення громадської думки; доктор філософських наук (2003), професор, Заслужений діяч науки і техніки України. З 1999 – голова правління Товариства «Знання» України. Його головування в Товаристві «Знання» України визначило стратегію розвитку цієї організації як громадської організації освіти дорослих. Вона є засновником установ, Університету сучасних знань, коледжу, науково-просвітницьких центрів, Університету III віку, планетаріїв.

Василь Кушерець

На думку Кушерця, гасло «Знання – це сила», світло, просвіта, розум, прогрес – поступається місцем іншій формулі – «морально усвідомлене знання», знання як спосіб розв'язання проблем гуманними засобами. Нова роль знання полягає не лише в тому, що воно нині виступає стратегічним ресурсом, а й у тому, що стає безпосереднім джерелом енергії. Адже знання – це інформація, яка є імпульсом для приведення в дію надзвичайно потужних систем. Потреби сьогодення істотно змінюють «пароль» цивілізації». З 2002 – президент Університету сучасних знань, ініціатор створення кафедри галузевої соціології ун-ту ім. Т. Шевченка. Член редколегії журналів: «Наука і суспільство», «Наше небо». Автор 400 наукових і науково-популярних праць, в яких і розвиток традицій Т. Шевченка, вшанування пам'яті.

Книги про Кобзаря: «Шевченко на всі часи», «Шевченко –

проти імперії», «Завжди сучасний: Тарас Шевченко в просторі та часі». Досліджує: проблеми вивчення і формування суспільної думки. книги: «Антропологія права» (2011), «Час нового просвітництва», «Україна понад усе. Сила України в єдності». Нагородди: занесений у Книгу Пошани Товариства «Знання України. Відзначений знаком «Відмінник освіти України» (2004).

Нагороджений міжнародною премією ім. В. Винниченка, медалями НАПН України «Констянтина Ушинського» (2008) і «Григорія Сковороди» (2012); орденами Українсько православної церкви: «Святителя Нестора Летописця» (2008) і «Святителя Дмитрия Ростовського» (2012).

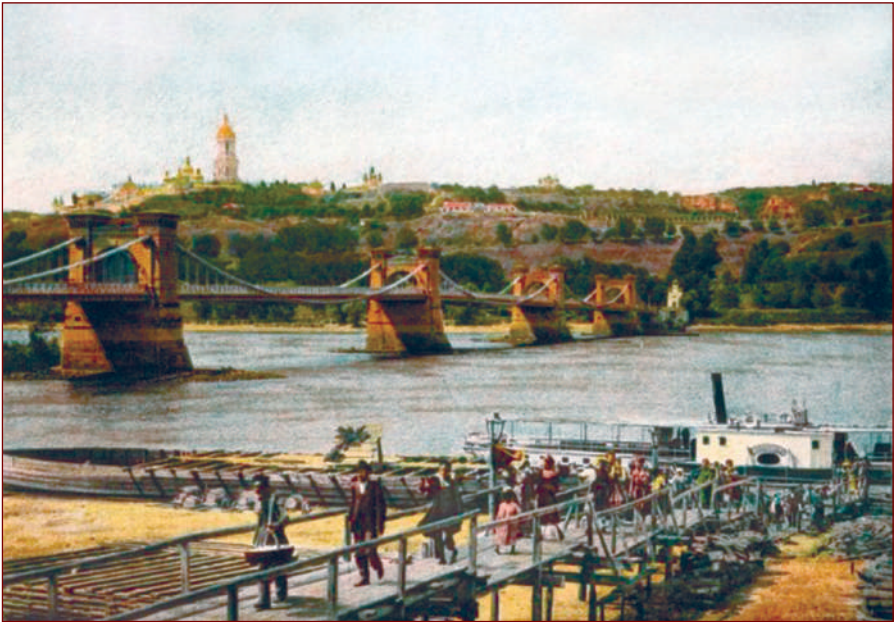
Літ.: «Дорогою знань» // Урядовий кур'єр, 2004. – 1 вересня; Тесленко Л. «Вірю в непереможну силу українського духу» // Україна молода, 2018. – 31 січня.

Віктор Жадько

У Києві Тарас Шевченко бував чотири рази, полюбив місто ще з дитячих років, коли з сестрою Катериною приїздив на «прощу» й стояв «як укопаний» – вражений банями храмів Києво-Печерської лаври, висотним Пустинно-Миколаївським монастирем, голубизною тихоплинного Дніпра, переправу. Не раз його серце, коли був чи в засланні та в царській столиці тішили спомини про «золотоверхе» над Дніпром, які передасть враження устами його героя поеми «Варнак: «Святий Київ наш великий». На етюди «У Києві» та «Київ із-за Дніпра» з альбому 1842–1843 років зображено берег Дніпра нижче Києво-Печерської лаври, написаний Тарасом Шевченком неподалік Ланцюгового мосту, поруч переправи. З Печорська сюди вела дорога під назвою «Спаський узвіз» (згодом Микільський, або Панкратіївський, Красниця; нині – Паркова дорога). Про Красницю як улюблене місце прогулянок киян у середині XIX ст. Т. Шевченко згадує в повісті «Близнець». З документальною точністю Шевченко створив своєрідний топографічний опис міста та набережної, який вражає киевознавців. Збереглося близько двадцяти Шевченкових малюнків Києва, це – олівецьві начерки, етюди, акварелі й офорти. Панорамні картини міста не такі вже й часті в художній практиці художника, проте, однією з основних його композиційних прикмет вважають центричність і наближене до глядача місце огляду об'єкта зображення, але так само зрозуміло, що загальний образ «золотоверхого» не був би об'ємним і повним без видових планів Тараса Григоровича. Київ у літературній спадщині Тараса Шевченка згадується сотню разів. У повісті «Мандрів з задоволенням та й не без моралі» поет описує весняну повінь на Дніпрі: «Зима з контрактами та іншими радощами незримо промайнула переді мною. Перед обличчям березневого сонця сконфузився і почорнів білий сніг. Струмки весело заворушились у горах і побігли до свого пращура Дніпра-Білогруда сказати про наближення свята богині Яри. З любов'ю прийняв гомінних крихіток старий Білогруд і розгорнув свою синьополу ризу ледь-ледь не до самих Броварів. Рязанова трактир, як голова потопельника, визирає з води. А Ланцюговий міст, як морське чудовисько, розтягнувся впоперек Дніпра і показує здивованому чоловікові темний хребет із блискучої безодні. Прекрасна, велична картина!» (Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т.-Т4. – К., 2003. – С. 324).

Віктор Жадько

Ланцюговий (Миколаївський) міст, перший капітальна переправа через Дніпро у Києві, пов'язана із долею Т. Шевченка. Споруджений за проектом і під керівництвом британського інженера Чарльза Вінь-оля; будівництво мосту було розпочате 30 серпня (11 вересня) 1848 року після затвердження проекту імператором Миколою I, на честь якого міст й отримав свою назву. Металеві конструкції моста було виготовлено в Бірмінгемі. Зокрема, на світанку 14 серпня 1859 диліжансом через Ланцюговий міст виїхав до С.-Петербурга кирилівський юнак; мостом, 7 травня 1861, випрягши коней, прах Кобзаря провезли студенти університету св. Володимира і далі набережною до церкви Різдва Христового на Подолі.

Зі спогадів Петра Лебединцева: «На четверту годину, коли була призначена панахида і винос тіла з церкви до пароплава, що стояв біля Ланцюгового мосту... Співали панахиду шанувальники таланту покійного за участю деяких студентів студентів університету св. Володимира, духовної академії і вихованців духовної семінарії, бо запросити хор академічний чи семінарський було чомусь неможливо. Ніяких промов у церкві не виголошували, така була умова розпорядників процесії. Але тільки-но винесли труну з церкви на набережне шосе, з'явилося стільки всіяких промовців із молоді, що довелося зупинитися з труною мало не через кожні п'ять кроків». Із статті Михайла Чалого «Похорон Т.Г. Шевченка на Україні» дізнаємося: «7 травня була неділя. Незважаючи на дощову погоду, біля Різдвяної церкви зібралося кілька тисяч народу... Похоронна процесія, у супроводі великого натовпу людей, потяглася по шосе до Ланцюгового мосту, за яким, через велику повінь на Дніпрі, стояли тоді пароплави; на одному з них і поплив наш Тарас до тихого пристановища». Справді, через водопілля, судно не могло пристати до берега, тому домовину спустили на палубу на рушниках. Восьмого травня о сьомій ранку пароплав «Кресенчугъ» узяв курс в напрямку Канева.

Віктор Жадько

ЛАВРОВ

Павло Арсенійович

(29.06.1903. с. Радівці, нині Деражнян. р-ну Хмельн. обл. – 1.06.1973, Київ) – історик. Д-р істор. наук. Навчався на робітфаці при КІНО (1927–1930), ф-теті соц.-економ. відносин Київ. ін-ту проф. освіти (1929–1933). Аспірант кафедри історії України ун-ту ім. Т. Шевченка (1933–1938). Викладач ун-ту від 1934 з перервою. Декан істор. ф-тету (1939–1941). Проф., зав. кафедри історії УРСР (1949–1973). Дослідник історії України кінця ХІХ – поч. ХХ ст., селян. і робіт. рухів в Україні початку ХХ ст. Надрукував статті про Т. Шевченка в універ. та акад. виданнях: «Юбілей Т. Г. Шевченка

Петро Лавров

Борис Лазаревський

в 1914 р. в Києві» (1939), «Великий поет революціонер-демократ» (1939), «Селянство

Борис Олександрович Лазаревський (праворуч) із родичами. Ліворуч – брат по батькові, Гліб. Посередині – професор Петро Армашевський. Конотоп, 1907

України першої половини ХІХ ст. та Т.Г. Шевченко» (1965). Автор 150 наукових, науково-популярних та навчально-методичних праць з історії України.

Літ.: Вчені Інституту історії України: Бібліографічний довідник. – К., 1998. – Вип. 1; Дука М. Лавров Павло Арсентіювич // Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Ярослав Калакура

ЛАЗАРЕВСЬКИЙ

Борис Олександрович

(26.03. 1871, Полтава – 24.09. 1936, Париж) – укр. і рос. письм. Син історика Олександра Лазаревського (1834–1902), приятеля Т. Шевченка. Навчався на юридич. ф-теті ун-ту св. Володимира (1897). «Університет я закінчив 1897, – згадував Борис. – З лекцій понад усе захоплювався судовою медициною, зокрема – судовою психопатологією, практичні заняття з якої вів професор Оболенський. Я завжди шкодував і тепер шкодую, що не здобув ґрунтовної медичної освіти». Друкуватись почав 1894 в газ. «Киевлянин». З 1920 – в еміграції; співпрацював з емігрантськими виданнями. Перша зб. оповідань «Забуті люди» (1899). У 1900-х автор видань: «Журналу для всіх», «Ниви», «Русского богатства» та інших видань. 1905 виходить у відставку, переїжджає до Петербургу і там займається літ. діяльністю. З 1920 – в еміграції. Перша кн. нарисів та оповідань «Забуті люди» вийшла 1899 в Одесі. Тв. укр.

мовою: повість «Святий город» (1902, окремо – 1912), оповідання «Земляки» (1905), «Уляна» (1906), «Початок життя» (1912). У 1911–1916 у Петербурзі видав творів в 7 т. За кордоном побачили світ книги: «Вдова капітана» (1920), «Темна ніч» (1920), «Голос батьківщини», «Ліза», «Нічні птахи» (1920). Від батька успадкував шанобливе ставлення до життя і творчості Кобзаря. Написав ст. на Шевченків. тематику: «Шевченко і жінки» (1911), «Про Шевченка та близьких йому людей» (1914), «Залізні стовпи» (1914). Брав участь у вечорах пам'яті Кобзаря (про один із них, влаштований у Севастополі в березні 1903, повідомляв Володимир Науменко). У 1935 в ж. «Тризуб» (Париж) опублікував нарис «Дрібниці про Шевченка». У 1920–1921 перебував у Батумі, згодом емігрував: жив у Стамбулі, Празі, Берліні, Парижі; займався літ. діяльністю, друкувався у часописах: «Українське слово», «Морської збірник», «Студенческие годы». Вів рубрику «Шматочки минулого» в газ. «Тризуб». Несподівана смерть настала в метрополітені; могила на Паризькому цвинтарі Тіе.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 560; Лазаревський О. Шевченко та Лазаревські. – К., 2004. – 80 с.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЛАЗАРЕВСЬКИЙ Василь Матвійович

(27.02.1817, Гиравка (нині с. Шевченкове Конопотського райо-

Василь Лазаревський

ну Сумської обл. – 18.04.1890, С.-Петербург) – філософ, громад. діяч, белетрист, представник родини Лазаревських найближчий із друзів Т. Шевченка; поступав на правничий відділ ун-ту св. Володимира, але забрав документи і перевівся юридичний ф-тет Харківського ун-ту (1841); у лютому 1844 у виші захистив роботу на звання кандидата.

Познайомився з Шевченком у Петербурзі на власній квартирі 29 берез. 1858. Того ж дня поет занотував у «Щоденнику»: «Василь прийняв мене як давно невиданного свого друга. А мы с ним в первый раз в жизни встречаемся. От земляк, так земляк!». Подарував Шевченкові термометр для гравірування. Як і брати – Федір і Михайло, брав участь у долі Тараса Шевченка, заслано-го до Орської фортеці, допомагав матеріально.

Передавав Тарасу на заслання фарби, книжки, олівці, гроші та цигарки, зберігав рукопис циклу «В казематі», турбувався про видання повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали». Збирав кошти на повернення поета із заслання, клопотався про дозвіл жити в столиці.

Познайомився з Кобзарем у березні 1858; після зустрічі Т. Шевченко записав у «Щоденнику»: «На удивление симпатичные люди эти прекрасные братья Лазаревские, и все шесть братьев, как один, замечательная редкость!». Після смерті Шевченка зберігав автографи та списки поезій, листи і автопортрети. 1848 у С.-Петербурзі познайомився з В. Далем і за його сприяння у червні цього ж року призначений чиновником з особливих доручень при петерб. цивільному губернаторові, згодом – секретарем в особливу канцелярію МВС.

Поза службою допомагав В. Далеві в роботі над «Толковым словарем живого великорусского языка», одночасно склав «Малорусско-русский словарь». У 1851 опублікував оповідання «Мои старые знакомцы». Мав широке коло знайомих у літ. колах: І. Гончаров, Г. Данилевський, Марко Вовчок, О. Писемський, І. Тургенев, М. Салтиков-Штедрін. Залишив спогади «Мое знакомство с Далем» та про Марка Вовчка (не опубліковані). Допомагав у отриманні дозволу на видання у столиці ж. «Киевская старина». Піклувався про спадщину Тараса Шевченка – в його архіві зберігалися автографи творів поета, спис-

ки поезій: «Світе ясний! Світе тихий!..», «Л.», «Барвінок цвів і зеленів», Альбом 1858–1859, портрет дружини Л. – Л. І. Зотової – роботи Шевченка (1860), листи поета до матері братів Лазаревських – А. Лазаревської (1858, 1860), олійний автопортрет Шевченка 1860; Тарас подарував Л. прим. «Кобзаря», випуску 1860 з автор. написом, офорти «Притча про робітників на винограднику», «Сама собі в своїй господі», «Приятелі», рукопис поезії «Світе ясний! Світе тихий!..» – Тарас переписав поезію до «Щоденника» (запис 21 груд. 1869).

Про участь братів Лазаревських у визволенні Тараса Шевченка з неволі Л. згадував у біогр. нарисі «Мое знакомство с Далем». Залишилися Василеві записки до Шевченка (жовт. 1847, 19 січ. 1861) та Шевченка до Л. (11 лист. 1859). Помер у С.-Петербурзі, похований на Смоленському кладовищі; могила не збереглася.

Літ.: Іскорко-Гнатенко В. Лазаревський Василь // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 685; Юфанов Д. Матеріали про життя і творчість Тараса Шевченка. – К., 1957. – С. 23–24; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 176.

Віктор Жадько

ЛАЗАРЕВСЬКИЙ

Гліб Олександрович

(14.05.1877 – 15.01.1949) – юрист, літературознавець, син товариша Т. Шевченка, історика Олександра Матвійовича Лазаревського (1834–1902); дослідник творчості Кобзаря. Закінчив юрид. ф-тет університету

св. Володимира (1899). Працював у київ. окружному суді, наук. співроб. ДМШ. Автор праць про Кобзаря: «Шевченко і Лазаревські (Спомини)» (1942); «До 85-ліття з часу перебування Шевченка в Києві» (1944); «Шевченко в житті» (1946); «Брати Лазаревські» (1945); «Століття «Заповіту» Т.Г. Шевченка» (1946); «Тарас Шевченко і Глафіра Псьол» (1946); «Культура російського народу в житті Т.Г. Шевченка» (1946) У день 15-ліття Гліба батько подарував хлопцеві «Кобзар» з дарчим написом автора: «Чистому серцем доброму козакові Александру Лазаревському». 1917 почав дослідницьку роботу, вивчав творчість Т. Шевченка. У січні 1930 вирушив у наукове відрядження до Польщі й Франції для збору матеріалів, які стосуються творчості Т. Шевченка. У вересні 1939 повернувся в Україну; 1941 дозволили повернутися до Києва. У грудні 1941 евакуювався до Уфі, працював перекладачем при Академії наук та літературним редактором і перекладачем в Інституті історії Академії наук. За угодою з Інститутом почав складати бібліографічний покажчик «Шевченко в житті». Написавши шістнадцять друкованих аркушів, опублікував лише розділ «Дитячі й юнацькі роки». Тексти доповнив коментарями, в яких дав критичну оцінку джерел, пояснив маловідомі імена, факти, географічні назви. З липня 1943 працював виконувачем обов'язків старшого наукового співробітника Державного літературно-художнього музею Т.Г. Шевченка в Уфі, почав писати спогади про «Київську

Гліб Лазаревський

старовину» та працю «Шевченко й Лазаревські». Літом 1944 з музеєм переїхав до Києва, обійняв посаду зав. відділу. У квітні 1947 завершив працю «Культура російського народу в житті Т.Г. Шевченка»; не опублікував. Зібрав два томи підготовчих матеріалів (нотаток і витягів) про життя і творчість Т. Шевченка, які зберігалися в правнука Тарасової сестри Катерини Дмитра Красицького (1901–1989). Глібові архівні матеріали передані шевченкознавцю Петрові Журу (1914–2002). У квітні 1948 Гліб Олександрович делегований до Львова, працював в обл. бібліотеці у відділі опрацювання книг. Був одинаком, жив упроголод – помер від застуди та виснаження. Як написав сучасник, у «...нього не знайшлося чистої сорочки, щоб покласти у труну». Похований на Личаківському кладовищі, поле № 75. Працівниками музею «Личаківський

цвинтар» на могилі встановлено знак-пам'ятник.

Літ: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 602; Лазаревський О. Шевченко та Лазаревські. – К., 2004. – 78 с.; Шевченк. енцикл. – Т. 3. – К., 2013. – С. 686; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЛАЗАРЕВСЬКИЙ

Іван Матвійович

(8.05.1836, с. Гирявка, Сумщина – 16.07.1887, Вацлав, Польща) – юрист, наймолодший із братів Лазаревських. Це про них Шевченко писав: «На удивление симпатичные люди эти Лазаревские и все шесть братьев, как один, замечательная редкость». Передав в ун-т св. Володимира частину книг із рідинної бібліотеки та збірник

Іван Лазаревський

«Собрание важнейших памятников по истории Русского права». Навчався в Конотопському училищі, Ніжинській та Другій петербурзькій гімназіях, на юридичному факультеті Петербурзького університету. Служив у відомстві з селянських справ, став дійсним статським радником. Шевченко познайомився з Іваном, тоді ще студентом, навесні 1858 у С.-Петербурзі на квартирі Михайла Лазаревського. Як згадував Олександр Лазаревський: «Майже щодня зустрічалися із Тарасом Григоровичем за обідом у Михайла Матвійовича, у якого «столувались» і Тарас Григорович, і я з молодшим братом-студентом... Частенько Тарас Григорович приходив на обід з аркушиком паперу в руці; це були які-небудь нові вірші, написані на звороті пробного його ж офорту. От цей аркушик і віддавав звичайно одному з «хлопців» для переписування, лишаючи їм за працю свій автограф». Виготовив рукописну зб. «Стихотворения Т.Г. Шевченка», куди поет вніс виправлення і доповнення. Іванові ж Шевченко вручив прижиттєве видання «Кобзаря» з дарчим написом: «Іванові Лазаревському. Кобзар Тарас. 8 марта 1860». Склав списки творів Шевченка, допомагав поетові переписувати вірші – зокрема, в рукописні збірки «Більша книжка» і «Поезія Т. Шевченка. Том перший». Під час поїздки в Україну, Шевченко в серпні 1859 побував у Гирявці, у матері Лазаревських, щоб особисто висловити шану «божественной старушке». На той час в селі гостювали брати – Федір та Іван. За спогадами, «почувши

шум тарантасу, що під'їжджав, із хати вийшов молодший з братів Лазаревських – Іван, який у цей час був на літніх канікулах вдома. На хвилину зникновівши, кинувся назустріч приїжджому. Тарас Григорович радо вітав молодика. Надвечір на ганку комори вони співали пісень. Найкраще в поета виходила його улюблена «Забілили сніги». Слухаючи пісню, не можна було втриматись від сліз – плакали і стара пані, і Федір з Іваном, і челядь». Під час перевезення труни з прахом поета із С.-Петербурга в Україну, Іван був одним із організаторів її проведів у Орлі 2 травня 1861.

Літ.: Лазаревський О. Шевченко та Лазаревські. – К., 2004. – 80 с; Федорук О. Лазаревський Іван // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 687.

Віктор Жадько

ЛАЗАРЕВСЬКИЙ

Михайло Матвійович

(12.07.1818, с. Гирявки, нині Шевченкове, Конотопський р-н Сумщини – 1867, Москва) – правник, брат одного із найближчих друзів Шевченка, другого із шести братів Лазаревських; під час перепоховання Кобзаря, зустрічав похоронну процесію у Броварах; звертався до адміністрації ун-ту св. Володимира, щоб поета відспівали в університетській церкві. 1837 закінчив Ніжинську гімназію вищих наук. Навчаючись у Академ. мистецтв в С.-Петербурзі, Тарас оселився на квартирі Михайла, який жив у будинку графа Уварова. Олександр Лазаревський пише в спогадах: «Живучи з молодшим братом-студентом у цій музей-

*Шевченко Т. Портрет
М.М.Лазаревського. 1858*

ній квартирі, ми обідали, або, як кажуть у Києві, – «столувались» у Михайла Матвійовича. У нього ж обідав і Тарас Григорович. Отже, щодня за обідом ми сходились з Шевченком, щодня мали можливість слухати його щирі бесіди». У 1841–1846 жив у Тобольську. З 1846 переїхав до Оренбурга. Під час заслання Шевченка служив в Оренбурзькій прикордонній комісії. Після виходу у відставку, був управителем справ графа О. Уварова (двоюридного брата В. Рєпніної, сина екс-міністра освіти). Останні роки життя жив у Москві. З Тарасом познайомився 1847 в Орській фортеці; коли Михайло надумав одружитись, обрав Тараса старшим боярином (1849). У грудні 1849 Шевченко виконав парний портрет братів Ф. Лазаревського та М. Лазаревського (робота Шевченка

Іменна печатка Михайла Лазаревського

зберігається в літературному музеї «Пушкинський дом» (С.-Петербург), 1850 написав поезію «Мені здається, я не знаю» в подяку за надіслані твори М. Лермонтова. 1856 Шевченко присвятив Лазаревському першу частину повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали» з написом «Посвящаю М. Лазаревському и Г. Артемовському» (згодом знято). Лазаревський листувався з Шевченком під час заслання, підтримував його матеріально. Залучав впливових осіб до організації визволення поета із заслання. Після повернення до С.-Петербурга, Тарас три місяці жив у квартирі Михайла⁴ коли отримав майстерню при Академії мистецтв, майже щодня відвідував друга. Лазаревському Тарас довірив малюнки періоду заслання, ав-

тографи своїх поезій і повістей 12 липня 1858 у день народження Лазаревського, Тарас презентував йому «Щоденник»; дарував офорти з інскриптами. У 1858 намалював портрет, який зберігався до 1891 в родині Лазаревських, нині – в НМТШ. Михайло опікувався хворим поетом; один із організаторів поховання Шевченка в Україні та довіреною особою спадкоємців поета. На квартирі Михайла (Васильєвський острів, 5 лінія, буд. Вороніна, напроти Академії мистецтв, кв. 5) проводили аукціони для продажу малюнків та особистих речей поета. Одержані від цього заходу кошти надсилали родичам Шевченка. У колекції Національного музею Тараса Шевченка зберігається унікальний експонат – золотий перстень Михайла Матвійовича

Лазаревського, близького друга Тараса Шевченка. Цінність прикраси не лише у її вартості, а й у тому, що в ньому знаходиться пасмо волосся поета.

Усі, хто хоча б раз відвідував музей, могли бачити в експозиції медальйон із волоссям поета, а перстень експонується вкрай рідко; має темну металеву пластину, де вигравірувано родовий герб Лазаревських. Під нею, на внутрішній частині, є щільно закритий золотою пластиною отвір. Саме там, усередині, зберігається волосся Тараса Шевченка. Зі спогадів Михайла Матвійовича відомо, що по смерті Шевченка, вирішив замовити на пам'ять про товариша золотий перстень із закладеним всередину волоссям покійного. Залишки сургуча в заглибинах пластини свідчать про те, що перстень використовувався за прямим призначенням. Похований Михайло біля церкви села Гирявка, Конотопського р-ну.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С.212; Лазаревський О. Шевченко та Лазаревські. – К., 2004. – 80 с.; Паламарчук Г. Лазаревський Михайло //Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 687.

Віктор Жадько

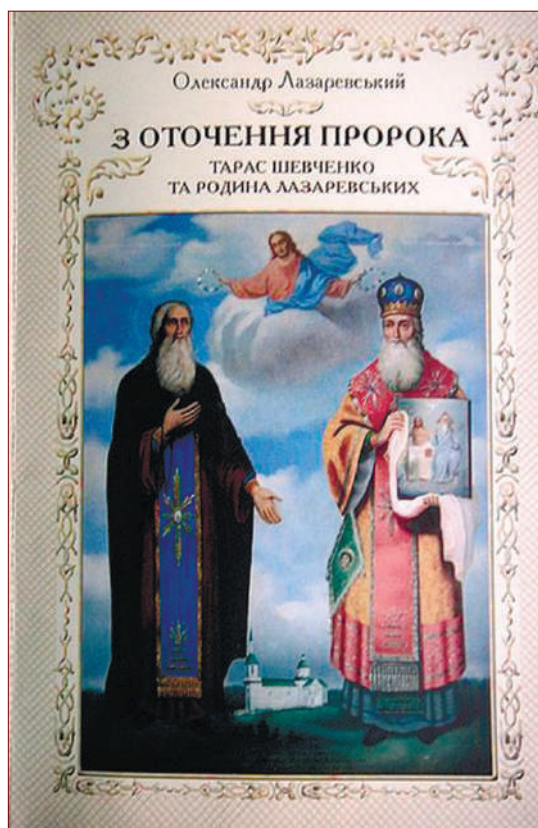
ЛАЗАРЕВСЬКИЙ

Олександр Матвійович

(8.06.1834, с. Гирявка, тепер с. Шевченкове, Конотопського р-ну Сум. обл. – 31.03.1902, с. Підлипне, тепер Конотопського р-ну, Сум. обл.) – історик, п'ятий із шести братів Лазаревських, один із засновників журналу «Киевская старина»; товариш Т. Шевченка. Під час

Олександр Лазаревський

Книга О. Лазаревського

перепоховання Кобзаря, із братом Михайлом звертався до адміністрації ун-ту св. Володимира, щоб поета відспівали в університ. церкві. Познайомився з Тарасом 1858 у С.-Петербурзі. Тарас Григорович подарував Олександрю «Кобзар» з написом: «Чистому серцем, доброму козакові Олександрю Лазаревському. Кобзар Тарас. 6 лютого 1860» – книжка, що стала реліквією в родині, Олександр Матвійович подарував її на день народження синові Глібу, власноруч зробивши напис на шмуц-титулі: «А я дарю сьну Глебу в п'ятнадцатую годовщину его рождения, надеясь, что он оценит и сбережет этот подарок. А.Л. 15.V.1892». Переписав твори Кобзаря до «Більшої книжки», доглядав поета під час хвороби, брав участь у перевезенні праху в Україну. У ст. «Останній день життя Т.Г. Шевченка» написав: «Увечері 6 травня ми, супроводжуючи домовину з Петербурга до Києва, наблизились до Микільської Слобідки».

Одним із перших почав збирати матеріали до біографії Т. Шевченка, опублікував про поета: «Последний день жизни Т.Г. Шевченко» (1861), «Материалы для биографии Т. Гр. Шевченко» (1862), де запропонував схему поділу біографії Шевченка; надрукував «Спогади про Т.Г. Шевченка», згадував: «У Києві щодня за обідом сходилися з Шевченком, щодня мали можливість слухати його щирі бесіди». Допомагав хворому поету, Петербурзька громада відрядила саме його із Честахівським для перевезення труни із прахом Кобзаря в Україну. Впо-

рядкував каталог спадщини Тараса Шевченка в колекції Василя Тарновського (молодшого: 1837–1899) і умовив передати зібрання про життя і творчість Кобзаря, з метою збереження, Чернігівському земству; В. Тарновський прислухався до порад і передав 25 жовтня 1897 зібрання Чернігову, де відкритий музей Кобзаря. Колекцію рукописів і бібліотеку – загалом понад 20 тисяч одиниць у 1901 передав до бібліотеки ун-ту св. Володимира (частково зберігається в Інституті рукопису НБУВ) і музею В. Тарновського в Чернігові. 14 травня 1880 О. Лазаревського призначено на посаду «товариша голови Київського окружного суду за непохитність, самостійність і незалежність як судді». Родина Лазаревських оселилася у власному будинку на вулиці Мало-Володимирській, 34 (нині – О. Гончара) – прожили 14 років. Згодом перебралися в будинок № 43 на вулиці Рейтарській та Львівській (нині – Січових стрільців). 1902 Котопське повітове земство заснувало премію його імені за кращу працю з історії України. Помер у Києві; відспівували 2 квітня 1902 у Старо-Вознесенській церкві, яка знаходилася на Львівській вулиці. Причиною смерті 67-річного Олександра Матвійовича, як зазначено у церковній метричній книзі, стало запалення легенів; домовину з прахом із с. Підлипне відправлено у рідну Гирявку, Чернігівської губ., де й відбувся похорон на цвинтарі біля церкви.

Літ.: Гуржій О. Лазаревський О. Шевченк. енцикл. – К.,

2013. – Т. 3. – С. 688; Жадько В. «І я лину у віки давноминулі». – К., 2014. – 580 с.; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 378; Шевченко Т. ПЗТ в 12-ти т. – Т. 5. – К., 2002. – С.168.

Віктор Жадько

ЛАЗАРЕВСЬКИЙ Федір Матвійович

(2.05.1820, с. Гирявка, Сумщина – 25.08.1890, с. Русанівці, Сумщина) – один із шести братів Лазаревських, з якими приятелював Т. Шевченко. На прохання брата Івана, написав спогади про Кобзаря і рукопис передав до бібліотеки ун-ту св. Володимира. Закінчив Чернігівську г-зію та Харків. ун-т. Познаюмився з поетом 1847 в Оренбурзі (де з 1845 по 1854 був чиновником Прикордонної комісії), допомагав Тарасові під час заслання – Шевченко жив у Федора після завершення Аральської експедиції: носив цивільний одяг, завершував роботи і почувався вільним. Зустрічався з поетом у С.-Петербурзі й в Україні.

Федір Лазаревський

Тарас Григорович тепло відгукується про Федора Лазаревського: «Он первый не устыдился моей серой шинели и первый встретил меня по возвращении моем из Киргизской степи и спросил, есть ли у меня что пообедать. Да, подобный привет дорог». Поет бував у домі

Груповий знімок родини Лазаревських. Давнє фото

Федора Матвійовича Лазаревського, перебуваючи на Конопщині, намалював портрет Ф.М. Лазаревського (не зберігся), записав у його альбом кілька поезій, подарував поетичний твір «Не додому вночі йдучи», кілька офортів та «Кобзар» з автографом і дарчим написом «Федорові Лазаревському від автора». Спогади «Т.Г. Шевченко в Оренбурзі» записав, ознайомившись із книгою М. Чалого «Жизнь и произведения Тараса Шевченко. Свод материалов для его биографии», і доповнив після появи в журн. «Исторический вестник» (1886) статті Є. М. Гаршина «Шевченко в ссылке». Збереглося свідчення в опублікованому М. В. Шугуровим уривку спогадів: «Еще из воспоминаний Ф. М. Лазаревского о Шевченко» (1899). Під час перевезення праху Шевченка в Україну 2 трав. 1861, в Орлі Л. з братом І. Лазаревським і П. Якушкіним

займався організацією зустрічі траурної процесії, проведенням панахиди і збиранням коштів на будівництво школи пам'яті Шевченка й на допомогу родичам покійного. У Л. зберігалися автопортрет Т. Шевченка, картина «Селянська родина», що перейшла до нього після смерті М. Лазаревського, сепія «Умираючий гладіатор», начерковий рисунок «Казах у шапці» (з Альбома 1846–1850), не знайдений «Портрет М. П. Обручової», приписувані Шевченкові твори «Портрет садівника» й «Казахська юрта в степу» (подарував своєму приятелю А. Ананьєву).

Написав мемуари «Из воспоминаний о Шевченко» (1899) з матеріалами про перебування поета в Оренбурзі.

Літ.: Іофанов Д. Матеріали про життя і творчість Тараса Шевченка. – К., 1957. – С. 23–24; Лазаревський О. Шевченко та Лазаревські. – К., 2004. – 80 с; Орлова Н. Лазаревський Ф. Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 690; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 176.

Віктор Жадько

Значок лауреата

ЛАУРЕАТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРЕМІЇ УКРАЇНИ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

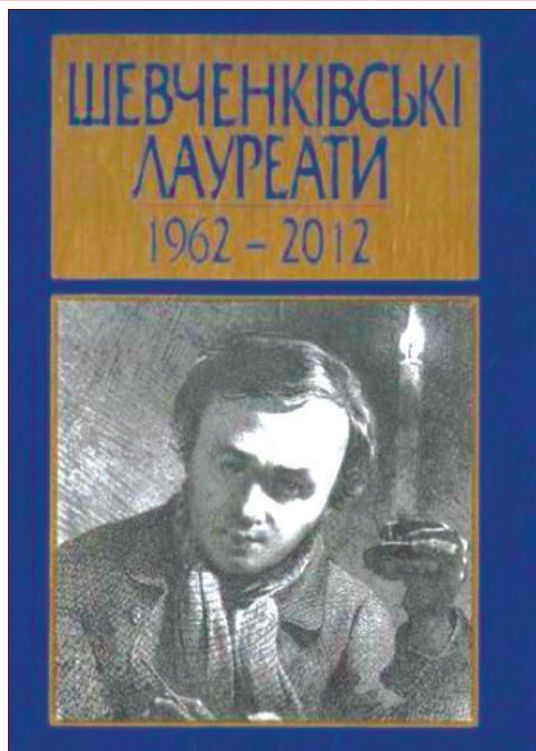
– випускники та викладачі університету. Державна премія України ім. Т. Г. Шевченка, заснована 20 травня 1961 (від 2000 – Нац. премія України імені Тараса Шевченка) – найвища державна нагорода в галузі літератури, образотворчого мистецтва, музики, театр. мистецтва і кінематографії. 20 травня 1961 постановою

вою Ради Міністрів УРСР № 646 засновано Республіканську премію імені Т.Г. Шевченка. Нею нагороджували видатних митців за високоідейні й високохудожні твори й роботи в галузі літератури, образотворчого мистецтва, музики, театрального мистецтва й кінематографії.

Першими Диплом і Почесний знак лауреата 9 березня 1962 отримали Павло Тичина, Олесь Гончар у галузі літератури й Платон Майборода в галузі музики. Відповідно до Указу Президента України від 27.09.1999 № 1228/99 та з метою піднесення ролі й престижу Державної премії України імені Тараса Шевченка як найвищої в Україні мистецької нагороди, премія отримала нову назву – «Національна премія України імені Тараса Шевченка». Встановлено, що статус лауреата Державної премії України імені Тараса Шевченка прирівнюється до статусу лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка. Присудження Національної премії провадиться Указом Президента України. Національна премія присуджується творцям (авторам, виконавцям) нових оригінальних творів, опублікованих (випущених у світ) протягом останніх п'яти років, у таких номінаціях: література; публіцистика, журналістика; музичне мистецтво; театральне мистецтво; кіномистецтво; візуальне мистецтво.

Щорічно може бути присуджено не більше шести Національних премій. Упродовж 1962–2020 років Шевченківською премією відзначено 665 осіб і 15 великих і малих ко-

Книга про лауреатів премії імені Тараса Шевченка

лективів. Шевченків. лауреатами стали 77 вихованців ун-ту. Серед них – мовознавці, письменники й літературознавці: А. Малишко, Л. Новиченко, Є. Шаблювський, Л. Хінкулов, Ю. Івакін, Д. Стус, В. Симоненко, Г. Кочур, Л. Махновець, Василь Шевчук, І. Драч, Ю. Мушкетик, Б. Олійник, В. Забаштанський, Валерій Шевчук, М. Шудря, І. Білик, М. Яценко, М. Жулинський, О. Лупій, В. Коломієць, В. Мельник, В. Моренець, В. Захарченко, І. Жиленко, В. Дрозд, Д. Міщенко, В. Герасим'юк, В. Голобородько, Л. Череватенко, Ю. Барабаш, В. Агеєва, М. Коцюбинська, І. Малкович; журналістка Л. Коваленко, історики – С. Білокінь, М. Сікорський, В. Мельниченко; кінорежисер Л. Мужук,

композитори – Л. Ревуцький, Б. Лятошинський.

Народні артисти – Н. Матвієнко, О. Харченко, громад.-політ. діяч В. Чорновіл, філософи: М. Попович, С. Кримський.

Лауреатами Шевченківської премії стали також вчені ун-ту – професори: А. Погрібний, С. Колесник, Д. Наливайко, М. Наєнко, Г. Штонь, Ю. Ковалів.

Літ.: Шевченківські лауреати / упоряд. М. Лабінський. – К., 2012 – 612 с.; Указ Президента України від 3 березня 2016 року № 78/2016 «Питання Національної премії України імені Тараса Шевченка» // Сайт ВР від 06.03.2019.

Віктор Жадько

ЛАШКЕВИЧ

Олександр Степанович

(19.07.1842, с. Брахлів Ново-зибків. р-ну Чернігів. губ. – 31.10.1889, Київ) – історик, правник, педагог. Закінчив

Олександр Лашкевич

істор.-філ. ф-тет університету св. Володимира (1864) зі ступенем кандидата і став на службу в канцелярію київського генерал-губернатора Олександра Безака (1801–1869). Працював у київ. недільній школі на Печерську. Чл. київ. «Старої громади». У 1887 перекупив у засновника Феофана Лебединцева (1828–1888) право випускати у світ «Киевскую старину» і зусилля сконцентрував на роботі з піднесення рівня цього видання. Сам не раз друкувався на його сторінках з наук. статтями, написаними на матеріалах своєї родової б-ки. Підписав колективного листа-подяку Шевченкові за надіслані примірники «Кобзаря» для недільних шкіл. Автор статті «К заметке Н.Д.Н. «К биографии Т.Г. Шевченка» (1889). Власник Кирилівки Валерій Фліорковський під тиском громадськості погодився звільнити родичів Шевченка від кріпосної залежності (без викупу), але відмовився наділити землею на будь-яких умовах. Полемізуючи з надрукованою в «Народном чтении» автобіографією Шевченка і, намагаючись увести в оману громадську думку, він без згоди Літературного фонду опублікував адресований йому лист комітету від 19 березня 1860 та свою відповідь на нього в газ. «Киевский телеграф» (1860), звідки їх було передруковано і в інших виданнях. Тоді Шевченко звернувся до поміщика з листом від 27 лип. 1860, в якому наполягав, щоб поміщик продав родичам земельні наділи. Однак, всупереч порадам Шевченка, брати погодились на умови, поставлені багатієм,

*Брати Тараса Шевченка – Йосип і Микита,
про яких турбувався Олександр Лашкевич. Давнє фото*

і 10 липня 1860 підписали з ним відповідну угоду, що викликало негативну реакцію поета.

У середині липня 1865, як чиновник перевірконого відання Ляшкевич був у Кирилівці головою комісії при мировому з'їзді Звенигородського повіту Київської губернії і знайшов багато порушень з боку Фліорковського. «Перейшовши, – свідчить О. Лашкевич, – до визначення складу селянської громади, яка має право на викуп інвентарних наділів, ми вислухали заяви уповноважених від селян і сім'ї Тараса Григоровича про права останньої на наділ. По розгляді представлених документів виявилось, що п. Фліорковський видав відпускну Шевченкам у самому кінці 1860, відклавши виконання всіх формальностей по її затвердженню

в довгий ящик і не видаючи її на руки звільненим.

В перших числах березня 1861 був, як відомо, оголошений маніфест 19 лютого 1861, і п. Фліорковський поспішив владнати формальності й видав їм на руки відпускну. Звільнені Шевченки відмовлялися її прийняти, заявляючи: «Нащо нам одним тая панська воля, та ще тоді, як люди діждались царської, – то звісно, воля, так воля з землею: як був цілий вік хліборобом, так і зоставайся ним, а ця – панська – кидай землю, батьківщину, худобу та й тікай геть, геть із села, та й кажуть ще – записуйся в міщани, а які з нас ще будуть міщани». Похований на Аскольдовій горі Києва, могила не збереглася – у 30-х роках ХХ століття більшовики цвинтар знищили.

Тетяна Лебединська

Літ.: Оглоблин Д. Олександр Степанович Лашкевич, редактор-видавець «Кіевской Старини» // «Український історик», 1974. – № 1; Палієнко М. Лашкевич Олександр Степанович // Українська журналістика в іменах. – Л., 1998. – Вип. 5; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник

В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЛЕБЕДИНСЬКА

Тетяна Миколаївна

(23.02.1937, Київ) – філософ, шевченкознавець, перекладачка, критик; співпрацює з «Центром шевченкознавства» Інституту філології Націон. ун-ту Тараса Шевченка; бере участь у заходах вишу, присвячених життю і творчості Кобзаря. Донька укр. письменника М. Шпака. Кандидат філософ. наук (1974), доцент. Чл. НСПУ (1990). Закінчила Ленінградський ун-т (1962); жила й працювала у С.-Петербурзі; тепер – в Києві, мешкає у будинку РОЛіт. Шевченкознавчі статті: «Кто гений без сомнений?» (2012); «Есть ли у него перстень «Святые Кирилла и Мефодия»? (2014); «Русские энциклопедии XIX века о Т.Г. Шевченко» (2014), «Роль Энгельгардтов и его знаменитые представители» (2016); «Чигиринский Торбанист-певец в переводе О.А. Леп-

Тетяна Лебединська в президії на урочистому засіданні Інституту філології, присвяченому пам'яті Тараса Шевченка

ко: к 180-й годовщине первого издания «Кобзаря» Т.Г. Шевченка» (2019), Авторка книги: «Пам'ятні місця Т.Г. Шевченка в Санкт-Петербурзі» (1994; 2004), «Историко-биографический словарь. Санкт-Петербург и Украина XVIII-XX вв.» (2002), «Український некрополь у Санкт-Петербурзі» (2007). Проводить у С.-Петербурзі щорічний Міжнародний семінар «Санкт-Петербург – Україна», в основі-віхи життя Т. Шевченка у С.-Петербурзі», запрошує до співпраці та друкування статей викладачів ун-ту; випустила календар – «Шевченківський Санкт-Петербург». Організувала у Києві виставки «Шевченківський Санкт-Петербург» (2001) та «Українському Санкт-Петербургу – 300 років» (2003). Кавалер ордену княгині Ольги III ступеня (2007).

Літ.: Андрусів С. Тетяна Лебединська – «наша людина в Росії і ще далі на Схід» // Літ. Україна, 1997. – 24 квіт.; Україна й українці – цвіт нації. – К., 2011. – С. 34; Письменники України. – К., 2006. – С. 226.

Віктор Жадько

ЛЕБЕДИНЦЕВ

Петр Гаврилович

(21.12.1819, с. Зелена Діброва, нині Городищен. р-ну Черкас. обл. – 3.12.1896, Київ) – історик, археолог, церковний діяч – кафедральний протоієрей Києво-Софійського собору; Почесний член університету св. Володимира (1893). Брат Феофана Лебединцева. 15 років очолював видавництво «Київських єпархіальних відомостей»; товариш Т. Шевченка. Навчався в

Петро Лебединцев

церковно-парафіяльній школі, духовному училищі, духовній семінарії, Київській духовній академії. Викладав у Орловській духовній семінарії, Київській духовній семінарії. Співпрацював з Тимчасовою комісією для розгляду давніх актів, створена 1851 на базі університету св. Володимира.

Його порадами, як експерта, користувалися при спорудженні Володимирського собору, пам'ятника Б. Хмельницькому, відновленні фресок Кирилівської церкви. З 1860 служив у Києві священником Подільського Успенського собору, законовчителем Другої чоловічої гімназії, настоятелем Києво-Печерської Преображенської церкви (Спас на Берестові), Миколаївської церкви генерал-губернаторського дому. Зібрав рідкісну бібліотеку, мав численні наукові праці з історії та археології Києва і губернії, історії церкви, хрещення

Щекавиця – некрополь видатних осіб. Давне фото

Київської Русі. Найвідоміші добробки: «Опис Києво-Софійського Кафедрального собору», «Києво-Михайлівський Золотоверхий монастир у його минулому і теперішньому стані». У 1874 обраний товаришем (заступником) голови Церковно-археологічного товариства при Київській духовній академії, учасник III Археологічного з'їзду (серпень, Київ із братом Феофаном – засновник журналу «Київська старовина» (перше число побачило світ у 1884).

У 1888 із рук імператора Олександра III (1845–1894) одержав митру (головний убір вищого духовництва християнської церкви, який надівають під час богослужіння); упродовж 30 років був протоієреєм Києво-Печерської лаври. Книгозбірню заповів духовній академії та єпархіальній бібліотеці.

Т. Шевченка Петро Гаврилович бачив в дитинстві, хоч і не знайомий: Лебединцеві були в приятельських стосунках із сім'єю кирилівського священника Григорія Кошиця (1794 – р.с.н.), у якого в 1827 Тарас наймитував. Петро навчався з сином о. Кошиця у Богуславі, не раз доводилося Тарасу відвозити поповичів «на буланій кобилі» в духовне училище. Згодом Петро Гаврилович у статті «Тарас Григорович Шевченко» писав: «Жаль, не примітив я тоді... погонича, в душі якого таївся поетичний геній». Познайомився П. Лебединцев з Т. Шевченком 6 серпня 1859 в Києві, спілкувався з ним. Поет залучив Петра Гавриловича до участі в україномовному виданні «Хата» у С.-Петербурзі, взяв у нього для цього журнальну статтю «О ярмарках». Вони листувалися (збереглося два листи Петра

Гавриловича до Т. Шевченка від 22 жовтня 1859 і 7 липня 1860), П. Лебединцев допомагав Шевченкові, цікавився долею видання. Розшукував для Тараса втрачений список поеми «Єретик», твори Костянтина Думитрашка (1814–1886), ознайомив поета з документами XVIII століття, що дали змогу Т. Шевченку уточнити місце смерті Данила Кушніра (1719–1766) – згаданого в поемі «Гайдамаки» церковного старости Успенського храму Млієва, титаря, зарахованого до лику святих. Т. Шевченко надіслав П. Лебединцеву «Кобзар» 1860 з дарчим написом і фотографією роботи Івана Гудовського (р.н.н. – 1860). У травні 1861 їздив із Тарасовим родичем Варфоломієм Шевченком (1821–1892) до генерал-губернатора Іларіона Васильчикова (1805–1863) за дозволом поставити труну з прахом поета у церкві Різдва Христового на Подолі. Відслужив панахиду. Про пошуки місця для могили Кобзаря під час перепоховання Петро Гаврилович написав у «Спогадах». За його редакторства (1882–1887) в «Киевской старине» надруковано «Спогади» про поета, документальні матеріали, епістолярій, твори, зокрема, побачили світ Шевченкові повісті: «Художник», «Капитанша», «Наймичка», «Варнак», «Близнецы», «Княгиня», повністю – «Прогулка с удовольствием и не без морали», «Музыкант», «Княжна», поема «Слепая». П. Лебединцев опублікував спогади про Т. Шевченка (під псевд. Ф. Лобода) «Знакомство мое с Т.Г. Шевченком и мои о нем воспоминания»,

які містять важливі дані про дитячі роки поета, Шевченкову останню подорож в Україну (1859). У 1870 увійшов до комітету зі спорудження київського пам'ятника Б. Хмельницькому, У П. Лебединцева зберігався літній парусиновий костюм Тараса Шевченка (експонується у Будинку-музеї Тараса Шевченка). Похований на Щекавицькому цвинтарі Києва (могила не збереглася). З 1998 в Білій Церкві кілька разів на рік у краєзнавчому музеї проводяться читання імені Петра Лебединцева; у місті є також вулиця його імені.

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 46; Орлова Н. Лебединцев Петро. Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 710; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 36.

Віктор Жадько

ЛЕБЕДИНЦЕВ

Феофан Гаврилович

(Теофан Лебединцев / Лебединець / Лобода; 12.03. 1828, с. Зелена Діброва – 12.03.1888, Київ) – історик, педагог, громадський і церковний діяч, літератор, журналіст; діловод Ареографічної комісії, створеної при ун-ті св. Володимира, земляк і знайомий Т. Шевченка. Надрукував спогади «Мимолетное знакомство мое с Т.Г. Шевченком и мои об нем воспоминания» (1887). У 1851 захистив дисертацію з Унії в Україні і отримав ступінь старшого кандидата богослов'я у Київській духовній академії, де однокурсником був філософ Памфіл Юркевич (1826–1874). Основоположник української періодики. Засновник, видавець і перший

Феофан Лебединцев

редактор журналу «Киевская Старина». Познайомився із Шевченком у Києві у 1859 – (спогадом про знайомство залишився «Кобзар» з автографом). Шевченко високо оцінював праці земляка (зокрема, проповідь «Про ярмарки». У споминах «Побіжне знайомство моє з Т.Г. Шевченком і мої про нього спогади» Феофан писав: «Ім'я Тараса стало відоме мені в юнацькі роки із спогадів про нього в нашій сім'ї, що стосувалися головним чином тієї пори життя, коли до його християнського імені не прикладалося ще ніякого іншого, крім імені хлопця і погонича, коли він, не скінчивши навчання ні в школі дячка Петра Богорського, ні в хіромантика-диякона с. Майданівки, жив кілька років на невизначеному становищі у священника с. Кирилівки о. Григорія Кошиця. Сім'я цього сусіда була близько знайома з нами, і якщо, наприклад, приїжджав до

нас у гості о. Григорій із своєю дружиною Ксенією Прокопівною, то їхньою широкохвостою буляною кобилою найчастіше правив Тарас, майбутній український поет, він же годував її в нашій стайні й водив на водопій до Нечитайлового ставка. На тій самій кобилі привозив він сина о. Григорія Яся на навчання в Богуслав і згодом у Київ, а іноді возив сливи, яблука чи дині на продаж у сусідні містечка Бурти і Шполу, щоразу проїжджаючи через наше село». 10 вересня (29 серпня) 1880 за підтримки членів Старої громади заснував місячник «Киевская старина», позиціонував його неофіційним органом Історичного товариства Нестора-летописця. У 1881 підготував ґрунтовну програму майбутнього часопису від імені «гуртка київських професорів ун-ту св. Володимира та інших учених, знавців і аматорів південноруської старовини». Залучив до співробітництва В. Антоновича, О. Лазаревського, П. Житецького, М. Костомарова, М. Драгоманова, П. Лебединцева, Д. Багалія, М. Сумцова, В. Горленка, М. Лескова, О. Левицького, В. Науменка, А. Скальковського; від початку видання з 1882 виконував функції редактора, перекладача, коректора, рекламіста, штатного рецензента.

У 1887 опублікував у ж. повість Т. Шевченка «Прогулка с удовольствием и не без морали», «Поэмы, повести и рассказы Т. Г. Шевченко, написанные на русском языке». Дружина – Юлія (похована в Холмі – збереглася нагробна плита в стіні церкви Іоана Богослова) – хрещена

мати Михайла Грушевського. Зберіг літній парусиновий костюм Кобзаря (нині експонується в Літ. мемор. Будинку-музеї Т. Шевченка). Похований на Щекавицькому кладовищі Києва, біля церкви – могила не збереглася.

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 46; Орлова Н. Лебединцев Феофан. Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 711; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 40.

Віктор Жадько

ЛЕБІДЬ-ГРЕБЕНЮК

Євгенія Михайлівна

(22.10.1984, Київ) – філолог, літературознавець, шевченкознавець. Закінчила філ. ф-тет ун-тету ім. Т. Шевченка (2006). Працювала асистентом кафедри укр. л-ри і шевченкознавства (2008–2009). Канд. філ. наук, співроб. відділу шевченкознавства ІЛ. Канд. дисерт. на тему: «Метатекст поезії Т. Шевченка та українська література: давня і нова доба» (2010, кафедра історії укр. л-ри і шевченкознавства, наук. керівник – проф. Л.М. Задорожна), вийшла однойменною монографією (2012). Шевченкознавчі студії: «Концепція образу Богдана Хмельницького у творчості М. Максимовича і Т. Шевченка (на матеріалі вибраних творів)» (2004); «Концепція козацтва у творчій спадщині П. Куліша і Т. Шевченка (в контексті ідей Кирило-Мефодіївського братства)» (2005); «Творчість українських письменників-полемістів і метатекст поезії Т.Г. Шевченка» (2007); «Реалізація метатекстової моделі у поетичному доробку Т. Шев-

Євгенія Лебідь-Гребенюк

ченка» (2008); «Метатекст як спосіб самовираження митця у своїй творчості (на матеріалі творчості Т. Шевченка)» (2008); «Концепція образу скорботної матері в українській літературі та поезії Т. Шевченка» (2009); «Образ духовного провідника у традиції української літератури та поетичному доробку Тараса Шевченка» (2009); «Шевченківська проблематика на сторінках часопису «Назустріч» (2011); «Метатекстові елементи у структурі поетичної творчості Тараса Шевченка» (2013), «Художня модифікація образу ворога у поетичній творчості Тараса Шевченка» (2015), «Гештальт-концепт «Холодий яр» у художній теорії націогенезу українства Т. Шевченка і В. Шкляра» (2016), «Травелог як наративна стратегія у «Щоденнику» Т. Шевченка (2017); «Щоденники Тараса Шевченка і Василя Стуса: перегук мотивів»;

«Інтертекст поезії Т. Шевченка у «Книзі буття українського народу» М. Костомарова» (обидві 2015); «Гештальт-концепт «Холодний Яр» у художній теорії націогенезу українства Т. Шевченка і В. Шкляра» (2016); «Жанрова специфіка «Дневных записок» О. Бутакова і «Журнала» Т. Шевченка» (обидві 2016); «Жанр щоденника у творчості П. Куліша і Т. Шевченка»; «Травелог як наративна стратегія у «Журналі» Т. Шевченка»; «Концепція свободи волі у поетичних текстах Тараса Шевченка»; «Особливості авторської манери в «Журналі» Тараса Шевченка» (всі чотири 2017); «Прагматика мовчання у щоденнику Тараса Шевченка»; «Щоденник» Тараса Шевченка: текст і метатекст» (2018). Здійснила перевидання монографії «Юрій Івакін. Поезія Т. Шевченка періоду заслання» (2020). Доповідь «Збірники «Шевченко та його

доба» (1925, 1926): з історії інтерпретації творчості та образу поета» на VIII Міжнарод. конгресі українців «Тарас Шевченко і світова україністика: історичні інтерпретації та сучасні рецепції» (2013).

Літ.: Боронь О. Лебідь Євгенія // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 712; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ЛЕВЕНКО

Анатолій Володимирович

(псевдо Андрей Безуглый. 20.09.1952, с. Безуглівка Чернігів. обл. – 2013) – журналіст, перекладач, поет, актор. Закінчив ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1975). Чл. СПУ (1998), голова Таймир, орг-ції журналістів (1987–1997), в окружному упр. культури (1997–1999). Працював кор., зав. відділом Миколаїв. газ. «Ленінське плем'я» (1975–1981). Друкувався як поет з 1968 в газ. «Комсомольський гарт». Автор книг віршів: «Вишня Арктики» (1992), «Спас+Христос» (1993), «Тридцять три» (1995), «Чумацький шлях» (1996). Склав зб. прислів'їв і приказок «Северная мудрость» (1991). Друкувався в альманасі «Полярное сияние» (1998). У 1980-х журналістська сім'я Л. поїхала жити й працювати на Далеку Північ, у м. Дудинку, центр Таймир (Долгано-Ненецького) автономного округу РФ, де з 1988 Л. був зав. відділом газ. «Советский Таймыр». З поч. 1990-х – ред. міської газ. в Дудинці. Корінними народностями

Анатолій Левенко

там є ненці, долгани й нганасани. З ненецькою письменницею Любою Ненянг та долганкою Огдо Аксьоною переклали «Заповіт» Т. Шевченка; підготував публікацію «Заповіту» в газ. «Советский Таймыр» у дні, коли світ відзначав 175-річчя з дня народ. Т. Шевченка (1989). У 27-у вип. альманаху «Сузір'я» (1988) під назвою «Золоті розсипи Заполяр'я» опублікував переклади прислів'їв та приказок 3-х народностей Таймиру; видав в оригіналі й перекладі рос. мовою в Красноярську (1991). У вид-ві «Веселка» (1989) надрукував укр. мовою зб. ненецьких казок «Богатир Нарка». Видав у Києві зб. поезій «Вишня Арктики» (1992, рос. мовою), «Тридцять три» (1995, укр. і рос. мовою). Делегат 1-го Всесвіт. форуму українців (21-24 серп. 1992).

Літ.: «Заповіт» на Таймирі // Літ. Україна, 1989. – 13 лип.; Левенки серед евенків // Родной причал, 1996. – № 1.

Віктор Жадько

ЛЕВИЦЬКИЙ

В'ячеслав Андрійович

(06.03.1988, м. Київ) – філолог, літературознавець, перекладач, письменник. Закінчив ІФ (2009). Канд. філ. наук. Молодш. наук. співроб., учений секретар відділу шевченкознавства ІЛ (2012–2013); державний службовець. Чл. Національної спілки письменників України (2007); Спілки перекладачів країн СНД і Балтії (2009); Товариства укр. літератури при Спільці білоруських письменників (2014). Основні теми шевченкознавчих досліджень – вияви урбанізму

В'ячеслав Левицький

в доробку Т. Шевченка і сприйняття Шевченкових творів у новітній л-рі. У ст. «Функционирование символа в городских текстах XX века» (2010) у прозі митця вирізнено вияви оригінальної – «екстрацентричної» – моделі міста. Згідно з висновками статті «Проза Тараса Шевченка в естетистському проекті київського тексту» (2011), Шевченковим баченням Києва обумовлено увагу до декоративних деталей та ігрових прийомів у модерністичній геопоетиці. Образ ліричного героя у відношенні до простору, змальованого в циклі П. Филиповича «Тарас Шевченко», проінтерпретовано у ст. «Локуси центру й околиць у київському тексті української поезії» (2011). На зв'язках художнього трактування Києва в доробку Т. Шевченка та учасників Кирило-Мефодіївського братства з урбаністикою ХХ ст. наголошено

в канд. дисертації «Київський текст в українській поезії 1910-х – 1930-х років» (2012). Обґрунтовано у ст. «Між містом розбійників і містом святих текстуралізація Києва у творчості Тараса Шевченка» (2013). Означене коло проблем на матеріалі доробків Є. Гребінки, Т. Шевченка, П. Куліша, В. Самійленка узагальнено у ст. «Літературний урбанізм у міждисциплінарному пізнанні» (2013). Художнє осмислення Шевченкової спадщини в мистецтві кінця ХХ – початку ХХІ ст. проаналізовано у ст. «Творчість Тараса Шевченка як предмет травестії в сучасній укр. літературі» (2007). Стиль Т. Шевченка розглянуто через зіставлення з образною системою С. Жадана у ст. «Концепції Просвітництва та постпросвітництва в понятійних вимірах сучасного літературознавства» (2007). У ст. «Шевченківський текст у філософуванні та культурній діяльності Сергія Подолінського» (2013) встановлено роль Т. Шевченка в розбудові теоретичного світогляду ХІХ ст. У рецензії «Топос Рубіка»: урбанізм як головоломка» на монографію Т. Возняка «Феномен міста» (2009) доведено, що Т. Шевченка не доцільно співвідносити винятково з рустикальним світоглядом. Про особливості вивчення локусів степу в доробку письменника йдеться в рецензії «Подорож до «простору шовкового»» на монографію І. Ткаченко «Поезія і поетика степу в українській літературі» (2013). Наук. редактор розділів «Давня і нова українська література і Шевченко», «Періодичні видання» у «Шевченківській

енциклопедії», автор ст.: «Київський текст у літературній творчості Шевченка», «Тече вода з-під явора», «Урбанізм у літературній творчості Шевченка», персоналії – Л. Кисельов, П. Мідянка, В. Неборак, Перікл, Плутарх, Б. Портінарі, М. Рігельман, В. Сапільський, В. Слапчук, Сципіони, Б. Франклін, М. Чирський, Я. Шиваза, Е. Юнг.

Лит.: Гончар Л. Сто подань на премію імені Олеся Гончара // Слово Просвіти, 2010. – № 14. – 8 квітня. – С. 9; Стецюк В. Який на смак «Кримський інжир»? // День, 2019. – 17 грудня; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ЛЕВИЦЬКИЙ

Модест Пилипович

(13.07.1866. с. Вихилівка, тепер Ярмолинець, р-ну Хмельн. обл. – 16.06. 1932, Луцьк) – історик, педагог, письменник, лікар, перекладач. Закінчив істор.-філол. (1888) та мед. (1893) ф-тети ун-ту св. Володимира. Чл. Чернігів. громади; один із засновників Укр. радикальної партії (згодом – Українська радикально-демократична партія). Від 1905 – директор фельдшерської школи і притулку для покинутих дітей у Києві, 1906 – чл. редколегії газ. «Громадська думка», чл. Київського тов-ва «Просвіта» імені Тараса Шевченка (1906–1909), видрукував медичні брошури. У 1907 оприлюднив зб. оповідань. Популяризатор спадщини Т. Шевченка; брав участь в ушануванні пам'яті Т. Шевченка.

У 1911 за його наполяганням отримано дозвіл від генерал-губернатора на проведення в Радивиліві «святочної академії» на честь Т. Шевченка; коли почалося декламування віршів, поліція учасників зібрання розігнала. У 1912 влаштував у Кременці (тоді Радивилів, входив до Кременецького повіту) виставку-продаж книжок, нелегально розповсюджував заборонені видання Кобзаря. У тому ж році письменника в адміністративному порядку вислали з Радивилова. В оповіданні «Хатнє лихо» (1908) в основу покладені події про збирання коштів на встановлення пам'ятника Т. Шевченку. З серпня 1927 – викладач укр. мови в гімназії тов-ва «Рідна школа» (Луцьк); земляки-сучасники називали його «батьком Волині». Помер у Луцьку, де і похований.

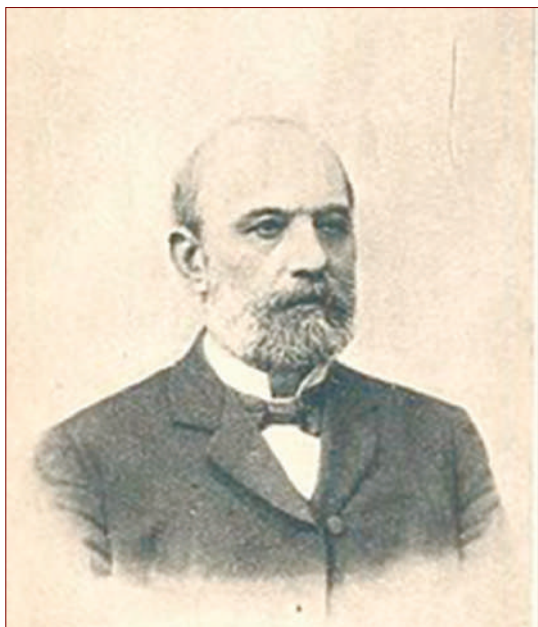

Модест Левицький

Літ.: Корсак Іван. Тиха правда Модеста Левицького. – К., 2009. – 166 с. Погребенник Ф. Левицький Модест Пилипович // Українська

Книги та видання Модеста Левицького, і про нього

Орест Левицький

літературна енциклопедія. – Т.3. – К., 1995. – С. 146; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

Меморіальна дошка на фасаді будинку НАН України

ЛЕВИЦЬКИЙ

Орест Іванович

(літ. псевд. – Л. Орленко, І. Беркут, Левко Маячанець; 13.12.1848, м-ко Маячка Кобеляц. пов. Полтав. губ. (тепер Полтав. р-ну Полтав. обл.) – 9.05.1922, Драбівське дослідне поле (тепер Драбівська дослідна станція біоресурсів, с. Драбове-Барятинське Черкас. обл.) – історик, етнограф, літератор-белетрист, письменник, археограф, правознавець. Батько походив з козацько-старшинського роду Носів-Левицьких. Закінчив істор.-філ. ф-тет університету св. Володимира (1874) з наук. ступенем, учень проф. В. Антоновича. У студентські роки вплив справила поезія Т.Г. Шевченка. Чл. київ. Старої громади та Історичного т-тва Нестора-літописця, академік УАН. Обіймав посаду секретаря-діловода в Археографічній комісії (1874–1921) при ун-ті св. Володимира, в якій свого часу працював Т. Шевченко; займався вивченням і публікацією стародавніх актив.. Акад. ВУАН (із 1919). Авт. 200 наук. праць з укр. історії XVI–XVIII ст., опублікував у ж. «КС», у т. ч. й дослідження «Археологічна екскурсія Т.Г. Шевченка в 1845–1946» (1894. – № 2); відгук на кн. В. Яковенка «Т.Г. Шевченко» (1894). У 1909–1914 входив до складу журі для присудження премій за конкурсні проекти пам'ятника Т. Шевченкові в Києві. Авт. вірша «Тарасе!» («Ти розніс України славу»; «Вінок Т. Шевченкові»; 1912). Член наук. установ і т-в, у т. ч. НТШ у Львові, Полтав. арх. комісії. Брав участь у відкритті пам'ятника І. Котляревському в Полтаві (1903). З П. Житецьким працював над

перекл. укр. мовою «Євангелія». Із Д. Багалієм готував наук. вид. творів: Т. Шевченка, М. Драгоманова, І. Франка. Писав оповідання та повісті на истор. теми: «Волинські оповідання» (1914), «Історичні оповідання» (1930). Архів та бібліотеку у 1921 передав до ВУАН, зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (162 одиниці). Нагороди: Орден Святого Володимира 4-го ступеня (1886). Помер у селі Драбів, нині – Драбівський р-н Черкаської обл.; похований у с. Митлашівка, тепер Золотоніс. р-ну Черкас. обл. У Полтаві існує вулиця Ореста Левицького.

Літ.: Зленко Г. Левицький Орест // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 716; Універсальна енциклопедія «Черкащина» / Упоряд. В. Жадько. – К., 2010. – С. 515; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. Упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЛЕВИЦЬКИЙ

Пилип (р.н.н.-р.с.н.)

– студент університету св. Володимира. Останнім, як переповідають, виголосив промову 7 травня 1861 над домовиною Т. Шевченка на Ланцюговому мосту перед відправленням до Канева на пароплаві «Кременчугъ». З виступу: «Як Дніпро, що точить хвилі свої крізь гирло в синє море, – дух Тараса живе і вічно жити буде!».

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ЛЕВИЦЬКИЙ

Сергій Петрович

(1822. Чернігів – 2.02.1855. м. Скуляни. тепер Скулень Унген. р-ну, Молдова) – правник, чиновник. Закінчив юрид. ф-тет ун-ту св. Володимира (1845). Служив чиновником в Оренбур. прикордонній комісії. Столоначальник у чині колезького секретаря

Оренбург (Росія). Будинок, де мешкав арештований Т. Шевченко та до якого в гості приходив Сергій Левицький. Фото В. Жадька

познайомився з Шевченком 1847 на квартирі Федора Лазаревського в Оренбурзі, де «арештант Т. Шевченко» жив у будинку чиновника Кутіна під час «шевченківської зими» у місті в 1849–1850. Федір Матвійович згадував, що в присутності Левицького: «Шевченко прочитав напам'ять поеми «Кавказ», «Сон», проспівав кілька улюблених своїх пісень: незмінну «Зіроньку», «Тяжко-важко в світі жити»; але з найбільшим почуттям виконав пісню: «Забіліли сніги, // Заболіло тіло, // Ще й головонька. // Ніхто не заплаче // По білому тілу // По бурлацькому. Ми всі співали. У Левицького був приємний тенор, і співав з великим почуттям. Були хвилини, коли сльози самі собою котилися з очей, а гість наш ридав».

Під час обшуку через донос прапорщика Ісаєва, у Шевченка виявлено листа Л. від 6.03.1850, в якому писалось: «Багацько єсть тут таких, що згадують Вас, готових стоять за все, що Ви казали». На початку 1850 Сергій зібрався до С.-Петербурга, Шевченко дав йому низку доручень.

У листі до професора Осипа Бодяньського (1808–1877) від 3 січня 1850 Тарас писав: «Оцей, що привезе тобі лист мій, наш земляк – Левицький, привітай його, друже мій добрий! добра, щира душа! він мені у великій став пригоді на чужині!-дай йому мою «Тризну» і «Гамалія», коли ще жива, а мені, коли буде твоя ласка, пришли Кониського «Историю русов», нехай я хоч читатиму про нашу безталанну Україну, бо вже її ніколи не побачу!».

У червні 1850 жандарми III Відділу арештували Л. за антиурядові погляди і зв'язки з Кобзарем.

Літ.: Большаков Л. Літа невольничі. Книжка пошуків і досліджень про Шевченка періоду заслання. – К., 1971; Зленко Г. Левицький Сергій // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 717; Листи до Т.Г. Шевченка. – К., 1962.

Віктор Жадько

ЛЕВЧЕНКО

Григорій Андріанович

(17.11.1901, с. Новоселиця, тепер Попільнян. р-ну Житомир. обл. – 19.02.1944, Київ) – мовознавець. Закінчив КІНО (1926). Учень мовознавця-славіста Миколи Грунського (1872–1951). Викладав історію укр. мови в ун-ті (1934–1939). Працював викл. у Херсон. ІНО, Харків. (від 1930) та Київ. (від 1934) ун-тах; водночас – інспектор-методист Упр. шкіл УРСР; від 1934 – науковий співробітник Ін-ту мовознавства АН УРСР (Київ). Наук. дослідження: укр. орфографія, історія укр. літ. мови. Брав участь у редагуванні «Українського правопису» (1933). Посилаючись на праці: П. Житецького, І. Франка, О. Єфіменко, І. Стешенка, Г. Данилевського, М. Петрова, проаналізував співвідношення книжної і народної мови у творах Г. Сковороди, І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка та значну увагу приділив аналізу мови творів Т. Шевченка.

У «Наукових записках КДУ «Пам'яті Т.Г. Шевченка» (1939) – дослідження «Місце Шевченка в історії української літературної мови» (1939) зазначив: писав: «Розмовна мова і мова фольк-

лорних творів – основні складники мови Шевченка. Але цим не вичерпується багатство його мови. Як письменник-реаліст, Шевченко використовував мову різних соціальних груп свого часу». Автор розділу «Значення Шевченкового «Кобзаря» в історії розвитку української літературної мови», надруковано у посібнику «Нариси з історії української літературної мови першої половини XIX століття» (1946). В окупованому Києві перебував прикутим до ліжка; помер від виснаження організму, якого зазнав під час нацистської окупації.

Літ.: Ермоленко С. Постаті українських мовознавців // Культура слова, 2011. – № 75; Ермоленко С. Левченко Григорій Андріанович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 718.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ЛЕВЧЕНКО

Михайло Олександрович

(4.11.1922, с. Слободо-Петрівка Пирятин. р-ну – 21.01. 1989, Одеса) – філолог, критик і літературознавець, письменник; д-р філол. наук (1967). Учасник Другої світ. війни. У 1947 закінчив Одес. ун-тет (починав навчання перед війною в ун-ті ім. Т.Г. Шевченка), де й працював спершу, очолюючи кафедру рос. літ. Друкуватися почав у 1949. Автор книг: «Чехов у зв'язках з Україною» (1960), «Нескорена молодість» (нарис про Т.Г. Шевченка; Одеса, 1961), «Епос і людина» (1967), «Живий серед живих (В. Маяковський та його українські зв'язки»; 1973), «Художній літопис вогненних років» (1977).

Михайло Левченко

Статті про Т.Г. Шевченка: «Шевченко і російський театр» (1956), «Перша вистава п'єси «Назар Стодоля» Т.Г. Шевченка на професійній сцені» (1957), «Одеса в житті Великого Кобзаря» 1960), «В боротьбі за Шевченка» (1962), «Шевченко і український роман» (1964), «Головний герой – народ: «Гайдамаки» на сцені Одеського театру» 1961), монографія «Чехов у зв'язках з Україною» (про ставлення А. П. Чехова до творчості Шевченка). Листувався з О. Гончаром, М. Стельмахом, М. Бажаном.

Трагічно загинув в Одесі під колесами авто. Похований на Другому християнському кладовищі.

Літ.: Боронь О. Левченко Михайло // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 719; Полтавчук В. Михайлу Левченку – 60 // Літ. Україна, 1982. – 4 листоп.

Віктор Жадько

ЛЕТЮК**Євген Миколайович**

(13.04.1929, с. Романівка Глобин, р-ну – 22.09.1976, Донецьк) – філолог, педагог, письменник, публіцист, перекладач. У 1954 закінчив філолог. ф-тет ун-ту ім. Т.Г. Шевченка. Працював геологом і журналістом. Із 1955 – співробітник ред. газ. «Комсомолец Донбасса», відповідальний секретар альм. «Донбасе», кор. «ЛУ». Перша зб. віршів «Завжди сімнадцять» вийшла 1957. На Донбасі опублікував зб. поезій «Чолом тобі, світе» (1962), «Я розплів твої коси» (1965), «Дівич-зілля» (1969); зб. новел «Анюта з Кривої Коси» (1964); повісті: «Рік, один тільки рік» (1968), «Громова криниця» (1971), «Пароль довір'я» (1974). Присвятив Т.Г. Шевченку вірші: «У Києві» («Вінок великому Кобзареві» (1961), «Земля, яку сховає Тарас» (1961), «Любов у бронзі» (1961), «Тарас в

Євген Летюк

пустині» («Чолом тобі, світе» (1962), «Царі і генії» (1964), «Пісні-чари» (1964), «Шевченкова Оксана» (1964). Похований на Мушкетівському цвинтарі – некрополі у Калінінському районі Донецька, проспекту Полеглих Комунарів. На могилі пам'ятник – розгорнута книга.

Літ.: Кривда Г. Слово про друга, про поета // Поезія – 77. – № 4. – С. 89–90; Соболев В. Летюк Євген Михайлович // УЛЕ. – К., 1995. – Т. 3. – С. 168–169; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЛЕСКОВ**Микола Семенович**

(псевдонім – М. Стебницький; 4.02. 1831, Горохово, Орловська губ., Російська імперія – 21.02. 1895, С.-Петербург, Росія) – журналіст, письменник; вільний слухач ун-ту св. Володимира. Знайомий, дослідник життя і творчості Т. Шевченка. У Києві жив на вул. Маложиитомирській, 20 (на будинку, що нині знаходиться поруч із тим, в якому мешкав письменник, встановлено меморіальну дошку), у дядька Сергія Алфер'єва, професора університету св. Володимира, декана медичного ф-ту. Навчався в Орловській гімназії (1841–1846). Співпрацював із ж. «Отечественные записки» (1861), газ. «Северная пчела» (1862). Автор роману-хроніки «Соборяни» (1872), романів «Обійдені» (1865), «На ножах» (1872), «Занепалий рід» (1874); повістей «Леді Макбет Мценського повіту» (1865), «На краю

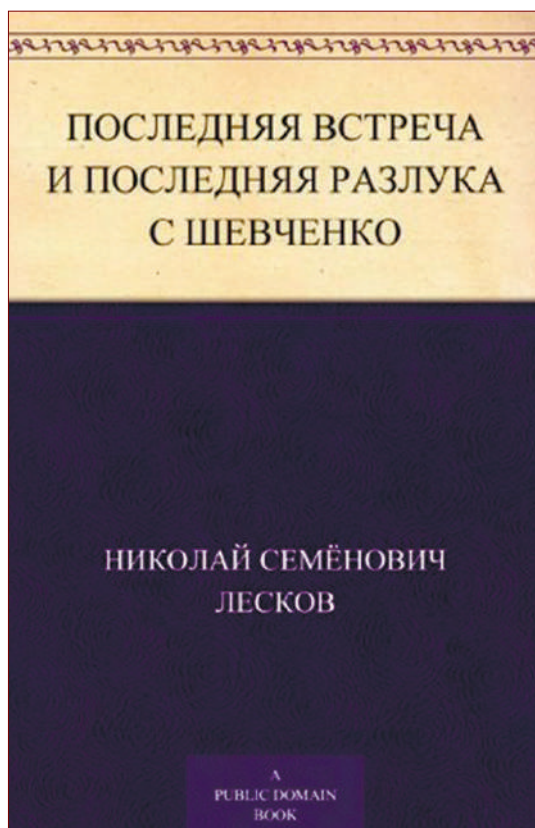

світу» (1875), «Шульга» (1881). Напередодні 1850 приїхав із Орла до Києва, заприятелював із «братчиком», Шевченковим товаришем Опанасом Марковичем (1822–1867; чоловіком Вілінської), який і ознайомив його з творчістю поета. 1853 одружився з донькою купця Василя Смирнова – Ольгою (1846–1893).

Знав священика Юхима Ботвиновського (1824–1895), який взяв Т. Шевченка на поруки після арешту влітку 1859, образ отця змалював у повісті «Печерські антики». У 1860, 1864, 1865, 1874, 1875, 1880 і 1881 роках відвідував «золотоверхий», відобразив київське життя у повістях «Дитячі роки», «Закарбований ангел», оповіданні «Фігура». У 1854, як письменник, під час рекрутського набору – відвідав батьківщину Шевченка – Звенигородський повіт, зокрема – Кирилівку. Знайомство з Тарасом відбулось узимку 1860 в С.-Петербурзі. Згадка про Шевченка є у творах: «Вівцебик», «Нікуди», «Обійдені», «Зимовий день», «Сміх і горе», а також у публіцистичних виступах 1880-х. Автор п'яти статей про поета: «Остання зустріч і остання розлука з Шевченком» (1861), «Щось на зразок коментаря до сказань п. Аскоченського про Т.Г. Шевченка» («Русская беседа», 1861) – реакція на матеріал журналіста Віктора Аскоченського (1813–1879), «Чи забуто Тарасову могилу?» (1882), «Вічна пам'ять на короткий строк» (1882), «Офіційне буфонство» (1882) – написано з приводу публікації журналіста Івана Новицького (1840–1890)

Микола Лесков

Книга Миколи Лескова

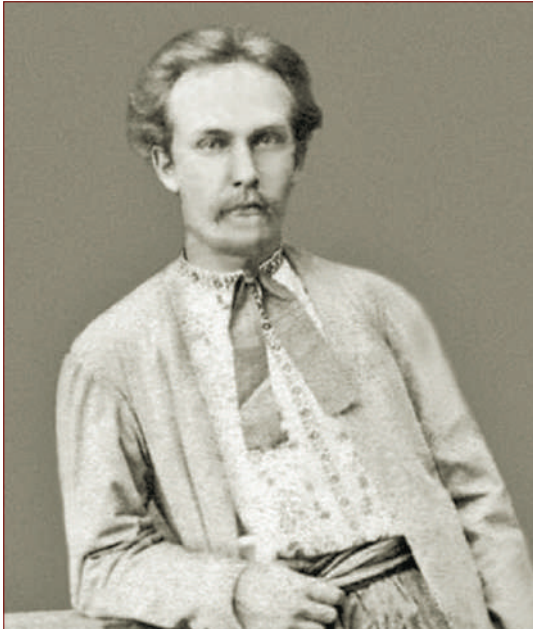
про звільнення Шевченка з Археологічної комісії. М. Лесков довів, що художнику заборонили працювати не за «самовольною отлучку» з Києва, як про це сказано в постанові Комісії 1 березня 1847; справжньою причиною звільнення була участь поета у Кирило-Мефодіївському братстві.

У кінці січня 1861 відвідав хворого поета в майстерні Академії мистецтв. Тарас Григорович подарував письменнику «Букваря». Лесков так згадував про цю подію: «На столі, перед яким він сидів, лежали дві стопки виданого ним малоросійського Букваря. «Так, – додав він, подаючи мені свій Букварик, – прогляньте його і скажіть мені, що ви про нього думаєте». Через два тижні по смерті Т. Шевченка у московській газеті «Русская речь» надрукував нарис «Остання зустріч й остання розлука з Шевченком» – один із перших

спогадів про хворого поета. Був серед тих, хто супроводжував Кобзаря в останню путь на Смоленське кладовище, про що потім написав: «Сам день його поховання назавжди залишиться знаменним в історії української словесності». Через 20 років після похорону Т. Шевченка, уболював за долю могили в Каневі: літо 1880 та 1881 проводив у канівських родичів та відвідував поховання Кобзаря. У 1882 в ж. «Новий час» побачили світ статті: «Чи забута Тарасова могила» та «Вічна пам'ять на короткий термін» – стверджував, що могила не забута: описано, як місцеві дітлахи приводили прочан на Тарасову гору, згадано про всенародну любов до поета, яку відчув у Каневі. Помер у С.-Петербурзі, похований в районі «Літературні містки» Волковського некрополя.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 583; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 14–217; Мазепа Н. Лесков Микола Семенович // Шевченк. енцикл. – К., 2012. – Т. 3. – С. 740; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 379.

Віктор Жадько

Андрій Лисенко

ЛИСЕНКО

Андрій Віталійович

(11.07.1851, с. Жовнине нині Чорнобаїв. р-ну Черкас, обл., затоплене Кременчуцьким водосховищем – 21.06.1910, Святошине – нині у складі Києва,) – лікар, філантроп, письменник, молодший брат композитора Миколи Лисенка. Закінчив у 1876 медичний відділ природничого ф-ту ун-ту св. Володи-

мира. Зарахований молодшим лікарем на один з військ. кораблів Балт. флоту. Доброволець у війні Сербії проти турок 1876 та в рос.-тур. війні (1877–1878). Учасник кругосвітнього морс. походу (1881–1882). Відзначений багатьма нагородами, серед яких орден Св. Анни 3-го ступ., Сріб. хрест за особливі заслуги, бронзова медаль в пам'ять про рос.-тур. війну 1877–1878 і нагрудний знак Черв. Хреста. З 1884 у відставці за станом здоров'я – хворів туберкульозом. Потім нач. лікарні на Знам'ян. залізничному вузлі (тепер Кіровоград. обл.). Чл. першої в Україні політичної партії – Рев. укр. партії (заснов. 10.02.1900, була ідейною наступницею «Братства Тарасівців»), куди входили провідники повстання на броненосці «Потьомкін». За організацію збройного повстання знам'янських залізничників проти царизму в груд. 1905 Л., очільник страйкового комітету, арештований і висланий до В'ятки. Зусиллями М. Лисенка був звільнений як хворий на туберкульоз. Емігрував до Швейцарії, а потім переїхав до Галичини, де 1907–1909 працював лікарем-хірургом у Львові, в Народ. лічниці. 1874 брав участь як хорист у першій виставі опери М. Лисенка «Різдвяна ніч». Л. прекрасно грав на скрипці, а дружина Олена Миколаївна знала і любила співати укр. народ. пісні. 1898 організував у Знам'янці укр. аматор. муз.-драм. Гурток, де грали сцени із творів Кобзаря. Автор мемуарів «Між добровольцями 1876. Спомин Лікаря» (1909), нарису «Вертай з шляху – капітал пре!

З життя колишнього запорозького степу» (1910) та драм, етюдів «Заспокоїлося» (1909), написав 15 творів. У громад. праці Л., як і його брата М. Лисенка, поезія Т. Шевченка займала виняткове місце. До Києва повернувся 1910 нелегально, брат – М. Лисенко влаштував у Святошин. спеціалізовану лікарню, де помер. Похований біля Миколаїв. церкви, могила не збереглася. У 1983 Знам'ян. об'єднана відділова лікарня (відзначалося 100-річчя від заснування) носить його ім'я.

Літ.: Лисенко Андрій. Енциклопедія українознавства. Голов. ред. проф. д-р. Вол. Кубійович. – Львів, 1994. – Т. 4. – С. 1295; Марцінковський І. Український лікар Андрій Лисенко і Миколаївщина. – Миколаїв, 2008. – С. 329–330.
Ігор Марцінковський

ЛИСЕНКО

Василь Олександрович

(7.08.1927, Нова Басань, тепер Бобровиц. р-ну Чернігів. обл. – 21.11.1916, Київ) – філолог, письменник; батько поета Юрка Лисенка. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1955). У 1956–1962 працював літ. працівником ж. «Смена», а в 1962–1979 – ст. редактор. голов. редакції інформації в Комітеті Українського радіо в Києві. Чл. СПУ (1971). Друкував легенди про Т. Шевченка в період. пресі. Автор книжки худ. розповідей про Тараса Шевченка на біограф. фактах і через власне сприйняття: «Легенди про Тараса» (1963, перевидання: – Львів, 2004); видань: «Поліська легенда», «Розповідають борці революції», «Господарі своєї долі»,

Василь Лисенко

«Легенди рідного краю», «Таємниці зоряної кімнати», «Наказ лейтенанта Вершини», «Татарський острів».

Літ.: Гнатенко В. Лисенко Василь Олександрович // Шев-

Микола Лисенко

ченк. енцикл. – Т. 3; Сизоненко О. Лисенко Василь Олександрович // Енциклопедія Сучасної України. – К., 2016.-С.68; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЛИСЕНКО

Микола Віталійович

(10.03.1842, с. Гриньки Кременчук пов. Полтав. губ., тепер Глобин. р-ну – 24.10. 1912, Київ) – композитор, піаніст, диригент, педагог, збирач пісенного фольклору, громадський діяч. основоположник класичної музики. Навчався на природ. ф-теті Харків. (1859), через рік перевівся на природ. відділення фіз.-мат. ф-тету ун-ту св. Володимира (1864); отримав ступінь канд. природн. наук (1865). Закінчив Лейпцизьку консерваторію (1869). З родичами та друзями: Михайлом Драгомановим, Михайлом Старицьким, Петром Косачем належав до «Київської Громади», працював у кількох гуртках, пов'язаних з етнографічною діяльністю; заснував і провадив в ун-ті св. Володимира студентський хор; організував концерти. Громадівці відкрили власним коштом недільні школи та бібліотеки, працювали у них. Лисенко перемінився і почав переконувати друзів, що не тільки з народом, а й між собою треба розмовляти українською; пішки мандрували Україною, збирали фольклор. Коли в травні 1861 було перепоховання Тараса Шевченка, київські студенти: Михайло Драгоманов, Петро Косач, Тадей Рильський, Михай-

ло Старицький та Микола Лисенко упряглися в траурний віз і Ланцюговим мостом, а потім Дніпровською набережною доправили до церкви Різдва Христового на Подолі. Один із перших музичних інтерпретаторів поет. спадщини Т. Шевченка; 1868 написав перший значний тв. «Заповіт» на вірші Т. Шевченка (для соліста, хору й фортепіано), розпочавши цикл під назвою «Музика до «Кобзаря» Т. Г. Шевченка», до якого ввійшло сім серій (I – 1869, II – 1879, III – 1892, IV – 1893, V – 1898, VI – 1902, VII – 1903). На слова Лесі Українки «Вмер батько наш» написав «Жалібний марш на хор мішаний в 27 років смерті Т.Г. Шевченка» (1888). На слова В. Самійленка «Не вмер поет.» написав кантату «До 50-х роковин смерті Т. Шевченка». Автор кантати «На вічну пам'ять Котляревському» для солістів хору і симфонічного оркестру. Останнім музичним твором на слова Т. Шевченка був «Псалом Давидів» («Боже, нашими ушами»). Написав музику на слова Т. Шевченка: «Зійшлись, побрались, поєднались» (1905), «Ой пішла я у яр за водою» (1909), «Кантату до 50-річчя смерті Шевченка» (1911), «Елегію пам'яті Шевченка» (для скрипки і фортепіано, 1912). Із великих творів на Шевченківську тематику: хор. поема «Іван Гус», кантати «Б'ють пороги», «На вічну пам'ять Котляревському», «Радуйся, ниво непополитая» (1983). У 1873 організував виступи кобзаря Остапа Вересая в Києві; Куліш розповів про Вересая Тарасові Шевченку, який 1860 послав Вересаєві гроші та «Кобзаря» з підписом: «Бра-

ту Остапу від Т. Г. Шевченка». Від 1864 щорічно влаштовував Шевченків. концерти. На тексти Кобзаря написав 90 творів. Член Об'єднаного комітету по спорудженню пам'ятника Т. Шевченку в Києві. З ім'ям Л. пов'язаний розвиток муз. освіти в Україні. У 1904 відкрив у Києві муз.-драм. школу (з 1913 – його імені), в якій здобули освіту композитори К. Стеценко, Л. Ревуцький, О. Кошиць. Написав сценічні тв., серед них – опери: «Тарас Бульба» (1890), «Наталка Полтавка» (1889) й «Енеїда» (1911). Писав фольклористичні праці: «Дума про Хмельницького і Барабаша» (1888), «Народні музичні інструменти України» (1894). Помер в Києві раптово

Могила Миколи Лисенка. Фото В. Жадька

від серцевого нападу, похований на Байковому некрополі столиці (надгробок – бетон, граніт; скульптор Юхим Білостоцький; встановлений у 1939); ділянка № 2. Восени 1962 у Гриньках відкрито пам'ятник. Його ім'я носить Полтав. муз. уч-ще.

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 140; Лисенко М. Музика до «Кобзаря» Т. Шевченка. – К., 1963. – 63 с.; Ротач П. По духу брат Тараса. – Полтава, 1992. – 35 с.; Скорульська Р. Лисенко Микола Віталійович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 751; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

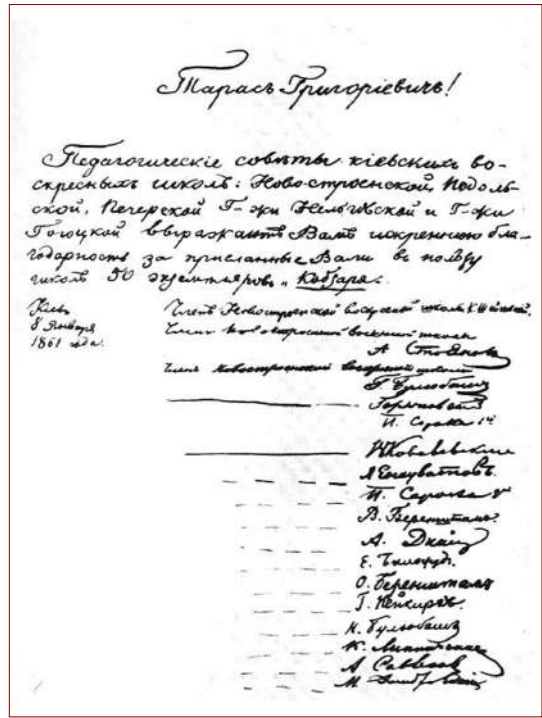
ЛИСТ ДІЯЧІВ КИЇВСЬКИХ НЕДІЛЬНИХ ШКІЛ ДО Т. ШЕВЧЕНКА

8 січня 1861 (65 вчителів). Про надіслані через Василя Тарновського-молодшого на користь київських недільних шкіл 50 примірників «Кобзаря», Тарас сповістив Михайла Чалого в листі з С.-Петербурга від 11 серпня 1860: «Убедительнейше прошу вас получить (с почты) 50 экземпляров моего «Кобзаря» и по вашему усмотрению передать упомянутые 50 экз[емпляров] одному из киевских книгопродавцев, а вырученные деньги отдайте в кассу Киевских воскресных школ». Серед підписантів вдячного листа Шевченку – студенти і вихованці ун-ту св. Володимира, освітяни Києва: Шейковський Каленик Васильович (1835–1903) – мовознавець, етнограф, педагог, громадський

діяч. З 1858 по 1861 – студент істор.-філол. ф-тету ун-ту св. Володимира, у 1862 закінчив педагогічні курси. У серпні 1859 під час перебування Шевченка в Києві, ймовірно, зустрічався з ним. Учасник руху за створення недільних шкіл, підготував для них підручники «Домашня наука. Перші початки» (1860), «Домашня наука. Вищі початки» (1861), «Дещо про світ божий» (підручник з фізики, виданий 1863); розпорядник Новостроєнської недільної школи. Стоянов Олександр (1841 – р.с.н.) – студент; у 1859–1863 навчався на іст.-філол. ф-теті ун-ту св. Володимира. Член Київської громади. Брав участь у створенні недільних шкіл Києва, викладав у Новостроєнській недільній школі. Горячковський Федір (1837 – р.с.н.) – студент ун-ту св. Володимира; у 1858–1863 вступив на медичний, згодом перейшов на іст.-філол. ф-тет. У 1860–1862 викладав у Новостроєнській недільній школі. Сорока Петро (1838 – р.с.н.) – педагог, громадський діяч. З січня 1859 – студент фізико-математичного ф-тету ун-ту св. Володимира. Викладав арифметику в Новостроєнській недільній школі. Ковалевський Віктор (1837 – р.с.н.) – лікар. У 1857–1862 – студент мед. ф-тету ун-ту св. Володимира. Один із організаторів Новостроєнської недільної школи, її викладач у 1860–1862. Єнкуватов Олександр (1837 – р.с.н.) – юрист; студент юридичного ф-тету ун-ту св. Володимира. У 1860–1861 викладав у Новостроєнській недільній школі. Беренштам Вільям Людвігович (1839–1904) – гро-

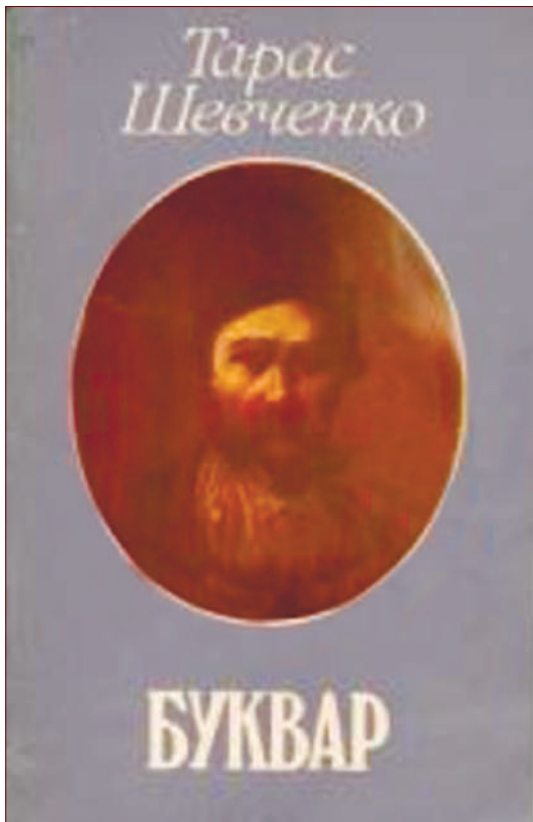

мад. діяч, педагог. У 1857–1862 навчався в ун-ті св. Володимира (вступив на фіз.-мат. ф-тет, 1858 перевівся на історично-філологічний), 1864 закінчив пед. курси. Викладав у військових гімназіях, зокрема Київській (1868–1879). Упорядкував твори Шевченка, видані у Петербурзі у 1883 та 1884. Був одним із організаторів «Товариства імені Т.Г. Шевченка для допомоги нужденним уродженцям Південної Росії, що вчаться у вищих навчальних закладах С.-Петербурга» (1898). Денисевич Андрій (1842–1864) – громад. діяч; з 1860 – студент юридичного ф-тету ун-ту св. Володимира. Викладав у Новостроєнській недільній школі. Белоград Євген (1838 – р.с.н.) – студент (1860) іст.-філол. ф-тету ун-ту св. Володимира. Брав участь в організації Новостроєнської недільної школи і викладав. Беренштам Ольгерд Людвігович (1843 – р.с.н.) – юрист, молодший брат В.Л. Беренштама. Навчався на юридичному ф-теті ун-ту св. Володимира. Викладав у Новостроєнській недільній школі. Булюбаш (Болубаш) Микола (1840 – р.с.н.) – студент ун-ту св. Володимира, навчався на фізично-математичному ф-теті (1861). У 1860–1861 викладав у Новостроєнській недільній школі. Лінниченко Костянтин (1841 – р.с.н.) – студент фіз.-мат. ф-тету ун-ту св. Володимира, до якого вступив у 1858. Викладав у Новостроєнській недільній школі. Савесков Андрій (1838 – р.с.н.) – лікар. У 1860–1865 – студент медичного ф-тету ун-ту св. Володимира. Один із організаторів недільних шкіл у Києві, викла-

Лист діячів киянських недільних шкіл до Т. Шевченка. Фотокопія

дач Новостроєнської недільної школи. Домбровський Мартин (1838 – р.с.н.) – педагог. 1857 склав іспити на звання вчителя математики повітових училищ. Викладав у Новостроєнській недільній школі. 1861 в його будинку організовано недільну школу для дітей в пам'ять про Шевченка. Рубісов Костянтин (1839 – р.с.н.) – громадський діяч. З 1855 – студент ун-ту св. Володимира, де навчався спочатку на медичному, а з 1858 – на фіз.-мат. ф-теті. Для недільних шкіл підготував підручник з початкової арифметики. Брав участь в організації Новостроєнської недільної школи. Стефанович Андрій (1836 – р.с.н.) – громад. діяч, брат П. Стефановича. У 1859–1863 – студент іст.-філол. ф-тету ун-ту св. Володимира.

Тарас Шевченко. Буквар. 1991

Брав участь у створенні недільних шкіл, викладав у Ново-строєнській недільній школі. Шварц Леопольд Іванович (1843 – р.с.н.) – громад. діяч. З 1859 – студент іст.-філол. ф-тету ун-ту св. Володимира. У 1860–1862 брав участь в організації недільних шкіл, викладав у Подільській недільній школі, використовуючи для навчання дітей «Кобзар» Шевченка. П'ятиницький Костянтин (1841 – р.с.н.) – педагог. У 1858–1862 – студент іст.-філол. ф-тету ун-ту св. Володимира. Один із організаторів Подільської недільної школи, її викладач. Єремеев Михайло (1842 – р.с.н.) – педагог. У 1858 вступив на іст.-філ. ф-тет ун-ту св. Володимира. Брав

участь в організації недільних шкіл, у 1860–1861 викладав у Подільській недільній школі. Нечипоренко Іван (1841 – р.с.н.) – викладач Подільської недільної школи в 1861–1862. З 1859 навчався на іст.-філол. ф-теті ун-ту св. Володимира; Голубов Іван (1839 – р.с.н.) – студент ун-ту св. Володимира, де вчився на фіз.-мат. та юридичному факультетах. У 1860–1861 викладав у Подільській недільній школі. Самусь Антін (1840 – р.с.н.) – громад. діяч; студент фіз.-мат. ф-тету ун-ту св. Володимира (1862). Чл. Київської громади. Один із організаторів Подільської недільної школи, викладач; Шмулевич Яків (1840 – р.с.н.) – лікар, громад. діяч. З 1856 – студент медичного ф-тету в ун-ту (1859); брав участь у створенні недільних шкіл. Викладав у Подільській недільній школі. Стефанович Павло (1840 – р.с.н.) – громад. діяч. Брат А. Стефановича. Студент медичного фа-ту ун-ту св. Володимира, викладав у Подільській недільній школі. Гулак-Артемівський Олексій Львович (1837–1904) – лікар, етнограф. Родич поета П.П. Гулака-Артемівського. З 1861 – студент мед. ф-тету ун-ту св. Володимира (закінчив 1866). У 1860–1861 викладав у Подільській недільній школі. Сикевич Василь (1839 – р.с.н.) – громад. діяч. З 1858 – студент юридичного ф-тету ун-ту св. Володимира. 1860 брав участь у створенні недільної школи при 2-й Київській гімназії. Викладав у Подільській недільній школі. Незабитовський Іван (1839 – р.с.н.) – юрист. З 1859 по 1864

навчався на юридичному ф-теті ун-ту св. Володимира. Брав участь у створенні Подільської недільної школи. Завистовський Петро (1839 – р.с.н.) – педагог. З 1858 – студент іст.-філол. ф-тету ун-ту св. Володимира. Викладав у Подільській недільній школі. В листопаді 1860 брав участь у створенні недільної школи при ун-ті св. Володимира. Горонескул Ілля Романович (1840 – р.с.н.) – педагог, громад. діяч. З 1858 по 1863 – студент природ. ф-тету ун-ту св. Володимира. У 1860–1862 викладав у Новостроєнській недільній школі. У 1863–1864 навчався на пед. курсах при ун-ті св. Володимира. У 1865–1867 – наглядач пансіонату 1-ї Київської гімназії, згодом – викладач географії. Константинович Митрофан Олександрович (1841 – р.с.н.) – педагог, громад. діяч. З 1859 – студент ун-ту св. Володимира, де вчився спочатку на іст.-філол., потім – мед., згодом – фіз.-мат. ф-тах. Викладав у Подільській недільній школі. Орлов Ераст (1839 – р.с.н.) – юрист. У 1858 закінчив Київську духовну семінарію і того ж року вступив на юридичний ф-тет ун-ту св. Володимира. З 1859 брав участь у створенні недільних шкіл, викладав у Подільській недільній школі. 1862 заарештовано у справі зберігання та розповсюдження антиурядової літератури серед студентів ун-ту і звільнено під нагляд поліції. Смородинова Вікторія (1839 – р.с.н.) – педагог. Одна з активних учасників створення жіночих недільних шкіл. Разом із Ю. Барською та К. Бутович організувала Подільську жіночу недільну школу у

викладала у 1860–1862. Барська Юлія – одна з організаторів та викладачка Подільської жіночої недільної школи. Бутович Катерина (1841 – р.с.н.) – викладачка недільних шкіл у Києві, одна з організаторів Подільської жіночої недільної школи; Лободовський Яків Кузьмич (1836 – р.с.н.) – громад. діяч. Закінчив Київську духовну семінарію. У 1858 вступив на юридичний ф-тет ун-ту св. Володимира. Брав участь у створенні недільних шкіл, був розпорядником Подільської недільної школи. Можливо, зустрічався з Шевченком під час відвідання поетом Подільської недільної школи напередодні її відкриття. 1862 Я. Лободовського заарештовано у справі зберігання і поширення нелегальної літератури серед студентів ун-ту; Гогоцька Л. (1840 – р.с.н.) – викладачка жіночої недільної школи, відкритої при першій жіночій гімназії; дочка професора ун-ту св. Володимира історика філософії Сильвестора Гогоцького (1813–1889). Закінчила Київський інститут благородних панянок; Кубинська Л. (1839 – р.с.н.) – викладачка жіночої недільної школи, відкритої при першій жіночій гімназії. У 1859–1862 брала участь в організації недільних шкіл у Києві; Вірська М. (1842 – р.с.н.) – викладачка жіночої недільної школи, відкритої при першій жіночій гімназії. Освіту здобула в приватному пансіоні Києва. Вороний Феодосій Якович (1837–1910) – педагог, громад. діяч. У 1857–1861 навчався на історично-філологічному ф-теті ун-ту св. Володимира, у 1861–1862 на пед. курсах

при ун-ті. У 1859–1861 викладав історію у Подільській недільній школі. Можливо, зустрічався з Шевченком у серпні 1859 під час перебування поета в Києві. Моссаковський Євген Михайлович (1839–1884) – громад. діяч. У 1859 вступив на іст.-філол. ф-тет ун-ту св. Володимира. В 1859–1861 – один із організаторів недільних шкіл, викладав історію у Печерській недільній школі. У 1861 створив у Київському військовому училищі підпільну групу, яка вивчала і пропагувала твори Шевченка; заарештований. Підготував до видання твори Шевченка та його біографію, пробував видати їх у друкарні О. С. Баліної. Цей намір здійснити не вдалося. Лашкевич Олександр (1842 – р.с.н.) – викладач Печерської недільної школи. З 1858 – студент іст.-філол. ф-тету ун-ту св. Володимира. Воскресенський Костянтин (1841 – р.с.н.) – викладач Печерської недільної школи. У 1860–1864 вчився на іст.-філол. ф-теті ун-ті св. Володимира. Мокієв Юхим (1841 – р.с.н.) – лікар. У 1860 вступив на медичний факультет ун-ту св. Володимира. Був викладачем Подільської недільної школи. Після закінчення ун-ту працював лікарем у різних містах України. Стрижевський Гаврило (1838 – р.с.н.) – педагог, громад. діяч. У 1856 вступив на іст.-філол. ф-тет Харківського ун-ту. У квітні 1858 навчався в ун-ті св. Володимира. Один із активних діячів недільних шкіл, викладав у Новостроєнській недільній школі.

Літ.: Діячі київських недільних шкіл// Радянське літерату-

ознавств, 1970. – № 3. – С. 52; Листи до Тараса Шевченка. – К., 1993. – 264 с.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЛИСЮК

Наталія Анатоліївна

(31.01.1952, Київ) – філолог, літературознавець, фольклорист. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1976); канд. філ. наук, викладач з 1977, доц. кафедри фольклористики (1996–2011). Шевченкознавчі праці: «Фольклорне підґрунтя поеми Шевченка «Сон («У всякого своя доля»); 2003), «Міфологічна концепція людини в поезіях Тараса Шевченка» (2009). Автор статей до Шевченк. енцикл. (хронотоп поезії Т. Шевченка, Ф. Євеський, Г. Нудьга, А. Лобода, О. Правдюк). Учасник VIII Міжнарод. конгресу українців «Тарас Шевченко і україністика: історичні інтерпретації та сучасні рецепції (до 200-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка)». Київ. 21–24 жовтня 2013. (Доповідь «Родинний міф у поезії Тараса Шевченка»).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

Віктор Жадько

ЛИТВИН

Володимир Миколайович

(7.10.1958, с. Шатура Лосинів. (тепер Ніжин.) р-ну Чернігів. обл.) – філолог, краєзнавець, педагог, поет, прозаїк, перекладач. Закінчив укр. відділення філ.

ф-тету ун-ту ім. Т. Шевченка (ви-
пуск 1997), навчався в аспіран-
турі Інституту українознавства.
Працював учителем укр. мови
та л-ри, заступник директора
Головурів. школи та Бориспільс.
лицею «Дизайн-освіта» імені
Павла Чубинського на Київ-
щині. З 2014 – заст. директора
Бориспільс. держ. істор. музею з
наук. роботи. Автор поет. збірок:
«Смарагдовий рай» (2007), «Яб-
луко в долонях» (2008), бібліо-
граф. покажчиків «Павло Чу-
бинський» (2009), «Григій
Тютюнник» (2009), «Микола
Боровко» (2015), «Андрій Зиль»
(2016), упорядник програми
«Літературна Бориспільщина»
(2009), хрестоматії та антології
«Альта» (2007, 2015). Голов. ред.
і упоряд. краєзнавчого альмана-
ху «Бориспільський край» (2 ви-
пуски).

Досліджує тему «Шевчен-
ко і Бориспільщина». Ініціатор
проведення і член оргкомітету
Всеукр. наук.-практ. конф. «Та-
рас Шевченко й українська на-
ціональна ідея», присвяченої
200-річчю від дня народжен-
ня поета (2014, Бориспіль). За
матеріалами конф. видано зб.
наук. матеріалів «Тарас Шев-
ченко й українська національ-
на ідея» (2006, 2015). Другий
випуск краєзн. альманаху «Бо-
риспільський край» (головний
ред. і упоряд.) присвячено темі
«Тарас Шевченко і Бориспіль-
щина»; публікації віршів: «Та-
рас Шевченко на засланні», лі-
тературознавча стаття «Тарас
Шевченко і Григій Тютюнник:
проблема інтертекстуальності»,
бібліограф. покажчик «Тарас
Шевченко і Бориспільщина»,
упорядкована добірка «Поетич-

Володимир Литвин

ні присвяти Т.Г. Шевченку»,
передмова до розділу «Мис-
тецький вернісаж» – «В полоні
Шевченкових образів» (про те-
матичну виставку в музеї і пу-
блікацію в альманасі графічних
робіт В. Відеречка «От де, люде,
наша слава...» (за мотивами жит-
тя і творчості Тараса Шевченка).

Чл.: НСКУ, НСПУ, Асоціа-
ції поетів-ронделістів України,
Наук. товариства ім. Шевченка.

*Літ.: Університетська шев-
ченкіана: Словник-довідник / Авт.
упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. –
К.: Логос, 2017. – 436 с.*

Валентина Гнатенко

ЛИТВИН Степан Михайлович

(10.06.1931, с. Головчинці, тепер
Кармалюкове Жмерин. р-ну Він-
ниц. обл. – 2.07.2019, Київ) – філо-
лог, письменник, перекладач;
член Національної спілки пись-
менників (1959) та Національ-
ної спілки журналістів України.

Степан Литвин

Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1954). Редактор літ. ж.: «Зміна» («Ранок»), «Дніпро»; завідував редакцією поезії у вид-тві «Радянський письменник», працював зав. відділу поезії в газеті «Літературна Україна». З поет. Шевченкіани: «Триптих очищення», «Добра мати», «Чи був Тарас на острові Чечень», «Ожив – і заболіло серце», «Дівчата Шевченка везуть». Автор збірок поезій: «Серце не мовчить», «Під небом Криму», «Бентежність», «Рушник і шабля», «Спадкоємність», «Нездоланність любові», «Твій голос»; «Кольори тривоги і надії», «На зоряних вітрах», «Вічність любові», «Калина в снігу», «Спадкоємність» (вибране), «Бентежність» (вибране). Лауреат Всеукраїнської літературної премії ім. Володимира Сосюри та обласної – ім. Володимира Забаштанського. Похований на Совському цвинтарі в Києві.

Літ.: Письменники України. Довідник. – К., 2006. – С. 233; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЛІТЕРАТУРНА СПАДЩИНА

Т.Г. ШЕВЧЕНКА,

пов'язана із університетом та Києвом – творчий доробок створювався Кобзарем і на Київщині, або ж містить згадки про місто та околиці. Загалом письменник залишив 237 творів (з них – 20 поем) та 20 повістей (до нас дійшло 9). Тарас Григорович в Україні записав 63 народні пісні: 15 з них – у Києві та Київщині. Як співробітник Тимчасової комісії для розгляду давніх актів (Київської археологічної комісії при ун-ті св. Володимира) Шевченко з кін. 1845 до поч. 1847 описував археол. та архіт. пам'ятки Полтав. губ. (з 28 листоп. 1845), Київ., Поділ. та Волин. губ. (з 21 верес. 1846). «Археологічні нотатки» містять описи церков і монастирів із церк. начинням, виявлених примірників Святого Письма, а також курганів (могил) на території Полтавщини та Чернігівщини та Київськ. губ. Після арешту поета Арх. нот. потрапили до Третього відділу; вперше опубл. (без копії напису на Львів. Євангелії) у ж. «Україна» (1925).

УМежигір'ї занотував: «Хвалилася Україна, що в нас добре жити» (1843), «В Макаровім місті, пророчисте свято» (1843), «Солодким медом да солодким вином кубки наповняли» (1843), «Гей відтискай, малий

хлопче, тісенько й попруги» (1843), «Да все луги, все береги, ніде води да напитися» (1843). У Києві: «Взлетів орел попід небо» (1859); у Фастівському повіті: «Під городом, під Салидоном», «Ой пише, пише наш імператор до князя Котляренка», «Ой хвалися Бондаренко». У Фастові (записані від селянина Мартина Липського, який допомагав розкопувати могилу Переп'ят): «Під городом, під Солідоном» (1846), «Ой пише, пише наш імператор» (1846). У селі Фастівець, де ночував: «У Києві на ринку п'ють козаки горілку» (1846); у Зеленьках (почуті від селянина Данила Сушка): «Ой п'яна я, п'яна» (1859). У Яготині: «Соколе мій, чоловіче» (1843–1844). Київ у поезії Шевченка згадується сто разів. Із творчої спадщини Т. Шевченка за життя надруковано незначну частину поетичних робіт, зокрема – «Кобзар» (1840, 1844, 1860), поеми: «Катерина» (1860), «Гайдамаки» (1841), «Гамалія» (1844, 1860),

«Тризна» (1844), «Наймичка» й «Тарасова ніч», «Псалми Давидові» (всі – 1860), «Букварь южнорусский» (1861); в Київських альманахах, газетах і журналах надруковано баладу «Причинна», поеми, ліричні вірші. У «Записках о Южной Руси» (1857) вміщено без підпису поему «Наймичка». В Лейпцігу 1859 вийшла книжка «Новые стихотворения Пушкина и Шевченка», до якої включено «Кавказ», «Холодний Яр», «І мертвим, і живим...», «Заповіт». Однак, поетичні твори Шевченка, що їх не дозволяла публікувати цензура, або не призначалися для друку, і за життя поета, і в другій половині ХІХ ст. поширювалися в списках серед творчої інтелігенції Києва. Велику частину Шевченкових творів надовго «поховано» в архіві жандармського Третього відділу. Оригінали більшості поезій Т. Шевченка зберігаються в Інституті літератури НАН України, які перекладені 100 мовами світу.

Літературна спадщина Тараса Шевченка. Колаж

Літ.: Комишанченко М. З історії українського шевченкознавства. – К., 1972. – 64 с.; Черкаський край – земля Богдана і Тараса: Культурологічний збірник. – К., 2002. – С. 200.

Віктор Жадько

ЛІХОВИЙ

Ігор Дмитрович

(12.06.1957, с. Врублівка, Романівський р-н, Житомирська обл.) – інженер, шевченкознавець, державний та громадський діяч, дипломат, музеєзнавець, краєзнавець, культуролог, історик культури; Міністр культури та туризму України (2005–2006), Організатор шевченківських та краєзнавчих наукових конференцій та екскурсій для викладачів і студентів ун-ту ім. Т. Шевченка. Віднайшов у США та повернув до України архів і мистецьку збірку художників з родини В.Г. Кричевського, автора державного герба України та будинку музею

Ігор Лиховий

Т. Г. Шевченка у Каневі. Науковий консультант проекту реставрації музею Тараса Шевченка у Каневі (2002) та розробки генерального плану Шевченківського національного заповідника (2003). Сприяв формуванню системи музейного комплексу Канева, надання статусу Національного шевченківським заповідникам. Організовував роботу з реставрації та відтворення пам'яток – будинку-музею Т.Г. Шевченка, першого музею «Тарасова світлиця», храму Покрови Богородиці (Тарасової церкви), встановлення пам'ятного знаку козацькому гетьману Івану Підкові; шевченківської меморіальної дошки на Успенському соборі у Каневі; співучасник заходів із встановлення меморіальних знаків Пилипу Орлику, Тарасу Шевченку та Едварду Желіговському (Андрію Сові) у Білорусі і Владіміру Короткевічу у Києві. Автор проекту та передмови, науковий редактор книг: «Співпраця Тараса Шевченка і Михайла Чалого в київських недільних школах (2017); До історії меморіалу Тараса Шевченка у Каневі (2004); Канів у період окупації міста 1941–1944 рр. (2004); Тарас Шевченко і Микола Реріх. Каталог виставки 2000–2001 років та матеріали «круглого столу» (2004); «В степу безкраїм за Уралом» та «Свою Україну любіть» Львівські художники шляхами Тараса Шевченка (2003).

Автор ідеї та редактор періодичного музейного видання – вісник Шевченківського національного заповідника «Чернеча Гора» (1993–2005), публікації: «Силове поле таланту Василя Кричевського» (1993),

«Боже, дозволь мені...» (1993), «І Трахтемиров геть горою...» (1993), «Малював з натури 26-го червня 1890» (1995), «Хранителі. Д. Хоменко. І. Калюжний» (1995), «Сходження. Яків Данилов» (1995), «"Вічний спокій тобі, велике серце!." Іван Бунін і Тарасова Гора» (1995), «Рік Івана Марчука» (1996), «Хранителі. Дмитро Лебедко» (1996), «Хранителі. Михайло Стретович» (1996.), «Родом з Таганчі. Євген Деслав» (1996), «Куди йдеш, Каневе?» (1998), «То весь безмежний світ». Р. М. Рільке і Тарасова Гора» (2000), «Від Дніпра до Сени» (2000), «Причетність. Академік П. Т. Тронько» (2000), «На хвилі Тарасової Гори» (2002), «Під державну опіку. До 85-річчя Заповідника» (2003).

До пріоритетних наукових уподобань дослідження історії меморіалу Тараса Шевченка у Каневі та становлення музейного шевченкознавства, повернення імен репресованих діячів укр. культури. Надрукував з цієї теми матеріали у вісниках та газ. і ж. Автор наук. праць з історії шевченкознавства: Тарас Шевченко: мозаїка цілості. Каталог виставки шевченкіани Володимира Яцюка (2012); Світло з Тарасової гори. Шевченкіана (2011); видання творів Тараса Шевченка у фондах Шевченківського національного заповідника. Каталог (2004).

Літ. Боронь О. Ліховий Ігор. Шевченк. енцикл.- К., 2013. – Т. 3. – С. 828; Новосвітній В. Храм на високій горі // Хрещатик, 2005. – 31 серп.; Сівчиков В. Мій орієнтир – Тарас Шевченко // Дзєяслоу (Мінськ), 2010. – № 3 (білор. мовою).

Віктор Жадько

ЛОБОДА

Андрій Митрофанович

(14.06.1871, м. Свенцяни Вілен. губ., тепер Швенчоніс Литва – 1.01.1931, Київ) – історик, фольклорист, етнограф, літературознавець. Закінчив слов'яно-рос. відділення істор.-філ. ф-тету ун-тету св. Володимира (1894), приват-доцент, проф. стипендіат (1895–1997); два десятки наукових праць студентів ун-ту, виконаних під безпосереднім його керівництвом, відзначено золотими та срібними медалями. Захопився фольклором у виші: в автобіографії зізнався – завдяки професорам П. Владимирову та М. Дашкевичу, які приділяли фольклорові велику увагу (за газ. «Вечерний Киев», 17 лютого 1928). Віце-президент УАН. Засновник і голов. ред. «Етнографічного вісника» (1925–1930). Дійсний член НТШ. Навчався в Катеринослав. класич. гімназії.

Андрій Лобода

Вихованці стали дослідниками у галузі фольклору, етнографії та літературознавства: В. Гіппіус, М. Гудзій, С. та В. Маслови, В. Петров, П. Попов, О. Раєвський. Екстраординарний проф. кафедри рос. л-ри (з 1904), ординарний проф. кафедри рос. мови і л-ри (з 1917), проф. кафедри історії рос. літератури ВІНО (1922), зав. кафедри. Наук. інтереси: фольклористика, етнографія, мовознавство, літературознавство, східнослов'ян. героїчний епос. У «Конспекті лекцій з історії малоросійської літератури» (1910) один із розділів присвячений творчості Т. Шевченка. З шевченкознавчого доробку також праці: «Шевченко як голос народної душі» (1921), «Шевченко і Некрасов» (1925), «Між двох стихій (до психології творчості Т.Г. Шевченка)» (1924). Брав участь у коментуванні незавершеного акад. видання ПЗТШ за ред. С. Єфремова (1927; 1929). У 1923 на засіданні Академії наук виступив з доповіддю «Твори Шевченка рідною і чужою мовою». Написав 100 науково-документ. праць з проблем фольклористики, етнографії, літер-ва. Похований в Києві на Лук'янівському цвинтарі; ділянка № 15, ряд 1, місце 15.

Літ.: Лисюк Н. Лобода Андрій Митрофанович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 835.

Віктор Жадько

ЛЮДКОВСЬКИЙ

Шмеєр Самар'євич

(1923, м. Сновськ, Чернігів. обл. – 1987, м. Миколаїв) – історик, архіваріус, краєзнавець. Навчався на іст. ф-теті держ.

ун-ту ім. Т.Г. Шевченка (1946–1951); після закінчення направлений працювати в Державний архів Миколаївської області, директор (1952–1983), ст. наук. працівник (1983–1987). У черв. 1941 поступив до Ленінград. артилерійського уч-ща, закінчив курси вдосконалення командно-технічного складу. Учасник Другої світ. війни. Нагороджений орденом Червоного Прапора, Вітчизняної війни 2-го ст., медалями. У Державному архіві Миколаївської області є особистий фонд Л., де серед зібраних ним документів про відомих людей, матеріали про Т.Г. Шевченка.

Літ.: Бабійчк Г. В. Історичне краєзнавство Миколаївщини наприкінці XVIII – на початку XXI століття. Монографія. – Миколаїв: Іліон, 2013. – С. 162.

Віктор Жадько

ЛУКІВ

Микола Володимирович

(6.01.1949, с. Куманівці Хмільн. р-ну Вінн. обл.) – публіцист, поет, редактор. Закінчив ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1973). Член Спілки письменників України (1974); заслужений діяч мистецтв України, академік Української екологічної академії наук. Головний ред. ж. «Дніпро» (від 1984).

З поет. Шевченкіани: вірші: «Шевченко» (у зб. «Отча земля», 1983), «Голуб на Смоленському кладовищі» (1994), «Випадок на Смоленському кладовищі у Санкт-Петербурзі» (зб. «Сади цвітуть під небесами», 1998), «Вечір» (2002). Автор тридцять п'ять збірок поезій, зокрема: «Ріка», «Шлях», «Отча земля»,

«Кущ осінньої калини». Найбільш знаменитий вірш «Росте черешня в мамі на городі» став народною піснею. Лауреат премій імені: Миколи Островського (1986), Григорія Сковороди (1993), С. Гулака-Артемівського, В. Вернадського (1994), ім. Д. Луценка (2001). Почесний громадянин Хмельницького р-ну Вінницької обл. та Новосанжарського р-ну Полтавської обл. Постійний учасник і чл. журі Міжнародного фестивалю «Слов'янський базар» (м. Вітебськ, Білорусь) і Всеукр. фестивалю «Пісенний вернісаж» (Київ). Поезія перекладена багатьма мовами світу.

Літ.: Лощинська Н. Луків Микола Володимирович // Шевчен. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 853.

Віктор Жадько

ЛУЧИЦЬКИЙ Іван Васильович

(14.06. 1845, м. Кам'янець-Подільський – 22.08. 1918, Київ) – історик і громад.-культ. діяч. Навчався на іст.-філ. ф-теті ун-ту св. Володимира (1866); професор з 1877. На роки навчання в ун-ті припадало й формування наук. світогляду та теоретико-методологічних підходів до осмислення істор. фактів, чому посприяло захоплення позитивістською філософією француза Огюста Конта (1798–1857). Ця теорія визначила орієнтацію пошуків та його вподобань в історичній науці. Належав до Київ. «Старої Громади». Авт. праць з історії аграрних відносин (гол. чином, у Франції XVIII ст.). Гласний Золотоніс. земства і почесним мировим суддею пов.

Микола Луків

Опрацював і видав таблиці козацьких земельних маєтків Золотоніс. сотні (1883). Друкувався в ж. «КС» (із 1882). Брав участь у різних земських справах, у т. ч. тих, що стосувалися

Іван Лучицький

упорядкування могили Т.Г. Шевченка. 1899 прочитав у Каневі, Звенигородці та Моринцях цикл лекцій на користь громад, брав участь у літ. вечорах, влаштованих шанувальниками пам'яті Т. Шевченка. Із 1907 – чл. Комітету зі спорудження пам'ятника Т.Г. Шевченкові в Києві.

Літ.: Грушевський О. Пам'яті проф. І. В. Луцицького // Наше минуле. – 1918. – Ч. 3; Ротач П. Луцицький Іван Васильович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 863.

Віктор Жадько

ЛУЧКАНИН

Сергій Мирославович

(15.12.1971, Київ) – філолог, педагог, письменник, перекладач. Д-р філ. наук, професор; член СПУ. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1994). Доц. кафедри загального мовознавства і класичної філології, професор кафедри загального мовозна-

Сергій Лучканин

вства, класичної філології та неоелліністики. Наук. інтереси: румун. філологія, історія мовознавства, історія класич. філології, давня укр. л-ра, антич. цивілізація. Ряд праць присвячені питанням румун. шевченкознавства – «Видання творів Тараса Шевченка у посткомуністичній Румунії (1990–2000)»; (2002); «Спостереження над сучасним румунським. шевченкознавством (після грудня 1989): нові здобутки, наявні проблеми» (2010; «Наш голос». 2011); «Українська громада Румунії вшанувала ювілей першого видання «Кобзаря» – відгук на румун. видання «Кобзаря» (2010) укр. мовою; «Рецепція Тараса Шевченка в творчості та публіцистиці Віктора Баранова й Ольги Страшенко» (2017).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

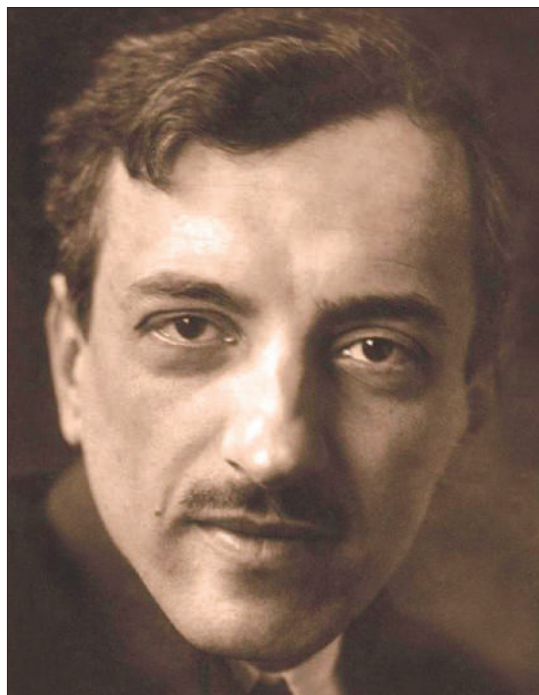
ЛЯТОШИНСЬКИЙ

Борис Миколайович

(22.12.1894/3.01.1895, Житомир – 15.04.1968, Київ) – юрист, композитор, диригент, педагог. Закінчив юрид. ф-тет ун-ту св. Володимира (1918) Заслужений діяч мистецтв Української РСР (1945), народний артист Української РСР (1968). Лауреат: Державних премій Союзу РСР (1946, 1952), Державної премії Української РСР ім. Т.Г. Шевченка (1971, посмертно). Автор музич. Шевченкіани: кантата «Заповіт» (1939), «Шевченківська сюїта» (1942), сюїта «Тарас Шевченко» (1952), мішаний хор без супроводу «Чернеча гора» (1964).

На слова Т Шевченка написав мішані хори: «Тече вода в синє море» (1927), «Із-за гаю сонце сходить» (1949–1951), «За байраком байрак», «Над Дніпровою сагою» (1960). Автор музики до кінофільму «Тарас Шевченко» (1951). Обробка народ. пісні на слова Шевченка «Реве та стогне Дніпр широкий» (1942). Симфонічна сюїта «Тарас Шевченко» (1952). Шевченківські образи представлені в різних жанрах творчості Лятошинського: обробках народних мелодій, солоспівах, хорових і фортепіанних циклах, музиці до к/ф, симфонічній сюїті. Вже в перших спробах – солоспіві «Є карії очі» та мішаному хорі з фортепіано «Тече вода в синє море» (обидва – 1927) – поезії Шевченка емоційно прочитано як життєві драми. Опрацюванню популярної мелодії Г. Гладкого до «Заповіту» для мішаного хору та оркестру Лятошинський надав динамізму і монументальності кантати (1939). Жагуча ностальгія проймає обробку пісні «Реве та стогне Дніпр широкий» для мішаного хору без супроводу (1942). Епіграфи з Шевченкових поезій – первісна програма циклу «Трьох прелюдій для фортепіано» (1942), під назвою «Шевченківська сюїта». Нові перспективи акапельній хоровій музиці відкрив диптих на слова Шевченка «Тече вода в синє море» (2-га версія інтерпретації вірша) та «Із-за гаю сонце сходить» (1949–1951). Написаний 1960 диптих «За байраком байрак» та «Над Дніпровою сагою», відтвореної з високою музичною експресією, та ідилічно світлого пейзажу. Того ж року

Борис Лятошинський

диптих опубліковано в добірці «П'ять хорів», до якої увійшли і хори «Серце Кобзаря» (слова В. Бичка), «Чернеча гора» (слова Є. Фоміна) та «У перетинку ходила». Великим пієтетом до Шевченка сповнена музика Лятошинського до к/ф «Тарас Шевченко» (1951). Написав оркестрову сюїту «Тарас Шевченко» (1952); 6 частин твору: (Вступ, «Шевченко на Україні», «Степ», «Страта», «Прощання друзів», фінал) скомпоновано за основними епізодами фільму. Їхню емоційну сферу визначають народнопісенні інтонації та мелодії: «Заповіт» (I частина), улюблена пісня поета «Ой зійди, зійди, ти зіронько та вечірняя» (II частина), «Думи мої» (IV частина), веснянкові наспіви (VI частина) та виразні автор. теми (східний наспів у II частині і тужлива укр. мелодія

у V частині), органічно переплітаючись зі трагічними лейт-зворотами з хорів «Тече вода в синє море» та «Із-за гаю сонце сходить».

Похований на Байковому цвинтарі в Києві (надгробок – бронза; скульптор О. О. Банников, архітектор А. А. Сницарев; встановлений у 1971. Українським режисером В'ячеславом Скворцовим у 1994 на честь митця створено стрічку «Борис Лятошинський».

Ім'я Лятошинського носять: музична школа в Житомирі (в школі відкрито кімнату-музей), вулиці в Житомирі, Києві, Луцьку, Музичне училище у Харкові.

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі – К., 2008. – С. 270; Пархоменко Л. Лятошинський Борис Миколайович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 3. – С. 874.

Віктор Жадько

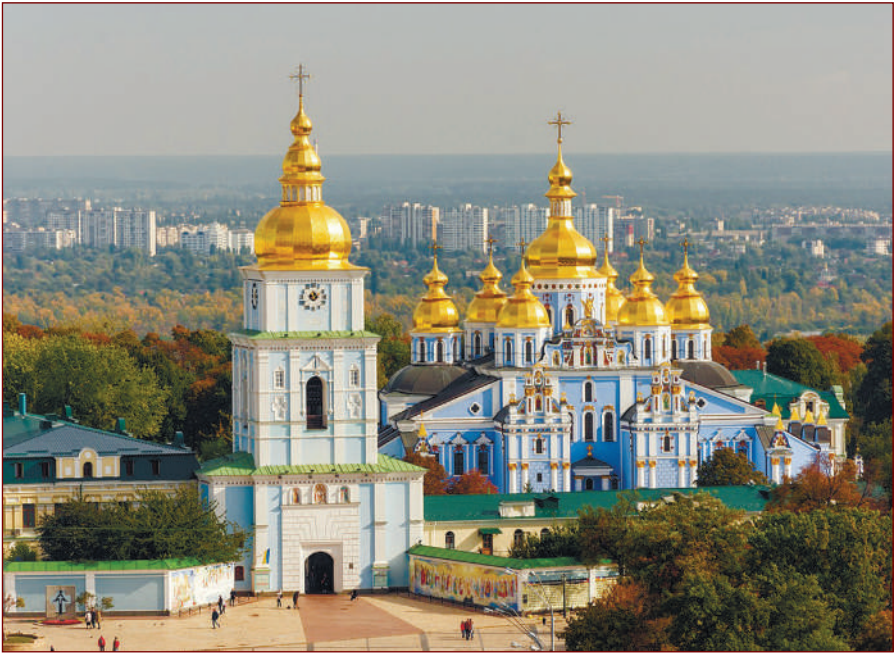

Михайлівський золотoverхий монастир у Києві (папір, акварель) – малюнок Т. Шевченка, виконаний у квітні-вересня 1846 в Києві.

Обраний художником діагональний ракурс дає змогу побачити головні споруди монастиря: дзвіницю на першому плані ліворуч, храм – у центрі композиції, баню трапезної церкви – праворуч над деревами. Оригінал не зберігся. Відомий за фотографією з відділу образотворчих мистецтв Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. Собор споруджено у 1108–1113 онуком Ярослава Мудрого – Святополком Ізяславичем (у хрещенні – Михайло) на території однойменного монастиря. Чудові мозаїки і фрески собору не могли не зацікавити Тараса Григоровича. Храм уславився серед прочан своєю святинєю – мощами легендарної першохристиянки Варвари, дівчини-гречанки, незламної у своїх переконаннях, яка прийняла мученицьку смерть від руки катів-язичників. Тож низка героїв творів Шевченка, відвідуючи Київ, неодмінно приходять до Михайлівського Золотоверхого монастиря, щоб поклонитися мощам Варвари-великомучениці, понести з собою перстні з її ім'ям, послухати присвячений їй акафіст. Так робить, наприклад, героїня поеми «Наймичка» Ганна, яка «перстеник Варвари невістці доставила». А Лукія з повісті з тією ж назвою купила «колючку у Варвари-великомучениці». В «Прогулке с удовольствием и не без морали» Софія Самійлівна та її дочка Маша «...отслужили молебен Варваре-великомученице»: за церковною легендою, мощі Варвари-великомучениці в 1108 перенесені з Костатинополя до Києва й покладені в Михайлівському Золотоверховому монастирі.

Віктор Жадько

Історія Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря починається з 11 липня 1108 згадкою в літописі про закладення князем Святополком-Михайлом поруч з Дмитровським монастирем і церквою св. Петра кам'яного храму в ім'я св. Архистратига Михайла. Церква була на той час єдиною в Києві, яка мала золоту баню і через це одержала назву «Золотоверхої». Спочатку Златоверхо-Михайлівська соборна церква була дерев'яна і невелика за розмірами. В 1093 на київський князівський престол зійшов Святополк II Ізяславич (1050–1113), в святому хрещенні Михайл, який до того князував в Турові. Саме він замість старої дерев'яної церкви збудував кам'яну, прикрасив її мармуром, мозаїкою і дорогоцінними іконами. Після смерті, князя Святополка 16 квітня 1114 поховали в новозаведеному храмі. Протягом століть комплекс забудов на території Михайлівського монастиря розширювався. Значних змін зазнав протягом XVII–XVIII століть, коли завдяки допомозі українських можновладців з'явилася можливість поліпшити стан занепадлих монастирських споруд і храмів. Неабияке значення мали і жертви на церкву гетьманів в різні часи: Богдан Хмельницький (1596–1657) своїм коштом відновив позолоту на центральній бані храму (1718); гетьман Іван Скоропадський (1646–1722) влаштував у головній церкві новий іконостас, Іван Мазепа (1639–1709) офірував для мощей св. Варвари срібні раку та панікадило. Військовий суддя Михайл Вуяхевич, відомий як печерський архімандрит Мелетій (1665–1671), добудував до архангельської церкви невеликий пристрій спеціально для мощей св. Варвари. Імена художників, які створили мозаїки і фрески Михайлівського Золотоверхого собору, та які зачарували Тараса Шевченка, невідомі. Ймовірно, в роботах брав участь давньоруський майстер Алімпій з Києво-Печерського монастиря.

Віктор Жадько. Фото

МАГЕРА

Микола Никанорович

(1.09.1922, с. Могилівка тепер у складі м. Дунаївці Хмельн. обл. – 12.06.2008, м. Хмельницький) – філолог, письменник, педагог; член НСПУ. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1951). Шевченкіана – «Тарасе!» у збірках: «Я хочу жити» (1990), «Привіт тобі, сонце» (1995), повість «Кам'янецькими стежками» (1989) – в якій оповідається про прибуття Тараса Шевченка до Кам'янця-Подільського. Порадував читачів-дітей, їхніх батьків та вчителів книжками: «Моє воскресіння»; «Мій Т. Шевченко» (2002) (вміщено поезії та повісті про Тараса Григоровича, найоб'ємнішим у ній є твір

Микола Магера

«Кам'янецькими стежками» та оповідання: «Вимушена ночівля», «На шхуні», «Їх щастя попереду» (2003). Збірку оповідань «Безсмертний корінь» (2003) автор присвятив рідному краю, 600-річчю заснування міста Дунаївці. У 2005 вийшла з друку книжка «Дві повісті», до якої увійшли раніше друковані «З давніх літ» та «Пастушки». Казка «Квітка папороті» (2006) спонукає юних до глибоких роздумів про сутність буття, незвичайне і трагічне в історії нашого народу. Лауреат обл. премії імені Т.Г. Шевченка та міської – імені Богдана Хмельницького, премії ім. Мелетія Смотрицького. Мав урядові нагороди, обраний почесним громадянином міста Дунаївці.

Літ.: Мацько В. Магера Микола Никанорович // Шевчен. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 15; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упоряд-

ник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

МАЗНИЙ

Володимир Іванович

(25.11.1935, с. Джупинівка, тепер Іллінець, р-ну Вінн. обл. – 16.07.2001, Київ) – літературознавець, перекладач. Закінчив ун-тет ім. Т. Шевченка (1959). Працював наук. співроб. ІЛ. Ред. антології «Тарас Шевченко «Заповіт» мовами народів світу» (1964), автор коментарів до видань творів Т. Шевченка і статей: в «Укр. літ. енциклопедії», «Краткой лит. енциклопедии», розвідок та рецензій у ж. «Дніпро», «Вітчизна», «Київ», «Радянське літературознавство», в «Студент. наук. працях Київ. ун-ту», у газ. «Вечірній Київ», «Робітнича газета», «Літературна Україна». Записував діалекти на Чорнобильщині для 1-го т. «Атласу української мови» (1984). Редактор, упорядник, автор коментарів вид. творів Т. Шевченка, Марка Вовчка, С. Руданського, І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, І. Франка, М. Коцюбинського, Лесі Українки, П. Тичини, М. Рильського, І. Микитенка. За його ред. вийшли антології «Тарас Шевченко. “Заповіт” мовами народів світу» (1964) та «Іван Франко. “Каменярі” мовами народів світу» (1983), більшість книжок 8-том. «Історії української літератури» (1967–1971), зб. на пошану 80-річчя Р. Рахманного (Олійника) «Публіцист мислі і серця» (2000; усі – Київ). Упорядкував «Листи до Михайла Коцюбинського» у 4-х томах (2002–2003).

Володимир Мазний

Повернув в історію літ-ри імена і твори В. Потапенка та Я. Жарка. Переклав окремі твори абхаз., башкир., білорус., болгар., нім., польс., татар. і франц. літ-р.

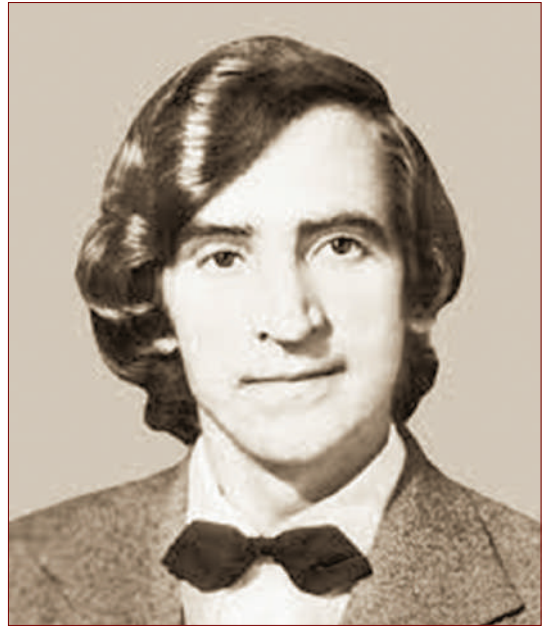
Літ.: Мазний В. «Я патріот свого краю» (Інтерв'ю) // Комсомол. плем'я, 1990. – 28 серп.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МАЗОРЄ

Іліє

– Трифан (Мазоре Іліє Трохимович; 12.09. 1938, с. Маора-Ноуе (Марамонівка), Дондюшан. р-ну, Молдова) – філолог, поет, прозаїк, перекладач. Член НСПУ (1991). Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1972). У 1990-х викладав гебраїку в ун-ті ім. Т. Шевченка та пед. ін-ті, працював доц. каф. філології Ін-ту театр. мист-ва, ст. н. с. лаб. мов нац. меншин Ін-ту педагогіки АПНУ (усі – Київ). Автор єврей. та циган. підручників для початкових шкіл, досліджень: «Чари пісні української» [Порівняльний аналіз різних мов; 2001], «Невмируще слово: творчість Тараса Шевченка і індійського поета Калідаса» (2002). Пише укр. (повісті «Я – з Калістану», 1976; «Орлани прокличать опівночі», 1977), молдав. (антологія «Флориле Ориентулуй», 1975, низка оповідань та нарисів) мовами. Переклав з циган. мови антологію «Костры» (1974), поезії Н. Сатхкевічо (зб. «Циганські шляхи», 2003, упорядник та автор передмови), укр. мовою з бенгал. – зб. «Оповідання» Р. Тагора (1972), з гінді – окремі вірші М. Бхагеріі, Х. Рейбачана, з урду –

Іліє Мазоре

Джасімууддіна, С. Камала, з їдиш – зб. комедій «Хелмські розумахи» М. Гершензона (1989; за мотивами однієї з них відбулася вистава у Львів. драм. театрі), з молдав. – низку віршів Г. Воде, Г. Вієру (зб. «Кольорова скакалочка», 1972), з румун. – кілька казок та поезії М. Емінеску. Вірш «Заповіт» Т. Шевченка у перекл. М. івритом опубл. в антології «Шевченко Т. “Заповіт” мовами народів світу» (1989), циган. мовою – у кн. «Циганські чари» (2004). В його перекладі вийшли зб. віршів Григоріє Вієру, п'єс М. Гершензона, повість Матіхаріма. Автор підручників єврейської та циганської мов для початкових шкіл.

Літ.: Письменники України. – К., 2006. – С. 245; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

Алла Мазур

МАЗУР

Алла Григорівна

(16.09.1965; Зіньків, Хмельницький р-н, Хмельницька обл.) – журналіст, телеведуча новин («ТСН» та «ТСН. Тиждень») на каналі «1+1»; закінчила ф-тет журналістики ун-ту ім. Тараса Шевченка. Чл. Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка (з грудня 2016); веде передачі і коментує свята та урочистості, пов'язані з ювілейними датами життя і творчості Т. Шевченка. Закінчила школу із золотою медаллю, юнкомом писала ст. для місцевої рай газети. Працювала на Українському радіо кореспонденткою, завредакції, ведучою програм гол. редакції інформації Першого каналу Українського радіо; для підготовки телепередач про Кобзаря, їздила для збору інформації в Канів, Шевченкове та Звенигородку. Готувала й вела радіомарафони: з нагоди річни-

ці Чорнобильської катастрофи (1991). Ведуча радіопрограми «Від міста до міста». У 1996 перейшла на телеканал 1+1, де стала «обличчям» програми «Телевізійна служба новин» (ТСН), що принесло їй звання «Найкраща ведуча інформаційних програм» (1998) на Міждержавному форумі країн СНД. Нагороди: орден княгині Ольги II і III ступеня. Лауреатка премії «Прометей-престиж» у рамках акції «Людина року» в номінації «Найкращий тележурналіст 1995 року»; у 2001 і 2003 – Національна премія України в галузі телебачення «Телетріумф» у номінації «Ведучий інформаційної програми»; 2015 і 2016 та 2018 – «Телетріумф-2016» у номінації «Ведуча інформаційної, інформаційно-аналітичної програми».

Літ.: Мій дім – Україна. – 2021. – 21 липня; Я перемогла. Інтерв'ю // Телекритика, 2020. – 19 вересня.

Віктор Жадько

МАЙДАНОВИЧ

Тетяна Василівна

(18.04.1957, с. Андріївчичі Ємільчин. р-ну Житом. обл.) – філолог, письменниця, богослов, літературознавець. Чл. НСП України (1973). Навчалася заочно на філ. ф-теті ун-ту ім. Т. Шевченка (випуск 1990). У 1991–1994 навчалася в аспірантурі Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України; наук. співробітником Інституту укр. мови Національної академії наук України (1993–1998). Заст. директ. видавництва «Криниця» (з 2002). Авторка книг для дорослих і дітей, зокрема зб. пое-

зій «Голубий криштал» (1980), «Завжди зі мною» (1983), «Насіння диких трав» (1985), «Золотий пісок» (1988), «Покаянна молитва» (1999; 2000), поеми «Христос і Прометей» (1999), «Озиме жито війни. Озимая рожь войны», «Небо над Україною» (обидві – 2017); книг для дітей «Квітневий дощ» (1985, вірші), «Калина цвіте пізно» (1990, казки), «Охоронниця Слова: Казки і казкові історії» (2013), «Країна Українія» (2016); зб. «Калиновий птах: Поезії і пісні з нотами» (2006, із композитором Л. Левченко). Вірші покладено на музику (композитори Л. Левченко, І. Пустовий, Г. Володько). Співавторка (зі схимницею Єкатериною Київською) науково-популярного видання «Духовна скарбниця. Святе Письмо про сучасність і майбутнє світу» (2004) та духовно-просвітницьких видань «Відверта розмова. Духовна правда про людську душу» (2012), «Откровенный разговор. Духовная правда о человеческой душе» (2014); Співупоряд. книжки «Шевченкова криниця. Зб. афоризмів із творів Тараса Шевченка» (2003); автор передмови «Непрочитаний Тарас Шевченко». У зб. поезій «Покаянна молитва» та «Христос і Прометей» вміщено вірш «Продовження Заповіту». Автор передмови «Тарас Шевченко і народна українська пісня» до збірки «Пісенний вінок. Українські народні пісні» (2005, 2007, 2009), в якій вміщені 49 пісень на слова Т. Шевченка. У 2016 вид-во «Криниця» випустило поетичну зб. «Країна Українія». Автор передмов і післямов до багатьох видань вид-тва «Кри-

Тетяна Майданович

ниця», мовознавчих досліджень з історії мови, літ. статей, публікацій у колективних зб.,

Книга Тетяна Майданович

хрестоматіях, антологіях, ЗМІ. Перекладає з рос. мови та із укр. на російську. Лауреат літ.-мистецької премії ім. Д. Луценка «Осіннє золото» (2012).

Літ.: Андрієвський Л. На казкових стежках Тетяни Майданович. – К., 2013. – С. 5; Котеля Т. Молитва за Україну: вечір-зустріч із Т. Майданович // Дивослово, 2014. – № 2. – С. 14; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МАЙКОВ

Аполлон Миколайович

(23.05.1821, Москва – 8.03. 1897, Санкт-Петербург, Росія) – юрист, поет, прозаїк, перекладач. Почесний чл. ун-ту св. Володимира (1888). Чл.-кор. С.-Петербур.

Поховання Аполлона Майкова. Фото В. Жадька

Академії наук. Закінчив юрид. ф-тет Петерб. ун-ту (1841). Цензор, голова Комітету іноземної цензури (1875). Публікував поезію у «Вітчизняних записках», а в «Петербурзькому збірнику» Некрасова (1846) з'явилася його поема «Машенька». Трохи раніше була створена ще одна поема, «Дві доли». Знайомий Т. Шевченка: зустрічалися в родині Федора Толстого в 1859, брав участь у літературних читаннях в Пасажі (Санкт-Петербург) та разом у літературних читаннях на користь недільних шкіл у Петербурзі. 14 квітня 1861 виступив у Петерб. ун-ті на вечорі пам'яті Т. Шевченка. Тарасові присвятив вірш «На белой отмели Каспийского поморья» (1863) про перебування поета на Мангишлаку. Поезії укр. мовою переклали: П. Грабовський та В. Щурат. Багато віршів покладено на музику: 20 композиторів написали музику на його поезію, серед них: А. Чесноков, А. Аренський, Ст. Ребіков, П. Чайковський. Похований на Новодівичому цвинтарі С.-Петербурга; ділянка № 48.

Літ.: Деркач Б. Майков Аполлон Миколайович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 23; Филипович П. Майков про Шевченка // ЗІФВ. – К., 1923. – Кн. 2/3; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МАКАРОВ

Анатолій Миколайович

(28.01.1939, с-ще Тельмана Сіндачев. р-ну Хабаров. краю, тепер РФ – 4.12.2015, Київ) –

філолог, журналіст, письменник, літературознавець, культуролог, киевознавець. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1962). Чл. НСП України (1967). Автор праць: «Світ образу. Літературно-критичні праці» (1977), «Світло українського Бароко» (1991) – розділ «Т.Г. Шевченко». Автор збірок аналітичних статей з питань літератури, мистецтва, історії культури й психології творчості; автор книжок «Розмаїття тенденцій», «Світ образу», «П'ять етюдів: Підсвідомість і мистецтво. Нариси з психології творчості» (1990), де аналізує еволюцію стилю мислення в поезії, художню образність сновидінь у творчості Лесі Українки, І. Франка, Т. Шевченка (розділ «Ще одна грань Шевченкової творчості»); «Малая энциклопедия киевской старины», «Киевская старина в лицах». Упорядник і коментатор антології світ. анекдоту «От великого до смешного». У співавторстві книжки: «Барви України», «Мазепа-будівничий», «Хрещатик. Культурологічний путівник», «Володимирська. Культурологічний путівник», «Чернігівські Афіни». Ще видання: «Были и небылицы старого Киева» (2013); «Новый год и Рождество. История и традиции» (2013); «Рождество и Новый год в старом Киеве. Из истории святочных обычаев» (2015); «Стиль жизни, нравы и вкусы старого Киева». Книга первая из семитомной серии «Мир киевской старины» (2017); «Благоустройство старого Киева». Книга вторая из семитомной серии «Мир киевской старины» (2017), «Старокиев-

Анатолій Макаров

ские силуэты». Книга третья из семитомной серии «Мир киевской старины» (2017). Лауреат

Книга Анатолія Макарова

премій імені: О. Білецького, «Благовіст», Гелен Щербан-Лапіки (Австралія), «Київ» імені Євгена Плужника, М. Коцюбинського.

Літ.: Письменники України. – К., 2006. – С. 246; Тарнашинська Л. Макаров Анатолій Миколайович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 25; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МАКАРОВ

Юрій Володимирович

(24.04.1955, Софія, Болгарія) – філолог, письменник, кінодокументаліст, режисер, публіцист. Закінчив романо-герман. філологію ун-ту ім. Т. Шевченка (1972–1977). Чл. Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка (з грудня 2016), голова Комітету (з

Юрій Макаров

грудня 2019); член Українського ПЕН. У 1977–1980 – лаборант кафедри, викладач французької мови в Київській консерваторії ім. П. Чайковського. У 1980–1987 – кор., оглядач промислово-економічної редакції Радіо-телеграфне агентство України (РАТАУ). У 1987–1993 – редактор, режисер, студія «Київнаукфільм», студія «Четвер». 1994–1995 – заст. гол. редактора, газ. «Контракт». З 1995 – на ТРК «Студія 1+1»: 1996 – ведучий програм «Імперія кіно», «Телеманія», «Сніданок з 1+1», «Спецпроект Юрія Макарова», «Документ», з 1998 – гол. редактор телекомпанії. У 2008–2010 – на Першому національному каналі, ведучий програми «Культурний фронт». З 2011 по 2013 – на каналі «ТВі», ведучий програм «Цивілізація» та «Цивілізація 2.0». З 2015 – співведучий токшоу «Війна і мир» (з Євгеном Степаненком) на каналі «UA: Перший», у 2016–2017 – директор ТО документальних фільмів НТКУ, у 2017–2020 – член правління НСТУ, з 2020 – гол. редактор «Суспільного телебачення» НСТУ. Восени 2007 очолив ж. «Український тиждень»; Автор чотирьохсерійного худож.-докум. фільму з коментарями – «Мій Шевченко» (2001). Ст. «Інший Шевченко» у спецвипуску часопису «Українська культура» (2013), присвяченому 200-річчю Кобзаря. Виступаючи у «Будинок-музей Тараса Шевченка в Києві» акцентував на принциповому новаторстві Кобзаря, його сучасності, зазначивши: «Тарас Григорович Шевченко – неслухняний, незручний, часами епатажний, дорослий,

незалежний, креативний, артистичний, справедливий, запальний, мудрий, освічений, безстрашний, шляхетний, вразливий, емпатичний, але – гордий та безбаштовий». Лауреат премії Телевізійної академії України «Золота Ера» в номінації «Найкраща культурно-історична програма», багаторазовий номінант та двічі лауреат національної премії «Телетріумф» (2006, 2007); лауреат II премії PROMAX/BDA (із О. Захаровою та О. Роднянським) за найкраще промо телеканалу (Сан-Франциско, 1999). Номінант премії «Книга року BBC» за 2013 з романом «За чверть десята». У 1999-му обраний дійсним членом Телевізійної академії України. Заслужений журналіст України.

Літ.: «Сенс професії – бути «великим спрощувачем» // Детектор медіа, 2020. – 30 квітня; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МАКСИМЕНКО

Федір Пилипович

(23.01.1896, с. Біленьке, тепер Запоріж. р-ну Запоріж. обл. – 6.07.1983, м. Львів) – історик, бібліограф, дослідник історії книги; закінчив істор. відділення ф-тету профосвіти КІНО (1925). Укладач, редактор, рецензент десятків українознавчих, краєзнавчих, персональних бібліографічних покажчиків, основоположник вивчення основ бібліотечно – бібліографічних знань у навч. закладах України, власник унікальної бібліоте-

Книга Юрія Макарова

ки з історії України, книго- та бібліотекознавства, бібліографії (10 тис. назв). Наук. співроб. ВБУ, з 1941 зав. відділом комплектування наук. бібліотеки ун-ту ім. Т. Шевченка. Читав лекції студентам і аспірантам з історії бібліографії. З 1946 працював у Львів. наук. бібліотеці ім. І. Франка. Видав бібліографічну розвідку «Межі етнографічної території українського народу» (1927). Найважливішим доробком є покажчик «Матеріали до краєзнавчої бібліографії України» (1930). Зібрав «Матеріали до бібліографії української книжки XIX ст.». Уклав покажчики «Першодруки (інкунабули)

Федір Максименко

Наукової бібліотеки Львівського університету» – 1958, та «Кириличні стародруки українських друкарень, що зберігаються у львівських збірках» – 1975. Шевченкіана: «Нова літерату-

Шевченко Т. Портрет Марії Максимович. 1859

ра про Т.Г. Шевченка» (1926, у співавт.), «Виставка в університетській бібліотеці к 90-летию со дня смерті Шевченка (1951), «Старий Київ і його околиці в маловідомих малюнках Т.Г. Шевченка» (1951), «Унікальні видання творів Т. Шевченка» (1955; у співавт.). Підготував інформаційну базу для багатотомника «Історія міст і сіл Української РСР», упорядкувавши покажчик «Збірки історичних відомостей про населені пункти Української РСР» (1963–1964), 1400 позицій німецькою, польською, російською, румунською, українською та французькою мовами. Серед відредагованих праць – двотомний у чотирьох випусках покажчик «Історія Києва» (1958–1963). Помер у Львові; похований на Янівському цвинтарі, поле № 61-а. У Києві (у Пущі-Водиці) з 2016 є вулиця Федора Максименка, та в Бахмуті на Донеччині.

Літ.: Королевич Н. Ф. Бібліограф Федір Пилипович Максименко. – К., 1996; Ротач П. Бібліограф-енциклопедист [Федір Максименко] // КС, 2000. – № 5; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МАКСИМОВИЧ МАРІЇ ПОРТРЕТ,

робота Т. Шевченка (папір, олівець, крейда. Праворуч унизу олівцем авторська дата і підпис: 1859. Т. Шевченко 22 юня) – гостюючи на хуторі Михайлова Гора у Максимовичів, Т. Шевченко і виконав портрет. Вроду портретованої передав швид-

кими й упевненими рухами, накладаючи один на другий експресивні штрихи, протяжні лінії. Насиченим тоном модельовано обличчя, а білим вимальовано прозору намітку (вуаль), рукав вишитої сорочки (Марія в українському одязі!), відблиски на чолі та носі. Тугий разок коралів охоплює шию. На голові корона густого волосся, вкритого прозорою білою вуаллю. Виразні очі, ледь припухлі губи, зосереджене, уважне, самозаглиблене обличчя (неспроста, коли Тарас вперше побачив «Максимовичку», написав: «Коли б така у мене була жінка – повинчався б да й умер»). Марія Василівна Максимович (уроджена Товбич; 1834–1882) – дружина (побралися 30 квітня 1853) ученого і Шевченкового товариша, ректора ун-ту св. Володимира Михайла Олександровича Максимовича (1804–1873). Знайомство поета з Марією відбулося у Москві 1858: «Заехали, – записав Тарас у «Щоденнику» від 18 березня, – к Максимовичу. Застали его в хлопотах около «Русской Беседы». Хозяйки его не застали дома. Она была в церкви». За кілька днів Т. Шевченко знов у Максимовичів: «Вечер провел, – записує поет 21 березня, – у своей милой землячки М.В. Максимович. И несмотря на страстную пятницу, она, милая, весь вечер пела для меня наши родные душевные песни. И пела так сердечно прекрасно, что я вообразил себя на берегах широкого Днепра. Восхитительные песни! очаровательная певица!». Це перше враження потім обернулося в міцну приязнь до М.В. Шевченко сер-

дечно листується з нею – навіть у таких інтимних справах, як одруження, посилає нові поезії: подарував автограф поезій «Садок вишневий коло хати», «Сон» («На панщині пшеницю жала»), а також свій фотопортрет.

Під жартівливими словами в листах Шевченкових до «Максимовички» часто прозирає трагічне почуття самотньої людини, що за всяку ціну хоче вирватися в Україну, побачитися з рідними та друзями. Портрет знаходиться в Національному музеї Тараса Шевченка.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 510; Національний музей Тараса Шевченка. Альбом. – К., 2002. – С. 217; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 6. – К., 2003. – С. 170–184, 467–469.

*Надія Орлова,
Віктор Жадько*

МАКСИМОВИЧ

Марія Василівна

(дівоче прізвище – Товбич; 1834–1882), дівчина-безприданниця; знайома Т. Шевченка. 30 квітня 1853 стала дружиною ректора ун-ту св. Володимира Михайла Максимовича (1804–1873), про що вчений писав в Одесу архієпископу Інокентію Борисову (1800–1957): «Я все на Горе Михайловой... стал наконец женат. Я женился на дочери той украинки, о смерти которой я упоминал в последнем письме к Вам, писанном года за два... В прошлую осень лишился моей сестры-питомицы, и с нею ушло от меня все уже из прежней жизни моей в здешней стороне... Новая спутница жизни моей доброе дитя, и я люблю ее; но мне

Соколов І. Портрет Марії Максимович. 1859

и при ней скучно здесь в настоящее время, что я сижу на горе бездейственным домонтарем, – а теперь еще более скучно, ибо еще крепче прикован к горе тою же железною цепью нужды, – а дума так и рвется к Черному морю». Т. Шевченко познайомився з Марією в Москві і занотував у «Щоденнику»: «Она проиграла для нас на фортепьяно несколько наших песен. Так

чисто, безманерно, как ни одна великая артистка играть не умеет. И где он, старый антикварий, выкопал такое свежее, чистое добро. И грустно, и завидно. Я написал ей на память свой “Весенний вечер”, а она подарила мне для ношения на шею киевский образок. Наивный и прекрасный подарок». Збереглися листи Тараса до Марії: «Спасибі вам, моє серце єдине, за ваше щиро ласкаве привітання. Я думав, що ви давно вже в Москві сумуєте, аж бачу, що ви тепер по Михайловій горі помагаєте, на сині гори поглядаєте, з Дніпром розмовляєте, та й мене, сірому одинокого, на чужині не забуваєте. Спасибі ж вам ще раз, моє серце єдине».

У листі від 22 листопада 1858 Тарас Григорович надіслав Марії вірш «Сон (На панщині пшеницю жала)»: «Я вам тепер шлю замість 20 парчового очіпка мій невеличкий “Сон”, а літом привезу величнну поему, як зробите по моему прошенію, а як же ні, то й ні». 10 травня 1859 Т. Шевченко надсилав Марії Василівні фотопортрет: «Посилаю вам свій портрет,

Сорочка Марії Максимович,
зберігається в Будинку-музеї Тараса Шевченка в Києві

тільки, будьте ласкаві, не показуйте портрет дівчатам, а то вони злякаються, подумають, що я гайдамацький батько, та ні одна й заміж не піде за такого паливоду».

13–26 червня 1859 Т. Шевченко гостював на Михайловій Горі, де виконав портрети Марії. Після смерті чоловіка, Михайла Олександровича, Марія Василівна переїхала до Києва і мешкала, за свідченням киевознавця Ольги Друг, в орендованому будинку на вулиці Костьольній, в дітей (син Олексій, 1860 р.н., юрист; донька Ольга, 1865 р.н.), тут і померла. Похована біля православного храму Всіх Святих на Щекавиці, могила не збереглася. Марія Василівна шанувала народне вбрання – на відомих портретах робіт Т. Шевченка та І. Соколова зображена у традиційній сорочці, керсеті. «Панська» ж сорочка мала інше призначення: так представниці свідомої інтелігенції елементами народного одягу підкреслювали свою «українськість». Сорочка зберігалася у невістки Максимовичів Катерини у Прохорівці, потім – у місцевій вчительки, а голодного 1932 її придбала Марта Матвеева. Її бабуся Ївга пам'ятала приїзд туди Шевченка влітку 1859: «Приїхав був пан Шевченко. Ми було співаємо, а він усе пише, усе пише. Коли лишався сам у хаті, то ходив та сам собі розмовляв, та сам собі сміявся». Усе життя берегла пані Марта сорочку, а на схилі літ передала до улюбленого музею.

Літ.: Жадько В. Іду за Шевченком. – К., 2010. – С. 74; Панченко В. Тест на патріотизм //

День, 2001. – 21 листоп.; Сергійчук Л. Максимович Марія // Шевченк. енцикл. – Т. 4. – К., 2013. – С. 31.

Віктор Жадько

МАКСИМОВИЧ

Михайло Олександрович

(3.091804, х. Тимківщина – 9.11.1873, Михайлова Гора) – учений-енциклопедист, письменник, журналіст, перекладач, педагог, поет, чл.-кореспондент Петербурзької Академії наук (1871), нащадок династії культурних і державних діячів Максимовичів-Васильківських за батьківською лінією; товариш Т. Шевченка. З липня 1834 працював в університеті св. Володимира: спочатку – зав. кафедри російської словесності, з вересня того самого року до грудня 1835 – ректор, з 1836 – декан філософського факультету. Проживав у Києві на Печерську в будинку Семенюти,

Михайло Максимович

Хутір Тимківщина: хата, де народився Михайло Максимович. Давнє фото

у Новицького на вулиці Тарасівській та Бібівському бульварі. Михайло Олександрович підтримував тісні творчі та особисті зв'язки з Т. Шевченком, з яким познайомився, ймовірно, у Києві в кінці 1843 (П. Жур стверджує, знайомство відбулося 1844 на контрактах; цього самого року Т. Шевченко подарував М. Максимовичу поему «Тризна», підписавши). Багато уваги приділяв фольклорові Київщини. У 1827 видав збірку «Малороссийские песни», а 1834 – «Украинские народные песни» (обидві в Москві), 1849 в Києві виходить ще «Сборник украинских песен». Досліджував історію України, зокрема, гайдамацький рух, опублікував «Сказание о Колиивщине». Автор «Истории русской словесности», надрукованої в університетській друкарні. Видав альманахи «Денница» (1830, 1834), «Киев-

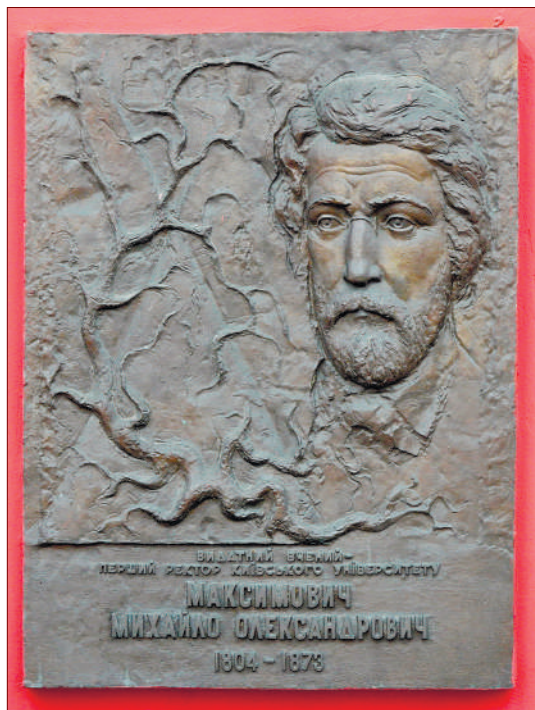
лянинъ» (1840, 1841, 1850), «Украинец» (1859, 1864). Перу вченого належать «Повесть о полку Игореве с переводом для слушателей университетских» (1837), «Откуда идет русская земля, по сказанию Нестеровой повести и по другим старинным писаниям Русским» (1837), «История древней русской словесности» (1839), «Начальная русская филология» (1847). Переклав українською «Слово о полку Ігоревім» і передав твір Шевченкові через поетового товариша Михайла Щепкіна (1788–1863), який приїздив під кінець 1857 в Нижній Новгород, щоб поздоровити поета з Новим, 1858, роком. Посилаючи «Слово...», Максимович писав Т. Шевченкові: «Бач і я на старості став віршовник і з письменного книжного Ігоря зробив співаку-українця. На половину, здається, таки гарненький;

дещо вже й сам полагодив, а що тобі не сподобається, будь ласкав, напиши мені, коли буде до-сужно!». Як прийняв Т. Шевченко цей переклад – не знати, бо у своїй відповіді поет коротенько зазначив вченому: «Цілую тебе, моє серце, за подарунки». Михайло надіслав Тарасові поему перекладача Костянтина Думитрашка (1815–1886) «Жабомишодраківка» і листовно просив поета підкоригувати свої переклади – 29 віршів із «Давидових псалмів». 5 квітня 1858 із С.-Петербурга Т. Шевченко дякував М. Максимовича за збережений і переданий йому через Григорія Галагана (1819–1888) уривок поеми «Єретик»: «Получив я од Грицька Галагана все твоє добро. Спасибі тобі. «Єретик» сій не весь, тут його й половини нема».

У праці «Значення Шевченка для України» вчений підкреслив «загальнолюдськість» його дум і почуттів. Михайло Олександрович дав високу оцінку творам Т. Шевченка, називаючи їх автора «віщим Бояном» і «милим соловейком», мріяв, щоб Україна швидше побачила його на своїм розкішнім лоні, як співається в пісні: «Лети, лети, соколу, // Я жду тебе с тоскою, // Личко з пилу умию, // І обійму за шию!». Михайло Олександрович допомагав поетові стати співробітником Археогрфічної комісії і 10 грудня 1845 Тараса офіційно призначено художником комісії й брав участь в дослідженні могили Переп'ят на Фастівщині. Про ті розкопки Максимович згадував у вірші «Пісня на Тарасову роковину 10 травня 1862 р.», звертаючись до керівника комісії, професора

Миколи Іванишева (1811–1874): «Ой, ізгадай, друже лисий, // Як з Тарасом ти співав.../ / На Переп'ятисі». У листі до Шевченка від 20 грудня 1857, Максимович писав Тарасові: «Радів і тужив я, чуючи про тебе, чуючи твої вірші красномовні і кріпкодумні». У Москві вчений відвідав хворого поета: «Вслед за доктором, – занотував Тарас у «Щоденникові» 12 березня 1858, – посетил меня почтеннейший Михайло Александрович Максимович. Молодец старичина, женился, отпустил усы да в ус себе не дует». А наступного дня, 13 березня, М. Максимович подарував Т. Шевченкові книгу «Сказание о гетмане Петре Сагайдачном». Поет одповів: «Сердечно благодарен за визит и брошюру».

Меморіальна дошка на приміщенні університету – на честь першого ректора ун-ту св. Володимира Михайла Максимовича. Фото В. Жадька

25 березня 1858 Михайло Максимович організував у Москві прощальний обід на честь Т. Шевченка, який повертався із заслання, на якому поета вітав віршем «Шевченкові 25 березня 1858 р.», познайомив Кобзаря з діячами-слов'янофілами: істориком та письменником Михайлом Погодіним (1800–1875), письменником-публіцистом Іваном Аксаковим (1823–1886), літературним критиком Сергієм Аксаковим (1791–1859), істориком літератури Степаном Шевиризовим (1806–1864), поетом і філософом Олексієм Хом'яковим (1804–1860).

13 червня 1859 Т. Шевченко із села Козинці човном поплив у Прохорівку, на «Гору», куди запросив М. Максимович; Тарас гостював у товариша десять днів, намалювавши портрет

Михайлова Гора. Могила М. Максимовича.
Фото В. Жадька

господаря та дружини – Марії Василівни, зробив ескізи, начерки Дніпрових круч; Шевченко подарував Михайлові Олександровичу поезію «Полякам», а професор запропонував ділянку на хуторі. Про це Тарас Григорович писав Варфоломію Шевченкові (1821–1892): «Максимович у Прохорівці уступає мені таке саме добро, як і в Парчевського, тільки не коло Дніпра, от моє лихо! Видко Дніпро, та здалека, а мені його треба коло порогу».

Про те, яке враження справив Т. Шевченко на Канівщині в час перебування на Михайловій Горі, Михайло Олександрович у листі до поета писав: «Не забывайте нас и хоть изредка отзывайтесь к нам сюда, на берега Днепровские, где в окрестностях Михайловой Горы оставили Вы о себе живейшие и самые сердечные воспоминания. А с правой стороны Днепра Вы стали лицом мифическим, о котором идут уже баснословия и легенды, наравне с преданиями старых времен». 20 липня 1859 поета під час переправи з Пекарів у Прохорівку до Максимовичів заарештовано і відправлено в Черкаси. У місті Тарас одержав від Михайла Олександровича лист, адресований у Мошни, та залишений на Горі чемодан: «23 липня 1859. Коханий земляче! Кланяємось Вам сердечно з Михайлової Горі і дуже тужимо об Вашому приключою, бо нам перед Іллею сказав нарочний із Пекарів, що Вас уже випустили з Мошен і що Ви з Пекарів поїхали в Межиріч до пана Парчевського, а вчора сказали, що Ви вже аж у Переяславі, аж бачу

все брехня і Ви в Мошнах. З посланим, по письму Вашому, посилаю Вам чемодан і погребець, і в сім пакеті 50 рублів, а прочіі привезу сам в Мошни, куди й без того хотів я їхати з Вами вмісті. 25 березня 1860 Максимович повідомляє Тараса про народження сина Олексія, що одержав «Кобзаря» з дарчим написом, переданим через переяславського лікаря Андрія Козачковського (1812–1889). Останнього листа із дружиною М. Максимович написав Шевченкові 14 грудня 1860. У ньому, не знаючи про стан здоров'я поета, скаржитья на відсутність листів від нього; тут же висловлюється схвальна думка про «Основу», яку розпочав готувати редактор Василь Білозерський (1825–1899).

Епістолярій Т. Шевченка і М. Максимовича налічує 9 листів від кожного. Після смерті поета в «Описі книг, що належали Шевченкові» зазначені і праці вченого з дарчими написами. 10 травня 1861 Михайло Олександрович човном приплив із

Прохорівки до Канева і прочитав коло могили Кобзаря вірша «На смерть Шевченка». У столиці вулиця в Голосіївському та Солом'янському районах названа ім'ям ученого; на фасаді Національного ун-ту імені Т. Шевченка відкрито меморіальну дошку. Похований на хуторі Михайлова Гора, неподалік садиби, яку спалили.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 257; Карпанюк М. Максимович Михайло // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 32; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 5. – К., 2003. – С. 162–168.

Віктор Жадько

МАКСИМОВИЧ Олексій Михайлович

(22.02. 1860, с. Прохорівка Золотоніс. пов. Полтав. губ. – 1922) – син Михайла та Марії Максимовичів, приятелів Т. Шевченка. Навчався в Колегії Павла Галагана в Києві. Служив прокурором Вітеб. судової палати. Про його народження та хрещення

*Михайлова Гора. Хата Михайла Максимовича,
де народився син Олексій. Давнє фото*

М.О. Максимович повідомляв Шевченкові в листі від 25 березня (за ст. ст.) 1860: «Сього року феврала 22 дня звеселити старість мою, даровавши мені первородного сина Алексія, который сього 6-го марта уже сподобился святого крещення и причащення и которому да поможет Господь виростати в добрім здоров'ї, світлім розумі і во многій любви ко всьому, що подобає любити доброму і честному чоловіку і щирому українцю, і прожити щасливий вік на радість і утіху родителям і родичам своїм, на пользу і славу своїй отчизні... Наше житьє-бытьє такое же, как видели, кроме радостной прибавки в хлопятке нашем, которым Господь взвеселил Михайлову Гору. Вы полюбовались бы этим прекрасным младенцем». Життєва доля маловідома.

Коваленко Г. Портрет Ольги Максимович. За репродукцією в журналі «Зоря». 1893.

Літ.: Дубинянська Я. Максимович і портрет його дружини: до Дня народження першого ректора Київського університету // Вечірній Київ, 2018. – 15 вересня; Листи до Тараса Шевченка. – К., 1993. – С. 146, 316.

Віктор Жадько

МАКСИМОВИЧ

Ольга Михайлівна

(1865–1891) – донька першого ректора університету св. Володимира – Михайла Максимовича (1804–1873), вчителька. Закінчила Фундуклеївську жіночу гімназію, у 1886 – Вищі жіночі курси в Києві; учителювала в школах Переяславського повіту, зокрема, з 1890 – в селі Дем'янці, де поширювала серед селян твори Тараса Шевченка. Зберігала архіви батька: рукописи, поезії, листи, у тому числі й від поета, а також портрет матері – Максимович Марії Василівни (дівоче прізвище – Товбич; 1834–1882), виконаний Тарасом Григоровичем 1859 на Михайловій Горі. За словами журналіста та історика із села Липняки, Київської губернії – Григорія Коваленка (1868–1937): «Селяни та вчені поважали вчительку Ольгу Михайлівну». У двадцять шість років загинула від чаду. У некролозі журнал «Зоря» написав: «Ольга Михайлівна... віддавала школі всі сили та й матеріальні кошти. Тих дітей, що виявили більше здатності до науки, рекомендувала у престижні навчальні заклади. Вона горіла на роботі й спалахнула зорею». Похована на сільському цвинтарі, звідки видно «Трибратню могилу давню» і «сині Дніпрові гори». На місці, де стояла школа і там

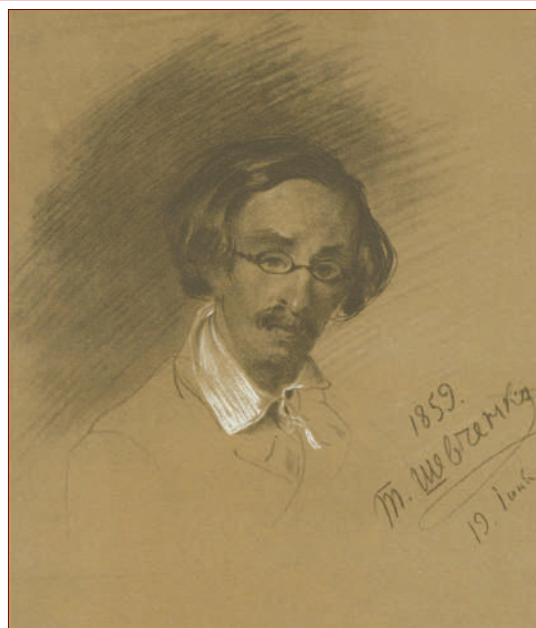
викладала Ольга Михайлівна, виросла дичка, яку сельчани називали «Грушею Ольги Максимович».

Літ.: Батрак В. Віковічну грушу на Київщині дослідники пропонують іменувати на честь Ольги Максимович // Вісник Переяславщини, 2016. – 4 жовтня; Коваленко Гр. Ольга Михайлівна Максимовичівна // Зоря, 1893. – 24 листоп.

Віктор Жадько

МАКСИМОВИЧА МИХАЙЛА ПОРТРЕТ,

робота Т. Шевченка (папір, олівець, крейда). Праворуч унизу олівцем авторські дата і підпис: «1859. Т. Шевченко 19 іюня – портрет роботи Т.Г. Шевченка». Влітку 1859 Тарас гостював у Максимовичів у Прохорівці на хуторі Михайлова Гора, де й виконав портрет першого ректора ун-ту св. Володимира. Твір є парним до портрета Марії Максимович. Фігура портретованого повернена у три чверті, обличчя майже анфас, але трохи нахилене вперед. Його світлотіньове моделювання органічно доповнено лінійно вирішеним вбранням. Темне, майже чорне волосся чоловіка, насичене тло за його силуетом контрастує з білим коміром сорочки, що виглядає з-під сурдута. Худорляве обличчя літнього вченого митець увиразнив легким тоном, м'якими тінями очей, що їх ледь збільшують скельця окулярів. Ефекту освітлення обличчя досягнене за допомогою акцентів білою крейдою на чолі та носі. Густо накладені штрихи білої крейди на комірі сорочки роблять зображення яскравішим. Очі ледь збільшені скель-

Шевченко Т. Портрет Михайла Максимовича. 1859

цями окулярів. Композиція твору проста й лаконічна. Художник використовує характерний для портретів цього періоду м'який італійський олівець, досягаючи широкої градації чорного кольору: від темно-оксамитових в затінених місцях до ледь помітного на тоновому папері, даючи світлові акценти білою крейдою. Робота відзначається тонким психологізмом. Портрет зберігається в Національному музеї Тараса Шевченка.

Літ.: Національний музей Тараса Шевченка. Альбом. – К., 2002. – С. 217; Орлова Н. Максимовича М. портрет // Шевченк. енцикл. – Т. 4. – К., 2013. – С. 34.

Надія Орлова,
Віктор Жадько

МАЛАШЕНКО Михайло

(р.н.н. – р.с.н.) – поет; студент ун-ту св. Володимира. Учасник

Ланцюговий міст, до якого студент Михайло Малашенко проводив домовину з прахом Кобзаря до Канева. Малюнок

процесії перезахоронення Т. Шевченка в Україні. Виступав із короткою промовою і прочитав власного вірша «На віковічну пам'ять Т.Г. Шевченка» на Ланцюговому мосту дорогою до церкви Різдва Христового на Подолі. Поезія надрукована у газеті «Киевский телеграф» (1861. – 23 берез.). Про цей факт засвідчив кореспондент «Русского инвалида» М. Чернишов: «При в'їзді процесії із прахом Тараса Шевченка на ланцюговий міст, коні сумної колісниці були випряжені, і студенти на собі повезли дорогоцінний прах.

На середині мосту ще виголошена промова в честь небіжчика і прочитаний вірш одним з українських поетів – Малашенком». Числився у поліційному списку осіб як «студент ун-ту св. Володимира, який брав участь у похованні Т. Шевченка в Каневі».

Літ.: Смерть і похорон Т.Г. Шевченка. – К., 1961. – С. 68; Тарахан-Береза Зінаїда. Святиня. Наук.-істор. літопис Тарасової Гори. – К., 1998. – С. 56; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

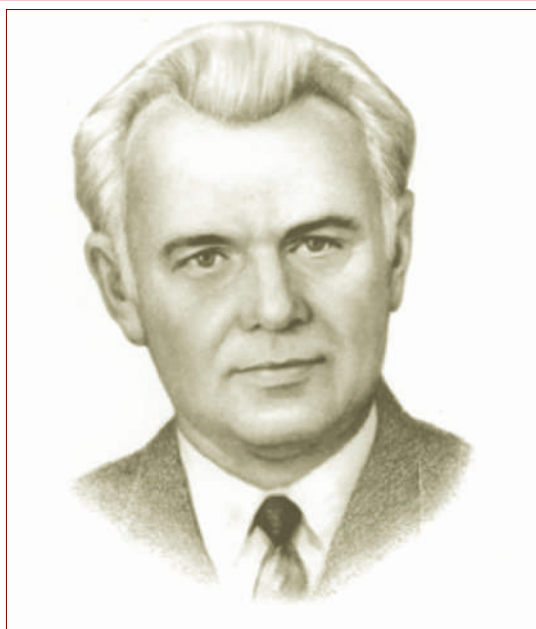
МАЛИК

Володимир Кирилович

(спр. прізвищ. Сиченко; 21.02. 1921, с. Новосілки Фастів. р-ну, Київщина – 31.08.1998, Лубни) – філолог, письменник-романіст, поет, перекладач. У 1950 закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. У 1939, розпочавши навчання в ун-ті, брав участь у відкритті пам'ятника Кобзареві в Києві. Був учасником щорічного Шевченків. свята у с. Ісків-

ці на Лубенщині, де збереглася Тарасова криниця, та в Лубнах, де поет неодноразово бував. Лауреат премій ім. Лесі Українки та ім. Г. Сковороди. У 1946–1953 учителював на Київщині, а з 1953 – в Лубнах. Першу книжку, поему для дітей «Журавлі-журавлики» опублікував у 1957. За роки творчої праці написав багато тв. різних жанрів: віршованих казок, поем, повістей, худ. нарисів. Автор романів історичних романів: тетралогія «Таємний посол» (до якого входять романи «Посол Урус-шайтана» (1968), «Фірман султана» (1969), «Чорний вершник» (1976) і «Шовковий шнурок» (1977); романи: «Князь Кий» (1982), «Чумацький шлях», «Горить свіча», «Черлені щити» (1985) та останній роман «Князь Ігор. Слово о полку Ігоревім». Переклав укр. мовою, реконструював та визначив авторство (на

Володимир Малик

його думку, це Данило Галицький) «Слова о полку Ігоревім» (Полтава, 1995). Від раннього дитинства і протягом життя для М. найулюбленишим поетом

Книги Володимира Малика. Колаж

був Т. Шевченко. У 1994 Всеукр. благодійний культ.-наук. фонд Тараса Шевченка нагородив М. дипломом за творчий внесок у духовну скарбницю укр. народу та відродження нац. свідомості. У пам'ять про письменника Лубенською міською радою (2001) засновано премію його імені. Похований на міському кладовищі міста Лубни.

Літ.: Козюра В. Володимир Малік: Життя і творчість. – Полтава: АСМІ, 2003. – 119 с.; Лауреати премії Фонду Тараса Шевченка // ЛУ, 1994. – 26 трав. – С. 2; Ротач П. Колоски з літературної ниви: Короткий літ. календар Полтавщини. – Полтава, 1999. – С. 87.

Віктор Жадько

МАЛИЦЬКИЙ Федір Михайлович

(1.03.1900, с. Долобичів, Холмщина, тепер Польща – 21.07.1988, Київ) – філолог, пись-

Федір Малицький

менник. Закінчив КІНО (1929). Учасник літ. організацій «Західна Україна», «Плуг»; репресований (1933), реабілітований (1959). Чл. Спілки письменників України (з 1959). Автор поетичних збірок: «Холмщина» (1927), «Поезії» (1931), «Грози над смереками» (1966), «Цвіт ломикаменю» (1971), «Обжинки» (1979); прозових книжок: «Бистрий Буг», «На панських ланах», «Коллективними шляхами» (1931), «Дороги життя» (1975); збірок прози і віршів: «Бистрий Буг» (1966), «Заграв над Бугом» (1970). Поетична шевченкіана: цикл «Невмирущий Кобзар» (зб. «Грози над смереками» (1966), «Роковини» (1964), «Перед пам'ятником Тарасові Шевченку» (1971), «І люди «Кобзаря» читали» (1989). Автор оповідань: «Жива легенда» (1975), «Заповіт Шевченка» (1986); цикл сонетів «Тарас Шевченко» (зб. «Обжинки» 1979).

Літ.: Боронь О. Малицький Федір Михайлович // Шевчен. енцикл. – Т. 4; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МАЛИШКО Андрій Самійлович

(1.11.1912, с. Обухів, тепер місто Київ, обл. – 17.02.1970, Київ) – філолог, поет, перекладач, літ. критик. Закінчив літ. ф-тет КІНО (1932); його викладачами були професори: А. Кримський, О. Дорошкевич, М. Зеров, П. Филипович, О. Курило, М. Грунський, С. Чавдаров. Автор поетичної Шевченкіани: зб. «Лірика»,

«3 книги життя» (1938), «Березень» (1940, цикл «Канів»), «Чотири літа» (1946), «Народження синів» (цикл «Зоре моя вечірня...»), «Віщий голос» (1961), «Дорога під яворами» (1964, цикл «Пісня Тараса Шевченка»); поезії: «Оповідання Кобзаря», «Оповім про Катерину», «Пам'ятник Тарасові», «На горі Чернечій», «На могилі Тараса» (1965), «Зустріч з Яриною». Автор поеми «Тарас Шевченко. Драматична пісня» (1964), що охоплює життєвий шлях Шевченка. Ставилась на сцені Черкас. муз.-драм. театру ім. Т.Г. Шевченка (з 1970). Переклад вірші: О. Суркова, М. Ушакова, П. Бровки, Г. Леонідзе, присвячені Т. Шевченку. Публіцистичні виступи – «Любов і ненависть поета» (виступ на могилі Шевченка в Каневі 10 вересня 1938). «Здрастуй, Тарасе» (1938), «Земля Тараса» (1944), «Оповитий любов'ю». До Шевченкіани Малишка увійшло понад 70 різножанрових творів,

Андрій Малишко, студент

окремі вірші, цикли, уривки з ліро-епічних поем, статті, переклади іншомовних творів про поета. За визначенням Д. Павличка, Шевченкіана Малишка – оригінальне, позначене «щемливим, наддніпрянським тембром»

Андрій Малишко і Максим Рилький в Голосієво. Давнє фото

Андрій Малишко. Книга про Т. Шевченка

Могила Андрія Малишка. Фото В. Жадька

голосу та помітне надбання укр. літератури. Створив незабутні пісні, які стали народними: «Ми підемо, де трави похили», «Київський вальс» («Знову цвітуть каштани»), «Пісня про вчительку», «Прийдіть до мене, кароокі дні», романс «Цвітуть осінні тихі небеса»; «Пісню про рушник» («Рідна мати моя, ти ночей не доспала»). Лауреат Державної премії імені Т.Г. Шевченка 1964 за кн. «Далекі орбіти». Помер у Феофанії – одночасно інфаркт та інсульт. Олесь Гончар у день смерті записав у «Щоденнику»: «Складна була людина і нелегка. Але в цьому ось вся його правда: «Україно моя, мені в світі нічого не треба, Тільки б голос твій чути і ніжність твою берегти». Він не був од природи аж надто хоробрий. Але ж ми бачили його відвагу, моменти безстрашшя». Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка №1.

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 266; Мельничук Б. Малишко Андрій // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 49; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МАЛКОВИЧ

Іван Антонович

(10.05.1961, с. Березів-Нижній Косів, р-ну Івано-Франків. обл.) – філолог, поет, прозаїк, видавець. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка. (1985). Чл. Спілки письменників з 1986. Директор дит. вид.-цтва «А-ба-ба-га-ла-ма-га». Поетична шевченкіана: «Перебендя», «Наслідування

старовинних мотивів», «Вшанування першоджерел» (зб. «Вірші», 1992). Автор-упорядник 30 книжок для дітей, зокрема, «Українська абетка», «Улюблені вірші», «100 казок». Лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка (2017) за книжку «Подорожник з новими віршами». Із промови на врученні: «Ми хвалилися Шевченком, як у тому давньоукраїнському канті: «І Тобою, милий Боже, повсякчас хвалюся». Як же нам хотілося довести всьому світові, що Шевченко і модерний, і сучасний, адже з нього постійно ліпили тільки селянського романтика і таврувальника панів, понижуючи образ національного генія до постаті бідного кобзаря, що печально пощипує струни кобзи чи бандури... в багатьох шкільних і студентських аудиторіях саме такий образ Шевченка переважає й досі – кріпак і селянський поет-мученик. «Скиньте з Шевченка шапку. Та отого дурного кожуха. Відкрийте в нім академіка. Ще одчайдуха-зуха...» – закликав Драч і багато інших поетів впродовж століття.

Іван Малкович

Але наша українська натура й далі продовжує зациклюватися на образі мученика, затінюючи істинний образ Шевченка-поета, чий «Кобзар» – особливо в часи без державності – і аж дотепер правив нам за найвищу Конституцію Національного Духу. Багато поетів страждали і гинули, але небагато давали прихисток у слові цілій нації.

Іван Малкович виступає на Шевченковому ювілейному засіданні в Інституті філології університету

І не випадково уже в наші драматичні дні відважний син древнього вірменського народу Сергій Нігоян гине в центрі Києва за ідеали гідності саме з Шевченковими словами на устах: «Борітеся – поборете!». Не випадково, перекрикуючи той незабутній протестний брязкіт наростаючого бойовиська, молодода українська письменниця, стоячи на вершечку барикади на Грушевського і показуючи пальцем на янучарів, з убивчою силою проголошуватиме Шевченкове: «Во Іудеї, во дні они, во врем'я Ірода-царя... романські п'яні легіони паскудились». Бо справжні Шевченкові смисли в багатьох його творах звучать як важкий, глибокий рок, а не мелясна попса.

Ліричний портрет «Перебендя» (зб. «Вірші», 1992) становить варіацію однойменної Шевченкової поезії. У трактуванні М. персонаж – сліпий співець творить ілюзорну версію укр. історії, адже складає думи за розповідями волюцюг, котрі видають себе за козаків. Інвективу «Насліду-

вання старовинних мотивів» (згадана зб.) побудовано як пастиш на основі доробку Шевченка («Кавказ», «І мертвим, і живим», «Мені однаково, чи буду», «Титарівна», «І Архімед, і Галілей»). Схожу структуру має елегія «Вшанування першоджерел», базована, зокр., на алюзіях до творів Шевченка «Гамалія» й «Осія. Глава XIV». У присвяті «Івано-Франківську» (зб. «Ключ», 1988; ін. варіант – «Івано-Франківську чи Станиславову» – у кн. «Із янголом на плечі», 1997) я-поет асоціює місто з пам'ятною купівлею «Кобзаря».

Літ.: Левицький В. Малкович Іван Антонович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 52; Промова на врученні премії // Українська правда, 2017. – 10 березня.

Віктор Жадько

МАЛЮГА

Павло Потапович

(р.н.н. – р.с.н.) – лікар; студент мед. ф-ту університету св. Володимира (випуск 1857). Отримав ступінь лікаря. Зустрічав-

Кириченко С. Зустріч письменників – Івана Тургенєва і Марка Вовчка з Тарасом Шевченком. Малюнок

ся з Т. Шевченком у Нижньому Новгороді проїздом в Іркутськ. Свідченням цього є запис у Тарасовому «Щоденнику» від 18 лютого 1858: «Проїздом з Києва до Іркутського відвідав мене земляк... Малюга... Малюга повідомив мене, що Марко Вовчок – псевдонім якоїсь Марковичевої і що адресу її можна дістати в Данила Семеновича Каменецького, Кулішевого довіреного в С.-Петербурзі. Яка високо прекрасна істота ця жінка! Не рівня моїй акторці. Треба буде їй написати листа та подякувати їй за радість, що [мені] дало¹ читання її натхненної книжки». Подальша доля невідома.

Літ.: Большаков Л. Їхав поет із заслання. – К., 1977. – С. 54; Тарас Шевченко. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 5. – К., 2003. – С. 155; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упоряд-

ник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МАНЖАРА

Ганна Іванівна

(23.08.1947, с. Миколаївка, тепер селище Жовтнєве Білопільського району Сумської області) – філолог, музейник. Заслужений працівник культури України. Закінчила філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1975). Відтоді працює в Шевченківському національному заповіднику (м. Канів), головний зберігач фондів (з 1985). Очолює науковий відділ фондової роботи. Автор досліджень з шевченкіани в образотворчому мистецтві. Працює над упорядкуванням каталогу фондів музею. Ініціатор і організатор виставок, присвячених видатним місцям, пов'язаних з іменем Т. Шевченка. Організовує екскурсії музеєм та Шевченковими місцями

Канів. Шевченківський національний заповідник. Фото В. Жадька

на Канівщині, декламуючи слухачам поезію Кобзаря.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

МАРАХОВ

Григорій Іванович

(18.08.1918, с. Кевсала, нині Іпатів. р-ну Ставропол. краю, тепер РФ – р.с.н. – 30.09.1994, Київ) – історик. Д-р істор. наук. Закінчив Краснодар. держ. пед. ін-т (1941). Викладач Київ. буд. ін-ту (1946–1958). Працював наук. співроб. Ін-ту історії АН УРСР, проф. Укр. поліграф. ін-ту. З 1970 – проф. Ін-ту підвищення кваліфікації викладачів суспільних наук при ун-ті ім. Т. Шевченка. Автор книжок «Суспільно-політичний рух на Україні в 1856–1964 рр.»;

Книга Григорія Марахова про Т. Шевченка. Титул

(1981); «Київський університет в революційно-демократично-му русі» (1984), «С верой в будущее: Революционный демократ Н.И. Гулак» (1989), «Суспільно-політичні погляди діячів недільних шкіл на Україні (1859–1862)» (1970). В основу праці «Т.Г. Шевченко в колі сучасників. Словник персоналій» (1976) покладені архівні та епістолярні матеріали про друзів і знайомих поета. Член редколегії трьохтомного видання «Кирило-Мефодіївське товариство» (1990). Співупоряд. зб. документів «Суспільно-політичний рух на Україні в 1856–1862 рр.» (1963), в якому оприлюднено «Критичний розбір Є. Моссаковським окремих творів Т. Шевченка».

Літ.: Шубравський А. До скарбниці шевченкіани // Рад. освіта, 1976. – 6 жовт.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. – упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.; Ясь О. Марахов Григорій Іванович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 67.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

МАРИНИЧ

Олександр Мефодійович

(4.09.1920, с. Суботці, тепер Знамен. р-ну, Кіровоград. обл. – 23.08. 2008, Київ) – вчений-географ. Навчався на геогр. ф-теті ун-ту ім. Т. Шевченка (1937–1941); лауреат премії Тараса Шевченка. університету у 2006 за підручник «Фізична географія України», у співавт. Доктор геогр. наук. Член-кор. НАН України. Міністр освіти Укр. РСР (1971–1979). Президент Українського географічного товариства

тва (1964–1995 закінчив Казан. ун-тет (1942), аспірантуру ун-ту ім. Т. Шевченка (1948). Декан геогр. ф-тету (1956–1958; 1960–1968). Президент Українського географічного товариства (1964–1995). Проф., зав. кафедри фізичної географії ун-ту (1956–1971), проф. кафедри фіз. географії та охорони природи. Автор праць з історії геогр. науки, фізичної географії України, ландшафтознавства, геоморфології. У наук. доробку вченого дослідження: «Інтерес Тараса Шевченка до вивчення природи» (Зб. «Тарас Шевченко» (1971), в якому основна увага зосереджена на участі поета в Арал. експедиції. У 1991 присвоєно почесне звання Заслуженого діяча науки і техніки України, у 1993 – лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки за цикл колективних (співавт.) за монографію «Географічні основи регіонального природокористування в Україні». Почесний професор Сімферопольського університету (1994). У наук. доробку 400 публікацій в Україні та світу, з яких – 20 монографій, підручників та посібників: «Фізична географія Української РСР» разом з А. Леньком, М. Щербанем (1969), а також П. Шищенком, (1982); підручник «Фізична географія України» (з П. Шищенком; 2003, 2004). На честь 90-річчя від дня народження 22-23 вересня 2010 на базі географічного факультету ун-ту працювала Міжнародна науково-практична конференція «Фундаментальні проблеми сучасної географії», під час якої відбулось вшанування його пам'яті. У 2001 наго-

Олександр Маринич

роджений орд. князя Ярослава Мудрого V ступеня.

Літ.: Олександр Мефодійович Маринич. – К., 1995. – 66 с.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

МАРКЕВИЧ

Микола Андрійович

(26.01.1804, с. Дунаєвець, тепер Глухівського р-ну Сум. обл. – 9.06.1860, с. Турівка, тепер Згурівського р-ну, Київ. обл.) – історик, поет, музикант і етнограф, товариш Т. Шевченка; батько етнографа Андрія Маркевича (1830–1907). У 1851 – чл. «Комісії для опису губерній Київського учбового округу» при ун-ті св. Володимира; автор праці «О народонаселении Полтавской губернии». 1831 у Москві видав поетичну книжку

Микола Маркевич

«Украинские мелодии» та збірку поезій «Украинские мелодии» (1831). Цікавився історією України, збирав документи, на основі яких написав «Историю Малороссии» в 5-ти томах (1842–1843) – це історія козацтва та Гетьманщини. Познайомився з Т. Шевченком 4 травня 1840 у себе на С.-Петербурзькій квартирі, зустрічався до виїзду в Україну (до цієї події Тарас

написав вірш «Н. Маркевичу» («Бандуристе, орле сизий!»). Вважають, що Тарас Григорович при створенні офортів «Дари Богданові в Чигирині», «Смерть Богдана Хмельницького» використовував, окрім народних дум, вищезгадані праці Маркевича, і на це мають незаперечні свідчення. По-перше, Шевченка, який у листі від 22 березня 1844 до видавця ж. «Маяк» Степана Бурачка (1800–1876) просив: «Дайте мені, будьте ласкаві, коли маєте дома, «Историю» Маркевича»; по-друге, повідомлення історика Миколи Костомарова (1817–1885) письменнику Пантелеймону Кулішеві (1819–1897) про те, що Шевченко «замкнулся в старом Киеве... читает Историю Украины Маркевича».

У свою чергу Маркевич під впливом збірки Шевченківських офортів «Живописная Украина» збирався підготувати літографічне видання «Живописные виды Малороссии». 13 травня 1840 Т. Шевченко подарував Миколі «Гайдамаки»: «Н. Андреевичу Маркевичу Т. Шевченко».

12 січня 1846 перебували у селі Мойсівці на іменинах помі-

Зібрання творів Миколи Маркевича

щиці Тетяни Волховської (1763–1855), тиждень згодом Микола Маркевич у листі до дружини описав найбільш цікаві подробиці того балу, перерахував присутніх: «Шевченко также был очень мил с своими писиями». До цього часу залишається нерозгаданим щоденниковий запис Миколи Андрійовича за 1843–1844: «Я в Переяславле, Яготине, Згуровке... Шевченко и мой ответ». Що ж тут малося на увазі? Близько 22 січня 1844 М. Маркевич пише вірш «Не дуже гетьмануй»: «Смотри ж, Тарасе, схаменися: // Горілочку лигай, // Да салом заїдай, // Да як нап'єшся – спать ложися»; а Т. Шевченко підписав разом із офіцером Яковом де Бальменом (1813–1845), поміщиком Віктором Закревським (1807–1868) жартівливий вірш – лист-послання, адресований Маркевичу, який написав на звороті свою віршовану відповідь. В листі від 22 квітня 1857 із Новопетровського укріплення до приятеля Михайла Лазаревського (1818–1867) поет згадував, що з Михайлом Матвійовичем були «великі приятелі», а 1847 Маркевич поклав на музику вірш Т. Шевченка «Нащо мені чорні брови»; поет бував у маєтку Маркевича в селі Турівці Прилуцького пов. 22 січня 1844 і підписав із Я. де Бальменом, В. Закревським жартівливий вірш – лист-послання, адресований Маркевичу, який написав на звороті свою віршовану відповідь. Повернувшись із заслання, Тарас Григорович з невідомих причин не поновив стосунків із Маркевичем, і «Кобзар» 1860 вийшов без вірша, йому присвяченого.

Проте в листі до А. Маркевича з Новопетровського укріплення (22 квітня 1857 року) поет тепло відгукувався про його батька, з яким «ми були колись великі приятелі».

Помер після тривалої хвороби, похований у родовому склепі біля церкви Всіх Святих, у посадженому й виплеканому ним саді на правому березі річки Перевід, навпроти села Турівки (Турівська волость, Прилуцький повіт). Став першим укр. енциклопедистом, який підпадав під заборону рад. цензури. В селі Дунаєць на Глухівщині встановлено погруддя (2018).

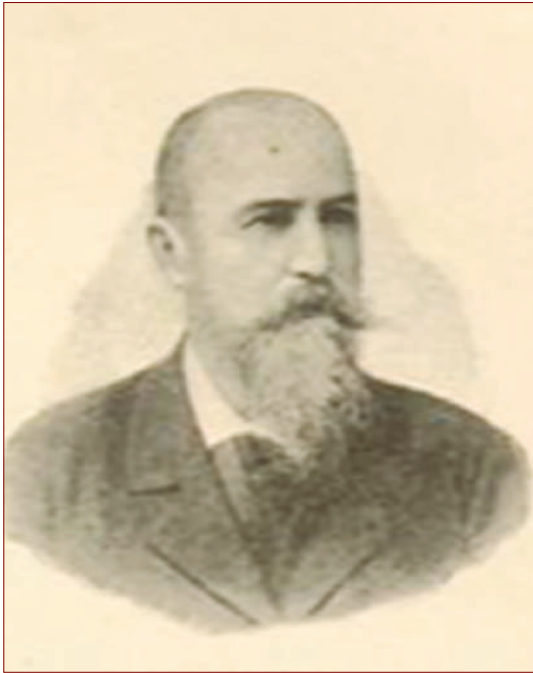
Літ.: Дзюба О. Маркевич Микола // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т.4. – С. 88; Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 348; Жур П. Труди і дні Кобзаря. – К., 2003. – С. 62.

Віктор Жадько

МАРКОВИЧ

Дмитро Васильович

(26.10. 1848, м. Полтава – груд. 1920, м. Вінниця) – медик, правник, громад. і держ. діяч, письменник. У 1866 – вільний слухач медичного ф-тету ун-ту св. Володимира, який змушений залишити через матеріальну скруту. У Новгород-Сівер. під впливом дядька О. В. Марковича – кирило-мефодіїв. братчика й приятеля Т. Шевченка, звільненого із заслання з м. Орла, зацікавився етнографією. Тоді за словами небожа серед гімназистів стали популярними укр. народ. пісні та вірші Т. Шевченка. Поселився у сестри у с. Сосниці Новгород-Сівер. пов., де знову зійшовся з О. Марковичем

Дмитро Маркович

*Пам'ятна стела Д.Марковичу у Вінниці.
Фото В. Жадька*

(1866–1867). У 1867 вступив на юридичний ф-т Ніжин, ліцею, а 1868 перевівся до Новоросій. ун-ту в Одесі, де навчався впродовж 1868–1873 і закінчив кандидатом на судові посади.

Студентом в Одесі знайшов активний гурток передової укр. молоді, але жандармське переслідування змусило кілька років жити нелегально, мандрувати Україною. З 1871 проживає в Катеринославі (нині Дніпропетровськ), доля знову звела з О. Кониським. З 1873 працював судовим слідчим у провінційному містечку у Бесарабії (нині Молдова).

Друкував оповідання, у «Зорі», «Раді», «Ілюстрованій Україні». У справі укр. просвітництва зближається з О. Михайлевичем, О. та С. Русовими, Т. Василевським, О. Волошиновим, І. Тобілевичем, А. Грабенком. Після арешту 1884–1885 О. Русова, О. Волошинова, Т. Василевського допомагає звільнити із тюрми, після чого їх висилають в Херсон (з 1885), сюди ж переводять й М. – помічником губ. прокурора. У Херсоні зближається з місцевою інтелігенцією, входить до складу Херсон. укр. гуртка, ініціює і організовує видання літ. альманаху Херсон. белетристичний зб. «Степ» (1886). У серед. 1890-х. працював мировим суддею у м. Каліші, поблизу Варшави, жив на Волині та Поділлі, де надавав допомогу селянам, організував на наук. основі кооперацію. Був чл. Т-ва Укр. Поступовців. З редагував у Вінниці тижневик «Подільська Воля».

У листопаді 1917 в приміщенні Вінницького міського те-

атру виголосив текст III Універсалу Центральної Ради, яким було проголошено УНР. У період УНР – генеральний прокурор, за Гетьманату – чл. сенату. У лют.-квіт. 1919 міністр юстиції (в уряді С. Остапенка). Помер у Вінниці.

Літ.: Рекрут В. »З людьми і для людей«. – Вінниця, 2006. – 408 с.; Рудницький Г. Маркович Дмитро Васильович. Тарас Шевченко і Крим. Енциклопедичний довідник / Упорядник Г.А. Рудницький. – Сімферополь: Таврія, 2001. – С. 161.

Віктор Жадько

МАРКОВИЧ

Опанас Васильович

(27.01.1822, с. Кулажинці, тепер Гребінків. р-ну Полтав. обл. – 20.08.1867, Чернігів) – історик, фольклорист і етнограф, член Кирило-Мефодіївського братства; Тарасів приятель. У 1846 закінчив університет св. Володимира – історико-філологічний ф-тет. Винаймав із професором ун-ту Миколою Костомаровим (1817–1885) квартиру в київському будинку Грушецьких на Кадетській вулиці, біля «валів», де таємно збиралися «братчики». 22 березня 1847 за вказівкою генерал-губернатора Дмитра Бібікова (1792–1870) жандарми вчинили у кімнаті «трус» і знайшли «...стихи возмутительного содержания» – переписану від руки поему Т. Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє» – арештований та відправлений до С. Петербурга. У «Записці» петрашевець Микола Момбеллі (1823–1902), за-

Опанас Маркович

точений у «Петербурзькій фортеці», дав перелік арештантів: «Шевченко, поет і художник; Костомаров, учитель словесності; Куліш, професор історії; Чижов, професор математики і письменник; Массон, повітовий предводитель дворянства; Маркович, відставний офіцер; Чиж». Із казематів, не знайшовши конкретних «бунтівних фактів», етапували до російського міста Орел під нагляд поліції, де служив молодшим помічником управителя губернської канцелярії. У 1851 одружився з Марією Вілінською (1883–1907; письменниця Марко Вовчок, знайома Т. Шевченка), заприятелював із письменником Миколою Лесковим (1831–1895). Повернувся в Україну, брав участь у виданні ж. «Основа», займався фольклористичними та етнографічними дослідженнями, зібрав 30000 прислів'їв і приповідок, які публікував у етнографічних

збірках В. Антоновича, М. Драгоманова, А. Метлинського. Писав Шевченкові (липень-жовтень, 1858) про літературні справи дружини, зокрема, що «Русский вестник» не друкує перекладів оповідань Марка Вовчка «Козачка», «Панська воля» і «Одарка», що «...одбива Вовчка зовсім од переводів». Висловлював «глибокі почуття поваги» до Т. Шевченка, оцінив поезію «На панщині пшеницю жала»: «Ваш власний «Сон», що й громаді не треба кращого, коли б, Бог дав справдився! А що вже я, то лучного не бачив, не чув – і не хочу». Зустрічався з поетом у С.-Петербурзі, після чого з незрозумілих причин між ними вийшло непорозуміння: у листі до архітектора Михайла Макарова (1827–1873) Т. Шевченко писав: «Опанас – поганший, як ми його знаєм». Чим було викликано невдоволення, невідомо. Можливо, щось «нашептала» Марія: відомо ж, що зачарувала поета – «Яке піднесено-прекрасне створіння – ця жінка!» – і... забула. З квітня 1859 із сім'єю побував у Німеччині, Швейцарії, їздили в Лондон (гостювали у Герцена). Відчув, що дружина прагне власного життя, 19 серпня 1860, залишив Марію та виїхав із Швейцарії до рідні, в Чернігів, служив мировим посередником, співробітничав у газеті «Черниговские губернские ведомости» та «Записках Черниговского статистического комитета».

На початку 1861 запрошений працювати в редакції ж. «Основа» в С.-Петербурзі. У квітні 1861 – один із організаторів концерту пам'яті Т. Шевченка,

кошти від якого передав поетовим родичам. Улітку знову повернувся до Чернігова. 5 серпня 1867 О. Марковича поклали до земської лікарні, смотрителем якої автор біографії Т. Шевченка, письменник Олександр Кониський (1836–1900). За переказами, в останні роки втіхою був Шевченків «Кобзар». Уранці в Чернігівській лікарні на руках у Олександра Кониського і брата Дмитра від туберкульозу 45-річний О. Маркович помер, не дїждавшись повернення дружини й сина. Журнал «Киевская старина» написав: «Пішла з життя благородна і талановита людина, сіяч добра, краси і науки». Поховали Опанаса друзі та родина Чернігівського губернатора – князя Сергія Голіцина (1815–1888) на Болдиній горі біля Іллінських печер, недалеко від церкви св. Іллі.

Літ.: Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 27–184; «Згадайте, братія моя...»: Київ Тараса Шевченка. – К., 2016. – С. 40; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 175.

Віктор Жадько

МАРКОВСЬКИЙ

Михайло Миколайович

(8.11.1869. с. Ксаверове, тепер Городищен. р-ну Черкас. обл. – 30.06.1947, Київ) – історик, літературознавець, критик. Закінчив істор.-філ. ф-тет ун-ту св. Володимира (1893). Учень мовознавця Павла Гнатювича Житецького. За твір «Антоний Радивилівський, южно-русский проповедник XVII в. (опыт историко-литературного исследования его сочинений и обзор звуковых и формаль-

ных особенностей его языка)» нагороджений золотою медаллю ун-ту. За високі показники в навчанні, залишений професорським стипендіатом для підготовки до професорського звання при кафедрі рос. мови і словесності. У студент. роки звинувачений жандармерією у зберіганні віршів Т. Шевченка. Працював викладачем Володимирського кадет. корпусу (1894–1912), після 1912 – вихователем і викладачем рос. словесності (1912–1919), чл. ради Колегії (1913), секретар. правління (1914) Колегії Павла Галагана. Дослідження Шевченкової творчості: «Російські і українські твори Шевченка в їх порівнянні Дещо до психології творчості Шевченка» (1918), «Шевченко в освітленні Єнсена» (1918), стаття-рецензія на кн. швед. славіста А. Єнсена «Тарас Шевченко. Життя і творчість» (1916); «Шевченко в Кирило-Мефодіївському братстві» (1923), «Шевченко і Микола Маркевич (дещо до історії поетичної творчості Т. Шевченка)» (1925), «Деякі праці про Шевченка» (1927) – рец. на шевченкознавчі вид-ня. Брав участь у передаванні у власність ВБУ книгозбірні «Київської Старої Громади», яка на той час знаходилася у тимчасовому користуванні Українського наук. товариства (1920). Розробив «Інструкція для опису стародруків ВБУ», що затверджена Комітетом ВБУ (04.10.1921). працював в різних освітніх закладах міста Києва: лектором укр. мови, головою ради лекторів, директором (1919) Українських підготовчих курсів до ун-ту св. Володимира

Михайло Марковський

(1917–1919); чл. правління, зав. укр. від-ня, лектором укр. мови Робітничо-селянського ун-ту (1919–1922); співробітником ж. «Шлях» (1919); чл. правління, зав. укр. від-ня, лектором укр. мови Підготовчих курсів до вузів (1922–1923); головою предметної комісії і загально-освітніх предметів Головного військ. управління (1923–1924); приват-доцентом кафедри укр. письменства Інституту народ. освіти (1919–1925); викладачем укр. мови торгово-промислового технікуму (1923–1925); лектор. укр. мови Губпартшколи (з 1923); лектор. рос. мови Вищої пед. військової школи (з 1923); лектором-викладачем Київського ін-ту народ. господарства (1925–01.10.1926); викладачем латинської мови, зав. кафедри іноземних мов Ветеринарного інституту (Київ, до 1941). Під час фашистської окупації Києва – директор Інституту

літератури й фольклору. Нагороджений бронзовою медаллю, заснованої в пам'ять 300-ліття Дому Романових (1914), орден Св. Станіслава 2 і 3 ступеня і Св. Анни 2 і 3 ступеня. Помер у Києві; місце поховання невідоме.

Літ.: Боронь О. Марковський Михайло Миколайович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 83; Кравців Б. Розгром українського літературознавства 1917–1937 // Зап. НТШ. – Т. 173. – С. 45; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МАРЦІНКОВСЬКИЙ Антоній (псевдо. Альберт)

(29.01.1823, с. Мостище (тепер у складі смт Гостомель Київ. обл.) – 12.09.1880, м. Київ – філософ, польс. письменник, літ. критик і публіцист, етно-

Антоній Марцінковський

граф, фольклорист. Навчався у 1841–1844 на філософ. ф-теті ун-ту св. Володимира (не закінчив через хворобу). Дебютував ст. на захист самобутності укр. мови і культури в газ. «Tygodnik Petersburski» (1843), де згадав Т. Шевченка. У 1840-х співробітничав у польс. пресі Литви й України, зокрема в київ. газ. «Gwiazda». Знайомий з учасниками Кирило-Мефодіїв. братства, згадується у листуванні В. Білозерського з О. Марковичем, який жив у будинку батьків Марцінковського «на Крещатиці» близ Університетського бульвару», міг зустрічатися з професором ун-ту св. Володимира М. Костомаровим (який мешкав поруч), Т. Шевченком та студентами ун-ту, кирило-мефодіївцями. 1848 видав у Києві альманах «Lewiathan», в якому вмістив свою повість «Мага», та зб. нарисів «Idealy i karykatury, zarysy fantazji i rzeczywistego swiata».

Протягом 1850-х був одним з провідних літ. критиків і публіцистів варшав. преси [ці публікації зібрано у 2-томному вид. «Pisma krytyczno-filozoficzne» (1857)]. 1855 видав у Вільно (нині Вільнюс) повість «Dwie siostry. Obrazek z powszechnego zycia. T. 1-2» (Wilno, 1857). Антоній – учень ректора ун-ту св. Володимира, професора Михайла Максимовича, послідовник міфологічної шк. у фольклористиці. Вивчав укр. народ. творчість, побут і звичаї, збирав пісні, казки, прислів'я, перекази, етнографічні матеріали. Про творчість М. відгукувалися Р. Подберезький, В. Сирокомля, Зенон Фіш (Т. Падаліца), які цікавилися й поезією Шевченка.

Із останньої подорожі Т. Шевченка Україною (1859) зберігся клаптик паперу з олівцевим записом: [Куратор / Новосельський / Фиш – Т. Падалица]. Йдеться про книгу «Рамієтнікі куратора магазу-поя», видану 1858 у Вільно. Праця М. «Lud ukrainski» (Український народ) була в особистій б-ці Т. Шевченка. У 1850 із Зеноном Фішем подорожував на півдні України, вздовж Дніпра до Херсона, звідти через Миколаїв та Очаків до Одеси, і морем – в Крим.

Похований на Байковому цвинтарі, польська ділянка. Могила не збереглася.

Літ. Вєрвєс Г. Шевченко і Польща. – К., 1964: Кирило-Мефодіївське товариство. – К., 1990. – Т. 3. – С. 92, 97, 208, 394; Марцінковський І. Шевченкова бібліотека // Україна, 1992. – № 5. – С. 8–9.

*Ігор Марцінковський,
Віктор Жадько*

МАРЧЕНКО

Михайло Іванович

(6.09.1902, с. Гатне, тепер Києво-Святошин. р-ну, Київ. обл. – 22.01.1983. Київ) – історик, філософ. Д-р істор. наук. Закінчив Київ. ін-т червоної професури (1937). Незаконно репресований у 1941–1944. В ун-ті ім. Т. Шевченка працював з 1956; проф. кафедри історії СРСР істор.-філос. ф-тету. Автор монографії «Історичне минуле українського народу в творчості Т.Г. Шевченка» (1957) – наук. дослідження поглядів поета на історію України. Автор ст.: «Шевченко і пригнічені народності царської Росії (1939); «Погляди Т.Г. Шевченка на історичне мину-

Михайло Марченко

ле українського народу» (1961), «Історичні погляди Т. Шевченка (1976); Історія української культури (з давніх часів до середини ХУІІ століття) (1961) (1961). Автор монографіє «Перший ректор Київського університету М. О. Максимович, як історик» (рукопис; вид-во ун-ту).

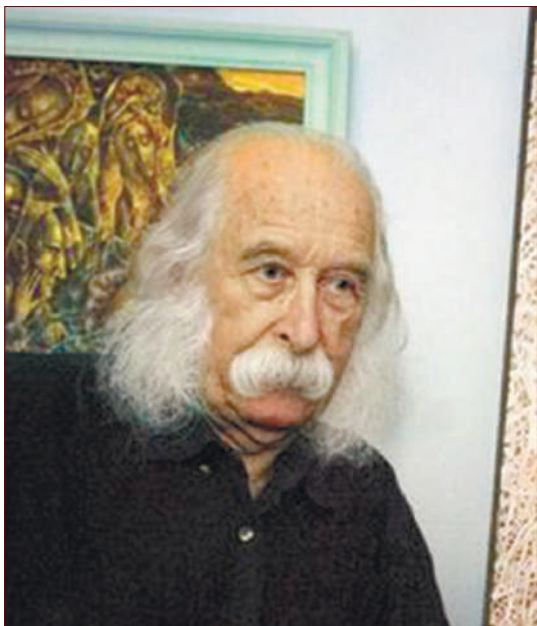
Літ.: Рубльов О. Марченко Михайло Іванович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 102; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

МАРЧЕНКО

Ніна Василівна

(29.04.1964, с. Галинка Бородян. р-ну, Київ. обл.) – філолог. Канд. філ. наук. Закінчила ф-тет романо-герман. філології ун-ту ім. Т. Шевченка (1988). Викладач ун-ту з 1994. Доц. кафедри нім. мови, доц кафедри інозем. мов

Іван Марчук

хім. і фіз. ф-тів (з 2013). Основні наук. інтереси – ономастика, етнографія, фольклор. Шев-

Марчук І. На батьківщині Тараса

ченкознавчі студії: «Інтерпретація-переклад Т Шевченком першотворів світової літератури» (2010). «Історична постать Семена Палія у народній поезії та у творах Тараса Шевченка» (2012), «Ретроспекція видання лейпцизького збірника Тараса Шевченка» (2013). Доповідь «Глибини народної мудрості в життєдіяльності та творчості Тараса Шевченка: взаємовплив автор-реципієнт» на VIII Міжнарод. конгресі українців «Тарас Шевченко і світова україністика: історичні інтерпретації та сучасні концепції» до 200-річчя від дня народження Т. Шевченка. (2013). Дослідження «Філософська інтерпретація Тарасом Шевченком етноментальних рис українців у двох редакціях соціально-побутової поеми «Москалева криниця» (2015); «Тарас Шевченко – особистість людини і поета в апперценції його життєдіяльності суспільством у ХІХ столітті» (2017).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

МАРЧУК

Іван Степанович

(12.05.1936, с. Москалівка, Лановец-р-н, Тернопіль. обл.) – живописець, народний художник України, лауреат Національної премії України ім. Шевченка (1997). У 2014 з нагоди 200-річчя від Дня народження Тараса Григоровича та до 180-річного ювілею і Національному ун-ті Тараса Шевченка, в Мистецькій галереї актової зали Головного корпусу експо-

новано його «Шевченкіану». Почесний громадянин Києва, Канева. Потрапив до рейтингу «100 геніїв сучасності», який уклала британська газ. Дейлі телеграф (2007). Доробок налічує 5000 творів; провів 150 персональних і 50 колектив. виставок. «Шевченкіана» складається із 42 картин (1982–1984) – картини не є буквальним ілюстрування рядків поета: передав емоції, поривання, роздуми, палітру напруженого слова Кобзаря. У «Шевченкіані» відображені образи творів: «Сон», «Катерина», «Марія», «Гайдамаки». Поет, лауреат Шевченківської премії Д. Павличко, аналізуючи полотна, присвячені Шевченку, відзначав особливість художньої мови митця: «Марчук явив нам свого Шевченка... Була ще, мабуть, у художника мета показати, що «Кобзар» – це вже

Марчук І. Портрет Тараса Шевченка

Виставка унікального циклу картин-ілюстрацій до Шевченкового «Кобзаря»
з нагоди 200-річчя від дня народження Тараса Григоровича Шевченка і
180-річного ювілею Київського національного університету імені Тараса Шевченка

«Шевченкіана» Івана Марчука

Мистецька галерея актової зали Головного корпусу
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, 3-й поверх
9.03.2014 - 31.03.2014

Оголошення про виставку «Шевченкіана
Івана Марчука» в Нац. університеті Тараса Шевченка

не книжка, а плоть землі нашої. Тріщини, які пробігають через долоні, одяг, бандури, чола Шевченкових персонажів, нагадують тріщини у висохлому від суховію чорноземі. Відчувається спекотна суша землі, але і її родючість, непохитність і незнищенність... Він змушує нас іншими очима прочитати Шевченка, по новому осмислити і в собі зміцнити його філософський дух». У 1994 проілюстрував «Кобзаря» Т. Шевченка. Роботи зберігаються у колекції Національного музею Тараса Шевченка.

Літ.: Бушак С. Марчук Іван Степанович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 103; Климчук О. «Я есмь». – К., 2013. – 584 с.; Шевченкіана Івана Марчука. Каталог. Тернопіль, 2016. – 86 с.; Шевченківські лауреати. – К., 2001. – 330 с.

Віктор Жадько

Володимир Масальський

МАСАЛЬСЬКИЙ

Володимир Іванович

(13.07.1896, Київ – 14.01. 1979, Київ) – мовознавець, педагог. Д-р пед. наук. Закінчив КІНО (1920). Викладач Київ. ін-ту проф. освіти (1931–1933). Доц. кафедри методики мови й л-ри філол. ф-тету, доц. кафедри мовознавства Об'єднаного укр. держ. ун-ту в евакуації (м. Кзил-Орда, 1942–1944). Викладач ун-ту ім. Т. Шевченка (1944–1977) і водночас – зав. відділом методики мови у Наук.-досл. ін-ті педагогіки. Проф., зав. кафедри слов'ян. філології ун-ту ім. Т. Шевченка (1960–1971).

Досліджував методику викладання укр. та рос. мов і літератур, слов'ян. мовознавство, перекладознавство, стилістику, проблеми худож. мовлення, розвиток народної освіти і педагогіки. Досліджував мову худож. творів Михайла Коцюбинського, проблеми лінгводидактики й методики викладання мови.

Автор праць: «Мова і стиль поезій Т.Г. Шевченка» (1939), «Мова і стиль поезій Т.Г. Шевченка. Стилiстичний синтаксис» (1940) – у дослідженнях підкреслював етапне значення мовної практики Шевченка в історії укр. літ. мови, поглиблював положення про зв'язок мови поета з народнорозмовним та церковнослов'ян. джерелами. У праці наявні декларативні соціологізовані оцінки мови творів Шевченка, зокрема – щодо впливу рос. л-ри на становлення і розвиток мови і стилю Шевченка; деякі положення праці М. та використані аналітичні прийоми оцінено критично. За це шевченкознав-

че дослідження Вчена. рада ун-ту присвоїла звання канд. філ. наук. Автор 200 наукових праць.

Літ.: Гриценко П. Масальський Володимир Іванович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 108.

Віктор Жадько

МАСЕНКО

Лариса Терентіївна

(14.11.1942, с. Безіменне, тепер Енгельськ. р-ну Саратов. обл., Росія) – філолог, мовознавець. Д-р філ. наук. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1964). Працювала в ІМ (1964–1991). Доц. кафедри сучасної укр. мови філ. ф-тету та ІФ (1996–2001). Проф. НаУКМА, зав. кафедри укр. мови (2001–2010). Наук. інтереси – соціолінгвістика, стилістика, ономастика, мовна політика в Україні. Авторка праць із гідронімії України, співукладач «Словника гідронімів України» (1979) та «Етимологічного словника літописних географічних назв Південної Русі» (1985); публікації з історії укр. літературної мови, поезики та мови класиків укр. літератури (Тарас Шевченко, Леся Українка, Григор Тютюнник) та сучасних письменників (Іван Драч, Валерій Шевчук, Оксана Забужко, Юрій Андрухович). Із праць про Шевченка: «Образ шляху в поезії Тараса Шевченка» (1988). «Образ Мазепи в поезії Шевченка і Пушкіна» (2000), «Чому загинули Гонтині діти?» (2001), «Шевченко і Мазепа чи Пушкін і Петро?» (2001), «Слово брехнею підбите» (2001) з приводу кн. О. Бузини «Вурдалак Тарас Шевченко». Автор 300 публікацій, зокрема,

Лариса Масенко

книжок: «Гідронімія Східного Поділля» (1979), «Мовна ситуація Києва: день сьогоднішній

Книга Лариси Масенко

та прийдешній» (2001, у співавторстві з Г. Залізняка), «Мова і політика» (1999, 2004), «У вавилонському полоні: Теми національної та соціальної неволі у драматургії Лесі Українки» (2002), «Мова і суспільство: Постколоніальний вимір» (2004), «(У)мовна (У)країна» (2007), «Нариси з соціолінгвістики» (2010), «Мова радянського тоталітаризму» (2017); редактор і співупорядник збірки документів «Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду» (2005, 2006). Дослідження: «Мова і політика» та «Мова і суспільство» вийшли в перекладі польською мовою. Створила свою школу соціолінгвістики. Лауреат премій: Всеукраїнської імені Бориса Грінченка (2005), імені Олекси Гірника (2009), імені Василя Стуса (2010), імені Петра Могили (2010), імені Дмитра Нитченка (2017).

Літ.: Гуменюк Т., Романюк С. Слово про вчителя // Дивослово, 2012. – № 11. – С. 47; Лариса Терентіївна Масенко. Біобібліограф. покажчик // Уклад. Т. Патрушенко. – К., 2012; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МАСЛОВ

Сергій Іванович

(16.11.1880, м. Ічня, тепер Чернігів. обл. – 11.01.1957, Київ) – філолог, історик укр. л-ри, палеограф, архівіст, книгознавець. Д-р філ. наук. Чл.-кор. АН УРСР. Навчався на істор.-філ. ф-теті ун-ту св. Володимира (1900, 1901–1907). Викладач ун-ту, зав. кафедрою історії рос. мови та л-ри (з 1914). Брав участь у студентському русі, за що покарано у 1901 службою солдатом

Сергій Маслов (в центрі) серед семінаристів. 1916.

43-го Охотського полку Луцька. У 1902 надрукував наукову працю «Лірники Полтавської та Чернігівської губерній». Починаючи з 1903, наукові інтереси формувалися під впливом керівника семінару рос.філології академіка В. Перетца. Наук. інтереси: рос. діалектологія, старослов'ян. мова, книгознавство, друкарство, стародруки, давня л-ра, історія укр. та рос. л-ри XVI–XVIII ст., історіографія л-ри. Дійсний член Наук.-досл. кафедри мовознавства КІНО, проф. кафедри історії рос. л-ри КІНО (з 1927), проф. кафедри рос. л-ри та слов'ян. палеографії (з 1993). Секретар Історичного тов-тва Нестора-літописця. 1921–1927; член Комітету з охорони пам'яток старовини і мистецтва; зав. відділом стародруків ВБУ; зав. відділом давньої укр. л-ри ІЛ (1939–1950). У 1939–1950 – зав. відділу давніх укр. та рос. літератур Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР. Член ред. колегії ПЗТШ у 5 томах (1939), ПЗТШ у 10 т. (1939–1964). Написав ст. «Портрет Р.И. Лукомского, писаний Т.Г. Шевченком» (1911). Ректорат ун-ту св. Володимира доручали зробити історичний огляд історико-філологічної школи вузу, зокрема, у 1935, 1944 та 1947. Проаналізував історію кафедри рос. літератури в частині спільного викладання курсів укр. та рос. філології до 1917. Робота стала основою для подальших історичних оглядів. Похований в Києві на Лук'янівському цвинтарі; ділянка № 10, ряд 9, місце 4.

Літ.: Ковальчук Г.І., Королевич Н.Ф. Книгознавець, бібліограф і бібліотекар Сергій Іва-

Сергій Маслов

нович Маслов (1880–1957): Біобібліограф. нарис. – К., 1995; Перетц В. Нарис наукової діяльності проф. С. І. Маслова. – К., 1927; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МАТВІЄНКО

Ніна Митрофанівна

(10.10.1947, с. Неділище Ємільчин. р-ну Житом. обл.) – філолог, співачка. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (випуск 1975). Народна артистка України (1985). Герой України (2006); чл. Спілки кінематографістів України (1991). Проф. Нац. ун-ту культури і мистецтв. У 1968 – солістка хору імені Григорія Верьовки; перемогла на Всеукраїнському конкурсі «Молоді голоси» (1978), Всесоюзному телевізійному конкурсі «3 піснею по життю» (1979), Всесвітньому

Ніна Матвієнко

конкурсі фольклорних пісень (Братислава, 1979), XII Всесвітньому фестивалі молоді і студентів (Москва, 1985). З 1968 із Марією Миколайчук та Валентиною Ковальською виступає у складі вокального тріо акапельного співу «Золоті ключі», а у 1991 – солістка камерного оркестру «Київська камерата», плідно працює з ансамблями: «Мрія», «Березень», «Кобза»; хорами: «Дударик» та «Хрещатик»; капелюю ім. А. Ревуцького. У репертуарі – камерна тричастинна симфонія для голосу з камерним оркестром на вірші Шевченка (1989, музика композитора О. Киви). 2011 брала участь в урочистому відкритті пам'ятника Т. Шевченку в Оттаві (Канада).

Грала в худ. картинах: «Солом'яні дзвони», «Пропала грамота», «Золоте весілля»; знімалась в документальних фільмах «Кларнети ніжності», «Політ

стріли», «Цвіт папороті», «Ой, глибокий колодязю», «Тризна», «Хор народний», «Дівочі мрії», «Ой, гаю мій, гаю», «Весняні варіації», «Ти, моя пісне»; брала участь у телевізійних виставах «Маруся Чурай», «Катерина Білокур», «Розлилися води на чотири броди». Займається літературною творчістю. Написала історію народ. хору ім. Г. Верьовки, надрукувала вірші, оповідання і есе. Твори періодично з'являються на сторінках таких часописів, як: «Україна», «Дзвін», «Жіночий Світ». Біографічна книга «Ой виорю нивку широку» вийшла в 2003 у вид-тві Українського центру народ. культури «Музей Івана Гончара».

У книзі подано пісенно-музичний матеріал із власного репертуару (250 народ. пісень і творів укр. композиторів: колядки і щедрівки, веснянки, пісні до Зелених свят, купальські та петрівчані, жнивварські й обжинкові, весільні, колискові, поховальні, жартівливі й танцювальні, псалми, історичні та станові пісні, пісні про кохання, родинне життя). У 2004 побачила світ книга спогадів «Уже так не буде, як є»; мріє написати художній роман про любов, є власне визначення почуття: «Любов, як намисто: то розсиплеш його, то знову збереш».

Записала вступне слово до аудіокниги Блаженнішого Любомира «Дорога до ближнього» (2010). Лауреат Державної премії України імені Т.Г. Шевченка 1988 за концертно-виконавську діяльність 1985–1987.

Літ.: Кузик В. Матвієнко Ніна Митрофанівна // Шевченк.

енцикл. – Т. 4. – К., 2013. – С. 114; Шевченківські лауреати 1962–2001. – К., 2001. – С. 334; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт.-упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

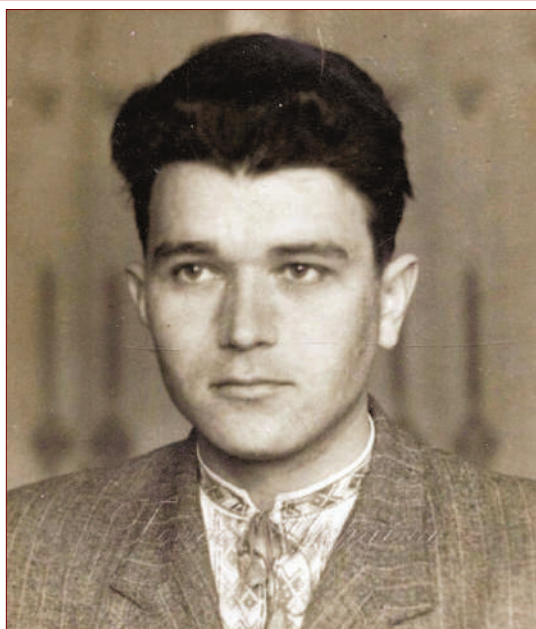
Віктор Жадько

МАХНОВЕЦЬ

Леонід Єфремович

(31.05. 1919, с. Озера, тепер Бородян.р-ну Київ. обл. – 19.01. 1993. Київ) – філолог, літературознавець. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1947). Дитиною, на початку 30-х років опиняється на засланні у Вологодській обл. (Росія), куди вивезений із батьками як «ворог народу» – вдалося повернутися до Києва, вступити до вузу. У 1951 захистив кандидат. дисертацію на тему «Іван Франко як дослідник оригінальної української літератури XVI–XVIII ст.». Наук. співроб. ІЛ (1955–1973) та Інституту археології (1975–1985). Д-р філол. наук – у 1964 захистив доктор. дисертацію «Сатира і гумор української прози XVI–XVIII ст.».

Досліджував історію літератури і культури України, в тому числі періоду Київської Русі; перекладач і коментатор «Слова о полку Ігоревім» (1970), та «Літопису Руського» за Іпатіївським списком (1990); уклав детальні покажчики: іменно-особовий, географічно-археологічно-етнографічний, генеалогічні таблиці, карти та топографічні плани. Автор книги «Про автора «Слова о полку Ігоревім» (1989). Написав статті про Кобзаря: «Шевченко і Жуковський»,

Леонід Махновець

Книга Леоніда Махновця

співупоряд. зб. «Т.Г. Шевченко в критиці» (1953), «Шевченко – художник» (1955), «Тарас Шевченко і Китай» (1955), «Ранній малюнок Шевченка» (1956), «Київська Русь у творчості Шевченка» (1958). Упорядник збірки «Т.Г. Шевченко в критиці» (1953), «Шевченківські місця на Україні» (1957).

Автор сценаріїв фільмів: «Шевченко-художник» (1954, у співавторстві із К. Дорошенко, режисер Л. Островська), «Безсмертя Кобзаря» (1951, режисер Р. Фощенко). Написав книгу «Григорій Сковорода. Біографія», статті до «Шевченківського словника». Лауреат Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка 1990 року за укр. переклад і видання «Літопису руського» (у співавт.). Похований на Старопольському цвинтарі Байкового некрополя столиці.

Віталій Мацько

Літ. : Сулима М. Махновець Леонід Єфремович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 120; Шевченківські лауреати. 1962–2007: Енциклопедичний довідник. – К., 2007. – С. 375; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт.-упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МАЦЬКО Віталій Петрович

(24.04.1952, с. Шрубків, тепер Летичів р-ну Хмельн. обл.) – філолог, письменник, літературознавець; д-р філол. наук. Закінчив ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1988), аспірантуру (1998), докторантуру (2009) при ІФ. Доц. кафедри філософії Хмельн. націон. ун-ту, проф., зав. кафедри історії і методики Хмельн. обл. інституту післядипломної пед. освіти.

Автор видань: «Літературне Поділля» (1991), «Вбите коріння» (1992), «Голод на Поділлі» (1993), «Злотонить» (нариси, літер.-критичні статті; 1994), «Кузьма Гриб» (1995), «Володимир Герасименко» (1995), «Зелений Мис» (поезії), «Кость Солуха» (1996), «Чародій дива калинового», «Словник літературознавчих термінів Івана Огієнка» (обидві – 1997), «Друковане слово Поділля», «Повна бібліографія праць Івана Огієнка» (обидві – 1998), «Під небом України» (1999), «Гомін віків: укр.літ-ра давньої доби в наук. дослідж. І. Огієнка», «Михайло Драгоманов і медієвістика» (монографія; обидві – 2000), «Білий цвіт на калині: літературно-мистецьке життя українсь-

кої діаспори» (2001), «Кипариси Магнесії» (2002), «Злотонить-2: проза українського зарубіжжя» (2003), «Квітень» (2007), «Українська еміграційна проза ХХ століття» (монографія; 2009), «Українська мова: навч. посібник» (2009), «Василь Зборовець: життя і наукова діяльність» (у співавторстві з проф. І. В. Зборовцем; 2011), «Sententia sidus (думок сузір'я)» (2012), «Мовний орнамент в ліричній прозі Ігоря Качуровського» (2013), «Мирон Степняк: епістолярний та літературно-критичний дискурс» (2013), «Семен Сумний» (2014), «Сивина» (2015). Автор книг про Кобзаря: «Заборонений Шевченко», «Шевченківський словник» (обидві – 1996); «Світова велич Кобзаря» (1997); «Тарас Шевченко і подільська “Просвіта”» (2000); «Остання прижиттєва книжка» та «Творці подільської шевченкіани» (обидві – 2001); «Вплив Т. Г. Шевченка на світогляд та розвиток творчої думки Івана Огієнка», «Подільська шевченкіана», «Т.Г. Шевченко в житті і формуванні світоглядної позиції Г. О. Костюка» (всі – 2002); «Осмилення творчості Т. Шевченка дослідниками української діаспори»; «Шевченко у серці моїм» (1996), до якої ввійшли словник персоналій «Шевченко в іменах»; «Простір шевченкової «присутності» в мемуарно-автобіографічній прозі Олімпіади Пащенко» (2017).

Автор статей Української літературної енциклопедії, Енциклопедії Сучасної України (ЕСУ).

Літ.: Боронь О. Мацько Віталій Петрович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 123;

Погрібний А. Перелилося слово у буття // Подільські вісті, 2002. – 23 квіт.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іс-корко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МЕГЕЛА

Іван Петрович

(30.05.1946, с. Малий Березний Великоберезнян. р-ну Закарп. обл.) – філолог, письменник, літературознавець, перекладач. Д-р філ. наук (1994), яку захистив у Будапештському ун-ті, нострифікація диплому д-ра філ. наук (1995) Акад. АН ВШ України. Викладач ун-ту ім. Т. Шевченка (з 2001). Проф. кафедри історії л-ри та журналістики ІЖ, кафедри класич. філології, кафедри зарубіж. л-ри ІФ (зав. кафедри з 2010). Закінчив Ужгород. держ. ун-т (1969). Працював наук. співроб. в ІЛ, викладачем

Іван Мегела

Книга Івана Мегели

ін-ту театрального мистецтва ім. І. Карпен-ка-Карого. Гостьовий проф. Віден. ун-ту (1997–1999). Дослідник укр. і світової л-ри, угористики, антич. л-ри. Шевченкіана: «Тарас Шевченко в Австрії та Галичині» (2001), «Заповіт» Т.Г. Шевченка угорською мовою» (1997), «Шевченко в Угорщині» (1993), «Штрихи до австрійської шевченкіани» (Мегела Іван. У світі вічних образів: статті, лекції, відгуки» (2008), «Вук Караджич і Тарас Шевченко» (1989), «Заповіт» Т. Шевченка угорською мовою» (2014). Виступив із доповіддю на урочистому вечорі, присвяченому 185-річчю від дня народження Т. Шевченка у Віден. ун-ті 9 березня 1999. Автор статті «Т. Шевченко і угорська література» в Шевчен.енциклопедії. Перекла-

дає твори угорських, австрійських, німецьких, швейцарських, чеських письменників. Член: Виконавчого комітету міжнародного тов-ва з угорської філології (1990–2005) та Виконавчого комітету угаристів (з 1989), академік АН Вищої освіти України (2004); чл. зовнішньої колегії АН Угорщини (з 2009) та НСПУ. Лауреат: премії Угорського Товариства захисту авторських прав «Артісюз» за кращий худ. переклад (1985) та Відділу культури при канцлері Австрії за переклади творів Артура Шніцлера (2002).

Літ.: Лучканин С.М. Magistro taximo // Наукові записки ІЖ. – К., 2006. – Т. 20; Українська літературна енциклопедія. – К., 1995. – Т. 3. – С. 64; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МЕЖЕНКО

Юрій Олексійович

(справжнє прізвище Іванів або Іванов; 18.06.1892, Харків – 24.11.1969, Київ) – бібліограф, бібліотекознавець, книгознавець, літературознавець. Перший директор Книжкової палати України. Частина унікальних видань про життя і творчість Кобзаря передав до бібліотеки ун-ту ім. Т. Шевченка. Зокрема – копію «Кобзаря» за 1899, надруковано на гектографі студентами ун-ту св. Володимира. Головним покликанням у «Шевченкіані» вважав підготовку вичерпної бібліографії з шевченкознавства. В колекції – а це 15 тис. одиниць про Т. Шев-

ченка: «Чигиринський Кобзар і Гайдамаки» (1844), «Новые стихотворения Пушкина и Шевченко» (1859), «Кобзар» (1860), «Букварь южнорусский» (1861), ж. «Народное чтение», де у лютому 1860 надруковано автобіографію Т. Шевченка, два випуски першого укр. часопису «Основа» (січень-лютий 1861); а також 150 «Кобзарів» (від першого посмертного 1867 до останнього «Кобзаря» (1969) – за ілюструванням художників: Василя Касіяна, Софії Карафи-Корбут, Івана Іжакевича, Антона Середи, Василя Кричевського. Серед рідкісних видань 1930–1940-х – заборонений і переслідуваний «Кобзар» 1931 з ілюстраціями В. Седляра, «Кобзар» 1940, виданий у Кракові Ю.-Є. Пеленським до 100-річчя першого виходу збірки, два празькі видання 1941 з передмовами і коментарями Дмитра Дорошенка і Леоніда

Юрій Меженко

Білецького. У 1930 опублікував «Матеріали до «Шевченкіани» за роки 1917–1929»; підготував до друку «Бібліографію Шевченківської бібліографії»

Книги із бібліотеки Юрія Меженка. Виставка. Фото В. Жадька

(1940); залишилась у рукописному вигляді), під кінець життя збирав матеріал для покажчика «Що читав Шевченко»; написав статті про «Кобзаря» для «Української рад. енциклопедії» та «Литературной газети»; опублікував рецензії на книгу «Тарас Шевченко в чеській культурі» і бібліографічний покажчик Ф.К. Сарани «Т.Г. Шевченко: бібліографія ювілейної літератури, 1960–1964».

Зберігалися офорт роботи Шевченка, листівки, які роздавали на похороні Шевченка, тисячу плакатів, афіш, запрошень і повідомлень про спектаклі, виставки, урочисті збори пам'яті Шевченка; твори образотворчого мистецтва: портрети Шевченка, репродукції з картин, малюнків, ілюстрацій до творів, листівки, поштові марки, сірникові етикетки, навіть обгортки від цукерок, а також статуетки, посуд, медалі, жето-

ни, значки. Великий обсяг має відділ «Шевченко в музиці» – з нотами, платівками на тексти Шевченка, оригіналом рукопису кантати М. Лисенка «Б'ють пороги». Колекцію заповів ІЛ. У 1964 побачив покажчик літератури про Шевченка за 1917–1963 за його редакцією. Похований на Байковому некрополі столиці.

Літ.: Ковальчук В. Шевченкіана з колекції Юрія Меженка // День, 2014. – 13 березня; Матеріали до біографії Ю. Меженка. – К., 1994. – С. 32; Невідоме підпільне видання «Кобзаря» Т. Г. Шевченка // Літературна критика, 1939. – № 5. – С. 114; Стрішенець Н. Меженко Юрій // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 138.

Віктор Жадько

МЕЛЬНИЧЕНКО

Володимир Юхимович

(20.02.1946, м. Хашурі, Грузія) – історик, письменник, публіцист, шевченкознавець. Д-р істор. наук (1988). Заслужений діяч науки України (2004), чл.-кореспондент НАПНУ (2003). Навчався на істор. ф-ті ун-ту ім. Т. Шевченка (випуск 1968), там же в аспірантурі. Генеральний директор Нац. культурного центру України в Москві (2001–2015). Автор наук. і публіцист. статей, 50 книг, зокрема: «Растреляна в Одессе» (1988), «Нескорений» (1990), «Христиан Раковский. Неизвестные страницы жизни и деятельности» (1992), «Театральний тандем (Феномен Данченка-Ступки)» (2000), «Богдан Ступка. Штрихи до портрета» (2001), «Любов Богдан – актриса і режисер»

Володимир Мельниченко

(2002), «Україна на Арбаті, 9» (2003), «Прапор України на Арбаті» (2004), «Майстер» (2005), «Страсті за творчістю» (2005), «Михайло Грушевський: «Я оснувався в Москві, Арбат 55» (2005), «На славу нашої преславної України» (Тарас Шевченко і Осип Бодянський)» (2008), «Українська душа Москви» (2010), «Українські наголоси московських храмів» (2010), «Гоголівська Москва. Авторська енциклопедія-хроноскоп» (2011), «Богдан Ступка» (2011), «Арбат 9 (феномен дома в історії Москви арбатської)» (2012). Автор монографічних праць про Кобзаря: «Тарас Шевченко і Михайло Грушевський на Старому Арбаті» (2006); «Тарас Шевченко: «Моє перебування в Москві» (2007); «Тарас Шевченко в Москві» (2009), «Шевченківська Москва: Авторська енциклопедія-хроноскоп» (2009); «Тарас Шевченко: «Мій великий друг Щепкін» (2009); «Тарас Шевченко: «Друзі мої єдині» (десять статей у поетовому житті) (2013). Статті: «Тарас Шевченко і Михайло Грушевський: «Спасенна наука нашому народу» (2009). Працює над кн. «Нове прочитання «Щоденника» Тараса Шевченка. Авторський коментар» – фрагменти надрукував тижневик «Слово Просвіти» – «Шевченковому «Щоденнику-160» (2017). Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка 2009 року за книжки «Тарас Шевченко: «Моє перебування в Москві» та «На славу нашої преславної України: Тарас Шевченко і Осип Бодянський» (2008).

Літ.: Гальченко С. Мельниченко Володимир Юхимович //

Книга Володимира Мельниченка про Т. Шевченка

Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 146; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА

із бронзи пам'яті Т.Г. Шевченка на колоні головного (Червоного) корпусу Нац. ун-ту ім. Т. Шевченка з барельєфним портретом Кобзаря відкрита в столітні роковини пам'яті Тараса Григоровича з написом: «У цьому будинку в 1845-1847 роках працював співробітником Археографічної комісії Тарас Шевченко». Відкрита 17 травня 1961 (автори: скульптор – Олександр Ковальов (1915–1991), архітектор –

Меморіальна дошка Т. Шевченку.
Фото В. Жадько

Василь Гнездилов (1922–1999). Завдяки рекомендації ректора ун-ту св. Володимира, професора Михайла Максимовича (1804–1873) Археографічна комісія доручила Т.Г. Шевченкові

зробити малюнки історичних пам'яток у Чернігівській і Полтавській губерніях. Виконуючи завдання, Тарас Григорович здійснив у 1845–1846 три подорожі Україною, замальював історичні пам'ятки, брав участь в археологічних розкопках могил та ілюструванні видань; залишив у «Щоденнику», листах і творах філософські роздуми та висловлювання про історичні події в Україні.

Літ.: Галайчук А. Урочисте відкриття меморіальної дошки пам'яті Т. Шевченка на фасаді головного корпусу Київського університету // Літ. газета, 1961. – 23 трав.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МЕТЛИНСЬКИЙ

Амвросій Лук'янович

(псевд. – Амвросій Могила; 1814, с. Сари Гадяц. пов., тепер того ж

Мітинг під час урочистого відкриття меморіальної дошки з барельєфним портретом Кобзаря. 1961. Давнє фото

р-ну – 29.07. 1870, Ялта, Крим) – поет-романтик, фольклорист, учений і видавець. 1835 закінчив Харків. ун-тет, 1843 захистив магістерську дисертацію на тему «Об истинном значении поэзии» й обійняв в ун-ті кафедру рос. словесності. Із 1849 – ординарний проф. ун-ту св. Володимира. П. Куліш у листі до Шевченка від 31 грудня 1844 повідомляв, що у Харкові мають видаватися «Записки о Южной Руси»; видавцями названі, крім П. Куліша, М. Костомаров, А. Метлинський і І. Срезневський. П. Куліш запрошує Тараса Григоровича взяти участь у зб., прислати для нього щось нове. 1839 М. видав у Харкові зб. віршів «Думки і пісні та ще дещо». Найважливіша фольклорна праця – зб. «Народные южно-русские песни» (1854), де вміщено 800 укр. народи, пісень, частину яких М. зібрав сам у Гадяц. та Зіньків. пов. Полтав. губ. Шевченко був знайомий із творчістю М. Про М. згадував у листах до Я. Кухаренка й М. Лазаревського. М. теж знав тв. Шевченка й у листі до академіка Ізмаїла Срезневського (1812–1880) від 30 липня 1840 визнав «велике обдарування поета». У листі до професора Пилипа Корольова (1821–1894) від 18 листопада 1842, Шевченко просив передати М. поклін і подяку за зб. віршів: «Лежу оце п'яті сутки та читаю «Старину», добра книжка, спасибі вам і Срезневському». У 1847 посилав Шевченкові через Костомарова подарунок – книги. Дізнавшись про Тарасів арешт, повідомив письменника Якова Кухаренка (1800–1862). Перебуваю-

Амвросій Метлинський

чи на засланні, Кобзар просив Лазаревського прислати йому «Метлинського хвалену книгу», тобто – зб. «Народные южнорусские песни». У творчості Шевченка й М. зустрічаються спільні теми й образи. А. Метлинського Тарас згадує на засланні; у квітні 1854 у листі до Я. Кухаренка пише: «У Харків до Метлинського може інколи пишеш, то кланяйся йому і скажи, що я ще на лихо мені живий і здоровий, блукаю, мов, по степах киргизьких та іноді і його згадую за його «Думки та ще дещо». У 1854 повернувся до Харкова і в 1858 вийшов у відставку.

Літ.: Каневська Л. Метлинський Амвросій // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 184; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

**МЕТРИЧНА КНИГА
села Моринець,
Звенигородського повіту
Київської губернії**

із записом про народження Тараса Шевченка, почата 12 січня 1810 (шкіра, картон, рукопис. 35,3 x 21,5). У метричні книзі церкви Святого Івана Богослова, що на початку XIX ст. відносилася до Київської єпархії, у розділі «Часть первая о раждавшихся въ 1814-мі году» під № 10 є запис чорнилом про те, що в родині Григорія та Катерини Шевченків народився син Тарас: «25 (февреля; тобто 9 березня за новим стилем) у жителя села Моринець Григорія Шевченко и жены его Екатерины родился сын Тарас» (В оригіналі закреслено «Агафии» та іншим почерком написано «Екатерины»). Молитвовал и крестил иерей Алексей Базаринский. Число крещения – 28. Кто вос-

приемник: Григорий Иванов Дяденко, житель Моринский». Метрична книга велася в парафії села, а не відправлялася для зберігання у консисторію. В ній (на 202 аркушах) зібрано матеріал за 20 років (з 12 січня 1810 до 21 серпня 1831). І цілком можливо припустити, щодесь у архіві знаходиться ще метрична книга з храму села, підшита до метричних книг Звенигородського повіту за 1814, де повторюється запис про народження Тараса Шевченка. Книга є важливим історичним джерелом, зокрема, для розв'язання питання про місце народження Т.Г. Шевченка, батьків та хрещених. Багато непорозумінь із цього приводу виникло ще за життя поета; одним сказав, що народився у столиці українського гетьманства – Чигирині (про це пише княжна Варвара Репніна (1808–1891) у листі

*Хата Шевченкових батьків у селі Моринці, де народився Тарас.
Фото В. Жадька*

до сповідника Шарля Ейнара). В Автобіографії, написаній як «Письмо Т. Гр. Шевченка к редактору "Народного чтения"» (1860), Шевченко зазначає: «Родился в 1814 году, февраля 25, в селе Кирилловке». Тільки після смерті поета, історик Олександр Лазаревський (1834–1902) у часописі «Основа» за 1862 уперше повідомив, що батьківщина Тараса Шевченка – «...край його матері, село Моринці». Услід за Лазаревським інформацію повторили Василь Маслов (1874), Варфоломій Шевченко (1876) та Михайло Чалий (1882). А в 1891 обнародувано в «Киевской старине» достовірний метричний витяг із «книги Моринської церкви Іоанна Богослова за 1814». Отже, цінність метричної книги визначили наприкінці XIX ст., мабуть, тому й збереглася. До речі, метрична книга – це паперовий формуляр, в який духовенство реєструвало акти громадянського стану членів церкви: хрещення, вінчання, поховання (тобто – народження, одруження і смерть). Оригінал зберігається в Національному музеї Тараса Шевченка.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 21; Жур П. Труді і дні Кобзаря. – К., 2004. – С. 22; Національний музей Тараса Шевченка. Альбом. – К., 2002. – С. 8.

Віктор Жадько

МИКИТЕНКО

Юрій Олегович

(29.08.1962, Київ) – філолог, журналіст. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1984). Заслужений журналіст України; канд. філ. наук; доктор.

Укр. вільного ун-ту (Мюнхен, 1994–1997). У 1990–1992 – запрошений проф. Йоркського ун-ту (м. Торонто) та як дослідник Гарвардського ун-ту (Кембридж, шт. Массачусетс). 1997–1998 – гол. ред., загальноукр. громадсько-політ. газ. «Столиця». 1998–1999 – гол. ред., журналу Міжнар. фонду «Відродження» «Відкритий світ». 1998–1999 – 1-й заст. гол. ред., незалежного громадсько-політ. тижневика «Час». Чл. Міжнар. організації українців, Історико-літ. т-ва Андрія Білецького. Працював наук. співроб. ІЛ (1987–2000), головний ред. ж. «Всесвіт» (до 2012).

Твори шевченкіани: «Поєма Т.Г. Шевченка «Слепая» і давньо-грецький міф про Едіпа» (1988), «Поетове «задзеркалля»: До проблеми античного топосу у творчості Шевченка» (1994), «Античність у творчості Т. Шевченка». Монографії: «Антична

Юрій Микитенко

спадщина і становлення нової української літератури» (1991), «Сяйво Гіппокрени» (2008) – дискурс міфопоетичної й символічної інтерпретації античності у творчості Т. Шевченка. Автор книг: «Від „Слова“ до „Іліади“: Петро Ніщинський – перекладач» (1994), «Греція в українському літературному дискурсі» (2000). Володіє англійською, новогрецькою, слов'янськими мовами.

Літ.: Корінь А. «Микитенко був людиною, створеною для успіху» // Кіровоградська правда, 2012. – 7 вересня; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МИСЛОВИЧ

Наталія Максимівна

(17.03.1952, Київ) – філолог. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім.

Наталія Мислович

Т. Шевченка (1975). Працювала ст. наук. співроб. ЦНБ ім. В. Вернадського. Ст. викладач кафедри укр. мови, л-ри та культури ф-ту лінгвістики НТУУ «КПІ». Співупорядник видання «Т.Г. Шевченко. Бібліографічний покажчик. 1965–1988. / За ред. В. Бородіна (1989). Автор ст.: «Естетичні основи в творчості Тараса Шевченка і сучасна доба»; «Тарас Шевченко – письменник ХХІ сторіччя: до 200 річчя від дня народження»; «Культуротворчі традиції родини Драгоманових-Косачів»; М. Драгоманов – письменник, публіцист (до 175 річчя від дня народження).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

МИХАЙЛОВА

ГОРА,

хутір поблизу села Прохорівки Золотоніського повіту, який відвідував Т. Шевченко. Садибу тут звів у 1836 ректор університету св. Володимира, професор Михайло Максимович (від імені вченого й назва місцевості; 1804–1873) на землі, що належала родині та яку подарував синові батько, Олександр Іванович Максимович (1782–1851). У 1841, пішовши у відставку, Михайло Олександрович завершив зводити хату: з дерева та глини, укриту солом'яною стріхою. Тривалий час професор жив самотником, господарством займалася сестра – Олександра та десятеро селян, успадковані від батьків. У квітні 1853 Максимович одружився з сусідською дівчиною, Марією Василівною

Товбич (1831–1873), у подружжя народилися діти: син Олексій (1860) і донька Ольга (1865). З часом хутір потребував перебудов та ремонтів, Максимович пише дружині: «А вот что хорошо очень, так это крыша на дом, что ты вздумала теперь перекрыть ее. Когда будет можно, то перекрой и половину крыши старую на моем флигельке. А с окончанием домика нового можно еще повременить... Мне бы прежде хотелось собраться на натычанку или брычку... Побереги денгу на твои теперишния надобности». У 1867 М. Максимович збудував нову садибу: невелику, під солом'яним дахом, на чотири кімнати, вікнами на надніпрянські краєвиди; убрана іконами та портретами друзів господаря (майже 50), прикрашена рушниками. У кабінеті вченого була унікальна бібліотека, яка налічувала 2 тисячі томів та 800 примірників 50 найменувань періодики, стояло Марієне фортепіано. Після робочих буднів саме на Горі Максимович зна-

*«Дуб Тараса Шевченка»
на Михайловій Горі. 2010. Фото В. Жадька*

ходив душевний відпочинок, де б не був: «Надобно будет здесь много поработать, – писал із Москви дружині, – что бы скорее вырваться отсюда и лететь к тебе на Гору...в занятии книжном время для меня проходит незаметнее... И на Горе вместе с тобою, оно так незаметно,

Будинок М. Максимовича на Михайловій Горі. Не зберігся

что и годы кажутся месяцами». «Бог помага на роботу так треба робить; одгуляюсь уже в тебе на Горі, моя зірочко ясна! Ты мене наградиш за все труды твоею ласкою и любовью... ты спокоиш мою голову многотрудную»; у листі із Києва: «...лишь бы дозимовать до конца поста, да поскорее на пароход, да на Михайлову-Гору». У середині 1830-их років на М.Г. завітав письменник Микола Гоголь (1809–1852) – переповідають, що саме тут придумав сюжет повісті «Вій». На честь товариша, Максимович назвав 250-річну сосну неподалік садиби «сосною Гоголя» (2014 – всохла). Микола Васильович так описав природу і краєвид з М.Г. писав у повісті «Вій»: «Селище містилося на широкому і рівному уступі гори... З вершини виляся по всій горі дорога, і, опустившись, ішла повз двір у селище. Неозорі луки простяглися в да-

лечинь. З правого боку цих лук тягнулися гори, і ледве помітною в даліні смугою горів і темнів Дніпро».

Саме тут, милуючись Дніпром, Гоголь, імовірно, написав рядки: «Чуден Днепр при тихой погоде». А ось як описував М.Г. Михайло Максимович: «Якраз напроти того місця, де річка Рось повертає до Дніпра, на нашій боці його, над селом Прохорівкою, виступала моя Михайлова Гора, з якої так далеко видно на всі боки. Скільки різноманітних картин зливається тут в одну повну живу панораму, і як гарно звідси дивиться на простір і красу божого світу! Цілу половину круговиду обійняв собою Дніпро, виблискуючи мені на шістдесяти верстах своєї течії. Прекрасний Дніпро і в денному сянні, коли на його світлих водах забілюють повні вітрила, пірнаючи в зелень прибережних дерев, і в нічних сутін-

«Сосна Гоголя» на Михайловій Горі. 2010. Фото В. Жадька

ках, коли на його потемнілих берегах засвітяться вогні й повз них проходять вогні на плавучих плотах. Прекрасний краєвид Задніпров'я, з широким роздоллям його темних, лісистих луґів, що розляглися на південь від Росі, під синіючими смугами гір Корсунських і Мошнянських з величною, пишною височиною Роднянською, з містом Каневом і з відрогами трахтемирівських гір, що виходять з-поза Канева. Та ще приємніший для мене краєвид побережжя, на якому, як на розісланому килимі, безтурботно розкинулися наші села. Там вляглася сила-силенна зелені, на луках і лісах, сплітаючись безліччю обрисів і відтінків у одну тканину зі струменями і брижами біло-жовтих пісків, що піднімаються пагорбами на північ, а на схід від мене простягся привільний степ, з розсіяними на ньому гаями, садочками і хуторами і цими таємничими могилами, без яких і степ не степ на Україні».

У Максимовичів гостювали на хуторі гостювали у вченого відомі особистості того часу: публіцист і поет Іван Аксаков (1823–1886), історик і археолог Володимир Антонович (1834–1908), родина Кулішів – етнограф і письменник Пантелеймон (1819–1897) і дружина – Гана Барвінок (1828–1911), професор Московського університету Михайло Погодін (1800–1875), лінгвіст і етнограф Яків Головацький (1814–1888), історик і релігійний діяч Петро Лебединцев (1819–1896), маляр і графік Іван Соколов (1823–1910), який виконав портрет Марії Максимович; педагог Матвій Астряб

Пам'ятний знак про перебування Т.Г. Шевченка. Михайлова Гора. Фото В. Жадька

(1843–1925), громадський діяч і журналіст Володимир Науменко (1852–1919), який на початку 1880-х придбав ділянку на хуторі у власність і побудував хату та багато інших відомих особистостей. Відвідав Гору і товариш Максимовича – Тарас Шевченко: з 13 червня 1859 поет «...човном приплив у Прохорівку і гостював у Максимовича» днів десять. Художник намалював портрети Михайла та Марії Максимовичів, зробив кілька ескізів наддніпрянської природи, зокрема, начерк пейзажу олівцем «Коло Канева». Працював над поемою «Марія» (завершив у жовтні-листопаді 1859 у Санкт-Петербурзі). 13 липня, поблизу хутора по дорозі до садиби Максимовичів, поета заарештували жандарми у справі «богохульстві» в селах – Межириччя та Пекарі та доставили в село Мошни «...під пильний нагляд пристава».

Згадки про Михайлову Гору є в Шевченкових листах до Максимовича: 22 листопада 1858 із С.-Петербургу: «Ви тепер по Михайловій Горі походите, на сині гори поглядаєте, з Дніпром розмовляєте, та й мене, сирому одинокого, на чужині не забуваєте»; 9 жовтня 1859 до Михайла Максимовичів із С.-Петербургу: «Мої любі, мої єдині друзі, чи ви ще й досі, на Михайловій Горі гуляючи, дивитесь на задніпровські гори?». Останній лист од Михайла Максимовича з Михайлової Гори одержав Шевченко за два місяці до смерті, 14 грудня 1860, де Михайло Олександрович просить: «Не забудьте и не оставьте без исполнения моей просьбы: собратъ для меня все Ваши гравюры нове; Вы нам дали только две, а мне хочется иметь все их». На Михайловій Горі похований Михайло Максимович (помер 22 листопада

1873): спочатку на могилі стояв двораменний хрест, а 1875, коштом родини та шанувальників ученого встановлено пам'ятник із граніту, лабрадориту та білого мармуру. Нині тут про садибу Максимовичів нагадує льох, стайня, переобладнана у клуб із бібліотекою, перебудована до невпізнання хата Володимира Науменка, але все це з часом занепадає. Німим свідком тих подій є допоки 800-літній дуб, котрий з часом всихає, але пам'ятає Шевченка та одиноке поховання Михайла Максимовича: відчуваючи наближення кончини, вчений вибрав місце для могили і визначив напис для надгробка: «Помянуть дни давнии и поучахся».

Літ.: Жадько В. Іду за Шевченком. – К., 2010. – С. 58; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 6. – К., 2003. – С. 177–479; Шевченківська енциклопедія у 6-ти т. – Т. 4. – К., 2013. – С. 232.

Віктор Жадько

Микола Міхновський

МІХНОВСЬКИЙ

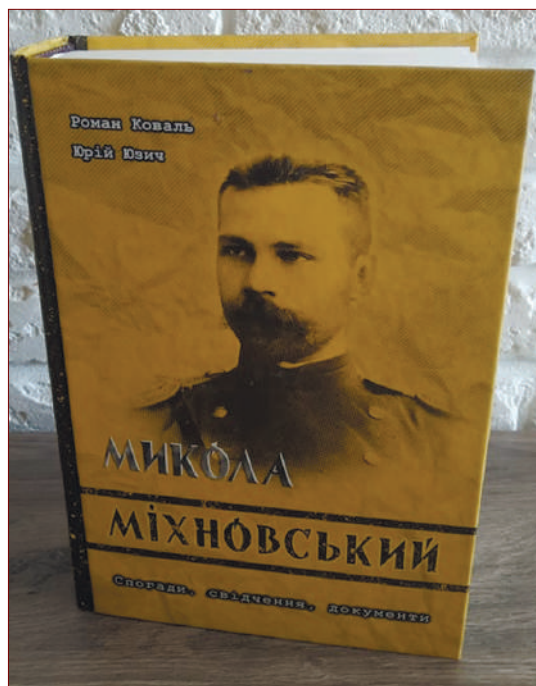
Микола Іванович

(19.03.1873, с. Турівка Полтав. губ., тепер Згурів. р-ну Київ. обл. – 3.05.1924, Київ) – адвокат і літератор, громад.-політ. діяч. Освіту здобув на юрид. ф-теті університету св. Володимира (1895); член київ. осередку «Братства тарасівців», засновники якого 1891 на могилі Тараса Шевченка у Каневі присяглися «всіма засобами поширювати серед українців безсмертні ідеї великого Кобзаря». Студентом переклав укр. мовою повість Т. Шевченка «Музыкант», надрукована в львів. «Зорі» (1895) під назвою «Музыка» за ред. Олек-

сандра Кониського. Навесні 19 лютого 1900 на Шевченковому святі в Полтаві і 26 лютого у Харкові виступив із доповіддю «Самостійна Україна», яка стала програмним маніфестом РУП (Револьюційна Українська партія), вийшла окремим виданням того ж року в Львові. Праця із програмою «Десять заповідей Української народної партії» вважається основоположною в процесі формування в Україні нової модерної ідеології. У статті «Шевченкові роковини» (1912) висловив шанобливе ставлення до національного генія, звеличив його істор. роль, назвав «найбільшим, найдорожчим національним скарбом українського народу». Вважав себе і прихильників «безпосередніми спадкоємцями Шевченка». 1903 брав участь у відкритті пам'ятника і. Котляревському в Полтаві. 1909 в Лубнах виступав на процесі «Лубенської республіки» на оборону братів Шеметів. 1905 учасник видання першої укр. газ. на Лівобережжі «Хлібороб» (Лубни). У 1912–1913 редагував часопис «Сніп», де вмщував літ. статті. У роки Укр. революції поширював ідеї самостійності, сприяв формуванню нац. армії і державотворення. Більшовики заарештували його в Кременчуці, але випустили. Після звільнення, виїхав на Кубань, де вчителював у стаї ці Полтавській. Навесні 1924 повернувся Києва. Віддав 30 років боротьбі за незалежність України, і було боляче спостерігати за тим, що відбувається навкруги. 3 травня 1924 знайшли повішеним у садку. Багато хто думав, що це

Байковий некрополь столиці. Шевченкознавці Сергій Білокінь і Віктор Жадько біля символічного поховання М. Міхновського; ділянка № 28

Роман Коваль, Юрій Юзич. Микола Міхновський. Спогади. Свідчення. Документи» (2011)

справа рук ДПУ, але син Володимира Шемета (громадський діяч, саме в його садку сталася трагедія) згадував, що батько в кишені покійного знайшов записку наступного змісту: «Волю вмерти власною смертю! І сюди круть, і туди верть, однаково в черепку смерть, як каже приказка. Перекажіть моє вітання тим, хто мене пам'ятає. Ваш Микола». Сергій Шемет (брат Володимира Шемета) про Міхновського сказав наступне: «Це було велике серце. В ньому палав такий вогонь любові до України, що в іншій країні він запалив би мільйони сердець бажанням патріотичного подвигу, а серед нашої інтелігенції запалилися цим вогнем лише одиниці. Найбільшою його заслугою було надання великого творчого розмаху українським національним почуттям. Малесеньку любов до пісень і вишиванок він розпалював у полум'я великої любові до

Дмитро Міщенко

України». Могилу знайдено на Байковому некрополі столиці; ділянка № 28. Хорунжий армії УНР Віктор Павелко один із небагатьох присутніх на похороні Миколи Міхновського і у публікації описав його останні дні та вказав на місце, де поховали діяча. У 2007–2008 роках пошуки розпочалися безпосередньо на кладовищі. Велику практичну допомогу надав дослідникам Петро Лабут (1927 року народження), який походить з династії охоронців кладовища (його дідусь і батько стерегли Байкове ще до революції), та Ждан Шемет, що малим хлопцем також брав участь у похороні. Нарешті, навесні 2008, коштами Міжрегіональної академії управління персоналом на могилі Миколи Міхновського встановлено погруддя.

Літ.: Андрієвський В. Микола Міхновський: (нарис суспільно-політичної біографії). – Мюнхен, 1950. – 49 с.; Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 277; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МІЩЕНКО

Дмитро Олексійович

(18.11.1921 с. Степанівка-Перша, тепер Приазов. р-ну, Запоріж. обл. – 4.04.2016, Київ) – філолог, письменник. Канд. філ. наук (1955). Закінчив філ. ф-тет (1946–1951) та аспірантуру на кафедрі укр. л-ри ун-ту ім. Т. Шевченка (1951–1954).

Автор оповідань на шевченків. тему: «Доля поета» (1961), «Слово правди» (1963).

Твори: «Весняна повінь», «Батьківська лінія», «Доля поета», «Очі дівочи», «Шибеники». У 1983–1987 виходить трилогія – романи: «Синьоока Тивер», «Лихі літа ойкумени», «Розплата»; у 1990-му: «Полювання на жар-птицю»; у 1993-му «Бунтівний князь»; у 1997-му – «Згубні вітри над оазою» (журнальний варіант – «Між Сціллою і Харибдою»), «Не полишу тебе самотньою», в ж. «Криниця», «Київ», «Дніпро», «Вітчизна» друкуються повісті «Sic volo ceasar», «Відлуння Лисої гори»; історичні повісті: «Останній подвиг невольника», «Дике поле», роман «І станеш ти шукать її сліди». Лауреат Державної премії України імені Т.Г. Шевченка 1993 за зб. «Полювання на жар-птицю» та «Особисто відповідальний». Окремі твори перекладено російською, болгарською, словацькою та англійською мовами.

Лауреат премії ім. О. Фадеева; за роман «Вітри приносять грозу» відзначений медаллю А. Макаренка.

Літ.: Близький світ далекого минулого : до 80-річчя Д. Міщенко. – Херсон, 2006. – 14 с.; Лощинська Н. Міщенко Дмитро Олексійович // Шевченк. енцикл. – Т. 4. – К., 2013. – С. 264; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МІЩЕНКО

Олена Іванівна

(3.02.1962, Київ) – філолог, літературознавець. Канд. філол. наук. Закінчила філ. ф-тет унту ім. Т. Шевченка (1984). Доц.

Олена Міщенко

кафедри іст. укр. л-ри, кафедри укр. л-ри ХХ ст., кафедри новітньої укр. л-ри ІФ (до 2016). Автор підручників та хрестоматій для серед. школи, в яких аналізується творчість Т. Шевченка. У розділі «Щоб слово пломенем взялось» (Українська література. Підручник для 7 кл. (2007) розглядаються сторінки біографії Т. Шевченка від дитинства до років перебування в С.-Петербурзі. Аналізується рання творчість поета, зокрема, балада «Тополя», вірш «Заповіт». У розділі «Тарас Шевченко» (Українська література: підручник для 8 класу (2011) розглядається петербур. період Т.Г. Шевченка, викуп з кріпацтва, період «Трьох літ», участь у Кирило-Мефодіївському товаристві, робота в унті св. Володимира, арешт, заслання та звільнення з неволі. Аналізуються твори: («Думи мої, думи мої...», «Минають дні,

минають ночі», «Ой три шляхи широкії», «Мені однаково»). У розділі «Слово генія» (2009) розглянуто життєвий і творчий шлях Т. Шевченка. Аналізується рання творчість (поема «Гайдамаки»), національна проблематика періоду «Трьох літ» («Я прозрівати став потроху», поема «Кавказ», «Чигрине, Чигрине», містерія «Великий льох», «Стоїть в селі Суботові», поема «Сон»; послання «І мертвим, і живим»). Аналізується тема жіночої неволі у поезіях та поемах: «Катерина», «Наймичка», «У нашім раї, на землі», «На панщині пшеницю жала», поема «Марія». Окремі розділи – «Тарас Шевченко і Біблія», «Світова велич Шевченка», «Тарас Шевченко (1814–1861) у кн. «Неопалима купина українського слова». Українська література: Хрестоматія для 9 кл. загальноосвітн. навч. закл., 2011) представлено ряд творів Т. Шевченка відповідно

Федір Мищенко

до програми навч. закладу, критичні розвідки про його творчість (О. Субтельний, І. Франко, І. Світличний), подано крилаті вислови, приказки та прислів'я із творів Т. Шевченка. Розділ «Щоб слово пламенем взялось» (Українська література: Підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів для дітей зі зниженим зором (2008), розповідає про дитинство поета, перебування в С.-Петербурзі, другий період творчості.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

МИЩЕНКО

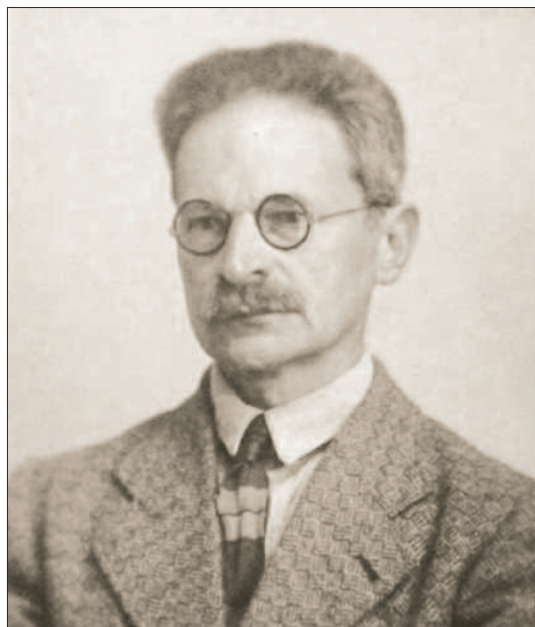
Федір Герасимович

(6.02.1848, м. Прилуки, тепер Чернігів. обл. – 28.10.1906, Київ) – історик і філолог, еллініст; перший дослідник грецьких старожитностей, видатний перекладач із древньогрецької мови. Закінчив істор.-філ. ф-т університету св. Володимира (1870); після закінчення якого залишений працювати на кафедрі грецької словесності. Професор (1889), член-кореспондент Петербурзької Академії наук (1895). Член Історичного товариства Нестора-літописця та київської «Старої громади». Навчався у Київ. другій гімназії. У 1872 захистив кандидатську дисертацію на тему: «Фіванська трилогія Софокла». Приват-доц. ун-ту (1872–1884), викладач історії грец. л-ри; доктор наук (1881). За період діяльності переклав на рос. мову багато творів Страбона, Арістотеля,

Фукідида, Полібія, Демосфена, Гомера, Геродота, Софокла. Переклад 40 томів «Загальної історії» Полібія – величезний творчий подвиг Федора Герасимовича Мищенка. Звільнений з посади проф. ун-ту за промову на приватному Шевченків. вечорі в Петербурзі в 1884. Проф. Казан. ун-ту (1884–1889). Почесний член Петербурзького товариства класичної філології та педагогіки (від 1900).

Літ.: Сватиков С. Опальная профессура 80 гг. // Голос минувшего, 1917. – № 2; Ротач П. Мищенко Федір // УЛЕ. – Т. 3; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

Володимир Міяковський

МІЯКОВСЬКИЙ

Володимир Варламович

(псевдоніми – В. Порський, Б. Стохід, В. Світлицький, В. Варламов, Б. Янівський; 18.07.1888, Ковель – 22.03.1972, Нью-Йорк, США) – юрист, літературознавець, історик-архівіст. У 1906 поступив на юридичний ф-тет ун-ту св. Володимира. Чл. Наукового товариства імені Шевченка (1947), дійсний чл. Української вільної академії наук (1948). Професор (1948). Автор коментарів до т. 3–4 повного зібрання творів Тараса Шевченка (за редакцією Сергія Єфремова). У 1920 в газ. «Нам'яти Тараса Шевченка» надрукував ст. «Шевченківські роковини 1914 р.»; того ж року увійшов до комітету (із П. Зайцевим, Ю. Михайловим, М. Біляшівським, Д. Щербаківським) з організації літ.-худож. виставки пам'яті Шевченка

Меморіальна дошка
Володимиру Міяковському.
Фото В. Жадька

в Києві (відкрито 11 берез. 1920). Брав участь у роботі секції мистецтвознавства, бібліографічної комісії, архіву Українського наукового товариства (1920–1922); у комісіях ВУАН: дійсний член Археографічної комісії та Археологічного комітету, чл. Книгознавчої комісії. Співробітник НДІ книгознавства; дійсний член Інституту Т. Шевченка (нині Інститут літератури імені Тараса Шевченка НАН України; 1927), завідувач Кабінету біографії Т. Шевченка та рукописного відділу, від 1926 – будинку-музею Т. Шевченка в Києві. Як згадував у листі до П. Зайцева: «Був дійсним членом Інституту Шевченкознавства в Києві (відав Кабінетом біографії і рукописним відділом, а потім (з 1926) – Музеєм-будинком Шевченка на Козиному болоті. Для Музея повизбирував з усіх усюд матеріали для експозиції в 5-ох кімнатах будинку».

Павло Мовчан

Автор 100 наукових праць, ініціатор видання річників УВАН «Шевченко» (10 вип., 1952–1964), співредактор англomовного збірника про Т. Шевченка (1962). На будинку (вул. Ярославів Вал, 13 у Києві), де мешкав у 1917–1929, 14 травня 2015 встановлено меморіальну дошку.

Літ.: Антонович М. Володимир Міяковський // Український історик, 1969. – № 1–3. – С. 95; Федорук О. Міяковський Володимир // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 265.

Віктор Жадько

МОВЧАН

Павло Михайлович

(15.07.1939, с. Велика Вільшанка Васильків. р-ну, Київ. обл.) – філолог, журналіст, поет, перекладач, політ., громад. діяч. У 1958–1960 – студент ун-ту ім. Т. Шевченка. Голова ВУТ (Всеукр. Товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка). Заслуж. діяч мистецтв України. Чл. Комітету Нац. премій України ім. Т. Шевченка (з 2005); закінчив Літ. ін-т ім. Горького (1965). Учасник щорічних Шевченків. літ.-мист. свят «В сім'ї вольній, новій». Автор шевченкознавчих статей: «Елемент морального родового закону в поемі Т. Шевченка «Катерина»; «Світи Тараса Шевченка (1991), «Шлях до Тараса» (2008), «До Кобзаря – прямолиць», «Моральний родовий закон» (2011), «Душевна безвічність слова Тараса Шевченка» (передмова до кн. «Шевченко. Кобзар: вірші, поеми» (2004), роздуми «Незнаний Шевченко. Енергетика Шевченкового слова» (2013). «Уривки з поеми про Т. Г. Шевченка» у зб. «Зело» (1973). Вірш

«Т.Г. Шевченко перед пам'ятником Миколі І» (зб. «В день молодого сонця», 1981). Співавтор худ.-док. фільму «Тарас Шевченко. Заповіт». Лауреат Державної премії України імені Т. Шевченка 1992 року за зб. поезій – «Материк», «Осереддя».

Літ.: Шевченків. лауреати 1962–2012. – К., 2001. – С. 357; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МОГИЛА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

– поховання поета в Каневі; Кобзар заповів, за легендою, аби віддали землі «на могилі», а не в могилі, нею 22 травня 1861, перепоховавши зі Смоленського кладовища С.-Петербурга визнали Чернечу гору. Академік, археолог, випускник ун-ту св. Володимира Микола Біляшівський (1867–1926) записав переказ місцевого жителя: «Шевченко більш усього облюбував гору Чернечу, де тепер поховання, мовляв, казав: «Оце могила Підкови, отут і мене поховайте». Із секретного повідомлення від 26 липня 1861 повітового «предводителя дворянства» київському губернському «предводителю дворянства» про настрої й чутки серед селян, зв'язані з похованням Т.Г. Шевченка: «Могила Шевченка служить как бы знаменем соединения людям, порождающим ненависть народа к здешнему дворянству – это только предлог, а предметом ненависти народа становятся все помещики, которые требуют от них повин-

*Могила Тараса Шевченка
з південного боку Чернечої гори. 1912.
Давнє фото*

ностей за землі; все начальство, побуждающее их к исполнению обязанностей, и самое даже духовенство, которому он (народ) тоже не верит, ибо оно ему не толкует положения нового в том смысле, как его желали понимать крестьяне». Оскільки виникла потреба родинного втручання для формального закріплення ділянки «за Тарасом» на Чернечій горі, то цим зайнявся поетів родич Варфоломій Шевченко (1821–1892): уклав контракт з адміністрацією Канівської міської управи на впорядкування території, огорожі могили, поставлення хреста та будівництво хати

для сторожа; ділянку родич передав разом із 3000 рублями Канівській міській думі на вічну власність. Рапорт начальника повітової поліції 23 березня 1863 губернаторові Павлові Гессе (1801–1880) про поліцейські заходи на могилі Шевченка: «Елисаветградский 3-й гильдии купец Варфоломей Григорьевич Шевченко в поданной мне докладной записке объяснил, что академик императорской Академии художеств Тарас Шевченко, умерший два года тому назад и похороненный вблизи г. Канева, на Чернечей горе, предсмертным завещанием возложил на него обязанность насыпать могилу на его гробе и поставить крест, что отчасти и исполнено вскоре после погребения, но могила, как неоконченная, разрушается. Желая ныне починить ту могилу, но опасаясь, чтобы не произошло каких-либо простонародных и неосновательных толков, как это было при производстве первоначальной насыпки, то о та-

ковом своем намерении решил заявить мне. Об этом долгом считаю донести вашему превосходительству и доложить, что во время производства работ на могиле Шевченка мною будет учрежден надлежащий надзор к недопущению каких-либо беспорядков». З 1873 по 1894 громадським доглядачем Тарасової могили став викладач канівського двокласного училища, журналіст, письменник Василь Гнилосиров (псевдонім – А. Гавриш; 1836–1900); турботами його і Варфоломія Шевченка на горі збудовано хату для сторожа Івана Ядловського (1846–1933), частина помешкання призначалася під кімнату для відвідувачів – так звану «Тарасову світлицю». Восени 1917 Генеральний секретаріат Української Народної Ради включив могилу Тараса Шевченка до переліку пам'яток старовини й мистецтва, яку органи самоврядування повинні були взяти під опіку. У перспективі Чернечу гору збиралися перетворити на

Могила Тараса Шевченка з боку Дніпра. Давнє фото

заповідну територію (над цим працювала спеціально створена у січні 1918 комісія, яку очолив географ і педагог Павло Тутковський (1858–1930). Територія Гори і могила стала «заповідною» 20 серпня 1925, а в 1927–1930 проведено меліоративні роботи для укріплення схилів, засаджено деревами навколишні яри та міжгір'я. Площа заповідника в результаті заходів розширилася до 10 гектарів; вхід на заповідне територію відкривала дерев'яна арка. Літературно-меморіальний музей Шевченка облаштовано 11 квітня 1934 (архітектори – Василь Кричевський (1872–1952) і Петро Костирко (1897–1982), могила поета сучасного вигляду набула влітку 1939. На середину 1970-х дерев'яні східці, що вели до поховання, давно відслужили свій вік – у 1977 частина відірвалася і сповзла за земляним зсувом саме тоді, коли ними підіймалася до Тарасового поховання урядова делегація Канади з 80-літнім керівником делегації Тімбаком і супроводжуючі керівні особи ЦК КПУ. Через деякий час з Канади надійшло 380 тисяч доларів благодійної допомоги на впорядкування Шевченкової могили, але радянський уряд від «буржуазних» грошей відмовився – незабаром звели гранітні сходи, заповідну територію впорядкували. Біля Дніпра, навпроти Тарасового поховання збудували пристань для туристичних теплоходів. У 1991 могила упорядкована, а в 2010- реконструйована «Тарасова світлиця». Шевченківський нац. заповідник створений

*Могила Тараса Шевченка.
Фото В. Жадька*

відповідно до Постанови Ради Міністрів УРСР № 287 від 21 листопада 1989, до складу якого входять пам'ятки (об'єкти) культурної спадщини та органічно пов'язані з Шевченковою могилою в один меморіальний комплекс, який об'єднує території історико-культурного та природно-заповідного фонду загальною площею 45 гектарів. Тут знаходяться пам'ятки археології, архітектури, історії, мистецтва та природи: могила Т.Г. Шевченка (1939, автори: скульптор Матвій Манізер (1891–1966), архітектор Євген Левінсон (1894–1968); могила Івана Ядловського, довголітнього хранителя Шевченкового меморіалу; багаточислове поселення «Пилипенкова гора»; біля музею встановлено: чавунний

пам'ятник-хрест, що був на Тарасовій могилі (1884–1923; автор – академік архітектури Віктор Сичугов; 1837–1892) та чавунний пам'ятник-погруддя, встановлений в 1923 (автор – скульптор Калень Терещенко; 1879–1969).

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 583; Т.Г. Шевченко в документах і матеріалах. – К., 1950. – С. 263–315; Шевченків край. – К., 2005. – С. 248.

Віктор Жадько

МОГИЛА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА на Смоленському кладовищі С.-Петербурга

– перше поховання Кобзаря.
Єдине відоме зображення першої тимчасової могили Тараса

*Честахівський Г. Перше поховання
Т. Шевченка. Малюнок*

Шевченка Григорія Честахівського (1820–1893). Під малюнком авторський напис «Козак Честаховский»: «На вишню пам'ять Батькови Тарасови щирому та коханому Кобзареві. Смоленське кладовище великодня субота 1861». Саме у великодню суботу, напередодні перепоховання, Тарасів приятель, художник Г. Честахівський змалював поховання поета і товариша Шевченка – поета Миколи Курочкина (1830–1884) біля неї. На Смоленському кладовищі, найстарішому в південній столиці, за традицією ховали вчених, акторів, художників Академії мистецтв. Могила Шевченка – за дзвіницею цвинтарної церкви, як згадують сучасники, біля якої завжди квіти, вінки. 6 квітня 1861, на сороковини, друзі зібралися попрощатися з поетом перед дорогою в Україну. Професор ун-ту св. Володимира Микола Костомаров (1817–1885) після панахиди, сказав: «Благослови, батьку, кінчати те діло». Дозвіл на перепоховання одержали. Труну поставили на запряжені четвериком дроги, історик Пантелеймон Куліш (1819–1897) накрив червоною китайкою. Григорій Честахівський та Олександр Лазаревський (1834–1902) супроводжували в дорозі. Честахівський став літописцем останнього шляху Кобзаря – ретельно усе змальовував та упорядником могили на Чернечій горі. Попереднім власником малюнка Тарасової могили був земляк Честахівського бібліофіл Олексій Попільницький (1850–1929). Із власницького напису на звороті роботи: «С переселением Шев-

ченко в С.-Петербурзі в 1857 г. в круг його близьких знайомих скоро попав Г.Н. Чесхавський. Сближення послідовало спочатку на душевном пєнии Чесхавським малорусських пєсен, а затєм и горячая привязанность пєвца к поэту была последним оцєнена, и Чесхавський стал одним из частых постоянных посетитєлей Шевченка, когда последний зажил своим хозяйством в здании Академии Художеств. Когда было поручено разрешение на перевоз праха Шевченка в Малороссию и понадобился проводник, то лучше Г.Н. Чесхавського для этого трудно было и придумать. На него и указали ближайšie друзя поэта. Можно сказать, что Чесхавський свято исполнил возложенную на него миссию». За християнськими канонами покійнику належить мати один хрест. Два ставлять, якщо в одній могилі поховано двоє людей (наприклад, при підзахоронєнні родичів). Інколи подвійні хрести на могилі з'являлися тоді, коли їх випадково виготовлено два. У даному випадку можна припустити, що могила Т. Шевченка на Смоленському кладовищі у С.-Петербурзі від самого початку була тимчасовою, можливо тому і з'явилися два хрести. Але це тільки припущєння. З 1989 на головній алеї, навпроти цвинтарної церкви стоїть гранітний камінь із написом: «Тут 12 березня 1861 р. було перше поховання Великого поэта України Тараса Шевченка». Але де насправді була ця могила? На жаль, місце останнього спочинку поэта на Смоленському цвинтарі втрачено, а камінь поставили

Умовне місце поховання Тараса Шевченка. Смоленське кладовище. Петербург (Росія). Фото В. Жадька

довільно, на чільному місці. Відтоді пошуком справжнього місця поховання Кобзаря зайнявся знавець Смоленського кладовища, красзнавець Геннадій Пирожков. На основі архівних документів вдалося встановити, що поряд з могилою поэта 20 квітня 1861 похований 22-річний уродженець Харкова Михайло Богомолов. Через 58 днів після цього труну Шевченка викопали для перепоховання. А 29 травня 1861 у звільнену могилу опустили прах рідного брата Михайла Богомолова – Івана. Згодом над похованням братів звели спільний пам'ятник – із чорного граніту. Поховання Богомолових значилося під № 406 на 37 дільниці. Подальші дослідження ініціював

На цьому місці було перше поховання
Тараса Шевченка. Фото В. Жадька

Генріх Лазаревський, праправнук Василя Лазаревського (1817–1890), його підтримали дослідник кладовища В'ячеслав Савицький та краєзнавець Олег Вареник. Працювали над старою цвинтарною картою; Савицький знав, де пам'ятник братам Богомолівим. За 160 років хрест збитий, камінь наполовину увійшов у землю, заріс мохом. Довелося очищати, щоб прочитати написи. І на звороті побачили... слова Шевченка: «Нехай спочивають, // Тільки їх і долі, що рано заснули!». Це Тарасові рядки із поеми «Мар'яна-черниця», але дещо змінені – у множині, оскільки звернені до двох братів. Автор епітафії, мабуть, знав творчість Шевченка, історію з перепохованням і передав нащадкам своєрідне

послання – щоб пам'ятали місце спочинку укр. поета. З великою ймовірністю можна вважати, що саме тут, за 77 метрів на захід від дзвіниці Смоленської церкви, і був похований Тарас Шевченко. Як згадував Микола Лесков (1831–1895), який був присутній при похованні: «Могилу для Шевченки вырыли за колокольней кладбищенской церкви, к стороне взморья: до времени он самый крайний жилец Смоленского кладбища, и за его могилой насыпью расстилается белая снежная равнина». Отже, поховали Шевченка не біля храму, де нині встановлений пам'ятний знак – камінь, а на краю цвинтаря («самый крайний жилец Смоленского кладбища») – вже складено акт, є офіційний документ з координатами могили. На передбачуваному місці першого поховання Тараса Шевченка вперше за більш ніж півтора століття провели панахиду.

Літ. Жадько В. Вікопомний шлях. – К., 2021. – 110 с.; Останні роки життя. Смерть поета. Похорон (1859–1861). – К., 1984. – С. 461; Честахівський Г. Із спогадів про Шевченка. – К., 1982. – С. 64.

Віктор Жадько

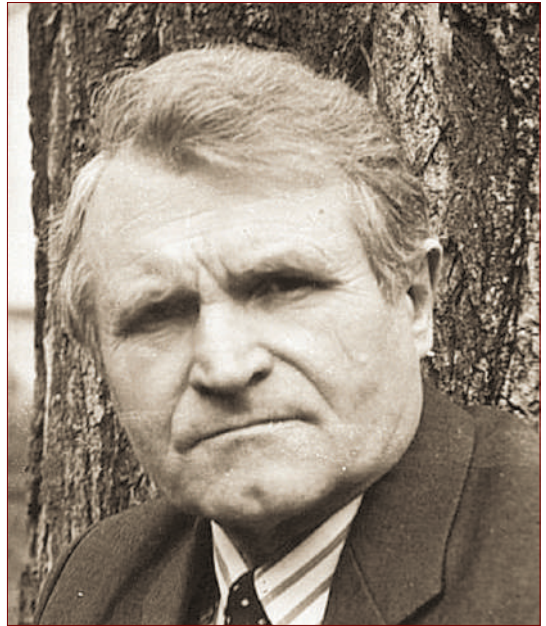
МОЗОЛЕВСЬКИЙ Борис Миколайович

(4.02.1936, с. Миколаївка Веселинів. р-ну Миколаїв. обл. – 13.09.1993, Київ) – археолог, історик, поет. У 1964 закінчив ун-тет ім. Т.Г. Шевченка. За крамольні поезії потрапив у немилість і знову в кочегарку, але підтримали однодумці, взявши на розкопки. Був певен, що вря-

тує велике відкриття, працював в експедиціях з повною віддачею, й 21 черв. 1971 на розкопках Товстої могили на Дніпропетровщині здійснив епохальне відкриття золотої царської пекторалі, шедевр світ, мист-ва скіфсько-еллінських майстрів. Опальний тоді директор Ін-ту археології АН Федір Шевченко (1914–1995), ризикуючи втратити посаду, зарахував М. заднім числом до штату Ін-ту археології мол. наук. співробітником, потім – стар. співробітником і кер. сектору скіфо-сарматської археології. Опублікував 55 наук. і популярних матеріалів, став канд. іст. наук. Видав монографії: «Товста Могила» (1979), «Мелітопольський курган» (1988), наук.-популярну кн. «Скіфський степ» (1983), кілька зб. поезій. Уже будучи тяжко хворим, після операції, працював над докторською дис. У 1996 в ж. «Дніпро» вийшла мемуарна «Дума про степ», писана ще 1966.

Творчість Т. Шевченка була для М. тим полум'ям, яке постійно обпікало душу, тож осмислюючи інертність «оспалих сучасників», звертається до них то епіграфами з Шевченка («Борітеся – поборете!»), то іменем докоряє («народе мій рабський!»): «Чи серцем Шевченко іще не горів? Чи Хмель не водив нас до бою?». Зринає Шевченковий гнів у кн. поезій «Дорогою стріли» (1991), де звертається до співвітчизників: «Та тільки знайте: душі оживим // Лише у «Подражанії Осії», // В посланії «І мертвим, і живим».

Видиво Тараса постає у вірші «Тарасова гора вночі»

Борис Мозолєвський

(зб. «Веретено», 1980). Помер передчасно від невиліковної хвороби; похований на Байковому некрополі столиці, ділянка № 49А.

Золота пектораль, яку знайшов Борис Мозолєвський

Книга Бориса Мозолевського

Літ: Бойченко В. Стрілою правди / Валерій Бойченко // Щотижня, 1992. – 12 верес.; Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 205.

Віктор Жадько

Ігор Мойсеїв

МОЙСЕЇВ

Ігор Костьович

(3.12.1946. Київ) – філолог, письменник, культуролог, філософ. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (випуск 1969). Працював наук. співроб. Музею народної архітектури і побуту, Республ. наук.-метод. центру народ. творчості, ред. вид-цтва «Здоров'я»; часописів «Філософська і соціологічна думка», «Зарубіжна література». Автор ілюстрованих монографій «Космос Тараса Шевченка: поезія, проза, образотворчість. Культурологічне дослідження семантики і числокодів» (2009), «Незбагнена божественна таємниця». Філософія в мистецтві Тараса Шевченка. Лекції, студії» (2013) у серії «Храм укр. культури»; дослідження: «М. Гоголь і Т. Шевченко» (2011), «Т. Шевченко й О. Довженко» (2012).

Публікацій про творчість Лесі Українки, О. Довженка, Г. Сковороди, М. Гоголя, зарубіж. письменників; посібників «Храм української культури» (1999), «Зарубіжна література в людинотворчому вимірі» (2003), «Літературні сценарії» (2004), «Нульосфера, або Небо всередині нас» (2010), «Ріднота і смисл: Вертикальна філософія» (2012), «Розвиток і смисл: Ідеальна реальність» (2015; 2017), «Філософія всеможливого» (2018); упорядник кн. «Майстер-клас учителя зарубіжної літератури» (2005; 2017); першодруків з фондів ЦДАМЛМ «Щоденники ХХ століття» (2013) та «Філософія в житті» (2014; усі – Київ).

Літ.: Боронь О. Мойсеїв Ігор Костьович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 287; Універ-

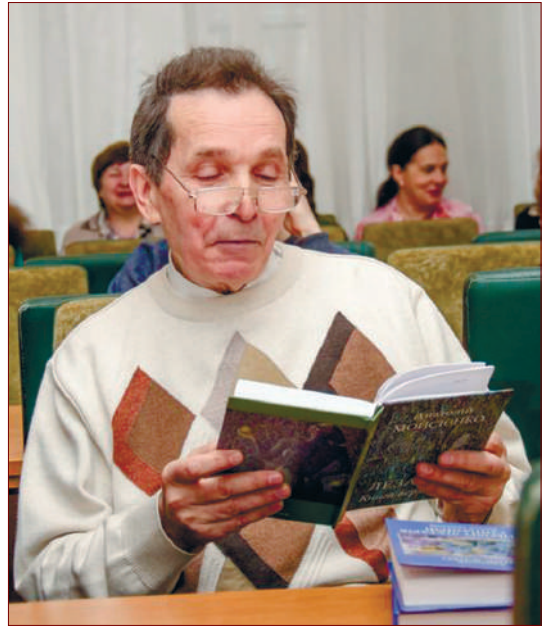
ситетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

МОЙСІЄНКО

Анатолій Кирилович

(9.07.1948, с. Бурівка Городнян. р-ну Чернігів. обл.) – філолог, письменник, мовознавець, перекладач. Д-р філ. наук. Закінчив Ніжин. держ. пед. ін-т ім. М. Гоголя. (1971). Викладач ун-ту (з 1993). Проф., зав. кафедри сучасної укр. мови (з 2001), кафедри укр. мови та прикладної лінгвістики ІФ. Наук. інтереси – словотвір, синтаксис простого ускладненого речення, поетика текстових структур, традиції модерну і модерн традицій, динамічний аспект номінації, іменники-деад'єктиви укр. мови в ономасіологічному аспекті. Докт. дисерт. на тему: «Слово в аперцепційній системі поетичного тексту: Декодування Шевченкового вірша» (1997). Шевченкознавчі студії: «Символ як явище аперцепції (на матеріалі поезії Т. Шевченка)», «Порівняння в системі шевченкового вірша» (1996), «Діалектика шев-

Анатолій Мойсієнко

ченкового першорядка» (1996), «Богдан Хмельницький у вертикальній контексті Шевченкового вірша» (1996). «Україна: світ волі і світ неволі (зі студій над Шевченковим словом)» (1998). Монографія «Слово в системі Шевченкового тексту: поетика декодування» (2013) присвячена 200-річчю від дня народження Т. Шевченка. Доповіді: «Шевченкове слово в перекладах слов'янських

Книги Анатолія Мойсієнка

поетів» (VIII Міжнарод. конгресі українців «Тарас Шевченко і світова україністика: історичні інтерпретації та сучасні рецепції». Київ. 21–24 жовт. 2013, «Тарас Шевченко сучасний» (2014).

Літ.: Єрмоленко С. Мойсієнко Анатолій Кирилович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 288; Постаті // Шевченкознавство КНУ; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

МОКІЄВ

Юхим

(1841, Полтава – р.с.н.) – лікар і громад, діяч. Бл. 1860, після закінчення Полтав. гімназії,

вступив на мед. ф-тет ун-ту св. Володимира. У час піднесення громад. – освітнього руху в Україні, на поч. 60-х, викладав у Поділ. недільній школі (Київ), для якої Шевченко надсилав «Кобзар». Подільська – перша в Києві (і в Росії) чоловіча недільна школа; почала діяти 11 жовтня 1859 в будинку Києво-Подільського повітового училища. Налічувала 100 учнів. Жіноча недільна школа працювала на Подолі з листопада 1860 при парафіяльному училищі. 8 січня 1861 із 65 особами підписав лист-подяку Тарасу Григоровичу за надіслані прим. «Кобзаря». Після закінчення ун-ту св. Володимира, працював лікарем у різних містах України.

Літ.: Марахов Г. І. Шевченко в колі сучасник – К., 1976. – С. 79; Сергієнко С. Шевченко і Київ. – К., 1987. – С. 186.

Віктор Жадько

МОЛЧАНОВСЬКИЙ

Никандр Васильович

(1858, с. Лозувата Балт. пов. Подільськ. губ. – 4.12.1906, Київ) – історик, археолог; дійсний чл. Київської археографічної комісії. Навчався на істор.-філол. ф-теті університету св. Володимира (1876–1879, 1881–1884). За участь у студ. заворушеннях у березні 1878 «за рішенням університетського Суду виключений з університету з формулюванням: «Молчановський учасував во всех трех сходках, оказывал явное неповиновение университетским властям», – засвідчили жандарми. І цього виявилось достатньо, аби він отримав найвищу в даному випадку міру пока-

Книга Н. Молчановського

рання – виключення на 3 роки та «щоб протягом трьох років (з 1878) не було прийнято ні в який навчальний заклад, а по закінченні цього терміну міг вступити в них не інакше як під відповідальність начальства того навчального закладу, який зважився б його прийняти як з дозволу головного управління відомства, до якого навчальний заклад належить». За розпорядженням Київського генерал-губернатора висланий під нагляд поліції в В'ятську губ. У 1881 дозволено продовжити перервану навчання і в 1884 закінчив ун-тет св. Володимира зі званням кандидата. Дослідник Поділля. Управляючий канцелярії київ., волин. і поділ. генерал-губернатора. Як дійс. чл. Археогр. Комісії при ун-ті св. Володимира, за дорученням якої 1898–1899 працював у архівах Стокгольма й Будапешта. У вид. «Архивъ Юго-Западной Россіи» (1908) опубл. 130 віднайдених документів з історії укр.-швед. відносин XVII ст. під назвою «Акты Шведскаго государствен. архива, относящіеся къ исторіи Малороссіи (1649–1660)». Особл. увагу звернув на характеристику архів. документів, що безпосередньо стосуються історії України і містяться у відділі «Cosacica»: оригінали листів Б. Хмельницького та І. Виговського, донесення швед. послів, кореспонденція П. Орлика та чл. родини.

Також виявив документи з укр. історії в ін. відділах архіву, які видав В. Кордт під назвою «Матеріали з Стокгольмського державного архіву до історії України другої половини XVII –

поч. XVIII вв.» в «Українському археографічному збірнику» (1930). Активно співпрацював із часописом «Кіевская старина», де опублікував 100 статей, заміток, рецензій, істор. документів, зокрема – «Кіевское городское управление въ 1786 г.» (1889), «Арест Т.Г. Шевченко в 1859 году (Материалы для биографии)» (1899).

Помер у 48 років від розриву серця.

Літ.: Грушевський М. Пам'яті Никандра Молчановського // Записки НТШ. 1907. – Т. 75. – Кн. 1; Прокопчук В. Накандр Васильович Молчановський // Українська біографістика. Зб. наук. праць. – К., 2010. – Вип. 7; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

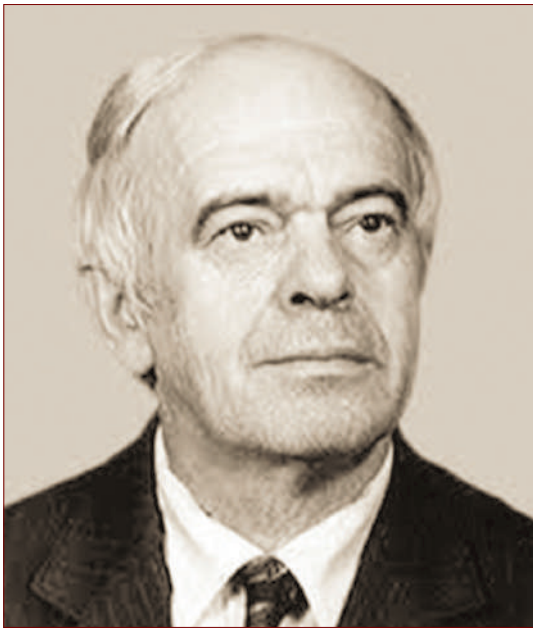
Віктор Жадько

МОЛЬНАР (Molnar)

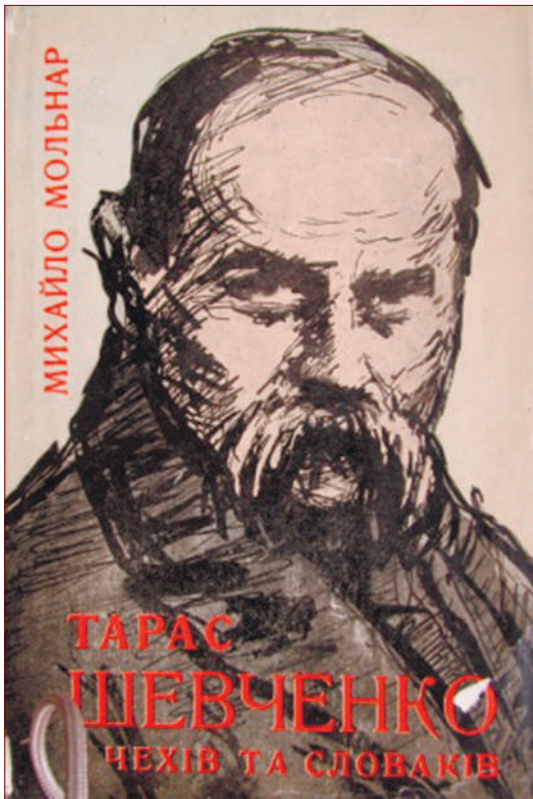
Михайло Ілліч

(4.11.1930, с Велика Чингава, тепер с. Боржавське Виноградів. р-ну Закарп. обл. – 26.10. 2006, Братислава) – чеський і словац. літературознавець, україніст. Закінчив філол. ф-т Карлового ун-ту. Навчався в аспірантурі ун-ту ім. Т. Шевченка (1956–1960). Захистив канд. дисерт. «Шевченко у чехів та словаків» (1960, наук. керівник проф. Євген Кирилюк), вийшла монографією у Пряшеві (1961). Надрукував статті про Шевченка у зб. і періодиці: «Знайдено в Чехословаччині» (1956) – про реферат І. Франка, присвячений чес. перекладам творів Шевченка; «Наш Шевченко. Любов народів Чехословаччини до великого

Михайло Мольнар

Михайло Мольнар. «Тарас Шевченко у чехів та словаків». 1961

Кобзаря» (1957); «До історії першого видання вибраних творів Тараса Шевченка чеською мовою» (1958); «Українська література в Чехії і Словаччині» (1958); «Словаччина шанує пам'ять Шевченка» (1959); «Шевченків «Заповіт» у чехів та словаків» (1974); «Заповіт» Т. Г. Шевченка в Чехословаччині» (1976). До студій з укр. літературознавства належать також дослідження: «Словаки й українці» (1965), «Про чеських знайомих Тараса Шевченка», «До 100-річчя празького видання «Кобзаря» Т.Г. Шевченка», «Тарас Шевченко у студіях Штефана Крчмери» (1987), «До початків українського шевченкознавства та взагалі українознавства в Празькому університеті», «Зденек Недлий про Шевченка». У кн. «Україна в піснях» (1954) опублікував 21 пісню з нотами на слова Т. Шевченка. Співавтор вступ. статті і коментарів до двохтомного видання творів Т. Шевченка (Братислава, 1959, словац.). По-новому розглянув життя і творчість класиків укр. літ-ри: І. Котляревського, Г. Сковороди, Лесі Українки, О. Кобилянської, Олександра Олеся, О. Довженка, О. Гончара, М. Рильського, В. Сосюри. Опублікував з передмовами твори: В. Винниченка, В. Гренджі-Донського, Марка Бараболі, Івана Колоса, Ф. Лазорика, М. Дуфанець, переклав чес. і словац. мовами твори: Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, О. Кобилянської, В. Стефаника, О. Довженка, Ю. Яновського. Упорядник вид.: «Зв'язки Івана Франка з чехами та словаками» (1957, співавт.); «Вибране» (1963) та «Карпатська зама-

на» (1971) Ф. Лазорика; «Шляхом терновим: Вибрані твори» (1964) та «Місячні ґруні» (1969) В. Гренджі-Донського; «Тутешняцька губернія» Марка Бараболі (1970); «Моє дзеркало» М. Дуфанець (1972; усі – Пряшів). Літ. премія ім. І. Франка (Словаччина, 1992).

Літ.: Белей Л. Від коріння роду свого (Михайло Мольнар) // Екзиль (Ужгород). 2007. – № 9 (номер присвяч. М.); Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

Володимир Моренець

МОРЕНЕЦЬ

Володимир Пилипович

(9.06. 1953, Київ – 28.06. 2021, Київ) – філолог, літературознавець, доктор філ. наук (1994), професор (1996), заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України імені Тараса Шевченка (1996). Лауреат премії жур: «Вітчизна» (1989) і «Сучасність» (1996). Віце-президент Асоціації українських письменників, член редколегій журналів «Слово і Час», «Сучасність», газети АУП «Література плюс». У 1975 закінчив ун-тет ім. Т. Шевченка. Чл. СПУ (1983) Працював у редакціях ж.: «Економіка Радянської України» та «Радянське літературознавство» (1990), 1983–1996 – наук. співробітник Ін-ту л-ри ім. Т.Г. Шевченка НАН України. У 1990 викладав укр. л-ру в Оттавському ун-ті. Від 1996 – зав. кафедри філології Нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія». Дебютував як критик 1974, виступав зі студіями, присвя-

ченими в основному укр. та польс. поезії. Оpubлікував «Поему для брата» (1996). Один із ініціаторів створення, а від січня 1997 – віце-президент Асоціації укр. письменників. Автор праць: «Джерела поетики Константи Ільдефонса Галчинського», «На відстані серця» (1986), «Борис Олійник» (1987), «Володимир Сосюра» (1990); розділи у колективних монографіях та багатьох літ.-крит. статей. Переклав з польс. працю А. Валіцького «В полоні консервативної утопії» (1998). Співатор «Історії української літератури ХХ століття», у 2-х книгах (1995, 1998); оглядові розділи «Поезія 40–50-х років» та «Поезія 80–90-х років»; статті про Т. Шевченка, В. Сосюру, Д. Павличка, М. Вінграновського, Л. Талалая, Б. Бойчука, Ю. Тарнавського, Б. Рубчака.

Літ.: Ковалів Ю. Древо поезії // Друг читача, 1987. – 2 квітня;

Слово, яке тебе обирає : зб. на пошану проф. Володимира Моренця / [упоряд. В. Є. Панченко]. – К., 2013. – 391 с.

Віктор Жадько

МОРОЗ

Анатолій Трохимович

(30.01. 1928, х. Натягайлівка, поблизу с. Запсілля, Кременчуц. р-ну – 11.08. 2017, Київ) – журналіст, письменник, літературознавець, критик, видавець. У 1952 закінчив ф-т журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка. За роман «Четверо на шляху» удостоєний Держ. премії УРСР ім. Т.Г. Шевченка (1982). Працював у вид-вах (у 1964–1971 – директор вид-ва «РП»), СПУ (секретар правління, 1979–1986). Розпочав літ. діяльність як критик і літературознавець, розглядаючи проблеми героя, народності у л-рі (кн.: «Про народність у літературі», 1958). Автор зб. оповідань «Ліда» (1968), повіс-

тей: «25 сторінок однієї любові» (1960, 1962), «Троє і одна» (1963), «Довга, довга хвилина...» (1974), «Легке завдання» (1976), романів: «Чужа кохана» (1966; 1969), «Кіоскерка на перехресті» (1971), «Четверо на шляху» (1980), «Товариші. Легке завдання» (1981), «Ваш поїзд о дев'ятій» (1985, 1988), «Сподівану жду» (1990); зб. творів: «Твори; (т. 1–3. – К., 1987). Написав оповідання «Спогад про Тараса Шевченка». На врученні премії сказав: «Шевченко – вічний, і наш обов'язок перед ним – вічний! Вічно нам іти до Шевченка».

Літ.: Панченко В. Кільце п'яте: Цензура: Монолог Анатолія Мороза. – К., 2015. – 124 с.; Письменники-лауреати Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка. – К., 1989. – С. 102; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

Анатолій Мороз

МОРОЗ

Лариса Захарівна

(25.09.1940, Харків) – філолог, письменниця, літературознавець, мистецтвознавець. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1962). Доктор філ. наук (1997), професор (2004), кандидат мистецтвознавства (1969). Проф., провідний наук. спів. – роб. ІЛ. Студенткою опублікувала статтю «Політична сатира Т.Г. Шевченка «Кавказ» у Канаді» в універ. зб. «Голос Шевченка над світом» (1961). З шевченкознавчого доробку акад. періоду: «Назар Стодоля»: світ символів» (2001), «Т. Шевченко й В. Винниченко (деякі па-

ралелі)» (1993); «Вічний конфлікт бажань і честі: історіософія Вольтера і Шевченка»; (2004). Автор книжок: «Твори М. Коцюбинського на екрані» (1971), «Українська радянська кінодраматургія. Становлення і розвиток жанрів» (1976); «З любові й доброти (Григор Тютюнник)»; (1984), «Григор Тютюнник. Нарис життя і творчості» (1991), «Сто рівноцінних правд...»: Парадокси драматургії Володимира Винниченка» (1994); розділів: «Драматургія 40-х – 60-х років», «Драматургія 70-х – 90-х років», «М. Старицький» (у співавторстві), «М. Кропивницький», «І. Тобілевич (І. Карпенко-Карий)», «Драматургія початку ХХ ст.» в «Історії української літератури в 2-х томах» (1987) та «Історії української літератури ХІХ ст.» (2004–2005), «Григор Тютюнник» в «Історії української літератури ХХ ст.» (1995); статті з питань літератури, театрального і кіномистецтва у збірниках та в періодичній пресі, про творчість: Т. Шевченка, Лесі Українки, О. Довженка, М. Рильського, Д. Павличка, Г. Чубач, П. Мовчана, Р. Чілачави, І. Гнатюка, Є. Дудара; співавторка сценарію телефільму «Співає Дмитро Гнатюк».

Чл. редколегії «Історії української літератури у 12 т.» і співавтор третього та сьомого томів. Чл. Національної Спілки кінематографістів України та Національної Спілки письменників України.

Літ.: Михайлин І. На шляху до розгадки таємниці // Зб. Харків. істор.-філол. т-ва. – Х., 1998. – Т. 6; Ларисі Захарівні Мороз – 75 // СіЧ, 2015. – № 10.

Лариса Мороз

Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МОСКАЛЕНКО

Анатолій Захарович

(12.07.1934, м. Красногорівка, Мар'їн. р-ну, Донец. обл. – 13.11.1999, Київ) – журналіст, письменник. Д-р істор наук. Закінчив ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1957). Викладач ун-ту (з 1971), проф., зав. кафедри період. преси. Декан ф-тету журналістики (1984–1993). Директор ІЖ (1993–1999). Автор 300 праць і наукових книг, зокрема: «Основи журналістики», «Вступ до журналістики». У виданні «Теорія журналістики» писав: «Журналістика залежить від часу. Ходіння у владу лежить у самій природі журналістики, але це ходіння повинно

Анатолій Москаленко

бути законодавчо закріплене, оскільки спостерігаємо відсутність правової свідомості у журналістів. Якщо відсутня правова свідомість, то це призводить до цинізму свободи, до того самого розриву між свободою і демократією... Викривлений стиль, скороспілість матеріалів, висновків, що не спираються на глибокі соціологічні дослідження. І як наслідок – інформаційні війни, ігнорування не лише законів і моралі, але й фактів». Написав передмову «Кобзареве слово – плоть і кров народу» до видання «Т. Шевченко. Кобзар» (1992). Ред. зб. «Інформаційна сфера як духовне явище» (1999), частину якого складають дослідження з шевченкознавства викладачів ІЖ. У циклі статей: «Нариси з історії укр. перекладу» окремих розділ присвятив перекладацькій діяльності Т. Шевченка (2006), «Крізь громовиці: публіцистичні роздуми» (1981). На-

рис «Мій Шевченко» у кн. «Реабілітація слова» (1989). Автор творів: оповідань, повістей, романів: «І Дніпро, і кручі», «Під небом вічності», «Краплина й море», «Дніпро у вогні», «Твого серця вогонь», «З відкритою душею». Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 52А. 12 листопада 2004 у Києві на будинку на вулиці Шовковичній, 29 відкрито бронзову меморіальну дошку (барельєф).

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 288; Незабутні постаті; Микитка О. Б. «Нариси з історії українського перекладу» М. Москаленка як вершинний зразок праці з перекладознавства // Філологічні трактати. – Т. 2. – Суми, 2010. – № 8; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МОССАКОВСЬКИЙ

Євген Михайлович

(12.02.1839, с. Боровичі, тепер Маневиц, р-ну Волин. обл. – 1884) – історик, освітній діяч, педагог. Навчався на істор.-філ. ф-теті університету св. Володимира (1859–1861) і Харків. ун-ті (1862–1865). Один з організаторів київ. недільних шкіл в 1859–1861, викладав історію у Печерській. Поставив підпис під колективним листом від 8 січня 1861 в знак подяки за надіслані примірники «Кобзаря» від учителів київ. недільних шкіл. Написав ст. «Воскресные школы», в якій розглядав принципи роботи і методику викладання в недільних школах. У 1861 ство-

рив у Київському військовому училищі підпільну групу, яка вивчала і пропагувала «Колокол», «Полярную звезду», твори Шевченка. За антиурядову пропаганду заарештований 1861, серед вилученої л-ри знайдено рукопис. список Тарасової поеми «Сон. У всякого своя доля». Популяризатор поет. творів Т. Шевченка, які поширював з агітаційною метою серед народ. мас, зокрема, молоді, за це заарештований у листопаді 1861, а влітку 1862 засланий до Харкова під нагляд поліції з правом закінчити університет. Підготував до видання твори Кобзаря та біографію, пробував видати їх у друкарні О.С. Баліної – здійснити не вдалося. З 1866 по 1883 працював ревізором у Київській контрольній палаті. У слідчій справі студента М. зберігся рукопис незакінченого критичного аналізу поезій Шевченка під назвою «Тарас Шевченко», в

якому дається загальний зміст і стислий аналіз творів з цитуванням уривків. З ідейно-естетичних позицій прокоментовані поезії «Думи мої, думи мої...», «Перебендя», «Вітре буйний, вітре буйний», «Тече вода в синє море», «Нащо мені чорні брови», також поезії, вміщені в альманасі «Хата». У помітках до уривку з поеми «Княжна» (тут він має назву «До зорі») пише про Шевченка: «Цією картиною він переносить увагу на патріархальний побут, туди, де пригнічений народ лише в забобонах знаходить поживу своєму духові». Критичний розбір Тарасових творів М. мав намір видрукувати у підпільній друкарні. Збирав матеріали для критико-біограф. нарису про Т. Шевченка. У листі до М. Лазаревського від 15.03.1865 висунув проект повного зібрання творів Т. Шевченка; рукопис критичного аналізу окремих поетичних творів Т. Шевченка, вилучений під час

Приміщення Печерської недільної школи, де вчителював Євген Моссаковський. Давнє фото

арешту і вперше оприлюднений під назвою «Критический разбор Е.М. Моссаковского отдельных произведений Шевченко. Приложение № 2» у кн. «Общественно-политическое движение на Украине в 1856–1862 гг.» (1963).

Літ.: Заславський І. Є. Моссаковський та його незакінчена праця про Т.Г. Шевченка // РЛ, 1963. – № 2; Т.Г. Шевченко і літературне життя Київського університету: Монографія. – К., 1989. – С. 89; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

МОТРИЧ

Катерина Вакулівна

(30.11.1947, с. Васильків Шполянського р-ну Київської, нині Черкаської обл.) – журналіст, письменниця. Чл. НСПУ (1979).

Катерина Мотрич

Закінчила факультет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1971). Виступи на Тарасовій горі в Каневі, біля університету його імені 22 травня, сказавши: «Незабутня участь у проїзді на теплоході від Чорного моря по Дніпру у 185 його роковини, яка мала міжнародне звучання – сутність її духовного світу».

Мистецька премія «Київ» ім. І. Миколайчука в галузі кіномистецтва (2004), премія ім. І. Огієнка (2007). Працювала у газ. «Молода гвардія», тов-ві «Просвіта», республік. радіо. Авторка книг повістей та оповідань: «Соняхи» (1977), «Час найкоротшої тіні» (1982), «Перед храмом любові та болю» (1989), «Звізда полян» (2000), Молитва до Мови Рух (2001; романів: «Досвіток» (1987), «Ніч після сходу сонця» (2004), «Вавилонська вежа» (2011), «Трьохсотлітня голгофа. Фавор» (2018), роману у віршах «Мотрині ночі» (2006); поетична збірка «Почайна» (2007). У жур. «Неопалима купина» опубліковано її п'єсу «Кайдашева земля» (2007) використовує в літ. творчості форму молитви – «Молитва до мови», «Молитва до убієнних голодом», «Молитва до України» (усі – 1991).

За її «Молитвою до мови» реж. М. Мащенко зняв фільм, а за «Молитвою до убієнних голодом» композитор І. Карабиць написав ораторію «Молитва Катерини» (1992). У худож.-докум. фільмі «Катерина Білокур. Послання» (2002, реж. О. Самолевська) озвучила листи художниці.

Літ.: Бурій В. Її молитви теплять душу // Місто робітниче (Ватутіне), 2012. – 30 лист. –

С. 4; Поклад Н. Катерина Мотрич: «Щодня і щомиті витримуєш бій»: про поразки, які стають перемогами // Літ. Україна, 2008. – 28 серп.

Віктор Жадько

МУЖУК

Леонід Петрович

(15.11.1946, с. Мусіївка Ружин. р-ну Житомир. обл.) – філолог, кінорежисер, сценарист, журналіст, педагог. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1970). Лауреат Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка (1989)- за документальний серіал «Чорнобиль: два кольори часу». Заслужений діяч мистецтв України (1996); народний артист України (2008). Член Національної спілки кінематографістів України і НСЖ України.

Працював головним ред. студії «Укркінохроніка», директором кіностудії «Укртелефільм», першим заступником Ген. директора Держ. телерадіокомпанії «Культура». Чл. Комітету по Державних преміях України імені Т. Шевченка (з 1992–2001). Проф. кафедри теорії л-ри, компаративістики і літ. творчості ІФ, проф. КНУТКТ, проф. кафедри кіно-, телемистецтва ІЖ. Автор телесеріалу «Українська ніч 33-ого» – укр. фільму про Голодомор; автор-режисер документальної диалогії «Спогад про УПА». Продюсер та один із авторів багатосерійних худ. телефільмів за творами Івана Франка: «Перехресні стежки» та «Основи суспільності» – «Пастка» та «Злочин з багатьма невідомими», продюсер та співавтор телесеріалу «Роксолана». Автор-режисер док. фільму

Леонід Мужук

«Дніпровська балада». Продюсер худ. фільмів спільного польсько-укр. виробництва «Краще бути красивою і багатою» та «Акваріум». Як автор і режисер документ. фільму-диалогії «33-й» відзначений премією імені: В'ячеслава Чорновола (2008), за фільм «Чорнобильський час» – Івана Франка (2010). З шевченкознавчого доробку: доповідь «Шевченкові мотиви у творах візуального мистецтва на тему Євромайдану» на V Всеукр. наук.-практ. семінарі для працівників загальнонаціон. і регіон. ЗМІ «Культура мови – культура нації» у форматі круглого столу на тему «Вплив творчості Тараса Шевченка на сучасний український медіадискурс» в рамках XX міжнарод. наук.-практ. конф. «2014). Режисер багатосерійного худож. фільму «Тарас Шевченко. Заповіт» (12 серія, у співавтор). Викладач, проф. ІЖ ун-ту.

Літ.: Хто є хто в Україні. – К., 2000. – С. 323; Шевченківські лауреати 1962–2001. – К., 2001. – С. 364; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МУЗЕЙ ІСТОРІЇ УНІВЕРСИТЕТУ

– загальноунівер. структурний підрозділ вузу. Засновано 28 грудня 1966 (наказ № 153). Експозиція відкрита 21 листопада 1978 (Наказ № 476). У 1986 за заслуги перед вітчизняною культурою присвоєно почесне звання «Народний музей». Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 1766 від 28 листопада 2000, Музей включений до переліку музеїв, що перебувають у віданні підприємств, установ та організацій, де зберігаються колекції та предмети, що є державною власністю і належить до державної частини Музейного фонду України.

Знаходиться в голов. корпусі Національного ун-ту імені Тараса Шевченка, побудованому у 1842 за проектом архітектора В.І. Беретті. Експозиційний зал розташований у приміщенні колишньої католицької церкви (кімн. 334), має два рівні. Експозиція складається з семи тематичних розділів, що відображають історію розвитку університету від 1834 до сьогодення. У приміщенні діють меморіальні кабінети вчених: хіміка С.М. Реформатського та біолога С.Г. Навашина; реконструкція хімічної лабораторії XIX ст., робочий куточок методиста початку XX ст.

Серед експонатів: урядові нагороди та відзнаки; форма студента та значок випускника Імператорського університету св. Володимира; годинник XIX ст. з приймальні першого ректора М.О. Максимовича; прилади з астрономічної та фізичної лабораторій XIX ст.; глобус зоряного неба початку XX ст.; подарунки на ювілеї.

Молодь в університетському музеї. Сучасне фото

Підрозділ експозиції Музею присвячений Т. Шевченку та Кирило-Мефодіївському братству. До 200-річчя від дня народження Кобзаря розгорнуті документальна виставка «І спізнайте правду, і правда визволить вас», присвячену Кирило-Мефодіївському братству, виставка «Шевченкова світлиця», матеріали для якої передані вихованцем юрид. ф-ту Борисом Войцехівським. Музей є науково-дослідницьким і навчально-освітнім структурним підрозділом Національного університету імені Тараса Шевченка, відвідують освітяни, учні та студенти вузів і шкіл столиці і України. Музей не є юридичною особою, належить до державних відомчих музеїв, що діють у складі навчального закладу, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України.

Літ.: Туди, де історія промовляє мовою експонатів // Освіта, 2020. – 21 трав.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МУРАВСЬКИЙ Гнат (Ігнатій) Францович

(1824–1896) – лікар Чорноморського і Каспій, флотів, знайомий Т. Шевченка. Католик. Виріс і вчився в Україні. Після закінченні ун-ту св. Володимира (1854), направлений у Севастополь, де брав участь в обороні міста та боях Сх. Крим. війни (1853–1856). Служив ординатором морс. шпиталю, на

У музеї є стенд, де розповідається про «братчиків» із університету, товаришів Тараса Шевченка

бригу «Еней» та у стрілецькому батальйоні, лікував поранених на перев'язочних пунктах Пн. укріплення й на транспортах, що перевозили поранених і хворих до Миколаєва. Нагороджений орденом св. Станіслава 3-го ступ, з мечами. Після війни, переведений в Астрахань на посаду лікаря 45 флот, екіпажу. У серп. 1857

Гнат Муравський. Фото

познайомився з Т. Шевченком по прибуттю його до Астрахані. На час знайомства з Кобзарем – молодший лікар 45 флот. екіпажу, титулярний радник; увів поета в коло земляків та місцевої інтелігенції. Журналіст Василь Кларк у ст. «Тарас Григорович Шевченко в Астрахані» так описує цю подію: «Влітку 1857 року лікар Муравський, який служив тоді в Астрахані, повідомив Івану Петровичу Клопотовському (випускнику ун-ту св. Володимира), що в одному з них, Муравським, будинку «на горищі» (мезоніні) оселився Шевченко, який повернувся із заслання. Будинок, де зупинився Тарас Григорович, після приїзду з Новопетровського укріплення, міститься на канаві (Варварацієвому каналі) і нині належить Комаровим. Іван Петрович поспішив до Шевченка і перший з астраханської інтелігенції привітав з поверненням із багаторічного заслання на пустельному Мангишлацькому півострові, що полягало в службі рядовим лінійного Оренбурзького № 1 батальйону. За словами Івана Петровича, костюм поета не витримав жодної критики: він приїхав до Астрахані в дощенту поношеному солдатському форменому одязі, подертих чоботях; білизни в нього майже не було, грошей – ні копійки. Ми зібралися, і допомогли шанованому поету». Помер і похований на міському кладовищі Астрахані; могила не збереглася.

Літ.: Большаков Л. Н. іхав поет із заслання... Пошуки. Роздуми. Дослідження. – К., 1977. – С. 16–18, 291; Марцінковський І. Лікарі – учасники Кримської війни

(1853–1856) в оточенні Т. Г. Шевченка. Лікарська справа. – 2005. – № 5–6. – С. 102; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 265.

*Ігор Марцінковський,
Віктор Жадько*

МУСЕНКО

Яків Васильович

(23.03. (за ін. даними 5.05) 1916, с. Корсунівка Лохвиц. р-ну Полтав. обл. – 18.05.1982, Київ) – філолог. Закінчив Київ. індустріальний робфак. Навчався на філ. ф-теті ун-ту ім. Т. Шевченка (1937–1941). Зав. кабінетом шевченкознавства філол. ф-тету вишу (1967–1982). Публікував статті в універ. і столич. пресі, зокрема – про роботу кабінету шевченкознавства: «Унікальне видання» (Про збірку «Три літа») (1967), «Кабінет шевченкознавства до 50-річчя рад. влади» (1967), «У Київському університеті» (1973), «Братерство ідей і народів» (1974), «У кабінеті шевченкознавства» (1975), «Імені Шевченка» (1976); «Кобзареві – 166» (1980).

Чл. ред. колегії зб. «Т.Г. Шевченко в інтернаціональних літературних зв'язках» (1981), ст. «Інтернаціональні мотиви в творчості Т. Шевченка».

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

МУШКЕТИК

Юрій Михайлович

(21.03.1929, с. Вертіївка тепер Ніжин. р-ну Чернігів. обл. – 6 червня 2019, Київ) – філолог, письменник-романіст. У 1948–1953 навчався на філ. ф-теті ун-

ту ім. Т. Шевченка. Голова ради СПУ (1989–2002). Герой України (2009). Лауреат Державної премії України імені Т.Г. Шевченка за роман «Позиція» (1980). Автор істор. романів та повістей, зокрема: «Яса» (1970), «Жорстоке милосердя» (1973), «Старий у задумі» (1974), «З'їж серце лева» (1972), «Біла тінь» (1977), «Біль» (1978), «Суд над Сенекою» (1978), «Позиція» (1979), «Жовтий цвіт кульбаби» (1984), «Літній лебідь на зимовому березі» (1989), «Суд» (1990); публіц. та літ.-крит. статей, в тому числі про Т. Шевченка: «Нехай вічно святиться його ім'я» (1986), «Обов'язок перед його пам'яттю» (1995), «Шлях до істини» – доповідь у Нац. опері з нагоди 184-ї річниці від дня народження Шевченка (1998); інтерв'ю «Це свято і нашої державності, і нашої духовності, і нашого національного поступу» (2001). Згадки про Шевченка, цитати з його поезії в худож. творах трапляються часто. У романі «Прийдімо, вклонімося» (1996), у сюжеті якого поєднано сучасну й істор. (Коліївщина) лінії, цитовано «Холодний Яр»; біогр. нарис про П. Дорошенка (зб. «Суд», 2004) відкривається епіграфом із поезії Шевченка «Заступила чорна хмара», строфи з якої, не раз цитовані й далі, стають своєрідним лейтмотивом твору. Образ Тараса Шевченка, цитати з його віршів, згадки про поета з'являються і в політ. публіцистиці: («Прощай, Україно!», 2004; «Що робити?», 2008).

Як голова НСПУ, постійно брав участь в організації та проведенні Шевченківського

Юрій Мушкетик

літературно-мистецького свята «В сім'ї вольній, новій», часто виступаючи зі вст. словом чи доповіддю, зокрема: 19–23 трав. 1990 виголосив промову в Полтаві біля пам'ятника Шевченкові та в с-щі Великій Багачці (1990. 20 трав.). У багатьох ст. відзначає саме худож. силу простого, чесного і глибокого Шевченкового слова, непоборний вплив на масову свідомість українців. У творчості звертався до питань сучасного розвитку шевч. традицій, утілення його заповітів і звернень до нащадків, зокрема – у ст. «Обов'язок перед його пам'яттю» (1995), та конкретно-практичних проблем ушановування поета: «Шлях нації в історію: Навіщо нам щорічні Шевченківські свята?» (2000), відкритий лист В. Юценку «Збережімо Тарасів заповідник» (2001). «Безодня-криниця» (2013). Багаторічний учасник Шевченків. літературно-мистецького свята «В сім'ї вольній, новій».

Виступав у Полтаві біля пам'ятника Шевченку та в с-щі Велика Багачка 19–23 травня (1990). Відзнаки та премії: Державна премія СРСР (1987) за роман «Рубіж»; Миколи Островського (1965), за роман «Крапля крові»; відзнака «Золотий письменник України» (2012); медалі: «Івана Мазепи» (2016) та «Олександра Довженка» (2018). Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 33.

Літ.: Дончик В. Мушкетик Юрій Михайлович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 374; Турчина Н. Об'єднала любов до Тараса // ЗП. – 1990. – 20 трав; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МУШКУДІАНІ

Олександр Нестерович

(22.04.1938, смт. Местія, Сванетія, Грузія) – філолог, письменник,

Олександр Мушкудіані

літературознавець, перекладач, журналіст. Закінчив КДПІ ім. М. Горького (1966). Наук співроб. ІЛ (1973–1996). Викладач ун-ту ім. Т. Шевченка (1974–2004), проф. кафедри теорії л-ри та компаративістики (за сумісн.). Д-р філ. наук, Директор НДІ сходознавства Київ. міжнарод. ун-ту (проф., зав. кафедри укр. і світової культури та л-р). У наук. доробку – грузин. шевченкіана. У монографії «З історії українсько-грузинських літературно-культурних взаємин XIX – поч. XX ст.» (1986) приділяє увагу літ-крит. сприйняттю Шевченка в Грузії. Вийшли друком також бібліогр. покажчик матеріалів про Шевченка у Грузії 1860–2009 – «Симфонія грузинської шевченкіани» (2009), монографія «За горами гори...» (2014), окреме видання «Тарас Шевченко. Лірика. Поезії та поеми» (2013) (упоряд., переклад, передмова, примітки та коментарі грузин. мовою).

Автор ст.: «Заповіт» Т. Шевченка грузинською мовою» (1972), «Кавказ» Т. Шевченка в грузинських перекладах» (1976), «Т.Г. Шевченко в грузинській критиці дожовтневого періоду» (1976), «Вічне тяжіння» (1977), «Лірика Т. Шевченка в грузинських перекладах» (1993).

Літ.: Шкуров Є. Шевченкіана Олександра Мушкудіані // Літ. Україна, 2010. – 3 черв.; Наєнко М. Мушкудіані Олександр Нестерович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 375; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МУШКУДІАНІ**Олександра Олександрівна**

(21.09.1975, Київ) – філолог. Закінчила ІФ (випуск 2000) та аспірантуру на кафедрі теорії л-ри і компаративістики ун-ту ім. Т. Шевченка. Захистила канд. дисерт. «Провідні художні моделі українського і грузинського романтизму (перша половина XIX ст.» (2003, наук. керівник проф. Л.В. Грицик), один із розділів якої присвячений темі «Т. Шевченко і Н. Бараташвілі в контексті світового романтизму». Автор монографії «Поетичний світ Ніколаза Бараташвілі» де у розділі «У колі великих» йдеться про духовну близькість Т. Шевченка і Н. Бараташвілі (2003), співавтор підручника «Українська для іноземців. Ukrainian for foreigners» (2021), де використовуються тексти Т. Шевченка.

Автор статей: «Історичне минуле у творчості грузинських та українських романтиків» (2000), «Т. Шевченко і Н. Бараташвілі в контексті світового романтизму» (2001).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

МУЗИЧНА ШЕВЧЕНКІАНА

Одним з наймузикальніших поетів світу є Т. Шевченко, адже його поезія своїми коренями виростала з народ. пісні, і вся його творчість прозвучала в укр. культурі величною піснею.

Ще з дит. Тарас знав багато народ. пісень, добре відчував тонкощі відтінків почуттів

Олександра Мушкудіані

у ній, любив співати та був, як стверджують земляки, не поганим співаком. Серед розмаїття пісень, назви яких трапляються у творчій спадщині Кобзаря, найулюбленішими були лірична «Ой зійди, зійди, ти, зірньоко та вечірняя», епічна чумацька (батько ж чумакував!) «Та забілили сніги», жартівливо-танцювальна і теж чумацька «У Києві на риночку», іст. «Ой Морозе. Морозеньку», побутова «Ой не шуми, луже». Проте, Т. Шевченко був знавцем не тільки укр. народ. пісні, а й рос., любив співати польські (Софія Енгельгард навчала, коли козачкував у поміщицькому маєтку) і вдавався до них у творчості.

Народність і музичність поетичної спадщини Т. Шевченка нероздільно пов'язані. Промовисто і символічно свою першу зб. поет назвав «Кобзар», а на фронтисписі зображений мандрівний сліпий кобзар.

Виняткове значення у житті укр. народу посідають три пісні на Шевченкові сл.: «Реве та стогне Дніпр широкий», «Заповіт», «Думи мої, думи». Ці пісні, будучи авторськими, пройшли тривалий процес фольклоризації, увібравши в себе кращі ідейно-худ. риси народ. творчості.

Пісня «Реве та стогне Дніпр широкий» виникла в останній чверті XIX ст. і швидко поширилась по всій Україні, але первісний варіант муз. не відповідав характеру вірша. Варіант пісні «Реве та стогне Дніпр широкий» з Шевченкової «Причинної», який широко побутує нині, близький до написаного у 1880-х учителем Д. Крижанівським. Відтоді вона стала однією з найпопулярніших народ. пісень. Вражаюча картина, що постає перед кожним у процесі сприйняття пісні «Реве та стогне Дніпр широкий», захоплювала творчу уяву не одного композитора. Найвдалішими аранжувальниками пісні стали Б. Лятошинський та О. Александров. 1-і такти пісні були позивними радіостанції ім. Т.Г. Шевченка, яка у роки Другої світ. війни транслювала передачі для укр. окупованих нім. нацистами територій.

Покладений на музику вірш «Як умру, то поховайте...» («Заповіт») став популярним як в Україні, так й серед укр. за її межами. Мелодію до вірша написав 1870) полтав. хоровий диригент і композитор-аматор Г. Гладкий. Уже в первісній ред. пісня зазвучала у хоровому

викладі й без особливих змін увійшла в народ. виконавчу практику. К. Стеценко здійснив обробку мелодії Г. Гладкого для акапельного хору мішаного складу й окремо – для чол. хору у супроводі ф-но, а 1909 – для баритона з акомпанементом ф-но.

До поезії з «Кобзаря» зверталось багато самодіяльних та професійних композиторів. 1847 вірш Т. Шевченка «Нащо мені чорні брови» поклав на музику М. Маркевич. 1860 О. Рубець написав романс «Думи мої, думи мої». Одним із перших та неабияким інтерпретатором поезій митця був П. Сокальський, який написав пісні та романи «Утоптала стежечку», «Полюбила молодого козака» (з балади «Тополя»), «Єсть на світі доля» (з поеми «Катерина»), а декілька поезій композитор використав у опері «Майська ніч» (за М. Гоголем), 1862–1863 він використав сл. Шевченка в своїй незакінченій опері «Богдан Хмельницький».

5 березня 2014 з нагоди 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка розпочалося біля пам'ятника Т. Шевченку саме з виконання зведеним хором пісень на сл. Великого Кобзаря «Реве та стогне Дніпр широкий» і «Заповіт».

Літ.: Ревуцький Д. Шевченко і народна пісня. – К., 1930. – 64 с.; Цалай-Якименко О. Музикальність Шевченкової поезії // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 357.

Віктор Жадько

Після здобуття Україною Незалежності, розпочалась нова сторінка в історії бібліотеки. У 1994 році присвоєно ім'я першого ректора університету Михайла Максимовича (1804-1873). З 2005-го Наукова бібліотека імені М. Максимовича є методичним центром з координації діяльності бібліотек закладів вищої освіти України; здійснює методичне керівництво 192 бібліотеками ЗВО, координує їх діяльність, організовує та проводить науково-практичні конференції, семінари, круглі столи та інші заходи. У різний час бібліотеку очолювали Павло Яркоський, Антон Красовський, Кирило Царевський, Веніамін Кордт, Олександр Назаревський, Василь Магеровський, Олександр Качанов, Уляна Кузьменко, Юрій Петренко, Наталія Недоступ, Валентина Нестеренко та Олександр Кириленко. З 2015 року її директором є Олег Сербін – доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник, професор. Наукова бібліотека імені М. Максимовича – одна з найбільших університетських книгозбірень України, фонд якої налічує понад 3 мільйони примірників книжкових, періодичних та електронних видань. До її складу входить 12 відділів, 22 сектори та розгалужена мережа абонементів, читальних і комп'ютерних залів. Видання, авторами яких є викладачі університету, виділено в окрему Колекцію наукових праць викладачів та співробітників університету. Чільне місце у структурі бібліотеки займає інформаційно-бібліографічний відділ, який скеровує свої зусилля на забезпечення інформаційних потреб професорсько-викладацького та студентського складу університету, поєднуючи у своїй роботі довідково-бібліографічне обслуговування та науково-бібліографічну роботу. Публікуються електронні науково-аналітичні огляди: «Вища освіта і наука» (щомісяця) і «Київський університет на шпальтах періодичних видань» (щоквартально).

Віктор Жадько

Бібліотека створена з університетом святого Володимира в 1834. Основною її фондів стала так звана «Кременецька колекція» – 34 тисячі томів із книгозбірні Станіслава Августу Понятовського, придбаної для Кременецької гімназії одним з її співзасновників Тадеушем Чацьким та Віленського ун-ту і приватних осіб у 34378 томах. У подальші роки бібліотека університету стала одним із найчисленніших наукових та освітніх книжкових зібрань Російської імперії та найбільшою бібліотекою на українських землях. У 1859 відкрився професорський лекторій (перший читальний зал), у 1863-му студентський відділ бібліотеки. Тривалий час бібліотека розташовувалась у приміщенні головного корпусу університету, де займала кімнати на трьох поверхах, тож на початку ХХ століття нагальним стало питання побудови окремої бібліотечної будівлі. Проект виконаний випускником ун-ту св. Володимира Василем Осьмаком (1870-1942). Будівля – останньою побудовою в університетському ансамблі, підпорядкована основному корпусу вишу, триповерхове приміщення органічно вписується в ансамблеву забудову кварталу. Проте завершити зведення приміщення завадила Перша світова війна. Чоловий фасад бібліотеки ідентичний лицевому фасаду раніше спорудженої будівлі Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, в оздобленні якої використано засоби та елементи архітектури пізнього класицизму. Після відкриття на базі університету у 1920 Київського інституту народної освіти, бібліотека перейшла до його складу. Окрім бібліотеки, до 1959 у приміщенні розміщувалися історичний та економічний факультети, до 1982 – кабінети, кафедри. З 1982 приміщення займає Наукова бібліотека університету; У 1983 створено студентський відділ з 10-тисячним книжковим фондом. Нині це будівля головного корпусу Наукової бібліотеки імені М. Максимовича, яка оформилася в самостійну одиницю й отримала статус наукової

Віктор Жадько

НАВОДНИЦЬКА ПЕРЕПРАВА,

місце поблизу Видубицького монастиря, де 5 квітня 1847 арештовано Т. Шевченка, перед тим, як працювати вчителем малювання в ун-ті св. Володимира. На Тарасовому рисунку «Київ із-за Дніпра» зображені Дніпрові гори з місця, де проходила Наводницька переправа. Небагато корінних жителів Києва знають про те, що на місці Наводницької переправи, де згодом звели Миколаївський ланцюговий міст, спочатку стояв тимчасовий плавучий Спаський, який збудували за велінням царя Федора Олексійовича (1661–1682). Назву отримав у 1680 через те, що дорога від нього вела без-

посередньо до Спаської церкви. Згодом труднопрохідне місце почали упорядковувати й розширювати. У результаті переправа стала географічно наближеною до Наводницького пагорба, між Печерським й Видубицьким монастирями, тому й стала називатися «Наводницькою». Про арешт Т. Шевченка десятого квітня 1854 писав Якову Кухаренкові (1800–1862) так: «Вернувся знову в Київ і тільки що ступив на дніпровський байдак... так зо мною таке трапилося, що проти ночі не треба б було і розказувать, а то ще, прокляте, присниться. Мене, по правді сказать, риштовали». Спогади підтверджуються, по суті, і записами фольклориста Миколи

Сажин М. Переправа біля Києва вночі. 1840

Білозерського (1833–1896): яка стежила за Шевченком, то «Про арешт Шевченка я чув такі розповіді в Чернігові (1851), Києві (1856) і Борзні (1881), коли на поромі під Києвом помітили присутність поліції, нібито артилерійський офіцер С-а пропонував Шевченкові скинути валізу в Дніпро, але Шевченко відхилив цю пропозицію: «Не треба, нехай забирають».

Штаерман М. Арешт Т. Шевченка. Малюнок

Знайдене у Тараса листування було цілком невинне, а «проти-вузаконные» вірші поета (рукопис «Три літа») майже всі були жандармам відомі. Варвара Репніна твердила, що родич Глафіри Дунін-Борковської, що намагався виручити поета, був гусарським офіцером. Ідеться справді про родича її подруги й вихованки – Захарія Костянтиновича Солонину (1809–1855), який почав службу в Полтавському гусарському полку, а з 1842 служив у Лубенському. Батько – підполковник Костянтин Іванович Солонина – хрещений батько Г.І. Дунін-Борковської. Цей ротмістр у сорокові роки часто приїжджав до Києва. Про того ж Солонину свідчить і сучасник подій, мемуарист Анатолій Солтановський (1826–1886), називаючи його «Солоніним». У «Спогадах» про київське життя сорокових років XIX ст. А. Солтановський описує

обставини арешту поета: «Шевченко с богатим помещиком кавалеристом Солониным подъехал к Днепру против крепости. Но Днепр сильно весною разлился – переправы не было. Стояла только большая лодка для переправы почты и курьеров с квартальным надзирателем и двумя жандармами. Лодка готова была отойти в Киев. В просьбе Шевченке перевезти его с товарищем отказали; но когда Солонин пообещал порядочное вознаграждение, полицейский надзиратель и жандармы приняли их в лодку. Лодка, собственно, поджидала Шевченка; но чтобы не возбудить его подозрение и не дать ему возможности скрыть что-либо из своих вещей, его сначала будто не соглашались принять. На середине реки квартальный надзиратель показал Шевченке предписание и объявил его арестованным.

Самокиш М. Царські жандарми везуть Т. Шевченка в заслання

Спустя несколько минут Шевченко вынул из кармана пальто связку бумаг и бросил по течению. Квартальный надзиратель и жандармы заметили это и распорядились вынуть из воды связку; Солонин предлагал большие деньги, чтобы связке предоставлено было уплыть, но не успел. Квартальный надзиратель и рад был получить куш, но боялся измены со стороны жандармов и гребцов, а жандармы боялись квартального надзирателя». 6 травня Київський губернатор Іван Фундуклей (1804–1880) надіслав генерал-губернатору Дмитрові Бібікову (1792–1870) речі Т. Шевченка, відібрані під час арешту та вилонені: «... портфель и пакет с рисунками и заметками, шкапулка с кистями, карандашами, старыми монетами, 3 пистолеты, из коих один двуствольный развинченный». Уточнімо в описаній дослідниками ситу-

ації з Тарасовим арештом «біля Дніпра» чи «на переправі, чи паромі»: Шевченка схоплено не на поромі, а на байдаку (байдак – річкове плоскодонне однощоглове дерев'яне судно завдовжки 15–20 метрів, завширшки 3–4 метри зі звуженими кінцями й стерном, який ходив на веслах). Про це поет так писав товаришеві Якову Кухаренку (1800–1862) 1 квітня 1854 з Новопетровського укріплення: «...вернулся znovu в Київ і тільки що ступив на дніпровський байдак... так зо мною таке трапилося, що против ночі не треба б було й розказувать, а то ще, прокляте, присниться. Мене, по правді сказать, риштували і, посадивши з жандармом на візок, та прямо привезли аж у самий Петербург».

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 303; Ткаченко М. Літопис життя і творчості Т.Г. Шевченка. – К., 1961. – С. 109; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т.6. – К., 2003. – С.75.

Віктор Жадько

Борис Навроцький

НАВРОЦЬКИЙ

Борис Олексійович

(14.04.1894, Київ – 10.02. 1943, Колима, тепер РФ) – історик, літературознавець, шевченкознавець 20–30-х років ХХ ст. Закінчив істор.-філ. ф-тет університету св. Володимира (1917). Проф. стипендіат. Працював викладачем КІНО, зав. кафедри рос. л-ри; зав. кафедри укр. л-ри; зав. кафедри Ростов. ун-ту, наук. співроб. Ін-ту світової літ. ім. М. Горького, проф. Москов. консерваторії. Вчений секретар філії Ін-ту Тараса Шевченка, в.о. ди-

ректора Ін-ту (1930–1934). Част. літ. спадщини опублікована у зб. «Поети пошевченківської доби» до (1961). Шевченкознавчі студії: «Шевченко як прозаїк (Порівняльний розгляд прозової і ліро-епічної композиційної техніки творчості Шевченка» (1925), «Проблеми Шевченкової поетики» (1926), «Шевченкові «Гайдамаки» й сучасні перекази про Коліївщину» (1928), «Деякі композиційні особливості «Гайдамаків» (1928), «Ідейні й художні особливості «Княжни» (1929), «Джерела й ідеологія поеми Шевченка «Заступила чорна хмара» (1929, не надрукована), «Проблематика шевченкових повістей» (1930); «Козацькі морські експедиції в поезії Т. Шевченка» (1930), «Успіхи шевченкознавства за останні роки» (1930), «Проблеми Шевченкової творчої методи» (1932), «До проблеми класовості Шевченка» (1931). До зб. статей під назвою «Шевченкова творчість» (1931) ввійшли праці: «Проблеми соціологічної аналізи Шевченкового поетичного стилю», «Проблеми інтонаційно-композиційної аналізи Шевченкового віршу», «Проблема соціології Шевченкового римування», «Шевченкові повісті», «Стильові особливості «Княжни», «Стиль поеми «Наймичка», «Ще до питання про соціальну основу Шевченкових «Гайдамаків». Праця «Гайдамаки Тараса Шевченка. Джерела. Стиль. Композиція» (1928) не втратила наукового значення й нині. Критикуючи шевченкознавчі студії М. Грушевського («Шевченко в освітленні буржуазно-реставраторської концепції М. Грушевського» (1932), вказу-

Книга Бориса Навроцького про Тараса Шевченка

вав на власні помилки у ст. «У наступ проти власних помилок».

Написав передмови до окремих видань поем «Наймичка» (1928), «Княжна» (1929). Переклав «Псалом пророка Давида» (з Біблії), «Пісню пісень», «Іліаду» та «Одіссею» Гомера; окремі розділи нім. епосу «Пісня про Нібелунгів» та поеми «Витязь у тигровій шкурі» Ш. Руставелі, тв. П. Б. Шеллі, Дж. Байрона, В. Жуковського.

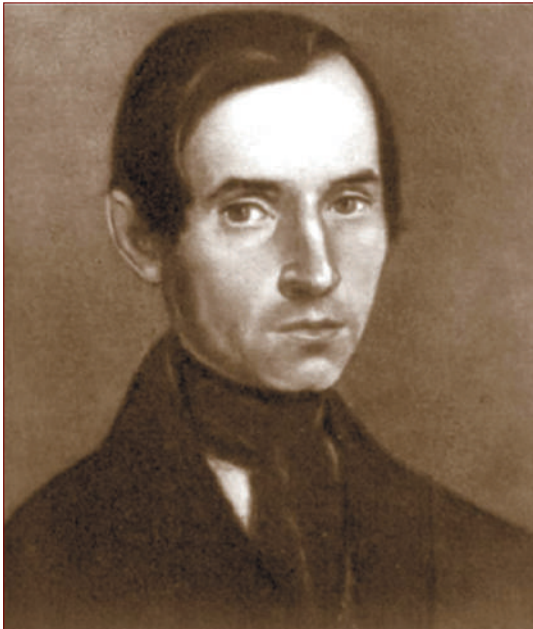
Незаконно репресований. Загинув у сталінських таборах.

Літ.: Боронь О. Навроцький Борис Олексійович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 403; Павлюк М. Навроцький Олександр // Укр. в портретах і довідках. – К., 2000. – С. 211; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

НАВРОЦЬКИЙ**Олександр Олександрович**

(28.07.1823, с. Антипівка Полтав. губ. – 10.10.1892, м. Темір-Хан-Шура, Дегестан) – філософ, поет і перекладач, чл. Кирило-Мефодіївського братства; знайомий Т. Шевченка. У 1847 закінчив філософ. ф-тет університету св. Володимира; знав 10 іноземних мов. Мешкав із професором Миколою Костомаровим (1817–1885) у будинку Грушецьких на вулиці Кадетській. Під впливом двоюрідного брата Миколи Гулака (1822–1899) став «братчиком». З Тарасом познайомився навесні 1845 в Києві, про що відповів на слідстві у справі кириломефодіївців Опанас Маркович (1822–1867): «Навроцького відвідували при мені... товариш по гімназії Псьол... і Шевченко». Не знаючи, що студент Олексій Петров (1827–1883) донощик на «братчиків», Олександр прочитав

Олександр Навроцький

«стукачу Петрову» поезії Кобзаря, про що той зізнався слідству: «Чотири вірші Шевченка... мали своїм змістом в основному думки явно протизаконні... Віршів Шевченка не маю, але можна дістати у колишнього студента Навроцького. Зміст я зміг запам'ятати тільки двох віршів "Сон" та "Послання до родичів" (тобто – "І мертвим, і живим..."). Начальник штабу Окремого жандармського корпусу Леонтій Дубельт (1792–1862), не приховуючи роздратування, писав у донесеннях на ім'я імператора Олександра II (1818–1881), що «Навроцький по – прежнему отозвался совершенным неведением всего, о чем его спрашивали, решительно утверждая, что будто бы не имел ни малейшего сведения о замыслах своих товарищей... По упорству своему в заперательстве следует первым за Гулаком... Улик против Навроцького столь много, что виновность его несомненна». За вироком суду 30 травня 1847 відправлено на 6 місяців до В'ятської в'язниці, про що Олександр згадував: «Був у відчаї. Туга за батьківщиною, спогад про минуле, безнадія довели мене до того, що я поставив перед собою питання: нащо мені жити? І, мабуть, мало не дійшов до самогубства». В'язниця та заслання підірвали здоров'я О. Навроцького, захворів на сухоти. Може б, і скінчилося тоді його ще молоде життя (тяжка хвороба в умовах несприятливого тамтешнього клімату не залишала жодних шансів), якби не клопотання за нього перед владою княжни Варвари Репніної (1808–1891) (із княжною Навро-

Титульна сторінка «Кобзаря» Т. Г. Шевченка. 1840

цький познайомився у Т. Шевченка в будинку І. Житницького на Козиному болоті), а також звертання до жандармів Тарасового приятеля Олексія Капніста (1796–1867) та матері Олександра. У березні 1849 «явлена монарша милість» – «політзасланця Навроцького» перевели під жандармський нагляд до Курська, через рік поліційну опіку зняли. На волі активізував творчу діяльність, друкував поезію переважно на історичну тематику, публікувався в ж.: «Основа», «Зоря», «Киевская старина», альманасі «Складка», інколи під псевдо «Вроцький». Перу належить 140 перекладів україн. творів класиків західноєвропейської та американської літератури. Серед них – Байрон, Барб'є, Беранже, Бернс,

Гамерлінг, Гейне, Гете, Ленау, Лонгфелло, Мільтон, Міцкевич, По, Шеллі. У числі перекладених поем: «Агасфер у Римі» (Р. Гамерлінг), «Манфред (Д. Байрон), «Конрад Валенрод» та «Фарис» (А. Міцкевич). Письменник і поет Іван Франко (1856–1916) відзначав, що «...з поміж усіх перекладачів, які робили спробу перекладати Міцкевича українською мовою, пальма першості належить Навроцькому». Переклав Олександр і поему Шота Руставелі (1172–1216) «Витязь у тигровій шкурі» (вступ і чотири розділи) – це один із перших перекладів грузинського твору взагалі. На смерть Т. Шевченка відгукнувся віршами: «То не вітер стогне в полі» та «Не втихомирилась душа». У відділі рукописних фондів і текстології

Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України зберігаються об'ємні десять зошитів поета з творами – містяться, як у його особовому фонді, так і у зберіганні архіву Івана Сабо (1857–1923; 15 поезій). Один із своїх рукописів назвав «Мої власні верзюкання». Земне життя скінчилося в місті Темір-Хан-Шуре (Дагестан).

Літ.: Жур П. Шевченківський Київ. – 1991. – С. 23; Зленко Г. Навроцький Олександр // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 404; Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 146–207.

Віктор Жадько

НАВЧАЛЬНА ЛАБОРАТОРІЯ ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВА ІНСТИТУТУ ФІЛОЛОГІЇ

Структур. підрозділ кафедри історії укр. л-ри, далі – кафедри історії укр. л-ри і шевченкознавства. До 100-річчя від дня смерті Т. Шевченка на філологічному ф-теті при кафедрі історії укр. літератури створено кабінет шевченкознавства, реорганізований у 1989 у «Шевченківський науково-дослідний центр», а 1992 – в «Навчальну лабораторію шевченкознавства»; зав. н.л.ш. – В. Гнатенко. Наук. керівники в різні роки – проф. В.В. Яременко, проф. Л.М. Задорожна, проф. О.М. Сліпушко. Тут зберігається фонд шевченкознавчої л-ри для студентів і викладачів ун-ту, ведеться електронна база даних з шевченкознавства; видається науковий зб. «Шевченкознавчі студії». У лабораторії читаються нормативні курси з історії укр.

літератури, проводяться спецкурси та спецсемінари з вивчення життя і творчості Кобзаря. Функціональні обов'язки лабораторії спрямовані на забезпечення навчального процесу літ. та мистецькими творами Т. Шевченка, науково-критичною літературою з шевченкознавства. Лабораторія надає консультації та методичну допомогу студентам у написанні курсових, дипломних, бакалаврських, магістерських робіт. Послугами лабораторії користуються аспіранти і викладачі. Лабораторія шевченкознавства забезпечена шевченкознавчою літературою, значний фонд якої перебуває на балансі Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича. Література поповнюється також за рахунок інших надходжень – подарункових видань, через ксерокопіювання. Лабораторія бере участь у заходах, пов'язаних з іменем Т. Шевченка. З часом виникла потреба бібліографічного покажчика «Шевченкознавство в Київському університеті».

Першу спробу такого покажчика здійснила зав. лабораторією В.І. Гнатенко; друкувався у трьох випусках «Шевченкознавчих студій» (2001–2003). З ініціативи проф. Задорожної Л.М. створено колективну монографію «Шевченкознавство у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка» (2003) у співавторстві: проф. Г. Ф. Семенюка, проф. С.К. Росовецького, проф. Я.В. Вільної, доц. С.В. Задорожної. Окремий розділ монографії складає «Бібліографічний покажчик» праць студентів, аспірантів і викладачів про Т. Шевченка.

Друге видання (доповнене та перероблене) монографії «Шевченкознавство у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка» (1860–2010).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

НАГОРНА

Наталія Мефодіївна

(30.11.1940, Кременчук Полтав. обл.) – філолог, літературознавець. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1962). Канд. філол. наук. Викладач ІФ (1971–2001), доц. кафедри історії рос. л-ри. Наук. інтереси – поезія народників періоду «Землі і волі», рос. демократична поезія XIX ст., проблеми типології, наратології, теорії та історії стилів, історії рос. та заруб. літератур, укр.-рос. літ. зв'язків, компаративістики, наратології. Простежується Шевченків. тема у ст. «Поэты-землевольты 70-х годов XIX в. и Украина» (1972); дисертації: «Поэзия революционных народников периода «Земли и воли» (1874–1879); торкнулась теми Шевченків. традиції в творчості Ф. Волховського, С. Синьогуба, П. Лаврова. У монографії «Русская демократическая поэзия II пол. XIX ст.» (1984) і в ст. «Шевченківська традиція у творчості російських поетів 70–80-х років» (1987) йдеться, зокрема, про шевченків. традицію у творчості селян. поетів 70–80-х років XIX ст. Автор шевченкознавчих праць: «Поэзия Тараса Шевченко в творческом сознании представителей «некрасовской школы» (1989), «Авторская позиция

У Шевченкознавчій лабораторії

в поемах «Гайдамаки» Т. Шевченко и «Кому на Руси жить хорошо» Н. Некрасова» (1992), «Поэма «Сон» Тараса Шевченка: архетипный жанровый дискурс» (2001). «Старогрецька комедія – «космос» як жанровий архетип великої поетичної форми у творчості Т. Шевченка» (2002).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

НАДГРОБНЕ СЛОВО

– промова, в якій розповідають про вмерлого; це один із найважливіших елементів будь-якого похорону; така промова може бути виголошена священником, членом родини, другом або духовним наставником) над прахом Т. Шевченка, виголошувалося тричі – на Смоленсько-

му кладовищі С.-Петербурга, під час перепоховання в Києві біля церкви Різдва Христового на Подолі та в Каневі біля могили, в присутності рідних, селян і студентів ун-ту св. Володимира. У С.-Петербурзі з промовами виступили: співробітник журналу «Современник» харків'янин Феоктист Хартахай (р.н.н. – р.с.н.), друг Шевченка, поет Микола Курочкін (1830–1884), представник поляків Владислав Хорошевський (р.н.н. – 1900), історик Микола Костомаров (1817–1885), Пантелеймон Куліш (1819–1897). Вікопомні слова надгробної промови почесного члена університету св. Володимира Пантелеймона Куліша (1819–1897): «Ти нам оставив один завіт, Тарасе, ти говорив своїй непорочній Музі: “Ми не лукавили з тобою, Ми просто йшли – у нас нема Зерна неправди за собою”. Великий і святий завіт! Будь же, Тарасе, певен, що ми його соблюдемо

і ніколи не звернемо з дороги. Коли ж не стане в нас снаги твоїм слідом простувати, коли не можна буде нам так, як ти, безтрепетно правду глаголати, то лучче ми мовчатимемо! Він був живою піснею, живою скорботою і плачем. Він босими ногами пройшов колючим терном; увесь гніт часу впав на його голову. Вийшовши з простого народу, він не відвертався від убогства й сіряка, ні, він, навпаки, і нас обернув обличчям до народу й примусив полюбити його й співчувати його скорботі». Найкращі з прощальних промов, які, на жаль, не збереглися надрукованими, виголошені біля кріпосного форту біля Новодницького мосту студентами ун-ту св. Володимира: Стояновим, Антоновичем і Михайлом Драгомановим; потім – на крутому березі Дніпра, там, де стояв пароплав «Кременчугъ», похоронний кортеж зупинився востаннє. На дроги зійшов інспектор Другої

Петухов В. Похорон Т. Шевченка та промови одностумців на Смоленському кладовищі. Малюнок

Місце біля Успенського собору Канева, де 10 травня 1861 проголошувалися надгробні слова біля домовини з прахом Т. Шевченка. Фото В. Жадька

київської гімназії Михайло Чалий (1816–1907) і виголосив: «Думки і почуття, що хвилюють душу кожного з нас у цю хвилину, не потребують багато слів для їх висловлення: ми стоїмо біля труни нашого славетного співця. Скорбота наша надто велика, щоб передати її словами, і надто глибока, щоб поглиблювати її сумними закличками. Хоч би що ми говорили про нашу велику втрату, ми не скажемо нічого, про що стократ сильніше й красномовніше не промовляло б нам безсмертне ім'я Тараса Шевченка. Слава цього імені не вмере серед нащадків. Воно житиме в народі довго-довго й зникне хіба що з останнім звуком малоросійської пісні, а народна пісня не вмирає. Не вмуть разом із нею і твори нашого народного поета!». Надгробна промова виголошена настоятелем Канівського Успенського собору, протоієреєм Гна-

том Мацкевичем (1810 – р.с.н.) над труною Кобзаря в Каневі: «Тако да просвітиться світ ваш предчеловіки, яко да видят ваша добрия діла і прославлять Отця вашого іже на небесіх... Перед Вами Тарас Шевченко! Гори канівські, луги і доли українські! Ви бачите перед собою освіченого, рідного вам Мужа, котрий любив Україну і котрого любила вона. Від північної столиці Росії і до нашого скромного містечка – чий прах шествує? Кого проважають так далеко і з таким почетом? Чи мужа, сповненого військових гідностей? Чи вельможу, що прославив себе на поприщі громадської діяльності, що діяв силою власті і закону? Ні, браття, це Тарас Шевченко! Хто тут не знає його? Хоч він був деякий час військовим, та тільки рядовим; не був він і громадським діячем, але ім'я його відоме усьому краєві, бо діла його всі прославлені. Його світлий

розум, його живі мислі й почуття (що ні до кого не піддобряться), якими пронизані його твори, глибоко запали в серця і душі земляків його. Ти, древній Бористене, що пишаєшся сивими хвилями своїми! Славуто-Дніпре! Ти, кому судилося нарешті на хребтах своїх хвиль принести нам прах Шевченка, – скажи ти нам про Мужа сього, про Кобзаря, що дорогий кожному українцеві! Був час, коли про нашу Україну думали як про країну, що не доросла для величних і взнеслих почувань і дум, але Шевченко довів, що ця забута просвітою народною країна має таке ж серце й таку ж душу, як інші народи. Україна доступна для всього високого, натхненного і прекрасного. Так, у Бозі спочилий Брате! Світло твоє просвітилося пред чоловіки і люди побачили діла твої і прославили Отця, іже єсть на небесіх. Проминуть віки, і далекі нащадки синів Малоросії узрять і узнають, побачать і довідаються, хто був Тарас Шевченко! Які б не були скромні зовнішні умовини життя Спочилого, – справжня його слава в народі таки відлунює славою світовою. Світло, проте, що освітило його пред чоловіки, все-таки світло тутешнього земного світу».

При зібранні родичів і друзів Кобзаря, студентів ун-ту св. Володимира, мешканців Канева та навколишніх сіл відслужена соборно Заупокійна літургія. За донесенням начальника канівської повітової поліції Котлярова київському генерал-губернатору, над «прахом Т. Шевченка під час похорону в Каневі

виголошено дві проповіді та шість промов».

Літ.: Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. – К., 2008. – С. 682; Жадько В. Іду за Шевченком. – К., 2010. – С. 85–91; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 389.

Віктор Жадько

НАДОЛЬНИЙ

Іван Федотович

(15.11.1936, с. Ступник Хмільницького р-ну Вінницької обл.) – філософ, історик, соціолог. Закінчив історико-філософський ф-тет (філософський відділ) ун-ту ім. Т. Шевченка (1960) й аспірантуру (1965). Обіймав посади професора філософ. ф-тету ун-ту ім. Т. Шевченка (з 1977), зав. кафедри філософії гуманітар. наук (1978–1996), декана філософ. ф-тету (1977–1987). Організував і брав участь в заходах, пов'язаних з іменем Т. Шевченка: науково-теоретичних конференціях, виставках, походах до Національного музею Тараса Шевченка та на могилу Кобзаря в Канів; один із ініціаторів відкриття у Музеї університету відділу про життя і творчість Тараса Шевченка; на колоні перед входом до вузу меморіальної дошки з барельєфом Тараса. Доктор філософських наук (1972), професор, академік АН ВШ України (1995); лауреат Республіканської премії імені Миколи Островського; Відмінник освіти України. Захистив доктор. дисертацію з філософії 1972 в ун-ті імені Т.Г. Шевченка на тему: «Соціологічні проблеми формування моралі особи соціалістичного суспільства».

Працював деканом заочного ф-ту Національної академії держ. управління при Президентові України (1998–2002). З 2007 очолює кафедру філософії, з 2012 – кафедру філософії та соціально-гуманітарних дисциплін НАСОА. Автор 285 наукових праць з проблем філософії, соціології, етики, політології, теорії культури, державного управління. У 1997 опублікував посібник «Філософія» (для студентів і аспірантів). Підготував 60 кандидатів і 5 докторів наук. Член редколегій ж.: «Філософские науки», «Філософська думка», «Наука і суспільство» (1980–1986. Відповідальний редакт. «Вісника Київського університету. Питання філософських наук» (1978–1990); чл. редколегії міжвідомчого наукового зб. «Проблеми філософії» (1969–1990); голова Київського обл. бюро філософ. тов-ва України (1980–1986); чл. комісії України в справах ЮНЕСКО (1972–1974), Українського комітету захисту миру (1973–1975); чл.: Комітету з присудження державних премій в галузі науки і техніки (1972–1975), президії Республіканського тов-ва «Знання» (1973–1986). Виступав із лекціями на тему: «Тарас Шевченко і університет св. Володимира», «Участь Тараса Шевченка в Кирило-Мефодіївському братстві», «Студенти університету імені Тараса Шевченка і формування патріотизму на прикладі життя і творчості Кобзаря». Очолював спеціалізовані вчені ради із захисту дисертацій, серед яких – і про діяльність Т.Г. Шевченка.

Іван Надольний

Літ.: Надольний Іван Федотович // Філософський енциклопедичний словник. – К., 2002. – С. 404.

Віктор Жадько

НАЄНКО

Михайло Кузьмович

(21.11.1938, с. Гуляйполе, тепер Катеринопільс. р-ну, Черкас. обл.) – філолог, письменник, літературознавець, літ. критик. Д-р філ. наук. Заслужений діяч науки і техніки України. Закінчив філ. ф-тет КДУ (1966). Провідний наук. співроб. ІЛ (1979–1992). Проф. Київ. унту (з 1989). Декан філ. ф-тету (1992–2001). Проф., зав. кафедри теорії л-ри і компаративістики (1989–2004), проф. кафедри слов'ян. філології (з 2010); директор Центру літерат. творчості. Шевченкознавчі студії – «До висот генія. Особливості художнього осмислення постаті Т. Шевченка» (1994); «Слово

Михайло Хаєнко

Шевченка відкрите для століть» (1999); «Шевченків романтизм і філологічна школа літературознавства» (2000); «Шевченків романтизм і філологічна школа літературознавства» (2001); «Наближення» (2001); «Література Шевченкового кореня: вчора, сьогодні і завжди. Осмислення» (2002); «Шевченко і сучасні інтерпретації його творчості» (2002); «До таїни Шевченкового слова» (2003); «З Шевченком у нове століття» (2003); «Бідермаєр і проза Тараса Шевченка» (2004); «До питання про геніальність Шевченка» (2005); «Ще про бідермаєр і прозу Шевченка» (2004); «Шевченко і Драгоманов: здобутки і втрати культурно-історичного напрямку в літературознавстві» (2004); «Романтична містерія Т. Шевченка «Великий льох»: умовні форми зображення героїв національної історії» (2005); «Чорна археологія шевченкознавства»

(2007); «Художня карма Шевченкового триптиху «Доля», «Муза», «Слава» (2011); «Грайте вміру почуттів Шевченка» (2012); «Т. Шевченко і художній образ М. Гоголя» (2014), «Московська блекота» і російські мотиви в поезії Тараса Шевченка» (2016). Розділи про Шевченкову творчість вміщені у працях «Українська література» (1994), «Історія українського літературознавства» (2001), «Історія українського літературознавства і критики» (2010), «Художня література України» (2005, 2008, 2012), «Ukrainjnsy literarny romantizmis» (2006, словац.). Монографії: «Романтичний епос» (1988, 2000) «Шевченкознавство в сучасному світі» (2014). Автор післямови «Шевченків геній без кордонів» до колект. моногр. «Шевченкознавство в сучасному світі» (2014).

Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка (1996) як співавтор з В. Дончиком, Г. Штонем, А. Кравченком, В. Моренцем, Ю. Ковалівим, В. Мельником, В. Агєєвою за навчальний посібник «Історії української літератури ХХ ст.» (1993–1995) в 2-х книгах.

Літ.: Шевченківські лауреати. 1962–2001. – К., 2001. – С. 373; Бернадська Н. Хаєнко Михайло Кузьмович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 410.

Валентина Гнатенко

НАЗАРЄВСЬКИЙ

Олександр Андріанович
(30.11.1887, Златопіль, тепер Новомиргород Кіровоград обл. – 30.09.1977, Київ) – філолог, літературознавець, бібліограф. Канд. філ. наук. Дійсний

чл. Історичного товариства Нестора-літописця. Закінчив істор.-філ. ф-тет університету св. Володимира (1910); залишений стипендіатом для підготовки «до професури» на кафедрі російської філології (1911–1914). Учасник студент. семінарію рос. філ. проф. В. Перетца та історії нової рос. л-ри проф. А. Лободи. Викладач ун-ту (1914–1970), проф. КІНО (1920–1930). Завідував наук. бібліотекою КІНО (1925–1931). Проф. кафедри рос. л-ри (зав. 1943–1944). Сфера наук. інтересів – рукописна спадщина стародавньої укр. та рос. л-р, пам'ятки рос. л-ри, текстологія, бібліографія, фольклористика, мистецтвознавство, пушкіністика, гоголіана. Чл. ред. колегії ПЗТШ у 5 томах. – Т. 1 (1939); текстологічна підготовка: ПЗТШ у 10 томах. – Т. 1, 2 (1939). – Т. 3, 4 (1949), це видання було вилучене з ужитку. Шевченкознавча студія – «Із спостережень над листами Т.Г. Шевченка» (1947). У лютому 2016 одну з вулиць в Новомиргороді названо на його честь.

Літ.: Колосова В. Ювілей вченого-педагога // Рад. літ., 1968. – № 2; Крекотень В. Пам'яті вченого-філолога // РЛ, 1978. – № 3; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

НАЗАРЕНКО

Михайло Йосипович

(26.06.1977, Київ) – філолог, письменник-фантаст, літературознавець, літ. критик, шев-

Олександр Назаревський

ченкознавець. Канд. філ. наук. Закінчив філ. ф-тет ун-тет ім. Т. Шевченка (1999). Доц. кафедри історії рос. л-ри. Наук. інтереси: істор. проза, шевченкознавство, міфопоетика,

Михайло Назаренко

фантастичні жанри в л-рі. Автор монографії «Поховання на могилі (Шевченко, якого знали)» (2006). Досліджує рецепції життя і творчості поета в фольклорі, критиці та укр. культурі в цілому: «Легенди про Шевченка XIX – початку XX ст.» (2005), «Легенди про Шевченка у новітніх записках» (2006), «Ювілейний Т. Шевченко: семантичне поле образу» (2008), «Сокращенный рай. Украина между Гоголем и Шевченко» (2009), «До рецепції життя і творчості Т. Шевченка (забуті публікації 1839–1861)» (2011), «До прижиттєвої рецепції поезії Т. Шевченка: питання літературного контексту» (2013). Співупоряд., коментатор текстів і укладач покажчиків двотомного видання «Тарас Шевченко в критиці. Заг. редакц. і передмова Г. Грабовича. – Т. 1. Прижиттєва критика (1839–1861; 2013). – Т. 2. По-смертна критика (1861; 2016).

Дмитро Наливайко

Співавтор монографії «Шевченкознавство в сучасному світі» (2014) – розділ «Т.Г. Шевченко в російській критиці та літературознавстві». Доповіді «Посмертна рецепція Тараса Шевченка (лютий-грудень 1861): формування канону» на Шевченків. міжнарод. літ. конгресі 11 березня 2014), «Фольклорний образ Шевченка: контексти» на симпозиумі з нагоди 200-ліття Шевченка (2014). Автор монографії «Поховання на могилі. Шевченкова біографія у фольклорі та фейклорі» (2017).

Літ.: Боронь О. Назаренко Михайло Йосипович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 415; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

НАЛИВАЙКО

Дмитро Сергійович

(6.11.1929, с. Понорниця, тепер смт. Короп. р-ну Чернігів. обл.) – філолог, літературознавець. Викладач ун-ту ім. Т. Шевченка (1982–1994), проф. кафедри зарубіж. л-ри. Проф. НаУКМА; головний наук. співроб. ІЛ. Д-р філол. наук. Чл.-кор. НАН України; дійсний чл. (академіком) НАН України (2012). У сфері наук. інтересів – історія західноєвроп. л-р, теорія л-ри, компаративістика, мистецтвознавство, л-ра Відродження. Шевченкознавчі студії: упорядник зб. «Шевченко і світ» (1989), автор передмови й статті «Шевченко у французькій критиці та перекладах»; «Шевченко у французькій критиці кінця XIX – початку XX ст.» (1964), «Шевченко в Німеччині й

країнах німецької мови (кінець XIX – поч. XX ст.)» (1966), «Драгоманов – популяризатор Шевченка в Західній Європі» (1971), «Історія і міфологія у Шевченка (в контексті європейського романтизму)» (2001), «Шевченко в європейському контексті» (Наливайко Д. Спільність і своєрідність: Українська література в контексті європейського літературного процесу. 1988), «Шевченко, романтизм, націоналізм» (2006), «Стиль поезії Шевченка» (2007), монографія «Шевченко в контексті європейської літератури його епохи» (2014). Лауреат Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка за кн. «Очима Заходу. Рецепція України в Західній Європі XI–XVIII ст.» (1999).

Літ.: Шевченківські лауреати 1962–2001. – К., 2001. – С. 374; Брайко О. Наливайко Дмитро Сергійович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 428; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

НАУМЕНКО

Володимир Павлович

(7.07.1852, Новгород-Сіверський – 8.06.1919, Київ) – історик літератури, етнограф і громад. діяч, педагог, журналіст; шанувальник життя і творчості Т. Шевченка. Закінчив слов'яно-рос. відділення істор-філ. ф-тету університет св. Володимира (1873); Міністр освіти в уряді П. Скоропадського. Чл. Київської «Старої громади», «Просвіти»; редактор журналу «Киевская старина» – у цьому

Володимир Науменко

ж часописі в різний час надруковано розвідки, присвячені творчості Кобзаря та вшануванню його пам'яті: «К рисунку Шевченка» (1890), «К вопросу о научном издании „Кобзаря“ Т.Г. Шевченка» (1892), «К истории могилы Т.Г. Шевченка» (1902), «Приведение в порядок могилы Т.Г. Шевченка» (1906). «Стихи Максимовича на смерть Шевченка» (1896), «О стихотворении «Славянам», приписанном Т.Г. Шевченку» (1899), «Памяти В.С. Гнилосирова» (1901). «Ходатайство о постановке памятника Т.Г. Шевченка в Киеве» (1904), опублікував листування М. Лазаревського з Т. Шевченком і три листи Т. Шевченка до А. Лизогуба. У 1905 відкрив у Києві на власні кошти на вулиці Велика Підвальна (нині – Ярославів Вал) чоловічу гімназію, був директором; тут навчався син Шевченкового товариша Михайла Максимовича (1804–1873)

Олексій, яким Володимир Павлович опікувався; у 1908–1915 учився поет Максим Рильський (1895–1964). За 30 років пед. праці нагороджений орденами Святого Володимира, Святої Анни, Святого Станіслава; медалями Олександра III та Олександра Невського; мав звання «Заслуженого вчителя» та «Дійсного статського радника». Досліджував і знав творчість Т. Шевченка, неодноразово приїздив до Канева на могилу Кобзаря, зберігав «захальні книжечки» поета. 28 січня 1902 завірив у нотаріуса документ про купівлю «участка землі, мерой полудесятины... на якомому знаходиться могила Академіка Імператорської Академії художеств Т.Г. Шевченка» й відтоді став власником та упорядником місця останнього «упокоєння поета України», разом із друзями подбав про зміцнення схилів Чернечої гори, висадивши сотні дерев. У помешканні (на Михайловій Горі у Прохорівці біля Канева) В. Доманицький завершив працю «Критичний розслід над текстом «Кобзаря». У 1902 отримав право на видання спадщини Т. Шевченка. Зусиллями В. Науменка і педагога та письменника Василя Гнилоширова (1836–1901) у хаті доглядача могили Івана Ядловського (1846–1933) створено «Тарасову світлицю».

Причетний Володимир Павлович і до справи із замовленням І. Репіну портрета Т. Шевченка, копію з нього (живописець Харитон Платонов; 1842–1907), ікону св. Тарасія разом із чотириметровим полотнищем (плахтою) та кили-

мами передав до «Тарасової світлиці»; зберіг оригінали «Книг вражень» відвідувачів поховання та документи, пов'язані із Тарасовою могилою. Зберігав Шевченків альбом «Живописная Україна» – єдиний примірник у первісній папці-обкладинці з поетовим автографом. У жандармському протоколі допиту В. Павловича записано: «Звинувачений засвідчив: мені, гр. Науменку, пред'явлено звинувачення про те, що займав посаду міністра просвіти за гетьмана. Винним у названому злочині себе не визнаю». Увечері 8 липня – у день народження – розстріляний у Звіринському таборі комендантом ВУЧК Тереховим за так звану «контрреволюційну діяльність»; на вбивство відгукнувся Гнат Житецький (1866–1929). Цим пострілом, як писав історик, «...загублено життя людини великої духовної сили, громадського значення і персональної чаруючої привабливості».

13 грудня 1991 на підставі ст. 1 закону Української РСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні» від 17 квітня 1991 «...у зв'язку з відсутністю сукупності доказів його вини» знято незаконну судимість. Похований у загальній могилі на Лук'янівському цвинтарі Києва.

Літ.: Жадько В. Микола Аркас. – К., 2007. – С. 513; Лікарчук І. Міністри освіти України: в 2-х т. – Т. 1. – К., 2002. – С. 84; Наумова Н. Науменко Володимир // Шевченк. енцикл. – Т. 4 – К., 2013. – С. 453.

Віктор Жадько

НЕДІЛЬКО**Всеволод Якович**

(26.04.1925. ст. Сахновщина Сахновщин. р-ну Харків. обл. – 11.04.2002, Київ) – філолог, літературознавець, педагог. У батьковій бібліотеці вперше познайомився з Шевченковим «Кобзарем». Канд. пед. наук. Закінчив філол. ф-тет ун-тету ім. Т. Шевченка (1957). Викладач ун-ту з 1961, доц. кафедри історії укр. л-ри філ. ф-тету (з 1967). Наук. інтереси – історія укр. л-ри ХХ століття, методика викладання укр. л-ри в серед. школі. Наукові дослідження про Кобзаря: «Тарас Шевченко» (1958) та «Т.Г. Шевченко про принципи реалізму в літературі та мистецтві» (1958). А також статті у періодиці про зв'язки Т. Шевченка з випускниками Ніжинської вищої школи, зокрема, з М. Гоголем, Є. Гребінкою, О. Афанасьєвим-Чужбинським, В. Забілою, Я. де Бальменом. Цим самим дослідник зачіпав тему, яка пов'язувала ім'я Шевченка з Ніжином, а також з Чернігівщиною, яка знайде розкриття у дослідженні «Тарас Шевченко і Ніжинська вища школа». Співавтор монографії «Т.Г. Шевченко і літературне життя Київського університету» (1989) – розділи «По шляху боротьби», «Імені Шевченка». Склав «Короткий бібліографічний покажчик творів Т. Шевченка та літератури про нього» до семінарію «Тарас Шевченко» (1985).

Автор публікацій про Шевченка на період. видан. наук. зб., посібн. – «Поєма Т.Г. Шевченка «Кавказ» у перекладі І. Франка на німецьку мову» (1961),

Всеволод Неділько

«Тарас Шевченко в оцінці польського критика Гвідо Батаглії» (1963), «Використання творчості Т. Шевченка у вихованні в учнів любові до Батьківщини» (1963), «Розвиток шевченкознавства в Київському університеті» (Шевченко і розвиток мов та л-р народів СРСР і країн соц. співдруж.: Тези доповід. і повідом. Респ. наук. конф. 6-7 березня 1989). Похований на Лісовому кладовищі столиці, ділянка № 93, ряд № 17, місце № 16.

Літ.: Гнатенко В. Неділько Всеволод Якович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 514; Самойленко Г. Тарас Шевченко і Ніжинська вища школа. Ніжин, 2013. – 153 с.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

НЕДІЛЬКО**Георгій Якович**

(13.02.1920, с. Орілька Лозов. р-ну, Харків. обл. – 9.04.1993, м. Ніжин, Чернігів. обл.) – філолог, педагог, літературознавець, шевченкознавець. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1951), аспірантуру. Канд. філ. наук. Відмінник освіти СРСР (1970). Редактор вид-тва АН УРСР (1950–1951). Зав. відділом теорії та історії літератури ж. «Література в школі» (1951–1952). Чл. наук. ради АН УРСР з проблем «Закономірності розвитку світової літератури в сучасну епоху». Досліджував творчість літераторів Чернігівщини: М. Коцюбинського, П. Тичини та письменників, які навчалися в Ніжинській вищій школі до 1917. Наук. інтереси пов'язані з творчістю Т. Шевченка: студент. праця «Естетичні погляди Шевченка» у зб. «Студентські наукові праці» (1950). Статті і тези:

Георгій Неділько

«Шевченко і Київський університет» (1954), «Педагогічні ідеї Шевченка» (1954); «Шевченко про рідне слово» (1990); «Т.Г. Шевченко на Чернігівщині» (1957); «Шевченко і родина Тарновських» (1988); «Т. Г. Шевченко і літературне життя Київського університету» (1989, у співавт «Тарас Шевченко і його знайомі вихованці Ніжинської вищої школи» (1961); «Т. Шевченко і Є. Гребінка» (1962); «Образи ватажків у повісті М. Гоголя «Тарас Бульба» і ранніх історичних поемах Т. Шевченка» (1988); «Літературні зв'язки Тараса Шевченка і Михайла Максимовича» (1989); «Т. Шевченко і студентська молодь 40-х років XIX ст.» (1989); «Образ бандуриста в ранніх історичних творах Т. Шевченка і романі П. Куліша «Чорна рада» (1989).

Канд. дисерт. «Літературно-естетичні погляди Тараса Григоровича Шевченка» (1954) Автор монограф. праць: «Тарас Шевченко» (1958), «Т.Г. Шевченко про принципи реалізму в літературі і мистецтві» (1958), «Тематика і методичні поради до проведення спецсеминару по вивченню творчості Т.Г. Шевченка» (1963), «Тарас Шевченко. Життя і творчість. Книга для учителів» (1988), «Тарас Шевченко. Семінарії» (1985, у співавт.). «Тарас Шевченко і Чернігівщина (Ніжин, 1992). Співавтор монографії «Т.Г. Шевченко і літературне життя Київського університету» (1989) – розділ «Живі зв'язки».

Написав ст. до Шевченк. словника (1976–1977). Один з організаторів Ніжинського краєзнавчого музею (1967). Похований у Ніжині.

Літ.: Гнатенко В. Неділько Георгій Якович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 511; *Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.*

Віктор Жадько

НЕДІЛЬНІ ШКОЛИ

– безплатні навчальні заклади для дітей і дорослих в Україні, які працювали в неділю та святкові дні й давали початкову освіту; утримувалися на кошти приватних осіб. Ідею створення недільних шкіл публіцист Олександр Герцен (1812–1870) подав П. Павлову, молодому професорові історії ун-ту св. Володимира, коли той приїздив до видавництва «Колокола» у Лондон. Історик, Платон Васильович Павлов (1823–1895) – високоосвічена та культурна людина, палкий прихильник ідей О. Герцена, улюбленець молоді – підтримав студентів університету в їх проханні на ім'я попечителя М.І. Пирогова «відкрити в приміщенні Києво-Подільського дворянського училища дарову недільну та святкову школу». Програмою навчання передбачалося, що в цих безплатних навчальних закладах трудовий народ, який не має коштів на здобуття освіти від держави, навчатимуть письма, читання, арифметики, природничих та суспільних наук.

У 1859 в Києві відкрилося три недільні школи для робітників і ремісників. 14 студентів ун-ту св. Володимира подали клопотання попечителю Київ. навч. округу М. Пирогову про відкриття недільної школи

Книги Георгія Неділька

на Подолі. 24 вересня 1859 генерал-губернатор князь І. Васильчиков отримав листа від попечителя Київського начального округу М. Пирогова, в якому йшлося, що «деякі студенти університету св. Володимира із людинолюбства виявили готовність зайнятися у вихідні дні безкоштовним елементарним навчанням дітей робітничого класу чоловічої статі... Беручи до уваги користь, яку недільні школи принесуть дітям ремісничого та робітничого класу, які не мають ні часу, ні засобів відвідувати звичайні школи, а тому залишаються в повному невігластві, не знаючи ні грамоти, ні Закону Божого, я дозволив, – писав попечитель, – відкрити недільну школу в будинку Київського Подольського повітового дворянського училища під наглядом та керівництвом проф. Павлова та штатного наглядача Слепушкіна...

В школі будуть викладатися Закон Божий, російська та слов'янська граматики, російське письмо та арифметика. Законвчитель буде особливу увагу приділяти моральності християнського вчення». 11 жовтня 1859 відкрито першу н.ш. на Подолі, налічувала понад 100 учнів (викладачі: Єремеєв Михайло (1842 – р.с.н.), Нечипоренко Іван (1841 – р.с.н.) – студенти історично-філ. факультету, 23 жовтня 1859 другу – Новостроїнську (на вул. Жилианській; налічувала 150 учнів; викладачі: Стоянов Олександр (1841 – р.с.н.), Горячковський Федір (1837 – р.с.н.) та Беренштам Вільям (1839–1904) – студенти історично-філ. ф-тету; Сорока Петро (1838 – р.с.н.) – студент фізично-математичного ф-тету; Ковалевський Віктор (1837 – р.с.н.) – студент медичного ф-тету; Єнкуватов

Микола Пирогов – ініціатор створення недільних шкіл у Києві

Олександр (1837 – р.с.н.) – студент юридичного ф-тету; а наприкінці жовтні 1860 – на Печерську при парафіяльному училищі. У 31 січня 1860 – жіночі н. ш. в будинку Фундуклеїв. жіночої гімназії і Київ. другій гімназії. Популярною була н.ш. «г-жи Нельговской» – йдеться про першу жіночу школу (відкрилася 31 січня 1860 при другій гімназії), в якій працювали М.К. Чалий та І.М. Сошенко. Тарасів біограф Михайло Корнійович брав участь в її організації. А знаходилася на Бібіковському бульварі (тепер бульвар Тараса Шевченка), 18. А 23 жовтня 1859 відкрилася н.ш. для хлопчиків. «Беручи до уваги користь недільних шкіл для дітей трудового класу, які не мають ні часу, ні грошей, я дозволив... студентам відкрити недільну школу для хлопчиків», – писав попечитель Київського навчального округу Микола Пирогов міністрові народної освіти Російської імперії Євграфові Ковалевському. Викладачами були студенти ун-ту св. Володимира: Михайло Старицький, Михайло Драгоманов, Анатолій Свидницький (склав для недільних шкіл абетку). «Високоосвічені, оживлені найкращими ідеями свого часу... вони внесли всі свої великі духовні засоби, свій запал і енергію в діло розвитку українського народу, – писав про них Іван Франко. – Майже всі вони... працювали в недільних школах». За рахунок пожертв учням купували олівці, папір, підручники. На користь школи студенти влаштовували благодійні музичні вечори». Щоденну н. ш. заснували сту-

денти в одній із аудиторій ун-ту св. Володимира, які були й викладачами. 12 червня 1862 за «височайшим повелінням» закривалися недільні школи та народні читальні із звинуваченням, що зловмисники поширювали «шкідливі вчення, обурливі ідеї і спотворені поняття про право власності та безвір'я». 1864 діяльність недільних шкіл знову була дозволена, але з великими обмеженнями. Перебуваючи в Києві у серпні 1859, Тарас Шевченко зустрівся у приятеля – вчителя малювання Олексія Сенчила – Стефановського, який викладав в училищі на Подолі, зі студентами ун-ту св. Володимира, майбутніми діячами недільних шкіл: Ф. Вороним, К. Шейковським, Я. Лободовським, І. Патлаєвським. Дбаючи про народну освіту, Т. Шевченко підтримав ідею їх створення, спеціально написав «Букварь южнорусской» і 1860-го надіслав з Петербурга 50 примірників «Кобзаря», а наступного – виданий для недільних шкіл «Буквар південноросійський». «За запровадження недільних шкіл узялися першими малороси, ревні шанувальники Куліша та Шевченка, кращі учні професора Павлова, – напише Пирогов у ст. «Про недільні школи», – вчителі, кращі і за здібностями, і за моральністю, взялися навчати грамоти, письма і рахування з несподіваним педагогічним тактом, звернули увагу на нові засоби навчання, зайнялися ними і досягли успіхів понад всякого чекання». 8 січня 1861 пед. ради кїв. н. ш. надіслали Тарасу Шевченку листа-подяку за 50 примірників «Кобзаря».

Платон Павлов – організатор «недільних шкіл» у Києві

Літ.: Лист Т.Г. Шевченка від 4 січня 1861 «До М.К. Чалого», Петербург // Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів. – У 6 т. – К., 1964. – Т. 6. – С. 276; Лист попечителя Київського учбового округу М.І. Пирогову від 13 жовтня 1859 Міністру народної освіти про відкриття недільної школи в Києві // ЦДІА України. – Ф. 707. – Оп. 25. – Спр. 352. – Арк. 11; Струнина Л. Первые воскресные школы в Киеве // Киев. старина, 1889. – № 5. – С. 290–292.

Віктор Жадько

НЕЗАБИТОВСЬКИЙ Степан Андрійович

(1829–1909) – молодший лікар 45-го флотського екіпажу; народився Степан в родині канцеляриста Андрія Незабитовського у Радомишлі на Київщині, навчався в Другій київській гімназії та в медичному ф-ті ун-ту св. Володимира з 1849 до 1854

як «казеннокоштовний вихованець». Знайомий Т. Шевченка з серпня 1857, коли поет прибув з Новопетровського укріплення до Астрахані. Ось як Тарас висвітлив ці дні у «Щоденнику»: «З 15 до 22 серпня у мене в курявій і брудній Астрахані було таке світле свято, якого на моєму віку ще не траплялося. Земляки мої ... так щиро, так радісно, так по-братерськи повітали моє визволення з неволі і свою гостинність так розгорнули, що не дали мені самому провадити свої записки, а взяли на себе». Астраханські привітання справді окрилили Шевченка, і як зазначав біограф митця О. Кониський, вони «...були першим ступенем на тій стежці, де українці свідомо справляли свій святий обов'язок прилюдного і заслуженого пошанування генія рідного слова і великого страждальника. З Астрахані почався прилюдний

Степан Незабитовський

суд і осуд тієї великої історичної несправедливості тяжкої, що заподіяно над Шевченком 30 мая 1847 року». Степан працював в Астрахані міським лікарем, тут і зустрівся з Т. Шевченком. У листі до вчителя гімназії Івана Клопотовського від 6 листопада 1857 Тарас писав: «Та, може, ще раз уночі підемо з Незабитовським под предводительством Івана Рогожина і щирого друга його Перфіла шукать сестер милосердя, щоб змилося сердились». С. Незабитовський шанував Тараса Григоровича – у «Щоденнику» поета записав: «Я был осласчастливлен встречею с любимым и уважаемым мною поэтом Тарасом Григорьевичем Шевченко, с которым я провожу эти дни, что оставит во мне глубокое воспоминание навсегда». Степан Андрійович переписав в зошит твори Т. Шевченка «Чернець» і «А.О. Козачковському», а Тарас Григорович 20 серпня 1857 вписав у його нотатник поезію «Ще як були ми козаками» («Полякам») з припискою: «С. Незабитовському на згадку». Коли вийшов «Кобзар», Т. Шевченко 12 лютого надіслав книгу С. Незабитовському, підписавши: «Степанові Незабитов[ському]. Т. Шевченко. На пам'ять 17 августа 1859 року. 12 лютого 1860». Знайомство з поетом стала можливістю для С. Незабитовського розвинути душу передтворчою особистістю, здатною розуміти й відчувати. У 1861 Степан побував в Києві та Харкові. Одружився в зрілому віці, взяв за дружину Надію Омелянівну – вдову загиблого на пароплаві «Красноводск» капітан-лейтенанта Борисова, водночас уси-

Будинок в Астрахані, в якому довгий час мешкав Т. Шевченко. Малюнок

новивши її малолітніх дітей. Вірші Шевченка зберігав і передав нащадкам. Помер у Баку, могила не збереглася. У відділі рукописів Інституту літератури імені Т. Шевченка Національної академії наук України зберігається зошит С. Незабитовського, його зміст підтверджує дружні стосунки поета і лікаря.

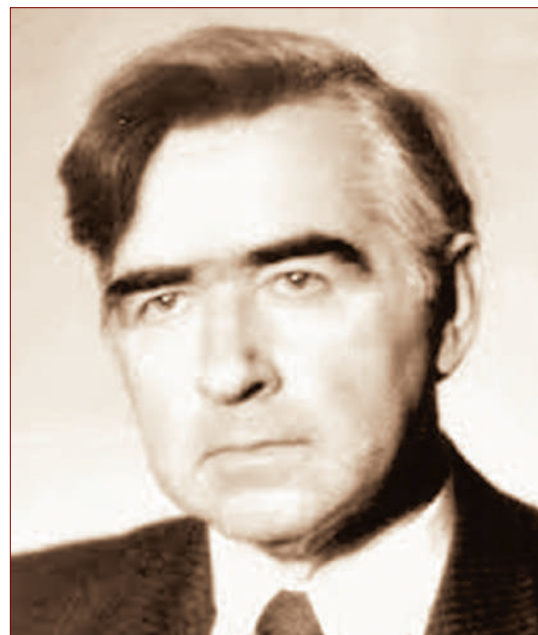
Літ.: Большаков Л. Незабитовський Степан // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 515; Сергієнко Г. Шевченко і Київ. – К., 1987. – С. 144–147; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 6. – К., 2003. – С. 140–571.

Віктор Жадько

НЕПОКУПНИЙ

Анатолій Павлович

(18.03.1932, Полтава – 25.10.2006, Київ) – мовознавець, літературознавець, поет, перекладач. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1955); аспірант акад. Л. Булаховського. Д-р

Анатолій Непокупний

філол. наук (1976). Чл.-кор. НАН України (1988). Наук. співроб. в Ін-ті мовознавства ім. О. Потебні (з 1961). Професор (1991), зав. відділом роман., герман. і балт. мов (з 1982).

Іноземний член Академії наук Латвійської Республіки (2004). Голова Української ономастичної комісії (1981).

Автор 250 публікацій з питань ареальних зв'язків індоєвропейських мов, діалектології, ономастики, етимології. Опублікував розвідки про літуанізм в укр. та слов'янських мовах, балтійські та слов'янські географічні терміни й топоніми; історію пруської та ятвязької мов. Досліджував українсько-литовські літ. взаємозв'язки. Автор перекладів укр. мовою творів литов. та латиських письменників. Кавалер ордена Великого литовського князя Гедиміна III ступеня Литовської Республіки (1998). Українсько-литовські і українсько-латиські літературні відносини – тема статей: «Київські сюжети Яніса Райніса», «Київська alma mater класиків литовської літератури», досліджень, пов'язаних з життям Лесі Українки в Литві. Завдяки його зусиллям у вільнюському Старому місті встановлено меморіальні таблички про перебування у тих місцях Т.Г. Шевченка. Автор худож.-документ. есе про литов. період в житті Т. Шевченка «Балтійські зорі Тараса. Литва в житті і творчості Т. Г. Шевченка» (відтворено обставини життя поета у Вільні з осені 1829 до осені 1832) у кн. «У Вільні городі преславнім...» (1989), розділи: «Життя Шевченка у Вільні. Переїзд до Петербурга», «Столиця Литви і культурно-мистецьке оточення Шевченка», «Литовські сюжети у спадщині Кобзаря». Литов. шевченкіана Н. представлена у

дослідж. – «Т. Г. Шевченко. 1831. Подорож з Вільна до Петербурга» (1990), «Невідомий Тарасів побратим: постскрипtum до від'їзду Т.Г. Шевченка з Вільна», «Вільно, 1829 рік: ще одна неофіційна адреса Т.Г. Шевченка» (1992). Мав поетичний хист – частина віршованого доробку ввійшла до збірки «Золото вікон» (1989). Окрім того, у книзі «Балтійські родичі слов'ян» до кожного із шести розділів написані віршовані вступи і завершення за власним авторством ученого (до прологу та епілогу – поетичні вступи). Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 33.

Літ.: Гриценко П. Непокупний Анатолій Павлович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 538; Жадько В. Некрополь на байковій горі. – К., 2008. – С. 278; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

НЕПОРОЖНЯ (Полохович)

Надія Олександрівна

(9.09.1948, м. Яготин Київ. обл. – 1.01.2001, Литва) – філолог, літературознавець, богеміст, перекладач. Закінчила філ. ф-т (1971) і аспірантуру ун-ту ім. Т. Шевченка; викладач кафедри слов'ян. філ. (1976-1989). Канд. філ. наук.

Голова асоціації українців Литви. Дослідник л-ри народів Югославії, литов.-укр. літ. зв'язки. Ст. «Тарас Шевченко литовською мовою» (1981). Автор післямови «Кобзареві думи, переспівані сільським лірником» до фототипного

*Пам'ятник Тарасу Шевченку у Вільнюсі (Литва).
Автор – київський скульптор Віталій Андріянов. Фото В. Жадька*

перевидання «Kobzarz Tarasa Szewchenki» (1863) Вл. Сирокомлі (1993).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

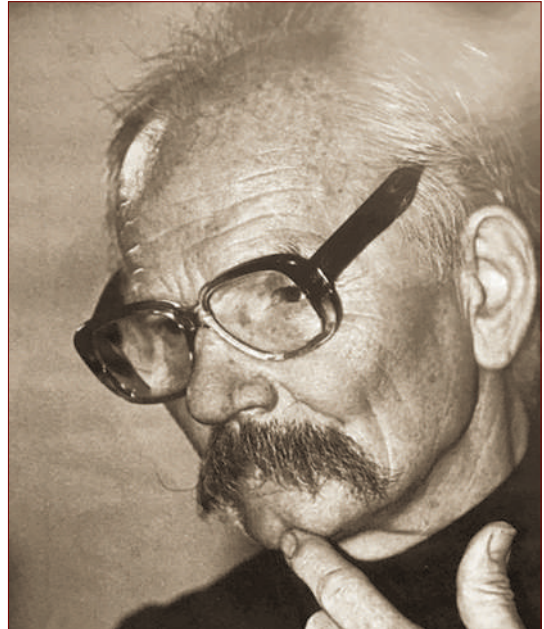
Валентина Гнатенко

НЕРОДЕНКО

Володимир Минович

(16.08.1933, с. Мала Бугаївка Васильків, р-ну Київ. обл. – 9.12.2006, Київ) – геолог, науковець, педагог. Закінчив геологічний ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка; працював лаборантом, наук. працівником. Канд. геолого-мінералогічних наук, доц. геологічного ф-тету, худ. керівник народ. фольклорно-етнографічного ансамблю «Веснянка» ун-ту ім. Тараса Шевченка (із заснування в 1958 до 2006); Заслужений працівник культури УРСР (1984), народ-

ний артист України (1993), лауреат премії імені М. Аркаса за постановку балет-сцени опери Аркаса – «Катерина», на слова Т. Шевченка (2004).

Володимир Нероденко

Нагороджений Почесною грамотою Верховної Ради України (2001), почесною відзнакою Українського фонду культури «За духовне подвижництво» (2001), медаллю В. І. Луцицького Держ. геологічної служби України (2003). Автор 100 наук. робіт зі стратиграфії та палеонтології мезозою України, Поволжя, Прикаспію, Великого і Малого Балхану, Кавказу, Копет-Дагу, Паміру. Як балетмейстер-постановник та сценарист брав участь у підготовці та проведенні видовищних заходів Київщини, присвячених ювілейним датам життя Т. Шевченка; у створенні художніх кіно- та телефільмів: «Тіні забутих предків», «Вечори на хуторі поблизу Диканьки», «Ніч у маю», «Москаль-чарівник», «Ой, не ходи, Грицю», вистав Київ. нац. опери, Київ. держ. дитячого муз. театру. Один із фундаторів Українського фонду культури. Похо-

Степан Ніс

ваний на Байковому некрополі столиці; ділянка № 33.

Літ. Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 278; Кульова В. «Веснянка» // Хрещатик, 2003. – 14 берез.; Нероденко Володимир Минович // Українська музична енциклопедія. – Т. 4 – К., 2016. – С. 230.

Віктор Жадько

НІС

Степан Данилович

(6.05. 1829, с. Понори, Конопський повіт – 29.12.1900 м. Городня Чернігівщина) – лікар, фольклорист, етнограф, громадсько-політичний діяч, поширювач книжок. З 1848 навчався на мед. факультеті ун-ту св. Володимира. Протягом студентства 1852–1854, займався записом пісень, переказів, діалектів. В ун-ті згуртовує доволі себе студентів-українців, які жили в будинку поблизу Хрещатика, їх жартома називали «Носівською партією», або «куренем». Вільний від занять час «партія» використовувала для вивчення укр. історії, запису пісень.

Знав багато укр. пісень і чудово співав, грав на скрипці та бандурі. У 1854 закінчив навчання і у грудні того ж року розпочав службу ординатором у військовому шпиталі Таганрогу; переселяється до Харкова і склав екзамени на звання повітового лікаря, отримує призначення оператором Чернігівської лікарської управи. У Чернігові знав відомих діячів науки і культури: Леоніда Глібова, Опанаса Марковича, Олександра Лазаревського, квартира слугувала місцем зустрічі

українців. У коло інтересів входили народні звичаї, повір'я, побут, матеріальна культура, антропологічний тип українців і знайшло відображення у дослідженні «Етнографічні матеріали» (1854–1855). Зібрані пісні, приказки, прислів'я публікувалися в «Черниговских губернских ведомостях», у зб. А. Метлинського, П. Чубинського. Писав оповідання з життя селян («Хуртовина» «Шворин рід», «Про Котопі», «Запорожець Абнух»). Заарештовувався за підозрою у зв'язках з організацією «Земля і воля», ув'язнений у Петропавлівській фортеці, відбував заслання у Новгородській губ.

Захоплювався творами Т. Шевченка, поширював, зокрема, «Кобзар» і «Букварь южно-русский», портрети Кобзаря. З 1891 працював міським лікарем у м. Городні, до смерті. У 1903 на могилі встановлено чотиригранний гранітний обеліск (висота 1,2 м) з меморіальним написом і зображенням розкритої книжки. Ім'ям С. Носа названо одну з вулиць Чернігова та Городні.

Літ.: Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. – Кн. 1. – Полтава, 2005. – С. 151.

Віктор Жадько

НОВИЦЬКИЙ

Михайло Михайлович

(20.09.1892, Ніжин Чернігівської губ. – 29.03.1964, Київ) – шевченкознавець, дослідник біографії Т.Г. Шевченка і редактор-видавець його творів. У 1924 С. Єфремов у рекомендації, виданій Михайлові для Київсь-

Могила Степана Носа. Фото В. Жадька

кого інституту народної освіти (КІНО), зазначив: «Праці Новицького характеризуються докладною й совісною обробкою

Михайло Новицький

матеріалу і до шевченкознавства, дають фактичний вклад». Професор ун-ту св. Володимира Сергій Єфремов залучав Михайла до співпраці в ун-ті – разом підготували і видали зіб. творів Т. Шевченка: «Поезія: У 2 т.» (1927), «Щоденник» (1927; Т. 4) та «Листування» (1929; Т. 3) Т. Шевченка (3 ПЗТ: У 8 т.). Науковий співробітник Комісії ВУАН для видавання пам'яток новітнього письменства. Шевченкознавчі статті біографічного характеру: «Арешт Шевченка в 1847» (1924), «Шевченко в процесі 1847 і його папери» (1925), «До історії арешту Шевченка» (1925), «Третье отделение», про Шевченка. Справка о рядовом Шевченке» (1926), «З листування Т.Г. Шевченка» (1926), «З історії Оренбургського арешту Шевченка» (1929), «Біографічні про листи до Шевченка нотатки» (1929). Виходять друком праці із текстології творів Т. Шевченка: «Поєма Т. Шевченка «Мар'яна-черниця» (1924), «До тексту Шевченкового «Кобзаря» (1924).

У співавторстві з науковцями Інституту Тараса Шевченка – Б. Навроцьким, Д. Багалієм та П. Филиповичем, підготував і видав поеми Шевченка: «Єретик» (1927, 1929, 1930), «Катерина» (1927, 1928, 1930), «Марія» (1927), «Наймичка» (1927, 1929, 1930, 1932), «Сон» і «Кавказ» (1927, 1928), «Гайдамаки» (1928, 1930), «Княжна» (1929), «Марина» (1929, 1930), «Москалева криниця» (1930), які виходили в книжкових серіях: «Бібліотека «Час»», «Літературна бібліотека», «Український театр», «Дешева бібліотека красного письменства». У 1937 арештуваний ДПУ, термін покарання відбував в Молотовській обл. (тепер Пермська обл. Росія) та у таборах позбавлення волі «Печерлаг». Після звільнення, із першим директором Будинку-музею Тараса Шевченка В. Міяковським працював над виданням спадщини Шевченка, облаштуванням експозиції музею. Досліджував архів М. Чалого, епістолярій Шевчен-

Орест Новицький серед членів «Старої громади». Давнє фото

ка, а в музейному підвалі мав тимчасове помешкання. Брав участь у підготовці до друку ПЗТ Кобзаря: У 10 т. (Т. 7–10; – К., 1939–1964), «Біографії Т.Г. Шевченка за спогадами сучасників» (1958), «Спогади про Т.Г. Шевченка» (1958). Вчений до кінця життя не реабілітованим, не мав змоги публікувати наук. дослідження. Результатами праці скористалися інші – матеріали «цитували без лапок».

Літ.: Сарана Ф., Боронь О. Новицький Михайло // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 583; Карпінчук Г. Михайло Новицький – шевченкознавець: монографія. – К., 2018. – 239 с.

Віктор Жадько

НОВИЦЬКИЙ

Орест Маркович

(25.01.1806, с. Пилипи, Волинська губернія (тепер Чуднівський р-н Житомирської обл.) – 4.06.1884, Київ) – філософ, педагог, перший професор філософії ун-ту св. Володимира (1884). Дав цензур. дозвіл на видання книжки перекладів Т. Шевченка польс. мовою (1862), автором якої був вихованець ун-ту, перекладач і письменник Антоній Гожалчинський. Автор пед. підручників та фундаментального твору «Постепенное развитие древних философских учений в связи с развитием языческих верований». Представник київської школи філософського теїзму. Отримав православну освіту: з 1817 – Острозьке духовне училище та семінарія, з 1827 – Київська духовна академія; працював її доцентом, а в 1834–1850 – професором університету св. Володимира (викладав

Книга Михайла Новицького

Орест Новицький

філософію, психологію і логіку). Автор підручників з психології (1840) та логіки (1841, 1844). Декан першого відділення філософ. ф-тету (1838–1839, 1840–1841, 1845, 1846–1850). З 1850, в зв'язку з обмеженнями викладання гуманітарних наук і, зокрема, заборонаю викладання філософії в Російській імперії, залишив посаду та викладацьку діяльність. До 1869-го працював цензором Київського цензурного комітету. У 1842 на розі вулиць Тарасівської та Толстого збудував ошатний маєток ампірного стилю; будинок проектував приятель професора, архітектор О. В. Беретті. Де мешкав Орест Маркович із дружиною Мотрею, у них знайшлося шестеро дітей. Деякі кімнати професор здавав у найми студентам і викладачам ун-ту. У будинку сформувався своєрідний «клуб української інтелігенції Києва». Садибу відвідували: Володимир Антонович, Михайло Драгоманов, О. Кістяківський, збиралися представники київської «Старої

громади», оскільки старший зять професора – чоловік дочки Зинаїди – Вільям Беренштам був активним діячем. У одній із кімнат приміщення у 1847–1848 мешкав студент-математик, згодом художник Микола Миколайович Ге (Сау); на стіні кімнати зберігалася намальована вугіллям карикатура на франтуватого Новицького. Разом із тильним фасадом Червоного корпусу університету, зведено метеорологічну обсерваторію, особняк Новицького утворював комплекс у стилі класицизму у забудові Паньківщини першого етапу. Гармонію вишуканих класичних форм доповнив зведений у 1936 – монументальний вхід до Ботанічного саду ун-ту (1936). Похований на Замковій горі в Києві (некрополь Флорівського монастиря).

Літ.: Емець Т. Перший професор філософії Київського університету (до 200-річчя від дня народження Ореста Новицького) // Українознавство, 2006. – С. 46; Почесні члени і доктори;

Колишня метеорологічна обсерваторія університету. Фото В. Жадька

Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

НОВИЧЕНКО

Леонід Михайлович

(31.03.1914, с. Русанівка, кол. Гадяц. пов. Полтав. губ., тепер Липоводолін. р-ну Сум. обл. – 22.11.1996, Київ) – філолог, критик і літературознавець, акад., д. чл. АН УРСР (із 1985), секретар відділу літ., мови і мистецтвознавства АН УРСР, д-р філ. наук, проф. У 1932 закінчив Гадяц. пед. технікум, а в 1939 – ун-т ім. Т. Шевченка та аспірантуру. Працював у ред. газ. і ж.; тривалий час був у керівних органах СПУ. Із 1949 – провідний учений Ін-ту літ. ім. Т.Г. Шевченка МАН України. За книгу «Не ілюстрація – відкриття» (1967) удостоєний Держ. премії України ім. Т.Г. Шевченка (1968). Одна з провідних тем наук. досліджень – життя і творчість Т.Г. Шевченка. Перші шевченкознавчі ст. з'явилися в 30-і – на поч. 40-х., зокрема – «Поет і народ. До характеристики художнього методу в ліриці Шевченка» (1938), «Вірш Шевченка. Нотатка про поетику» (1939), «Любов і гнів Тараса» (1944), «Думки в Тарасів день» (1944), «Про живого і гнівного» (1945). Опублікував розвідки: «Наш сучасник» (1961), «Войовничий гуманізм Великого Кобзаря» (1964), «Шевченкова вселюдськість» (1989), «Тарас Шевченко в соціально-культурній концепції М. Драгоманова» (1990). Окремі видання про Кобзаря: «Т.Г. Шевченко і сучасність»

Леонід Новиченко

(1964), «Тарас Шевченко – поет, борець, людина» (1982, перекл. на франц., англ., іспан. та нім. мови 1982–1984); «Дорогоцінні сторінки» (передм. до факсимільного видання «Шевченко Т.Г. Більша книжка: Автографи поезій» (1989); «Дві епохи в ліриці Шевченка: Думи мої, думи мої...» і триптих «Доля. Муза. Слава» (1990); «Шевченко в соціально-культурній концепції М.П. Драгоманова» (1990), «Геній і нація: Т.Г. Шевченко і розбудова української культури у ХХ столітті» (1994); «Лірика Тараса Шевченка» (2003). Автор книжок «Шевченко і сучасність» (1964). «Тарас Шевченко – поет, борець, людина» (1982). На Міжнародн. форумі діячів культури, присвяченому 150-річчю від дня народження Шевченка, виступив із доповіддю «Шевченко і сучасний світ» (1964). На відкритті свята «В сім'ї вольній, новій» 17 березня

1983 виголосив промову «Поет світового значення». Авт. передмови до «Кобзаря» (1983). Як шевченкознавець користувався великим авторитетом і працював у цій галузі до останніх днів життя, брав участь у наук. Шевченків. конф., був чл. редколегії «ШС» (1976–1977), «УЛЕ». Остання прижиттєва публікація – ст. на захист укр. мови «Мова, мова...» (1996). Член ювілейного Шевченків. комітету ун-ту ім. Т. Шевченка до 125-річчя від дня народж. Кобзаря. Брав участь у Шевченків. акад. конф. Член редколегії «Шевченківського словника». У третьому томі Шевченк. енцикл. (2013) вміщена стаття «Лірика». Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 49А.

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 282; Шевченківські лауреати 2012; Дончик В. Новиченко Леонід Миколайович // Шевченк.

Матвій Номис

енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 586; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

НОМИС

(В. Білокопитенко, прізви. – Симонов)

Матвій Терентійович;

29.11.1823, с. Заріг. Оржиц. вол. пов., тепер Оржиц. р-ну – 26.12.1900, Лубни) – історик, етнограф, фольклорист, письменник і педагог. Закінчив істор.-філ. ф-тет університету св. Володимира (випуск 1848) зі ступенем кандидата. У студентські роки близький до кирило-мефодіївців, тоді ж, можливо, познайомився з Т.Г. Шевченком. Після закінчення ун-ту, працював у гімназіях Ніжина, Немирова; у 1855–1878 – на держ. службі в різних містах, а з 1878 очолив Лубен. гімназію. У 90-х працював із ж. «КС», де публікує спогади про О. Маркевича (1893), ст.-некролог пам'яті П. Куліша (1897), а в 1900 вийшли «Рассказы М.Т. Симонова (Номиса)», зібрані з різних джерел. Літ. творчість розпочав ще в 50–60-х, коли опублікував «Уривки з автобіографії Василя Петровича Білокопитенка» (1858) та оповідання: «Дід Мина і баба Миниха» (1860), «Тітка Настя» (1861), «Оповідання про поїздку запорожців до Петербурга» (1863), нарис «Різдвяні святки» (1861) – тв. відомі Шевченкові. Автор «Українські приказки, прислів'я і таке інше. Збірники О. Марковича і других. Спорудив М. Номис» (1864), яка містить 14,5 тис. приказок і загадок;

опубліковані записи Степана Руданського, Василя Білозерського, Пантелеймона Куліша, В. Лазаревського, Марка Вовчка (У 1993 видавництво ун-ту ім. Т. Шевченка «Либідь» у серії «Літературні пам'ятки України» видало повністю). У роботі авт. зафіксував крилаті вислови Шевченка, які стали народи. У примітці «Од видавця» Н. зазначив: «З незабутнього «Кобзаря» я повибирав не тільки справжні приказки од народу... взяті, а й вірші, що їх... вживають замість приказок». Мовилося про відповідні вирази з поет. тв. Шевченка, які через усне побутування набули значення прислів'їв і приказок. Таких висловів у зб. неведено більше 40, деякі взято з «Кобзаря» 1860, а можливо, й від Шевченка. Поставив підпис до редакції ж. «Русский вестник» (1858) з П. Кулішем, М. Костомаровим. М. Вовчком, Т. Шевченком в знак протесту проти антисеміт. виступу в санктпетерб. ж. «Иллюстрация». Народн. переказ, записаний Номисом у Зарозі, свідчить про перебування Тараса в цьому селі; у 1853 оселився Пантелеймон Куліш із дружиною Ганною Барвінок, сестра якої була дружиною Номиса. Продавши за 5 років до смерті хутір, пожертвував кошти на громад. справи, зокрема – на діяльність «Наукового товариства імені Шевченка». Номис – батько письменниці Надії Кибальчич, авторки драми «Катерина Чайківна» і дідусь Надії Козловської (Кибальчич), поетеси і дитячої оповідачки. Помер самотнім, похований на міському кладовищі Лубен.

Літ.: Охріменко П. «Крилаті слова» Тараса Шевченка у збірнику прислів'їв і приказок М. Номиса. – Лубни, 1993. – С. 32; Харчук Р. Номис Матвій // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 595; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

НОСЕНКО

(Голівець)

Тамара Андріївна

(7.06.1947, смт Велика Олександрівка Великоолександрів. р-ну Херсон. обл.) – філолог, літературознавець. Канд. філ. наук. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1970). Ст. наук. співроб. ІЛ. Сфера наук. інтересів – румун. роман ХХ ст., укр.-румун. літ. зв'язки, творчість українськомовних письменників Румунії, шевченкознавство. Автор розвідок про

Тамара Носенко

румун. шевченкіану: «Малий коментар до «Великого Кобзаря» (2001); «Про деякі нові аспекти дослідження творчості Тараса Шевченка в літературознавстві Румунії» (2002); «Шевченкознавчі студії в Румунії 80–90-х років» (2002); «Рецепція української літератури в Румунії: художні переклади, літературознавчі студії (друга половина ХХ ст.)» (Колективна монографія. 2004); «Тарас Шевченко та його доба» [Рец. на кн. М. Ласло-Куцюк «Творчість Шевченка на тлі його доби». Бухарест, 2002] (2004. 2005); «Румунська критика про Шевченка як творця української національної доктрини» (2004); «Найзлободенніші заходи стосовно вивчення спадщини Тараса Шевченка» (2007). У працях авторка першою розглядає румун. шевченкознавство як окрему гілку науки про літературу, простежує періоди, основні тенденції та новатор. методи дослідження у цій галузі, відкриває укр. читачеві нові імена сучасних румун. науковців, письменників та перекладачів, які мали стосунок до вивчення і популяризації спадщини Шевченка в цій країні. Наук. ред. розділів «Шевченко в театральному мистецтві», «Шевченко в кінематографі», «Шевченко і зарубіжна література» 6-томної Шевченк. енцикл., автор багатьох статей до цього видання, зокрема «Румунська література і Шевченко», статей про румун. дослідників і перекладачів поетичного і прозового доробку Шевченка («Доброджану-Геря», «М. Ласло-Куцюк», «С. Груя», «К. Барборіке», «Д.Х. Мазілу», «І. Ре-

бошакка», «В. Тулбуре»). Праця «Рецепція Шевченка в Румунії (Враження від літературних студій другої половини ХХ – першого десятиріччя ХХІ ст.)» у зб. на пошану проф. Бухарест. ун-ту д-ра Івана Ребошакки – «Omagiu profesorului Ioan Rebușarca la 80 de ani» (Bucureșt, 2015).

Літ.: Гайнічеру О. Носенко Тамара Андріївна // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 599; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

НОСКО

Петро Васильович

(20.12.1885, Бубнівщина – 22.05.1976, Київ) – живописець; малював зруйнований університет ім. Т. Шевченка у роки Другої світової війни, вів майстер-клас з образотворчого мистецтва для студентів. Навчався в Київській мистецькій школі (1903–1909), в Академії мистецтв (1909–1916) – студентом цього престижного закладу став за сприяння родини де Бальменів, яка була в добрих стосунках із Т.Г. Шевченком, зокрема – Яків. Оформляв «Кобзар» Т.Г. Шевченка вперше вийшов друком у київському видавництві «Сяйво» у 1927 накладом 50 тисяч примірників, але знищили більшовики в часи боротьби з «націоналізмом». Окрім 42-х ілюстрацій до «Кобзаря», автор близько ста картин і малюнків, зокрема на Шевченківську тематику: «Т.Г. Шевченко в казематі» (1927), «Т.Г. Шевченко серед кріпаків» (1927); «Мені тринадцятий минало» (1928),

«Тарас шукає стовпи» (1929), «Згадайте» (1929), «Шевченко в дитинстві» (1929), «Тарас носить воду в школу» (1947), «Тарас – пастух» (1948) «Шевченко в дитинстві», «Шевченко в редакції «Современника» (1930), «Університет в роки війни» (1944), «Т.Г. Шевченко-кріпак» (1948), «Блукав я по світу чимало». Член Асоціації художників Червоної України та Спілки художників України.

Робив замальовки руїн Києва, а у вільний час раз на тиждень брав уроки співу в професора, заслуженого діяча мистецтв УРСР Олени Олександрівни Муравйової (1867–1939). Співав Петро Носко й разом із легендарним тенором Іваном Козловським, акомпанувала ж їм онука П. Чайковського – Катерина. 12 березня 1946 арештований енкавеєвцями, звинувачений, що «...работал в отделе пропаганды генерального комиссариата» та за «нацио-

Петро Носко

налистические издания», і був « осужденный до 3 лет ссылки и 3 годов поражения в правах». Каральний меч КДБ не торкнувся голови талановитого художника П.Носко й він, одсидівши строк, повернувся до Києва

Носко П. Університет. 1944

Носко П. Університет під час війни. 1944

(реабілітований Генеральною прокуратурою України 26 серпня 1999 року, помертвно). Картини художника зберігаються в Національному художньому музеї України, музеї Т.Г. Шевченка. Похований в Києві на Миському кладовищі «Берківцях». Донька Тетяна присвятила батькові вірш, серед рядків якого є такі слова: «Тарас Шевченко був генієм твоїм, // Пророком і співцем твоєї Батьківщини // Якого ти прославив в «Кобзарі» // Малюнками своїми».

Літ.: Жадько В. «Я завжди недоїдав, але страшенно хотілося малювати» // Кримська світлиця, 2011. – № 18. – 23 верес.; Єременко О. Носко Петро // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 599.

Віктор Жадько

НУДЬГА

Григорій Антонович

(8.01.1913, с. Артюхівка Ромен. пов. Полтав. губерні, тепер Ро-

мен. р-ну Сум. обл. – 14.03.1994, м. Львів) – філолог, письменник, літературознавець, критик, фольклорист. У 1938 закінчив ун-тет св. Володимира. Канд. філ. наук. Дійсний чл. НТШ. Працював наук. співроб. Львів. відділення ІЛ. Знайомий з приятелем і дослідником Т. Шевченка, філологом Григорієм Вашкевичем (1837–1923); здійснив фольклорну експедицію місцями, де перебував Кобзар. У 1945–1951 репресований за статтею 54, п. 10 (антирадянська агітація; частину терміну ув'язнення відбував на Колимі. В'язень сталін. таборів: засуджений військовим трибуналом на 10 років позбавлення волі та на 5 – обмеження громад. прав з конфіскацією майна – за «антирадянську агітацію». Звільнений наприкінці 1951 без права працювати за професією і проживати в містах. Після смерті Сталіна, добився зняття судимості й обмеження в правах, 1955 оселився

у Львові, працював у редакції ж. «Жовтень» (нині «Дзвін»). З шевченкознавчого доробку: «Творчість Шевченка і фольклор» (1938); «Поезія Шевченка у фольклорних збірниках та пісенниках» (1941); «Шевченко і музика» (1941), «Тарас Шевченко в німецьких виданнях» (1942); «Заповіт» лунає над світом» (1964), «Поезія Шевченка у фольклорних збірниках та пісенниках» (1941), «Від народу до народу (Пісні на тексти Шевченка)» (1957), «Про автора музики до «Заповіту» Г. Гладкого» (1961), «Українська пісня серед народів світу» (1960), «Листування запорожців з турецьким султаном» (1963), «Українська балада (з теорії та історії жанру)» (1970), «Український поетичний епос (думи)» (1971), «Слово і пісня» (1985), «Українська пісня в світі» (1989), «На літературних шляхах» (1990), «Республіка козаків (Середньовічна Європа про Січ та ко-

Григорій Нудьга

заків)» (1991), «Не бійся смерті» (1991). Статті і розвідки: «Від народу і до народу (Пісні на тексти Шевченка)» (1957), «Заповіт» Т. Шевченка» (1962), «Лілея» Шевченка та її слов'янські й німецькі паралелі» («Тези

Книги Г. Нудьги та про нього

доповідей VI укр. славістичної конференції», Чернівці, 1964), «Поезії Шевченка, заборонені в Росії» (1964), «Невідомий поет часів Шевченка» (1984), «Тарасова ялинка: [Про Г. Вашкевича]» (1984); «Як починався Шевченко в Данії» (1985). У кн. «Українська балада (З теорії та історії жанру)» – один із розділів присвячений баладам Т. Шевченка. Автор праці «Заповіт» Т.Г. Шевченка» (1962). У монографіях: «Слово і пісня» (1985), «Українська дума і пісня в світі». У (1997–1998) звертається до народнопісенної творчості Шев-

ченка. З 1957 року він почав працювати у Львівському відділенні Інституту літератури Академії наук УРСР молодшим науковим співробітником відділу літератури. Хоча у 1967 офіційно реабілітований, ім'я вченого з чорного списку не викреслювали. У 1994 висувався на здобуття Державної премії імені Тараса Шевченка. Похований на Личаківському цвинтарі у Львові.

Літ.: Лисюк Н. Нудьга Григорій Антонович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 602.

Віктор Жадько

Олександрівський костюол (архітектори: Людвіг Піллер та Франц Мехович; 1817–1849), зведений на вулиці Костюольні, 17 та який в квітні-вересні 1846 намалював Тарас Шевченко – «Костел св. Олександра у Києві» – акварель єдина підписана робота художника цього періоду; належить католицькій релігійній громаді. На звороті – напис чорнилом польською мовою: «Оригінал Тараса Шевченка. Вид католицького костюолу в Києві (колекція Мелешко-Мелешкевичів). Власність Адама Мелешка». Шевченко обрав дуже вигідний ракурс для зображення храму. Художник намалював його трохи збоку й знизу, і тому споруда виглядає не приземистою, а піднесеною до неба, на тлі якого чітко вималюються три купола з хрестами. Ледь жовтуваті стіни гармонують з кольором неба. Поряд з костюолом – двоповерховий парафіяльний будинок, біля якого улюблені шевченкові тополі. Крута дорога збігає донизу, до Козиного болота, де у Житницького мешкав Тарас Шевченко., а вдалині, в районі сучасної Володимирської вулиці, на валу, що зберігся від старих укріплень, видно дерев'яну пожежну каланчу, а за нею, на обрії – будинок університету святого Володимира. За храмом, дзвіниця Софійського собору з ансамблем церков. Кожна деталь акварелі має велике значення. Оживлюють малюнок поодинокі постаті та групи людей біля костюолу: жебраків, старців, міщан, жінок з дітьми, прихожан храму, згорбленого прелата в червоній сутані з синім хрестом на рукаві. Справді, колористика Тарасового малюнку відрізняє від інших київських видів, виконаних в той час Шевченком, так само як і ступінь завершеності роботи. В літературі малюнок костюолу Святого Олександра згадується під назвами «Старий костюол у Києві», таку назву отримав після побудови другого у місті католицького храму – костюолу Святого Миколая, а також «Костюольна вулиця в Києві».

Віктор Жадько

В одному із старовинних путівників Києва можна прочитати описання костелу: «Внутри храм очень просторен и светел. Кроме главного престола, во имя Св. Александра, в нем есть еще шесть боковых: св. Анны, св. Апостолов Петра и Павла и св. Антония – с правой стороны; св. Анны, Пресвятой Богородицы и св. Иоанна Крестителя – с левой стороны. Напрестольный образ на главном престоле – Распятие, итальянской живописи». Своім виникненням костел зобов'язаний значному покращенню ставлення влади Російської імперії до Римо-католицької церкви у період правління Олександра I (1800–1825); кошти на будівництво зібрано дворянством Київської губернії. 7 липня 1815 у штаб-квартирі в Парижі імператор підписав дозвіл на зведення храму. У листі, адресованому дворянству Київської губернії, імператор, зокрема, зазначив: «Видя ... свидетельство усердия и любви к Отечеству, кою переполнено было Дворянство, я с удовольствием утверждаю пожертвования дворянства на сооружение в Городе Киеве церкви как жертву учиненную Всевышнему Создателю». 31 жовтня 1814, підписану київським маршалком графом П. Потоцьким, з проханням дозволити побудувати цегляний римсько-католицький костел в ім'я св. Олександра (на відзнаку перемоги Росії у війні з наполеонівською Францією та на згадку про перебування в місті імператора Олександра I, «який дарував Європі мир») і приміщення при ньому «для священників домініканського ордена». Для здійснення робіт передбачалося встановити для шляхти Київської губернії внесок у розмірі 25 копійок від кріпацької душі. Місце для садиби визначено за участю міського архітектора Андрія Меленського (1766–1833): 31 липня 1815 імператором підписано рескрипт сенатору Олексію Болотнікову (1753–1828): «Храм в Киеве строит между старым Киевом, Подолом и Печерском». Територію внесене до плану міста 19 грудня 1816.

Віктор Жадько

ОВЧАР

Петро Петрович

(13.07.1948, с. Щербашенці Богуслав. р-ну, Київ. обл.) – журналіст. Навчався на ф-теті журналістики в ун-ті ім. Т. Шевченка; працював у ред. районних газ. Належав до літ. об'єднання «Многа» ім. Г. Сковороди (1989–1991). У Чорнухах заснував газ. «Слово і Честь». Переїхавши до Києва, працював кор. «ЛУ», ред. часопису «Майдан Ярослава» (1996) та власкором газ. «Укр. вісті» (Детройт, США). 1997 видав зб. поезій: «Горить свіча вселенської печалі». Окремі вірші стали піснями («Материнка», «Світанкові чари»). Опублікував стат. і розвідки про життя і творчість Т. Г. Шевченка: «На землі

Тарасовій» – про поїздку в Моринці і Шевченкове (1980), «На Чернечій Горі» (1989), «Коли ж Шевченко «списував Сковороду» (1989), «Та й списую Сковороду...» У кого: в дяка Богорського чи в дяка Рубана?» (1991), «Три Шевченкознавчі розвідки: 1. Про яке ж Будище писав Кобзар. 2. Село, яке знав Тарас. 3. Чи був Шевченко у Чорнухах» (1993), «Чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття» (1994), «Великий Кобзар устами Росії» (1995), «...І премудрих немудрі одурять» (1995), «Та й «списував Сковороду», навчаючись у Рубана» (1996). У дослідженнях про Кобзаря намагався уточнити, переосмислити, висунути нові гіпотези – твердить, що Чорнухи

Шевченко міг відвідати лише влітку 1859, їдучи до Пирятина. На його думку, поет «списував Сквороду», навчаючись у дяка Рубана, а не в Богорського, як писали біографи. На Всеукр. конкурсі краєзнавців на кращу науково-пошукову роботу «Т. Шевченко і мій край» одержав першу премію за дослідження «Маловідомі сторінки з життя Великого Кобзаря» (2004). Лауреат Всеукраїнського культ.-наук. фонду Тараса Шевченка «В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля» (2004).

Літ.: Якубівський М. Відвертість: [Рец. на зб. «Горить свіча вселенської печалі»] // Укр. слово, 1998. – 28 трав. – С. 14; Лауреати Фонду ім. Т.Г. Шевченка // ЛУ, 2004. – № 13; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

Іван Огієнко

ОГІЄНКО

Іван Іванович (Митрополит Іларіон)

(2.01.1882, м. Брусилів Радомишл. пов., тепер район. центр Житом. обл. – 29.03. 1972. Вінніпег, Канада) – історик, мовознавець, поет, педагог, церковно-громад. діяч. Закінчив істор.-філ. ф-тет університету св. Володимира (1909). Проф. стипендіат (з 1911) кафедри рос. л-ри; приват-доц. університету (1915–1917); проф. Українського народного Університету (1918). Перший ректор Кам'янець-Поділ. держ. укр. ун-ту. Проф. зав. кафедри історії України в КІНО і ун-ту ім. Т. Шевченка (1921). З 1921 – в еміграції. Дійсний чл. НТШ. Шевченкіана: студентом надрукував у газ. «Рада» (1909) статті: «Шевченко на селі», «Як колись читали Шевченка». Монографія – «Релігійність Тараса Шевченка» (1964). У статті «Вивчення мови Шевченкових творів» у часописі «Стара Україна» (1925) написав: «Вдруге взявся я за вивчення мови Шевченкової в Кам'янці-Подільському в 1919–1920. Тут розпочав складати повного Словника до Шевченкових творів (віршом і прозою), а потому мав приступити до складання Граматики мови Шевченка». Автор досліджень Шевченкової мови: «Історія української літературної мови» (2001), розділи названо: «Шевченко як творець української літературної мови», «Граматично-стилістичний словник Шевченкової мови» (1961, перевидання 2011, репринтне видання – 2013). Фондація імені Митрополита Іларіона (Огієнка) випустила в

світ видання «Тарас Шевченко» (2002).

У Львові в 2001 окремим виданням вийшло дослідження «Перше видання революційних віршів Тараса Шевченка». Написав поезії: «Шевченко», «Вставай, Тарасе», «Тарасове серце». Помер Вінніпегу, похований на правосл. секції Меморіального парку «Глен Іден» (Канада).

Літ.: Жадько В. Український некрополь. – К., 2005. – С. 250; Тимошик М. Канадська шевченкіана Митрополита Іларіона // Іван Огієнко (Митрополит Іларіон). Тарас Шевченко. – К., 2002; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт.-упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ОГЛОБЛІН

(Оглоблін,

Глобенко-Оглоблін)

Олександр Петрович

(24.11.1899, Київ – 16.02. 1992, м. Спрінгфілд, США) – історик. археограф. Д-р істор. наук. Навчався на істор.-філ. ф-теті університету св. Володимира (1917–1919), професор; викладав на ф-теті профосвіти та соцвиховання ВІНО (1921–1923). Засновник і керівник істор. семінару підвищеного типу (1923–1928).

Наук. співроб. ВУАН. У 1930-х – директор Київського центр. архіву давніх актів, працював у інституті історії України АН УРСР; у 1930–1931 зазнав переслідувань, арештовувався органами ОДПУ за звинуваченням у «буржуазному репродуванні схеми історії України». На кілька місяців ув'язнили; після

Наукова спадщина Івана Огієнка. Зібрання

Олександр Оглоблін

звільнення, 1931 у актовій залі університету св. Володимира відбулась трьохденна «дискусія» про «науково-академічну діяльність проф. Оглобліна» – мета «дискусії» – визнати «буржуазно-націоналістичний» характер наукових праць і академічної діяльності ученого й дискредитувати перед студентством.

Професор Оглоблін визнаний «класовим ворогом, ідеологом української буржуазії», втратив роботу в ун-ті, а наукові праці заборонені. Тільки у 1938 зміг відновити викладацьку роботу. У 1942 працював у Києві директором Музею-архіву переходової доби, в якому збиралися документальні та усні свідчення про руйнування міських культурних пам'яток; при ньому почав виходити часопис «Літаври» під редакцією Олени Теліги.

Автор книжок: «Люди старої України» (Мюнхен, 1959; Острог, Нью-Йорк, 2000), «Українська історіографія 1917–1956 (2003, переклад з англ.). З 1944 в еміграції. Президент УВАН у США. Шевченкознавчі праці: «Шевченко і його епоха», «Шевченко – борець проти кріпосництва і царизму» (обидві у кн. «Пам'яті Т.Г. Шевченка» (1939), «Шевченко в советському літературознавстві. Основні тенденції в трактуванні» (1953); «1845 рік у творчості Шевченка» (1958); «Проблема українських зв'язків Шевченка» (Український історик. Нью-Йорк, Мюнхен, 1973), «Студії з історії України: Статті та джерельні матеріали» (1995). У 1960–1970-х – голова наук. ради Східноєвропейських досліджень інституту ім.

В. Липинського (Філадельфія, США); наук. консультант для докторантів з історії України в Українському наук. інституті Гарвардського ун-ту (1970–1977). Протягом 1968–1970 викладав історію у Гарвардському ун-ті; у 1970–1987 – президент Української вільної академії наук у США.

Автор до 1000 наук. праць; історичне та громадсько-наукове наукове значення мають спогади про: А. Шептицького, Д. Дорошенка, Н. Полонську-Василенко. Помер в місті Спрингфілд, штат Массачусетс, США. Залишився незакінчений рукопис, опубл. під назвою «Живий Шевченко» у зб. праць дослідника «З літературознавчої спадщини». (Париж, 1961) – у розвідці зібрано матеріали про лектуру Тараса Шевченка.

Літ.: Верба І. Олександр Оглоблін. Життя і праця в Україні. – К., 1999. – С. 46; Ясь О. Оглоблін Микола Миколайович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 666; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ОКОЛІТЕНКО

Наталія Іванівна

(6.09.1939, Київ – 2.12. 2017, Ірпінь, Київ. обл.) – біолог, журналіст, письменниця, фізіолог; закінчила біол. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1962). Заслужений журналіст України (2013). Д-р біол. наук; виїзна сесія Української Академії наук Національного прогресу вручила Диплом дійсного члена академії і Золотий значок із діамантом (2003).

Ґранд-доктор філософії. Чл. СПУ (1977).

Авторка зб. оповідань: «Інтеграл Піфагора» (1967), «Сніжні ягоди» (1970), «Велика річка» (1973), «Місяць активного сонця» (1979). Редактор у вид-ві «Радянська школа», літ. редактор у газ. «Радянська освіта», заввідділу науки й кореспонденткою в ж. «Україна», заступ. гол. редактора альманаху «Натураліст – все про довкілля». Автор істор. роману «Рось-Марія» (2012) – твір про укр. художника і близького Шевченкового друга Івана Сошенка; як написано в анотації, «вперше досліджено долю того, хто став Предтечею нац. генія, вторувавши його творчі шляхи, а заодно й маловідомі епізоди Шевченкової біографії».

Писала фахову літературу. 2005 у співавторстві з Дмитром Гродзинським опублікувала посібник для вищих навчальних закладів) «Основи системної біології». Померла і похована в Ірпені, на міському кладовищі.

Літ.: Карацупа В. Минуле української фантастики // УФО, 2009. – № 1. – С. 52-58; Письменник Рад. України. – К., 1981. – С. 197; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ОЛІЙНИК

Борис Ілліч

(22.10.1935, с. Зачепилівка Новосанжар. р-ну Полтав. обл. – 30.04.2017, Київ) – журналіст, письменник, громад. діяч. Закінчив ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Г. Шевченка (1958);

Наталія Околітенко

Книга Наталі Околітенко «Рось-Марія»

Борис Олійник

Почесний доктор ун-ту (1997). Герой України (2005). Чл. СПУ з 1963. Працював у ред. газ. «Молодь України», ж.: «Ранок», «Дніпро», «Вітчизна», серії «Романи й повісті». Голова Укр. фонду культури з дня заснування (1987–2017). Одним з перших побував на аварійній Чорнобиль. АЕС, вів телевізійні репортажі, виступив проти будівництва промвузла у

Каневі, що загрожувало усипальниці Т.Г. Шевченка. З поет. Шевченкіани: «Ти – океан», «Тривога», «В день ясний і в ночі горобині...» (зб. «Двадцятий вал», 1964); «Спадкоємці» (1968), «Балада про Шевченкове перо» (зб. «Поезії», 1966, «Істина», 1976), «Чотири посвяти безсмертним»; «Тарасові Шевченку» (зб. «Міра», 1984), «До проблеми «Шевченко і народ». Диптих» (зб. «У дзеркалі слова», 1981), «Тарасові Шевченку» (1986). Автор публіц. статей про Т. Шевченка: «Совість свого народу» (1981), «Належить вічності» (1978), «Силове поле безсмертя», «Пророцтво поета» (1982), «Провидець» (1984), «Світове значення Шевченка» (1983), «Безсмертний своїм народом» (1988), «Силове поле безсмертя» (1985), «Син України» (1987), «Він говорив устами народу» (2004), «Шевченко у минулому, теперішньому і грядущому часі». Започаткував свято «В сім'ї вольній, новій». Співавтор сценарію 12-серійного кінофільму «Тарас Шевченко. Заповіт» (1992–1997), знятого на кіностудії ім. О. Дов-

Частина книг Бориса Олійника із університетської бібліотеки

Бронзовий барельєф встановлено на фасаді Українського фонду культури на вулиці Липській, 16. Фото В. Жадька

женка. Твори: «У дзеркалі слова», «Дума про місто». диптих поезій «До проблеми «Шевченко і народ», у якому твердить, що юрба виростає в народ тоді, коли розуміє Шевченка, й такий народ свідомий, «І хто є син його по духу, // і хто – по духу! – сучий син». Карбований вірш «Ворота в Канів» вражає актуальною афористичністю: «Іде, розкутий, у престольний Канів // Позбутися холопського горба», «Тарас... возносить у мені козацьку гідність», «Учись ходити, нарешті, як людина, // Бо це таки одвік твоя земля!», «І відчиня мені ворота в Канів // Тарас державним золотим ключем». У масштабній поемі «Трубить Трубіж» (1997, 1998) Осмислюючи іст. нац., духовні, соціальні зрушення в Україні на рубежі III тисячоліття, подає уявну розмову Богдана й Тараса

про «князя тьми»: «Нам головне, Богдане, тільки б душі // Він, як овець, не вивів на торги». Масмо надію, допоки «У нас є Меч. За нами – Україна: // Останніми засміємося ми!». Автор вступної ст. «Могутній талант» до кн. «Співець свободи і братерства. До 25-річчя відкриття пам'ятника Т. Шевченкові в Палермо» (1976), ст. «Силове поле безсмертя» (1984). Ініціатор проведення Шевченківських свят у травні, в день перенесення праху Кобзаря на рідну землю. Лауреат Державної премії України імені Т.Г. Шевченка 1983 за зб. поезій «Сива ластівка». Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 52.

Літ: Поліщук О. Олійник Борис // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 701; Шевченко М. Життя без права на помилку // Олійник Борис. Трубить Трубіж:

Вірші та поеми. – К., 1998. – С. 202.

Віктор Жадько

ОНКОВИЧ

Ганна Володимирівна

(01.01.1944, с. Шагаєво, Горьківська область, РРФСР) – журналіст, науковець; доктор пед. наук, професор. У 1967 закінчила ф-тет журналістики ун-ту ім. Т.Г. Шевченка. Засновниця наукової школи медіаосвіти в Україні. Досліджує проблематику медіадидактики (переважно на матеріалі преси та інтернет-джерел), де постійно пропагується життя і творчість Тараса Шевченка. Автор багатьох публікацій з тематики медіаосвіти, лінгводидактики, українознавства, педагогіки вищої школи. Учасниця і організатор міжнарод. наукових конференцій з педагогіки, медіакультури, журналістики та медіаосвіти. Член НТШ.

Ганна Онкович

Авт. посібників: «Город вечной юности» (у співавторстві, 1983), «Подвиг» (у співавторстві, 1989), «Навчальні завдання і тексти з українознавства» (1991), «Читаймо газету разом!» (1993), «Сторінки українознавства» (1994), «Українознавство і лінгводидактика» (1997), «Український рік у прикметах та прикметниках» (у співавторстві, 2000), «Державна і національна символіка України» (2003, 2007), «Медіаосвіта. Загальний курс», 2010, «ХАТА: слово-тема і культурознак. Мовні стилі» (2010), «Українська мова для архітекторів. І не тільки» (співавтор В. Чепелик, 2011). Монографії: «Гуманітарна педагогічна парадигма вищої освіти (у співавторстві, 2007), «Модернізація вищої освіти в Україні та світі» (у співавторстві, 2009), «Медіадидактика: масс-медиа в учебном процессе по русскому языку как иностранному: Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing (2012), «Теоретико-методологічні засади модернізації змісту гуманітарної освіти у вищих навчальних закладах негуманітарного профілю» (у співавторстві, 2012), «Теоретико-методологічні засади інтеграції змісту гуманітарної освіти у вищій школі України» (у співавторстві, 2013), «Медіакомпетентність фахівця» (у співавторстві, 2014), «Оптимізація циклу соціально-гуманітарних дисциплін у вищій школі України в контексті євроінтеграції» (у співавторстві, 2014), «Сучасні аспекти науки» (у співавторстві. – Т. II; 2020).

Літ.: Борко Т. Уроки Школи медіаосвіти на Кінбурні // Культура і життя, 2018. – 12 жовт. –

С. 10; Щербакова О. Професор Ганна Онкович: мозаїчний портрет // Освіта, 2016. – 6–13 січ. (№ 1/2). – С. 15.

Віктор Жадько

ОРЕЛ

Лідія Григорівна

(1.04. 1937, с. Драбів на Полтавщині, нині Черкас. обл.) – філолог, краєзнавець, етнограф; дружина керівника хору «Гомін» Леопольда Ященка (1928–2016). У 1960 закінчила філ. факультет ун-ту ім. Т. Шевченка; за фахом українська мова і література та чеська мова. Ст. науковий співробітник Національного музею народ. архітектури та побуту НАН України; Заслужений працівник культури України, лауреат премії імені Павла Чубинського. Активний учасник Народного Руху, ініціаторкою створення Жіночої громади, «шістдесятниця». Автор етнографічної експозиції «Полісся». За роки праці в Національному музеї народ. архітектури та побуту нею та за її участю зібрано 15 тисяч експонатів, переважно на Поліссі. Авторка альбому «Українські рушники» (2003).

Працювала гідом, літредактором, викладачем. З 1971 – на різних посадах: науковцем-етнографом у Національному музеї народної архітектури і побуту України. Одна із засновників Музею Народної культури в польових експедиціях селами України, з літературних та архівних матеріалів. Основні публікації з Шевченкіани: «Народна культура Шевченкового краю» (1990; «Тарас Шевченко у моєму житті». Ми просто йшли (2010); «Шевченків край: істор.-культурол.

Лідія Орел

Книга Лідії Орел

нарис: присвяч. світлій пам'яті Тараса Григоровича Шевченка й Івана Макаровича Гончара» (2005); «Пісні Черкащини: добірка Леопольда Ященка» (2004); «Благословенна та земля: науково-популярний збірник про батьківщину Т. Шевченка» (2021). Консультувала і практично збирала експонати для Черкаського краєзнавчого музею.

Організатор виставки «Мистецтво Шевченкового краю» в м. Гінфорн, Німеччина (1991). Започаткувала традицію вшанування пам'яті Т. Шевченка 9 березня в Національному музеї народ. архітектури та побуту. Автор 300 публікацій в періодичній пресі, тематичних збірниках.

Літ.: Мучуся, що така безсила // Наш час, 1993. – 1 жовт.; Невтомний працівник на ниві українського народознавства // Народна творчість та етнографія, 2003. – № 3. – С. 52. Яременко В. Орлиця // Народна творчість та етнографія. – К., 2007. – № 3. – С. 106–111.

Віктор Жадько

ОРЛОВА

Надія Іванівна

(24.01.1955, с. Вербівка Дубровиц. р-ну Рівнен. обл.) – історик, музеєзнавець, шевченкознавець. Закінчила істор. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1980), з того ж року почала працювати в ДМШ (нині НМТШ) на посадах молод. наук. співробітника, згодом – зав. сектора, зав. науково-методичного та видавничого відділу, з 2012 – зав. Літературно-меморіального будинку-музею Тараса Шевченка в Києві. Нагороджена Грамотою

Верховної Ради УРСР (1989). Розробляла плани експозицій 1989 та 2006 НМТШ, Меморіального музею Тараса Шевченка у Києві, шевченків. кімнат і музеїв в Україні та Росії. Написала коментарі до 11 тому Повного зібрання творів Кобзаря (2014); авторка 70 статей до «Шевченківської енциклопедії» в 6 т. (2012–2015), зокрема: «Шевченко у Петербурзі», «Орська фортеця», «Шевченко у малих формах пластики», «Похорон і перепоховання Шевченка в Україні», «Некрологи», «Діти в малярстві Шевченка», «Діти у житті Шевченка». Співавтор коментарів на маляр. твори альбому «Національний музей Тараса Шевченка» (2002); «Тарас Шевченко: Мистецька спадщина. Науково-популярне видання» (2013). Автор передмови та приміток до книжки «Тарас Шевченко. Гайдамаки» укр. та англ. мовами (2003). Співавтор передмови та співупорядник видання: Бібліографічний покажчик (1839–2012) у 2 томах (2013–2014); співавтор статей: «Київ в національній пам'яті». Колективна монографія (2013); «Тарас Шевченко в приватному житті»: зб. ст. (2014); «Тарас Шевченко: І слово вічне, і образ невідцвітний» (2014); «Згадайте братія моя...»: співавтор (2015). Шевченкіана: Сонячні острови Тараса Шевченка (2002); «Коли б то Бог дав мені притулитися до університету»: До історії призначення Тараса Шевченка вчителем малювання ун-ту св. Володимира (з документальних джерел) (2011); Реалії і перспективи створення двотомного бібліографіч-

ного покажчика «Шевченко-художник: 1839–2012»: до 200-ліття від дня народження» (2012); Шевченкіана Лазаревських: до проблеми збереження нац. пам'яті (2012); Альбом Л. С. Алексеева (деякі штрихи до малярської спадщини Тараса Шевченка), «Я думаю присвятити себе цілковито гравюрі...»: Шевченко-гравер (2013); Володимир Міяковський – перший директор Будинку-музею Тараса Шевченка у Києві (2014); Нова адреса Тараса Шевченка в Петербурзі (2013); Літературно-меморіальний будинок-музей Тараса Шевченка. Колективна монографія (2013); Київські храми у творах Тараса Шевченка (2014); До питання єдності образів у доробку Тараса Шевченка: тема «Блудного сина» у повісті «Близнецы» та серії «Притча про блудного сина» (2014); «Ох, діти! Діти! Свята Божа благодать!» (2014); Оселя на Козиному Болоті (2014); Василь Кричевський і Будинок-музей Тараса Шевченка (2014); Малюнки Тараса Шевченка в «Описі гравюр, літографій та малюнків Т.Г. Шевченка», складеному Г. Честахівським (2015); Роль світла у малюнках Тараса Шевченка періоду Аральської експедиції (2016); Взаємодія між визуальністю і нарративом в акварелі «Пожар в степі» і повісті «Близнецы» Тараса Шевченка (2016); «Якби Бог поміг оце мале діло зробити»: Співпраця Тараса Шевченка і Михайла Чалого в київських недільних школах (2017); Педагогічний досвід Тараса Шевченка (2016); «Остановился я было в гостинице...». Готелі Києва

Надія Орлова

Упорядкування Надії Орлової

середини XIX ст. збірник (2016); Друкарський двір О. Федорова (2018); Дещо з історії побутування та реставрації акварелі Тараса Шевченка «Пожежа в степу» (2018); М. М. Новицький: внесок дослідника в розвиток шевченківських музеїв (2019); Шевченкова китайка: історичний аспект (2019); Будинок-музей Тараса Шевченка в роки Другої світової війни (2020); Київські адреси М. Костомарова (2010); Вишита сорочка в житті і творчості Тараса (2020).

Літ.: Стужук О. Орлова Надія Іванівна // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 718; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ОСИПЧУК-СКОВОРОДА Володимир Семенович

(9.11.1949, с. Селезенівка Сквир. р-ну Київ. обл.) – математик,

Володимир Осипчук-Сковорода

поет, літературознавець, гео-механік, журналіст. Закінчив мех.-матем. (1975) і радіофіз. ф-тети (1980) ун-ту ім. Т. Шевченка. Автор літ.-художніх книг: «Дерево Роду» (1990), «Вістина» (1996), «О милий Боже України» (2006), «Устань у Сварзі» (2008), ««Воля Перуна. Праве ТриШестя Тараса Шевченка» (2013), «Родень» (1500 сонетів), «Неби-лон».

Досліджує тексти «Слова о полку Ігоревім». Вірші поклали на музику композитори В. Ілемський та В. Волощук. Лірично-духовні пісні виконують народні артисти України В. Білоножко, В. Бокоч, О. Василенко. Співавтор розробки Великого Герба України. Академік Української міжнародної академії оригінальних ідей (2004). Почесний донор України. Чл. НСПУ з 1995, автор книг, де матеріали і про Кобзаря.

Літ.: Шудря М. Воля Перуна Володимира Осипчука // Українська літературна газета, 2018. – № 6. – 23 березня; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ОСТЕН-САКЕН

Фабіан Вільгельмович

(20.10.1752, Ревель – 7.04.1837, Київ) – генерал-фельдмаршал, князь; учасник російсько-турецької (1768–1774; 1789–1790) і російсько-французької воєн (1806–1807; 1812). Згідно заповіту, бібліотеку у 1838 передано до фонду ун-ту св. Володимира, що складалася переважно з видань військово-історичної

тематики та європейської періодики. У 1813 брав участь у підкоренні Варшави; генерал-губернатор Парижа (1814); знайомий Т. Шевченка. У Києві Ф. Остен-Сакен мешкав у будинку №10/44 (не зберігся) на вулиці Катерининській, де й помер. Тарас – козачок Павла Енгельгардта (1799–1849), міг бачити генерала весною 1829 у Києві, коли супроводжував поміщика до Вільно на службу (родич Єлизаветі фон Енгельгардт). На засланні Т. Шевченкові наснився сон, про який занотував 12 липня 1857 у «Щоденнику»: «На світанку приснилося мені, нібито до Новопетровського форту приїхав фельдмаршал Сакен укупі з другом своїм, митрополитом київським Євгенієм і наказав мені прийти до себе. Але тому, що в мене не знайшлося сал-датського одягу, крім шинелі, та й та без еполет, то, поки нашивали еполети, я прокинувся й сердечно радів з цієї невдачі».

Юхим Болховитінов (1767–1837), – митрополит київський (з 1822), товариш генерала Ф. Остен-Сакена; під керівництвом Юхима та на його кошти у Києві проводилися археологічні дослідження фундаменту Золотих воріт, які малював Т. Шевченко. Похований у Києво-Печерській лаврі, на монастирському цвинтарі біля церкви Різдва Богородиці на Дальніх печерах, які малював Т. Шевченко. Із прощальним словом перед могилою Ф. Остен-Сакена виступав і Шевченків товариш, ректор університету св. Володимира Михайло Максимович (1804–1873).

Фабіан Остен-Сакен

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 257; Проценко Л. Історія Київського некрополя. – К., 1995. – С. 71–214; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 5. – К., 2003. – С. 53.

Віктор Жадько

ОСТРОВСЬКИЙ

Олександр Миколайович

(31.03.1823, Москва – 2.06.1886, Щеликово Костром. губ., Росія) – письменник-драматург, перекладач. Почесний чл. ун-ту св. Володимира (1889); знайомий Т. Шевченка. Лауреат Уваровської премії. Чл.-кор. Санкт-Петербур. Академії наук. Закінчив юрид. ф-т Москов. ун-ту (1843). Перекладав драми Шекспіра, Квітки-Основ'яненка, Гольдоні, Сервантеса, Теренція. допомагав літературній кар'єрі українського письменника із Конотопу Єгора Дріянського (1812–1873). Тарас Шевченко

Олександр Островський

Могила Ф. Остена-Сакена. Фото В. Жадько

цінував творчість Островського: на різдвяні дні 1851 в Новопетров. укріпленні здійснив amator. постановку п'єси О. «Свои люди – сочтемся», розробляв декоратції і сам грав роль Ризположенського. У «Щоденнику» від 26 червня 1857 Тарас занотував: «Мені здається, що для нашого часу й для нашого середнього напівграмотного стану необхідна сатира, тільки сатира розумна, благородна. Така, наприклад, як «Женихъ» Федотова, «Свои люди – сочтемся» Островського... «Свіжо преданіє, а віритися съ трудомъ». Мені тут років зо два тому оповідав М. Данилевський, людина варта довіря, що нібито комедію Островського «Свои люди – сочтемся» заборонено на сцені на прохання московського купецтва. Коли це правда, то сатира в найбільшій мірі досягла своєї мети». Тарас Шевченко висловив і критичні зауваження щодо п'єс Островського, зокрема, про – «Доходное место». 28 вересня 1857 написав у «Щоденнику»: «Прочитал комедию Островского «Доходное место». Не понравилось. Много лишнего, ничего не говорящего. И вообще аляповато, особенно женщины не натуральны. В скором времени ее будут давать на здешней сцене. Нужно будет посмотреть». Помер у маетку Щеликово, похований біля церкви села Микола-Бережки.

Літ.: Лобанов М. О. Островский. – 1979. – 382 с.; Почесні члени і доктори ун-ту св. Володимира; Кучерявенко С. Островський Олександр Миколайович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 739.

Віктор Жадько

ОХРИМЕНКО**Ольга Григорівна**

(25.06.1927, с. Бреч Чернігів. обл. – 10.12.2008, м. Щорс Чернігів. обл.) – філолог, літературознавець. Навчалася в ун-ті ім. Т. Шевченка на ф-теті західних мов і літератур (1946–1950). Після закінчення аспірантури, захистила канд. дисерт. на тему «Любен Каравелов і Т.Г. Шевченко» (1954); канд. філ. наук, доц. кафедри рос. та зарубіж. літератур Сум. пед. ін-ту (1972–2000). Наук. доробок – праці з проблем літ. взаємин захід-нослов'ян. літератур з укр., рос. та білор. літературами. Дослідженню творчості Т.Г. Шевченка присвятив статті: «Перевод Шевченко на болгарский язык» (1956); «Любен Каравелов как переводчик Т.Г. Шевченко (болгар.1958); «Кобзарь и словянские литературы (1961); «Изучение болгарско-восточнославянских литературных связей» (1968); «Тарас Шевченко і болгарська література» (1971), «Відгомін поезії Т.Г. Шевченка в народно-пісенній творчості Сумщини» (1989. у співавт.), «Про вивчення теми «Т.Г. Шевченко і болгарська література» (Вивчення життя і творчості Т.Г. Шевченка в школі і вузі (1989).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ОХРИМЕНКО**Павло Павлович**

(16.07. 1919, с. Солониця, тепер Лубен, р-ну – 7.12. 1997, м. Суми) – філолог, письменник, літературознавець У

Павло Охріменко

1944 закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка. Студентом надрукував статтю «Сатиричні засоби поем Т.Г. Шевченка «Сон», «Кавказ» (1940). Д-р філ. наук (із 1958), чл. АН Вищої школи України; член СПУ (1966). Заслужений працівник народної освіти УРСР (1990). Канд. дисерт. на тему: «На шляху до критичного реалізму (Література соціально-громадського змісту від Котляревського до Шевченка» (1950). Опублікував до 2 тис. наук. статей та розвідок, рецензій. Автор 54 книг, брошур, монографій, посібн., метод. рекомендацій із питань літ., фольклористики, етнографії, історії писемності. Дослідження присвятив Т.Г. Шевченкові: «Т.Г. Шевченко и белорусская литература» (1952), «Шевченко і Білорусія» (1960), «Тарас Шевченко і Білорусь» (1969, білорус. мовою); ст.: «Білорусь у житті і творчості Тараса Шевченка»

(1964), «Янка Купала і Тарас Шевченко» в кн.: «Янка Купала» (1952), «Шевченко і Литва» (1961, лит., у співавт.); «Якуб Колас і Україна» (1962), «Шевченкове слово і білоруські прислів'я» (1962.), «Т.Г. Шевченко і білоруська театральна культура» (1984), «Тарас Шевченко в народній творчості Сумщини» (1986), «Дружба генія і таланту: Тарас Шевченко і П.О. Куліш» (1993), «Відгомін поезій Т.Г. Шевченка в народнописенній творчості Сумщини» (у співавт., 1989). «Шевченкове слово сьогодні» (1989); «Кобзарські традиції на Сумщині» (1990); «До питання про джерела поезій Т.Г. Шевченка «Подражаніє Едуарду Сові» та «Ой діброво – темний гаю» (1993); «Про

взаємини Куліша і Шевченка» (1997), «Куліш очима «несамовитого Вісаріона» (1994), «Народно-поетична творчість Сумщини про Шевченка», «Відгомін поезії Т.Г. Шевченка в народно-поетичній творчості Сумщини» (у співавт.; 1999); «Подражаніє Едуарду Сові» та «Ой діброво-темний гаю!» (1993); «Вкарбований у вічність» – Шевченкіана Сумщини (2013, у співавт.). Помер у м. Суми, похований на кладовищі у м. Щорс, Чернігівської обл.

Лит.: Основні публікації проф. П.П. Охріменка за 1940–1990 // Упорядн. доц. О. Г. Охріменко. – Суми, 1991. – 23 с.; Ротач П. Охріменко Павло Павлович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 745.

Віктор Жадько

Книга Павла Охріменка про Т. Шевченка

ОФОРТИ ШЕВЧЕНКА

– твори, виконані способом поглибленого травлення на металі, завдяки якому отримують відбитки з друкарських форм, попередньо оброблених кислотами. Шевченко опанував спершу техніку штрихового офорта, коли навчався в Академії мистецтв. У трав. 1857 почав опановувати техніку акватинта під керівництвом проф. гравюри Ф. Йордана, а завдяки Л. Жемчужникову ознайомився з властивостями франц. гравірувального лаку. Перша спроба – жанрова композиція, створена у двох варіантах: «Дві дівчини» та «Українські дівчата» (1858). Тарас задумав худож. періодичне «Живописная Украина», присвячене істор. минулому, народному побуту та мальовничій природі України.

Шевченко Т. У Києві. 1844. Офорт

Задум видання серії офортів, що оспівують красу України виник у Тараса Шевченка в 1843 під час його подорожі Батьківщиною, про що свідчать його малюнки та замальовки, зроблені під час цієї поїздки. Рішення автора виконати задуману серію саме в офорті було для його часу сміливим і новим, оскільки в Імператорській академії мистецтв, де в цей час панувала класична різцева гравюра, офорт практично ніхто не займався. Наприкінці 1844 в Петербурзі вийшов лише один подвійний вип. альб., який у папці-обкладинці містив офорти, зокрема – в Києві та оклицях: «У Києві», який Т. Шевченко підписав «Берегъ Днѣпра»: на передньому плані бачимо шлях понад Дніпром, на березі, біля криниці й шляху – постаті людей, жінка одягається піс-

ля купання, видно човен з димарем – цей район Красниця, як улюблене місце киян, поет згадує в повісті «Близнецы». Офорт «Видубицький монастир у Києві». Щоб опанувати офортну манеру й техніку Рембрандта, Шевченко нарисував тушшю три фрагменти з його офорта «Смерть Марії».

Відомо, що друзі Тараса Григоровича хотіли поховати поета саме тут, про цей намір пише у спогадах Михайло Чалий: «Мабуть, для більшої пошани хотіли поховати «мужичого поета» на цвинтарі Видубицького монастиря». У технічному виконанні цих робіт виявляється залежність від прийомів репродукційної гравюри: переведення оригінального рисунка на мову заздалегідь виважених штрихів і тональних площин. Водночас у них виявлено розуміння

світлотіні, за допомогою якої художник, дотримуючись реального освітлення, виділяв і моделював головне в композиції. «Живописная Україна» – це не лише важлива віха в історії тогочасної укр. естампної графіки,

а й спроба ознайомити світову спільноту із життям і побутом свого народу.

Літ.: Касіян В. Офорти Шевченка // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 743.

Віктор Жадько

Шевченко Т. Сторінка альбому 1846–1850.

У липні-серпні на могилі Переп'ят

Переп'ят, курган, пам'ятка археології скіфської доби V–IV століть до нашої ери біля села Фастівець Васильківського повіту, який замальював Т. Шевченко. У період між 28 червня і 25 липня 1846 Тарас Шевченко, як член Археографічної комісії, створеної в ун-ті св. Володимира, із ординарним професором кафедри законів державного благоустрою Миколою Іванишевим (1811–1874) брав участь у розкопках. Відомо дванадцять олівцевих начерків та зарисовок, зроблених Шевченком під час перебування на розкопках кургану. Тоді художник замальовував чимало знахідок, які зберігаються в музеї Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а на перепочинку – місцевих селян, які працювали копачами. Це ескізи: «Коло каші», «Селянин у брилі», «Постаті селян», «Гурт селян», «Пейзаж», «Парубок з люлькою», «Селянин з граблями», «Сільські будівлі». А на рисунку «Могила Переп'ят та інші начерки із записами» поет залишив чотири рядки народної пісні: «Ой хоч маю, пане-брате, // Грошима платити, // Та не буду у неділю // Панщину робити». Праворуч на цьому ж малюнку Т. Шевченко долучив до начерку кургану, ймовірно, своє контурне зображення, в якому впізнається поет у домовині: простерте навзніч тіло не лише продовжує по горизонталі могильний пагорб, а й повторює загальні обриси й окремі рельєфи. Гострий профіль завмерлого обличчя з заплющеними очима, суха схематичність ледь окресленого трикутника ніг, ніби «похованих» у «підшові» могили, викликають зорову асоціацію. Кілька ламаних ліній під профілем обличчя «читаються» як фрагмент домовини. Можна припустити, що після виконання натурної замальовки, перебуваючи на засланні у Приараллі, поет-художник трансформував її в сюжетну композицію символічного самопоховання в Україні. Курган «Переп'ят» у контексті Коліївщини задується Шевченком і в поемі «Гайдамаки».

Віктор Жадько

Курган Переп'ят. Фото Віктора Жадько

Існує легенда про насип над стародавнім похованням біля села Фастівець, записана етнографом Павлом Чубинським (1839–1884), яка повідує про те, як київський князь Переп'ят пішов війною проти половців, три роки не повертався, не подавав звістки. Тоді дружина, Переп'ятиха, зібравши військо, відправилась у похід шукати чоловіка. Табір княгині зупинився на ночівлю серед степу, у темряві вартові запримітили, що ніби їх оточують вороги, зав'язався бій, а на третій день виявилось, що то військо чоловіка, князя Переп'ята, який загинув. Дружина наказала викопати дві могили, в одній поховати з колісницею, кіньми на місці бійні чоловіка, а в другій – «...засипати її, вірну дружину, разом із колісницею й прислугою». Князя Переп'ята поховали серед поля біля села Фастівець і насипали курган, а дружину, Переп'ятиху, біля села Мар'янівка, звідки родом. Слід зазначити, що ініціативу розкопування курганів, зокрема, насип «Переп'ят», де працював як художник і Т. Шевченко, запропонував професор загальної історії Омелян Ставровський (1811–1882). Розкопки доручені спочатку чиновнику Яніковському: коли двадцять восьмого червня доповів про викопані камені та струхлявіле дерево біля «горба Перп'ят», відряджено групу професора університету св. Володимира Миколи Іванишева (1811–1874). Член Комісії, археолог Іван Іванцов підтвердив (1904–1941), що ті кургани «... досить великі, як на той час, але їх удалося розкопати, частково описати і змалювати могильник, установити обряд поховання та одержати багато речового матеріалу». Після того, як робітники-копачі зняли насип кургану, а також розібрали уламки гранітних брил та перетрухлі дубові колоди, на дні виявили 14 людських поховань. Поряд із кістками небіжчиків містилися прикраси (численні керамічні, скляні та кістяні намистини), залишки дерев'яного щита та залізні предмети: стріла, молот, сокира, ніж.

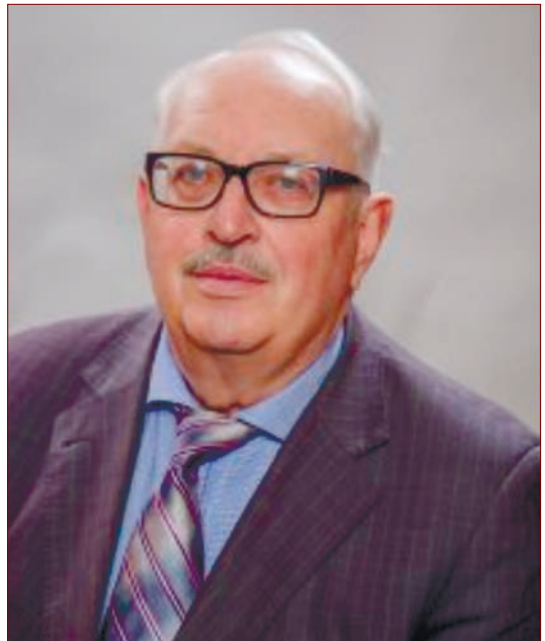
Віктор Жадько

ПАВЛЕНКО

Іван Якимович

(25.10.1945, х. Острів Бахмац-р-ну Чернігів. обл.) – фольклорист, хоровий диригент, музикознавець. В ун-ті ім. Т. Шевченка з 1969, проф. кафедри фольклористики ІФ (2000). Заслужений працівник культури України; лауреат премії імені Володимира Гнатюка Міністерства культури України (2011). Закінчив Київ. консерваторію ім. П. Чайковського (1972). Хормейстер, художній керівник універ. хорової капели «Дніпро», засновник, худож. керівник народного ансамблю укр. музики «Роксоланія» ІФ, в концертній програмі яких є пісні на слова Т. Шевченка. Автор обробок укр.

Іван Павленко

народ. пісень, із них – на слова Т. Шевченка: «Защебетав соловейко», «Реве та стогне Дніпр широкий», «У перетику ходила». У наук. доробку дослідження музич. Шевченкіани: «Поезія Шевченка і народний романс» (2003), «Творчість Т. Шевченка в інтерпретації українських композиторів. Синтез національного» (2004). Учасник VIII Міжнарод. конгресу україністів «Тарас Шевченко і світова україністика: історичні інтерпретації та сучасні рецепції» (до 200-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка) Київ. 21–24 жовтня 2013 (доповідь «Поезія Тараса Шевченка в хоровій творчості українських композиторів»). Автор художнього проекту компакт-диску «Думи Кобзаря. До 200-річчя від дня народження Т. Шевченка» із записом народних пісень на вірші Т. Шевченка народ. хорової капели «Дніпро» та народного

ансамблю укр. музики «Рок-соланія» КНУ (2014). Написав передмову «Поезія Тараса Шевченка в українській хоровій музиці. Синтез національного» до кн. «Тарас Шевченко. Пісенний «Кобзар». Хорова шевченкіана. Зібрання хорових творів у семи томах. Твори а capella. – Т. 1. Укладач П.І. Муравський (2014).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ПАВЛИЧКО

Дмитро Васильович

(28.09. 1929, Стопчатів, нині Косівський р-н) – поет, перекладач, літературний критик, громадсько-політичний діяч; удостоєний ювілейною пам'ятною медаллю ун-ту ім. Т. Шевченка (2018). Чл. СПУ (1954). Герой України (2004). Один з авторів Акта проголошення Незалежності України 24 серпня 1991; перший голова Товариства укр. мови ім. Т.Г. Шевченка (1989–1990). З 1963 – у Києві, сценаристом на кіностудії ім. О. Довженка. Автор сценаріїв художніх кінофільмів – на поезію Т. Шевченка «Сон» (у співавторстві з В. Денисенком, 1965). У «Спогадах» пише: «Я ще не ходив до школи, але вмів читати. Мені сказали вивчити напам'ять вірш Т. Шевченка «До Основ'яненка» і продекламувати на святі зі сцени. Мені довго плескали. На біс я продекламував ще «Заповіт»». Автор статей, присвячених Кобзарю: «Тарас Шевченко» (до 150-ліття від народження Кобзаря; 1964), «Геній Шевченка» (1996), «Я вбитий був під

Дмитро Павличко на відкритті пам'ятника Т. Шевченку у Варшаві. 2002. Фото В. Жадька

Частина творчого надбання поета Дмитра Павличка

Крутами» (2012), «Не цитуй Маяковського «Борг Україні» (2012), «Тарасе, дай мені вогню» (2012), «Тарас Шевченко в Римі» (2012), «Символ віри» (2013). Третього вересня 2018 виступив перед студентами ун-ту ім. Т. Шевченка: «Вважаю Київський національний університет імені Тараса Шевченка – своїм, бо вперше прийшов саме сюди, до того ж постійно намагався бути подібним до тих видатних людей, які його закінчували». Обіймав посаду амбасадора України у Польщі в період з весни 1999 по лютий 2002 – завдяки його клопотанню, в центрі Варшави за пів кілометра від Варшавських Лазенок в березні 2002 відкрито пам'ятник Тарасу Шевченку. Поезії окремими книгами виходили англійською, білоруською, болгарською, грузинською, естонською, єврейською (івритом), іспанською, німецькою, польською, португальською, рос., румунською,

сербською, словацькою, угорською, французькою. У 2015–2019 вийшли друком 5 томів «Спогадів». Лауреат Нац. премії України ім. Т. Шевченка за зб. «Любов і ненависть» (1977) та премії ім. М. Рильського (1985), міжнародних премій: ім. Христо Ботева (Болгарія, 1986), ім. Гвездослава (Словаччина, 1982), Фондації Антоновичів (2004). Нагороджений медаллю Ендре Аді (Угорщина, 1979).

Літ.: Жадько В. «І серце чи-стес подай». Д. Павличко – Перед-не слово «Як вогонь між долоня-ми». – К., 2121. – С. 7; Лощинська Н. Павличко Дмитро // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 751; Сліпушко О. Тарас Шевченко очима Дмитра Павличка // Слово Просвіти, 2018. – 12 березня.

Віктор Жадько

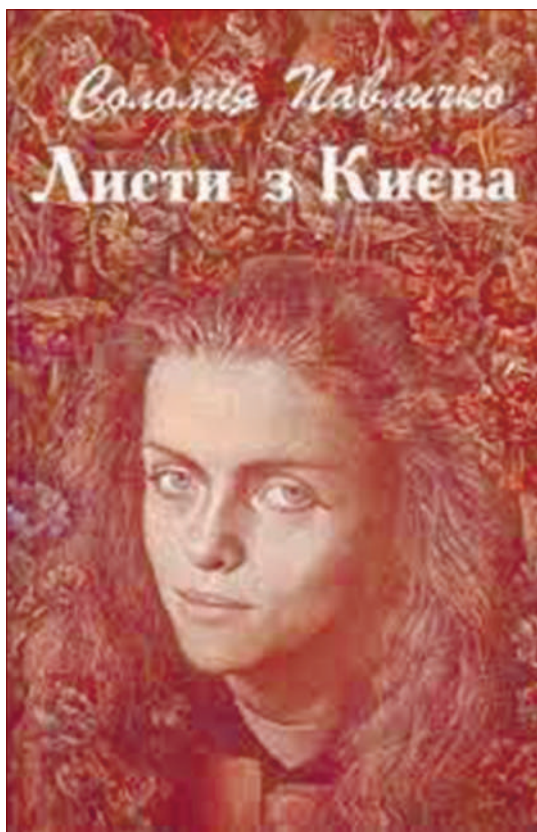
ПАВЛИЧКО

Соломія Дмитрівна

(15.12.1958, м. Львів – 31.12.1999, Київ) – філолог, письменниця,

Соломія Павличко

Книга Соломії Павличко

літературознавець, перекладач, визнана авторка праць із історії фемінізму; донька письменника Дмитра Павличка. Закінчила ф-тет романо-герман. філ. ун-ту ім. Т. Шевченка (1984). Працювала наук. співроб. ІЛ (1992–1993); читала лекційні курси в ун-ті, НаУКМА. Д-р філ. наук (1995). Створила видавництво перекладної наукової літератури «Основи» (1992). Науково-теоретичні доробки: «Теорія літератури», «Фемінізм: статті, дослідження, бесіди та інтерв'ю», «Націоналізм, сексуальність, орієнталізм», «Філософська поезія американського романтизму: Емерсон. Уитмен. Дікінсон» (1988), «Байрон. Нарис життя і творчості» (1989), «Лабіринти мислення. Інтелектуальний роман сучасної Великої Британії» (1993). Праці з шевченкознавства: «Моделі шевченкознавства в радянській і не радянській науці» (1991); «Чи потребує захисту Шевченко? Дозвольте не погодитись» (1996); «Про дослідження Джорджа Грабовича» (1997); «Фрейдистський аналіз укр. класики: Шевченко. Костомаров, Куліш, Нечуй-Левицький» (2002). Переклала з англ. кн. Г. Грабовича «Шевченко як міфотворець» (1991). Незакінченою лишилась біографія поета і вченого Агатагела Кримського. 31 грудня 1999 взяла участь у телепередачі «Сніданку з 1+1», а ввечері вдома, унаслідок отруєння чадним газом від несправного бойлера, втратила свідомість і зачлинулась у ванній на 42 році життя. Похована на Байковому некрополі столиці; ділянка № 49А.

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 282; Забужко О. Не гратися у піддавки з читачем // ВВСУkraine, 2008. – 12 квіт.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ПАВЛОВ

Капітон Степанович

(1792 – 1.02.1852, Ніжин) – художник; професор ун-ту св. Володимира – викладав рисунок і живопис з 18 вересня 1839 по 28 листопада 1846. Автор портретів і жанрових картин: «Тесляр», «Портрет невідомої», «Няня Фекла», «Хлопчик, що бавиться», «Портрет доньки художника», «Діти художника», «Церква Спаса у Полтаві»; знайомий Т. Шевченка – ймовірно познайомилися в Києві в 1843. У 1809–1815 навчався в С.-Петербурзькій Академії мистецтв, за правилами якої шість годин на тиждень проводив заняття у спеціально устаткованій художній майстерні («залі малювання й живопису»). Вже як викладач малювання (вересень 1839 – листопад 1846) в ун-теті св. Володимира виготовляв копії з картин, рисував з натури і наглядав за написанням ікон для університетської церкви; 1840 виконав портрет сина Андрія. У 1843 – член міської комісії, яка вивчала стінопис Успенської церкви Києво – Печерської лаври. Маючи родину з шести дітей, змушений продавати й твори, які писав для себе. Перебуваючи в Києві, намагався збільшити і покращити університ. картинну колекцію: купував

Капітон Павлов. Автопортрет

твори у місцевих меценатів, реставрував, домовлявся з колекціонерами про придбання для кабінету портретних творів відомих зарубіжних митців і передавав вузу. Отримуючи 400 крб. платні на рік, мусив вдаватися до сторонніх заробітків: утримання студентів на квартирі, малювання портретів місцевого дворянства, ікон для церков і монастирів, навчання «вільноприходящих» учнів малювання.

У повісті «Близнецы» Т. Шевченко позитивно відгукнувся про К. Павлова як художника, уклавши в уста героя твору Саватія Сокири такі слова (стосувалися опису степової пожежі): «Чудная, неописанная картина! Я всю ночь просидел под своею джеломейкою и, любуясь огненною картиною, вспоминал нашего почтенного художника Павлова. Он часто мне говаривал: “Учися, учися рисовать, эта наука никакой науке не помешает”».

И правда, как бы теперь было кстати это прекрасное искусство». У 1845 мав намір вийти на пенсію, до чого спонукав незадовільний стан здоров'я. Проте працював ще рік до вирішення питання про заміну. На скромну посаду вчителя малювання в унті св. Володимира претендувало кілька осіб, які й взяли участь у конкурсі: художник-портретист і архітектор Павло Шлейфер (1814–1879), поміщик із Подільської губернії художник Наполеон Буяльський (р.н.н. – р.с.н.), академік Академії мистецтв Йосип Габерцеттель (1791–1853) і Тарас Шевченко. Коли письмово сповістив попечителя Київського учбового округу про вихід на пенсію «за вислугою 25-летнего срока», наступного дня Тарас Григорович подав прохання про призначення його на цю посаду. Три попередні претенденти заявили задовго до того, як Капітон Степанович офіційно зая-

вив про відставку, Т. Шевченко ж написав прохання відразу після звільнення К. Павлова. Цей факт дає підстави вважати, що Тарас Григорович, імовірно, радився із ним як «університетським учителем малювання, якого добре знав». К. Павлов був учителем Тарасових знайомих, вихованців Ніжинської гімназії вищих наук художника Аполлона Мокрицького (1810–1870), письменників Євгена Гребінки (1812–1848) та Нестора Кукольника (1809–1897). В обох художників – Тараса і Капітона – багато спільного: навчалися в Академії мистецтв (К. Павлов був співучнем художника, професора Карла Брюллова (1799–1852), Шевченко – учнем «Великого Карла»). Василь Маслов (1841–1880) – один із перших біографів поета, який одружений на дочці Капітона Степановича, Катерині, у листі до Т. Шевченка від 10 вересня 1859 писав: «Я просил Вас к себе

Павлов К. Діти художника. 1837

в дом, вспоминая професора Павлова». Після виходу у відставку, поїхав до Ніжина, де жив ще 10 років; 1 лютого художник і вчитель там помер.

Літ.: Раєвський С. Тарас Шевченко і художник Капітон Павлов // Мистецтво, 1955. – № 5. – С. 45; Сторчай О. Викладацька і просвітницька діяльність Капітона Павлова у Київському університеті 1839–1846 // Мистецтвознавство України. Зб. наук. праць. – К., 2006. № 6–7; Федорук О. Павлов Капітон Степанович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 752.

Віктор Жадько

Іван Павловський

ПАВЛОВСЬКИЙ Іван Францович

(9.01.1851, с. Боброве Калуз. губ. – 14.05.1922, Полтава) – філолог, історик, педагог, архівіст, краєзнавець, дослід старовини. Закінчив в 1874 іст.-філ. ф-тет ун-ту св. Володимира. І того ж року отримав місце викладача в Полтав. кадетському корпусі, де прослужив до 1913, коли вийшов у відставку. Організував музей Полтав. битви, з 1909 – завідувач. Опублікував біль-

ше ста докум., ст., заміток. Із В. Щепотьєвим, А. Явойським, Б. Чигринцевим уклав «Систематичний покажчик ж. «Киевская старина» (1911); друкувався у «Трудах» ПВАК, «Киевской старине», «Русской старине», «Историческом вестнике», «ПЕВ», «Хуторянине», часописах «Полтавские губернские ведомости», «Полтавский вестник», «Полтавский голос».

Меморіальна дошка Іванові Павловському в Полтаві. Фото В. Жадька

Автор книг: «Битва под Полтавой 27 июня 1709 года и ее памятники» (1908, 1909), «Краткий биографический словарь ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII ст. (1912). Дослідження історії укр. літератури: «И.П. Котляревский. Биографический очерк» (1908), «К биографии И.П. Котляревского» (1915). У біограф. словнику (1912) та в першому доповненні до нього (1913) увів імена полтав. літераторів, іст., етнографів, музикантів: «Полтавцы, иерархи, государственные и общественные деятели и благодетели» (1914). Тарасу Шевченку присвятив праці: «О распространении в Малороссии произведения Шевченко «Живописная Украина» (1908); «К истории Кирилло-Мефодиевского общества в Киеве» (1911). У словнику діячів Полтавщини зустрічаються імена прихильників і однодумців

Микола Павлушков

Тараса Шевченка: О. Афанасьєва-Чужбинського, О. Бодяньського, Є. Гребінки, М. Гулака, М. Максимовича. У Полтаві, де мешкав, відкрили меморіальну дошку; ініціатор Дмитро Макуха.

Літ.: Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У двох книгах. – Кн. 1. А–К. – Полтава, Дивосвіт. – 2005. – С. 184. Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ПАВЛУШКОВ

Микола Петрович

(30.04.1904, Тула, Російська імп., – 3.11.1937, урочище Сандармох, Росія) – студент істор. ф-тету Київського інституту народної освіти (КІНО), небіж академіка, випускника юрид. ф-тет університету св. Володимира Сергія Єфремова (1876-1939), ключовий фігурант процесу «Спілки визволення України». Під час навчання став у проводі студентського гуртка «Товариство Єдності і Згоди»; організував екскурсії студентів КІНО та ун-ту св. Володимира історичн. місцями, пов'язаними з життям Т. Шевченка в Києві; організував покладання квітів до пам'ятника Кобзаря у парку навпроти університету, в Каневі, на могилу поета. Радянські слідчі органи вважали його засновником і керівником Спілки української молоді (цієї версії Спілка української молоді дотримується дотепер). У одній із записок, переданих таємно на волю, Микола писав С. Єфремову,

що «допитують по дванадцять годин на добу, не дають спати, здійснюють сильний моральний і фізичний тиска з метою домогтися потрібних для ДПУ свідчень та питають, з ким їздив у Канів до Шевченка». На показовому Харківському судовому процесі ув'язнили на десять років таборів суворого режиму; покарання відбував в Ярославському політизоляторі, потім – у Соловецькому таборі особливого призначення (Сікирний і Саватіївський спецізолятори), оголошував голодування. Розстріляний в урочищі Сандармох в 1937 капітаном держбезпеки Михайлом Матвєєвим у 33 роки – 11 серпня 1989. Пленум Верховного Суду УРСР дослідив, що «не виявлено складу злочину» у діях засуджених 1930 у Харкові і реабілітував усіх, хто засуджений на процесі «Спілки Визволення України і Спілки Української Молоді». Поховання символічне.

Літ.: Архів СБУ. Судова справа СБУ. – Т. 1. – С. 460; Шаповал Ю. Театральна історія «СБУ». – К., 2013. – 86 с.

Віктор Жадько

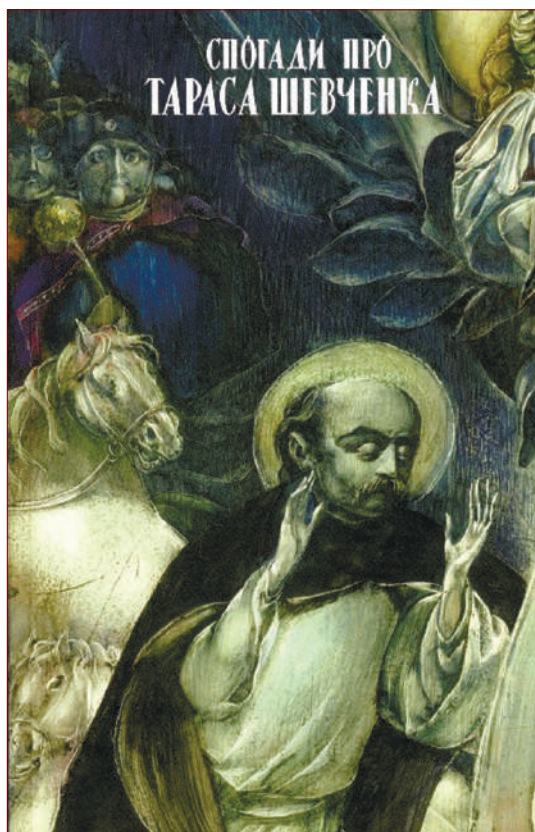
ПАВЛЮК

Микола Миколайович

(29.07.1934, Київ – 11.12.2011, Київ) – філолог, педагог, літературознавець, шевченкознавець. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1956). Канд. філ. наук; наук. співроб. ІЛ (з 1960), ст. наук. співроб. відділу шевченкознавства (1982–2006). Канд. дисерт. «Переклади з Т.Г. Шевченка в російському літературному процесі 50–60-х років XIX ст.» (1974). Протягом

Микола Павлюк

Книга, упорядкована Миколою Павлюком

1959–2004 брав участь у наук. шевченківських конференціях. Опублікував у ж. «Радянське літературознавство» низку статей про переклади поезії Шевченка російською, польською, німецькою мовами. Підготував текст і наукові коментарі до 23, 24 і 49-го (у співавт.) томів Зібрання творів Івана Франка в 50-ти т., упорядкував том творів П. Гулака-Артемовського і Є. Гребінки в серії «Бібліотека укр. літератури», хрестоматію «Історія укр. літературної критики та літературознавства» (1996), зб. «Теория и история литературы» до 100-річчя від дня народження О. Білецького (1985). З шевченкознавчих студій: «Шевченко в перекладах ранніх суриковців» (1964); «До історії полеміки навколо ранніх польських перекладів з Шевченка» (1967); «Плещеев як перекладач Шевченка» (1967); «Шевченко в оцінці і перекладах М.Л. Михайлова» (1969); «Шевченко і Гербель» (1976); «Творча історія циклу «Давидові псалми» і визначення його основного тексту в академічному виданні Т.Г. Шевченка»; «Історія тексту переспівів Шевченка зі «Слова о полку Ігоревім» та принципи їх публікації в академічному виданні його творів»; «Інтерпретація Псалтиря в поезії Т. Шевченка» (1997); «Біблійні епіграфи у поемах Шевченка як знакова система» (2001); «Володимир Даль і Тарас Шевченко: Збіги й розбіжності. Сучасний стан вивчення» (2001); «Шевченко та Айвазовський» (2004); «Творчий подвиг петербурзького шевченкознавця Петра Жура» (2005). Автор розділу «Тарас

Шевченко в російській критиці та літературознавстві» в колект. монографії «Українська література в російській критиці кінця XIX – початку XX ст.» (1980). Написав передмову «Дорогами Шевченка йшов до України» (2003). Для вид-тва «Дніпро» упорядкував (у співавторстві з В. Бородіним) три видання зб. «Спогади про Тараса Шевченка» (1982, 1988, 2010) укр. та рос. мовами. Співупорядник і коментатор текстів до кн. «Листи до Тараса Шевченка» (1993). Упорядкував і прокоментував худож.-мист. видання творів Шевченка – «Кобзар» з ілюстраціями Миколи Стороженка, «Я так її, я так люблю»: Вибрані вірші та поеми» (обидва – 2004) із паралельною публікацією творів укра. та в перекладі рос. мовами П. належить наук. ред. і написання ст. до Шевченк. енцикл. («Інститут літератури імені Т.Г. Шевченка Національної академії наук України», «Інститут Тараса Шевченка», «Караджич Вук Стефанович»).

Літ.: Бородін В. Павлюк Микола Миколайович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 755; Павлюк Микола Миколайович [Некролог] // СіЧ, 2012. – № 1; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ПАДАЛКА

Лев Васильович

(18.02.1859, м-ко Чорнухи Полтав. губ, тепер смт, райцентр Полтав. обл. – 1.05.1927, Полтава) – історик, статистик, етно-

граф, археолог, громад. діяч; закінчив істор.-філ. ф-т університету св. Володимира (1884). Навчався в Лубен, духовному уч-щі (1869–1875). Після закінчення ун-ту, працював у Полтав. та Херсон. земствах. Один із перших підтримав ідею зведення пам'ятника Т. Шевченку в Києві, брав участь у збиранні коштів на його створення; секретар губ. Комітету зі спорудження, інформував про кількість грошових надходжень, заохочував шанувальникам Кобзаря до співпраці. Автор серії публікацій про цю справу в газеті «Рада»: «Що робиться для збудування пам'ятника Шевченкові у Києві». У 1893 заарештований у Херсоні, після заслання повернувся в Полтаву, працював земським статистиком. Перша іст. розвідка – «Походження запорізького козацтва» (1884). Історії й культурі минулого Полтавщини присвятив праці «Прошлое Полтавской территории и ее заселение» (1914), «Что сказало население Полтавской губернии о своем старом быте», «Карта казацких полков на полтавской территории». Етнограф. статті публікувалися в часописах «Рідний край», «Труды Полтав. ученой арх. комиссии», «ПГВ». Усе, що стосувалося поширення вшанування пам'яті Кобзаря називав «святою справою».

Літ.: Пам'яті Лева Падалки (1859–1927) // Матеріали наук. читань. – Полтава, 1997. – 18 трав. – С. 2; Ротач П. Лев Падалка біля «великоїукраїнської справи» // Археологічний літопис Лівобережної України, 1997. – № 1–2; Університетська

Лев Падалка

Матеріали історичної спадщини

Л. В. Падалка

**МИНУЛЕ
ПОЛТАВСЬКОЇ ТЕРИТОРІЇ
І ЇЇ ЗАСЕЛЕННЯ**

Дослідження і матеріали з картами

Дослідження Льва Падалки

шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ПАЛАМАРЕНКО

Анатолій Несторович

(12.07.1939, Макарів, Київська обл.) – майстер художнього слова; професор, читає цикл лекцій студентам ун-ту ім. Т. Шевченка, назва предмету – «Слово». Герой України (2009), народний артист України, лауреат Національної премії ім. Т.Г. Шевченка (1993). Пропагандист укр. слова та гумору. Студентом зіграв на сцені свата в «Назарі Стодолі» Т. Шевченка. В репертуарі «Ярмарок» Остапа Вишні, і «Сон» Тараса Шевченка, й «Захарована Десна» Олександра Довженка, твори Миколи Гоголя, Івана Нечужа-Левицького. Творчість Великого Кобзаря є вершиною натхнення і майстерності Анатолія Несторовича –

виступи з композиціями «Дума Кобзарева», «Сон», «Гайдамаки» стали важливими подіями в мистецькому житті України кінця ХХ ст. Три літ.-муз. вистави «Сон», «Гайдамаки» й «Думи мої, думи мої, квіти мої, діти» склали своєрідну трилогію – «Філармонічну шевченкіану», новий жанр, що органічно поєднав шевч. поезію з творами різних жанрів акад. і народної муз., відобразив багатогранність худож. світогляду поета.

За прозовими та поетичними творами поета, його листами шістнадцять років (1978–1994) читав із сцени літературну композицію «Дума Кобзарева». Згодом світ побачила вистава у п'яти картинах за творами Т. Шевченка; літературно-музичну композицію «Думи мої, думи мої, квіти мої, діти» та поему «Сон» з деякими іншими творами випущено в аудіозаписі. Озвучував «Муль-

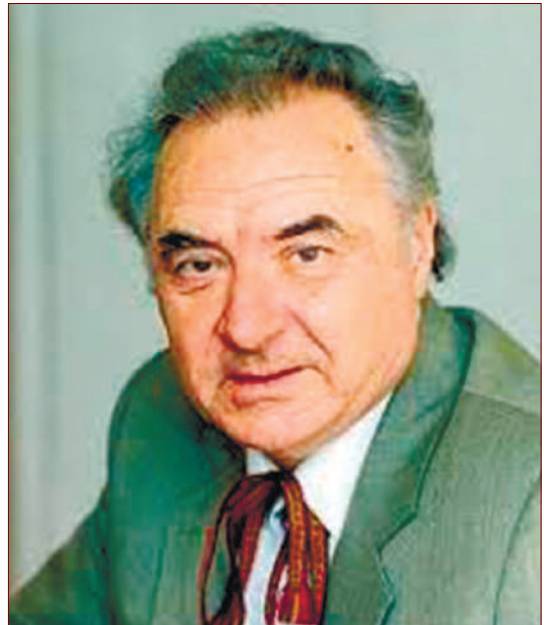
Анатолій Паламаренко після читання твору Шевченка «Гайдамаки». Фото В. Жадька

*На презентації видань «Митці на прицілі», на фото (зліва – направо):
Олександр Красовицький, Юрій Шаповал, Сергій Гальченко,
Микола Жулинський, читає Анатолій Паламаренко*

тимедійний Кобзар» – II частина – компакт-диск. 2008 вийшов комплект компакт-дисків записів «Чарівник живого слова», куди ввійшли літ.-муз. композиції за поезіями Шевченка «Думи мої, думи мої, квіти мої, діти», «Сон», а також твори Остапа Вишні, Г. Квітки-Основ'яненка, С. Руданського, І. Нечуя-Левицького, П. Глазового, О. Довженка. Із випускницею ф-ту журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка Неллею Даниленко, започаткували щоденну передачу «Тарасова доля. День за днем» на хвилях 3-го каналу Українського радіо – мегапроект започатковано 14 липня 2008. Завдяки програмі щодня радіослухачі дізнаються нове про Тараса Шевченка через документи та спогади сучасників. Зізнався: «У мене є мрія, що 9 і 10 березня колись буде національним Великоднем українців».

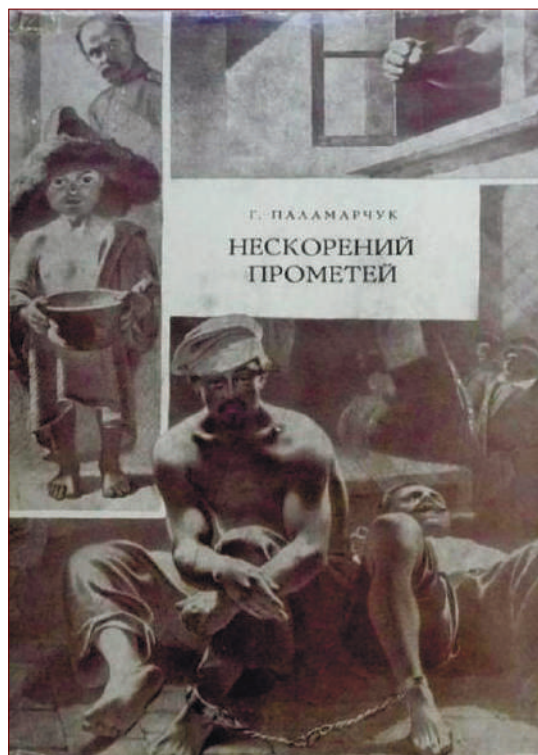
Літ.: Біленко В. Воїстину народний митець // Сільські вісті, 2009. – 10 лип.; Лабінський М. Паламаренко Анатолій // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 457;

Анатолій Паламаренко

*Тарас Шевченко. Альбом,
упорядкований Г. Паламарчук*

Книга Глафіри Паламарчук

Олійник Б. Це вражаючий мистецький проект // Українська культура, 2008. – № 2. – С. 3.

Віктор Жадько

ПАЛАМАРЧУК

Глафіра Петрівна

(3.03.1908, с. Федорівка, тепер Шаргород. р-ну Вінн. обл. – 18.05.2000, Київ) – філолог, мистецтвознавець, літературознавець, шевченкознавець; науковий працівник музею Т.Г. Шевченка. Чл. спілки художників УРСР. Закінчила філ. ф-тет ун-ту св. Володимира (1937). Ст. наук. співроб. ДМШ (з 1941), заст. директора (1962–1981, з перервою). Досліджувала образотворчу спадщину Т. Шевченка: «Історія десяти малюнків [Шевченка]» (1959), «Новое о Т.Г. Шевченко. Дневник Аполлона Мокрицького» (1959), монографії «Нескорений Прометей» (1968) – проаналізувала образотворчу спадщину Шевченка років заслання, уточнила час та місце появи малюнків; захистила канд. дисерт. на тему: «Творчість Шевченка-художника 1850–1857 років». Автор монографії: «Нескорений Прометей: Творчість Шевченка-художника 1850–1857 років» (1968), «Державний музей Т.Г. Шевченка [Путівник по залах]» (1951); статей: «Жіноча доля в народних піснях і творчості Т. Шевченка» (1939), «Образ жінки в живопису Т.Г. Шевченка» (1951), «Історія Державного музею Т.Г. Шевченка» (1954), «Історія десяти малюнків [Шевченка]»; 1959), «Новопетровське укріплення та його околиці в малюнках Т.Г. Шевченка» (1959), «Тарас Шевченко в горах Мангишлаку»

в книзі «Питання шевченкознавства» (1961); автор вступ. ст. та упоряд. альбому «Тарас Шевченко» (1976).

Упорядкувала альбоми: «Тарас Шевченко: Життя і творчість у портретах, ілюстраціях, документах» (1960; 2-ге перероб і доп. вид. – 1964), «Акварелі Т.Г. Шевченка», «Автопортрети Т.Г. Шевченка» (обидва – 1963). «Альбом «Акварелі Т.Г. Шевченка» (1963), Співавтор коментарів до Повного зібрання творів: У 10 т. (1961–1964). Чл. редколегії та автор статей до Шевченківського словника: «Шевченко в образотворчому мистецтві» (1963); «Останній автограф» [Історія одного з автопортретів Т. Шевченка] (1985).

Співупоряд. видання «Тарас Шевченко. Життя і творчість в документах, фотографіях, ілюстраціях» (1991), «Напіврозгадана таїна» – про «Портрет невідомої біля фортепіано» (1842).

Літ.: Наумова Н. Паламарчук Глафіра Петрівна // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 758; Паламарчук Глафіра Петрівна. Пам'ятне слово // Літ. Україна, 2000. – 20 січня.

Віктор Жадько

ПАЛАМАРЧУК

Ольга Леонідівна

(9.05.1951, Київ) – філолог, славіст. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1973). Канд. філ. наук. Навчалася в аспірантурі на кафедрі слов'ян. філ., кафедрі чес. мови Карлового ун-ту (Прага, Чеська Респ.). Викладач ун-ту з 1977. Доц., зав. кафедри слов'ян. філ. (з 1987). Наук. інтереси – слов'ян. лексикологія і лексикографія, теорія і практика слов'ян. перекладу, історія

Ольга Паламарчук

славістики, чес. мова. Гол. редактор зб. наукових праць: «Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур пам'яті академіка Л. Булаховського»; заступ. голови організаційного комітету щорічної наук. конференції «Міжнародні славістичні читання пам'яті академіка Леоніда Булаховського». Член ред. колегії наук. видань: «Слов'янський світ» (Україна), «Riječ» (Хорватія), Член – правління тов-тва «Знання», Фахової ради з філології, Міжнародної слов'янської академії та Українського комітету славістів. Шевченкіана: «Про деякі лінгвокраїнознавчі аспекти перекладу (на матеріалі перекладів поезії Т. Шевченка на близькоспоріднені мови)» (1992, у співавт.); «Перевод поэзии Т.Г. Шевченко на близкородственные языки (лингвострановедческий аспект)» (1999); «Відтворення укр. color local

у чеських перекладах (на матеріалі творів Тараса Шевченка); «Дослідження творчості Т. Шевченка у працях чеських вчених (З. Генік-Березовська)»; «В.К. Житник – дослідник чеської шевченкіани» (2008). Автор ст. про В. Житника в Шевченк. енцикл. Доповідь «Чеські переклади творів Тараса Шевченка») на VIII Міжнарод. конгресі українців «Тарас Шевченко і світова україністика: історичні інтерпретації та сучасні концепції (до 200-річчя від дня народження Т. Шевченка)». Співавтор монографії «Шевченкознавство у сучасному світі» (2014), розділ: «Чеська шевченкіана в останні десятиліття» (у співавт.).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

**ПАМ'ЯТНЕ МІСЦЕ
ПАНАХИДИ
ПО Т.Г. ШЕВЧЕНКУ
і жалобної процесії
до пароплава**

**«Кременчугь»:
«СОНЦЕ-ХРЕСТ
ШЕВЧЕНКОВОЇ ПРАВДИ»,**
пам'ятний знак (1989) на Набережному шосе в Києві, за 200 метрів на північ від мосту «Метро», встановлений на місці, де в 1861, під час перепоховання Кобзаря, труну з прахом від церкви Різдва Христового, де відспівували поета, несли набережною кияни, Тарасові рідні і студенти ун-ту св. Володимира. Як пише у статті «Похорон Т.Г. Шевченка на Україні», поетів біограф Михайло Чалий (1816–1907): «Труну, для належного порядку, супроводжували чини поліції. Процесія часто зупинялася для виголошення промов,

Комплекс пам'ятних знаків «Сонце-хрест Шевченкової правди» у Києві. Набережна Дніпра. 2014. Фото В. Жадька

яких, зрештою, через вузьке шосе, майже ніхто не чув, крім студентів і гімназистів, які везли на собі труну. Найкращі з прощальних промов, які, на жаль, не збереглися, виголошували біля кріпосного форту на мосту студенти ун-ту св. Володимира: М. Драгоманов, М. Стрицький, В. Антонович, П. Житецький, Т. Рильський, П. Косач, О. Стоянов, М. Ковалевський і Я. Габель, М. Малашенко й П. Вишневський. Потім на крутому березі Дніпра, там, де стояв пароплав з уже розведеними парами, похоронний кортеж зупинився востаннє і пароплав відвіз гроб до Канева». Автор пам'ятного знака – львівський скульптор Роман Петрук. Монумент являє собою виготовлений із суцільної брили вапняку хрест особливої форми, що наслідує давні зразки козацьких і має риси солярного символу. На цоколі – цитата з Тарасової поезії, написана 27 травня 1860 у С.-Петербурзі: «Злоначинающих спина, // У пута кутії не куй, // В склепи глибокі не муруй. // А добро зиждущим рукам // І покажи, і поможи, // Святу ю силу ниспошли». До речі: первісний автограф не відомий; твір «Злоначинающих спина» є одним із трьох Шевченкових віршів-варіацій на ту саму ж тему, із спільною образно-композиційною структурою та стилістичним ладом: «Царям, всесвітнім шинкарям», «Царів, кровавих шинкарів» та «Злоначинающих спина». А на чоловому боці вибито: «Від Києва до Моринців». На початку 2000-х років (найімовірніше, взимку 2003) вандала скинули скульптуру.

*«Сонце-хрест». Набережна Дніпра.
Фото В. Жадька*

За наполяганням громадськості (зокрема, київського екскурсовода Тетяни Нечай) пам'ятний знак відновлено 22 травня 2005 на тому ж місці. У 2006 навколо історичного місця впорядковано зелену зону, облаштовано тематичні квітники (наново впорядковано 2014, до 200-ї річниці від дня народження Тараса Шевченка: зокрема, висаджено верби, згодом замінені на ялини, встановлено мобільні вазони з квітами).

До 115-ї річниці перепоховання Тараса Шевченка (22 травня 2016) поряд із пам'ятним знаком встановлено ще кам'яний хрест – відкритий коштом волонтерів.

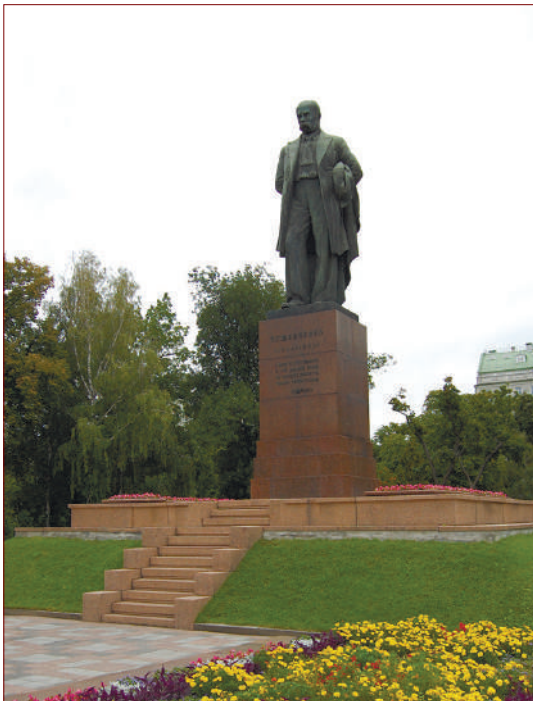
Літ.: Бажал І. Знаки Тарасового знаку // Дзеркало тижня, 2006. – 19 травня; Звід пам'яток історії та культури України. – Київ. – Книга 1. – Частина 2. – К., 2004. – С. 846; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 386.

Віктор Жадько

*Під час відкриття
пам'ятника Т. Шевченку. 1939*

*Розмаїття квітів Тарасу Шевченку
у підніжжі монумента –
українському пророку. Фото В. Жадька*

ПАМ'ЯТНИК ТАРАСУ ШЕВЧЕНКУ

у центрі парку, навпроти головного корпусу Національного університету Тараса Шевченка. Відкритий 6 березня 1939 – до 125-річчя від дня народження поета. Автори – скульптор Матвій Манізер (1891–1966), архітектор Євген Левінсон (1894–1968). Висота скульптури – 6,45 м, постаменту – 7,3 м, стилобата – 0,62 м. На гранітному постаменті напис: «Т.Г. Шевченко. 1814–1861. І мене в сім'ї великій // В сім'ї вольній, новій // Не забудьте пом'янути // Незлим тихим словом. Т. Шевченко». Пам'ятник встановлено на невисокому кургані, що викликає асоціацію з Тарасовою горою в Каневі. До нього ведуть п'ятимаршові сходи з боку головного входу до парку, виконані, як і стилобат, з бучардового граніту. Первісний варіант пам'ятника був інший: у постаменті мала бути барельєфна композиція на тему поеми «Гайдамаки»; твір стояв готовий для відливання у бронзі у майстерні М. Манізера в Ленінграді, втрутилося більшовицьке керівництво на чолі з заступником голови РНК СРСР Лазарем Кагановичем (1893–1993). За спогадами канадського скульптора Леоніда Молодожанина (1915–2009), монумент наказали зняти сцену з гайдамаками, а постать Т. Шевченка переробити так, щоб поет виглядав «засмученим». Авторів дорікали, що повсталіх гайдамаків і динамічну постать Кобзаря можна трактувати як «протест сучасного (тобто – 1930-х рр.) українського селянства проти

колгоспного ладу і навіть проти радянської влади». Л. Каганович «порадив» М. Манізеру зробити постать Т. Шевченка з закладеними за спину руками, на які повішено важкий одяг, і щоб голова була опущена. Тому скульптор змушений спростити і примітивізувати пам'ятник – саме в такому вигляді монумент відлито на Ленінградському заводі художнього лиття. Композиція статична, постать застигла. Опущена голова і руки за спиною ніби підкреслюють глибоку задуму Т. Шевченка над долею укр. народу, навіюють відчуття безвиході, суму, безнадії, що підсилюється важкими великими складками плаща. Загалом масивність постаті, обтічність форм, непорушна поза не узгоджуються з полум'яною вдачею Т. Шевченка, живою силою його поезії і мистецької творчості. Чотирикутної форми постамент посилює відчуття статич-

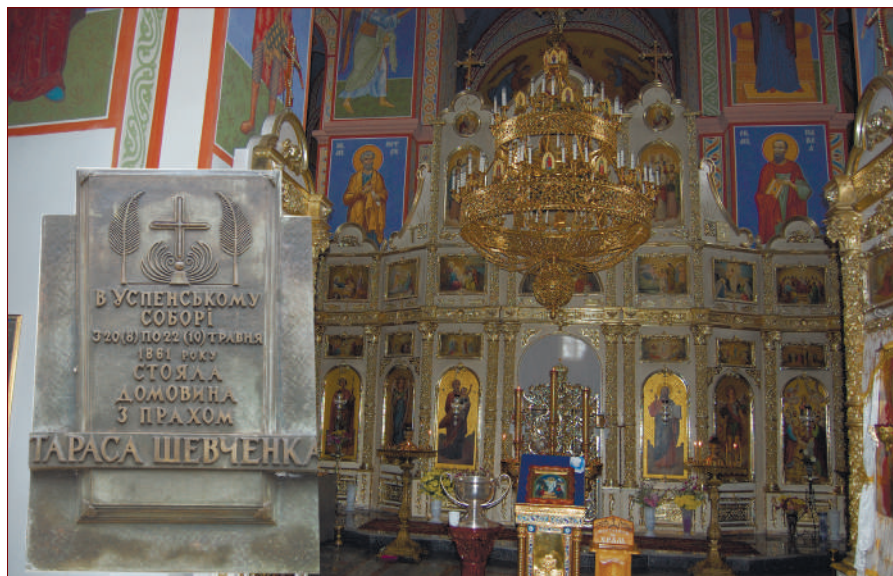
ності пам'ятника, його надмірну спрощеність. Образний лад монумента позбавлений асоціативності та символіки. Біля пам'ятника традиційно відбуваються заходи вшанування пам'яті Т. Шевченка з покладанням квітів, промовами.

Літ.: Жадько В. Іду за Шевченком. – К., 2010. – С. 97; Звід пам'яток історії та культури України. Енциклопедичне видання у 28-ми т. – Кн. 1. – Ч. 2. – К., 1999. – С. 896.

Віктор Жадько

ПАНАХИДА ПО Т. ШЕВЧЕНКУ в університетській церкві.

На ім'я випускника ун-ту св. Володимира, інспектора Київ. другій гімназії і Тарасового біографа Михайла Чалого (1816–1907) надійшла з С.-Петербурга від фольклориста і видавця, випускника ун-ту св. Володимира Данила Каменецького (1830–

*Київ. Успенський собор, де відправлена панахида над домовиною з прахом Кобзаря, і меморіальна дошка, розташована на приміщенні собору.
Фото В. Жадька*

*Церква Різдва Христового (Шевченківська) на Подолі.
Тут стояла труна з прахом Кобзаря і відправлена панахида.
У храмі зберігається посмертна маска поета. Фото В. Жадька*

1880) телеграма, в якій сповіщалося про смерть Т. Шевченка. М. Чалий у статті «Похорон Т.Г. Шевченка на Україні» пише: «26 лютого, о дванадцятій годині дня в Київській 2-й гімназії одержано телеграму від п. Каменецького, який повідомляв інспектора про смерть поета. Звістка про цю сумну подію рознеслася по місту з електричною швидкістю. Учнівська молодь завирувала. Студенти ун-ту св. Володимира, зокрема: М. Драгоманов, М. Стрицький, В. Антонович, П. Житецький, Т. Рильський, П. Косач, О. Стоянов. М. Ковалевський і Я. Габель, М. Малашенко й П. Вишневський, а також вільні від уроків гімназисти відслужили в університетській церкві панахиду». Як писав Михайло Корнійович, «звістка про цю сумну подію поширилася містом зі швидкістю електрики». Про цю подію повідомила

і газета «Киевский телеграф»: «Любители и почитатели таланта Т.Г. Шевченко, узнав из телеграфической депеши о кончине поэта в Петербурге, собрались в университетскую церковь и помолились за упокой души усопшего, который, как известно, начал свою служебную деятельность в Киеве и имел здесь много знакомых».

Літ.: Каллистратов А. Местные известия. Общественные панахиды // Киевский телеграф, 1861. – № 17; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 386; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ПАНЧЕНКО

Федір Тимофійович

(р.н.н. – початок 1900-х) – лікар, народник. Студент мед. ф-ту

університету св. Володимира (1856–1861). Належав до універ. гуртка хлопоманів. Чл. київ. «Старої громади».

Палкий прихильник творчості Т. Шевченка. Учасник церемонії перепоховання Тараса Шевченка в Києві 1861. У київ. помешканні П. на вул. Жиянській старогромадівці проводили вшанування Шевченкових роковин.

Літ.: Житецький Ігнат. Київська громада за 60-х років // Україна, 1928. – Кн. 1; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ПАНЧЕНКО

Володимир Євгенович

(2.09.1954, с. Демидівка Любашівського р-ну Одеської обл. – 14.10.2019, Кропивницький) – філолог, літературний критик, літературознавець, письменник.

Аспірант ун-ту ім. Т. Шевченка – у жовтні 1998 захистив в ун-ті доктор. дисертацію: «Творчість В. Винниченка 1902–1920 років у генетичних і типологічних зв'язках з європейською літературою». Професор Національного ун-ту «Києво-Могилянська академія», доктор філ. наук, чл. НСПУ(1985) та Українського ПЕН. Учасник (з 2017) ініціативної групи «Першого грудня». Автор статей, монографій, підручників на літературну та історичну тематику та про життя, творчість і оточення Кобзаря. У дослідженнях звертався до Тараса Шевченка, заглиблювався у документальні матеріали і, як сучасний пілігрим, мандрував Тарасовими шляхами. Шевченкознавчі статті: «Опальний князь» (2000), «Світло Густині» (2001), «Велич і біль Качанівки» (2001), «Пантелеймон Куліш в «Абботсфорді» (2002), «Коляска та чумацький віз» (2003), «Добрий ангел»:

*Шевченкознавці (зліва – направо):
Іван Дзюба і Володимир Панченко. 2015. Фото В. Жадька*

Іван Сошенко (2006), «Григорій Тарновський, власник Едему» (2007), «Качанівський ідальго» (20107), «Петро Мартос, видавець «Кобзаря» (2010), «Шевченко і Хрущов» (2010), «Дядьки отечества чужого...» (2013), «Великий Хорс «Платон Смиренко (2013), «Мойсівка, «український Версаль» (2014), «Опозиція дискурсів»: Шевченко і Пушкін (2014), «Є у мене щирий батько...» (2015), «Тарас Шевченко: неймовірний жовтень 1845 року» (2017), «Безцінні спогади про Генія» (2019). Книги: «Сонячний годинник», «Неубієнна література», фільми «Спокуси Березової Рудки». Автор 300 наукових робіт, у тому числі – монографій, коротких публікацій; член редколегій часописів: «Вітчизна», «Слово і час», «Хроніка-2000». Почесний громадянин Кропивницького (2019), одна із вулиць Кропивницького названа його ім'ям.

Літ.: Ключек Г. Праця, осяяна талантом // Дивослово, 2004. – № 9. – С. 74; Степанова О. Безкомпромісний компроміс Володимира Панченка. – Україна – Центр, 2016. – 30 черв. – С. 4.

Віктор Жадько

ПАРАСІН

Наталія Дем'янівна

(1.01.1961, с. Мшанець Терноп. р-ну Терноп. обл.) – філолог, мовознавець. Докторант при кафедрі укр. мови ун-ту ім. Т. Шевченка (2011–2014). Працює на кафедрі укр. мови Терноп. націон. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Наук. інтереси: історія мови, зокрема, розвиток укр. мовознавства XIX ст., ономастика, когнітивна лінгвістика, психо-

лінгвістика. З 2008 проблематику зацікавлень визначає тема «Перцептивні прототипи поетичної мови Тараса Шевченка». Праці з шевченкознавства: «Конвенційність кольору як ознака прототипності в ідіолекті Т. Шевченка» (2008); «Образ людини в площині візуального модусу (на матеріалі поезії Т. Шевченка)» (2011); «Візуально-параметричні прототипи та їх об'єктивація в мові творів Т. Шевченка» (2011); «Лексика на позначення розміру в поезії Т. Шевченка: перцептивний і неперцептивний зміст» (2011); «Прототипні ознаки «чорного» в поезії Т. Шевченка» (2012); «Об'єктивація базових ознак червоного кольору в поетичній спадщині Тараса Шевченка» (2012); «Концептуальна об'єктивація аудіального прототипа в поезії Т. Шевченка» (2012); «Екстраполяція семантики кольоропозначення на концептуальну площину тексту (2012); «Когнітивні аспекти дослідження семантики кольоропозначень» (2013); «Стратегії перцептивного формування емоціонального поля тексту» (2014).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ПАРК НАВПРОТИ УНІВЕРСИТЕТУ СВ. ВОЛОДИМИРА

заснований в 1860 під назвою «Університетський сквер», є частиною великої, прямокутної в плані площі, розпланованої 1837 за проектом архітекторів

Голуб С. Осінь. Парк Шевченка. Малюнок

Вікентія Беретті (1781–1842) та Людвіка Станзані (1793–1872) для розкриття огляду східного фасаду ун-ту, що зводився в ново-розбудовуваному міському районі поруч Бібиковського бульвару. Тут неодноразово бував Т. Шевченко у зв'язку з роботою в Археографічній комісії, та, коли збирався малювати приміщення вузу. Про це й споминах записав історик Микола Костомаров (1817–1885): «У перших числах червня 1846 мене обрали одноголосно на кафедру російської історії в університеті св. Володимира, примусивши прочитати пробну лекцію на задану тему. То був для мене радісний і вікопомний день; поділитися своєю радістю довелося мені з першим Тарасом Григоровичем. Виходячи з університету, на пустирі, що відділяв тоді університет від Старого міста, я зустрів Тараса Григоровича; ми пішли з ним удвох містом». Сучасник Кобзаря професор

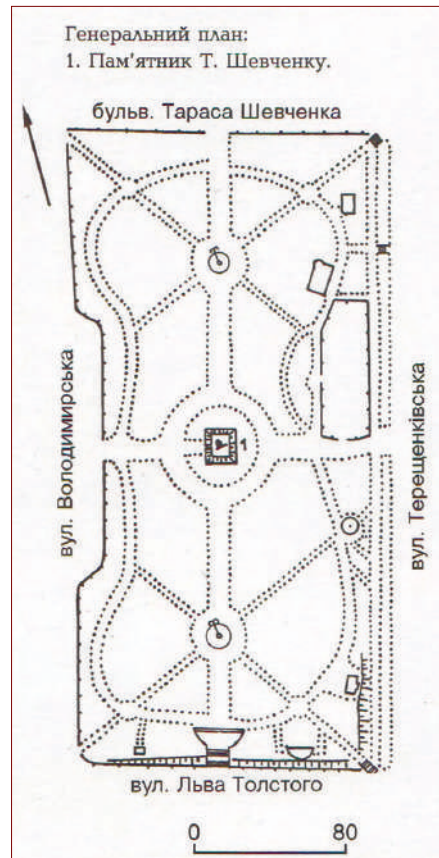

Схема парку

державного права Олександр Романович-Славатинський (1832–1910) так згадує Київ 1840-х: «На моїх очах засаджувався Бібіковський бульвар тополями й осокорами, що вже зникають. Він закінчувався біля теперішньої Володимирської вулиці, за якою між університетом і Мініховим валом, що тягнувся вздовж Підвальної і Прорізної вулиць, був довгий пустир із дерев'яними амбарами, де розміщувалися інтендантські склади. Ботанічний сад закінчувався тоді Траутфеттерською гіркою, за якою, аж до Митрополичого гаю, був порожній простір і планувався зводитися університет» (Траутфеттер Ернест-Рудольф Ернестович (1809–1889), ботанік, професор університету св. Володимира, у 1847–1859 – ректор). В середині XIX ст. територія мала вигляд горбистого пустиря, як частина історичної місцевості Паньківщина, належала церкві та подекуди обсад-

женого тополями, й доходила до вулиці Єлизаветинської. У XVII–XVIII ст. тут діяло кладовище, а згодом, коли місто розросталося, поховання зрівнялися і в першій половині XIX століття земля «гуляла». У 1833 ухвалено рішення про заснування вищого навчального закладу з назвою «Імператорський університет святого Володимира»; для будівництва обрано землю край Паньківщини, у 1837 закладено перший камінь споруди, а 1842 відбулося урочисте відкриття. Ділянка перед ун-том згодом впорядкована й отримала назву «Університетського плацу», на якому відбувалися військові огляди (до речі, передбачалося навпроти університету встановити у сквері пам'ятник князю Володимиру, що було б логічно, але подальші події призвели до того, що монумент у 1853 встановили на Володимирській гірці, за Михайлівським монастирем). У 1875 Міська дума створила

Тарас слухає невгамовний народ. Фото В. Жадька

спеціальну комісію і виділила 10 тисяч карбованців для облаштування «Університетського скверу», роботи розпочалися 1877. Активне окультурювання території розпочали одразу після відкриття навчального закладу: площу вирівняли, проклали дренажні труби, вимостили камінням відкоси, обнесено парканом. Схема парку, закладена садівником Карлом Хрестіані, збереглася. Відкриття скверу відбулося 1887, коли дерева зміцніли й давали тінь. У 1893 споруджено три водоймища, два – з фонтанами, одне – у формі «Чорного моря» з викладеним з каменю Кримським півостровом. На одному з газонів встановлено дзеркально відшліфовану лабрадоритову кулю – подарунок власника кар'єру Корчакова-Савицького (не збереглася). Грунтового удосконалення парк зазнав при встановленні у центрі скверу 1896 пам'ятника цареві Миколі I (1796–1855). Композиційний центр підкреслено ландшафтними й архітектурними засобами: головну алею і круглу площу навколо пам'ятника обсаджено деревами туї західної, які утворюють темно-зелені стіни, вздовж них встановлено п'ятиріжкові світильники. Парк охороняли два сторожі, а згодом чергував спеціальний поліцейний наряд. До речі: парк розглядали як можливе місце для будівництва Володимирського собору. За період існування парк кілька разів змінював назву: «Університетський», «Миколаївський», «Червоний», «імені В. Воровського», «Шевченківський»; нині парк імені Тараса Шевченка,

розташований навпроти головного корпусу Національного університету імені Тараса Шевченка по вулиці Володимирській, 60; має статус «Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення». Серед дерев переважають клен гостролистий і сріблястий, явір, липа, каштан, ясен, берест, є також окремі екземпляри берези, акації білої, катальпи, різних видів тополь і дуба.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова коліска. – К., 2017. – С. 483; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 97; 3 іменем святого Володимира. – Книга 1. – К., 1994. – С. 227; Т.Г. Шевченко і літературне життя Київського університету. – К., 1989. – С. 206.

Віктор Жадько

ПАТЛАЄВСЬКИЙ

Інокентій Іустинович

(10.08.1839, Золотоноша, Полтав. губ., тепер Черкас. обл. – 10.08.1883, Одеса) – юрист, громад. діяч. Навчався на юридичного ф-теті ун-ту св. Володимира, закінчив зі ступенем кандидата (1857–1861), готував магістерська дисертація, запрошений Ф.І. Леонтовичем на в. о. доцента фінансового ф-ту Новорос. ун-ту 4 серпня 1866, керував курсом до кінця 1868; дисертація на тему: «Грошовий ринок в Росії з 1700 по 1762, яка захищена 31 грудня того ж року в Новоросійському ун-ті. У 1859, ймовірно, зустрічався з Т. Шевченком під час третьої подорожі в Україну. Із Федором Вороним брав участь у таємних студентських літ. вечорах. Працюючи в Києві, був одним з організаторів

Інокентій Патлаєвський

недільних шкіл (1859–1861), працював викладачем у Подільській школі, навчав за «Букварем» Тараса Шевченка.

На початку 1869 поїхав за кордон і навчався в Гейдельберзі, а повернувшись в Одесу, 11 квітня 1871 захистив доктор. дисертація на тему: «Теорія грошового лікування Рікардо і його послідовників»; 13 квітня за поданням проф. М.М. Вольського обрано позачерговим, а 20 вересня 1871 – рядового професора фінансового права. З 8 квітня 1871 по 8 квітня 1874 – секретар, а з 14 травня 1881 по 20 серпня 1882 – декан юр. Ф-ту і неодноразово обирався членом університетського суду, що свідчить про моральні заслуги. Окупація кафедри Патлаєвського після хвороби, яка змусила поїхати на Кавказ, померла в Одесі 10 серпня 1883. В останні роки життя обіймав посаду директора Одеського комер-

ційного училища (з 1882) і був секретарем Одеського комітету торгівлі і виробництва. Окрім дисертацій, опублікував статті: «Теорія грошового обігу Рікардо та його послідовників» (1871), «Про податок на прибуток (1876) у «Збірнику державних знань» (1877) та «Звітах Одеського торгово-виготовити комітету про стан торгівлі Одеси за 1880 і 1881», виданих під редакцією В.П. Безформова. (1881 та 1882). Після смерті університет надрукував «Курс фінансового права» (1885), з біографією Патлаєвського, написаною його учнем – проф. В. Палаузовим. Помер в Одесі, могила не збереглася.

Літ.: Марахов Г. Т.Г. Шевченко в колі сучасників. – К., 1976. – С. 93; Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У двох книгах. – Кн. 1. А-К. – Полтава, 2005. – С. 195.

Віктор Жадько

ПАЩЕНКО

Євген Миколайович

(9.09.1950, Воркута, Комі АРСР – 10.05.2021, Хорватія) – укр. і хорват. славіст. Навчався на філ. ф-теті ун-ту ім. Т. Шевченка (1968–1970); викладач ун-ту (1988–1995), доц. кафедри слов'ян. філології (з 1993). Д-р істор. і філ. наук. Голова асоціації українців Хорватії. Перебував на диплом. роботі (Хорватія). Проф. Загреб. ун-ту, зав. кафедри укр. мови. Наук. інтереси: фольклоризм творчості Володимира Назора, укр.-хорват. літ. й культурні зв'язки. З шевченкознавчого доробку – «Т.Г. Шевченко в югославських літерату-

рах» (1981), «І знову «Кобзар» (1982). Упорядник статей, автор передмови «Хорватська мова про Шевченка» та післямови «Феномен Тараса Шевченка» у зб. «Хорватська шевченкіана» (Загреб, 2011, хорват.). Учасник VIII Міжнарод. конгресу українців «Тарас Шевченко і світова україністика: історичні інтерпретації та сучасні рецепції». – Київ. 21–24 жовтня 2013 (доповідь: «Хорватська шевченкіана в контексті історії хорватської україністики»).

У 2008 започаткував серію «Хорватська україніана», в якій станом на початок 2013 вийшло 11 книжок. Видано хорватською мовою і книжку про Голодомор 1933 в Україні. Похований на міському кладовищі Загреб.

Літ.: Носенко Т. Пащенко Євген Миколайович // Шевченк. енцикл. – К., 2013. – Т. 4. – С. 798; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ПЕПА

Вадим Іванович

(9.01.1936, с. Драбів, Полтавської, нині – Черкаської обл.) – журналіст, письменник; у 1953 поступив на відділення журналіст. філ. ф-тету ун-ту ім. Т. Шевченка, виключений 1957 з четвертого курсу з «політичних мотивів» – поклав квіти 9 березня до пам'ятника Т. Шевченку у парку навпроти ун-ту; у 1959 – поновлений. Заслужений журналіст України.

Чл. НСПУ (1988). Лауреат Літературно-мистецьких премій імені І.С. Нечуя-Левицького

Євген Пащенко

й імені Олеся Гончара. 1961–1963 – редактор Українського радіокомітету. 1963–1964 – літпрацівник ж. «Україна». 1964–1970 – кореспондент Радіо-Телеграфного Агентства України.

Вадим Пєпа

Висвітлював «Дні культури» у союзних Республіках, під час проведення яких вшановувалося ім'я Кобзаря. Твори, де є оцінками творчості Тараса Шевченка: «Ключі од вирію» (1990), «Україна в дзеркалі тисячоліть» (2006), «Золото Дажбожих внуків» (2015), «Перед очима істини» (2015), «Майстер-клас з імператором» (2017). «Віч-навіч з вічністю» (2019), «Слово про антського короля Божа» (2019), «Володар Грому» (2020), «Як праведник біса осідлав» (2021).

Літ.: Захарченко В. Голос пращурів // Слово Просвіти, 2017. – 19 травня; Письменники України. – К., 2006. – С. 315.

Віктор Жадько

ПЕРЕПОХОВАННЯ Т. ШЕВЧЕНКА

– повернення праху поета з Смоленського кладовища російського С.-Петербурга в Україну. Наполегливість та ініціативу виявив художник Григорій Честахівський (1820–1893), з яким Т. Шевченко познайомився й потоваришував у останні роки життя. «Прошение» на ім'я Міністра внутрішніх справ і петербурзького військового генерал-губернатора 27 лютого 1861 підписано «коллежским советником» Михайлом Лазаревським (1818–1867), підстаршим з шести братів, які з шаною ставилися до Тараса Григоровича. Дозвіл отримано на початку квітня, а 22 квітня Г. Честахівський змалював загальний вигляд поховання Кобзаря на Смоленському кладовищі.

Зранку 26 квітня 1861 до Тарасової могили прибули пе-

тербурзькі друзі й знайомі. Домовину викопали – труна була дубова, оббита срібною парчею, у головах кришки на срібній дощці написано: «Український поэт Тарас Григорьевич Шевченко 1861 февраля 26 д.». Домовину покладено в свинцеву труну та на траурний ресорний віз. Українська громада С.-Петербурга супроводжувати прах Кобзаря в Україну доручила Олександрю Лазаревському й Григорію Честахівському. Залізницею труну спочатку відправили до Москви; процесію зустрічало й проводжало багато шанувальників творчості українського поета, зокрема, мешканці російського містечка Орла почали навіть збирати гроші на спорудження пам'ятника. А полтавці, на пам'ять про «батька Тараса», посадили край дороги дуб, який обгородили металевим парканчиком, на мідній пластинці якої викарбували: «Твоя дума, твоя пісня не вмере, не загине». Із Москви до Києва прах Т. Шевченка везли поштовим шляхом через Тулу, Орел, Брянськ, Глухів, Кролевець, Алтинівку, Кич, Батурин, Дочь, Борзну, Комарівку, Ніжин, Дівицю, Носівку, Раздкевичі, Козелець, Смітовку, Залісся. Першою поштовою станцією в Україні стало сумське село Есмань. Літератор-мемуарист Гліб Лазаревський (1877–1949) в «Київській старовині» писав про маршрут і про те, як насправді зустрічала Україна Т. Шевченка: «З любов'ю, пошаною, пестливо зустріла українська земля свого сина. І що далі на південь, то все голубішало небо, теплішало напоєне пахощами квіту-

Губов О. Перепоховання Тараса Шевченка (фрагмент)

чих садків повітря, ширшали бузкові обрії, зеленішали лани. Урочисто зустрічали жалібний поїзд і давня гетьманська столиця Глухів. І колишне сотенне місто Кролевець: на подвір'ї садиби Огієвських 4 травня 1861 мешканці прощалися з Кобзарем. Всюди виходили назустріч і супроводжали труну й церковні корогви, і цехові значки, і військові оркестри... і тисячі людей. Сумно гули церковні дзвони, бо, всупереч словам улюбленої пісні поета, вся Україна плакала». Гули церковні дзвони Глухова й Кролевця: Соборно-Троїцької, Миколаївської, Анастасіївської, Преображенської, Вознесенської, Трьох Святительської, Покровської, Різдва Богородицької церков.

Серед тих, хто шановував Т. Шевченка, зустрівач скорботну траурну процесію в колишній столиці Гетьманщини, були священники храмів: Іоанн Сечка, Йосип Петровський, Федір

Карпинський, Євмен Россинський, протоієрей Данило Сочава, Сімеон Чернявський, Олексій Шекун, Никифор Імшенецький, Євдоким Матвієвський; сотні жителів. Смерть Тараса Григоровича оплакували знайомі – Глафіра Матвіївна та Дмитро Петрович Огієвські. Григорій Честахівський уточнює деякі деталі: «В середу, 3-го числа мая, в четверть третього часу», враховуючи недовгу відстань від Есмани до Глухова, можемо вважати, що домовина з Шевченком надвечір того дня була вже в місті, а не 4 травня, як це твердиться сучасними дослідниками життя Кобзаря. До Броварів похоронна процесія прибула 6 травня (за старим стилем) 1861 о 7 годині ранку, в суботу, зупинилися біля Троїцької церкви, що розташовувалася навпроти поштово-кінної станції... Труна на возі, вінками обвита; на козлі – ящик бородатий, коні поштарські ледве

бредуть по піску глибокому... Народ поскидав шапки... ми заспівали хором сумну, привітну пісню. На труні був вінок і з руки жіночої на йому написано: "Прощай, батьку, орле сизий!"». З цього опису письменника Володимира Бернатовича (1840–1865) – на час похорон Шевченка студента ун-ту св. Володимира – довідуємось, що «...тоді над труною Шевченка поруч з українцями виступив якийсь серб і висловив... од усіх южних слов'ян: болгарів, сербів, чорногорців – свою честь й шанобу для українського співця».

О 10-й годині дня в травні 1861 вирушили від Броварів до Києва, власне, у напрямку Дніпра; їхали близько семи годин не шосе, а узбіччям – щоб «...не так трусило». Коли о п'ятій годині вечора процесія наближалася до Микільської Слобідки, студенти випрягли коней і повезли прах до церкви Різдва, що знаходилася на розі вулиці Олександрівської і сучасної Поштової площі. Труну мали поставити в університетській церкві, але генерал-губернатор не дозволив цього зробити. У Микільській Слобідці, а потім на Ланцюговому мосту й Подолі траурну процесію зустрічали кияни, професори й студенти ун-ту св. Володимира. Імена деяких з них збереглися в спогадах учасників тих подій: Микола Ковалевський (1841–1897), Микола Малашенко, П. Вишневський, Я. Габель, Олександр Стоянов (1841–1914), Михайло Драгоманов (1841–1895), Павло Житецький (1837–1911), Микола Загурський (1833–1919), Павлин Свенціцький (1841–1876),

Володимир Бернатович (1840–1865), Каленик Шейковський (1835–1903), Тадей Рильський (1841–1902), Михайло Чалий (1816–1907).

6 травня під вечір прибули до Києва. Близько четвертої години дня Тарасів родич Варфоломій Шевченко (1821–1892) відвідав у квартирі на Хоревій вулиці законовчителя Другої київської гімназії Петра Лебединцева (1819–1896), який служив благочинним у храмі на Подолі й попросив дозволу залишити на ніч труну з прахом Т. Шевченка в церкві Різдва. Але таке рішення самочинно П. Лебединцев не міг прийняти, тому із Варфоломієм поїхали до Києво-Печерської лаври просити митрополита Арсенія дозволу, але зустріли траурну процесію й зупинили «перед Києвом» до вирішення питання. «Перед вежовою брамою, – писав у спогадах П. Лебединцев, – на шосе ми зустрілися з труною, яку везли студенти й інша молодь, знявши шапки. Важка свинцева труна була в дерев'яному ящику на дрогах і накрита великим покривалом із червоної китайки, на якій лежало багато вінків і квітів. На нашу пропозицію молодь пообіцяла зупинитися тут і ждати, поки дозволять їхати далі у місто, що вона й виконала». Священик Петро Лебединцев, земляк художника, який відправляв панахиду, пише: «Не тільки в церкві, а й на дворі було повно-повнісінько людей... Тоді ж, уранці, труну під китайкою винесли на вулицю, щоб сфотографуватися разом із братами Тараса й родичами, які вийшли з натовпу в своїх свит-

ках». Залишилася невідомою жінка в чорному, що поклала на труну Кобзареві терновий вінок й одразу зникла – марними були пошуки її поліцією. На четверту годину дня призначена панахида й винесення домовини з церкви Різдва до пароплава «Кременчугъ»: попереду процесії їхали на конях жандарми, за ними йшов оркестр міської музики, студенти несли хрест і три церковні короги, за священниками везли труну, накриту червоною козацькою китайкою, а навколо майорили ще 11 міських цехових значків. Процесія розтягнулася на версту й мала величний вигляд. Пароплав «Кременчуг», який стояв біля Ланцюгового мосту, через повінь не міг пристати до берега, тому домовину спустили на палубу на рушниках. 8 травня 1861 о 7-й ранку судно відчалило від київської набережної й взяло напрям до Канева. Київський губернатор Павло Гессе (1801–1880) надіслав Наказ начальникові канівської поліції про додержання «порядку» під час похорону Т. Шевченка: «Сьогодні повезут на пароході в Канев тело умершего академика Шевченко, где и предполагают предать его земле. Так как при погребении, по всей вероятности, будет большое стечение народа, то я предписываю вашему высокоблагородию принять надлежащие меры к сохранению порядка и о последующем мне немедленно донести. Козловскому об отправке по эстафете пакета в Канев, с отнесением расхода на счет казны».

Гроб із прахом Кобзаря супроводжували 24 особи, серед

них родичі: двоюрідний брат Варфоломій Шевченко, його дружина Олександра, їх син Андрій, брат Микита Шевченко та його дружина Палажка, брат Йосип Шевченко і його дружина Мотря, зять Федір Бойко і його дружина Ярина (сестра поета); петербурзькі друзі О. Лазаревський, М. Пастернак і Г. Честахівський; кияни – художник, учитель малювання Другої київської гімназії І. Сошенко та його дружина Марія, дружина інспектора М. Чалого Надія, вихованці університету св. Володимира: М. Драгоманов, В. Антонович, П. Житецький, Т. Рильський, П. Косач, О. Стоянов, М. Ковалевський і Я. Габель, М. Малашенко й П. Вишневський; учень Другої київської гімназії В. Вельєгорський, фотограф В. Воюцький, канцелярист І. Шукста, поручик П. Богданович, приятель Кобзаря – В. Забіла, знайомі поета.

О четвертій годині ранку пароплав пришвартувався до берега Канева. Труну поставили в Успенській церкві – місцеві жителів прощалися з Шевченком. Багатолюдна панахида відбулася 9 травня. У ній взяли участь і студенти ун-ту, які прибули до Канева. Протягом трьох днів жителі навколишніх сіл прощалися з поетом; перед похованням виголошено шість промов, серед них серед них – студентів М. Ковалевського, М. Малишенка, П. Вишневського. Поховали Кобзаря 10 травня (22 за новим стилем) о сьомій годині вечора на Чернечій горі, яка, прийнявши прах поета, стала називатися «Тарасовою».

Літ.: Жадько В. Вікопаний шлях. – К., 2021. – 110 с.;

Сергієнко Г., Сергієнко Є. Київський університет і Т.Г. Шевченка. – С. 110–111; Смерть и похорони Т.Г. Шевченка (Документи и материалы). – К., 1961. – С. 96–97; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 40, 623.

Віктор Жадько

ПЕРЕТЦ

Володимир Миколайович

(19.01.1870, С.-Петербург – 24.09.1935, м. Саратов, тепер РФ) – історик укр. і рос. літератур, театрознавець, фольклорист, археолог. Проф. кафедри рос. словесності ун-ту св. Володимира (1903–1914). За роки професорсько-викладацької діяльності в Києві підготував 20 магістрантів, серед них: С. Маслов, О. Назаревський, В. Розов, І. Огієнко, С. Шевченко, М. Гудзій, С. Бугославський, В. Адріанова, С. Щеглова, О. Гру-

Володимир Перетц

зинський, А. Багрій, Є. Тимченко, Є. Рихлік, Т. Сушицький, Л. Білецький. Наук. інтереси: давньоруська л-ра, народний театр, літературознавча методологія, текстологія. Більше половини з них присвячено укр. культурі та науці – давній укр. драмі, поезії, «Слову о полку Ігоревім», апокрифам та легендам, вертепові, ієромонаху Климентію, творам Плетенецького, Довгалевського, Вишенського, Котляревського, науковій діяльності П. Житецького, Ф. Колесси, М. Грушевського, М. Петрова.

У праці «К истории малорусского литературного стиха» (1902) заклав основи укр. віршознавства, взявши за основу ритміку Т. Шевченка. Автор розвідки «До історії малоросійського літературного вірша» (1902), в якій закладено підвалини укр. віршознавства на основі аналізу віршової будови поезій Т. Шевченка; послідовники: Б. Якубський, Г. Сидоренко, Н. Чамата продовжувати дослідження. У доповіді «Національна політика в СРСР та успіхи укр. літературознавства в 1917–1932» (1932) дослідник, зокрема, проаналізував стан шевченкознавства в Україні. Із заснованого ним «Семінарію руської філології» (1907) вийшли шевченкознавці: В. Багрій, Л. Білецький, О. Дорошкевич, М. Зеров, П. Филипович, І. Огієнко. У Семінарі взяв участь і доцент, згодом проф. А. Лобода, який у 1920-х роках працював як шевченкознавець. Під безпосереднім керівництвом Перетца написано статтю Т. Сушицького «“Дума” Шевченка і українські думи (До питання про стиль “Кобзаря”» (1915). У спецкур-

сах з історії руської (укр.) л-ри звертався до творів Т. Шевченка. Доповіді на Шевченків. зібраннях 1914: «Значення творчості Т. Шевченка для нашої доби» (1929) – не надруковані. У Ленінграді діяльність за фабрикованою справою пов'язують із «Делом Российской национальной партии» та 11 квітня 1934 заарештовує Ленінградське ОДПУ, продовжуючи розпочату в 1930–1932 в Україні серію «контрреволюційних націоналістичних справ». 16 червня 1934 засуджений на три роки заслання до Саратова, там і помер – могила на Воскресінському кладовищі міста.

У 2015 на будівлі Інституту філології ун-ту імені Тараса Шевченка заходами викладчів вузу, Артура Рудзицького – президента Асоціації Європейських журналістів, відкрита пам'ятна дошка з його барельєфом.

Літ.: Росовецький С. Перетц Володимир Миколайович // Шевченк. енцикл. – Т. 5. – К., 2015. – С. 51; Сліпушко О. Академік Володимир Перетц: штрихи до історії життя і наукової спадщини // Українська мова та література, 2001. – Ч. 40.

Віктор Жадько

ПЕТРАШЕВИЧ Галина Львівна

(10.03. 1903, с. Дубова, нині Черкащина – 7.06.1999, Київ) – скульпторка; одна з перших відтворила образ молодого Тараса Шевченка: на території Літературно-меморіального Будинку-музею Т. Шевченка в Києві (пров. Шевченка, 8а стоїть погруддя Тараса роботи Галини Петрашевич, встановлене

Галина Петрашевич

1946 з нагоди 100-річчя перебування поета в будинку Івана Житницького); створила також

*Пам'ятник на могилі Лесі Українки.
Скульптор – Галина Петрашевич.
Фото В. Жадько*

варіант у білому мармурі (нині – в НМТШ).

Пропонувала скульптуру Кобзаря для університету ім. Т. Шевченка – для холу вузу). Заслужена діячка мистецтв УРСР (1958), народна художниця УРСР (1964), одна із засновниць Спілки художників України. У 1911 сім'я Петрашевичів із села переїхала до Умані – у провінціальному місті навчалася в «Художній студії-ательє пам'яті Т. Шевченка».

У травні 1921 в Умані відкрито першу виставку творів викладачів і учнів – Галина запропонувала проект пам'ятника Шевченкові. У дитинстві зачитувалася «Кобзарем», тому неспроста частина творів мисткині нав'язана поезією Шевченка: створює ряд композицій: «Сле-

пая» (1937, теракота), «Знедолена» (1939, гіпс). До 125-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка, Галину Львівну запрошують до ун-ту св. Володимира, щоб відтворила образ молодого Шевченка, іменем якого найменовано у цей рік вуз і запропонувала композицію – бюст зі старанно проробленою головою і ледве наміченим цугом, що не відволікає увагу глядача від натхненного обличчя, в якому гармонійно сполучаються високий лоб мислителя, зосереджений погляд цілої особистості і юнацька припухлість губ. Однак, адміністрація ун-ту зупинилася лише на пам'ятнику Кобзареві в парку.

На Ювілейній шевченківській виставці художників України, що відкрилася в Києві 20 березня 1939, крім «Знедоленої», однією з перших відтворила образ молодого Шевченка, композиція скульптури проста і досить характерна для її робіт. Працюючи над композиціями на теми поезій Т.Г. Шевченка, ще у довоєнні роки мріяла створити образ Поета, в якому втілилася б трагедія народу, приреченого на кріпацтво. Ця тема звучала в її роботах: «На панщині», «Слепая», однак, при всіх художніх якостях все ж залишалися до деякої міри ілюстраціями до поезій Шевченка і не змогли піднятися до великих узагальнень.

У 1941 ліпить з пластиліну ескіз композиції «Продаж кріпачки». Дружила із Надією Суровцовою, правнучкою Івана Житницького. Обидві закінчували Уманську гімназію, де викладала мама Надійки – Ганна Іванівна. Після повернення

Погруддя Т. Шевченка на подвір'ї Будинку-музею (пров. Т. Шевченка, 8А). Скульптор – Галина Петрашевич. Фото В. Жадька

зі сталінських концтаборів Су-ровцова мріяла про пам'ятник Шевченку роботи Галини Петрашевич в Умані. У 1939 на могилі Лесі Українки на Байковому кладовищі встановлений надгробний пам'ятник Поетесі роботи скульптора Галина Петрашевич.

Похована в Києві на Лук'янівському цвинтарі (ділянка № 27, ряд 8, місце 39) поруч з матір'ю і братом. На могилі пам'ятник із цементу – скульптура жінки (авторська робота Г. Петрашевич).

Літ.: Верба І. О. Петрашевич в історії Уманщини. – К., 2016. – 65 с.; Пантеон зодчих Лук'янівського некрополю. Біографічний довідник. – К., 2008. – С. 104; Сьомка О. Петрашевич Галина // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 93.

Віктор Жадько

ПЕТРОВ

Віктор Платонович

(літ. псевдон. В. Домонтович, Віктор Бер; 10.10.1894, Катеринослав – 8.06.1969, Київ) – історик, письменник, літ. критик, археолог та етнограф, дійсний чл. НТШ. Закінчив історико-філ. ф-тет ун-ту св. Володимира (1918); за дипломну роботу отримав срібну медаль, залишений як професорський стипендіат (1917–1920). У 1919 працював у Акад. наук України, в Етнографічній комісії (1927–1933). Автор біографічних повістей про П. Куліша, М. Костомарова, розвідок «Шевченко, Куліш, В. Білозерський – їх перші стрічі» (1825), «Куліш і Шевченко (до історії їх взаємовідносин в 1843–1844 роках)» (1825),

Віктор Петров

«Провідні етапи сучасного шевченкознавства» (1946), «Різдво року 1846 за Кулішевими матеріалами» (1928), «Естетична доктрина Шевченка». З шевченкознавчих студій: «Шевченко, Куліш, В. Білозерський – їх перші стрічі» (1925), «Куліш і Шевченко (До історії їх взаємовідносин в 1843–1844 роках)» (1925), «Матеріали до історії приятелювання Куліша й Шевченка 1856–1857-го» (1926), «Тарас Шевченко як поет нації» (1946), «Т. Шевченко 1847 року й кириломефодіївці» (1947), «Естетична доктрина Шевченка» (1948), «Провідні етапи сучасного шевченкознавства (з приводу кн. П. Зайцева «Життя Тараса Шевченка» (1939), перше дослідження – «Шевченко та його доба» (1947) – надруковані в кн. «Зарубіжне шевченкознавство» (2011). Написав передмову до Мюнхен. видання «Тарас Шевченко. Казематні поезії» (1947).

У повістях «Романи Куліша» і «Аліна й Костомаров» окремі епізоди стосуються Т. Шевченка. Фігурував у справі СВУ, знятий з посади кер. комісії і понижений до посади наук. співробітника. Викладав етнографію на філософ. ф-ті Укр. Вільного ун-ту в Мюнхені та у Теологічній академії УАПЦ (1947–1949). Від 1956 працював у Києві в Ін-ті археології. У 1957 одружився з С. Зеровою – вдовою поета М. Зерова. Похований у Києві на Лук'янівському військовому кладовищі (8 ділянка, 7 ряд, 4 місце).

Літ.: Андреев В. М. Скіфська генеалогічна легенда в інтерпретаціях Віктора Петрова // Південний архів. – Вип. 31. – Херсон, 2009. – С. 15; Гірняк М. Петров Віктор Платонович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 100.

Віктор Жадько

ПЕТРОВ

Олексій Михайлович

(1827–1883) – студент ун-ту св. Володимира, син дрібного урядовця з м. Суража на Чернігівщині; мешкав у Києві в дядька (очевидно, по материнській лінії) Давида Олександровича Підгурського, професора математики Київської духовної академії; провокатор, доніс на учасників Кирило-Мефодіївського братства (товариства). Як свідчив жандармам, на початку листопада 1846 поселився у будинку протоієрея Андріївської церкви Завадського, сусідом по квартирі був чиновник канцелярії генерал-губернатора Микола Гулак (1822–1899). Стіна, що відділяла кімнати Гулака і Петрова, погано утримувала

звук, тому, займаючись увечері, міг чути «братчиків», які обговорювали політичні, релігійні та культурні питання. Згодом Олексій познайомився з Миколою і висловив бажання дізнатися про ідеї слов'ян. єднання і в 1846 став членом Кирило-Мефодіївського братства. Наприкінці зими 1847 Гулак передав Петрову Статут товариства та емблему-перстень, на якому викарбувано «Товариство святих Кирила та Мефодія»; ці речі передав дядькові, професору математики і латини духовної академії Давиду Олександровичу Підгурському, а він, ймовірно, жандармам. Професор ун-ту св. Володимира, історик Микола Костомаров (1817–1885) в автобіографії писав: «У день Різдва ми зішлися... у Гулака в місті в будинку біля Андріївської церкви... В Гулака був Шевченко. Розмова торкнулася слов'янської ідеї і, природно, крутилася навколо заповітного: думки про майбутню федерацію слов'ян. Ми розмовляли, не криючись і не підозрюючи, що наші бесіди хтось слухатиме за стіною з перетлумачити їх у лихий бік, а тим часом так і було. У того ж священника квартирував студент на прізвище Петров; він слухав нашу розмову і, зблизившись з Гулаком, підтримав його палкі бажання слов'янської федерації і став великим поборником слов'янської єдності, і я мав необережність із свого боку відкрити й найпотаємніші думи і розповів про наші давні: заснувати товариство».

З Шевченком Петров особисто не був знайомий і ніколи не зустрічався, однак, знаючи про

Олексій Петров (крайній справа) серед «братчиків». Малюнок

поета від «братчика» Олександра Навроцького (1823–1892), назвав його у доносі помічникові попечителя Київського учбового округу Михайлу Юзєфовичу (1817–1871) серед членів товариства (з переказом змісту поеми «Сон – У всякого своя доля», послання «І мертвим, і живим»): «Студент Навродський спрашивал моего мнения касательно этого сочинения и жаловался на недостаточность материальных средств для скорейшего распространения таких идей; далее продолжал разговор он прочитал мне 4-ре стихотворения Шевченки, имеющие своим содержанием вообще мысли явно противозаконные». Під час слідства жандарми виявили у Петрова велику кількість книг, зокрема німецькою та французькою мовами, серед яких твори Монтеск'є, а серед особистих речей – скрипку (під

старість Петров зароблятиме на життя уроками музики). «Студента Петрова, – читаємо в доповіді шефа жандармів графа Олексія Орлова (1786–1861) імператорові Миколі I (1796–1855), – который доставил правительству возможность открыть Украино-Славянское общество и прекратить зло в самом начале, определит сверх штата в Ш-е Отделение собственной Вашего Императорского Величества канцелярии, с правами действительного студента, выдержавшего экзамен, выдав ему на обмундирование пятьсот рублей серебром, с тем, чтобы впоследствии сделано было ему приличное денежное вспомоществование, смотря по степени его усердия к службе. Сверх того, матери его, получающей пенсии вместе с детьми». Олексій Петров незабаром виявив найвищу «ступень усердия

к службе»: викрав імператорську секретну резолюцію з III-го жандармського відділення і доніс на керуючого III відділом Леонтія Дубельта (1782–1862), що в «III Отделении за деньги можна достичь все». «Нагорода» за нове «стукачество» була інша: рік ув'язнення в Олексіївському рavelіні Петропавлівської фортеці і 20 років заслання до Олонецької губернії. Випущений в 1870, Петров повернувся на Чернігівщину, де бідував, живучи з лекцій музики; написав спогади, в яких намагався заперечити роль донощика.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 302; Іванченко Р. Петров Олексій // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 104; Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 149.

Віктор Жадько

Дмитро Пильчиков

ПИЛЬЧИКОВ

Дмитро Павлович

(26.10.1821, Єлисаветградськ. пов. Хесросон. губ. – 5.10.1893, Харків) – філософ, історик, приятель Т. Шевченка; з Тарасом міг познайомитися під час навчання в ун-ті св. Володимира (філософський факультет, зі ступенем канд. наук). Письменник Панаас Мирний (1849–1920), який знав Дмитра, називав його «...освіченим провідцем українолюбства». Працював помічником бібліотекаря; брав участь у таємному гуртку «Київська молода». У 1846 – член Кирило-Мефодіївського братства, підтримував Тарасові погляди. Зустріч Дмитра із «братчиками» відбулася в будинку Грушецького на Кадетській вулиці «біля валів», де квартирував професор ун-ту св. Володимира Микола Костомаров (1817–1885) і до якого приходив Т. Шевченко. Як до себе додому, до Пильчикова «заходили в гості» для обговорення «потаємних» починань, «братчики» – Василь Білозерський (1825–1899), Опанас Маркович (1822–1867), Іван Посяда (1823–1894). Як свідчив жандармам на слідстві студент ун-ту св. Володимира Георгій Андрузький (1827 – р.с.н.): «Д. Пильчиков мав республікою»; у вірші «Україні» малював той час, коли сини України давали відсіч «незванним», коли міста були «військовим табором, а стіни видовищем перемог». Уникнувши покарання, як «кирило-мефодієвець», Д. Пильчиков не зрікся захоплень молодості. За розповіддю полтавського літератора Якова Біловодського, Дмитро мав «Кобзар» 1860, читав вихованцям корпусу

на вечірніх перервах. Ініціював телеграму Полтавської громади, надіслану хворому Шевченку в день народження. Одержав від Пантелеймона Куліша (1819–1897) «Слова над гробом Шевченка» і популяризував серед молоді. Працюючи в Полтаві, 1846–1864 викладав історію в кадетському корпусі та Інституті шляхетних панянок, один із активних громадських та освітніх діячів, організаторів недільних шкіл, пропагандистів творчості Т. Шевченка (у школах користувались «Букварем» Т. Шевченка), за це його шанували вихованці, називали «другом-учителем». Із друзями, «громадцями», брав участь у посадці «Шевченкового дуба» в саду Гуссона на Павлинській околиці Полтави.

У повісті «Юрій Горovenko» письменник Олександр Кониський (1836–1900) змалював Д. Пильчикова в образі Дмитра Пучки, показавши людиною «...живою, чутливою до всього доброго, з душею поетичною, з глибоким переконанням українським, з широкими політичними поглядами». За відомостями краєзнавця Петра Ротача (1927–2007), Д. Пильчиков, виїхавши з Полтави, учителював у Херсоні й Одесі, а останні роки жив у сина в Харкові, де й помер. Могила не збереглася.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 212; Зленко Г. Пильчиков Дмитро // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 116; Ротач П. Матеріали до українського біографічного словника // Літературна Полтавщина, 1967. – № 5. – С. 111.

Віктор Жадько

ПИРОГОВ

Микола Іванович

(25.11.1810, м. Москва – 05.12.1881, с. Вишня, поблизу Вінниці) – лікар, хірург, педагог, громад. діяч, шанувальник творчості Т. Шевченка. Попечитель Київ. учбового округу (1858–1861). Почесний проф. ун-ту св. Володимира (1855). Чл.-кор. Петерб. Акад. наук. Один з основоположників хірургії як наук.-медичної дисципліни, з лекціями виступав в університеті св. Володимира на теми: «Хирургическая анатомия артериальных стволов и фасций» (1837), «Топографическая анатомия, иллюстрированная распилами через замороженные человеческие трупы» (1852–1859); поклав фундамент топографічної анатомії та оперативної хірургії, а також став засновником військово-польової

Микола Пирогов

хірургії, вперше у світі застосував ефірний наркоз у військово-польових умовах. У 1862–1866 перебував за кордоном; вилікувавши пораненого національного героя Італії Джузеппе Гарібальді, здобув повагу прогресивної молоді Рос. імперії – уряд, що з підозрою ставився до хірурга, реагував неохотно. Очолював Київський навч. округ (1856–1861), керуючи за кордоном підготовкою молодих учених до професорської діяльності (1862–1866). Написав пед. праці: «Школа і життя», «Одеська Талмуд-Тора», «Чого ми бажаємо?», «Бути та здаватися», «Доповідна записка про хід освіти в Новоросійському краї та про кричущу необхідність реформування учбових закладів», «Чи треба сікти дітей у присутності інших дітей?», «Про мету літературних бесід у гімназіях», «Про реформування Одеського Рішельєвського лицю в універ-

ситет», «Університетське питання», «Листи із Гейдельберга».

Ініціатор скасування тілесних покарань у школах, промотор створення безоплатних недільних шкіл для неписьмених дорослих (у 1860 відкрито 11 таких шкіл). Із Т. Шевченко не зустрівся, але погляди збігалися у питаннях створення недільних шкіл. Тарас Григорович висунув ідею друкування відповідних підручників з різних галузей знань, які б не обмежувалися лише навчанням елементарної грамоти, а й давали знання з природничих і гуманітарних наук. Спеціально для недільних шкіл поет написав і за власний рахунок видав «Буквар южноруский». Пирогов дав офіційний дозвіл на відкриття недільних шкіл і практичну допомогу для їх створення – у листі до міністра освіти від 13 жовтня 1859 писав: «Беручи до уваги користь неділь-

*Микола Пирогов з дружиною слухають гру Петра Чайковського.
Картина художника О. Сидорова*

них шкіл для дітей трудового класу, які не мають ні часу, ні грошей, я дозволив... студентам ун-ту св. Володимира відкрити недільну школу для хлопчиків». У квітні 1863 написав статтю «Про недільні школи», де рішуче виступав на їх захист: «Мета народних недільних шкіл має полягати в поширенні осмисленої грамотності... Створення недільних шкіл почали перші – завзяті шанувальники Куліша і Шевченка. Я сам не раз переконувався, що при старанному способі навчання успіхи учнів недільних шкіл дивовижні. Грамота засвоювалась швидше, ніж у приходських та інших училищах. Усі школи неодмінно мають бути відкриті для відвідувачів». Увійшов в історію вітчизняної культури як класик оригінальної передової педагогічної думки. Його моральний вигляд, вчинки, високі думки про честь, обов'язок, гідність людини й сьогодні мають служити нам живим зразком. Класик педагогіки Костянтин Ушинський (1823–1870), оцінюючи діяльність П. на педагогічній ниві, писав: «Нарешті маємо серед нас людину, на яку з гордістю можемо вказати нашим дітям і внукам, і його бездоганною дорогою ми можемо сміливо вести наші молоді покоління. Нехай же наша молодь вдивляється в цей образ, і майбутнє нашої вітчизни буде забезпечено». Шевченко і Пирогов спільно задумали видати серію підручників для дорослих з арифметики, географії та історії України. На жаль, Тарас Григорович не встиг цього здійснити з почесним проф. ун-ту св. Володимира – Микола Іванович

Професор Микола Пирогов читає лекцію студентам університету. Малюнок

помер від раку; набальзамоване тіло зберігається у склепі церкви біля будинку-музею у Вінниці. 1947 відкрито у с. Пирогово меморіальний музей-садибу видатного лікаря та педагога.

Літ.: Прохання студентів університету св. Володимира від 14 вересня 1859 попечителю Київського учбового округу М.І. Пирогову відносно дозволу на відкриття в приміщенні Києво-Подільського повітового дворянського училища дарової недільної та святкової школи // ЦДІА України. – Ф. 707. – Оп. 25. – Спр. 352. – Арк. 13; Шевченко Л. І. Пирогов і Київський університет // Вісник КДУ. Серія: історія. – К., 1975. – № 17.

Віктор Жадько

ПИСАРЕВ

Микола Еварестович

(1806–1884) – правитель канцелярії київського військ., поділь.

Микола Писарев

і волин. генерал-губернатора Дмитра Гавриловича Бібікова (1792–1870). 1 березня 1847 підписав Ухвалу про виключення Тараса Шевченка зі складу Археографічної комісії при ун-ті св. Володимира «...с прекращением производившегося ему жалованья по 12 р. 50 коп. (серебром) в месяц». Чиновник канцелярії київського генерал-губернатора Дмитра Бібікова (1792–1870) – Микола Шигарін (написав «Спогади киян про Шевченка та його часи») про Миколу Еварестовича у виданні згадував: «Писарев керував канцелярією генерал-губернатора і правив самочинно цілим краєм. Не тільки місцеві поміщики поляки, різні засідателі, пристави й справники, але навіть радники, прокурори й голови палат тремтіли перед ним. Крім канцелярії (вулиця Микільська, нині – Івана Мазепи, 29а), очолював Археографічну комісію,

створеної при ун-ті св. Володимира, сприяв зарахуванню до неї Т. Шевченка і просив 10 грудня 1845 генерал-губернатора «...платить 150 рублей серебром в год жалованья художнику Академии Шевченке». Дослідник Петро Жур (1914–2002) писав, що сучасники називали М. Писарева «Меттерніхом київським», котрий «усе може»; про його хабарництво ходили «кримінальні історії», але правителю канцелярії «...все сходило з рук, завдяки заступництву губернатора Бібікова, з котрим, стверджують, Писарев ділився не тільки своїми поборами». Причетний до розгляду справ Кирило-Мефодіївського братства – керував Слідчою комісією з розкриття таємних товариств, «...добре набив руку у веденні політичних розшуків» і «...запопадливо включився в розслідування справи кириломефодіївців». Збереглася записка М. Писарева, в якій радить жандармам заарештувати і «...обшукати Шевченка, якщо він перебуває в Чернігівській губернії». Чиновник канцелярії губернатора М. Шигарін залишив спомин про те, як відносив пакет із секретними матеріалами для генерал-губернатора М. Бібікова: «На мое лихо, тільки я зайшов у кабінет, з моєї кишені вивалився невеликий пошарпаний зошит і впав до ніг Писарева. “Що це у вас?” “Нічого... зошит... – зняковіло відповів я і кинувся піднімати контрабанду, але через незграбність впустив її з рук, і, вже сам не знаю як, вона зробила рикошет і опинилася на столі перед самим носом Писарева. Я ще й тут сподівався врятуватись і

простяг руку до зошита, надало ж Писареву подивитися, а там були вірші Шевченка, того Шевченка, імені якого тоді в Києві ніхто не смів вимовити без трепету». 19 липня 1857 в «Щоденнику» Тарас переказував сон: «Нібито зустрів я ренегата Миколу Еврастовича Писарева в зеленій чалмі і з довгою бородою. А безрукий Бібіков і поруч із ним Софія Гаврилівна Писарева сидять на балконі, вбрані теж по-турецькому». Т. Шевченко прокинувся, більше заснути не міг, а перед його очима «...все вертівся ренегат Писарев зі своїм всемогутнім покровителем. Де то він? І що тепер із цим геніальним хабарником і з його цнотливою помічницею? Я чув уже тут, що з Києва його перевели до Вологди цивільним губернатором і що у Вологді якийсь підлеглий йому чиновник привселюдно у церкві під час обідні дав ляпаса. І після такої істинно «врочистої» сцени невідомо куди зник так голосно викритий хабарник». Згадуваний випадок стався не у Вологді, як про це почув Т. Шевченко на засланні, а в Петрозаводську 22 червня 1850, під час молебня в кафедральному соборі з нагоди річниці коронації Миколи I: чиновник Матвеев дав у обличчя рукою тамтешньому губернаторові Миколі Писареву; чиновника засудили на довічну каторгу, а М. Писарева перевели по службі.

Літ.: «Згадайте, братія моя...». Київ Тараса Шевченка. – К., 2016. – С. 204; Зленко Г. Писарев Микола // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 121; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 165.

Віктор Жадько

ПІДВОЙНИЙ

Володимир Миколайович

(16.10.1972, м. Миргород Полтав. обл.) – філолог-тюрколог. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1995); викладач (з 1995), канд. філ. наук, зав. кафедри тюркології ІФ (2002–2016). Основні наук. інтереси – турецька лінгвістична термінологія, історія, лексикографія, лексикологія тюркських мов, порівняльне мовознавство. Популяризатор творчості Т. Шевченка в Туреччині. Зініціював наук. інтернет-конф. «Тарас Шевченко і тюркський світ: проблеми рецепції» (//Кавказький університет, м. Карс, Туреччина. Березень, 2014). Співавтор колективної монографії «Шевченко в сучасному світі» (2014) – розділ «Турецькомовна шевченкіана: здобутки, проблеми, перспективи». Автор

Володимир Підвойний

Володимир Підпалій

Володимир Підпалій
із друзями-першокурсниками
біля пам'ятника Т. Шевченку

підрозділу «Тарас Шевченко і турецька література» у бібліографічному покажчику «Україна – Туреччина. – Вип. 1» (2013). Доповідь «Тарас Шевченко в Туреччині: проблеми рецепції» на Шевченків. міжнарод. літ. конгресі 11 березня 2014 (ун-т).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ПІДПАЛИЙ

Володимир Олексійович

(9.05.1936, с. Лазірки, Оржиц. р-ну – 24.11. 1973, Київ) – філолог, поет. У 1957–1962 здобував освіту на укр. відділенні філ. ф-тету ун-ту ім. Т. Шевченка. В студент. роки в універ. газеті надрукував вірш «Шевченкова китайка» (1961). Дипломна робота: «Драма Костя Герасименка «Легенда» та традиції Кобзаря в поетичній творчості», фрагмент якої опубліковано в зб. філ. ф-тету «Вивчаємо Шевченка» (1964), більш ширше подається під назвою «Кость Герасименко. Коротка характеристика творчості й деякі питання поезики» у кн. «Підпалій Володимир. Золоті джмелі. Вибрані твори» (2011). Перші вірші опублікував у 1957. 1962–1965 – ред. відділу поезії у вид-ві «Дніпро»; збірки: «Повесіння» (1964), «Тридцять літо» (1967), «В дорогу – за ластівками» (1968), «Вишневий світ» (1970), вийшли посмертно: «Сині троянди» (1979), «Поезії» (1982), «Береги землі» (1986), «Сковородинські думи» (2002). У зб. «Зелена гілка» (1963) опублікував вірш «10 березня», де розповідається про життєвий

шлях Кобзаря; «Сон Тараса»; цикл елегій про Т. Шевченка «Поточене горем серце» (1971), цикл поезій: «Елегії пам'яті Шевченка», «Береги землі» (у збірці «Сині троянди») – «Яготинська елегія», «Малоросійська елегія». У зб. «Тридцять літо» вміщено вірш «Сон Тараса». У віршах: «Осінній сюжет», «Сад», «Сонет замість епітафії», «Поет» використав Шевченків. рядки як епіграфи. Найрізноманітніше опрацьовано Шевченків. тему в циклі поезій «Поточене горем серце» (1971). У зб. «Сині троянди» під заголовком «Елегії пам'яті Шевченка» вміщено тв. «Моринська елегія», «Казематська елегія», «Канівська елегія»; під заголовком «Береги землі» – «Малоросійська елегія», «Яготинська елегія». Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка №33.

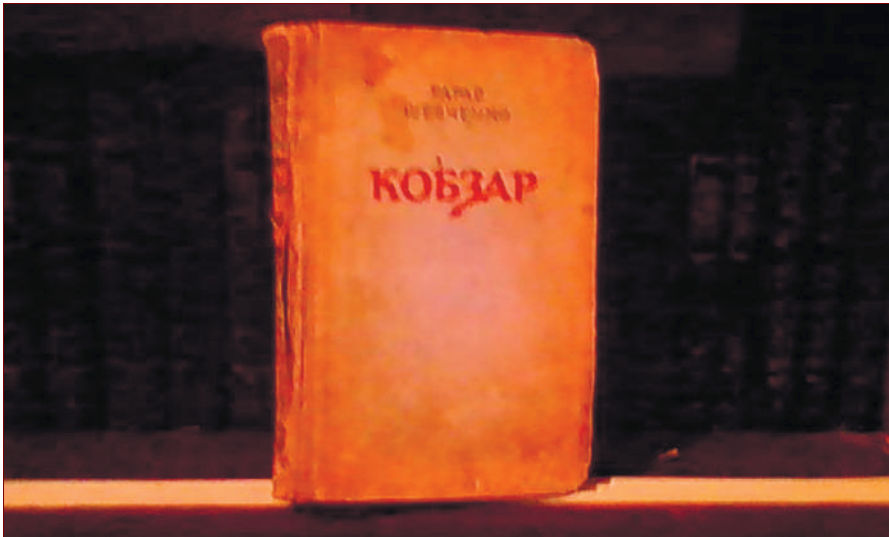
Літ.: Домчук М. Цикл елегій Володимира Підпалого про Т. Шевченка // СІЧ, 2001. – № 5; Жадько В. Некрополь на Байковій

горі. – К., 2008. – С. 274; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ПІДПІЛЬНЕ ВИДАННЯ «КОБЗАРЯ»,

видане студентами ун-ту св. Володимира: царська цензура забороняла видання творів Т. Шевченка антидержавного спрямування. Заборонені поезії поширювались в рукописних списках. У 1899 група студентів під керівництвом проф. ун-ту св. Володимира Антоновича (1834–1908) підготувала гектографічним способом 100 примірників «Кобзаря» під назвою «Т.Г. Шевченко. Кобзарь. Т. II. Видання друге, виправлене», в який ввійшли більшість творів, вміщені у другому томі празького «Кобзаря». З 1840 до 1867 в Росії здійснено лише 5 видань «Кобзаря» з поезіями, старанно «відібраними» царською цензурою. Закордонні

Підпільне видання «Кобзаря», випущене студентами університету св. Володимира. 1899

видання того часу також мали чимало недоліків: були неповними або з тенденційно підібраним змістом. Лише 1876 в Празі вперше виданий найповніший «Кобзар», другий том якого містив твори Т.Г. Шевченка, заборонені в Російській імперії. Незначний тираж другого тому (тисяча примірників) обмежив поширення. І тоді група студентів, близьких до професора В.Б. Антоновича, здійснила публікацію «Кобзаря» за другим томом празького видання. Містив він найреволюційніші твори поета. Книжечка мала 184 сторінки, розміром 18×11,3 см. Папір – другий сорт, «писчого» старого формату, складений вчетверо. Ні передмови, ні змісту не має. Чому на титульній сторінці написано «видання друге», – не встановлено, мабуть, і справді було ще й перше

видання. Напис «Том II», є, певно, фікція, бо перший том студентами не випускався з друку. Можна вважати, що то є лише вказівка на зв'язок з другим томом празького «Кобзаря». Книга написана однією рукою звичайними гектографічними чорнилами. Помилко мало, продавався «Кобзар» по рублю. Останні 10 сторінок заповнені вставками до «Кобзаря» з 1894 – тоді вийшло два видання, однакові щодо тексту, але різні за ціною: 1 руб. 50 коп. і 35 коп. Гектографічне видання, що згодом стало власністю бібліографа Юрія Меженка (1892–1969), відсилає до дешевшого, оскільки, очевидно, видавці орієнтувалися на незаможного покупця. Примірник цього «Кобзаря» на 184 сторінках зберігається в ІЛ (фонд Ю. Меженка).

Літ.: Меженко Ю. Невідоме підпільне видання «Кобзаря» Т.Г. Шевченка // Літ. критика, 1939. – № 5; Син України: Володимир Боніфатійович Антонович. – К., 1997. – Т. 1. – С. 70; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

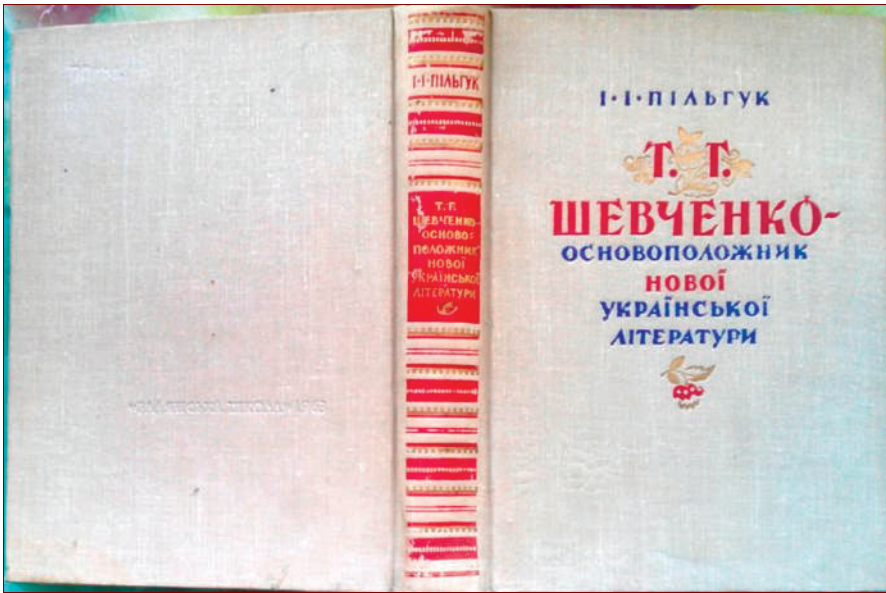

Іван Пільгук

ПІЛЬГУК

Іван Іванович

(20.12.1899, Решетилівка, Полтавщина – 18.07.1984, Київ) – учений-літературознавець, письменник, наук. співроб ІЛ (1942–1948). Викладав в Київ. пед. інституті ім. М. Драгоманова. Доц. кафедри укр. л-ри ун-ту ім. Т. Шевченка (1944–1947), проф. КДПІ ім. М. Драгоманова. У 1937 опублікував ст. «Від Наталки Пол-

Книга Івана Пільгука про Т. Шевченка. Обкладинка

тавки» до «Назара Стодолі». 1939 захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня канд. філ. наук. Досліджував історію укр. літ., її зв'язки з ін. літ., проблеми естетики. Авт. підручників і посібн. з укр. літ. для середньої й вищої школи («Історія укр. літератури. Література I пол. XIX ст. Для студентів філ. ф-тів ун-тів і пед. ін-тів» (1964), «Історія української літератури. Література давня» (1969). Автор вступу ст. до тв. укр. класиків, брошури: «Леонід Глібов» (1977). Дослідження, присвячені Кобзареві: «Шевченко і фольклор» (1939), «Кирило-Мефодіївське братство і літературний процес 40-х років XIX століття» (1946); «Тарас Шевченко (повісті). Лекція для студентів-заочників педагогічних і учительських ін-тів» (1950), «Т.Г. Шевченко – основоположник нової української літератури» (1954), «Сатира Т.Г. Шевченка» (1954), «Поезія Шевченка в 60-х роках XIX ст.»

(1956), «Творчість Т.Г. Шевченка та її вплив на укр. літературу другої половини XIX ст.» (доктор. дисертація, 1956), «Т. Шевченко і декабристи» (1958), «Образ народного співця-кобзаря в ранній ліриці Т.Г. Шевченка» (1960), «Жіноча доля в народній ліриці та ліриці Т. Г. Шевченка» (1961), «Народнопоетична основа образу України в ліриці Шевченка» (1962), «Шевченківські традиції слов'янського єднання в укр. поезії 60–70-х рр. XIX ст.» (1962), «Традиції Т.Г. Шевченка в українській радянській літературі» (1965), «Шевченко Т.Г. у художній літературі» (1977). Написав біограф. повісті: «Грозивий ранок» (1968, про І. Котляревського), «Повій, вітре» (1969, про С. Руданського), «Дуби шумлять» (1970, про Панаса Мирного), «Григорій Сковорода» (1972), «Марія Заньковецька» (1978).

Автор зб. літ.- крит. ст. «У пошуках художньої правди»

(1969), де вміщено шевченкознавчі ст.: «Народнопоетична основа образу України в ліриці Шевченка», «Естетичні традиції Т. Шевченка в українській дожовтневій літературі». Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 33.

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 342; Тарнашинська Л. Пільгук Іван Іванович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С.131.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ПЛАТОВ

Матвій Іванович

(6.08.1751, станиця Старочеркаська, нині Аксай. р-ну Ростов. обл. – 3.01.1818, Новочеркаськ. Росія) – військовий отаман Донського козачого війська (з 1801), рос. генерал від кавалерії (1809), граф (з 1812), засновник

Матвій Платов. Портрет

міста Новочеркаська. батько Іван Федорович Платов відомий на Дону старшиною, але не мав відповідних матеріальних статків і тому своєму сину дав звичайну в козацтві освіту, навчивши його читати та писати. Т. Шевченком отаман згаданий в «Автобіографії» в події, яка відбулася 6 груд. 1829 у Вільно (тепер Вільнюс – столиця Литовської Республіки): «Пан и пани уехали в ресурсы (Дворянське зібрання) на бал, в доме все успокоилось, уснуло. Тогда он развернул краденые сокровища и, выбрав из них козака Платова, принялся благоговейно-тщательно копировать. Уже дошел до маленьких козачков. гарцюющих около дюжих копыт коня козака Платова, как растворилась дверь, пан и пани возвратились с балу. Пан с остервенением выдрал его за уши, надавал пощечин за то, дескать, что он мог не только дом, город сжечь. На другой день пан велел кучеру Сидорке выпороть его хорошенько, что и было исполнено сугубо». Нагороджений багатьма рос. військовими орденами. Брав участь в рос.-тур. війні 1768–1774. У 1771 відзначився при атаці і взятті Перекопської лінії і Кінбурна. З 1772 командував козачим полком. Під час рос.-тур. війни 1787–1791 відзначився при штурмі Очакова (1788), штурмі Ізмаїла (1790). З 1788 похідний отаман війська Донського. Брав участь в рос.-перс. війні 1795–1796 похідним отаманом. 1797 запідозрений Павлом I в змові, засланий до Костроми, а потім ув'язнений в Петропавлівську фортецю. У квітні 1847 Тараса Шевченка

заарештували за участь у «таємному» Кирило-Мефодієвському товаристві («Україно-Славянском обществе») доправили до С.-Петербурга, до кінця травня також протримали в Петропавлівській фортеці, у казематі Третього жандармського відділу.

Похований отаман у склепі Військового монастиря Новочеркаська.

Літ.: Жадько В. «Вільно... Дороге сердцю!». – К., 2021. – С. 86; Шевченко Т. Зібрання творів у 6 т. – К., 2003. – Т. 5. – С. 192.

Віктор Жадько

ПЛАЧИНДА

Володимир Петрович

(26.07.1938. с. Клишів Кіровоград. р-ну Кіровоград. обл. – 1.11.2002, Київ) – філолог, мовознавець, літературознавець, архівіст. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1963), навчався в аспірантурі на кафедрі укр. мови – за самостійність і неординарність мислення відрахований з аспірантури кафедри укр. мови ун-ту (1966). Завідував відділом вид-тва «Наукова думка» (1966–1994). З архівних першоджерел вивчав укр. громад.-політ. рух 2-ї полов. ХІХ ст. Брав участь в універ. шевченків. експедиції влітку 1961. Виявив документи про Т. Шевченка, зокрема, – про лікаря Андрія Козачковського, надрукувавши ст.: «Тоді в Переяславі...»: З життєпису Кобзарєвого друга» (1986), «Я буду знову розмовляти з тобою, друже мій» (1988). Автор праць: «Т.Г. Шевченко і П. Г. Житецький» (1989); «На початку шляху в безсмертя» (1988) – дослідив промови студентів ун-ту

Володимир Плачинда

св. Володимира під час проводів домовини Т. Шевченка у травні 1861 з Києва до Канева. Монографії: «Микола Дмитрович Пильчиков (1857–1908) (1983) – про винахідника радіотелемеханіки, сина кирило-мефодіївця Д. Пильчикова; «Павло Гнатович Житецький» (1987). Підготував до друку повний текст і написав передмову до спогадів С. Єфремова «Про дні минулі» (2002). Автор статті про К. Шейковського до видання «Українська мова. Енциклопедія» (2007). Узяв участь в енциклопедії «Українська мова», «Українській літературній енциклопедії» (статті про О. Бодяньського, П. Житецького, О. Котляревського, М. Максимовича, М. Тулова, К. Шейковського). З доповідями про Т. Шевченка, П. Житецького, П. Чубинського, С. Єфремова брав участь у наукових Шевченківських конференціях. З 1960 публікував статті про Т. Шевченка

Сергій Плачинда

Книга Сергія Плачинди

та оточення в ж. «Народна творчість та етнографія», збірниках: «Наука і культура: Україна», «Шевченківський збірник» та інших наукових і науково-популярних виданнях. Похований на старому Байковому кладовищі столиці.

Літ.: Білокінь С. Плачинда Володимир // Енциклопедія історії України. – Т. 8. – С. 46; Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 264; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ПЛАЧИНДА

Сергій Петрович

(літ. псевдонім – Сергій Кожухар; 18.06.1928, хутір Шевченково, на Кіровоградщині – 8.09.2013, с. Кантакузівка, Черкаська обл.) – філолог, письменник, публіцист, літ. критик. У 1953 закінчив філолог. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка, аспірантуру при Інституті літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР, де й трудився наук. співробітником. Став на захист Тараса Шевченка, коли Кобзаря паплюжив Олесь Бузина, судився з кривдником пам'яті укр. духовного пророка. Чл. СПУ (1960); лауреат міжнарод. премії імені Івана Кошелівця (2001); працював у редакції «Літературної України», у видтві «Молодь». У 1959 вийшли в світ книжка оповідань та нарисів «Кам'яна веселка» і повість «Таня Соломаха»; книжка-нарис «Брати Місяця» (1959) про творчий чин укр. конструктора космічних кораблів Юрія Кондратюка-Шаргея.

У 1960 за ініціативою Миколи Шамоти, який очолював відділ соцреалізму в Інституті літератури ім. Тараса Шевченка АН УРСР, звільнений з роботи «за український націоналізм». У 1968 побачила світ книга істор. повістей «Неопалима купина» (художньо осмислюються постаті Роксолани, Галшки Гулевичівни, Артема Веделя, Максима Березовського, Теофана Прокоповича), але вилучена з бібліотек і продажу за «націоналістичний ухил». Першопублікатор «Щоденників» Олександра Довженка (1964); літературознавчі монографії: «Композиція і характери в новелах Юрія Яновського» (1957), «Майстерність Юрія Яновського» (1969). Автор «Словника давньоукраїнської міфології» (1993), книг: «Міфи і легенди Давньої України» (2006), «Лебедія». Як і коли виникла Україна» (2005), «Як українські міфи по світу розійшлися» (2009). На вул. Гончара, 52, де з 1983 по 2013 мешкав, встановлено 17 жовтня 2019 меморіальну дошку. Помер у Києві, похований на кладовищі села Кантакузівка, Черкаської обл.

Літ.: Губко, О. Степовий вистязь // Учитель, 1998. – № 6. – С. 43–51; Білоцерківець Н. Фрески від Сергія Плачинди // Українська культура, 2003. – № 6. – С. 10–11.

Віктор Жадько

ПЛІСЕЦЬКИЙ Марк Мойсейович

(1.01.1909, Чернігів – 2.04.1990, м. Київ) – філолог, історик, літературознавець, фольклорист, педагог. Канд. філ. наук. Д-р

Марк Плїсецький

істор. наук. Закінчив технікум промкооперації. Навчався в аспірантурі при ун-ті св. Володимира (1934–1937), доц. кафедри філ. ф-тету (1937–1945). Ст. наук. співроб. відділу словес. фольклору ІМФЕ. Професор Ужгород. ун-ту.

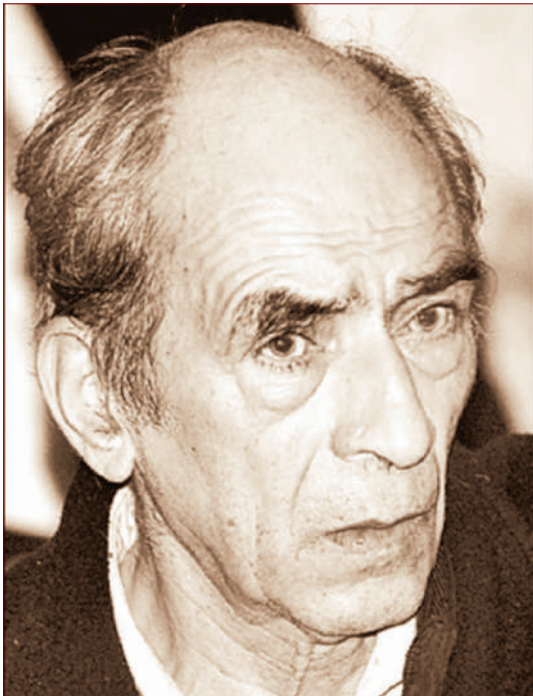
Автор статей: «Патріотизм в поезії Шевченка» (Пам'яті Т. Г. Шевченка. Зб. доповідей, читаних на ювілейній Шевченків. сесії АН УРСР 9 і 10 березня 1943 (1944), «Ритміка поезії Шевченка» (1939), «До проблеми романтизму Шевченка» (1939). Твори видавалися рос. та укр. мовами, окремо та в збірках.

Літ.: Барчан В., Сенько І. Дослідник укр. дум та рос. билин. // Вісник Ужгород. університету. – Ужгород, 2009. – Вип. 20; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ПЛЮЩ**Леонід Іванович**

(26.04.1939, м. Нарин, Киргизія – 4.06.2015, м. Бессеж, Франція) – математик, літературознавець, публіцист, дисидент. Закінчив мех.-матем. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1962). У липні 1968 звільнений з роботи у зв'язку з тим, що написав і послав у газ. «Комсомольская правда» різку статтю з приводу суду над Олександром Гінзбургом. Почав збирати інформацію й передавати її в «Хроніку текущих событий», розповсюджував «Український вісник». У 1969 став чл. Ініціативної групи захисту прав людини в СРСР. У травні 1969 прийнятий на листа до ООН. 15.01.1972, після обшуків, заарештований, звинувачений за ст. 62 КК УРСР – «антирадянська агітація і пропаганда з метою підриву Радянської влади». У січні 1973

Леонід Плющ

суд визнав, що «вчинив злочин у неосудному стані» і направив на примусове лікування в Дніпропетровську спецпсихлікарню з діагнозом «м'явотічна шизофренія», «лікували» галоперидолом. Міжнародний конгрес математиків у Ванкувері виступив із заявою про негайне звільнення; у 1975 учасниця правозахисного руху в СРСР Тетяна Ходорович (1921–2015) збрала матеріали і в самвидаві надрукувала книгу «Історія хвороби Леоніда Плюща». 23 жовтня в Парижі організований мітинг на його захист; керівники компартій Франції, Англії й Італії виступають з вимогами звільнити. У січні 1976 поза бажанням Леонід з родиною вивезений з СРСР до Франції. Західні психіатри визнали здоровим. Чл. Закордонного представництва Укр. Гельсін. групи. Дійсний член НТШ. Автор монографії «Екзод Тараса Шевченка: Навколо «Москалевої криниці» (1986). Дослідження у часописі «Сучасність»: «Причинна і деякі проблеми філософії Шевченка» (1979), «Я-Ти-Слово Т. Шевченка» (1984), «Християнська філософія Шевченка» (1997); «Шаманна поетика Т. Шевченка». Ст. 1 Ініціація ворожки (1992). Автор аналіт. статей про творчість: Т. Шевченка, М. Хвильового, В. Барки, Б.-І. Антонича, П. Тичини, В. Стуса, М. Руденка, О. Довженка, О. Галича, опублікованих в укр., французьких, російських виданнях; документально-аналітичного відеофільму «З Малоросії в Україну» (1991) і ст. про становище й перспективи укр. культури.

Написав автобіографічну книгу «На карнавалі історії»

(1976). Помер у Франції у віці 76 років; похований у місті Бесеж.

Літ: Коцюбинська М. Плющ Леонід Іванович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 171; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ПЛЮЩ

Надія Прокопівна

(17.07.1941, смт. Бобрик, Ніжин. р-ну Чернігів. обл. – 19.12.2011, Київ) – філолог, мовознавець. Кан. філ. наук. Вищу освіту здобула на філ. ф-теті ун-ту ім. Т. Шевченка (випуск 1963). Працювала наук. співроб. ІМ (1963–1977); викладач ун-ту з 1981, доц. кафедри укр. мови. Зав. кафедри сучасної укр. мови (1994–2001). Наук. інтереси – фонетика, фоносемантика, фоностилістика, орфоєпія. Досліджувала також лінгвопоетику Т. Шевченка, зокрема – «Звуковий живопис у поезії Тараса Шевченка» (1989. Урок української. 2003), «Фонетична метафора у поезиці Т Шевченка» (2001).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ПЛЮЩ

Павло Павлович

(19.12.1896, с. Володькова Дівиця, тепер Червоні партизани Носів. р-ну, Чернігів. обл. – 4.03.1975, Київ) – філолог, мовознавець. Д-р філ. наук. Закінчив Ніжин. пед. ін-т,

Надія Плющ

Дніпропетр. ін-т. Викладач ун-ту з 1937; в. о. зав. кафедри укр. мови об'єднаного Україн. держ ун-ту в евакуації (1942–1944,

Могила Павла Плюща. Фото В. Жадька

Казахстан). Проф., зав. кафедри укр. мови філ. ф-тету ун-ту ім. Т. Шевченка (з 1955). Автор праць з історії укр. літ. мови, стилістики, методики викладання. Досліджував мовознавчий аспект творів Тараса Шевченка. Праці, наукові дослідження присвячені історії української літ. мови – «Конспект з історії української літературної мови» (1948); «Нариси з історії української літературної мови» (1958); «Історія української літературної мови» (1971) – обстоював думку про особливу роль Т. Шевченка як основоположника нової укр. літератури.. Шевченкознавчим проблемам присвячено праці: «Слово в поезії Шевченка» (1961); «Невідкладні завдання дослідження Шевченкової мови (1961; 1962); «Т.Г. Шевченко – основоположник нової укр. літературної мови і невідкладні завдання дослідження Шевченкової мови» (1962); «Т.Г. Шевченко – основоположник нової укр. літературної мови» (Т.Г. Шевченко. «Краса і сила Шевченкової мови (Загальна характеристика мови «Кобзаря»)» (1964); «Роздуми над мовою «Кобзаря» (1964).

Брав участь у написанні мовознавчих статей до «Шевченківського словника». У шевченкознавчих сту. діяв дослідив граматичну будову, лексико-фразеологічний склад і стилістичні засоби мови творів Т. Шевченка.

Похований в Києві на Байковому кладовищі.

Літ.: Гриценко П. Плющ Павло Павлович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 172; Жадько В. У пам'яті Києва. – К.,

2007. – С. 345; Тимошенко П. Павло Павлович Плющ // Українська мова в школі, 1956. – № 6. – С. 42; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ПОВАЖНА

Валентина Миколаївна

(8.03.1930, хутір Петровський Велико-Новосілкв. р-ну, Донец. обл. – 30.11.1978, Київ) – філолог, літературознавець. Д-р філ. наук. Навчалася на філ. ф-теті ун-ту ім. Т. Шевченка (випуск 1953).

Викладач ун-ту з 1962, проф. кафедри історії укр. л-ри. Наук. інтереси – історія укр. літ-ри і укр. літ. критика другої половини XIX ст. Шевченкознавчі студії: «Боротьба І. Франка за традиції Т.Г. Шевченка в українській поезії II полов. XIX ст.» (1961), «П. Грабовський – перекладач Шевченка на російську мову» (1964). «П. Грабовський про творчість Т.Г. Шевченка» (1966).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

Віктор Жадько

ПОГРЕБЕННИК

Володимир Федорович

(24.02.1954, м. Чернівці) – філолог, літературознавець, фольклорист. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1976); провідний наук. співроб., зав. відділом укр. л-ри Ін-ту українознавства (1993–1998). Д-р філ. наук, проф., зав. кафедри укр.

л-ри Нац. пед ун-ту ім. Драгоманова (з 2002). Дослідник історії укр. л-ри. ХІХ-ХХ ст., фольклоризму укр. поезії, інонаціональних її мотивів. Досліджував шевченків. мотиви в творчості продовжувачів традицій поета: П. Грабовського, В. Самійленка, Лесі Українки, Б. Лепкого, О. Маковея, В. Стефаніка, М. Кононенка, О. Кобця (Варавви), Д. Мельникович-Рихтицької, національно-патріотичну ідею Шевченка та істор. й інонаціональні мотиви його поезії, літературознавче осмислення спадщини митця за кордоном (Яр Славутич, Н. Іщук-Пазуняк). У монографії «Слово – зброя» (2003), присвячена доробку лауреата Шевченків. премії Р. Олійника, центр. розділ присвячено Шевченкові. Виступав із доповідями, зокрема – про антигерметичний дискурс поета, на наук. конф. (у т. ч. на пленарних засіданнях Шевченків. конференцій у КНУ).

Читає лекційні курси і спецкурс про л-ру шевченків. періоду та творчі осяги Шевченка, в т. ч. для вчителів із Чехо-Словаччини і Польщі, а як професор-гість – лекції у Мюнхені, Любліні. П. належать розділи «Тарас Шевченко. Поезія» в підручниках для ВНЗ «Історія української літератури ХІХ ст. (40–60, 70–90-ті роки)» за власною редакцією (2010), «Тарас Шевченко. Поезія. Драматургія» в «Історії української літератури ХІХ століття (40–60-ті роки)» (у 2-х кн., за заг. ред. О. Гнідан. – Кн. 2) і «Тарас Шевченко» у підручнику «Українська література» для 9 кл. загальноосвітніх навч. закладів з навчанням мовами нацменшин (2009).

Володимир Погребенник

Опублікував розділи про Шевченка у посібниках для абітурієнтів «Українська класична література» (1998) та «Новий довідник: українська мова, українська література» (2004–2007, 4 видання). Упорядкував двома серіями наук. спадщину М. Драгоманова, дослідивши його доробок як шевченкознавця (2011). Підготував, спорядив передмовою і примітками твори Т. Шевченка для донец. вид-ва «Сталкер». Творчість Т. Шевченка становить головний предмет дослідження монографії «Муза гніву, болю, любові: образ Батьківщини в українській літературі» (2010). У виданні «Український раритет» (2011, у співавт.) схарактеризовано шевченкіану в публікаціях укр. періодики, продовжуваних видань і неперіод. зб. 1846–1986.

У наук. доробку шевченкознавчі студії: «Універсальне Шевченківське видання»

(1978); «Премія імені Т.Г. Шевченка (1985); «Святі зерна: Т.Г. Шевченко» (2000); «Суд Шевченком: універсалії пророчого слова в орудуванні Р. Олійника-Рахманного (2003); «Історико – релігієсофські мотиви поезії Тараса Шевченка» (2004); «Антигерметичний дискурс поезії Тараса Шевченка» (2006); Тарас Шевченко (1814–1861) (2006); «Інонаціональні мотиви поезії Тараса Шевченка (засланський період)» (2007); «Історичні й філософські акорди поезії Тараса Шевченка» (2008), «Велич Шевченка» (2011); «Михайло Драгоманов як шевченкознавець» (2013).

Літ: Професори Національного педагогічного університету імені М.Г. Драгоманова: біографічний довідник 1997–2005. – К., 2005. – С. 140; Хижун Я. Погребенник Володи-

мир Федорович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 207; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ПОГРІБНИЙ

Анатолій Григорович

(3.01.1942, с. Мочалище Ново-Басан. р-ну, тепер Бобровиц. р-ну Чернігів. обл. – 9.10.2007, Київ) – філолог, літературознавець, письменник, публіцист. Д-р філ. наук. Дійсний чл. НТШ. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1966). Викладач ун-ту (з 1970), ст. викладач кафедр історії укр. л-ри філ. ф-тету (1970–1972). Провід. наук. співроб. Ін-ту українознавства (1994–1996). Проф., зав. кафедри історії журналістики ф-тету журналістики (1983–1992). Чл. правління Всеукр. товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка. Наук. інтереси – творчість Б. Грінченка, Олеся Гончара, проблема худ. конфлікту в теорії і практиці сучасної прози.

Автор. публіцист. радіопередачі «Якби ми вчилися так, як треба». Написав відгук на кн. М. Комишанченка «Тарас Шевченко в українській критиці» (1970). Автор шевченкознавчих студій: «Шевченкова творчість в оцінці Б. Грінченка: До характеристики світоглядних позицій критика» (1970); «Увійти в Шевченків вогонь» (1999); «Живі і мертві: Шевченківські читання» (1999); «Очисний вогонь Шевченкового слова» (1999); «Шевченкові імперативи і ми» (1999); «Шевченкові імперативи і ми на зламі тися-

Анатолій Погрібний

чоліття» (Погрібний А. Класики не зовсім за підручниками. – К., 2000); «Ми перед зором Шевченка» (2001). У 2007 вийшли дві останні в його творчості книжки: публіцистичний твір «Захочеш і будеш» та літературознавчий – «Літературні явища і з'яви». Лауреат премії Всеукр. культ.-наук. фонду Тараса Шевченка (2003).

Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка 2006 за публіцистичну трилогію «По зачарованому колу століть», «Раз ми є, то де?», «Поклик дужого часу» – тоді ж – сказав зі сцени слова, що й сьогодні звучать надивовижу актуально: «Не сійте жарини розбрату, господа, погамайся, “п’ята колоно”, що так підступно і так підло маніпулюєш нашим зденаціоналізованим чи злюмпенізованим обивателем! “У їх народ і слово. І в нас народ і слово”, – заповів нам Тарас Шевченко».

У травні 2012 Всеукраїнське товариство «Просвіта» заснувало премію його імені. Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 33.

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 278; Життя і чин Анатолія Погрібного. Наукові розвідки, статті, спогади. – К., 2011. – 487 с. – Качула В. Прощайте, професоре, ви були справжнім // Кримська світлиця, 2007. – 12 жовт.

Віктор Жадько

ПОДОЛИНСЬКИЙ Сергій Андрійович

(19.07.1850, с. Ярославка Звенигород. пов. Київ. губ., тепер Нова Ярославка Шполян. р-ну Черкас.

Книга Анатолія Погрібного

обл. – 30.06.1891, Київ) – фізик, економіст, соціолог, філософ, публіцист, громад.-політ. діяч. Закінчив природ. відділення фіз.-матем. ф-тету ун-ту св. Володимира (1871); навчаючись у виші, зближується з Михайлом Драгомановим та Миколою Зібером. Канд. природн. наук, доктор медицини.

Брав участь у громад. житті: делегат нелегального з'їзду студентів у Петербурзі. Після закінчення ун-ту, захистив дисертацію на тему «Синтез цукру» і одержав диплом кандидата природ. наук – виїздить за кордон для продовження медичних студій. Мешкав в Австро-Угорщині, Німеччині, Швейцарії, Франції. Навчався в Цюрих.

Сергій Подолинський

Книга про С. Подолинського

та Бреслав. ун-тах. Популяризував творчість Шевченка. У працях і в епістолярії посилався на твори Тараса Шевченка. У 1873 в Цюріху влаштував шевченків. вечір. У статті «Нігілізм у Росії» (1881, нім. мовою) є згадка про Тараса Шевченка. Праці перекладали французькою, німецькою, італійською, російською, сербською, білоруською мовами. У 1880 під редагуванням випускника ун-ту св. Володимира Михайла Драгоманова і Михайла Павлика у Женеві виходить часопис «Громада», де опублікував праці: «Громадівство і теорія Дарвіна», «Перегляд громадського руху в Західній Європі».

Помер в Києві, поховали поруч із батьком – одного із представників Пушкінської плеяди Андрія Івановича, на кладовищі Аскольдової могили. У 1930-х прах сина і батька перенесено на Звіринецьке кладовище. Ім'ям Подолинського названо вулиці: в Черкасах та в Центральному районі міста Дніпро та провулок в Новомиргороді.

Літ.: Бойко І. Пропагандист Кобзарєвого слова // Шевченків край, 1973. – 22 груд.; Жадько В. У пам'яті Києва: столичний некрополь письменників. – К., 2007. – С. 147, 346; Левицький В. Подолинський Сергій // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 211.

Віктор Жадько

ПОЗНАНСЬКИЙ

Борис Станіславович

(25.04.1841, м. Стародуб Чернігів. губ, тепер Брян. обл., РФ – 27.09.1906, Північний Кавказ) – етнограф, історик, письменник, народник. Навчався в Білоцерківській класичній гімназії.

Студент істор.-філ. ф-тету ун-ту св. Володимира (1859–1861), належав до гуртка хлопоманів. XIX століття в часи навчання в ун-ті українці створювали студентські гуртки, або земляцтва, називалися «гміни», створювалися із студентів однієї гімназії. Серед відомих хлопоманів були: Володимир Антонович, Тадей Рильський, Павло Чубинський. Вчителював у педагог. школі при ун-ті св. Володимира. Восени 1860 з іншими українофілами здійснив подорож Україні Шевченківськими місцями, під час студент. канікул – відвідали місця, пов'язані з козацькими землями. 23 березня 1861 кинув ун-т, одягнув селянську свитку і «пішов у народ» – відправляється в село Дударі Канівського пов., щоб допомагати селянам. Звинувачений жандармами у підготовці до польс. повстання у 1863, а також знайдені виписки із Герценівського бунтівного ж. «Колокол» – висланий із Києва. Перебуваючи під поліцейським наглядом, не пориває відносин з друзями по укр. русі – Володимиром Антоновичем, Тадеєм Рильським. В травні 1861 побував у Каневі під час перепоховання Тараса Шевченка – популяризував Шевченкові твори (читав Тарасову «Наймичку»). Член київ. «Старої громади»; співроб. ж. «Основа». Автор мемуарів «Воспоминання. Из недалекого прошлого». Великого удару завдали чорносотенці, коли 26 листопада 1905 вбили сина, який працював земським лікарем, цього не міг витримати. Деякий час проживав на Кавказі, а останні роки – на Воронежчині в повітовому місті

Борис Познанський

Остроогожськ, як приватна особа, там і похований.

Літ.: Драгоманов М. До історії українських хлопоманів у 1963 році // Житіє і слово, 1895. – Кн. 3; Короткий В., Ульяновський В. Познанський Борис Станіславович (1841–1906) // З іменем Святого Володимира. – Кн. 2; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ПОКЛАД

Наталія Іванівна

(3.09.1951, с. Маньківка Бершад. р-ну, Вінн. обл.) – філолог, письменниця, перекладач, публіцист. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1976). «Це був 1972-й рік – період репресій. Київ зустрів мене вороже – не прийняв ні мою українську душу, ні мою вишиванку», – напише у щоденнику. Закінчивши

Наталія Поклад

Книга Наталії Поклад

ун-тет, повертається до Маньківської восьмирічки і публікує новелу про мешканців вулиці, надрукована в районці «Бершадський край». Із 1976 працює: коректором у вид-тві «Веселка», літред. ж. «Київ», редакт. журн. «Міжнародний туризм», в Інституті українознавства університету; провідним фахівцем Інституту культурологічних та етнополітичних досліджень у МАУПі. Член СП України (з 1988) та Спільки журналістів. Член правління Товариства укр. мови ім. Т.Г. Шевченка (1988–1991); входила до першого правління Товариства укр. мови імені Т.Г. Шевченка (1988–1991), відновлювала Союз українок, у Київській письменницькій організації, очолювала об'єднання поетів і комісію по роботі з молоддю. Записала від матері Галини Аксентіївни Чечельницької та видала фольклорне вид. «Маньківське весілля» (2003), а в співавторстві з вчителем-методистом Михайлом Кононенком – посібник із українознавства «Слово» (2003). Поетичні збірки: «Акценти» (1985), «День сповіді» (1990), «Обереги надії» (1991), «Ритуальний танець волі» (1994), «Горить свіча у чорних водах» (1996), «Молоде сонце» (1999), «Всупереч» (2001), «Всього-на-всього життя» (2003), «Хліби жертівні» (2006), «Це місто – наче Господа рука» (2007), «Німбом золотим» (2011), «Голос криці» (2011). На її вірші пишуть пісні Володимир Конощенко та Віталій Кирейко, Геннадій Володько та Лариса Іващенко, Анна Пеунова, Зіна Байденко. З поет. шевченкіани: «Десяте березня»

(1985), «Триптих болю. Шевченко» (1990), «Заповіти» (1991), цикл «Візерунки на склі» (1996), «Ніби душі ангельські» (1999), «Клінтон у Києві» (2007). Шевченкознавчі статі: «Щоб краще збагнути себе» (Шевченко у скульптурі Івана Гончара), (1989); «Поруч із генієм (Жінки, що залишили в душі Тараса помітний слід» (2009), «Випростує, запалює, кличе» (2004), «На поклін до Тарасової землі» (2013). Лауреат літ. премій, імені: Євгена Маланюка (1993), Михайла Коцюбинського (1999), «Благовіст» (2000), Міжнародної премії СФУЖО імені Марусі Бек (Канада, 2002), Наталі Забіли (2010), «Кришталевий птах» (2012), ж. «Березіль» (2012), Василя Юхимовича (2013), Фонду ім. Волянників-Швабінських (США, 2013), Олександра Олеся (2014), Володимира Забаштанського (2020). Твори перекладено білоруською, російською, польською, іспанською та німецькою мовами.

Літ.: Іванченко Г. Берегиня української лірики // Бершадь, 2011. – 4 вересня; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ПОЛОНСЬКА

Ніна Євдокимівна

(23.11.1923, с. Западинці Меджибож. р-ну Кам'янець-Поділ. обл., тепер Летичів. р-ну Хмельн. обл. – 31.08.1998, Київ) – філолог, шевченкознавець, музейник. Навчалася на філ. ф-теті унті ім. Т. Шевченка (1943–1947). Працювала наук. співроб. фондів ДМШ (1953–1989), зав. відділу

«Вшанування пам'яті Т.Г. Шевченка». Брала участь у виданні «Словника мови Т.Г. Шевченка» (Т. 1, 2.1964), співупоряд. кн. «Біографія Т.Г. Шевченка за спогадами сучасників» (1958). Автор статей: «Шевченко і Репін» (1957, у співавтор); «Шевченко-ілюстратор» (1960); «Нові придбання Державного музею Т.Г. Шевченка» (1960); «П.О. Чуйкевич (з кола знайомих Т. Шевченка)» (1978); «Достовірні риси образу» (1985); «Шевченко-ілюстратор» (1960), «Родина Толстих і Тарас Шевченко» (1986). Брала участь в упорядкуванні зб. «Біографія Т. Г. Шевченка за спогадами сучасників» (1958) і в складанні «Словника мови Шевченка» (Т. 1-2, 1964).

Літ.: Полонська Ніна Євдокимівна // Шевченк. енцикл. – Т.5. – К., 2015. – С. 244. Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ПОЛОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО

Наталя Дмитрівна

(у дівочтві – Наталя Дмитрівна Меньшова; 31.01. 1884, Харків – 8.06.1973, Дорнштадт, Баден-Вюртемберг, Німеччина) – історик, археолог, архівістка (подвійне прізвище мала тому, що мала перший шлюб не вдалий, з поручиком Сергієм Полонським, з 1906 по 1914-й, другий шлюб – трагічний – з академіком Миколою Василенком, якого у 1924 репресували). У 1913 – студентка істор.-філ. ф-тету ун-ту св. Володимира, про навчання написала у «Спогадах: «В середині вересня почалися регулярні лекції: то заважали

Наталія Полонська-Василенко

Книга Наталії Полонської-Василенко

іспити в університеті, то не було закінчено ремонт. На курсах була не курсова, а предметова система: мусли скласти іспити з певного циклю предметів, щоб одержати диплом, але коли саме, в якому порядку-цілком залежало від нашої волі. Так само і слухання лекцій ми могли розпочинати так, як бажали: декан стежив лише за тим, щоб протягом 4-х років прослухали всі предмети, які вважались за обов'язкові. Щодо додаткових, то тут вже не було нічого певного, і були предмети, які читалися щороку, були такі – раз і більше не повторювались». Отримала диплом, а через два роки складала магістерський іспит з рос. історії, і в травні 1916 обрали приват-доцентом вузу. Авторка 200 наук. праць у царині історії Запоріжжя та Південної України, доктор істор. наук (1940). Чл. НТШ (від 1947), пропагувала життя і творчість Т. Шевченка. Одна із перших українок отримали ступінь доктора істор. наук та академіка Української Вільної Академії наук і Міжнародної Академії наук у Парижі. Діяльність за кордоном: проф. Українського вільного ун-ту в Празі та Мюнхені (1945–1973), Православної богословської академії в Мюнхені, декан філософ. ф-тету Українського вільного ун-ту (1945–1972). Авторка статті: «Бібліотека і музей ім. Т. Шевченка» (1964); книг: «Історія Української Церкви» (1949), «Теорія 3-го Риму в Росії протягом XVIII і XIX ст.» (1952), «Особливості Української Православної Церкви» (1959), «Гетьман Мазепа та його доба» (1959), «Перші віки християнства на Україні»

(1963), «Дві концепції історії України і Росії» (1964), «Українська історіографія» (1971). Жила із чоловіком у будинку для літніх людей у м. Дорнштадт (земля Баден-Вюртемберг, ФРН), де і скінчився земний шлях. За волею, похована на старій частині цвинтаря при будинку для літніх людей, поряд з чоловіком – Олександром Моргуном.

Літ.: Білокінь С. Н. Д. Полонська-Василенко – історик, філософ, біограф // Книжник, 1991 – № 4; Верба І. Життя і творчість Наталії Полонської-Василенко (1884–1973). – Ніжин, 2008. – 64 с.; Винар Л. Професор Наталія Полонська-Василенко і Українське історичне товариство // Український історик», 1969. – № 1/3.

Віктор Жадько

ПОЛУСМАК

Ликера Іванівна

(у заміжжі – Яковлева; 1840 – 4.02.1917, Канів) – сирота, уродженка села Липовий Ріг Ніженського пов. Чернігівської губ.; наречена Т. Шевченка. Кріпачка батьків Шевченкового знайомого, чиновника канцелярії державного контролю, співробітника ж. «Современник» Миколи Макарова (1828–1899), привезена наприкінці 1859 до С.-Петербургу. Шевченко і Ликера вперше зустрілися, імовірно, 12 лютого 1860 в домі Варвари Карташевської (1832–1902), в родині яких Ликера була покоївою. Освідчення поета «...щоб стала його дружиною» відбулося на дачі Карташевських у Стрельні неподалік С.-Петербургу 27 липня, а 30-го липня 1860 Тарас Шевченко написали

Ликера Полусмак. Давнє фото

Т. Шевченко і Л. Полусмак. Малюнок

М. Макарову листа, щоб заручитися його благословенням на Ликерин шлюб: «Бог в лиці Надєжди и Александры Михайловны помагає мені одружитися з вашою дочкою і сестрою Ликерею, помагайте ж і ви вкупі з Варварою Яковлевною. Бо вона (Ликеря) 28 июля при купних наших друзьях сказала мені, що без братнього і батьківського вашого святого слова вона не дасть мені свого такого ж слова (розумна і щира душа). Вертайтеся ж швидче до нас та поблагословіть і одружіть Ликерю з Тарасом, з вашим искреннейшим другом». «Лекері, – згадує письменниця Надія Кибальчич (1856–1918; псевд. Наталка-Полтавка), – тоді було років з двадцять, але красивою, у строгім змислі, її не можна назвати – так собі – приємна, українського типу дівчина: середнього росту, кругловида, трохи веснянкувата, кароока, рот маленький, уста пишні, вишневі, коси густі, темнорусі... Тільки постать її, тонка у стану і пишна у плечах, була дуже гарна і Ликера те добре знала... Зодягалась завжди по-українському». Схожими рисами малює Ликеру і письменник Іван Тургенєв (1818–1883), у ст. «Спогади про Шевченка»: «Существо молодое, свежее, несколько грубое, не слишком красивое, но по своему привлекательное, с чудесными белокурыми волосами и той не то горделивой, не то спокойной осанкой, которая свойственна ее племени». 5 серпня 1860 поет у Стрельні написав вірш «Ликері» («Моя ти любя! Мій ти друже»), а влітку – портрет Л. Полумакової. 13 серпня Микола

Макаров відповів Тарасові, що «...готовий благословити, але радив дочекатися його повернення з Німеччини». 22 серпня 1860 Т. Шевченко пише до родича, Варфоломія Шевченка: «Будущеє подружжє моє зветься Ликерія – крепачка, сирота...Вона землячка наша, із-під Ніжина. Тутешні земляки наші (а надто панночки) як почули, що мені Бог таке добро посилає, то ще трошки подурнішали. Гвалтом голосять: не до пари, не до пари! Нехай їм здається, що не до пари, а я добре знаю, що до пари». А 5 жовтня Тарас пише Варфоломію, що він з Ликерою «...не побравшись – розійшовся» – і дотепер шевченкознавці не можуть прийти згоди, що ж стало причиною розриву між Тарасом і Ликерою. Можливо, од того, що Надія Забіла (1826 – р.с.н.) наговорила Тарасові неприємне про Ликеру, бо її донька, письменниця Надія Кибальчич згадує: «Як же мати образилася, коли одного дня Тарас, вернувшись з садочка, де він довгенько щось говорив з Лекерею, признався їй, що він любить цю дівчину і має одружитись з нею. Як моя мати почула цю звістку, їй здавалось, що стеля звалилась на її голову і придавила її... Відразу, не роздумуючи, вона розказала йому про Лекерю що знала недоброго і стала його намовляти, щоби покинув свій чудний намір». Тарасів біограф, письменник Олександр Кониський (1836–1900), цитуючи спогади дочки Надії Забіли – Наталки Полтавки, пише: «Забілиха, почувши від Тараса таку новину, так зумилася, що «їй здавалося, наче стеля упала їй на голо-

ву і придавила її»; вона навіть і образилася «і, не тямлячись від горя і здивування, скрикнула: “Боже мій! Що ви задумали, Тарасе Григоровичу! Хіба ви не знаєте, що то таке Ликерія!». Та й заходилася розповідати усе, що знала недоброго про Ликерію, вмовляючи його покинути свій чудний замір». Т. Шевченко, в листі від 6 вересня 1860, повідомивши М. Макарова про те, що Полусмак вже перевезено до Петербурга, далі приписує: «P.S. Ликеря просить вас не вертатись швидко, а вернуться здоровим. На її добру раду і я здався». В характеристиці Ликері звертають увагу Тарасові слова, написані Варфоломію ще 22 серпня 1860: «Така сама наймичка, як і Харита, тільки розумніша одним – письменна». Варто ці слова порівняти з пізнішою характеристикою, вже після розбрату: «Лекера така самісінька, як і Харита, дурніша тільки тим од Харити, що письменна». Видко, Тарас переконався, що півписьменність дівчини, не даючи їй нічого, сприяла тільки її претенсійності й виплодила ту «...безграмотную, нецензурного свойства записку, в которой она насмехається над письмами к ней поэта, говоря, что его «записками издесъ не ихто нунужаеца». Доля Ликері після розлуки з Шевченком була така: як вільна, залишила наймитування в Карташевських, вступила на службу до французького модного магазину, незабаром вийшла заміж за парикмахера Яковлева й жила з ним у Царському Селі, працювала швачкою. Після смерті чоловіка (1904) залишила дітей в С.-Пе-

тербурзі, переїхала до Канева – спершу приїздила лише влітку, а згодом залишилася назавжди. Часто навідувалася на могилу Т. Шевченка. У Каневі Полусмак не мала оселі, винаймала житло у різних квартирах міста. Останні декілька років життя перебувала у канівській богадільні, де й померла; покоїться на кладовищі на вулиці Сельце, хоча заповідала поховати в урочищі «Монастирок», найближчому до Чернечої Гори – довгий час це місце не було відомим. У 1982 дослідниця Зінаїда Тарахан-Береза розшукала канівця Панааса Бондаренка, у батьків якого мешкала Ликера і якого у дитинстві врятувала від смерті. Його батьки поховані біля Ликериної могили, тому Панас Аврамович, доглядаючи могили батьків, доглядав і могилу Тарасової нареченої. У 1989 на похованні встановлено пам'ятник із зазначенням: «Тут поховано

Могила Ликері Полусмак. Фото В. Жадька

наречену Тараса Шевченка Ликерію Іванівну Полусмакову (1840–1917)». У Шевченківському Національному заповіднику на згадку від Ликери залишився вишитий нею рушник з домотканого полотна з літерою «Л», над якою – віночок, а збоку – півні. За переказами, Кобзар хотів мати на весіллі саме рушник із півнями, яку передав на зберігання в музей краєзнавець і фольклорист Степан Нехоршев (1897–1988); експонується тут і запис Ликери Полусмак до «Книги вражень» відвідувачів Шевченкової могили: «13 мая 1905 року приїхала твоя Ликера, твоя любя, мій друже. Сьогодні мій день ангела. Подивись на мене, як я каюсь».

Літ.: Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 334, 561; Тарахан-Береза З. Доля Шевченкової нареченої // Літературна Україна, 1982. 14 жовт.; Ткаченко А. Полусмак Ликера

Шевченко Т. Портрет Ликери Полусмак. 1860

// Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 249; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 6. – К., 2003. – С. 207.

Віктор Жадько

ПОЛУСМАКОВОЇ ЛИКЕРИ ПОРТРЕТ,

робота Т. Шевченка, виконана влітку 1860 на дачі Надії Забіли-Білозерської (1826 – р.с.н.) в Стрельні під С.-Петербургом, де дівчина наймитувала в родині Карташевських і залишили Ликеру на час від'їзду за кордон. Про це пише дочка Надії Забіли-Білозерської – письменниця Надія Кибальчич, псевдонім «Наталка Полтавка» (1856–1918): «Родные мои летом [1860] жили на даче в Стрельне с Лукерьей». На звороті малюнка вгорі синоном Йосипа Микешина – Бориса (1873–1937) зазначено: «Симъ свидѣтельствую, что этот рисунок рисован поэтом Шевченком и подарен моему отцу Академику М. Микѣшину в бытность в Академии художеств вместе с Шевченко, сентября 1900 г. С.-Петербург. Б. Микешин». Молоду дівчину Тарас змалював за сеанс, підкресливши найвиразніші риси обличчя: невисоке чоло, на яке спадають пасма, широкі, високо розташовані чорні брови, великі карі очі, трохи кирпатий ніс, округлі щоки. Її погляд сповнено таємничості й ліризму. Намічені лініями біла стрічка підв'язує волосся та спускається на плечі, сорочка простого крою, манишку якої зав'язано на бант, свідчать про дотримання у вбранні Ликери традицій укр. народної культури. Більше уваги митець приділив моделюванню обличчя, тоном виділив світлотіньові пе-

реходи, глибокі тіні, що делікатно увиразнювали риси дівчини. Легкими штрихами художник покрив тіні на вбранні, більш насиченими й продовгуватими – тло за портретованою, щоб виділити її фігуру. У листі від 22 серпня 1860 до родича Варфоломія Шевченка (1821–1892), Тарас писав: «Восени, як одробишся з полем і окопаєш наше будущеє кишло, вибери на тому кишлі найкраще місце і посади яблуню і грушу, на пам'ять 1860 року 28 июля» – це був день заручин із Л. Полусмак. Художник і скульптор Михайло Микешин (1835–1896) познайомився з Т. Шевченком у 1858 в С.-Петербурзі, часто зустрічався, ілюстрував «Кобзар», створив скульптурні портрети Кобзаря. Одного разу Михайло завітав до Тараса в той час, коли поет був роздратований після розриву взаємин, що стався, ймовірно, у проміжку 9–12 вересня 1860, і в пориві відчаю намагався знищити портрет, однак малюнок врятував М. Микешин, про що розповів у ст. «Спогади про Шевченка»: «Скажу тільки, що тоді, коли розладналися його стосунки з однією простою українською дівчиною, з якою хотів побратися, він страшенно був лютий на все жіноцтво, вичитуючи з Біблії та інших джерел усляку на них огуду, і спересердя хотів подерти дуже мило накиданий ним портрет своєї невірної “люби”, але я відібрав у нього цей портрет і досі його зберігаю». Малюнок уперше згадано і репродуковано під назвою «Портрет невесты Т.Г. Шевченко, дівчини Лукерьи» у виданні: Шевченко Т.

Иллюстрированный «Кобзарь» (1896). Робота зберігається в Національному музеї Тараса Шевченка.

Літ.: Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 343; Юр М. Полусмак Ликери портрет // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 251; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 6. – К., 2001. – С. 207.

Віктор Жадько

ПОНОМАРЬОВ

Степан Іванович

(3.08.1828, м. Конотоп Чернігів. губ., тепер Сум. обл. – 3.10.1913, там же) – укр. і рос. філолог, історик, бібліограф. Навчався в Ніжин. гімназії. Закінчив словесне відділення істор. філ. ф-тету університету св. Володимира (1852) зі ступенем кандидата; викладав рос. мову, історію і географію у серед. навч. закладах Полтави. Переїхав до Конотопа, де займався наук. дослідж.

Степан Пономарьов

(1872). Брав участь у складанні каталогу Київ. міськ. публічної б-ки (1880–1881). Імовірно, знайомий Т. Шевченка. Дослідник життєпису М. Максимовича. Дав високу оцінку 1-го тому праз. видання «Кобзаря» (1876). Опублікував «Восемь писем Тараса Григорьевича Шевченко к разным лицам» (1883), «Из писем Максимовича к Шевченку» (1884). Склав словник псевдонімів. Бібліотека Пономарьова під кінець життя мала до 15 тисяч томів. У ж. «Новое время» надрукував літературно-бібліографічну бесіду про «Кобзар» Шевченка. У 1905 подарував бібліотеку Конотопському земству. Основна частина була звалена в хліві земства і розкрадена. «Серед багатьох бібліографічних раритетів загинув, здається, і той примірник «Кобзаря» 1840, де рукою поета написано «На забудь Штернбергові». Проте примір-

Павло Попов

ник існує. Подальший його шлях простежила Н. Чамата у гаслі «На забудь Штернбергові» у «Шевченківській енциклопедії». Помер у Конотопі, похований на міському кладовищі; могила не збереглася.

Літ.: Дудко В. Пономарьов Стапан Іванович // Шевченке. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 269; Росовецький С. Темний епізод у відносинах М. Максимовича і Т. Шевченка за свідцтвами сучасників // Шевченкознавчі студії. – Вип. 15. – К., 2012. – С. 46; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ПОПОВ

Павло Миколайович

(16.07.1890, с. Миколаївка, Путилів. пов. Курс. губ., тепер Бурин. р-ну Сум. обл. – 4.04.1971, Київ) – філолог, літературознавець, мистецтвознавець, фольклорист, книгознавець. Д-р філ. наук (1946). Чл.-кор. АН УРСР; чл. СПУ (1939). Навчався на істор.-філ. ф-теті Варшав. (1910), через рік перевівся на істор.-філ. ф-тет ун-ту св. Володимира (випуск 1916); закінчив виш з дипломом I ступеня і залишений при ун-ті для підготовки проф. звання. Навчався в аспірантурі Інституту народної освіти в Києві (1922); отримав вчений ступінь магістра руської (укр. і слов'ян. філології). Працював: в універ. музеї війни і револ; зав. відділом рукописів Всеукр. бібліотеки (1929–1934). Викладач ун-ту св. Володимира (1934), проф. кафедри історії укр. л-ри. У 1935–1940 – викла-

дач давньої укр. літератури та укр. і рос. фольклору Київського пед. інституту; водночас трудився в системі АН УРСР, у київ. худож. та пед. інститутах. Автор ст.: «Шевченко і російська народна поезія» (1956); «Шевченко про тайпінську революцію в Китаї» (1957); «Шевченко про Китай» (1958). Започаткував наук. шевченків. експедиції за участю студентів ун-ту; у 1938 «По слідах Шевченка», матеріали якої лягли в основу кн. «Т. Шевченко в народній творчості» (1963). Виступив з доповіддю «Київський університет у житті й творчості Т.Г. Шевченка» 10 берез. 1959; на другій універ. шевченків. сесії у берез. 1960 «36. «Наши, списанные с природы русскими», участь у ньому Т. Шевченка» (1964) – монографічне дослідження про місце ун-ту св. Володимира в біографії та літ. творчості Т. Шевченка, побудоване на архівно-документ. та істор.-літ. матеріалах. Автор наукових праць з шевченкознавства в зб. і період. Пресі: «Шевченко й «Слово о полку Ігоревім» (1937); «Шевченко і Сковорода» (1939); «Погляди Т. Шевченка на народну творчість (1942); «Шевченко і народна творчість» (1954); «Шевченко про Китай» (1958); «Тарас Шевченко і Григорій Сковорода» (1959); «Шевченко і наука його часу» (1962); «До питання про Шевченка як художника-літографа» (1963); «До проблеми позитивного героя в повістях Т. Шевченка» (1965). Текстолог, член ред. колегії 10-томного ПЗТШ (1939–1964). Ред. видання «Т.Г. Шевченко в народній творчості» (1940).

Член редколегій підготовки видання «Повного зібрання творів Тараса Шевченка» в 10-ти томах та «Історії українського мистецтва» в 6-ти томах..

Літ.: Білецький О., Сухобрус Г., Шолом Ф. Попов Павло Миколайович. – К., 1961; Нога Г. Попов Павло Миколайович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 274; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ПОПОВИЧ

Мирослав Володимирович

(12.04.1930, м. Житомир – 10.02. 2018, Київ) – філософ, провідний фахівець у галузі культурології, логіки та методології науки. Почесний доктор Національного університету Тараса Шевченка (2009) – прочитав інавгураційну лекцію «Київ

Мирослав Попович

Книга Мирослава Поповича

як другий Єрусалим». Доктор філос. наук, професор, академік НАН України. У 2018, за визначні заслуги перед Україною, по смертно нагороджено Орденом Свободи. Закінчив філос. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1953). З 2001 – директор Ін-ту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України. Автор фундамент. досліджень з філософії та культурології, зокрема – в наук. праці «Культура. Ілюстративна енциклопедія України» (2009), що висвітлює постаті і розкриває теми, які раніше подавалися в перекрученому вигляді. У 2011 побачила світ книга «Бути людиною». Автор статей про Кобзаря: «Шевченко – гуманіст» у зб. «Творчість Т. Шевченка у філософській культурі України» (1992), «Невідомий Шевченко» (2001). Лауреат Національної премії Украї-

ни імені Тараса Шевченка 2001 за кн. «Нарис історії культури України» (1998; підрозділ «Тарас Шевченко. Життєвий шлях, особистість. Шевченко-художник. Поезія Шевченка». Чл. Координаційної ради з питань підготовки та відзначення 200-річчя від дня народження Т. Шевченка. Гол. редактор часопису «Філософська думка», президент Філософського товариства України; чл. Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки; чл. Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка (до 2005); президент товариства «Україна-Франція», відзначений французьким орденом Почесного легіону. Почесний доктор ряду вищих навчальних закладів України. Гасло життя: «Відповідальність – це те, що перебуває між свободою і примусом. Далі усе залежить від особистого вибору людини. Особистість може бути повноцінною і почуватися щасливою лише після усвідомлення власної гідності. Дбайте про свою гідність». Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 33.

Літ.: В'яткіна Н. Мирослав Попович: ефект структури // День, 2018. – 10 квітня; Шевченківські лауреати. 1962–2012. – К., 2012. – С. 430; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

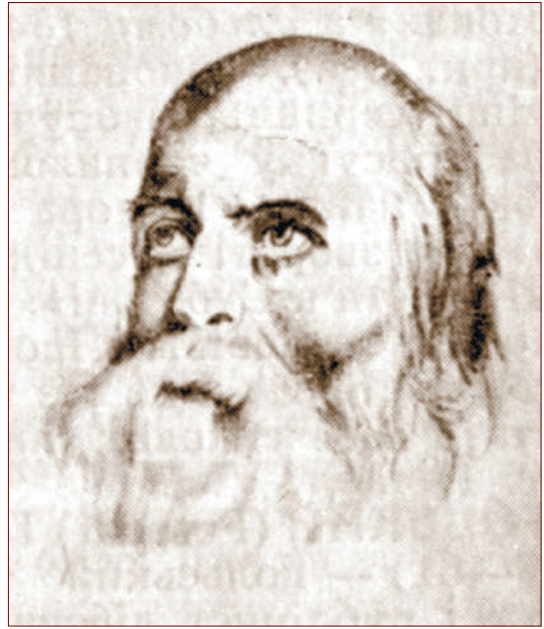
Віктор Жадько

ПОСЯДА

Іван Якович

(Посяденко; 28.03. 1823, Зіньків, тепер Полтав. обл. – 12.10.1894, Коростишів, тепер Житом. обл.) –

педагог, кандидат філософії; чл. Кирило-Мефодіївського братства, знайомий Т. Шевченка. З 1843 вчився на філософ. ф-теті ун-ту св. Володимира (в 1845–1846; одночасно – слухач педагогічного ін-ту). Студентом написав наук. працю «Про суть мислення взагалі». Обстоював федерацію слов'янських народів, в якій чільне місце мала посісти Україна, виступав за скасування кріпацтва та дворянських привілеїв і введення станової рівності. З ним в ун-ті навчалися О. Стронін, О. Маркевич, О. Тулуб, О. Навроцький – зустрічався з «братчиками» на київській квартирі професора ун-ту св. Володимира Миколи Костомарова (1817–1885) в будинку Павла Грушицького на Кадетській вулиці, біля «валів» у третьому кварталі Старокиївської частини; у 1847 заарештований. У секретному Розпорядженні Міністра народної освіти Російської імперії графа Сергія Уварова (1786–1855) містився наказ попечителю Київського навч. повіту «...исключить из списка студентов университета св. Владимира студента Посяду». Висланий під нагляд поліції в Казань, де продовжив навчання в ун-ті. Написав канд. дисертацію на тему: «Значення перших творів Гоголя в російській літературі і їх заслуги для народності». У 1849–1856 служив у канцелярії губ. Рязані й чиновником Департаменту уділів у С.-Петербурзі. В 1856 залишив службу і на тривалий час виїхав за кордон з метою «вчених занять». Студював нац. питання і політичний устрій низки європейських країн, знайомився

Іван Посяда. Невідомий художник. Олівець

з їхніми навчально-виховними системами. Отримав серйозні знання в Йенському, Лейпцігському, Галльському ун-тах. Завдяки цьому його можна вважати одним із найосвіченіших людей свого часу. Перебуваючи в Казані під час повернення із заслання, Т. Шевченко розшукував Посяду і в «Щоденнику» 13 вересня 1857 записав: «Полубувавшись вместе с рудою короною статуєю сплетателя торжественных од и иной гнусной лести, я, проходя через двор, встретил студента с порядочно синим подбородком, почему я заключил, что он не новичок в здешней аудитории. На этом основании я обратился к нему с вопросом, не помнит ли он Посяду и Андрусского, переведенных в 1847 из Киевского университета в Казанский. Он сказал, что не помнит, и советовал мне обратиться к старому сторожу Игнатьеву». У 1865

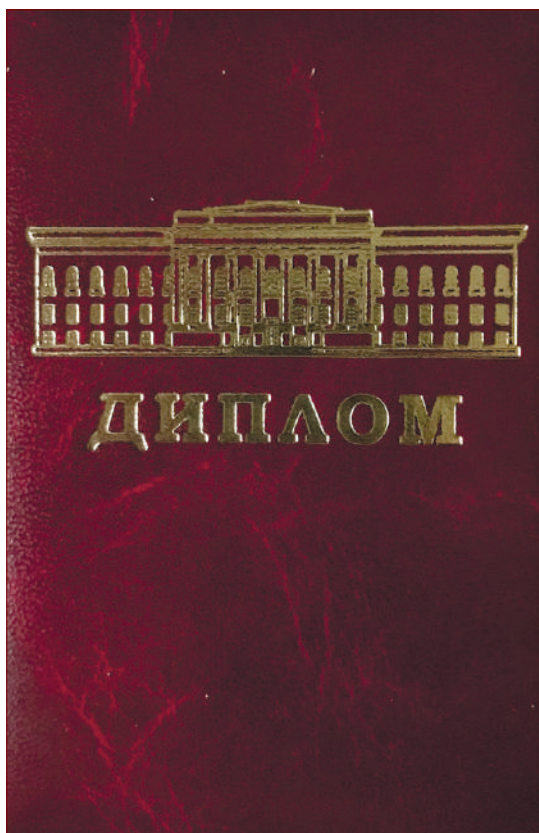

Медаль лауреата

повернувся в Україну; був директором Південно-Західної учительської семінарії в Києві (1869–1873), клопотався про місце директора Полтавської гімназії, але безуспішно – адміністративна влада не бажала повернення кирило-мефодіївця. Вийшовши у відставку в Коростишеві, де й помер. Поховання не збереглося.

Літ.: «Згадайте, братія моя...»: Київ Тараса Шевченка. – К., 2016. – С. 62; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 84; Лисенко Н. Посяда Іван // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 302; Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 153–214.

Віктор Жадько

Диплом лауреата

ПРЕМІЯ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА – найвища вузівська нагорода за результатами конкурсу наук. досліджень до Дня народження Кобзаря. Присуджується наук.-пед. працівникам, аспірантам і студентам ун-ту. Затверджена Вченою радою ун-ту (протокол № 10 від 4 травня 1989). Мотиви присудження: за вагомі наукові дослідження, які сприяють розвитку гуманітарних та природничих наук, утверджують високий авторитет університетської науки на міжнародному рівні; за цикл наукових праць, монографій, книг, статей; за підручники та навчальні посібники; за наукові праці з актуальних проблем у певній галузі науки. На здобуття Премії приймаються наук.

праці з гуман., природ. і техн. наук. Присуджується щороку десять премій: дві – викладачам та науковим співробітникам за наукові праці, монографії; дві – викладачам та науковим співробітникам за підручники, навчальні посібники; дві – молодим ученим (кандидатам, докторам наук віком до 35 років); дві – аспірантам; дві – студентам. Лауреатам Премії за наявності визначних досягнень може повторно присуджуватися нагорода за нові роботи, але не раніше, як за п'ять років після попереднього присудження.

Переможцеві конкурсу (або співавт.) вручається диплом і премія. Список щорічних лауреатів оприлюднюється в газеті «Київський університет». Першим лауреатом Премії став д-р біол. наук, проф. кафедри зоології біолог. ф-ту, літературознавець Вервес Григорій Давидович (1920–2001).

Літ.: Лауреати премії імені Тараса Шевченка Київ. університету / Автори-упоряд. С. Кагамлик, В. Бугров. – К., 2014.

Віктор Жадько

ПРУШИНСЬКИЙ Петро Іванович

(1803 – р.с.н.) – чиновник канцелярії київського генерал-губернатора, співробітник Тимчасової (Археографічна) комісії для розгляду давніх актів при ун-ту св. Володимира; знайомий Т. Шевченка. Після закінчення (1826) Віленського ун-ту (Литва), залишився працювати в місті до 1830. Імовірно, знайомство Петра і Тараса та подальше товаришування й співпраця в комісії мають витоки саме

з Вільно: весною 1829 Т. Шевченко, козачок поміщика Павла Енгельгардта (1799–1849), прибув до Вільно, де пан, як один із чотирьох ад'ютантів литовського генерал-губернатора Олександра Римського-Корсакова (1853–1840), мав проходити військову службу. Як і П. Прушинський, Тарас мав можливість навчатися малювання в професора Віленського університету Яна Рустема (1762–1835) та слухати лекції польського історика Йоахіма Лелевеля (1786–1861). До речі, у повісті «Художник», яка загалом має автобіографічний характер й розповідає про життя Кобзаря, є згадка про викладача Й. Лелевеля, якому

*Пам'ятний знак Т. Шевченку в селі Гульськ на Панській горі, над річкою Случ, де були Петро Прушинський з поетом.
Фото В. Жадько*

належить низка робіт, про які, очевидно, знав Т. Шевченко; це «Панування польського короля Станіслава Августа» (1818), «Бібліографія історії Польщі» в двох томах (1823), «Нумізмати́ка». На початку 1830 розпочалося польське повстання, де участь брав і П. Прушинський як член таємної організації «Демократичне товариство»; заарештований і засланий до Оренбурга – був під жандармським наглядом. З 1833 – секретар ковельського повітового маршалка, вивчав старожитності й фольклор Волині. У лютому 1844 одержав розпорядження виїхати в Новоград-Волинський, Острозький, Ровенський, Ковельський, Дубнівський повіти для архівних розшуків, а в 1846 обраний членом-співробітником Археологічної комісії, яку очолював професор університету св. Володимира Микола Іванишев (1811–1874). Петро брав участь у археологічних розкопках біля Фастова, коли досліджувався курган Переп'ят; вів щоденник розкопок і розраховувався з робітниками. «Главным помощником проф. Иванишева в этом деле был, – пише у спогадах історик Орест Левицький (1848–1922), – сотрудник Комиссии Прушинский... но здесь же находился и Т.Г. Шевченко, записывавший, вместе с Прушинским, народные предания и делавший рисунки». У справах Комісії зберігся документ, який допомагає точно встановити дні, в які велись розкопки. Це складений Прушинським «...подробный счет» – фінансовий звіт на одержані гроші для ведення робіт. Розкопки Переп'ят

продовжувалися іще з 11 вересня до 12 жовтня 1846 одноосібно П. Прушинським із залученням місцевих селян (рапорт П. Прушинського Бібікову від 16 жовтня 1846); Іванішев, мабуть, зайнятий був лекціями в університеті, а Т. Шевченко на той момент звільнений. У 1846 Гульськ відвідали члени Археологічної комісії – Прушинський і Шевченко. У повісті «Варнак» Кобзар згадує «прекрасну річку Случ, де вона верстов за дев'ять угору від Новограда-Волинського... утворила правильне коло...». Для увіковічення цієї події в селі Гульськ на Панській горі, над річкою Случ, встановлено пам'ятний знак.

Літ.: Галайчук Я. Шевченко і Прушинський – дослідники Волині // З досліджень про Т.Г. Шевченка. – К., 1968. – С. 48; Зленко Г. Прушинський Петро // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 380; Кралюк П. Волинь у житті і творчості Тараса Шевченка. – Луцьк, 2006. – С. 52.

Віктор Жадько

ПСЬОЛ

Михайло Іванович

(р.н.н. – р.с.н.) – поміщик. член Кирило-Мефодіївського братства; знайомий Т. Шевченка. Михайло Іванович – нащадок давнього роду Псьолів, один із представників якого, Григорій Псьол, у 40-х роках XVIII ст. стояв на чолі Орільської (Орлянської) сотні Полтавського полку. На родові Псьолів перехрещуються шляхи Т. Шевченка і М. Гоголя. Сестра Миколи Васильовича – Ольга Василівна (1825–1907) згадувала, як з їхньою родиною приятелювали «...соседи наши,

две старые девицы Пселовы, тетки Михаила Ивановича Псела». Поетеса, Тарасова знайома Олександра Іванівна Псьол (1817–1887) у 1852 стала хрещеною матір'ю Марії Володимирівни Бикової, а Тетяна Іванівна Псьол у 1857 – хрещеною матір'ю Варвари Володимирівни Бикової (племінниця Миколи Гоголя за сестрою Єлизаветою). 12 років служив юнкером, у Києві зустрічався з Т. Шевченком, що засвідчив «братчик», випускник ун-ту св. Володимира – Опанас Маркович (1822–1867) на допиті 3 квітня 1847 в цивільного губернатора Івана Фундукля (1799–1880).

На запитання, «з ким бачився з членів Кирило-Мефодіївського товариства», відповів: «Навроцького відвідували при мені... товариш по гімназії Псьол... і Шевченко». У другій половині 1846, як дослідив шевченкознавець Петро Жур (1914–2002), у Києві зустрічалися з Т. Шевченком члени родини Псьолів і їхня покровителька – княжна Варвара Репніна (1808–1891). Привела їх до Києва сумна обставина: помирав, захворівши на сухоти чоловік Глафіри Іванівни (1823–1886), уродженої Псьол, поміщик Петро Дмитрович Дунін-Борковський (1822–1846). Свого часу княжна Репніна зблизила і здружила поета з Дуніним-Борковським, про моральність якого була високої думки.

Літ.: Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 156; Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 167.

Віктор Жадько

ПСЬОЛ (Псьолівна)

Олександра Іванівна

(1817, с. Злодіївка, тепер Полтав. обл. – 15.10.1887, Москва) – поетеса, знайома Т. Шевченка; з Варварою Репніною складала листа Олексія Орлова (1786–1861) з проханням виклопотати дозвіл Шевченкові малювати та призначити Тараса учителем малювання в у-тет св. Володимира. У 1833 закінчила з відзнакою Полтавський інститут шляхетних панянок. Поет познайомився з Олександром в Яготині, де дівчина з сестрами – Глафірою і Тетяною – мешкала в маєтку Репніних (1843–1844). Вірші О. Псьол, які збереглися і опубліковані, відносяться до 1843–1847. Власне, й з'явилися, імовірно, як наслідок щирих почуттів, виявлених поетесою до Тараса під час його перебування в Яготині. Вірші «До

Шевченко Т. Імовірно, портрет Олександри Псьол, доньки поміщика. Акварель

сестри», «Свячена вода», «Три сльози дівочі» відзначаються сердечністю і мелодійністю, а за формою – близькі до народної пісенної творчості.

Незаперечне також наслідування мотивів Шевченка (через це, мабуть, вірш «До сестри» довгий час помилково приписувався Кобзареві): «Нам з тобою, моя сестро, // Не ходити в парі. // Твоє сонце світить ясно, // Моє давно в хмарі». На закінчення передмови до нового видання творів у 1847, Шевченко писав до братів-письменників: «А щоб ви знали, що труд ваш не мимо іде і щоб не дуже чванилась московська братія своєю Ростопчиною, то от вам Свяченая вода»: написано панночкою, та ще й хорошою, тільки не скажу – якою, бо воно ще молоде, боязливе» Ось цей вірш Псьолівни: Я бачила – святу воду // В річку виливали, // Щоб свяченої ногами// Люди не топтали. // А кохання вірне, щире – //Як вода святая, // Бо воно гріхів багато // Із душі змиває.// Оттим-то я своїх думок, // Хоч я і убога, //Зроду-звіку не покину //Та людям під ноги. // У господа небесного // Ласки ціле море, // То я в його, як ту воду, // Виллю своє горе». Шевченко цінував поезію «Свячена вода», схвально писав, щоб «А переверніть пудові журнали та пошукайте, чи нема там чого-небудь такого, як «С[вячена] В[ода]» – і не турбуйтеся, бо їй-богу не знайдете».

Перебуваючи на засланні, Тарас просить списати для нього вірш «Свячена вода», що, за його словами, здатен оросити «в'януче серце». О. Псьол співчувала арештантській долі Кобзаря і відгукнулася поезіями:

«Заплакала Україна», «Ой коли б я голос соловейка мала» і «Віє вітер над Києвом».

Зустрічаючись із Шевченком, Олександра, як визнала, «...ні разу з поетом не говорила», аж 19 березня 1848 «...в степ далекий за Уралом» полинув її голос: до листа Варвари Репніної Олександра дописала Тарасові: «Протягиваю вамъ руку, прошу васъ добрый Тарасъ Григорьевичъ, считайте и меня старой знакомой. Дай намъ Боже увидіться въ світі Его! Богъ знаетъ какъ бы я желала чтобы васъ по крайній мірі не изъторгали изъ Эдема, но чтобы ни случилось да пребудеть Онъ всегда съ вами и недопуститъ васъ охладіть, умереть для високого и прекраснаго!». І – отаку свою поезію: «Молим тебе, боже правди, боже благостині, // Не покидай сиротою у степу-пустині // Брата нашого! Як батько, як рідная мати // Озовись до його душі, не дай унівати! // Збери, боже, наші сльози в темнісіньку хмару // І як серцю розбитому стане нудно, жарко, // Тоді нехай вони бризнуть, як дощик весною...// Зроби чудо – вони стануть святою водою // Живущою, цілющою, – всі рани загоїть, // Як в купелі викупає і душу напоїть».

На засланні поет згадує «Свячену воду» Олександрі: «Коли маєте «Свячену воду», – писав до товариша Андрія Лизогуба (1804–1864), – то спишіть та пришліть мені, бо та, що ви мені передали, утрачена». «Пришлите, ежели имеете, – дописує Тарас Глафірі Дунин-Борковській (1823–1886), – «Свячену воду»; она оросит мое увядающее сердце».

В Орській фортеці Шевченко дійсно мав «Свячену воду»: під час трусу в Оренбурзі поезію взято між «...іншими паперами» у поета і записано з приміткою «...недозволеного нічого нет». Шевченко підтримував Олександру як творчого початківця: після повернення із каторги, сприяв опублікуванню у 1860 три поезії «Псьолівни» без підпису під заголовком «Три сльози дівочі» в збірнику «Хата», який редагував письменник і Тарасів товариш Пантелеймон Куліш (1819–1897). Датовані 1847-м, вірші відгукуються на розгром Кирило-Мефодієвського братства, а поетична строфа над долею «братчика»: «Розпитай же буйних вітрів // З далекого краю, // Як наш Кобзар з важким ранцем // Під ружжем гуляє», – безпосередньо стосується Тараса Шевченка на засланні. Олександра із Глафірою доживала у Москві з Варварою Миколаївною; поруч і поховані, у Алексеєвському монастирі.

Літ.: Большаков Л. Псьол Олександра // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 389; Зленко Г. Відсвіти Тараса Шевченка: Розповіді про пошуки та знахідки. – Одеса, 2009. – С. 76; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 6 – С. 338.

Віктор Жадько

ПУШИК

Степан Григорович

(26.01.1944, с. Вікторів, нині Галицького р-ну Івано-Франківської обл. – 14.08. 2018, м. Івано-Франківськ) – філолог, письменник, літературознавець, фольклорист, журналіст, громадсько-культурний і політичний діяч, кандидат філ.

Степан Пушик

Книга Степана Пушика

наук, професор ун-ту ім. Т. Шевченка. Удостоєний Держ. премії України ім. Тараса Шевченка (1990) за кн. «Страж-гора» (1989) та роман «Галицька брама» (1988). Обирався народним депутатом України (1940-1994). У Верховній Ралі був чл. Комісії культури й духовного відродження, а також - головою підкомісії парламенту. Автор 50 книг. Окремими вид. вийшли поетичні зб.: «Молоді громи» (1967), «Золотий Тік» (1971), «Писаний Камінь» (1973), «Луни», «Хмаролом» (обидві – 1998) та ін., прозових книг: «Перо Золотого птаха» (1978), «Ключ-зілля» (1981), «Дараби пливають у легенду» (1989), «Ватра на Чорній горі» (2001). Опублікував праці з історії укр. л-ри, фольклористики та етнографії.

Видав кілька збірок усної народнопоетичної творчості: «Казки Підгір'я» (1976), «Срібні воли. Казки гір і Підгір'я» (1995) тощо. Автор сценарію к/ф «Тарасові шляхи» (1988). Чільне місце у творчому доробку займає кн. «Славетний предок Кобзаря» (2001). Висуваючи гіпотези, П. підводить під них фольклор, основу, спирається на докум. свідчення. Автор наголошує: «Залишається відкритим єдине: чиїм сином був Яким, дід Тараса Григоровича Шевченка по матері? Офіційно вважається, що привіз його в Моринці Іван Бойко з Прикарпаття, але сам десь

безслідно зник, і дитину виховував Михайло Цапенко. Яким Бойко мав би «піти попідтинню», а він розбагатів. Це цілком вписується в схему: Яким був сином опришка, і той забезпечив йому майбутнє». Водночас дослідник підкреслює, що «такого генія, як Великий Тарас, міг народити тільки весь український народ, усі краї України. Один корінь дерева Тарасового життя й творчості брав силу з гір Карпатських».

Домігся відновлення першого пам'ятника Шевченкові під Сокильською скелею над Черемошем у Карпатах. Лауреат премій: ім. В. Стефаніка, П. Чубинського, Мирослава Ірчана, О. Копиленка, Міжнародної літературної ім. Воляників-Швабінських Українського Вільного Університету в Нью-Йорку. Чл. Спільки письменників України та Українського ПЕН-клубу.

Заслужений діяч мистецтв України. Похований у рідному селі Вікторів Галицького р-ну. У Франківську відкрили двоаметровий пам'ятник Степану Пушику.

Літ.: Рудковський М. «Мені з неба впало перо...» (Роздуми «Славетний предок Кобзаря» та «Ватра на Чорній горі» // Євроцентр, 2001. 8 груд. Сорока П. Пушик Степан Григорович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 394.

Віктор Жадько

Рейтарська, вулиця Києва; назва походить від розміщення у другій половині ХУІІ ст. царських військ (рейтарів та стрільців), які створили на території Старого Києва Рейтарську та Стрілецьку слобідки. У будинку поручика вдови Ірини Олександрівни Клейменовій, який сусідствував – праворуч з оселею священика Юхима Ботвиновського (р.н.н. – 1873), у якого під час перебування в Києві в першій половині серпня 1859 мешкав Т. Шевченко та ліворуч – чиновником Дроздовським – знімав кімнатку професор університету св. Володимира, «братчик» Микола Костомаров (1817–1885).

Будинок на Рейтарській, де квартирував Костомаров з червня 1846 до березня 1847, стояв неподалік від Георгіївської церкви. У повісті Т. Шевченко «Близнець» її персонажі Степан Мартинович і Парасковія Тарасівна розшукують Рейторську, яка «...где-то на Старом Києве». Квартира професора Костомарова була місцем багатьох зустрічей кириломефодіївців, які у другій половині 1846 активізували діяльність: влаштовували літературні вечори, де Шевченко читав ще не надруковані твори – на одному з таких поет прочитав «Кавказ»; проходили і зібрання кириломефодіївців, на яких, за свідченням Костомарова на допиті, «...говорили про засоби до друкування, для чого ухвалили, щоб кожен пожертвував по десять карбованців». Йшлося на таємних зустрічах, зокрема, й про видання журналу письменника Володимира Одоевського (1804–1869) «Сельское чтение» українською мовою. М. Костомаров писав: «До цієї думки дійшли в грудні Гулак, Шевченко, Куліш і я». 15 квітня 1847 на допиті в ІІІ жандармському відділі Костомаров, применшуючи число зустрічей з Тарасом, свідчив: «Художник Шевченко бував у мене лише кілька разів у вересні, а потім у грудні і то, переважно, при Максимовичі».

Віктор Жадько

Місцевість, де розташована сучасна Рейтарська вулиця, заселена ще у XI столітті та входила до міста Ярослава, тут мешкали переважно торговці. Рейтарська – одна з чотирьох радіальних давньоруських вулиць, що сходилися біля Жидівської (Львівської) брами. Після руйнації, вчиненої татаро-монгольською навалою 1240 року, декілька століть не заселялася. У другій половині XVII століття, після підписання у 1654 році Переяславської угоди між Україною та Росією, військовий центр було перенесено з Подолу у Верхнє місто. Тут розташувалися царські війська (рейтарі і стрільці), які створили на території Старого Києва Рейтарську та Стрілецьку слобідки. З кінця XVII століття Рейтарська вулиця має теперішню назву, зазначена на плані міста 1803 року, складеному архітектором Андрієм Меленським.

Шевченко був серед тих, хто найчастіше відвідував квартиру Костомарова в будинку на Рейтарській. Цікавий побутовий штрих: якось Тарас Григорович прийшов до Костомарова на новосілля і приніс історикові оригінальний подарунок: «...то був старий, але добре збережений череп із розкопаної могили. Я поставив його у себе на полиці книжкової шафи» 145,- згадує Костомаров. Так у будинку на Рейтарській опинився «трофей» з розкопок могили Перепета поблизу села Фастівця, в яких Шевченко брав участь як співробітник Археографічної комісії.

Пам'ятками архітектури є будівля 24-ї міської лікарні (Рейтарська, 22), зведена у стилі венеціанської готики (1913, архітектор Йосип Зекцер), житлові будинки № 20/24 (1914, архітектор Олександр Вербицький), № 31/16 (1900, архітектор Микола Яскевич), № 34/41 у стилі раціонального модерну, 1912) та № 3 у стилі конструктивізму (1935, архітектор Анатолій Добровольський).

Будинок № 19 зведений у другій половині XIX ст.

Віктор Жадько

РАДИШЕВСЬКИЙ

Ростислав Петрович

(28.03.1948, с. Бухарів Острозького району Рівненської області) – філолог, літературознавець, полоніст, перекладач, шевченкознавець. Навчався на філ. ф-теті ун-ту ім. Т. Шевченка (1971–1975), аспірант; викладач ун-ту (з 1998), проф. кафедри слов'ян. філології, зав. кафедри полоністики (з 2000). Наук. співроб. ІЛ. Д-р філ. наук. Чл.-кор. НАН України. Акад. Polskiej Akademii Umności. Нагороджений відзнакою Республіки Польщі «За заслуги перед польською культурою» (1999), орденом «Кавалерський хрест за заслуги перед Річчю Посполитою» (2012). Заслужений діяч польської культури. Директор

Ростислав Радишевський

Міжнародної школи україністики НАН України. Заслужений працівник освіти України. Автор статей і розвідок про Кобзаря, зокрема: «Тарас Шевченко і польський романтизм: стан і перспективи дослідження» (2003); «Україністика під знаком Т. Шевченка» (2004); «Топіка правди в поезії Тараса Шевченка і польських романтиків» «Тарас Шевченко – апостол українського народу» (2013); «Тарас Шевченко і польські романтики очима Валентини Крементуло» (2010), «Польська рецепція Т. Шевченка у працях В. Гнатюка» (2010), «Творчість Т. Шевченка і порівняльні студії Стефана Козака» (2012), «Тарас Шевченко і польські романтики: топіка правди», «Польська рецепція творів Тараса Шевченка у працях Теоктиста Пачовського» (2014). Упорядник і наук. редактор шеститомного видання «Шевченкіана діаспори» (2018) із власними статтями і коментарями.

Автор ідеї, передмов, текстологічна підготовка, коментування, а в окремих випадках – переклад текстів з польської видань, присвячених 200-річчю від дня народж. Т. Шевченка: «Леонід Білецький. Шевченкіана» у трьох томах (2013), «Рецепція Тараса Шевченка у Польщі» в трьох томах (2015). Студії з україністики вийшли 14-м випуском: «Літературознавча шевченкіана діаспори та польська рецепція Т.Г. Шевченка» (2014): «Павло Зайцев – авторитетний біограф і текстолог творчості Т. Г. Шевченка»; «Богдан Лепкий – невтомний популяризатор творчості Тараса Шевченка»; «Шевченкознавчі праці Дмитра

Дорошенка. Діалог із іноземним читачем»; «Український науковий інститут у Варшаві-фундатор діаспорного шевченкознавства»; «Мистецька спадщина Тараса Шевченка в оцінці науковців української діаспори» (у співавт. з Д. Степовиком); «Світова велич, релігія та історіософія Тараса Шевченка»; «Тарас Шевченко. «Доля» польських і укр. романтиків у монографіях Євгена Нахліка». Шевченкознавчі студії: «Рецепція творчості Тараса Шевченка у Польщі від початків до Другої світової війни» (2014); «Монографічне охоплення творчості Шевченка у студіях Мар'яна Якубця»; «Шевченкіана Стефана Козака»; «Творчість Тараса Шевченка в інтерпретації Володимира Мокрого»; «Творчість Тараса Шевченка у компаративістичному вимірі Володимира Починайла»; «Рецепція творчості Шевченка у Польщі: середина ХХ – початок ХХІ ст.».

Ім'я та творчість Тараса Шевченка лягли в основу книжок: «Іскри єднання» (про Лесю Українку) (1983); «Юліуш Словацький. Життя і творчість» (1985); «Полоністичні та порівняльні студії» (2009); «Польські письменники – Нобелівські лауреати» (2009), «Українська полоністика: проблеми, школи, силуетки» (2010); «Юзеф Ігнацій Крашевський: діалоги з Україною» (2012); упорядкованих видань, що вийшли в серії «Київські полоністичні студії»: «Адам Міцкевич і Україна» (1999); «Юліуш Словацький і Україна» (2000); «Ярослав Івашкевич і Україна» (2001); «Українсько-польські літературні контексти» (2003);

«Романтизм: між Україною та Польщею» (2003); «Українська школа» в літературі та культурі українсько-польського пограниччя» (2005); «Україна – Польща: мовно-культурний діалог слов'янства» (2006); «Європейський вимір української полоністики» (2007); «Володимир Гнатюк. Українсько-польська правобережна романтична література» (2008); «Польські романтики «української школи»: Антоній Мальчевський, Северин Гощинський, Юзеф-Богдан Залеський» (2009), «Лев Євгеніуш Венглінський. Вибрані поезії українською мовою» (2011, у 2 т.); «Володимир Висоцький. Поєми. Лірика. Сатири» (2012); «Орест Зілінський. Літературознавчі праці» (2013); «Юліан Маслянка. Вибрані праці літературознавства та фольклору» (2012), «Томаш Падура. Вибрані твори» (2012). Виступи «Шевченкіана діаспори» на пленарному і «Тарас Шевченко в Польщі» на секційному засіданнях Шевченків. міжнарод. літ. конгресу 10–11 березня 2014. Окремий розділ мовознавчої шевченкіани М. Лесіва представлена у книзі: «Михайло Лесів. Мова, фольклор. література українсько-польського пограниччя» (2017). Співавтор колект. монографії «Шевченкознавство в сучасному світі» (2014), розділ: «Тарас Шевченко і Польща».

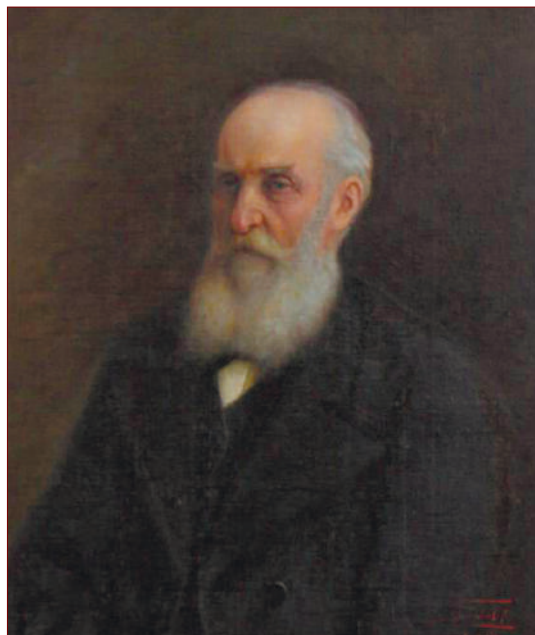
Літ.: Астаф'єв О. // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 407; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

РАШЕВСЬКИЙ

Іван Григорович

(27.01.1849, м. Чугуїв, Зміїв. пов, Харків. губ. – 21.07.1921. Чернігів) – юрист, художник, скульптор, музикознавець. Закінчив юрид. ф-тет університету св. Володимира (1873). Родовід Рашевських розпочався від далекого прашура, за прізвиськом «Малік», що у перекладі з тюркської мови означає «слід від маж». Вільний слухач Петерб. Академії мистецтв 1875. Зав. музею укр. старожитностей ім. В.В. Тарновського Чернігів. губ. земства (з 1912). У 1887 брав участь у розписуванні Володимирського собору в Києві, працював з А. Праховим і В. Васнецовим, товаришував із художником Миколою Ге. У спогадах Андріан Прахов згадує: «Общую радость вызывал приезд из Чернигова Ивана Григорьевича Рашевского. Старый друг В.М. Васнецова, такой же деятельный

Іван Рашевський

Городня. Пам'ятник Т. Шевченку встановлено у 1982 році, біля школи № 1. Скульптор Рашевський І. Фото В. Жадька

Рашевський І. Проект погруддя Т. Г. Шевченка для Чернігова, 1921. Дерево, віск. Національний музей Тараса Шевченка. Київ

и к другим людям доброжелательный, он принимал живое участие во всех хлопотах по устройству выставки». У другому конкурсі на проект пам'ятника Шевченку в Києві (проект «Перебендя»; дерево, віск; 1911), отримав заохочувальну премію. Обирався до складу журі 3-го конкурсу Об'єднаного комітету зі спорудження пам'ятника Т. Шевченку в Києві; входив до спец. Комісії 4-го конкурсу із зведенням монументу Кобзарю. Працював над проектами пам'ятника Шевченку в Чернігові (1920, 1921). Загалом у поданому Українською академією образотворчих мистецтв каталозі творів Рашевського зазначено 170 позицій. Під час Другої світ. війни багато образотворчих робіт, у тому числі – скульптур Т. Шевченка – втрачено, наразі відомо лише 40, які зберігаються у Національному художньому музеї України, Національному музеї Тараса Шевченка та чернігівських музеях, приватних колекціях. Полотна Рашевського: «По Десні» (1889), «Десна», «До іспиту», «Ставок у саду» (1892), «В селянській хаті», «На Спаса» (1900); скульптури – «Портретна скульптура музиканта Длуського» (1889), «Поприщин» (1892); проекти пам'ятника Т. Шевченку (1921). Похований на Вознесенському кладовищі Чернігова.

Літ.: Бєлікова Г. Іван Рашевський – відомий і невідомий // Сіверянський літопис. – Чернігів, 1999. – № 1. – С. 26; Калініна Т. Рашевський Іван Григорович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 421.

Віктор Жадько

РЕВА**Григорій Семенович**

(19.01.1920, Переяслав-Хмельницький Київ. обл. – 2.04.1987, м. Київ) – педагог-методист, літературознавець, поет. Закінчив ун-тет ім. Т. Шевченка (1950). Автор наук. праць, присвячених проблемам теорії та методики викладання укр. літ., бібліограф. оглядів, рецензій. Окремішнє місце в наук. доробку посідає творчість Т. Шевченка.

У посібнику «Українська література. Теорія, історія та методика викладання» (1987) персональною рубрикою виділено матеріали про творчість Кобзаря: сусп.-політ. та літ.-естет. його погляди; біографічні матеріали; життєвий і творчий шлях; питання життя і творчості; твори митця; ідеологічна боротьба навколо творчості Кобзаря; poetика його творів; Шевченко і зарубіжна л-ра; Шевченко і укр. л-ра; Шевченко-художник;

Т. Шевченко і фольклор, музика, театр і кіно; методика викладання; вивчення поетичних творів; вивчення прозових творів; художні твори про Тараса Шевченка; музеї Тараса Шевченка; Шевченківські місця; бібліографічні та довідкові матеріали.

Книжка містить унікальні матеріали і є своєрідним підсумком розвитку методичної думки про викладання укр. л-ри в школі та вищому навчальн. закладі.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

РЕВА**Лариса (Леся) Григорівна**

(7.08.1958, Київ) – філолог, бібліограф, джерелознавець, літературознавець. Канд. філ. наук. Закінчила філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1982), аспірантуру на кафедрі теорії л-ри

Шевченкові праці завжди у творчості Лариси Рєви

(1992). Наук. співроб. Інституту біограф. досліджень НБУ ім. В.І. Вернадського; чл. Національної спілки краєзнавців України, чл.-кореспондент Академії наук вищої освіти України. Наук. інтереси – питання літературознавства, джерелознавства, бібліографії, літ. біографіки, літописи, хроніки, хронографи, істор. документи, а також розвідки про М. Грушевського, В. Перетца, С. Маслової, П. Попова, С. Єфремова, М. Возняка. Шевченкознавчі праці: «Шевченко і Штраус: Із промови Д. Чижевського на Шевченковому святі Українського педагогічного ін-ту в Празі 1925» (1999), «Тарас Шевченко і Святе Письмо» (2005), «Шевченко на Черкащині» (2006), «Тарас Шевченко в критиці: Іван Стешенко проти Сергія Єфремова» (2010), «Ідентичність і культурна традиція. Тарас Шевченко в студіях нашої родини» (2011), «Тарас

Дмитро Ревуцький

Шевченко крізь простір та час: родинна бібліографія» (2011), «Из опыта работы семьи Ревы над библиографией Т.Г. Шевченко» (2012), в яких на основі архівних документів фонду Ін-ту рукопису НБУВ подано джерельні матеріали про життєпис та творчість Т. Шевченка, його роль у родинному архіві. Автор зб. «Тарас Шевченко: Людина, Поет, Пророк. Символ України. До 200-ліття від дня народження» (2014).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

РЕВУЦЬКИЙ

Дмитро Миколайович

(24.03.1881, с. Іржавець Прилуц. пов. Полтав. губ., тепер Чернігів, обл. – 29.12.1941, Київ) – історик, філолог, фольклорист, музикознавець і літературознавець. Брат Л. Ревуцького. Закінчив істор.-філ. ф-тет університету св. Володимира (1906). Ст. наук. співроб. Етнографічної комісії Ін-ту фольклору АН УРСР. Автор 60 наукових праць, зокрема: «Українські думи та пісні історичні» (1919), «Андріяшіяда» – опера-сатира М. Лисенка (1930), «Гулак-Артемівський і його комічна опера «Запорожець за Дунаєм» (1936), «Лисенко – хоревий диригент» (1937), «Шевченко і народна пісня» (1939), «Автобіографії М. Лисенка» (1940), «Живе слово» – підручник мистецького читання (1923). Брав участь у написанні фольклор. коментарів до акад. видання творів Т. Шевченка за ред. Сергія Єфремова.

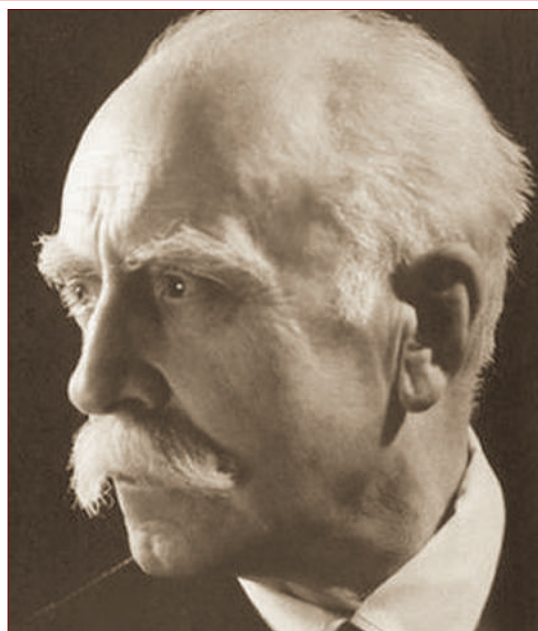
Надрукував статті: «Шевченко в музиці» (1938), «Шевченко і народна пісня» (1939). Працював учителем словесності в Київ, гімназії В. Науменка та Київ, муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка (1919–1923). Один з ініціаторів створення Етнограф. комісії АН України й ж. «Етнограф, вісник». Автор книги: «Українські думи та пісні історичні» (1919); наук. праць: «С. С. Артемовський і його комічна опера «Запорожець за Дунаєм» (1936), «Лисенко – хорівий диригент» (1937), «Шевченко і народна пісня» (1939), «Шевченко в музиці» (1938). Проаналізував згадки про укр. народ. пісні в Шевченковій творчості та спогадах про нього, прокоментував фольклорні записи поета; склав зб. укр. народ. пісень «Золоті ключі» (1926, 1929), переклав лібрето опер «Фауст» Гуно, «Викрадення з Сералю» Моцарта, «Русалка» Даргомижського. У 1939 вражений інсультом, імовірно, причиною якого було викрадення готової книги про укр. кобзарів; не зміг евакуюватися, залишився в Києві, що мало фатальні наслідки: 29 грудня 1941 вбитий агентом НКВС з дружиною, Марією Аліпіївною, у квартирі. Поховані на Байковому некрополі столиці; ділянка № 2.

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 121–124, 168, 169, 286; Кузик В. Ревуцький Дмитро // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5 – С. 404.

Віктор Жадько

РЕВУЦЬКИЙ

Лев (Левко) Миколайович (8.02.1889, с. Іржавець Прилуц. пов. Полтав. губ., тепер Чернігів, обл. – 30.03.1977, Київ) – фізик,

Лев Ревуцький

педагог, композитор, музичний і громадський діяч. Навчався на фізик.-матем., у 1908 перевівся на юрид. ф-тет університету св. Володимира (випуск 1916); закінчив Київ. консерваторію. Доктор мистецтвознавства (1941), академік АН УРСР (1957), заслужений діяч мистецтв УРСР (1941), народний артист СРСР (1944), Герой Соціалістичної праці (1969), лауреат: Державної премії СРСР (1941), Держ. премії України ім. Т.Г. Шевченка (1966; за концерт для фортепіано в супроводі симфон. оркестру).

Працював учителем музики, концертмейстером хору в Прилуках, викладачем Муз.-драм. ін-ту ім. М. В. Лисенка, із 1932 – викладач Київ. консерваторії, у 1944–1961 – проф. Учень М.В. Лисенка й Р.М. Глієра. Твори: концерт для фортепіано з оркестром, вокально-симфонічна поема «Хустина» на вірші Шевченка (1923), «У неділю

Пропам'ятні барельєф і таблиця Левку Ревуцькому на будинку № 16 по Софійській вулиці Києва (1979, арх. С. Н. Миргородський, ск. Олександр Ковальов). Фото В. Жадька

не гуляла» (1923), три мішані хори в супроводі фортепіано на слова Шевченка «Ой чого ти почорніло», друга симфонія на тему укр. народи, пісень (1926); «У перетику ходила», оранжування «Заповіту» для хору і фортепіано (1939), хор «На ріках круг Вавилона» («Псалми Давидові», псалом 136» (1927). «Ода пісні» продовжили традиції укр. музики, збагатили духовну скарбницю народу.

За словами К. Данькевича. «Поема «Хустина» на вірші Тараса Шевченка є справжнім діамантом укр. хор. мистецтва» (1977). Вихованці композитори: В. Гомоляка, Г. Жуковський, П. і Г. Майбороди, М. Дремлюга, А. Коломієць.

Автор першого в Україні фортепіанного концерту, в якому помітний самобутній композиторський стиль. Шев-

ченківська тема – одна з провідних: 1927 створив на вірші Кобзаря два мішані хори в супроводі фортепіано: «Ой чого ти почорніло» й «У перетику ходила», які становлять своєрідний диптих; хор «На ріках круг Вавилона» («Псалми Давидові», псалом 136).

Аранжував «Заповіт» (для хору без супроводу, 1939). Останні роки життя вже як академік АН УРСР, керував дисертаційними працями аспірантів Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського Б. Фільц та В. Клина.

Разом з Б. Лятошинським вважається найвпливовішим діячем української музичної культури своєї епохи. Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 2.

Літ.: Жадько В. Байковий некрополь. – К., 2004. – С. 161;

Кузик В. Ревуцький Лев Миколайович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 441.

Віктор Жадько

РЕЗНИКОВА (Шильцова)

Наталія Вікторівна

(18.05.1980, м. Хорол Полтав. обл.) – філолог-сходознавець, перекладознавець. Закінчила відділення сходознавства філ. ф-тету ун-ту ім. Т. Шевченка (2002), канд.філ.наук ІФ (2007). Викладач кафедри інозем. мов хіміко-фізич. ф-тів ІФ. Наук. інтереси – теорія і практика худож. перекладу, контрастивна фразеологія, переклад. прагматика і герменевтика. Досліджує лінгвопоетику Тараса Шевченка у япон. перекладах. Публікації: «Шевченко в Японії» (1997), «Структурно-синтаксичні можливості японського речення як засобу передачі мовно-культурних реалій творів Тараса Шевченка» (1999), «Художній світ та поетика Тараса Шевченка і Мацуо Басьо» (1999), «Засоби поетичної виразності поезії Тараса Шевченка у перекладах японською мовою» (2001, у співавт.), «Особливості перекладу ранніх творів Тараса Шевченка японською мовою» (2001, у співавт.), «Лексико-стилістичний аналіз перекладу поезії Т. Шевченка «Думи мої, думи мої.» японською мовою» (2003), «Духовний світ Тараса Шевченка і Мацуо Басьо» (2004), «Особливості лексичної полісемії у перекладах збірки Т. Шевченка «Три літа» на японську мову» (2005), «Моделі перекладу епітета і полісемантичного слова

Наталія Резнікова

на японську мову (на матеріалі японських перекладів поезій Т. Шевченка» (2005), «Еквівалентність контекстуально вжитих фразеологізмів української і японської мов (на матеріалі перекладів поезій Т.Г. Шевченка на японську мову)» (2007), «Розбіжності у способах метафоризації як проблема перекладу (на матеріалі перекладів поезій Т.Г. Шевченка японською мовою)» (2007), «Інтерпретація українського художнього слова японською мовою (на матеріалі перекладів Тараса Шевченка японською мовою)» (2010), «Стилістичні аспекти перекладу метонімії на японську мову» (2010), «Лексико-семантичні аспекти відтворення засобів поетичного увиразнення (на матеріалі перекладів Тараса Шевченка японською мовою)» (2012), «Лексико-семантичні відтворення експресем (на матеріалі перекладів поезій

Т.Г. Шевченко японською мовою» (2012), «Реалізація комунікативно-прагматичних цілей у перекладі (на матеріалі японських перекладів творів Тараса Шевченка» (2013); «Відтворення національного колориту українських реалій у японських перекладах (на матеріалі японських перекладів поезій Тараса Шевченка)» (2015); «Відтворення узуальних культурем у японських перекладах творів Т. Шевченка» (2016); «Культурно-прагматический аспект репрезентации поэтического текста в переводе (на материале японских переводов поэзии Т. Шевченко)»; «Прагматика інгерентної експресивності в перекладі поетичного тексту (на матеріалі японських перекладів поезій Тараса Шевченка)» (2016). Захистила кандидат. дисертацію «Відтворення лексико-стилістичних складників лінгвопое-

тики Тараса Шевченка у японських перекладах (2021).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

РЕЙСЕР

Соломон Абрамович

(10.06.1905, Київ – 6.10.1989, Ленінград, Росія) – філолог, літературознавець, текстолог, бібліограф. Д-р філ. наук. Закінчив 7 – у київ. гімн., літ.-лінгвіст. відділ ВІНО (1926), під час навчання трудився у бібліотеці Ін-ту. Працював наук. співроб. Рос. націон. бібліотеки, викладачем Ленінгр. бібліотеч. ін-ту. Надрукував замітку «Т.Г. Шевченко в петербурзькому ж. «Иллюстрация» (1963), в якій оприлюднив прохання ред. тижневика «Иллюстрация» (1860) В. Зотова до цензора щодо дозволу друкування біографії Т. Шевченка з автопортретом. Інформацію взяли до «відома» силові відомства, автора запросили на допит.

Публікація «До вивчення Шевченка: Хто ж автор епіграми [на пам'ятнику Миколі І]» (1969). Установив авторство літературознавця Олександра Пипіна (1833–1904) на рецензію альманаху «Хата» (1860) у монографії «Летопись жизни и деятельности Н.А. Добролюбова» (1953).

Літ.: Егоров Б. С. А. Рейсер как литературовед и текстолог // Звезда, 2005. – № 7; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

Соломон Рейсер

РЕПНІНА**Варвара Миколаївна**

(1808–1891), княжна; товаришка Т. Шевченка. З Олександром Псьол (1817–1887) складала листа до шефа жандармів Олексія Орлова (1786–1861) з проханням виклопотати дозвіл Шевченкові малювати та призначити Тараса учителем малювання в у-тет св. Володимира. Зустріч із Тарасом відбулася у родинному маєтку Репніних у Яготині в першій половині липня 1843 (Шевченко потрапив до Яготина завдяки сприяння поміщика Олексія Капніста (1796–1869), який, після гостювання у Мойсівці на балу у пані Тетяни Волховської (1763–1853), повертався до Репніних: там залишив сина, якого мав оглянути Фердинанд Фішер, домашній лікар князя. Очевидно, Капніст заінтригував Шевченка розповіддю про картинну галерею у репнінському палаці). У Яготині двад-

цятидев'ятирічний художник познайомився з тридцятип'ятирічною Варварою Репніною; Петро Бартенєв (1829–1912), видавець журналу «Русский архив», на сторінках якого нерідко друкувалася Варвара Миколаївна, писав: «Її знали, любили й шанували від Сорренто до Петербурга і від Парижа до віддалених кутків Сибіру. Сміливо можна стверджувати, що княжна Репніна була особою цілком історичною». Між Тарасом і Варварою зав'язалася довірлива дружба, яка тривала до останніх років життя митця, що підтверджує одна з записок, зміст якої В. Репніна переказала у листі до Ш. Ейнара: «В хвилину від'їзду Шевченко подав мені якийсь папір, зі словами: “За правом брата”. Я прочитала, – це була записка, написана спочатку на “ви”, потім виправлена ним на “ти”, лист брата, де він, як брат, умовляв мене

Тарас і Варвара. Малюнок

берегти в собі багатства, котрі Бог вклав в найчарівніше з усіх своїх творінь». А Тарас про перебування в Яготині та почуття до княжни писав у листі від 7 березня 1850 із Оренбурга: «Все дни моего пребывания когда-то в Яготине есть и будут для меня как ряд прекрасных воспоминаний». Єдиний відомий автопортрет Тараса Шевченка, датований 1843, зв'язаний з ім'ям Варвари Репніної, а 27 січня 1844 Варвара писала духівникові Шарлю Ейнару про те, що поет присвятив і подарував їй поему «Тризна»: «Шевченко отдал мне тетрадь, всю писанную его рукою, и сказал, что к этой рукописи принадлежит еще портрет автора, который он и вручит мне завтра».

Коли Т. Шевченко потрапив на заслання, В. Репніна докладала зусиль, щоб полегшити долю поета, листувалася, надсилала книги. 18 лютого 1848 Варвара Миколаївна приватним листом французькою мовою звернулася до начальника Третього відділення власної його імператорської величності канцелярії Олексія Орлова (1786–1861) з проханням виклопотати дозвіл Тарасу Шевченкові малювати: «Я звертаюсь до Вас, пане графе, з благанням за нещасного Шевченка. Знаючи його дуже добре, я можу запевнити, що, яка б не була його провина, він покараний надто суворо відданням у солдати і висланням, що не було потреби, щоб його переконати в його виновності, ще додавати таку жорстоку витонченість, як заборона малювати. Маю надію, графе, Ви зрозумієте, що я взяла на себе обов'язок зро-

бити все можливе, щоб полегшити долю Шевченка, оскільки я знаю його дуже добре і знаю ще те, що він зовсім самотній на цьому світі. Для досягнення цієї мети я не маю іншого шляху, як звернутися до Вас с благанням одержати для нього дозвіл на малювання. Я прошу у Вас цієї милості, смиренно склавши на грудях руки!». Але шеф жандармів вважав «...ранновременным входит по сему предмету со всеподданнейшим докладом». У 1850 при обшукі у Тараса Григоровича серед інших листів вилучено і листи Варвари Миколаївни; за словами слідчих жандармів, «...в трех письмах княжны Варвары Репниной заключаются молитвы и выражение желания, чтобы всемогущий Господь помог ему, Шевченке, нести тяжелый крест». З цього приводу граф О. Орлов висловив княжні зауваження: «Милостивая государыня княжна Варвара Николаевна! У рядового Оренбургского линейного №5 батальона Тараса Шевченки оказались письма Вашего сиятельства; а служащий в Оренбургской пограничной комиссии коллежский секретарь Левицкий в проезд свой через Москву доставил к Вам письмо от самого Шевченки, тогда как рядовому сему высочайше воспрещено писать; переписка же Ваша с Шевченкою, равно и то, что Ваше сиятельство еще прежде обращались и ко мне с ходатайствами об облегчении участи упомянутому рядовому, доказывает, что Вы принимаете в нем участие, неприличное по его порочным и развратным свойствам. По высочайшему

государя императора разрешению, имею честь предупредить Ваше сиятельство как о неуместности такого участия Вашего к рядовому Шевченке, так и о том, что вообще было бы для Вас полезно менее вмешиваться в дела Малороссии, и что в противном случае Вы сами будете причиною, может быть, неприятных для Вас последствий». Після такого попередження листування між Шевченком і Репніною припинилося. Відомо 8 листів Т. Шевченка до В. Репніної і 16 її листів до поета: «Тринадцатый день уже читаю Ваше письмо. Наизусть выучил, а сегодня только нашел время и место (в казармах) ответить Вам. Добрейшая и благороднейшая Варвара Николаевна. Я как-бы ото сна тяжелого проснулся, когда получу письмо от кого-нибудь неотрекшегося меня, а Ваше письмо перенесло меня из мрачных казарм на мою родину – и в ваш прекрасный Яготин, – какое чудное наслаждение воображать тех, которые вспоминают обо мне. ... и в настоящее время я принадлежу к самым счастливым, я, беседуя с вами, праздную 25 февраля, не так шумно, как это было прежде, но тихо, тихо и так весело, как никогда не праздновал». Десятирічне поетове заслання провело між Репніною та Шевченком нездоланну межу – княжна так і не вийшла заміж, а поет не оженився. Дві самотні долі на короткий час з'єдналися, щоб розійтися назавжди. Тарас Григорович заїхав у Москву дорогою до С.-Петербургу – тоді Репніна й Шевченко зустрілися двічі – 17 та 23 березня

1858. Колишня щирість почуттів і безпосередність стосунків зникли. Письменник Богдан Лепкий (1872–1941) назвавши зустріч «сумовитою», писав, що «...княжна не сподівалася побачити такого Шевченка, яким був тепер. Вправді з неволі посилав їй свій портрет (словами), як солдата лисого й опущеного, але в душі носила вона його таким, яким в останнє бачила, молодим, повним темпераменту, з палкими очима, з чолом високим, круглим, гладким. Тепер явився їй передвчасний старець, з довгими сідими вусами, з лисою головою, з морщинами під утомленими очима. Душею остався поет таким, як був і перше, вічно молодим, скорим до ласки й гніву, чутливим на добро й красу, на горе й кривду, але його тілесний образ переінівсь до непізнання»; більше Тарас і Варвара не бачилися. Публіцист та історик Борис Чичерін (1828–1904) написав «наслідок» немудрого материнського втручання в життя Варвари, яку все ж полонило кохання: «Обоє вони (Варвара Репніна і Лев Баратинський (1805–1858), ад'ютант князя Репніна, рідний брат поета Євгена Баратинського (1800–1844)) були пристрасно закохані, проте перебірлива (в оригіналі «чопорная») мати, уроджена Розумовська, не хотіла чути про цей шлюб, вважаючи Баратинського недостатньо знатним». Вимушений розрив вплинув на подальшу їх життєву долю: Лев Абрамович пішов у відставку і назавжди залишився «холостяком»; Варвара Миколаївна – «старою дівою»... Померла Варвара Миколаївна

на 83-му році життя і похована у Алексеевському монастирі (Москва) У третьому томі «Московского некрополя», виданому в С.-Петербурзі 1908, читаємо: «Репнина, княжна Варвара Николаевна, р. 19 июля 1808 † 27 ноября 1891; против Г.И. Дунин-Борковской (Алексеевский монастырь)».

Літ.: Мовчанюк В. Репніна Варвара // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 461; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 16; Т.Г. Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 6. – К., 2003. – С.53.

Віктор Жадько

РИЛЬСЬКИЙ

Максим Тадейович

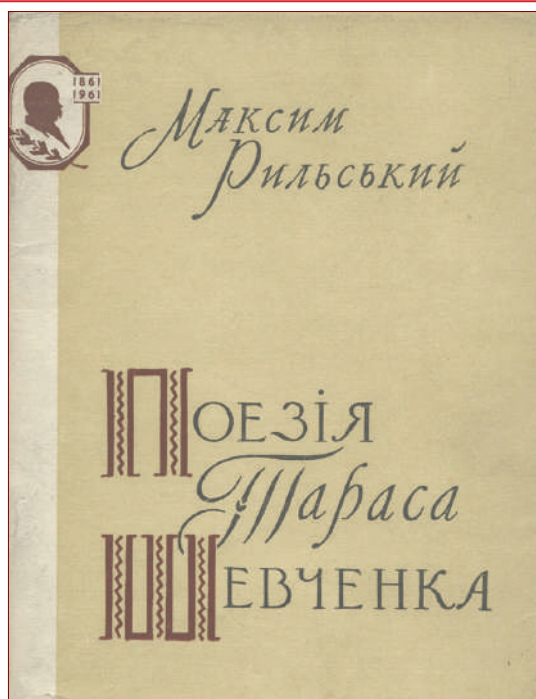
(19.03.1895, м. Київ – 24.07.1964, там само) – Поет, перекладач, фольклорист, академік, громад, і культ. діяч. Навчався на ф-теті університету св. Володимира та істор.-філ. ф-теті Українського народного ун-ту (1918, не закін-

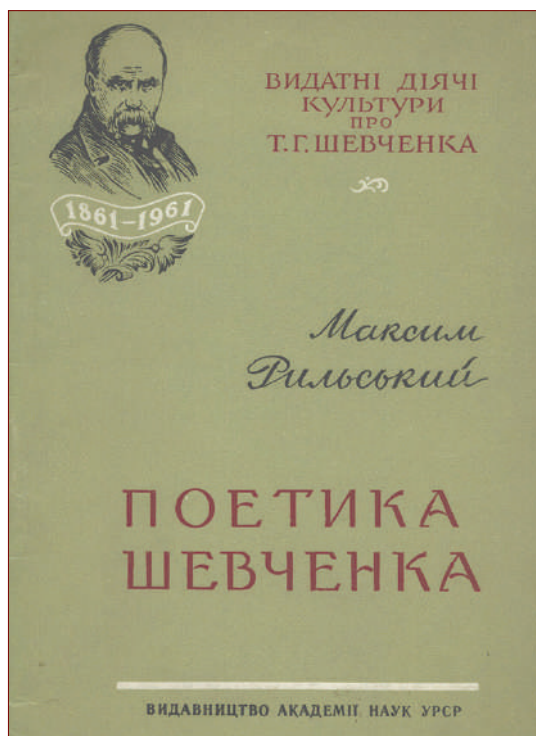
Максим Рильський

чив повного курсу); викладав на робітфаці КІНО укр. мову і л-ру, обирався чл. Вченої ради філ. ф-тету. Директор ІМФЕ (з 1944). Акад. АН УРСР (з 1943), акад. АН СРСР (з 1958). Державна премія Української РСР імені Т.Г. Шевченка (1971). Поетична шевченкіана багата й розмаїта тематично: 18 віршів, присвячених Кобзареві та творам, розділ із колективної поеми «Іван Голота» («Іван Голота і Тарас Шевченко», 1936) та 30 згадок про поета, вкраплених у поеми, цикли й вірші, де відповідні рядки несуть важливе ідейно-естетичне навантаження. Переконливий тому приклад – перша строфа «Слова про рідну матір» (1941) – про землю, яку «сходив Тарас малими босими ногами». Канівський історик і краєзнавець Михайло Іщенко (1933–1921) стверджував: саме М. Рильський і академік Микола Біляшівський врятували від переплавки перший металевий хрест, зібраний на народний кошт на могилу Шевченку – вивезли й переховували на подвір'ї художнього музею в Києві. Тепер хрест прикрашає вхід в будівлю мезея-заповідника на Тарасовій горі. Першу ж віршовану згадку про Шевченка знаходимо в поемі «Крізь бурю й сніг» (1923). Осмислював постать Т. Шевченка у поет. творчості: «Шевченко» (1932); «Дружба» (1936); «Вінок безсмертя» (1939); «Пророк зорі» (1965); згадував Шевченка у «Слові про рідну матір» (1941). Шевченкознавчі студії – «Кобзар» в російських перекладах» (1940), «Тема батьківщини в творчості Пушкіна, Міцкевича і Шевченка» (1942),

«Шевченківські дні як велика традиція» (1944), «Великий народний поет Т.Г. Шевченко» (1947); «Поэзия Тараса Шевченко» (1948), «Пушкін і Шевченко» (1949), «Шевченко і Гоголь» (1952), «Зустріч у Нижньому», «На відкриття музею Шевченка» (обидва 1949); «Шевченко в польських переводах» (1955), «Тарас Шевченко» (1956), «Балада Шевченка «У тієї Катерини» (1959), «Жіноча лірика Шевченка» (1962), «Поэзия Тараса Шевченко» (Шевченко Т. Кобзарь: Стихотворения и поэмы. Перевод с украинского (1972). Загальна редакція і вступ. стаття до зб. «Народ і Шевченко» (1963); «Тарас Шевченко. Біографічний нарис» (1964, у співавт.). Окремі видання – «Поетика Шевченка» (1961), «Поезія Тараса Шевченка» (1961). У виданні «Рильський М. Зібрання творів: У 20 т.» (1983) в 12-му томі вміщені ст. про Т. Шевченка. Член ред. колегії десяти томного академ. видання «Тарас Шевченко. Повне зібрання творів» (1939–1964), відповід. ред. 2-го тому. Автор передмов до видань: «Народ про Шевченка», «Народ і Шевченко. Легенди, перекази, пісні про Кобзаря» (обидві, 1961). У літ.-критич. доробку з питань шевченкознавства 90 публікацій – досліджував новаторство й народність творчості Шевченка, патріотизм, роль у розвитку укр. літ. мови, зв'язок з фольклором, з ін. літ.-рами, світове значення, поглибив розуміння найскладніших проблем поетики Шевченка та форм прояву таланту. Створив монографію про Шевченка. Автор праць:

Книга Максима Рильського

Книга Максима Рильського про творчість Т. Шевченка

Поховання М. Рильського. Фото В. Жадько

«Поетика Шевченка» (1939), «Балада Шевченка «У тієї Катерини» (1958), «Поезія Тараса Шевченка» (1961). Написав ре-

Тадей Рильський

цензії та відгуки в пресі на «Вибрані твори» Шевченка польською мовою, на постановку балету К. Данькевича «Лілея» в Київському театрі опери та балету ім. Т. Г. Шевченка, на к/ф І. Савченка «Тарас Шевченко», на книгу Л. Бать і О. Дейча «Тарас Шевченко», Д. Косарика – «Життя і діяльність Т. Шевченка». Чл. редколегії ювілейного 10-томн. видання поета, ред. та автором вступних ст. багатьох «Кобзарів» укр. та рос. Мовами». Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 1.

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 355; Ільєнко І. Рильський Максим // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 470; Неборячок Ф. Шевченко в творчості М. Рильського. Черкаси, 1964. – С. 64.

Віктор Жадько

РИЛЬСЬКИЙ Тадей Розеславович

(21.12.1840, тепер смт. Ставище Київ. обл. – 25.09. 1902, с. Романівка, тепер Попільнян. р-ну Житом. обл.) – історик, етнограф, економіст, громадський і культурний діяч; У студентські роки (навчався на істор.-філ. ф-теті ун-ту св. Володимира (1858–1862) входив до гуртка «хлопоманів». Поет (на той час відомий як поет Максим Чорний); батько поета Максима Рильського (1895–1964; нащадок укр. шляхетської родини (один із його пращурів був київським міським писарем за часів Богдана Хмельницького); католик; ніс із студентами ун-ту св. Володимира на плечах труну з прахом Тараса Шевченка од церкви Різдва Христового до Ланцюгового

мосту; супроводжував від Києва до Канева на пароплаві «Кремн-чуг», допомагав копати яму для поховання Кобзаря на Чернечій горі. Член київ. «Старої громади»; товаришував із Володимиром Антоновичем (1834–1908) і Павлом Чубинським (1839–1884), які вийшли з польського студентського земляцтва й утворили гурт «хлопоманів» – вивчали історію України, записували фольклор, щоліта ходили пішки Україною, учили дітей грамоті, пропагували творчість Т. Шевченка, дорослим допомагали укладати офіційні ділові папери для подання до суду та державних органів. Людина гуманних, народолюбних переконань, укр. інтелігент з кола М. Лисенка, М. Старицького, О. Русової та інших діячів Київської громади 60–70-х років, користувався пошаною І. Франка, М. Коцюбинського. Одружився з троюрідною тіткою Людгардою з роду Рильських, онучкою Антонія та правнучкою Шимона Рильських; ді-

тей не було, дружина передчасно померла. 37-річний удівець закохався у селянську дівчину Меланію Чуприну (1861–1936) і в 1878 одружився (її предків звільнив із кріпацтва ще Теодор Рильський, дід Тадея). У одному з поліцейських доносів читаємо: «Рыльский 8 февраля 1880 года женился на дочери крестьянина, причем был выполнен в точности весь свадебный обряд, бывающий у крестьян». У шлюбі народилося троє синів: Іван (1880–1933) – перекладач, Богдан (1882–1939) – журналіст, Максим (1895–1964) – поет. Діти записані до церковної книги як православні, незважаючи на віросповідання батька: такими були вимоги чинного тоді законодавства Російської імперії до народжених у двообрядових родинах (саме тому й Максим був хрещений за православним обрядом). Батько Тадея, Розеслав Рильський, виділив синові третину спадку відразу після того, як той закінчив

*Тадей Рильський (ліворуч) із Володимиром Антоновичем.
Давнє фото*

*Тадей Рильський (крайній ліворуч) з українськими «хлопоманами».
Давнє фото*

ун-тет св. Володимира. Більшу частину життя Тадей із сім'єю провів у родовому маєтку в селі Романівка; власним коштом збудував та утримував церковно-приходську школу, в якій діяли кабінети фізики та хімії, де учителював; зимовими вечорами в школі вчили писемності дорослих. Захопившись ідеями західноєвропейського соціалізму в особі М. Оуена та Ш. Фур'є, дозволив селянам розібрати на будівельні матеріали маєток, а з родиною мешкав у звичайній хаті. Його «мужикофільське» поводження забезпечило популярність серед місцевого населення, а також невдоволення та звинувачення в неблагонадійності з боку сусідів-поміщиків. Соціальні та національні погляди Тадея викладені в праці «До вивчення укр. народного світогляду» (1888), а економічна концепція – в «Студії над основами розкладу багатства», що побачила світ у

«Записках Наукового товариства імені Шевченка» (1892). Надрукував роботи з укр. етнографії та фольклору, які публікували ж.: «Основа» і «Киевская старина», розпочав писати історію України (рукопис вилучено під час обшуку на квартирі брата Йосипа). Максим Рильський так написав про батька: «Гордість наповнює серце при думці, що я син того Тадея». Іван Франко (1856–1916) вважав Тадея Рильського одним «...із ліпших знавців українського народного життя».

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 606; Небрат В. Рильський Тадей Розеславович // Енциклопедія історії України у 10-ти т. – Т. 9. – К., 2012. – С. 200; Пазяк Н. До життєпису Тадея Рильського // КС, 1992. – № 3; Росовецький С. Рильський Тадей Розеславович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 474.

Віктор Жадько

РИМАРУК**Ігор Миколайович**

(4.07.1958. с. М'якоти Ізяслав. р-ну Хмельн. обл. – 3.10.2008, Львів) – журналіст, поет, перекладач. Закінчив ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1979). Працював на журналіст. роботах. Радник міністра культури з питань книговидання (2007). У 1984 вийшла перша книга «Висока вода». Чл. СПУ (1984). У 1988 видає зб. «Упродовж снігопаду», а в 1991 – «Нічні голоси», яка удостоєна Хмельницької обл. літ. премії імені ім. В. Булаєнка. У 1991–1994 очолює редакцію вид-тва «Дніпро». З 1994 – заступник, гол. редактор ж. «Сучасність». У 1996 в Німеччині вийшла зб. «Золотий дощ» (Goldener Regen) німецькою та укр. мовами, а в 1998 – «Діва Обида». З поет. шевченкіани: «Перед «Автопортретом зі свічкою» Тараса Шевченка», «Версія» (1991), «Заповідник» (зб. «Висока вода». 1984). У багатьох поезіях знаходимо ремінісценції з Шевченкових творів. Упорядник антології нової укр. поезії «Вісімдесятники» (1990). Вірші перекладали багатьма мовами світу, друкували в англо-, іспано-, польсько-, російсько-, румунсько-, шведсько-, німецькомовних антологіях укр. поезії. Національна премія України ім. Тараса Шевченка за поет. збірку «Діва Обида» (2002). У Львові насмерть збив автомобіль. Похований на 78-му полі Личаківського цвинтаря.

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 29; Левицький В. Римарук Ігор // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 480; Університетська шевченкіана:

Ігор Римарук

Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

РІГЕЛЬМАН**Микола Аркадійович**

(11.10.1817, с. Андріївка, Чернігів. губ. – 2.06.1888, Київ) – історик, письменник, чиновник-перекладач канцелярії Київського генерал-губернатора Дмитра Бібікова (1792–1870). Співробітник Археографічної комісії при ун-ті св. Володимира (1845–1847); товариш Т. Шевченка з 1840 – познайомився в С.-Петербурзі. Лев Жемчужников (1828–1912) згадував про М. Рігельмана: «Верств за п'ятдесят од Сокиринців жив двоюрідний брат Галагана Микола Аркадійович Рігельман. Багатий, гарний музикант, розумна, освічена людина, але без іскри таланту. Жив у селі Липовому (Роменський повіт Полтавської губернії),

Микола Рігельман

де зберігся старовинний липовий дім, з чарівним рундуком, який я малював». 2 квітня 1847, знаючи про одержаний наказ щодо арешту Т. Шевченка, М. Рігельман написав про це поміщику Григорію Галагану (1819–1888) як про подію, що вже відбулася. Очевидно, так хотів попередити поета через друзів про можливість арешту: «Со времени последнего моего письма, любезный Григорий, произошли здесь очень печальные события, о которых могу сказать тебе, что уже знает целый город – что профессора Костомарова, известного своими литературными трудами, взяли и отправили в Петерб[ург] по подозрению не знаю каких проступков политических, то же случилось с Шевченко и несколькими здешними студентами. Бог знает, в чем их там подозревают; а зная их по литературным трудам, нель-

зя не пожалеть, потому что эти люди с талантом были». Притягався до слідства в справі Кирило-Мефодіївського товариства за підозрою про «участь». Професора ун-ту св. Володимира Миколу Костомарова (1817–1885) жандарм на допиті запитав: «Какие разговоры по этому предмету и где происходили?». «Братчик» відповів: «С помещиком Ригельманом... я часто вел беседы о словянстве чисто в ученом отношении». 6 травня 1847 генерал-губернатор Дмитро Бібіков (1792–1870) наказав київському поштмейстеру П. Перелешину затримувати листи Т. Шевченка і М. Рігельмана: «Доставлять ко мне письма, какие будут получаемы на имя в моей канцелярии чиновника Ригельмана». Маючи доступ до урядових архівів, Микола Аркадійович склав «Записку про свідчення Шевченка в процесі кирило-мефодіївців», опубліковану в ж. «Киевская старина» (1902). У лютому 1857, коли Т. Шевченко був на засланні, допоміг поетові матеріально – надіслав кошти та одяг. У рецензії на «Записки о Южной Руси» письменника Пантелеймона Куліша (1819–1897), де вміщена поема Т. Шевченка «Наймичка», писав: «Это одно из лучших произведений на малороссийском языке. В нем творчество достигло почти высоты народной поэзии: это та же глубина, неподдельность чувства, та же простота выражения, не нуждающегося в прикрасах, та же меткость слова, свойственная только народу или даровитейшим его представителям. В этом отношении автор стоит далеко выше малороссийских поэтов-писателей прошлого времени (конеч-

но, за исключением творений Кобзаря)». У 1902 опублікував матеріали допиту Т. Шевченка в Третньому відділі 21 квітня 1847. Автор творів: «Вечори для читання», «Малоросійське весілля», під його редакцією видано два томи «Літопису Величка»; присвятив кілька публіцистичних праць слов'янським і слов'янофільським проблемам, зокрема, становищу та культурно-освітньому життю слов'ян поза межами Російської імперії; опублікував два томи «Летопись событий в Юго-Западной России в XVII ст.». Помер і похований в Києві; могила не збереглася.

Літ.: Допрос Т.Г. Шевченко в 1847 г.: Из рукописных заметок Н.А. Ригельмана, 1902; Жемчужников Л. Україна 1850-х років очима художника-петербуржця. – К., 2003. – С. 400; Левицький В. Ригельман Микола // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 485; Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 203.

Віктор Жадько

РОДЗЕВИЧ

Сергій Іванович

(28.08.1888, Лодзь, Польща – 29.01.1942) – філолог, літературознавець. Закінчив істор.-філ. ф-тет університету св. Володимира (1913). Д-р філ. наук. Від 1933 працював в ун-ті, проф., зав. кафедри західноєвроп. л-ри. Автор наук. праць з історії рос. (Гоголь, Пушкін, Тургенєв, Лермонтов) та укр. (Шевченко) л-р. Автор 50 наук. праць, передмов до видань творів світ. класики (Шекспір, Дідро, Вольтер, Бальзак, Флобер, Шиллер, Дефо), а також статей про заруб. письменників (Р. Роллан, Л. Арагон,

Г. Гауптман, Дж. Лондон). Виступав проти вульгарного соціологізму. Досліджував маловивчені на поч. ХХ ст. проблеми сюжету, композиції та поетичного стилю, встановив певну залежність творчої манери Шевченка від рос. романтизму. Праці з шевченкознавства: «Сюжет і стиль у ранніх поемах Т. Шевченка («Катерина» і «Слепая»)» (1926), окреме видання. 1927); «Романтизм і реалізм у ранніх поезіях Шевченка («Катерина», «Слепая», «Тризна»)» (1939).

Літ.: Боронь О. Родзевич Сергій Іванович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 497; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

РОДНІНА

Лідія Олексіївна

(29.09.1933, Київ – 10.09.2000, Київ) – філолог, мовознавець. Закінчила філ. ф-т ун-ту ім.

Лідія Родіна

Т. Шевченка (1955). Канд. філ. наук (1970). Наук. співроб. ІМ (з 1955). Автор праць з лексикології та словотвору. Співукладач і співред. «Словника мови Шевченка» (1964. – Т. 2) – Держ. премія УРСР в галузі науки і техніки; «Словника української мови» (Т. 1–11, 1970–1980 – Державна премія СРСР, 1983), «Словника синонімів української мови» (Т. 1–2, 1999–2000).

Літ.: Паламарчук Л. Родніна Лідія Олексіївна // Українська мова. Енциклопедія. – К., 2007; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

РОМАНОВА

Неоніла Петрівна

(4.09.1930, м. Овруч Житом. обл.) – філолог, мовознавець, славист. Закінчила філ. ф-тет ун-

Неоніла Романова

ту ім. Т. Шевченка (1954). Наук. співроб. ІМ. З 1999 на виклад. роботі. Брала участь у виданні двотомного «Словаря языка русских произведений Шевченко» (1985–1986) – Держ. премія УРСР в галузі науки і техніки.

Літ.: ІМ – матеріали до історії; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

РОСОВЕЦЬКИЙ

Станіслав Казимирович

(20.03.1945, м. Герцеброк, тепер м. Білефельд. Німеччина) – філолог, письменник, літературознавець, фольклорист, перекладач. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1969). Д-р філ. наук, проф. кафедри фольклористики ІФ. Досліджує укр. та рос. фольклор, давні укр. та рос. л-ри, бібліїстику, агіологію, компаративістику, текстологію, поетику. Співавтор монографій: «Теми і мотиви поезії Тараса Шевченка» (2008) – дослідження «Біблійні теми і мотиви у творчості Т. Шевченка», «Агіографія християнська»; «Шевченкознавство у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (2004, 2011) – розділ «Шевченкознавство у Київському університеті (1861–1930)». Монографія «Тарас Шевченко і фольклор» (2011; 2-е видання: «Шевченко і фольклор» (2014). Шевченкознавчі студії: «Жанр бунтарський патріотичний: Східнослов'янська «потаємна новина» на прикладі поем «Сон» («У всякого своя доля») та «Великий льох» (1993), «Символіка слова «хата» в поетичних кон-

текстах Т. Шевченка» (1993), «О християнском начале в форме и содержания поэмы Т. Шевченка «Мария» (1994), «І день іде, і ніч іде...» Т. Шевченка: спроба розкриття поетичного змісту» (1994), «Шевченкова «Марія»: Православна традиція і протестантська бібліїстика I полов. XIX ст.» (1998), «Великий льох» і «Стоїть в селі Суботіві»: текстологічні спостереження» (1999), «Легенда про прикликання співця» і рання поезія Т. Шевченка, або ще про кобзарське у «Кобзарі» (2001), «У неділеньку у святу» Шевченка як фольклористична псевдомістифікація» (2002), «І тут, і всюди – скрізь погано»: спроба інтерпретації в просторі інтертекстуальності» (2003), «Шевченків «Іржавець» і його фольклорні зв'язки» (2006), «Шевченко як фольклорист» (2007), «Шевченкова демонологія» (2008. у співавт.), «До реконструкції задуму повісті Тараса Шевченка «Из ничего почти барин» (2009), «Темний епізод у відносинах М. Максимовича і Т. Шевченка за свідощтвами сучасників» (2011), «Усні оповідання Т. Шевченка, записані сучасниками» (2012), «Слово о полку Ігоревім» у творчому доробку Т. Шевченка» (2013). Лауреат 7-го Всеукр. літ. конкурсу «Коронація слова» в номінації «П'еса» за худож.-драм. твір (трагіфарс) «Шевченко під судом» (2008). Автор ліричної комедії у трьох актах «Київські мрії про Кобзаря 1859 року» (2016). Доповідь «Творчість Т. Шевченка і сучасна інтернетна література» на VIII Міжнарод. конгресі україністів «Тарас Шевченко і світова україністика: історичні

Станіслав Росовецький

інтерпретації та сучасні концепції» (2013). Автор статей до «Шевченківської енциклопедії» у 6 томах (2012–2015), зокрема – про біблійні мотиви у творчості Т. Шевченка. Автор монографії «Шевченко. Сучасна біографія» (2020), численних статей до Шевченківської енциклопедії.

Літ.: Боронь О. Тарас Шевченко під судом драматурга [Рец. на п'єсу С. «Шевченко під судом»] // СіЧ, 2010. – № 10; Дядищева-Росовецька Ю. Росовецький Станіслав Казимирович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 565; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько

РОТАЧ

Петро Петрович

(24.01.1925, хут. Каленівщина, Чернігів.обл. – 13.06.2007,

Петро Ротач

Полтава) – педагог, шевченкознавець, письменник, публіцист, енциклопедист, просвітянин. Співпрацював з викладачами – істориками, краєзнавця-

ми, письменниками ун-ту ім. Т. Шевченка при підготовці видань про Кобзаря та оточення. Член НСП України (1992). Протягом 1965–1971 опублікував матеріали до Українського біографічного словника «Літературна Полтавщина»; у 1967 з професором С. Крижанівським підготував ПЗТ Л. Боровиковського, упорядкував зб. «Поезії» О. Афанасьєва-Чужбинського (1972). У 1963–1988 співпрацював з укр. виданнями Польщі: «Наше слово», «Наша культура» та «Український календар», де оприлюднив 100 літературно-критичних матеріалів та наук. розвідок; статті опублікував в енциклопедичних виданнях: «Українська літературна енциклопедія», «Енциклопедія сучасної України»; упорядник енциклопедії у двох книгах «Полтавська Шевченкіана» (2005, 2009). Автор 1500 енцик-

*Меморіальна дошка в пам'ять про Петра Ротача. Полтава.
Фото В. Жадька*

лопедичних статей, зокрема – в «Шевченківському словнику», Українській літературній енциклопедії, Енциклопедії сучасної України. Уклав бібліографічний словник «Літературна Полтавщина» (1965–1971). З 1994 надрукував розвідки: «Демид Бурко, церковний діяч і літератор» (1997), «Церковні святині Полтавщини і Тарас Шевченко» (2004), «Мов блакитний птах» (2001), «Віщий знак Богородиці» (2002). Видання: «Світло рідної хати» (1989), «Апостол правди і науки» (1991), «По духу брат Тараса» (1992), «Колоски з літературної ниви: Короткий літературний календар Полтавщини» (1993), «Біля гнізда соловейка». Літературно-краєзнавчі студії (1993), «Іван Котляревський у листуванні» (1994), «Грудочка любимої землі: Василь Симоненко і Полтавщина» (1995), «Мить і вічність: Поезії» (1996), «Що збулось, що не збулося: Пізня лірика», «Розвіяні по чужині: Полтавці на еміграції. Короткий біобібліографічний довідник» (1998), «Крізь роки болю і надій: Вірші 1942–1998», «Дух минувшини: Поезії», «Колоски з літературної ниви: Короткий літературний календар Полтавщини» (1999), «Від Удаю до Орелі: Т.Г. Шевченко і Полтавщина», «І слово, і доля, і пам'ять: Статті. Дослідження. Спогади», «Я зробив, що міг: Листи проф. П. Митропана до автора книги. 1965–1988», «Опанасова кобза: Проза» (2000), «Струн поетичних дивні звуки: Переклади» (2001), «Талалаївські етюди: Листочки із дерева духу» (2001), «Під кроною Шевченкового дуба: Ювілейні виступи біля

пам'ятника та Дуба Шевченка в Полтаві (1989–2001)», «Від Яготина до Полтави: Тарас Шевченко і Полтавщина» (2002), «Поет із роду Боровиків: Матеріали до біографії Л.І. Боровиковського» (2003), «Поклик через століття: Іван Котляревський і Полтава» (2003), «Священні місця Полтавщини: Дві літературні поїздки». Гоголівський край. Гадяч. Зелений Гай Лесі Українки (2004), «Рядки за рядками, літа за літами... Про те, що було дорого й незабутнє». Літературне краєзнавство. Історія книги. Фольклор. Автографи. Літературознавство. Поезія. Родинний архів (2005). 14 жовтня 2009 на фасаді будинку в Полтаві, де прожив 45 років, відкрили пам'ятну мемор. дошку. 2018 засновано премію Полтавської обласної ради його імені.

Літ.: Мелешко В., Степаненко М. Ротач Петро // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 567; Степаненко М. Подвижництво Петра Ротача на ниві шевченкознавства // Слово просвіти, 2011. – № 9. – 2 берез. – С. 1; Черкащина: Універсальна енциклопедія. Документально-публіц. наукове фотоілюстративне істор. видання / Автор-упорядник В. Жадько. – К., 2010. – С. 756.

Віктор Жадько

РУБАН

Володимир Андрійович

(27.05.1912, с. Жовте, П'ятихатин. р-ну Дніпропетр. обл. – 1.01.1990, Київ) – філолог, журналіст. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1939), навчався в аспірантурі при кафедрі рос. і слов'ян. мовознавства. Д-р філ. наук. Викладач ун-ту з 1947,

Володимир Рубан

проф., зав. кафедри історії журналістики (1953–1966, 1973–1979). Декан ф-тету журналістики (1959–1965), проф. кафедри теорії і практики парт.-рад. преси (1979–1989). Автор статті – «До питання про лексику, фразеологію і стиль російських повістей Шевченка («Прогулка с удовольствием и не без морали», «Музыкант»). Похований на Байковому кладовищі столиці.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

РУДЬКО

Микола Порфірович

(17.12.1925. с. Солоницівка Котелев. р-ну Полтав. обл. – 5.01.1973, Київ) – історик. Навчався в Омськ. держ. пед. ін-ті, 1853 закінчив аспірантуру КДУ імені Тараса Шевченка. Викладач істор. ф-ту ун-ту ім. Т. Шев-

ченка (з 1953), доц. кафедри історії СРСР. Канд. істор. наук. Навчався в Ом. держ. пед. ін-ті. Оpubлікував статтю «Тарас Шевченко і Київський університет» (1956). Автор монографії «Тарас Шевченко і Київський університет» (1959) за ред. проф. М.І. Марченка – дослідження про зв'язки Т. Шевченка з Київ. ун-том. Автор ст.: «Поезія Т.Г. Шевченка в революційному русі 70-х рр. XIX ст.» (1976).

Літ.: Рудько Микола Порфірович [Некролог] // УІЖ, 1973. – Вип. 3; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

РУЛІН

Петро Іванович

(28.08.1892, Київ – 23.12.1940, Магадан, тепер РФ) – історик, театрознавець, критик, педагог. Закінчив істор.-філ. ф-тет університету св. Володимира (1916); залишений проф. стипендіатом при кафедрі рос. л-ри. Закінчив аспірантуру при науково-дослідчій кафедрі мовознавства КІНО. В'язень сталін. таборів; 1958 посмертно реабілітований. Проф., зав. кафедри театрознавства Музично-драмат. ін-ту ім. М. Лисенка. Засновник Українського театального музею на території Києво-Печерської лаври (нині – Музей театального, музичного і кіномистецтва України). Директор Укр. театр. музею при ВУАН.

Досліджував драматургію Шевченка – «Драматичні спроби Шевченка» (1921), «Шевченко і К.Б. Піунова», «До сценічної

історії «Назара Стодоли» (1925), «Шевченко і театр» (Шевченко та його доба; 1925; Рулін П. На шляхах революційного театру (1972), «Шевченко і Щепкін» (1926); відгук на харків. видання: «Шевченко Т.Г. «Назар Стодоля» (1928). Брав участь у коментуванні академічного зіб. творів Т. Шевченка за ред. С. Єфремова (Т. IV (1927) і Т. III (1929).

Літ.: Барабан Л., Пилипчук Р. Рулін Петро Іванович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 583.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

РУСАНІВСЬКИЙ Віталій Макарович

(25.06.1931, м. Харків – 29.01.2007, Київ) – філолог, мовознавець. Закінчив філ. ф-тет унту ім. Т. Шевченка (1954), аспірантуру на кафедрі укр. мови (1957). Будучи студентом, працював екскурсоводом музею-садиби Тараса Шевченка. Наук. співроб. ІМ (з 1957), його директор (1981–1996). Д-р філ. наук, професор, академік АН України. Вивчав рукописи Шевченка, на їх основі дослідив індивідуальні особливості авторського почерку, схарактеризувавши його як наслідування традиційного укр. письма. Шевченкознавчі студії: «Дієприкметник в поезії Т.Г. Шевченка» (1964); «Правопис Шевченка», «Почерк Шевченка», «Літопис творчості і боротьби. До характеристики Шевченкового щоденника» (1986); «Світогляд і мова (до 175-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка)» (1989); «Історична лексика в поезії Т. Шевченка» (1991); «Народно-поетич-

Петро Рулін

ний та індивідуально-творчий складники Шевченкової мови» (1992), «Шевченко Тарас Григорович» (2007). Автор монографії «У слові-вічність (Мова творів Т.Г. Шевченка)» (2002),

Віталій Русанівський

основні розділи: «Утвердження української літературної мови в творчості Т.Г. Шевченка», «Джерела Шевченкової мови», «Мова російських творів та її вплив на нормалізацію української літературної мови», «Епістолярія як компонент розвитку публіцистичного стилю», «Лексичні і граматичні варіанти в українській мові і в мовленні Т.Г. Шевченка», «Індивідуально-авторський підхід до використання лексики», «Мова Т.Г. Шевченка як стимул дальшої консолідації української національної мови». Лауреат Державної премії СРСР, премії імені Івана Франка, Заслужений діяч науки і техніки (1991). Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 49А.

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 282; Гриценко П. Русанівський Віталій Макарович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 594.

Віктор Жадько

Макар Русанівський

РУСАНІВСЬКИЙ

Макар Олексійович

(6.08.1904, х. Миколаївка, тепер Гадяч. р-ну Полтав. обл. – 6.07.1941, Київ) – філолог, літературознавець. Навчався в аспірантурі ун-ту ім. Т. Шевченка (1935–1939), з 1940–1941 – доц., зав. кафедри укр. л-ри (1940–1941); декан філ. ф-тету. Досліджував творчість Т. Шевченка, Марка Вовчка, М. Костомарова, М. Старицького, Панаса Мирного, П. Грабовського. Захистив канд. дисерт. «Шевченко і українська література першої половини XIX століття. До проблеми творчого формування раннього Шевченка» (1940), частина якої конспектно надрукована в зб. філ. ф-тету «Пам'яті Шевченка. Наукові записки» (1939); надрукував уривок із розділу дисертації – «Шевченко і Костомаров» (1970). Дослідив творчі зв'язки Тараса Шевченка з укр. літ-рою I полов. XIX ст. і на цій базі з'ясував питання про вплив попередників на формування раннього Шевченка-поета. Критично розглянув розвиток літ. традиції 30–40 рр. XIX ст., дослідив спільне і відмінне у Т. Шевченка і в укр. поетів-романтиків. Написав статтю «Героїчна епопея (До сторіччя поеми Т.Г. Шевченка «Гайдамаки» (1941). Секретар Шевченків. комітету ун-ту ім. Т. Шевченка з підготовки і святкування 125-річчя від дня народження Т. Шевченка. Публікації універ. газ.: «У Шевченківському комітеті університету» (1939), «Гідно підготуватися до ювілею великого поета» (1938). «Шевченко і Лермонтов» (1939). Уривок із розділу «Шев-

ченко і українська романтична література 30-40-х років» під назвою «Шевченко і Костома-ров» надрукований у ж. «РЛ» (1970). У ніч з 25 на 26 черв. 1941 заарештований. Розстріляний 26 лип. 1941 в Лук'янівській в'язниці Києва. Реабілітований посмертно в 1956.

Літ.: Боронь О. Русанівський Макар Олексійович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 596; Русанівський І. Скорботна трагедія репресій: Пам'яті Макара Русанівського // Слово і час, 2013. – № 1.

Віктор Жадько

РУСОВ

Олександр Олександрович

(7.02.1847, м. Київ – 8.10.1915, м. Саратов, Росія) – історик, шевченкознавець, філолог, статистик, етнограф, фольклорист і громад, діяч. Закінчив істор.-філ. ф-тет ун-ту св. Володимира (1868). Викладав латинську та грецьку мови в Златопільській класичній прогімназії, Києво-Подільській прогімназії, Києво-Подільському відділенні Фундуклеївської жіночої гімназії, 1-й Київській гімназії. Організатор земської статистики в Херсонській губернії. 1885–1886, як секр. губ. земської управи, залучив до статистичної роботи у земстві укр. діячів А.М. Грабенка, Т.О. Василевського, Б.Д. Грінченка, Л.В. Падалку, М.І. Борисова, С.І. Лоначевського. Земські статистики склали основу Херсон. гуртка Р.

За жандармськими звітами негласного нагляду влада проявляла роздратування: «...поводять себе дуже дивно і всі запеклі хохломани». Всупереч адміністра-

Олександр Русов

тивно-поліцейським перепонам, статистики ретельно обстежили територію губ. та опублікували фундаментальну краєзнавчу працю «Материалы для оценки земель Херсонской губернии» в 6-ти томах. Під впливом Р. розвинувся талант І. Карпенка-Карого, Д. Марковича, Л. Василевської (Дніпрової Чайки).

У червні 1889 за україно-фільську діяльність Р. з дружиною – Софією Федорівною – висланий за межі Херсонської губернії; 1902 звільнений з посади зав. Полтав. земським статистично-економічним бюро і заборонили проживання в Україні.

У Петерб. (1902–1908) працював у селянській та бібліотечній комісіїх Вільного економічного т-ва, входив до складу ін. укр. орг-цій столиці. Готував проект закону «Про мови», ініціатор створення всеукр. орг-ції «Т-ва укр. поступовців». 1908–1915 викладав статистику

Родина Русових і чл. «Старої громади». Давнє фото. 1878

в Київ. комерційному ін-ті, очолював статистично-економічну комісію при іст. секції Укр. т-ва ім. Т. Шевченка. За дорученням київ. «Старої громади» в 1873 їздив у Кирилівку, привіз до Києва Шевченкових братів Йосипа і Микиту, у яких громадівці купили право на видання «Кобзаря»; з Ф. Вовком підготував до друку «Кобзар» у двох книжках (виданий 1876 у Празі), де надруковані спогади М. Микешина про поета. Написав «Спомин про празьке видання «Кобзаря» (1907). У ст. «Коллекция рисунков Т.Г. Шевченко» (1894) описав малярські роботи Кобзаря. Опублікував «Спомини про празьке видання «Кобзаря» (1907) та «Проект Устава «Общества почитателей Т. Шевченко». Статті: «Коллекция рисунков Т.Г. Шевченко» (1894), «К поправкам текста «Кобзаря» Шевченко» (1905). Чл. Об'єднаного комітету по спорудженню пам'ятника Т. Шевченку в Києві.

Помер у Саратові, куди евакуюваний під час Першої світової війни комерційний інститут. Похований на Байковому кладовищі столиці; на мармуровому обеліску викарбувані слова

Т. Шевченка: «Раз добром нагріте серце // Вік не прохолоне!».

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 72; Харчук Р. Русов Олександр Олександрович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 596.

Віктор Жадько

РЯБОВОЛЕНКО

Ірина Вікторівна

(16.04.1982. м. Прилуки Чернігів. обл.) – філолог. Закінчила ІФ (2004) і аспірантуру в ун-ті ім. Т. Шевченка (2007). Канд. філ. наук. Стажувалась в Міжнарод. лінгв. ін-ті (Японія). Викладач япон. мови на курсах «Перші державні курси іноземних мов».

В наук. доробку також праці з япон. шевченкіани – «Застаріла лексика в перекладах творів Т. Шевченка японською мовою» (2006), «Відображення образу світу в творах Т. Шевченка, перекладених японською мовою» (2007), «Шевченкознавчі виміри дослідження архаїчної лексики японської мови» (2009).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Искорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

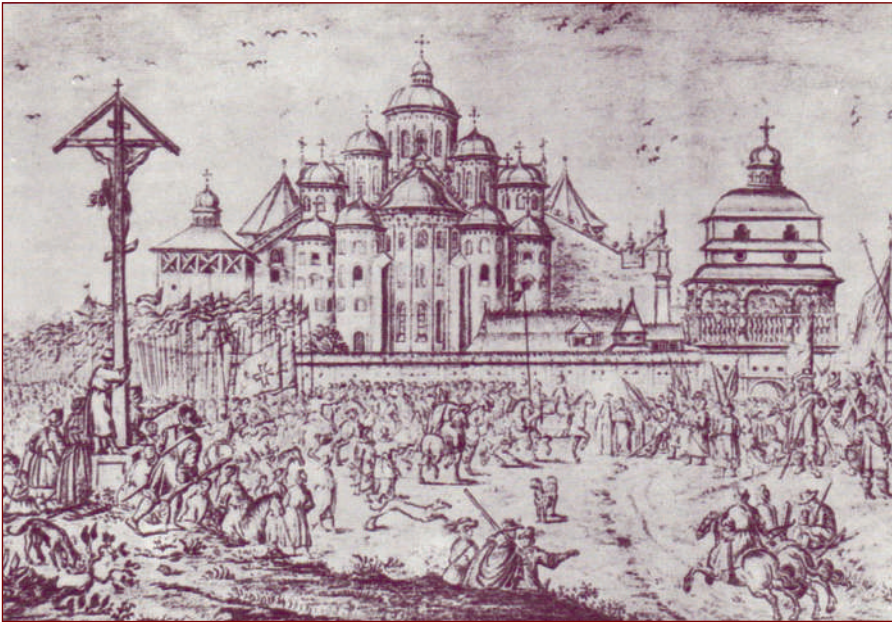
Валентина Гнатенко

СОФІЯ КИЇВСЬКА НА МАЛЮНКАХ Т. ШЕВЧЕНКА (малюнки та начерк) із зображеннями храму, виконані 1846. Робота мали ввійти до альбому «Виды Киева», який художник планував створити, змалювавши історичні види міста, його околиці, храми. Етнограф, член Археологічної комісії, створеної при ун-ті св. Володимира – Олександр Афанасьєв-Чужбинський (1817–1875) так описав цей намір у статті «Спомини про Т.Г. Шевченка»: «Коли Шевченко повернувся із Седніва, ми зустріли його давнього товариша, художника Михайла Сажина (1818–1885) і незабаром оселилися всі разом на Хрещатику, по вулиці, що звалася Козине болото. Тут почалося нове життя в надзвичайно поетичній обстановці. Шевченко задумав змалювати всі визначні види Києва, внутрішній вигляд храмів і цікаві околиці. Сажин узяв на себе частину роботи, і обидва художники пропадали зранку, якщо тільки не заважала погода». «Софія Київська» (квітень-вересень 1846) – Тарасів малюнок. Архітектурний ансамбль храму зображено з боку Софійської площі; причетність Т. Шевченка до виконання твору засвідчують окремі елементи зображення: своєрідні купчасті хмари, на тлі яких подано баню і шпиль дзвіниці; характерна світлотіньова проробка архітектурних мас, особливо бань собору св. Софії, акцентованих артистичними легкими полісками; легкість і напівпрозорість у зображенні крон дерев. Іще Тарасов роботи: «Інтер'єр Софії Київської» (папір, олівець) – начерк Шевченка, виконаний на арк. 46 Альбому 1846-1850 років. Зображено одну з нав Собору св. Софії в перспективі. Стовпи з арками формують внутрішній простір собору, побудованого за візантійськими традиціями. Близькою за композицією до начерку є акварель «Давні фрески Софійського собору», що може бути одним із аргументів причетності саме Шевченка до створення цієї серії малюнків, а не М. Сажина, як вважалося раніше.

Віктор Жадько

Софіївський собор. Малюнок А. ван Вестерфельда. 1651

У літописах закладини собору Софія Київська датуються 1017 або 1037 роком. Певно, будівництво Софіївського собору велося в 20-30-і роки XI століття. Навколо монастиря – центральної споруди Ярославого міста – стояли кам'яні храми, боярські палаци, житла городян, а подвір'я митрополії було огорожено муром. До наших днів з XI століття збереглися лише собор Софія Київська і руїни Золотих воріт – парадного в'їзду в древній Київ. Назва «Софіївський» походить від грецького слова «софія», що в перекладі означає «мудрість». Присвячений «мудрості християнського вчення», собор, за задумом творців, мав утверджувати християнство на Русі. Збудований як головний, митрополичий храм, собор Софія Київська був у давнину громадським і культурним центром держави. Тут відбувалися церемонії «посадження» князів на київський престол, прийоми іноземних послів; біля стін збиралося київське віче; при Софіївському соборі велося літописання і створена Ярославом Мудрим перша відома у Київській Русі бібліотека. В один з найважчих періодів історії древнього Києва – захоплення міста полчищами хана Батия в 1240 році – більшість архітектурних споруд перетворено на руїни. Софіївський собор уцілів. Однак, розграбований і спустошений, собор Святої Софії втратив колишню красу і велич, хоч і залишився головним міським діючим храмом. Протягом XIV–XV століть киянам доводилося вести боротьбу проти литовських і польських феодалів, а також проти кримських татар, які спустошували місто грабіжницькими набігами. У 1697 році велика пожежа знищила дерев'яні будівлі Софіївського монастиря. Через два роки почалося спорудження нових кам'яних будинків навколо собору Софія Київська. Будівництво тривало до 1767 року.

Віктор Жадько

САВИЧ

Микола Іванович

(1808, с. Середняки, Гадяцький пов., Полтавська губ. – 20.05.1892, Одеса, Херсонська губ.) – журналіст, чл. Кирило-Мефодіївського товариства; знайомий Т. Шевченка. Микола і Тарас, як пише в «Автобіографії» історик, професор ун-ту св. Володимира Микола Костомаров (1817–1885), познайомилися в «Гулака в Старому місті, в київ. будинку біля Андріївської церкви, гостем був Шевченко». 5 квітня 1847 Тарас передає Адаму Міцкевичу (1798–1855) рукопис поеми «Кавказ» через М. Савича, який вручає твір польському поету в Парижі. Із доносу, провокатора «братчиків»,

Микола Савич

студента ун-та св. Володимира Олексія Петрова (1827–1883) попечителю Київського учбового округу Олександрю Траскіну (1805–1855): «Помещик Савич ревностно доказывал необходимость уничтожить в России монархический образ правления и стараться устроить правление народное... Савич доказывал возможность произвести переворот при настоящих, по его мнению, неблагорозумных поступках правительства». За участь у «крамольному Товаристві» і за опозиційні до самодержавства погляди, в 1847 відкликаний із-за кордону, заарештований. На допитах стояв із Тарасом Шевченком «плече в плече» – нікого не видав. Після допиту в жандармерії, перебував під поліцейською опікою в будинку батька в Одесі. Був гласним Міської думи, став чл. Імператорського Одеського тов-ва історії і старожитностей, працював у газ. «Одеський вісник». Словесний портрет Миколи Івановича змалював історик Лев Мацієвич (1843–1915) у ст. «Микола Іванович Савич», коли бачив поміщика 21 березня 1889 в Одеській публічній бібліотеці: «Савич був уже дуже старий – середній на зріст, кремезний, з червонястим, трохи одутлим обличчям і великою широкою бородою, але ще досить бадьорий і балакучий». За свідченням сучасників, мав критичний погляд «на все і всіх», захоплювався творами сатирика М. Салтикова – Щедріна і письменника Льва Толстого. Похований на Першому Християнському цвинтарі Одеси; в 1937 комуністичною владою

кладовище зруйновано, на його місці відкритий «Парк Ілліча» з розважальними атракціонами, а частина – передана місцевому зоопарку. Нині достеменно відомо лише про деякі перепохонвання зі Старого цвинтаря, про останній прихисток Миколи Савича відсутні.

Літ.: Анісов В., Серета Є. Літопис життя і творчості Т.Г. Шевченка. – 1976. – С. 93; Зленко Г. Відсвіти Тараса Шевченка: Роздуми про пошуки та знахідки. – Одеса, 2009. – С. 68; Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 146.

Віктор Жадько

САВЧЕНКО

Стефан Володимирович

(28.12.1889. с. Синявка, тепер Менск. р-ну Чернігів. обл. – 16.01.1942, Ташкент, Узбекистан) – філолог, літературознавець, романіст. Закінчив ун-т св. Володимира (1913); з 1917 викладач, з 1925 – професор романської філології, з 1933 – керівник кафедри. Д-р філ. наук. Навчався в семінарі проф. В. Перетца. Залишений для підготовки проф. звання із західноєвроп. л-р й ром.-герм. філології. З 1917 працював в ун-ті. Проф., зав. кафедри західно-європ. л-р (1933–1941). Наук. інтереси – рос. народна казка, історія західно-європ. літератур. Відп. ред. видання «Пам'яті Т.Г. Шевченка. Наукові записки Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. Зб. філ. ф-ту. – № 1» (1939). Там же його стаття «Шевченко і світова література» (1939). Цього ж року надрукував матеріал «Іронія і гнів [Шев-

ченко і Гейне]» (1939). Помер на примусовій евакуації у Ташкенті.

Літ.: Розанова А. С. В. Савченко – учений і педагог // Вісник Київ. ун-ту. – № 2. Сер. філ. та журналістики, 1959. – Вип. 1; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В. І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

САГАЧ

Галина Михайлівна

(22.02.1947, с. Лісники Київ. обл.) – філолог, ритор; д-р пед. наук. Д-р теології. Акад. АН ВШ України, акад. чотирьох міжнарод. академій. Закінчила філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1970). Викладач ун-ту (1987–2002), зав. кафедри риторики в Інституті підвищення кваліфікації вишу, доц. (1989–1996), проф.

кафедри логіки філос. ф-ту. Проф. Всеукр. народ. ун-ту українознавства ім. Г. Сковороди. Засновниця школи укр. красномовства на засадах християн. етики; перший у незалежній Україні професор-ритор. Проф. Херсон. нац. техніч. ун-ту. Шевченкознавчі праці: «Красне слово Кобзаря і відродження національної риторичної спадщини» (1994); «Золотослів поетичної спадщини Т. Шевченка і відродження національної риторичної школи» (1998); «Красне слово Т. Г. Шевченка і відродження національної школи красномовства» (2000); «І на сторожі коло них поставлю Слово...» (2003); «Ми всі його – рідня» у зб. «Тарас Шевченко в моєму житті» (2004); «Симфонія красного слова» (2006); «Тарас Шевченко в моєму житті, або – мій Шевченко» (2006); «Екологія духу

Зустріч на тему «Будуймо храм духовності» у Ліцеї міжнародних відносин № 51 столиці. На фото (зліва-направо): директор Світлана Шевцова і Галина Сагач. Фото В. Жадька

і екологія слова у логосфері сучасної України». В інших працях посилається на твори Т. Шевченка, зокрема, у кн. «Небо на землі: сім днів на святій землі» (2000). Вела цикл передач «Мій Шевченко» на Українському радіо (2000). Автор п'ятитомника вибраних творів: «Риторика», «Хрестоматія», «Ділова риторика», «Храм слова», «Риторичний квітник». Автор 500 публікацій з проблем риторики, педагогіки, педагогічної риторики, зв'язків із громадськістю, в тому числі кількох десятків книг, зокрема, унікального 10-томного видання «Вибраних праць». Лауреат премії імені Тараса Шевченка Київ. ун-ту 1994 за навч. посібник з риторики «Золотослів» для середніх і вищих навч. закладів. Лауреат премії Т.Г. Шев-

ченка Веукр. культ.-наук. фонду Т. Шевченка «У своїй хаті своя правда, і сила, і воля» (1998).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

САЖИН

Михайло Макарович

(1818, м. Галич, тепер Костромської обл., РФ – 1885, м. Омськ, РФ) – живописець. Автор малюнка «Університет св. Володимира (з Ботанічного саду)» (1846). Навчався 1834–1840 в петерб. Академії мистецтв. З 1855 – акад. АМ: звання академіка перспективного і ландшафтного живопису удостоєно за картину «Внутрішній вигляд Києво-Софійської собор-

Сажин М. Вид на Київ (40-ві рр. XIX ст.). Малюнок

ної церкви». Автор малюнків київськ. тематики: «Церква Св. Андрія Первозваного», «Вид дубицький монастир у Києві», «Щекавиця – місце, де похований князь Олег», «Вид Подолу зі Щекавиці», «Дзвіниця Києво-Печерської лаври», «Розкопки руїн церкви св. Ірини» (усі – 1840-ві), «Кирилівський монастир з Куренівки» (кін. 1840-х), «Вид Подолу з Андріївської гори» (1846), «Рибальські халупи біля Московського шляху» (1854). Ряд малюнків літографовано в альб. Й. Лауфера «Види Києва» (1846).

Вірогідно, С. познайомився із Шевченком у Петербурзі. 1844 приїхав до України і в Києві зустрівся з поетом. Навесні 1846 оселився разом із Шевченком та О. Афанасьєвим-Чужбинським у буд. Івана Житницького. У мансарді буд. Шевченко та С. облаштували майстерню і почали спільну роботу над новим альб. «Види Києва». О. Афанасьєв-Чужбинський згадував: «Коли Шевченко повернувся із Седнева, ми зустріли його давнього товариша, художника Сажина, і незабаром оселилися всі разом на Хрещатику, по вулиці, що звалася Козине болото. Тут почалося нове життя в надзвичайно поетичній обстановці. Шевченко задумав змалювати всі визначні види Києва». Проте альбом не закінчено: Т. Шевченка заарештовано у справі кирилومهфодіївців, і в його квартирі на Козиному болоті проведено обшук. Помічник попечителя Київського навчального округу М. Юзефович повідомляв правителю генерал-губернаторської канцелярії М. Писареву: «Тут,

у Києві, він [Шевченко. – Авт.] квартирував з художником Сажиним, у якого взяті і відправлені всі папери, що належали Шевченкові». Аби зберегти деякі малюнки приятеля, Сажин поставив на них свій підпис. Крім того, ряд творів Т. Шевченко залишив Сажинові, ідучи взимку 1847 на Чернігівщину. Вже без співавтора Михайло Макарович продовжив роботу над альбомом, але видати його не вдалося.

Після арешту Шевченка, С. продовжував працювати над цим проектом самотужки. Перебуваючи на засланні в Орській фортеці, Т. Шевченко 11 грудня 1847 писав А. І. Лизогубові: «Сажин мені нічого не пише, не знаю, де він дів мою портфель з рисунками дрібними, там цілий жмут їх було. Як побачите його, то спитайте, та й возьміть до себе, а ящик з олійними фарбами нехай собі оставить». Та сталося так, що цей портфель потрапив до генерал-губернатора Д. Бібікова – великого любителя і збирача замальовок Києва. Є свідчення письменника М. Лескова про те, що Сажин уклав особисто «для Дмитра Гавриловича альбом відкритих при ньому київських старожитностей». Збереглася лише кілька робіт з альбому, але нині вона розпорошена по різних місцях; до того ж існують малюнки спільного авторства обох художників.

Частину творів із запланованої серії нині розпорошено по різних закладах, місце перебування багатьох не відоме. У С. зберігалися малюнки Шевченка. На окремих із них власник поставив свій підпис.

Є припущення, що деяк твори Шевченка було виконано у співавт. із С. Кілька малюнків, що їх тривалий чаї приписували С., зокр. «Михайлівський Золотоверхш монастир у Києві» (1846), нині атрибутовано як Шевченкові.

Літ.: «Згадайте, братія моя». Київ Тараса Шевченка. – К., 2016. – С. 100; Чуйко Т. Сажин Михайло // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 629.

Віктор Жадько

САКСЄЄВ

Сергій Васильович

(30.08.1981, Запоріжжя) – філолог. Закінчив ІФ (2003). Навчався в аспірантурі при кафедрі історії укр. л-ри та шевченкознавства (2003-2006). У студент. й аспірант. роки заявив про себе як здібний дослідник психології творчості Т. Шевченка. Його шевченкознавчі студії – «Старослов'янзми у

мові творів Тараса Шевченка» (2001); «Прекрасне в людині: розуміння Тараса Шевченка» (2001); «І. Франко про психологію творчості Т. Шевченка» (2002); «Шевченкознавчі психологічні студії початку ХХ століття» (2002); «Постать гетьмана Івана Мазепи у творчості Тараса Шевченка» (2003); «Погляд М. Шлемкевича на проблему психології творчості Т. Шевченка» (2005); «Націєтворчі чинники історіософської концепції Шевченка» (2004). Співавтор монографії «Інтеграція позитиву в творчості Шевченка (аспекти символу, аксіології, онтології, міфу, психології, стилю)» (2002) – розділ «Висвітлення проблем психології творчості Т. Шевченка в роботах українських дослідників: пошук позитиву». Під такою ж назвою захистив магістер. роботу (2003).

Літ.: Задорожна Л. М. Шевченкознавство у Київському національному університеті (1981–2010) // Шевченкознавство КНУ; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

САМІЙЛЕНКО

Володимир Іванович

(літ. псевд. – Сивенький В., Іваненко, Стокато, Ікс, Л. Сумний; 22.01.1864, м-ко Великі Сорочинці Миргород. пов. Полтав. губ. – 12.08.1925, Боярка, нині Київ. обл.) – філолог, поет, драматург, перекладач. Навчався на істор.-філ. ф-теті університету св. Володимира (1884–1890). Чл. київ. осередку «Братство Тарасівців». Пропустивши термін

Володимир Самійленко

*Володимир Самійленко з творчою елітою
на відкритті пам'ятника І. Котляревському в Полтаві. 1903*

іспитів, не одержав диплома й пішов працювати на Київ. телеграф. Із 1893-секретар ред. «Земського сборника» (Чернігів), із 1900 – у газ. «Приазовський край» (Катеринодар), із 1903 – секретар Миргород, земської пов. управи. Брав участь у відкритті пам'ятника І.П. Котляревському в Полтаві (1903). З 1905 – співробітник укр. вид. «Громадська думка», «Рада», «Шершень». У травні 1924 повернувся до Києва, працював у Держ. вид-ві. Автор творів: «Україні» (1906; передмова І. Франка), драм. поеми «Чураївна»; перекладав Гомера, Дайте, Мольєра, Бомарше, А. Франса, Беранже, Байрона. Кобзареві присвятив: «26 лютого» (1890), «Якби тепер устав Тарас» (обидва – 1906); «Українська мова. Пам'яті Т.Г. Шевченка» (написаний 1885, надруков. у львів. «Зорі». 1886),

«На роковини смерті Шевченка» («Умер поет! І струни голосні...» (1906), «По Шевченку» (1958); цикл «Вінок Тарасові Шевченку в день 26 лютого» з п'яти віршів (1906); поезію «Вечірня пісня» (1896). М. Лисенко поклав на музику вірш «На роковини смерті Шевченка» (кантата «До 50 роковин смерті Т. Шевченка» для змішаного хору у фортепіанному супроводі (1911). Роль Т.Г. Шевченка в розвитку укр. мови розкрив у вірші «Українська мова» (Пам'яті Т.Г. Шевченка)». Вірш «По Шевченку» надрукований посмертно (1958). Помер від саркоми; похований місцевою укр. громадою на Будаївському городищі біля Свято-Михайлівської церкви Боярки. У Великих Сорочинцях, під час святкування Дня незалежності України, відкрито пам'ятник (1995).

Літ.: Бондар М. Самійленко Володимир Іванович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 635; Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 363; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

СВЕНЦЬКИЙ

Павлин

(1841, с. Варшиця, тепер передмістя Калинівки Віниць. обл. – 12.09.1876, Львів) – юрист, польс. і укр. письменник, ред., мовознавець, видавець, педагог, актор. Навчався на юрид. ф-ті університету св. Володимира (1859–1863). Належав до гуртка «хлопоманів». Викладав укр. словесність у київ. тимчасовій пед. школі, що заснована таємно на честь Т. Шевченка й готувала майбутніх вчителів для села. Під час канікул пропагував Шев-

Павлин Свенціцький

ченкове слово. Член укр. таємного товариства, учасник укр.-польс. повстання 1863–1864. Під час польс. повстання 1863 змушений емігрувати до Львова. Викладав у львів. академ. гімназії, де увів у навчальну програму твори Тараса Шевченка. За споминами студента ун-ту – Володимира Бернатовича, надруковані у ст. «Похорони Тараса Шевченка» (1861) над домовиною Шевченка 10 травня 1861 виголосив промову польс. мовою від універ. громади під час траурної процесії на Ланцюговому мосту (біля Києва): «Виступив... лях, котрий зачав словами: «Дозвольте і нам, бриття українці, вшанувати пам'ять великого вашого пророка, який не любив поляків, бо не мав за що любити, але над його труною подамо одні одним братерську руку, щоб забути ворогування предків наших». У 1862 намагався надрукувати вірш «Споминок смерти Шевченка», але заборонений цензурою; написав одноактну драму «Катерина» за однойменною поемою Шевченка (надрукована латинкою в журналі «Siolo»). Популяризував Шевченкову поетичну творчість як в оригіналі, так і у власному перекладі, зокрема – поезії: «Кавказ», «Розрита могила», Чигрине, Чигрине», «Садок вишневий коло хати», «Минають дні, минають ночі», «Ой три шляхи широкії». З 1864 починає грати в аматорському театрі Омеляна Бачинського. Як «найліпшого знавця української мови» Юліан Лаврівський запросив писати й перекладати п'єси для щойно створеного укр. театру, який діяв при тов-

ві «Руська бесіда». Надрукував вірш «Вічна пам'ять Кобзареві» (1865), переклав польс. мовою поезії «Катерина», «Тополя», «Пустка», «Наймичка». Одним із перших в історії шевченкознавства сказав про світове значення поета, назвав його геніальним: «Хто не чував про Шевченка? Хто не знає чудних його творів?. Спізнати твори Шевченкові, значить спізнати характер літератури, характер народу українського. Позначені вони там живою правдою – віддаються рельєфно... Страшні криваві образи змальовує нам Тарас в «Гайдамаках», «Кавказі», «Сні», «Гуссі», а любов в них так і пламенить, а «правда» мов з Ісусового хреста сіяє! Тим він і великий, тим і безсмертний, і житиме у пам'яті, серці, у душі – кожного. Він українець, а чоловік в найдалнішчій значенню сего слова! Він твердо вірить поступови: знає, що зло зникне, а добро, правда воцариться світом. Тарас справдешній геній!». Помер у Львові, похований на Личаківському цвинтарі, поле № 56.

Літ.: Пачовський Т. Павлин Свенціцький – популяризатор творчості Шевченка // НШК 11. – К., 1963; Харчук Р. Свенціцький Павлин // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 666; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

СВЕРСТЮК

Євген Олександрович

(13.12.1928, с. Сільце, тепер Горохівського р-ну Волин. обл. –

Могила Павлина Свенціцького. Фото В. Жадько

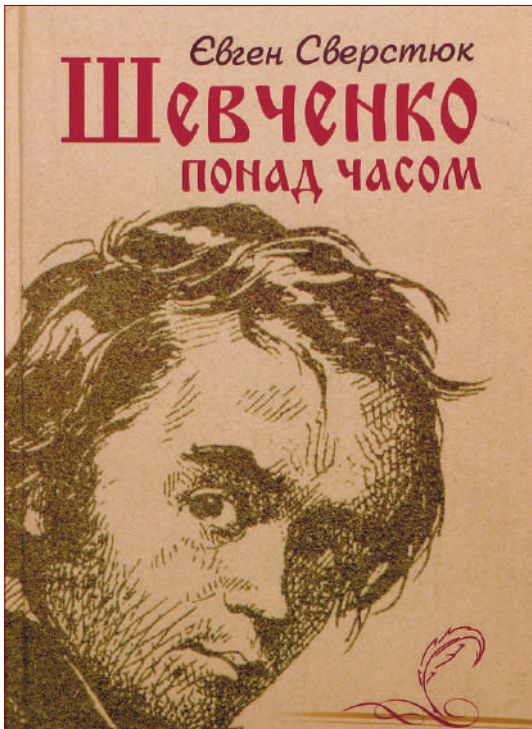
1.12.2014, Київ) – літературознавець, поет, есеїст, перекладач, правозахисник і громадський

Євген Сверстюк

діяч. Разом із В. Симоненком, І. Світличним, І. Дзюбою, Л. Костенко, І. Драчем, Л. Танюком, А. Горською, Г. Севрук, Л. Семикіною у 1960-х – учасник напівлегальних літ. вечорів, зібрань, заборонених відзначань дня перенесення праху Т. Шевченка із С.-Петербурга в Україну. Традиція відзначати 22 травня започаткована студентами університету св. Володимира, продовжують і нині студенти вузу Тарасового імені: одні вирушують до Канева, інші – кладуть поетові квіти до монумента навпроти ун-та. «Ми організували виступи біля пам'ятників Шевченкові, – розповідав Сверстюк, натхненник тих подій, – спецслужби усвідомили, що треба ці зібрання розганяти – підсиляли провокаторів, які читали антисемітські вірші. Для

студентів це була школа нон-конформізму, ризику. Багато з них пригадують це як початок своєї справжньої біографії». Один із активних членів Клубу творчої молоді у Києві – центру неофіційного культурно-громадського життя періоду «хрущовської відлиги», де за його сценаріями проводили вечори пам'яті Шевченка. Вірші на шевченківську тему, зокрема, написані в засланні: «То була дивовижна зоря» (1977), «Надходить та дата» (1981). У книзі «Блудні сини України» (в 1995 отримав Національну премію України ім. Т.Г. Шевченка) умістив есеї «Феномен Шевченка» та «Шевченкові стовпи». Наскрізна тема «Шевченко і час», підсумована в однойменній кн. (1996), охоплює творчість письменника-публіциста і літературознавця від постсталінізму до посткомунізму: «У дорозі до Шевченка», «Етика прометеїзму», «На дев'яте березня», «Остання сльоза», «Шевченко непрочитаний», «Феномен Шевченка», «Шевченкові стовпи», «Бог у Шевченковому житті і слові», а також розділ есеїв «Рік високого сонця». Автор ст.: «Шевченко і Гоголь» (2002), «Рік високого сонця в Україні: Гоголь і Шевченко» (2002), «Заповіти Гоголя і Шевченка» (2008). До книги «Не мир, а меч» (2009) увійшли есеї: «Шевченко під оптичним прицілом», «А слава – заповідь моя», «Гоголь і Шевченко в Петербурзі», «Чому Гоголь не Шевченко». Шевченкознавчі ст. різних років зібрав у кн. «Шевченко понад часом» (2011), де вперше опубліковано есеї: «То була дивовижна зоря»,

Книга Євгена Сверстюка

«У дорозі до Шевченка», «Внутрішня свобода», «Люди з його оточення», «Дата 22 травня», «Фантомний біль душі», «Надходить та дата». До 200-ліття від дня народження Т. Шевченка в Інституті філології ун-ту ім. Т. Шевченка прочитав цикл лекцій «Незнаний Шевченко». Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 33.

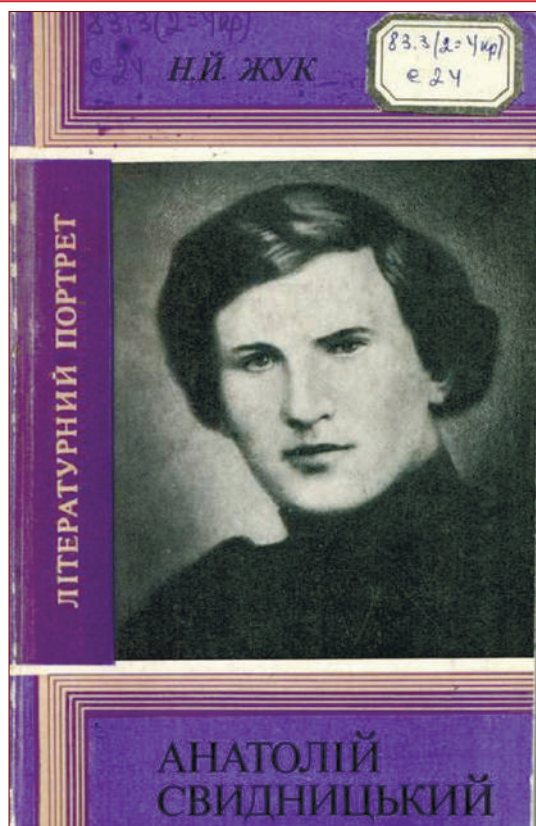
Літ.: Тарнашинська Л. Свєрстюк Євген // Шевчен. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 663; Шевченківські лауреати. 1962–2001: Енциклопедичний довідник. – К., 2001. – С. 466.

Віктор Жадько

СВИДНИЦЬКИЙ

Анатолій Патрикійович

(літ. псевд. Патриченко, Панич Миргородський; 1.09.1834, с. Маньківці Гайсин. пов. Поділ. губ., нині Вінниц. обл. – 18.07.1871, Київ) – історик, письменник, етнограф, фольклорист, громад. діяч. У лютому 1857 вступив на мед. ф-тет ун-ту св. Володимира, з березня 1857 – на істор.-філ. ф-теті; у грудні 1859 через скруту покинув навчання. Наприкінці грудня 1860 одержав призначення до Миргород. пов. уч-ща. Заснував у Миргороді книгозбірню (1861) й недільну школу. Зі старшими учнями, серед яких – майбутні лікарі: І.А. Зубковський і О. Т. Богаєвський, учив неписьменних у навколишніх селах і хуторах, поширював тв. Т.Г. Шевченка («Катерина», «Тополя», «Наймичка»), які купував. Жив у тому ж будинку («під очеретом»), де зупинявся й Тарас Григорович; за свідченням І. Зубковського, із захопленням розказував учням

Жук Н. Анатолій Свидницький.
Літературний портрет. 1987

про такий щасливий для нього випадок. Збирав відомості про перебування Кобзаря на Миргородщині. Крім освітньої діяльності, займався літ. творчістю. Вірші почав писати під впливом поезії Т. Шевченка, переймаючи інколи з його тв. не лише тему, ідейне спрямування та стиль, а й образи, а інколи виписуючи рядки з поезій Кобзаря. Наприкінці 1861 у Миргороді закінчив роман-хроніку «Люборацькі»; опубл. посмертно 1886 завдяки О. Кониському та І. Франкові, перевидавався (Я. Оренштайном у Берліні (Німеччина), укр. «Книгоспілкою» під редакцією М. Зєрова). За свідченням краєзнавця В.С. Синьогуба, 26 лютого 1861,

Меморіальна дошка Анатолію Свидницькому в Миргороді.
Фото В. Жадька

у роковини смерті Т.Г. Шевченка, на паперті храму ун-ту св. Володимира студенти співали пісню на вірш Свидницького «В полі доля стояла» (музика І.Д. Нестерович). У другій пол. 1862 змушений покинути Миргород. Працював акцизним чиновником у Козельці (1862–1868) та у Чернігові. З 1869 – архіваріус ун-ту св. Володимира. Коли помер – не відгукнулася жодна газета; похований на Байковому кладовищі столиці, могила не збереглася. Як і багато інших укр. літераторів (Стороженко, Номис, Манжура), став жертвою важкого безчасся, жертвою перехідної епохи. Кам'яначани увіковічили пам'ять про Анатолія Свидницького у назві однієї з вулиць на Підзамчі. Меморіальна дошка відкрита 20 травня 2001 на фасаді приміщення міської публічної бібліотеки, в дні святкування 150-річного ювілею миргородської книгозбірні, яку засновував.

Літ.: Бойко Н. Свидницький Анатолій. // Шевченк. ен-

цикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 666; Жук Н. Анатолій Свидницький: нарис життя і творчості. – К., 1987. – 150 с.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

СВЯТОВЕЦЬ

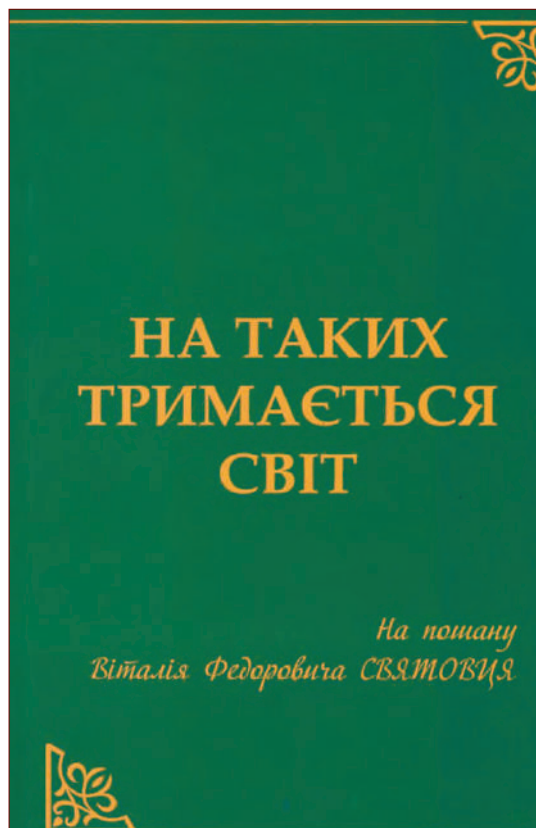
Віталій Федорович

(13.07.1933, с. Веприк, тепер Бобров. р-ну Чернігів. обл. – 4.12.2017, Київ) – філолог, письменник, літературознавець, журналіст, перекладач. Канд. філ. наук (1973). Чл. НСПУ (1993) та НСЖУ (1996). Закінчив філ. ф-тет КДПІ ім. О. М. Горького (1955), аспірантуру при ун-ту ім. Т. Шевченка (1972). Викладач ун-ту ім. Т. Шевченка з 1969, доц. кафедри історії л-ри і журналістики (1986–2004). Проф. кафедри укр. л-ри Ін-ту укр. філології та літ. творчості імені Андрія Малишка НПУ імені М.П. Драгоманова. Автор літературозн. праць: «Епістолярна спадщина

Лесі України» (1981), «Словник образотворчих засобів» (2003), «Талант починається з деталі» (2003), «Поетичний синтаксис» (2005), «Художня деталь в українській класичній прозі» (2007); нарису «І. С. Нечуй-Левицький» (1984), зб. етюдів і оповідань «Алгоритм виховання», «Як Бог добирає пару», «Зоря над Віфлеємом», кн. для дітей «Стежка, якою ходять гриби», «Якби дерева говорили», «На білому острові», повісті «Коник із золотим оком». Співавт. ряду посібн. для старшокласників та абітурієнтів. З шевченкознавчого доробку: «Столітній свідок. Про давній рукописний збірник «Кобзаря» Т. Шевченка», «Історія однієї поезії» («Маленькій Мар'яні») (1961), «Переяславщина в творчості Т.Г. Шевченка» (1962), «Історія однієї поезії. Про вірш Т. Шевченка «Маленькій Мар'яні» (1962); «Столітній свідок. Про давній рукописний зб. «Кобзаря» Т. Шевченка» (1963); «Використання в школі місцевого матеріалу про перебування Т. Шевченка на Переяславщині» (1963), «Дерева рядочками (про дружбу Т. Шевченка з А. Козачковським)» (1963), «Як народився «Заповіт» (1964), «Интересная книга о Тарасе Шевченко» (1970), «Від його громозвучної ліри» (Леся Українка і Т. Шевченко; 1972), «Тарас Шевченко в житті і творчості Лесі України» (1989), «На сторожі Кобзарєвого слова» (1990), «Своєрідність і неповторність художньої деталі в творчості Т. Шевченка» (1995), «Тарас Шевченко як неперевершений майстер художньої деталі» (1995), «Майстерність

Віталій Святовець

Книга споминів про Віталія Святовця

художньої деталі у творчості Т. Шевченка» (1999; 2001); «Градація як стилістична категорія в поетичній творчості Т. Шевченка» (2004), «Контраст як стилістична фігура у творчості Т. Шевченка» (2006), «Переяславські заповіді Тараса Шевченка» (2007), «Тарас Шевченко як неперевершений майстер художньої деталі» (2007), «Тарас Шевченко в житті і творчості Лесі Українки» (2008). Написав відгуки на книги: М. Дубини «Шевченко і Західна Україна» (1970), Б. Степанишина «Вивчення творів Т. Шевченка в школі» (1970).

Літ.: Бабинець А. Творчий почерк літературознавця // Українське слово, 2008, 20–26 серп.; Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У двох книгах. – Кн. 1. А–К. – Полтава, Дивосвіт. – 2005. – С. 320.

Віктор Жадько

«СЕ МІЙ БАТЬКО»

– малюнок Т. Шевченка (1830, Вільно); зображення чоловіка на повний зріст, напис чорнилом: «Се мій батько»; обрізано по контуру і наклеєно на білий папір. Існує думка, що Шевченків малюнок зберігався у Вільно, у збірці публіциста Олександра Єльського (1834–1916) з Мінська. У вміщеній в каталозі виставки статті, доктор теології Йосип Боцян (1879–1926) логічно й переконливо доводить, що рисунок і напис під ним «...зроблені рукою Тараса Григоровича», що зображений тут селянин – справді поетів батько, а згаданий у мо-

нографії філософа Ореста Новицького (1806–1884), «Тарас Шевченко як маляр» – рисунок бородатого чоловіка, очевидно, слід вважати «...зображенням Шевченкового діда Івана». У сучасному шевченкознавстві Тарасову роботу схильні зараховувати до «...сумнівних творів Шевченка», а вже напис під ним вважають зробленим іншою рукою, посилаючись на здійснену кимось і колись палеографічну експертизу. Напевно, серед Шевченкових – особливо, пізніших автографів можна знайти такі, характер букв у яких не буде подібний до зробленого в 1830 п'ятнадцятилітнім Тарасом напису «Се мій батько». Але досить порівняти його, приміром, з автографом поезії «Сон» («Гори мої широкії») з «Малої книжки», аби подібні сумніви зникли. Декому здавалися «неукраїнськими» смугасті шаровари, але дослідник Шевченкової творчості Володимир Яцюк (1946–2012) спостеріг цю та інші паралелі в малюнку й відповідному Тарасовому офорті «Знахар». Крім того, сам характер образу в цьому першому з відомих нині малюнків Шевченка – і селянських типажів хоч би в офортах «Судня рада», «Старости» й підготовчих начерках до них, спосіб зображення тут і там одягу й аналогії в його подробицях, у самій постановці фігури видаються переконливим аргументом на користь авторства малюнку «Се мій батько» – Тараса Шевченка; відповідає малюнку й скупий опис: «Григорій був середнього зросту, 5 вершків і 2 аршини, охайний із себе, темно-русий, бідовий». На час ви-

конання рисунку п'ять років не було батька, але Тарас, мабуть, зі спільних чумацьких мандрів, пам'ятав саме таким: зажуреним постійною нуждою, зі складеними перед собою руками, пальці напівзаховані в рукави, з батіжком, що висить на лівій руці. Зрештою, незважаючи на сумніви академічної науки, малюнок «Се мій батько» від часу його першої аргументованої атрибуційної публікації в каталозі шевченківської виставки 1920 незмінно й пізніше, уже у Львівському музеї українського мистецтва, ніколи не переставав вважатися автентичним твором Тараса Шевченка. Робота свідчить і про досить вправне володіння автора пером і пензлем, про вміння по-ювелірному тонко промоделювати добре нарисоване обличчя, не кажучи про точно відтворений психологічний стан. Очевидно, навіть і нечисленні уроки у віленського художника Яна Рустема (1762–1835) дали шістнадцятирічному Тарасові правильний напрям для розвитку природного дару художника. Водночас деяку приземкуватість чи «вкороченість» пропорцій людського тіла можна пояснювати не лише недостатньою ще майстерністю – ця риса простежується у багатьох селянських персонажів і в Тарасовій подальшій творчості. До наукового обігу як «портрет батька Тараса Шевченка» введено членом Куратори Національного музею у Львові семінарії отцем Йосипом Боцяну. Публікатор переповів історію віднайдення малюнка, почуту в грудні 1917 від архіваріуса і директора білоруської

Єржиківський С. (за малюнком Т. Шевченка «Се мій батько»). 1928

Шевченко Т. Се мій батько. 1829

Національної бібліотеки Яна Луцкевича (р.н.н. – 1919): «Я найшов його у крамничці Вільно у тутешнього жидка-тютюнника в кутку на стіні і за марний гріш купив». Боцян подав детальний опис знайденої роботи та спробував атрибутувати, знайшовши в обличчі зображення, як на його думку, типово Шевченкові риси і, головне, в написі «Се мій батько», зробленого «дрібним, кругленьким стоячим почерком», «...питомі Шевченкові з його молодшого віку» написання. До аргументів залучено також лексичну подібність підпису «Се мій батько» та зробленого Григорієм Честахівським (1820–1893; а не Т. Шевченком) напису «Оце Кобзарь Шевченко» на аркуші із зарисовками, вперше репродукованого в 1914. Восени 1945-го, в руїнах Кенігсбергу (Німеччина) солдат А.З. Синенко знаходить у катакомбах

серед купи мотлоху давні листівки, світлини, літографії... із трикутними печатками Київського Будинку-музею Шевченка. Серед них було і це обгоріле полотно – картина графіка, педагога, Заслуженого художника України Сергія Єржиківського (1895–1989; за малюнком Шевченка «Се мій батько») створено 1928. Саме тоді Єржиківський закінчив Київський художній інститут, був учнем Федора Кричевського, тож не випадково долучився до творення музею. В роки війни, 8 жовтня 1943-го, німецька влада (група проф. Мансфельда) вивезла з Будинку – музею Шевченка 13 скринь цінностей на Захід, де й зникли – потрапили під бомбардування. Кенігсберзька знахідка – 19 експонатів – очевидно, із цього скарбу. Тривалий час зберігалися у Синенка в м. Сочі, тільки через 46 років його син передав цінності музею.

Літ.: Жадько В. «Се мій батько» // Кримська світлиця, 2012. – 30 березня; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 7. – К., 2005. – С. 457.

Віктор Жадько

Сергій Сегеда

СЕГЕДА

Сергій Петрович

(28.04, 1949 м. Барвінкове Харків. обл.) – історик, антрополог, етнолог. Закінчив істор. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1971). Д-р істор. наук. Наук. співроб. Інституту археології НАН України (1974–2000). Головн. наук. співроб. Укр. етнолог. центру ІМФЕ (2000–2012). Проф. кафедри фольклористики ІФ (з 2002). Провідний наук. співробітник Інституту народознавства НАН України; проф. Щецин. ун-ту

(Польща), зав. закладом (сектором) «Етнологія Сходу» кафедри етнології та культурної антропології гуман. ф-ту (з 2005). Спеціаліст у царині етнічної антропології та етнології народів Центрально-Східної Європи. Створив концепцію антропологічного складу укр. народу; зробив внесок у з'ясування генетичних витоків населення України. Привіз із Москви череп кошового отамана Івана Сірка, брав участь у пошуках місця поховання гетьмана Івана Мазепи на території Румунії. Автор 200 наукових праць, опублікованих в Україні, Російській Федерації, Польщі, Чехії, США, Фінляндії, Угорщині, зокрема, книги «Гетьманські могили (2009). Шевченкознавчі дослідження: «Візуальний образ Тараса Шевченка: нотатки антрополога» (2006); «Зовнішність і антропологічні риси Шевченка»; «Тарас Шевченко у приватному житті» (2014). Якого кольору були його очі?» (2012); підрозділ «Тарас Шевченко» у розділі «Національно-культурне піднесення ХІХ ст.» (2013). Співкоментатор документ. фільму «Шевченко. 200 років самотності» (2013). Доповідь «Візуальний образ Тараса Шевченка очима антрополога» на Пленар. засіданні Міжнарод. наук.-практ. конф. «Всесвіт Тараса Шевченка» 10 берез. 2017.

Літ.: Відомий антрополог Сергій Сегеда презентував нове дослідження про витоки укр. народу // Україна Молода, 2012. – 21 листоп.; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

СЕЛЕЦЬКА

(за чоловіком Фалєєва)

Марія Дмитрівна

(1827 – р.с.н.) – поміщиця, сестра київського віце-губернатора Петра Селецького (1821–1880), знайома Т. Шевченка. Під час першої подорожі поета Україною, мешкала неподалік Яготина, в селі Малютинці (маєток «Отрада»), у батька, генерал-майора, предводителя дворянства Пирятинського повіту Дмитра Петровича (1838–1850). Знайомство із Т. Шевченком відбулося на початку січня 1844 в Яготині, коли родина Селецьких відвідала сусідів – Репніних. На прохання Марії поет 3 січня записав до її альбому вступ до поеми «Мар'яна-черниця». Із листа княжни Варвари Репніної (1808–1891) до художниці-аматора та подруги Глафіри Псьол (1823–1886) 11 січня 1844: «Между ним и М[арией] С[елецкой] положительно что-то происходит; третьего дня вечером мне представился естественный повод для того, чтобы заговорить с ним об этом, и, не сказав определенно «да», он все же молчаливо признал, что было три побудительные причины для того, чтобы написать ей в альбом: 1) потому, что хорошенькая барышня; 2) что подарила шарф и 3) ... и он не захотел продолжать далее». Як видно з листів В. Репніної до Тараса Шевченка від 3 липня: «Когда увижусь с Мариєю Даниловною Селецкой, спрошу у нее, все ли проданы эк[земпляры] та 22 вересня 1844 із Яготина: «Несколько дней тому назад я получила от Закревских через Марию Даниловну Селецкую

З гравюри. Честь и слава, добрый труженик, да благословит Босподь Ваш подвиг» – Марія допомагала розповсюджувати примірники поеми «Тризна» (1844) та збірник офортів «Живописная Украина» у Яготині та Києві, примірники передала в бібліотеку ун-ту св. Володимира.

Літ.: Анісов В., Серeda Є. Літопис життя і творчості Т.Г. Шевченка. – К., 1976. – С. 54; Листи до Тарас Шевченка. – К., 1993. – С. 22, 26; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 80.

Віктор Жадько

СЕЛЕЦЬКИЙ

Петро Дмитрович

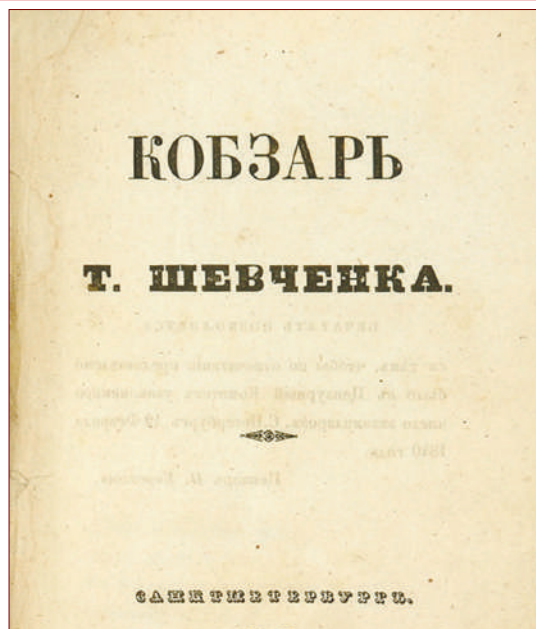
(14.03.1821, Малютинці – 17.03.1880) – чиновник, піаніст, урядовець віце-губернатора (1858–1866); предводитель дворянства (1866–1880); знайомий Т. Шевченка. Навчався на юрид. ф-ті університету св. Володимира (1837–1841); член ради вузу.

Герб роду Селецьких

Співробітник Археографічної комісії (1845–1846). Отримав музичну освіту, грав на фортепіано, віолончелі. У 1842 навчався в Берлін. ун-ті, удосконалював знання з гармонії в А. Маркса і гру на фортепіано в З. Тальберга, подружився із Мейербергом, Мендельсоном, товаришував із Лістом. Познаювався з Тарасом 3 січня 1844 в Яготині, де поет гостював у Репніних, а Петро приїхав із сестрою Марією відвідати сусідів (Селецький мешкав у маєтку «Отрада» Пирятинського пов., неподалік Яготина) на різдвяні свята. Того дня – увечері 3 січня – поет записав у альбом Марії Дмитрівни вступ до поеми «Мар'яна-черниця»: «Вітер в гаї нагинає». У «Записках» занотував про зустріч із Тарасом Григоровичем і змалював портрет: «Проживав тимчасово в Яготині в одному з численних флігелів Шевченко, живописець за професією і поет за покликанням... Молодий, обличчя натхненне; як поет привертає увагу чистою малоросійською мовою, плавним, розміреним віршем, звучними строфами, задушевністю, м'якою щирістю». За перебування Шевченкового в Яготині у гостей виникла думка про оперу: Шевченко мав писати лібрето, Селецький музику, як пише автор «Споминів»: «Варвара Миколаївна запропонувала мені написати оперу, за лібрето взявся Шевченко, в основу сюжету поклали життя Мазепи. Сюжет для опери справді багатий. Чимало драматизму, дії, різнорідні елементи: велико- і малоруський, шведський, польський. Та в розробці драми і в

мові лібретто ми розходилися... Варвара Миколаївна і Шевченко хотіли, щоб лібретто було написане малоруською мовою, я був протилежної думки і запевняв, що Шевченко настільки володіє російською мовою, що добре напише лібретто; якщо писати оперу, казав я, то писати оперу серйозну і мовою загальнодоступною, а не якусь «Наталку Полтавку». Кожен залишився при своїй думці, на тому й покінчили в Яготині». У кінці липні 1859, як виконувач обов'язків київського цивільного губернатора, провадив офіційне листування, контролюючи відправлення Тараса Шевченка після його арешту у справі про «богохульство» спершу – з Межириччя до Києва, а звідти – до С.-Петербургу; 8 серпня написав генерал-губернаторові Іларіону Васильчикову (1805–1863): «Викликаний у м. Київ на пропозицію Вашого високопревосходительства від 18 минулого липня за № 2714 академік Тарас Шевченко звернувся до мене з проханням дозволити йому виїхати в С.-Петербург. Прохання це маю честь подати на розгляд Вашої світлості, просячи розпорядження про дозвіл». 15 серпня 1859 старший поліцейський Києва Івенсен повідомив Селецького: «На виконання розпорядження Вашого превосходительства від 12 цього серпня за № 5308 маю честь доповісти, що академік Санкт-Петербурзької Академії мистецтв Тарас Шевченко, котрий перебуває під таємним наглядом поліції, 13 числа цього місяця виїхав у С.-Петербург, при цьому з пошаною доповідаю, що під час

Кобзар, подарований П. Селецькому

перебування Шевченка в місті Києві за ним недозволеного нічого не помічено». «Кобзар», що побачив світ у 1840 «...в типографії Е. Фишера» подарував предводителю дворянства, підписавши: «Петрові Селецькому. На пам'ять од Т. Шевченка». Похований на цвинтарі Видубицького монастиря. Могила ліквідована у 1951.

Літ.: Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 17–257; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 81; Тарас Шевченко. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 6. – К., 2003. – С. 215–548; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

СЕЛІН

Олександр Іванович

(30.08.1816, м. Твер, Росія – 17.03.1877, Київ) – історик, літературознавець, ад'юнкт (1845),

Олександр Селін

професор ун-ту св. Володимира (1852), декан історико-філ. ф-тету (1863–1877); знайомий Т. Шевченка. Наукових праць лишив небагато, але великої серед слухачів популярності зажив як лектор. «И в университете, и в средних учебных заведениях, – повідомляє біограф Селіна публіцист Василь Авсеєнко (1842–1913), – он увлекал своих слушателей, своих учениц и учеников живым, образным, драматическим, часто восторженным изложением истории русской литературы... мастерским чтением поэтических образцов, всегда возбуждая в них искреннюю любовь к себе и горячую привязанность... Личность совершенно бездарная, он хотел блистать красноречием и стяжать популярность среди студентов. Краснобайство его действительно не знало меры. Он сидел совершенным шутком на кафедре, кривлялся,

скалил зубы, кидал нецензурные намеки псевдолиберального свойства, закатывал глаза – одним словом, изображал актера, срывающего рукоплескания с александринских верхов. По содержанию лекции его были до невероятности скудны и жалки». Давню літературу професор викладав ще сяк-так за своїм кумиром Шевирьовим, але з новішого подавав тільки власні імпровізації: «...вся фактическая часть отбрасывалась в сторону, с кафедры лилась разнузданная болтовня о Малороссии, о Польше, о Мицкевиче, о Погодине, декламировались стихи Хомякова, прочитывалась зачем-то “Небожественная Комедия” Красинского, переведенная белыми стихами самим профессором. Огромное значение, придаваемое Селиным этому мистическому созданию польского поэта, объяснялось, впрочем, желанием привлечь в свою аудиторию поляков, составлявших большинство в университете». Запобігаючи перед поляками до 1863, не без гріха був і щодо офіційної політики русифікації: погодився спочатку на кандидатування мовознавця Павла Житецького (1837–1911) на кафедру літератури ун-ту св. Володимира, але «повернув назад і висловив своєму талановитому учневі, що професором рос. літератури в університеті може бути тільки великорус, та ще й москвич». Т. Шевченко познайомився з О. Селіним у 1845, працювали в Археографічній комісії для розгляду давніх актів у Києві. До речі, О. Селін один із тих, хто підписав датовану 1 березня 1847 «Ухвалу»

про «исключение Т.Г. Шевченка» з числа співробітників за те, що «...без всякого согласія Комиссии отлучился из Киева... с прекращением производившегося ему жалования по 12 р. и 50 коп. серебром в месяц». Перебуваючи в Україні влітку 1859, Тарас Григорович, імовірно, поновив знайомство з О. Селіним. Де і коли це сталося, відомостей немає, але в листі з Санкт-Петербурга до В. Тарновського (молодшого; 1837–1899) від 28 вересня 1859 Тарас просить Василя Васильовича: «Як побачите... Силина, то поцелуй за мене».

Літ.: Зленко Г. Селін Олександр Іванович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С.702; Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1875. – С. 145; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

СЕМЕНЮК

Григорій Фокович

(4.03.1947, с. Дроздів Гощан. р-ну, Рівнен. обл.) – філолог, літературознавець. Д-р філ. наук. Закінчив укр. відділення філ. ф-тету ун-ту ім. Т. Шевченка (1970). Викладач ун-ту з 1970, проф. кафедри іст. укр. літ. філ. ф-тету, зав. кафедри історії укр. л-ри ХХ ст. (1999–2004), зав. кафедри новітньої укр. л-ри (2004–2014); проф. кафедри історії укр. л-ри, теорії л-ри та літ. творчості. Директор ІФ (з 2001). Кавалер ордену «За заслуги» III ст. (2009), заслужений діяч науки і техніки України; заслужений професор універ-

ситету; лауреат Державної премії України в галузі освіти (2017). Голова ред. колегії збірника «Шевченкознавчі студії». Наук. інтереси – укр. драматургія 20-х років ХХ ст., зокрема, творчість М. Куліша, Я. Мамонтова, І. Кочерги, історія укр. театру. Співавтор монографії «Шевченкознавство у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка» (1860–2010, 2011). Автор ст.: «Шевченківські традиції в укр. рад. драматургії і театрі 20-х років» (1989); «Шевченківські традиції в українській радянській драматургії і сценічному мистецтві України в 20-х рр.» (1992); «Поетична сила і духовна велич Шевченкового слова» (2003); «Тюркські мотиви в творах українського поета Тараса Шевченка» (2007, турец.). Автор ст. до «Шевченкознавчих

Григорій Семенюк

студій»: «Дослухаючись до Шевченкової музи», «Шевченко і українська нація», «Народ, зігрітий серцем поета», «Відповідь на запит доби», «Поетичне ядро вартісних орієнтацій у Т. Шевченка», «Мета, означена Шевченком». «Слово за молоддю генерацією. Збірка творів переможців Всеукр. конкурсу учнівської творчості, присвяченого Шевченківським дням (2011). Автор передмов «Книга народу» до універ. видань «Кобзаря» Т. Шевченка (2004, 2011, 2014), «Геній усього людства» («Заповіт» Тараса Шевченка мовами народів світу»; 2014). Організатор проведення урочистостей, присвячених ювілейним датам життя і творчості Тараса Шевченка в університеті.

Літ.: Сліпушко О. Семенюк Григорій Фокович // Сліпушко О. Енциклопедія України. – К., 2008; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упоряд-

ник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

СЕМЧИНСЬКИЙ

Станіслав Володимирович

(2.05.1931 с. Акмангит, тепер с. Білолісся Татарбунар. р-ну Одес. обл. – 16.12.1999, Київ) – філолог, мовознавець, перекладач. Д-р філ. наук. Заслужений проф. ун-ту (1999). Закінчив відділення класич. філології ун-ту ім. Т. Шевченка (1953). Засновник укр. школи румуністики. Проф., зав. кафедри загального мовознавства та класич. філології (1978–1999). Предмет наук. інтересів – загальне мовознавство, румуністика. Досліджував шевченкіану румун. літературознавця і критика К. Доброджяну-Геря – «Кобзар» Т. Шевченка молдавською мовою (Неперервність традицій поетичного освоєння); (1989), «Т.Г. Шевченко і К. Доброджяну-Геря» (1961, румун.), «К. Доброджяну-Геря – популяризатор творчості Т.Г. Шевченка в Румунії» (1961), «Лінгвістичні аспекти румун. перекладів творів Шевченка» (1992).

Переклад «Єусебиу Камилар. Над дніпровськими кручами» у кн. «Шевченко и мировая культура. К 150-летию со дня рождения» (1964).

Автор статей з румун. шевченкіани до «Шевченківського словника» – «Бенюк Михайл», «Богза Джео». «Керибах Віктор». «Корбя Думітру». «Лезеряну Барбу», «Ніколеску Татьяна», «Тулбуре Віктор», «Чобану Валеріу». «Александреску Грігоре».

Літ.: Бібліографія праць д-ра філ. наук. проф. Станісла-

Станіслав Семчинський

ва Володимировича Семчинського (1831–1999). – К., 2006; Носенко Т. Семчинський Станіслав Володимирович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 710; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько

**СЕНЧИЛО-
СТЕФАНОВСЬКИЙ
Олексій Фролович**

(1808, м. Ніжин – 1866, Київ, за ін. дж. 22.08. 1861, Київ) – художник; товариш Т. Шевченка. Написав, а поет підписав прохання про призначення Тараса вчителем малювання в ун-тет св. Володимира і лист до генерал-губернатора Дмитра Бібікова (1792–1870) з тим самим клопотанням. Згадується в повісті «Близнецы» як художник «Сенчилов». Навчався у Ніжинському народ. училищі, але «курсу не

закінчив»: родина переїхала до Києва, де батько, Флор Степанович, зарахований до іконописного цеху (помер у 1829). У 1836–1860 Олексій був іконописним малярем і вчителем краснопису Києво-Подільської другої гімназії (1840–1860), квартирував у будинку № 9/6 на розі вулиці Хоревої і Костянтинівської; «розписував» церкву Набережного Миколая на Подолі.

25 грудня 1836 С.-Петербурзька Академія мистецтв, розглянувши Олексійові малюнки, надала звання «...учителя малювання у повітових училищах». У 1843–1846 у Києві викладав малювання в Інституті шляхетних панянок (мешкав навпроти в одноповерховому будинку з триколонним портиком), у дворян. повітовому училищі на Подолі. Із 1845 – співробітник Тимчасової комісії, створеної при ун-ті св. Володимира для розгляду давніх актів, трудився з Т. Шевченком як художник

Олексій Сенчило-Стефановський серед викладачів і учнів «недільної школи» на Подолі. Давнє фото

*Києво-Подільське дворянське повітове училище
по вул. Костянтинівській, 9 – 6, де викладав О.Сенчило. Давнє фото*

у Археографічній комісії. З 1846 до 1849 – у відставці. Під час роботи в Археографічній комісії, брав із Т. Шевченком участь у розкопках могили Переп'ят (обидва одержали «жалювання по 12 р. 50 к.»). У виданні Комісії «Древности» (1846) є його 11 хромолітографованих таблиць, що стосуються історичного поховання біля Фастівця Київської губернії: «В изготовлении этих рисунков принимал участие и Т.Г. Шевченко, хотя мы не можем с точностью указать, какие именно рисунки принадлежат ему и какие другому сотруднику-рисовальщику Сенчилу-Стефановскому». Створив дев'ять малюнків для альбому «Могила Переп'ятиха та археологічні знахідки з неї» (1846), які тривалий час помилково приписували Т. Шевченкові. В Олексія зберігався малюнок «Перекрій могили Переп'ятихи», що намалював Тарас олійними фарбами; рисунок потра-

пив до історика та археолога Володимира Антоновича (1834–1908), який надрукував. Прізвище О. Сенчила-Стефановського згадано в листі поета до київського цивільного губернатора Івана Фундукля (1804–1880) 16 липня 1847: «Ваше превосходительство! Оставленные вами у себя мои вещи прошу вас покорнейше велеть переслать мне, через почту, в Оренбургскую губернию, в крепость Орскую, на имя Тараса Григорьевя Шевченка или передайте моему приятелю, сотруднику археографической комиссии Алексею Сенчилу для отправки ко мне. В портфеле между рисунками есть оригинальный рисунок известного французского живописца Ватто. Ежели угодно будет вашему превосходительству приобрести его, то я охотно уступаю за цену, какую вы назначите. Предложил бы вам виды Киева, но они не окончены, а во-вторых, хотя не-

ясно, они мне будут здесь напоминать наш прекрасный Киев. Вашего превосходительства покорнейший слуга Т. Шевченко».

Допомагав поетові поширювати збірник офортів «Живописна Україна». Під час перебування в Києві 1859, Тарас гостював у О. Сенчила в будинку на вулиці Костянтинівська, 9/6 (зберігся), що належав училищу. Мешкав Олексій похолостяцькому, на скромну (148 крб 48 коп. на рік) платню. Про одні з відвідин Сенчила поетом, «братчик» Микола Білозерський (1800–1879) пише: «Будучи влітку 1859 в Києві, Шевченко зупинився в Сенчила на Подолі. Приходить... і застає Шевченка, який уминає редьку; студент хоче поцілувати Тараса; Шевченко, посміхаючись, відхиляється: «Бачите, ділом зайнятий». Поет був одягнений у парусинове пальто і такі ж панталони; капелюх білий, пуховий, і дуже стоптані чоботи». Під час перебування Шевченка в Києві із Олексієм мандрували через Царський сад аж до Лаври, спустилися до Дніпра, каталися на човні і виспівували одну з найулюбленіших Тарасових пісень: «Та по тім боці, та на толоці // Цвіте горошина, // А в дівчини та чорнії брови, // Як у Волошина». Листувався з Т. Шевченком, і в нього було до двадцяти листів від поета (втрачених), які були «гумористичні». В одному з них Тарас писав: «Коли б вас у Петербург виписать, дак там вас зробили б товкачем або підтовкачем». Шевченків малюнок «Гайдамака» потрапив до О. Сенчила, а Олексій віддарував 29 березня 1856 журналістові

Олександрові Тишинському (1835–1896). У 1860 Тарас Григорович підписав товаришеві «Кобзар»: «Олексію Сенчилу на пам'ять. Т. Шевченко». Похований на Щекавицькому цвинтарі Києва через вісім з половиною місяців після Шевченка; могила не збереглася.

Літ.: Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 31–138; Тарас Шевченко. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 6. – К., 2003. – С. 34; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 163; Стужук О. Сенчило-Стефановський Олексій Флорович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 713.

Віктор Жадько

СЕРГІЄНКО

Григорій Якович

(6.04.1925, с. Воронинці, тепер Оржиц. р-ну, Полтав. обл. – 7.03. 2015, Київ) – історик, шевченкознавець. Закінчив істор. ф-тет (1954) та аспірантуру на кафедрі історії України ун-ту ім. Т. Шевченка (1957). Д-р істор. наук, дисертація на тему: «Суспільно-політичний рух в Україні після повстання декабристів (друга чверть XIX ст.)»; (1974), проф (1986). У 1961–1962 – зав. редакцією видавництва АН УРСР; 1962–1963 – наук. співробітник, консультант Президії АН УРСР; 1963 по 1966 – ст. наук. співробітник відділу історії міст і сіл УРСР, відділу досоціалістичних формацій, у 1966–1975 – ст. наук. співробітник; у 1975–1986 – зав. відділу історії феодалізму; 1986–1998 – провідний наук. співробітник – консультант відділу історії України середніх віків Інституту історії України НАН України.

Григорій Сергієнко

Лауреат Державної премії УРСР в галузі науки і техніки (1980). Дослідник історії козацтва, суспільно-політ. руху в Україні XIX ст., декабристознавець. Шевченкіана, монографії: «Т.Г. Шевченко і Кирило-Мефодіївське товариство» (1963, 1983); «Декабристи і Шевченко» (1980); «Київський університет і Т.Г. Шевченко» (1984, у співавт. з Є. Сергієнко); «Шевченко і Київ. Історико-біографічний нарис» (1987); статті: «Т.Г. Шевченко про визвольну боротьбу на Правобережній Україні в кінці XVII і на поч. XVIII ст.» (1962), «Т.Г. Шевченко про боротьбу укр. народу за своє соціальне і національне визволення у XVIII ст.» (1964), «Кирило-Мефодіївське товариство: утвердження ідеї національного відродження України в слов'янському світі» (1996), «Діяльність Т.Г. Шевченка у Київській Археографічній комісії (1845–1847)»; (1991). Автор 300 наукових дослідницьких праць.

Літ.: Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У двох книгах. – Кн. 1. А-К. – Полтава, Дивосвіт. – 2005. – С. 329; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с. Віктор Жадько

СЕРГІЙЧУК

Володимир Іванович

(13.03.1950, с. Пустоха, тепер Прибережне Ружин. р-ну Житомир. обл.) – журналіст, історик. Д-р істор. наук; директор Центру українознавства (2000–2007), акад. АН ВШ України. Закінчив ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1972), екон. ф-т Укр. сільськогосподар. академії (1977), викладач (з 1987), проф. кафедри давньої та нової історії України істор. ф-тету; з 2018 – керівник кафедри історії світового укр. ун-ту. Сфера наук. інтересів – історія України, укр. козацтва, Голодомору-геноциду 1932 – 1933, Визвольних змагань укр. народу ХХ ст. Шевченкіана: «Тема козацтва в творчості Т. Шевченка» (1989), «Виступ С. Петлюри на Шевченківському святі в Тарнові на засіданні Ради Республіки УНР 9 берез. 1921» (1999), «Як Лазар Каганович наслідував Симона Петлюру» (2010), «От якби мені до весни дотягнути – та на Україну, там би ще трохи пожив» (2011), «Державницький чин Тараса Шевченка в курсі історії України» (2015), «Посвята від Шевченка як подяка за українськість» (2016), «Тарас Шевченко и Киев» (2019, Астана), «Видавець Шевченка на чужині»

(2021). У кн. «Доля української національної символіки» (1990) окремі сторінки про вшанування пам'яті Т. Шевченка.

Написав ст. про вшанування Т. Шевченка у Санкт-Петербурзі в різні роки («Українці Санкт-Петербурга, Петрограда. Ленінграда» (2013). Доповідь «Шевченкова Голгофа як символ одвічного відродження України» на VIII Міжнарод. конгресі українців «Тарас Шевченко і світова україністика; історичні інтерпретації та сучасні концепції» (2013). Доповідь «Роль Симона Петлюри в упорядкуванні могили Тараса Шевченка» на Шевченків. міжнарод. літ. конгресі 11 березня 2014; «Проблема збереження української нації в творчості Тараса Шевченка» (2014). Автор монографії «Українські державники: Тарас Шевченко» (2014).

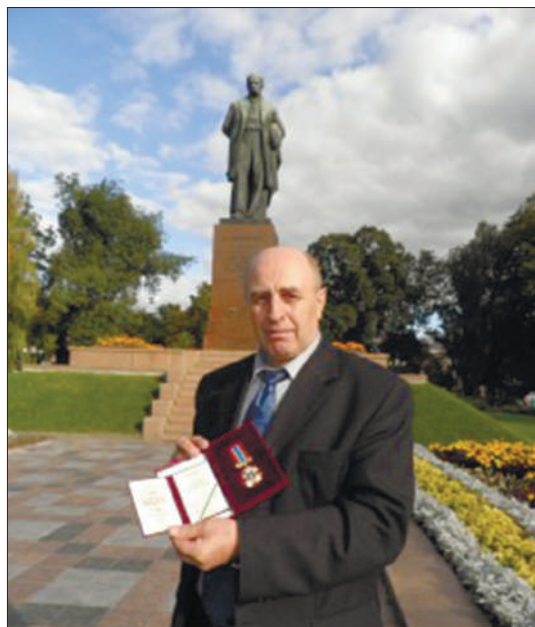
Літ.: В обороні української правди. – К., 2010; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

СЕРЕДА

Єлизавета Омелянівна

(26.04.1907, с. Овлаші Роменського р-ну – 1992, Київ) – літературознавець і мистецтвознавець; організатор екскурсій в Музеї Т. Шевченка для викладачів та студентів ун-ту ім. Т. Шевченка; життя присвятила шевченкознавству. На третій день після визволення Києва, призначена в.о. директора Державного Центрального музею Т.Г. Шевченка, за сумісництвом – ст. науковий співробітник Будинку-музею Т.Г. Шевченка.

Володимир Сергійчук

Книга Володимира Сергійчука

14 вересня 1944 повернула до фонду музею 540 одиниць експонатів: 256 творів живопису і графіки, 69 скульптур, 44 мистецькі роботи з фарфору і фаянсу, кліше Шевченкових праць, фотографій, килимів та гобеленів – відзначена медаллю «За доблесний труд в Великой Отечественной войне». Книги (у співавторстві з Василем Анісовим): «Шевченківські місця України: путівник» (укладач; 1957); «Державний музей Т.Г. Шевченка: фотокнига» (співавт.-упоряд. 1981); «Літопис життя і творчості Т.Г. Шевченка» (1959; друге видання – 1976), «Від підмайстра до академіка» (1967).

Співавтор колективних праць: «Шевченківські місця України» (1957), «Тарас Шевченко – художник» (1963), «Шляхами великого Кобзаря» (1964). Брала участь у підготовці видань: «Повне зібрання творів Шевченка (Т. 7–10, 1961–1963), «Київ та його околиці в мистецькій творчості Т.Г. Шевченка // 3 досліджень про Т. Шевченка: збірник» (1968). Публікації в періодиці: Збірник «Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії» (1975). Брала участь у складанні експозиційних планів і побудові експозицій шевченківських музеїв у Києві, Каневі та в селі Шевченкове. Готувала фахівців цієї галузі. З-під її пера вийшли книжки: «Літопис життя і творчості Т.Г. Шевченка», «Від підмайстра до академіка», «Шевченківські місця України», «Шляхами Великого Кобзаря», «Тарас Шевченко – художник».

Була автором праць про малярський доробок Т.Г. Шев-

ченка, у підготовці кількох видань спадщини Т.Г. Шевченка, збірників «Документів та матеріалів до біографії Т.Г. Шевченка», десяти томного зібрання творів Шевченка. У некролозі про смерть написано: «Єлизавета Омелянівна залишиться у пам'яті всіх, хто її знав, як надзвичайно чесна, порядна трудівниця. Щира любов до України, до її мови й культури осявала все творче життя Єлизавети Омелянівни». І це справді так. Її життя, її невтомна діяльність і незабутній подвиг по збереженню від загибелі безцінних Шевченкових скарбів вражає і захоплює, кличе до невтомної праці нові покоління українських музейників і шевченкознавців». Похована на міському («Берківці») цвинтарі столиці.

Літ.: Марченко М. «Шевченко для мене – все!» // Вечірній Київ, 2005. – 26 жовт.; Русанівський І. Березина: Слава і біль України // Сільські вісті, 2008. – 10 січ. – С. 3; Шевченківський словник : у 2-х т. – Т. 2. – К., 1977. – С. 209.

Віктор Жадько

СИВАЧЕНКО

Микола Єфремович

(22.11.1920, с. Ямпіль, тепер Катеринопільського р-ну Черкаської обл. – 7.10.1988, Київ) – філолог, літературознавець і фольклорист. З січня 1946 по березень 1947 – викладач військової кафедри державного ун-ту ім. Т. Шевченка, одночасно завершуючи навчання на філ. факультеті. З березня 1947 в Інституті літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР. Директор Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії імені Максима Рильського АН

УРСР (з 1964). Чл.-кореспондент АН УРСР (1967).

Автор монографій: «Анатолій Свидницький і зародження соціального роману в укр. літературі» (1962), «Корифей укр. прози. Нарис творчості Панаса Мирного» (1967), «Студії над гуморесками Степана Руданського» (1979), «Над текстами укр. письменників» (1985), «Текстологія поетичних творів П.А. Грабовського» (1988).

Істотне значення для шевченкознавства мала розвідка Сиваченка «І. Франко й питання авторства віршів, приписуваних Т. Шевченкові» (Питання текстології: Іван Франко. 1983), в якій на широкому матеріалі докладно проаналізовано роботу Франка над атрибуцією ряду творів, приписуваних Т. Шевченкові.

Автор розвідок «І. Франко й одна конфузна атрибуція (Про вірш О. Псьол «До сестри», приписуваний Т. Шевченкові; 1982), Лауреат премії ім. І. Франка (1987. На будинку по вулиці Інститутській, 16, встановлено меморіальну дошку.

Літ.: Боронь О. Сиваченко Микола Єфремович // Шевченк. енцикл. – Т. 5. – К., 2015. – С. 641; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

СИГУЧОВ

Михайло Корнилович

(р.н.н. – р.с.н.) – полковник у відставці, інспектор студентів ун-ту св. Володимира; знайомий Т. Шевченка. На думку шевченкознавця Петра Жура (1914–2002), Тарас знав Михайла

Микола Сиваченко

Меморіальна дошка Миколі Сиваченку в Києві. Фото В. Жадько

Корниловича, «...очевидно, не лише з розповідей самих студентів, але й особисто». Михайло Чалий (1816–1907), який у 1840–1844 навчався в університеті, писав про інспектора: «М.К. Сигучов був людиною незлою, але майже без будь-якої освіти. Опинившись волею долі у вченому середовищі професорів і студентів, він не знав, як йому поводитись». Спостереження мемуариста відповідають характеристичі інспектора, висловленій у повісті Шевченка «Близнецы»: «Инспектор с неудовольствием и даже страхом заметил». Дослідники припускають, що Шевченко мав на увазі саме полковника у відставці М.К. Сигучова, який був інспектором студентів університету в 1842.

Літ.: Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 43, 44; Спогади Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 259; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 4. – К., 2003. – С. 504.

Віктор Жадько

СИДОРЕНКО

Галина Кіндратівна

(14.07.1920, Київ – 28.04.1987, там само) – філолог, літературознавець, фольклорист. Навчалася на філ. ф-ті ун-ту ім. Т. Шевченка (з 1938), закінчила ОУДУ (1942), аспірантуру на кафедрі історії укр. л-ри (1946); викладач (1949–1981), проф. кафедри історії укр. л-ри. Д-р філ. наук. Творчістю Т. Шевченка цікавилася ще в студент. роки (стаття «Соборники святої волі» присвячена темі «Шевченко і декабристи»). Захистила докт. дисерт. «Українське віршування» (1967), один із розділів якої присвячений ритміці Т. Шевченка; надрукована монографією «Українське віршування: Від найдавніших часів до Шевченка» (1972). Монографії: «Віршування в укр. літературі» (1962) «Ритміка Шевченка» (1967). Дослідницькі праці: «Поезія Т. Шевченка і попередні традиції укр. віршування» (1961), «Техніка Шевченкового вірша та

Чавунний хрест на могилі Тараса Шевченка. Давнє фото

проблеми її вивчення» (1964), «На вершинах майстерності» (1964), «Римування в поезіях Т. Шевченка останнього періоду творчості» (1964), «Наукове вивчення ритміки Т.Г. Шевченка» (1964), «Про методологічні й методичні основи вивчення Шевченкового вірша» (1968), «Про «вільний вірш» у поезії Шевченка» (1970), «Стиль пісенних творів Шевченка» (1976), «Поезія Т.Г. Шевченка в контексті давнього книжного і народного віршування» (2003). Брала участь у написанні гасел до «Шевченківського словника»: «Рима», «Строфіка», «Стиль Т.Г. Шевченка». Відгук на кн. М. Комишанченка «Тарас Шевченко в українській критиці (50–60-ті роки рр. XIX ст.»; (1970).

Літ.: Чамата Н. Сидоренко Галина Кіндратівна // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 732; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

СИДОРЕНКО (Шудря)

Наталя Миколаївна

(29.10.1958, м. Ірпінь Київ. обл.) – журналіст, літературознавець. Закінчила ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1980). Д-р філ. наук (2000). Проф., зав. кафедри історії л-ри і журналістики (тепер кафедри історії журналістики; з 2003). Коло наук. інтересів – історія укр. преси ХХ ст. в Україні та за її межами, історія жіночого руху, жіноча преса, гендерні стереотипи в сучасних мас-медіа. Чл. НСЖ (1983); гол. редактор ж.: «Об-

Галина Сидоренко

раз» і «Журналістика» (соціальні комунікації). Опублікувала ст. про перебування Т. Шевченка на Мангишлаку – «Звеличений півострів» (1982). Переклала з рос. і підготувала до друку

Наталя Сидоренко

уривки з книги М. Чалого «Життя і твори Тараса Шевченка» – «Діамант у кожусі» (1987). Автор праці «Шевченковий дух на чужині» (1999). До Шевченк. енцикл. підготувала ст. («Громадська думка», «Гехтер М.Г.», «Дніпрові хвилі», «Записки НТШ», «Літературно-науковий вістник»). Нагороджена знаком «За наукові досягнення» МОН України (2007), лауреат Міжнародної літературної премії імені Григорія Сковороди (2011).

Літ.: Сидоренко (Шудря) Наталія Миколаївна // Науково-дослідний центр періодики (1993–2003). – Т. 2; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

СИДОРЖЕВСЬКИЙ

Михайло Олексійович

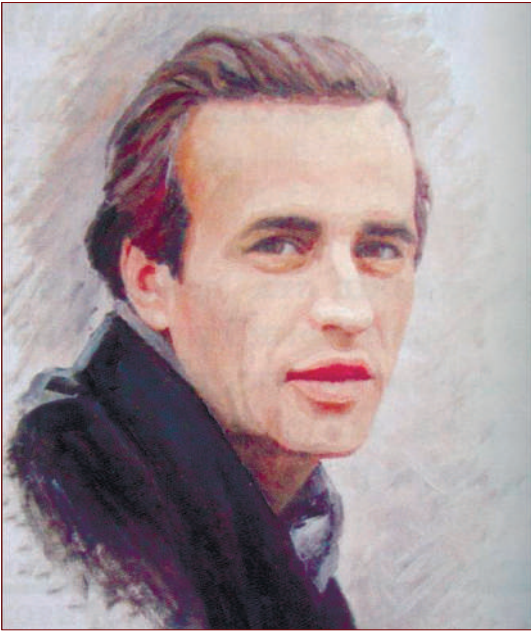
(5.05.1958, с. Старий Солотвин Бердичівського р-ну Житомир-

Михайло Сидоржевський

ської обл.) – журналіст, письменник (публіцист, поет, прозаїк). У 1985 закінчив ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка. Працював гол. редактором газ.: «Вільне слово», «Самостійна Україна», «Прес-Форум», «Українське слово», «Нація і держава», «Літературна Україна», ж. «Книжковий огляд». З жовтня 2009 – гол. редактор «Української літературної газети» і сайту litgazeta.com.ua. Лауреат Премії Союзу журналістів СРСР за цикл публікацій «Заложники Чорнобиля» (1990). Чл. НСПУ (2006). Ведучий радіо-програм на р/каналі «Культура» «У дзеркалі сучасності» і «Меч духовний» (2004–2010, 2014–2019), на яких звучала тема життя і творчості Т. Шевченка, окремих творів. Ведучий програми «Євротяжіння» на т/каналі УТР (2004–2010). Голова НСПУ (з листопада 2014). Автор книжок: «Навпіл між обома світами» (2004, поезія), «Здвиг» (2005), «Туга за свободою» (2007), «Пам'ять нашого роду» (2013), «Час фарисеїв і героїв» (2015), «Візерунки на пергаменті часу» (2021). Окремі вірші перекладені польською, словацькою, болгарською, сербською, хорватською, білоруською, вірменською мовами. Стаття: «Шевченко і «аборигени» очима професора Грабовича» (2016). Нагороджений орденом Святого Рівноапостольного князя Володимира III ступеня (2006). Лауреат Літературної премії імені: Миколи Гоголя (2011) та Пантелеймона Куліша (2015). Автор публікацій у різноманітних виданнях на теми культури, політики, літератури, історії.

*Мирошніченко В. Портрет
Василя Симоненка. 2014*

час твори не друкувались, але поет «жив» у списках. У «сам-видавці» поширювалася сатира

на рад. лад, викривала жорстокість, великодержавницький шовінізм, зображувала важке життя людей, особливо селянства. За участі С. відкриті таємні братські могили жертв сталінізму на Лук'янівському й Васильківському кладовищах, у Биківнянському лісі, а до Київ. міськради відправлений меморандум із вимогою оприлюднити ці місця та перетворити їх на нац. меморіали. Влітку 1962 жорстоко побитий працівниками міліції залізничної станції ім. Т. Шевченка (м. Сміла). Помер у черкас. лікарні (за офіційною версією, від раку нирок). У Біївцях відкрито мемор. музей поета. На могилі встановлено пам'ятник (скульптор С. Грабовський, арх. М. Кириленко; 1967). С. називають «Шевченком» нашої доби, творчістю став на шлях, указаний Кобзарем,

*Погруддя В. Симоненку у внутрішньому дворіку університету.
Фото В. Жадька*

Могила Василя Симоненка. Черкаси. Фото В. Жадька

увійшов в історію укр. літ. як борець за держ. і культ, суверенітет України. Поезії притаманні глибока, як у Тараса, по-справжньому синівська любов до України, Шевченків. по-шевченків. неперевершена прозорість і простота. «Шевченківське у Василя Симоненка, – написав Іван Дзюба, – покликаність висловити те, що народжується в людських умах і душах, але чого ще ніхто не зважився сказати. Як і Шевченкові, Україна Василеві потрібна не для гордині, а для справедливості, бо який же цей світ, у якому не буде твого народу».

Похований на міському кладовищі Черкас. 20 травня 2015 у внутрішньому дворіку Червоного корпусу Національного університету імені Тараса Шевченка відбулися урочистості з нагоди відкриття погруддя Василю Симоненку. Іменем поета названо п'ять премій.

Літ.: *Тарнашинська Л. Симоненко Василь Андрійович //*

Шевченків. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 759; Яременко В. Крик двадцятого віку: До 60-річчя Василя Симоненка // Дніпро, 1995. – № 1. – С. 53; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

СИНЯВСЬКИЙ

Олекса Наумович

(23.09.1887, с. Андріївка, тепер Бердян. р-ну Запоріж. обл. – 24.10.1937, Київ) – мовознавець. Закінчив історично – філ. ф-тет Харків. ун-т (1916). Проф. Харків. ІНО (1920–1928). Співроб. ВУАН. Проф. кафедри укр. мови ун-ту ім. Т. Шевченка і проф. Київ. пед. ін-ту (1928–1937). Наук. інтереси – укр. правопис, історична фонетика й граматики укр. мови, історія укр. мови, діалектологія, історія укр. мовознавства; автор підручників й посібників для шкіл, вишів та самоосвіти, що популяризували

Олекса Синявський

Книга Олекси Синявського

норми літературної мови. Ініціатор укладання словника мови творів Т. Шевченка. Шевченкознавчі праці: «Дещо про Шевченкову мову. Спроба вияснити декотрі сумнівні моменти Шевченкової вимови» (1925), «Елементи Шевченкової мови, їх походження й значення» (1931), «Принципи редагування мови й правопису Т. Шевченка та конкретні зразки (пропозиції) у кн.: «Культура укр. слова» (1931), «Правописне оформлення творів Т. Шевченка» (1933). Ініціював створення словника мови поета.

Серед визначних осіб, які найбільше вплинули на розвиток літ. мови, славіст-мовознавець Юрій Шевельов (1908–2002) називає три прізвища: Тарас Шевченко, Борис Грінченко, Олекса Синявський, який «вніс у проблеми нормалізації глибоке знання, науковий досвід і методу не тільки відчуття тенденцій розвитку, а й розуміння їх».

У 1937 заарештований органами НКВС – звинувачений в «націоналізмі, редагування петлюрівської газети, вербуванні учасників підпільної організації, зв'язках з націоналістами». Застрелений у Лук'янівській тюрмі Києва, поховання не відоме. Реабілітований у 1958, звинувачення визнані безпідставними.

Літ.: Гриценко П. Синявський Олекса Наумович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 773; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

СІКОРСЬКИЙ**Михайло Іванович**

(13.10.1923, м. Чигирин Черкас. обл. – 27.09.2011, м. Переяслав-Хмельницький) – історик, краєзнавець, музеєзнавець, громад. діяч. Герой України (2005). Заслужений працівник культури. Закінчив істор. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1951). Директор Переяслав-Хмельницького істор. музею (1951–1979), Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (1979–2008); з 2008 і до смерті – почесний ген. директор заповідника. У складі заповідника з однодумцями створив 27 тематичних музеїв, серед них «Музей «Заповіту» Т.Г. Шевченка. Серед експонатів – матеріали, пов'язані з перебуванням Шевченка. С. досліджував маловідомі факти перебування Кобзаря в рідному краї; окремі видання: «Переяслав-Хмельницький» (1969), «На землі Переяславській» (1983), «Скарби нашої пам'яті» (1993), «Музеї землі Переяслав-

ської» (2004). Автор 130 наукових праць і публікацій, з яких – 12 книг і монографій. Біля будинку Андрія Козачковського (1812–1889) – товариша Т. Шевченка, у 1954 на подвір'ї встановлено погруддя Кобзаря – робота скульпторів О. Олійника й М. Вронського, нині – Музей «Заповіту» Тараса Шевченка. Саме у цьому приміщенні, де перебував хворий Тарас Шевченко, і створено Музей його імені. Наприкінці грудня 1845, коли поет гостював у поміщика Степана Самойлова у В'юнищах, стан здоров'я Шевченка погіршився – Тарас промок під осіннім дощем, недуга поклала в ліжку, з кожною годиною ставало гірше. Стурбований Самойлов закутав поета в кожууха і на бричці відвіз до Козачковського – Андрій практикував як лікар. Завдяки його турботам Тарас одужав, імовірно, в ніч з 24 на 25 грудня 1845 стало легше, засвітив лампу, папір лежав на столі – саме у нинішньому Музеї «Заповіт»,

Михайло Сікорський з однодумцями біля Музею «Заповіт». Фото В. Жадька

Меморіальна кімната музею «Заповіт», в якій Тарас Шевченко написав поезію «Як умру, то поховайте». Фото В. Жадька

облаштованому дбайливими руками М. Сікорського, поет, при мигтінні мідної лампи вивів рядки: «Як умру, то поховайте // Мене на могилі // Серед степу широкого // На Україні милій». Далі слова без жодного виправлення побігли за легким поетовим пером і впокоїлися заповітним звертанням: «Не забудьте пом'янути // Незлим тихим словом». «Заповіт» пішов межі людей, вірш переписували, читали в колі однодумців. Полтавський учитель Гордій Гладкий (1849–1894) поклав Шевченкового вірша на музику – й полетіла пісня світом. У меморіальну кімнату п'ятого залу відтвореного інтер'єр гостьової кімнати лікаря А. Козачковського, де ночував Шевченко. Перед вікном – різьблений стіл, на якому рівненько лежить папір з автографом автора рядків «Заповіту», чорнильниця,

підсвічник, гасова лампа, старовинні книжки, вазон, статуетка. В кутку – образи, лампадка, біля столу – крісло, два стільці, шафа, поряд – ліжка. Непроста історія поезії «Як умру, то поховайте» зазвичай, за стереотипом, зовуть «Заповіт» (поет цей вірш так не називав). У рукописному автографі відсутній заголовок. У лейпцигському виданні «Новые стихотворения Пушкина и Шевченки» (1859), де вперше надрукований вірш, має заголовок «Думка», а у виданні «Кобзаря» (1867), який випустив петербурзький видавець Дмитро Кожанчиков (1819–1877) – «Заповіт». На переконання дослідника творчості Шевченка, випускника ун-ту св. Володимира Івана Огієнка, автором заголовку «Заповіт» є, ймовірно, Микола Костомаров – професор університету св. Володимира. Для нас, українців,

«Заповіт» – така ж молитва, як для усіх християн «Отче наш». Немає, здається, мови, якою б не був провіщений Шевченків «Заповіт». Все, що пов'язане з написанням вірша, – кімнатка, в якій хворий поет підвівся з канапи й схилився над аркушем, дім, який поскрипував від нічного морозу, – дороги для нас реліквії – зберіг Михайло Сікорський.

Лауреат Державної премії України імені Т.Г. Шевченка 1989 за створення Переяслав-Хмельницького істор.-культур. заповідника та багаторічну діяльність популяризації духовної спадщини укр. народу. Похований на Заальтицькому кладовищі Переяслава. У Переяславі відкрито дві меморіальні дошки на його честь: 17 травня 2012 на фасаді будинку, де жив у 1965–2011 на вулиці Ковальській, 8а, а другу – 24 вересня 2012 біля Музею «Заповіт» Тараса Шевченка. 26 червня 2014 на його честь рішенням міської ради перейменовано вулицю Московську.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 430; Махінчук М.Г. Переяславський скарб Михайла Сікорського. – К., 2005.

Віктор Жадько

СКУРАТИВСЬКИЙ

Вадим Леонтійович

(5.10.1941, с. Бакланова Муравійка Куликів. р-ну Чернігів. обл.) – філолог, мистецтвознавець, літературознавець, культуролог, кінематограф. Закінчив романо-герман. філ. ун-ту ім. Т. Шевченка (випуск 1965), аспірант (1966–1969), вик-

ладач кафедри зарубіж. л-ри (1969–1971). Канд. філ. наук (1971). Д-р мистецтвознавства (1996), професор (2001). Акад. НАМ України. Проф. КНУТКТ ім. І. Карпенка-Карого. Чл. Спільноти кінематографістів України (1990) та Асоціації українських письменників (1997).

Заслужений діяч мистецтв України (2011). Шевченкознавчі публікації: стаття «Шевченко в контексті світової літератури» (1978), «Із спостережень над поетикою Шевченка» (1994), «Вічні образи у Тараса Шевченка» (2000), «Абсолют Тараса Шевченка» (2004), «Із нотаток до Шевченкової біографії» (2005), «Із нотаток шевченкознавця» (2009), «Містагог національної ідентифікації із нотаток про «народознавство» Тараса Шевченка» (2014). Прочитав телелекцію «Маловідомий Тарас Шевченко» по каналу УТ-1 (2013). Автор-ведучий циклів телепередач «Свіжий погляд на історію» (УТ-2,

Вадим Скуратівський

1996), «Монологи. Надії і втрати» (ТРК «Студія «1+1», 1997-1998), «Бачу землю» (2002, 1-й Національний). Знявся в ігрових фільмах: «Родимка», к/м (1991), «Співачка Жозефіна й Мишачий Народ» (1994), «Посмішка звіра» (1997-1999), «Шум вітру» (2002).

Літ: Захаркін С. Скуратівський Вадим Леонтійович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 803.

Віктор Жадько

СЛАБОШПИЦЬКИЙ Михайло Федотович

(28.07.1946, с. Мар'янівка Шполян. р-ну Черкас. обл. – 30.05.2021, Київ) – журналіст, письменник, літературознавець, літ. критик, публіцист, видавець. Закінчив ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1971). Викладав в ун-ті (1969–1971) на кафедрі зарубіж. л-ри. Автор книг: «Никифор Дровняк із Криниці», «Веньямін літературної сім'ї (Олекса Влизько)», «З

Михайло Слабошпицький

голосу нашої Клію», «Українські меценати», «Українець, який відмовився бути бідним» (про Петра Яцика), «Пейзаж для Помаранчевої революції», «25 поетів укр. діаспори», «З присмеркового дзеркала» (у 4-х томах); дитячих оповідань. Автор двох десятків книжок для дітей та юнацтва, прози, публіцистики й літ. критики. Голова Координаційної ради Міжнарод. конкурсу з укр. мови ім. Петра Яцика. Виконавчий директор Ліги укр. меценатів, за сприянням якої вийшла кн. «Павло Филипович. Шевченкознавчі студії» (2002). Директор видава «Ярославів вал» – перевидав дослідження Івана Огієнка «Граматично-стилістичний словник Шевченкової мови» (2013). Ведучий радіопередач: «Екслібрис», «Прем'єра книги», «Нобелівські лауреати», «Літературний профіль». Автор есе «Яготин. Шевченко. Репніна» в істор.-літ. зб. «Отчий край» (1986). Написав передмову до кн. «Дмитро Чуб. Живий Шевченко» (2007). Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка за біографічний роман «Поет із пекла» (1995). Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 33.

Літ.: Черниш А. Модус художніх біографій М. Слабошпицького // Питання літературознавства, 2013. – № 87. – С. 393. Шевченківські лауреати, 2012. – К., 2012. – С. 246.

Віктор Жадько

СЛАВИНСЬКИЙ Микола Борисович

(28.03.1948, с. Павлівка Світлогород. р-ну Кіровоград. обл.) –

*Листопад, 2008. Поїздка на Буковину, де відкривався
Восьмий Міжнародний конкурс з української мови ім. П. Яцика.
Михайло Слабошпицький, Валентина Давиденко, Віктор Баранов*

журналіст, письменник. Закінчив ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1978). Шевченкознавчі праці: «Незгасна зоря генія» (2011), «Тарас Шевченко не в мармурі, не в бронзі» (2012); автор статей до видання «Триптих про Тараса Шевченка»: «Перше й останнє кохання поета» («І стежечка, де ти ходила» (2002), «І стежечка, де ти ходила». «Нічний» репортаж зі свічкою із залів Національного музею Т.Г. Шевченка» («Зоре моя вечірняя». Т.Г. Шевченко й одвічна жіноча таїна; 2002); «Близькі і далекі мандри мрійника: Нині відомо 200 міст і сіл, де побував Тарас Шевченко» (2014), «Великий театрал» (2014). Один із авторів та керівників проекту «Шедеври Шевченка». Брав участь в упоряд. вибраних поезій Т. Шевченка англ. мовою (2001).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

Микола Славинський

СЛАВІНСЬКИЙ**Максим Антонович**

(12.08.1868, с. Ставище, тепер смт Київ. обл. – 23.11.1945, Київ) – історик, філолог, юрист, публіцист, поет, перекладач, дипломат. Закінчив юрид. (1891) та істор.-філ. (1895) ф-ти університету св. Володимира. Один із засновників київ. літ.-молодіж. гуртка «Плеяда». Ред. і співред. період. Видань: «Приднепровський край», «Южные записки», «Северный курьер», «Украинский вестник». Перебував в еміграції (Чехословаччина, з 1923); проф. Укр. господар. акад, Укр. тех.-господар. ін.-ту (Подебради), проректор Укр. високого пед. ін.-ту ім. М. Драгоманова (Прага). У 1911 виступив з промовами на вечорах пам'яті Тараса Шевченка у Петербурзі, влаштований Літ. фондом («Тарас Шевченко») та на урочистому засіданні в Рос. АН («Памяти Т.Г. Шевченко».1911).

Максим Славінський

Опублікував ряд ювілейних статей – «Шевченко как фактор украинской национальности» (1911), «Т.Г. Шевченко» (1914), «Шевченко и «Библия» (1914), «Жизнь Т.Г. Шевченко», «Шевченковский юбилей» (1914), «Муза Шевченко и его общественное служение» (1911), «К юбилею Шевченко» (1914). «Шевченківські пам'ятні дні р. 1911 у Петербурзі (3 моїх споминів)», написані в Празі 1944 (2006). За ред. С. вийшло видання: «Шевченко Т. Кобзарь. В переводе Пр. Б., Н. Берга. Н. Гербеля, Н. Голованова, И. Бова, С. Дрожжина, А. Колтоновского, В. Крестовского, Н. Курочкина, С. Лютова, Л. Мея, М. Михайлова, А. Плещеева, М. Славинского, И. Сурикова и Н. Чмырева. С приложением биографич. очерка» (1911); автор 111 перекладів, передмова і біографічний нарис про Т. Шевченка. За влади гетьмана Скоропадського з кінця квітня 1918 працював у Міністерстві закордонних справ, брав участь у перемовинах із Радянською Росією, очолював Міністерство праці в уряді Лизогуба. З початку 1919-го – керівник дипломат. місії УНР у Празі, де й залишився після програних визвольних змагань і формального її розпуску 1923. У 1945 заарештований у Празі; помер у Лук'янівській в'язниці в Києві, не дочекавшись вироку трибуналу НКВС.

Похований в одній з безіменних могил на Лук'янівському цвинтарі; символічна могила є на Ольшанському кладовищі в Празі. 1993 «помертно реабілітований». У Києві та смт. Ставище, Київ. обл. є вулиці його імені.

Літ.: Мукомела О. Максим Славінський. Забуті імена // Київська старовина, 1993. – № 5; Очеретний В. Славінський Максим Антонович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 806; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

СЛІПУШКО

Оксана Миколаївна

(21.11.1973, с. Береза Глухів. р-ну Сумської обл.) – літературознавець, медієвіст, перекладач. Д-р філ. наук., зав. кафедри історії укр. літератури. теорії літератури та літературної творчості (з 2019). Закінчила філ. ф-тет у-ту ім. Т. Шевченка (1996). Викладач кафедри історії укр. л-ри і шевченкознавства ІФ (з 2001), проф., зав. кафедри історії укр. л-ри і шевченкознавства (2012–2016), проф. кафедри історії укр. л-ри, теорії л-ри та літ. творчості. Досліджувала тему «Бестиарна символіка Т.Г. Шевченка». Шевченкознавство висвітлено в працях: «Тарас Шевченко в інтерпретації Василя Яременка» (2001); «Тарас Шевченко-художник і поет: нове бачення» (2007); «Духовна держава Тараса Шевченка у контексті української літературної традиції» (2009); «Ідеал нового борця у поемі «Неофіти» Тараса Шевченка» (2011); «Національно-психологічна інтерпретація біблійних текстів у творчості Тараса Шевченка» (2011); «Антропоцентрична і кордоцентрична парадигми світогляду Тараса Шевченка» (2012); «Тарас Шевченко і гу-

Символічне поховання Максима Славінського на Ольшанському кладовищі Праги.

Фото В. Жадько

манітарний простір України» (2012), «Суспільно-політичні ідеї Кирило-Мефодіївського братства у художньому просторі

Оксана Сліушко

поезії Тараса Шевченка» (2013); «Тарас Шевченко і Київський університет: мовою фактів і документів» (2013); «Героїчний чин у поемі Тараса Шевченка «Гайдамаки» (2014); «Кафедра історії української літератури й шевченкознавства Інституту філ. Київського національного університету імені Тараса Шевченка: до 15-річчя від дня заснування» (2014), «Ідейно-естетична платформа мистецької спадщини Тараса Шевченка» (2014); «Шевченкознавство у Київському університеті від часів заснування до сьогодні» (2016), «Філософські демократичні ідеї та світогляд Тараса Шевченка» (2017). Автор статей: «Шевченка Т.Г. музеї», «Шевченківський вірш», «Шевченко Тарас Григорович», «Шевченкознавство» до енциклопед. словника «Україна»; монографії: «Духовна держава Тараса Шевченка» (2013); передмови «Нескорений Тарас Шевченко» до альбому «Ходімо даліше, даліше слава...». Мистецька спадщина Тараса Шевченка 1847–1861 років: рисунок, акварель, сепія, гравюра» (2014). Співавтор програми ф-т. курсу «Феномен Тараса Шевченка у культурному і гуманітарному просторі України і світу» (2013). Співавтор монографії укр. та англ. мовами «Художня індивідуальність Тараса Шевченка і світовий літературний контекст». Лауреат премії імені Тараса Шевченка університету ім. Т. Шевченка (2006).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

СЛОБОДЯНЮК

Олена Володимирівна

(5.07.1963, Київ) – філолог, мовознавець. Випускниця філ. ф-тету ун-ту ім. Т. Шевченка (1985); працює наук. співробітником ДМШ (нині НМТШ), зав. сектору наук.-метод. роботи (з 2014). Співавтор коментарів до ПЗТШ у 12 томах, до Шевченк. енцикл., альбому «Тарас Шевченко «І слово вічнеє, і образ невідцвітний» (2014), текстів до видання «Атлас «Шляхами великого Кобзаря» (2014).

Публікації шевченкознавчих праць: «Шевченкознавство: версії знахідки. Межигірський Спас молодший на три роки?» (2010), «Нове про рисунок Т. Шевченка «Києво-Межигірський монастир», «Пожежа в степу». Нарис до акварелі 1848» (2012), «Т.Г. Шевченко і О. А. Лук'янович» (2016).

Літ.: Кострич К. Слободянюк Олена Володимирівна // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 818; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

СЛУХАЙ (Молотаєва)

Наталія Віталіївна

(31.05.1958, м. Прокоп'євськ Кемеров. обл. тепер РФ) – філолог, мовознавець, шевченкознавець. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1980), викладач. Д-р філ. наук. Проф. кафедри рос. мови ІФ (з 2003). Тема докт. дисерт.: «Художественный образ в зеркале мифа этноса: М. Лермонтов, Т. Шевченко» (1996). Автор монографій: «Етноконцепти та міфологія східних слов'ян

в аспекті лінгвокультурології (2005); «Мовна символіка і міфопоетика творів Тараса Шевченка (2006. у співавт. з Ю. Мосенкісом); «Світ сакрального слова Тараса Шевченка» (2011, 2014). Наукові праці: «Етноміфологеми у художньому мовленні Шевченка: концепт і знак» (1994); «Етноміфологеми у художньому мовленні Шевченка: образ сонця» (1994); «Етноміфологеми в художній мові Шевченка: образи небесних світил» (1994); «Архетипи в неосяжності шевченкового космосу» (1999); «Архетипи художньо-мовної творчості Т. Шевченка» (2000); «Варіанти вірша «Лічу в неволі дні і ночі...» в текстологічному висвітленні» (2004); «Вірш Тараса Шевченка «І небо невмите, і заспані хвилі» у міфопоетичному висвітленні» (2006); «Персоніфікація в поетичній мові Шевченка» (2007); «Вірш «Ми заспівали, розійшлись» у міфопоетичному висвітленні» (2007); «Поетичний синтаксис Тараса Шевченка» (2009); «Текст Тараса Шевченка «NN» («Мені тринадцятий минало») (Словесна магія міфопоетики; 2008-2009), «Образи-міфологеми художньої мови Тараса Шевченка в іманентному інтрамодельному та міжмодельному вимірах» (2012). Досліджує тему «Тарас Шевченко й український космізм». Автор ст. до Шевченк. енцикл. Доповідь «Константи міфопоетичного світогляду Тараса Шевченка та їх вербальне забезпечення» (2014).

Літ.: Постаті // Шевченкознавство КНУ; Чамата Н. Слухай Наталія Віталіївна // Шевченк. енцикл. – К., 2015. –

Наталія Слухай

Т. 5. – С. 845; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с. Валентина Гнатенко, Віктор Жадько

СМЕРТЬ ТАРАСА ГРИГОРОВИЧА ШЕВЧЕНКА

насталася о шостій ранку в неділю, двадцять шостого лютого (десятого березня за новим стилем) 1861 в кімнатці будинку Академії мистецтв. Про останні хвилини життя Т. Шевченка розповів поетів товариш, професор ун-ту св. Володимира Микола Костомаров (1817–1885) у ст. «Споминки про Шевченка»: «Дізнавшись, що Шевченко хворіє, я відвідав його двічі і під час другого візиту, в лютому, за кілька днів до його смерті, почув від нього, що він тепер зовсім одужав; при цьому він показував мені купленого ним

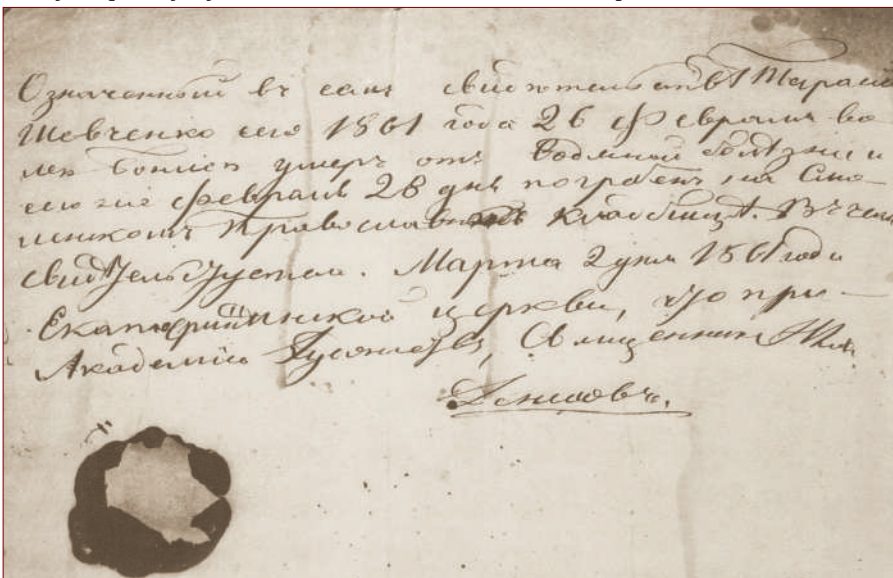

Клодт Петро. Посмертна маска Т. Шевченка. Гіпс тонований

на днях золотого годинника, першого, якого він мав у своєму житті. Він обіцяв бути в мене невдовзі. 25 лютого вранці до мене прийшов не пам'ятаю хто з його знайомих із вісткою, що Шевченко вранці раптово помер. Він звелів солдату, який йому прислужував, поставити

йому самовар і спускався сходами із своєї спальні, що була над майстернею; на останній сходинці він упав головою вниз, солдат кинувся до нього – Шевченко вже не дихав».

У Центральному історичному архіві С.-Петербургу зберігається офіційний медичний

Запис священика Катерининської церкви при Академії мистецтв Іллі Денисова про смерть і похорон Т. Шевченка. 1861

документ про хворобу і смерть митця: «Свидетельство. Дано сие в том, что академик Тарас Шевченко, 49 лет от роду, давно уже одержим органическим расстройством печени и сердца (Vitium hepatis et cordis); в последнее время развилась водяная болезнь (Hydrops), от которой он умер сего 26-го февраля. С.-Петербург, февраля 26-го числа 1861 года.

Подлинник подписал: доктор Эдуард Бари, ординатор при больнице св. Марии Магдалины. Верность копии сей с подлинным свидетельством доктора Эдуарда Бари свидетельствует с приложением печати полиции императорской Академии капитан 1-го ранга Набатов». Нижче на свідоцтві – помітка олівцем: «47 лет от рождения» (поправка щодо віку Шевченка, помилково вказаного лікарем). Журналіст Юрій Волков підписав двадцять восьмого лютого до друку некролог, який опублікований під заголовком «Последний день жизни Т.Г. Шевченка» в Петербурзькій газеті «Северная пчела» (№ 48). Повідомлення в чорній рамці вийшло окремим відбитком та передруковане в «Черниговских губернских ведомостях» (№ 17).

Т. Шевченка в труні малювали художники: Михайло Микешин (1835–1896), Василь Верещагін (1842–1904), Лев Жемчужников (1828–1912), Микола Дмитрієв-Оренбурзький (1837–1898) і Петро Ейснер (р.н.н. – р.с.н.). Скульптор Петро Клодт (1805–1867) зняв з небіжчика гіпсову маску. Відспівували Кобзаря в церкві Академії мистецтв.

Літ.: Гальченко С. Повернені шевченківські раритети. – Дніпродзержинськ, 2010. – С. 153; Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 583; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 145, 381.

Віктор Жадько

СМІЛЯНСЬКА Валерія Леонідівна

(11.06.1935, Київ) – філолог, шевченкознавець. Закінчила філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1958). Д-р філ. наук (1984). Заслужений діяч науки і техніки України (1997). Наук. співроб. ІЛ (з 1966). Провідний наук. співроб., зав. відділу шевченкознавства (2001–2014). Канд. дисерт. «Проблеми створення наукової біографії Т. Шевченка у вітчизняному шевченкознавстві (дожовтневий період)» (1975). Докт. дисертація на тему: «Стиль поезії Т. Шевченка: стильова організація твору

Валерія Смілянська

Валерія Смілянська

З ПОЛЯ ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВА

Книга Валерії Смілянської

в системі «суб'єкт – об'єкт – адресат» (1984).

Шевченкознавчі монографії: «Шевченкознавство: Підсумки й проблеми» (1975) розділ «Дослідження біографії», «Біографічна шевченкіана» (1861–1981; 1984), «Т.Г. Шевченко. Біографія» (1984. у співавт.); «Шевченкознавство. Підсумки й проблеми» (1975. у співавт.); «Творчий метод і поетика Т.Г. Шевченка» (1980. у співавт.); «Біографічна шевченкіана» (1861–1981; 1984); «Святим огненним словом», «Тарас Шевченко: Поетика» (1990); «До поняття “редакція літературного твору” в текстології (на матеріалі поем “Відьма” та “Москалева криниця”)» та «Історія тексту поеми “Неофіти”» у зб. праць «Питання текстології: Т.Г. Шевченко» (1990).

Співавторка (разом із Ю. Івакіним) нарисів про Шевченка в т. 2 «Історії української літератури XIX ст.» у 3 кн. (1995–1997; кн. 1 у 2-му вид. у 2 кн., 2005–2006). Склала примітки до видання: «Шевченко Т. Кобзар (1998). «Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка» (2000, у співавт.); «Шевченкознавчі роздуми. Зб. наук. праць» (2005). З рос. переклала, написала післямову та прокоментувала книжку М. Чалого «Життя і твори Тараса Шевченка (Звід матеріалів до його біографії)»; 2011). Автор передмови і коментатор видання «Кониський О. Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя» (1991, 2014). Керівник проекту та автор статей Шевченк. енцикл. у 6 томах. Член ред. колегії, співупоряд. та коментатор 12-томного видання «Тарас Шевченко. Повне зб. творів (2001–2005). Зб. наук. праць: «Шевченкознавчі роздуми» (2005) склали монографія «Святим огненним словом» Тарас Шевченко: поетика», а також розвідки з проблем сучасної рецепції поезії та постаті Тараса Шевченка.

Літ.: Боронь О. Смілянська Валерія Леонідівна // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 864; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

СОАР

– начальниця приватного пансіону в Києві, в якому вчилися Тарасові племінниці Прися і Гану-

Вид на Інститут благородних панянок. Поштова картка

ся, доньки Варфоломія Шевченка (1821–1892), де викладали предмети і професори ун-ту св. Володимира. У навчальному закладі «для кріпосної інтелігенції» особливу увагу приділяли лише танцям, музиці та іноземним мовам, а загальноосвітніх знань пансіон давав вихованкам мало. У листі від 5 жовтня 1860 поет пише, що мадам Соар йому не сподобалася, тому радить братові: «Подивись лиш на неї своїм батьківським оком». Через місяць – 6 листопада 1860 – Тарас Григорович просить випускника ун-ту св. Володимира Михайла Чалого (1816–1907), інспектора Другої київської гімназії: «Або самі, або скажіть І.М. Сошенку, щоб дізнався, де там у Києві живе мадам Соар? Як дознається, то щоб пішов до неї та подивився, як там живуть мої небоги Прися та Ганнуся? Та, будьте ласкаві, і напишіть мені». М. Чалий незабаром відповів Т. Шевченкові, а той, у свою чергу, Варфоломієві: «Посилаю тобі

письмо мого великого приятеля київського, прочитай його... зайти в 2-гу гімназію, спроби квартиру інспектора М.К. Чалого, поклонися йому од мене. Це він мені пише про... Соар».

Літ.: Анісов В., Серета Є. Літопис життя і творчості Т.Г. Шевченка. – К., 1976. – С. 319; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 6. – К., 2003. – С. 212.

Віктор Жадько

СОБКО

Вадим Миколайович

(5.05.1912, Москва (Росія) – 12.09.1981, Київ) – філолог, письменник, драматург. Закінчив філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1939). Автор творів про перебування Т. Шевченка на засланні. Лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка 1975 за роман «Лихобор». Образ Кобзаря висвітлив в оповіданнях: «Інтернаціонал» (1938) та «Косарал» (1939). Прозові твори: повісті «Скеля Дельфін», «Край синього моря», роман «Любов»,

Вадим Собко

пригодницькі романи: «Граніт», «Крейсер». Автор романів: «Запорука миру» (1950), «Біле полум'я» (1952), «Стадіон» (1954), «Звичайне життя» (1957), «Нам спокій тільки сниться» (1959),

Леонард Совінський

«Срібний корабель» (1961), «Макиївська затока» (1962), «Суворий друг» (1963), «Перші краплини дощу» (1968). Роман «Запорука миру» у 1951 відзначений Державною премією III ступеня, повісті «Комсомольські ночі» удостоєні премії ім. О. Бойченка. Похований в Києві на Байковому цвинтарі; ділянка № 50. Автори надгробного пам'ятника – скульптор О. Прудка, архітектор Т. Довженко.

Літ.: Боронь О. Собко Вадим // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 873; Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 203; Шевченківські лауреати 2012; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

СОВІНСЬКИЙ (Sowiński)

Леонард

(7.11.1831, с. Березівка Літин. пов., Поділля – 23.12. 1887, с. Стецьківці, тепер Чуднів. р-ну Житомир. обл.) – польс. письменник, критик, перекладач. Навчався на філос. (1847–1851) і мед. ф-тах ун-ту св. Володимира (випуск 1855). Перший польс. перекладач поет. творів Шевченка. В оглядовій «Студії над сучасною укр. літературою» (1860. Окремо: Вільно, 1860, польс. мовою) зробив перші спроби прижиттєвої критики творчості Шевченка. Надрукував переклади Шевченкових поезій «Чого ти ходиш на могилу?», «Нащо мені женитися?», «Рано-вранці новобранці», «Доля».

Праця про Т. Шевченка – «Taras Szweczenko. Studium,

przez Leonarda Sowinskiego, z dołączeniem przekładu Hajdamakow». Nakładem Michala Galkowskiego» (Wilno, 1861) «пройнята великою любов'ю до Т. Шевченка як до народного поета» – аналізує поезії з «Кобзаря» 1860 року і альманаху «Хата», зокрема, твори – «Перебендя», «Тополя», «Утоплена». «Причинна», «Катерина». «Наймичка» «Іван Підкова», «Гамалія», «Тарасованіч», «Пустка» (Рано-вранці новобранці), «До Основ'яненка», «Гайдамаки».

У 1870 переклав польською мовою Тарасову «Наймичку». Подається переклад поеми «Гайдамаки». Окремим виданням у його перекладі вийшла поема «Наймичка» (Львів, 1871). Відбував заслання в Курську (1862–1867).

Літ.: Возняк М. Шевченків «Кобзар» 1860 р. в світлі критики Совінського // Діло, 1911. – № 54. – 10 березня; Луців Л. Совінський і Т. Шевченко // Діло, 1927. 10.03. Ч. 53; Харчук Р. Совінський

Леонард // Шевченків. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 876.

Віктор Жадько

СОЛТАНОВСЬКИЙ Автоном Якимович

(1826, Поділля – 16.07.1886, м. Брацлав, тепер Немирів. р-ну Вінн. обл.) – філософ, учитель, мемуарист, фольклорист. Вихованець істор.-філ. відділення філос. ф-тету університету св. Володимира (випуск 1849). Організатор фольклористичної практики студентів у 1849; закінчивши ун-тет, передав керівництво практикою ентузіастові – студенту-медику Степанові Носу. Працював інспектором Кам'янець-Подільської гімназії. Начальник Суwalkов. навч. дирекції (Польща).

Залишив 11 зошитів записок, що публікувались як «Отрывки из записок Автонома Акимовича Солтановского» в «Киевской старине» за 1892–1894. Згадує Т. Шевченка в оповіді про 1840-і роки,

Київ 1850-х років. Вулиця Миколаївська. Поштова картка

в якому розповідає про студент. кружок почесного члена ун-ту св. Володимира Миколу Костомарова 1817–1885), де читалися Шевченкові «Сон» і «Кавказ». Писав, що до київ. гуртка «належав виходець із народу професор живопису Київського ун-ту Шевченко, найвідоміший із поетів, які писали малоросійською мовою» (1924) – є спомин про ун-тет: «Були ще у Київському ун-ті – два брати князя Гедройка, дуже багаті, з північно-західного регіону; але не сиділи з аристократичним колом, а приєдналися до політ. польського кола, яке ввечері часто збиралися десятками у квартирі, де, звичайно ж, були трактати про політику і читали заборонені твори... З їх допомогою і керівництвом для виховання польської молоді створена багата таємна студ. бібліотека, що складалася з колекції творів кращих польськ. письменників

зарубіжних видань; заборонених творів політ. та соц. змісту.

З 1863 Олександр Іванович Селін викладав історію рос. літератури, з новою рос. літературою створив щось неймовірне – неприборкана балаканина про Малоросію, Польщу, Міцкевича, Погодіна вилася з кафедри, декламувалися вірші Хом'якова, чомусь читав «Не божественну комедію» Красінського, перекладав білі вірші самого професора, згадавши у мемуарах викладача Київського ун-ту Василя Григоровича Авсеєнка».

Літ.: Авсеєнко В. Уривки зі спогадів про університет кінця 50-х – початку 60-х років XIX ст. – К., 1994. – С. 263; Зленко Г. Солтановський Автоном Якимович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 892.

Віктор Жадько

СОМ

Микола Данилович

(5.01.1935, с. Требухів, Броварський р-н, Київська обл. – 27.03.2013, Київ) – філолог, журналіст, учитель, поет-шістдесятник, закінчив філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка; очолював студентську літ. студію запрошував письменників: Павла Тичину, Володимира Сосюру, Максима Рильського, Михайла Стельмаха. Товариш Василя Симоненка. Десять років (з 1990) викладав українську мову та літературу, журналістику, поетику та риторіку в рідній Требухівській с/школі за індивідуальною навчальною програмою, в основі якої була поетична творчість Тараса Шевченка. Під час презентації аудіо-диска з голосом поета у 2008 розповів про сон

Микола Сом

Василя Симоненка, з яким учився в ун-ті: нібито на возі їде Тарас Шевченко, який править кіньми, за возом ідуть – Василь, його мати і родичі. Запросив Тарас Шевченко Симоненка сісти на підводу, а той про «друга Миколу», тобто – Сома, просить: хай теж сяде. Але Шевченко відмовив. Мати поета, почувши про сон, заплакала: «Це ж вони його заберуть». Символічність цього сновидіння зрозуміла. Як і те, що Василь Симоненко лишається яскравим послідовником творчості Тараса Шевченка у поетичній вічності.

Очолював Сом відділ пропаганди Всеук. тов-тва «Прогресу» імені Т.Г. Шевченка Член СПУ (1958). Автор зб.: «Йду на побачення», «Вікнами до сонця», «Святий хліб», «Мрія», «Вишиванка», «Дума над вогнем», «Стежка до океану», «Б'ю чолом», «Товариство», «Мрія» (книжка пісень), «Присвяти і послання», «Хроніка воєнного дитинства», «З матір'ю на самоті» (про В. Симоненка), «Моєї радості сльоза», «Сто епітафій», «Як я Сталіна хоронив». Лауреат премій імені: Володимира Сосюри та Остапа Вишні, імені Дмитра Нитченка за ж. й громадську діяльність та премії Олекси Гірника.

Єдиний із київських поетів за вчительську працю та пропаганду творчості Тараса Шевченка удостоєний звання «Відмінник освіти України» та відзначений держ. нагородою «Заслужений діяч мистецтв України».

Автор пісень для укр. естради, телебачення, балету, цирку та кінофільмів – 100 пісень створено композиторами на

його слова Миколи Сома. Пісня «Пливе Дніпро до моря синього» із музикою Сандлера – одна з популярних. Пісні на його слова виконували Раїса Кириченко, Іван Козловський, Ніна Матвієнко, хор ім. Верьовки. Помер після невдалої операції в лікарні швидкої допомоги. Похований на кладовищі села Требухів.

Літ.: Карпенко В. «Хто не любить Сома, в того не всі вдома» // Письменницький портал, 2009. – 24 лист.; Письменники України. – К., 2006. – С. 389.

Віктор Жадько

СОРОКА

Микола Іванович

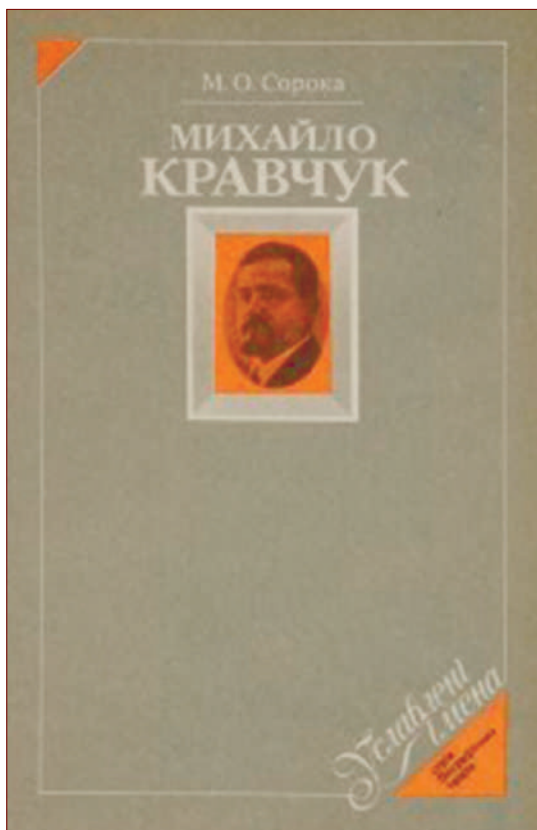
(11.05.1966, Матусів Шполян. р-ну Черкас. обл.) – філолог, літературознавець, педагог. Канд. філ. наук. Д-р філософії (PhD.)

Книга Миколи Івановича Сорочи

Микола Сорока

Книга Миколи Олексійовича Сороки

Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1992). Викладач кафедри історії укр. л-ри філ. ф-тету (1995–1999). Зав. відділу теорії і практики перекладу Ін-ту українознавства при КНУ (1995–2000). Викладач Торонтського, Альбертського ун-тів (Канада).

Дослідник зорової поезії в укр. л-рі XVII–XVIII ст. З шевченкознавчих досліджень – «Т. Шевченко як символ незалежності України або чому радянська літературна критика критикувала В. Меттьюза» (Тарас Шевченко і національно-визвольні змагання українського народу. Зб. матеріалів міжнарод. наук. конф., доповіді, тези, повідомл.; 1998), «До питання про релігійні погляди Тараса Шевченка» (1999).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

СОРОКА

Микола Олексійович

(5.04.1935, с. Стецівка, Звенигородського р-ну Київської (нині – Черкаської обл.) – 7.12. 2017, м. Київ) – журналіст, прозаїк; закінчив ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1965). Кандидат філ. наук, доцент; заслужений працівник культури України. Працював: зав. відділом ідеології газ. «Молода гвардія» (1963–1964), головний ред. ж. «Наука – фантастика» (Згодом – «Знання та праця»; 1964–1992). В університеті з 1966. За сумісництвом (погодинно) викладав на ф-ті Інституті журналістики (з 1966).

Заступник проректора з наук. роботи ун-ту ім. Т. Шевченка (1992–1993), директор видавничо-поліграфічного центру «Київський університет» (1993–1995), де упорядковував, редагував твори Т. Шевченка, публікації Кобзаря для Вісників і газ. ун-ту. Доцент кафедри журналіст. майстерності та редакційно-видавничої справи Інституту журналістики КНУ (1995–2001). Коло наук. інтересів окреслюється історією укр. науки, техніки і культури, популяризації наукових знань в літературно-художній формі, літературознавство.

Автор книг: «Остроградський», «Колимська трагедія Кравчука», «Михайло Кравчук» (про те, яким чином у кабінет математика висів портрет Кобзаря); «Відлуння поколінь» (2001); «Вічний гомін» (2003); «Вистояти і перемогти» (2004). Автор художніх оповідей про математику, біографічних романів, статей у наукових збірниках, періодичних виданнях, де згадують епізоди із життя і творчості Тараса Шевченка.

Літ.: Письменники України. – К., 2006. – С. 390.

Віктор Жадько

СОРОКА

Михайло Михайлович

(06.02.1948, село Романів Луцького району Волинської області) – журналіст, публіцист. Закінчив ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1972), Заслужений журналіст України (1996). Очолював наукове студентське тов-во ф-тету журналістики, виступав з доповідями, присвяченими дослідженням

творчості Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка. Працював у газ. «Радянська Україна» (1972–1984) – кореспондент, зав. відділу. Від часу створення у 1990-му газ. «Урядовий кур'єр» і до 2008 – головний редактор цього видання. З 2008 по 2013 – заст. Генерал. директора Укрінформу, з 1995 і донині – голова Київської організації НСЖ. Учасник щорічних Шевченківських читань і конференцій, присвячених життю і творчості Т. Шевченка у журналіст. колективах столиці. Співавтор трилогії про історію ф-тету журналістики: «Уроки журналістики і життя» (2002), «Журналісти з Київського університету» (2008), «Вчителі-наставники журналістів з Київського університету» (2011). В останньому з томів опублікував дослідження, в якому, зокрема, йдеться про прагнення й намагання Тараса Шевченка стати викладачем

Михайло Сорока

малювання ун-ту св. Володимира та про арешт і заслання. В передмові до книги «Кроки у незвідане» (2001) розповів про «Тарасове дитинство та мрію побачити і відкрити для себе світ». Автор 22 публіц. і біографічних книжок: «Мандрівки у просторі й часі» (1999), «Світ відкриває Україну», «Святий Афон і Україна» (2016, у співавторстві з О. Сорокою), «Правічна дорога до Храму» (2020, у співавторстві з Ю. Сорокою), «Президенти і дипломати з Волинського краю» (2018), «Блогосфера не має кордонів» (2021). Учасник створення серії книг «Золоті імена укр. журналістики», підготував видання «Уроки Дмитра Прилюка». Автор вступ. слова і співупорядник книги «Вистраждане і пережити» (2013). Автор досліджень і публікацій про випускників і викладачів ун-ту ім. Т. Шевченка: Анатолія Москаленка, Івана Сподаренка, Во-

лодимира Різуна, Андрія Мельничука, Олександра Побігая, Любові Янюк, Сергія Правденка. Лауреат ряду творчих премій.

Лит.: Енциклопедія для видавця та журналіста. – К., 2010; Хто є хто в українських мас-медіа. – К., 1999. – С. 45; Мельничук А. Дорогі мої редактори, – К., 2002; Слів наших джерело-2: Київські журналісти про себе, про свою професію, про зустрічі з героями своїх матеріалів. – К., 2004. – С. 45.

Віктор Жадько

СОШЕНКО

Іван Максимович

(22.05.1807, Богуслав – 19.07.1876, Корсунь) – художник, педагог, земляк і товариш Т. Шевченка. Наприкінці листопада 1847 оселився з родиною у Івана Житницького (1808–1889), у київському будинку на Козиному болоті. Житницький був зятем художника Степана Превлоцького, який мешкав у Вільшані – в маєтку Енгельгардта, неподалік Кирилівки, і був першим учителем Івана, а 1828 – й Тараса. До них «на розмови» приходили професори і студенти ун-ту св. Володимира. Іванові дитячі роки минали в Звенигородці, куди з Богуслава переїхали батьки. Дід Сошенка – Кіндрат Соха – був умілим кожум'якою, мав будинок на Лобунській горі й наділ біля села Туники, в урочищі Кругляк. Кіндрат передав у спадок синові садибу та господарське майно, зобов'язавши сплатити борги. Максим Кіндратович виконав батькову волю – розрахувався з кредиторами, але, не бажаючи перейти в кріпацьку підлеглисть

Іван Сошенко

Будинок, у якому мешкав Іван Сошенко з дружиною. Давнє фото

до графині Олександри Браницької (1754–1838); рідної сестри Шевченкового поміщика Василя Енгельгардта (1775–1828), відмовився від землі, перебрався з родиною до Звенигородки. На тринадцятому році життя Івана відвезли до Вільшани, де упродовж дев'яти років навчався в художника-іконописця Степана Превлоцького (р.н.н. – р.с.н.); в різні часи Степан навчав Лапченка Григорія та Шевченка Тараса. Бабуся Івана Максимовича, на правах родички Превлоцького, впросила «...взяти до себе хлопця на безкоштовне утримання». Сошенкова «наука» була схожа на Шевченкову: довелося не лише вчитися малювати, а й відробляти хліб – пасти телят, розтоплювати грубу, прибирати в хаті, носити воду. У 1828, коли Тараса беруть козачком до панського двору у Вільшану, Сошенко залишає С. Превлоцького й переходить на самостійну «малярську ниву». Замовлення для Мліївського храму скла-

ло Іванові репутацію вправного іконописця, гроші ж віддав батькові для придбання землі в Звенигородці. Більш як півтора року прожив Сошенко на хуторі Матусів Черкаського повіту, в рідного брата вчителя – Олександра Превлоцького, згодом переїхав до Лебедин працювати над розписом іконостасу для головного престолу чоловічого монастиря. До С.-Петербурга, за словами Тарасового та Іванового біографа Михайла Чалого (1816–1907), Сошенко дістався «без копійки» – молодий художник шукав роботу. Двері Академії мистецтв відчинилися перед Іваном завдяки рекомендаційному листу до конферанс-секретаря, славіста українського походження Віктора Григоровича (1815–1876), за сприяння якого Сошенко й став «студентом живопису». Тридцятьою вересня 1838 Вчена рада Академії мистецтв надала Сошенку звання «некласного художника» – «...за портрети з натури, писані

олійними фарбами», а двадцять другого листопада вручила ате-стат про закінчення. У липні 1836 познайомився з Тарасом у С.-Петербурзі; про Т. Шевченка Іван довідався від товариша з академії, брата дружини Василя Ширяєва (1795 – р.с.н.) – Володимира Соловійова (1853–1900). Як же відбулася та «історична зустріч» Шевченка і Сошенка – гуляє багато розповідей, здогадок, переказів. За однією з версій, описаною, зокрема, у творах Шевченка, здибалися в Літньому саду. У «Автобіографії» Кобзаря читаємо: «В один из этих

сеансов познакомился он с художником Иваном Максимовичем Сошенком, с которым и до сих пор в самых искренних братских отношениях. По совету Сошенка он начал пробовать портреты с натуры акварелью. Близкий за змістом епізод є і в повісті «Художник». Іван Максимович у «Спогадах» напише: «Коли я був у «гіпсових головах» чи то, здається, вже у «фігурах» (1835–1836), разом зі мною малював брат дружини Ширяєва. Від нього я дізнався, що в його зятя служить у підмайстрах мій земляк Шевченко, про якого

Шульга І. Зустріч Тарса Шевченка з Іваном Сошенком у Літньому саду. С.-Петербург. Малюнок

я дещо чув ще у Вільшаній, під час перебування у свого першого вчителя Степана Превлоцького. Я пильно просив родича Ширяєва прислати його до мене на квартиру. Довідавшись про моє бажання познайомитися із земляком, Тарас другого ж дня, у неділю, розшукав мою квартиру на 4-й лінії і прийшов до мене у такому вигляді: одягнений у застальований тиковий халат, сорочка і штани з грубого полотна заляпані фарбою, босий, розхристаний і без шапки. Він був похмурий і сором'язливий». В основу епізоду знайомства Шевченка з Сошенком лежить відомий Тарасові Шевченкові дійсний факт знайомства Василя Штернберга (1818–1845), з російським художником Михайлом Лебедевим (1811–1837). Шевченкознавець Петро Жур (1914–2002), віднайшовши архіви про перебудову С.-Петербурзького Великого театру й складений у зв'язку з цим контракт проведення живописних робіт артілью Ширяєва, доводить: зустріч Сошенка з Шевченком відбулася таки в 1836. При цьому дослідник зважає на згадку головного героя повісті «Художник» (читай – Шевченка) про реставраційні роботи у Великому театрі: «В воскресень поутру явился мой приятель. И на спрос мой, почему он не был в Летнем саду, сказал мне, что у них начиналася работа в Большом театре (в то время Кавос переделывал внутренность Большого театра) и что по этой причине он теперь не может посещать Летний сад». З осені 1838 до лютого 1839 Іван і Тарас знімали кімнатку в будинку

купця М. Мосягіна (3-й квартал Васильєвської частини міста, на 4-й лінії). Іван Максимович сприяв викупу земляка з кріпацтва, про що поет згадував: «В 1837 году, Сошенко представил меня конференц-секретарю Академии художеств В.И. Григоровичу с просьбой – освободить меня от моей жалкой участи. Григорович передал его просьбу В.А. Жуковскому. Тот сторговался предварительно с моим помещиком и просил К.П. Брюллова написать с него, Жуковского, портрет с целью разыграть его в частной лотерее. Великий Брюллов тотчас согласился, и вскоре портрет Жуковского был у него готов. Жуковский с помощью графа М.Ю. Виельгорского устроил лотерею в 2500 рублей ассигнациями, и этою ценою куплена была моя свобода в 1838 году, апреля 22». І. Сошенко також не забув ту «історичну мить», у «Спогадах» написав: «Это было в последних числах апреля... В нашем морозном Питере запахло весной. Я открыл окно, которое было вровень с тротуаром. Вдруг в комнату мою через окно вскакивает Тарас, опрокидывает моего Ауку-евангелиста, чуть и меня не сшиб с ног, бросается ко мне на шею и кричит: «Свобода! Свобода!» – «Чи не здурів, – кажу, – ти, Тарасе?». А он все прыгает и выкрикивает: «Свобода! Свобода!» Понявши в чем дело, я уже с своей стороны стал душить его в объятиях и целовать. Сцена эта кончилась тем, что оба мы заплакались, как дети».

Київський період у біографії Івана Сошенка цікавий тим, що влітку знову зустрівся

Корсунь. Могила Івана Сошенка. Фото В. Жадька

в «золотоглавому, садами пови-
тому» місті з Шевченком – це
останнє побачення перед від'їз-
дом Тараса до С.-Петербургу.
Поет у ті серпневі дні наймав
кімнатку на київській околиці,
Пріорці, й охоче бував у «ста-
рого друга Сохи», що мешкав у
парафіяльному будинку Стрі-
тенської церкви на Сінній пло-
щі – священиком храму був
тесть Михайла Чалого – отець
Василь (Панов), за протекцією
якого Іван розписував церкву;
на квартирі Сошенка й відбуло-
ся знайомство Шевченка з Ча-
лим, про яке Михайло згадував
так: «Перша моя зустріч з ним
відбулася у нашого спільного
приятеля Івана Максимовича
Сошенка. Це було в Успенський
піст, друзів я застав за снідан-
ком, який у зв'язку з постом
був доволі скудним... У руках
обох приятелів було по поло-
вині солоного платаного судака,
яким вони ласовали без допом-
оги ножа. Тарас Григорович був
тоді, як то кажуть, в ударі: бага-

то жартував з верткою панною
Леонтинкою, знайомою Сошен-
кової дружини, говорив комплі-
менти «чорнявій Ганнусі». Про те, що у Івановій квартирі
Тарас спілкувався з студентами
ун-ту св. Володимира засвід-
чує, посилаючись на першод-
жерела, письменник і видавець
Олександр Кониський (1836–
1900): «У Сошенка у той час
нерідко бував молодий студент
університету Карл Болсуновсь-
кий (1838–1924). Він свідчить
(у листі до мене 3 лютого 1897),
що Шевченко і його твори ко-
ристувалися тоді величезною
популярністю і мали великий
вплив не лише на українську, а й
на польську молодь».

У 1861 Сошенка супровод-
жував домовину з прахом Коб-
заря до Канева. Помер у Корсуні
проїздом із Черкас у Богуслав
від застуди. Варфоломієм Шев-
ченком (1821–1892) – троюрід-
ним братом Кобзаря, на могилі
встановлений гранітний над-
гробок.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 173; Жур П. Шевченківський Петербург. – К., 1972. – С. 41; Матійко Г. Сошенко Іван // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 914.

Віктор Жадько

СПИЦЬКИЙ

Василь Єгорович

(11.04.1918, с. Підгородня, тепер Новомосков. р-н Дніпропетр. обл. – 26.02. 2005, Київ) – історик. Випускник істор. ф-тету ОУДУ (1942), аспірант ун-ту (1947–1950). Викладач істор. ф-тету ун-ту ім. Т. Шевченка з 1956, проф., зав. кафедри історії України. Канд. дисерт. на тему: «Тарас Григорович Шевченко – великий революціонер-демократ» (1951, кафедра історії СРСР). Канд. істор. наук. Автор статей «Т.Г. Шевченко про визвольну боротьбу українського народу проти іноземних загарбників за возз'єднання з російським народом» (1954), «До питання про джерела Шевченкового «Єретика» (1984).

Літ.: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

СТАДНИЧЕНКО

Володимир Якович

(20.06.1936, Кременчук, тепер Полтавська обл. – 20.12.2020, Київ) – публіцист, кандидат історичних наук (1982), 1954–1958 – студент ф-тету журналістики ун-ту ім. Тараса Шевченка. Заслужений жур-

Володимир Стадніченко

наліст України (1996). Лауреат Державної премії України імені Тараса Шевченка (1982). 1959–1963 – кор. газ. «Радянська освіта»; 1963–1983 – літ. працівник, відповід. Секретар, заст. Редактора газ. «Робітничої газети». З 1983–1988 – голова Держ. УРСР по кінематографії. З 1988–1993 – ред. газ. «Радянська Україна». 1993–1995 – перший заст. голови Держ. комітету України з охорони держ. таємниць у пресі; 1995–1997 – заступ. міністра у справах преси та інформації України; 1996–1999 – заст. голови Комітету Держ. премій України імені Тараса Шевченка. У серії «Бібліотека Шевченківського комітету» вийшла книга «Зелений дзвін» (2008). Автор видань: «Тайвань: крок у XXI вік. Журналістські записи на рисовому папері» (1998), «Чиста земля. Правдиві і щирі свідчення, вільні журналіст. нотатки шукача істини в глибинах

часу, в просторах світу» (2000), «Іду за Сковородою. Сповідь у любові до Вчителя» (2002), «Лоно Дунаю. Природа мовчить дедалі голосніше» (2006), «Сафарі: сон наяву. Стооке полювання на кенійську «велику п'ятірку»: лева, леопарда, носорога, буйвола і слона» (2011). «Садівник щастя. Сковорода як дзеркало України» (2012); «Учитель з Назарета і учень із Чорнух. Роздуми над книгою, яку носив у подорожній сумці Григорій Сковорода» (Діалог із старшим пастором кийвської євангельської церкви «Християнська надія» В. Решетинським (2014); автор-упорядник «Учитель життя. Сковорода як гасло часу» (2016). Похований на Байковому некрополі столиці.

Літ.: Драч І: криниця для спраги. – К., 2020. – С. 24; Шевченківські лауреати. 1962–2001. – К., 2001. – С. 511.

Віктор Жадько

Михайло Старицький

СТАРИЦЬКИЙ

Михайло Петрович

(2.12.1840, с. Кліщинці, Чорнобаївс. р-ну Черкас, обл. – 14.04.1904, м. Київ) – юрист, письменник, театральний і культурно-громад. діяч. Закінчив юрид. (1865) ф-тет ун-ту св. Володимира. 8 трав. 1861, за непідтвердженими розповідями, з рідними і знайомими Т. Шевченка, в складі студентів ун-ту – М. Лисенка, Т. Рильського, П. Житецького супроводжував домовину з прахом поета на пароплаві «Кременчугъ» до Канева, брав участь в панахиді та похованні Кобзаря на Чернечій горі. Мешкаючи у Києві (з 1867), займався літ. працею, громад.-вид. і театр. діяльністю як чл. «Старої громади». З юнацьких літ – шанувальник і популяризатор творчості Шевченка. На видання «Кобзаря» в Празі відгукнувся віршем «До Шевченка» (1878). У поезіях «На спомин Т.Г. Шевченка» (1881) і «На роковини Шевченку» (1882) провіщав часи, коли «Тараса пізна всяка хата» і його слово «перелетить луною в інші мови». З М. Кропивницьким 1883 – 1885 очолював 1-у укр. професійну трупу театру корифеїв, в репертуарі якої – драма Т. Шевченка «Назар Стодоля», «Невольник» (інсценізація Шевченкової поеми «Сліпий» М. Кропивницького), «Глум і помста» (драма М. Кропивницького за мотивами поеми Т. Шевченка «Титарівна»). Поетична шевченкіана: «До Шевченка («Читаю знов тяжкі глаголи...»)» (1876, зб. «Молот», 1878), «На спомин Т. Г. Шевченка» («Красувалась весна, роз-

цвітали садки» (1881) як спогад про зустріч домовини Шевченка в Києві у травні 1861; «На роковини Шевченку (До поновлення могили)» («За Каневом, на височезній кручі», 1882, першодрук – «Поезії М.П. Старицького. 1861–1904» (1908). У ст. «На родине Шевченка» (1882) описав поїздку в Кирилівку і зустрічі з Шевченковою ріднею. У 1882 відвідав могилу Т. Шевченка в Каневі. Написав лібретто до опери М. Лисенка «Утоплена». На сцені першої проф. трупи, очолюваної М. Старицьким і М. Кропивницьким, ставилась Шевченкова драма «Назар Стодоля».

У його перекладі вийшли: «Казки Г. Андерсена» (1873), «Байки І. Крилова» (1874), «Сербські народні думи й пісні» (1876), «Гамлет» В. Шекспіра (1882). Видав поезії «З давнього зшитку. Пісні та думи» (ч. 1–2; 1881–1883). Вірші «Виклик» («Ніч яка, господи, місячна, зоряна»), «Туман хвилями лягає» стали народ. піснями. Перекладав вірші А. Міцкевича, О. Пушкіна, Дж. Байрона, Г. Гейне. Як драматург написав п'єси, які стали популярними: за сюжетами творів М. Гоголя п'єси «Різдвяна ніч», «Сорочинський ярмарок», «Тарас Бульба», лібрето опери М. Лисенка «Утоплена», інсценізував твори Е. Ожешко («Зимовий вечір»), Ю. Крашевського («Хата за селом», у С. – «Циганка Аза»); переробляв п'єси укр. письменників («Чорноморці» за Я. Кухаренком, «За двома зайцями» за І. Нечуй-Левицьким, «Крути, та не перекручуй» за П. Мирним), написав оригінальні реаліст, п'єси «Не судилось»

(1881), «У темряві», «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» (обидві 1892), «Талан» (1893); іст. драми «Богдан Хмельницький» (1887), «Маруся Богуславка» (1897), «Оборона Буші», «Остання ніч» (обидві 1899), кілька водевілів. Став одним з творців (разом з М. Кропивницьким) нового виду мис-ва – сценічної режисури. Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка №1.

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 266; Левчик Н. Старицький Михайло Петрович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 938.

Віктор Жадько

СТРАДОМСЬКИЙ Василь Андрійович

(1.01.1831, м-ко Семенівка на Чернігівщині – 13.05.1902, м. Миколаїв) – флотський лікар, громад. діяч, публіцист, колекціонер. Закінчив медичний ф-тет

Василь Стародомський

ун-ту св. Володимира й у трав. 1855 направлений на службу в Чорноморський флот молодшим лікарем 4-го ластового екіпажу, де служив 7 років. Учасник Сх. (Крим.) війни (1853-1856) в складі Севастополь. гарнізону як ординатор шпиталів на Пн. стороні, перебував на Михайлів. і Костянтинів. батареях. Нагороджений за службу 12 орденами і медалей, в т. ч. тур. орденом «Меджидіє».

Побував у Туреччині, Греції, Лівані, Палестині, Єгипті, Аравії, Індії, на Гібралтарі, їздив углиб країн для ознайомлення з природою, іст., етнографією, збирав предмети давнини, мист-ва, екзотичні мушлі, корали, з Греції привіз прекрасну археологічну колекцію. 1883 придбав будинок на розі Садової й Аптекарьської (нині вул. 68 десантників). Зібрав велику б-ку, а також колекцію рукописних документів. Про цікавість

до творчості Кобзаря свідчать той факт, що серед рукописів були списки поетичних творів Т. Шевченка, у т. ч. невиданих, позацензурних поезій і «Кобзар». Мав велику колекцію документів XVI–XVIII ст., у т. ч. грамоту 1645, видану Єфимію, ігумену Густинському із власним підписом Київ. митрополита Петра Могили, накази, складені В. Корніловим, П. Нахімовим. Частину колекції син Борис передав Москов. історичному музею, Чернігівському сховищу старожитностей, Севастопольському музею, в т.ч. і Тарасів «Кобзар».

Лит.: Ганіткевич Я. Історія укр. медицини в датах та іменах. – Львів, 2004. – С. 222; Пономарева Е. В. Страдомский В. А. / Е. В. Пономарева / Николаевцы. Энциклопедический словарь, 1999. – С. 317.

Віктор Жадько

СТАХОВСЬКИЙ

Юрій Васильович

(20.03.1940, Київ – 31.01.2013, Київ) – журналіст, кінооператор. Закінчив ф-тет журналістики ун-ту ім. Т.Г. Шевченка (1973) та курси асистентів операторів Київської кіностудії ім. О.П. Довженка (1959); чл. Національної Спільки кінематографістів України. Лауреат Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка з В. Сперкачем, А. Комарницьким, І. Сабельниковим, І. Покладом за повнометражні документ. фільми: «Командарми індустрії», «Головуючий корпус», «Стратеги науки», створених на Українській студії хронікально-документальних фільмів (1986).

Зняв кінострічки: «Панас Мирний» (1967), «Дві весни

Юрій Стаховський

агронома» (1968), «Корабелі» (1969), «Секрет мовчання» (1971), «Ніна Хахаліна» (1970), «Тур'я – земля поліська» (1970), «Великий хліб» (1974), «Донецькі дівчата» (1974), «Від кожного з нас» (1974), «Тил, що кував Перемогу» (1975), «Учитель» (1976), «Українське кіно – 50 років», «У найвищій ціні», «Пісня не кінчається» (1979), «Командарми індустрії» (1980), «Легендарний Клим», «А жайворонки співають» (1981), «Головуючий корпус» (1983), «Стратегія науки» (1984), «Україна. 1994» (1994–1995), «Олесь Гончар. Післямова» (1996).

Літ.: Шевченківські лауреати: 1962–2001. – К., 2001. – С. 515–516.

Віктор Жадько

СТЕБНИЦЬКИЙ Петро Януарійович

(25.11.1862, с. Гореничі, тепер Києво-Святошин. р-ну Київ. обл. – 14.03.1923, Київ) – математик, громад. і держ. діяч, публіцист. Закінчив фіз.-матем. ф-т ун-ту св. Володимира (1886) зі ступенем канд. наук. У Петерб. очолив місцевий осередок ТУПу. Брав участь у виданні у Петербурзі «Українського Вестника» (1906) та «Рідної справи – Думських Вістей» (1907), української енциклопедії «Український народ в его прошлом и настоящем» (1914–1915); співробітник «КСт.», «Українського Вестника», київ. «Ради», «ЛНВ», «Української Життя». Один із засновників Петерб. «Благотворительного общества для издания дешевых и общепользных книг», «Общества им. Т.Г. Шевченко для вспомоществования

Петро Стебницький

нуждаючимся уроженцям Южної Росії, учасникам в вищих навчальних закладах Санкт-Петербурга». Сенатор Адміністративного суду Держ. Сенату Укр. Держави, з 9 серпня по 7 жовтня 1918 – заст. голови укр. делегації на мирних переговорах з Росією, а з 24 жовтня по 14 листопада – в.о. міністра народної освіти та мистецтва. Брав участь у розробленні й затвердженні Закону «Про заснування Української Академії наук в м. Києві» Голова київ. «Просвіти» (з 1918). Найвищий суддя УНР (1920). Займався просвітницькою та видавничою діяльністю, зокрема, видав два томи істор. досліджень О. Єфименко «Южная Русь» та альбому з малюнками Т.Г. Шевченка. Член видав. комісії з підготовки першого повного видання «Кобзаря» за ред. В. Доманицького (1907).

За сприяння С. вийшло два випуски «Малюнків Т. Шевченка»

(1911; 1914). Автор статей про історію видань Шевченкового «Кобзаря» в С.-Петербурзі – «Повний «Кобзар» в Росії» (1914), «Кобзар» під судом» (1924). Значними є заслуги і в бібліотечній сфері, зокрема, у створенні Всенародної бібліотеки України (нині – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського) – спочатку – як члена Тимчасового комітету (ТК) із заснування Національної (Всенародної) бібліотеки України (з 1919), а згодом, як зав. відділу «Україніка» цієї книгозбірні (1922–1923). За його участю розроблено першу Інструкцію для діяльності ТК, а в листопаді 1918 складено план організації бібліотеки. Похований у Києві на Щекавиці, біля храму; могила не збереглася.

Літ.: Повний «Кобзар» в Росії / П. Стебницький // Літ.-наук. вісн. – 1914. – Т. 65. – № 2. – С. 277–281; Пшеничний Є. Стебницький Петро Януарійович // Шевченк.

Тетяна Степикіна

енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С.942; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. урядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

СТЕПИКІНА (Даренська) Тетяна Володимирівна

(9.01.1977, м. Ровеньки Луган. обл.) – філолог, філософ. Канд. філос. наук. Закінчила Луган. держ. пед. ун-тет імені Тараса Шевченка (1998). Навчалася в аспірантурі Центру українознавства (1999–2002).

Доц., зав. кафедри англ. філології Луган. націон. ун-ту імені Тараса Шевченка. Тема канд. дисерт. «Український образ світу в ключових символах поетичної творчості Т. Шевченка» (2002, наук. керівник – канд. філос. наук О.В. Щербатюк). Шевченкознавчі студії – «Архетип Матері і його специфіка в українській культурі» (2001), «Поетична творчість Т.Г. Шевченка як системна інновація в укр. образі світу» (2001), «Михайло Петренко і Тарас Шевченко: паралелі основних світоглядно-поетичних тем» (2002), «Рефлексивний кордоцентризм Тараса Шевченка» (2001), «Символічний вимір образу авторського «Я» в поезії Тараса Шевченка» (2003), «Специфіка українського образу світу в поезії Т. Шевченка» (2003); «До проблеми дослідження поетичного світобачення Т. Шевченка» (2004): «Символ авторського «Я» в поетичному світі Т. Г. Шевченка» (2003), «Категорія «образ світу» у творчості письменника» (2003); «Шевченко як поет європейського духу» (2004).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

СТЕПОВИК

Дмитро Власович

(7.10.1938, с. Слободище, тепер Бердичів. р-ну Житомир. обл.) – журналіст, мистецтвознавець, філософ, релігієзнавець. Навчався на ф-теті журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1960). Д-р мистецтвознавства, проф. Д-р філософії. Доктор богослов. наук. Спеціалізація: історія давнього українського мистецтва (гравюра, книжкова мініатюра, ікона); історія болгарського мистецтва й українсько-болгарські мистецькі зв'язки.

Зав. відділу образотворчого мистецтва ІМФ імені Максима Рильського. Автор праць з історії мистецтв і релігії. Наук. доробки: «Тарас Шевченко: Живопис, графіка: Альбом» (1984, 2-е видання: 1986); «Мотиви вітчизняної та зарубіжної історії у графіці Т. Шевченка» (1985), «Віч-на-віч із Шевченком» (1984) – аналіз ранніх доакадемічних графічних творів Т. Шевченка; «Гравюри Василя Лопати до поезій Тараса Шевченка» (1991), «Як був створений пам'ятник Шевченкові для Вашингтона» (1994), «Великий християнин України» (1994), «Християнство і Шевченко» (1999), «Православність Тараса Шевченка» (2004), «Віра Шевченка: деякі контрверсії» (2014).

Співред. і співукладач мист. спадщини Т. Шевченка ПЗТШ у 12 т. Томи 8–12 (2013), автор передмови «Унікальний внесок

Дмитро Степовик

Тараса Шевченка в українське образотворче мистецтво» (Т. 8). Монографія: «Наслідуючи Христа: Віруючий у Бога Тарас Шевченко» (2013). Автор видання «Християнство Тараса Шевченка» (2014).

Літ.: Тимошик Микола. Дмитро Степовик. Життя і наукова діяльність. – К., 2008. – 86 с; Федорук О. Степовик Дмитро Власович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 947.

Віктор Жадько

СТЕШЕНКО

Іван Матвійович

(24.06.1873, с. Великі Будища Зіньків. пов. Полтав. губ. – 30.07.1918, Полтава) – історик, педагог, літ. критик, перекладач, театрознавець, поет, державний діяч. Закінчив істор.-філ. ф-тет ун-ту св. Володимира (1896). Викладав у київ. гімназіях, музично-драматичній школі Миколи Лисенка. Дійсний чл. НТШ.

Іван Стешенко

Чл. Товариства Нестора-літописця. Чл. Центр. Ради, перший міністр освіти уряду УНР. Досліджував життя і творчість Т. Шевченка: «Російсько-українські

паралелі в творчості Шевченка» (1916); почав писати біографію Кобзаря, але встиг закінчити перші два розділи – про дитячі та юнацькі роки поета (1917). У зб. «Вінок Т. Шевченкові» (1912) опубліковані під псевд. Ів. Сердешний та Ів. С-ко вірші «Цвітка на могилу Шевченка» («Обличчя гордії гетьманів»), «Шевченкові» («Стояла тиха ніч. В надзорянім просторі»), «Т. Шевченко» («Я знав забутий пишний храм»), «Рідна легенда» («Я чув колись: на край зелений»). Друкувався у зб. віршів, присвячених пам'яті Т.Г. Шевченка: «До Тарасових роковин» (1919); «Тип матері по Шевченку» (1894); «А.Н. Лисовский. Главные мотивы в поэзии Т.Г. Шевченко. Рецензия» (1896); «Новейшая украинская поэзия» (1902); «Смысл и значение поэзии Т.Г. Шевченко» (1905), «Наша велика книга» (1914),

Іван Стешенко (сидить крайній ліворуч) серед членів Першого Генерального Секретаріату Української Центральної Ради. Фото uk.wikipedia.org

«Т.Г. Шевченко як великий митець слова» (1914), «До характеристики творчості Т.Г. Шевченка» (Зб. Пам'яті Тараса Шевченка (1814–1914), «Російсько-українські паралелі в творчості Шевченка» (1916), «Життя й твори Тараса Шевченка: до визволення з кріпацтва» (1917). Поетична шевченкіана: «Цвітка на могилу Шевченка» (1893), «Шевченкові» (1899), «Я знав забутий пишний храм» (1906). Переклав укр. мовою повість Шевченка «Близнець» (відділ рукописів ІЛ імені Т.Г. Шевченка. – Ф. 78).

В Ін-ті рукопису НБУВ зберігаються реферати: «Біографія Т.Г. Шевченка» (Фонд І, № 8612), «Ідеалізм в поезії Т.Г. Шевченка» (Фонд І, № 8609), начерки до праці «Про Т.Г. Шевченка» (Ф. І, № 8608), рецензії на збірку «Шевченко» за ред. С. Єфремова (1914). Особливістю досліджувальних пошуків І. Стешенка є внесення коректив у студії попередників, дискусійний тон розвідок, прагнення концептуально осмислити біографію і творчість Шевченка, її домінуючі естетичні тенденції, контактні зв'язки й типологічні схожості у контексті укр. і всесвіт. літератур. Трагічно загинув дорогою з полтав. вокзалу: із сином перестріли двоє незнайомих, які двома пострілами в голову смертельно поранили Стешенка і зникли. Це було одне з перших політ. убивств в Україні. Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 2. У вересні 2008 при вході до приміщення школи у селі Великі Будищі встановлено меморіальну дошку з барельєфом першого міністра освіти УНР.

Літ.: Александрова Г. Стешенко Іван Матвійович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 956; Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 268; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

СТОЯН

Людмила Макарівна

(3.05.1942, м. Алмати, Казахстан) – мовознавець, лексиколог, фразеолог. Закінчила ун-тет ім. Т. Шевченка (1966). Канд. філ. наук. Наук. співроб. ІМ (з 1963). Співукладач видання «Словарь языка русских произведений Шевченко» (1985–1986). Держ. премія УРСР в галузі науки і техніки. Автор статей: «Слышатся рядом прелести русской речи и украинский сладостный язык: Фразеологизмы в произведениях Т. Шевченко» (1986),

Людмила Стоян

«Трансформація фразеологізмів в руських произведениях Т.Г. Шевченко (функціональний лінгвістический аспект)» (1989), «Використання літературних ремінісценцій у російськомовних творах Т.Г. Шевченка» (1994).

Працювала над «Фразеологічним словником творів Т.Г. Шевченка».

Літ.: ІМ-матеріали до історії; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

СТОЯНОВ

Олександр Ілліч

(1841–1914) – педагог і громадський діяч, археолог та етнограф другої половини XIX ст.; знайомий Т. Шевченка. Студент історико-філ. факультету ун-ту св. Володимира (1859–1863), після закінчення – записався на пед. курси; чл. Київської громади – з фольклористом Павлом Чубинським (1839–1884) викладав укр. мову у недільній школі; уклав популярні книжечки для читання, зокрема, переклав укр. мовою зб. байок поета Леоніда Глібова (1827–1893). Збирав в селах Київської губ. народну творчість, зокрема, історичні пісні. Редагував «Киевские губернские ведомости» (1863). Підписав 8 січня 1861 колективного листа з 65-ма учителями із подякою Т. Шевченкові за надіслані для недільних шкіл книжки: «Тарас Григорович! Педагогічні ради київських недільних шкіл: Новостроєнської, Подільської, Печерської, пані Нельговської і пані Гого-

цької висловлюють Вам щире подяку за надіслані Вами на користь шкіл 50 примірників “Кобзаря”»; опублікував рецензію на Шевченків «Букварь журнарусский» у петербурзькому ж. «Воспитание» за 1861.

Сучасники згадували, що О. Стоянов був особистістю «...заповзятливою, енергійною, відданою гуртовій праці, невгамованою, ще й з ухилом до верховодства і керування людьми». Рішучі погляди та відважні громадські дії Олександра Ілліча не могли не помітити «охоронці суспільного спокою»; прізвище потрапило до рапорту полковника III жандар. відділу флігель-ад'ютанта Михайла Мезенцева: «В особенности на себя навлекает подозрение педагог Александр Стоянов; своевременный в него обыск даст возможность знать о степени его агрессивности. Что же касается его его изоляции... то необходимо сделать попытку удаления... деятельных двигателей с прища его деятельности... или выслать в глубинку империи». На практиці, за відомостями історика Ф. Савченка, це відбувалося так: керівництво навчального округу твердо «пропонувало» «винуватцям» перейти на службу у визначені міста віддалених російських губерній, а у випадку відмови – підшукати роботу за межами України. Листуючись з мовознавцем і педагогом, членом київ. Старої Громади Павлом Житецьким (1837–1911), засипав питаннями про долю товаришів, з якими навчався в ун-ті св. Володимира та квартирував у Києві (Павло Гнатович мешкав на Андріївсь-

кому узвозі, 34, кв. № 29). Олександрові згадки про буремні студент. роки – період потужної віри у спроможність змінити світ – світлі та ностальгійні: «То був щасливий час золотої молодості і палкої захопливої громад. роботи, – писав вченому, – вона залишила в мене на все життя незабутнє враження... В мене є якесь передчуття, що ми з Вами ще побачимось до відправки в поля Єлисейські». 9 травня 1861 під час зупинки похоронної процесії на Ланцюговому мосту Києва під час перепоховання Т. Шевченка, виступав із прощальним словом.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 609; Катренко А. Маловідомі сторінки Олександра Стоянова // Пам'ятки. Археографічний щорічник. – К., 2005. – Т. 5. – С. 256–270; Сергієнко Г. Шевченко і Київ. – К., 1987. – С. 185, 201.

Віктор Жадько

Богдан Ступка

СТУПКА

Богдан Сильвестрович

(27.08.1941, смт Куликів, Львівська обл. – 22.07.2012, Київ) – актор театру і кіно; частий гість в ун-ті ім. Т. Шевченка на ювілеях та презентаціях видань про

Книги про життя і творчість Богдана Ступки

*Меморіальна дошка на вул. Зеньковецької, 3-1, де мешкав актор.
Фото В. Жадька*

Кобзаря. Лауреат Шевченківської премії (1993, за головну роль у виставі «Тев'є-Тевель», за Шолом-Алейхемом), «Я пишаюсь Шевченківською премією. Вона для мене дорога. Перед тим, як грати цю роль, прочитав усе про Шолома, а справжнє прізвище – Рабинович Шолом Нохумович, народився у Переяславі, який у малюнках оспівав Тарас Григорович, називав Шевченка «великим, Богом благословенним поетом України». Співав у т-тві пісні на слова Шевченка, серед них – «Думи мої, думи мої», «Причинна – Реве та стогне Дніпр широкий», «Заповіт». Мав у бібліотеці примірник «Кобзаря». Особливо захоплювався поемою «Катерина», дивуючись, як психологічно глибоко розкрив Тарас жіночу душу. В листі до брата Вольфа зауважив: «Коли писав вірші, я, як міг, шукав “Кобзаря”, цю “Пісню пісень” Шевченка, і не міг знайти. Я ладен був віддати

за нього що завгодно і скільки завгодно. І ось тепер бачу, що не прогадав би, якби заплатив найвищу ціну бодай за одну його “Катерину”. До речі, Шолом називав Кобзаря «Некрасовим укр. народу». Народний артист УРСР (1980), Народний артист СРСР (1991), Герой України (2011). 1999–2001 – Міністр культури і мистецтв України. Закінчив Ін-т імені І. Карпенка-Карого, за фахом «театрознавство» (1984, заочне відділення). Ролі за творами Т. Шевченка в театрі: конфедерат – «Гайдамаки» Т. Шевченка (реж. Володимир Грипич; 1963), поет у «Сни за Кобзарем» Т. Шевченка (реж. Валентин Козьменко-Делінде; 1995). Фільмографія: Тарас Шевченко. Заповіт (реж. Станіслав Клименко. 1992) – перед тим, як грати Тараса, читав його «Щоденник». Листопад 2008 – нагорода III Римського міжнародного кінофестивалю за найкращу чоловічу роль – головну

в українсько-польському фільмі «Серце на долоні» режисера Кшиштофа Зануссі. Під час вручення нагороди сказав: «Мрією мого життя було, щоб укр. культура стала відома в цілому світі. Мрії повинні збуватися, і я щасливий, що маю можливість сприяти цьому». З меценатами та Леонідом Губерським – ректором університету, у 2009 створив благодійний фонд «Світло Мрій», який в рамках проекту «Схід та Захід – разом» надавав допомогу дитячим будинкам, сприяв дітям, позбавлених батьківської опіки, сиротам та обдарованим, стверджував: «ми – діти однієї української землі». Лауреат укр. і міжнарод. премій, у тому числі «Тріумф» (2006), К. Станіславського (1996) та ім. Сиді Таль, премії незалежних критиків «Кришталева Турандот» (Москва), кінопремії «Золотий орел» (2010, за роль Тараса Бульби); Державної премії України імені Олександра Довженка (посмертно, 2012), премії ТЕФІ за найкращу чоловічу роль (посмертно, 2015). Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 52А.

Літ.: Барабаш М. Міжнародний сімпозіум «Тарас Шевченко – апостол українського народу // Інститут І. Франка, 2012. – 25 травня; Овсянникова А., Пономаренко Н. Ступка Богдан // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 1004; Мельниченко В. Богдан Ступка: штрихи до портрета. – К., 2001. – 216 с.

Віктор Жадько

СТУС

Дмитро Васильович

(15.11.1966, Київ) – філолог, письменник, літературознавець. Канд.

філ. наук. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1992). Наук. співроб. ІЛ. Генеральний директор НМТШ (з 2012). Студентом III курсу ун-ту виступив на шевченків. конф. з темою «Філософська концепція буття в поетичній творчості Шевченка (1990). Член ред. колегії «Шевченківської енциклопедії». Співавтор наук. проектів з підготовки і проведення 200-річчя від дня народження Т. Шевченка. Співупорядник альбому «Ходімо даліше, даліше слава...»; «Мистецька спадщина Тараса Шевченка 1847–1861 років: рисунок, акварель, сепія, гравюра» (2014) та «Згадайте, братія моя». Київ Тараса Шевченка (2016). Автор ст. «Стус Василь Семенович» до Шевченк. енциклопедії. Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка 2007 за монографію «Василь Стус. Життя як творчість».

Літ.: Шевченківські лауреати 2012; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

СУДАК

Валентина Омелянівна

(22.11.1922, с. Підлипне, тепер Конотоп. р-ну Сум. обл. – 3.07.2010, Київ) – філолог, шевченкознавець. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1948); працювала наук. співроб. ДМШ (нині НМТШ), зав. відділом вшанування пам'яті Т. Шевченка. Шевченкознавчий доробок: «Участь Т.Г. Шевченка в ілюструванні рос.

Валентина Судак

книжкових видань 40-х років XIX ст.» (1959); «Академічне гравірування. До сторіччя з дня надання Шевченку звання академіка» (1960); «Малярська спадщина Т.Г. Шевченка доакадемічного періоду»; «Портрети роботи Т.Г. Шевченка»; «Шевченко-гравер» (всі три – 1961); «Т.Г. Шевченко і В.І. Штернберг (До атрибуції малюнків, приписуваних Т. Шевченкові» (1963); «По сторінках повісті «Художник» (1964); «В класах Академії мистецтв» (1968); «До історії декабристських зв'язків Шевченка. Т. Шевченко і О. Капніст» (1976); «До біографії Т. Шевченка раннього періоду» (1983); «З розшуків про малярські твори Т. Шевченка» (1985); «Малюнки за кордоном» (1986); «Шевченко і російський видавець К.Т. Солдатынков» (1988); «Рання творчість Шевченка-художника (З нових розшуків)» (1989); «Сторінки діяльності

Шевченка-ілюстратора» (1989); «Шевченкіана Василя Тарновського» (1995); «Про деякі питання атрибуції малярських творів Т. Шевченка» (2003); «Навколо ідентифікації малярських творів Шевченка» (2004). Брала участь в академічних виданнях – ПЗТШ: У 10 т. (7–10 томи, 1961-1963), ПЗТШ: У 6 т. (3 і 4 томи, 1963). Співатор приміток п'ятитомного видання «Творів» Т. Шевченка (Т. 5. 1979). Співукладач путівників «Державний музей Т.Г. Шевченка» (1961, 1963, 1971, 1983); фотокниги «Державний музей Т.Г. Шевченка» (1981), співатор каталогів «Виставка творів художників-сучасників Т.Г. Шевченка» (1964, 1972). Упоряд., підготовка текстів нових документів та коментарів до видань «Тарас Шевченко: Документи та матеріали до біографії (1975, 1982, у співавт.). Брала співучасть у виданні альбомів: «Повість Тараса Шевченка «Художник» (1989), «Щедрость серця» (1982). Упоряд. ілюстративний матеріал до кн. П. Жура «Шевченківський Київ» (1991). Співупорядник мистецької спадщини Т. Шевченка до акад. ПЗТШ у 12 томах (6 і 7 томи, 2003, 2005). Взяла участь у підготовці факсимільного видання «Шевченко. Альбом 1845–1850» (у співавт.). Автор статей до «Шевченківської енциклопедії» (зокрема, «Академія мистецтв у Петербурзі», «Брюллов К.П.»).

Літ.: Козулько А. Судак Валентина Омелянівна. Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – 1009; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

СУДІЄНКО**Михайло Йосипович**

(1803–1874) – археограф, колекціонер історичних документів і матеріалів; знайомий Т. Шевченка. Дослідники припускають факт знайомства М. Судієнка з Т. Шевченком з огляду на спільну роботу в Археографічній комісії, створеної при ун-ті св. Володимира. Ще в 1844 М. Судієнка, котрий «...давно уже был известен как ревностный собиратель исторических материалов», обрано почесним членом Комісії. Саме тоді Михайло Йосипович ініціював перегляд справ архіву Чернігівського губернського правління й здійснив цю роботу разом із Ф. Кітченком та Д. Грембецьким; згодом передав частину документів Київському центральному архіву. До колекції малюнків Т. Шевченка, виконаних за дорученням Комісії на Волині, додано записку М. Судієнка про отримання дозволу від генерал-губернатора Дмитра Бібікова (1792–1870) на виготовлення з них літографій.

З січня 1827 – поручик лейб-гвардії Кирасирського полку, а з вересня того самого року – ад'ютантом начальника Третього відділення імператорської канцелярії і шефа жандармів Олександра Бенкендорфа (1783–1844). Проте невдовзі (з січня 1829) в чині штаб-ротмістра Михайло Йосипович йде у відставку і поселяється на берегах Десни (до речі, чи то ще навчаючись у Пажеському корпусі, чи то перебуваючи на службі в лейб-Кирасирському його Величності полку, М. Судієнко познайомився з О. Пушкіним; коли поет програвався в карти, то виручав його грішми).

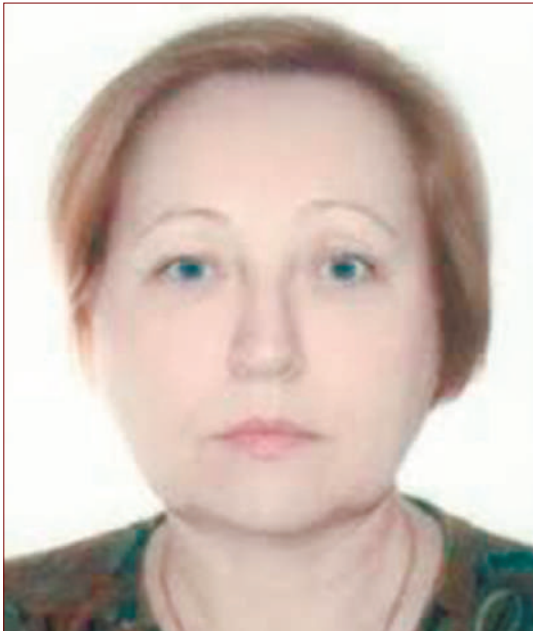

Михайло Судієнко

За його поданням, губернатор Дмитро Бібіков (1792–1870) у 1850 виклопотав дозвіл на заснування при Київському університеті Центрального архіву, в якому мали зберігатися виявлені документи під час Археологічних експедицій, членом якої був Тарас Шевченко. Про важливість цієї справи М. Судієнко писав екс-ректору університету св. Володимира Михайлові Максимовичу (1804–1873) 4 травня 1850: «Это единственное средство сохранить драгоценнейшие материалы для истории юго-западной России, потому что без гродских книг нет возможности разработать историю здешнего края». У роки головування М. Судієнка активізувалася ред. діяльність Археографічної комісії, зокрема, в 1849 видано «Жизнь князя А. Курбского в Литве и на Волини» в двох томах, у 1848–1855 – літопис Самійла Величка в трьох

томах, у 1853 – літопис Григорія Граб'янки, у 1852 – третій том серії «Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов», що містив джерела з історії України XVI – середини XVII ст.

Контакт між Т. Шевченком і М. Судієнком бачиться через письменника і громадського діяча Федора Чижова (1811–1877); з Федором Васильовичем поет зустрічався 1840 в С.-Петербурзі на вечорах у поета Миколи Маркевича (1804–1860), якого Тарас любовно називав «бандуристе, орле сизий!». Власник унікального зібрання пам'яток старовини та істор. бібліотеки, яка, за свідченням помічника попечителя Київського учбового округу Михайла Юзефовича (1802–1889), належала «...к лучшему приватным книгохранилищам» і налічувала не менше 7 тисяч томів.

Віра Сулима

В останні роки життя Судієнку випали тяжкі випробування: осліп. Після смерті, бібліотеку та архів успадкував старший з трьох синів – Йосип Михайлович, який у 1851 закінчив історико-філ. ф-тет ун-ту св. Володимира. Значну частину колекції М. Судієнка (до 100 найменувань) згідно із заповітом у 1894 передали до бібліотеки ун-ту св. Володимира.

Літ.: Памяти М.О. Судиенка // Киевская старина, 1901. – № 9. – С. 85; Терлецький В. Слово про Кобзаря. – Суми, 2002. – С. 50; Чухно В. Михайло Осипович Судієнко – укр. історик, археограф, меценат // Сіверянський літопис, 1996. – № 4. – С. 96.

Віктор Жадько

СУЛИМА Віра Іванівна

(15.10.1949, Київ) – філолог, письменниця, літературознавець. Канд. філ. наук. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1974). Ст. наук. співроб. відділу давньої л-ри ІЛ (з 2004). Чл. СПУ (1990). У 1982–2004, обіймаючи посаду зав. наук.-експозиц. відділу давньої та нової л-ри Нац. музею л-ри України, очолювала роботу з комплектування й побудови експозиції, присвяченої творчості Т.Г. Шевченка; організатор ювіл. виставок та літ.-муз. вечорів Кобзаря. Виступала з доповідями на Шевченків. конф.; опублікувала статті: «Біблійні географічні назви як концепти і їх художньо-стильова функція в поезії Тараса Шевченка» (2009), «Морфологія «Снів» Тараса Шевченка в контексті біблійних оніричних пророцтв» (2011).

Авторка книг: «Не десять соколів» (1989), навчального посібника «Біблія і українська література» (1998). Співавторка підручника «Українська література» (для 9 класу, 2009), видання «Історія укр. літератури» (у 12 т., т. 1 – «Давня література (X – перша половина XVI ст.)»; т. 2 – «Давня література (друга половина XVI – XVIII ст.)»; обидва – 2014). Читала курс історії укр. літ-ри в Департаменті доуніверситетської підготовки Нац. ун-ту «Кієво-Могилянська академія» (1994–1997), спецкурс «Біблія і укр. літ-ра» студентам Ін-ту філології Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка (2002–2003). Брала участь у закордонних конгресах та конференціях в Ізраїлі та Польщі.

Авторка ст. у наукових період. виданнях та колективних збірниках України, Ізраїлю, Польщі

Літ.: Білоус П. У прагненні вічного слова // СіЧ, 1999. – № 3; Нога Г. Сулима Віра Іванівна // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 1010; Письменники України. – К., 2006. – С. 403; Університетська шевченкіана: Словник-довідник /Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

СУЛИМА

Микола Матвійович

(26.04.1947, с. Загрунівка Зіньків. р-ну Полтав. обл.) – філолог, літературознавець, критик. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1971). Заст. директора з наукової роботи ІЛ. Проф. університету (з перервами). Почесний доктор Ужгородсько-

Микола Сулима

го національного університету У студентські роки написав курсові роботи на теми: «Полемика навколо Т.Г. Шевченка в «Прибавленнях к «Харьковским губернским ведомостям» за 1861» і «Творчість Т.Г. Шевченка в оцінці В. Коряка». Д-р філ. наук. Чл.-кор. НАН України. Працював у Держ. музеї книги та друкарства України, вид-ві «Рад. школа». Від 1979 – в Ін-ті літ. ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Упорядкував 40-й т. зібрання творів Івана Франка у 50 т. (1983).

Автор рецензії на Шевченків. зб. «В сім'ї вольній, новій» – «Як невичерпна криниця» (1986), «В сім'ї вольній, новій» (1988). Опублікував укр. сороміцькі пісні в записах Т.Г. Шевченка (1994) та у зб. «Бандурка. Укр. сороміцькі пісні». Наук. дослідження: «Укр. поезія. Середина XVII ст.» (1992, всі – у співавт.), хрестоматію «Давня укр. літ.» (1992, 1-е вид.),

зб. вибраних тв. М. Бажана «Політ крізь бурю» (2002), М. Зерова «Укр. письменство» (2003); антологію укр. еротичної поезії «Сяйво білого тіла» (2008).

Автор монографій: «Укр. віршування кінця XVI – початку XVII ст.» (1985), «Укр. драматургія XVII–XVIII ст.» (2005), «Гріхи розмаїтї: епитимійні справи XVII–XVIII ст.» (2005), зб. ст. «Книжиця у семи розділах» (2006), шкільних підручників з укр. літ. (2008, 2009; у співавт.), 300 критич. статей та рецензій; упорядник та науковий редактор низки персональних і колективних збірок, хрестоматій і антологій творів давньої, класичної та новітньої української літератури.

З наукового доробку шевченкіани: «Перші віршовані переклади «Слова о полку Ігоревім» (2006); «Повість Гео Шкурупія про Шевченка як реабілітація Великого Кобзаря» (2004); «До питання про джерело поеми Т.Г. Шевченка «Наймичка» (2009); «Образ сміття/бруд/болота у творчості Т.Г. Шевченка» (2011).

Упоряд. серію грамплатівок із творів Т.Г. Шевченка (фірма «Мелодія», Москва, 1984–1989).

Літ.: Боронь О. Сулима Микола Матвійович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 1011; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

**СУШИЦЬКИЙ
Теоктист (Феоктист)
Петрович**

(3.01.1883, Київ – 15.02.1920, Умань, нині Черкас. обл.) – істо-

рик, літературознавець, педагог, діяч вищої держ. школи. Закінчив слов'яно-рос. відділ істор.-філ. ф-тету університету св. Володимира (1907–1911); приват-доцент вишу (з 1915), проф. Українського Народного ун-ту (1917–1918). Ректор Київ. держ. укр. ун-ту (1918–1919), затверджений гетьманом Скоропадським.

У 1918 році очолював департамент вищої та середньої освіти Міністерства народної освіти. Співробітник та керівник Археографічної комісії ВУАН (1919–1920). Автор багатьох літературознавчих праць. Основні наук. інтереси – укр. літописи, українознавство. Читав курс історії рос. словесності (в тому числі й історію укр. л-ри (з 1917). Автор дослід. з шевченкознавства – «Дума» Шевченка і укр. думи (До питання про стиль «Кобзаря»)» (1915), «Народність в творах Шевченка» (1918); «Щоденник Т. Шевченка» (1919).

Статті: «Релігійні мотиви в творах Шевченка», «Естетичні світогляди в творах Т. Шевченка». Остання є однією з ранніх оригінальних спроб інтерпретації Щоденника як літ. твору в контексті традиції європ. автобіогр. та щоденникової л-ри.

Похований на міському кладовищі Умані.

Літ.: Захаркін С. Сушицький Теоктист Петрович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 5. – С. 1022; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

Шевченко Т. Почаївська лавра з півдня. 1846

Тимчасова, або – Археографічна комісія створена при університеті св. Володимира для збирання, вивчення і видання істор.-документальних матеріалів, старожитностей і археолог. пам'яток.

Заснована в листопаді 1843 на базі «Тимчасового комітету для пошуку древностей у Києві» при канцелярії генерал-губернатора Дмитра Бібікова з ініціативи викладачів університету св. Володимира: М. Максимовича, М. Іванишева, О. Ставровського, В. Чеховича, О. Селіна, В. Домбровського. Комісія знаходилась у приміщенні ун-ту св. Володимира; офіційно Шевченко був прийнятий штат.

(художником і етнографом) з 10 грудня 1845 із «виплатою 150 крб. сріблом на рік». Комісія доручила Шевченку змалювати істор. пам'ятки, зокрема – Волинської губ. Автор книги „Шевченко і

Західна Україна, керівник шевченків. експедицій «По Шевченківських місцях» та викладач ун-ту ім. Т. Шевченка Микола Дубина (1932-2017) схильні вважати, що Шевченко їхав із Кам'янця – Подільського через Дунаївці і Ярмолинці до Почаєва, змалював: «Почаївська Лавра с півдня», «Почаївська Лавра зі сходу», «Вид на околиці з тераси Почаївської Лаври» та «Собор Почаївської Лаври» (внутрішній вигляд). Під час роботи в Комісії, Шевченко працював як художник, фольклорист, етнограф, археограф, побував на Київщині, Полтавщині, Поділлі, Чернігівщині. Звільнений з числа співробітників згідно Постанови Комісії (датована 1 березня 1847, а фактично 5 квітня, у день арешту) нібито за «самовольную отлучку» з Києва. У виданні «Древности, изданные временной Комиссией для разбора древних актов» (1846. -Т. 1-3) є літографії малюнків Т. Шевченка. Серед книжок, які належали Т. Шевченку, були «Памятники, изданные Киевскою Временною Комиссиею для разбора древних актов» (І і 2 Т. В типографии Университета св. Владимира).

Віктор Жадько

При формуванні Комісії, яка засідала при канцелярії генерал-губернатора на Липках, на розі вулиць Інститутської та Левашовської (між сучасними будинками № 18-20/8; у 1920 приміщення більшовики підірвали), за зразок бралися імперська Археографічна комісія у С.-Петербурзі та подібна, заснована з тією самою метою у Вільно в 1842.

З дійсних членів Комісії генерал-губернатор призначав голову, його заступника та трьох редакторів. Комісія мала право обирати почесних членів, кореспондентів, залучати співробітників, службовців для опрацювання документів.

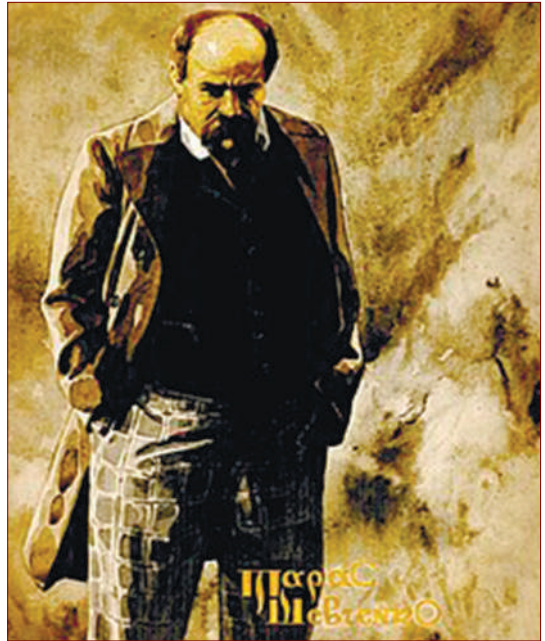
Професор університета Михайло Максимович (1804–1873) склав статут Комісії, головою було призначено правителя канцелярії генерал-губернатора Михайла Писарева (1806–1884), діловодом – історика Миколу Іванишева (1811–1874), дійсними членами – професорів Михайла Максимовича та Олександра Селіна (1815–1877), співробітниками стали письменник Пантелеймон Куліш (1819–1897). Про утворення Комісії Шевченкові міг розповісти ще в січні 1844 поетів товариш П. Куліш; можливо, в цей час Тарас Григорович зустрівся з М. Максимовичем, який сприяв одержанню поетом і художником в 1845 неофіційного доручення Археографічної комісії виїхати в Чернігівську і Полтавську губернії для змалювання історичних пам'яток, зокрема – Густинського монастиря. Про це Т. Шевченко згадав у повісті «Музыкант»: «Я, изволите видеть, по поручению Киевской археографической комиссии, посетил эти полуразвалины... и нарисовавши, как умел, главные, или святыя, ворота, да церковь о пяти главах Петра и Павла, да еще трапезу и церковь, где погребен вечныя памяти достойный князь Николай Григорьевич Репнин, да еще уцелевший циклопический братский очаг». Під час цієї поїздки Тарас Григорович виконав кілька малюнків, зокрема, «Будинок І.П. Котляревського у Полтаві».

Віктор Жадько

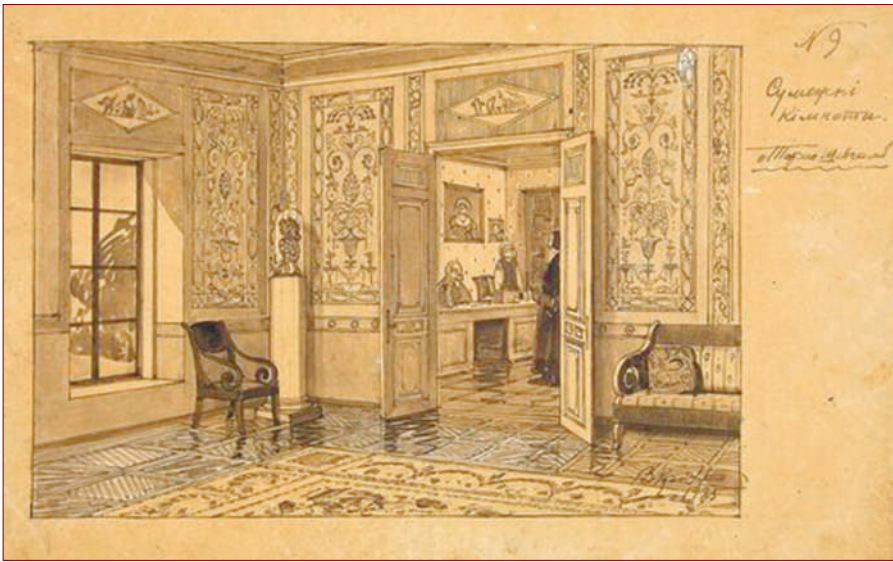

«ТАРАС ШЕВЧЕНКО»

– двосерійний німий фільм про життя Тараса Шевченка (1926). Роль Тараса Шевченка зіграв актор Амвросій Бучма (1891–1957). Виробництво здійснила 1-а кінофабрика Всеукраїнського фотокіноуправління (ВУФКУ) в Одесі. До 200-річного ювілею Кобзаря в ун-ті ім. Т. Шевченка у 2013 відбулася демонстрація цієї стрічки – спочатку в Червоному корпусі, а згодом – в Актовій залі Інституту філології. Фільм складений із новел, що ілюструють життя Шевченка-юнака, солдата, поета: дитинство в кріпосній сім'ї поміщика Павла Енгельгардта; смерть матері Катерини від праці на панщині;

Кадр із кінофільму про Тараса Шевченка

Ескіз до кінофільму «Тарас Шевченко» Василя Кричевського

побої та приниження мачухи; смерть батька; роки сирітства, поневір'яння й образ. Художник кіно Василь Кричевський (1872–1952) у статті «Про роботу над фільмом «Тарас Шевченко» розкриває «кухню» оформлення стрічки: «Пристаюючи до праці над фільмом «Життя й творчість Тараса Шевченка», поставив собі стати на рівень художньої, історичної й побутової правди. Щодня обходив базари, крамниці, ятки, вишукуючи селянську одіж та матерію; рився по музеях, архівах, бібліотеках, книгарнях, букіністах... почався гарячковий підготовчий період; купування справжніх меблів, одіж і побутових речей. Так, чумацькі мажі дістали в етнографічному музеї Академії наук, а старий майстер з-під Радомисля зробив кілька таких-же для чумацької валки. Стару бречку попівську найшли у каретника в Києві (від лаврських монахів). Диліжанс 40-х років дістали в Броварах, де стояв замкнутий

на поштової станції». Фільм мав успіх в Україні й закордоном і став найуспішнішим кінопроектом 1926. В УРСР демонструвався скорочений варіант: «Тарасове життя» («Маленький Тарас»), створений кінорежисером Петром Чардиніним (1872–1934) в співавторстві з дружиною Маргаритою Барською-Чардиніною та орієнтований на дитячу аудиторію. 18 жовтня 2013 фільм показаний на кіновечорі в Національному художньому музеї України, в одній із зал виставки творів В. Кричевського.

Літ.: Мукан А. Шевченкіана в кіно до 200-річного ювілею Кобзаря // Прес-центр Інститут філології, 2013. – 9 жовт.; Рубан В. «Кричевські і Українська художня культура ХХ століття. Василь». – К., 2004. – С. 34.

Віктор Жадько

ТАРАСІВСЬКА ВУЛИЦЯ

– місцевість «Паньківщина». Пролягає від вулиці Льва Толстого до Василя Яна; назва похо-

дять, за легендою, від імені Тараса Шевченка. У лютому 1919 розроблено пропозицію перейменування на честь І. Франка, але її не затверджено. Виникла під сучасною назвою в 30-х роках XIX ст. під час забудови місцини навколо ун-ту св. Володимира; дорога до будинків у народі називають «професорською стежкою». «Батьком» забудови Паньківщини є університет св. Володимира – зведення цієї «фортеці науки» у 1837–1842 стало поштовхом для розпланування та прокладання вуличної мережі на схилі, що спадав у долину річки Либідь од навчального комплексу та Ботанічного саду. При розпарцелюванні та наданні ділянок у приватне володіння, перевага надавалася професурі вузу. Принаймні, майже садиби на Тарасівській вулиці від початку належали «ученим мужам» та їх нащадкам. У 70-ті роки XX ст. скорочена до сучасних розмірів у зв'язку із пром. будівництвом.

Місцевість називають іще «Латинським кварталом», за аналогією з паризьким кварталом біля Сорбонни, через те, що тут у XIX – початку XX ст. мешкали студенти та викладачі із паризького вузу. У будинку № 1 жили: хірург, академік Микола Волкович (студент, а згодом – викладач ун-ту св. Володимира); художник-графік Роман Мельничук, академік АН УРСР Дмитро Зеров – закінчив ун-тет і викладав (переклав із рос. та пол. мов вірші П. Бутурліна «Шевченкова могила», А. Сиви «Шевченкові» та Б. Залеського «Тарасова могила»). Будинок № 2 зведений у 1842 в стилі ампір і належав професорові ун-ту, філософу Орестові Новицькому (дав цензур. дозвіл на видання книжки перекладів Т. Шевченка польс. мовою). До речі, подекують, що професорське приміщення Новицького зводили за проектом архітектора, викладача ун-ту Олександра Беретті (1816–1895), оскільки

Особняк Олександра Новицького. Давнє фото

«Професорський» будинок на вулиці Тарасівській. Давнє фото

філософ з Орестом приятелював. Поряд з будинком Новицького розміщувалися три флігелі: в них проживали студенти, серед яких – художник, випускник ун-ту Микола Ге (1831–1894), працював над картиною «Т. Шевченко на допиті у Дубельта». Орендував «університетські» апартаменти і драматург, випускник ун-ту Михайло Старицький (1840–1904): у той час тут трудився над перекладом дитячих казок Ганса Крістіана Андерсена. Садиба за адресою «Тарасівська вулиця, 4» належала правнику, професору Василю Незабитовському (1829–1909), закінчив у 1846 ун-тет, а з 1863 – викладав (у Астрахані переписав у зошит твори Т. Шевченка «Чернець» і «А.О. Козачковському», а Тарас Григорович 20 серпня 1857 вписав у його нотатник поезію «Ще як були ми козаками»). У будинку № 5 до 1847 діяв перекладений з ун-ту анатомічний театр. Садибу для будівництва одноповерхового будинку у 1870

придбав і ректор ун-ту, доктор медицини Олександр Матвеев (1816–1882). Будинок № 8 належав ботаніку Панасові Роговичу (1812–1878), директорів бот. саду ун-ту, професору (а до цього – студент ун-ту). Там же оселився студент вузу, хімік Олексій Бах (1857–1946), майбутній академік АН УРСР. У будинку № 18 проживав зав. кафедри ун-ту, професор-психіатр Іван Сікорський (1842–1919); син, Ігор Сікорський емігрував і став видатним авіаконструктором. На Тарасівській вулиці мешкав і професор історії ун-ту св. Володимира та Міністр освіти за гетьманату Микола Василенко (1866–1935).

Літ.: Галайба В. Вулиця Тарасівська. Фотоспомин. Київ, якого немає: Анований альбом світлин 1977-1988. – К., 2000. – 408 с.; Гирич І. Київ: люди і будинки. – К., 2016. – С. 62; Друг О. Вулицями старого Києва. – Л., 2013. – С. 46;

Віктор Жадько

ТАРАХАН-БЕРЕЗА**Зінаїда Опанасівна**

(22.05.1939, м. Канів Черкас. обл.) – філолог, шевченкознавець, музеєзнавець. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1962) і аспірантуру, досліджувала тему: «Образ Т. Г. Шевченка в українській народ. творчості». Канд. філ. наук, тема: «Шевченко – поет і художник: До проблеми єдності образного мислення» (1976, кафедра історії укр. л-ри, наук. керівник проф. Г.К. Сидоренко). Заслужений працівник культури України (2000). З 1966 – наук. співроб. Шевчен. нац. заповідника в Каневі (заступник директора, провідний наук. співроб.). Студенткою IV курсу виступила з доповідями «Народ про Кобзаря» на пленарному засіданні й «Автобіографічні елементи в російських повістях Т.Г. Шевченка» – на секційн. засіданнях наук. студ. конф., присвяченій 100-річчю з дня смерті

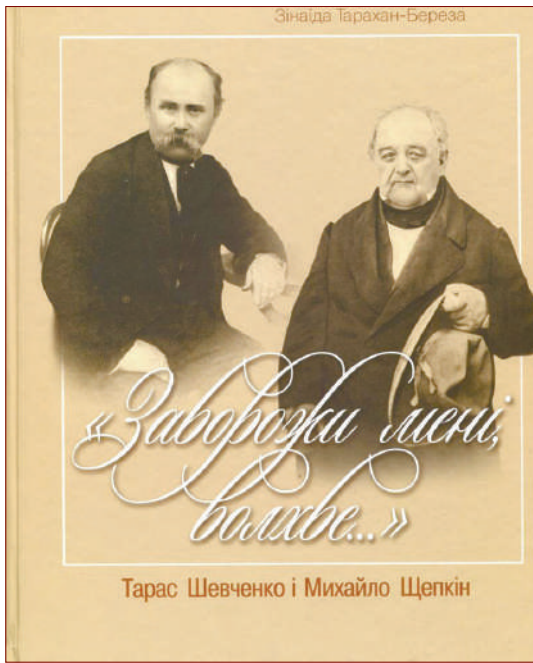
Зінаїда Тарахан-Береза

Т. Шевченка. Брала участь у наук. експедиціях ун-ту «По Шевченківських місцях» (1960–1962). Автор наук. досліджень: «Святиня. Науково-історичний літопис Тарасової гори» (1998) та наук.-освітнього видання

Видання Зінаїди Тарахан-Берези. Обкладинка

Книга Зінаїди Тарахан-Берези

«Святиня і сучасна Україна» (2001). Шевченкознавча, мистецтвознавча і театрознавча праця «Заворожи мене, волхве» (2012). Тарас Шевченко і Михайло Щепкін» (2012). Шевченкознавчі дослідження: «Історія дослідження мистецької і поетичної спадщини Шевченка в їх зіставленні» (1972), «Доля Шевченкової нареченої» (1982); «3 історії «Тарасової світлиці». До 100-річчя Шевченківського музею в Каневі» (1984); «Доля мистецької спадщини Шевченка» (1985), «Тарасова світлиця» (1985); «Музей Т.Г. Шевченка у Каневі: Путівник» (1986, укр. і англ. мовами); «Літописець і хранитель шевченкової могили» (В.С. Гнилосиров)» (1987); «Олекса Новицький – дослідник і популяризатор творів Т. Шевченка» (1987); «Відроджений із забуття» (1988); «Шлях до вічної оселі» (1994), «Тарас

Шевченко і братерство тарасівців» (1998), «Києво-Печерська лавра в житті і творчості Тараса Шевченка» (2002), «Степан Остриця чи Яків Іскра (Стрянин): топонім остринина могила в поезії Шевченка» (2014). Під науковим її керівництвом створено експозицію музею до 175-ї річниці від дня народження Тараса Шевченка; відтворено у 1991 перший народ. музей Кобзаря – «Тарасову світлицю», повернуто до Шевченківського меморіалу та реставровано пам'ятник-хрест 1884; встановлено Останній шлях Кобзаря на канівській землі та місце, де Шевченко мріяв побудувати хату – урочище Мотовиловщина (вершина Великого скіфського городища). Відшукала в Каневі могилу Тарасової нареченої – Ликери Полусмак; опублікувала надгробне слово Ганни Барвінок на похороні Т. Шевченка в С.-Петербурзі, промову студента ун-ту св. Володимира В. Малашенка в Каневі на могилі Т. Шевченка у 1861. Автор текстів і упоряд. путівників про музей Т. Шевченка в Каневі (1973, 1986). Атрибутувала «Портрет невідомого», який зберігався у Львові в нащадків Л. Павенецького, як портрет М.С. Щепкіна (полотно, олія), що Т. Шевченко написав у Києві 1843.

Авторка 500 статей у вітчизняній і зарубіжній пресі, збірниках наук. праць. Лауреатка премії імені Вернадського; має почесні відзнаки області: «За заслуги перед Черкащиною» та «За заслуги перед містом Каневом».

Літ.: Кобиляцька В. З Тарасом Шевченком – по життю

// День, 2009. – 4 червня; Орлова Н. Тарахан-Бережа Зінаїда Опанасівна // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 35; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ТАРНОВСЬКИЙ

Василь Васильович

(молодший; 1837–1899) – історик, колекціонер; навчався на істор.-філ. ф-ті університету св. Володимира (повного курсу не закінчив). Збиранню укр. старожитностей, всього, що пов'язане із життям і творчістю Кобзаря, присвятив час, енергію, здібності, величезні кошти, власне життя. Із Тарасом уперше побачився в 1845, коли приїздив до батька, в селі Потік Канівського пов., вдруге спілкувався з поетом у 1859 в Качанівці; листувалися, залишив спогади «Мелочи из жизни Шевченка» (1897). Т. Шевченко 28 вересня 1859 так звертався до шанувальника його творчості: «Любий мій Василь Васильович! Якби не трапилися ви або я до вас не заїхав, то довелось б мені в Москві захряснути на безгрішші. А тепер, спасибі вам і моїй неледачій долі, тепер я в Петербурге, неначе в своїй господі. Вчора бачився я з вашим батьком і матер'ю і з моєю кумасею. Ви їх ще не швидко побачите дома. Посилаю вам з братом вашим письмо оце і по чотирь екземпляра моєї роботи, а один любому невеличкому Горленяткові. Перешліть йому, будьте ласкаві. Та напишіть, щоб воно не забувало обіцянки. Як побачите Іванишева і Селіна, то

Василь Тарновський (молодший)

поцілуйте їх за мене. Нехай вам Бог помага на все добре. Щирий ваш Т. Шевченко». 10 жовтня 1860 Василь пише поетові: «Шановний мій добродію Тарас Григорович! Перш усього поздоровляю Вас з невісткою і бажаю Вам всього лучшего у світі. Дай Боже, щоб її дружні очі доглядали любовно старість нашого славного Кобзаря. Порученіє Ваше я вже ісполнив і написав у Київ, щоб відтіль переслали їх («Кобзарів») по Вашому назначенію. Простіть мене, ледачого, добродію, що нічого не написав Вам про те, що не шлю пам'ятників Київської комісії. Не шлю, бо у всьому Києві ані єдиного екземпляра. Мені обіщали добуть, то одержавши його, зараз Вам вишлю. Коли мій лист ще застане моїх батька і матір, то поцілуйте їх од мене укупі з тіткою моєю, а Вашою кумою. Бувайте ж здорові, нехай з Вами діється усе добре і не забувайте

до Вас щиро прихильного. Часть «Кобзарів» продана, то я вишлю туди гроші».

Зібрав і врятував від загибелі неоціненний матеріал для біографії і творчості Т. Шевченка. У часописі «Киевская старина» писали: «Он дорожил каждой мелочью, каждым пустяком, относившимся к личности поэта и его биографии. Кто хоть раз видел В.В. Тарковского за работой в его кабинете, тот никогда не забудет и с умилением будет вспоминать этого поломанного тяжкою болезнью, едва стоявшего на ногах старика, с замечательно своеобразным красивым малорусским лицом, всецело погруженного в разборку, сортировку, подклейку своих драгоценностей-вырезок из газет и журналов, картин и бумажек, относя-

щихся к памяти Т.Г. Шевченка. Для В.В. Тарновского все было ценно, где стояло имя Т.Г. Шевченка, даже простое объявление о панихиде в память его, все было дорого. Так бывает нам дорог всякий пустяк, на котором только стоит имя любимого человека». У 1857 придбав 17 Тарасових малюнків з видами гір Каратаута Новопетровського укріплення; його Шевченкіана налічувала 758 експонатів, серед них: 18 листів різним адресатам, 30 автографів творів, у т. ч. заборонених («Неофіти», «Марія»), «Щоденник», 20 документів, особисті Тарасові речі. Кілька Шевченкових листів передала Тарновському рідна тітка – Надія Василівна, «кумася» поета. За свідченням літературознавця Гліба Лазаревського (1877–1949), у зібранні були

Волосков В. За чайним столом родина Василя Тарновського з батьками. Качанівка, 1851

«...паспорт, портфель, каламар, перо, мольберт, палітра, сорочка Шевченкова, китайка, якою була вкрита труна, багато малюнків – лише Шевченкових акварелей з триста, рукописи, листи, світлини, вісім поетових погрудь, славнозвісне художнє полотно “Катерина”». Надрукував альбом із фотографіями Шевченкових офортів і каталог своїх музейних колекцій. Коли Кобзаря перепоховали на Чернечій горі і місцеві поміщики здійняли шум, протестуючи й вказуючи на небезпечність «такого сусідства», В. Тарновський звернувся до Полтавського губерн. земства, яке зобов’язалося опікуватися могилою Кобзаря, матеріальні витрати узяв на себе, на могилі встановив хрест із чавунним барельєфом поета, який відлито за його ескізом-малюнком та гроші; піклувався і про відкриття пам’ятника поетові в Києві. Щороку в Шевченківські дні влаштовував поминальні обіди на Чернечій горі для поетових шанувальників.

З 1889 постійно проживав у Києві, мешкав у будинку № 42 на розі вулиці Володимирської й майдану Лисенка, згодом – на розі Володимирської й Золоторітського майдану (власником садиби був антрепренер міського театру Йосип Сетов (справжнє прізвище – Сетгофер; 1826–1894). В обох приміщеннях відвів під музей великі зали, експонати розмістив в окремих скляних вітринах, систематизував. Музей був відкритий для масового безкоштовного відвідування, а його власник в інвалідній колясці супроводжував відвіду-

*Василь Тарновський
з дружиною С. Тарновською*

вачів й радо давав пояснення. Крім Шевченкового зібрання, котре врешті склало основу теперішнього музею Тараса Шевченка в Києві, за словами згадуваного вже Г. Лазаревського, в колекції В. Тарновського було чотириста пам’яток передісторичного періоду, тисячу сімсот – князівської доби, вісімсот шістдесят – часів Козаччини, серед них такі раритети, як шаблі Богдана Хмельницького та Івана Мазепи, гетьманські булави Хмельницького, Мазепи, Самойловича, Многогрішного, полковницькі перначі Павла Полуботка й Семена Палія, прапори й корогви Війська Запорозького, тогочасні ікони і оклади. Мав Василь Тарновський й величезну

бібліотеку україністики – понад двадцять тисяч книжок! Серед збірки худ. творів живописця-пейзажиста Василя Штернберга (1818–1845), що зображували природу Качанівки, особливо вирізнялася картина «Переправа через Дніпро поблизу Києва» (полотно, як і картина Т. Шевченка «Катерина», експонується у Національному музеї Тараса Шевченка). Перерахував кошти на спорудження пам'ятників М. Гоголю в Ніжині, Б. Хмельницькому в Києві, І. Котляревському в Полтаві, на створення Київської публічної бібліотеки, друкарні укр. громади в Женеві.

Похований у Києві біля Аскольдової могили поряд із матір'ю, дружиною та сином Петром; у 1930-х більшовики перенесли прах на Звіринецьке кладовище столиці.

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 386; Ли-

Григорій Тарновський

нюк Л. Тарновський Василь Васильович (молодший) // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 43; Тарновський М. Тарас Шевченко і Василь Тарновський (старший) // Хроніка-2000. – Вип. 19–20. – С. 129; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 6. – К., 2003. – С. 183–509.
Віктор Жадько

ТАРНОВСЬКИЙ

Григорій Степанович

(1788 – 8.12.1853) – поміщик і меценат; товариш Т. Шевченка. Як благодійник, значну частину доходів від майна постійно передавав на заснування та підтримку «на вічні часи медичного факультету при університеті св. Володимира»; дав гроші на викуп із кріпацтва Т. Шевченка. Серед проектів, які не судилося здійснити Г.С. Тарновському відкриття при університеті св. Володимира філії Академії Мистецтв, автором якої був друг Григорія Степановича – Василь Іванович Григорович, конференц-секретар Академії. У 1839 в С.-Петербурзі художник Василь Штейнберг (1818–1845) познайомив із Тарасом – з того часу Шевченко листувався із качанівським меценатом, у березні 1842 передав йому три примірники «Гайдамаків» – один господареві, другий просив подарувати історику Миколі Маркевичу (1804–1860), третій – поету Віктору Забілі (1808–1869) «на заочне знайомство». Далі Шевченко пише: «Поправляйте, будьте ласкаві, самі граматику, бо так погано видержана коректура, що цур йому». Навесні 1843 в Качанівку, яку у 1824 успадкував після смерті матері – Параски

Андріївни Остроградської (Почеки – від першого шлюбу, Тарновської – від другого), вперше приїздив Тарас Шевченко. Погостював, продав хазяїну картину «Катерина», «щоб і ця не помандрувала за яким москалем (бо це, бачте, моя «Катерина»)». До речі, до старшої племінниці Григорія Степановича – Надії Василівни був небайдужий Тарас, якій неодноразово пропонував вийти заміж, але отримував відмови. Надія сприймала його не інакше, як брата, точніше – кума, бо хрестили в Качанівці малого. На ці відмови у взаємності Шевченко відповів поезією «Н. Т.»:

«Прокинсья, кумо, пробудись // Та кругом себе подивись, // Начхай на ту дівочу славу // Та щирим серцем, нелукаво // Хоть раз, сердего, соблуди». Не поблудила, померла 70-річною дівцею. У повісті Т. Шевченка «Музикант» Григорій згадується як «сластолюбець» і «развратитель» пан Арновський і його гареми. У повісті «Художник» Т. Шевченко висміяв качанівського «малоросійського аристократа». Григорій Степанович і Ганна Дмитрівна померли в один день (7 грудня 1853) і поховані на цвинтарі біля церкви, в якій п'ятнадцять років перед

За чаюванням у Качанівці в Тарновських, або ж у Малютинцях (маєток Отрада) на Полтавщині в графа Миколи О'Рурка (ранні 1900-і). Син мецената В. В. Тарновського-молодшого Василь Тарновський (1872–1932) стоїть з гітарою в центрі, біля нього сидить його сестра Софія Глінка, а позаду в нього – її чоловік Григорій Глінка, який доводився внучатим небожем композитору М. Глинці. Біля самовара – Марія О'Рурк, Василева дружина, з донькою Тетянкою. Хлопчик у панамці – Василько, син Василя Тарновського та Марії О'Рурк. Фото з архіву Люби Габбард (США) – онуки Тетяни Тарновської, праправнучки В. В. Тарновського-молодшого). Давнє фото

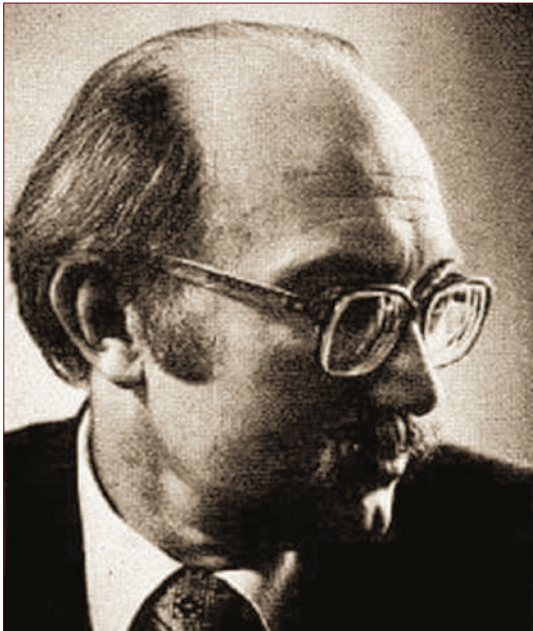

Палац Тарновських у Качанівці

тим слухали хор півчих під керуванням Михайла Глинки.

Літ.: Зленко Г. Тарновський Григорій // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 45; Тарас Шевченко. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 4. – К., 2003. – С. 155.

Віктор Жадько

Станіслав Тельнюк

ТЕЛЬНЮК

Станіслав Володимирович

(26.04.1935. с. Іскрівка Якимів. р-ну Запоріз. обл. – 31.08.1990, Київ) – філолог, письменник, перекладач, критик. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1959). В універ. газеті опублікував вірш «Верба Акіна Терезі» (1961). У 1962–1966 працював у редакції газ. «Літературна Україна», відповід. секретарем Комісії критики та теорії літератури СПУ. В ж. «Прапор» (1962) надрукував відгук «Героїзм доли» на роман З. Тулуб «В степу безкраім за Уралом» (першоназва – «За бортом»). Переклав укр. романи каракалпат. письменника У. Бекбаулова «Тарас на Аралі» (1975), «Думи біля Синь-моря» (1990). Переклав окремі поезії Т. Шевченка з казах. і рос. мов. Видав 8 зб. поезій, зокрема: «Легенда про будні» (1963), «Залізники» (1966), «Опівнічне» (1972), «Робота» (1976), «Мить» (1985); повісті: «Туди, де сонце сходить»

(1967), «Грає синє море» (1971); роману-есею «Неодцвітаюча весно моя» про Павла Тичину; літературно-критичний нарис «Червоних сонць протуберанці» (1968); перекладав на укр. з 15 мов (зокрема з кількох тюркських мов). На його честь названа планета Stanislav – відкрила у 1982 Кримська Астрофізична обсерваторія і яка занесена до Всесвітнього реєстру Гарвардського ун-ту за номером «7632». Лауреат Республіканської премії ім. Миколи Островського (1984). Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 52.

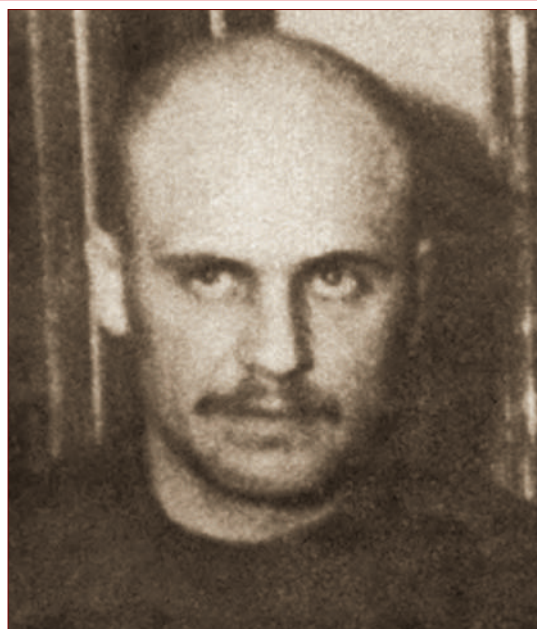
Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 215; Кремінь Т. Тельнюк Станіслав Володимирович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 77; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ТЕРЕЩЕНКО

Андрій Андрійович

(16/29.01.1901, с. Щербинівка Золотоніського пов. Полтавської губ. (нині – Золотоніського р-ну Черкаської обл.) – 1977, Нью-Йорк, США) – музеєзнавець і етнограф. Народився в козацькій родині. Після закінчення Агрономічної школи (1919), працював у відділі народ. освіти на посаді консерватора Золотоніського істор. музею, їздив у наукові експедиції, збирав експонати, поповнював фонди музею, серед них портрети, виконані Т. Шевченком: Товбича (олівець) і Ясевича (акварель) – 1924 передані до ВІМШ. Нині

Андрій Терещенко

дослідниками розглядаються як безпідставно приписувані Шевченку. У 1921, після знайомства з академіком, директором Історичного музею Миколою Біляшівським і на його запрошення, переїхав до Києва, де одночасно навчався в – Археологічному (етнографічний ф-тет) і ветеринарному (зоотехнічний ф-тет) ун-ту св. Володимира, з 1927 – на історико-філ. ф-теті Київського ін-ту народ. освіти (нині Національний ун-тет ім. Т.Г. Шевченка). Працював у ВІМШ (у 1921–1923) в історично-побутовому відділі музею під керівництвом Д. Щербаківського. Як етнограф, брав участь в експедиціях, змальовував інтер'єри давніх хат, предмети селянського побуту; залучений до роботи в Етнографічній комісії ВУАН, тоді ж надрукував ст. «З народної архітектури». У 1924 з Д. Щербаківським підготував виставку «Дерев'яна різьба

України», 1925 – виставку укр. килимів, учасник «при влаштуванні виставки Шевченкіани з власноручними малюнками та рукописами Тараса Шевченка».

На замовлення Інституту Тараса Шевченка зробив мапу подорожей Кобзаря («Місця, де бував Шевченко») та намалював генеологічне дерево (родовід) поета, які передані в Будинку-музей Т.Г. Шевченка (втрачені 1943 під час вивезення німцями частини колекції Будинку-музею Т.Г. Шевченка). У 1934 впродовж двох місяців працював у Музеї Шевченка в Кирилівці, тоді ж зробив замальовки різьбленого сволока в хаті дядка.

Під час Другої світової війни, в роки окупації Києва, призначений Київською міською управою директором Будинку-музею Т.Г. Шевченка (1941–1943). Врятував музей від знищення під час пожежі у вересні 1941. У жовтні 1943 окупаційна влада за його відсутності вивезла із музею 13 скринь з експонатами до Познанського ун-ту (Польща), які загинули під час бомбардування (за свідченням очевидців). Спроби Терещенка дістатися до Познані блокувалися фашистами, намагання розшукати колекцію були марними – з дружиною і невеликою валізою, в якій зберігалися сховані ним шевченківські раритети, вирушив на Захід: Львів, Словаччина, Австрія, Німеччина. У 1943 працював у Львові в музеї з І. Свенціцьким, 1945– в Українському наук. інституті в Берліні, в 1950 – в УВАН у Лянгаймі (Баварія), в 1951 переїхав до Нью-Йорку (США). Експо-

нати, вивезені в 1943 у валізі з Будинку-музею Т.Г. Шевченка, після смерті Терещенка передано до УВАН у США. У 2006 згідно постанови управи УВАН у США більшість вивезеної Терещенком шевченкіани передано в ІЛ ім. Т.Г. Шевченка НАН України.

Літ.: Біляшівський М. Два портрети роботи Шевченка // Україна, 1925. – № 1–2. – С. 139–140; Гальченко С. Доля Шевченкових раритетів. – Дніпродзержинськ, 2010. – 288 с.; Любина Терещенко. Біографія Андрія Андрійовича Терещенка // Зарубіжне шевченкознавство (з матеріалів УВАН): Частина 1. – Київ, 2011. – С. 310–325; Орлова Н. Будинку-музей Тараса Шевченка в роки Другої світової війни. – К., 2020. – С. 31.

Надія Орлова

ТЕРЕЩЕНКО

Каленик Мефодійович

(Каленій; 11.08.1879, с. Попівка, Звенигород. пов. – 3.06.1969, Звенигородка, Черкас. обл.) – скульптор, автор погрудь і пам'ятників Т. Шевченку в Київській губернії: на могилі в Каневі (1923), в місті Шполі (1924), селах – Моринцях (1927) і дев'ятифігурної композиції в Кирилівці (1930); проводив екскурсії для студентів і викладачів ун-ту св. Володимира на Чернечій горі та Шполі. Завдяки щасливій зустрічі з академіком-гравером Василем Мате (1856–1917), Каленик вступив до училища технічного рисуння Штігліца в С.-Петербурзі, здобув загальну освіту, освоїв курси малювання, сніцарства, карбування. Згодом Терещенко відвідував лекції в Академії мис-

тецтв з класу «скульптора Беклемішева». Брав участь у створенні пам'ятників «Тисячоліття Росії», «Генералу Скоблеву»; оздоблював палаци в Петергофі і Царському Селі, створив барельєф «Олегові ладі і струги під Царградом». Повернувшись до Звенигородки, із сестрою Софією Терещенко (1887–1948) організовує художню школу імені Т. Шевченка, викладає ліплення, оформлює виставки в сільбуді. Став чи не першим скульптором, який увічнив Тараса Григоровича у пам'ятниках, що пішли, як раніше казали, «в маси». З легкої руки майстра із Звенигородки започатковано й «класичний образ» народного поета: у шапці, в кожусі, з суворим, навіть гнівним поглядом. За спогадами скульптора, йому навіть звичайного гіпсу не надали, і першу робочу модель виліпив... з глини.. Далі майстрував модель із дерева. За допомогою робітників Горо-

Калень Терещенко

дищенської цукроварні, відлив з чавуну погруддя Т.Г. Шевченка з барельєфами, яке стоїть на території рай. лікарні та на подвір'ї міської середньої школи № 1, а те, що відкрив 1 липня 1923 у присутності 15 тисяч

Шпола: монумент Кобзарю роботи Каленя Терещенка. Фото

*Погруддя Т. Шевченка на території
Городищенської райлікарні. Скульптор –
Калень Терещенко. Фото В. Жадька*

канівчан на Тарасовій могилі, простояло 16 літ і в червні 1939-го замінено пам'ятником Матвія Манізера (1891–1966), що на Чернечій горі. За проектом Т. встановлено пам'ятник поетові в с. Кирилівці (тепер с. Шевченкове Черкас, обл., 1929–1930), що складався з постагі Шевченка у шапці й кожусі та дев'ятифігурної скульптурної групи. Під час війни зруйнували нім. окупанти, вцілів фрагмент – скульптура поета (нині – в музеї с. Шевченкового). Виконав пам'ятник у с. Кирилівці на місці, де була батьківська хата (цемент, пісок, 1955–1956; не зберігся).

Із споминів про дядька – Антоніни Терещенко: «Про Каленя Мефодійовича Вам відомо більше ніж мені. Він Вам сам розповідав про себе. Я напишу лиш те, чого, можливо, він Вам не розказував. Працював перед Звенигородкою в Почапінцях завклубом при цукроварні, поламав ногу й попав у лікарню. Марія Володимирівна була в цій лікарні санітаркою, доглядала під час хвороби й сама женила на собі. Були вони дуже різні по натурі та й по культурі. Дядько був делікатна, м'якосердна, чутлива людина, а Марія Володимирівна мала нахил до спекуляції. Правда, вона була хороша господиня, а дядькові обридло поневірятися голодному й брудному. Вже став старий і хотілося спокійного життя, виконував примхи дядини, аби «лихо тихо». Дядя від сліпоти лікувала пилом із квітучого жита, через що осліп». Звенигородці учня Беклемішева, автора трьох десятків пам'ятників Шевченку знали як «сліпого діда, що плів кошики з лози». Практично всі погруддя Кобзаря знищено чи перенесено. Помер у притулку, не доживши двох місяців до дев'яностоліття; покоїться із сестрою на міському кладовищі Звенигородки.

Літ.: Жадько В. Забуті творці шевченкіани // День, 2011. – 5 травня; Лисенко Н. Терещенко Каленик // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 238.

Віктор Жадько

ТЕРЗІЙСЬКА Лідія Асенова

(8.04.1940, м. Самоков, Болгарія) – філолог, болгар. славіст.

Закінчила укр. відділення філ. ф-ту ун-ту ім. Т. Шевченка (1963); в студент. роки надрукувала ст.: «Поема «Сон» у болгарському перекладі Д. Методієва» та «Безсмъртен в паметта на народите» (1964). Стажувалась на кафедрі слов'ян. філології (1972), працювала доц. кафедри слов'ян. філології КДУ (1992–1994). Д-р філол. наук. Голова асоціації українців Болгарії. Доц. кафедри укр. л-ри, зав. кафедри рос. л-ри (з 2002) Софійського університету св. Климента Охридського. Очолює Асоціацію українців Болгарії (з 1991). Дослідник творчості Т. Шевченка в Болгарії, організатор і учасниця шевченків. вшанувань, дослідження: «Т.Г. Шевченко – животи і дейност» (1964); «Т.Г. Шевченко» (1969), «Тарас Шевченко: Творчий портрет» (1969), «По пътя на взаимното опознание

Лідія Терзійська

и обогатяване (1980), «Проблеми на рецепцията на украинската литература в България през периода до първата световна

Софія. Лідія Терзійська розповідає про творчість Тараса Шевченка біля монумента Кобзаря. Сучасне фото

Віктор Терлецький

война (1988), «Проникнове-
ние и восприятие творчества
Т.Г. Шевченко в Болгарии»
(1989), Енциклопедичен спра-
вочник «Писатели на народите

на СССР» (1989); «Тарас Шевчен-
ко» (2002), «Човешките измере-
ния в изобразителното изку-
ство на Т.Г. Шевченко» (2006).

*Лит.: Калинчук А. Терзійська
Лідія Асенова // Шевченк. ен-
цикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 239;
Університетська шевченкіана:
Словник-довідник / Авт. упоряд-
ник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.:
Логос, 2017. – 436 с.*

Віктор Жадько

ТЕРЛЕЦЬКИЙ

Віктор Володимирович

(11. 09. 1936 с. Лопаткове, Туль-
ська обл., Росія) – фізик, пись-
менник, публіцист, краєзнавець;
поступав в ун-тет ім. Т. Шевчен-
ка (1952), у 1953 перевівся на
фізико-математичного ф-тет
Київського педінституту. Член
НСПУ (2001), лауреат премії ім.
Івана Огієнка. Нагороджений
Почесною грамотою СПУ за
участь у конкурсі на кращу пу-

Зліва направо – Євген Луняк, Віктор Терлецький, Микола Шкурко

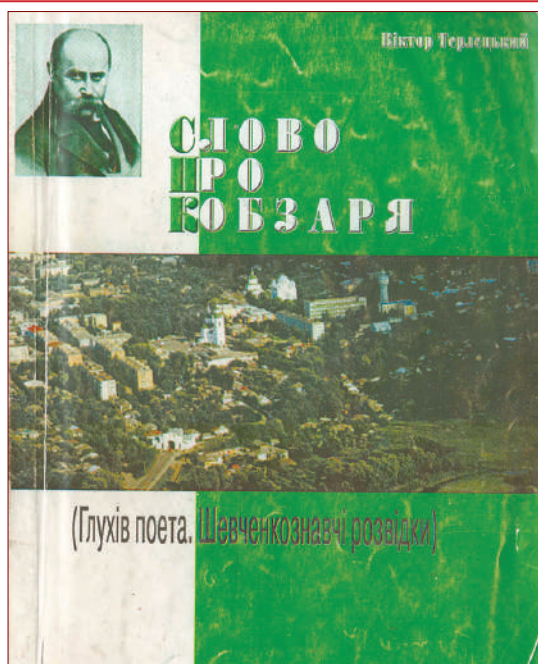
блікацію з нагоди 175-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка (1989). Автор 650 матеріалів, які публікувалися у ж.: «Київ», «Полярная звезда», «Урал», «Литературная Грузия», «Книжник», «Початкова школа», «Народна творчість та етнографія», «Архіви України», «Пам'ятники України». Автор шевченкознавчих книг: Т.Г. Шевченко в зв'язках з Глуховом і його людьми (1993), «Костянтин Ушинський і Тарас Шевченко» (1998), «Роде наш красний: Ушинські крізь призму століть» (2001), «Слово про Кобзаря» (2002); ст.: «Видавець «Кобзаря», «Нова особа з кола Шевченка», «Соборний старець Досифей», «Людина добра і шанувата», «Він відкривав Шевченка Росії», «Мій щирий, мій єдиний земляче», «розповсюджувач творі Шевченка», «Ми знали напам'ять багато як вірші Шевченка», «Він зачитувався творами Шевченка», «Захисник «відділу Шевченка», «Маловідомий шанувальник Кобзаря», «Небіж Кобзаря», «Шевченко і живописі глухівчан», «Зберігачі листів Шевченка», «Що читав Кобзар», Яготинське знайомство», «Приятель по академії Шевченка?».

Літ.: Вареник О. Дослідник рідного краю // Полісся, 2001. – 14 серп. – С. 4; Письменники України. – К., 2006. – С. 413.

Віктор Жадько

ТЕРНОВИЙ ВІНОК

– сплетені в коло гілки терну, які кладуть на голову чи могилу. Т.в. є символом мучеництва, як, наприклад, у Христа. Історія покладання Т.в. Т. Шевченку бере свій початок щез 1861.

Книга Віктора Терлецького про Кобзаря

Влада боялася навіть мертвого Кобзаря – при перепохованні в Києві заборонені будь-які промови над прахом поета на всіх жалобних заходах, але студенти ун-ту св. Володимира виголошували як біля храму, так і на Ланцюговому мосту. Кількатисячну громаду шанувальників поета, яка, незважаючи на дощову погоду прийшла до церкви Різдва Христового на Поштовій площі, на Подолі в Києві, попрощатися з Кобзарем, оточила не менш чисельна поліція та кінні жандарми. Когось арештували, когось не пускали, розганяли тих, що зібралися. Під час відправи заупокійної, траурно одіта жінка поклала на домовину терновий вінок і зникла. Михайло Чалий у статті: «Похорон Т.Г. Шевченка на Україні» описує цей епізод: «Під час панахиди між народом проштовхалася в глибокому траурі дама, поклала на труну поета

Курилас О. Терновий вінок Тарасу. 1909

терновий вінок і вийшла: красномовніше за всі надгробні слова передала вона те, що відчував кожен із нас, проводжаючи поета-страдника в могилу». Існує легенда, що це княжна Варвара Репніна. Поліція тут же забрала вінок. Пам'ятний похід-реквієм, присвячений 130-річчю перенесення праху Кобзаря в Україну, відбувся 1991 – розпочався 8 травня у Петербурзі. Учасники пройшли та проїхали маршрутом: Москва – Серпухов – Тула – Орел – Кроми – Дмитровськ – Упорой – Севськ – Глухів – Кролевець – Батурин – Борзна – Оленівка – Ніжин – Носівка і Козелець – Бровари – Київ – Канів. Вшановуючи 200-літній ювілей перепоховання Т. Шевченка в Україні, в трав. 2011, учасники пам'ятної ходи «Останнім шляхом Кобзаря» – студенти та викладачі універси-

тету і ім. Т. Шевченка з громадкістю пронесли терновий вінок маршрутом, яким везли домовину з прахом поета у 1861 від С.-Петербурга до Києва та Канева і поклали 22 травня на Тарасову могилу.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 608; Кремінь Т. Квіти і терен Кобзареві // Літ. Україна, 2011. – 26 трав. – С. 3; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 389.

Віктор Жадько

ТЕРЯЄВ

Дмитро Олексійович

(9.01.1964, м. Київ) – філолог, мовознавець. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1986). Доц. кафедри рос. мови ІФ. Канд. філ. наук, досліджує Шевченкові поезії в звучанні. Шевченкіана представлена також в наук.

зб.: «Ономастичні дослідження в контексті лексики Т. Шевченка» (1994), «Акустична природа віршованих розмірів за даними експериментально-фонетичного дослідження (поезія Тараса Шевченка)» (2001), «Акустико-фонетична структура авторських варіантів Шевченкової поезії (експериментальне дослідження)» (2002), «Ритміка поезії Т. Шевченка (експериментально-фонетичне дослідження 14-складового вірша)» (2001), «Звукова динаміка мовлення першотвору і перекладу: «Заповіт» Тараса Шевченка китайською мовою» (2003), «Гармонія звучання поезії Тараса Шевченка» (2004). «Ритм поезії: Тарас Шевченко і народнописенна творчість (експериментально-фонетичне дослідження)» (2004), «Ритмічна структура поетичного мовлення Тараса Шевченка за акустичними параметрами» (2005). «Золотий перетин у поетичній творчості Тараса Шевченка (експериментально-фонетичне дослідження)» (2010).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ТИМОШЕНКО

Петро Дмитрович

(20.06.1920, с. Вільховець, тепер Звенигород, р-ну Черкас. обл. – 29.04.1984, Київ) – філолог, мовознавець. У 1938 вступив на ф-тет інозем. мов ун-ту ім. Т. Шевченка, закінчив укр. відділення філ. ф-ту ОУДУ (1942). Аспірант кафедри укр. мови (1946–1947). наук. співроб. ІМ

Дмитро Теряєв

(1947–1950), викладач ун-ту з 1949, доц. кафедри укр. мови філ. ф-ту. Канд. філ. наук. Автор 100 наук. праць у галузях історичної фонології, морфонології укр. мови, історичної граматики,

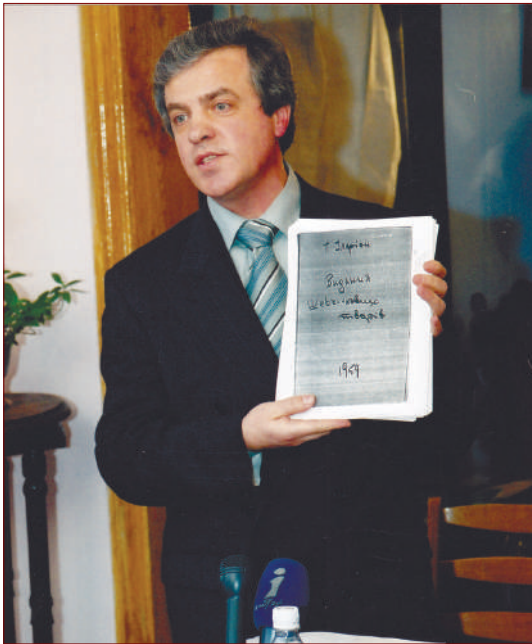
Петро Тимошенко

історичної та описової лексикології, історії укр. літературної мови, історії вітчизняного мовознавства тощо. Досліджував морфологію та синтаксис староукраїнських грамот XIV–XV ст., особливостей мови описів замків другої половини XVI ст., мову Т. Шевченка. Праці з наук. шевченкознавства: «Роль Т. Шевченка у розвитку української літературної мови» (1961); «Мова листів Т.Г. Шевченка» (1962); «Із спостережень над лексикою листування Т.Г. Шевченка українською мовою» (1964); «Особливості словозміни в укр. творах Т. Шевченка» (1964); «Російські діячі культури дожовтневого періоду про мову Т.Г. Шевченка і про його значення для розвитку тексту літератури українською мовою» (1964); «До питання про авторство перекладу п'єси

Т. Шевченка «Назар Стодоля» на укр. мову» (1966); «Морфологічні риси мови Тараса Шевченка: Іменник» (1968); «Морфологічні риси мови Тараса Шевченка. Займенник» (1969); «Морфологічні риси мови Тараса Шевченка. Прикметникові та споріднені з ними займенникові, дієприкметникові і числівникові форми» (1971); «Морфологічні риси мови Тараса Шевченка. Інфінітив» (1973); «Морфологічні риси мови Тараса Шевченка. Особові форми дієслів» (1979), «Рідкісні та діалектні слова у творчості Т. Шевченка» (1982). Написав статті до «Шевченківського словника» (Вимова Т.Г. Шевченка), «Житецький», «Епітет», «Фоніка»). Упоряд. «Хрестоматію з історії укр. літературної мови» (1959). Інститут укр. мови НАН України видав окремим виданням шевченкознавчу спадщину Т. під назвою «Студії над мовою Тараса Шевченка» (2013).

Літ.: Гриценко П. Тимошенко Петро Дмитрович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 250; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

Микола Тимошик презентує в Будинку-музеї отримані в Канаді рукописи недрукованого дослідження І. Огієнка «Тарас Шевченко». 2003.

ТИМОШИК

Микола Степанович

(18.01.1956, с. Данине Ніжин. р-ну Чернігів. обл.) – журналіст, письменник, літературознавець, публіцист, видавець. Закінчив ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1978); 1990–1999 – гол. ред. вид-тва «Либідь» при ун-ті ім. Т. Шевченка. Викладач ун-ту з 1999, проф., зав. кафед-

ри вид. справи та ред. ІЖ. Д-р філ. наук (1997). Зав. кафедри видавничої справи і мережевих видань Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв (з 2012). Директор наук.-видав. центру «Наша культура й наука». Голова фундації ім. Митрополита Іларіона (Івана Огієнка). Наук. інтереси – укр. книжка і преса, українознавство, історія видав. справи, теорія і практика редагування та книговидання, життєпис Івана Огієнка. Виступав із лекціями у Великій Британії, Бельгії, Ізраїлі, Іспанії, Італії, Канаді, Китаї, Німеччині, Польщі, Румунії, Сербії, Словаччині, США, Франції, Швейцарії та Швеції. Шевченкознавчі студії: «Китайські переклади творів Т.Г. Шевченка» (1992); «Шевченко в Китаї» (1993); «Українская жизнь» на захисті кобзаревго слова (про історію спорудження пам'ятника Тарасові Шевченку в Києві); (1994); «Кобзар» Шевченка – електронною книгою (про електронне видання творів Шевченка в Канаді); (2001); «Шевченко, якого ми не знаємо: До виходу в світ у вид-тві «Наша культура і наука», недрукованого досі твору І. Огієнка «Тарас Шевченко» (2003); «Шевченкіана Івана Огієнка» (2007). «Безцінна реліквія» – рец. на факсимільне вид-ня кн. «Новые стихотворения Пушкина и Шевченки» (1990), «Двійник раритету» (1990), «Богонатхненність творчої спадщини Тараса Шевченка (2013). Як перший дослідник архіву митрополита Іларіона (Огієнка) в Канаді, віднайшов, повернув в Україну, впорядкував і видав з передмовою «Канадська шевченкіана

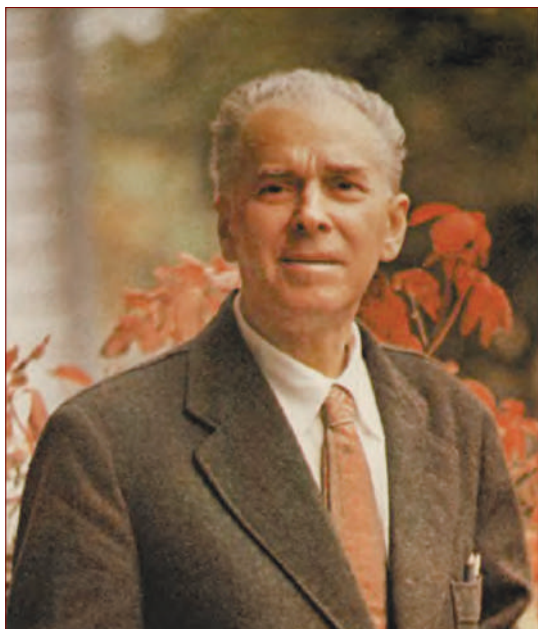

Перше видання книги І. Огієнка «Тарас Шевченко», де М. Тимошик – упорядник, автор передмови і наукових приміток. Обкладинка

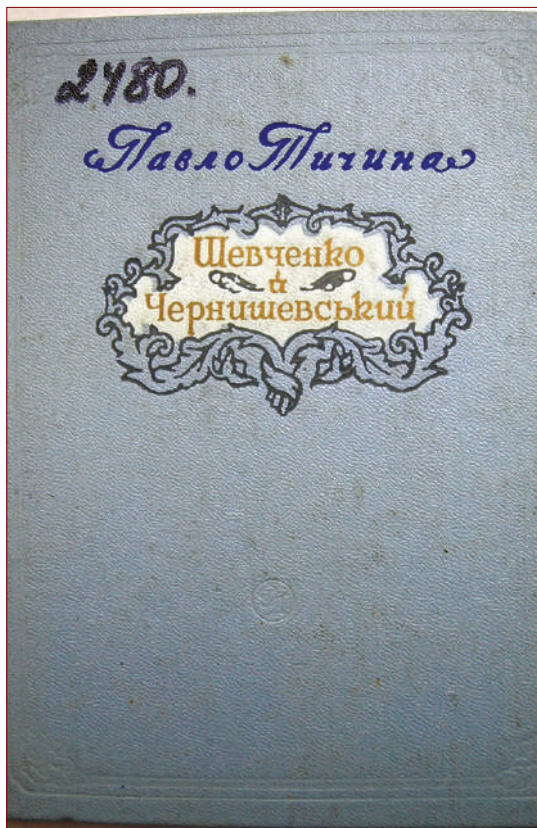
Митрополита Іларіона» і наук. примітками досі невідомий рукописний твір І. Огієнка «Тарас Шевченко» (2002). Лауреат Всеукр. премій ім. Івана Огієнка, І. Франка, Б. Грінченка, С. Русової, П. Величковського, Я. Гальчевського, міжнарод. премії родини Воскобійників (США). 2019 за двотомник «Село» став лауреатом Шевченківської народної премії.

Літ.: Дацюк Г. Правда про вигоду не дбає // Українська Літературна газета, 2021. – 15 січ.; Степовик Д. Талант, спрямований до України. Миколі Тимошику – 50 // Наукові записки Ін-ту журналістики. – Т. 25. – К., 2006; Університетська шевченкіана: Словник-довідник /

Павло Тичина

Книга Павла Тичини

Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ТИЧИНА

Павло Григорович

(27.01.1891, с. Піски, нині Чернігів. обл. – 16.09.1967, Київ) – поет, держ. та громад. діяч; лауреат Шевченківської премії (1962). Маленького «Кобзаря» поет скрізь носив із собою. Із балкона будинку, де мешкав на вул. Терещенківській, 5 – навпроти – жовтий корпус ун-ту ім. Т. Шевченка, а свого часу там було Міністерство освіти, де й працював Павло Григорович. Багато зробив та сприяв для ун-ту, на Шевченківські свята зустрічався із студентами та викладачами. На ювілейні свята Кобзаря клав живі квіти до підніжжя пам'ятників – у Києві та Каневі. З ранніх поезій поет удається до спільних із Шевченковими ідей, мотивів, образів; розвиває традиції поета (філософічність, високий ступінь емоційності, витончений ліризм, фольклористичність, осмислення біблійних сюжетів). Щоденниковий запис від 20.01.1921: «Весь 1919 рік у мене пройшов з Шевченком. Почуваю, що й зараз я його по-новому бачу». Саме в ті часи, після відкриття 11 березня 1920 у Києві погруддя поета на Михайлівській площі, Тичина написав диптих «26.II. (11.III) (На день Шевченка)»: «Прийшли попи, диктатори (о сором!), // якраз всі ті, кого Ти не любив. // І хтось Твоє погруддя встановив // поміж монастирем, поміж собором. // Стоїш. У далеч дивишся з докором... // Який огонь в душі Твоїй горів, // коли

Меморіальна дошка П. Тичини на будинку, вулиця Терещенківська, 5.
Фото В. Жадька

будив Ти, кликав кобзарів // з насильством битися, з царствами, з терором! // Ну що ж. Тарасе! Рад еси, не рад – // дивись, який в господі нашій лад, // в сім'ї великій, у громаді вольній. // Дивись. Мовчи. Хоча б схотів і їсти – // нічого не кажи Первопрестольній. – // Бо ще й Тебе пошиють в шовіністи». Серед присвячених Шевченкові творів вирізняються: «В ім'я людей» (1939), «Дума про безсмертного Кобзаря» (1961), драматична поема «Шевченко й Чернишевський» (1939–1964). 20 літературно-публіцистичних статей, рецензій, виступів Тичини безпосередньо присвячені Шевченкові, ст. шевченкознавчої тематики засвідчують обізнаність дослідника з творчістю Кобзаря: «Шевченко й Багрицький» (1936), «Сила „Кобзаря”» (1940). Із поезій, присвячених Шевченкові, переклав із російської «Поему про Україну» О. Колічева, з білоруської – вірш «У Каневі» П. Бровки. Пам'яті

Шевченка присвячено ранній вірш Т. «Степи простяглися широкі...» (1914–1916), що призначався для муз. постановки (імовірно, на святі Шевченка в Комерційному ін-ті). У зб. віршів «Сонячні кларнети» – безпосередній послідовник «Кобзаря». Ідучи за християнською поезією Шевченка, в новітню лірику в тетраптиху «Скорбна мати» переніс народну віру.

У поезії «Ой що в Софійському заграли дзвони, затремтіли...» (1917), назва якої послідовно вносилася до планів-начерків зб. «Сонячні кларнети», проте до жодної кн. твір так і не ввійшов, стверджує нерозривність вільної України і Шевченка: «І з “Заповітом”, “Славою” – // Ввесь Київ наче храм. / В нім скапала кров часові, І Кров мучнів без вінця... // І в нім горять Тарасові І Українськії серця!».

У Тичини потім буде чимало віршів, присвячених Шевченкові, та не буде вже таких яскравих, рвйних; ніколи

не буде ніяких згадок про «Первопрестольну», іронізування з «громади вольної»... Та, зрештою, це вже буде зовсім інший поет – зламаний, упокорений, забронзовілий. Як писав про Тичину Василь Стус: «В історії світової літератури, мабуть, не знайдеться іншого такого прикладу, коли б поет віддав половину свого життя високій поезії, а половину – нещадній боротьбі зі своїм геніальним обдаруванням». Похований на Байковому некрополі столиці, ділянка № 1.

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 390; Коцюбинська М. Корозія таланту // Слово і час, 1989. – № 11; Павленко М., Яровий О. // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 260.

Віктор Жадько

ТКАЧЕНКО

Анатолій Олександрович

(1.02.1948. с. Лук'янівка Тарашан. р-ну Київ. обл.) – філолог,

Анатолій Ткаченко

письменник, літературознавець. Д-р філ. наук. Закінчив Чернів. держ. ун-тет (1971). Викладач ун-ту ім. Т. Шевченка (з 1989), проф. кафедри теорії л-ри, компаративістики і літ. творчості, тепер кафедри історії укр. л-ри, теорії л-ри та літ. творчості. Наук. інтереси – питання теорії л-ри, поезики і стилістики, творчість шістдесятників, їх попередників і наступників, віршознавство. Шевченкознавчі студії: «Коли вже доростемо до Шевченка?» (1993); «Спокуса і спокута»: Фактажне та етичне тло «Ликериного циклу» (2003), «Коломийковий вірш чи дистих?» (2003), «Канон є канон» (2003), «Інтимний цикл Тараса Шевченка: реальне тло і романтичні візії» (2004), «Жінка-мрія і реальність (крізь призму «Ликериного циклу» (2004), «Ликерин цикл: штрихи до інтерпретації» (2004), «Запалиш рай мій самотній» (осінній спалах інтимної лірики Тараса Шевченка)» (2007), «Художність і поезія Т. Шевченка» (2009), «Інтермедіальність і освітній канон (пізня лірика Тараса Шевченка)» (2015). Автор гасел до Шевченк. енцикл. («Л», «Ликері»). Вів автор. програму на Укр. радіо (канал «Культура»), присвячену спогадам про Т. Шевченка.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ТКАЧЕНКО

Григорій Васильович

(24.01.1900, с. Кирилівка, тепер с. Шевченкове Звенигород. р-ну Черкас. обл. – 1943, Київ?) – мо-

вознавець, педагог. Вступивши в ун-тет св. Володимира, але внаслідок реорганізації, закінчив Інститут народ. освіти – за фахом викладача мови і літератури (1923); один із діячів укр. гуманітарного ренесансу минулого століття, який визначив основні напрямки українського радянського академічного мовознавства. Зазнав політичних гонінь як «колишній петлюрівець», однак реальні свідчення про участь в українських визвольних змаганнях відсутні. Перший директор Ін-ту мовознавства ВУАН (1930–1933); з листопада 1931 обіймав дві посади: керівник Комісії Літературознавства Київської філії Всеукр. асоціації ін-тів та від. редактор ж. «Життя і революція». Після закінчення аспірантури, призначений директором київської філії Інституту літературознавства ім. Т.Г. Шевченка ВУАН. Працював від. ред. часопису «Мовознавство» (1932–1933). Опублікував спогади Тарасового родича – Варфоломія Шевченка (1933) – вийшли окремим виданням за ред. шевченкознавця Михайла Новицького «Шевченко В. Споминки про Тараса Григоровича Шевченка» (1931), серія мемуарів про Т. Шевченка) із вступ. статтею і примітками. У червні 1933 став об'єктом цькування в пресі, виключений з партії та позбавлений посад; виїхав у Ленінград, працював зав. бібліотеки «Домпросвета Народов Востока», співробітником Укр. Державного будинку освіти імені Г.І. Петровського, викладачем та консультантом у школі для дорослих, директором школи. В серпні 1935 по-

Григорій Ткаченко

вернувся до Кирилівки, на батьківщину Кобзаря, вчителював – викладав «українську та російську мови й літератури», у 1936 повернувся до Києва, призначений співробітником Інституту укр. літератури ім. Т.Г. Шевченка. Під час Другої світ. війни заарештований фашистами й зник – бачили в Сирецькому концтаборі Києва. Можливими місцями загибелі (розстрілу) дослідники вказують Київ, або Кагарлик в період 1941–1943. Рукописи та бібліотека загинули в роки фашист. окупації.

Літ.: Дядищева-Росовецька Ю. Ткаченко Григорій Васильович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 268

Віктор Жадько

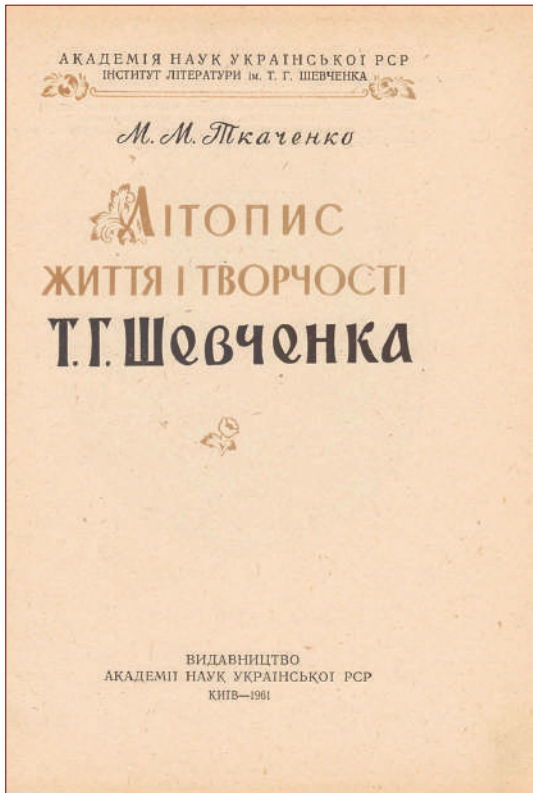
ТКАЧЕНКО

Микола Михайлович

(23.12.1892, м. Тальне Уман. р-ну, Київськ. губ., тепер Черкас. обл. – 7.11.1965, Київ?) – історик,

Микола Ткаченко

*Книга Миколи Ткаченка
про Кобзаря. Обкладинка*

археограф, архівіст, джерелознавець, літературознавець, шевченкознавець. Д-р істор. наук (1964). Закінчив істор.-філ. ф-тет університету св. Володимира (1916). Наукову працю розпочав в ун-ті під керівництвом проф. В.Ю. Данилевича по темі: «Київська сотня Переяславського полку за Рум'янцевською ревізією». У 1928 заарештований органами ДПУ, в тому ж році звільнений. У 1933 звільнений з ВУАН «як класовий ворог». У 1930-х викладав у школі. З 1939 за сумісництвом працював в Інституті укр. літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР, де виконував тему «Історично-географічні відомості про місце перебування Т.Г. Шевченка в Україні». З 1942 – наук. співробітник Інституту історії та археології АН УРСР у м. Уфі (Башкирія). Захистив канд. дисертацію на тему: «Історично-географічні відомості про місце перебування Шевченка на Україні» (1942). У 1947 звільнений з Інституту за «хронічне невиконання планів у 1942–1946». Ст. наук. співроб. Ін-ту історії АН Укр. РСР (1942–1952); співроб. відділу шевченкознавства ІЛ (1952–1963).

Автор «Літопису життя і творчості Т.Г. Шевченка» (1961). Один з упоряд. шеститомного ПЗТШ (Т. 3. 1963), «Опису рукописів Т.Г. Шевченка» (1961). Автор наук. досліджень: «Шевченко в Москві» (1944), «Т. Шевченко і С. Сераковський» (1957), «Київ у творчості Шевченка» (1942), «Історія в творчості Т. Шевченка» (1964). Працював над двотомною «Біографією Тараса Шевченка». Академік

Ігор Крип'якевич (1886–1967) назвав його «сеньйором нашої історіографії».

Літ.: Глизь І. Ткаченко Микола Михайлович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 267; Масненко В. Микола Ткаченко як дослідник життя і творчості Тараса Шевченка. – Черкаси, 2004. – Кн. 2; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

Микола Томенко

ТОМЕНКО

Микола Володимирович

(11.12.1964. с. Малі Канівці Чорнобаїв. р-ну Черкас. обл.) – історик, культур.-громад. і політ. діяч. Закінчив істор. ф-т (1989) та аспірантуру (1992) ун-ту ім. Т. Шевченка; проф. кафедри політології ун-ту (з 2015, за сумісн.). Канд. істор. наук. Д-р політ. наук (2010). Народний депутат України IV-VIII скликань.

Голова фонду «Рідна країна». Ініціатор та організатор загальнонаціональних акцій: «Сім чудес України», «Сім природних чудес України», «Сім чудес України: замки, фортеці, палаці» та

За сприяння фонду «Рідна країна» М. Томенка, відкрито пам'ятний знак на честь Т. Шевченка на території Нац. заповідника «Киево-Печерська лавра». Фото В. Жадько

«Сім чудес Києва». Популяризатор спадщини Т. Шевченка. Від укр. парламенту виступив на відкритті пам'ятника Т. Шевченку в Оттаві (Канада) 26 червня 2011. Здійснив низку проектів під назвою «Твій Шевченко». До 200-річчя Кобзаря започаткував проект «Шляхами Тараса Шевченка», у рамках якого Фонд сприяв виходу в світ факсимільних видань Шевченкових «Альбомів» 1841–1844 і 1845 років, «Чалий М. Життя і твори Т. Шевченка. Звід матеріалів до його біографії» (2011); випустили «Український щорічник-2014». Автор розвідки «Трагедія та покликання Шевченкового кохання» (2002). Співавтор наук.-популяр. вид-ня «Петро Християнович Вітгенштейн» (2012) про рос. полководця, портрет якого малював Т. Шевченко. У «Голосі України» від 26 лют. 2011; «Літ. Україна». 2011 від 3 берез. на-

друкував статтю «150-літня боротьба Тараса Шевченка за місце під Каневом, або як Кобзар свій будинок в Україні будував: історичні паралелі». Відкрив пам'ятний знак на честь Т. Шевченка на території нац. заповідника «Києво-Печерська лавра» (урочисте відкриття – 29 вересня 2014).

Ініціатор аудіоверсії першого видання «Кобзаря» Тараса Шевченка. За ініціативи Фонду відновлено криницю та фруктовий сад в хаті Шевченка на Пріорці в Києві, перекрито очеретом «Тарасову Світлицю» в Каневі.

Літ.: // Високий замок, Львів. – 2016. – № 36; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ТРАСКІН

Олександр Семенович

(1805–1855), генерал-майор, куратор Київського навч. округу та ун-ту св. Володимира; знайомий Т. Шевченка. Причетний до арешту членів Кирило-Мефодіївського братства, серед яких був і Тарас Григорович Т. Шевченко подавав прохання О. Траскіну про призначення на посаду вчителя малювання ун-ту св. Володимира: «Его превосходительству господину попечителю Киевского учебного округа, свиты Его Императорского величества генерал-майору Траскину от художника Академии Тараса Шевченка. Прошение. Окончив курс учения в Императорской Академии художеств в классе профессора истории Карла Брюллова и посвятив себя

Олександр Траскін

преимущественно изучению художественной стороны нашего отечества, я бы желал употребить приобретенные мною в искусстве сведения на образование в оном молодых людей по тем самым началам, какие я усвоил себе под руководством знаменитого моего учителя. А потому осмеливаюсь покорнейше просить ваше превосходительство определить меня на открывшуюся вакансию учителя рисования в Университете св. Владимира».

Після тривалого листування між різними «високопревосходительствами» міністр народної освіти імперії Сергій Уваров (1786–1855) надає попечителю Київського учбового округу О. Траскіну право «сделать распоряжение» про призначення на посаду вчителя малювання в ун-ті «некласного художника Шевченко в виде опыта на один год».

5 квітня Т. Шевченко заарештований, як «учасник Кирило-Мефодіївського брательства» на Дніпровій переправі біля Києва і доставлений у будинок (вул. Катерининська, 10) цивільного губернатора Івана Фундуклея (1804–1860). Під час обшуку в поета вилучили листи, альбом із віршами і малюнками, рукописну збірку «Три літа». 6 травня поданий рапорт О. Траскіна генерал-губернатору Дмитру Бібікову (1792–1870) про кандидатів на посаду вчителя малювання в ун-ті св. Володимира та про неможливість призначення на цю посаду Т. Шевченка через арешт: «Имею честь донести вашему сиятельству, что учитель рисования Шевченко не был определен окончательно

Карикатура на О. Траскіна

но на службу при университете потому, что прежде окончания сношений о нем, сделанных по предписанию вашего сиятельства от 21 февраля сего года, № 1697, последовало распоряжение об арестовании его, Шевченка». Сучасник згадував: «После ареста... Шевченка и других по известной истории составления славянского "общества св. Кирилла и Мефодия" бывший тогда генерал-губернатор Бибииков приказал в один праздничный день собрать всех студентов в зале университета. В назначенный час мы явились в мундирах. Приехал и Траскин».

Невтішну характеристику про О. Траскіна залишив генерал Мелентій Ольшевський (1816–1895), що починав службу на Кавказі під безпосереднім керівництвом генерал-майора: «Кроме природной гордости, флигель-адъютант Александр Семенович Траскин кичился

родством, хотя отдаленным, с одним из владык мира сего. Леность его происходила от непомерной толстоты, которая в особенности для него была тяжела во время лета, когда неперпеливость его в докладах доходила до отвращения. Любя вообще хорошо пожить, а в особенности поестъ (но только не со своими подчиненными), на что собственные его средства были недостаточны, несмотря на это, он умел проживать более, нежели получал».

Інакше змалював О. Траскіна у мемуарах генерал Григорій Філіпсон (р.н.н. – 1883): «Его рост, более чем средний, был незаметен при чрезвычайной его толщине. Он имел хорошие умственные способности, образование светское, но не солидное, владел хорошо русским и французским языками, хорошо знал бюрократическую рутину, работал скоро и усердно.

Єлисей Трегубов

От природы был добр, но порядочно испорчен средой, в которой прошла его молодость».

Лит.: «Згадайте, братія моя...»: Київ Тараса Шевченка. – К., 2016. – С. 213; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 180–184; Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 137–228.

Віктор Жадько

ТРЕГУБОВ

Єлисей Кіпріанович

(1848, Полтава – 4.12.1920, Київ) – філолог, педагог, культ-громад діяч. Закінчив істор.-філ. ф-тет університету св. Володимира (1872); сини – Володимир і Ілля також закінчили ун-тет. Дружина – Антоніна Хоружинська. Сестра Ольги Хоружинської, дружини І. Франка. Викладач київ. гімназій, колегії Павла Галагана (з 1976), викладав Закон Божий у Фундуклеївській гімназії. Діяч київ. «Старої громади». Надрукував замітку «Поминки по Шевченку в Петербурге» (1898). «Людина спокійна, урівноваженого характеру, акуратна, помітлива в ділах громадських, Трегубов усюди, за що брався, вносив лад, невтомність праці, незалежно від того, чи то були клопоти біля невеликого українського «метелика», чи то були складні заходи з цензурою і виданням Шевченкового «Кобзаря», чи то з'являлась потреба зносити з галицькими громадянами, був швагером Ів. Як. Франка), чи то випадало узятися за тяжке і невдячне керування «конторою» «Київської Старини». За часи редагування цього журналу В.П. Науменком, був його правою рукою: перебував

і коректором, і експедитором, і скарбником, і навіть «кур'єром» до цензора та до видатних співробітників органу», – так окреслював роль Є. Трегубова Гнат Житецький. У 1893–1898 – інспектор Інституту шляхетних панянок у Керчі. У 1911 вийшов у відставку, а з 1818 брав участь у роботі Всеукраїнської Академії наук з етнографії. Мешкав у Києві: вул. Шевченка, 31. Похований на Байковому цвинтарі столиці.

Літ.: Житецький Г. Трегубов Елисей Купріянович // Україна, 1925. – Кн. 6. – С. 164.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ТРЕТІЙ ВІДДІЛ власної його імператорської величності канцелярії

(1826–1880), вищий орган таємної політичної поліції, створений відповідно до Указу імператора Миколи I (1796–1855) від 3 липня 1826; вів суворе спостереження за Т. Шевченком і творчістю, «неблагодійними» студентами та професорами ун-ту св. Володимира. Міністр освіти Сергій Уваров (1786–1855), наприклад, так писав про Тарасів «Кобзар» і деякі твори Куліша і Костомарова: «В этих сочинениях сочинители стараются выставить прежнее положение Украины в выгоднейшем свете в сравнении с нынешним, возбудить сожаление об утрате старинной вольницы прежде сего среди студентов». Виконавчий підрозділ – окремий корпус жандармів, створений у 1827. Одним із найважливіших напрямків діяльності до 1865 вва-

*Беседін С. Тарас Шевченко
в казематі III-го відділу*

жалася цензура. У 1847 відділ керував арештами і слідством у справі Кирило-Мефодіївського братства, зокрема, допитами Т. Шевченка. Заарештованого Т. Шевченка 5 квітня 1847 на Наводницькій переправі через Дніпро біля Києва в супроводі жандарма доставили до канцелярії генерал-губернатора, будинок якої стояв на розі вулиць Інститутської та Липської. У довідці III відділу про зміст паперів і творів Кобзаря, сказано: «В бумагах его не оказалось ни устава Славянского общества, ни рукописи «Закон Божий», ни других бумаг, важных для открытия подробностей тайного общества; а в вещах – ни кольца, ни образа во имя св. Кирилла и Мефодия. Из бумаг его обращают на себя внимание стихотворения его, и только частью письма. Замечательнейшие из

Тарас Шевченко на засланні. Малюнок

них суть следующие: рукописная книга стихотворений самого Шевченко. Особенно два стихотворения, первое и называемое «Сон», исполнены противозаконных и возмутительных мыслей... Нигде клеветы его столько не дерзки и не наглы, как при описании дворового собрания... Шевченко прибегает ко всем едким и пасквильным выражениям, где только касается до государя императора».

6 квітня під наглядом квартального наглядача Гришкова та жандарма, Тараса Шевченка з Києва відправили до С.-Петербургу із повідомленням цивільного губернатора Івана Фундукля (1804–1889) керуючому III відділом та нач. корпусу жандармів Російської імперії Леонтію Дубельту (1792–1862). Як згадували П. Куліш і М. Костомаров, Дубельт на допитах по-

водився «занадто невічливо», по-грубіянськи лявся паскудними «площадними» словами, тупотів ногами, погрожував карою на горло». Поета ув'язнили у жандармському казематі відділу на Пантелеймонівській вулиці. Ореол Тарасової поезії осявав, і діяльність «братчиків», і саме ім'я братства, збільшував Шевченкову небезпечність в очах уряду. Саме тому, вважало слідство, «...по возмутительному духу и дерзости, выходящей из всяких пределов, он должен быть признаваем одним из важных преступников». Суду над кирило-мефодіївцями не було – «братчиків» покарано «...по высочайшему повелению». Жандарми не довели членства Тараса Шевченка у Кирило-Мефодіївському братстві (у висновках комісії зазначалося: «Действовал отдельно, увлекаясь

собственною испорченностью»). Поета заслали рядовим в окремих Оренбурзький корпус під суворий нагляд і з заборонаю писати й малювати. Арешт і постійні переслідування владою Тараса Шевченка – яскраве підтвердження того, наскільки деспотична вдала була вищою, ніж право і закон, які фактично, як справедливо зазначає Олександр Кониський (1836–1900) в донесенні шефа жандармів, «ні єдиним словом не згадано про який-небудь закон, немов у Росії жодного закону немає...Шевченка без суду судили, одібравши у нього всі права і він зразу поніс чотири кари: заслання без терміну, заслання в солдати, заборонаю писати і малювати». У 1857 після звільнення Т. Шевченка з військової служби і до кінця життя за ним встановлено суворий нагляд жандармів III відділу.

Літ. : Анісов В., Середа Є. Літопис життя і творчості Т.Г. Шевченка. – К., 1976. – С. 93; Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 303.

Віктор Жадько

ТРИМБАЧ

Сергій Васильович

(17.09.1950, Олександрія, Кіровоград. обл.) – філолог, літературознавець, кінознавець, кінокритик, кіносценарист; закінчив філ. ф-тет ун-ту імені Т.Шевченка (1973); у 2015–2018 викладав курс історії кіно і телебачення в Інституті журналістики ун-ту. Чл. Комітету з Національної та держ. премій України ім. Т. Шевченка (1992–1995, 2009–2011). У 2016–2019 – заступ. голови Комітету. Голова Національної спілки кінематографістів

Сергій Тримбач

Книга Сергія Тримбача

України (2009-2016), заст. голови НСКУ (з 2016).

Лауреат Державної премії імені Олександра Довженка (2008), заслужений діяч мистецтв України (2013), чл.-кореспондент Національної академії мистецтв України (з 2017). 2005–2010 – чл. Національної ради з питань культури і духовності при Президентів України. Автор книг: «Взаимодействие науки и искусства и творчество художника» (1988, у співавт.); «Художественное в эстетике и искусстве» (1990, у співавт.); «Олександр Довженко. Фільми. Малюнки. Задуми» (1994, упорядник, співавтор); «Олександр Довженко: Загибель богів. Ідентифікація автора в національному часо – просторі» (2007); «Іван Драч. Криниця для спраглих: Кіносценарії, вірші, інтерв'ю та ст. на тему кіно (2010).

Підготовка тексту, наукові коментарі «Олександр Довженко. Щоденникові записи. 1939–

1945» (2013); «Довженко без гриму. Листи, спогади, архівні знахідки» (2014) – упорядник, співавтор коментарів; «Стратегії дослідження екранних медіа» (2014, у співавт.); «Кіно, народжене Україною. Ілюстрована історія» (2017, 2020).

Автор сценаріїв фільмів: «Образ в кіно» (1990), «Важко перші сто років» (1997), «Творець з Божою іскрою» (1997, у співавт.), «Небилиці про Борислава» (1998), «Богдан Ступка. Львівські хроніки» (1999), «Любов небесна» (2001), «Вічний хрест» (2002), «Небезпечно вільна людина» (2004), «Щербицький» (2006), «Десята муза в Україні. Фільм 3» (2007), «У синьому небі я висіяв ліс» (2007, у співавторстві), «Живі» (2008, у співавт.), «Довженко починається» (2009), «Райдуга в Каракумах» (2013), «Загальний зшиток (Довженко і війна)» (2015), «Десята муза в Україні. 1945–1956» (2017) – отримали призи багатьох міжнародних та національних кінофестивалів.

Літ.: Клименко В. Кіно про кіно, або Кінокритик міняє професію // Україна молода, 2006. – 27 січня; «За ментальністю Довженко був месією – масштаб його мислення відчував Сталін, тому й загравав з ним» // Урядовий кур'єр, 2014. – 10 вересня.

Віктор Жадько

Іван Труш

ТРУШ

Іван Іванович

(18.01.1869, м.Висоцько, тепер Львів. обл. – 22.03.1941, Львів) – живописець-імпресіоніст, майстер пейзажу і портретист, мистецький критик; називали поетом «кольору та сонця». Чи-

тав лекції з образотворчого мистецтва студентам ун-ту св. Володимира. Автор 6000 картин, пейзажів, жанрових композицій. Незабутнє враження справив на художника древній Київ – намалював пейзажі: «Володимирська гірка», «Пам'ятник хрещення Русі», «Михайлівський собор», «Андріївська церква», «Пам'ятник Б. Хмельницькому», «Дніпро біля Києва». Створив галерею портретів діячів української культури – Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Миколи Лисенка, Івана Нечуя-Левицького. Брав участь як член журі й автор проекту в конкурсі на пам'ятника Кобзареві в Києві, читав лекції, писав статті про художню спадщину Т. Шевченка; побував на могилі поета. У 1911 під час проведення ювілейного шевченківського вечора в Народному домі у Львові, сцену прикрашало полотно І. Труша «Шевченкова могила». На вечорі художник виступав на тему «Шевченко як живописець у поезії». Створив два портрети Т. Шевченка, полотно «Кобзар», портрет Д. Пильчикова. Автор статей, рецензій на Шевченківську тему: «Враження з могили Тараса Шевченка» (1901), «Шевченкові офорти» (1905), «Пам'ятник Шевченка і літературно-артистична секція української «Громади в Парижі» (1909), «Альбом малюнків Т. Шевченка» (1911), «Портрет Т. Шевченка» (1911), «проекти на пам'ятник Т. Шевченка» (1911), «Шевченко в пластичнім світі» (1912), «Справа пам'ятника Шевченка в Києві» (1913), «Шевчен-

Труш І. Портрет Т. Шевченка

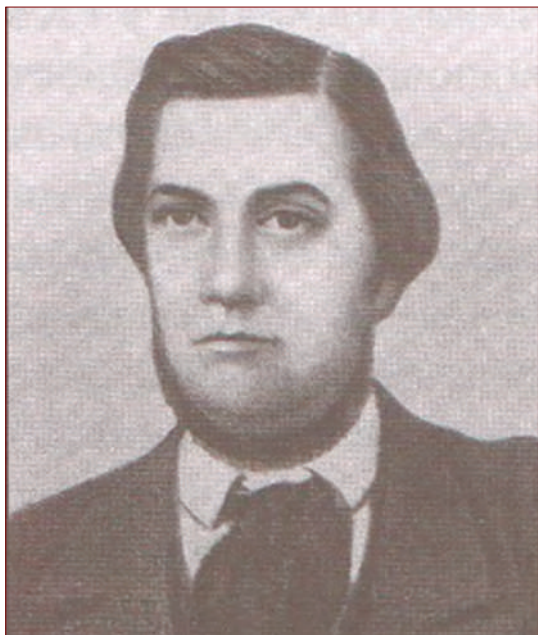
ко, Франко і Стефаник» (1914), «Малярство в житті Шевченка» (1914), «Шевченківський ювілей» (1915). Художник, галицький інтелігент-патріот Іван Труш працював у різних сферах суспільного та культурного життя України. Організував перші мистецькі товариства в Галичині: Товариство для розвитку руської штуки, Товариство прихильників української науки, літератури і штуки. Видавав перший український мистецький журнал «Артистичний вісник». Писав: «Не хвалися, що на олтарі вітчизни лежить твоє здоров'я, твої гроші і щастя; а скажи просто і точно, коли і що доброго ти зробив». Похований на Личаківському цвинтарі, поле № 1.

Літ.: Жадько В. Український некрополь. – К., 2005. – С. 311; Островський Г. І. Труш. Нарис про життя і творчість. – К., 1955. – 124 с.

Віктор Жадько

ТУЛУБ**Олександр Данилович**

(1824–1872) – філософ, історик і педагог; закінчив Київ. першу гімназію та філос. ф-тет ун-ту св. Володимира (1843–1847), готувався до проф. звання (після арешту позбавлений права залишатися при ун-ті). Ступінь канд. здобув у 1848. Знайомий Т. Шевченка – зустрічався з поетом у київській квартирі чиновника Миколи Гулака (1821–1899) в Старому місті, в будинку протоієрея Андріївської церкви Якова Завадського, на розі вулиць Стрілецької та Стрітенської (дім не зберігся). Поширював серед студентів ун-ту поезію Кобзаря. У 1846 вступив до Кирило-Мефодіївського братства; виступав за визволення селян від кріпосної залежності шляхом викупу; допитаний слідчими жандармського відділу. На запитання про розповсюдження серед «братчиків» «...произ-

Олександр Тулуб

ведений Шевченка, особливо о “Кобзарє” и “Гайдамаках”», Тулуб одповів: «О народности говорили следующее: что должно восстановить язык малороссийский, забытый всеми почти дворянами, об отличительных чертах характера малороссийского, делающих честь всякому человеку,- добродушии, откровенности и любви к родине. Отсюда о поэте Шевченке, выражающем в своих произведениях – “Кобзарє” и “Гайдамаках” – эти черты и возрождающем язык забываемый...Стихов Шевченки читал его “Тризну” и стихи, в доме Гулака, какие именно – не помню». У справі III жандармського відділу «Об Украйно-Славянском обществе», в доповіді шефа жандармів Олексія Орлова (1786–1861) імператорові Миколі I (1796–1855) 26 травня 1847 зазначається, що «...лиц, более или менее виновных по делу об украйно-славянистах – десять» – прізвища Тулуба не названо. За відсутністю доказів уникнув покарання. Працював учителем у різних містах України; опублікував працю з історії Черкас та Златополя; з серпня 1849 – учитель історії та російської мови в Чернігівській гімназії і бібліотекар, з серпня 1857 – ст. викладач російської словесності в 2-й Київській гімназії, водночас помічник інспектора студентів ун-ту св. Володимира, згодом також викладач рос. словесності в Інституті шляхетних панянок; з 1865 – інспектор Кам’янець-Подільської гімназії; з 1872 – у Херсонській гімназії. Помер у Херсоні, поховання не збереглося.

Літ.: Сергієнко Г. Шевченко і Київ. – К., 1987. – С. 88–116;

Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 153–203.

Віктор Жадько

ТУРГЕНЄВ

Іван Сергійович

(28.10.1818, м. Орел, Росія – 22.08.1883, Буживаль, поблизу Парижа, Франція) – філософ, рос. письменник. Почесний чл. університету св. Володимира (1879). Закінчив словесне відділення філос. ф-тету Петерб. ун-ту (1837). Як чл. Літ. фонду, клопотався про викуп Шевченкових рідних з кріпацтва – підписав лист комітету Товариства для допомоги нужденним літераторам і вченим. Співчував Шевченковим прагненням, що мали на меті піднести мову своєї країни, розвинути її культуру і поставити її в дружні, а не лише підпорядковані взаємини з великоросійською культурою, не раз шукав нагоди познайомитися з поетом Шевченком, висловлював щиру симпатію до його страждань і його таланту; познайомився з Тарасом у середині лютого 1858 в С.-Петербурзі. Збереглася записка Тургенєва, якою навесні 1860 запрошував Шевченка на зустріч із петрашевцем М. Спешневим. «Я часто бачусь із Шевченком», – писав Марку Вовчку у березні 1860; із Тарасом брав участь у літ. читаннях.

В епістолярії Шевченка російського колегу згадано лише раз – Тургенєв уперше писав про Шевченка у листі до Івана Павлова від 15 лютого 1859: «Нещодавно занурився в малоросійське життя. Познайомився з Шевченком, пані Мар-

Іван Тургенєв

кович (вона пише під ім'ям: Марко Вовчок) і багатьма іншими». Написав «Споминки про Шевченка», вміщені у першому томі празького видання «Кобзаря» (1876) – змалював словесний портрет Шевченка: «Широкоплечий, присадкуватий, кремезний, Шевченко являв собою образ козака з помітними ознаками солдатської виправки і ломки. Голова довгаста, майже лиса; високий зморшкуватий лоб, широкий, так званий «качиний» ніс, густі вуса, що закривали губи; невеликі сірі очі, погляд яких здебільшого похмурий і недовірливий, часом набирал виразу лагідного, майже ніжного, і супроводжувався хорошою, доброю усмішкою, голос трохи хрипкий, вимова чисто російська, рухи спокійні, хода поважна, постать трохи незграбна і мало елегантна. Ось такими рисами запала мені в пам'ять ця незвичайна людина.

У високій баранячій шапці, в довгій темно-сірій чумарці з коміром з чорного смушку, Шевченко мав вигляд справжнього малороса, хохла; портрети, що лишилися після нього, дають загалом правильне про нього уявлення». Проводжав в останню путь Т. Шевченка на Смоленському кладовищі; просив О. Герцена у «Колокол» повідомити про смерть Шевченка. Виповнюючи просьбу Тургенева, Герцен, котрий говорив про Шевченка, що це «едва ли не единственный народный поэт», написав кілька симпатичних слів з приводу смерті Шевченка в № 59 «Колокола» (1 квітня 1861) і помістив коротке голосіння «от архидиакона Агапия» (Андрія Гончаренка). Помер у Буживалі, неподалік від Парижа, на віллі П. Віардо – похований на місцевому кладовищі.

Літ.: Колосова Н. Тургенев Иван Сергійович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 328;

Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 334; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ТУРЕНКО

Віталій Едуардович

(5 травня 1989, Київ) – філософ, вчений, перекладач. Закінчив НПУ імені М.П. Драгоманова (2011), к. філос. наук (2011), науковий співробітник філософського ф-тету імені Тараса Шевченка.

Фахівець з античної та середньовічної філософії. Автор 250 наукових праць, зокрема – 10 індивідуальних та колективних монографій. Нагороджений університетською премією імені Тараса Шевченка (2011), Грамотою Президії НАН України (2020).

Учасник Шевченкознавчих конференцій в Інституті філології «Шевченкознавство XXI століття: завдання, викли-

Лауреатська нагорода Віталія Туренка

ки, перспективи» («Шевченкознавчі студії в укр. філософській думці другої половини ХХ століття» 2021), автор ст., в якій висвітлюється специфіка наукових напрацювань щодо Кобзаря українськими радянськими мислителями (2020). Сферою наукових інтересів в галузі шевченкознавства – релігійні мотиви та філософські інтенції у творчості Т.Г. Шевченка, рецепція спадщини Кобзаря в історії укр. філософії.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

Віталій Туренко

ТУРЧИНСЬКА

Агата Федорівна

(11.02.1903. містечко Куликів, тепер Нестеров. р-ну Львів. обл. – 22.08.1972, Київ) – філолог, письменниця. Закінчила КІНО (1926). З поетична шевченкіани – вірш «Шевченкове» (1938), поеми «Дитинство поета» (1941), «Тарасова гора» (1961), цикл віршів «Шевченко і Махтумкулі» (1942), збірка «Земле моя, зоре моя», збірка «Шевченковы дубы» (1962).

Згадувала ім'я Т. Шевченка в інших поет., проз. і драм. творах. Написала лібрето до опери «Русалка» за однойменною баладою Т. Шевченка (недрукована).

Літ.: Лощинська Н. Турчинська Агата Федорівна // Шевченк. енцикл. Т. 6; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

Агата Турчинська

ТЮТЮННИК

Григор Михайлович

(5.12.1931, с. Шилівка, тепер Зіньків. р-ну – 7.03.1980, Київ) – письменник; лауреат Держ. премії ім. Т.Г. Шевченка

Григор Тютюнник

за «Твори: У 2 томах» (1989). Виступав у Шевченківські дні перед студентами і викладачами ун-ту ім. Т. Шевченка, із випускником університету, поетом Петром Засенком, 22 травня несли квіти до підніжжя пам'ятника Т. Шевченку у парку навпроти ун-ту, їздили до Канева на могилу Кобзаря. На творчості Григора захищаються у вузі дипломні та дисертації, зокрема – Ірина Захарчук – кандидатську на тему: «Культурологічно-естетичні функції малої прози Григора Тютюнника» (1999), Ірина Гут на тему: «Слова автора при прямій мові в системі худ. тексту (на матеріалі творчості Григора Тютюнника)» (2009). У 1963–1964 працював

у ред. газ. «ЛУ», де надрукував оповідання: «Дивак», «Рожевий морок», «Кленовий пагін», «Сито, сито...», перша збірка: «Зав'язь» (1966). У повістях: «Облога», «Климко» (1970), «Вогник далеко в степу» (1979) використав факти з автобіографії. Увагу читачів і критики привертає простота розповіді, розмовні інтонації, народна лексика, описи природи. Улюблені герої – прості люди, близькі до рідного краю. працьовиті, чесні, з почуттям гумору. Автор зб.: «Деревій» (1969), «Крайнебо» (1975), «Коріння» (1978). Кращі оповідання: «У Кравчини обідають», «Бовкун», «Син приїхав», «Оддавали Катрю». На поч. 70-х пише твори для дітей – зб. «Ласочка» (1970), «Степова казка» (1973). Незавершеною залишилася повість «Житіє Артема Безвіконного». Окремі твори Т. видавалися багатьма іноз. мовами; екранізовано «Климко» (1983) та «Грамотний» (дипломна робота С. Чернілевського, 1987). Похований на Байковому некрополі столиці, ділянка №33; На могилі встановлено на високій стелі (скульп. В. Луцак, архіт. Я. Ковбаса) погруддя письменника.

Літ.: Гончар О. Живописець правди // Укр. мова і літ. в школі, 1981. – № 3; Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 194; Шевченківські лауреати. 1962–2001. – К.: Криниця, 2001. – С. 262.

Віктор Жадько

Тарас Шевченко як художник займає одне з найпочесніших місць в українському образотворчому мистецтві. Він прекрасно володів всіма відомими тоді засобами графічного зображення. Збереглися 835 малюнків і картин Тараса Григоровича, що дійшли до нашого часу в оригіналах і частково в гравюрах на металі й дереві, а також в копіях, які виготовлені художниками ще за життя. Крім того, існують відомості про 278 загублених і до сих пір не знайдених роботах.

Живописні та графічні доробки за часом написання датуються 1830–1861 роками і територіально пов'язані з Росією, Україною і Казахстаном. За жанрами – це портрети, композиції на міфологічні, історичні та побутові теми, архітектурні та ландшафтні пейзажі. Виконані маслом на полотні, а також аквареллю, сепією, тушшю, свинцевим олівцем та в техніці офорта на окремих аркушах білого, кольорового і тонованого паперу різних розмірів, а також в п'яти альбомах. Життєвість, реалізм, енергетика, талант і велич видно в живописних творах художника. Образотворча спадщина Шевченка велика: Тарас Григорович зробив великий внесок у розвиток побутового жанру і став його основоположником в українському мистецтві. Мистецька спадщина Шевченка довгий час знаходилась у приватних колекціях і не була доступна широким масам. Люди, до яких потрапили роботи художника, часто не уявляли собі їхньої цінності. Більшість картин і малюнків зберігаються в Національному музеї Тараса Шевченка.

Віктор Жадько

Світове мистецтво побудоване на тому, що митець сам себе творить. І на певному етапі цей іміджевий аспект переборює багато специфічних рис, які, може, не вклалися в образ мудрого вчителя з великим життєвим досвідом, який може зазирати в майбутнє. І звідси він – пророк, месія. У певний момент його таким сприйняли.

Тарас Шевченко – обдарований до геніальності митець. І як митець шукає різні форми самовираження. І тут підходимо до його сприйняття – а хто забороняє нам бачити Шевченка різним? Чому для мене Шевченко має бути старим дідом? «Виклик» – твір почесного професора університету, поета Івана Драча – це як обов'язковий твір для шевченкознавства. Драч наголошує: «Йому було в годину смерті лише 47!». Тобто – Тарас Григорович не був дідом. Хвороба, нервові злами, депресії, зневір'я – все це, звісно, людину старить, але не настільки. І далі поет геніально підмічає: «А то підробили діда і шкутильгаєте з дідом». Тобто, ми самі, створивши якесь уявлення про поета і художника Шевченка, погоджуємося з тим, що далі вже не потрібно нічого шукати. Цей відомий усім погляд з-під брів, козацькі вуса, лисина. Але... Ця творча особистість, геніальний талант, разом із тим була людиною, яка любила веселе товариство, гарний одяг, залицятися до жінок. Якщо хочемо, щоб у нашій свідомості постав інший Тарас Шевченко, наш духовний пророк, маємо переосмислювати свій погляд, бачення і ставлення до Поета. Якщо цього не зробимо, то рано чи пізно, покоління нині 10-річних потрапить у ту саму пастку, в яку потрапили ми – сприймати Тараса Григоровича лише в кожусі, старого дідуся. Мало робиться для того, щоб знайти всі його автопортрети, адже третина з них так і не знайдені. Ми мало розповідаємо для широкого загалу про Шевченка-художника. А йому, між іншим, обіцяли кар'єру одного з кращих художників Європи.

Віктор Жадько

УВАРОВ

Олексій Сергійович

(28.02.1825, Санкт-Петербург – 29.12.1884, Москва) – рос. археолог, граф, меценат, колекціонер старовини. Двічі почесний чл. університету св. Володимира (1852, 1874). Розкопував Херсонес, Ольвію та багато могил в Україні. В 1874 брав участь в Третьому Археологічному з'їзді, голова секції «Первісні древності».

Один із засновників Рос. археограф. товариства. Дав кошти на друк Шевченкового офорту з картини Рембрандта «Притча про робітників на винограднику», примірник Шевченко надіслав Уварову. Після заслання поет мешкав з М. Лазаревським

Олексій Уваров

у петерб. Будинку графа. Т. Шевченко згадував археолога у листах.

Літ.: Зленко Г. Уваров Олексій Сергійович // Шевченк. енцикл. – Т. 6; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

УВАРОВ

Сергій Семенович

(25.08.1786, Москва – 4.09. 1855, Москва) – граф; міністр народної освіти, почесний член (1811) та президент (1818–1855) Російської Академії наук. Брав участь у відкритті університету св. Володимира. Почесний член Університету Св. Володимира (1844). Член Державної Ради (1834). Міністр народної освіти Росії (1833–1849).

Вирішував питання про призначення Т. Шевченка викладачем малювання в ун-ті (його

дружина, графиня Катерина Олексіївна Розумовська – рідна сестра матері Варвари Репніної). 21 лютого 1847 надіслав куратору Київ. шкільної округи О. Траскіну своє рішення призначити Т. Шевченка на цю посаду «в виде опыта на один год для удостоверения в его способностях», а 2 червня направив листа О. Траскіну про виключення Шевченка зі списку чиновників Київ. навчального округу в зв'язку з арештом Кирило-Мефодіївського братства. Одночасно дав розпорядження цензурному комітету про заборону «Кобзаря».

Літ.: Короткий В. Уваров Сергій Семенович // Михайло Максимович. Листи К., 2004; Барабой А. Уваров Сергій Семенович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 354; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

Сергій Уваров

УВАРОВА

Варвара Микитівна

(14.11.1896, с. Костянтинівка, тепер Горностаїв. р-ну Херсон. обл. – 16.11.1976. Київ) – біолог, педагог. Закінчила біолог. ф-тет КІНО (1928). Працювала наук. співроб. при АН Укр. РСР, ДМШ (тепер НМТШ), співроб. Літературно-мемор. будинку-музею Тараса Шевченка, лектором тов. «Знання». Автор путівника-довідника «Т.Г. Шевченко і Київ» (1962), шевченкознавчих статей, зокрема: «Впорядкування меморіального будинку-музею Т.Г. Шевченка» (1955), «Дорогоцінні знахідки» (1961),

«Зустріч. До біографії Шевченка» (1962), «З історії одного будинку. У зв'язку з переказом про Т.Г. Шевченка» (1964).

Літ.: Сарана Ф. Уварова Варвара Микитівна // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 354; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

УЛЬЯНЧЕНКО

Віра Іванівна

(1.02.1958, Озеряни, Бобровицький р-н, Чернігівської обл.) – філолог, меценат, державна та політична діячка. Закінчила філ. ф-тет державного університету імені Шевченка (1980). В роки незалежності України працювала у системі держ. управління: в апараті Верховної Ради, Кабінеті Міністрів та Адміністрації Президента України. З березня 2000 – помічник Прем'єр-міністра України В. Ющенка. Народний

Віра Ульянченко

депутат України VI скликання. У червні 2006 призначена головою Київської обл. держ. адміністрації. У 2009–2010 – голова Секретаріату Президента України. Голова наглядової ради Благодійного фонду «Велика родина», опікується багатьма

Віра Ульянченко (в центрі) на відкритті пам'ятника Т. Шевченку у Вінниці

проектами, приуроченими Шевченківським датам і виданнями про Кобзаря. Зокрема, Фонд до 200-річчя від дня народження Кобзаря відкрив у Вінниці пам'ятник Т. Шевченку (автори: народ. художником України, лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка Анатолій Гайдамака та скульптор Володимир Цісарик). За сприяння Фонду побачив світ: Каталог учасників художньої виставки «Наш Тарас» – 64 картини, скульптури, графіки, літографії, зокрема – митців, які присвячують роботи Кобзареві: Миколи Глуценка, Сергія Шишка, Тетяни Яблонської, Василя Забашти, Віктора Ковтуна, графіку Михайла Дергуса, Георгія Якутовича, Василя Лопати, Олександра Івахненка, скульптуру Анатолія Куща. Особливою композиційною та емоційною домінантою видання стала серія вишиваних рушників «Шевченкіана» київської художниці Любові Конопко; Альбом 1845 року «Тарас Шевченко» – дослідження шевченкознавця Сергія Гальченка, присвячене другому (за хронологією) із чотирьох подорожніх альбомів малюнків Тараса Шевченка, що зберігаються в особистому архівному фонді №1 у відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури, який носить його ім'я; серія «Шевченкознавство для освітян» – п'ять видань (автор – професор, письменник Віктор Жадько), благодійно подаровані Фондом шкільним бібліотекам України.

Нагороди: орден княгині Ольги III ст. (2008); лауреатка Всеукраїнської премії «Жін-

ка III тисячоліття» в номінації «Знакова постать» (2008).

Літ.: «Ми – команда конкретних дій, а не обіцянок» // Главком, 2010. – 22 жовтня; Пам'ятник Тарасу Шевченку до 200-річчя від дня народження Кобзаря у Вінниці буде // Вінниця, 2013. – 15 жовтня; «Втративши село, ми втратимо Україну» // Волинь, 2014. – 24 жовтня.

Віктор Жадько

УНІВЕРСИТЕТ СВ. ВОЛОДИМИРА

– один з найстаріших і найбільших вищих учбових закладів України. Думка про заснування університету в Києві виникла 1805, одночасно з заснуванням університету в Казані й Харкові, але противником задуму став польський освітянин Тадеуш Чацький (1765–1813), який задумав створити для південно-західної Росії польський освітній заклад у Кременці (Волинський ліцей). Тільки після польського повстання, коли скомпрометовані польські навчальні заклади закрили, міністр народної освіти, граф Сергій Уваров (1786–1855) підняв питання про Київський університет, як про навчальну установу, що могла б сприяти поширенню російської освіти в краї. 25 грудня 1833 вирішено перевести до Києва Кременецький ліцей, реорганізований в університет.

15 (27) липня 1834, в день пам'яті святого рівноапостольного князя Володимира, відбулось урочисте відкриття університету св. Володимира. 18 (30) жовтня 1834 на посаду першого ректора наказом ім-

ператора Миколи I затверджено професора Михайла Максимовича (1804–1873). Першого навчального року (1834–1835) працював філософський ф-тет з двома відділеннями: історико-філологічним і фізико-математичним. На перший курс зараховано 62 студенти і 28 серпня 1834 розпочалися заняття. Обряд «посвячення в студенти», на відміну від інших російських університетів, проведено за старовинними лицарськими правилами і ним керував генерал-фельдмаршал, який придушив польське повстання, князь Фабіан Остен-Сакен (1752–1837) – на думку організаторів, посвята виглядала як символічне передання наступності між старим і новим поколіннями. Спочатку виш не мав власного приміщення і був

розташований в найманих приватних будинках на Печерську – у 1834–1842 заняття проходили в будинку капітана Корта, а 1837–1842 для університету споруджено будинок за проектом архітектора Вікентія Беретті. В університеті заборонялися будь-які таємні товариства. У серпні 1837 Микола I відвідав Київ, побував в університеті, де виступив з промовою перед студентами і викладачами. Студент юридичного факультету Петро Селецький (1821–1880) так передав зміст промови: «Мені потрібні вірні сини престолу, мені потрібна безмежна відданість, повна покірливість і беззаперечна слухняність; знайте, що я пильно стежитиму за вами, і горе тому, хто моральним або політичним своїм напрямом не буде відповідати моїм вказівкам,

*Диплом випускника Київського університету св. Володимира (XIX ст.).
Фотокопія*

17 жовтня 1905 року. Мітинг біля університету. Давнє фото

горе тому, повторюю, хто насмілиться спокуситися, подібно товаришам вашим, я його заховаю туди, куди ворон кісток не заносить». Професорський склад імператор попереджав: «А ви мені дивіться, наука наукою; але якщо не будете звертати увагу на розвиток моральних засад у студентах і політичного напрямку, згідно з моїми думками, я розправлюсь з вами по-своєму».

У 1838 жандармами викрита і розгромлена організація польських студентів. Справа закінчилася тим, що у березні 1839 університет закрито. Заняття поновилися у вересні – значну частину студентів виключено, багато викладачів звільнено; 1835 відкрито юридичний ф-тет. У 1841, у зв'язку із закриттям Віленської медико-хірургічної академії (заснованої 1832), відкрито медичний факультет. Організатором і першим деканом ф-ту призначено

хірурга й офтальмолога, професор Володимир Опанасович Каравасєв (1811–1892). З 1842 одну з десяти кафедр мед. факультету – кафедру фізіологічної анатомії очолив професор патологічної фізіології та патологічної анатомії Микола Іларіонович Козлов (1814–1889). У 1843 з Дерптського ун-та переведено Олександра Петровича Вальтера (1818–1889) – спочатку на посаду ад'юнкта, а з 1846 – професора кафедри фізіологічної анатомії. В різні роки першої половини ХІХ ст. на медичному ф-ті працювали вітчизняні вчені Сергій Петрович Алфер'єв (1816–1884), Едуард Ернестович Мірам (1811 – р.с.н.).

1884 у-тет святкував 50-річний ювілей; супутні студентські хвилювання стали приводом до закриття на півроку; після відновлення занять введено новий Статут. На 1 січня 1884 професорів було 48,

19 доцентів, приват-доцентів 8, прозекторів 2, астроном-спостерігач 1, лекторів 3. Тарас Шевченко, творчість якого пов'язане з університетом, знав викладачів: першого ректора Михайла Олександровича Максимовича, історика Миколу Івановича Костомарова (1817–1885), зблизився з вченими під час роботи Археографічної комісії для розгляду давніх актів, до якої входили професори – Микола Дмитрович Іванишев (1811–1874), Олександр Іванович Селін (1816–1877). На честь Кобзаря на стовбурі четвертої колони головного корпусу, ліворуч від портика парадного входу до будівлі встановлено меморіальну дошку (1961), а також з барельєфні портрети: М. Драгоманова (1971) М. Максимовича (1994), М. Грушевського (1996). У простінку вікон першого поверху праворуч від головного входу до будівлі встановлено (1975) пам'ятний знак на честь полеглих у роки Другої світової війни студентів, викладачів та працівників університету. На пам'ять про винищувальний батальйон, що діяв під час героїчної оборони Києва в 1941, на фасаді будівлі встановлено меморіальну дошку (відкрита у 1973, замінена 1984).

У виші трудилися вчені, математики: М. Боголюбов, В. Глушков, В. Положій, фізик О. Лейпунський, астроном С. Всехсвятський, ботаніки: О. Фомін, М. Холодний, економіст К. Воблий, літературознавець і сходознавець А. Кримський. У 1939 на честь 125-річчя від дня народження Кобзаря, університету присвоєно ім'я Тараса Шевченка.

В у-теті працює 13 факультетів, 8 навчальних інститутів, навчально-науковий центр, підготовче відділення, Центр українознавства, геологічний та зоологічний музеї, Музей історії вишу, Міжфакультетський лінгвістичний музей, Інформаційно-обчислювальний центр, Астрономічна обсерваторія, Видавничо-поліграфічний центр та Наукова бібліотека. У 1994 навчальний заклад отримав статус автономії і назву: «Національний університет імені Тараса Шевченка».

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 484; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 237; Сергієнко Г., Сергієнко Є. Київський університет і Т. Г. Шевченко. – К., 1984. – С. 15.

Віктор Жадько

УНІВЕРСИТЕТ

у роки Другої світової війни.

11 липня 1941 розпочалася оборона Києва від фашистський загарбників; 17 липня згідно Наказу ректора ун-ту ім. Т. Шевченка Олексія Руська (1906–1964) прийнято рішення про евакуацію майна. 29 червня група активістів університету захищена до 1-го зведеного полку Київського військового округу – всього у полку налічувалося 150 студентів, а на фронт призвано 400 викладачів і студентів старших курсів. 5 липня 1941, згідно Наказу ректора № 265 при військовій кафедрі з метою підготовки особового складу університету організовані заняття з воєнної оборони та стрільби – обов'язковими для всіх, без виключення та проводилися

за спеціальним графіком. 19 вересня рад. війська залишили столицю. Наказ ректора від 23 липня, № 280 став останнім у 1941: йдеться про звільнення працівників університету. 26 липня РНК (Рада народних комісарів) УРСР прийняла постанову про «тимчасове переведення Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка до Харкова та об'єднання його з Харківським державним університетом ім. М.О. Горького». 23 жовтня РНК прийнято рішення про евакуацію університету ім. Т.Шевченка та Харківського ім. М.Горького до м. Кзил-Орди (Казахстан) та розміститися на базі Кзил-Ординського педагогічного інституту, а професорсько-викладацький склад та студенти, які евакуювалися, забезпечувалися житлом. На базі двох вузів створено «Об'єднаний Український державний

університет» – ректором призначено О.М. Русько, проректором з навчальної роботи – ректор Харківського університету О.В. Сазонов. Відновлення діяльності університету розпочалося одразу після звільнення 6 листопада 1943 Києва від фашистських окупантів. 14 листопада 1943 ректор М.О. Русько, перебуваючи у Києві, Наказом відновив роботу Київського університету ім. Т. Шевченка. За роки окупації висаджено в повітря головний корпус, знищено кабінети, бібліотеки, розграбовано обладнання, документи, архіви. Десятки науковців, які захищали Вітчизну на фронтах Другої світової війни навечно вкарбовані в історію вузу. Зокрема, за виявлений героїзм і мужність Я.П. Батюку присвоєно звання Героя Радянського Союзу (по смертно). На юридичному факультеті створено аудиторію

Будівля університету (з боку Ботанічного саду) у перші дні Другої світової війни. 1941

17 жовтня 1905 року. Мітинг біля університету. Давнє фото

патріотичного виховання імені Я.П. Батюка, як частину факультетської музейної експозиції, де розташовані стенди, присвячені 10 Героям Радянського Союзу, вихованцям та викладачам і співробітникам, учасникам війни.

Літ.: Граб М. Діяльність Київського університету у роки Другої Світової війни // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2011. – Вип. 25. – С. 56 – 58.

Віктор Жадько

УНІВЕРСИТЕТ СВ. ВОЛОДИМИРА у творчості та листах Т. Шевченка.

Ставлення до університету св. Володимира викладачів та випускників знайшли чільне місце і в творчості Т. Шевченка, листуванні, нотатках «Щоденника». Герой повісті «Близнець» перед вступом до вишу,

прийомний син Сокири Никифора Федоровича – Савватій (Ватя), який навчався на мед. ф-теті ун-ту св. Володимира (за казенний кошт), розмірковує: «Какой именно избрать мне университет: харьковский или ближайший киевский? Я желал бы последний, потому что там профессора хорошие, особенно по медицинскому факультету». Будучи на службі в Орському укріпленні, поет згадав «нашого почитенного художника Павлова» (мова йде про живописця та педагога, Тарасового знайомого, випускника університету Павлова Капітона Степановича (1792–1852), який у 1847 після виходу у відставку мав зайняти посаду вчителя малювання в унті св. Володимира. Шевченко-знавці припускаються думки, що Саватій Сокира є прообразом літератора і художника-аматора Савичева Микити Федоровича (1820–1885), знайомого

Т. Шевченка періоду заслання. Студент Савватій висловлює у повісті, що «...інспектор с неудовольствием и даже страхом заметил», існує здогад, що Шевченко тут має на увазі реальну особу – полковника у відставці Михайла Корниловича Сигучова – інспектора студентів університету в 1842. «М. К. Сигучов, – згадує Тарасів біограф, також випускник ун-ту св. Володимира Михайло Чалий (1816–1907), – був людиною незлою, але майже без всякої освіти. Спинившись волею долі в ученому середовищі професорів і студентів, не знав, як йому поводитися». У повісті «Близнецы» також згадується співроб. Археограф. комісії Олексій Сенчи-

ло-Стефановський (1808–1866) як художник «Сенчилов»: «Заказать разве Сенчилову образ для его пасики?» – йдеться про Сенчила-Стефановського – художника, близького друга Шевченка, який у 1840–1860 був учителем малювання в Київській повітовій школі на Подолі, співробітником Тимчасової комісії для розгляду давніх актів у Києві. Разом із Шевченком 1846 брав участь у розкопках могили Переп'ят поблизу Фастова, містечка Київ. губ-нії.

У повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали» наводить рядки з української народної пісні, записаної в альбомі Шевченка у 1846–1850 рукою випускника ун-ту св. Володимира Петра Чуйкевича (1818–1875) «Зийшла зоря извечора, Не назорилася». А героїня твору Маша – вихованка київ. Ін-ту шляхетних панянок – обожнювала вчителя «мінералога Ф.», розповідається про викладача природничої історії ун-ту св. Володимира, професора Феофілактова Костянтина Матвійовича (1818–1901). Герой повісті «Капитанша» майор Ячний віддав сина навчатися чи то в Київ (малося на увазі ун-т св. Володимира). У листі до княжни Варвари Репніної (1808–1891) від 14 жовтня 1847 Тарас Шевченко писав: «За вашим клопотанням, моя добра Варвара Миколаївна, я отримав призначення в Київський університет. І в той самий день, коли прийшло призначення, мене заарештували», «і я уже був не вчитель Київського університету, а рядовий солдат Оренбурзького лінійного гарнізону». 13 вересня 1857

Видання вчених про Т. Шевченка та друзів і університет. Обкладинка

Шевченко зізнався в «Щоденнику», що хотів би зустрітись з вихованцями університету св. Володимира, «братчиками» – Іваном Посядою (1823–1894) і Юрієм Андрузьким (1827 – р.с.н.): «Проходячи через двір, зустрів студента з добре Таки синім підборіддям, а тому й зміркував, що він не новак у тутешній аудиторії. Тому я й запитав його, чи не пам'ятає він Посади й Андрузького, переведених 1847 з київського університету до казанського». До творчої спадщини Тараса Шевченка у другій половині XIX ст. – початку XX зверталися вихованці та викладачі університету св. Володимира, про яких Тарас Григорович згадує у творах: В. Антонович, М. Драгоманов, С. Єфремов, М. Дашкевич, В. Доманицький, Д. Чижевський, О. Грушевський, П. Филипович, М. Зеров, О. Дорошкевич. На засланні Шевченко згадує професора ун-ту Михайла Максимовича (1804–1873) в листі до лікаря Андрія Козачковського (1812–1889) від 14 квітня 1854, в якому пише про свій задум перекласти українською мовою «Слово о полку Ігоревім» і скаржитись, що там немає тексту поеми. Поет просить свого друга прислати список з видання «Слова» О. Шишкова або М. Максимовича, які, на його думку, повинні бути в бібліотеці «університету та Переяславської семінарії». У 1918, вихованець університету Микола Біляшівський (1867–1926) ініціював придбання для Київського національного музею двох портретів намальованих Т. Шевченком: Михайла Максимовича

та дружини – Марії Василівни; обидва датовані 1859. У 1930 проф. ун-ту ім. Т. Шевченка Павло Попов (1890–1971) започаткував наукові шевченківські експедиції «Слідами Шевченка», матеріали якої лягли в основу книги «Тарас Шевченко про народну творчість» (1952). Під час експедиції кіностудія Київського державного університету зняла науково-популярний фільм «Шляхами Тараса».

Літ.: Попов П. Образ позитивного героя, студента Київського університету в повісті Шевченка «Близнець». – К, 1964; Рудько М. Тарас Шевченко і Київський університет – К, 1959. – 87с.

Віктор Жадько

УСАТЕНКО

Галина Олегівна

(11.04.1968, Київ) – філолог, літературознавець. Закінчила філ. ф-т у-ту ім. Т. Шевченка (1990).

Галина Усатенко

Викладач ун-ту з 1995, доц. кафедри історії укр. л-ри і шевченкознавства, кафедри історії укр. л-ри, теорії л-ри та літ. творчості. Професор кафедри історії української літератури, теорії літератури і літературної творчості, завідувач Підготовчого відділу для іноземних громадян КНУ імені Тараса Шевченка. Заступник директора з координації навч. та наук-метод. роботи ІФ. Канд. філ. наук. Коло наук. інтересів – історія укр. л-ри, література і мистецтво Бароко, міждисциплінарні дослідження, літ. імагологія; освітня політика. У наук. доробку наявна також шевченків. тема – розділи «Тарас Шевченко» (2002). «Тарас Шевченко» (2006).

Розкрила специфіку формування мист. поглядів і смаків митця крізь призму біографістики у праці «Мистецтвознавча лектура у творчості Тараса Шевченка» (2013). У дослідж. «Тарас

Павло Усенко

Шевченко: віднайдені ідентичності» (2014) йдеться про осмислення феномену Шевченка крізь призму ідентичностей Митця та його прояві у Слові. Доповідь «Самоусвідомлення Митця: твір і суспільно-культурний центр» на круглому столі Шевченківського міжнарод. літературного конгресу 11 березня 2014 р. (КНУ).

Лит.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

УСЕНКО

Павло Матвійович

(23.01.1902, с. Заочіпське Царичан. р-ну Дніпроп. обл. – 04.08.1975, Київ) – філолог, журналіст, історик. Закінчив філ. ф-тет та ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1971). Наук. співроб. Ін-ту історії України НАНУ. Чл. СПУ (1934). Лауреат Респ. комсомол, премії ім. М. Островського (1967). Працював у молодіжних газ. і ж. Був організатором спілки письменників «Молодняк». Автор зб. поезій та поем. З шевченкознавчого доробку: Т. Шевченкові присвятив вірші «Живи, живи, Кобзарю, серед нас» (1939), «В Тарасів день» (1942), «Т.Г. Шевченкові. На відкритті пам'ятника в м. Яготині» (1959).

У зб. «Про моїх сучасників: статті, нариси, спогади» (1977) умістив ст. «Наш Тарас» (промова на вечорі в музеї Академії художеств у Ленінграді) та «Адам Міцкевич», у якій йдеться про ставлення Шевченка до пол. поетів. «Нові матеріали до польських друзів Т.Г. Шевченка»

(1985), «Т.Г. Шевченко в русско-украинско-польских революционных связях середины XIX в.» (1990), «Дякую тобі за твоє ласкаве, сердечне українське слово...» (2009), «До питання історичних мотивів поезії «Мій Боже милий, знову лихо!...» (2014); нарис «На Шевченковій орбіті: Зигмунт Сераковський» (2013).

Автор статей до Шевченк. енцикл. Образ поета з'являється і в ін. поезіях. Переклав вірш М. Некрасова «На смерть Шевченка» (1964). Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 1. У 1978 у Києві, на будинку письменників Роліті по вул. Богдана Хмельницького, 68, де мешкав поет у 1935–1975, встановлено бронзову пам'ятну дошку (скульптор Н. М. Дергус, архітектор В. М. Яценко). На його честь 1976 названо вулицю у Дніпровському районі столиці.

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 267; Письменники Радянської України. 1917–1987: Біобібліографічний довідник. – К., 1988. – С. 607; Смілянська В. Усенко Павло Георгійович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 444; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

УСНІ ОПОВІДІ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

– розповіді своїх творів Кобзарем, як і перед студентами ун-ту – викладачами, письменниками, акторами. До цих творів зараховуємо різноманітний за походженням та культурним значенням масив текстів, який

нині вивчено недостатньо. Першим кроком в історико-літ. і фольклорист. осмисленні цього матеріалу можна вважати публ. з прим. тексту «Запорожці приїдуть, було, з Січі в Київ» П. Куліша 1972 Ю. Івакін розглянув цей текст поряд із ін. аналогічними випадками у творчості Шевченка: фрагментами оповідання «про пана Горкушу» в листі П. Куліша до Плетньова від 29 грудня 1846, «записом Г. Честахівським спогадів Шевченка, вірша “Вип'єш чарку” (“Вночі”)». Дослідника в першу чергу цікавила «проблема аутентичності», співвідношення Шевченкового тексту і привнесеного записувачами, саме тому в нотатці «Усні оповідання Шевченка» він згадує й вірш «Вип'єш чарку». Використавши спостереження Ю. Івакіна над записом П. Куліша, Ф. Скляр у ст. до Шевченк. словн. не згадав про запис Г. Честахівського «Колись-то, було, ми з покійним Штернбергом», проте ввів до кола «усних оповідань» поета «притчу про зерна і шукання серед них “царя”». Цей варіативний переказ із акціональним компонентом можна віднести до Шевченкових оповідань умовно. Фактично до корпусу «усні розповіді творів» у записах сучасників, слід завести ще запис Г. Честахівського «Це було якраз на великодніх святках»; уривок розповіді В. Забіли, записаний М. Білозерським під заголовком «Про Шевченка у Варшаві»; фіксації оповідей Шевченка, надрук. рос. та укр. мовою М. Чалим, а саме: «Зашла речь об охоте», «Шевченко рассказал» та «На Арале есть

плавучие острова». Ці тексти можна класифікувати з кількох жанрологічних позицій.

Здається, цілком природно застосувати щодо них шкалу зменшення літературно-творчого складника. Безперечно, найближче до літературної творчості Шевченка перебувають його імпровізації «про пана Горкушу», які П. Куліш записав на другий день після того, як їх почув Ю. Івакін указує на антипанський пафос фрагментів та використання гоголівської традиції, а також на інтерес «з точки зору генези Шевченкової російської прози», зокр. він звертає увагу на «те ж введення українських слів у російський мовний контекст для створення відповідного національного колориту».

Нині оповідачі творів Т. Шевченка використовують і запис тарасового біографа Михайла Чалого «Ш-ко рассказал» про подорож Тараса Григоровича Україною в 1840-ві роки. Літературний спадок Т. Г. Шевченка, його життя та діяльність потребують подальшого глибокого і різнобічного вивчення та дослідження, як сучасними, так і прийдешніми поколіннями.

Літ.: Івакін Ю. Нотатки шевченкознавця. Літ.-критичні нариси. – К., 1986; Яременко В. У Києві на Подолі: Про одне з усних оповідань Т.Г. Шевченка // ЛУ, 1989. – 9 берез.; Росовецький С. Тарас Шевченко і фольклор. – К., 2011.

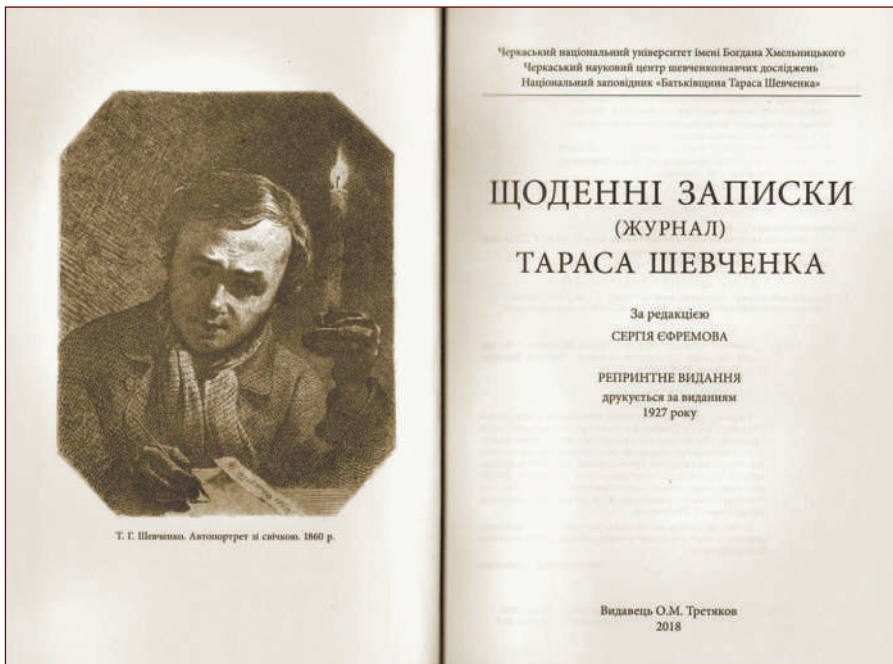
Станіслав Росовецький

Фольклорні записи Тараса Шевченка – народні пісні, думи, перекази, приказки та прислів'я. Систематично збирав фольклор і під час своєї роботи в Археографічній комісії 1845–1847, створеної при ун-ті св. Володимира. Подорожуючи по Україні (Київській, Чернігівській і Полтавській губерніях, Поділлям й Волині), записував героїко-патріотичну визвольну поезію українського народу, сповнену гніву й соціального протесту, громадську і побутову лірику, гостро сатиричні антикріпосницькі коломийкові пісні, мудрі народні афоризми тощо. В альбомах того часу він поряд з зарисовками записував і фольклорні зразки. В альбомі 1839–1843 подано сім пісень: «Соколе мій, чоловіче», «І ворони клюють, і сороки клюють», «Да все луги, все береги, ніде води напитися», «Гей підтискай, малий хлопче, тісенько попруги» (про сподвижника Б. Хмельницького – Д. Нечая), «Солодким медом да солодким вином кубки наповняли» (про керівника селянських повстань С. Палія), «В Макарові, славнім місті, пророчисте свято» та «Хвалилася Україна, що в нас добре жити» (обидві – про учасника Коліївщини І. Бондаренка). В альбомі 1845 Шевченко записав дві пісні: «Чи я тобі не казала і не говорила» і «Шапувалко – чорна галко». Багато народнопоетичних творів записано в двох Шевченкових альбомах рисунків, поезій і фольклорних записів 1846–1850 років. У них зібрано соціально гострі зразки народної творчості, що відображають тяжке життя українців. В першому альбомі фольклорні записи вміщено на початку і в кінці альбому. Тут є народні пісні: «Ой поздоров, боже, царя Микольця», «У Києві на ринку п'ють козаки горілку», «Ой горе ж мені та на чужині», «Ой за пана Браницького орали волами», «Та спасибі батькові, та спасибі матері», «Упилася я на меду», «Ой хвалився Бондаренко», «Ой пише, пише наш імператор», «Ще не світ, ще й не світає», «Ой боже наш, боже, боже наш єдиний», «Ой піду я до церковці», «Ой піду я не берегом – лугом».

Віктор Жадько

Шевченко використав фольклорні тексти у «Живописной Украйне», зокрема – в офорті «Казка», сюжет для якого запозичив з нар. казок. Взятий текст до офорта поглиблює ідейний зміст твору, допомагає розкрити трагедію людини, яка, відбувши солдатчину, загубила життя. На запитання Смерті: «А відкіля і куди бог несе, господо москалю?». Солдат відповідає: – «Из самой России идем на тот свет, сударыня Смерть». В цьому діалозі наочно стверджується загальнонародний протест проти миколаївської солдатчини. Свідченням того, як Шевченко любив усну народну творчість, є й надрукований у першому випуску «Живописной Украйны» проспект видання, в якому серед запланованих сюжетів живописних творів передбачалося відобразити й «народный быт настоящего времени – обычаи, обряды, поверья, суеверья, сказки и песни». У проспекті відзначалася пісня «Ой ходив чумака сім рік по Дону». Багато Шевченкових фольклорних записів загинуло через арешти. Фольклорно-етнографічна робота, яку Шевченко провів у 40-х рр. в Україні, знайшла відображення в повістях. Повість «Наймичка» фольклорно-етнографічною основою пов'язана з експедиційною роботою Шевченка. Наведені в повісті пісні, зокрема – чумацькі: «Та виріс я в наймах, в неволі», «Ой воли мої, половії», «Ідуть собі чумаченьки та йдучи співають», а також про Івана Удовиченка «Ой жила вдова та край села...» розповідають про те, як тяжко жилося народу. В повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали» Шевченко згадував народні думи про Олексія Поповича, Івана Коновченка, історичну пісню про Саву Чалого. Деякі свої принципи збирання народної творчості під час подорожей по Україні Шевченко розкрив у повісті «Музыкант».

Віктор Жадько

ФЕДЧЕНКО

Павло Максимович

(12.07.1920, с. Носачів, тепер Смілян. р-ну Черкас. обл. – 13.06.2002, Київ) – філолог, літературознавець, культуролог, педагог. Навчався на філ. ф-теті ун-ту ім. Т. Шевченка (1937–1949). Викладач ун-ту з 1951 р., зав. кафедри історії журналістики (1959–1968), проф. кафедри історії л-ри і журналістики (1974–1988). Декан філ. ф-тету (1961–1967). Наук. співроб. ІЛ (1973–1999). Його учнями були: І. Драч, В. Симоненко, В. Чорновіл, Б. Олійник. У 1959 упорядкував хрестоматію «Матеріали з історії української журналістики», а 1969 – «Преса та її попередники». З 1968 – проф.;

Павло Федченко

д-р філол. наук. Сфера наук. досліджень з преси: історія укр. журналістики першої половини XIX століття, укр. літ. критика, період. преса, публіцистика Лесі Українки, Т. Шевченка, життєпис М. Драгоманова. Автор статті: «Публіцистика Т.Г. Шевченка» (1959), «Тарас Шевченко – великий співець дружби народів» (1965). Публіцистика Т.Г. Шевченка (1964). Наук. шевченкознавство: «Слово про Кобзаря: Біографічний нарис» (1961), «Тарас Шевченко» (1963), «Тарас Григорович Шевченко» [Монографія] (1989), «Публіцистика Т.Г. Шевченка» (1959); «Світова велич Шевченка» (1964); «Історія української дожовтневої журналістики» (1983); «Тарас Шевченко» (1988). Автор кн. «Літературна критика на Україні першої половини XIX ст.» (1982), «Історія української літературної критики та літературознавства. Хрес-

томатія» У 2 кн. (1996, 1998, співупоряд., автор передмови першого тому), окремі сторінки яких присвячені Т. Шевченку; «Михайло Драгоманов. Життя і творчість» (1991).

Літ.: Боронь О. Федченко Павло Максимович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 482; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ФЕОФІЛАКТОВ

Костянтин Матвійович

(20.10.1818, С.-Петербург – 21.01.1901, Київ) – геолог; д-р природн. наук. Почесний чл. університету св. Володимира (1893). Закінчив фіз.-матем. ф-тет Петерб. Головного пед. ін-ту (1841). Викладач університету св. Володимира з 1845. Екстраординар. проф. кафедри мінералогії та геології ун-ту. Декан фіз.-матем. ф-тету (1877–1880, 1884–1889), ректор ун-ту (1880–1881). 46 років (по 1891) викладав в ун-ті курси мінералогії та геології на природничому відділенні фізико-математичного факультету та на мед. ф-теті, завідував кабінетом мінералогії та геології. 1872 підготував геологічну карту Київської губ. (масштаб 10 верст в одному дюймі), 1874 – докладнішу геологічну карту Києва (масштаб 200 сажнів в одному дюймі) – за цю роботу у 1876 удостоєний першої премії Мінералогічного товариства С.-Петербурга. Заклав основи вітчизняного картографування, вважається засновником київської школи геологів та петрографів. Гео-

Костянтин Феофілактів

логічні колекції, зібрані Феоділаковим, перейшли у власність ун-ту св. Володимира. За його участі поповнилися цінними експонатами мінералогічний кабінет (3000 одиниць) та створена мінералогічна лабораторія з великою бібліотекою спеціальної літератури. Знайомий Т. Шевченка, згадується у повісті «Мандрівка з приємністю і не без моралі» (героїня твору, вихованка Ін-ту шляхетних панянок Маша обожнювала вчителя «мінералога Ф.»). Похований на Байковому цвинтарі; могила не збереглася.

Літ.: Ректори Київського університету. 1834–2006. – К., 2006; Незабутні постаті; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ФИЛИПОВИЧ

Павло Петрович

(20.09. 1891, с. Кайтанівка Звенигород. пов. Київ. губ., тепер Катеринопіл. р-ну Черкас. обл. – 3.11.1937, урочище Сандармох, тепер Медвеж'єгор. р-ну Карелія, РФ) – історик, поет-неокласик, літературознавець. Навчався на юрид., через рік перевівся на істор.-філ. ф-тет (слов'яно-рос. відділення) університету св. Володимира (1910–1915). Учень проф. В. Перетца та проф. А. Лободи. Проф. стипендіат. Приват-доц., проф. КІНО (1920–1935), читав курс нового укр. письменства. Разом з М. Зеровим вів літ. семінар підвищеного типу. Наук. співроб. Київ. філії Ін-ту Тараса Шевченка, працював

Павло Филипович

Павло Филипович. Шевченкознавчі студії (Черкаси: Брама, 2002)

в комісіях ВУАН. Представники наук. шевченкознавства 20–30-х років ХХ ст. Започаткував серію шевченкознавчих збірок: «Тарас Шевченко» (1921, співред.); «Шевченківський збірник» (1924. – Т. 1); «Шевченко та його доба» (1925. 1926. співред.). Шевченкознавчі студії: «Поет огненного слова» (1921); «Історико-літературні матеріали до Шевченка. 1. Листи Максимовича до Шевченка. 2. Нові рядки Т. Шевченка» (1919); «Шевченківська виставка 1920 в Києві» (1921); «Майков про Шевченка» (1923); «Шевченко і романтизм» (1923); «До студіювання Шевченка» (1924); «Шевченко і декабристи» (1924. Окреме доповнене видання – 1926); «До студіювання Шевченка та його доби» (1925); «Європейські письменники в Шевченковій лектурі» (1926); «Шевченко і Гребінка» (1925); «Революційна легенда про Шевченка чи дійсність» (1926); «Шевченкова «Марія»» (1927); «Коцюбинський і Шевченко» (1926); «Щоголів і Шевченко» (1928); «Перший переклад з Шевченка російською мовою» (1928); «Шевченко і Плещеев» (1929); «Забуті рецензії сорокових років на Шевченкові твори» (1930); «Соціальне обличчя українського читача 30–40 рр. ХІХ в.» (1930); «Шевченко і Платон Симиренко. З поля боротьби за Шевченка» (1933); «Шевченко в боротьбі з українською дворянсько-поміщицькою літературою» (1934). Взяв участь у коментуванні академічного ПЗТШ – Т. IV. «Журнал» (1927). Автор триптиху «Тарас Шевченко» («Київ», «Новопетровське», «Повернення»).

Один із фундаторів новітнього наукового шевченкознавства, написав про життя і творчість Т. Шевченка 30 розвідок.

Заарештовано в серпні 1935 НКВС, засуджений до страти із Миколою Зеровим за приналежність до «шпигунсько-терористичної організації», що нею мав бути нібито семінар української літератури в Київському ІНО. Невдовзі вирок замінено на 10-річний термін ув'язнення. Відбував покарання спочатку на Медвежій Горі (на північ від Ленінграда), згодом – на Соловках. Вивезений звідти з етапом в'язнів Соловецької тюрми і розстріляний 3 листопада 1937 в урочищі Сандармох поблизу Медвеж'єгорська (нині Республіка Карелія, РФ). Реабілітований у січні 1958.

Літ.: Дорошенко В. Шевченкіана Павла Филиповича // Зб. Харків. історико-філол. товариства. Нова серія. – Т. 8. – Х., 1999; Полішук В. Филипович Павло Петрович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 487; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ФІЛІПОВИЧ

Тамара Іванівна

(24.06.1959. м. Канів) – філолог, музейник. Закінчила філ. ф-тет КДУ (1993). Наук. працівник ШНЗ в Каневі (з 1976) від експертного до молод. наук. співроб., зав. наук.-дослід. відділом культ.-освітньої роботи. Автор буклету «Шевченківський національний заповідник» (2006), путівника «На Тарасовій горі».

(2011, у співавт.), підготувала комплект листівок «Могила Тараса Шевченка», автор статей: «Тільки хаточку в тімраї...» (2011), «І зазвучала опера на Тарасовій горі» (2010), «Монастирище» (2013), «Тарас Шевченко на Михайловій горі у Прохорівці» (2015), «Шевченківські місця Канівщини» (2014), «Ота благодать над Дніпром» (маловідомі сторінки про перебування Т. Шевченка на Канівщині) (2014), «Платон Смиренко і Тарас Шевченко» (2016), «Тарас Шевченко і Канівщина: «Трахтемирів та Монастирище – подорож у глибину віків» (2017), «Тарас Шевченко і Черкащина: шляхами Кобзаря» (2017), «Тарас Шевченко і Канівщина: «І от зустрілися у Прохорівці знов» (2018), Тарас Шевченко і Канівщина: «А я так мало, небагато благав у Бога, тільки хату» (2019), «Стежками Кобзаря» (2020).

Літ.: Краєзнавці Черкащини. Бібліографічний довідник. – Черкаси, 2016. – 64 с.

Віктор Жадько

ФЛОРИНСЬКИЙ

Тимофій Дмитрович

(28.10.1854, С.-Петербург – 2.05 (за ін. даними 3.06) 1919, Київ) – філолог-славист, історик. Доктор слов'ян. філології. Закінчив істор.-філ. ф-тет С.-Петербур. ун-ту (1876). Викладач ун-ту св. Володимира (з 1882), ординарний проф. (з 1888), зав. кафедри славистики (1882–1917); член Історичного товариства імені Нестора Літописця при університеті. Декан істор.-філ. ф-тету (1890–1905). У 1910–1917 – голова професорського

Тамара Філіпович

дисциплінарного суду при ун-ті св. Володимира. Наук. інтереси: слов'янознавство, історія сербо-хорват. літ., візантійство, болгаристика. Відомий також як українофоб, автор полемічних

Тимофій Флоринський

праць: «Малорусский язык или «україно-руський» літературний сепаратизм» (1900), «Славнофільство Т.Г. Шевченко» (1906. Окреме видання – 1906), «Дополнение к статье «Славнофільство Т.Г. Шевченко» (1906). У 1919, за переданим у руки чекістів списком російських монархістів Києва заарештований та розстріляний. Похований на Лук'янівському кладовищі; могила не збереглася.

Літ.: Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского Университета Св. Владимира (1834–1885). – К., 1884; Росовецький С. Шевченкознавство у Київському університеті (1860–1930) // Шевченкознавство КНУ; Універ-

ситетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

**ФОНД ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
(Всеукраїнський
благодійний
культурно-науковий
фонд Тараса Шевченка).**

Заснований нащадками Великого Кобзаря в березні 1992 на основі громади «Шевченкові нащадки» (1991), яка об'єднала родичів поета в усіх місцях проживання. Засновниками Ф. стали: ун-т ім. Тараса Шевченка, НАН України, СПУ. Президент – Людмила Олександрівна Красицька, правнучка Т. Шевченка по сестрі Катерині, небога Дмитра Красицького, з яким написала дослідження «Гілки Шевченкового роду» (1987). Перші ентузіасти та члени Фонду: Микола Лихошва, Василь Красицький, Анатолій Качан, Володимир Бугрим, Анатолій Пилипенко, Ірина Зеленко, Анатолій Лосєв, Валентина Іваненко, Петро Засенко, Микола Лисенко, Микола Сом. У 2000 з ініціативи Ф. проведено Міжнародн. наук.-публіцист. конф. «Тарас Шевченко і Україна XXI ст.» (зб. мат-лів конф. видано 2003 за ред. Л. Красицької) та «Шевченківський краєзнавчий альманах».

Фондом заснована у 1992 премія: «В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля»; присуджується щорічно за багаторічний подвижницький або вагомий внесок у відродження та розбудову Української держави трьом номінантам – двом з України, одному з-за кордону. Лауреати

Лауреати та члени правління Фонду біля поховання Т. Шевченка на Чернечій горі

премії оголошуються в ЗМІ до 22 травня. Дипломи урочисто вручають особисто на могилі Тараса Шевченка в м. Канів у поминальну суботу напередодні свята Святої Трійці.

Літ.: Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У двох книгах. – Кн. 2. – Л-Я. – Полтава, 2009. – С. 415.

Віктор Жадько

ФУНДУКЛЕЙ

Іван Іванович

(1804–1880) – цивільний губернатор Києва (1839–1852) – дійсний статський радник; знайомий Т. Шевченка. Мешкав у київському будинку на розі вулиць Інститутської та Липської. Чиновник канцелярії Еразм Стогов про губернатора: «Як тільки Бібіков довідався, що Фундуклей багатий, відразу ж запропонував йому губернаторство в Києві. Батько його, грек, був шинкарем в Єлисаветграді і потім відкупщиком у Херсонській губернії». Письменник Микола Лесков (1831–1895) про Фундуклея у спогадах «Умершее сословие»: «В Киеве был тогда гражданским губернатором знаменитый в своем роде богач и добрый кроткий человек Иван Иванович Фундуклей, иждивением которого сделано много прекрасных описательных изданий». Иван Иванович цікавився історією та археологією, брав участь в упорядкуванні двотомного «Огляду Києва і Київської губернії стосовно давнини» (1847); за власний кошт видав «Огляд могил, валів та городищ Київської губернії» (1848). Олександр Кониський (1836–

Обкладинка видання Фонду

1900), писав: «Фундуклей, людина освічена, щедра і сам письменник. У його теж збиралися

Іван Фундуклей

письменники і інші освічені кияни, а між ними бував і Шевченко». Губернатор брав участь в арешті «братчиків», 28 березня 1847 з київським жандармським полковником Білоусовим «...зробив найсуворіший обшук на квартирах викладача історії в Київському університеті Костомарова, студентів Івана Посяденка, Олександра Тулуба й Андрузького, у колишнього студента Опанаса Маркевича та художника Шевченка». 5 квітня 1847 Фундуклей допитував арештованого на Наводницькій переправі поета, про що Тарас напише Якову Кухаренку (1800–1862): «Іду під вечір, думаю, спізнюся на весілля Костомарова: зійшов на пором, щоб переїхати через Дніпро. Тут мене цап і прямо до Фундуклея». 6 квітня 1847 Фундуклей повідомив III жандарм. відділ про «взяття під варту Шевченка»: «Художник цей при поверненні з Чернігівської губернії був затриманий..Між паперами його виявилася рукописна книга («Три літа») з малоросійськими його власними віршам...тому й приватне листування вважав обов'язком доставити в III відділ. Разом з цим припроваджується і художник Шевченко».

16 липня 1847 з Орської фортеці поет звертався до І. Фундуклея з проханням повернути відібрані під час арешту речі, чи «...передати безпосередньо через художника Сенчила». Особливо турбувала Тараса доля краєвидів Києва. 22 жовтня 1847 Шевченко пише до Андрія

Лизогуба (1804–1864): «Шкода, що я не покинув тойді у вас рисунок київського саду, бо він і всі, що були при мені, пропали. У І.І. Фундуклея». Для Києва губернатор Іван Фундуклей зробив чимало: добудував приміщення ун-тету св. Володимира та Інституту шляхетних панянок; заклав ботанічний сад при університеті; заснував обсерваторію; спорудив анатомічний театр; ланцюговий міст через Дніпро; збудував жіночу гімназію «Фундуклеївською», передавши для навчального закладу два своїх будинки. У 1843 на Театральній площі (нині – Європейська) з'явився фонтан, названий киянами «Іван».

«Градоначальник, який не брав хабарів», «покровитель студентів», «батько усіх киян» – цими епітетами мешканці Києва 19-го століття нагородили цивільного губернатора Києва Івана Фундуклея, який пішов з життя 130 років тому (22 серпня 1880 року). Ніжинський грек, він понад два десятки років «керував» Києвом і залишив по собі добру пам'ять.

Помер у Москві, похований на цвинтарі Донського монастиря.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 221; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 16–195; «Згадайте, братія моя...» Київ Тараса Шевченка. – К., 2016. – С. 197; Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 155–262.

Віктор Жадько

Перша могила Т. Шевченка з дубовим хрестом. Давнє фото. 1861

Над домовиною Шевченка на місці поховання змурували цегляне склепіння, насипали два яруси землі й обклали камінням так, щоб надати могилі вигляду степової могили, встановили дубовий хрест (хрест – стародавній знак (символ) життя, істини і спасіння, взятий стародавніми християнами, складається з двох ліній, які перетинаються). Будучи охрещений у православній церкві, Тарас Григорович похований згідно традиції християнської віри – із встановленням 17 травня 1861 на могилі дерев'яного хреста із дуба, який з часом підгнив і став хилитися. Поштовою до заміни стала телеграма, надіслана 1882 року з Канева до київської газети "Зоря" учителем і письменником Василем Гнилосировим (1836–1901), який писав, що «...могила поета є цілковитою руїною. Дерев'яний хрест звалився до Дніпра, розбившись на два шматки. Його залишки палять підлітки-пастухи, гріючись від холоду біля насипу могили». Це сколихнуло патріотів України, шанувальників творчості Кобзаря. Улітку 1882 року письменник Микола Лесков (1831–1895), завітавши в Канів, також писав: «Могилу відвідують постійно і те, що дуже обсипалась, сталося саме тому, що її не забуто». Того ж року на могилі Тараса Шевченка побував Михайло Старицький (1839–1904). Письменника вразило запустіння, яке побачив. У вірші «На роковини Шевченку» писав: «За Каневом, на горах, аж на чолі, // Де унизу Дніпро щось гомонить, – // Могила єсть. Її дощі поволи // Розмили вкрай: дубовий хрест лежить; // І щовесни згори рвуть хвилі глину, // Обвалюють у воду береги, // Щоб вирвати в недбальців домовину // Й на дні сховать останки дороги». Лише влітку 1884 року, через 23 роки після смерті поета, на Тарасовій горі дозволили встановити монументальний чавунний пам'ятник-хрест.

Віктор Жадько

І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вільній, новій
Не забудьте помянути
Незлим тихим словом.

Могила Т. Шевченка з чавунним хрестом. Поштова листівка
На київському машинобудівельному заводі Олексія Термена (1835–1909) замовили металеву огорожу і чавунний хрест – меценат Василь Тарновський (молодший; 1837–1899) пожертвував тисячу рублів, академік архітектури Віктор Сичугов (р.н.н. – 1892) розробив проект хреста з українським орнаментом. Коли хрест був готовий, генерал-губернатор наказав накласти арешт, бо лякала табличка зі словами Шевченка. Рапорт київського поліцеймейстера від 29 січня 1884 київському губернаторові про характер надмогильного пам'ятника Т.Г. Шевченкові: «Секретно. Вследствие словесного поручения вашего превосходительства честь имею донести, что памятник поэту Шевченко, изготовленный на заводе Термена, до сего времени в Канев не отправлен. На одной стороне сказанного памятника имеется следующая надпись: „Свою Україну любіть; // Любіть її во врем'я лютє, // В останню, тяжкую минуту // За неї господа моліть“. На другой: «Родився р[оку] б[о]жого] 1814 лютого 25 дня. Почив року божого 1861 лютого 26 дня». Генерал-ад'ютант Олександр Дрентельн (1820-1888) «конфіденційно» 23 січня 1884 листом до київського губернатора про заборону будь-яких цитат із творів Т.Г. Шевченка на його надмогильному пам'ятнику, написав: «Мною выражено было согласие на поновку креста лишь с рельефным изображением покойного Шевченко, с означением его имени и времени рождения и смерти, но без каких бы то ни было иных на кресте надписей» Шевченкові слова довелося зняти. Чавунний хрест на Тарасовій могилі простояв 39 років. Дату зняття хреста називає мешканець Канева Дементій Юменович Люлька: «Був на могилі в той день, коли знімали хрест з могили -1 травня 1923. 18 червня 1939 відкрито бронзовий пам'ятник на могилі поета (скульптор – Матвій Манізер (1891–1966), архтектор – Євген Левінсон (1894–1968), який височить над Дніпром і нині.

Віктор Жадько

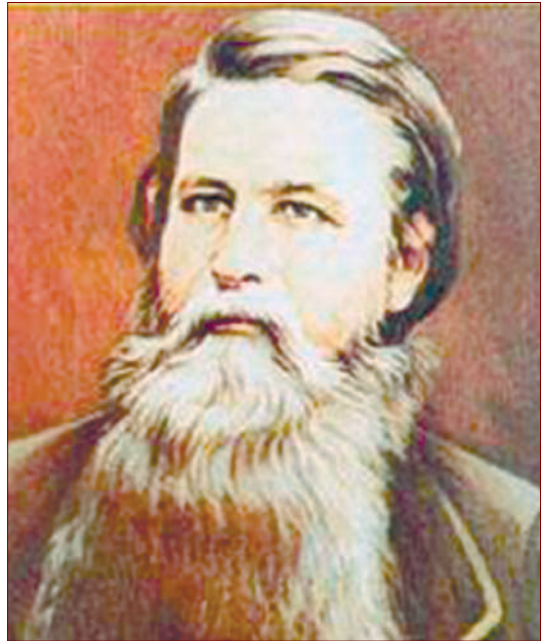

ХАРТАХАЙ

Феоктист Абрамович

(1836, с. Чердакли Маріуп. пов., тепер с. Кременівка Володар. р-ну Донец. обл. – 25.03.1880, Маріуполь, тепер Донец. обл.) – історик, літератор, освітянин; засновник перших серед. навч. закладів у Маріупольському повіті, перший дослідник історії греків Приазов'я. Співробітник ж. «Современник».

Навчався на істор.-філ. ф-ті ун-ту св. Володимира; у лютому 1859 за неспроможність сплатити за навчання – на другому курсі відраховують. 22 листопада 1860 стає студентом С.-Петербурзького ун-ту першого курсу: спочатку – історико-філологічного, а через два тижні –

Феоктист Хартахай

східного факультету в розряді арабо-персько-турецько-татарських мов. Стає активним діячем групи укр. молоді, згуртованої довкола вивчення життя і творчості Кобзаря. Знайомий Т. Шевченка. 12 березня) 1861 з іншими студентами виносив домовину з Тарасом Шевченком із майстерні поета, де помер. У церкві Академії мистецтв (С.-Петербург) виголосив промову укр. мовою, яка опублікована в журналі «Основа»: «Сумно і страшно вимовить, – Тарас Григорович умер!, а ще страшніше сказати: «На чужій чужині!». Не має Україна тепер своєї втіхи, минулися думи і пісні. Мабуть, втомився Тарас сльози лити. Хто ж тепер заспіває рідну пісню степу і могилам, Дніпру широкому?! Хто зуміє так щиро любити рідну землю і покласти за неї душу?! «Довго тебе, тату, на Україну вижидали; як дощичку майового ждали, -тепер перестануть! Як сонечко ясне, що з-за чорних хмар визирає, показувавсь ти на рідній землі, та недовго в їй вітав, усе тебе доля на чужину закликала – і очі на чужині закрила, в чужій землі, в чужій труні тіло поховала. Спи ж, тату, поки правда з кривдою силу мірять буде, поки правда запанує на світі!». 12 жовтня 1861 відраховано з ун-ту за участь у студентських акціях, в числі 249-ти студентів потрапив в'язнем до Петропавлівської фортеці, потім в каземати Кронштадту. Звільнений на початку грудня того ж року, залишається вільним слухачем, здає випускні екзамени та отримує атестат дійсного студента без права на чин. У листі до педагога Василя Гнилосирова (1836–

1901) у Харків від 28.02.1861 написав про похорон Т. Шевченка, що «Се було 28 числа. У 10 часів почалась обідня, в 11 кончилась і почалась панахида. Після панахиди завелись з попами: попи кажуть – треба закрити труну, громада притьмом кричить – не треба; Вілозерський чуть було не добравсь до однієї бороди, та якось-то обійшлось: піп сховавсь. А все-таки торгуються, щоб труну закрити; парубота дивиться, що поки вона не озьметься за діло, то попи гарчатимуть. Наплювавши у кулаччя, парубота гаркнула своїм власним голосом: «Не надо!» – і попи злякались, і всі у вітвар поховались. Утихомиривши народ у церкві, почали говорити річі до тіла... Усіх річей було сказано з п'ятнадцять. При виносі труни ні одна проста рука до неї не торкалась, її ніс наголо студент і літератор... Труни не спускали з рук до самого кладовища, до которого із академії буде верст з сім. На труну покладали лавровий вінок». Помер і похований у Маріуполі – могила не збереглася.

Літ.: Зленко Г. Хартахай Феоктист Абрамович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 591; Шевельов М. Близька Тарасові людина // Шевченківський краєзнавчий альманах, 2005. // Фонд Т. Шевченка. – К., 2005; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ХАРЧУК

Роксана Борисівна

(28.04.1964, Київ) – філолог, літературознавець, перекладач.

Канд. філ. наук. Закінчила відділення полоністики філ. ф-тету ун-ту ім. Т. Шевченка (1986). З 1993 працює в ІЛ. ст. наук. співроб. відділу шевченкознавства, літ. ред. часопису «Дивослово».

Досліджує польську рецепцію Т. Шевченка, проблеми семантики тексту, інтертекстуальні зв'язки. З шевченкознавчого доробку – «Семантика Шевченкової метафори» (2004); «Метафора Шевченка» (2006); «Імперські і колоніальні етнотипи у Т. Шевченка» (2006); «Проблема прототипу в творчості Т. Шевченка» (2006); «Вірш «Полякам» у контексті польської теми Шевченка» (2007); «Перше повне видання поезій Шевченка польською мовою» (2009); «Образ-концепт кобзаря у творчості Т. Шевченка» (2011); «Тема дитинства у творчості Тараса Шевченка» (2011); «Образ думи у творчості Тараса Шевченка» (2013); «Образи Павла Полуботка та Петра 1 у поезії Тараса Шевченка: історіографічні джерела» (2017). Опублікувала відгук «Тарас Шевченко: найповніша рецепція» на кн. І. Дзюби «Тарас Шевченко: Життя і творчість» (2008). «Поетичний краєвид Шевченка: значення і сенс» (2013); «Драгоманівська ревізія Тараса Шевченка і реакція на неї Дмитра Донцова» (2014), «Проблема історичної пам'яті: коментар до Шевченкового образу Петра Конашевича-Сагайдачного» (2015); «Образ Богдана Хмельницького в поезії Тараса Шевченка як мистецька й історична альтернатива до офіційного образу гетьмана в російській історіографії й літературі» (2015); «Образи

Роксана Харчук

Книга Р. Харчук

Павла Полуботка та Петра І у поезії Т. Шевченка: історіографічні джерела (2017); «Поєма «Гайдамаки» як найконтроверсійніший текст Шевченка (2017): «Шевченко з перспективи Михайла Драгоманова»; «Сприйняття Шевченка у малоросійському середовищі» (обидві 2020) та ін. Авторка монографій «Історична пам'ять Шевченка: спроба реконструкції» (2019), «Шевченко. його читачі й нечитачі у ХІХ столітті» (2021). Лауреатка Держ. премії з науки і техніки (2017) за участь в написанні «Шевченківської енциклопедії». Авторка ст. до Шевченк. енцикл.: «Прототипи у творчості Т. Шевченка», «О.Я. Кониський», «М.І. Костомаров», «І багата я...», «І станом гнучким, і красою...». Учасниця VIII Міжнарод. конгресу українців «Тарас Шевченко і світова україністика: історичні інтерпретації та

сучасні концепції». Доповідь «Польська рецепція творчості Шевченка» (2013).

Літ.: Боронь О. Харчук Роксана Борисівна // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 593; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ХВОРОСТЯНИЙ

Ігор Григорович

(15.05.1986 м. Кривий Ріг, Дніпропетр. обл.) – філолог. Закінчив ІФ ун-ту ім. Т. Шевченка (2009), аспірантуру на кафедрі історії укр. л-ри та шевченкознавства (2009–2012). Учителював укр. мови та літератури вищої категорії. Канд. філ. наук. Наук. інтереси: історія укр. та зарубіж. літератур, філософія л-ри, укр. літ. канон. З шевченкознавчого доробку: захистив канд. дисерт. «Концепт «свобода» та «свобода волі» як чинник формування образної системи прози Панаса Мирного», один із розділів якої присвячений темі «Традиція екзистенційного переживання свободи: творчість Т. Шевченка», «Хроноструктура людської долі: історія та метаісторія в посланні Т. Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим...» (2008), «Темпоральна структура поеми Т. Шевченка «Кавказ» (2009), «Час як визначальний фактор у творенні моделі життя в ліро-епічних творах Т. Шевченка» (2009), «Імідж Тараса Шевченка в сучасному інформаційному просторі» (2009), «Традиція екзистенційного переживання свободи: твор-

Ігор Хворостяний

чість Тараса Шевченка й Пана-са Мирного» (2012), «Концепт «свобода (воля)» у творчості Т. Шевченка як чинник процесу українського державотворення» (2014). Член редколегії зб. учнів. творів «Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття», присвяченої 200-річчю від дня народж. Т. Шевченка (2014).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ХІНКУЛОВ

Леонід Федорович

(19.12.1911. Київ – 25.10. 1986, там само) – філолог, письменник, літературознавець, перекладач, шевченкознавець. Закінчив літ. ф-тет ВІНО (1933). Д-р філ. наук, тема дисерт. «Тарас Шевченко: Проблеми вивчення життя і творчості» (1963). Професор, член Спілки письменників з 1944. Автор книжок: «Олександр Сергійович Пушкін» (1937), «Максим Горький» (1947), «Словник української літератури. Письменники Радянської України» (1948), «Горький и Украина» та «Франко» (1961); «Україна в житті і творчості М. Горького» (1963), «Літературные маршруты. Экскурсии по Киеву» (1969), «Літературні зустрічі» (1980). Починаючи з другої половини 1950-х років, підготував статті і монографії, присвячених життю та літ. спадщині Тараса Шевченка – розглядав творчий шлях Кобзаря у зв'язку з біографією, ближнім та оточенням. Автор досліджень: «Тарас Григорьевич Шевченко» (1957), «Тарас Шевченко». Био-

Леонід Хінкулов

графія (1960), «Тарас Шевченко і його сучасники», «Т.Г. Шевченко в воспоминаниях современников» (1962), «Тарас Шевченко». Проблемы изучения жизни и творчества» (1963), Співупоряд. (вступна ст., коментарі) видання «Т.Г. Шевченко в воспоминаниях современников» (1962). Автор статті «У Києві великому: Сторінки біографії Т. Шевченка» (1982). Похований на Байковому кладовищі столиці; ділянка № 48. У 1987 на могилі встановлено пам'ятник: прямокутна стела з чорного лабрадориту, на якій вміщено бронзовий барельєф.

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 404; Смілянська В. Хінкулов Леонід Федорович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 608; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

Ольга Хоменко

ХОМЕНКО

Ольга Анатоліївна

(31.07.1972, Київ) – філолог-сходознавець, історик, перекладач, журналіст. Закінчила відділення укр. філології та сходознавства (1995) і аспірантуру (2000) ун-ту ім. Т. Шевченка. Канд. істор. наук. Д-р філософії. Навчалася в аспірантурі і докторантурі Токійського держ. ун-ту. Виконувала пост-доктор. студії в університеті Васеда, Токіо (2006–2008). Доц. кафедри історії ф-тету гуман. наук НаУК-МА. Спільно з перекладачкою Шевченкових творів пані Фудзії Ецуко, переклала і опублікувала у Японії «Антологію сучасної укр. літератури» (вид-во Гудзсося, 2005). Перекладач укр. казок япон. мовою (2011). В студент. роки захистила дипломну роботу «Стилістичні особливості перекладів Тараса Шевченка японською мовою». В аспірантурі продовжила досліджува-

ти япон. шевченкіану – «Японські переклади творів Тараса Шевченка» (1999). «Японський шевченкознавець Комацу Кацуске» (2000), «Засновник шевченкознавства в Японії» (2000), «Дещо про історію шевченкознавства в Японії» (2001), «Українські географічні реалії у перекладах Тараса Шевченка японською мовою від інтерпретації до засвоєння» (2014). Як журналіст укр. служби Бі-Бі-Сі (Лондон), робила матеріали та інтерв'ю з япон. перекладачами Тараса Шевченка. Авторка статей з історії япон. шевченкознавства в ЕСУ. Доповідь «Українські географічні реалії Тараса Шевченка японською мовою; від інтерпретації до засвоєння» на Шевченків. міжнарод. літер. конгресі 11 березня 2014 (ун-т).

Літ.: Мовчанюк В. Хоменко Ольга Анатоліївна // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 631; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ХРЕЩАТИК, 2

– тут стояв готель «Європейський», споруджений за проектом архітектора Олександра Беретті (1816–1895); у якому зупинявся Т. Шевченко. Від назви готелю й однойменна площа, з якої починається вулиця «Хрещатик». Колись тут стояла одна з найперших значних хрещатицьких споруд – будівля міського театру, від якого Хрещатик спершу називався «Театральною вулицею». Театр знесли 1851, на його місці постав триповерхо-

Готель «Європейський». Поштова картка

вий приватний готель з рестораном «Європейський», у якому зупинялися М. Костомаров, І. Мечніков, Ф. Тютчев бував Тарас Шевченко. Від назви колишнього готелю походить сучасне ім'я «Європейська площа». У рад час готель використовували як приміщення американської благодійної установи «АРА», соцзабезу, прокуратури. В березні 1979 історичну пам'ятку знесли, щоб спорудити філію музею В. Леніна (тепер «Український дім»). Цей гостинний двір, який любляв Т. Шевченко, коли

приїздив до Києва, найстаріший та з прекрасним сервісом; саме в «Європейському» функціонував один з найкращих київських ресторанів. Як сповіщалося у рекламі, «отель мав на вокзалі представника, який дбав про багаж і зручну карету», що доставляла постояльця з нічліжки до поїзда. Фешенебельний і дорогий (люкс – 30 карбованців за добу), готель мав власний омнібус на вокзалі, відмінний ресторан, телефон безпосередньо в номері та необхідні зручності тих часів. Чашка кави

На цьому місці стояв готель «Європейський». Давне фото

Хрещатик, 29: тут стояв будинок О. Беретті. Фото В. Жадька

коштувала 10 копійок, чаю – 5, а склянку пива – 12 копійок; пристойний обід обходився до карбованця. Тарасів біограф Михайло Чалий (1816–1907) у статті «Т.Г. Шевченко на Україні в 1859 році» пише: «Повертаючись з купання, я бачив Тараса через вікно у ресторані Європейського готелю, в загальній їдальні за ростбіфом: видно, платаний судак викликав у нього великий апетит» (ростбіф – страва англійської кухні, яка являє собою запечений в духовці шмат яловичини, точніше – шматочок яловичини, вирізаний із хребтової частини туші і дуже засмажений). У готелі «на горі» Шевченко проживав недовго – незабаром «...поселився на время в трактире, не на водах, а на Крещатике, в доме архитектора Беретти» («в трактире, не на водах» означало – не в готелі).

Літ.: Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 74; Спогади

про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 304; Хрещатик. – К., 1997. – С. 100.

Віктор Жадько

ХРЕЩАТИК 27-А

– готель у Києві в «будинку Беретті», у якому зупинявся Т. Шевченко. Поряд, на південній половині Бессарабської площі, містився кінний поштовий двір, або «кінно-поштова станція». Двоповерхове приміщення «Беретті» невелике: у нижньому поверсі сім кімнат, у верхньому – три. Під будинком льох, а в дворі – стайня на п'ять місць та хлів (будинок не зберігся; на його місці зведено кінотеатр «Орбіта»; Хрещатик, 29). Про те, що Тарас Шевченко зупинявся у будинку архітектора Олександра Беретті (1816–1895), свідчить повість «Прогулка с удовольствием и не без морали»: «А сам я поселился на время ...на Крещатике, в доме

Хрещатик, будинок № 27-А, у якому зупинявся Т. Шевченко – праворуч. Давнє фото

архитектора Беретти». Господар, син архітектора Вікентія Беретті (1781–1842), тут не жив – Олександр Вікентійович займав інший особняк – на Інститутській вулиці, а приміщення на Хрещатику здавав в оренду під готель. Історик, професор ун-ту св. Володимира Микола Костомаров (1817–1885), який мешкав тут деякий час в кінці 1845, відзивався про «брудний» готель неохотно – будинок Беретті стояв на розі Хрещатика та «Бессарабської площі» – це був, як кажуть, «безшабашний куток» на тодішній околиці міста – площа одержала назву «Бессарабська» у зв'язку з тим, що сюди приїздили торгувати вином та фруктами селяни з Бессарабії. Сучасник залишив спогад: «Бессарабська область, що була околицею Київської України, служила тоді місцем для переховування поміщицьких селян. На Київській Бессара-

бці в кількох халупках під горою збиралась різна бродяча вольниця, від чого й походить назва місцевості». Учасник Кирило-Мефодіївського товариства Микола Костомаров (1817–1885) згадував: «Познайомився я з Тарасом Григоровичем у Києві в 1846. Доти я знав про нього як про поета, надзвичайно цінував його талант, але ніколи не бачив в очі. Весною 1846 жив я в Києві на Хрещатику, на розі Бессарабської площі, в будинку Захарія Сухоставського (1795 – р. с. н.), і навпроти моєї квартири, на 2-й лінії Хрещатику, був трактир з номерами, а в одному з тих номерів з'явився тоді Шевченко». 12 лютого 1848 Тарасів приятель Михайло Лазаревський (1818–1867) писав поетові на заслання із С.-Петербургу про поїздку в Україну: «В Одесі, братику, не був я, дальш Києва не їздив,- балакали про тебе і тамечки, та я всього й залишався

там півдня, тільки і не бачив нікого з твоїх ширих, oprіч Глушановського. Тільки що він переступив поріг, як зараз і крикнув: «У самісінькій сій хаті жив бідний Тарас», - се в трахтирі коло станції на Бессарабці» (Антон Андрійович Глушановський (1815 – р.с.н.) у 1844–1850 був синдиком (захисник у судді) університету св. Володимира, добре знав Тараса Шевченка і, певна річ, бував у нього в «будинку Беретті», так що свідчення його безперечне.

Літ.: Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 75, 77; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 4. – К., 2003. – С. 319.

Віктор Жадько

ХРЕЩАТИЦЬКИЙ МАЙДАН

– до кінця X ст. – місцевість, як і теперішній Хрещатик, звалася «Перевісищем» і була болотом – Шевченко тут бував. Тарасів товариш, художник Михайло Сажин (1818–1887), ще за життя названий «київським видописцем» малював Київ 1840-х, що через його роботи видно, як перебудову змінювався. Поруч із зображеною на гравюрі Хрещатицькою площею (нині – Майдан Незалежності) друзі-художники квартирували у міщанина Івана Житницького (1808–1889). На

території майдану в XVIII ст. збудували кам'яні фортечні мури, і, так звані «Печерські ворота», які стояли до 1833. Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. майдан являв собою пустир, званий у народі «Козине болото». До нього підходили оборонні вали, край підніжжя яких насипана гребля і діяв водяний млин на Хрещатицькій річечці, що протікала Хрещатицькою долиною і вливалася у праву притоку річки Клов. У 1730 з'явилися на майдані дерев'яні, а в 1850-х – кам'яні будинки. У 1869 місцина дістала назву Хрещатицька площа. Про Козине болото забуто, однак на новому місці назва «Бабин торжок» також не прижилася. І оскільки ринок був розташований на Хрещатій долині, за ним закріпилася нова назва – Хрещатицький базар. Як свідчить Закревський, кияни полюбили цю площу, і вона невдовзі стає місцем, де відбуваються великі народні гуляння. 1851 на майдані споруджено приміщення Дворянського зібрання (архітектор Олександр Беретті). У 1876, після зведення приміщення Міської думи за проектом архітектора Олександра Шіле (1830–1897; зруйнована у вересні 1941 рад. радіокерованими мінами), майдан

Панорама Хрещатицького майдану. Малюнок 1850

назвали «Думський». Із Козиноболотної вулиці можна було через майдан потрапити на Хрещатицький базар, облаштований на місці розібраних «Печерських воріт». Тут із Шевченком відбувалися пригоди, описані етнографом Олександром Афанасьєвим-Чужбинським (1817–1875): «Не раз захищав Тарас кошенят і цуценят від злих намірів вуличних хлопчаків, а пташок, прив'язаних на шворці, купував іноді у дітей і випускав на волю. Ми жили поблизу базару, і я пам'ятаю, як, бувало, тішиться він і кличе мене до вікна, коли яке-небудь собаченя, схопивши шматок хліба чи бублика, боязко кралось попід тинном. Йдучи на Козине болото, ми якось раз натрапили на таку сцену: Гицель схопив собаку за ребро і тягнув напівживу. Тарас Григорович обурився і докорив живодерові. Гицель відповів грубо і тут же почав катувати собаку, яка страшенно скавучала. Шевченко вихопив у нього ломаку». Що ще бачив Шевченко на майдані? Ліворуч від базару виднівся «хмарочос» – перша триповерхова кам'яниця – садиба польських магнатів Понятовських, яку полковник Й. Понятовський 1828 придбав у судді Проскури. А вже його син – Л.-М. Понятовський у 1843 вирішив звести 2-поверхову будівлю. На той час будівництво значних споруд затверджувалися «височайше» – Микола I не схвалив проєкт. Тож архітектор Стензані у 1844 подав до Будівельного комітету Києва новий проєкт 3-поверхового будинку. У 1846 Т. Шевченко міг бачити лише

*Погруддя Т. Шевченка
біля приміщення Київської міської ради.
Фото В. Жадька*

«наглухо забиту будівлю, бо господар забив вікна і двері палацу», який відкрили в кінці 50-х років – 1861 будинок придбало губернське зібрання (знесений в 1970-х – на цьому місці постав свого часу Будинок профспілок). На «Бегічевському» пагорбівисочіла споруда Інституту шляхетних панянок. Щоправда, генерал-майор Матвій Бегічев (1768–1836) дарував садибу «на вічні часи» університету св. Володимира, та замість студентів з Печерська

1843 перебралися інститутки. До речі, кілька панянок із родини Пантейлемона Катеринича Тарас Шевченко малював, зокрема – Тетяну Пантелеймонівну Катеринич. У березні 2014 до 200-річчя від дня народження Кобзаря, біля входу до будівлі Київської міської ради (Хрещатик, 36) відкрито погруддя Тараса Шевченка («Протитанковий Шевченко»). Автор – скульптор Ігор Гречаник.

Літ.: *Спогади про Тараса Шевченка.* – К., 1982. – С. 87; *Хрещатик. Культурологічний путівник.* – К., 1997. – 160 с.

Віктор Жадько

**Сажин М. Краєвид старого Києва з боку Царського саду.
На малюнку художник змалював, імовірно, Тараса Шевченка
в оточенні друзів. 1852**

Царський сад (Двірцевий, Миський), який відвідував та малював Т. Шевченко, закладений в 1743 за проектом архітектора Варфоломія Растреллі (1700–1771) на основі старовинного Регулярного саду, заснованого імператором Петром I (1672–1725). У 1763 за учстю садових майстрів Д. Фока та Л. Гофмейстера, висаджено плодові дерева, збудовано оранжереї; дістав назву від царського палацу, зведеного у 1750–1755 на Печерську, на схилах Дніпра. Тут усе тішило око – пишна зелень газонів, кущі розквітлх троянд і могутні крони лип, величні, прямі, як свічки, тополі та кучеряві шовковиці, й посипані піском доріжки. Чудове розташування Царського парку, чи, як називав Тарас Шевченко, «саду із захопленням», описав історик Максим Берлінський (1764–1848): «Ліворуч видно увесь багатолюдний Києвоподіл, що спускається від гори до блискучої води на його околицях, – писав у 1820. – Видно здалеку покручену течію Дніпра, Десну, рукав Чорторию, Почайну, що впадають у нього, та інші потоки, які, в'ючись по луговій стороні, утворюють різноманітні острови, озерця, затоки, помережані зеленню кущів та білими пісками». У Царському саду Тарас Шевченко бував часто. Наприклад, коли вийшовши з «Зеленого готелю» на «Московской», прямував на Поділ «воззреть бурсу Сквороды» – Могилянку, чи йшов «срисовать купола и пещеры» до Києво-Печерської лаври. Царський сад Т. Шевченко згадує у повісті «Близнецы» – один із головних героїв твору, Савватій, студент університету св. Володимира, також відвідує «затишний куточок»: «В Києве, бывало, гуляя перед вечером в саду по большой аллее... Потом спускался вниз по террасе и выходил на Крещатик. Приходил домой, зажегал свечу и садился за какую-нибудь энциклопедию и окунал в чернила вместе с пером и светлый пламенный своей одинокой юности».

Віктор Жадько

Маріїнський палац. Давнє фото, 1893

У Царському саду розташувався Маріїнський палац, у якому 20 вересня 1940 уряд створив «Музей Тараса Шевченка». Станом на червень 1941-го установа мала близько 10 тисяч експонатів. Повністю змінив ситуацію рік, коли вперше ювілей Тараса Шевченка – 125 років від дня народження Кобзаря – експозицію відкрили 8 квітня 1941. Поміж урочистих засідань, промов, перевидань і перекладів творів, спеціальних ювілейних чисел журналів і відкриттів пам'ятників, у Києві влаштували Республіканську ювілейну шевченківську виставку. Фашистська армія під час нападу на Україну, перетнувши західний кордон 22 червня, стрімко просувалася на схід. Діяльність музею припинилася. Евакуювати встигли не все – у далекий Новосибірськ поїхали лише найцінніші експонати. Решта залишилася в Києві, який невдовзі зайняли німці. Доля цієї частини експонатів невідома. Ще коли німецькі танки сновигали поблизу Святошина, до Маріїнського палацу прибіг солдат. Повідомив, що під дощем поблизу Ланцюгового мосту, який мінували, валяються ящики з написом «Музей Т. Шевченка». Це були евакуйовані директором Музею Єлизаветою Середою (1907–1992) експонати. Жінка вмовила офіцера, щоб виділив машину і повернула цінні Шевченкові реквізити до музею в Маріїнському палаці. Там їх розібрали, підсушили, перепакували. А потім відвезли на вокзал і ледь не останнім вагоном відправили на той бік Дніпра. Потяг їхав до Харкова, звідти – в глибокий тил, де експонати приєдналися до Третьяковської галереї в Новосибірську. У вересні 1944 збережені речі Шевченка (серед них – 256 творів живопису і гравюр, 69 скульптур, 44 фарфорові і фаянсові предмети, 28 килимів та гобеленів, 78 кліше з Шевченкових творів, 65 фото- та друкованих матеріалів) повернулися до музею. Надійшли й ті 11 ящиків із сімома тисячами експонатів, які встигли відправити на схід країни.

Віктор Жадько

ЦВІД

Антонія Петрівна

(друкується як Антоніна Цвид і Антонія Цвіт; 1.04. 1956, с. Малий Самбір, Конотопського р-ну Сумської обл.) – журналіст, поетеса, прозаїк, есеїст, перекладач. Закінчила ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1984) та Вищі літ. стац. курси Літ. ін-ту ім. М. Горького (1992). Працювала ред. і гол. ред. у київських вид-х: «Дніпро», «Радянський письменник», «Хрещатик». Чл. НСПУ з 1987.

Автор трилогії «Возлюбленик муз і грацій. Кохані жінки Тараса Шевченка», що її складають романи: «Возлюбленик муз і грацій», «І темні ночі... і ласки дівочі» та «Як русалки місяць

Антоніна Цвід

Книги Антоніни Цвід

ловлять» (2017). Статті–дослідження: «Дівчина з Лаврських пагорбів» (2018), «Шевченко – incognito» (2020). Учасниця конференцій та круглих столів з проблем життя і творчості Кобзаря в Інституті літератури АН України, Черкаському ін-ті, Канівському музеї, НСПУ. Працює над романом про дитинство й отроцтво Тараса Шевченка «Малий Шевченко» і Софі Енгельгардт».

Вірші – єдиної із суч. європейських авторів, увійшли до антологій «Niedo złote ci utworze. Perly liryki europejskiej» (1993, упорядник О. Навроцький). Лауреат. літ.-мистецьких премій імені: Гр. Сковороди «Сад божественних пісень» (2018), М. Голя «Тріумф» (2018), Ол. Олеса (2006), «Благовіст» (2014),

ІрпіньФесту «Літературний Олімп» (2017), К. Мандрик-Куйбіди (2017); володарка Гран-прі Всеукр. конкурсу сценаріїв синтетичних вистав за поемою «Корона Євпраксії» (1997); володарка Гран-прі Міжнарод. конкурсу «Тарас Шевченко єднає народи» (2019). Чл. Світової асоціації «Poetas del Mundo». Твори перекладені англійською, польською, німецькою, французькою, румунською, російською, болгарською, грецькою, грузинською, вірменською мовами. Перекладає зі слов'янських та німецької мов.

Літ.: Літературознавча енциклопедія у двох томах. – К., 2007. – С. 96; Сумщина в іменах – Суми, 2003. – С. 68; Кияни. Біографічний словник. – К., 2004. – С. 96.

Віктор Жадько

«ЦЕРКВА ВСІХ СВЯТИХ У КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКІЙ ЛАВРІ»

– малюнок Т. Шевченка, виконаний у Києві у квітні-вересні 1846, коли Тарас готувався влаштуватися учителем малювання до ун-ту св. Володимира. Першим, хто висловив думку, а потім її довів, що серед рисунків із київськими краєвидами з підписом «Сажин», це переважно твори Тараса Шевченка, був мистецтвознавець Яків Затенацький (1902–1986), який у статті «Невідомий твір Т.Г. Шевченка» присвячено атрибутуванню цієї роботи. Аргументи на користь того, що малюнок належить Тарасу Григоровичу, викладено в коментарі Повного зібрання творів Т. Шевченка у десяти томах: «За композицією

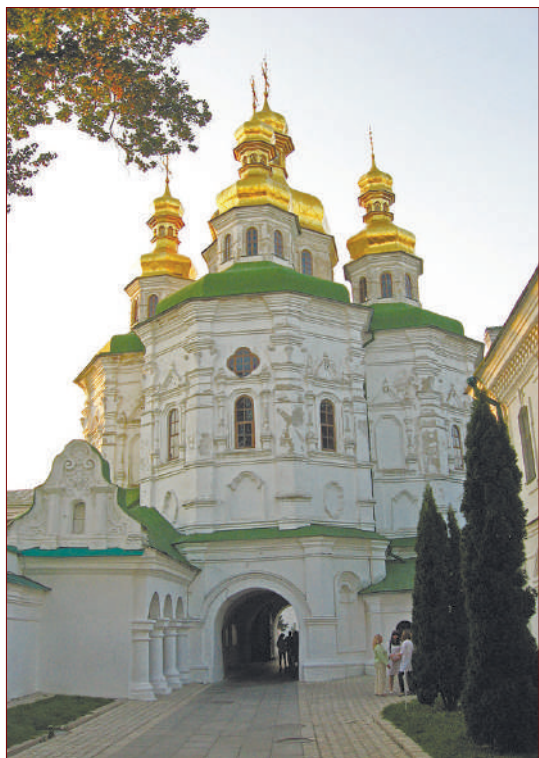

твору, освітленням і особливо за прийомами зображення дерев, невластивими почерку Сажина, а також зображенням окремих деталей, людської постаті, тину, будяків, які зустрічаються в багатьох творах Шевченка, малюнок може бути визначений тільки як один з київських пейзажів, які Шевченко виконував влітку 1846; визначити конкретно, в чому саме полягає участь Сажина у виконанні цього малюнка, неможливо». Храм у складі Києво-Печерської лаври в Києві, пам'ятка архітектури XVII ст. зведена в 1696–1698, який збудував Дмитро Аксамитов (р.н.н. – р.с.н.), майстер, запрошений із Москви; майстер використав традиції української дерев'яної архітектури барокового стилю. Церква розташована на північній межі верхньої території лаври над Економічною брамою, що входить до

системи лаврських фортечних мурів. Церква Всіх Святих постраждала під час пожежі 1718, але відроджена – кошти на зведення храму виділив гетьман Іван Степанович Мазепа (1639–1709). Храм фактично не має чітко вираженого фасаду, тому виразність силуету споруди не втрачає привабливості, з якого б місця не оглядати. В основу фундаменту церкви покладено правильний грецький хрест, усередині якого вбудовані голосники, горловина яких направлена в землю. Це допомагає приглушити гамір із боку Економічного корпусу й забезпечити тишу в храмі. Впродовж доби сонячне проміння, по-різному освітлюючи споруду, спричиняє гру світла й тіні, народжуючи дивне відчуття руху. На малюнку «Церква Всіх Святих у Києво-Печерській лаврі» половину композиції займає розкішне густолисте

Шевченко Т. Церква всіх святих у Києво-Печерській лаврі. 1846

*Церква Всехсвятська
над Економічною брамою.
Фото В. Жадька*

дерево, тінь від якого падає на бруківку. Храм розташований над одним із входів до Лаври; зображено також фрагмент провулка, видно постаті жebraка й молодиці (не виключено, що ці постаті малював М. Сажин). З численних живописних і графічних творів Шевченка, і, зокрема, малюнка «Церква Всіх Святих у Києво-Печерській лаврі» видно, що художник глибоко розумів роль і значення композиції в усій її багатогранності – не лише лінійну побудову, розподіл основних мас, а й світлотіньову та колористичну гармонійну її єдність. Ось чому рисунки Шевченка вражають величним споєм, рівновагою окремих частин цілого, особливо під не-

сеною урочистістю і справжньою монументальністю. У побудові малюнка вдало поєднані дерево і споруди, їх співвідношення ідеальне, і все це підкреслено широкими заливками сепії різної сили звучання. Саме дерево особливо по шевченківськи виділяється експресією і пластичністю не тільки в основних масах листяного покриву, але й, особливо, – в стовбурі та гілках. Варто сказати кілька слів також про те, чому Шевченко-художник міг зацікавитися саме церквою Всіх Святих. Храм, як уже сказано, зводили на кошти гетьмана Мазепи, про що свідчить розділений нагорі храму хрест та ініціали, що читаються: «Іван Степанович Мазепа Гетьман Запорозький» – це Мазепинський герб, зображений над Економічною брамою монастиря та на стіні Всіхсвятської церкви. До речі, в дослідницькій літературі про Шевченка згадується, що Тарасом виконано кілька варіантів твору «Лаврська церква з дзвіницею», які не збереглися.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 269; «Святий Київ наш великий»: Малюнки Тараса Шевченка та його сучасників. – К., 2004. – С. 114; Чуйко Т. «Церква всіх святих у Києво-Печерській лаврі // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 681.

Віктор Жадько

**ЦЕРКВА
РІЗДВА ХРИСТОВОГО,
АБО «ШЕВЧЕНКІВСЬКА ЦЕРКВА»**
– православний храм в історичній місцевості Подолу, в якому 7 травня 1861 відспівували Тараса Шевченка і де були присутні

студенти ун-ту св. Володимира. У статті «Похорон Т.Г. Шевченка на Україні» письменник Михайло Чалий (1816–1907) написав: «Під час панахиди між народом проштовхалася в глибокому траурі дама, поклала на труну поета терновий вінок і вийшла: красномовніше за всі надгробні слова передала вона те, що відчував кожен із нас, проводжаючи поета-страдника в могилу».

Коротка історія храму: в 1543 церква згадується в ревізькому звіті королівських комісарів. Ким збудована і який мала вигляд, невідомо, але у 1564 вже не діяла і на пожертвування відбулися закладки нової церкви, яка згадується в «Росписи Києва» за 1682 серед 12 подільських храмів. Про зовнішній вигляд можна розмірковувати з плану Києва за 1695, складеного полковником І. Ушаковим, де храм Різдва зображена у вигляді «...дерев'яної однобаневої будівлі». На початку XVIII століття святиня згоріла, а в 1717 кош-

Храм Різдва Христового. Давнє фото

том київського бургомістра Романа Тихоновича зведено дерев'яний храм «...в тож именованіе», а 1743 неподалік почалося будівництво нового.

На прохання вірників розпочалося нове будівництво храму на тому ж місці. Все ж

Церква Різдва Христового. Поштова картка

церкву було вирішено побудувати ближче до Дніпра. Андрій Меленський у 1808 розробив проект, який згодом був утілений в життя як архітектурна споруда. Митрополит київський Сипаріон затвердив його. Лише у травні 1809 почалися будівельні роботи. Церква Різдва Христового у Києві стала яскравим прикладом класицизму, витриманого за всіма канонами цього напрямку. Під час побудови храму сталася пожежа на Подолі, але стіни будівлі уцілили і будівництво завершили. Церква Різдва за проектом представляла собою восьмигранник, який був перекритий куполом. Він був прикрашений люкарнями і банею з хрестом. Із західної сторони храму знаходилася двоярусна дзвіниця, зі сходу – напівциркульна на плані вівтарна апсида. З півночі на південь будівлю прикрашали чотири іонічні портики. В середині був позолочений дерев'яний іконостас і безліч ікон у срібних рамках. Через брак коштів церква відрізнялася від задуманого проекту.

У рік, коли відспівували Кобзаря, в храмі зібрано реліквії скромної парафії: навпроти лівого криласу висів укритий срібною ризою образ Миколи Чудотворця. В центральній частині вівтаря на підвищенні лежала плащаниця 1543, на якій намальовано «Покладення Спасителя в труну» – периметром на святині старослов'янськими літерами виведено дарчий напис і біблійську дату: «Въ льто 7053». До північної стіни храму прилягав вівтар на честь преподобного Сергія Радонезько-

го – його ім'я відоме з історії: саме Сергій благословив князя Дмитра Донського (1350–1389) на боротьбу з Мамаєм і направив у сподвижники ченців-богатирів – Пересвета й Осляблю, які полягли на Куликовському полі. Під час Різдва свята віруючі влаштовують вертеп – Марія, немовля в яслах, волхви, зірка, кияни співають колядки, засівають подвір'я, водять «козу». До речі, 18 січня 1884 у церкві відспівано автора українського гімну Павла Чубинського (1839–1884). У шевченківській святині у храмі відправляється панахида за поетом; на фасаді встановлено пам'ятну дошку з зображенням Тараса Шевченка, а всередині експонується по смертна маска.

Літ.: Жадько В. Іду за Шевченком. – К., 2010. – С. 88; Кальницький М. Зруйновані святині Києва: втрати та відродження. – К., 2012. – С. 90, 174; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 389.

Віктор Жадько

ЦІПКО

Анатолій Валентинович

(2.04.1971, Київ) – філолог, літературознавець. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1993). Канд. філ. наук. Зав. відділом порівняльних досліджень Ін-ту українознавства при ун-ті (1997–2000), ст. наук. співроб. Центру українознавства (до 2011). Зав. відділу укр. філології Нац. наук.-дослід. ін-ту українознавства та всесвітньої історії. Докторант кафедри історії укр. л-ри і шевченкознавства ІФ. У доробку шевченків. тема – «Душопроникна темати-

ка Шевченкового Суботова на тлі розвою європейського романтизму» (2006), «Шевченків шлях до попередників: романтичний синтез пошуку» (2007); «Шевченкове слово і концептосфера укр. романтичного золотого віку» (2015). У контексті укр. культуротворення розглядає творчість Т. Шевченка на сторінках праць: «Пізнаємо Україну» (2007, у співавт.), «Світоглядне підґрунтя у формуванні та існуванні української спільноти на тлі загального досвіду застосування спільнотного» (2011).

Літ.: Біобібліографічний покажчик праць наук. співроб. Центру українознавства філос. ф-ту (1992–2009) – К., 2010; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ЦЮПА

Іван Антонович

(29. 10.1911, с. Бірки, тепер Зіньків. р-ну, Полтавщина – 19.03.2004, Київ) – письменник, публіцист. Лауреат Держ. премії ім. Т.Г. Шевченка (1985) за худ.-докум. кн. «У серці дзвонять голоси», презентація якої відбулася в ун-ту ім. Т. Шевченка. У роки Друг. світ. війни війни працював в Укр. радіокомітеті, на радіостанції ім. Тараса Шевченка що вела передачі для населення України на тимчасово окупованій території. Авт. книг: «Переяслав-Хмельницький» (1954), «Три явори» (1958), «Коні воронії» (1961), «Новели рідного краю» (1964), «Василь Сухомлинський» (1973), «Миргородська криниця» (1977); ро-

Анатолій Цінко

манів: «Назустріч долі» (1956), «Грози і райдуги» (1961), «Через терни до зірок» (1966), «Краяни» (1971), «Гомін Дніпровського косогуру» (1977), «Під вітрами часу» (1986). Шевченкіана: «На землі Тарасовій» (1961), «Великий Кобзар у Яготині» (1959). Про любов до поезії Шевченка, як і Гоголя, якою зачитувався з дитинства, розповів у кн. «Миргородська криниця»: «Обидва генії слова відкривали дивний світ, тривожили душу, вражали силою і полум'яністю своїх творів». Написав повість «Ненаситні жорна», присвятивши пам'яті земляків, розчавлених жорнами тиранії, замучених голодомором. Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 49 Б.

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 410; Шевченківські лауреати. 1962–2001. – К., 2001. – С. 595.

Віктор Жадько

Іван Цюпа

ЦИБУЛЬСЬКИЙ Василь Андрійович

(р.н.н – бл. 1924) – купець із Черкас, знайомий Т.Г. Шевченка. Коли поета заарештували 18.07.1859 та під конвоєм привезли в Черкаси, Василь помчав до Прохорівки на раду до М. Максимовича, що і як робити, аби визволити поета. Професор ун-ту св. Володимира порадив – щоб зберегти Тарасові здоров'я, перш за все забрати до свого будинку. Цибульські були заможними освіченими людьми, тримали магазин і славились не тільки в Черкасах, а й в окрузі. Господиня будинку – Марія Тимофіївна – походила із роду полтавських священників Андріївських; закінчила пансіон благородних дівчат, володіла кількома мовами, захоплюва-

лася музикою, любила грати в шахи. Сини Цибульських – Андрій та Юхим – одержали хорошу освіту: перший в Одеському комерційному ін-ті, а другий закінчив ун-т у Петербурзі. Торговельними справами займався Андрій, а Юхим був соборним титарем; він і став ініціатором того, щоб підкупити справника Табачникова і полегшити долю Т. Г. Шевченка. Юхим пішов до поліцейської управи, заплатив 500 карбованців хабаря, віддав золотого годинника для того, щоб Тарас Григорович мешкав у будинку Цибульських. Справу залагоджено: поет оселився у кімнаті Юхима. У ці дні Т. Г. Шевченко в родині Ц. написав вірші: «Сестрі» і «Колись дурною головою...» та зробив малюнок «В Черкасах». Спогади про перебування Т. Г. Шевченка в Черкасах у 1925 опублікував О. Олександрів. Старовинний будинок на розі вулиць Хрещатик і Байди Вишневецького зберігся. Триповерхова цегляна споруда зведена 1852 і перебудована на поч. ХХ ст. відома як «будинок Цибульських». Тут містилися відділ, облікового і позичкового банків. Нині міститься музей однієї книжк – «Кобзаря» Тараса Шевченка (відкритий у травні 1989). Кожного року, нащадки Цибульських справляли поминки по Т. Г. Шевченку.

Літ-ра: Жур. П. Третя зустріч. – К., 1970. – С. 37; Шевченківський словник. – Т. 2. – К., 1977. – С. 333.

Віктор Жадько

Чернеча гора, підвищення, яке входить до Мошенського плато, що розтягнулось уздовж Дніпра де похований Тарас Шевченко, а могилу Кобзареві копали студенти ун-ту св. Володимира. Влітку 1884 за народні кошти на горі збудовано перший народний музей Кобзаря – «Тарасову світлицю», впорядковано могилу і встановлено монументальний чавунний пам'ятник-хрест за проектом академіка архітектури, киянина Віктора Сичугова (1837–1892). Достовірно не відомо чому, але саме тут, на узвишші «Старий клад» (колишня назва Чернечої гори), завжди ховали гетьманів, де б не загинули, чи не спіткало лихо. За офіційними даними, тут знайшли вічний спокій 5 гетьманів, а за неофіційними – до 9-ти, зокрема достовірно: старший війська Запорозького Самійло Кішка (1530–1602 або 1620), козацький кошовий отаман Іван Підкова (1533–1578), запорозький низовий гетьман другої половини XVI століття Яків Шах (1541–1583), гетьман Війська Запорозького Низового, керівник повстання в 1637 Павло Бут (р.н.н. – 1638), засновник та перший Кошовий отаман Війська Запорізького (1508), а з 1529 – староста черкаський та канівський Остафій Дашкевич (1455–1535). За легендою, це відголоски того самого Родня, культа місця князів, місця батьків нації, відголоски княжого дитинства, тут відбувся «...ренесанс українства в образі козацтва». На прощу до Канева на Чернечу гору йшли: студенти ун-ту св. Володимира, Павло Чубинський, Марко Вовчок, Леся Українка, Олена Пчілка, Ольга Кобилянська, Микола Лесков, Василь Стефаник, Шолом-Алейхем, Райнер Марія Рільке, Іван Бунін, Михайло Коцюбинський, Іван Нечуй-Левицький, Микола Реріх, Євген Вахтангов, Симон Петлюра, Володимир Винниченко, Михайло Чехов, Павло Тичина, Василь Симоненко... Не забуває й нинішнє покоління.

Віктор Жадько

Чернеча гора – складова частина Канівських гір і Мошенського плато, що розтягнулося вздовж Дніпра. Гора – одна з найвищих у Каневі, являє собою заокруглений прибережний виступ з крутими схилами між двома ярами – Меланчиним потоком і Крутим ярком, який одмежовує гору зі сходу. З північного сходу і з півночі гора межує з Дніпровою долиною, а на півдні переходить в тилову гору, яка двома пагорбами підноситься вище Тарасової і огороджується з півдня відгалудженням яру Меланчиного потоку Гнила Круча і на північному схилі закінчується крутими порізнаними схилами.

У XVI ст. у Каневі організований козацький монастир, в якому доживали вік бездомні та покалічені вояки; до сьогодні одна з вулиць, яка підступає до Тарасової гори, носить назву «Монастирок»; узвишся, яке належало монастиреві і де, згідно з народною етимологією, називається «Чернечою» – 22 травня 1861 поховано Тараса Шевченка (з того часу – «Тарасова гора»). З північного сходу і з півночі гора межує з Дніпровою долиною, а на півдні невіразно означеним сідлом переходить в тилову гору, яка двома приступками підноситься значно вище Чернечої і огороджується з півдня правою значною галуззю яру Меланчиного потоку. На сході – простягається до розгалуженого яру Гнила Круча і на північному схилі закінчується крутими схилами до Дніпрової долини. У 1864 києвознавець Лаврентій Похилевич (1816–1893) пише: «Урочище под именем Чернеча-гора; название произошло от того, что в местах этих, в древности, уединенно жили и спасались монахи: Леонтий, Самсон, Кассиан и проч. О подвижниках этих жители, по преданиям от своих отцов, рассказывают, что они жили, отдельно по одному, в лесах, что пищу испрашивали для себя, вешая на деревьях при дороге корзини, в шторне проходящие и проезжающие бросали кусок хлеба, или мелкую монету».

Віктор Жадько

ЧАВДАРОВ

Сава Христофорович

(28.07 (9.08 н.ст.) 1892, с. Бешалма Бендер. пов., Бессараб. губ., тепер Комрат. округу, Гагаузія. Молдова – 20.09.1962, Київ) – педагог. Заслуж. діяч науки УРСР. Закінчив слов'яно-рос. відділення істор.- філ. ф-тету університету св. Володимира (1917) з дипломом I ступеня. Працював сільс. вчителем на Київщині. З 1929 ст. викладач методики мови і педагогіки на ф-теті соц. виховання КІНО (з 1932 – проф.), заступник директора Київ. Ін-ту соц. виховання (з 1930). Проф. педагогіки ун-ту ім. Т. Шевченка з 1939, зав. кафедри педагогіки (1944–62). Одночасно директор Наук.-дослід.

Сава Чавдаров

Ин-ту педагогіки (1945–1956). Основна шевченкознавча праця – монографія «Педагогічні ідеї Тараса Григоровича Шевченка» (1953) – вагомий внесок в укр. пед. шевченкіану Наук. доробок складають також інші дослідження про пед. спадщину Т. Шевченка – «Буквар» Т.Г. Шевченка» (1939), «Шевченко про виховання» (1939), «Педагогічні погляди Т.Г. Шевченка» (1949). «Шевченко про ідейно-виховну силу слова» (1954), «Тарас Григорович Шевченко про дітей» (1969). У видавництві ун-ту вийшла брошура «Тарас Григорович Шевченко і народна освіта» (1961, у співавт.).

Літ.: Боронь О. Чавдаров Сава Христоворович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 702; Сава Християнович Чавдаров // Біобібліографічний покажчик – К., 2012; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-

Всеволод Чаговець

Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ЧАГОВЕЦЬ

Всеволод Андрійович

(5.02.1877, м. Старокостянтинів, тепер Хмельн. обл. – 20.12.1950, Київ) – філолог, історик, письменник, театрознавець. Вихованець істор.-філол. ф-тету університету св. Володимира (випуск 1900). У 1901–1918 працював як театральний рецензент і публіцист у Києві. Шевченкіана: «По мемуарам и запискам современников» (1914), значно доповнене видання: «У могилы Т.Г. Шевченко» (1928). Написав лібретто до балету «Лілея» К. Данькевича (1939), де використав мотиви тв. Т. Шевченка; драмат. етюд «Зустріч» – про дружбу Шевченка і Щепкіна (1949). Автор статей – «Марія Заньковецька» (високо оцінив її Шевченків. репертуар), «Т.Г. Шевченко и последние дни неволи» (1912), «Тарас Шевченко о покинутой и беспризорном» (1926), «Шевченко и Гоголь» (1927), «Лермонтов и Шевченко» (1939), «Шевченко, Київ, Дніпро» (1944), «З дозволу начальства (3 історії святкування Шевченкових роковин; 1938), «Великий поет в пам'яті київлян» (1939), «Последний путь» (1941). У періодиці, як журналіст, надрукував ст. про Т. Шевченка і його сучасників та про вшанування пам'яті Великого Кобзаря. Писав критичні відгуки на проект пам'ятника Шевченку в Києві в газ. «Киевская мысль»: «Вокруг Шевченко» (1912), «Вокруг памятника» (1914), «На конкурсе памятников» (1914), «Столетие» (1914).

«Право на молитву» (1914). Шевченкові присвятив окремі сторінки в кн. «Життя і сцена» (1956). Мав творчі стосунки з корифеями укр. сцени М. Заньковецькою, М. Садовським.

Літ.: Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У двох книгах. – Кн. 1. А–К. – Полтава, Дивосвіт. – 2005. – С. 434. Пилипчук Р. Чаговець Всеволод Андрійович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 704; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

жанрову природу поеми «Гайдамаки» (1975), «Творчество Пушкина и Шевченко в типологическом сопоставлении» (1975), «О.С. Пушкин і Т.Г. Шевченко в світлі визвольного руху» (1981), «Кольцов и Шевченко» (1982). У монограф. «Епопея в російській та українській літературах ХІХ ст.» (1980) дає аналіз поеми «Гайдамаки» Т. Шевченка.

Літ.: Боронь О. Чалий Дмитро Васильович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 709; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ЧАЛИЙ

Дмитро Васильович

(19.06.1904, с. Архангельське, тепер Ясинуват. р-ну Донец. обл. – 5.01.1985, Київ) – філолог, літературознавець. Д-р філ. наук. Закінчив Краснодар. пед. ін-тут. Зав. кафедри рос. л-ри Башкир. пед. ін-ту в Уфі (1938–1942). Працював наук. співроб. в ІЛ. Проф. філ. ф-тету ун-ту ім. Т. Шевченка (у 50–60-х роках). У монографії «Становлення реалізму в українській літературі. Перша половина ХІХ століття» (1956), зокрема, розглядає поезію і прозу Т. Шевченка. Творчості Т. Шевченка присвятив праці – «Розвиток гоголівських традицій в творчості Шевченка» (1953), «Шевченко і Некрасов» (1955), «Повісті Шевченка і проблеми його реалістичного методу» (1954), «Образ жінки в поезії Шевченка, Некрасова, Франка» (1956), «Спроба ідейно-художнього аналізу поеми «Сон» (1956), «До питання про

ЧАЛИЙ

Михайло Корнійович

(1816, Новгород-Сіверський, Чернігівщина – 10.02.1907, Київ) – педагог, приятель і один із перших біографів Т. Шевченка. Учився в приватній школі, потім

Михайло Чалий

у Новгород-Сіверській гімназії під керівництвом мовознавця Іллі Тимківського (1773–1853) та педагога Костянтина Ушинського (1824–1871); 1844 закінчив університет св. Володимира. Улітку 1852 відвідав Звенигородку, а також Тарасівку, Кирилівку та інші села Київської губ. У 1859–1860 брав участь у створенні недільної школи при 2-й Київській гімназії, де був старшим інспектором. Познайомився з Тарасом у серпні 1859 на квартирі маляра Івана Сошенка (1807–1876) на київській вулиці Великій Житомирській № 38, а жив на вулиці Кадетській, 9 (нині – Гоголівська, 9; будинок знесений 1993). Родичі Михайла Корнійовича переповідали, що Тарас Григорович часто бував у Чалого, тривалий час була недоторканною кімнатка на другому

поверсі – так звана «Шевченкова», що перетворилася зрештою на домашній музей поета. Про зустріч з поетом Чалий пише у книзі, що Шевченко, «...стихами которого я бредил с 1840 года, т. е. со времени выхода в свет «Кобзаря», розмовляв з ним про новини письменства й мистецтва, розповідав наперегони з Сошенком усякі епізоди з минулого». У листах Тарас Григорович називав Чалого «...любим і щирим земляком» – збереглося п'ять листів Шевченка до Чалого, і три – Михайла до Тараса. У 1860 поет надіслав «Кобзар» з автографом: «Михайлу Корнеевичу Чалому на память. Т. Шевченко» і картину, за що Михайло дякував поета у листі 8 вересня 1860: «Я получил от Вас два подарка с Вашею надписью – книгу и картину». У листі

Книга Михайла Чалого про Т. Шевченка. Обкладинка

від 11 серпня 1860 Т. Шевченко повідомляє, що надсилає 50 примірників «Кобзаря» і просить Чалого передати одному із книгарів, а виручені гроші внести у касу Київських недільних шкіл. В наступному листі запитує, чи можна прислати з тією ж метою ще 100 примірників. Коли ж вийшов «Буквар», Тарас Григорович у листах до Михайла Корнійовича 4 і 12 січня 1861 пише про те, що висилає тисячу примірників для недільних шкіл, які вважає за особливо доцільне розповсюдити у повітових і сільських школах. Шевченко ділився планами написати й інші підручники для недільних шкіл: «Думка єсть за «Букварем» напечатать лічбу (арифметику) – і ціни і величини такої ж, як і «Букварь». За лічбою – етнографію і географію в 5 копійок. А історію, тільки нашу, може вбгаю в 10 копійок. Якби бог поміг оце мале діло зробити, то велике б само зробилося». Ймовірно, поет уподобав Михайла Чалого як розумну, акуратну й ділову людину; кілька листів Шевченкових до Чалого повні доручень книжного і просвітного характеру, цікавості до недільних шкіл, планів на заходи щодо народної освіти. В листі до Варфоломія Шевченка (1821–1892), поет рекомендує Чалого за свого «великого приятеля київського» – відповідь Варфоломія не збереглася. М. Чалий належав до гуртка вчених, що гуртувалися довкола ж. «Київської старовини»; друкувався в «Основі» (1862) і в «Київська старина» (1899). У 1862 – у журналі «Основа» під криптонімом «Сава Чалий» розпочав друкувати

розділи майбутньої біографії Кобзаря, щоб, як писав: «...сохранить малейшие черты из жизни самобытного народного поэта»; опубліковані «Новые материалы для биографий Шевченка» зафіксували з уст свідків чимало біографічних подробиць з дитячого та юнацького віку Тараса. Співорганізатор похорону Т. Шевченка в Україну, промовець над домовиною Кобзаря в Києві, біля церкви Різдва Христового: «Слава цього імені не вмере серед нащадків. Довго, довго житиме воно в народі, і зникне хіба тільки з останнім звуком малоросійської пісні, а народна пісня не вмирає. Не вмруть разом із нею і твори нашого народного поета! В них, як у фокусі, поєдналися, з одного боку, уся краса, уся сила й усе багатство української мови, а з другого, глибоке почуття і енергія характеру, властиві малоросійському племені; у них природна краса і простота народних пісень – поряд з високою художністю творів, що належать до періоду вищої цивілізації» – промова опублікована 7 травня 1861 в газ. «Киевский телеграф». Продовжував роботу по збиранню матеріалів до біографії поета: 1870 в газ. «Киевлянин» надрукував статтю «Из записок Украинца. Материалы до биографии Щепкина», в якій опублікував десять листів актора Михайла Щепкіна (1788–1863) до Т. Шевченка. Зв'язки Тараса з Іваном висвітлені в праці «Йван Максимович Сошенко (Биографический очерк)» (1876). Важливе значення мала публікація 38 листів поета і 70 листів до Тараса Григоровича – 46 опубліковані

Чалим уперше. 1882 в Києві вийшла праця Чалого «Жизнь и произведения Тараса Шевченко. Свод материалов для его биографии» – робота у збиранні матеріалів до біографії Шевченка позитивно оцінена Іваном Франком (1856–1916), який разом з тим відзначив і слабкі сторони публікацій: у статті «Про видання творів Шевченка» Франко писав: «Як для видання творів, так і для життєписі Шевченка осталося ще дуже багато роботи. Найбільше тут може зробити д. М. Чалий, у котрого, як зачуваємо, назбирано дуже багато матеріалу для повного життєпису Шевченка. Маємо надію, що життєпись так швидко появиться на світ, хоч, судячи по першій книжці про Шевченка, написаній д. Чалим, згори можемо сказати, що й нова життєпись не вдовольнить

усіх наукових патріотичних вимогів (до сього у д. Чалого нема ані таланту, ані наукового підготування), то все-таки подасть він багато нового матеріалу, котрим мусить покористуватися будучий життєписець Шевченка». Після виходу книги, М. Чалий продовжував збирати матеріали про життя поета; написав статтю «К биографии Т.Г. Шевченко» (1885), яка містила публікацію листа поета до актора Михайла Щепкіна (1788–1863), з проханням влаштувати актрису Катерину Піунову (1841–1909) в Харківський театр (15–18 січня 1858) та відповідь Щепкіна (6 лютого 1858). Побачила світ його стаття «Посещение Т. Г. Шевченко сахарного завода Яхненко и Симиренко», в якій розповідається про перебування поета в Україні у 1859 та арешт і видання «Кобзаря» (1860) коштом Платона Симиренка. Здійснив публікацію листів до Шевченка Ф. Лазаревського, М. Лазаревського, В. Штернберга, В. Рєпніної, О. Капніста, Я. Кухаренка, Бр. Залеського, а також листів В. Рєпніної до Чалого з коментарями публікатора. У некролозі на смерть Михайла Чалого, студент університету св. Володимира Дмитро Дорошенко (1882–1951), писав: «Він нагадував стародавнього козацького полковника або й гетьмана... Таким же твердим, кремезним козаком був Михайло Корнійович у своєму довгому житті»; він «заховавав до кінця демократично-народницькі переконання кращих часів своєї молодості і стояв серед нас, яко старий дуб між нових парослів». Похований

Могила Михайла Чалого на Байковому некрополі столиці. Фото В. Жадька

на Байковому некрополі столиці; ділянка № 1. 1961 у Києві на його честь названо вулицю.

Літ.: Жадько В. Байковий некрополь. – К., 2004. – С. 193; Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 638; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 6. – К., 2003. – С. 186–520.

Віктор Жадько

ЧАМАТА

Ніна Павлівна

(27.12.1938, Київ) – філолог, шевченкознавець. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1961). Канд. філ. наук. Наук. співроб. ІЛ з 1961, провідний наук. співроб. відділу шевченкознавства ІЛ (з 2002). Наук. інтереси – віршування, поетичні жанри, текстологія. Авторка монографій: «Ритміка Т.Г. Шевченка» (1974), «Лірика Тараса Шевченка. Аналізи й інтерпретація» (2014) – комплексне дослідження ліричних творів Шевченка. Співавтор колектив. монографій – «Шевченкознавство. Підсумки й проблеми» (1975), «Творчий метод і поетика Т.Г. Шевченка» (1980), «Питання текстології: Т.Г. Шевченко» (1990), «Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка» (2000). Співупоряд. і автор коментарів у виданні «Листи до Тараса Шевченка» (1993). Ч. належать праці у наук. шевченків. зб., періодиці, «Шевченківському словнику». Член ред. колегії й автор багатьох статей «Шевченківської енциклопедії». Співред., упоряд. та коментатор видання «Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т.» (2001–2005; Т. 1–6). Від-

повід. ред. і наук. ред. видання «Тарас Шевченко у приватному житті: Зб. статей» (2014). Лауреат премії НАН України імені І.Я. Франка – за праці: «Лірика Тараса Шевченка. Аналізи й інтерпретації» (2014), «Дослідження з поезики: вірш, жанр, композиція» (2016).

Літ.: Смілянська В. Чамата Ніна Павлівна // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 712; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ЧЕЛЬЦОВ

Федір Іванович

(1826 – 16.05.1899, м. Київ) – лікар Чорноморського і Каспій, флотів. Родом з Київщини. Вільновідпущений з кріпаків. Медичну освіту казенним коштом отримав в ун-ті св. Володимира, який закінчив у 1853. Лікарську практику розпочав молодшим лікарем 34-го флот, екіпажу, а потім працював у Севастопол. шпиталі. Служив на дванадцятигарматному бризі «Язон», шістнадцятигарматному «Енеї». У складі ескадри віце-адмірала П. Нахімова штурмував турецьке судно «Мецері Теджерид». Брав участь в обороні Севастополя та в боях Сх. (Крим.) війни (1853–1856). Надавав медичну допомогу пораненим на польових пунктах морс. стрілецьких батальйонів. У складі абордажних батальйонів Ч. брав участь у сміливих і небезпечних рейдах, служив на кораблях «Імператриця Марія», «Париж», «Чесьма», працював в операційних

військово-сухопутного і морс, шпиталів. У найнебезпечніший період на четвертому бастіоні Ч. поранило і контузило, коли він перев'язував солдата. Зачепило скроню, пошкодило слух. Супроводжував транспорт з пораненими до Миколаєва. За особисту мужність і самовідданість лікар Ч. був нагороджений орденом св. Анни III ст. та срібною медаллю «За оборону Севастополя», які вручили уже в Астрахані. З 1858 служив на суднах Каспій, моря, потім – у шпиталі Астрабадської затоки, старшим лікарем промірної експедиції в Баку, тимчасово повертався до Астрахані й знову – на морі. Одружився в сорок шість років, 1875 народився його первісток – В'ячеслав. В Астрахані і на Каспій, морі Ч. служив більше тридцяти років.

Згідно останнього формуляру, розшуканого Л. Большаковим, Ч. у 1886 займав посаду старшого суднового лікаря одного з екіпажів Каспійського флоту. З Т. Шевченком познайомився в Астрахані у серп. 1857. На час знайомства з Т. Шевченком молодший лікар Астрахан. стройової ласової (вантажної) роти. Залишив записи у «Щоденнику» поета-худ., назвавшись Іваном Рогожиним (жартівливе прізвисько відданого у солдати сатани із записаного ним же народ. анекдоту). Дружбі Т. Шевченка з Ч. сприяло й те, що обидва були з кріпаків. На пам'ять про астрахан. зустріч 1857 Т. Шевченко подарував Ч. карантинне «свідетельство» про те, що на півострові Мангишлак «никакой эпидемической болезни не имеется», на звороті якої

написав уривок з поеми «Царі» («І поживе Адам на світі...») з дарчим написом «Федору Чельцову (И. Рогожину) на память 16 августа 1857 року».

У 1860 Т. Шевченко прислав Ч. «Кобзар» (1860) з дарчим написом «Федору Чельцову (он же Иван Рогожин) от автора. 12 лютого 1860 року», згадував його ім'я у листах. Останні роки жив у Києві, де й помер; похований на Байковому цвинтарі. Могила не збереглася

Літ.: Большаков Л. Н. іхав поет із заслання... Пошуки. Роздуми. Дослідження. – К., 1977. – С. 28–31; Кравченко В. Чельцов Федір Іванович. Таврія, 2001. – С. 271; Марцінковський І. Вони знали Тараса Шевченка // Аркасівська вулиця, 2006. – 11 лют. – С. 12–13.

Ігор Марцінковський

ЧЕМЕС

Валерій Федорович

(10.10.1955, с. Ониськове Кривозер. р-ну Миколаїв. обл.) – філолог, мовознавець. Канд. філ. наук. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1978). Викладач ун-ту з 1981. Працював заст. директора ІФ з навч.-метод. роботи. Доц. кафедри загального мовознавства, класич. філології та елліністики. Наук. інтереси: психолінгвістика, соціолінгвістика. У наук. доробку також шевченкознавчі студії – «Кобзар» Т. Шевченка молдавською мовою (неперервність традицій поетичного освоєння) (1989. у співавт.); «Частотность использования словесного знака в творчестве национального гения как мера системного выражения приоритетов бытийного идеала на-

рода (на матеріалі «Словаря языка Шевченка» (1992); «Мікрословник рослинної лексики творів Т. Шевченка як фрагмент національної лінгво-культурної парадигми» (1994). У праці «Структурна типологія українського шанобливого звертання на матеріалі епістолярної спадщини письменників-класиків» (1995), зокрема, йдеться про мову Т. Шевченка.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ЧЕРЕВАТЕНКО

Леонід Васильович

(31.10.1938, м. Дніпропетровськ – 9.05.2014, Буча, Київщина) – філолог, поет, мистецтвознавець, кінокритик, сценарист. Національна премія України ім. Тараса Шевченка (2002) за документальну кінотрилогію «Я камінь з Божої праці». Чл. НСПУ. У 1961–1966 навчався на укр. відділенні філ. ф-тету ун-ту імені Тараса Шевченка. Студентські роки збіглися з активізацією літературно-мистецького життя: відвідував літ. вечори під керівництвом перекладача Григорія Кочура. Стаття-рецензія на твір О. Солженіцина «Один день Івана Денисовича» в університ. стіннівці збурила партком вузу, викликали в керівництва підозру в «українському буржуазному націоналізмі». Дипломну роботу, присвячену В. Підмогильному, заборонено, довелося писати нову – про Є. Плужника. Після виключення за переконання з V курсу, захистив диплом на 7 мі-

Валерій Чемес

сяців пізніше однокурсників в присутності: О. Мазуркевич Л. Новиченко, С. Крижанівський, А. Іщук. Робота отримала високу оцінку, проте шлях у науку закрито – отримав вільний

Леонід Череватенко

диплом. Поезія: про пам'ятник Шевченкові у Москві («Немов озвучили набої»), 1968; Дисонанс в ювілейному хорі на честь Т.Г. Шевченка («До тих, кого сховав закон»). Написав відгук: «Розрита» і «занедбана» могили: діалог Євгена Плужника з Тарасом Шевченком (2013). Стаття «А корабель стоїть» зробила знаним кінокритиком в СРСР. Як сценарист брав за основу якісний літ. матеріал – твори: Т. Шевченка, Лесі Українки, С. Довлатова, Григора Тютюнника, С. Черкасенка, Ю. Липи. Сценарії документ. фільмів: «Я камінь з Божої праці» та «Євген Деслав» написано на основі власних літ. розвідок. Герої документ. фільмів: Ю. Коцюбинський, Л. Первомайський, С. Бондарчук, І. Драч, Ю. Михайлів та В. Сидорук – люди непересічні. Редагував та упорядкував видання: Є. Плужника, І. Багряного, О. Ольжича, Д. Паламарчука,

Олександр Чередниченко

Ю. Липи, Ж.-М. де Ередіа, М. Лукаша, Б. Олександрівна Грибінського, В. Коротича. Після тривалої та важкої хвороби помер у Бучі, Київської обл.: похований на міському кладовищі.

Літ.: Кореневич Л. Орач перелогів: Леонідові Череватенку – 60 // Літ. Україна, 1998. – 26 листоп.; Скуратівський В. Леонід Череватенко: передювілейні нотатки // Хроніка-2000. – К., 2008. – Вип. 74; Сушко К. Він умів слухати землю, і земля його чула // Укр. літ. газ, 2018. – 5 жовт.

Віктор Жадкьо

ЧЕРЕДНИЧЕНКО

Олександр Іванович

(15.06.1947, Київ) – філолог, мовознавець, перекладач. Д-р філ. наук. Акад. АН ВШ України. Закінчив ун-тет ім. Т. Шевченка (1971), викладач з 1971. Декан ф-тету інозем. філології (1992–2001). Проф., зав. кафедри теорії та практики перекладу з роман. мов ІФ. Дослідн. інтерес: історія і теорія перекладу, лінгвокультурологія, соціолінгвістика, контрактивна лінгвістика. У наук. доробку також дослідження з франц. шевченкіани – «Відтворення стилістичних особливостей першотвору в поетичному перекладі (про французький переклад з Шевченка)» у виданні «Теорія і практика перекладу. Респуб. міжвідом. наук. зб.» (1979); розділ «Тарас Шевченко у перекладах Е. Гійвіка» в підручн. «Теорія і практика перекладу. Французька мова» (1995, в спіавт.); «Шевченко у франкомовному світі» (2014). Співавтор колект. монографії «Шевченкознавство в сучасному світі» (2014) – розділ «Тарас

Шевченко у франкомовному світі». Лауреат премії імені Тараса Шевченка Київ. ун-ту за цикл праць з теорії і практики перекладу – «Мови європейського культурного ареолу: розвиток і взаємодія. Монографія»; «Теорія і практика перекладу французької мови. Підручник» (1996).

Літ.: Київський університет ім. Т. Шевченка. Сторінки історії і сьогодення. – К., 1994; Хто є хто в Україні. – К., 1997; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ЧЕРНИШОВА

Тетяна Миколаївна

(8.01.1928, Київ – 14.03. 1993, Київ) – філолог-еллініст, перекладач. Навчалася на філ. ф-теті ун-ту ім. Т. Шевченка (1946–1951). Канд. філ. наук. Закінчила аспірантуру при кафедрі загальн. мовознавства і класич. філології (1955). Доц. кафедри

загальн. мовознавства і класич. філології (1955–1987). філ. ф-те-ту. Дослідниця грец. Шевченкіани: «Новогрецькою мовою» (1961; у співавт.); «Унікальне видання. Перший «Кобзар» мовою греків Донбасу» (1964; у співавт.); «Кобзар України» (1964); «Заповіт» Т.Г. Шевченка в аспекті зв'язків зі світовою літературою» (1975). Автор 30 статей до Шевченк. словника («Антична література і Т. Шевченко», «Грецька література і Т.Г. Шевченко», «Румейською мовою переклади творів Т. Шевченка»); «Шевченко мовою греків на Україні» (1976); «Поет солідарності» [Я. Ріцос] (1979); «З історії дружніх зв'язків народів СРСР і Греції» (1979); «Еллі Алексіу про Кобзаря» (1985). З проф. А. Білецьким перекладала поезії Т. Шевченка румейс. та урум. мовами (1993). Познайомила грецьких письменників Е. Алексіу та Я. Ріцоса з творчістю Т. Шевченка, завдяки чому стали перекладачами

Тетяна Чернишова з чоловіком Андрієм Білецьким. Фото

Тарасових поезій. Сприяла виданню «Т. Шевченко. Піімата», Афіни, 1964, грец.). До 85-річчя від дня народження Т.Чернишової вийшли її «Вибрані праці» (2013), в які ввійшли шевченкознавчі студії.

Літ.: Клименко Н. За нею були сила слова і мужність духу // Чернишова Т. М. Вибрані праці. – К., 2013; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ЧЕРТОРИЗЬКА

Тетяна Купріянівна

(9.08.1919, с. Амонь, тепер Хомутов. р-ну, Курс. обл, РФ. – 1.11.2013, Київ) – філолог, мовознавець, лексикограф, соціолінгвіст. Д-р філ. наук. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1945). Проф. кафедри рос. мови філ. ф-тету. Наук. спів-

Тетяна Черторизька

роб. ІМ (з 1958), провідний наук. співроб. (з 1987). Основні шевченкознавчі студії – «Іншомовні слова і словосполучення у творах Т. Шевченка» (1978), «Вплив української мови на лексико-семантичну систему російських творів Т. Шевченка» (1981). «Здобутки і завдання лексикографічного вивчення творчості Т. Г. Шевченка» (1989). Автор монографії «Взаимодействие русской и украинской лексики в русских произведениях Т.Г. Шевченко» (1981). Співавтор і ред. «Словаря языка русских произведений Т. Шевченко» (У 2 т. 1985–1986), «Словника мови Шевченка» (У 2-х т. 1964) – удостоєна Державної премії УРСР в галузі науки і техніки (1989).

Літ.: Тетяна Купріянівна Черторизька. Біобібліографія до 90-річчя. – К., 2009; Гриценко П. Черторизька Тетяна Купріянівна // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 753; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

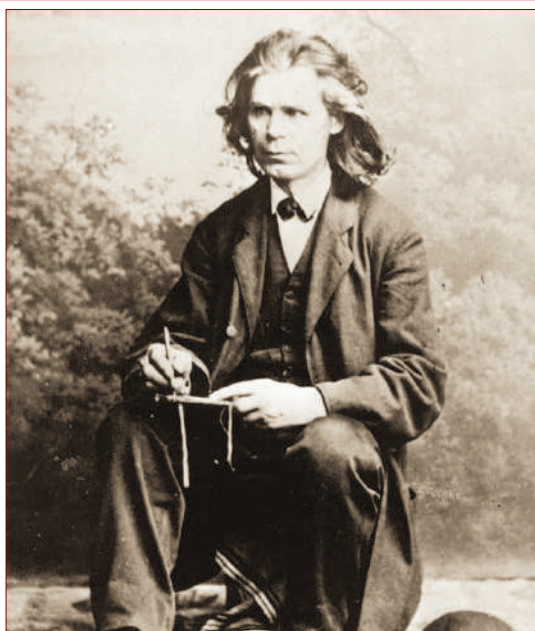
Валентина Гнатенко

ЧЕСТАХІВСЬКИЙ

Григорій Миколайович

(1820, Кіровоградщина – 15.04. 1893, С.-Петербург, Росія) – художник, приятель Т. Шевченка. 7 травня 1861 повідомив у С.-Петербургу поетовому землякові Федору Черненку (1818–1876): «Батько наш, дорогий Кобзар, орел сизокрилий, уже в Києві. Учора, в-го числа, в 7 часів утра ми приїхали в Бровари: там ночував студент Київського університету, – дожидав нас. Ми сказали йому, що рушимо

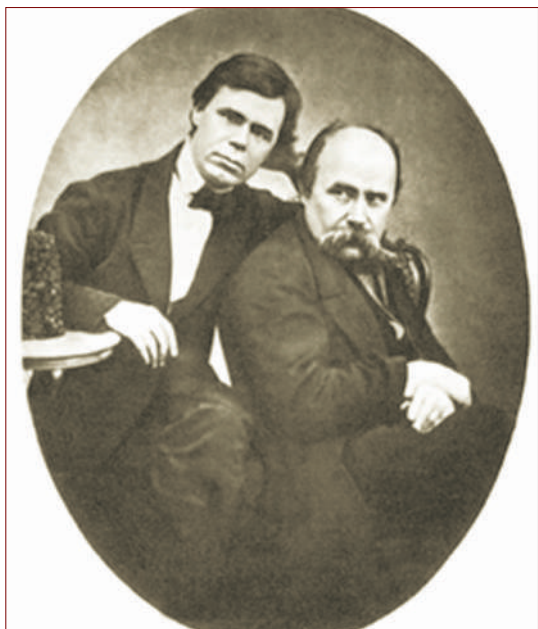
з Броварів в 10 часів утра, і він одправився в Київ. Через півтора часа іще приїхало до нас три студенти ун-ту св. Володимира». Навчався в С.-Петербурзькій Академії мистецтв (1843), у 1854 отримав звання «вільного художника історичного й портретного живопису»; служив у Департаменті військових поселень. Із Тарасом Шевченком познайомився, як стверджує шевченкознавець Петро Жур (1914–2002) в 1844 – коли навчалися в класі історичного живопису під керівництвом художника Карла Брюллова (1822–1852). «Сближение последовало, – писав історик і Тарасів приятель Олександр Лазаревський (1834–1902), – сначала на задушевном пении 4-им малорусских песен, а затем горячая привязанность певца к поэту была последним оценена и Григорием Николаевичем который стал одним из частых и желанных посетителей Шевченка, когда последний зажил своим хозяйством в здании Академии Художеств». Григорій часто відвідував поета в майстерні Академії мистецтв: розмовляли українською мовою, співали народних пісень. У 1855 Честахівський знову працював у Академії мистецтв і «...во внимание к хорошим познаниям в живописи исторической и портретной удостоен звания художника». Щиросердними стосунки Тараса й Григорія були в останні роки життя Шевченка; зберігся поетів лист від 14–19 травня 1858: «Грицю! Як хочете побачить старого Щепкіна, актера, й матимете час, то приходьте в 7 часов к Лазаревському». Та-

Григорій Честахівський

рас подарував Григорію «Кобзар», підписавши: «Козакові Грицеві Честахівському. Кобзар Тарас». Після смерті Т. Шевченка, клопоти, пов'язані з перепохованням, українська громада доручила лікарю Олександрю Лазаревському та художнику Григорію Честахівському. Гриць узяв відпустку на 28 днів, супроводжував труну з прахом поета із С.-Петербурга в Україну, був у церкві Різдва Христового на Подолі в Києві. Олександр Лазаревський стверджував: «Г.М. Честахівський був головним розпорядником проведів і похорону Шевченка, свято виконав покладену на нього місію». Григорій Миколайович-автор назви «Чернечої гори» – «Тарасовою», про дізнаємося із його «Споминів»: «Опустили біле тіло Кобзаря в гроб і почав народ розходитися. А декотрі остались ночувати на Тарасовій горі, і всю ніч огнище горіло, наче

Г. Честахівський і Т. Шевченко

гайдамацтво ночувало в лісі з свяченими ножами». Йому належить ідея поховання поета в Каневі не біля Успенського собору, а на горі, яку Шевченко обрав

*Могила Григорія Честахівського.
Фото В. Жадька*

для своєї оселі. Г. Честахівський встановив над похованням Шевченка чотириметровий дубовий хрест; у його листах і замальовках відображено перших відвідувачів могили Кобзаря. Друкуючи спогади Честахівського про цю подію, редакція ж. «Киевская старина» (1895, № 2) у примітці характеризувала Тарасового товариша як одного «...із невеликого кола приятелів Т.Г. Шевченка у останні два роки його життя». Григорій Миколайович зробив опис малюнків, офортів і речей Шевченка, що лишилися після смерті; виконав олією картини, що зображують різні моменти похорону Кобзаря: «Селянин біля труни Т.Г. Шевченка», «Труна Т.Г. Шевченка в дорозі», «Труна Т.Г. Шевченка на пароплаві по дорозі до м. Канева», «Труна Т.Г. Шевченка в церкві». Із студентами ун-ту св. Володимира, братами, родичами та селянами Канева Григорій копав могилу на Чернечій горі. Щоб наглядати за похованням Кобзаря, поселився неподалік та із селянами насипав могилу, читав поетові твори. Владу налякало паломництво до Шевченкової могили, чутки, що в домовині заховано «свячені ножі для бунту», Київський генерал-губернатор, князь Іларіон Васильчиков (1805–1863) змусив Честахівського повернутися до С.-Петербургу; до 1883 Григорій Миколайович працював у канцелярії «Капітулу орденів», коли лишився без роботи, Василь Тарновський (молодший; 1837–1899) запросив жити в Качанівці. У березні 1893 Григорій поїхав у С.-Петербург побачитися з друзями, там і помер – Ва-

силь Тарновський (молодший) перевіз прах до Чернігівщини й поховав у парку маєтку села Качанівка. На могилі насипано курган і поставлено дерев'яний хрест у пам'ять двох Великих Українців – Тараса Шевченка і Григорія Честахівського.

Літ.: Зленко Г. Честахівський Григорій Миколайович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 754; Енциклопедія некропознавства. – уряд. В. Жадько. – К., 2013. – С. 671; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 392.

Віктор Жадько

ЧИЖЕВСЬКИЙ

Дмитро Іванович

(23.03.1894. м. Олександрія Херсон. губ., тепер Кіровоград. обл. – 18.04.1977, Гейдельберг, ФРН) – історик, філософ, славіст.

Закінчив істор.-філ. ф-тет університету св. Володимира (1919) зі званням канд. 1921 запрошений викладати в КІНО. Д-р філософії. Дійсний чл. НТШ, УВАН. Навчався на фіз.-матем. ф-теті Петерб. ун-ту (1911–1913). Мешкав на еміграції з 1921 (Німеччина, Чехословаччина). Проф. Гарвард. ун-ту (Кембридж, США (1949–1956)). Як шевченкознавець відомий працями: «До світогляду Шевченка» (1992), «Думки про Шевченка. Естетичні та історично-філософські фрагменти» (1926), «Деякі проблеми дослідження формального боку поезії Шевченка» (1947). Також: Зарубіжне шевченкознавство (3 матеріалів УВАН; 2011), «Шевченко і Д. Штравс» (Шевченко і його доба. – Т. II). «Т. Шевченко і Д. Штравс: [Із промови

Дмитро Чижевський

на шевченковому святі Укр. пед. інст. в Празі 1925» [Вступ, прим. та підготовка тексту Л. Реві] 1993); «Шевченко і релігія» (2005). Творчість Т. Шевченка розглядає в «Історії української літератури. Від початків до доби реалізму» (1956, 1994) – розділ «Романтика» (підрозділи «Київська романтика», «Пізня романтика»).

Літ.: Шпак В. Д. Чижевський як дослідник світогляду Т. Шевченка // НШК-30. Донецьк, 1993; Над'ярних Н. Чижевський Дмитро Іванович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 781; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. урядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЧИРКО

Іван Корнійович

(8.03.1922, смт. Носівка, Чернігів. обл. – 10.05.2003, Київ) –

Іван Чирко

філолог, письменник, перекладач. Навчався у Школі військ. перекладачів схід. мов (Владивосток, РФ), Київ. пед. ін-ті іноз. мов (1959). Викладав китайськ. мову в Інституті українознавства при ун-ті ім. Т. Шевченка. Перший викладач китайської мови в Україні, проводив заняття у факульт. групах держуніверситету ім. Т. Шевченка, 1964 започаткував вивчення китай-

ської мови в Київській школі-інтернаті №1. У статті «Кобзар китайською мовою» (1984) розглянув рецепцію творчості Шевченка в Китаї. Передрук ст. «І за великим муром» у кн. «В сім'ї вольній, новій. Шевченків. зб.» (1989), «І за великим муром. Тарас Шевченко і Китай» (Світи Тараса Шевченка. Зб. статей до 175-річчя з дня народження поета. Нью-Йорк. Париж. Сідней, Торонто (1991). Автор статті «Китайська література і Шевченко». Перекладав з китайської 36 книжок китайських авторів, зокрема, Лу Сіня, Лао Ше, Ду Пенчена, Мао Дуня, Ба Цзіня, Пу Сунліна та інших, а також – Арісіму Такео з японської.

Літ.: Боронь О. Чирко Іван Корнійович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 786; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЧИСТЯК

Дмитро Олександрович
(22.08.1987, Київ) – філолог, письменник, перекладач, літ. критик. Закінчив ІФ (2009). Ма-

Іван Чирко з китайськими школярами (м. Шанхай)

гістр франц. і англ. філології. Навчався в аспірантурі при кафедрі франц. філології. Доцент кафедри роман. філології. Канд. філ. наук. Чл.-кор. Європ. журналістів. Чл.-кор. Європ. акад. наук, мистецтв і літератур. Перекладацька діяльність відзначений нагородою Королівства Бельгія – премією Міністерства культури Федерації Валлонія-Брюссель (2012). Автор зб. поезій: «Надсадний сад» (2012) і «Море у камені» (2016), монографії «Міфопоетична картина світу в бельгійському символізмі» (2016); коментованих перекладів «П'єси» (2007) та «Рання драматургія» (2015) М. Метерлінка, «Вибрані твори» (2012) та «Адріанові спогади» (2017) М. Юрсенар, «Вибрані твори» Ш. ван Лерберга (2013), «Падіння друге» С. Дюпюї (2016), «Вибрані п'єси» Ж. де Деккера (2019), франц. видань творів О. Довгого (2010), Т. Шевченка (2014), Д. Павличка, Б. Олійника (2015), І. Франка, І. Павлюка (2016), І. Драча (2017), О. Коротка, П. Мовчана (2018). Переклав франц. мовою поезії Т. Шевченка, які стали піснями («Реве та стогне Дніпр широкий» (уривок з поеми «Причинна»), «Огні горять...», «Зоре моя вечірняя» (уривок з поеми «Княжна»), «По діброві вітер вие», «Думи мої», «Нащо мені чорні брови», «Од села до села.» (з поеми «Гайдамаки»), «Ой одна я одна», «Буває іноді старий», «Чого мені тяжко», «Мені однаково», «Заповіт», що ввійшли до зб. «Шевченко Тарас. Заповіт: поезії, покладені на музику». Париж: Ін-т культури Солензара (2014) з передм. «Друге століття заповітів Тараса

Дмитро Чистяк

Шевченко» (у співавт. з Ю. Мосенкісом) і з нотним текстом, та ілюстраціями Т Шевченка.

Доповідь «Рецепція поетичної творчості Тараса Шевченка у сучасних франкомовних перекладах» на Пленарному засіданні Міжнарод. наук.-практ. конф. «Всесвіт Тараса Шевченка» 10 берез. 2017. Лауреат укр.-німецької літ. премії ім. О. Гончара (2010), ім. М. Рильського, «Благовіст», ім. М. Гоголя «Тріумф» (2013), ім. П. Тичини, ім. П. Куліша, ім. Г. Сковороди (2014), ім. М. Лукаша (2015), ім. М. Емінеску (2017).

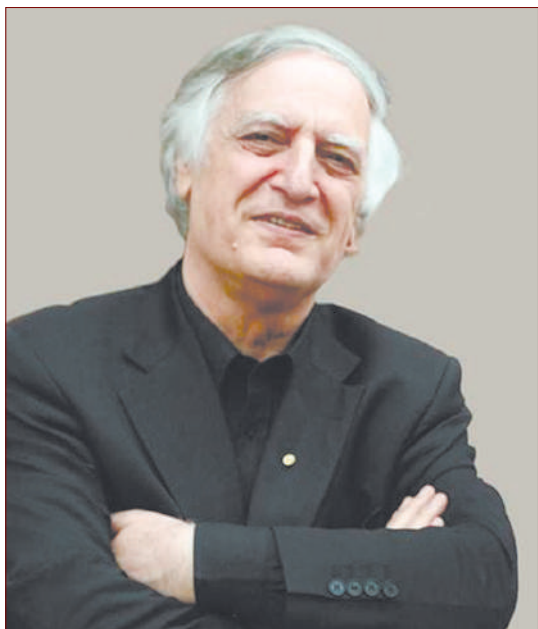
Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЧІЛАЧАВА

Рауль Шалович

(15.05.1948, с. Читацкарі, тепер Зугдід. Муніципалітету

Рауль Чілачава

Р. Чілачава біля портрета Т. Шевченка

Самегрело – Земо-Сванетія краю, Грузія) – грузин. і укр. журналіст, поет, перекладач, літературознавець, дипломат, публіцист. Д-р філ. наук. Заслужений діяч мистецтв України. Чл. СПУ (1974). Закінчив Тбіліс. ун-т (1970), стажувався в ун-ті ім. Т. Шевченка на ф-ті журналістики (1967–1970). Працював викладачем в ун-ті (1974–1975, проф. кафедри сходознавства (2000–2001). Автор книг: «Піщаний годинник», «Записки песиміста» (обидві – 2007), «Безстрокове відрядження», «Роль», «Дефолт», Т. Шевченка «Доля» (поезії та малюнки, укр. та латиською мовами), О. Вацієтіса «Хода вічності білої» (поезії), М. Чюрльоніса «Казка королів» (усі – 2008), Ш. Руставелі «Витязь в тигровій шкурі» (грузинською, латиською та укр. мовами), «Вітер з України» (антологія укр. класичної та сучасної поезії, передмова Р. Чілачави; обидві – 2009), «Славить Грузія Кобзаря» (грузинські письменники та діячі культури про Шевченка), «Поезії Шевченка в оригіналах та перекладах Р. Чілачави» (обидві – 2011), «Світло самотньої зірки» (двотомник грузинських та укр. поезії автора), «Шарм», «Амбасадор» (розповідь про Латвію та авторська антологія латиської поезії грузинською мовою), «Нотатки песиміста, або Повернення в дитинство», «Син Лаврентія Берія розповідає» (усі – 2012), «Думи мої...», поезії Т. Шевченка в оригіналах та перекладах грузинською, «Сто українських поетів» (авторська антологія укр. класичної та сучасної поезії; обидві – 2014), «Terra Mariana» (антологія ла-

тиської класичної та сучасної поезії, 2016), поетичне семикнижжя «Формула долі» (2018), зб. віршів та поем «Подорож катафалком» (2019). Перекладач Т. Шевченка грузин. мовою у виданнях: «Думи мої...». Поезії» (1987) з передмовою «Наш Шевченко»; «За горами гори» (2001, 2007). «Велика трійця: Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка» (2005, упоряд., переклад, вступ. стаття), «Шевченко Т. Вибране» (1999). Темі «Т. Шевченко і укр.-грузин. літ. зв'язки» присвятив праці: «Слово про «Кавказ» (2003), «Дорога завдовжки в століття» (1989). Написав «Триптих про Шевченка» (2004). Упоряд., передмова, переклади, заг. ред. літ.-публіц. зб. «Славить Грузія Кобзаря» (2011). Шевченкові присвятив вірші укр. мовою «В Каневі» (1986), «Шевченко» (зб. «Два голоси», 1991). Лауреат премії Шота Руставелі (2021). Удостоєний золотої медалі «Подвижник грузинської культури», «Посол грузинської культури», лауреат премії імені: Г. Сковороди, М. Рильського, В. Винниченка, М. Гоголя, П. Куліша. Нагороджений орденом України «За заслуги», орденами Преподобного Нестора Літописця, св. Станіслава, Почесною Грамотою Верховної Ради України «За особливі заслуги перед українським народом», Почесною грамотою Кабінету Міністрів України.

Літ.: Матвійчук О. «Заповіт» Т. Шевченка у перекладі Рауля Чілачави // ШСт. 2007. – Вип. 9; Синиченко О. Чілачави Рауль Шалвович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 800; Університетська шевченкіана:

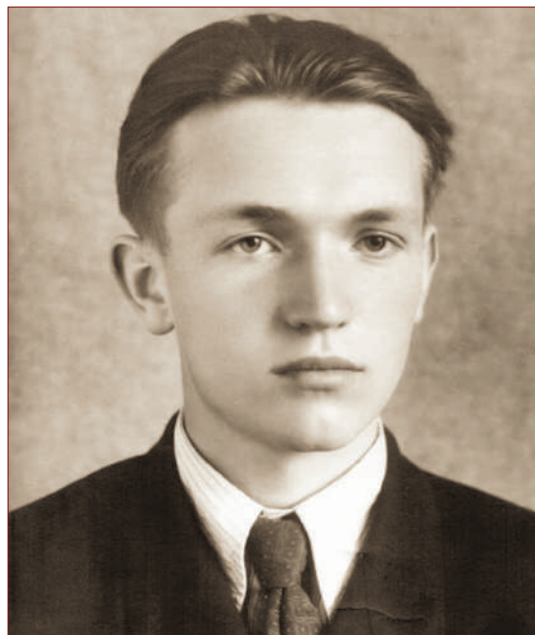
Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЧОРНОВІЛ

В'ячеслав Максимович

(24.12.1937 (за документами 1.01.1938, с.Єрки Катеринів. р-ну Київ, обл., а тепер Звенигород. р-ну Черкас, обл. – 25.03.1999, Бориспіль, Київ. обл.) – журналіст, політичний та громад. діяч. літ. критик, один із організаторів і беззмінний голова НРУ. Нагороджений орденом князя Ярослава Мудрого V ступ. (1997). Лауреат Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка 1996 за зб. «Правосуддя чи рецидиви терору?», «Лихо з розуму», кн. «Хроніка таборових буднів», публіцист. виступів в періодиці. Навчався в держ. ун-ті ім. Тараса Шевченка на філ., а з другого курсу – на журналіст. ф-тах, який закінчив з відзнакою (1960).

В'ячеслав Чорновіл, студент

В Інституті журналістики відкрили іменну аудиторію В. Чорновола. 1 вересня 2021. Фото В. Жадька

Працював на Львів. студії телебачення (1960 – 1963), виступав як літ. критик, досліджуючи творчість Т. Шевченка.

Публікації про Кобзаря: «Великий народний поет» (Доповідь з Шевченків. вечора на будівництві Київ; 1964); «Очи-ма видатного публіциста» [Тарас Шевченко в оцінці Бориса Грінченка], «Тут бував Кобзар» [Межигір'я] (2002); «У всякого своя доля і свій шлях широкий». Виступ у Національній опері 9 березня 1996. Публіцистика: «Правосуддя чи рецидиви терору» (1966), «Лихо з розуму» (1967). Започаткував в Україні нац.-визвольний рух «шістдесятників» із І. Світличним, І. Дзюбою, Є. Сверстюком, А. Горською, М. Плахотнюком,

Л. Танюком, В. Стусом, Г. Севруком. Із І. Дзюбою та В. Стусом у кінотеатрі «Україна» 4 верес. 1965 виступили з протестом проти арештів укр. інтелігенції. Після чого зазнав переслідування з боку силових структур: безробіття, обшуки, допити. Ув'язненим у 1967–1969, 1972–1979, 1980–1988 за «антирадянську пропаганду», перебував у мовдовських таборах суворого режиму і на поселенні. Один із ініціаторів створення Укр. гелсінської спілки.

З 1992 очолював НРУ. Загинув за нез'ясованих обставин у автокатастрофі з підозрою, що це «політичне убивство». Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 1.

Літ: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 95; Панянчук П. Згадаймо про Вячеслава Максимовича/ Петро Панянчук // Укр. південь, 2008. – 18–24 груд.

Віктор Жадько

ЧУЙКЕВИЧ

Петро Омелянович

(27.12.1818, Сумщина – 1874, Глухів) – педагог, фольклорист, знайомий Т. Шевченка; 1838–1843 – студент філософського ф-тету ун-ту св. Володимира; навчався з Тарасовими друзями – Дмитром Пильчиковим (1821–1893) і Василем Білозерським (1825–1899). Зберігся зошит народних пісень у записках Чуйкевича: фольклорні твори, зафіксовані у Києві 1843 від етнографа і письменника Панька Куліша (1819–1897), про що свідчить нотатка вгорі «От Кулеша». У червні 1843 на квартирі П. Куліша, як стверджує

дослідник Петро Жур (1914–2002), Петро познайомився з Тарасом, але шевченкознавець Микола Шудря (1935–2012) в документальній розвідці «З ким їхав Кобзар на Україну?» зазначає, що вперше зустрілися й потоваришували Шевченко й Чуйкевич не в Старому Києві, а на Печерську, «...на Графській вулиці (колишня садиба господаря Молдови, графа Костянтина Іпсіланти; 1760–1816) над Проваллям, у районі столичної станції метро «Арсенальна». Під час приїзду 27 вересня 1846 Шевченка до Кам'янця-Подільського, Петро Чуйкевич зустрів приятеля, показав історичні місця, а 3 жовтня на прощання записав у Тарасів «Альбом» пісню «Зійшла зоря ізвечора, да й не назорилася», яку поет використав у повістях «Близнецы»: «Он долго уже по ночам не мог заснуть, Настуся тоже. Она под

Герб роду Чуйкевичів

горою, у себя в садике, до полуночи пела: «Зийшла зоря ізвечора, // Не назорилася»; та «Прогулка с удовольствием и не без морали»: «Через полчаса мы

Тарас Шевченко побував у губернській чоловічій гімназії, відвідав знайомого – Петра Омеляновича Чуйкевича

були уже свої люди и к неопи-санному восторгу матери пели в два голоса малороссийскую песню: «Зийшла зоря из вечера, // не назорылася// Прийшов мый из походу, я не нады-вылася». Не випадково Микола Костомаров в одному з листів так відгукнувся про Чуйкевича: «Співає чудово малоросійські. У в поемі «Марина» наводить чотири ряжки з цієї ж пісні, яку співає Марина: «Ой гиля, гиля, сірії гуси, // Гиля на Дунай. // Зав'язала головоньку. // Тепер сиди та думай». Чуйкевич тоді ж записав Тарасові пісні: «Пливе щука з Кременчука, пливе собі стиха» та «Ой, Кармелюче, по світу ходиш». Дехто з шевченкознавців твердить, що, перебуваючи на Волині та Поділлі, Шевченко саме через Чуйкевича «...налагоджує зв'язки і зближається з прогресивною, опозиційно настроєною інтелігенцією цієї частини України». Узимку 1846–1847 Петро Омелянович під час відпустки провів три тижні в Києві, зустрічалися з істориком Миколою Костомаровим (1817–1885), «братчиками» та із Шевченком, котрий був у Києві з кінця жовтня 1846 до початку січня 1847. 18 квітня 1847 Чуйкевич листовно запитав Костомарова: «Возвратился ли Шевченко и будет ли на лето в Каменце? Поклон ему от меня» – «братчика» Миколу Костомарова вже заарештовано, лист потрапив до жандармів і став «доказательной принадлежностью» Чуйкевича до Кирило-Мефодіївського братства. За наказом генерал-губернатора Дмитра Бібікова (1792–1870), Петра Чуйкевича

7 травня заарештовано, а 21 – ув'язнено в Київській фортеці; на допитах підтвердив знайомство з Костомаровим, дружбу з Кулішем, але категорично заперечував і не «видав» Т. Шевченка. Дослідники діяльності Кирило-Мефодіївського товариства вважають, що Петрові Чуйкевичу пощастило: приналежність до «братчиків» не доказано, у показаннях слідчі «нічого особливого» не знайшли. 20 травня 1847 шеф жандармів Олексій Орлов (1786–1861), посилаючись на матеріали слідства над кириломефодіївцями у Третьюму відділі, повідомив генерала Бібікова: «Вообще Чуйкевич, по имеющимся в III отделении сведениям, не причастен к делу Славянского общества, ибо найденные у разных лиц письма его относятся до обыкновенной переписки друзей, и никто из славянистов не показал ничего, по чему бы можно было считать Чуйкевича прикосновенным к упомянутому делу. Впрочем, если ваше высокопревосходительство имеет важные причины к подозрениям против Чуйкевича, то дальнейшие распоряжения о нем зависят от Вашего усмотрения». 29 травня 1847 Чуйкевича звільнено з фортеці і дозволено повернутися на місце служби, хоч, за твердженням дослідників, «...був просякнутий прагненням до звільнення України». Останні роки життя провів на батьківщині: 24 вересня 1870 «як колезький асесор» очолив засновану в Глухові чотирикласну гімназію, а в 1874 діяльність на посту директора навчального закладу обірвала смерть.

Літ.: Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 30; Смілянська В. Чуйкевич Петро Омелянович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 813; Терлецький В. Слово про Кобзаря. – Суми, 2002. – С. 64; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 4. – К., 2003. – С. 319.
Віктор Жадько

ЧУМАК

Клавдія Василівна

(3.12.1919, с. Приютівка, тепер смт. Олександрійс. р-ну Кіровоград. обл. – 20.02. 2007, Київ) – мистецтвознавець. Закінчила ОУДУ (1942). Працювала головним зберігачем фондів ДМШ (нині НМТШ) від 1952. Упорядник і коментатор «Мистецької спадщини Шевченка» (1961–1964. – Т. 1–4), ПЗТШ у 6 т. (1963. – Т. 1–2). Брала участь у виданнях про Кобзаря: «Тарас Шевченко. Життя і творчість у портретах, ілюстраціях, документах» (1960, 1977), «Шевченко в образотворчому мистецтві» (1963); у підготовці брошури «Життя і творчість Т.Г. Шевченка: Матеріали для виставки в школі й дитячій бібліотеці» (1959). Авторка статей на тему атрибуції та Шевченкової графіки: «Портрет роботи Т. Шевченка» – про портрет М. Северцова (1957), «Малюнки Т.Г. Шевченка виконані під час Археографічної комісії» (1959); «У ювілейний вінок Кобзаря» (1968), «Прижиттєві фотографії Кобзаря» (1985). Двадцять років умовляла професора Стефана Таранушенка передати музею Шевченкову «Пожежу в степу» (1971) – передав не тільки геніальну акварель, а й «Козака Мамая», заборонені твори Грушевського, Єфремова.

Клавдія Чумак

Літ.: Матійко Г. Чумак Клавдія Василівна // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 817; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЧУЙКО

Тетяна Павлівна

(11.12.1964, Київ) – філолог, мистецтвознавець. Закінчила 1988 філ. ф-тет Київ, пед. ін-ту ім. О. М. Горького. З 1988 – наук. співробітник – заступ. генерального директора ДМШ, з 2005 директора з наук. роботи. Співавт. коментарів до альб. «Святий Київ наш великий у малюнках Тараса Шевченка та його сучасників» (2004), «Тарас Шевченко. Мистецька спадщина» (2013), «Тарас Шевченко: І слово вічне, і образ невідцвітний» (2014), до ПЗТ: У 12 т. Займається наук. розробкою теми «Інтерпретація

образу Тараса Шевченка в живописі та графіці 20 ст.». Публікації з питань шевченкознавства надруковані в ж.: «Українська культура», «Образотворче мистецтво», у газ. «Слово Прогресу», «Літературна Україна». Більшість увійшла до зб. наук. розвідок «Свічадо» (2010).

Брала участь у підготовці виставок «Т. Шевченко – художник» (2002; Москва, 2004; Київ, НМТШ. 2004; Рига, 2007). Готувала виставки: «Портрети Тараса Шевченка» (2001), «Святий Київ наш великий...» (2001) – Київ у малюнках Шевченка, М. Сажина, «Раритет» (2001), «Тарас Шевченко – пейзажист» (2002), «300 років українського Петербургу» (2003), «Пам'ятні місця Т.Г. Шевченка в Санкт-Петербурзі» (2002), «Твори лауреатів Національної премії України імені Тараса Шевченка зібране з колекції НМТШ» (2003).

Літ.: Чуйко Тетяна Павлівна // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 814.

Марина Юр

ЧУМАКУВАННЯ,

це візницько-торговий промисел, який описав і змалював Т. Шевченко у творах, які вивчаються студентами в ун-ті; виник у другій половині XV ст. на Наддніпрянщині і згодом поширився на значній території Київщини. Коли вперше з'явилася назва «чумак» невідомо; походження терміну визначається неоднозначно – професор ун-ту св. Володимира Г. Максимович виводить його з татарського «чум», або «чюм», що значить «ківш», а Г. Данилевський виводить слово з татарської мови, в якій воно означає просто «перевізник». Великий шлях, яким ходили чумаки, звався «Чорним», або «Шпаковим». «Чорним»

Тарасів батько також чумакував. Малюнок

Чумаки. Давнє фото

тому, що був небезпечним для того, хто йшов ним, а Т. Шевченко в примітці до «Гайдамаків» цю назву з'ясує тим, що по ньому татари ходили в Польщу і своїми «..табунами вибивали траву до чорної землі». Гетьман Іван Мазепа (1639–1709), писав до полковника Іллі Новицького 16 липня 1690: «Свежо намъ дошла ведомость певная от чумаковъ полтавских, которые без ведома нашего, самовольно, будучи на запорожье, а там захавши в Крым, для своего торгового дела». Особливо багато чумаків проживало в містечках Київщини, зокрема, Золотоноші, Білій Церкві, Умані, Чигирині, Лисянці, Миронівці, Обухові... Велику кількість чумацького транспорту вимагало і внутрішнє перевезення – тільки з «Київської губернії в 1846 вивезено 500 тисяч пудів вантажу, 300 тисяч пудів меду, 603 тисяч пудів воску,

120 тисяч пудів прядива»; майже все кам'яне вугілля, що добувалося в Україні, доставлялося споживачам чумаками. В середині XIX ст. на Київщині місто Тараща відоме виробниками чумацьких маж, коліс.

В Тарасовій «Автобіографії», зокрема, зазначається: «Село Кирилівка розташоване в мальовничій місцевості українського лісостепу... Де-не-де височать могили (кургани), повз які ще на початку XIX століття проходив чумацький шлях, тут проминули дитячі літа майбутнього поета і художника». Перша спроба вийти за межі села була для кирилівського хлопчика невдалою – Тарас заблукав і тільки надвечір зустрів валку чумаків, які, розпитавши дитину, привезли до села. У повісті «Княгиня» письменник створив автобіографічний образ селянського «кубічного білявого

хлопчика», який починає мислити і запитувати: «А что же там за горою? Там должны быть железные столбы, что поддерживают небо! А что если бы пойти да посмотреть, как это они его там подпирают? Пойду да посмотрю, ведь это недалеко». Тарасів батько, Григорій Іванович (1781–1825) чумакував, а також возив панську пшеницю до Одеси, Києва та у Крим; інколи у мандрівки брав Тарасика. Про одну з таких подорожей Шевченко згадав у повісті «Наймичка»: «Между городом Кременчу-

гом и городом Ромнами лежит большая транспортная, или чумацкая, дорога, называемая Ромодановым шляхом. У 1848 побачив світ Тарасів вірш: «Ой не п'ються пива-меди...»: «Ой не п'ються пива-меди, // Не п'ється вода, // Прилучилась з чумаченьком // У степу біда».

Літ.: Енциклопедія Українознавства. – Т. 10. – Львів, 2000. – С. 3779; Тур О. Чумацьким шляхом. – К., 1995. – 270 с.; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 3. – К., 2003. – С. 57.

Віктор Жадько

У квітні 1846 року, оселившись у Києві, Тарас Шевченко, як згадує Олександр Чужбинський, «задумав змалювати усі визначні види Києва, внутрішній вигляд храмів і цікаві околиці». Саме у Києві він отримує роботу в Археографічній комісії (науковій установі на чисталі сучасного Інституту Археології) при університеті св. Володимира, подає заяву на посаду викладача малювання у закладі освіти. Спілкується з київськими інтелектуалами і бере участь у діяльності Кирило-Мефодіївського братства, яке стояло біля витоків ідеї про незалежну українську державу. У 1846 Тарас Шевченко разом із другом Михайлом Сажиним створює альбом графічних київських краєвидів. Живуть у будинку на Козиному болоті, сьогодні це – провулок неподалік Майдану Незалежності. Цікаво, що над роботами художники часто працювали разом, тож важко встановити конкретне авторство багатьох із них. А ще цікавіше – пройтися тими місцями й на власні очі побачити старовинні будівлі, на які понад 150 років тому дивився Шевченко.

Хочете побачити чи не весь Шевченків Київ на одній гравюрі? Ось велична панорама міста на рисунку Михайла Сажина з узвишся Голосіївської пустині. На обрії – Університет, Михайлівський, Софійський собори, Трьохсвятительська, Десятинна і Андріївська церкви, Миколаївський собор, Лавра. У центрі, за ставом, вздовж Васильківського тракту, будується Святотроїцька церква. Костел св. Олександра у Києві (1846), який намалював Тарас Шевченко – один із кращих малюнків, створеного в Києві. Поет і Тарасів товариш Олександр Афанасьєв-Чужбинський (1817–1875) згадує, що, повертаючись від гостей, «Шевченко запропонував пройтися дальньою дорогою, тобто через Липки, і мимо костьолу піднятися в старий Київ». Костьол св. Олександра є нині найстарішою пам'яткою сакральної католицької архітектури в Києві, має важливе містобудівне та історико-стилістичне значення.

Віктор Жадько

За спогадами, Тарасик побував у Києві як центрі Київської губернії ще дитиною – поміщик не раз посилав батька – кріпака Григорія Шевченка на Контрактовий ярмарок продавати збіжжя. Відвідував хлопчина «золотоверхий» і зі старшою сестрою Катериною – це могло статися за життя матері, отже, коли хлопчині виповнилося 8–9 літ. У ті часи люди юрмами збиралися з усіх кінців до Київських святинь перед Великоднем, «на прощу» (простий люд, прочани, приходив перед великими релігійними святами до Києво-Печерської лаври, або просити Всевишнього про відпущення гріхів та молити прощення). Т. Шевченко: «Іде шляхом молодиця./Мусить бути, з прощі». Навесні 1822-го чи 1823 року відвідав місто над Дніпром і кирилівський школяр. Його, безумовно, вразили золотошатні хрести на київських горах. Перейшовши тихоплинну Либідь, прочани піднялися розгрузлою дорогою, що вела на Печерське, а там, діставшись на Московську вулицю, попрямували через браму, до лаврської обителі. Впродовж кількох днів, напевне ж, із ночівлею в келіях чи просто неба, Тарасик бачив небесне диво на землі: сьайнисті оздоби церков, малиновий гомін дзвіниць, ангельський спів на хорах. Ще здалека від Києва подорожні бачили, як сяють у променях сонця золоті куполи дзвіниць Києво-Печерської лаври, відтак виринають Київські гори й сам «золотоверхий» на них, що купається у величезних садах. Приїжджих зустрічало безліч візників, убраних в чудні стародавні московські строї часів цариці Катерини II, в оригінальних, низьких циліндрах, у широчезних і довгих до самої землі бекешах. Найбільше дивували селян однокінні повозки – «хваєтончики», запряжені баскі коні з дугою, карета на дві особи, що тихо котилася на маленьких колесах. Яким же бачив юний Тарасик «древній Київ», Печерськ, околиці міста...Вже досвідчений народний поет-кобзар напише про це напрочуд незвичайне місто одним рядком: «Святий Київ наш великий».

Віктор Жадько

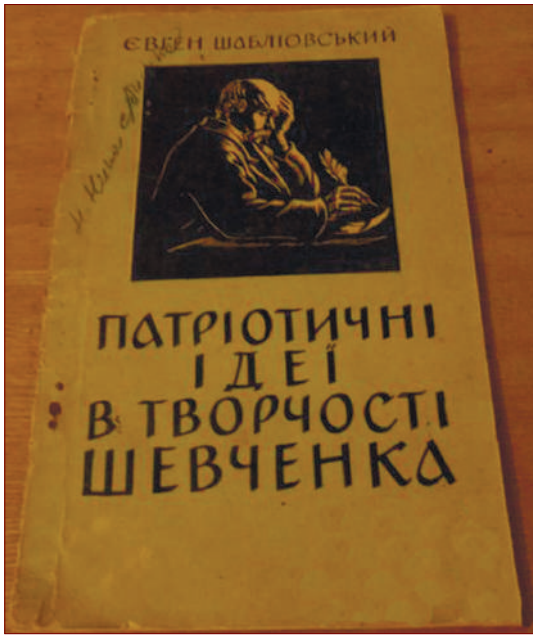
ШАБЛІОВСЬКИЙ

Євген Степанович

(14.04.1906, м. Камінь-Каширський, тепер Волин. обл. – 10.01.1983, Київ) – філолог, історик, літературознавець, шевченкознавець. Екстерном склав іспити за повний курс істор.-філ. ф-тету в КІНО (1930). Лауреат Державної премії ім. Т. Шевченка (1979) за кн. «Чернышевский и Украина» (1978). Д-р філ. наук. Чл.-кор. ВУАН. В. о. директора наук.-дослід. Інституту Тараса Шевченка (1934–1935). У 1935 заарештований органами НКВС у справі «Об'єднаного троцькістсько-націоналістичного блоку (бойової організації)» в Україні, ув'язнений і пройшов п'ятирічний

Євген Шабліовський

Книга Євгена Шабліовського про творчість Т. Шевченка. Обкладинка

шлях тортур в Соловецькому концентраційному таборі та вісім років у Мончегорському та інших таборах. Проф., наук. співроб. ІЛ (з 1856), зав. відділом бібліографії (1968–1973). Наук. дослід. діяльність присвятив дослідженню життя і творчості Т. Шевченка; під його проводом дослідника 1934 здійснено науково-дослідну експедицію по місцях перебування Шевченка на засланні (Оренбург, Орськ, Уральськ) для пошуку в місцевих арх. документів і матеріалів, пов'язаних з особою поета та оточенням. Канд. дисерт. «Т.Г. Шевченко і рос. революційна демократія» (1956). Публікації: «Пролетарська революція і Шевченко» (1932), «Народ і слово Шевченка» (1961). Один з упоряд. і ред. видання «Тарас Шевченко. Повне видання творів. – Т. 1. Поезії. 1838–1847» (1935), шеститом-

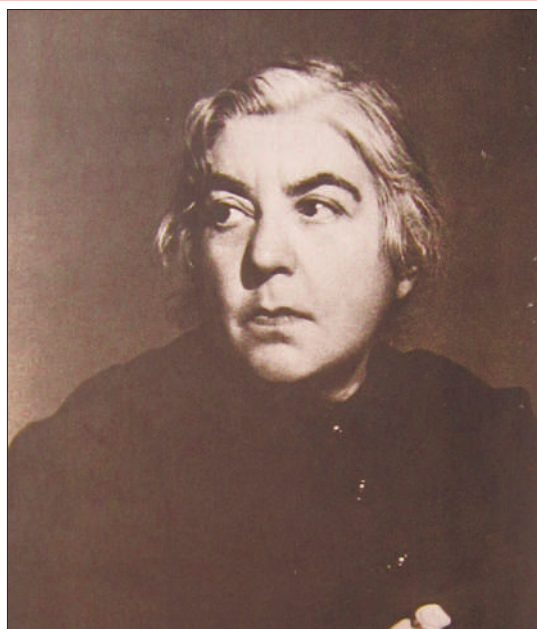
ного «Повного зібрання творів Шевченка» (Т. 3–4. 1963). Написав післямову до кн. «Шевченко Т. Три літа. Автографи поезій 1843–1845 років» (1966). Автор монографій – «Т.Г. Шевченко та його історичне значення» (1933); «Т.Г. Шевченко» (1934); «Т.Г. Шевченко, його життя та творчість» (1934); «Патріотичні ідеї в творчості Т.Г. Шевченка» (1961); «Гуманізм Шевченка і наша сучасність» (1964); «Т.Г. Шевченко. Біографія» (1964, у співавт.); «Шевченкознавство. Підсумки й проблеми» (1975, у співавт.); «Естетика художнього слова. Поетичний світ Тараса Шевченка» (1976). Учасник XIV наук. Шевченків. конф. у Полтаві (1965), де виступив із доповіддю «Шевченко і світова прогресивна культура» (1964). Підготував кілька факсимільних видань рукописної спадщини Шевченка зі своїми передмовами: «Три літа» (1966), «Дневник. Автобіографія» (1972), «Мала книжка» (1963, 1966, 1984), «Більша книжка» (1963; 1989 – передм. Л. Новиценка). У науковому доробку понад 700 праць. Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 33.

Літ.: Жадько В. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 233; Яблонська О. Шевченкознавчі дослідження Євгена Шабліовського – Луцьк, 2006; Соколюк Ю. Шабліовський Євген Степанович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 819; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

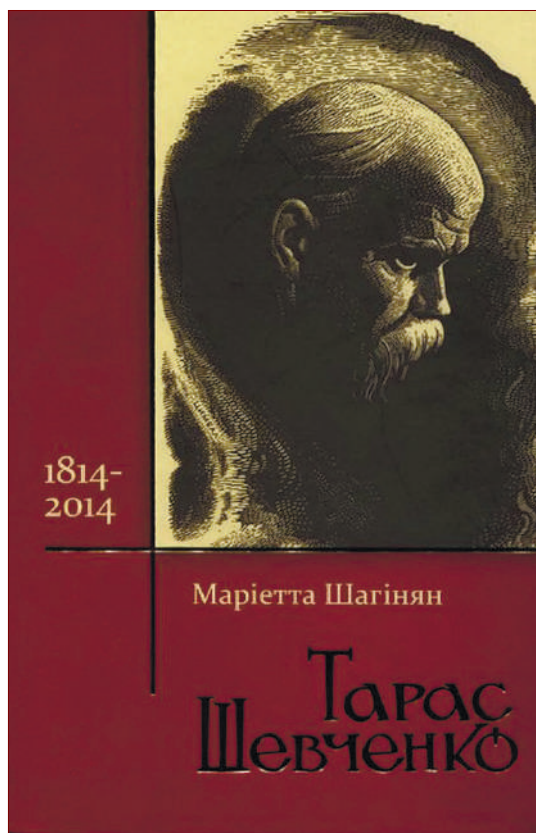
Віктор Жадько

ШАГІНЯН**Марієтта Сергіївна**

(2.04.1888; Москва – 20.03.1982, Москва, РФ) – російська письменниця (фантаст, біограф, поетеса) і літературознавець, журналістка та музикознавець вірменського походження. Герой Соціалістичної Праці (1976). Член-кореспондент Академії наук Вірменської РСР (1950). У літ. праці багато уваги приділяла шевченкознавству: у 1939 виголосила доповідь у Києві на 6 пленумі Правління Співки письменників Союзу РСР, присвяченому 125-літньому ювілею від дня народження Шевченка; із викладачами та студентами ун-ту ім. Т. Шевченка здійснила подорож по шевченківських місцях України та виступала в Червоному корпусі перед викладачами і студентами ун-ту про роль Кобзаря в житті укр. народу. У 1941 опублікувала монографію «Шевченко» (є в укр. й чеському перекладах), в якій, крім біографії, увагу звернула на висвітлення проблем естетики й поетики поета та на характеристику мист. спадщини. Автор статей: «Русская проза Шевченко» (1939), «Эстетика Тараса Шевченко» (1939), «Аральская экспедиция» (1940), «Майстерність Т.Г. Шевченка – художника» (1939), «Шевченко і тижневик “Искра”» (1939), «Аральська експедиція» (1940), «Носимо в серці» (1954), «Тарас Шевченко і літературознавство» (1961), «У ряду геніїв людства» (1961). Авторка науково-документальної праці «Шевченко» (1941; перевид. під назвою «Тарас Шевченко»: 1946, 1964, у складі зібрання її творів

Марієтта Шагінян

Книга Марієтти Шагінян

у 6 т. – 1957; укр. перекл.: 1970), захищеної 1944 як доктор. дисертація. Померла в Москві, похована на Вірменському цвинтарі (філії Ваганьківського цвинтаря в Москві). На честь письменниці випустили поштову марку.

Літ.: Ляшенко В. Шагінян Марієтта Сергіївна // Шевчен. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 821; Полотай А. Шагінян Марієтта Сергіївна // Українська радянська енциклопедія: у 12 т. – К., 1985. – Т. 12. – С. 357.

Віктор Жадько

ШАМРАЙ

Агапій Пилипович

(21.09. 1896, с. Миропілля Краснопільс. р-ну, тепер Сум. обл. – 7.04.1952, Київ) – філолог, літературознавець. Працював наук. співроб. Київ. філії Ін-ту Тараса Шевченка. Проф., зав. кафедри західноєвроп. л-ри ун-ту

Агапій Шамрай

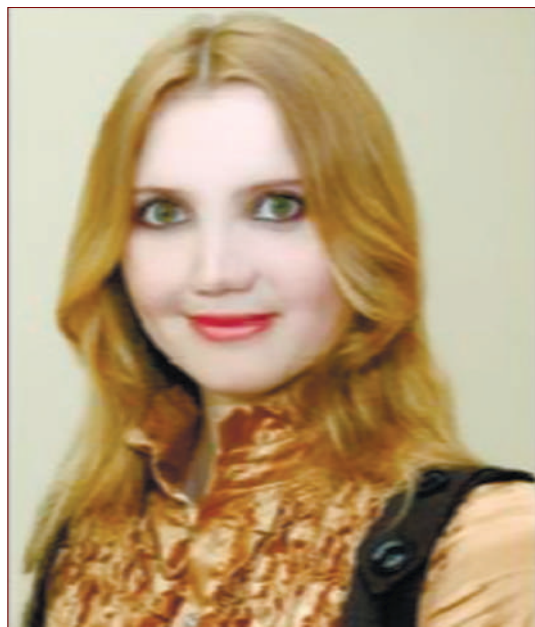
ім. Т. Шевченка (з 1944). Читав курс антич. та історії західноєвроп. л-р; зав. відділу західноєвроп. л-р в ІЛ (1944–1949). Д-р філол. наук. Один із розділів підручника «Українська література. Стислий огляд» (1927, 1928) присвячений Шевченку. Репресований сталін. режимом: на початку 1930-их арештований НКВС; під час Голодомору переїздить з Харкова до Удмуртської автономної республіки, де викладає у педінституті міста Іжевськ. Наприкінці Другої світової війни «реабілітований» і працював в Інституті літератури ім. Т. Шевченка. Автор і упоряд. трьохтомного видання «Харківські поети 30–40 років XIX ст. (Харківська школа романтиків» (1930). Написав передмову до кн. «Шевченко Т.Г. Назар Стодоля» (1927). Співред. двотомного видання «Т. Шевченко. Твори. – Т. 1. Поезії. – Т. 2. Проза» (ред. і примітки) (1930). Автор праць: «До еволюції коломийкового віршу в творчості Т. Шевченка» (Шевченко. Річник 2-й, 1930), «Новий переклад творів Т.Г. Шевченка німецькою мовою» – відгук на кн. Е. Вайнерта нім. мовою «Шевченко Т. «Гайдамаки» та інші поезії» (1952). Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 13.

Літ.: Боронь О. Шамрай Агапій Пилипович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 824; Віктор Жадько. Некрополь на Байковій горі. – К., 2008. – С. 239; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ШАПОВАЛОВА**(Шкрабалюк)****Анна Олександрівна**

(13.04.1984, Київ) – філолог; канд. філ. наук. Закінчила ІФ (2006). Асистент кафедри історії укр. л-ри і шевченкознавства (2011–2016). Керівник сектору зі вступу та визнання Підготовчого відділення для іноземних громадян КНУ імені Тараса Шевченка. Докторант кафедри історії укр. літератури, теорії л-ри та літ. творчості. Захистила канд. дис. «Феномен свободи у творчості Т. Шевченка» (2010). Тема свободи в Шевченковій творчості: «Концепція історичних відрухів: Максимович, Шевченко (Гайдамацтво)» (2004), «Свобода волі як філософська категорія у поемі Т. Шевченка «Невольник» («Сліпий»)» (2006), «Мотив свободи волі в ліро-епічній спадщині Шевченка» (2006). Інші дослідження по темі дис. – «Концепт свободи як волі у поетичній творчості Тараса Шевченка» (2012), «Творчість Тараса Шевченка та філософія Григорія Сковороди: два виміри свободи» (2013), «Феномен свободи у творчості Тараса Шевченка» (2013), «Свобода як християнська вартість у творчості Тараса Шевченка» (2014), «Свобода як особистий вибір героя у творчості Тараса Шевченка (на прикладі повістей «Художник», «Музикант»)» (2015), «Шевченкознавство у Київському університеті від часів заснування до сьогодні» (2016, у співавтор.), «Естетичні засади творчості Тараса Шевченка: концепція краси» (2017). Співавтор монографії «Орю свій переліг, та сію слово» (2012) – розділ «Художня

Анна Шаповалова

парадигма внутрішньої свободи у поетичних творах Тараса Шевченка»; програми факульт. курсу «Феномен Тараса Шевченка у культурному і гуманітарному просторі України і світу» (2013). Співавтор монографії укр. та англ. мовами «Художня індивідуальність Тараса Шевченка і світовий літературний контекст». У двох частинах. Ч. 1 (2015) – розділ «Тарас Шевченко і античність».

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ШАРАПА**Ольга Михайлівна**

(22.06.1954, с. Шевченкове Звенигород. р-ну Черкас. обл.) – філолог, музейник. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1976); прапраправнучка Т. Шевченка по брату Микиті.

Ольга Шарпа

Заслужений працівник культури України, нагороджена: медалями «Гордість Черкащини», «За особливі заслуги перед Черкащиною», «За вірність заповітам Кобзаря». Працювала наук. співроб. Літ.-мемор. музею Т.Г. Шевченка в с. Шевченковому. Автор ідеї, ініціатор створення та незмінний директор музею «Кобзаря» Т.Г. Шевченка в Черкасах (відкритий 19 трав. 1989).

Музей розташований у мемор. будинку, в якому влітку 1859 перебував Т. Шевченко. Автор видань: Музей «Кобзаря» Т.Г. Шевченка. Путівник (1990, 2004, 2013) та статей: «Музей «Кобзаря» Т.Г. Шевченка», «Генеалогія Тарасового роду» (2012), «А серцем лину на Україну...» (2008), «Осередок української культури. До історії створення музею «Кобзаря» в Черкасах» (2012), «Керелівські млини на світлинах Григорія Шевченка» (2019). Автор-упорядник видань: «Черкаські художники у вінок шани Великому Кобзареві. Каталог виставки» (2008, 2009, 2010, 2011 2014); серії видань: «Шевченківські раритети» – «Мистецька шевченкіана музею «Кобзаря» (шість випусків кольорових репродукцій листівок портретів Т. Шевченка роботи укр. художників і майстрів-аматорів, комплект листівок «Недоспівана пісня Амвросія Ждахи».

Співавтор ілюстрованої кн. «З «Кобзарем «у серці» (Черкаси, 2013) – ґрунтовний аналіз видань «Кобзаря» Т. Шевченка. Автор післямови «З історії видання празького «Кобзаря»

Шевченкіана, надрукована під керівництвом О. Шарпа

1876 року» до факсим. видання «Т.Г. Шевченко. Кобзар. З додатком спогадів про Шевченка письменників Тургенева і Полонського. Прага. – Т. 1. 2014).

Літ.: Ольга Михайлівна Шарпа // Яхимович Алла. Родовід Тараса Шевченка в його нащадках. – Черкаси, 2008; Рід Микити Григоровича Шевченка // Лисенко Микола. Коріння Шевченкового роду – К., 2012, 2015; Яхимович А. Кобзарєва берегиня // Україна молода, 2010. – 3 квітня. Віктор Жадько

ШАРВАРОК

Олександр Юрійович

(4.12.1944, смт. Баришівка Київ. обл.) – журналіст, письменник, публіцист. Закінчив ф-тет журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1967). Автор прозових творів та літ. есеїв. З шевченкознавчого доробку – стаття «Поет і Богородиця» (1993); автор проекту та ред.-упоряд. колектив. зб. «Тарас Шевченко в моєму житті: Розповіді, статті, нариси» (2004) з післямовою «Сукупний народний образ» та нарисом «Таємниця слова – волі». Автор есею «Дзвони: Три етюди про Тараса Шевченка» (1995), до якого ввійшли прозові твори: «Собор Мазепин сяє, біліє...», або – Чи вважав Тарас Шевченко гетьмана зрадником українського народу», «Нічого кращого немає», або Шевченкова уява все життя плакала Марію», «На нашій не своїй землі», або – Чи був Тарас Шевченко «першим великим українським большевиком». Згадується ім'я Т. Шевченка у вірші «Мовчи».

Літ.: Луцій С. Шарварок Олександр Юрійович // Шевченк.

Олександр Шарварок

енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 827; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ШАХ-МАЙСТРЕНКО

Мирослава Іллівна

(29.02.1940, с. Чішки Буський р-н, Львів. обл.) – філолог, вчений-літературознавець. д-р філ. наук, проф., зав. каф. іноземних мов та зарубіжної літ-ри. У 1997 захистила докторську дис. в ун-ті ім. Т.Г. Шевченка. З 1965 по 1998 працювала в Одес. держ. ун-ті ім. І. І. Мечнікова. У 2002 присвоєно вчене звання проф. З 2004 працює в Миколаївському національному університеті імені В. О. Сухомлинського. Автор 3-х монографій: «Шевченко і античність» (1992), «Шевченко і антична культура» (1999),

Книга М. Шах-Майстренко

«Античність у малярських творах Шевченка» (2000), ряду навчальних посібників та 80 статей до Шевченківської енциклопедії.

Кіра Шахова

Тв.: Шах-Майстренко М. Шевченко і антична культура / Мирослава Шах-Майстренко. – К., 1999. – 288 с.

Літ.: Письменники Рад. України. 1917–1987: Біобібліографічний довідник. – К.: Рад. письменник, 1988. – С. 657.

Віктор Жадько

ШАХОВА

Кіра Олександрівна

(28.09.1926, м. Харків – 30.12.2003, Київ) – філолог, літературознавець. Закінчила ф-тет інозем. мов ун-ту ім. Т. Шевченка (1949). Викладач ун-ту з 1950, проф., зав. кафедри зарубіж. л-ри (1976–1987). Д-р філ. наук. Заслужений проф. ун-ту. Сфера наук. інтересів – історія угор. л-ри, проблеми західноєвроп. та америк. літератур XIX–XX ст., життєпис Шандора Петефі, європ. живопис. Досліджувала угор. шевченкіану – «Живий перегомін (Т. Шевченко і Ш. Петефі)» (1972); «Петефі і Шевченко» (Будапешт, 1973, угор. мовою), також у зб. «Петефи и мировая культура» (1975); «Тарас Шевченко і Шандор Петефі» у кн. «Шахова К.О. Двадцять нарисів про угорську літературу. Дослідження» (1984); «Некоторые проблемы перевода поэзии Т. Г. Шевченко на венгерский язык» (1984); «Шевченко в Угорщині» (1989); «Шевченко і угорська революційно-демократична поезія» (1989); «Шевченко-художник: романтик чи реаліст: націєтворчий аспект» (2004).

Літ.: Жлуктенко Н. Людина, науковець, викладач. Пам'яті К.О. Шахової // Всесвітня література в середніх загальноосвітніх закладах. – К., 2004. – № 5; Університетська шевченкіана:

Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ШЕВЧЕНКО

Галина Ігорівна

(14.07.1973, Київ) – філолог. Закінчила філ. ф-тет ун-т ім. Т. Шевченка (1996), аспірантуру ІФ (1998–2002). Провідний філолог кафедри полоністики ІФ КНУ імені Тараса Шевченка. Досліджує спадщину Т. Шевченка в оцінці акад. О.І. Білецького у таких працях – «Шевченкіана О.І. Білецького в компаративних пошуках вченого» (2001). «Міжнародний контекст поезії Т. Шевченка в літературознавчих студіях О.І. Білецького» (Зб. наук. праць: Наукова спадщина професора С.В. Семчинського і сучасна філологія. Матеріали міжнарод. наук. конф. «До 70-річчя д.ф.н., професора Семчинського С.В. (1931–1999)». – Ч. І. – К., 2001), «Естетична концепція Т. Шевченка в оцінці О.І. Білецького» (2007), «Читачі

М. Некрасова та Т. Шевченка у наукових розвідках О.І. Білецького» (2010), «Естетична концепція Т. Шевченка в оцінці Білецького» (2007), «Олександр Білецький про літературну спадщину Тараса Шевченка в контексті слов'янських літератур» (2012), «Рецепція творів Т. Шевченка інослов'янськими літературами в оцінці О. Білецького» (Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського (2012. – Вип.10), «Рецептивна естетика в шевченкознавчих працях О.І. Білецького» (2015).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ШЕВЧЕНКО

(Грушівський)

Григорій Іванович

(1781, с. Кирилівка, тепер с. Шевченкове Звенигородського р-ну Черкас, обл. – 21.03.1825, там само) – батько Т. Шевченка,

Лопата В. Смерть Тарасового батька. Графіка

*Шевченкове. Могила Тарасового батька, Григорія Шевченка.
Фото В. Жадька*

кріпак. Народився в сім'ї Івана Андрійовича Шевченка (р.н.н. – 1849), кріпака поміщика Василя Енгельгардта. 1802 одружився з Катериною Бойко (1783–1823), до 1810 родина жила в с. Кирилівці. Через вісім років після одруження переселився у хату висланого до Сибіру кріпака Копія в с. Моринцях, яку придбав Я. Бойко. В кін. 1815 родина повернулася до Кирилівки в хату Тарасового батька – І. Шевченка, потім – у хату, куплену в П. Тетерюка; з 1817 родину записано в книгах кирилівської церкви. Стельмахував. Щонеділі у родині читав церковно-релігійний зб «Четві Мінеї». У 1822 віддав Тарасика у навчання до дяка Павла Рубана. Залишившись після смерті дружини з п'ятьма дітьми, 7 жовт. 1823 одружився вдруге з Оксаною Терещенко (1788 – р.с.н.). Окрім чумакування, возив панську пшеницю

та городину до Одеси, Києва та ін. міст і селищ Київ. губ. У мандрівки брав Тараса, про таку подорож Шевченко згадував у повісті «Наймичка». З батьком Шевченко їздив до Умані (про «уманський сад» є Тарасова згадка в повісті «Княгиня», а про базар, школу базиліан, костьол описано в поемі «Гайдамаки» та в повісті «Мандрівка з приемністю та не без печалі»), а за деякими джерелами і до Тального.

Батько одним із перших помітив незвичайні здібності сина і непридатність до одноманітної селянської праці. О. Лазаревський у «Матеріалах для біографії Т.Г. Шевченка» передав передсмертне Тарасове «знаменне пророцтво»: «Синові Тарасу із мого хазяйства нічого не треба, він не буде абияким чоловіком: з його буде або щось дуже добре, або велике ледащо; для його моє наслідство або ні-

чого не буде значить, або нічого не pomoже».

Шевченко описав долю батька у вірші «Якби ви знали, паничі»: «Там батько, плачучи з дітьми / (А ми малі були і голі), / Не витерпів лихої долі, / Умер на панщині!».

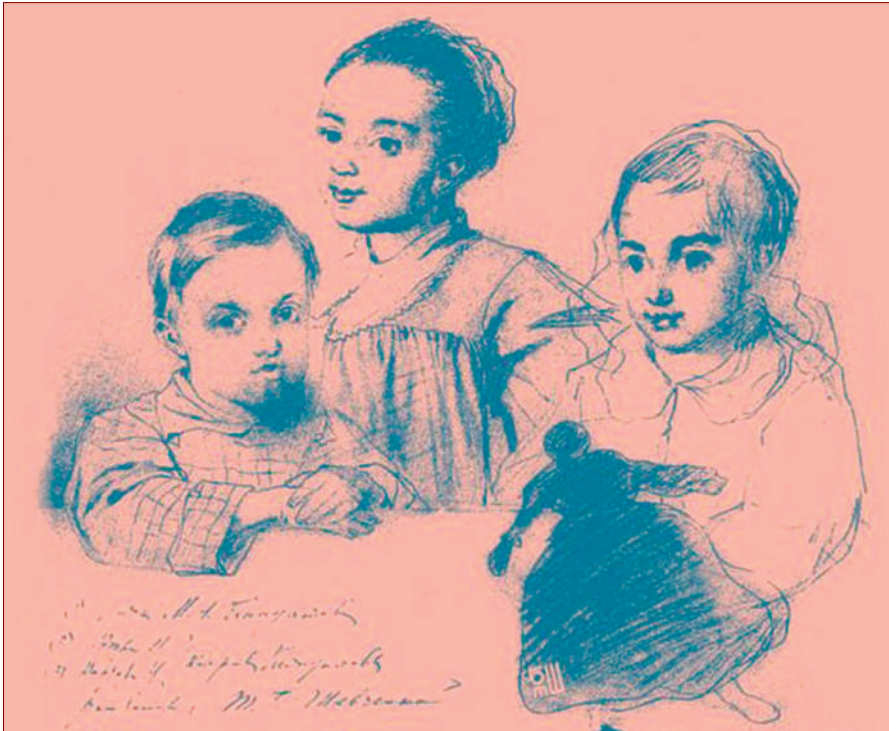
Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 77; Зайцев П. Життя Тараса Шевченка; Мюнхен, 1955; Літопис життя і творчості Тараса Шевченка – упоряд. М. Ткаченко. – К., 1961. – С. 10; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 404.

Віктор Жадько

ШЕВЧЕНКО І ДІТИ.

Тарас Григорович любив дітей; його ідеалом земної гармонії, символом ладу є, як відомо, «щаслива мати молодая з своїм

дитяточком малим». Із ніжністю і тонким психологізмом змальовував їхні образи у поетичних, прозових і живописних творах. Особливою поетовою любов'ю були діти. Дітям, де мешкав, купував цукерки і пригощав (такі випадки відомі в Києві). Коли приходив у гості, де була малечка, приносив гостинці, давав гроші... Відомий випадок, коли у Києві поет біля Золотих воріт, які налаштувався малювати, помітив заблукалу килькарічну дівчинку і всерйоз твердив, що хоче її в дочерити. Забавляючи дитину, порвав ескіз майбутньої картини, роблячи з неї цяцьки. З дітьми і сам був дитиною, одною безпосередністю, грався з ними мало не на рівних. Діти поета любили, і добре відомо, що малі – саме той лакмусовий папірець, такий індикатор, який

Діти, яких малював Т. Шевченко. Ескізи

ніколи не обдуриш. Саме діти, як ніхто, відчують до себе справжню доброту, увагу...Нагода пригадати дещо із «дитячих» Тарасових пригод, їх багато – в Україні, Петербурзі, на засланні. У 1853, коли в коменданта на півострові Мангишлак Іраклія Ускова (1810–1882) – трапилося горе, помер маленький син Митя, Тарас Шевченко спроектував для могили пам'ятник і сам наглядав за спорудженням (монумент зберігся донині). Про одну із пригод у Києві, неподалік ун-ту св. Володимира, згадує Олександр поет Афанасьєв-Чужбинський (1817–1875): «Пішов він якимсь рано малювати руїни Золотих воріт, і сказав, що повернеться увечері. Золоті ворота були близько від нашої квартири. Я отримав записку, якою нас запрошували на

чай, і хотів повідомити Тараса Григоровича. Приходжу до Золотих воріт і що ж бачу? Тарас Григорович розстелив свою кольорову хустку, на яку посадив трирічну дівчинку, і з клаптиків паперу робив їй якусь іграшку. Він розповів мені свою пригоду. Тарас Григорович сидів і працював, як за валом вниз почувся дитячий плач, на який він спершу не звернув уваги. Але плач не замовкав і ставав сильнішим. Місце порожнє. Шевченко не витримав, пішов гребенем валу і заглянув вниз. У рову сиділо дитя і жалібно плакало. Поруч ні душі, лише кілька телят паслися оддалік. Він пробіг кроків двадцять – нікого. Нічого робити, треба було спуститися і взяти дитину. Дівчинка перелякалася і заплакала ще сильніше. Заспокоївши її наскільки можна, Тарас

Діти і сьогодні горнуться до Кобзаря, як до живого. Фото В. Жадька

Григорович поніс свою знахідку до Золотих воріт. Йому вдалося забавити її, але добитися чогось не було ніякої змоги, тому що дівчинка щебетала «мама», «няня» і більше ні слова. Давав він їй бублики, але дитя не могло вкусити і все повторювало тільки «мама», «няня». Тарас Григорович не знав, що робити. Два-три перехожих постояли, подивилися і не пізнали дівчинки, а йому не хотілося втратити і дивовижного освітлення, і шкода було дівчинки. Я прийшов вчасно і одразу ж пішов у сусідні будинки, яких було поблизу небагато. Ніде, однак, не знали дівчинки. Становище ставало скрутним. Ми зважилися йти додому і оголосити в поліції. Я взяв портфель, а Тарас Григорович дитину, і таким чином дійшли ми до Софійського собору. Молода жінка в домашньому одязі з переляканим виглядом вибігла з провулка і, побачивши нас, кинулася назустріч.

– Мати! – сказав Шевченко і, не кажучи їй ні слова, подав дитину. Виявилось, що нянька взяла дівчинку гуляти, але, ймовірно, зустріла на дорозі знайому чи знайомого, гарненько випила і завалилася в рів спати, а дитя пішло і пішло уздовж канавою. Якесь бабуся, проходячи під валом, побачила п'яну няньку і поспішила з новою. Розв'язка відома. Повертаючись додому, Тарас Григорович сміявся, як би він виховував дочку, якби у дівчинки не знайшлися батьки». Чого вартий пріорський дитячий бенкет, влаштований Тарасом Григоровичем влітку 1859! Як написав поетів біограф Михайло Чалий (1816–

Мить дитячого спостереження Шевченкової «Катерини». Фотоетюд

1907) у «Спогадах», коли Тарас квартирував на Пріорці в будинку Варвари Пашковської: «Після обіду ішов у сад, лягав під яблунею і голосно скликав дітей на розмову». Діти бігли за ним і кричали: «Дядьку, розкажіть нам ще одну казочку».

Малеча лазила по ньому, пустували. Якось наймишка Оришка прала одяг та знайшла гроші, про які Шевченко забув, і він на ці гроші влаштував для сусідських дітей «бенкет». Пішов на базар, накупив іграшок та ласощів, ледве доніс. Двір посипали свіжою травою, дівчора раділа, гралася, качалася по траві, поет теж радів. По обіді перекупка привезла візок яблук, груш, пряників, бубликів. З двору «бенкет» перейшов на вигін. Посходилися дорослі й говорили: «Оцей старий, певне, божевільний! Шевченко

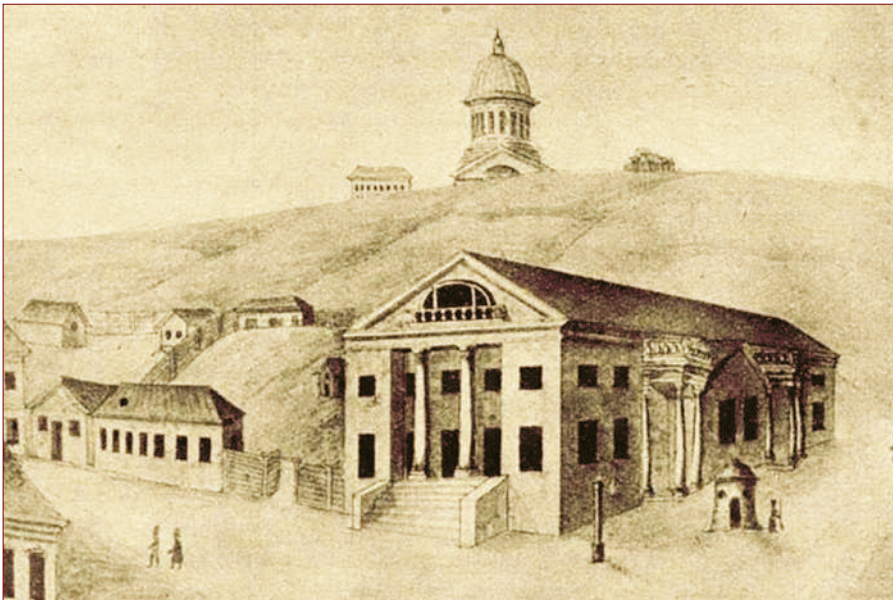
бігав разом з дітьми, повчав їх, сміявся, змагався з хлопцями. Подібне було й на Козиному болоті в 1846 – як згадував учасник Крило-Мефодіївського братства Микола Костомаров (1817–1885), якось Тарас позичив в нього трохи грошей, щоб заплатити за квартиру (так-так, саме в Івана Житницького, де нині Будинок-музей – Шевченко мешкав). Яким же було здивування професора ун-ту св. Володимира, коли побачив, як Тарас влаштував на завулку частування для місцевої дітвори. На позичені (!) гроші. Отака щирість і безпосередність поета. Діти були Тарасовою втіхою, з ними сам ставав дитиною. «Кого люблять діти, – казав Шевченко, – той, значить, ще не зовсім поганий чоловік».

Літ: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 153; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 173.

Віктор Жадько

ШЕВЧЕНКО І ТЕАТР.

Тарас Шевченко був зятим театралом: «І кождою неділю я был два-три раза в театре». Театральне мистецтво викликало у талановитого поета справжню бурю емоцій. Він полюбляв драматургію як українських, російських, так і зарубіжних драматургів, бачив багато вистав за їх творами. Захоплювався грою акторів, заводив дружні стосунки, часто малював портрети різних театральних діячів. Засвідчивши у поетичних творіннях симпатію до Котляревського, Гоголя, Щепкіна, Шевченко виступає з рядом власних драматургічних задумів – створює історичну трагедію «Микита Гайдай» (1841), працює над соціально-побутовою драмою «Слепая красавица». Російською мовою написана й драма «Назар Стодоля», згодом перекладена (частково-самим Т. Шевченком) укр. мовою для постановки на сцені аматорського студент-

Київський театр. Малюнок

ського театру Медико-хірургічної академії в С.-Петербурзі. Через переслідування, арешти та заслання не всі задуми вдалося творчо реалізувати, проте уцілілі драми свідчать про потужний його драм. Тарас Шевченко не просто писав п'єси й драматичні поеми – мав глибокі теоретичні погляди на мистецтво сцени, друкував рецензії на театральну гру акторів. Акторська гра, на його думку, залежала не тільки від здібностей, а й від драматурга, оскільки майстерно написаний образ дає акторові необмежені можливості розкрити внутрішній світ, характер, натуру, вчинки. У Вільні, Петербурзі, Москві, Нижньому Новгороді (30 січня 1858, 44-річний Тарас освідчився 16-річній акторці нижегородського театру Катерині Піуновій). І, звичайно, у Києві. Кияни любили перший театр на Театральній (нині – Європейській) площі, частими гостями там були і професори ун-ту св. Володимира. Шевченко у 1846, мешкаючи поруч – на Козиному болоті, не міг оминати театр. Дерев'яна, двоповерхова будівля на 470 глядачів, з гарною акустикою і... протягами. На завісі – Аполлон на тріумфальній колісниці, що тримав сувій з написом «*Ridendo castigat mores*» («Сміх очищає звичаї»). Драматург, актор, критик, Шевченко був вдячним глядачем: «Та що то за опера, так ну! А надто як Артемовський співа Руслана, то так, що аж потилицю почухаєш, да лебі правда! Добрий співака, нічого сказать».

Вистави припинялася тільки на Великий Піст, а репертуар

був на всі смаки: драми, трагедії, комедії, опери, балети, пантоміми, лялькові вистави, концерти; російські, українські, польські, французькі та італійські трупи, видатні актори – Щепкін, Мочалов, Жівокіні, Млотковський, Мартинов, Богданова.

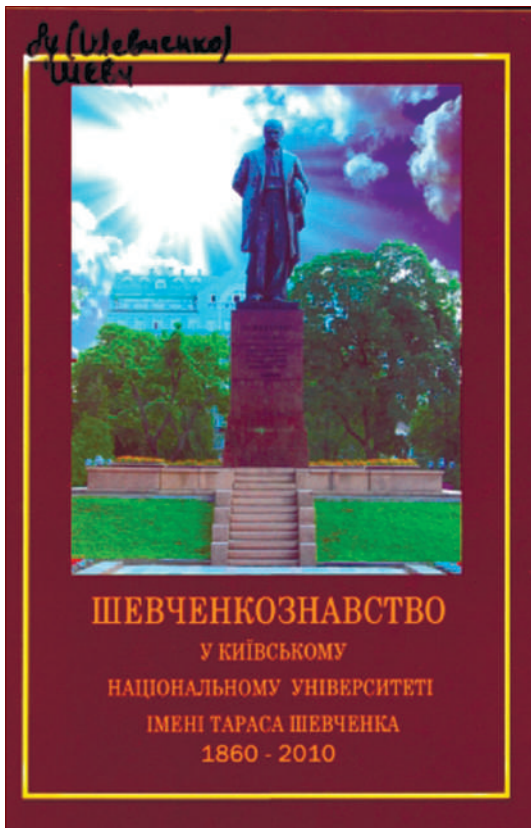
Лит.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 237; Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 130.

Віктор Жадько

ШЕВЧЕНКО І УНІВЕРСИТЕТ.

Під час приїзду в Україну (1843–1844, 1845–1847 та 1859) Тарас Шевченко, перебуваючи в Києві, мав безпосередні зв'язки із студентами викладачами ун-ту св. Володимира. У червні 1843 цьому сприяли перші зустрічі з учителями київ. повітового училища на Подолі: П. Кулішем і О. Сенчилом-Стефановським, учителем малювання К. Павловим, інспектором студентів М. Сигучовим, студентом П. Чуйкевичем, а в кінці січня 1844-го на Контрактовому ярмарку знайомиться з студентом ун-ту В. Білозерським. Закінчивши Академію мистецтв у С.-Петербурзі в квітні 1845, Шевченко приїхав до Києві і на початку червня того ж року за дорученням Археографічної комісії (складалась переважно з викладачів ун-ту і містилась у приміщенні вузу) як художник виїхав на Лівобережну Україну та зарахованим співробітником комісії. Шевченко мав особисті знайомства і дружні зв'язки з викладачами ун-ту: М. Максимовичем, О. Селіним, М. Іванишевим, М. Костомаровим.

Шевченкознавство у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (1860–2010). Сторінки історії. Монографія. 2011

Знайомиться з членами Кирило-Мефодіївського братства, відвідує їхні зібрання. Серед нових знайомих – студенти ун-ту: О. Маркович, Ю. Беліна-Кенджицький, Г. Андрузький, О. Тулуб, І. Посяда, О. Навроцький. 27 листопада 1846 Шевченко-художник подає прохання попечителю Київ. навчального округу О. Траскіну про призначення вчителем малювання в ун-ті. Т. Шевченко мріяв працювати літографом в ун. друкарні: «...кроме преподавания живописи обязываюсь исполнять безвозмездно все поручения начальства по части литогра-

фирования в состоящем при университете литографическом заведении». У листі до М. Костомарова від 1 лютого 1847 Шевченко писав: «Коли б то Бог дав мені притулитися до університету, дуже добре було б». Шевченко виграв конкурс з-поміж інших претендентів і 21 лютого того ж року затверджений на посаду вчителя малювання в ун-ті. «Тарасе! Доки ти, братіку, сидітимеш у тій Царградській гостиниці? Приїзди у Київ, я запевне дізнався, що тебе вже наставлено наставником малярського іскуства в університеті св. Влад[мира] у виді опита, як кажуть», – відповів йому М. Костомаров. Поет не одержав листа, але поспішав до Києва з рожевими надіями стати викладачем університету, здійснити подорож до Італії, видати друге видання «Кобзаря». Однак, ні першому, ні другому, ні третьому бажанню Тараса Григоровича не судилося збутися. Замість просторих університетських аудиторій потрапив за ґрати каземату Третього відділу; замість мальовничої Італії опинився на далекій і пустельній окраїні Росії; замість нового видання «Кобзаря» йому заборонено писати й малювати, з обігу й бібліотек вилучено попередні видання.

В останній приїзд в Україну, Т. Шевченко підтримав створення недільних шкіл для простого народу, вчителями яких були переважно студенти ун-ту. Для навчання грамоти укр. мовою в недільних школах написав «Букварь южнорусский» і надіслав 50 примірників «Кобзаря». Тарас мріяв про роботу у виші,

про що 1 лютого 1847 зізнавався історик Миколі Костомарову (1817–1885): «Коли б то Бог дав мені притулитися до університету, дуже б добре було». 21 лютого 1847 Міністр народної освіти Сергій Уваров (1786–1855) звернувся листом до попечителя Київського учбового округу, генерал-майора Олександра Траскіна (1895–1855) про призначення Т. Шевченка на посаду вчителя малювання університету з іспитовим терміном на рік: «Рассмотрев представления вашего превосходительства от 10 истекшего генваря о кандидатах на должность учителя рисования при университете св. Владимира, я представляю вам сделать распоряжение об определении исправляющим эту должность некласного художника Шевченко в виде опыта на один год, для удостоверения в его способностях, если по истребовании документов его из Академии художеств и по сношению с господином киевским военным, подольским и волынским генерал-губернатором, по состоянию Шевченко при Киевской археографической комиссии не встретится к тому препятствия. По истечении означенного срока от вашего усмотрения будет зависеть окончательное утверждение Шевченко в учительской должности, или замена его другим, способнейшим. Свидетельство на звание художника и просьба Шевченко, отзывы о художнике Габерцетеле и формулярный список учителя рисования Киевского института благородных девиц Шлейфера при сем возвращаются. Ми-

нистр народного просвещения граф Уваров. Вице-директор А. Берте». Однак працювати в університеті Т. Шевченку не судилося: 5 квітня 1847 за участь в Кирило-Мефодіївському товаристві поета арештовано та виключено «...из членов комиссии, с прекращением производившегося ему жалованья».

У день смерті Кобзаря, 26 лютого 1861, студенти зібралися в університетській церкві на громадянську панахиду. Коли труну з прахом Т. Шевченка перевозили з С.-Петербурга до Канева, спудей 6 травня 1861 зустріли процесію ще в Броварах, перед мостом коней розпрягли і самотужки доставили на козацькому возі до Києва. Виставити труну в церкві ун-ту св. Володимира не дозволила адміністрація, тоді домовину поставили для відспівування в храмі Різдва Христового на Подолі. Місце поховання Кобзаря пропонувалося різне: Аскольдова могила, Щекавиця, Видубицький монастир, але Тарасів товариш, художник Григорій Честахівський (1820–1893) озвучив заповіт поета «Канів».

Студенти університету св. Володимира становили основну масу учасників жалобної маніфестації, що відбулася в Києві 7 травня 1861, коли домовину з прахом поета повезли до Канева, на Чернечу гору. Під час прощальної процесії, яка рухалася набережною Дніпра, виголошували промови студенти Михайло Драгоманов (1841–1895), Володимир Антонович (1834–1908), Олександр Стоянов, інспектор Другої київської гімназії Михайло Чалий

(1816–1907). На похорон у Канів прибув і екс-ректор університету Михайло Максимович (1804–1873). Студенти Михайло Старицький (1840–1904), Тадей Рильський (1841–1902), Павло Житецький (1837–1911), Я. Габбель, М. Малашенко, П. Вишневецький і М. Ковалевський супроводжували труну до Канева й допомагали Г. Честахівському впорядковувати поховання. Поховали Кобзаря 10 травня (22 за новим стилем) 1861 о сьомій годині вечора на Чернечій горі. 15 липня начальник Канівської поліції доповідав київському цивільному губернаторові: «Имею честь почтительнейше донести, что при всем старании моем ни во время погребения академика Тараса Шевченка, ни теперь я не мог приобрести речей, говоренных студентами университета св. Владимира на гробе его. Смысл этих речей был следующий: “Что правый берег реки Днепра принял в свои недра человека, которого думы глубоко запечатлены в сердце каждого малоросса, что теперь пусть плачут, Канев, Черкасы и Чигирин – свидетели погребения Кобзаря Малороссии, но настанет время, когда явится достойный человек и осуществит мысли сего великого мужа, тогда оба берега реки Днепра соединятся и над могилою сего великого мужа воздвигнется памятник, который будет свидетельствовать о славе его».

Літ.: Жадько В. «Вікопомний шлях». – К., 2021. – 110 с.; Рудько М. Тарас Шевченко і Київський університет. – К., 1959; Сергієнко Г., Сергієнко Є. Київський університет і Т.Г. Шевченко» – К., 1984;

Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ШЕВЧЕНКО

Катерина Якимівна

(дівоче прізвище – Бойко; 1783–1823) – селянка, Тарасова мати; кріпачка поміщика Василя Енгельгардта (1755–1828). «Бойками» одвічно йменували жителів Бойківщини – історичної області на Західній Україні. Маючи нахил до різних ремесел, бойки з часом осідали і на східних землях України. Моринські Бойки, з роду яких була Тарасова мати, на час її заміжжя були вже «пішими» кріпаками, тобто такими, які не мали ні волів, ні коней і працювали на панських ланах, у кузнях та млинах за харчі. У 1802 Катерина виходить заміж за Шевченка (Грушівського) Григорія (1781–1825; Григорію було 21 рік, а Катерині – 19) – подружжя переселилося до Моринців Тут, в дідовій хаті у Григорія та Катерини народжуються троє дітей: у травні 1816 – Ярина, 1819 – Марія, у 1821 – Йосип. Подружжя спершу жило в Кирилівці, а 1810 переїхало до Моринців і оселилося в хаті висланого до Сибіру кріпака Копія; наприкінці 1815 сім'я повернулася. Окрім Тараса, у Катерини були дочки: Катерина, син Микита. Немає світлин чи малюнка Тарасової матері, збереглася могила та нещодавно зведений пам'ятник-символ у Шевченковому. Відомо, що поетова мати була натурою лагідною, безмежно чутливою і люблячою, любила малого Та-

Шевченко Т. Мати. Малюнок

раса, який через життя проніс найтепліші до неньки почуття. На засланні, згадуючи тяжку панщину, поет у вірші «Якби ви знали, паничі» писав: «Там матір добрую мою, // Ще молодую – у могилу // Нужда та праця положила». К. пішла в далекі світи у 37 літ: сиротами залишилося шестеро дітей – Микиті було 13 років, найменшій Марусі – 4. Поховали Катерину Якимівну, як і заповідала, біля хати в саду. В книзі письменниці Оксани Іваненко (1906–1997) «Тарасові шляхи» є розділ, який називається «Смерть матері»: «Со святими упокой рабу божу Катерину, іде же несть болєзні, печалі, ні воздыханія, – виспівує дяк і пускає зизе око аж під лоба, і косиця, схожа більше на оселедець, ніж на звичайну дяківську косу, труситься в такт. І за цим приспівом щоразу жінки починають голосити ще дужче. Тато

Кріпацька доля. Малюнок

іде сірий, зігнутий і не відриває очей від труни. Тарас іде за руку з Яринкою, а за Яринчину спідницю тримається сліпа Марійка. Микита веде Йосипа, У труні лежить мати, така спокійна-спокійна, з поважним, як у свято, обличчям – тільки обличчя зовсім жовте, ніби з воску. Майже все літо конала, бідна, та хіба ж лановий на те зважав? І жала, і в'язала, як завжди, а вже як обмолотились – доходилися її ноги, доробилися руки, – лягла на покуті і не встала. Не віриться Тарасові – невже матінка не підведеться, не гляне на нього і не скаже нічого?

– Іде же несть болезні, печалі, – виводить дяк і трясє косою-оселедцем. «А чому тут і болезні, і печалі? – думає Тарас. – А там десь не буде; так там же матінка одна, без нас». Яринка теж від сліз.

– Мамонько, мамонько... – шепоче вона, але не розуміє ще як слід, що сталося. От тільки коли довели труну до вбогого кладовища, і піп прочитав останню молитву, і труну почали спускати на двох білих сувоях полотна в могилу, діти заплакали від страху.

– Не кидайте туди маму! Не кидайте! – закричала Яринка і схопила дядька, що спускав труну, за руку.

– Бідна моя сиротинчко! – заголосила Маламужиха, відтягаючи Яринку. Тарас брудними рученятами витирає сльози і розвів чорні смуги по всьому обличчю. Почали кидати землю на маму, і виріс горбик, виросла ще могилка. Григор глянув на дівчорі – одне одного менше, згрудилися коло нього.

– Отака дрібнота та без матері! – зітхнула Маламужиха

*Моринці. Пам'ятник – символ матері Тараса – Катерині Бойко.
Фото В. Жадька*

Шевченкове. Могила Тарасової матері – Катерини Бойко. Фото В. Жадька

і почала роздавати коливо людям за упокій душі». Тарасові йшов десятий рік, і в його серці назавжди залишився Святвечір двадцять четвертого грудня 1823, коли із сестрою Яриною й братом Микитою прийшов до діда Івана: «Я помню трогательно один Святой вечер в моей жизни. Мы осенью схоронили свою мать. А в Святой вечер понесли мы вечерю к дедушке и, сказавши: “Святой вечер! Прислалы до вас, диду, батько и...” – все трое зарыдали. Нам нельзя было сказать “...и маты”». Могила в с. Шевченковому, неподалік Літ.-мемор. музею Т.Г. Шевченка.

Літ.: Жадько В. Из козацького роду. – К., 2021. – С. 59; Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. – К., 2008. – С. 18; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 4. – К., 2003. – С. 35.

Віктор Жадько

ШЕВЧЕНКО

Лариса Іванівна

(10.08.1949. м. Большеаково Калінінград. обл., РФ) – філолог, мовознавець. Д-р філ. наук. Заслужений діяч науки і техніки. Чл.-кор. НАН України. Закінчила філ. ф-т ун-ту ім. Т. Шевченка (1972). Викладач ун-ту з 1973, проф., зав. кафедри історії укр. мови (з 1997), кафедри історії та стилістики укр. мови (з 2009), кафедри стилістики та мовної комунікації. Наук. інтереси – стилістика і культура укр. літ. мови, історія укр. мовознавства.

У наук. доробку вченої дослідження мовознавчого концепту Шевченкової творчості – «Символіка рослинного світу у Тараса Шевченка (лінгвістична інтерпретація)» (1999); «Лінгвістична інтерпретація символіки Тараса Шевченка: сад» (монографія «Інтелектуальна еволюція української літературної

Лариса Шевченко

мови: теорія аналізу» (2001); «Кольорове осягнення світу в поезії Тараса Шевченка. Період заслання» (2008); «Універсальне й ідиостилічне в семантиці Шевченкового слова: поетизм

Людмила Шевченко

«рудий» (2008). Лауреат Премії імені Тараса Шевченка університету за цикл наук. праць «Сучасна українська лексикографія» (2012).

Літ.: Єрмоленко С. Шевченко Лариса Іванівна // Українська мова: Енциклопедія. – К., 2007; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ШЕВЧЕНКО

Людмила Михайлівна

(25.03.1968, с. Шевченкове Звенигород. р-ну Черкас. обл.) – музейник. Заслужений працівник культури України. Закінчила філ. ф-тет ун-те ім. Т. Шевченка (1990). Від 1992 працює в Державному історико-культурному заповіднику «Батьківщина Тараса Шевченка» спочатку заст. директора з наук. роботи; з 1995 по 2011 – директором заповідника. Нині генеральний директор Національного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка». Написала передмови до путівника «Батьківщина Тараса Шевченка» (2007), «Тарас Шевченко. Кобзарик. За сонцем хмаронька пливе» (2014).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

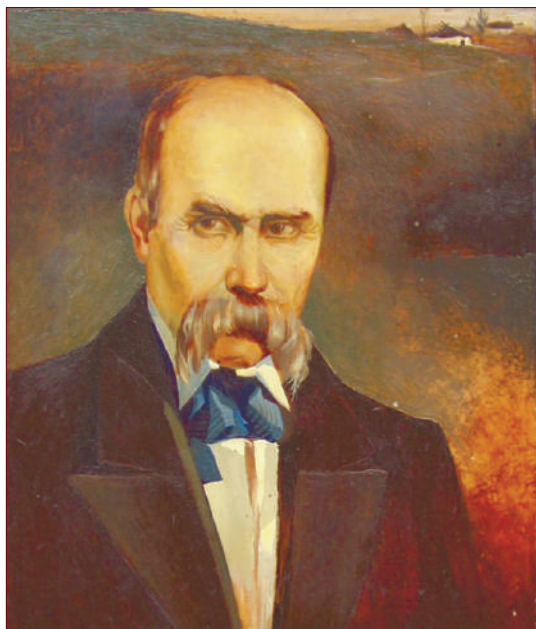
Віктор Жадько

ШЕВЧЕНКО

Тарас Григорович

(9.03.1814, Моринці, нині Звенигород.р-ну Черкаськ. обл. – 10.03.1861, С.-Петербург (Росія); перепохований 22.05. 1861,

Канів, Чернеча гора) – поет, письменник (драматург, прозаїк), художник (живописець, гравер), член Кирило-Мефодіївського братства, академік Імператорської академії мистецтв (1860). Був третьою дитиною селян-кріпаків Григорія Івановича Шевченка (1781–1825) і Катерини Якимівни Бойко (1783–1823) після сестри Катерини (1804–1848) та брата Микити (1811–1870). Назвали «Тарасом» через близькість до іменин. 25 лютого, коли він народився, за юліанським календарем було свято Святого Тарасія. Наймитував; учився грамоти у сільських дяків; перші гроші заробив, допомагаючи відспівувати небіжчиків – був помічником священника. Портрети навчився малювати у Вільно (1829) – в литовського художника портретного жанру Яна Рустема (1762–1835). З 1831 – у С.-Пе-

Москалюк В. Тарас Шевченко. Повернення

тербурзі, 1832 відданий у науку до живописця Василя Ширяєва (1795 – р.с.н.). 25 квітня 1838 викуплено в 24 роки з кріпацтва і того самого року прийнято до

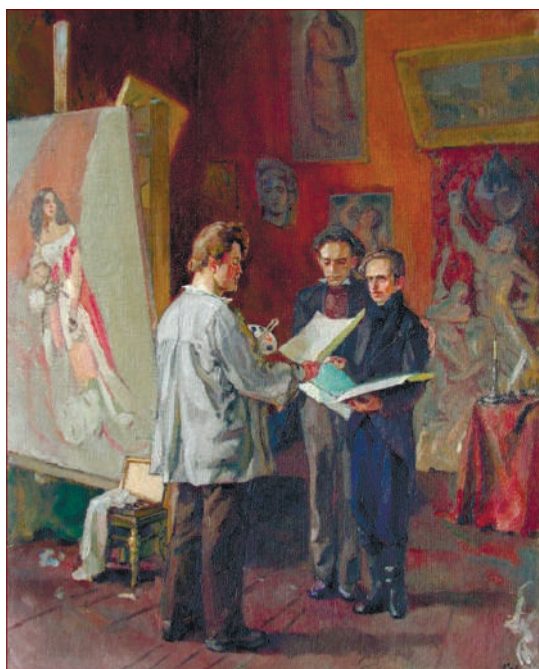

Довгаль О. Тарас Шевченко малює автопортрет

*Позолочений медальйон із волоссям Т Шевченка.
Національний музей Тараса Шевченка*

Петербурзької Академії мистецтв, де став учнем професора Карла Брюллова (1799–1852).

*Мелихов Г. Тарас Шевченко
в майстерні Карла Брюллова. 1936*

За викуп із кріпацтва Павла Енгельгардта віддали 2,5 тисячі рублів, нині це – 40 тисяч доларів, великі гроші на ті часи, співмірні з річним доходом маленького маєтку чи села. У 1840 в С.-Петербурзі вийшла у світ збірка поезій «Кобзар»; твори, написані в період 1843–1845 Шевченко нотував у альбом «Три літа». Закінчивши в 1845 академію, Тарас Шевченко повернувся в Україну, де займався поетичною і мистецькою діяльністю. 5 квітня 1847, після розгрому Кирило-Мефодіївського братства, членом якого Тарас Григорович був, його заарештували і заслали в солдати із забороною «писати й малювати». В ув'язненні поет написав одні з найкращих в українській літературі зразки лірики, зокрема на історичні теми, а також повісті російською мовою переважно на сюжети однойменних

поем, створив цикл мистецьких творів. Збереглися описи зовнішнього вигляду Кобзаря: «Рядовий Тарас Шевченко віком 39 літ. На зріст 2 аршини 5 вершків. Обличчя чисте, волосся на голові й бровах темнорусе, очі темносірі, ніс звичайний»; «...повернувся з заслання вусатим і бородатим дядьком. Він втратив у солдатчині свою розквітлу молодість, хоч сам цього й не помічав». Іще – «...широкоплечий, приземкуватий Шевченко нагадував козака з помітними слідами солдатської муштри. Голова гострокутна, майже лиса, високе зморшкувате чоло, широкий так званий «качачий» ніс, густі вуса, що закривають уста, невеликі сірі очі, що їхній погляд здебільшого понурий та недовірливий, – тепер він був ласкавий, майже ніжний, з гарною, доброю посмішкою, – голос трохи хрипкий, рухи спокійні, постать вайлувата й мало шляхетна». Після повернення до С.-Петербургу в 1858, Тарас працював над новими поетичними та мистецькими творами; для недільних шкіл видав підручник «Букварь южнорусский» (1861). В 1860 Т. Шевченку присвоєно звання «академік з гравірування»; його називають «основоположником нової української літератури та мови», частина творів – «Іван Підкова», «Тарасова ніч», «Гайдамаки», присвячена історичній тематиці. Тут закономірно з'являється лексика, пов'язана з війною і військом: гармати, запорожці, жупани, могили, байдак, орда, бунчуки, сотник, отаман, гетьман. До першого періоду творчості Т. Шевченка

належать поеми «Сон» («У всякого своя доля»), «Кавказ», «Єретик», «І мертвим, і живим...», містерія «Великий льох» та інші. З 47 років життя поет пробув 24 роки в кріпацтві, 10 – на засланні, а решту – під наглядом жандармів. Мистецька спадщина Шевченка обширна: збереглося 835 творів живопису й графіки, що дійшли до нас в оригіналах і частково у гравюрах та копіях; доповнюють дані про понад 270 втрачених і досі не знайдених мистецьких творів. Натомість у літературі про його мистецьку спадщину безпідставно приписувано чимало робіт живопису й графіки інших авторів – зареєстровано 263. Творчість Тараса Шевченка – особливе явище як в історії української літератури, духовної культури взагалі, так і літературної мови. Завдяки

Шевченко і квіти – ознака гостинності музею

поетичної та прозової діяльності Шевченка, українська мова постала перед світом як одна з розвинених. Літературна спадщина Т.Г. Шевченка – це друковані тексти, які виходили у світ як за життя, так і після; всього Тарас Григорович написав 237 віршів та поем, з них – 235 українською та 2 російською мовами. Проза налічує 11 творів: 9 повістей, написаних російською мовою між 1852 та 1857, та 2 драматургічні п'єси (уривок віршованої трагедії «Никита Гайдай» (1841) рос. мовою та драма «Назар Стодоля» (1843), яка збереглася в частковому українському перекладі. Проживав Тарас Григорович у Києві на вулицях – Вишгородській, 5, Гоголівській, 9, у провулку Козиноболотному, 8а, Хрещатик 2 та 27-а, у «Зеленому готелі» на Печерську. Помер Т. Шевченко у С.-Петербурзі, похований у березні 1861 на Смоленському кладовищі, а в травні 1861 пе-

репохований в Україні, на Чернечій горі біля Канева.

Літ. Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. – К., 2008. – 720 с.; Жадько В. Іду за Шевченком. – К., 2010. – С. 45; Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. – Нью-Йорк – Мюнхен, 1955. – 456 с.

Віктор Жадько

ШЕВЧЕНКОВІ РЕЧІ.

Цікава кожна дрібничка із життя і побуту Тараса Шевченка. Маляр і графік Опанас Сластіон (1855–1933), під час навчання в Академії мистецтв, намагався зібрати все, що стосувалося поета: «Особенно помниться мне большой, старинной формы, диван, на котором и спал поэт». Диван із петербурзької кімнати-майстерні, останнього помешкання Шевченка, згадував і письменник Микола Лєсков (1831–1895). Стояв унизу, поблизу мольберта, а на антресолях було ліжко. Про долю дивана

З таким стільчиком для етюдів ходив Т. Шевченко із будинку Житницького до університету та околиць Києва

написав Сластіон: «В Академії мистецтв я ще застав старого, зовсім сивого знаменитого діда Тараса Михайлова (натурника), приятеля Т.Г. Шевченка... Дід Тарас, на моє прохання, одімкнув мені і показав кімнату, в якій жив Т.Г. Шевченко... Михайлов показав мені, де стояла велика триаршинна отоманка, на якій і вмер Шевченко. Цю отоманку я добре знав; у мене й зараз ще переховується з неї малюнок аквареллю. Через Гр. Честаховського я узнав, що на авкціоні всіх речей Шевченка купив її Д.С. Каменецький, і я в його бачив її не раз, а коли вмер Каменецький, то я упрохав мого тодішнього товариша Н.Я. Бикадорова купити цю отоманку, бо сам не мав грошей. Бикадоров віддав її на тимчасове користування жінці одного з наших товаришів, чернігівця Миклашевського, уродженій Якобій, а ця вже, коли їй прийшлося ліквідувати свою квартиру, не сказавши нам нікому ні слова, просто спустила її «маклакам». Добре, хоч моя акварельна ціла. І про цю отоманку я писав тоді в «Київську старину» (Спогади про Мартиновича). Саме за цим малюнком Сластьона виготовлений диван, що наразі можна побачити на мансарді Будинку-музею Тараса Шевченка. Особисті речі Тараса Шевченка – це і приладдя для малювання та гравірування, якими художник користувався в Києві та як член Археографічної комісії у містах і селах Київської губернії та які залишилися після смерті. Це – гравірувальний інструмент із сталі, міді та, дерева різного розміру; етюдник із приладдям

Сорочка Тараса Шевченка

для малювання – пензлями різних розмірів, флейсами, тюбиками та міхурцями з фарбами, шматочками крейди (червоне дерево, мідь), палітрою (червоне дерево); мольберт (горіхове дерево); тека (картон, коленкор, сап'ян, папір); муштабель (горіхове дерево). 12 квітня 1861 Тарасів приятель Михайло Лазаревський (1818–1867) за дорученням братів поета «...під розписку прийняв у своє розпорядження всі речі, що залишилися по смерті Кобзаря». С.-Петербурзька громада передала в Україну Тарасові особисті речі на збереження художнику Григорію Честахівському (1820–1893), який сумлінно оберігав реліквії 30 років. У 1883 художник передав зібрання та раритети, розшукані, меценату та колекціонеру Василеві Тарновському (молодшому; 1837–1899). Через п'ять років, відчуваючи відповідальність за долю

Шевченкових меморій, художник написав своєрідний заповіт на звороті власної світлини, що зберігалася в Музеї українських старожитностей, в якому заповідав передати «усе збіжжя» Т. Шевченка до майбутнього «національного хранилища (музею)» і тепер становить основу фондів збірок двох київських музеїв – Національного Тараса Шевченка та Літературно-меморіального Будинку-музею.

У фондах столичних музеїв зберігається 4 тисяч експонатів, пов'язаних із життям та творчістю Кобзаря, в тому числі 8 сотень картин (26 написані маслом, 522 акварельних й виконаних олівцем малюнків). Окремо виставлені особисті речі Тараса Шевченка. Відвідувачі можуть побачити ручки та олівці, мольберт, етюдник та інші матеріали. Книжкові фонди Державного музею Тараса Шевченка складаються з 34 тисячі примірників. Гордістю музею є

колекція всіх видань Т. Шевченка, починаючи з «Кобзаря» 1840 й закінчуючи останніми примірниками. Деякі книги мають Тарасові автографи та написи.

Сорочка із домотканого вибіленого конопляного полотна архаїчного крою, т.зв. «чумачка»: зшита із перегнутого навпіл полотнища, до стану по пітканню пришиті прямі рукава із ластовицями. Від горловини – глибокий розріз, «пазушка». Сорочка має традиційні саме для «чумачки» «підплеки», підшитий під плечі шматок полотна. Комірець вузький стоячий, «чумарочний», делікатно вишитий «біллю» («білим по білому») сирими нитками – «лиштвою» та «зубцюванням». На Нижній Наддніпрянщині таку традиційно довгу сорочку «чумачку» називали «лоцманською».

Поет любив молодшу сестру, всіляко підтримував. Зворушливою була остання зустріч у червні 1859. Ярина Бойко

Реконструкція робочого столу з письмовим приладдям, що належало Тарасу Шевченку: люлькою, двома перами та чорнильним набором, книгами і листками паперу

Шевченкова канапа в майстерні Академії мистецтв (РФ). Малюнок

розповідала: «Була я на городі – полола. Дивлюся – біжить моя дочка: «Мамо, – каже, – Тарас прийшов». «Який Тарас?», – питаю, а сама і з місця не зоступлю. Аж ось і сам він іде: «Здрастуй, сестро!» Я вже й не пам'ятаю, що зо мною було. От ми сіли гарненько на призьбі; він сердешний положив голову на коліна та все просить мене, щоб я розказувала про своє життя гірке...» Саме тоді Ярина і подарувала братові сорочку – «чумачку».

Серед колекції в Будинку-музеї Шевченка малярського приладдя Шевченка є дві чотирикутні (штофного типу) пляшечки. Виготовленні у Франції, про що свідчить тиснена назва фірми «SOENNEE FRERES A. PARIS». Обидві посудинки закорковані, на корках – червоний сургуч із відбитком штампу-печатки Шевченка (монограма «ТШ»). Тривалий час було незрозуміле призначення пляшечок – у фондових документах, каталогах зазначалося «для розчинів». Зарубіжні антиквари атрибутували таку пляшку як емність для французьких парфумів. І відразу – сумніви. Що

за парфумерна фабрика (у каталогах такої не знайшлося)? Що в пляшечці тримав Шевченко? Чому так ретельно закупорив ще й прибив печаткою? Відповідь знайшлася випадково. Німецький художник Отфрід Кульманн 2008 заново відкрив для світу сенсаційні і дивні твори художника Шарля-Фредеріка Soehnée (1789–1878). Гротескні, фантастичні, часом апокаліптичні видіння на акварелях в 7 знайдених альбомах (1817–1919) вразили наш вибагливий мистецький світ. А для художника Soehnée малярство було лише хобі. Він досліджував живопис старих майстрів і, успадкувавши майно свого батька-купця, заснував 1829 разом із братом фірму «Soehnée frères», що виготовляла, зокрема, унікальний лак-ретуш. Сучасники писали, що цей лак, склад якого тримається у секреті, заслугує «найбільшою довіри», «вживається для усунення пожухлостей при вторинній прописці». Отож, якісний, але дуже чутливий до вологості (робився тьмяним і блакитним) лак Шевченко беріг і, напевне, саме

Кришталеву штамп-печатку, перо і чорнильницю Тараса Шевченка – традиційно можна побачити в експозиції Будинку – музеї

тому, скориставшись ним, не тільки закрив його корком, а й залив сургучем і поставив відому штамп-печатку (зберігається у колекції НМТШ). Відбитки цієї кришталевої печатки є на його малярських творах та офортних автопортретах 1860. Після арешту 1847 одягом поета-засланця стала ненависна солдатська уніформа. М. Лазаревський згадував про перші дні Шевченка в армії: «Через три дні його одягли в солдатський одяг. Коли він приміряв брюки, мундир і шинель, тоді йому уявилось все його майбутнє, і у нього хотіла скотитися сльоза, але він зумів стримати свої почуття». Ця «гимнастическая» чи «смотровая» сорочка, прообраз майбутньої гімнастерки, – літня похідна форма одягу, що введена в 1850-х для гімнастичних вправ і господарських робіт. На сорочки з 1860-х стали пристібати пого-

ни. Поза строем солдати носили нижню сорочку – «білуху» без мундира, з накинутою шинеллю. Гімнастична сорочка мала простий крій: шматок полотна перегинався навпіл і зшивався з боків, вирізувалася горловина, пришивалися комір та рукава. Термін служби – один рік. Сорочки військові частини виготовляли самостійно. Може, саме у цій сорочці, що зберігається в Будинку – музеї Шевченка, зобразив себе Шевченко на сепії «Казарма».

Часом буденна річ має цікаву історію, надто ж якщо належить відомій людині. Серед малярського приладдя Тараса Шевченка була й аптечна пляшечка. У слоїку знаходилися протихолерні краплі Тільмана. Шевченкові холера далася взнаки – під час епідемії 1848 померла сестра Катерина. А після повернення із заслання Шевченко застав у Петербурзі

розгул III пандемії. Лише 3 липня 1858 холера у місті забрала життя 10 людей, серед них – художника Олександра Іванова. А його грандіозне полотно «З'ява Христа народу» ще було на виставці в Академії мистецтв. Т. Шевченко писав до Аксакова: «В Академії выставлена тепер картина Иванова, о которой было много и писано, и говорено... Бедный автор [...] умер, мир его трудолюбивой душе». Тож чи сам Шевченко, чи хтось із його добрих друзів потурбувався – в аптеці Форсмана, на Ніколаєвській вулиці в будинку Лермонтова придбали протихолерні краплі відомого лікаря Карла Тільмана. А згодом пляшечку художник використовував для розчинів – при роботі над офортами. Так і потрапила до його етюдника.

Баклажка Шевченка завжди викликає неабиякий інтерес гостей Будинку – музею. Кришталева, плеската, із рифленням по тулубу та металевою фігурною пробкою, схожа на традиційний український куманець, посудина була зручною в численних мандрівках Тараса Григоровича. Можемо тільки гадати, чи сам купив баклажку, чи хтось із друзів подарував. У вишукану посудину наливав поет чи то воду, чи легендарні настоянки Віктора Забіли, чи й «горілочку з біса добру», за словами Григорія Честахівського.

Саме у Григорія Честахівського зберігалася баклажка по смерті поета, а 1888 року він заповів свою колекцію Василю Тарновському: «Голубчику любесенький, щира душа козацька, Василь Василіевич! Як Бог по-

годить нашій любий милій козацькій неньці Україні діждать того часу, що вона збудує у себе національне хранилище (музей), то потужтесь усе збіжжя Тараса Григоровича Шевченка [...], що доглядав я після смерті Тараса Григорієвича Шевченка як світлу пам'ять – тепер передав Вам, дорогий козаче, оддайте в те хранилище на вічну пам'ять кобзаря Тараса». А вже із Чернігівського музею, із колекції Тарновського, дорога пам'ятка надійшла до музею. Тільки у Будинку – музеї можна побачити одяг Тараса Шевченка. Поет любив вбиратися у легкий літній костюм. Серед його майна було «пальто 4-е парусинних, таких же панталон 4-е» (за описом 14.03.1861). Варто згадати, що у 40–50-і рр. XIX ст. вільне однобортне, з широкими рукавами, з довжиною до колін літнє пальто-«сак» було дуже модним одягом. Такий крій виглядав дещо мішкуватим, звідси і його назва від англ. sack – мішок. Це європейське вбрання згадується багатьма знайомими поета. Про першу зустріч із Шевченком у Києві 1843. П. Куліш писав: «Увіходить хтось до Куліша в полотняному пальті. – «Здорові були!.. А вгадайте – хто?» – «Хто ж, як не Шевченко?!». «Тарас був одягнений у білий костюм» 1847 у III-му жандарм. відділі, носив часом улюблений одяг і на засланні. А 1859 Т. Шевченка «у парусиновому сірому пальті» бачили у Корсуні, Городищі, і, звісно, у Києві – «поет блукав стогнами богоспасаємого града все в одному і тому ж парусиновому пальтєчку, добре заношеному». Тоді ж київський фотограф Іван

Гудовський зробив знімок Тарас Шевченка у білому костюмі.

Мабуть, саме з таким стилчиком для етюдів ходив Т. Шевченко із будинку Івана Житницького малювати університет св. Володимира, історичні місця Києва та околиці. У 1841 американський портретист Джон Ренд запатентував у Лондоні «удосконалену посудину для зберігання фарб» – тюбик. Ще до їх появи Джеймс Хамс 1822 винайшов скляний шприц із поршнем для видавлювання фарби. Проте новинка не набула широкого поширення, і згадок про використання Шевченком цих шприців немає. Шевченкові тюбики не такі, як сучасні: їх горловини без різьби і ковпачків (просто припаяні), мають виїмки – мембрани для проколювання. Кришечка (бушон) з'явилася значно пізніше: 1897 запатентовано тубу із пружинним затискачем, а 1904 з'явилася кришка, що мала різьбу і закручувалася. Тю-

бики не мають етикеток, проте на ковпачку – напівстертий фірмовий знак «RICHARD AIN». Це відомий французький виробник «Richard Aines company», що конкурував навіть із славнозвісним англійським «Winsor & Newton».

Ранні туби, попри їх недосконалість і дороговизну, користувалися попитом – ідеально підходили для роботи на пленері. Т. Шевченко міг купити тюбики і в «красочном магазині Академії мистецтв», і магазині «Доціаро», і у «закладі Аванцо» на Великій Морській, де працювала знайома Амалія Клоберг. Саме з цього магазину прийшов рахунок за придбані Шевченком малярські товари, виписаний 31 березня 1861, тобто вже після смерті поета. Ще в XIX ст. художники зберігали готові фарби у мішечках зі свинячого сечового міхура – тонкого, міцного, еластичного: матеріал нарізали на квадрати, у центр клали во-

Вузлики із готовою фарбою – попередники тюбиків, якими під час малювання користувався Тарас Шевченко

логу фарбу і робили вузлики, міцно зав'язуючи мотузкою чи дротом. За необхідності вузлик проколювали цвяхом (переважно шевським, із широкою голівкою), вичавлювали потрібну кількість фарби на палітру, а потім місце проколу знову закривали цвяхом. З XVII ст. живопис перейшов із розряду ремесла в розряд мистецтва – з'явилися ремісники, що виконували усі підготовчі роботи, розтирали фарби, пакували вузлики. Готові фарби (у міхурах), що з'явилися у продажу з XVIII ст., спочатку не мали широкого поширення – художники до середини XIX ст. вважали за краще готувати все своїми руками, купуючи окремі пігменти і стираючи їх із олією. Т. Шевченко використовував фарби, як виготовлені власноруч, так і придбані у майстрів. «Отличной доброты» готові фарби (у міхурах) продавалися у лавці Паскаля Довиціеллі при Петербурзькій АМ – лавка згадується Т. Шевченком у повісті «Художник»: «Через Литейный двор я вышел на улицу и, проходя мимо лавки Довициелли, увидел в окне кудрявый профиль Карла Великого». Вузлики (у бронзі) можна побачити і на пам'ятних знаках Шевченку-художнику на Аскольдівій могилі та біля Всіх-святської церкви Києво-Печерської лаври. У фондовій колекції Музею є кілька ручок зі сталевими перами французького виробництва, а також пташині пера (воронячі й гусячі). Потрапили до музею, як і багато меморій, дякуючи Григорію Честахівському та Василю Тарновському.

У 40-х роках XIX ст. трохи «косували» на саме такі «ново-

модні» на той час французькі ручки – навіть наприкінці століття вважалося, що вони псують каліграфію. Тому в «писчебумажных» магазинах ще довго можна було купити цілими зв'язками і «очиненные» лебедині та гусячі пера. То чим саме писав Шевченко? Переважно пташиними, іноді доводилося самому і готувати їх – «...писать охота страшная. И перья есть очиненные». А сталеві пера більше облюбував Тарас у графіці.

Літ.: Анісов В., Серета Є. Літопис життя і творчості Т.Г. Шевченка. – К., 1976. – С. 339; Гальченко С. Повернені шевченківські раритети. – К., 2010. – С. 224 – 234; Жадько В. У Києві, мов на небі. – К., 2021. – С. 137; Національний музей Тараса Шевченка: Альбом. – К., 2002. – С. 12.
Віктор Жадько

ШЕВЧУК

Валерій Олександрович

(20.08.1939, м. Житомир) – історик, філософ, письменник. Закінчив істор.-філос. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1963). Лауреат Державної премії України імені Т.Г. Шевченка 1988 за роман-триптих «Три листки за вікном»; премії фонду Антоновичів, літературних премій: ім. Є. Маланюка, О. Пчілки, О. Копиленка, І. Огієнка, премії в галузі гуманітарних наук «Визнання» (2001). В студ. роки написав оповідання про Т. Шевченка «Настунька», надруковане у житом. зб. «Вінок Кобзареві» (1961), пізніша назва «Чарівник» (ввійшла до кн. «Долина джерел» (1981). В наук. доробку вченого центральне місце

Валерій Шевчук

Доля. Книга про Тараса Шевченка в образах і фактах. Автор-упоряд. В. Шевчук. 1993

займає шевченкознавство. Автор-упорядник тексту до видання «Доля. Книга про Тараса Шевченка в образах та фактах» (1993). Монографія «Personae verbum (Слово іпостасне). Розмисел» (2001) – про візійність сприйняття і творення універсальної картини світу в творчості Т. Шевченка, життя укр. народу у політичному, національному і родинному аспектах. Співатор монографії «Теми і мотиви поезії Тараса Шевченка» (2008). Автор досліджень у шевченків. зб. і період. – «Любов, що розійшлася сном» (1985), «Шевченко і наше сьогодні» (1989), «Він поставив на сторожі Слово» (1993), «Павло Зайцев та його шевченкознавча праця» (1994), «Ми не лукавили з тобою». Інтерв'ю з В. Шевчуком / Вів І. Ільєнко» (1994), «Візійне бачення майбутнього у поезії Т. Шевченка» (2000), «Якого Шевченка треба знати? Фрагмент обговорення книжки Г. Грабовича» (2001), «Щоденник» Тараса Шевченка як літературний твір: [Передмова]» (Шевченко Т. Щоденник: Для серед. та ст. шкільн. Віку; з рос. переклав О. Кониський, 2003. Авт. кн. худ. Прози: «На полі смиренному», «Дім на горі», «Житомирська сага»; із літературознавства: «Дорога в тисячу років» (1990), «З вершин та низин: Книжка цікавих фактів із історії української літератури» (1990); перекладів із давньої укр. літ.: тв. Г. Сковороди, літопис Самійла Величка (1991); укл. антологій («Аполлонова лютня»).

На сьогодні – викладач університету ім. Т. Шевченка, ведучий історико-суспільних

циклових річних програм Українського радіо: «Козацька держава», «Київ, культурний і державний», «Загадки і таємниці української літератури», «Цікаве літературознавство». «Доки матимемо в собі святу Божу частку Шевченка – ніщо і ніхто нас не знищить», – вважає письменник.

Літ.: Павлишин М. Т. Шевченко і його доба у творчості В. Шевчука // М. Павлишин. Канон і іконостас. – К., 1997; Тарнашинська Л. Шевчук Валерій Олександрович // Шевченк.енцикл. – К., 2015. – Т 6. – С. 960. Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ШЕВЧУК

Василь Андрійович

(30.04.1932, с. Бараші, тепер Ємільчин. р-ну Житом. обл. – 13.05.1999, с. Ясногородка Київ. обл.) – філолог, письменник. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1955). У 1951 в «Альманасі молодих» надрукував ліричні поезії, поетичні книжки для дітей: «Гілка яблуни» (1955), «Довгоногі косарі» (1959), «На зеленому роздоллі» (1968), науково-популярний нарис «Синочок сонця» (1960), повість «Горобиної ночі» (1960), збірка оповідань «Як Андрійко біди позбувся» (1965). У 1958 виходить у світ збірка лірики «Ходімо весну зустрічати!»; повісті: «Зелений шум» (1963), «Вітрила» (1964), «Трублять лебеді над Славутичем» (1967). Етапною книгою став роман про Григорія Сковороду «Предтеча».

Василь Шевчук

Василь Шевчук. Син волі. Роман. 1984

Написав книжки про Сократа, І. Вишенського, автора «Слово о полку Ігоревім», М. Лисенка. Автор повісті «Вітрила» (1964) – про дитячі та юнацькі роки Т. Шевченка, роману «Фенікс» (1988). Відомий як автор історико-біограф. дилогії про Т. Шевченка – «Син волі» (1984), «Терновий світ» (1986), ставилась на сцені Івано-Франк. обл. муз.-драмат. театру ім. І. Франка як муз. драма на 2 дії під назвою «Поет на Голгофі» (1989). Лауреат премії ім. Андрія Головка (1986).

Літ.: Кузьменко О. Своєрідність творення образу Т. Шевченка в романі В. Шевчука «Син волі» // НШК-30. – Донецьк, 1993; Сизоненко Н. Шевчук

Василь Андрійович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 961; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ШЕЙКОВСЬКИЙ

Каленик Васильович

(1835–1903) – мовознавець, етнограф і громадський діяч; знайомий Т. Шевченка, назвав поета «батьком української літератури». Навчався в Кам'янець-Подільській духовній семінарії (1856) та в історико-філологічному факультеті ун-ту св. Володимира (1858–1861). Працював судовим слідчим в Орловській губернії та в місті Бобруйську. Під час навчання в університеті був активним учасником організації недільних шкіл. 14 вересня 1858 разом із 17 студентами підписав прохання попечителю Київського шкільного округу Миколі Пирогову (1810–1881) про відкриття недільної і святкової школи: «Прагнучи надати хлопчикам тутешнього ремісничого класу засоби для першопочаткової освіти, ми, що нижче підписалися, покійрно просимо Ваше Превосходительство дозволити нам відкрити у будинку Києво-Подільського дворянського Училища дарову недільну і святкову школу»; на розі Костянтинівської та Хорової вулиць, 9/16 з'явилась перша недільна школа. 12 серпня 1859 Каленик зустрівся з Тарасом у будинку вчителя Івана Юськевича – Красковського (1807–1887; рік Ірининської й Михайлівського пров. перед

Опытъ Южнорусскаго словаря. Трудъ К. Шейковскаго (Київ: Вид. ун-ту св. Володимира, 1961. – Том 1, вип. 1)

від'їздом Шевченка до Переяслава. Підпис Шейковського стоїть і під колективним листом пед. ради недільних шкіл Києва – Тарасу Шевченку з подякою за надіслані 50 примірн. «Кобзаря». У листі до етнографа Василя Тарнавського (старшого; 1810–1866) 7 серпня 1860 Т. Шевченко писав, що передає 50 штук «Кобзаря» «...недільним школам у Києві». Шейковський завідував бібліотекою, створеною студентами, а 1860 в університетській друкарні видав буквар для недільних шкіл – «Домашня наука», в якому дотримувався фонетичного правопису; епіграфом до видання узяв слова із поезії Т. Шевченка «Доля», написаної в Нижньому Новгороді під час повернення поета із заслання: «Учися, серденько, колись // З нас будуть люде». Під час перевезення праху поета в Україну, зустрічав траурну процесію із домовиною Кобзаря у Микільській Слобідці, прощаючись, виголосив коротку промову дорогою до Ланцювого мосту та на пароплаві «Кременчугъ». В «Опыте Южнорусского словаря», який вийшов у Києві 1861, Каленик Васильович називає Т. Шевченка «...справжнім батьком української літератури»: «Самая лучшая из известных пьес Т. Гр. Шевченко «Гайдамаки». Если бы Шевченко и ничего больше не написал, кроме этой пьесы, то и она одна могла бы увековечить его имя. Она представляет ряд великолепных жизненных картин, полных драматизма. Сцены эти смело можно поставитъ рядом с лучшими шекспировскими сценами. По

крайней мере на меня «Гайдамаки» производят такое впечатление, как и «Гамлет». Помер у місті Мензелінську (Татарстан); поховання не збереглося.

Літ.: Сергієнко Г. Шевченко і Київ. – К., 1987. – С. 179–200; Шевченко Л. Каленик Шейковський – дослідник мови та побуту подолян // Духовні витоки Поділля. – Хмельницький, 1994. – С. 91; Т.Г. Шевченко і літературне життя Київського університету: Монографія. – К., 1989. – С. 87.

Віктор Жадько

ШЕЛУХІН

Сергій Павлович

(6.10.1864.с. Деньги, тепер Золотоніського р-ну Черкас. обл. – 25.12.1938, Прага) – правник, історик, громад.-політ. діяч. Першим вчителем був Іван Бойко – племінник Тараса Шевченка. Закінчив юрид. ф-тет університету св. Володимира (1888); чл. Київ. правничого

Сергій Шелухін

товариства при ун-ті. Жив в еміграції. Проф. карного права УВУ в Празі (1921–1938). Автор праць про Шевченка: «Іван Бойко – племінник Т. Г. Шевченка» (1901), «Пам'ятка по Шевченкові» (1901), «Шевченко – народний поет» (1906), «Пам'яті Т.Г. Шевченка» (1908), автор відгуку на «Кобзар» з примітками В. Сімовича (1923. – Ч. 10. 1934. – Ч. 3). Написав 130-рядковий вірш «На вічну пам'ять Т. Шевченкові», вміщений в одес. альм. «Вінок Т.Г. Шевченкові із віршів українських, галицьких, російських, білоруських і польських поетів» (1912). Похований на міському кладовищі Праги.

Літ.: Остапенко Т. Шелухін Сергій Павлович // ШЕ. Т. 6; Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

Тетяна Шептицька

ШЕПТИЦЬКА

Тетяна Леонідівна

(28.06.1975, Київ) – філолог. Закінчила НПУ ім. М. П. Драгоманова (1998). Аспірантка Ін-ту українознавства (1998–2001). Наук. співроб. Центру українознавства (2000–2015). Канд. філ. наук. Перший заступник генер. д-ра Нац. історико-мемор. заповідника «Биківнянські могили». Автор праць з українознавства, зокрема – про суспільно-психологічний феномен малоросійства, часопис «Літературно-науковий вістник», літературу укр. діаспори. Праці: «Антималоросійське спрямування поезії Тараса Шевченка» (2002), «Національний імператив у поезії Т. Шевченка» (2006), «Тарас Шевченко. Інтерпретації» С. Смаль-Стоцького в контексті ідейно-мистецьких дискусій 1920–1930-х років» (2009), «Зарубіжне українство в утвердженні образу Тараса Шевченка як «конструктора української нації» (2013).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ШЕРЕМЕТ

Микола Спиридонович

(10.12.1906, м. Могильов, тепер Білорусь – 28.10. 1986, Київ) – філолог, поет, прозаїк. Навчався в КІНО (випуск 1929). Чл. СПУ (1934). З творчого доробку – поетичний цикл «Мангишлак» (1981), «На землі Тарасовій» (1951), «Тарасові Шевченку тут стоять» (1954), «Розмова з Тарасом Шевченком» (Вибране. Вірші та поеми), 1986).

Автор зб. поезій: усі в офіційному дусі. Того ж спрямування і книги нарисів «В районі суцільної» (1930), «Кров їх не пройшла даремно» (1938); зокрема з партизанської тематики: «В лісах України» (1944), «В партизанських загонах» (1947), «Молоді месники» (1949), «З глибин пам'яті» (1977); романи: «Вартові миру» (1936), «З глибини пам'яті» (1977). Похований на Байковому кладовищі столиці, поруч з дружиною.

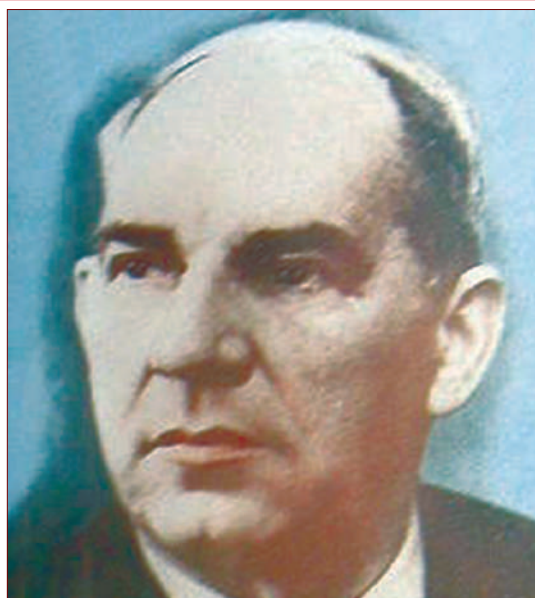
Літ.: Лоцинська Н. Шеремет Микола Спиридонович // Шевченк.енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 967; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ШЕСТАК

Анна Михайлівна

(15.06.1983. м. Семенівка Чернігів. обл.) – філолог, журналіст, публіцист. Закінчила ІФ (2005). Канд. філ. наук. Захистила канд. дисерт. «Архетипи в поезії Т. Шевченка» (2009, кафедра історії укр. літератури і шевченкознавства, наук. керівник – проф. Л.М. Задорожна). Досліджувала художні особливості виникнення, формування і функціонування архетипних образів – Велика Матір, Тінь і Самість у творчості Т. Шевченка. Студенткою дебютувала працями – «Індивідуація і Самість у поезії Тараса Шевченка» (2003), також у зб. «Шевченківська весна: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. студент. аспірт. та молодих учених (2003), «Архетипи колективного несвідомого в

Микола Шеремет

поезії Тараса Шевченка. Архетип Великої Матері» (2003), «Архетипи колективного несвідомого в поезії Тараса Шевченка. Архетип Самості» (2003), «Шевченко як націєтворець» (2003), «И сохранишь полет орла...». Індивідуація і Самість у поезії Тараса Шевченка» (2004).

Розглядає творчість Т. Шевченка крізь призму аналітичної психології К. Юнга – «Москалева криниця» Т. Шевченка: спроба прочитання крізь призму аналітичної психології» (2007), «Аналітико-психологічна рецепція поеми «Сліпий» Т. Шевченка» (2007).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ШЕСТОПАЛ

Матвій Михайлович

(7.11.1917, с. Мурзинці Звенигородський повіт Київської

Матвій Шестопал

губ. (нині Черкаська обл.) – 20.08.1986, Київ) – філолог, журналіст, письменник, науковець, перекладач. У 1941 закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т.Г. Шевченка. 1955–1957 – в.о. декана ф-тету журналістики ун-ту; кандидат філ. наук, доцент. Сфера наук. інтересів: міжнарод. журналістика, історія України,

укр. фольклор. 22 травня (цього дня 1861 труна з прахом Тараса Шевченка зупинилася в Києві дорогою із С.-Петербурга до Канева в сквері напроти Червоного корпусу ун-ту біля пам'ятника Кобзареві. Деканам і парторгам ф-тів КДБ рекомендував попереджувати студентів про небажаність появи того дня у сквері. Шестопал як заступник секретаря партбюро ф-ту «рекомендацію» виконував лише на словах, втім віч-на-віч казав студентам-однодумцям проти-лежне). Автор наукових монографій «Сучасна американська преса», «Голос великого народу. Преса Китаю»; «Киевский орденна Ленина государственный университет им. Т.Г. Шевченко; у співавт.; кіносценарію «Наш університет», перекладу повісті Е. Респе «Пригоди Мюнхаузена», книжок публіцистики, 200 наукових та критичних статей, памфлетів, нарисів, а також 5 рецензій на зб. різної тематики; з 1952 по 1960 видав сім книг, серед них: книгу-дослідження «Євреї на Україні (історична довідка)».

*Рідні та однодумці-журналісти біля поховання М. Шестопала.
Фото В. Жадька*

Похований на Лісовому кладовищі.

Літ.: Забіяка І. Друге життя Матвія Шестопала. Яке воно? // «Українська літературна газета», 2012. – № 10; Лазебник Ю. «Справа Шестопала» // Народна газета, 1995. – № 12; Тимошик М. Загартований в борні // Іст. календар, 2007. – Вип. 12.

Віктор Жадько

ШЕСТОПАЛ

Петро Львович

(1908, с. Стайки Київ. обл. – 1979, м. Миколаїв) – філолог, учений-літературознавець, канд. філ. наук (1953). Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т.Г. Шевченка (1936); доц. каф. укр. літ-ри Миколаїв. держ. пед. ін-ту (1955–1969); розпочав викладацьку діяльність на посаді вчителя іст. у м. Сквирі (1926–1930). Заступник дир. з наукової частини Канів. музею Т. Г. Шевченка. У 1954 укр. та рос. мовами видав книжку «Могила Т.Г. Шевченка». І хоча книга видавалася під жорсткою рад.-комун. цензурою, а її авторові довелося оприлюднювати лише дозволені факти про поховання та вшанування Т.Г. Шевченка, але й сьогодні сучасному читачеві цього раритету цікаво буде дізнаватися про ті легенди, що Шевченко не помер 1861, а живий і проповідує слово свободи серед людей. Наведено досить виразні записи відвідувачів, серед яких й І.С. Нечуя-Левицького, про необхідність доглядати і упорядковувати місце поховання Кобзаря. Не оминає автор факту цензурування 1883 надпису на хресті Шевченку з чотиривіршем «Свою Україну любіть; // Любіть її во время

люте, // В останню, тяжкую минуту // За неї Господа моліть». Подає автор і малюнок могили Шевченка 1861, 1863 та фотографії 1923, 1925, 1939. Серед недрукованих шевченкознавчих праць – «Історію могили Т.Г. Шевченка (Історико-політичний нарис)» та «Тематико-експозиційний план Канівського музею Т.Г. Шевченка» (435 сторінок машинопису).

Літ. Старовойт Л. З історії становлення і розвитку кафедри української літератури. – Миколаїв, 2003. – С. 14; Миколаївський державний університет імені В. О. Сухомлинського: віхи історії (1913–2008). – Миколаїв, 2009. – С. 250.

Віктор Жадько

ШИЛЕНКО

Юлія Анатоліївна

(4.03.1965, м. Богодухів Харків. обл.) – історик, шевченкознавець, музеєзнавець. Закінчила істор. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1989). Від 1990 працює наук. співроб. НМТШ, головний зберігач фондів (з 2006). Співавтор коментарів до видань: «Тарас Шевченко. Мистецька спадщина» (2013), «Тарас Шевченко: і слово вічне, і образ невідцвітний...» (2014), ПЗТШ у 12 томах (Т. 11). Співавтор путівника «Шляхами Тараса Шевченка. Київщина» (2013). Дослідження – «Прижиттєві видання творів Тараса Шевченка» (2004), «Списки Шевченкових творів» (2006), «Про список поезії Тараса Шевченка «Заворожи мені, волхве» (2007), «Картина Тараса Шевченка «Катерина»: Історія створення» (2013). Опублікувала ст.: «Поіменовані “Кобзарі”

Юля Шиленко

в колекції музею» (2004).

Брала участь у підготовці альб.-путівника «Національний музей Тараса Шевченка» (2009), кн. «Шляхами Тараса Шевченка. Київ і Київщина» (2013; керів-

Володимир Шкляр

ник проекту та автор частини коментарів). Автор статей до Шевченк.енциклопедії.

Літ.: Чуйко Т. Шиленко Юлія Анатоліївна // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 973; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ШКЛЯР

Володимир Іванович

(17.11.1945, м. Погребище Вінницька обл.) – філолог, журналіст, провідний дослідник в галузі теорії і практики вітчизняних і світових ЗМІ. Закінчив 1968 філ. факультет Одеського держ. ун-тету. У 1992–2009 – професор кафедри журналіст. майстерності Інституту журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка. Доктор філологічних наук (1989), професор (1990). Серед напрямів наукової діяльності: теорія і практика масової комунікації, поетика журналістики, а також проблеми впливу масової комунікації на геополітичні процеси. Викладає для студентів курси: «Міжнародна журналістика», «Теорія публіцистики», «Журналістикознавство. Журналістська етика», «Ділова журналістика».

У науково-публіцистичних публікації в наук. вісниках та ж. пропагував творчість Т. Шевченка, зокрема: «Поетика творчості Т. Шевченка» (1996), «Рабілітація Тарасового слова» (1998), «Кобзареве слово – основа формування патріотизму студентів» (2006). Заслужений журналіст України (2005).

Літ.: Хто є хто в мас-медіа. – К., 2001. – С. 86; Україн-

ська журналістика в іменах. – Львів, 2003. – Т. 11. – С. 124.

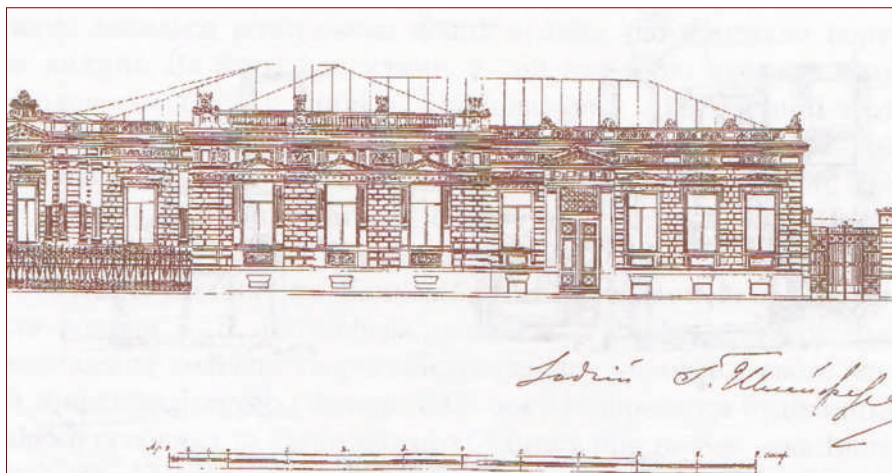
Віктор Жадько

ШЛЕЙФЕР

Павло Іванович

(2.06.1814, Київ – 12.04.1879, там само) – художник-портретист, архітектор; знайомий Т. Шевченка. Тарас і Павло училися в Академії мистецтв, експонували твори на академічній Виставці восени 1841 Шлейфер – пансіонер Товариства заохочування художників – його і Шевченка прізвища в екзаменаційних списках 1 й 18 березня, 29 квітня та 28 жовтня 1839; із Тарасом у 1846 брав участь у конкурсі на заміщення вакантної посади учителя малювання в університеті св. Володимира, про що свідчить лист 10 січня 1847 попечителя Київського учбового округу Олександра Траскіна (1805–1855) Міністру народної освіти Сергію Уварову (1786–1855): «Его сиятельству господину министру народного просвещения... В октябре месяце 1845 г. по случаю окончания 25 летней службы бывшим

учителем рисования Павловым вошел с прошением в совет об определении в эту должность художник Шлейфер, которого по запросу ректора университета Академия художеств рекомендовала достойным занятия этой должности и по таланту и по успехам, оказанным им в рисовании и живописи, и что по сему совет университета, коего члены ознакомившись с трудами Шлейфера, убедились в художественных его достоинствах, признает его достойным занять открывшуюся вакансию учителя рисования при университете св. Владимира. Так как художник коллежский регистратор Шлейфер служит учителем рисования при здешнем Институте благородных девиц, то я сносился об нем с советом института, от которого получил уведомление, что к определению Шлейфера в университет со стороны института препятствий нет». Шевченко арештований за участь у Кирило-Мефодіївському таємному братстві і 6 травня 1847 попечитель Київського учбового округу Олександр Траскін рапортує

Проект будинку Павла Шлейфера

*Могила Павла Шлейфера на Байковому кладовищі столиці.
Фото В. Жадька*

генерал-губернатору Дмитру Бібікову (1792–1870) з пропозицією призначити на вакантне місце П. Шлейфера: «Так как означенное предписание г. министра о художнике Шевченко, по причине его арестования, не могло быть приведено в исполнение, и должность учителя рисования в университете св. Владимира остается вакантною, то я имею честь покорнейше просить сношения вашего высокопревосходительства об определении учителем рисования при сем университете избранного к сей должности Совета университета и рекомендуемого Академиею художеств художника коллежского регистратора Шлейфера, сверх занимаемой им должности учителя рисования при Киевском институте благородных девиц». Викладав малювання в Київському інститутах шляхетних панянок, пра-

цював архітектором Київського учбового округу; із Т. Шевченком працював над малюнками за завданнями Археографічної комісії, про що поет згадує у повісті «Близнецы». У 1849 одержав звання «некласного художника-архітектора». Автор портретів, зокрема, дружини – Кароліни Андріївни Шнауфферт, Ф. Йордана, Зейделя; як архітектор – проектував будинки та Київську біржу (у вересні 1941-го підірвана рад. вибухівкою). У родині Шлейфера зберігалися малярські твори Т. Шевченка (портрети К. Кейкуатової, М. Корсун). Мешкав у будинку № 12 на київській вулиці Тарасівській, потім – у власному особняку на Інститутській; похований на старому Байковому кладовищі.

Літ.: «Згадайте, братія моя...»: Київ Тараса Шевченка. – К., 2016. – С. 229; Зленко Г. Шлей-

фер Павло Іванович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 981; Т.Г. Шевченко. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 31–202.

Віктор Жадько

ШОВКОПЛЯС

Галина Михайлівна

(11.05.1920, м. Київ – 28.09.2001, там само) – історик, музейний працівник, археолог. Закінчила історичний ф-тет ун-ту ім. Т.Г. Шевченка (1944). Працювала в Національному музеї історії України – провідний науковий співробітник. Автор 150 наукових досліджень – праць з археології, краєзнавства, музейної справи, шевченкознавства. Вивчала ранньослов'ян. та давньоруські пам'ятки, у тому числі – життя і творчість Кобзаря.

Праці: «Шевченко-археолог» (1964), «Свідки духовного життя народів» (1988), «За покликом серця: Пам'ятки історії та культури в житті і творчості Т.Г. Шевченка» (1990), «Полюбіте щирим серцем...» (1989). На замовлення Ін-ту літ. ім. Т.Г. Шевченка виконала роботу «Шевченко і пам'ятки давньої історії середньої Наддніпрянщини» (1998).

Літ.: Мезенцева Г. *Дослідники археології України. – Чернігів, 1997. – С. 152; Курило О. Ю. Нариси розвитку археології у музеях України: історія, дослідники, меценати. – К., 2002. – С. 240.*

Віктор Жадько

ШОВКОПЛЯС

Іван Гаврилович

(8.04.1921, с. Лазірки, тепер Оржиц. р-ну Полтав. обл. – 13.06.1997, Київ) – історик, археолог.

Галина Шовкопляс

Навчався на істор. ф-теті ун-ту ім. Т. Шевченка (1938–1945). Д-р істор. наук. Заслужений діяч науки і техніки. Проф. кафедри археології та музеєзнавства ун-ту (1971–1974). Наук. співроб. Ін-ту археології АН Укр. РСР. Працював у НБУ ім. В. І. Вернадського. Автор книг: «Нариси стародавньої історії Української РСР» (1958), «Археологічні дослідження на Україні (1917–1957)» – у роботі згадується про участь Т.Г. Шевченка в археології. Створив Археол. музей (у 60-х), підготував і видав підручник «Основи археології» (1964); очолив укладення бібліографії укр. археол. науки. У 1973 звільнений із роботи як «буржуазний націоналіст» за вміщення заборонених імен у книзі «Розвиток радянської археології на Україні (1917–1966); «Бібліографія» (1969) – у праці авт. розглянув і археол. діяльність Т.Г. Шевченка при розкопках поховання

Іван Шовкопляс

Шовкопляс Г., Шовкопляс І.
За покликом серця. 1990

«Переп'ят» біля Фастова. Написав 300 наук. праць: монографії, статі, бібліограф, покажч., брошури. Шевченкіана: «Свідки духовного життя народів» (1988, у співавт.), «Короткий коментар до «Археологічних нотаток» Т.Г. Шевченка» (1989). Монографії: «За покликом серця: Пам'ятки історії та культури в житті і творчості Т.Г. Шевченка» (1990, у співавт.), «Полюбіте щирим серцем...» (1989), «Шевченко і пам'ятки давньої історії середньої Наддніпрянщини» (доба міді – бронзи і ранній залізний вік) (1998) – йдеться про пам'ятки, згадані Шевченком у повісті «Наймичка» – про «Трибратні могили» біля Переяслава (збереглися до наших днів) та «Богданову могилу» (за 7 верст від Переяслава по Золотоніському шляху); укріплення між Березанню та Яготином, між Миргородом, Великою Багачкою й Великими Сорочинцями та поблизу Хоролу, Вибле, Телепень (між Яготином і Пирятином). Брав участь у створенні Музею гетьманства, склав і опублікував першу в Україні бібліографію до теми «Гетьман Іван Мазепа». Посмертно надрукована праця-коментар до «Археол. нотаток» Т.Г. Шевченка (спільно з В. Бородіним; ПЗТ: У 12 т.; 2003. – Т. 5).

Літ.: Самойленко Л.Г. Шовкопляс Іван Гаврилович / Історичний факультет КНУ мені Тараса Шевченка; Левченко В., Шовкопляс Т. Шовкопляс Іван Гаврилович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 983; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ШОКАЛО**Олександр Андрійович**

(13.01.1949. с. Гнідинці Варвин. р-ну Чернігів. обл.) – філолог, письменник, літературознавець, культуролог, сходознавець, перекладач. Закінчив філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1977), стажувався в Самарканд. ун-ті ім. А. Навої. Засновник і гол. редактор науково-популярного ж. «Український Світ» (з 1991) та вид-тва «Орій» (1992–1993). Редактор, співперекладач і видавець зібрання рукописної спадщини «Памфіл Юркевич. Історія філософії права. Філософія права. Філософський щоденник» (1999). Шевченкіана: «Заповіт» узбецькою і таджицькою мовами» (1977); «Заповіт» Т.Г. Шевченка в таджицьких перекладах» (1978); «Мумін Каноат – автор таджицької шевченкіани» (1981); «На охрещенні творчих світів» – відгук на Шевченків. зб. «В сім'ї вольній, новій». 1984 (1982); «Духа не утішайте!»; «Екологія Шевченкового краю» (1991); «До 180-річчя від дня народження Тараса Шевченка» (1994); «Тарас Шевченко» (2001), «Кобзар – син і духовний провидець народу» (2002); «Шевченкова Україна» (2007); «Безвічність України у своєчасності й позачасовості поезії Тараса Шевченка» (2014). Ідея, вступна стаття «Хорова шевченкіана Павла Муравського (Пісенний «Кобзар» – заповітний задум маєстро Муравського. Пісенність Шевченкової поезії)» й загальна ред. видання «Тарас Шевченко «Пісенний «Кобзар». Хорова шевченкіана (2014). За його сценаріями та участю створено на-

Олександр Шокало

уково-популярні й художньо-документ. Фільми, із посиланнями на творчість Т. Шевченка: «Чорна Рада» (1994), «Густина» та «Подорож у втрачене минуле» (1995), «Невгамовний Пантелеймон» (2006). Лауреат Всеукраїнської премії імені Бориса Грінченка (2010).

Літ.: Шокало Олександр Андрійович // Шевченк. енцикл. – Т. 6. – К., 2015. – С. 985; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ШПАК**Володимир Тимофійович**

(25.10.1930, м. Чигирин Черкас. обл.) – філософ. Закінчив філос. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1954), аспірантуру при кафедрі суспільних наук (1963). Д-р філос. наук. Проф., зав. кафедрою філософії Черкас.

Володимир Шпак

інженерно-технолог. ін-ту (держ. технолог. ун-ту). заслужений працівник освіти України, почесний професор ЧДТУ. Шевченкіана: канд. дисертація: «Проти фальсифікації суспільно-політичних і філософських поглядів Т. Г. Шевченка в сучасній реакційній буржуазній літературі» (1965); монографія «Сучасні фальсифікатори. ідейної спадщини Т.Г. Шевченка» (1974). Автор статей: «Проти перекручень антирелігійної спрямованості поеми Т. Шевченка «Марія» (1963). Інші праці – «Портрети видатних діячів російської культури у творчості Т. Шевченка» (1961–1964), «Деякі питання дослідження філософського аспекту творчості Т.Г. Шевченка» (1992), «Чижевський як дослідник світогляду Т. Шевченка» (1993).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник. / Авт.

упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ШРЕЙДЕРС

Костянтин Антонович

(р.н.н. – 1894) – урядовець. Розпочав навчання в ун-ті св. Володимира, не закінчив повного курсу. У «Щоденнику» 8 жовтня 1857 поет записав про урядовця: «Зашел к моему поставщику чтения, к милейшему Константану Антоновичу Шрейдерсу, бывшему студенту Киевского университета: в некотором роде земляку моему».

На час знайомства з Т. Шевченком, Костянтин був чиновником при губернаторі, секретарем казенної палати в Нижньому Новгороді (Шевченко жив у нього на квартирі з січня 1858). Під час поїздки до С.-Петербурга, Шрейдерс привозив поетові літературу, листи від друзів. 21 січня 1858 у листі до товариша, Михайла Лазаревського, Шевченко писав: «Рекомендую тобі одного з нижегородських друзей моих Константина Антоновича Шрейдерса. Привітай його во имя дружби нашей! Чи був у тебе Овсянников? Возьми у Куліша та прочитай мої «Неофіти». Вони ще не викончені. Шрейдерс швидко повернеться в Нижній, то щоб Куліш переписав «Неофіти» і дав йому для передачі Щепкіну» Курочкіна». Доручення, які одержав від Шевченка, Костянтин виконав сумлінно, про що свідчить Тарасів запис у «Щоденнику» від 22 лютого 1858: «19 февраля вернулся Шрейдерс из Петербурга, привіз мені Беранже Курочкіна, чотири екзем-

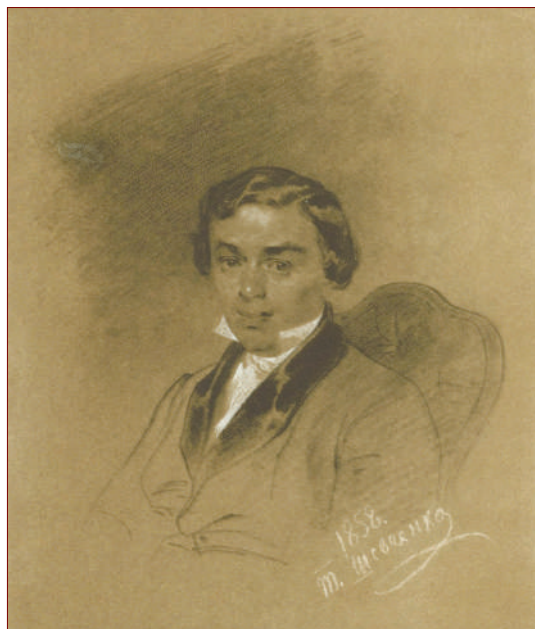

пляра нерукотворенного образа і Твоє братнє сердечне писаніє. Спасибі Тобі, друже мій єдиний, за все і за вся». На квартирі Шрейдерса Тарас зустрівся з актором М. Щепкіним. Михайло Семенович залишив спогади: «Т.Г. Шевченко в Нижнем Новгороде (1857–1858)», записані ред. «Нижегородских губернских ведомостей» Г. Дем'яновим і опубліковані в «Историческом вестнике» (1893). На замовлення приятелів – К.А. Шрейдерса, А.К. Кадницького, М.А. Фреліха 30 листопада 1857 Шевченко розпочав малювати їх груповий портрет: «Сегодня начал портреты в группе своих щедрых приятелей. Не знаю, будет ли толк из этой затеи, приятели неаккуратны в сеансах, обстоятельство важное при работе. Посмотрю, что дальше будет, и естли сеансы затянутся, то нарисую отдельно каждого карандашом и тем покончу мой щет с приятелями. Чего бы мне больно не хотелось, и тем более, что предполагаемый рисунок сепиею очень удачно сгруппировался. И мне бы хотелось достойно заплатить им свой долг».

Задуману роботу Шевченко не закінчив. У 1858 Шевченко намалював портрет Шрейдерса. 10 січня 1858 Тарас записав у «Щоденнику»: «Нарисовал портрет Шрейдерса, и довольно удачно».

Літ.: Т.Г. Шевченко і літературне життя Київського університету: Монографія. – К., 1989. – С. 75; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

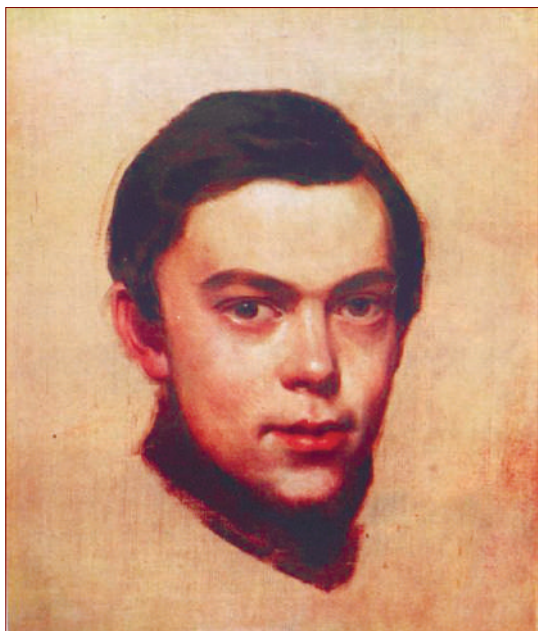

Шевченко Т. Портрет К. Шрейдерса. 1858

ШТЕРНБЕРГ

Василь Іванович

(12.02.1818, С.-Петербург – 8.09.1845, Рим) – живописець-пейзажист і жанрист; товариш Т. Шевченка. Щороку влітку протягом 1836–1838 працював в Україні, зустрівся із студентами ун-ту св. Володимира, професорами, передав вітання Т. Шевченка ректорові вузу, землякові М. Максимовичу. У 1835–1838 навчався у Академії мистецтв у професора М. Воробйова. У 1838 познайомився з Тарасом, живучи з Шевченком на одній квартирі (на Васильєвському острові, на 2-й лінії в Петербурзькій квартирі Доннеберга), виконав кілька портретів поета – «Шевченко малює, накрившись ковдрою», «Замість чаю ми поголились», «В науці у дяка»; шаржовані рисунки. Намалював картини: «Переправа через Дніпро», «Ярмарок в Ічні», «Український селянин», «Вітря-

В. Штернберг. Автопортрет. Полотно, олія. 1838–1840

ки в степу (1836), «Пастушок» (1836–1837), «Українське весілля», «Вулиця в селі», «Садиба Г. Тарновського в Качанівці» (1837), «Біля шинку» (1838). За картину «Паски святять» (1838) одержав золоту медаль – робота полонила Т. Шевченка.

Ось як описував враження від творів В. Штернберга Тарас Шевченко в повісті «Художник» 1856 року: «...на первом плане ветряная мельника, пара волов около телеги, наваленной мешками, – все это не нарисовано, а только намекнуто, но какая прелесть! – очей не отведешь... Под хаткой старушка, а на воде утки плавают, вот и вся картина, и какая полная, живая картина! И таких картин или, лучше сказать, животрепещущих очерков полна портфель Штернберга. Чудный, бесподобный Штернберг!».

У «Кобзарі» (1840) вміщено як фронтиспіс офорт художника «Кобзар з поводитирем», у цьому ж виданні Шевченко присвятив художнику поему «Іван Підкова». Перед від'їздом Штернберга до Італії письменник подарував примірник «Кобзаря», на якому написав вірш «На забудь Штернбергові»: «Поїдеш далеко, // Побачиш багато; // Задивишся, // зажуришся, – Згадай мене, брате!». Шевчен-

Штернберг В. Переправа через Дніпро під Києвом. 1837

ко створив привабливий образ Штернберга у повістях «Музикант», «Художник», «Прогулка с удовольствием и не без морали», згадував у листах і «Щоденнику», називав Василя «дивним, незрівнянним, доброю людиною» («Щаслива, завидна вдача!»). Штернберг подарував поетові кілька рисунків (деякі з них приписували Шевченкові). Аполлон Мокрицький говорив, що Ш. «розвитком свого таланту» зобов'язаний Україні. У 40-х Тарас Шевченко відвідав місця, де бував Штернберг. Хворий на сухоти, помер у Римі, проживши 27 років.

Літ.: Літ.: Судак В. Штернберг Василь Іванович // Шевченків. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – К., 2015 – С. 995; Пархоменко І. Василь Штернберг. – К., 1978; Пономаренко Г. Про оформлення «Кобзаря» 1840 року // В сім'ї вольній, новій: Шевченків, зб. – К., 1986. – Вип. 3. – С. 135.

Віктор Жадько

В. Штернберг. Портрет Шевченка. Папір, олівець. 1840

ШТОНЬ

Григорій Максимович

(13.03.1941, с. Вербовець Лановецького району Тернопільської області – 23.10.2021, Київ) – філолог, письменник, літературознавець, критик, драматург, сценарист. Д-р філ. наук. Чл. СПУ (1982). Закінчив Дрогобичський педагогічний інститут (1967). Наук. співроб. ІЛ (1973–2000). Проф. кафедри історії української літератури і шевченкознавства (2001–2015) університету ім. Т. Шевченка. Шевченкознавчі дослідження: «Шевченко і нова українська література. Духовно-процесуальний аспект» (2000); «Кобзар» і «Святе Письмо» (2000); «Духовний шлях Шевченка. Карб харизми»

(2001); «Шевченко наш і не наш» (2001); «Тарас Шевченко» (у 2-х томах. – Т. 2. 2002); «Нереалізовані рецепції Шевченка» (2003); «Мова Т. Шевченка: Націєтворчі про і contra» (2004); «Т.Г. Шевченко і І.Я. Франко: Поетичні візії України. Онтологічна спільність та відмінність» (2008); «Духовна структурованість вірша Т. Шевченка» (2010).

З драматургічної шевченкіани – п'єса «Його сятедьство Поет...» (Штонь Г. П'єси. 2012) – дія відбувається 1843 в Україні (помешкання поета В. Забіли, маєтки поміщиків

Григорій Штонь

Т. Волховської, В. Закревського і М. Репніна). Поставлена на сцені Дніпропетров. акад. муз.-драмат. театру ім. Т. Шевченка у 200-річчя від дня народження Т. Шевченка. Телевізійна доповідь «Поетичний пейзаж Тараса Шевченка» (Телеканал «Культура», березень, 2014). Держ. премія ім. Т. Шевченка у співавт. з В. Дончиком, В. Моренцем, А. Кравченком, Ю. Ковалівим, В. Мельником, М. Навиком, В. Агеєвою за навч. посібник «Історія української літератури ХХ століття» у 2-х томах. (1996).

Літ.: Леоненко О. Проблеми цілісності існування людини у прозі Григорія Штоня // Слово і час, 2011. – № 3. – С. 53; Шевченківські лауреати 1962–2001. – К., 2001. – С. 642; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ШУДРЯ

Микола Архипович

(5.01.1935, с. Веселий Поділ, нині Семенів, р-ну Полтав. обл. – 27.03.2012, Київ) – журналіст, письменник, кінодраматург, сценарист, мистецтвознавець. Закінчив ф-тет журналістики (1958) та аспірантуру ун-ту ім. Т. Шевченка. Викладач київ. вишів, в тому числі ун-ту (1962-1965). Заслужений діяч мистецтв України.

Лауреат Державної премії України імені Т.Г. Шевченка за документ. фільми «Відкрий себе», «Тарас» (сценарій Української студії хронік.-документ. фільмів у співавт. з В. Костенком (сценаристом), Р. Сергієнком (режисером), О. Ковалем (оператором; 1991). Лауреат: Міжнароди, премії ім. Г. Сквороди (2008), журналістської премії «Незалежність» (2005). У студент. альманасі «Світанок» (1958) надрукував нарис «Під струнким явором. [Л. Глібов і Т. Шевченко]»; статті: «Світла зброя поета» (1961) про музей Т. Шевченка в період Другої світ. війни; «Корпус шевченкіани: [Підготовка «Шевченківської енциклопедії»] (1967). Виступив на наук. сесії, присвяченій 150-річчю з дня народж. Т. Шевченка з доповіддю «Шевченківська тема в ж. «Громада» (1964). Написав передмову до публікації – «В. Маслій. Тернова доля поета» (1989). Видання: «Верховіть череватого дуба: До глибин Шевченкового родоводу» (1998, у співавт.). Кіносценарії: «Шевченківський Київ [за адресами малюнків Т. Шевченка]» (Укртелефільм. 1994); «Кобзар» – коштом Смиренка» (Укртелефільм. 1995).

Шевченкознавчі дослідження: «Де ж малював поет? З приводу однієї Шевченкової акварелі» (1983), «Оспіваний Шевченком: Іван Підкова (Сповиті козацькою славою)» (1997); «Шевченків родовід» (2006); «З валкою за дідичем [Документи про першу поїздку Т. Шевченка в Україну]» (1986), «Три велети: Щепкін. Олдрідж, Шевченко» (1989); «Злочин і кара поета» (1996); «Нам треба голосу Тараса» (2002); «Геній: від суніць – до зірниць у зб. «Тарас Шевченко в моєму житті» (2003); «Київ очима Тараса» (2008); «Вільне місце вчителя малювання» (2011). Наук. ред. видання «Тарас Шевченко у моєму житті: Розповіді. Статті. Нариси» (2004).

Автор книг: «Ти зі мною, мадонно!..» (1999), у якій розділ «Де ж малював поет?» присвячений Тарасові Шевченкові. Спільно з Ю. Колесніченком написав роман «Перстень вірності» (2003). Рецензії на шевченкознавчі книги та монографії: «В передсвітах вічного сяйва» (1998), «Таїна Шевченкових світлин» (1998), «Нам треба голосу Тараса» (2002), «Євангеліє українців, або Крилаті вислови Кобзаря (2001), «Талант не ділиться навпіл» (2004), «Малярство і графіка Тараса Шевченка: Спостереження, інтерпретації» (2003).

Похований на Байковому некрополі столиці; ділянка № 33.

Літ.: Жадько В. Тернистий шлях // Літ. Україна, 2005. – 17 лют.; Тримбач С. Шудря Микола Архипович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 998; Університетська шевченкіана:

Микола Шудря

Шудря М. Геній найциршіої проби. 2005

Словник-довідник / Авт. урядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ШУМСЬКИЙ (Szumski)

Теофіль-Люціан

(1839–1899) – польс. літератор, публіцист і перекладач. Вивчав філологію в ун-ті св. Володимира. Учасник Січневого повстання 1863–1864. Деякий час жив у Львові.

Автор оповідань і віршів, які друкувалися переважно у Львів. періодиці. Коло польських перекладачів Шевченка закриває в ХІХ ст. письменник Теофіль Шумський, що жив деякий час в Україні. Переклав поему Шевченка «Кавказ» (опубл. у львів. газ. «Monitor». 1899. № 5), адекватно відтворивши образи оригіналу, його зміст і поетику, використавши зокрема, й українізми. Попри окремі недоробки, у перекл. Ш. переважають позитивні якості, тому його значення не применшили ін. інтерпретації

«Кавказу» – П. Свенціцького, Б.-С. Жираніка, Р. Гамчикевича і С. Струмф-Войткевича.

Його молодша донька вийшла заміж за російського підданого Йосифа Гендигера. Незабаром того ув'язнили на 10 років за шпигунство. Шумського звинуватили у співпраці із зятем. На суді зумів довести свою непричетність на основі не тільки свідчень, а й документально, однак репутація зазнала невідворотного удару – почалися неприємності на роботі, була негласна заборона друкувати його творчість.

Повернувшись додому із засідання чергового суду, двічі вистрелив собі в голову.

Літ.: Мандзюк Д. «У такому сильному фізично чоловікові сидить надзвичайно тонка вразливість» // Газета по-українськи, 2019. – 22 жовт.; Пачовський Т.І. Шевченко в польських перекладах 70-90-х років ХІХ ст. // НШК12.

Віктор Жадько

Щекавиця (Щековиця, Шкавиця, Скавиця, Олегова Могила, Олегова гора, Олегівка, Біскупська гора), історична місцевість на Подолі, на цвинтарі біля церкви 8 травня 1861 мав бути похований Т. Шевченко – вже була викопана могила. В 1772 на верхівці та східному схилі гори влаштований Щекавицький цвинтар, що зумовило назву вулиці «Олегієвська», перейменувати на «Погребальна» (до 1869). «Скавицю», або «Щекавицю» поет згадує у повісті «Близнецах»: «Напиши в Києв, чтобы приехал ко мне этот Божий человек. Я все ему отдам и даже мою пасику. – Его уже нет между живыми. Я сам его на своих плечах вынес на Скавицу». Як пише у статті «Домовина Т.Г. Шевченка в Києві» історик Олександр Лазаревський (1834–1902): «Після десятиденної подорожі з домовиною Т.Г. Шевченка, 6 травня під вечір, ми, що проводжали домовину з Петербурга до Києва, наблизилися до Микільської слобідки. Тут домовину зустріли рідня поетова з родичем Варфоломіє Шевченком (1821–1892) на чолі та натовп переважно студентів. Перед мостом коней випряжено, і молодь потягли дрого з домовиною. Тим часом куди везли домовину, де будуть ховати – ніхто не знав... Названий брат поета В.Г. Шевченко (помер у 1892), будучи у близьких стосунках з покійним, вирішив було питання про похорон ще до прибуття тіла в Київ; він мав на увазі поховати поета на Щекавицькому кладовищі, де була вже, як кажуть, приготовлена і могила». Тарасів біограф Михайло Чалий (1816–1907) у статті «Похорон Т.Г. Шевченка на Україні»: «З дня похорону поета на Смоленському кладовищі і до відправки труни на Україну листувалися петербурзькі й київські друзі: одні наполягали на тому, що нашому славному Кобзареві найбільше годиться лежати в метрополії українських міст – у Києві, причому місцем поховання називали...Щекавицю – над самим урвищем святих гір київських, щоб видно було Дніпро-Славути і все Задніпров'я. На могилі поета пропонували тимчасово встановити височенний дубовий хрест

Віктор Жадько

Сажин М. Краєвид із Шекавиці. 1840

Шекавиця (також Скавика, Олегівка, Олегова Могила – гора в Києві над Подолом. Шекавиця (Олегівка) має визначне історичне значення як для Києва, так і для України. За легендою – це гора одного з трьох братів-засновників Києва – Щека. Літопис під 1151 згадує Шекавицю як фортецю при захисті Києва від зазіхань Юрія Долгорукого. Перед татаро-монгольською навалою Шекавиця являла собою заселену околицю стародавнього Києва. Після набігів із пожежами і руйнуваннями спорожнілу землю уподобали хлібороби: на пласкій вершині вирощували хліб, внизу були виноградники. До XV століття Шекавиця і прилеглі до неї пагорби були укріплені. У 1782 збудовано кладовищенську Всіх-святську церкву. Клиноподібна височина між Подолом та Юрківським байраком. Прилягає до місцевостей Глибочиця, Плоське, Поділ, Стара Поляна, Чмелів яр і Юрковиця. Південно-західний схил гори має народну назву Чорний яр. Місцевість та її назва пов'язані з легендою про заснування Києва: тут, згідно зафіксованими в давньоруських літописах переказами, оселився молодший брат Кия – князь Щек, спорудивши власний замок (кремль). Саме тому місцевість і здобула назву «Шекавиця», або Щекова гора (вперше згадується в 1151 у зв'язку зі спробою князя Юрія Долгорукого захопити Київ). За легендою, на Шекавиці похований київський князь Олег (р.н.н.-912), тоді ж закріпилися також назви – «Олегова могила», «Олегова гора», «Олегівка». В історичні праці «Повести временных лет» зазначено: «И погребли его на горе, что зовется Шекавицей. Есть же могила его и до сегодня. Называется та могила Олеговою». До гори веде вулиця, яка з 1869 року, зветься Олегівською. Ще в XIX столітті дослідник укр. старовини, професор ун-ту св. Володимира Михайло Максимович писав, що в 1856 старожили показували йому ту могилу. Від XII століття Шекавиця значиться серед володінь Кирилівського монастиря

Віктор Жадько

ЩЕРБАКІВСЬКИЙ

Данило Михайлович

(17.12.1877. с. Шпичинці, тепер Ружин. р-ну Житомир. обл. – 6.06.1927, Київ) – історик, археолог, етнограф, педагог, мистецтвознавець. Закінчив істор.-філ. ф-тет університету св. Володимира (1901), проф. стипендіат при кафедрі рос. історії (1902–1904.). Брат історика та археолога Вадима Щербаківського (1876–1957). Дійсний чл.: Укр. наук. товариства в Києві та наук.-дослід. кафедри мистецтвознавства. Співзасновник Музею антропології та етнології ім. Ф. Вовка, Етнограф. т-ва ВУАН. Автор праць з історії укр. архітектури, мистецтва, портретного малярства. Збирач

Данило Щербаківський

Посмертна доля Данила Щербаківського склалась так, що похований на території Києво-Печерської лаври (у 1927 там було Музейне містечко, а не Лавра). Фото В. Жадька

і популяризатор мист. спадщини Т. Шевченка. Співорганізатор першої виставки образотворчої

Данило Щербаківський із студентами в Уманському парку Софіївка. Давнє фото

спадщини Т. Шевченка, присвяченої 50-річчю від дня см. поета, яка експонувалась в Київському музеї 1911. Стаття «Виставка художественных произведений Т. Г. Шевченко» (1911, у співавт. з М. Біляшівським). Протягом 3 берез. – 1 трав. в одному з музейних залів уперше було зібрано Шевченкові картини, акварелі, сепії, малюнки олівцем, офорти, що переважно зберігалися в приватних колекціях І. Терещенка, Г. Шлейфера, В. Кочубея, Ф. Кундеревича, М. Закревської, М. Бенецької, О. Померанцевої. Тут також експонувалися рукописи поета, його посмертна маска, рідкісні світлини, репродукції худож. творів. На поч. 1920 із М. Біляшівським, П. Зайцевим, В. Міяковським, Г. Нарбутом увійшов до комітету з організації у Києві літ.-мист. виставки

пам'яті Шевченка, що відбулася в берез.-трав, у приміщенні Волзько-Камського банку на Хрещатику, 86. Спільно з М. Біляшівським упорядкував худож. відділ, у якому експонувалися деякі оригінальні твори Шевченка, репродукції більшості мист. робіт, а також тарілки Межигірської фабрики з портретами поета, ілюстрації художників до «Кобзаря», моделі деяких проектів пам'ятника Шевченкові в Києві, що подавалися на конкурси 1911–1914.

Входив до складу Комітету з видання маляр. творів Т. Шевченка (1923). В особовому фонді (Наук. архів Ін-ту археології НАНУ. Ф. 9) збереглися деякі підготовчі матеріали до тому образотв. спадщини Шевченка Автор хронікальних заміток «Шевченкові реліквії» (1901), «Невідомі малюнки Т.Г. Шевченка» (1921).

Літ.: Ернст Ф. Як збиралися малярські твори Шевченкові у Всеукраїнським Історичним музеї ім. Шевченка // Життя і революція, 1929. № 3; Ходак І. Щербаківський Данило Михайлович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 1015.

Віктор Жадько

ЩЕРБАКОВА

Олена Анатоліївна

(30.05.1961, Київ) – філолог. Закінчила Інститут журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1996). Викладач ун-ту з 1999, доц. кафедри радіомовлення і телебачення ІЖ (2004–2009), доц. кафедри історії укр. л-ри і шевченкознавства (2009–2012); доцент ін-ту Вищої освіти НАПН України. Канд. філ. наук. Автор 50 наукових праць. Автор ідеї, упоряд.

Олена Щербакова

текстів та ілюстрацій «Малого Шевченкознавчого календаря (2011). Засновниця Центру риторичної культури «Радість Творчості» (2001), де проводяться факультативні заняття зі студентами Ін-ту журналістики, та заняття творчої майстерні з «Риторики любові, добра, милосердя XXI». Науково-публ. ст. – «Шевченкова віра в людину в контексті проблем формування національної еліти України» (1999), «Християнські мотиви у творчості Тараса Шевченка: інтерпретації проблеми у літературній критиці 1996–2009 рр.» (2011), «Не забудьте пом'янути незлим тихим словом», «Нев'януха квітка» українського балету «Лілея»: Шевченкові смисли образів і сценічна доля вистав» (2013).

Доповідь «Шевченків «Плач Ярославни» у галереї поетичних жіночих образів-символів та в переосмисленні важливих

подій в Україні» на круглому столі Шевченків. міжнарод. літ. конгресу 11 березня 2014.

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ЩІТКІВСЬКИЙ

Іван Іванович

(1866–1942) – культурний і громадський діяч; постійно зустрічався та виступав перед студентами і професорами ун-ту ім. Т. Шевченка. Голова Комітету зі спорудження пам'ятника Т.Г. Шевченку у Києві (з 1908). Мешкав у Києві у двоповерховому будинку на вул. Полтавській, 4, спорудженому за

*І. Щітківський в молоді роки.
Фото В. Висоцького*

проектом архітектора Василя Кричевського (1873–1952). Один з відповідальних за нагляд над Лук'янівським кладовищем, де покояться професори ун-ту св. Володимира. У неділю 19 березня 1917 у Києві відбулася грандіозна, організована Щітківським за чисельністю й патріотичним настроєм перша вільна Українська маніфестація. Прочитую уривок із споминів випускника ун-ту св. Володимира Михайла Грушевського (1866–1934): «Я йшов у громаді депутатів Центральної ради, клубу жіноцтва; голова міського комітету будови пам'ятника Шевченка, виготовив гарну корогву з портретом Шевченка, і ми йшли при ній». Автор праць із киевознавства та шевченкознавства. У зб. праць ВУАН побачили світ дослідження: «Пам'ятник Т. Шевченкові в Києві та київська адміністрація» (1925), «Невідомий архітектурний твір академіка О.В. Беретті в Києві» (1930), «До історії забудування Києва на поч. ХІХ ст.» (1930), «До історії першого театрального будинку в Києві» (1930). Підтримував зв'язки з в укр. діячами, зокрема – з Михайлом Грушевським, Михайлом Коцюбинським, Василем Кричевським, Олександром Русовим, Євгеном Чикаленком. Наприкінці життя мешкав у Києві у страшних злиднях

Похований на Байковому цвинтарі, на ділянці № 43, неподалік Вознесенської церкви, поруч могили М. Грушевського та поховань Караваєвих, рядом з лабрадоритовим «дубком», під яким уже шість років покоївся прах дружини Ганни Миколаїв-

ни, між іншим – онуки архітектора А. Меленського, праонуки знаменитої Артемихи з Подолу. Дітей у Івана Івановича та Ганни Миколаївни не було.

Літ.: Жадько В. У пам'яті Києва. – К., 2007. – С. 55; Друг О., Малаков. Особняки Києва. – 2004. – С. 8, 110, 247.

Віктор Жадько

ЩУРАТ

Василь Григорович

(24.08.1871, с. Вислобоки, тепер Кам'янка-Бузького р-ну Львів. обл. – 27.04.1948, Львів) – філолог, літературознавець, педагог, поет і перекладач. У 1884–1892 навчався в Академ. гімназії у Львові. Студіював слов'ян. філол. у Львів. та Віденському та ун-ті св. Володимира. Д-р. філософії (1896). Дійсний чл. НТШ (1913). Чл. ВУАН (1929). Автор статей, фейлетонів, нарисів, спогадів, поетичних зб. «Lux in tenebris» (1895), «Мої листи» (1898), «Історичні пісні» (1907), «Вибір пісень» (1909). Здійснив повний перекл. «Пісні про Роланда» (1894), «Слова о полку Ігоревім» («Пісня про похід Ігоря Святославича», 1907), уривків «Пісні про Нібелунгів» (1918). Значну частину наук. доробку складають шевченкознавчі праці: розвідки про тексти, оточення і біографію поета, зв'язки його творчості з польс. л-рою, формування культу митця у Галичині. До першої великої групи досліджень Щ. про твори Шевченка належать ст. «Замітки до поеми Шевченка “Чернець”» (1894), «Шевченків “Іван Підкова”» (1909), «Шевченкове посланіє Гоголю» (1909), «Тріумф Шевченкової “Відьми”» (1914).

Василь Щурат

Біблійним мотивам та ремінісценціям у творчості поета присвячено ґрунтовну розвідку «Святе письмо в Шевченковій поезії» (1904). Серед лектури поета Щ. назвав Мінеї Четы, Псалтир, життєписи святих та визначив такі різновиди впливу Біблії на творчість Шевченка. У ст. «Шевченків “Іван Підкова”» дослідник звертається до питання історизму героя твору, аналізує попередні замітки до вид. «Кобзаря» О. Огоновського, Ю. Романчука, В. Доманицького. У розвідці «Шевченкова поема надії» (1925) розглянуто біблійні та істор. мотиви у тексті «У Бога за дверми лежала сокира», перегуки у маляр. спадщині Шевченка і Бр. Залеського. У ст. «Шевченко і царат» автор звертається до аналізу соц. та політ. контексту написання «комедії» Шевченка «Сон», акцентуючи на «реальних картинах поетової сучасності» у ній. Рецепції

творчості та образу поета присвячено публ. «Перші польські голоси про Шевченка» У ст. «Шевченко – Желіговський – Чечот».

Окрему частину шевченкознавчого доробку Щ. становлять матеріали про життя та оточення митця. Біогр. матеріал містять ст. «В Ярополчі» (1911), «Варшавський учитель Шевченка» (1911), «З круга знайомих Шевченка» (1913). У першій розвідці Щ., звертаючись до періоду життя поета у Варшаві, дає коротку довідку про художника Ф. Лампі та робить окремі припущення про його вплив на творчість Шевченка. У дописі «У Шевченка в Києві

1846 р.» (1927) вміщено спогади Ю.-Б. Кенджицького. Остання тематична група – розвідки, замітки і худож. твори Щ., присвячені вшануванню пам'яті Шевченка, зокр.: «Тарасові вечерниці у Відні» (1904), «До історії культу Шевченка в Галичині» (// Світ. 1906. Ч. 2. 9 берез.). У брошурі «Літературно-наукові дезидерати для ювілейного обходу сотих роковин уродження Тараса Шевченка» (1910).

Літ.: Беретка О. Бог і Україна в творах Великого Кобзаря: Тарас Шевченко в літ.-естетичній концепції Василя Щурата // Дзвін, 1999. – № 3/4.

*Євгенія Лебідь,
Віктор Жадько*

Ювілейна дата – це завжди підсумок, радість за зроблене та досягнуте. Тарас Шевченко!. Це ім'я дорогоцінною перлиною виблискує у золотій скарбниці світової культури. У славній плеяді безсмертних класиків літератури геніальний співець українського народу по праву стоїть в одному ряду з такими титанами думки і слова, як Гомер і Шекспір, Пушкін і Толстой, Гете і Байрон, Шіллер і Гейне, Бальзак і Гюго, чия мистецька спадщина стала надбанням передового людства.

Ми, українці, маємо національне свято – Шевченківські дні. Понадвікова товща часу не стане стіною між нами і поетом. На відміну від небесних світил, які даленіючи, дають нам все менше світла, світила духу людського віддаляючись роками, виростають і посиляють все більше і більше променів. Саме такою є наша духовна зоря – Тарас Шевченко. Він був і залишається зі своїм народом, з Україною, Кобзар навічно оселився в серці кожного з нас. Вся творчість великого Кобзаря зігріта гарячою любов'ю до Батьківщини, проїнята священною ненавистю до ворогів і гнобителів простолюдю. Його думи, його пісні, його полум'яний гнів, його боротьба за світлу долю були думами, піснями, гнівом і боротьбою мільйонів. Поезію Тараса Шевченка люблять в усіх куточках світу. Поет, який віддав талант боротьбі за визволення рідної України, виражав прагнення і сподівання народів, прогресивних людей світу. Його пам'ятають, поважають, захоплюються, до його творчості прислуховуються. Він і сьогодні сучасний. Його твори набули популярності серед українців. Його заклик до братерства й любові, до правди й справедливості, а над усе – до волі та незалежності, має всесвітнє значення. Підтвердженням цьому є той факт, що книги Т. Шевченка видавались за кордоном і перекладалися на 147 мов світу й друкуються й нині Спадщина Тараса Шевченка увійшла до скарбниць найцінніших надбань світової культури.

Віктор Жадько

«Я так її, я так люблю мою Україну...» – ці поетичні рядки Тараса Шевченка стали лейтмотивом ювілейних заходів, виставки, презентацій та виступів в університеті. Ми говоримо про Шевченка – а думаємо про сучасність. Ми розмовляємо з віддаленими віками – і простуємо в сьогоднішній день. Бо Кобзар – наш великий, безсмертний соратник, який із минулого дивився в майбутнє.

Нам дісталися у спадок рядки його поезій, картини і малюнки. І кожного разу, неначе вперше, ми відкриваємо для себе неймовірний світ шевченківського слова й пензля.

Тарас Шевченко жив, творив і боровся у ХІХ столітті. Але він і наш сучасник – його ідеї, помисли, поезії співзвучні нашому сьогодні. Т. Шевченко як митець і громадянин ХХІ століття утверджує повсякчасність і безвічність національного духу. Актуальність його Слова, яке ставив «на сторожі», є незаперечною у кожний момент існування нації. У всі часи, особливо – у важкі, народ звертається до Т. Шевченка за порадою – через творчість та художню образотворчість. Його енергія і візії життєдайні, як пророка та ідеолога української національної ідеї, яка полягає, насамперед, у державності, соборності, суверенності, добробуті незалежної України.

Тарас Шевченко був, є і завжди буде найяскравішим виразником одвічних прагнень українського народу до волі, незалежності, щасливого життя. Його невмирущість, значущість і велич – всесвітні.

Віктор Жадько

ЮЗЕФОВИЧ

Михайло Володимирович

(29.06.1802, Полтавщина – 2.06.1889, Київ) – чиновник, «гвардійський управитель освітою»; знайомий Т. Шевченка. Голова Археографічної комісії (1857–1889), створеної при ун-ті св. Володимира; Голова комісії для збудування пам'ятника Богдану Хмельницькому в Києві (1888). Інспектор народ. училищ Київської губернії (1840–1843), надвірний радник і виконувач обов'язків помічника попечителя Київського навч. округу (1843–1846). Будинок Ю. розташовувався на вулиці Шовковичній, 24 (не зберігся), де щоп'ятниці збиралася київська знать, переповідають,

Михайло Юзефович

Будинок Михайла Юзефовича в Києві (не зберігся). Давнє фото

побував тут улітку 1847 і французький романіст Оноре де Бальзак (1799–1850). Родич Василя Тарновського-старшого (1810–1866), який одружився з його рідною сестрою Людмилою. Ю. знав професорів ун-ту – М. Костомарова, М. Максимовича, приятелював із П. Кулішем, який в романі «Михайло Чарнишенко» використав родинну історію дружини Юзефовича – Ганни Максимівни (у дівочтві Гудим-Левкович). Шевченко познайомився з Юзефовичем, вірогідно, влітку 1845, у Потоках, бо наступного року Михайло Володимирович поширював передплатні квитки на «Живописную Украину». Можливими є їхні зустрічі в колі членів Археологічної комісії та у зв'язку з прагненням Шевченка одержати посаду вчителя малювання в ун-ті св. Володимира. У листі до Миколи Костомарова від 1 лютого 1847, Тарас пише: «Як побачите Юзефовича, то поклоніться од мене. О братстве не пишу, бо нічого й писать».

28 лютого 1847 студент ун-ту св. Володимира Олексій Петров (1827–1883) зробив усне «повідомлення» про таємне товариство; Юзефович написав офіційне звернення на ім'я куратора округу, генерал-майора Олександра Траскіна (1805–1855) – донос написано в кабінеті Ю., а 3 березня терміново підготував наказ про звільнення Т. Шевченка з посади художника Археологічної комісії нібито за те, що «без всякого согласія Комиссии отлучился из Киева» та підписав 1 березня – ще до того, як слідчі – жандарми розпочали проти поета справу. Під час обшуків «братчиків», Юзефович виконував не добру роль. «Возвратившись... домой, – згадував М. Костомаров, – я отправился в свою спальню, но не успел раздеться, как вошел ко мне помощник попечителя учебного округа Юзефович и сказал: «На вас донос, я пришел вас спасти; если у вас есть что писаного, возбуждающего подозрение, давайте скорее

сюда». Узявши в М. Костомарова Статут таємного товариства ніби на сховок, Ю. передав його правителеві канцелярії Київського генерал-губернатора Миколі Писареву (1806–1884), водночас повідомивши про місце перебування запідозрених у належності до Кирило-Мефодіївського братства, зокрема, М. Костомарова й Т. Шевченка. Під час арешту поета, в будиночку на Козиному болоті, за вказівкою Ю., в Тарасовій майстерні проведено обшук, малюнки вилучені й відправлені в III-ій жандармський відділ. 19 квітня 1847 Ю. повідомив дійсному статному раднику губернаторської канцелярії Миколі Писареву: «Тут, у Києві, Шевченко квартирував разом з художником Сажиним, у якого взяті і відправлені всі папери, що належали Шевченкові». У спогадах журналіст і педагог Вільям Беренштам (1839–1904) пише: «Покійний В.М. Юзефович у 1863 розповідав мені, що Тарас Григорович був у великій дружбі з Василем, слугою Юзефовича, проводив з ним у передпокої цілі години, немало шокуючи цим «панів»... 6 трав. 1858, випадково познайомившись у С.-Петербурзі з братом Ю., Віктором Володимировичем (1817–1871), що був обер-секретарем Синоду, Шевченко записав у Щоденнику: «Несмотря на приветливость, мне не понравился, быть может потому, что он родной брат предателя- киевского Юзефовича». Після повернення із заслання, Тарас Григорович, будучи в Києві, не зробив жодного візиту Юзефовичу. Помер у Києві, похований на Асколь-

довій могилі; могила не збереглася.

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 299; Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 28–192; Зленко Г. Юзефович Михайло Володимирович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 1036; Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – К., 2003. – Т. 5. – С. 181.

Віктор Жадько

ЮСКЕВИЧ-КРАСКОВСЬКИЙ

Іван Данилович

(1807 – 21.09.1887, Київ) – педагог, викладач латинської мови 2-ї Київської гімназії, товариш Т. Шевченка. З І. Юскевичем-Красковським Т. Шевченко познайомився ще в 1840-х роках у Києві. Вони мали спільне коло знайомих. Пантелеймон Куліш, земляк із Борзнянщини, зустрічався та листувався з Юскевичем-Красковським та, за його словами, «в его семействе был совершенно домашним человеком». Характеризуючи педагога як «людину досить ґрунтовно вчену і старанну на службі», він клопотався щодо його матеріального становища і кар'єри, зокрема фінансово допомагав у спорудженні особняка на Ірининській вулиці. Проживаючи на Козиному Болоті в будинку І. Житницького, по сусідству з помешканням Юскевичів-Красковських і спілкуючись з їхніми друзями, Т. Шевченко, безперечно, знав шанованого учителя латини. Гімназія впродовж 20 років міняла адреси: на Липках навпроти сучасного Маріїнського парку, на Подолі (вулиця Набережно-Микільській), на розі Хрещатика і Лютеранської, в будинку

*Будинок Івана Юскевича-Красковського, де гостював
Тарас Шевченко. Малюнок*

професора ун-ту св. Володимира
Миколи Козлова (1814–1889) на
Великій Володимирській; 1856
зайняла новозбудований дво-
поверховий будинок на Універ-
ситетському бульварі. До речі,
Іван брав участь у засіданнях
«братчиків», які проходили на

квартирі Пантелеймона Кулі-
ша (1819–1897), про що 3 квіт-
ня 1947 зізнався під час допиту
цивільному губ. Іванові Фун-
дуклею (1804–1880) студент
університету св. Володимира
Опанас Маркович (1822–1867):
«У Кулиша зустрічав я... учителя

Залишки від приміщення Івана Юскевича-Красковського

*Меморіальна дошка на будівлі Центру культури і мистецтв СБУ.
Фото В. Жадька*

II гимназии Ивана Даниловича Красковського». Перебуваючи в Києві влітку 1859, Тарас Шевченко підтримував запровадження недільних шкіл-саме в другій гімназії, того ж року і створено одну з перших у Києві. Т. Шевченка у листі до педагога Михайла Чалого (1816–1907) від 4 січня 1861, в якому йшлося про «Южнорусский букварь»: «Посилаю вам на показ 10 экз[емпляров]. Добре було б, якби можна розпустить його по уездных та по сельских школах. Та вже що хочете, те і робить з ним, а як Бог поможе, зберете за його гроші, то положить їх в касу ваших воскресних школ». Мешкав Іван у будинку № 10 на розі вулиці Ірининської та Михайлівського провулку, де збиралися «братчики», тут познайомився і з Т. Шевченком, і тут, 12 серпня 1859 поет, перед від'їздом із Києва, попрощався з «старим педагогом». Журналіст Всеволод Чаговець (1877–1950) записав спогади сина Івана Да-

ниловича – Павла Юськевича – Красковського про перебування поета в батьковій хаті: «Говорив Шевченко низьким голосом, навіть посмішка у нього виходила «на басах». Але у співах його голос набував якоїсь ніжності й висоти. Він співав під клавікорди, любив слухати як співають інші, і в хорі він завжди виділявся своєю виразною передачею і смислу окремих слів, і характеру всієї пісні. Любив він пісні народні й переважно сумні. Співали в нас і веселих пісень, але я не пам'ятаю, щоб у них поет брав участь... Шевченко вражав усіх своїми знаннями, особливо з історії України. А тут без знання латинської мови, якою було написано багато документів з історії України і Польщі, обійтися було дуже важко». Єлизавета Красковська, Іванова дружина, була талановитим інтерпретатором народної пісні, мала мелодійний голос – композитор Микола Лисенко (1842–1912) занотував від Єлизавети

Олекса Ющенко

Книги Олекси Ющенка

пісню з Шевченкового репертуару. У коментарях до пісні «Да у Києві на ринку», записаної Т. Шевченком ще у 1846 під час Археографічної експедиції, композитор зазначив: «...од Є.І. Красковской, перечула від Т.Г. Шевченка». Останній вечір у Києві (12 серпня 1859) Шевченко провів у помешканні Юскевича-Красковського; будинок знесено 1977 заради зведення клубу КДБ УРСР (тепер Центр культури і мистецтв СБУ).

Літ.: Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – С. 183; Полонська Н. Юськевич-Красковський Іван Данилович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 1051.

Віктор Жадько

ЮЩЕНКО

Олекса Якович

(20.2.08.1917, с. Хоружівка, тепер Недригайлівського р-ну Сум. обл. – 27.12.2008, Київ) – письменник і перекладач; постійно у Шевченківські дні зустрічався із викладачами та студентами ун-ту ім. Т. Шевченка, з ними клав квіти до монумента Кобзаря, їздив на могилу в Канів. Закінчив Ніжинський учительський ін-т ім. М. Гоголя (1939). В роки Другої світ. війни працював на радіостанції імені Т.Г. Шевченка. Автор книг поезії: «До рідної землі» (1945), «Джерела» (1952), «Так починалось життя» (1960), «Краса землі» (1962), «Шляхи близькі, шляхи далекі» (1963), «Материне сонце» (1965), «Вирий» (1969), «Сповідь» (1971), «Будуть пташки прилітати» (1979), «Тиша в росянім вінку» (1981), «Висока хвиля» (1984), «Пізня осінь»

(2000), «Прозріння» (2004); кн. споминів «Безсмертники» (1974), «В пам'яті моїй» (1986).

Образ Шевченка у творчості наскрізний: ранні спроби змалювання постаті простежуються у віршах: «В дорогу я взяв “Кобзаря”», «Чернігів горить» (1941), «Україні жити» (1942), «На могилі Кобзаря» (1944). У багатьох творах цитує рядки з поезії Шевченка, вдається до ремінісценцій з творів Кобзаря (приміром, вірш «Далекі, світлі дні весняні», 1953). У поезії «Шевченко над Невою» (1955) автор зобразив поета й художника в роки навчання в петерб. Академії мистецтв. Шевченковому перебуванню на Полтавщині 1845 присвячено поему «Шевченко на ярмарку в Ромні» (1961).

До кн. «Шевченко йде по світу» (1964) увійшли поезії на шевч. тематику, написані впродовж 1940–1960-х; у віршах та поемах зб. змалювано окремі етапи життя поета – роки заслання, участь в Аральській описовій експедиції, подорожі в Україну, зустрічі з товаришами: «У вічних потоках життя», «Вербова гілка з Косаралу», «На канівських кручах», «Там, де липа у Седневі». Автор асоціює образ Шевченка з такими дорогами для українців поняттями, як Дніпро, Україна, духовна історія, коріння роду. Схожою є тематика й тональність написаних пізніше поезій «З майбутнього», «Святкове». Звертався до образу Шевченка у віршах: «Пам'ятник Шевченкові в Ромні», «У морі – Кобзаря сльозина» (зб. «Слово до друзів», 1976), «Шевченко відкриває фронт» (1988), «Приснилася

Шевченку мати», «Йдемо Тарасу поклониться», «Його дума звучить в Парижі», «Дім Кобзаря в Палермо», «На відкритті пам'ятника на Мангишляці», «Лише десяток вільних літ» (усі – з розд. «А сонце належить усім» (1998), «Шевченко у Франковому краю» (1999), «З “Кобзарем”» (2000), «Шевченкова верба» (2002). У 2-й книзі спогадів «В пам'яті моїй» (1996) уміщено розд. «У вінок Тарасу Шевченку» – про людей, причетних до увічнення пам'яті Шевченка.

У кн. прози «Постскрипtum» (2007) опубл. написані у Каневі віршів, а також відгук на Шевченків «Букварь южнорусский» – «Дорогий подарунок» (1992). Похований на міському (Берковецькому) цвинтарі столиці; ділянка № 2, ряд 5, місце 3.

Літ.: Кремінь Т. Ющенко Олекса Якович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 1053; На священну висоту // Тарас Шевченко в моєму житті. – К., 2004. – 86 с.; Шевченкові дерева // Вечірній Київ, 1991. – 11 січ.

Віктор Жадько

ЮХИМОВИЧ

Василь Лукич

(12.07.1924, с. Сингаї, тепер Коростенського р-ну Житомир. обл. – 21.07.2002, Київ) – філолог, поет, перекладач. Закінчив Вінн. пед. ін-т (1956). З 1960 очолював відділ л-ри й мист-ва ж. «Україна», з 1976 працював заступником гол. ред. ж. Брав на проходження практики студентів Інституту журналістики університету, виступав у вузі, їздив із молоддю до Канева, читав біля могили Кобзаря вірші, присвячені поету.

Василь Юхимович

Автор зб. поезій «Матері» (1955), «Подвиг починався на землі» (1961), «У штилях сплять прибої» (1969), «Чорно-білі листівки» (1972), «Кличу перепілку» (1995), «Без тебе з тобою» (1997); книжок гумористичних віршів «Який Яків – така й дяка» (1960), «Виводок жарт-птиці» (1975). У поезіях часто звертався до образу Шевченка. У творчості Ю. домінує шаблонне трактування постаті Шевченка як революціонера-демократа, однак перевага ідеологічного чинника не була абсолютною. Низка поезій, пов'язаних із шевч. тематикою, що містять роздуми про життя поета, – «На майдані декабристів», «Від Петербурга до Оренбурга», «З не-

волі», «Від молитов до дум», «Коли лунає “Заповіт”», «Земля великого Тараса», «Десять тисяч Шевченкових» (усі – зб. «Зоряна балада», 1968) – засвідчують, окрім того, спроби художньо осмислити значення Шевченкової творчості в сучасному світі. Після значного доопрацювання деякі з цих творів виокремилися в поетичний цикл «У вінок Кобзареві» (зб. «Подорожники», 1974). Прокреслюючи худож. паралелі, звертався до постаті Шевченка в контексті розповіді про ін. митців – М. Горького («Перед брамою», зб. «Не пройду стороннім», 1957), М. Лисенка («Елегія прощання», зб. «Ровесники гроз», 1985). Вдавався до цитат, алюзій із творів Шевченка, використовував рядки з відомих Шевченкових поезій як і епіграфи: «Думи» (зб. «З клітки літ», 1962), «Із кореня (добра)» (зб. «Ровесники гроз»), «Могила Шевченкової матері» (зб. «Час братерства», 1975). Звертався до образу Шевченка для утвердження окремих міфів соціалістичної ідеології, зокр. «дружби радянських народів» – у поезіях «Зоря поезії російської», «Нащадкам на спогад», «Махтумкулі» (зб. «Час братерства»).

Тв.: Вибране. К., 1984; Незгасле світло слова // Тарас Шевченко в моєму житті: Розповіді. Статті. Нариси. К., 2004. – 86 с.

*Олена Поліщук,
Віктор Жадько*

Переяслав, кабінет у будинку А.Козачковського.

За цим столом Тарас писав «Заповіт». Сучасне фото

«ЯК УМРУ, ТО ПОХОВАЙТЕ» («Заповіт»), вірш Т. Шевченка, написаний 25 грудня 1845 в будинку міського лікаря, Тарасового приятеля Андрія Козачковського (1812–1889). У квітні – червні 1846, перебуваючи в Києві, Шевченко переписав твір з невідомого автографа до рукописної збірки «Три літа», текст якої остаточної. Вірш уперше опубліковано під назвою «Думка» у збірці «Новые стихотворения Пушкина и Шевченки», ймовірно, за списком письменника та видавця Пантелеїмона Куліша (1819–1897), тепер не відомим. Назва «Заповіт» уперше з'явилася у виданні «Кобзарь Тараса Шевченка» (1867, коштом книговидавця Дмитра Кожанчикова; 1819–1877); надалі назва стала традиційною. На думку літературознавця Валерії Смілянської, за композицією цей твір – звернений до співвітчизників монолог ліричного героя-поета, де порушено екзистенційні проблеми смислу власного буття і буття українського народу. «Заповіт» перейнято почуттям невіддільності від долі рідного народу, його майбутнього, упевненістю в його переможній силі, надією на вдячну пам'ять по собі (взагалі мотив слави – бажання, щоб любов і страждання поета, його слово залишилися в пам'яті народу, є наскрізним, болючим, особливо в «невільничій» ліриці. Ще до арешту поета в 1847, вірш поширювався в рукописних списках редактор «основи» Василь Білозерського (1825–1899), Іван Лазаревського (1836–1887) та інших. Вірш набув величезної популярності: від часу діяльності Кирило-Мефодіївського братства, його поширювали в численних списках, співали на шевченкових вечорах та літературних зібраннях, розповсюджували на листівках і плакатах у кризові моменти історії України. Вірш перекладено багатьма мовами світу (500 перекладів 147 мовами); відомо десятки музичних інтерпретацій твору.

Віктор Жадько

Пам'ятник Шевченковому «Заповіту» у Переяславі.

Фото В. Жадька

«Як умру, то поховайте», або – Заповіт – програмний вірш Тараса Шевченка у формі послання, написаний 25 грудня 1845 в Переяславі. Перекладений близько 150 мовами народів світу. Історія написання: листопад 1845 видався мокрий, вітряний і холодний. Шевченкові погода дошкуляла дужче, ніж зазвичай, бо працюючи в складі Археографічної комісії, мусив їздити селами і містами, змальовувати старовинні церкви, монастирі, незвичайні будівлі. Вранці поет виїхав із села В'юнище до Андрушівки, у дорозі змок до нитки. Весь день морозило, і надвечір повернувся до В'юнища зовсім хворим. Довелося злягти в чужій хаті. Про хворобу поета дізнався приятель, переяславський лікар Андрій Козачковський і негайно ж перевіз Тараса Григоровича з В'юнища до себе у Переяслав. У хворого почалося двостороннє запалення легенів. У той час мало хто видужував від цієї хвороби. Це знав і лікар, знав і поет. Після 20 грудня Тарасові погіршало. Поет лежав у чистій, теплій, затишній кімнаті, сумно дивився у стелю. В уяві виривав Дніпро, лани широкополі і села, що нагадували писанку. Ось у таку годину Шевченкові захотілося сказати народові, Україні, друзям тепле щире слово, і на папері лягли рядки: «Як умру, то поховайте».

«Заповіт» пішов у люди: його переписували в десятках і сотнях примірників, передавали з рук у руки, вивчали напам'ять, Великого поширення твір набув під час перевезення праху Кобзаря до України. Значна заслуга в цьому художника Григорія Честахівського, який навчив «Заповіту» багатьох із тих людей, що прийшли на Чернечу гору попрощатися з духовним пророком України.

Віктор Жадько

ЯБЛОНСЬКА

Галина Гілярівна

(2.01. 1928, Умань, нині Черкаської обл.) – акторка, громадська діячка. Народна артистка УРСР (1982). Театральні ролі Я.: «Назар Стодоля» Тараса Шевченка; реж. Амвросій Бучма – Галя (перша роль в театрі ім. Івана Франка; 1951). Чл. Національної спілки театральних діячів України, актриса Національного академічного драм. театру ім. І. Франка; володарка театральної премії родини А. М. Бучми «Бронек»; Президент Міжнародної Ліги «Матері і сестри – молоді України»; художній керівник Героїчного театру «Пам'ять»; авторка та фундатор Міжнародного проекту-конкурс

Галина Яблонська

*Оголошення Міжнародного проекту – конкурсу
«Тарас Шевченко єднає народи»*

«Тарас Шевченко єднає народи». Серед організаторів проекту – Національний ун-тет ім. Тараса Шевченка. Проект-конкурс започатковано у 2016 – послом Миру Галиною Яблонською. Від 2018 проект проходить у трьох конкурсних номінаціях: «Наживо», «Відеоформат», «Мій Шевченко» та двох позаконкурс-

них – «Поза часом» і «Пам'ять». За три роки проект об'єднав 700 учасників з 49 країн світу та республік.

*Літ.: Асадчева Т. Галина
Гілярівна Яблонська – яскрава
епоха українського театру //
Вечірній Київ, 2021. – 16 лют.;
Панченко Г. Актриса з поетич-
ним прізвищем Яблонська //
День, 2008. – 18 квіт.*

Віктор Жадько

Ольга Яблонська

ЯБЛОНСЬКА

Ольга Василівна

(29.10.1969, м. Луцьк) – філолог, літературознавець. Канд. філ. наук. Навчалася в аспірантурі на кафедрі історії укр. л-ри ун-ту ім. Т. Шевченка (1993–1996). Доц. кафедри укр. л-ри Східноєвроп. нац. ун-ту імені Лесі Українки. Захистила канд. дисерт. «Творчість Т.Г. Шевченка в критиці і літературознавстві (40–60-і роки ХІХ ст.)» (1996). Для студ. ф-тету україністики написала «Методичні вказівки для самостійної роботи над темою «Творчість Т. Шевченка в літературній критиці 40-х років ХІХ ст.»; склала

робочу навчальну програму «З історії українського шевченкознавства» (2006). Шевченкознавчі студії – «Кобзар» Т. Шевченка у російській критиці 40-х рр. XIX ст.» (1993); «До питання критичного осмислення Т. Шевченка в 40-х рр. XIX ст.» (1994); «Т.Г. Шевченко в критиці і літературознавстві 50-х років XIX ст.» (1994); «Творчість Т. Шевченка в народницькій концепції літератури П. Куліша 60-х рр. XIX ст.» (1995); «Т. Шевченко в російській літературній критиці XIX ст. (до вивчення питання «В. Белінський і Т. Шевченко»)» (1996); «До питання осмислення літературно-критичного процесу 40-х років XIX ст.: російська критика про серію українських альманахів («Молодик»)» (1996); «З історії українського шевченкознавства: критичні розвідки П. Куліша 50-х років XIX ст.» (1996); «До питання народності літератури (рецензія Д. Мордовця на «Кобзар»)» (1997); «Шевченкознавчі матеріали львівського часопису «Правда» 60-х років XIX ст.» (1997); «Концепція народності літератури М. Добролюбова (рецензія на «Кобзар» (1860) Т. Шевченка» (1998); «Творчість Т. Шевченка в історико-культурному контексті Галичини 60-х років XIX ст.» (1998); «...апогей ненависти Белінського» (1999); «До питання літературно-критичного осмислення ранньої творчості Т. Шевченка: російська критика про альманах «Ластівка» (1999); «З історії шевченкознавства: 1860-ті роки» (1999); «Еволюція поглядів на поему «Гайдамаки» (1841) Т. Шевченка: 1840–1860-

ті рр.» (1999); «Основ'яни про творчість Т. Шевченка» (2000); «П. Куліш і Є. Згарський: два погляди на поему Т. Шевченка «Неофіти» (2001); «Гайдамаки» Т. Шевченка: свобода, національна історія, християнська традиція» (2004); «Шевченко і Костомаров» (2005); «Шевченкознавчі студії Володимира Яніва» (2006); «Шевченкознавчі дослідження Євгена Шаблювського» (2006); «Шевченкознавчі дослідження О. Дорошкевича» (2007); «М. Шлемкевич: творчість Т. Шевченка крізь призму укр. етнопсихології» (2007); «Володимир Дорошенко в історії українського шевченкознавства» (2007); «Поетичний діалог із Тарасом Шевченком» (2008); «Проблема синтезу мистецтв в укр. шевченкознавстві» (2008); «Під знаком Т. Шевченка: популяризаторська діяльність П. Свенціцького» (2008), «Поетична шевченкіана О. Пчілки в контексті розвитку жанру» (2009); «Поезія Лесі Українки у світлі національної традиції: діалог із Т. Шевченком» (2009. – Т. 1); «Шевченкознавчі дослідження Володимира Міяковського» (2011); «Поетична творчість Т. Шевченка у світлі етнопсихології» (2011); «Повість Т. Шевченка «Близнецы» в аспекті постколоніальної критики» (2013); «Творчість Т. Шевченка: традиції і сучасність» (Луцьк, 2014). Один із упорядників видання: Левицький М. Вибране (2016).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ЯКІМОВА (Сущик)**Антоніна Миколаївна**

(1.01.1958, с. Головин Костопільс. р-ну Рівнен. обл.) – філолог-болгарист, перекладач. Закінчила ф-тет романо-герман. філ. ун-ту ім. Т. Шевченка (1983).

Заступник голови фундації «Мати Україна» (Софія), виконавчий директор Спільки укр. організацій Болгарії. Досліджує болгарську шевченкіану: «До 145-річчя перших перекладів болгарською мовою творів Тараса Шевченка» (2009), «Український театр у Болгарії» знайомство болгар з творами Т. Шевченка (2011), «До проблеми збереження національної ідентичності українців в Болгарії (підзаголовок: «Болгарське шевченкознавство 60 років ХХ ст.»), «Сприйняття та інтерпретація Т. Шевченка в Болгарії» (2012), «Тарас Григорович Шевченко у науковому та культурному світі Болгарії» (2008);

«Тарас Григорович Шевченко у науковому та культурному світі Болгарії» (2008), «Тарас Шевченко и семейство Драгоманови» (2014, болг.); виступ на Міжнарод. конф. «Шевченково утро» (2014).

Літ.: Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ЯКОВИНА**Оксана Петрівна**

(10.02.1974, Київ) – філолог, поетеса, літературознавець. Канд. філ. наук. Магістр релігійних наук. Закінчила філ. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1997), аспірантуру на кафедрі теорії л-ри і компаративістики (2000); навчалася у Вищому ін-ті реліг. наук св. Томи Аквінського в Києві. Наук. співроб. відділу шевченкознавства ІЛ (з 2000). Наукові інтереси – шевченкознавство, метафізика в художній л-рі, буттєвий рівень осягнення дійсності в історії культури. Шевченкіана – монографія «Тарас Шевченко: істина – некомунікативна реальність» (2013, у співавторстві з О. Слободяном), розділи «Релігійні інтуїції у творчості Тараса Шевченка. Традиція. Ісус Христос у поемі «Марія». Візантійство в релігійній та естетичній парадигмі Шевченка. Серце як точка перетину горизонталі та вертикалі буття», «Есхатологія Шевченка» (у співавт.). Праці в наук. зб.: «Християнська агіографія в творах Тараса Шевченка» (2003, у співавт.), «Ісус Христос у поемі Шевченка «Відьма» (2004), «Проблема святості та людської рецепції у поемі Тараса

Оксана Яковина

Шевченка «Відьма» (2004), «Ісус Христос і християнство у житті та творчості Тараса Шевченка» (2008), «Благовіщення та образ Богородиці в церковній традиції і в поемі Т. Шевченка «Марія» (2010), «Проблема візантійства в релігійній та естетичній парадигмі Тараса Шевченка» (2010), «Концепт серця у творчості Тараса Шевченка» (2011), «Парадигма пророка у вірші Тараса Шевченка «Бували війни й військові чвари» (2012); «Християнська традиція в творчості Тараса Шевченка» (2013); «Хіба самому написати...»: поет між собою і покликанням» (2013, у співавт.). У проекті «Шевченківська енциклопедія» наук. ред. розділів «Оточення Шевченка», «Місця перебування Шевченка» та «Сербська література і Шевченко», автор численних статей до Шевченк. енцикл.

Співавтор моногр. «Інтенсив Тараса Шевченка. Герменевтичний об'єм» (2016). У проекті Шевченк. енцикл. – наук. редактор «Оточення Шевченка», «Місця перебування Шевченка» та «Сербська література і Шевченко».

Літ.: Сулима М. Яковина Оксана Петрівна // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 1085.

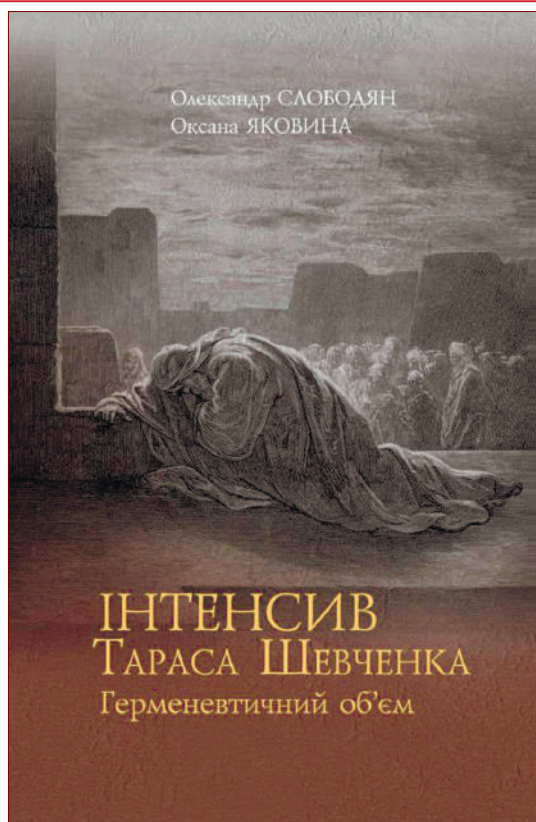
*Валентина Гнатенко,
Віктор Жадько*

ЯКУБОВСЬКИЙ

Фелікс Болеславович

(12.09.1902, Київ – 25.09.1937, Київ) – літературознавець, критик. Закінчив КІНО (1926). Наук. співроб. Київ. філії Інституту Тараса Шевченка.

Шевченкознавчий доробок: вступні статті «Тарас Григорович Шевченко» (1927), «На узбіччях

*Книга Оксани Яковини
і Олександра Слободяна. Обкладинка*

стежках поета» (Тарас Шевченко. Повісти. Повна зб. творів (1928); «Рядовой» и император» (1927), «Поет революційної тривоги» (1930), «Тарас Шевченко-прозаїк» (1931). Заарештований НКВС у серпні 1937 (точна дата невідома, ймовірно, між 8 і 11 серпня), оголошено звинувачення в участі у Польській організації військовій («ПОВ»), шпигунстві на користь Польщі та проведенні контрреволюційної націоналістичної роботи у Польському педагогічному інституті, ліквідованому фактично ще у 1935. Однак обвинувачений у злочинах за ст. 54-6, 54-8 і 54-11 Кримінального кодексу УРСР, і на підставі оперативного наказу

Сидять: Освальд Бурггард, Павло Филипович,
Фелікс Якубовський, Максим Рильський

НКВС № 00485 вища двійка ухвалила рішення про розстріл. 25 вересня 1937 розстріляли в одній із київських в'язниць НКВС. Ймовірним місцем поховання репресованого літературознавця стала таємна спецділянка НКВС УРСР у 19, 20 кварталах Биківнянського лісу (нині – територія Національного історико-меморіального заповідника «Биківнянські могили»). У 1957 Військовий трибунал Прибалтійського військового округу реабілітував за відсутністю складу злочину.

Літ.: Боронь О. Якубовський Фелікс Болеславович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 1089; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЯКУБСЬКИЙ

Борис Володимирович

(15.09.1889, містечко Іллінка Київ. губ., тепер Вінниц. обл. – 28.12. 1944, Київ) – філолог, літературознавець, критик. Закінчив словесне відділення істор.-філ. ф-тету університету св. Володимира (1908–1914). Учень проф. В. Перетца. Викладач ун-ту з 1921. Проф. КІНО, проректор з навч. і адмін. роботи (1922–1927), декан літфаку (1932–1934), проф. кафедри рос. л-ри (зав. кафедри 1933–1941). Читав курс історії укр. л-ри післяреволюційної доби, досліджував питання теорії та методології, віршознавства. Співкерівник літ.-лінгв. семінару підвищеного типу при КІНО, в якому розроблялась і шевченків. тема.

Одночасно – наук. співроб. ВУАН, член Київ. наук.-дослід.

кафедри мовознавства. Автор праці «Наука віршування» (1922). Досліджував Шевченкову поетику. Праці з шевченкознавства – «Форма поезії Шевченка» (1921), «Із студій над Шевченковим стилем» (1924), «До проблеми ритму Шевченкової поезії» (1926), «Чергові завдання шевченкознавства» (1928), «Сучасне вивчення Шевченка» (1929) «До соціології Шевченкових епітетів» (1928). Відповід. ред. акад. видання «Повного зібрання творів» Т. Шевченка в 10 томах. – Т. 1. – Т. 2. 1939 (вилучені). Замордований більшовицькою окупаційною владою Лук'янів. в'язниці Києва.

Літ.: Радько А. Якубський Борис Володимирович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 1090; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЯРЕМЕНКО

Василь Васильович

(12.02.1932, м. Сінно Вітеб. обл., Білорусь) – філолог, письменник, літературознавець, критик. Канд. філ. наук. Почесний професор Київ. ун-ту імені Бориса Грінченка. Закінчив філ. ф-тет КДПІ (1961). Викладач історії укр. журналістики та давньої л-ри ф-тету журналістики ун-ту ім. Т. Шевченка (1968–1984), проф. кафедри історії укр. л-ри філ. ф-тету (1994–2001), наук. керівник навч. лабораторії шевченкознавства. Керував наук.-дослід. темою «Шевченко і література його доби». Працював директором Ін-ту куль-

Фрагмент групового фото, зліва-направо: Філіпович П., Якубський Б., Футорянський С. 1923

турологічних і етнополітичних досліджень імені Іларіона (МАУП; 2003–2014). Провідний наук. спеціаліст лабораторії грінченкознавства Київ. ун-ту імені Б. Грінченка. Автор видань «Українське слово»: У 4 т. (1994,

Василь Яременко

Василь Яременко

1995), «Золоте слово»: У 2 т. (2002), «Слово многоцінне»: У 4 т. (2006).

Автор програми на Укр. радіо «Орбіти Шевченківського духу», «Подвижники української національної ідеї» (1995). 3 наук. шевченкіани: «Заповіт лунає над світом» (1964); «Тарас Шевченко: «Прать противрожна чи закопаться заживо в

землю» (1996); «До правдивої шевченкіани» (1998); «Тарас Шевченко: «У їх народ і слово, і у нас народ і слово» (2003).

Відповід. ред. видання «Кобзар» Т. Шевченка. 2005 [МАУП].

Літ.: Слінушко О. Тарас Шевченко в інтерпретації Василя Яременка. – К., 2001; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Валентина Гнатенко

ЯРЕМЕНКО

Василь Іванович

(24.09.1951, с. Нехайки, тепер Драбів. р-ну Черкас. обл.) – історик, шевченкознавець. Канд. істор. наук. Закінчив істор. ф-тет ун-ту ім. Т. Шевченка (1977). Доц. кафедри історії та країнознавства Хмельн. нац. ун-ту (з 1977). Шевченкознавчих дослідження: «Про історизм поеми «Москалева криниця» (1993); «Була колись гетьманщина...» (Із новочасних студій над Шевченковою поемою «Тарасова ніч») (1993); «Історіософські аспекти відображення

Творчість Тараса Шевченка пов'язана із дослідженнями Яременків. Колаж

діяльності гетьмана Богдана Хмельницького у творчості Тараса Шевченка» (1995); «Новочасні текстологічні та історичні студії над Шевченковою поемою «Тарасова ніч» (1997); «Тарас Шевченко про святощі української родини» (1999); «Як понесе з України» (Непроминая символіка Шевченкового «Заповіту»: християнський та історіософський шари)» (2002); «Чумацтво у творчості Тараса Шевченка: етнографічний та історіософський аспекти» (2004); «Добрі жнива колись-то будуть»: християнська наповненість Шевченкового «Букваря» (2004); «Людей і ... не прокляв!» (до проблеми Шевченкового трактування теодицеї)» (2005); «Питання участі Тараса Шевченка в Кирило-Мефодіївському братстві за історіософським виміром: долання стереотипів» (2006); «Світова історія у творчій спадщині Тараса Шевченка: спроба історіософського прочитання» (2007); «До проблеми історіософії Тараса Шевченка: методологічні підходи» (2007); «Тарас Шевченко та Кирило-Мефодіївське братство: долання стереотипів» (2007); «Про історизм Шевченкової «Катерини» (2009); «Офірність у Тараса Шевченка: християнський, історіософський, екзистенційний виміри» (2009); «Ономастика у Т. Шевченка як інгредієнт його історіософії: топоніми, етноніми, антропоніми» (2009); «Камінь, яким знехтували будівничі, став наріжним.» (Мотивування вибору Тарасом Шевченком для виготовлення офорту твору Рембрандта «Притча про виноградаря і діло-

робів» (2009); «Історіософський зміст Шевченкових «Гайдамаків» (2011); «Доля, пророцтво і прогноз у раціональному обрамленні Т. Шевченка» (2011); «Та з фастовським полковником гетьмана єднали» (Історіософський вислів Т. Шевченка в історіографічному освітленні)» (2011); «І стала тьма...» (Етнографізм і символіка Шевченкового твору «У Бога за дверми лежала сокира» (2013); «Шевченкова поема «Сон (Комедія)» в аспекті христологічного та історіософського прочитання» (2013); «Поема Тараса Шевченка «Марія»: історіософія, канон, апокриф» (2013); «А помолимося Богу...» (Шевченкова молитва в богословському контексті)» (2013); «Во дні фельдфебеля-царя». Ремінісценції нової історії у творі Тараса Шевченка «Юродивий» (2014); «Біблійна та священна історія у творчості Тараса Шевченка за історіософським дискурсом» (2014); «Княжа доба української історії і Тарас Шевченко: спроба історіософського прочитання» (2017). Автор статей до Шевченк. енцикл., зокрема – «Історизм творчості Шевченка».

Літ.: Дзюба О. Яременко Василь Іванович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 1104; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – 436 с.

Віктор Жадько

ЯСИНСЬКИЙ

Михайло Ілліч

(21.11.1889, Київ – 12.05.1967, там само) – бібліограф, фондознавець, історик і книгознавець.

Закінчив ун-т ім. Т. Шевченка, історико-філ. ф-т (1914). Зав. б-ки Кам'янець-Подільського ун-ту (1920–1923). Повернувшись до Києва, очолював 1923–1933 відділ україніки у Всенародній б-ці України (нині НБУВ). На поч. 1930-х через несправедливі звинувачення змушений відійти від бібліогр. діяльності. Зав. бібліогр. відділу, гол. бібліограф наук, б-ки ун-ту ім. Т. Шевченка (1946–1952); потім бібліографом у Київському пед. інституті іноземних мов. Працював у Держполітвидавці (1955–1960). З організацією Укр. радянської енциклопедії і до виходу на пенсію 1965 співпрацював із Ю. Меженком, Ф. Сараною в ред. бібліографії. Автор статей, присвячених бібліотечній статистиці, організації українознавчих та краєзнавчих фондів, розробленню книгознавчої термінології, організації архіву укр. книги, видовій класифікації бібліографії.

У дослідженнях приділяв фундаторові укр. бібліографії, шевченкознавцю М. Комарову, присвятив ст. «До характеристики М. Ф. Комарова як бібліографа» (1929) і «Михайло Комаров: 3 минулого української бібліографії» (1965). Ст. Я. «Шевченківська бібліографія та її завдання» (1930) складається з двох частин: перша – характеристика гол. етапів, що їх пройшла бібліогр. шевченкіана від часу появи до 1929; друга – обґрунтування методики складання покажчиків, присвячених Шевченкові.

Літ.: Геращенко М. Ясинський Михайло Іллч // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 1108;

Корнейчик І. Михайло Іллч Ясинський // Бібліотекознавство та бібліографія: Міжвідомчий ре-спубл. зб. – Х., 1971. Вип. 11.

Віктор Жадько

ЯЦЕНКО

Михайло Трохимович

(7.10.1923, с. Свидовець, тепер Бобров. р-ну Чернігів. обл. – 20.07.1996, Київ) – філолог, літературознавець. Д-р філ. наук., проф. Закінчив ун-тет ім. Т. Шевченка (1950). 1960–1962 – начальник управління видавництва Міністерства культури Української РСР. Співробітник ІМФЕ та ІЛ (з 1966), зав. відділом дожовтневої укр. л-ри (1981–1988). Поет. творчість Т. Шевченка розглядає в монографії «Питання реалізму і позитивний герой в укр. літературно-естетичній думці першої половини XIX ст.» (1979), у працях, присвячених романтизму («Українська романтична поезія 20–60-х років XIX ст.» – передмова до кн «Українські поети-романтики» (1987). Розділ «Романтизм» у виданні «Історія української літератури XIX століття». У 3 кн. 1995). Автор монографій «Володимир Гнатюк: Життя і фольклористична діяльність» (К., 1964), «На рубежі літературних епох: “Енеїда” Котляревського і художній прогрес в українській літературі» (1977). Керівник автор. колективу і відп. ред. «Історії української літератури» у 2 т. (1987. – Т. 1), «Історії української літератури XIX століття» у 3 кн. (1995–1997), відп. ред. зб. наук. праць, присвячених питанням розвитку жанрів, індивідуальних стилів письмен-

ників, історії реалізму в укр. л-рі XIX – поч. XX ст., упоряд. фольклорист. збірників. У монографії «Володимир Гнатюк» ім'я Т. Шевченка зринає у стосунку до фактів діяльності визначного фольклориста, культурного і громадського діяча; поезія Шевченка в наук. лабораторії В. Гнатюка стала одним із важливих прикладів, на якому вчений виводив теоретичне розрізнення між поняттями «популярності як всенародного визнання» та фольклоризації літ. твору. Нарешті, Я. вказав на наявність в арх. В. Гнатюка рукопису розвідки «Вплив українсько-руської народної поезії на Шевченкову поему “Гайдамаки”». У монографії «Питання реалізму і позитивний герой в українській літературно-естетичній думці першої половини XIX ст.» (1979) Я. в тогочасних умовах ідеологізації вітчизняних літературознавчих досліджень повинен був робити поступки «реалізоцентричній» настанові. Поетичну творчість Шевченка науковець розглянув наприкінці дослідження – як кульмінаційну частину концепції утвердження позитивного героя та становлення реалістичного типу творчості в укр. письменстві (не раз, утім, застерігаючи, що до самого кін. діяльності Шевченка як поета в його творчості не зникають романтичні риси, час від часу здобуваючи очевидний вияв). Я. загалом слушно підкреслив значний поступ Шевченка порівняно з поетами-романтиками в концепції позитивного героя. Дослідження «позитивного героя» здійснено в монографії майже виключно на матеріалі Шевченкових епіч-

Михайло Яценко

них поетичних творів та епічних фрагментів, поза увагою залишився ряд суто ліричних творів, серед них ті, що містять у собі вираження тяжких переживань, сумнівів, гірких роздумів, крит. оцінки прожитого, – тобто ті, які здатні були суттєво ускладнити розмову на тему «позитивного героя», а отже, підважити і всю концепцію дослідження, внести дисонанс в уявлення про перманентний поступ в естетичній та практично – Шевченківська премія 1988 з І. Дзевєрїним, М. Бернштейном, Н. Вишневською, Б. Деркачем, О. Засенком, О. Мишаничем, Ф. Погребенником за наукову редакцію, підготовку текстів та упорядкування Зібрання творів І. Франка у 50-ти томах.

Літ.: Бондар М. Яценко Михайло Трохимовч // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 1110; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упоряд-

Володимир Яцюк

ник В.І. Искорко-Гнатенко. – К.:
Логос, 2017. – 436 с.

Микола Бондар,

Книга Володимира Яцюка

ЯЦЮК

Володимир Макарович

(13.06.1946, м. Держинськ, тепер смт Романів, Житомирської обл. – 2.04.2012, Ірпінь, Київської обл.) – науковець, мистецтвознавець, шевченкознавець, музейний діяч, колекціонер, літератор, поет. Тісно співпрацював із викладачами-шевченкознавцями ун-ту ім. Т. Шевченка, бібліотекою ім. М. Максимовича. Заслужений діяч мистецтв України (2006). Більшість досліджень стосувалися малярства і графіки Тараса Шевченка, прижиттєвої іконографії, особливостей творчого процесу. Залучав до аналізу розмаїті писемні й документальні джерела, переважно друковані.

Починаючи з 1976 і до кінця життя, працював у ДМШ (Державному музеї Шевченка) – тепер НМТШ (Національний музей Тараса Шевченка): екскурсоводом, наук. співробітником, зав. відділу виставок і заступником ген. директора з наук. роботи.

Автор 150 наук. публікацій на шевченківську тематику. Більшість досліджень стосувалися малярства і графіки Тараса Шевченка, прижиттєвої іконографії, особливостей творчого процесу. Низку зображень Шевченка ідентифікував уперше. Приклади результатів шевченкознавчих досліджень: аргументував авторство Т. Шевченка щодо олійного автопортрета 1860, який вважався сумнівним; уточнив час і місце створення кількох автопортретів Кобзаря, написаних на засланні;

висвітлив історію появи прижиттєвих фотопортретів Шевченка, уточнив час і місце їх виконання. У монографічному дослідженні-альбомі «Віч-на-віч з Шевченком: Іконографія 1838–1861 років» (2004) узагальнив студії над портретами і автопортретами Шевченка, вмістив з репродукціями відомості про 71 самозображення Шевченка – від класичних автопортретів до самоіронічних портретних замальовок та персонажів мистецьких творів; 38 зображень Шевченка, виконаних сучасниками, 10 прижиттєвих світлин і 7 помертних зображень. Виявив і описав невідомі автографи поеми Шевченка «Неофіти» та поезій: «Утоптала стежечку», «На вгороді коло броду», які Тарас подарував Марку Вовчку. Дослідив творчі контакти Шевченка і Пантелеймона Куліша («Пантелеймон Куліш і Тарас Шевченко: Побратими чи антагоністи?», «Шевченко і Куліш: Художницькі діалоги»). Довів, що Тарас Шевченко є автором акварелей «Форт Олександровський» і «Під Новопетровським фортом», які підписані «Zaleski».

Брав участь як упоряд., автор наук. концепції і коментарів у підготовці корпусу малярських творів ПЗТ Шевченка. Проблематиці вміщення цих творів у 7–12 томах присвятив статті: «Образотворча спадщина у Повному зібранні творів Шевченка. (Перспективи та проблеми видання)» (1989), «Щоб видання було повним» (1989), «Пошук оптимальної структури: образотворча спадщина у Повному виданні творів Тараса Шевченка у 12-ти томах»

(2003). Обстоював, зокр., альбомний принцип подачі творів Шевченка. Коли вийшов 7-й т., завершальну підготовку якого було доручено ін. робочому колективу (І. Вериківська, В. Судак) і де цей принцип було відкинуто, а водночас зроблено низку грубих помилок, виступив із гострою критикою в циклі статей «Погвалтований том» (2006). Упорядкував два фундаментальні альбоми-каталоги: «На спомин рідного краю: Україна у старій листівці» (2000; співавт. М. Забочень, О. Поліщук), де увагу приділено і шевч. листівці, та «Шевченківська листівка як пам'ятка історії та культури. 1890–1940» (2004). Друга книжка становить собою монографічну студію з репродукціями листівок у кольорі в реальному масштабі. У першому

Книга Володимира Яцюка

виданні вміщено 1186 листівок, у другому – 1382. Пояснювальні статті до кожного розділу – це мікро-студії з питань авторства, часу та місця друку, уважне вивчення змісту листівок. Автор ідеї та концепції (разом із С. Гальченком) вид. альбому «Святий Київ наш великий: Малюнки Тараса Шевченка та його сучасників» (2004). Упорядкував (разом із М. Скибою) розділ «Тарас Шевченко і Михайло Сажин» та написав супровідну ст. «Поет і місто: в окресленні фактів та версій», де серед іншого, акцентував на питанні можливого авторства/співавторства Шевченка щодо низки малюнків, автором яких вважається М. Сажин. Дослідив, що автопортрет Шевченка, подарований письменникові і товаришу Якову Кухаренкові (1800–1862), створений не на Мангишлаку, а ще в Оренбурзі, і слід датувати не 1853–1857, а 1849–1850, а сепію «Казарма» створено не в Новопетровську (яка датувалась 1856–1857), а в Орську (1847). Довів, що саме Т. Шевченко створив акварель «Давні фрески Софійського собору», автором якої вважався Михайло Сажин. Упорядкував: альбоми-каталоги: «Шевченківська листівка як пам'ятка історії та культури». 1890–1940 (1382 листівки; 2004) та «На спомин рідного

краю: Україна у старій листівці» (1186 листівок, де багато уваги приділено шевченківській листівці; у співавт.) (2008). Зібрав найбільшу (серед інших колекціонерів) колекцію шевченківських листівок, медалей і значків. У його колекції були: Шевченків офорт «Притча про робітників на винограднику», фотографія Шевченка 1860 роботи І. Досса, унікальні прижиттєві фотографії та автографи приятелів Шевченка, зокрема – П. Куліша. Написав на шевч. тематику кілька віршів, опубл. у періодиці («Чернеча гора») і в альбомі-збірнику «Останнім шляхом Кобзаря» (1994). У підсумковій зб. «Відлуння: Вірші минулих літ» (2010) розд. «По-святи» містить поезії «Передчуття», «Шевченківський березень в Орську. Пам'яті Леоніда Большакова», поетичний цикл, присвячений автопортретам Шевченка. Похований на міському цвинтарі Ірпеня.

Літ.: Жадько В. Енциклопедія некропознавства. – К., 2017. – С. 456; Федорук О. Яцюк Володимир Макарович // Шевченк. енцикл. – К., 2015. – Т. 6. – С. 1114.

*Олесь Федорук,
Віктор Жадько*

НАЙБІЛЬШ ВЖИВАНІ СКОРОЧЕННЯ

автореф.	автореферат	зібр.	зібрання
адм.	адміністративний	іл.	ілюстрація
адм.-територ.	адміністративно-територіальний	ім.	імені
акад.	академік	ін.	інший
арт.	артист	іноз.	іноземний
арх.	архітектор	ін-т	інститут
асист.	асистент	канд.	кандидат
асп.	аспірант	каф.	кафедра
б-ка	бібліотека	кв.	квадратний
бурж.	буржуазний	кер.	керівник
в. о.	виконувач	кер-во	керівництво
	обов'язків	км.	кілометри
вид.	видання	кн.	книга
вид-во	видавництво	конф.	конференція
визв.	визвольний	кооп.	кооперативний
викл.	викладач	кор.	кореспондент
вип.	випуск	крипт.	криптонім
відділ.	відділення	культ.-осв.	культурно-освітній
Всеукр.	всеукраїнський	лаб.	лабораторія
вул.	вулиця (з назвою)	лат.	латинський
газ.	газета	літ.	літературний
ген.	генеральний	літ-ра	література
г-зія	гімназія	мал.	малюнок
гл.	головний	мист-во	мистецтво
год.	година	міжнар.	міжнародний
гол.	головний	мін.	мінімальний
госп-во	господарство	м-ко	містечко (з назвою)
громад.	громадський	морс.	морський
губ.	губернія	муз.	музичний, музика,
держ.	державний		музикант
дес.	десятина	музейн.	музейний
дир.	директор	н. с.	науковий
дис.	дисертація		співробітник
дит.	дитячий	н.е.	наша ера
док.	документ	навч.	навчання,
доц.	доцент		навчався,
д-р	доктор		навчальний
драм.	драматичний	нагородж.	нагороджений
екз.	екземпляр	напр.	наприклад
ж.	журнал	нар.	народження,
зав.	завідувач		народився
засл.	заслужений	народ.	народний
заст.	заступник	наук.	науковий
зб.	збірник, збірка	нац.	національний
з-д	завод	нач.	начальник

нім.	німецький	створ.	створений
обл.	область (з назвою)	ступ.	ступінь
оз.	озеро	сусп.-во	суспільство
опубл.	опублікований	с-ще	селищ
пед.	педагогічний	т.	том
пов.	повіт	т. зв.	так званий
польс.	польський	т-во	товариство
пом.	помічник	тис.	тисяча
поч.	початок	тур.	турецький
прибл.	приблизно	укр.	український
прим.	примітка	ун-т	університет
проф.	професор	упр.	управління
псевд.	псевдонім	уч-ще	училище
рад.	радянська, радянський	фіз.-мат.	фізико- математичний
рай.	районний	філософ.	філософський
ред.	редакція, редактор	ф-ка	фабрика
реж.	режисер	фр.	французький
респ.	республіканський, республіка	ф-т	факультет
рис.	рисунок (з цифрою)	х/ф	художній фільм
р-н	район	худ.	художник
рос.	російський	хут.	хутір
румун.	румунський	центр.	центральний
секр.	секретар	ч.	частина
ск.	скульптор (з прізвищем)	чв.	чверть
снт	селище міського типу	чл.	член
співавт.	співавторство	чл.-кор.	член-кореспондент
співроб.	співробітник	чол.	чоловічий
ст.	століття (з цифрою);	шк.	школа
ст. викл.	старший викладач	шт.	штука
ст. наук.	старший науковий	щоміс.	щомісячник, щомісячний
ст. ст.	старий стиль	щоріч.	щорічник, щорічний
		щотиж.	щотижневик, щотижневий
		ювіл.	ювілейний

АБРЕВІАТУРИ

- АМ** Академія мистецтв
- АН** Академія наук України
- ВБУ** Всенародна бібліотека України при ВУАН
- ВДУ** Волинський державний університет (м. Луцьк)
- ВІНО** Вищий інститут народної освіти імені М. Драгоманова (1920–26)
- ВУАН** Всеукраїнська Академія наук,
з 1921 – УАН (Українська академія наук)
- ДМШ** Державний музей Т. Г. Шевченка
- ЗІФВ ВУАН** Записки Історично-філологічного відділу ВУАН.
- ІЖ** Інститут журналістики Національного університету імені Тараса Шевченка
- ІЛ** Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
- ІМ** Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України,
Інститут української мови
НАН України (з 1991)
- ІМФЕ** Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського
НАН України
- ІФ** Інститут філології Національного університету імені Тараса Шевченка
- КІНО** Київський інститут народної освіти (1926–1932)
- КДУ** Київський державний університет (1933–1939),
Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка (1939–1994)
- КПІ** Київський педагогічний інститут ім. О. М. Горького
- КДПУ** Київський державний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
- КНУ** Київський національний університет імені Тараса Шевченка
- КНУТКТ** Київський національний університет театру,
кіно і телебачення
імені І. Карпенка-Карого
- КУ** Київський університет (газета)
- НаУКМА** Національний університет «Києво-Могилянська академія»
- НБУВ** Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України (з 1996)
- НДЧ** Науково-дослідна частина
- НМТШ** Національний музей Тараса Шевченка (Київ)
- НПУ** Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (з 1997)
- НТУУ «КПІ»** Науково-технічний університет України «Київський політехнічний інститут»
імені Ігоря Сікорського
- НТШ** Наукове товариство імені Шевченка
- ОУДУ** Об'єднаний український державний університет (1942–1943).
Під час Другої світової війни
Київський і Харківський університети працювали як один навч.

заклад в евакуації

(м. Кзил-Орда, Казахстан)

Університет Імператорський університет св. Володимира (1834–1917)

ПВТШ Повне видання творів Т. Шевченка

УВАН Українська Вільна академія наук

УВУ Український вільний університет

ЦНБ Центральна наукова бібліотека ім. В. І. Вернадського (з 1988)

ШНЗ Шевченківський національний заповідник (Канів)

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПРО ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

1. Анісімов В., Серета Є. Літопис життя і творчості Т. Шевченка. – К., 1976. – С. 94.
2. Архів Києва. – Ф. 17. – Оп. 2. – № 119. – Арк. 6.
3. Білецький О. Зібрання творів: у 5-ти т. – Т. 2. – К., 1965. – С. 7.
4. Бобров В. О. Клінічна діагноза хвороби і причина смерті Т.Г. Шевченка / В. О. Бобров, І. Б. Марцінковський // Лікарський вісник. – 1992. – Т. 3. – № 128. – С. 50–54.
5. Брижицька С. Подія на Чернечій і долі людей. – К., 2004. – 32 с.
6. Відоменко О., Семенюк Є. Тарас Шевченко і родина Енгельгардтів: Телеповідь, есе, нариси, статті та рецензії. – Хмельницький, 2002. – С. 6.
7. Глинка М. Записки // Литературные произведения и переписка. – М., 1973. – Т. 1. – С. 30
8. Гончаренко В. Черкащина в легендах та переказах: Краєзнавчий довідник. – Черкаси, 2006. – С. 71.
9. Грицай та ін. Т. Г. Шевченко і літературне життя Київського університету. – К., 1989. – С. 11.
10. Грушевський М. Історія України-Руси, т. 2. – К., 1992. – С. 57.
11. Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. – К., 2008. – С.204.
12. Держ. Архів Києва. – Ф. 16.– От. 469. – Спр. 651.
13. Держ. архів Черкаської обл. – Ф. 661. – Спр. 120. – Арк. 3.
14. Держ. архів Черкаської обл.– Ф. 5799. – Оп. 1. – Спр. 14. – 22 арк.
15. Драгоманов М. Листочки до вінка на могилу Шевченка в ХХІХ роковини його смерті // Драгоманов М. Літературно-публіцистичні праці: У 2 т. – К., 1970. – Т. 2. – С. 289.
16. Драгоманов М. М.А. Максимович. Его литературное и общественное значение // Вестник Европы. – 1874. – Кн. 3. – С. 453.
17. Дробний І. Син селянський і син дворянський // Дробний І. Хата з лободи. – Черкаси, 2003. – С. 483.
18. Жадько В. Київська земля – Тарасова колиска. – К., 2017. – 640 с.
19. Жадько В. «Із козацького роду». – К., 2021. – 160 с.
20. Жадько В. «Вільно...дороге сердцю». – К., 2021. – 248 с.
21. Жадько В. «У Києві, мов на небі». – К., 2021. – 216 с.
22. Жадько В. «І серце чистее подай». – К., 2021. – 120 с.
23. Жур П. Дума про Огонь. – Л., 1996. – С. 236.
24. Жадько В. «Вікопомний шлях». – К., 2021. – 112 с.
25. Жур П. Літо перше: З хроніки життя і творчості Тараса Шевченка. – К., 1979. – С. 64.
26. Жур П. Труди і дні Кобзаря. – К., 2003. – С. 18.
27. Жур П. Шевченківський Київ. – К., 1991. – С. 124.
28. Жур П. З київських зустрічей // Літературна Україна. – 1989. – № 10. – 9 берез.
29. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. – К., 1955. – С. 29.
30. Захарченко М. История Киевского института благородных девиц. – К., 1889. – С. 10-17.
31. Заєць О. Тарас Григорович Шевченко і Києво-Печерська лавра / О. В. Заєць // Українська біографістика, 2014. – Вип. 11. – С. 211–220.

32. Звід пам'яток історії та культури України : енцикл. вид. : у 28 т. – К., 1999. – С. 24.
33. Зленко Г. Лицарі досвітніх вогнів. – Одеса, 2005. – С. 9–12.
34. Ернст Ф. Київ та його околиці в історії і пам'ятках: До історії Києво-Печерської фортеці. – К., 1926. – С. 266.
35. Іванцов І. Т.Г. Шевченко і археологія // Пам'яті Т.Г. Шевченка. Збірка статей до 125-ліття з дня народження. – К., 1939. – С. 556–557.
36. Іофанов Д. Матеріали про життя і творчість Тараса Шевченка. – К., 1957. – С. 93.
37. Касіян В. Академік гравюри // Образотворче мистецтво. – 1939. – № 2–3. – С. 50.
38. Каталог Шевченкової вистави. З портретом батька Т.Г. Шевченка. – Львів, 1920. – С. 23.
39. «Кобзар» Тараса Шевченка у 4-х томах. Упорядник Білецький Л. – Вид-ча Спілка «Тризуб». – Вінніпег, 1952.
40. Кониський О. Тарас Шевченко-Грушівський: Хроніка його життя. – К., 1991. – С. 30.
41. Красицький Д. Родовід // Слово і Час, 1991. – № 5. – С. 86.
42. Красицький Д., Красицька Л. Гілки Шевченкового роду // Літ. Україна, 1987. – 24 вересня.
43. Лесков Н. Последняя встреча и последняя разлука с Шевченко. «Русская речь», 1861. – № 19–20. – 9 марта.
44. Максимович М. У пошуках омріяної України. Вибрані українознавчі твори. – К., 2003. – С. 15.
45. Махновець Л. Слово о полку Ігореві та його поетичні переклади і переспіви. – К. – 1957. – С. 24.
46. Мельниченко В. Тарас Шевченко в Москві. – К.: Либідь, 2009. – С. 700.
47. Мокрицький А. Воспоминание о К. Брюллове // «Отечественные записки», 1855. – Т. XII. – С. 182.
48. Моренець М. Шевченко і «Общество поощрения художников» рознавство // Наукові записки, 1939. – № 74. – С. 95.
49. Народні мелодії. З голосу Лесі Українки. Записав і упорядкував Климент Квітка. – К., 1918. – Ч. 2. – С. 182.
50. Непокупний А. Балтійські зорі Тараса // У Вільні, городі преславнім. – К., 1985. – С. 232.
51. Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии. – Біла Церква, 2005. – С. 312.
52. Псьолівна О. Писання. – Краків, 1943. – С. 18.
53. Репнина В. Письмо к Шарлю Эйнару 6 от 27 января 1844 г. // Русские пропилеи. – Т. 2. – СПб., 1916. – С.204.
54. Романович-Славатинский А. Жизнь и деятельность Н.Д. Иванишева. – К., 1876. – С. 45.
55. Ройцина О. Эта самая любовь. – К., 2009. – С. 29.
56. Рукописний відділ Інст. літератури ім. Т.Г. Шевченка АНУ. – Папка №106. – Інв. № 1455. 47. – Рукописн. від. – Папка № 106. – Арк. 1 і на звороті.
57. Святовець В. Історія однієї поезії. // Зміна, 1962. – № 11. – С. 63.
58. Сізмен-Сичевський О. Художник старого Києва, Шевченків приятель М. Сажин // Київські збірники історії й археології, побуту й мистецтва. – 36. 1. – К, 1930. – С. 365.
59. Середа Є. Київ та його околиці в мистецькій творчості Т.Г. Шевченка. – К., 1968. – С. 44.
60. Сластьон О. Шевченко у мистецтві / Малюнки Шевченка. – Вип. 1. – СПб., 1911. – С. 5, 9.

61. Смерть и похороны Т.Г. Шевченка (Документы и материалы). – К., 1961. – С. 96–97.
62. Собчук В. Перлина в короні України. – Кременець, 2005. – 56 с.: іл.
63. Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 27.
64. Стебницький П. З архіву Д.Л. Мордовцева // Україна. – 1907. – Т. 3. – С. 285–310.
65. Стороженко Н. Фамильный архив. – Т. 2. – К., 1906. – С. 112.
66. Судак В. Шевченкіана Василя Тарновського // Народна творчість та етнографія, 1995. – № 2. – С. 51.
67. Судак В. Навколо ідентифікації малярських творів Шевченка // Тарас Шевченко і народна культура: Зб. праць міжнародної (35-ї) наукової шевченківської конференції. – Черкаси, 2004. – Кн. 1. – С. 188.
68. Тарас Шевченко і Київський університет: мовою фактів і документів // Голос України, 2013. – № 110. – С. 4.
69. Тарахан-Береза З. Святиня. – К., 1998. – С. 129.
70. Труды археографической комиссии при университете Св. Владимира в Киеве. – 1853. Т. II. – С. 1–15.
71. Халєбський П. Україна – земля козаків. – К., 2008. – С. 120.
72. // Хроніка, 2000. – № 19/20. – С. 140–188.
73. Шагінян М. Тарас Шевченко. – К., 1970. – С. 104.
74. Шевченківські Черкаси: поет у пам'яті століть. – Черкаси, 2010. – С. 9–19.
75. Шевченко О. Родина Симиренків // Родовід. – 1995. – № 10. – С. 24.
76. Шевченко Т. Буквар південноруський 1861 року. – К., 1989. – С. 38.
77. Шевченко Т. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 12.
78. Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. – Т. 4. – К., 2003. – С. 113.
79. Шевченко Т. Документи та матеріали до біографії. – К., 1975. – С. 102.
80. Шудря М. З валкою за дідичем // В сім'ї вольній, новій. – Вип. 3. – К., 1986. – С. 301–305.
81. Шудря М. З ким їхав Кобзар на Вкраїну? // Демократична Україна, 1995. – 18 листоп.
82. Чалий М. Записка украинца из времени польского восстания 1861–1864 годов. – К., 1869. – С. 24–25.
83. Чанін С. Великий рід людини: Науково-популярний нарис про Т.Г. Шевченка та його родовід. – К., 2008. – 160 с.
84. Чужбинський О. Киев // Северная Пчела. – 1850. – 31 окт.
85. Яцюк В. Малярство і графіка Тараса Шевченка. Спостереження, інтерпретації. – К., 2003. – С. 64–65.
86. Яцюк В. Таїна Шевченкових світлин. – К., 1998. – С. 14–15, 70–71.

*Енциклопедично-довідкове
та літературно-мистецьке видання*

Шевченкіана університету

Автор ідеї, проекту і упорядник

Віктор Жадько

Літературний редактор та коректор

Віктор Жадько

Верстка і дизайн

Дмитро Мироненко

При підготовці матеріалів до видання в нагоді упоряднику стали:

Шевченківський словник у 2-х томах. – К., 1976–1977; Університетська шевченкіана: Словник-довідник / Авт. упорядник В.І. Іскорко-Гнатенко. – К.: Логос, 2017. – с.; Шевченківський енциклопедичний словник Миколаївщини.-Миколаїв, 2014. 564 с.; Ротач П.П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У двох томах. – Т. 1. Полтава, 2005. – 432 с.; Т. 2. – Полтава, 2009. – 532 с.; Шевченківська енциклопедія: В 6 т. – К.: НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, 2012. – Т. 1: А–В. – 744 с.; Т. 2: Г–З. – 760 с.; 2013. – Т. 3: І–Л. – 888 с.; Т. 4: М–Па. – 808 с.; 2015. – Т. 5: Пе–С. – 1040 с.; Т. 6: Т–Я. – 1120 с.; Святий Київ наш великий. Малюнки Тараса Шевченка та його сучасників. Альбом. – К., 2004. – 174 с.; Універсальна енциклопедія «Черкащина» (автор-упорядник В. Жадько). – К., 2010. – 1124 с.; Тарас Шевченко. ПЗТ у 12-ти т. – К., 2001–2003; публікації на сторінці Національного музею Тараса Шевченка, «Будинок-музей Тараса Шевченка в Києві» та черкаського «Музею «Кобзаря» у Фейсбуці.

Матеріали в окремих випадках надруковані без скорочень, це не чисто академічне видання чи публіцистично-документальне, а й літературно-мистецьке. Ідея така: вмістити інформацію не лише про тих, хто навчався, працював (працює), почесних осіб університету, які досліджували життя і творчість поета – від початку заснування вишу до сьогодні, а про Тараса Шевченка все: і праці та дослідження, оточення, вулиці та історичні місця, пов'язані з Кобзарем.

Саме так упорядник вбачає «Шевченкіану» історичного університету, який носить ім'я Кобзаря.

Переклад текстів деяких листів Т. Шевченка, В. Репніної, Г. Честахівського, М. Чалого та інших – з російської на українську мову – упорядника.

Упорядник висловлює щиру вдячність директорові Будинку-музею Тараса Шевченка Надії Орловій та завідувачці кабінетом Шевченкознавства навчально-наукового Інституту філології КНУ ім. Т. Г. Шевченка Валентині Гнатенко за читання, консультації та пропозиції щодо концепції видання